

कृष्णयजुर्वेदीयं

0.42

धूलश्रौतसूत्रम्

VĀDHŪLA
ŚRAUTASŪTRAM

B.B. CHAUBEY

KATYAYAN VAIDIK SAHITYA PRAKASHAN HOSHIARPUR

Rituals have a very important place in the religious and social life of man in any country. The Vedic people had developed certain rituals the performance of which was thought to be the most sacred and essential duty of all. In the time of the Brāhmaṇas this concept had reached its culmination. Due to differences in the methods of performance of the rituals many recensions came into vogue and the adherents of these recensions laid more emphasis on their own recensions. A particular class of work dealing with Vedic rituals following the principle of brevity was composed under the nomenclature Kalpaśūtras. But with a considerable gap of time many of the works of this class fell into oblivion and they are not available today.

The *Vādhūla Śrautasūtra* belonging to the Kṛṣṇa Yajurveda is an important work in the śrauta-literature. Its tenor and style are unique and the treatment of the subject is more copious than that of other śrautasūtras. Sometimes it treats such materials which are not found in any of the śrautasūtras. Unfortunately, it

वाधूलश्रौतसूत्रम्
VĀDHŪLAŚRAUTASŪTRAM

वाधूलश्रोतसूत्रम्

विशदभूमिकया सूचीभिश्च समलङ्कृतम्
समालोचनात्मकं संस्करणम्

सम्पादकः

डॉ. ब्रजबिहारी चौबे

आचार्यः, पूर्व निदेशकः

विश्वेश्वरानन्द-विश्वबन्धु-संस्कृत-
भारतभारती-अनुशीलन-संस्थानम्

पञ्जाव-विश्वविद्यालयः

होशियारपुरम्

कात्यायन वैदिक साहित्य प्रकाशन
होशियारपुर

VĀDHŪLA-ŚRAUTASŪTRAM

Critically edited with Introduction and Indices

By

Dr. BRAJ BIHARI CHAUBEY

Professor and former Director

Vishveshvaranand Vishva Bandhu Institute of

Sanskrit and Indological Studies

Panjab University, Hoshiarpur

KATYAYAN VAIDIK SAHITYA PRAKASHAN

HOSHIARPUR

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri
Publisher :

Krishna Kumar Chaubey

KATYAYAN VAIDIK SAHITYA PRAKASHAN

Chaturveda Niketan, Gautam Nagar

Jodhamal Road, Hoshiarpur (Punjab)

PIN—146001

© Copyright : AUTHOR

First Edition : 1993

Price : Rs. 500

Printers :

(i) Sanskrit Text

Devavani Press, Maldahia, Varanasi.

(ii) Introduction, Indices, etc

Naveen Printers

150-E, Krishna Vihar, Delhi

**Dedicated
To
The Sacred Memory of my Parents
Late Smt. Anjoria Devi
and
Late Shri Narayan Chaubey**

The editing costs of this Volume have been met by :

**Sh. Girdhari Lal Saraf
Saraf Motor Works
Guwahati**

**Sh. Hari Prasad Budhia
3C, Camac Street
Calcutta**

**Sh. Radha Krishna Agarwal
Bharat Hardware Stores
Tinsukia**

**Sh. Hari Krishna Gupta
RP 4, Pitampura
Delhi**

**Sh. Ram Nagina Singh
Buildworth Pvt. Ltd.
Guwahati**

Cordial thanks of the Editor are due to all of them.

CONTENTS

FOREWORD—Prof. R.N. Dandekar

PREFACE

INTRODUCTION

1. Discovery of Mss. of the <i>VādhŚS</i>	1	
2. Critical apparatus used for the present edition		
A. Manuscripts	6	
B. Printed Text	14	
3. Arrangement and division of the <i>VādhŚS</i>	16	
4. Subject-matter of the <i>VādhŚS</i>		
5. Existence of an Independent Vādhūla Śākhā of the Kṛṣṇa Yajurveda	39	
6. Reference to Vādhūla-text found in later works	46	
7. Nomenclature and Authorship of the <i>VādhŚS</i>	50	
8. Position of the <i>VādhŚS</i> among the Sūtras of the Kṛṣṇa Yajurveda	56	
9. Style of the <i>VādhŚS</i>	62	
10. Linguistic peculiarities of the <i>VādhŚS</i>	73	
11. The original home of the Vādhūlas	80	
TEXT OF THE VĀDHŪLA ŚRAUTASŪTRA	1—374	
प्रथमः प्रपाठकः	अग्न्याधेयम्	१-२४
	अग्न्युपस्थानम्	८
	आग्नेयीष्टिः	१०
	ऐन्द्राग्नेयीष्टिः	११

द्वादशाहव्रतम्	१२
सर्वदोषस्थानम्	१३
उपवसवहोम आरम्भणीवेष्टिश्च	१४
पुनरावेयम्	१५
अग्निहोत्रम्	२०
अग्न्युपस्थानम्	२३
प्रवसदुपस्थानम्	२६

द्वितीयः प्रपाठकः

दशपूर्णमासौ

२६-५२

वत्सापाकरणं बहिराहरणञ्च	२६
पितृयज्ञः	३०
सायंदोहः	३२
ग्रीहिनिर्वापः	३३
वीह्यवधातः	३४
कपालोपधानम्	३६
ग्रीहिपेषणं पिष्टसंवपनञ्च	३६
पुरोडाशश्रवणम्	३८
वेदिकरणम्	३८
प्रोक्षणीरासादनं स्फ्यप्रक्षालनं	
स्रक्समार्गः पत्नीसंनहनञ्च	४०
इष्मावर्हिषोः संनहनं स्रक्प्रोक्षणं	
वेद्यां हविरासादनञ्च	४२
आधारः	४४
इदोपाह्वानम्	४७
स्रग्भ्यूहनाद्युत्तरतन्त्रम्	४९

तृतीयः प्रपाठकः

याजमानम्

५३-७३

प्रवत्स्यदुपस्थानम्	५३
बिराजक्रमोपस्थानम्	५४
माहाचमसोपस्थानम्	५५
विच्छिन्नप्रायश्चित्तिः	५६
अन्वाधानम्	५७
अतोपायनम्	५८

	हविरभिमन्त्रणम्	५६
	नष्टकपालप्रायश्चित्तिः	६०
	मिन्नकपालप्रायश्चित्तिः	॥
	दीर्घपात्राणां प्रायश्चित्तिः	॥
	स्कन्नसान्नाभ्यप्रायश्चित्तिः	६१
	स्कन्ताज्यप्रायश्चित्तिः	॥
	आज्यावकाशोत्पवनम्	६२
	आज्यग्रहाणामनुमन्त्रणम्	॥
	हविर्ग्रहणानुमन्त्रणम्	६३
	इडाभागाद्यनुमन्त्रणम्	६४
	आदित्योपस्थानम्	६६
	आग्रयणेष्टिः	६७
	ब्रह्मत्वम्	६९
चतुर्थः प्रपाठकः	चातुर्मास्यानि	७४-१००
	वैश्वदेवपर्व	७४
	वरुणप्रश्नासपर्व	७९
	साक्रमेधपर्व	८६
	अनीकवतीष्टिः	॥
	सान्तपनीयेष्टिः	॥
	गृहमेधोयेष्टिः	८७
	क्रीडिनीयेष्टिः	८८
	महाहविरिष्टिः	८९
	पितृयज्ञः	९१
	अयम्बकेष्टिः	९६
	शुनासीरीमपर्व	९८
पञ्चमः प्रपाठकः	पशुबन्धः	१०१-११६
षष्ठः प्रपाठकः	अग्निष्टोमः	११७-१२०
	दीक्षणीयेष्टिः	११७
	यजमानदीक्षा	११९
	प्रायणीयेष्टिः पत्नीदीक्षा च	१२४
	सोमक्रयः	१२८

राज्ञः पर्यावर्तनम्	१३०	
आतिथ्येष्टिः	१३२	
प्रवर्ग्योपसद्	१३४	
महावेदिविमानम्	१३६	
उत्तरवेदिसंभाराः	१३८	
हविर्धानसंवर्तनम्	”	
औदुम्बर्यवटपरिलेखनम्	१४०	
छदिःकर्म	१४१	
उपरवकर्म	१४२	
ध्विष्णियकरणम्	१४४	
वसतीवरीग्रंहणम्	”	
यूपकर्म	१४७	
अग्नीषोमीयपशुकर्म	”	
वसतीवरीव्यपहरणम्	१४९	
सप्तमः प्रपाठकः	अग्निष्टोमः	१५१-१८७
	प्रातःसवनम्	१५१
	ग्रहग्रहणम्	१५८
	संप्रसर्पणम्	१६२
	द्विदेवत्यग्रहाः	१६४
	द्विदेवत्यभक्षः	१६७
	माध्यन्दिनसवनम्	१६८
	तृतीयसवनम्	१७४
अष्टमः प्रपाठकः	अग्निकल्पः	१८८-२५३
	उखासंभरणम्	१८८
	त्रैधातवीयेष्टिः	१९३
	प्राजापत्यपशुवालम्भनम्	१९५
	प्रथमा चितिः	२१०
	महाचितिः	२२३
	द्वितीया चितिः	२२७
	मध्यमा चितिः	२३०
	चतुर्थी चितिः	२३३
	उत्तमा चितिः	२४३

	शतरुद्रीयम्	२४४
नवमः प्रपाठकः	वाजपेयः	२५४-२६५.
दशमः प्रपाठकः	राजसूयः	२६६-३३०.
	सौत्रामणी	२८३.
	अतिरात्रः	२८६
एकादशः प्रपाठकः	अश्वमेघः	२८६-३३०
द्वादशः प्रपाठकः	अप्तोर्या मः	३३१-३३६.
	पवित्रं दशहविः	३३६
त्रयोदशः प्रपाठकः	प्रवर्ग्यः	३३७-३५२
चतुर्विंशः प्रपाठकः	याजमानाग्निष्टोमिक-	
	प्रायश्चित्तम्	३५३-३६०.
पञ्चदशः प्रपाठकः	परिशेषः	३६१-३७४
	स्त्रीशान्तिककर्म	३६१
	नामकरणम्	३६४.
	मेघाजननम्	”
	पितृकर्म	३६५
	उपव्याहरणम्	३६६.
	स्वस्तिवचनम्	३६७
	पाप्मनो विनिधयः	”.
	दक्षिणा	३७३.
INDEX—I	मन्त्रानुक्रमणी	३७५-४४६
INDEX—II	शब्दानुक्रमणी	४५०-५८१
ERRATA	शुद्धिपत्रम्	५८१-५९७.

FOREWORD

One of the striking features of recent Vedic studies and research may be said to have been the varied and voluminous work relating to Vedic ritual which has been done in India and abroad. This work has been accomplished in three main directions, namely of (1) critical editions and exegesis of Vedic ritual texts, particularly the *Śrautasūtras*; (2) studies on the nature and performance of Vedic sacrifice; and (3) speculations regarding what may be called the philosophy or the inner meaning of Vedic sacrifice. Some basic ritual texts have been newly brought to light. One may, for instance, point to the critically edited complete text of the *Jaiminīya-Brāhmaṇa*. Since the discovery by Burnell, in the region round about Mangalore, of a few fragments of this *Brāhmaṇa*, some work relating to it had been done by Whitney, Oertel, Caland, and Raghuvira. But it was given to Raghuvira and Lokesh Chandra to publish the complete critical edition of that work. Perhaps no other Vedic text has, in recent times, evoked as many critical studies—ritualistic, mythological, linguistic, philosophical, etc.—as the *Jaiminīya-Brāhmaṇa*. Among the new editions or reprints of the *Śrautasūtras* (whole or in part, and in some cases with commentaries) published during the last few years may be mentioned the *Āśvalāyana* (Delhi, 1984-85; Calcutta, 1989), the *Kātyāyana* (Delhi, 1990), the *Jaiminīya (Agniṣṭomasya sūtram)*, Helsinki, 1981), the *Drāhyāyana* (Madras, 1982; Allahabad, 1983), the *Nidāna* (Delhi, 1971), the *Baudhāyana* (New Delhi, 1982), the *Mānava* (Delhi, 1985), the *Lāṭyāyana* (New Delhi, 1982; Varanasi, 1984), the *Vārāha* (Poona, 1988), the *Vaikhānasa* (New Delhi, 1989), and the *Śāṅkhāyana* (New Delhi, 1981). English translations have been

made available of the *Āśvalāyana* (Poona, 1986), the *Kātyāyana* (Poona, 1978), the *Mānava* (Delhi, 1985), and the *Śāṅkhāyana* (Delhi, 1980). Besides some individual *Sulbasūtras*, a work containing the texts of the four *Sulbasūtras*—the *Baudhāyana*, the *Āpastamba*, the *Kātyāyana*, and the *Mānava*—was published at Allahabad in 1979. Two monographs by Axel Michaels—one containing a concordance of the four main *Sulbasūtras*, a synoptic table of contents based on the *Baudhāyana-Sulbasūtra*, and a discussion of the relationship between these specifically geometric texts and the *Śrauta*-literature in general and the other being a comprehensive *Sulbasūtra* word-index (Wiesbaden, 1978 and 1983) also deserve notice in this context. It is encouraging to see that, with all this editorial and exegetical work, scholars are still anxious to revise many of these texts, as has become evident from the recently published *Vedic Texts : A Revision*.

Some very thought-provoking studies about the various constituents of Vedic sacrifice have been published during the last few years. It has, for instance, been suggested that the literal meaning of the *mantra* is not part of the ritual with which it is connected; its ritual meaning is its *vinīyoga*. In a sense, the *mantras* are older than language itself; they are the vestiges of something different from language which originated for a different purpose and in response to a different challenge. The rationalization of ritual by characterizing it as 'symbolic', etc., has to be rejected. Essentially, ritual is *activity* and is performed for its own sake. Other points pertaining to the Vedic ritual which are discussed include *kalpākatva*, *dakṣiṇā* (whether expressing the cosmic circulation of the 'goods of life' or just a contractual payment for the liturgical services rendered), and the *paribhāṣās* in the *Śrautasūtras*. One also comes across papers exclusively devoted to the elucidation of the nature and functions of individual priests like the Brahman, the Maitrāvaruṇa, the Acchāvāka, and the Potr. A special mention needs to be made here of the Vedic sacrifice performed under the sponsorship of an international committee at Panjal in Kerala in April 1975 and the two sumptuous volumes edited

by Staal in that connection. The *Trikāṇḍamaṇḍana* of Bhāskara Miśra (between 1000 A.D. and 1250 A.D.), an English translation and study of which was published in 1987, gathers together all the modifications in the Vedic sacrificial rites approved up to its time in order to consolidate the Āpastamba ritual practice.

As for the inner meaning of Vedic ritual, a reference may just be made to the view which Heesterman has persistently advanced. Heesterman avers that originally the Vedic sacrifice was fiercely agonistic and violent. It purported to forcing access to the transcendental world through a controlled but always dangerous manipulation of death and destruction. However, in the course of its development there emerged a diametrically opposed version of sacrifice. Sacrifice was a medium between the human and the transcendental worlds, but this idea was later developed into the notion that sacrifice was knowledge that pointed the way to transcendence.

As if to confirm the appropriateness of his family-name, Professor Chaubey also has, in his own way, participated in the exuberant activity relating to Vedic studies which I have briefly sketched out above. He seems to have envisaged his course with sagacity. I still remember one of his early papers presented at the 24th session of the All-India Oriental Conference in which he had dealt with the accentuation of the *Śatapatha-Brāhmaṇa*. He had pointed out that in that *Brāhmaṇa*, there were only two accents, Udātta and Anudātta, and that the Udātta which resulted from the coalescence of Udātta and Anudātta was called *bhāṣika svara*. He later elaborated this point in his edition of the *Bhāṣikasūtra* of Kātyāyana (with the commentaries of Mahāśvāmin and Anantabhaṭṭa) which he claimed (against the views of Weber and Caland) to be an authentic work. In this context one may also mention Chaubey's Hindi monographs *Vaidika-svarita-mīmāṃsā* and *Vaidika-svarabodha*. About myth and reality in the *Rgveda* (with special reference to Indra-Vṛtra myth), Chaubey speaks of myth as a vehicle of historical truth, myth as a

vehicle of philosophic truth and myth as a vehicle for expressing imagery. Generally he seems to be inclined to accept the naturalistic (*nairukta*) interpretation of myths. Through mythology, the ṚV. seers have tried to express their religio-aesthetic consciousness in the presence of nature. In another paper Chaubey has commented in some detail upon the mastery of Madhucchandas over the theory and practice of poetry (though the date which he has proposed for that seer may not be found acceptable by many). *Viśvāmitra in Vedic and post-Vedic Literature*, which Chaubey has edited, seeks to shed considerable light on the multisplendoured personality of an important Vedic and Paurāṇic character. His sketch of the Tṛtsus is also quite interesting. According to him, the Tṛtsus were very ancient people of India, occupying the territory between the Paruṣṇī and the Yamunā. In the ṚV-period, they were closely related to the Bharatas though, (as Chaubey suggests not very convincingly) they were sometimes at war with them. In an earlier paper, presented to the 25th session of AIOC, Chaubey has tried to reconstruct Indian culture in the times of Yāska on the basis of his etymologies as also of the names, etc., mentioned by him.

In recent years, Chaubey seems to have developed a special interest in Vedic ritual. In a paper presented at the 34th session of the All-India Oriental Conference, he has sought to identify the principles of nomenclature of Vedic *mantras*. Elsewhere, while elaborating the nature and methods of Brāhmaṇic interpretation, he speaks of such devices employed by those texts as *viniyoga*, *hetu*, *nirvacana*, *bandhu*, *rūpa*, and *rūpasamṛddhi*. In his treatment of the institution of sacrifice in its sociological perspective, he considers topics like sacrifice and women, participation in sacrifice of other family members, relatives, and servants, participation in sacrifice of all *varṇas*, participation of kings and officials, etc., and concludes that the institution of sacrifice was more a sociological organization than a religious one. In another brief paper, Chaubey has posed the question, "What does the Asuras' performance of sacrifice allude to in Vedic literature?"

Let it, however, be clearly understood that it has by no means been my intention to deal here at any length with Chaubey's noteworthy research-indeed, it is neither possible nor called for in this Foreword. All that I have wanted to do is to indicate how wide the scope of his interest in Vedic philology has been, and how, working steadily but surely, he has arrived at the stage of setting up a significant landmark in the form of this impressive critical edition of the *Vādhūlaśrautasūtra*. It would appear that Chaubey had been studiously preparing the ground for this work. Between 1923 and 1928, Caland published in the *Acta Orientalia* four announcements about the *Vādhūlasūtra*. In them he had commented upon the circumstances leading to the discovery of that *Sūtra* as also the ritualistic importance and the linguistic characteristics of that *Sūtra*, and had also published a few fragments of the text. Since then not much work has been done about the *Sūtra* except perhaps the publication of a fifth announcement by Witzel (1975) in which that scholar has referred to the discovery in Kerala of much further material relating to this little known branch of the Taittiriya school. In a paper published over ten years ago, Chaubey had pointed out that the *VādhūlaśS* was one of the earliest works in the corpus of the Śrauta literature and that the *Vādhūlagrhyakalpavyākhyā* was not a commentary on the *VādhūlaśS* but that it was actually identical with the *VādhūlaśS*. A couple of years later, Chaubey attempted a critical appraisal of the Agnyādhāna as described in the *VādhūlaśS*. According to him, the treatment of the Agnyādhāna in that *Sūtra* is more detailed and informative. (Incidentally, a reference may be made here to a critical study of this section of the *VādhūlaśS* published at Vienna in 1909.) Elsewhere Chaubey has also discussed Vādhūla's treatment of the Agnyupasthāna. And now we have his fullfledged edition of the entire *Vādhūlaśrautasūtra* containing a detailed introduction, critically edited text, and useful indices. Even a casual glance at it will suffice to convince one of the patient industry, meticulous care, and perceptive understanding which have gone into its preparation.

I have no doubt that all serious students of Vedic ritual will heartily and gratefully welcome this work as but a harbinger of greater things which they are now entitled to expect from Professor Chaubey.

यज्ञो

यज्ञेन

कल्पताम्

Bhandarkar Oriental
Research Institute,
Poona,
October 15, 1992

R.N. Dandekar

P R E F A C E

It was in 1975 that one day I happened to see in our Institute's. Mss-collection a transcript of the *Vādhūlagrhyakalpa-vyākhyā* in three volumes. It was already in my notice that Caland had published in *Acta Orientalia* Vols II, IV and VI some 262 small and big extracts from the *Vādhūlasūtra*. Out of 262 extracts 82¹ belonged to the *Vādhūla-Śrautasūtra* and 180² to the *Vādhūla-Anvākhyāna-Brāhmaṇa*. Those extracts were utilised in the fourth volume of the *Vedic Word Concordance* published by the VVRI, Hoshiarpur. While utilising these extracts no distinction was being made whether a particular extract belonged to the *VādhŚS* or to the *Vādh Anv. Br.* All words occurring in those extracts were entered under the name *Vādhū Śrau*. When I compared those extracts published in the *AO* with the text of the Ms. in my hand, I found that the published extracts were very meagre. Moreover, they belonged to both the *Śrautasūtra* and the *Anvākhyāna Brāhmaṇa*, whereas the Ms., besides having these two types of texts, also contained the *Gṛhyasūtra*-text in the beginning. Caland did not publish any extract from the *Gṛhyasūtra*-text. A critical edition of these three types of texts of the *Vādhūlas* was a desideratum. To meet this desideratum I made up in my mind to critically edit and publish all the three texts of the *Vādhūlas*, separately. First I took up the edition of the *VādhŚS* and accordingly started copying work of the text.

In the course of time it came to my notice through an article³ of Michael Witzel that he had also planned to prepare

1. *AO* Vol II (1924) nos. 1-22; Vol IV (1926) nos. 47-106
2. *AO* Vol IV (1926) nos. 1-16; Vol VI (1928) nos. 1-119
3. 'Eine fünfte Mitteilung über das *Vādhūlasūtra*' by Michael Witzel, published in *Studien zur Indologie und Iranistik*, Heft 1, pp. 75-107, Reinbek, Germany, 1975

a critical edition of the *VādhŚS* and the *VādhBr*. I discussed this matter with Dr. B.R. Sharma, the then Director-Professor of the Institute. He told me that Witzel had some other important projects in his hand at that time, so it would be better that I should continue my project. In coherence to his advice I continued the work and by the end of 1979 I was able to prepare a complete base-copy of the text. In the last week of January 1980 I went to Poona to attend a seminar on 'Vedic Interpretation' organised by the Centre of Advanced Study in Sanskrit, University of Poona. There I met Agnihotram Ramanuja Tatachariar of Madras, a renowned scholar of Vedic rituals, who had also come to attend the said seminar. When I showed him my base-copy of the *VādhŚS* he was very happy. He appreciated very much my this endeavour of critically editing the text of the *VādhŚS*, a long-felt need. After returning to Madras he passed on this information to Harold F. Arnold, a Ph.D. candidate from the University of California, Berkeley, working under his guidance on 'Comparative study of the Darśapūrṇamāsa sacrifices in the Śrauta-literature', who also intended to include an edition of the Darśapūrṇamāsa-sections of the *VādhŚS*. Having received the information that I was critically editing the *VādhŚS*, Arnold wrote a letter dated 9th April, 1980 with a view to having some specific informations about my edition. The contents of his letter were as follows —

"Agnihotram has told me that you are working on an edition of the *Vādhūlasūtra* and have, in fact, completed your manuscript of it. Since I am also working with this sūtra I would like to ask you a few question about your edition :

(i) Have you included the commentary and the *Paddhati* in your edition? If so in what form, along with sūtras or separately ?

(ii) When do you expect your edition to be published ? Since I am emphasizing the *Vādhūlasūtra* in my dissertation it would obviously be a great boon to me to be able to use your critical printed edition rather than my copy of the manuscript.

(iii) Do you expect your edition to be published within the next year ?

(iv) I had intended to include an English translation of the Darsapūrṇamāsa-sections in my study. Have you included a translation in your edition? If not, do you have any plan to do a translation in the future? If not, I would be interested in eventually doing a translation of the complete Vādhūla Śrauta-sūtra, since its age makes it one of the most important Śrauta-sūtras, and only parts of it have appeared in any European languages and almost none of it in English."

This letter of Arnold convinced me beyond any doubt that the work of the critical edition of the *VādhŚS* was of unique importance and that its publication was of dire need to the scholars in the field of religion and philology in general and Vedic ritual in particular. This helped me immensely in concentrating my attention on this work.

Subsequently, in the 30th session of the AIOC held at Vishva Bharati, Santiniketan on Nov. 1-3, 1980, while presenting my paper 'A Fresh light on the *VādhŚS*'¹ I made an announcement that my critical edition of the *VādhŚS* was complete and the same would be published within the next year. As a matter of fact, the base-copy, prepared by me, was almost complete and the major collation work had also been finished. Only press-copy was to be prepared. Introduction, indices, etc., are generally prepared after the text has been printed.

I wanted to get this important text published under the Panjab University Indological Series of the Institute under which my critical edition of the *Bhāṣikasūtra*² was already published. Accordingly, I requested the then Acting Director to accept this text for publication under the said Series. I handed over my base-copy to the office on 30.4.81 for preparing estimates, etc., and to get necessary approval of the Vice Chancellor for the purpose. In the meantime, under the impression that the Institute would definitely undertake the publication of this important work, while presenting a paper 'A Critical Appraisal of the

1. Published in the *JGJRI*, Vol. XXXVI, Jan-Dec 1980, part 1-4, Allahabad (1983) pp. 1-12

2. *Bhāṣikasūtram*, Cr. edited by B.B. Chaubey, published under Panjab University Indological Series no 4, VVBIS&IS (P.U), Hoshiarpur, 1975

Agnyādhāna with special reference to the *VādhŚS*¹ to the fifth World Sanskrit Conference held at Varanasi on October 21-26, 1981, I announced once again that the work had been accepted by the Panjab University for its publication under the P.U. Indological Series, and it was hoped that the same would be out within the next year. But to my great surprise after one year the University expressed its inability to extend assistance to this project, with effect that I had to search for another agency to undertake the work for publication. In the meantime I had an opportunity to meet Dr. Kashikar in Pune in 1982 and discuss with him the problems regarding the critical edition of the *VādhŚS* and its publication. During his discussion with me I found that he was, more or less, expecting a critical edition of the *VādhŚS* together with a German translation and notes from Michael Witzel relying on his paper referred to above. On my clarifying to him that after hearing the announcement about the completion of my edition Witzel had stopped working on the text altogether, he gave me some very vital and useful suggestions which proved to be a significant guideline for my work.

It took a long time in preparing and checking the final press copy. To my pleasure, the work was accepted by the M/s Katyayan Vaidik Sahitya Prakashan, Hoshiarpur for its printing and publication in their Series under which some of my books had already been published. The project had the usual experience of delayed printing at the press. Initially, the printing work was assigned to the Devavani press, Varanasi. The manuscript was handed over to the said press in June 1987. The proprietor assured me that he would complete the printing work within a few months. But contrary to his assurance the press very much delayed the printing work. It took about four years in printing the text only, running to 374 pages. It was very inconvenient to me and I had to suffer a lot. Practically, for each form to see it printed I had to go to Varanasi. After printing 24th form in Dec. 1991, the said

1. Published in *VJJ*, Vol XX pts. 1-2, June-Dec., 1982, pp. 10-24

press refused further printing work. Moreover, after taking over as Director of the Institute in June 1988; I too, could not get sufficient time to persue the press to see the book printed within the stipulated period. When the press refused further printing work I had to arrange the remaining printing work at Delhi with M/s Naveen Printers, Krishna Vihar. Any how, this press completed the remaining Index-portion and the Introduction, etc. of the text by this time.

Now I feel great satisfaction in presenting this volume of the *VādhŚS* for the first time in the hands of scholars for which they were very anxiously waiting. According to the dictum 'फलेशः फलेन हि पुनर्नवतां विद्यते' (*Kumārasambhava*, V. 86), I have forgotten the ordeal I passed through, on seeing the book complete.

In the Text I have used certain signs which need explanation—

(i) The abridged texts of all sorts have been shown with the sign =.

(ii) The *mantrasēṣas* given after injunction have been shown with a sign of small zero ° before their intial word.

(iii) The broken texts which have been reconstructed have been put under small brackets, i.e. (). If the broken text is not reconstructed it has been shown with dots under small brackets (...)

(iv) In cases where the text seems to have been omitted the same has been supplied under small brackets with indication to the same in the footnote.

(v) Intervariations among the Mss. with regard to particular letters, otherwise similar in all, have been shown in square brackets [] with mention of that Ms and the variant reading in the footnotes.

(vi) The titles denoting the topic of the *Prapāthakas* and the *Paṭalas*, not mentioned in the Mss., have been shown in square brackets []. Number of the *Paṭalas* have also been shown in square brackets [].

Now I take this opportunity to express my gratitude to the Institutions, scholars and well-wishers who rendered their co-operation in several ways for the completion of the project which I had undertaken in 1975. First of all I am very much thankful to the Vaidika Saṁśodhana Maṇḍala, Poona, and its Director Dr. T.N. Dharmadhikari who very gladly provided me the transcript of the *VādhŚS* on loan for my personal use for a period of more than a year. I am further thankful to Prof. N. Veezhinathan, Head of the Deptt. of Sanskrit, University of Madras who very kindly made me available a xerox copy of the Ms. of the *VādhŚS* No. R 4375 which was deposited in the Govt. Oriental Manuscripts Library Madras. Through Prof. Veezhinathan I express my indebtedness to the authorities of the said Library. I am further thankful to my friends Prof. Samiran Chandra Chakrabarti, Director, School of Vedic Studies, Rabindra Bharati University, Calcutta and Dr. Deepak Bhattacharya, Reader, Deptt. of Sanskrit, Vishva Bharati, Santiniketan, who taking very keen interest in my work, supplied me many valuable informations about the manuscript materials and references to Vādhūlas in various texts, whenever they came across them. I am further thankful to Dr. K.V. Sarma and the Librarian of Adyar Library and Research Centre, Adyar, Madras, who very kindly supplied me a xerox copy of the Ms. of *Kalpāgamasāṅgraha* of Āryadāsa, and *Prayogakalpanā* of Śivaśroṇa. I am also thankful to the Director, Oriental Institute, Baroda who supplied me some information about the beginnings and ends of some of the Prapāṭhakas of the Ms. of the *Kalpāgamasāṅgraha* and *Prayogakalpanā* deposited in their collection under Nos. 12110 and 13080, respectively. I also express my thanks to Dr. Shyam Lal Dogra, Assistant Librarian (retired), Pt. Duni Chandra Shastri, Assistant Curator and to the other staff of our Institute's Library who very efficiently and promptly made me available the Mss., books and journals whenever I needed them for the purpose.

Besides these Institutions and persons who helped me by providing manuscript materials and useful informations, I respectfully acknowledge the most valuable assistance of those Pandits and scholars who helped me in understanding the ritualistic intricacies and troublesome task of ascertaining many

PREFACE

controversial and difficult readings of the text, particularly in the cases where the texts were broken in the Mss. I have no words to express my gratitude to late Pt. Pitambar Datt Shastri, Hoshiarpur with whom I used to sit for hours and discuss the textual problems. Despite his old age and fitted-in pace-maker in his chest he was so interested in this work that I discussed almost the entire text with him. He wanted to incorporate the *VādhŚS* in his proposed Dictionary of Rituals, namely, *Śrautayajñaprakriyāpadārthānukrama-koṣa*. But alas ! the cruel hands of death snatched him away from us and he could not see the work published. I also owe a lot to Dr. Munishwar Deo, another silent scholar of the Institute, with whom I discussed all grammatical problems related to the text. He helped me also in checking the proofs very carefully and minutely.

I am further extremely grateful to Dr. C.G. Kashikar for providing his most valuable suggestions to make the edition an authentic one. Whenever I approached him whether in conferences, or in seminars or at his residence, he spared time for me to discuss any problem facing the critical edition of the text. His *A survey of the Śrautasūtras*¹ has been of much help to me while writing Introduction to this edition.

I am furthermore under high obligation to Prof. R. N. Dandekar, BORI, Poona for always taking keen interest in and providing encouragement to my academic pursuits in general and publication of the *VādhŚS* in particular. When I requested him to write his Foreword to this edition, he very kindly agreed to do so. Really, I take it as his blessing bestowed on me that he has added his Foreword to this edition of the *VādhŚS*.

I am very much grateful to Agnihotram Ramanuja Tatachariar of Madras, Dr. A.N. Pandey of Varanasi and Shri R.S. Shastri, Bhiwani, who have been taking keen interest for the completion of the work.

I cannot forget to thank my friend Dr. H.G. Ranade, Editor, in the Dictionary Department, Deccan College, Poona

1. Published by University of Bombay in its Journal Vol XXXV (New Series), part 2, Arts Number (No 41), Sept. 1966

for the valuable help he rendered to me when the edition was under preparation and print. It would be ingratitude on my part if I do not acknowledge the assistance offered by my learned friend Dr. Mantrini Prasad, Ex-Director-Professor, VVBIS&IS (P.U.) Hoshiarpur, in understanding the German texts of Caland's notes on Extracts of the *VādhŚS* and Witzel's article referred to above. Caland's four communications and Witzel's fifth communication about the *VādhŚS* have been of much help to me. I thankfully acknowledge the help received from the said works.

My thanks are also due to Dr. Max Sparreboom, Instituut Kern, Indologisch Instituut Der Rijksuniversiteit, Leiden and Harold F. Arnold, Berkeley for their anxiously enquiring about the progress and publication of the edition.

I express my feelings of deep gratitude to Prof. B.R. Sharma who engendered in me the aptitude for critically editing the Vedic texts, and encouraged me to complete the edition.

I am thankful to the Mass Education and Awakening Lok Sevanidhi, Ludhiana, Shri K.C. Kulish (Jaipur), Shri Gadadhar Rao Yadav (Amritsar), and Late Dr. Rajendra Vijan (Moga), who provided some financial assistance for the publication of the book.

In spite of my persistent efforts to make the edition free from printing mistakes some errors have crept in, a list of which have been given in Errata. Possibly, there may be some more mistakes for which I crave the indulgence of the learned readers. The Editor will be grateful to them for bringing to his notice such mistakes or suggestions if any in this regard.

Braj Bihari Chaubey

Vishveshvaranand Vishva Bandhu
Institute of Sanskrit and Indological Studies,
Panjab University,
Hoshiarpur
Vasanta Pancami, 2049
(January 28, 1993)

INTRODUCTION

1. *Discovery of Mss of the Vādhūla Śrautasūtra*

The *Vādhūla Śrauta Sūtra* (*VādhŚS*) is one of the earliest works in the Śrauta literature. This important work could not draw the attention of the Vedic scholars for dint of non-availability of sufficient manuscript material. It was not mentioned even by name in most of the books on the history of Vedic literature. Prof. Max Müller had referred to this work by the name *Vāthūlasūtra* without giving any account of it.¹ Not a single work belonging to the Vādhūla recension has come to light so far. It was Prof. Caland who for the first time worked on the *Vādhūla Sūtra* and gave detailed information about the Vādhūla recension and its literature in four communications, published in the *Acta Orientalia*.²

In the beginning of 1920, Caland came to know through the Report on the working of the Peripatetic party of the Govt. Private Manuscripts Library, Madras (1916-1919) the existence of a Ms. called *Vādhūlakalpavyākhyā*. Very soon he got a Ms. in Grantha script which was not very intelligible to him. However, he studied it and gave, for the first time, a detailed information about the *Vādhūla Sūtra*. The Ms consisted of three different parts, viz., (1) *Kalpāgamasan̄graha* of Āryadāsa or Ācāryapāda, (2) a very detailed part of the *Prayogasandarbha* or *Prayogakalpanā* of Śivaśroṇa and (3) a smaller part containing Kārikās. This Ms. consisting of three parts was first thought by Caland to be a commentary on the *Vādhūla Sūtra*. But this was too ambiguous to give a clear picture of the commentary. Caland's own observation about the text is 'we will be disappointed if we hope that a Vyākhyā is before

1. Max Müller, *History of Ancient Sanskrit Literature*, chowkhamba, Varanasi, 1963 (reprint), p. 177.

2. *AO*, Vol. I (1923); Vol. II (1924), Vol. IV (1926), Vol. VI (1928).

us and we have to substract the *VādhŚS* out of it'.¹ According to Caland, the *Kalpāgamasamgraha*, which is almost complete, does not cite the Sūtra-text every time followed by its exposition. But it deals only with the difficult parts and expressions and litergical controversies (*nigadasiddhavarjam*, *sandigdhan vākyaarthān vicārayiṣyāmaḥ*). This piecemeal treatment of the *Kalpāgamasamgraha* is supplemented by the second part, viz., the *Prayogasandarbhā* in which rites are presented more continuously. Prof. Caland, however, realised that this *Prayogasandarbhā* was not the commentary of the *VādhŚS* as such, but a Prayoga. He expressed his view that if both the texts, viz., *Kalpāgamasamgraha* and *Prayogasandarbhā* agree completely then only it would be decided whether there was an actual Sūtra text. About the scope of the material of the two parts of the Ms. Caland also expressed his view that while in the Vyākhyā part of the Śrautasūtra he had the *Kalpāgamasamgraha* complete; in the Prayoga, on the other hand, presentation of the material upto first five Prapāṭhakas and a big part of Agniṣṭoma which runs parallel to the first Prapāṭhaka and the first three Anuvākas of the second, found scope. The last part of the Ms. covered the Vyākhyā of the Gṛhyasūtra. Regarding this part Caland expressed his view that there was a lot of confusion there, and to get any kind of idea to be formed about that part of the Sūtra-text, was difficult. However, Caland tried his best to go through a considerable portion of the text and brought into light many important informations about the so far unknown Vādhūla recension of the Kṛṣṇa Yajurveda. He also made a commendable work by pointing out some of the typical linguistic and ritualistic peculiarities of the *VādhŚS*. He published the results of his study in a paper 'Über das Vādhūlasūtra'.² In the conclusion of the paper Caland expressed his view that the *VādhŚS* is very important for our knowledge in old Indian ritual as well as for the language of the day, as for example, is the *Vaikhānasa Śrauta Sūtra*. He also expressed his hope that the Pandits or European scholars in Govt. of Madras would be able to bring out the

1. *AO*, Vol. I, p. 4

2. *AO*, Vol. I, pp. 3—11

actual *VādhŚS* and make it available to him. He was very much optimistic about the availability of the text of the *VādhŚS*. He expressed his view that since the *Vyākhyā* has been found this hope cannot be far off.¹

To his great pleasure, after a year, some one in Madras found an exhaustive fragment of the *Vādhūlasūtra* written in Grantha script and soon a Devanagari copy of the same was made available to Caland.² After receiving this Ms. Caland was very happy and he expressed his view that he was now in a position to bring a closer knowledge of this important text to his colleagues in deciphering and examining closely many questions that study of *Vyākhyā* had given occasion to. This newly picked up Ms was a big fragment of the entire work consisting of the first six *Prapāṭhakas* complete and one big part of the seventh. It covered *Agnyādheya*, *Darśapūrṇamāseṣṭi*, *Yājamāna*, *Cāturmāsya*, *Paśubandha* and a part of *Agniṣṭoma*. May be the text has been correctly handed down it contains unfortunately small and big gaps which can be covered, to some extent, by comparing the parallel passages in other texts. This Ms, according to Caland, gives nowhere number of *Prapāṭhakas*, *Anuvākās* and *Paṭalas*. This lacuna can be filled because the *Vyākhyā* as well as the *Prayoga*, according to Caland, give the number of *Prapāṭhakas* and *Anuvākās*. In the Ms there is another criterion which helps to fix the end of the *Paṭalas*. As in the case of *BaudhŚS*, beginning words of a *Paṭala* are found in the end of the preceding *Paṭala* and stand repeated. The *Sūtrakāra*, as per *Vyākhyākāra*, closes an *Anuvāka* similarly. According to Caland the newly found text without doubt is the text which *Vyākhyā* and *Prayoga* depend upon. However, the citations credited to this *Sūtra* by Mahādeva in his *Vaijayantī*, a commentary on the *Hiraṇyakeśisūtra*, are not found in this text of the *Vādhūlasūtra*. Caland believes that firstly some of the citations are not taken from the chapters available to him and secondly, it can also be conjectured that the text Mahādeva used for his *Vaijayantī* was

1. *AO*, Vol. I, pp. 3-11

2. *AO*, Vol. II, p. 142

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

some other text closer to *Vādhūlasūtra*, that was available to him.

Caland realized the importance of the *Vādhūlasūtra* and expressed his ardent desire that it would be for the greatest significance in the matter of information in ritual literature that a complete copy was retrieved. He also contemplated that the Pandits of Madras might do their efforts so that his wish of finding a complete text of the *Vādhūlasūtra* would surely be fulfilled. On the basis of the Ms available to him it was not possible to publish the text as much as available to him. He published only some smaller and other longer citations (22 in all) which appeared to him striking on account of their contents and style¹ In the second communication Caland, besides giving 22 citations from the Ms of the *Vādhūlasūtra* available to him, gave some more information about the Vadhūla recension and its relation with other recensions of the Kṛṣṇa Yajurveda. He also gave information about morphological, syntactical and other peculiarities of the *Vādhūlasūtra*, and a glossary of the important peculiar words occurring in the text.

To the great pleasure of Caland, the Pandits of Madras in a short time very kindly made him available the second large fragment of the *Vādhūlasūtra*. Pandit Kuppusvami Sastri, Curator, Govt. Oriental Mss Library, Madras, informed him about the Ms. that it was the property of the natives of Irīñjalakuḍā in Cochin state (Kerala) and was written in Malayalam script on palm leaves. It was about 400 years old.² The place where it was found agreed with the tradition after which *Vādhūlasūtra* was found in Malabar. This newly discovered Ms. covering 240 folio pages consisted of fragments. It covered (1) the rest of the Agniṣṭoma (folios 1-16), (2) the Agnicayana (folios 17-90), (3) the Vājapeya (folios 90-102), (4) the Rājasūya with the Sautrāmaṇi (folios 102-126), and (5) the Aśvamedha (folios 126-168). Upto this extent the present part is in regular continuity of the Sūtra. Then follows a statement :

1. *AO*, Vol. II, pp. 147-51 (Nos. 1-22)

2. *AO*, Vol. IV, p. 1

द्वादशाहाय दीक्षिष्यमाणाः समवस्यन्ति (*VādhŚS* XII. I.1) meaning that a new *Dvādaśāha* *Prapāṭhaka* begins herewith. But actually, here only opening sentence is related to the *Dvādaśāha*. From here onwards fragments not in continuity are found: (6) the *Aptoryāma* in 4 *Paṭalas* (folios 168-173), (7) the *Pavitreṣṭi* (folios 173-175), (8) the *Pravargya* in 13 *Paṭalas* (folios 175-192), with beginning missing and down below written इत्याग्निष्टोमिकः समाप्तः, (9) a portion (folios 192-199) dealing with *Āgniṣṭomika yājamāna*, (10) a collection of mantras with beginning broken (folios 199-211). (11) a *Brāhmaṇa* belonging to *Agniyādheya* in ten *Anuvākas* (folio 211-222), ending with a statement इत्यग्न्याधेयी समाप्ता, (12) similar portion belonging to *Agnihotra* (folios 222-234), ending with a statement इत्यग्निहोत्री समाप्ता, and (13) finally a *Brāhmaṇa* belonging to *Paśubandha* in 5 *Paṭalas* (folios 234-240).

From the above break-up of the contents of the Ms received by Caland it is obvious that the *Śrautasūtra* portion of the text ends with the collection of mantras (upto folio No. 211). Immediately after mantra-collection follows the *Brāhmaṇa* parts (folios 211-240). On the basis of this Ms, available to him, Caland published 60 citations (both small and long) from the *Śrautasūtra* portion¹ and 46 citations from the *Brāhmaṇa* portion.² Including the previous 22 citations (published in AO II) Caland published 82 citations in all from the *Śrautasūtra* portion. No Ms. dealing with the *Śrautasūtra*-text was further made available to him. However, he was hopeful that Pandits from Madras would find many portions of the *Anvākhyāna Brāhmaṇa* to enhance the knowledge in Vedic lore. Out of many quotations in the *Vyākhyā* he believed that there was possibly included in it *Anvākhyānas* to the *Cāturmāsya*s, *Āgniṣṭoma* and *Agnicayana*.

Soon remaining portion of the Ms containing the *Brāhmaṇa* portion and *Parīṣiṣṭas* was made available to Caland. He published 134 extracts with notes in German.³

1. AO, Vol. IV, pp. 1-41 (Nos. 47-106)

2. AO, Vol. IV, (Nos. 1-46)

3. AO, Vol. VI, pp. 97-241 (Nos. 1-119)

2. *Critical Apparatus used for the Present Edition :*

A. *Manuscripts*

The following Mss have been used for the present critical edition of the *VādhŚS* :—

M. A Ms. of the *VādhŚS*, deposited in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras under No. R4375; Devanagari script; written on both sides on white paper, 16 to 20 lines on a page; pages 488.

At the top of the first page the Ms. gives the heading:
श्रीः

अथ वाधूलगृह्यकल्पव्याख्या

The word गृह्य of this title has been corrected as श्रौत with question mark (not by the scribe but probably by the user). Upto page 8 each page bears the folio heading वाधूलगृह्यकल्पव्याख्या. Rest of the pages bear no folio-headings.

The beginning of the Ms. is broken. The contents of the first 28 pages belong to the Gr̥hya rituals; hence this portion of the Ms. constitutes the Gr̥hyasūtra of the Vādhūlas. The *VādhŚS* begins on p. 29 with the folio-heading वाधूलश्रौतसूत्रम् (not by the scribe, but probably by the user), and ends on page 454 without any closing colophon. The Ms. from page 454 onwards contains the text of the *Vādhūla Anvākhyāna Brāhmaṇa*.

The Śrautasūtra portion begins with:

अत्र ग्रन्थपातः...

प्रार्थनामुपक्रमे यन्नत्वा कृतकृत्यास्स्युस्तं नमामि गजाननम् अग्नीनाघास्य-
मानस्संभारान्सभरते, etc.

and ends with

इमा द्वादश शतं गावोस्याग्निष्टोमस्य दक्षिणास्तासान्तव भागं ब्रह्मन्
प्रतिगृह्णीष्व त्वत्पुरुषेस्सह इमा= होतः प्रति=स्सह इमा:=मध्वर्यो प्रति=
मुद्गातरग्रे गृह्णीष्व सदस्य प्रतिगृह्णीष्व ॥इति॥

On page 120 at the foot it is written:

K.A. ऋष्णशास्त्रिणा सह परिशोधि and signature is put after that.
In the left foot-corner the date 22/10/4 (4.10.22) is given.

Again on p. 216 at left foot corner the date is given as 17.11.22. On page 392 at the left foot-corner the date is given as 1.9.23 with signature in right foot corner. On the last page two dates have been given: 2.11.23 in the right foot corner and 10.11.23 in the left foot corner. These dates are given by the checkers who compared this transcript with the original one. From these dates it is obvious that this transcript was prepared and checked in instalments. The original one from which it was prepared seems to have been frequently broken. The broken texts have been shown by dots.

H. A Ms. deposited in the manuscripts collections of the Vishveshvarananda Vishva Bandhu Institute of Sanskrit and Indological Studies (Panjab University) Sadhu Ashram, Hoshiarpur, in three volumes under Nos. 1126 (A and B), 1127 and 1128 running to 1201 pages (Vol. I, 1-441); Vol. II, 452-844; and Vol. III, 845-1201). It is a transcript of the same Ms. (mentioned as *M*) deposited in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras under No. R4375 as is clear from the following colophon given at the end of the Ms:

मद्रपुरस्यराजकीयपुस्तकशालायां मूलमातृकायाः विलिखितमिदं पुस्तकम् ।
इत्थं V नारायणस्वामिशास्त्री ११.१०.१९२४
१९२४-१०-११ Saturday

From the colophon it is clear that this transcript copy was checked by V. Narayana Svami Shastri on 11.10.1924,

The Ms, is in Devanagari script written on white paper, 15 lines on a page.

The Ms. begins with:

गणपतये नमः
बाधूलगृह्यकल्पसूत्रम्

and ends with:

समानो होमस्वमानो मन्त्रोनुपूर्वं पुरोरुचः संस्थापयति पुनर्यज्ञ एव
॥ इति ॥

॥ बाधूलश्रीतकल्पस्समाप्तः ॥

The contents of the first 55 pages (upto line 9) belong to the Gṛhya rituals; hence, this part, shown as No. 1126-A, forms the *Vādhūla Gṛhyasūtra*. The text of the Śrauta portion commences with the 10th line on p. 55 and runs upto p. 909. The remaining text forms the *Anvākhyāna Brāhmaṇa*, though no specific indication in this regard is given here. Thus, this Ms. like *M* contains three texts, viz., the *VādhŚS*, the *VādhŚS* and the *Vādhūla Anvākhyāna Brāhmaṇa*. However, the Ms. in the first volume gives the title वाधूलगृह्यकल्प on each left page and व्याख्या on each right page. The second and third volumes do not have such headings. Though this Ms. is a copy of *M*, it does not follow faithfully the Sandhi-rules as found in the latter.

H¹. A Ms. deposited in the collection of the manuscripts of the Vishveshvarananda Vishva Bandhu Institute of Sanskrit and Indological Studies (Panjab University) Sadhu Ashram, Hoshiarpur under No. 5657. The title of the Ms. is *Vādhūla-gṛhyakalpavyākhyā*. On the cover-page is written:—

“Since three times the police Commissioner of Cochin State tried and failed with the owner/commissioner. Last time again tried and found the Ms. damaged.

15.12.35 R.A. Sastry Lahore

The original Ms. and the copying since (?)

.....ingmsthe ms discontinued
R.A. Sastry”

This Ms. is available upto 40 pages (incomplete); written on paper both sides in Devanagari script; condition of the Ms. is brittle.

The Ms. begins with:

ओम्

श्रीगणेशाय नमः

अविघ्नमस्तु श्री गुरुभ्यो नमः श्री महासरस्वत्यै नमः

“जयमहादेव”

“श्रीरस्तु”

The contents of the first 28 pages (upto line 6) belong to the Grhya rites, hence constitute the *Vādhulagrhyasūtra*. The remaining 12 pages deal with Agnyādheya (incomplete). However, no indication is given to show the beginning of the Śrautasūtra. The Śrauta-text begins with:

त्यानामुपक्रमे यन्तत्वा कृतकृत्यास्स्युस्तं नमामि गजाननम्
अग्नीनावास्यामानस्संभारान् संभरते, etc.

and ends with:

अग्निहोत्रोच्छिष्टव्रतः स्यादिति तदेकम् (*VādhSS* I. 8.46)

At the end of the Ms. there occurs a sentence क्रमशः प्रेषयेत् written by the scribe himself. This statement shows that the remaining portion was yet to be transcribed and supplied in instalments. The dates given on pp. 32 and 40 are 20.9.26 and 11.4.1927 respectively. About the original Ms from which it has been transcribed, no definite information is available. However, it is clear that it is not copied from *M* (No. R 4375) deposited in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras. Witzell¹ holds that this Ms. is identical with beginning of *M* but otherwise independent from *M* and later on, as if, copied from Kerala Ms. which becomes clear through identity of subject matter and also through some variations and gaps. This Ms. in comparison to *M* and *H* preserves correct reading. It also shows variations regarding broken texts. Sometimes it gives the text which is broken in *M*, and sometimes it gives the sign of broken text where the text is intact in *M*.

P. A Ms. deposited in the Vaidika Saṁśodhana Mandala Poona in two parts bound together. It is a copy of *M* (No. R 4375) deposited in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras. The copying work of the first part commenced on 3.7.47 and completed on 4.11.47 in four months. It was copied by Shri S. Varadachariar and compared by C.M. Subrahmanya Sastry, as is clear from the following colophon given at the end of the first part:

1. Witzel, Michael, "Eine fünfte Mitteilung über das Vādhūlasūtra", *Studien Zur Indologie und Iranistik*, Reinbek, Germany, 1975, p. 76 : 3

इत्यग्निहोत्री समाप्ता

30.10.47

copied by S Varadachariar

compared by 1. C.N. Sabrahmanya Sastry

4.11.47

2. S. Varadachariar

4.XI.47

On page 95 of the first part where the first Prāśna ends (end of the sixth Prapāṭhaka) similar colophon is given:

इति प्रथमः प्रश्नः

copied by S. varadachariar Siromani

5.8.47

compared by 1. C.N. Subrahmanya Sastry

2. Varadachariar

7.8.47

Though this Ms. is a copy of *M*, it does not have the Gṛhya-sūtra portion. It starts directly with the Śrautasūtra:

बाधूलश्रौतसूत्रम्

अथ ग्रन्थपातः

प्रार्थनामुपक्रमे यन्नत्वा कृतकृत्यारस्स्युस्तन्नमामि गजाननम्
अग्नीनावाप्त्यमानस्संभारान् संभरते, etc.

Before the commencement of the text it gives the following contents of the first Prāśna:

1-12 Agnyādhāna

12-17 Agnihotra

17 Darśapūrṇamāsa

18 Piṇḍapitṛyajña

34-36 Anvādhāna (Darśapūrṇamāsāṅga)

36-41 Yājamāna

41-42 Āgrayaṇeṣṭi, Āgrayaṇeṣṭi Yājyā-puronuvākya

42-45 Brahmatva (Darśapūrṇamāśas and other Somika
saṁstha) Cātur māsyā

45-46	Ārambhaṇīyeṣṭi Hautra
46-49	Vaiśvadeva Parva, Hautra
49-52	Varuṇapraghāsa, Yājyāpuronuvākya.
53	Avabhṛtha, Yājyā
54-56	Sākamedhaparva
56.60	Mahāhavi
61	Tryambakṣṭi
63.73	Nirūḍhapaśu
74	Agniṣṭoma, Dīkṣaṇīya
77	Somakraya
80	Prāyaṇīya
83	Ātithyā
84	Upasada
86	Agniṣṭoma

The second Praśna begins on p. 96 and on the right side upper margin of the page its following contents are given in red ink (by the user):

Agniṣṭoma	96-119
Agnicayana	119-162
Vājapeya	162-169
Aśvamedha	169-205

The contents of the remaining portion are not given. The first part running upto p. 244 ends with the Anvākhyāna Brāhmaṇa of Agnihotra:

इत्यग्निहोत्री समाप्ता

The second part running upto 91 pages bears the name *Vādhūlaśrautasūtra Vyākhyā*. It was copied by P. Bhashyam within a time of two months from 3.7.47 to 10.9.47 and compared by Shri C.N. Subrahmaṇya Sastri and P. Bhashyam. It begins with:

श्रीः

वाधूलधोतसूत्रम्

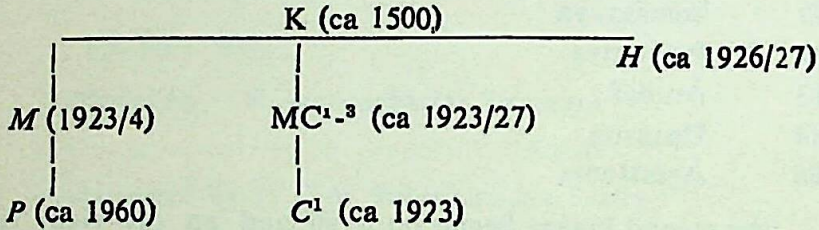
तदाहुरध्वर्यो यद्यदेष्टद्धे यूपे, म. . . मवत्यथास्य etc.

and ends with:

समानो मन्त्रोऽनुपूर्वं पुरोरुचस्संस्थापयति पुनर्यज्ञ एव
वाधूलगृह्यकल्पस्समाप्तः

As a matter of fact, the text upto the description of Dakṣiṇā to the Ṛtviks on p. 230 belongs to the Śrautasūtra and the text of remaining 14 pages of the first part and the entire second part belongs to the Anvākhyāna Brāhmaṇa.

The pedigree of these Mss. has been shown by Witzel as follows:¹

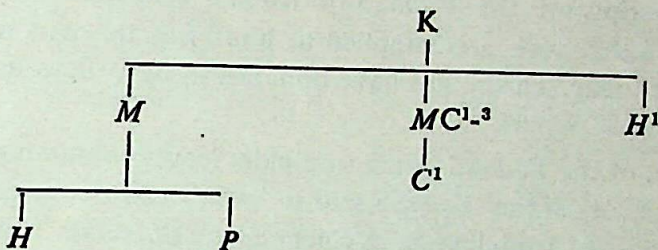

But this pedigree does not seem to be correct and complete. So far the position of *K* (Kerala Ms.) is concerned, undoubtedly, it is the oldest one. As regards the dates of the transcriptions of other Mss are concerned, these too, except that of *P*, are correct, as these have been given in the Mss. by the hands of the scribes themselves. But so far the date of *P* is concerned it is 1947, not 1960 as given by Witzel. According to Witzel *M* and *H* are transcribed from *K*. About *H* he says that it is identical with beginning of *M* but otherwise independent from *M* and later on as if copied from *K* which becomes clear through identity of the subject matter and also through some variations and gaps. The original Ms. *K* resembles in copy *H* in bigger gaps which are not in *M*. This view of Witzel about *H* may be correct about *H*¹, not about *H* which is directly copied from *M* (No. R.4375).

The internal evidences of these Mss. clearly show that the Ms. found in Kerala (*K*) in Grantha script is the original one. *M* and *Mc* are directly copied from *K*. *H* and *P* are copied from *M*. *H*¹ is not directly copied from *M*. It is a transcript of *K* as evident from the fact that the gaps found here are not

1. *Ibid*, p. 77

identical to those found in *M*. We may give the pedigree of these Mss. in the following way:

Besides these Mss. there are few others which I could not utilize for the present edition, but would like to give some information about them below:

1. A Ms in Granth script referred to in the report on the working of Peripatetic party of the Govt. Private Manuscripts Library, Madras (1916-19) which was sent to Caland for the first time. It is said to have consisted of 3 parts, viz, (i) *Kalpā-gamasamgraha* of Āryadāsa, (ii) *Prayogasandorbha* or *Prayogakalpanā* of Śivaśroṇa, and (iii) a smaller part containing *kārikās*. Devanagari transcript of these three parts is deposited in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras under the Nos. 2978 (a), 2978 (b), 2978 (c). A transcript of this Ms. is also deposited in the Adyar Library and Research Centre, Adyar, under new Nos. TR 636-a, 636-b, and 636-c. I got a photostat copy of the Adyar Ms. at a very later stage when I was writing the Introduction.

2. A Ms. in Devanagari script transcribed from an old Ms. discovered in Kerala on Palm leaves, was sent to Caland for his use in 3 instalments. This Ms. has been referred to by Witzel as *Mc*^{1,2,3}. *Mc*¹ is said to have been found by Witzel lying in Utrecht.¹

3. A manuscript of the *VādhŚS* from chapter I to VII.3 in Roman character containing 105 pages prepared by Caland in fast moving hand is said to have been deposited in the University Library Utrecht. This has been referred to as *C*¹ by Witzel. It is without doubt copied from *Mc*¹. Witzel has pre-

1. *Ibid*, p. 76 : 2

sented the facsimile of a part of the first page of C' in his paper.¹ He is of the opinion that Caland must have prepared handscripts of the *VādhŚS* in Roman character from *Mc*^{2,3} also which were later supplied to him. But this part is not available today. This might have been lost in war days as per conjecture of Witzel.³

4. A Ms. of the *VādhŚS* written on palm leaves containing a large fragment of the *VādhŚS* said to have been discovered from the natives of Irīñjalakuḍā in Cochin state (Kerala). This Ms. has been referred to by Witzel as *K*. It is said to be the oldest one. A transcript of this Ms. in Devanagari referred to as *Mc*^{2,3} by Witzel was supplied to Caland.³

B. Printed Text

No text of the *VādhŚS* is available in printed form. Caland for the first time published some 216 small and big extracts from *Vādhūlasūtra* which appeared in *AO* II (1924), pp. 147-52; *AO* IV (1926) pp 1-41; 161-219; *AO* VI (1928) pp 97-241. Out of 216 extracts 82 belong to the *VādhŚS* and remaining 134 to the *Vādhūla Anvākhyāna Brāhmaṇa*. Again out of these 82 extracts 22 (nos. 1-22) were published in *AO* II and remaining 60 (nos. 47-106) in *AO* IV. These extracts have been utilized for preparing the present critical edition of the *VādhŚS*. The *sūtra* nos. from the *VādhŚS* corresponding to the extracts numberwise, as given by Caland, may be given below for ready reference:

Extract No.	<i>VādhŚS</i>	Extract No.	<i>VādhŚS</i>
<i>AO</i> I. 1	I.11.23-25	7	III. 1.55-58
2	I.14.44-47	8	III. 2.30-33
3	I.21.26-30	9	III. 2.24-27
4	I.23.7-14	10	III. 3.1-10
5	II.2.20;39	11	III. 4.2-11;19-24
6	III.1.1-6	12	III. 10.17-20

1. *Ibid*.

2. *Ibid*, p. 97

3. *Ibid*, p. 76

13	III.6.1;9-13	18	IV.5.3;9.1;17.1
14	III.3.6.27-32	19	IV.1.3
15	III.9.15	20	VI.4.23-31
16	III.10.21-22	21	VI.4.36-41
17	III.14.9-10	22	VII.1.1-3
AOIV47	VIII.3.4	77	XI.9.12-13
48	VIII.3.7	78	XI.9.17-18
49	VIII.8.7; 10-13	79	XI.9.23;10.1-16
50	IV.1.37	80	XI.12.12
51	IX.7.9-16	81	XI.13.4-12
52	IX.7.66	82	XI.13.13
53	IX.7.79	83	XI.13.16;19-35
54	XIII.5.1	84	XI.14.32; 34-38
55	?	85	XI.15.29-30;17.7-8
56	I.7.4-5	86	XI.15.33-49
57	VIII.2.6-9;4.12-14	87	XI.16.30;31
58	VIII.7.1-13	88	XI.17.21-37
59	VIII.8.3-4;14-20	89	XI.18.12.16
60	x x x	90	XI.19.12-15
61	IX.4.25-36	91	XI.19.20-24
62	IX.9.8-14	92	XI.19.25-30
63	X.2.49-54;2.45	93	XI.20.17-21
64	X.3.17;24;40;43;46	94	XI.21.1-12
65	X.4.1;2;7;9;10;13; 15;16;21;22	95	XI.21.15-16
66	X.6.17=20;7.50-51	96	XI.22.18
67	X.7.44-46	97	XI.25.19-22
68	X.9.17-18	98	XI.25.34-35
69	XI.1.1-44	99	XI.26.35-36;45.50
70	XI.2.27-33	100	XIII.4.1-4
71	XI.3.14-18	101	XIV.1.15-19
72	XI.5.6	101b	XIV.5.37-39
73	XI.5.9-13;16-17;19	102	XIV.1.1-4
74	XI.5.45	103	XIV.4.19-20
75	XI.6.5-11	104	XIV.4.24-28
76	XI.8.5-26	105	XIV.5.3-4
		106	XIV.1.29-37

3. *Arrangement and division of the VādhŚS*

None of the Mss. of the *VādhŚS*, available so far, seems to have followed a regular and continued system of division of the text. However, from a very few casual references to the *Praśna-Prapāṭhaka*- and *Anuvāka*-divisions it may be surmised that the *VādhŚS*, too, like other Śrautasūtras of the Yajurveda followed the system of division of the text into *Praśnās*, *Prapāṭhakas*, *Anuvākas* and *Paṭalas*. The Mss. refer to the *Praśna*-division twice, one at the end of the sixth *Prapāṭhaka* as इति प्रथमः प्रश्नः समाप्तः, and the other at the beginning of the seventh *Prapāṭhaka* as अथ द्वितीयः प्रश्नः. No mention of the end of the second *Praśna* and neither beginning nor end of the other *Praśnas* have been made in the Mss. The *Praśna*-division of the sūtras belongs to the Kṛṣṇa Yajurveda. Baudhāyana, Bhāradvāja, Āpastamba, Satyāśāḍha and Vaikhānasa in their sūtras have followed the *Praśna*-division. It may be mentioned that in these sūtras *Praśna* is equivalent to chapter. The *Praśna*-division of the *VādhŚS* is somewhat different from that of the others, as the former refers to the end of the first *Praśna* at the close of the sixth *Prapāṭhaka* and beginning of the second *Praśna* with the seventh *Prapāṭhaka*. Except these two places there is no mention of the *Praśnas*. Had the *Vādhūlas* intended the division of their sūtra-text in *Praśnas* in accordance with the other Kṛṣṇa Yajurvedins in place of *Prapāṭhaka* or *Adhyāya* they must not have mentioned इति प्रथमः प्रश्नः at the close of the sixth *Prapāṭhaka*. To justify the said statements should we believe that the *Saumika* part of the text which commences with the sixth *Prapāṭhaka* was separate one, and it, thus, formed the first *Praśna* and the seventh *Prapāṭhaka* as the second *praśna*? But this hypothesis cannot be taken for granted as there is no indication of taking the *Saumika* as a separate text. The *Kalpāgarmasamgraha* clearly refers to the closing of the *Prapāṭhaka* as समाप्तः प्रपाठकः (Ms. p. 396) instead of इति प्रथमः प्रश्नः. Moreover, a large number of texts quoted in abbreviated form in the *Saumika* part are found in extenso in the *Aiṣṭhika* part. For example, *Paṭalas* 21-27 of the sixth *Prapāṭhaka* are in abridged form, their full text being given in

the Paśubandha¹. This character of the text clearly bears out the fact that Saumika never constituted a separate part from the Aīṣṭika. Witzel seems to accept the Praśnas as chapters under Prapāṭhakas.² However, at the present stage of our knowledge nothing more can be said about the Praśna-division.

In whole of the text of the *VādhŚS* in all the Mss. there is a single reference to Prapāṭhaka at the close of the Aśvamedha: इत्यश्वमेधाख्यः प्रपाठकः समाप्तः. Following references to the Prapāṭhaka-division and its number have been explicitly made in the *Kalpāgamasamgraha*:

इति (षष्ठोऽध्यायः) प्रथमः प्रपाठकः समाप्तः (Ms. p. 68—*VādhŚS* I. 23)

इति तृतीयः प्रपाठकः (Ms. p. 201—*VādhŚS* III. 16)

इति चतुर्थः प्रपाठकः (Ms. p. 265—*VādhŚS* IV. 18)

[इति] पञ्चमः प्रपाठकः समाप्तः (Ms. p. 314—*VādhŚS* V. 10)

समाप्तः [षष्ठः] प्रपाठकः (Ms. p. 396—*VādhŚS* VI. 28)

इति समाप्तश्चाहीनाख्यः प्रपाठकः (Ms. p. 738).

At one place the *Kalpāgamasamgraha* gives only the Prapāṭhaka number without using the word Prapāṭhaka as such: अथ चतुर्थः (Ms. p. 202)—*VādhŚS* IV). At one place the *Kalpāgamasamgraha* wrongly uses इति चतुर्थः प्रपाठकः समाप्तः (Ms. p. 263—*VādhŚS* IV. 16) for इति चतुर्थोऽनुवाकः. Remaining Prapāṭhakas are understood through the starting number of Anuvākas as अथ प्रथमः and continuing in sequel up to the end of the Prapāṭhaka. The *Prayogasandarbhā* of Śivaśroṇa refers to the Prapāṭhaka-division only once: आधोनाख्यः [आधानाख्यः] प्रपाठकश्च समाप्तः (Ms. p. 802—*VādhŚS* I. 23).

From the above mentioned references it may be surmised that the *VādhŚS* has followed the Prapāṭhaka-division and the Prapāṭhakas were designated after the name of the main

1. VI. 21.6=V. 3.18-36; VI. 21.=V.3.37-46;

VI. 22.3=V. 4.4.-16; VI. 22.4=V. 4.17-33

VI. 23.2=V. 5.2-31; VI. 24.2=V. 6.1-29

VI. 25.1=V. 7.1-21. etc

2. Witzel, *op. cit.*, p. 100 fn 21

sacrifice dealt with therein. About the number of the Prapāṭhakas the Mss. of the *VādhŚS* do not make any explicit reference, except the one as mentioned above. Caland holds that the *Kalpāgamasamgraha* and the *Prayoga-sandarbhā* give the number of Prapāṭhakas¹. But in the Mss. of the *VādhŚS* now here the number of Prapāṭhakas has been given. However, there is no difficulty to know the nature and length of the Prapāṭhakas as the Mss. at many places give indications by which the beginning and the end of the Prapāṭhakas can be ascertained. We may make mention of at least five devices which help us to have distinct knowledge of the Prapāṭhakas:—

- (i) Generally, one main sacrifice with its parts finds treatment in one Prapāṭhaka. The end of the description of the main sacrifice is shown in the Mss. with the word सन्तिष्ठते used twice, e.g.

सन्तिष्ठते दशंपूर्णमासो सन्तिष्ठते दशंपूर्णमासो (II. 12.106)

सन्तिष्ठते पशुबन्धः सन्तिष्ठते पशुबन्धः (V. 10.30)

सन्तिष्ठतेऽग्निष्टोमः सन्तिष्ठतेऽग्निष्टोमः (VII. 23.28)

सन्तिष्ठतेऽग्निचित्वा सन्तिष्ठतेऽग्निचित्वा (VIII. 51.68)

सन्तिष्ठतेऽश्वमेधः सन्तिष्ठतेऽश्वमेधः (XI. 27.40).

- (ii) The opening sentences in the beginning of the sacrifice at many places indicate the commencing of the Prapāṭhakas, e.g.

वग्नीनाद्यास्यमानः संभारान् संभरते (I 9.1)

प्रवसथमेव्यन् भवति (III. 1.1)

पशुना यक्ष्ममाणः संभारान् संभरते (V. 1.1)

अश्वमेधेन यक्ष्ममाणो राजा विजिही यक्षस्य न कुतश्चनोपावाधो भवति (XI. 1.1)

- (iii) The clear-cut mention of the names of the main sacrifice on the head of the description leaves no room for doubt to understand the commencement of the Prapāṭhaka, e.g.

अथ वाजपेयः (p. 254).

- (iv) At some places in the Mss. there are explicit mentions of the end of the sacrifice which clearly indicate the closing of the Prapāṭhaka, e.g.

इति पशुबन्धः समाप्तः (V. 10)

इत्यग्निष्टोमः समाप्तः (VII. 23)

इत्यग्निकल्पः समाप्तः (VIII. 51)

इति वाजपेयः समाप्तः (IX. 9)

इत्याग्निष्टोमिकः समाप्तः (XIII. 13).

- (v) At one place the Mss. give the initial sūtra of the following Prapāṭhaka to the end of the preceding Prapāṭhaka: पञ्चदश नक्षत्राणि सन्ति नयन्ति. (VI. 28.31; VII. 1.1) This feature is common in the case of Pāṭalas. It seems that the closing sūtra of the sixth Prapāṭhaka has been given also at the beginning of the seventh Prapāṭhaka with a view to showing continuity of the subject-matter dealt with in the preceding prapāṭhaka to the next Prapāṭhaka.

Like Prapāṭhaka the Mss. of the *VādhŚS* have a single¹ explicit reference to Anuvāka-division at the close of the Aśvamedha: इति नवगोजुवाकः (XI. 27). From this it may be surmised that (i) the *VādhŚS* has also followed the Anuvāka-division, (ii) this Anuvāka-division was a sub-division of the Prapāṭhakas, and (iii) the number of the Anuvākas within the Prapāṭhakas continued up to the end of the Prapāṭhaka and was co-terminus to it. About the number of the Anuvākas no information is given in the Mss. Caland holds that the *Kalpūgamasaṃgraha* and the *Prayoga-sandarbhā* give the number of Anuvākas like Prapāṭhakas.²

Following references to Anuvākas and their number have been explicitly made in the *Kalpūgamasaṃgraha*:

1. Mention of Anuvāka has also been made at the end of the Agnyādheya Brahmana: इति दशमोऽनुवाकः, which is a part of the *Vādh Anv Br.*
2. Caland, *op. cit.*, p. 4

इत्यायंदासस्य कल्पागमसंग्रहे प्रथमोऽनुवाकः

(Ms. p. 36—*VādhŚS* I 3)

इति पुरोडाश्यां प्रथमोऽनुवाकः समाप्तः

(Ms. p. 107—*VādhŚS* II. 5)

अथ द्वितीयोऽनुवाकः (Ms. p. 108 —after *VādhŚS* II.5)

The *Kalpāgamasamgraha* also uses the word *Adhyāya* instead of *Anuvāka* in the following cases:

इति षष्ठोऽध्यायः प्रथमः प्रपाठकः समाप्तः

(Ms. p. 68—*VādhŚS* I 23)

अथाग्निकल्पे प्रथमोऽध्यायः प्रारभ्यते

(Ms. p. 487—*VādhŚS* VIII)

अत्र ग्रन्थपातः अध्यायद्वयाभावश्चः (Ms. p. 605)

इति अष्टवमेधे प्रथमोऽध्यायः (Ms. p. 629—*VādhŚS* XI 3)

इति द्वादशाहे चतुर्थोऽध्यायः समाप्तः (Ms. p. 629)

In the remaining cases the *Kalpāgamasamgraha* gives only the numbers indicating both the beginning and end using the word अथ and इति respectively, without using the word *Anuvāka* or *Adhyāya*, e.g., अथ प्रथमः—इति प्रथमः, अथ द्वितीयः—इति द्वितीयः and so on. The *Prayogasandarbhā* of Śivaśroṇa does not refer to *Anuvāka* or *Adhyāya* by name. It gives only numbers indicating both the beginning and end using the word अथ and इति respectively like the *Kalpāgamasamgraha*. It may be mentioned that the *Adhyāya*-division is not referred to in any of the Mss. of the *VādhŚS* available to us.

The *Anuvākas* are again subdivided into *Paṭalas* or *khaṇḍas*, but neither there is a mention of the word *Paṭala* or *khaṇḍa*, nor the number thereof in the Mss. At one place, (i.e. at the end of III. 1) the Ms. clearly mentions इति प्रथमः which may be taken as indicative of the number of the *Paṭala* or *khaṇḍa*-division, as the first *Paṭala* ends here. The *Kalpāgamasamgraha* refers to the *Paṭala*-division: तत्सूचनार्थमत्र पटलावसानम् (Ms. p. 120), though it does not follow this for the division of the text. From this reference we may surmise that the *VādhŚS* followed the *Paṭala*-division unlike the *khaṇḍa* division of the

Taittiriyaś. It may be mentioned that no specific sign or indication is given in the Mss. as to make distinction between the end of an Anuvāka and that of a Paṭala. However, whenever an Anuvāka ends it invariably ends with a Paṭala. In a single case the *Kalpāgamasamgraha* gives the closing of an Anuvāka where the Mss. of the *VādhŚS* have no indication of closing of the Paṭala: इति राजसूये प्रथमः (Ms. p. 603—*VādhŚS* K.3.71). In the Mss. certain devices seem to have been used by which the end of the preceding Paṭala and the beginning of the next Paṭala can be understood. These devices are as follows:

(i) At the end of a Paṭala the Mss. give the word इति in the following cases:

I. 2;3; II. 12; III. 1;4;8;10;16; IV. 4-7;12;15;16; V. 10;
VI. 11;18;25;28; VII. 14-23; VIII. 1-51; IX. 1-9; X. 1-13;
XI. 1-27; XII. 1-5; XIII. 1-13; XIV. 5; XV. 1-23.

(ii) At the end of a Paṭala the Mss. give a sign of two commas with a dash (",—) or with two daṇḍas (||) without using इति in the following cases:

I. 1;4;5;7;8;10-23; II. 1;2;5;6;9-11; III. 2;4—7;9;11;13—15;
IV. 1-3;8-11;13-14;17;18; V. 1-9; VI. 1-10;12-17;19-24;26;27;
VII. 1-11;13.

In the above both cases where the Paṭala-ending is indicated by इति, or by using the sign of two commas with dash,,—; or with two daṇḍas (||) there is no difficulty in distinguishing one Paṭala from the other. But there are few cases where there is no sign of Paṭala-ending in the Mss. Mostly this happens where the text has been broken or missing. Such cases are :

I. 6;9; II. 3;4;7;8; III. 3; VII. 12; X. 14; XIV. 14.

But as to the exact numbers of the Prapāṭhakas, Anuvākas and Paṭalas there still exists controversy. On the authority of the evidence of the *Kalpāgamasamgraha* Caland took the *VādhŚS* as to have been divided into 15 Prapāṭhakas and 103 Anuvākas as follows:

1. Agnyadheya, Punārādheya, Agnihotra, Agnyupasthāna and Pravasadupasthāna in six Anuvākas or Adhyāyas;
2. Puroḍāśī in 3 Anuvākas;
3. Yājamāna, Āgrayaṇa and Brahmatva in 5 Anuvākas¹
4. Cāturmāsya in 5 Anuvākas;
5. Paśūbandha in 3 Anuvākas;
- 6-7. Jyotiṣṭoma in 8 and 7 total 15 Anuvākas (cont. in *Kalpāgamasaṃgraha*)
8. Agnicayana in 15 Anuvākas;
9. Vājapeya in 3 Anuvākas;
10. Rājasūya in 5 Anuvākas (incomplete)
11. Aśvamedha in 9 Anuvākas (incomplete)
12. Dvādaśāha in 4 Anuvākas
13. Aupānuvākya in 5 Anuvākas;
24. Ahīnas in 10 Anuvākas;
15. Ekāhas in 15 Anuvākas (found upto 10th Anuvāka).

Witzel, too, accepted this number of Prapāthakas and Anuvākas but also expressed his view that probably there might have been five more Prapāthakas added to the *VādhŚS* dealing with Anupada, Śulbasūtra, Pitrmedhasūtra, Paribhāṣāsūtra and Mantrapātha, respectively.³ He also holds that the Ms. of the *VādhŚS* discovered so far has only I-XII Prapāthakas and the remaining Prapāthakas XIII-XV, are known only according to the contents of the commentary. A fragment of the commentary to the *VādhŚS* XV, according to him, finds itself in the commentary to the Gṛhyasūtra. The presentation in the treatment of the Ekāhas (savas) is broken in the middle. Only the Ekāhas from the Bṛhaspatisava upto Ṛṣabha-sava are found. Witzel regards these Ekāhas which form the broken portion of the Gṛhyasūtravyākhyā known as Ekāhākhyā kāṇḍa, further extension of this part of the sūtra.³

1. The number 5 seems to be misprint for 6. Kashikar accepts the number as 5 (*op. cit.*, p. 65). Witzel gives the number as 6.
2. Witzel, *op. cit.*, p. 78:4.1
3. *Ibid*, p. 79:4.3

The present edition of the *VādhŚS* has also fifteen Prapāṭhakas. But the contents of the last 4 Prapāṭhakas are not in consoance with Caland, Kashikar and Witzel. The reasons of this disagreement have been discussed in detail in the next section in dealing with the subject-matter of the *VādhŚS*. It may be mentioned that neither any Ms. of the *VādhŚS*, nor the *Kalpāgamasaṃgraha* mentions the number of the Paṭalas and sūtras. In the present edition of the *VādhŚS* I have given the number of Paṭalas keeping in view the devices used in the Mss. to distinguish one Paṭala from the other, as discussed above. As to the number of sūtras, none of the Mss. gives any indication. However, on the basis of the style of the sūtrakāra I have tried to distinguish one sūtra from the other and accordingly given the number of each sūtra in a Paṭala. The number of the sūtras runs in continuation upto the end of the Paṭala. With the next Paṭala the sūtras again begin with number 1. A chart showing the numbers of Prapāṭhakas, Anuvākas, Paṭalas and sūtras is given below:—

<i>Prapā</i>	<i>Anu</i>	<i>Paṭ</i>	<i>Sūtra</i>	<i>Prapā</i>	<i>Anu</i>	<i>Paṭpā</i>	<i>Sūtra</i>
I	1	1	20			18	20
		2	28		6	19	30
		3	63			20	32
	2	4	37			21	1(18)
		5	20			22	29
		6	15			23	23
	3	7	54		6	23	727
		8	51	II	1	1	36
		9	18			2	42
	10	40			3	36	
	4	11	43			4	34
		12	46			5	27
		13	52		2	6	55
	5	14	49			7	38
		15	20			8	53
		16	35			9	48
		17	(18)		3	10	83

<i>Prapa</i>	<i>Anu</i>	<i>Paṭ</i>	<i>Sūtra</i>	<i>Prapā</i>	<i>Anu</i>	<i>Paṭ</i>	<i>Sūtra</i>
		11	49			14	76
		12	106			15	51
						16	43
		3	12		5	17	48
			607			18	45
III	1	1	58				
		2	45				
		3	46				
		4	24				
	2	5	25	V	1	1	60
		6	37			2	44
		7	37			3	46
	3	8	22		2	4	34
		9	27			5	31
		10	22			6	30
	4	11	48			7	32
		12	27		3	8	75
	5	13	18			9	67
		14	16			10	30
	6	15	22				
		16	39				
	6	16	513		3	10	448
IV	1	1	59	VI	1	1	64
		2	50			2	32
		3	50			3	31
		4	39			4	56
	2	5	66		2	5	28
		6	53			6	80
		7	12			7	24
		8	49				
	3	9	74		3	8	49
		10	39			9	33
		11	47			10	48
		12	37			11	32
	4	13	53		4	12	68

<i>Prapā</i>	<i>Anu</i>	<i>Paṭ</i>	<i>Sūtra</i>	<i>Prapā</i>	<i>Anu</i>	<i>Paṭ</i>	<i>Sūtra</i>
		13	65		6	18	76
		14	27			19	45
	5	15	42		7	20	48
		16	29			21	45
		17	59			22	57
		18	37			23	28
	6	19	29				
		20	41		7	23	1040
		21	7				
	7	22	4	VIII	1	1	36
		23	2			2	15
		24	2			3	22
		25	4			4	19
	8	26	28		2	5	45
		27	10			6	73
		28	31		3	7	44
						8	44
						9	63
	8	28	962		4	10	20
						11	20
VII	1	1	23			12	34
		2	36			13	19
		3	33		5	14	24
		4	40			15	34
	2	5	77			16	20
		6	34			17	18
		7	35			18	22
		8	66		6	19	23
	3	9	43			20	26
		10	43			21	36
		11	55			22	21
		12	21		7	23	22
	4	13	46			24	16
		14	70			25	36
		15	54			26	23
	5	16	26			27	20
		17	39		8	28	21

<i>Prapā</i>	<i>Anu</i>	<i>Paṭ</i>	<i>Sūtra</i>	<i>Prapā</i>	<i>Anu</i>	<i>Paṭ</i>	<i>Sūtra</i>
				X	1	1	84
		29	37		2		56
		30	18			3	105
	9	31	24		2	4	32
		32	20			5	60
		33	13			6	46
	10	34	13			7	70
		35	30		3	8	33
		36	20			9	29
		37	19			10	38
	11	38	10		4	11	22
		39	36			12	31
		40	109			13	48
	12	41	29		5	14	29
		42	14			15	41
		43	20		5	15	724
	13	44	15	XI	1	1	44
		45	19			2	43
		46	23			3	19
	14	47	27		2	4	34
		48	22			5	52
		49	45			6	19
		50	26		3	7	45
	15	51	68			8	31
	15	51	1473			9	23
IX	1	1	9			10	16
		2	21		4	11	44
		3	45			12	42
		4	39		5	13	35
	2	5	30			14	39
		6	18			15	56
		7	88		6	16	42
	3	8	21			17	37
		9	17			18	57
	3	9	288		7	19	32
						20	37

<i>Prapā</i>	<i>Anu</i>	<i>Paṭ</i>	<i>Sūtra</i>	<i>Prapā</i>	<i>Anu</i>	<i>Paṭ</i>	<i>Sūtra</i>
		21	28			3	21
		22	28			4	38
	8	23	28			5	51
		24	41				
		25	38				
	9	26	52	XV		1	51
		27	40			2	7
						3	11
	9	27	1004			4	15
XII	1	1	33			5	18
		2	39			6	1
		3	36			7	32
		4	41			8	3
	2	5	52			9	1
	2	5	201			10	12
XIII	1	1	16			11	10
		2	26			12	63
		3	24			13	81
	2	4	39			14	1
		5	16			15	1
		6	25			16	1
	3	7	29			17	1
		8	26			18	10
		9	22			19	4
		10	39			20	1
	4	11	49			21	1
		12	28			22	8
		13	29			23	5
	4	13	370				
XIV	1	1	37			23	247
		2	41				

Though the numbers of the Anuvākas in a Prapāṭhaka have been given in the text, these have not been taken into consideration making references to the text. Only the Prapāṭhaka, Paṭala and sūtra numbers in three digits have been accepted to indicate the references from the text. The first digit indicates the Prapāṭhaka number, the second the Paṭala number and the third the sūtra number of the text.

4. *Subject-matter of the VādhŚS*

In connection with describing the function of the Brahman priest the *VādhŚS* refers to some of the sacrifices such as Darśapūrṇamāsa, Cāturmāsya, Paśubandha (III.14.12), Dikṣanīya (III 15.1) among the Iṣtis and Agniṣtoma (III.16.31) Ukthya (III.16.32) Śoḍaśin (III. 16.33), Atirātra (III.10.34), Aptoryāma (III 16.35), Vājapeya (16.36), Rājasūya (III. 16.37) and Arkāśvamedha among the Soma-sacrifices. All of these Iṣtis and Soma-sacrifices are found dealt with in the *VādhŚS*. Again in the Upavyāharaṇa (XV. 5) there is a mention of some of the sacrifices to be performed by the sacrificer with a view to attaining *svarga*. These sacrifices are Agnyādhāna, Agnihotra, Darśapūrṇamāsa, Āgrayaṇeṣṭi, Cāturmāsya, Paśubandha, Iṣti-paśubandha, Kratumukhīya, Agniṣtoma, Sāgnicityāgniṣtoma, Agnicayana, Agniṣtoma (twice), Atirātra, Aptoryāma, Śyenaciti, Ahīna (?) Ahargana (?)

Generally all the Saṁhitās of the YV, their Brāhmaṇas and the Śrautasūtras begin the description of sacrifices with the Darśapūrṇamāseṣṭi as it is the archetype of all the Iṣtis. But unlike these texts the *VādhŚS* commences the description of sacrifices with the Agnyādhēya, and in this regard it is nearer to the *VaikhŚS*. The first Prapāṭhaka deals with the Agnyādhēya¹ (Anu. 1-3, Paṭalas 1-10), Punarādhēya (Anu. 4, Paṭalas 11-14), Agnihotra (Anu. 5, Paṭalas 15-18) and Agnyupasthāna (Anu. 6, Paṭalas 19-23). It may be mentioned that the *VādhŚS*

1. See Chanbey, B.B., A critical Appraisal of the Agnyādhāna with special Reference to the Vādhūla Śrautasūtra', VII, vol xx (1982), Hoshiyapur, pp 10-24.

deals with Agnyupasthāna at several occasions¹ It may be mentioned that here in this Prapāṭhaka *VādhŚS* gives an account of a new type of Agnyupasthāna called *Sarvado-pasthāna* to be performed as a daily rite. This type of Agnyupasthāna has been dealt with at three places once in extenso (I.9.1-18) and twice in abridged form (I. 17; 21).

The second Prapāṭhaka (in 3 Anuvākas, 12 Paṭalas) deals with the Darśapūrnamāseṣṭi. The Piṭṛyajña as a part of Darśapūrnamāseṣṭi has been dealt with here in the second Paṭala. It may be mentioned that the Piṇḍapitryeṣṭi has been dealt with in the *BāudhŚS* with the Cāturmāseṣṭi, not with the Darśapūrnamāseṣṭi. Here Vādhūla is nearer to the Mādhyandina Saṁhitā, which deals with Piṇḍapitryeṣṭi as a part of Darśapūrnamāseṣṭi. The sequel of Kapālopadhāna and Vṛhi-ṭiṣaṇa as found in the *VādhŚS* is different from the Taittirīyas according to whom the ritual of Vṛhiṭiṣaṇa precedes the Kapālopadhāna (*IS* I. 1.6 and 7 respectively).

The third Prapāṭhaka deals with (i) Yājamāna karma which includes various types of Agnyupasthānas² such as - Daivya-mupasthāna, Virājakramopasthāna, Māhācamasopasthāna, Parokṣādopasthāna, Pravatsyadupasthāna, Āgatopasthāna, Māhāsāmpadopasthāna, Vasya-upasthāna, expiatory Agnyupasthāna and kāmya-agnyupasthāna (III. 1-2), (ii) Aṣṭika Prāyaścittas and Anumantraṇas (III. 3-9), (iii) Ādityupasthāna (III. 10), (iv) Āgrayaṇeṣṭi (III. 11-12), and (v) Brahmatva (III. 13-16). It may be pointed out that here in dealing with the Prāyaścittis, Anumantraṇas, Havirgrahaṇa, and partaking of Idā ritualistic controversies have been discussed and the decisive views of the Sūtrakāra has been given at the end of the discussion.

The fourth Prapāṭhaka deals with the Cāturmāsya consisting of (i) Vaiśvadeva, (Anu. 1, Paṭ. 1-4), (ii) Varuṇapraghāsa

1. I. 3.25, 27; 4.22; 24-29; 5.5-15; 6.3-4, 11; 9.1-18; 17; 18.2-3, besides the main treatment of Agnyupasthāna in I. 19-21. For detail see Chaubey, B.B., 'Vādhinla's Treatment of Agnyupasthāna', *Dr. B.R. Sharma Felicitation Volume, Tirupati*. 1989, pp 43-64.

2. See Chaubey *op. cit.*

(Anu. 2, Paṭ. 5-8), (iii) Sākamedha (Anu. 3-4, Paṭ. 9-16) containing Anīkavatī, Sāntapanī, Gṛhamedhiyā, krīḍanī, Mahāhavis, Pitṛyajña and Tryambakeṣṭi, and (iv) Śunāsīriya (Anu. 5, Paṭ. 17-18). Here it may be mentioned that Dr. Bhide pointing out the similarities and dissimilarities between the *Hirṣṣ* and the *Vādhṣṣ* holds that the latter prescribes the Anvārambhanīyeṣṭi (performed in the beginning of the Cāturmāsya) consisting of three offerings one of Puroḍāsa prepared on 12 potsherds to Prajāpati, second of caru to Parjanya and third of Puroḍāsa prepared on 3 potsherds to Viṣṇu.¹ But this view of Dr. Bhide regarding the number of offerings only to three deities, viz., Prajāpati, Parjanya and Viṣṇu is not correct, as the text clearly gives an account of two more offerings, one of caru to the Ṛtus 'seasons' and the other of Puroḍāsa prepared on 12 potsherds to Vaiśvānara, in addition to the above-said three offerings.² This view of Bhide seems to have been expressed due to the defective text of the Mss. which was broken.³ Had he verified the description of the following offerings as given in the text he would not have expressed such view. Actually, the Anvārambhanīyeṣṭi⁴ consists of five offerings to Prajāpati, Ṛtus, Vaiśvānara, Parjanya and Viṣṇu in this very order.

The fifth Prapāṭhaka (in 3 Anuvākas, 10 paṭalas) deals with the Paśubandha. It may be mentioned that this order, i.e., treatment of Paśubandha after Cāturmāsya is different from that of the other Śrautasūtras which first deal with the Paśubandha and then the Cāturmāsya. It may also be pointed out that in the Upavyāharaṇa-paṭala the *Vādhṣṣ* refers to two types⁵ of Paśubandha, one Paśubandha as such, and the other Iṣṭipaśubandha in dual: Iṣṭi and paśubandha. What is difference between the two is not mentioned anywhere in the text dealing with Paśubandha. In the sixth Prapāṭhaka there is a

1. Bhide, V.V., *The Cāturmāsya Sacrifices with special Reference to the Hiraṇyakeśi Śrantasūtra*, CASS, University of Poona, 1979, p. 135.

2. *Vādhṣṣ* IV. 1.19-43.

3. *Vādhṣṣ* IV. 1.19.

4. Vadhūla calls it Arambhanīyeṣṭi, See *Vādhṣṣ* IV. 1.19; 47.

5. *Vādhṣṣ* XV. 57-8.

description of Agniṣomiya-paśukarma (VI. 21-27). In the Paśubandha the animal is to be sacrificed for Indra and Agni, while in the Agniṣtoma the Paśu is to be sacrificed for Agni and Soma. From this it appears that Paśubandha has a double character, referring its relation to both, an Iṣṭi as well as a Somayāga. Should we understand the mention of Paśubandha in Upavyāharaṇa-pāṭala twice as referring to Iṣṭi-paśubandha and Agniṣtomīya paśubandha ?

The sixth and seventh prapāṭhakas together (in 15 (8+7) Anuvākas and 51 Pāṭalaṣ (28+23)) deal with the Agniṣtoma the archetype (*prakṛti*) of all the Soma-sacrifices. It may be mentioned that the text from VII. 12.7 onwards dealing with the Dvi-devatyabbakṣa, the remaining rituals of the Prātaḥsavana and the beginning of the Mādhyandina savana is missing. Here Mss. clearly mention that the text has been broken: अथ प्रत्यपातः.

The eighth Prapāṭhaka (in 15 Anuvākas and 51 Pāṭalas) deals with the Agnicayana. At the end of the Prapāṭhaka the closing sūtra refers to the name of the subject dealt with here as Agnicityā: सन्तिष्ठतेऽग्निचित्या सन्तिष्ठतेऽग्निचित्या (VIII. 51.68). But the phrase referring to the close of the topic is इत्यग्निक्ल्पः [Mss. कल्पः] समाप्तः. On the basis of this closing phrase I preferred the title of the Prapāṭhaka as 'Agnikalpa' to 'Agnicitya'. In this Prapāṭhaka Vādhūla describes the piling up of five citis 'layers' in a very systematic order, mentioning how many and which Iṣṭakās are to be piled up in different layers. Iṣṭakās called Yonis (12 in number), Prajāpatya, Ṛṣabha, Sāmaciti, Ṛksāmārūpa and lokampṇā are to be piled up in all the citis at the end. It may be mentioned that Vādhūla prescribes piling up of certain Iṣṭakās which are not mentioned in the TS. For example, piling up of 12 Yonis,¹ 12 Indrajasa,² and many others, are not mentioned in the TS. I reserve Vādhūla's full treatment of Agnicayana for separate study.

The ninth prapāṭhaka (in 3 Anuvākas and 9 Pāṭalas) deals with the Vājapeya. The tenth Prapāṭhaka (in 5 Anuvākas and

1. *VarṇaśS* VIII. 26.1-2; 30.9; 37.14; 40.107; 42.12. Cf *Āp. MP*, I. 10.7.

2. *VarṇaśS* VIII. 37.7-13. Cf *MS* II. 13.17.

15 Patalas) deals with the Rājasūya with Sautrāmaṇi and Atirātra. It may be mentioned that Caland, followed by Kashikar and Witzel, does not refer to Atirātra as to have been accounted for here. They only mention that Rājasūya with Sautrāmaṇi (incomplete) form the contents of the tenth Prapāṭhaka.¹ But this view does not seem to be correct. The Sautrāmaṇi has been dealt with here in Anuvāka 4 in 3 Paṭalas (11-13), and it is complete. After Sautrāmaṇi the Sārvapṛṣṭha Atirātra as a part of Rājasūya like Sautrāmaṇi has been accounted for in Anuvāka 5 in 2 Paṭalas (14-15), and it is also complete as is evident from the sūtra: सन्तिष्ठत एष सर्व-पृष्ठोत्तिरात्रः (X. 15. 34), notwithstanding the last sūtra found in broken form in the Mss. Actually Atirātra is a constituent part of Jyotiṣṭoma which consists of four parts, the other three parts being Agniṣṭoma, Uktha and Śodaśī, and hence it should have been described with Agniṣṭoma. But here it has been described as a part of Rājasūya which, too, is a Somayāga. Baudhayana also describes Atirātra separately in *uttara tatth* (BaudhŚS XVII. 1-10), not with the Agniṣṭoma. The Uktha² and Śodaśī³ have also been referred to here with Atirātra but their descriptions are not given separately. Vādhūla here also refers to the Rātri⁴ (Sāman) like Uktha and Śodaśī.

The eleventh Prapāṭhaka (in its 9 Anuvākas and 27 Paṭalas) deals with the Aśvamedha. On the basis of treatment of Aśvamedha this Prapāṭhaka has been designated as अश्वमेधाख्यः प्रपाठकः in the closing sentence of the Prapāṭhaka.

Upto the eleventh Prapāṭhaka there is no controversy whatsoever, regarding the subject-matter dealt with in the Prapāṭhakas concerned. But about the following Prapāṭhakas there is not unanimity and clarity as well about the number, and length of the Prapāṭhakas, the Anuvākas and the Paṭalas and the nature and position of the subject-matter dealt with.

-
1. AO 1, p 2; Kashikar, *op. cit.*, p 95; Witzel, *op. cit.*, p 78 : 4.1
 2. VadhśS X. 15.28-29
 3. VadhśS X. 15.30-31
 4. VadhśS X. 15.32-33

therein. The opening sūtra of the twelfth Prapāṭhaka reads as द्वादशाहाय दीक्षित्यमाणाः समवस्यन्ति (XII. 1 1) and has a sign of abridged text (=) after समवस्यन्ति. Seeing this text Caland thought that Dvādaśāha must have been the subject-matter of this Prapāṭhaka.¹ Witzel, too, holds the same view. He has expressed his view that probably there was a gap in the original and is shown by Malayalam numbers used for counting pages.² He refers to the existence of a Dvādaśāha Prapāṭhaka³ on the basis of the said sentence. It may be pointed out that in the Upavyāharaṇa-paṭala where the *saṅkalpa*-mantras are given mentioning the intention of the sacrificer to perform the sacrifice with a view to attaining *svarga*, no such indication referring to the intention or desire of the sacrificer to perform Dvādaśāha is found. However, the reference to Dvādaśāha in the very opening sūtra of this Prapāṭhaka bears out the probability of this ritual being described in detail, if not here, anywhere else. The text is not available to us so far.⁴

After only referring to the Dvādaśāha the twelfth Prapāṭhaka deals with Aptoryāma (in Anu. 1, Paṭ. 1-4) and Pavitram Daśahaviḥ (Anu. 7, Paṭ. 5). According to Kashikar Pravargya is also included in this very Prapāṭhaka⁵. Witzel does not include Aptoryāma, Pavitreṣṭi, Pravargya and Āgniṣomika Yājamāna in the twelfth Prapāṭhaka. He rather takes them as 4 fragments which are still to be properly arranged. He holds that Aptoryāma (fr. 'a'), agreeing with *BaudhŚS* XVIII. 15, might form the part of *VādhŚS* XV (Ekāha). But, unfortunately, says he, the Vyākhyā is not sufficient to reconstruct the sūtras and that is why it is not permissible to say

1. *AO* IV, p. 1

2. Witzel, *op. cit.*, p. 100, fn. 22

3. *Ibid.*

4. The *Kalpāgamasamgraha* (Adyar Ms. pp. 655-679) contains commentary of the Dvādaśāha Prapāṭhaka in four Adhyāyas, clearly mentioning अथ द्वादशाहः in the beginning, and इति द्वादशाहे षण्णवोऽध्यायः समाप्तः at the end. As the commentary does not sufficiently quote the Sūtras it is not possible to reconstruct the Sūtra-text of the Dvādaśāha.

5. Kashikar, *op. cit.*, p. 65

whether *VādhŚS* XV (Ekāha) is possibly same as *BaudhŚS* XVIII on the basis of individual Savas so far as the mythological or aitiological legends are concerned.¹ However, he holds that regarding fragment 'a' one may accept on the basis of the agreement of the *BaudhŚS* and the *VādhŚS* the interrelationship of the two in the Ekāha section.² Regarding fragment 'b' (i.e. the Pavitreṣṭi) Witzel holds that as from the last sentence of this Patala proceeds, the Satyaśrava Iṣṭi is arranged in the *BauahŚS* in the Prāyascitta section (XVII. 2), but where does this Iṣṭi find itself in the *VādhŚS* must remain unknown in the future.³ About the arrangement of the fragment 'c' (Pravargya) and 'd' (Āgniṣṭomika Yājamāna) he has the same view. However, about the fragment 'c' he holds that it should have formed a part of Agniṣṭoma,⁴ as the closing sentence of the latter is इति प्रथमः प्रथमः instead of इति षष्ठः प्रपाठकः, and the closing sentence of Pravargya is इत्याग्निष्टोमिकः समाप्तः. Witzel also expresses probability for taking the four fragments as a sort of supplement. He says : 'It must, however, follow that all four fragments stand in close relationship with the Soma-ritual. That is why it is not proper to conclude that the above-said four sections have built a sort of supplement to the Śrautasūtra. Particularly, the place of Pravargya is, indeed, in the Śrautasūtras completely variable, often it finds itself quite at the end of the Sūtra. Perhaps one may see in them a part of the commentary noted as Pariśiṣṭa known as Anupada of the Śrautasūtra.⁵

Not agreeing with Witzel in taking Aptoryāma, Atirātra, Pravargya and Āgniṣṭomika Yājamāna as fragments and seeking their proper arrangements, nor with Kashikar in taking Pravargya as a part of the twelfth Prapāṭhaka, in the present edition I have placed only Aptoryāma and Atirātra in the twelfth Prapāṭhaka, the Pravargya in full thirteenth Prapāṭhaka, and the Yājamāna Āgniṣṭomika Prāyaścitta in the full

1. Witzel, *op. cit.*, pp. 79-80: 4.3

2. *Ibid.*

3. *Ibid.*, 4.4

4. *Ibid.* 4.1, fn 21 on p. 104

5. *Ibid.*, p. 80:4.4

fourteenth Prapāṭhaka. It may be mentioned that Pravargya has been dealt with in a separate Praśna even by Baudhāyana. As Aitiṣika Yājamāna has been dealt within a separate Prapāṭhaka (III) it is in the fitness of things that Āgniṣṭomika Yājamāna should also form the contents of a separate Prapāṭhaka. According to Caland, followed by Kashikar, Yājamāna of Agniṣṭoma forms the contents of a part of the thirteenth Prapāṭhaka.

The fifteenth Prapāṭhaka is in form of a Pariśeṣa in which the mantras to be employed in various rituals but left unmentioned in the preceding texts of the *VādhŚS* have been collected. Caland, followed by Kashikar, takes this collection of mantras together with preceding Yājamāna of Agniṣṭoma and following Agnyādheya Brāhmaṇa (10 Anuvākas), Agnihotra Brāhmaṇa, Paśubandha Brāhmaṇa (5 Paṭalas), Agniṣṭoma Brāhmaṇa, Agnicayana Brāhmaṇa, and Prāyaścittas in regard to the Iṣṭi, Paśu and Pravargya, as a major part of the thirteenth Prapāṭhaka. Witzel takes the Mantra-collection together with the following Brāhmaṇas of Agnyādheya, etc., as forming the contents of the thirteenth Prapāṭhaka, and following Caland, gives a collective name to this Prapāṭhaka as *Aupānuvākya*.¹ It may be mentioned that the fourteenth Praśna of the *BaudhŚS* has also been designated as *Aupānuvākya*. Since this Praśna of the *BaudhŚS* contains mystic and philosophic discussions on various rituals, on its similarity this name might have been given also to this Prapāṭhaka of the *VādhŚS*.

About the Mantra-collection Caland holds that in the text of the *VādhŚS* itself and in the *Vyākhyā* and *Prayoga* there come forth many mantras of which only the words in the beginning are quoted or given in abridged form, that is to say, their middle portion is dropped out, and which are available in none of the Vedic texts. These mantras are quoted in extenso in this Mantra-collection.² Unfortunately, according to Caland, this collection is incomplete. On the basis of the citations in commentary to the *VādhŚS* Caland also presumed

1. *Ibid*, 4.1

2. *AO IV*, p. 2

that the Mantra-collection might form a part of the *Vādhūla Brāhmaṇa*.

About the Mantra-collection Witzel also holds that possibly it might have formed the first part of the *Vādhūla Brāhmaṇa* because that is as much incomplete as is the *Agnyādheya Brāhmaṇa*, as is clear from marriage parts coming upto 10 *Anuvākas*, according to the colophon. Commenting on the view of Caland on Mantra-collection Witzel remarks that it is also possible that Caland has not observed that Mantra-collection formed the part of *Agnyādheya Anvākhyāna* which otherwise he took as a proof for the order in the Mantra-collection to the *Anvākhyāna*. Witzel holds that in this case the possibility referred to earlier has a better chance.¹ Comparing the mantras pertaining to the marriage ritual as preserved in the first portion of the Mantra-collection with that of the *ĀgnGS* he reached at the conclusion that in both these texts there is a mark agreement. In spelling, of course, here and there words are left out and spelt differently, and also is to be seen addition of a pada through another one and incorporation of extra mantras, even though the *Paṭala* is otherwise identical. The order of single *Paṭalas* in the *ĀgnGS* and their Mantra-collection pertaining to the marriage ritual partly differs from each other slightly. Taken as a whole, according to Witzel, the *Vādhūla Mantra-Saṁhitā* is shorter than the corresponding portion in the *ĀgnGS*. Identical texts of both these works in reference to marriage ritual and also the passages quoted prove a close relationship between both these schools which show the existence of a separate *Mantrapāṭha* in regard to the marriage ritual.²

Witzel further observes: 'The question comes again regarding the placement of the Mantra-collection in the ritual text of the *Vādhūlas*. Where this Mantra-collection is to be placed? In spite of its being delivered alongwith the *Anvākhyānas* a hypothesis has scope that the *Vādhūlas* had their own Mantra-

1. Witzel, *op. cit.*, p. 81: 5.1

2. *Ibid.*

Samhitā to Gṛhya and Śrauta-Sūtras which must have contained much more than available in the Mss. of the *VādhŚS* and the *Vādhūla Anyākhyāna*. It might have built up a part of Kalpasūtra and occupied a place in between the *VādhGS* and the *VādhŚS* such as the *ĀpMP* standing apart from the *ĀpGS*. Doubtful is the fact with regard to the mantras of the *VādhGS* which are used in Śrauta rituals. But such an instance is not peculiar in Vedic literature. The Vaikhānasas do likewise. The redactor of the *ĀgnGS* has arranged the small Mantra-Samhitā belonging to the marriage ritual in the Gṛhyasūtra without separating the mantra and the Sūtra-portions completely. This practice was followed in the Taittirīya schools which are chronologically later. This practice was to incorporate all that appeared meaningful in the Gṛhyasūtra whether of one's own school or of the other closely related one, whether composed in prose or in ślokas. How far this is applicable to the *VādhGS* is difficult to decide on the base of material available'.¹

About the Mantra-collection J. Gonda has expressed the same view. He holds that collection of complete mantras—quoted *pratīkena* in the text—which does not only comprise formulas for the domestic rites.....but yajus formulas for the solemn ceremonies.²

As to the views about the nature of the Mantra-collection, held by Caland, Kashikar, Witzel and Gonda, I do not agree. It has wrongly been understood that it is a collection of complete mantras quoted *Pratīkena* or in abridged form in the text of the *VādhŚS*. As a matter of fact, not a single complete mantra is found in the Mantra-collection which is found quoted in *pratīkena* or abridged form in the preceding text. These are independent mantras having not been quoted in the earlier text. Moreover, in this Mantra-collection a large number of mantras themselves have been given in abridged form, (see XV. 1.3;4;10;11;2.4;5;7; 3. 4;8-10;10.9;12;11.9;10;12.5;6;12; 16;19;20;19.2;3;23.2-4).

1. *Ibid*, p. 84: 6.1

2. Gonda, J., *A History of Indian Literature: The Ritual Sūtras*, Wiesbaden, 1977, p. 524

As to the second view, too, that it is a part of the *Vādhūla Brāhmaṇa*, I do not agree with Witzel. These mantras do not form a part of the *Brāhmaṇa*-portion, as they have nothing which could bring them nearer to a *Brāhmaṇa*. Actually, this Mantra-collection is of the nature of *Parīśeṣa* as it contains those mantras which were not quoted earlier. Some of these mantras are to be employed in *Gṛhya* rituals and some others in the *Śrauta* rituals. For example 33 mantras in the beginning of the first *Paṭala* are of the nature of *Strī-śāntika-karma*, 7 mantras (34-40) to be employed at the marriage rite, 11 mantras (41-51) to be employed in *Jātakarma* rite or clothing of the new born child with new garment, and putting on the *mekhalā*. The second *Paṭala* contains mantras to be employed in *Nāmakarana*; the third *Paṭala* contains mantras for *Medhājanana* and the fourth *Paṭala* contains mantras to be employed in *Pitṛkarma*. Thus, Mantras-collected in *Paṭalas* 1-4 virtually belong to *Gṛhya*-ritual. They may be called *Gṛhya-Parīśeṣa* mantras. From the fifth *Paṭala* onwards mantras collected therein are to be employed in *Śrauta* rituals. The *yajus* mantras collected in *Paṭala* 5 are of the nature of *saṅkalpa*-mantras to be uttered by the *Yajamāna* in the beginning of the sacrifices to express his desire and intention to perform a particular sacrifice for the attainment of *svarga*. It may be pointed out that these *yajus* mantras have not been quoted in the text where the account of the sacrifice concerned has been given. This ritual of expressing his desire by the *yajamāna* to perform the sacrifice has been called *Upavyāharaṇa*. *Baudhāyana* describes this ritual of *Upavyāharaṇa* in the beginning of the second *Praśna*.¹ Here it may be pointed out that *Baudhāyana*, although, prescribes this for all major and minor sacrifices, he refers only to very few sacrifices.²

1. अथोपव्याहरणं विज्ञायते ऋचादौ ऋतुकामं कामयति यज्ञादौ यज्ञाङ्गकाममिति ।

BaudhŚS II. 1:34.1-2

2. स्वर्गकामोऽग्नीनाद्यास्य इत्यग्न्याधेये । स्वर्गकामो दशपूर्णमासाभ्यां यक्ष्य इति दशपूर्णमासयोः । स्वर्गकामाश्चातुर्मास्यैयं यक्ष्य इति चातुर्मास्येषु । स्वर्गकामः पशुना यक्ष्य इति पशुबन्धे । स्वर्गकामः सोमेन यक्ष्य इति सोमे । स्वर्गकामोऽग्निं खेप्य इत्यग्निचये । अहीनेऽङ्गणे वा यक्ष्यमाणो यत्कामो वा यजते ।

BaudhŚS II. 1:34.11-16

Vādhūla on the other hand, refers to at least 17 or 18 sacrifices here in this Paṭala. The sixth Paṭala contains a group of small yajus mantras and 2 verses which are known as *pāpmano vinidhayaḥ*.¹ These mantras are uttered with a view to laying away one's own sins to other things. Remaining Paṭalas contain mantras which are of the nature of Praiṣa, Āśīḥ, Dikṣā, prayer, etc., to be employed at various occasions in course of performance of the Iṣṭis and the Soma-sacrifices. Paṭalas 13-17, each containing one mantra have great similarity with TS V.5.8 4-8 and might have been employed in Agnicayana for piling up of the Ātmeṣṭakās. In Paṭala 20 there is only one verse which seems to refer to some grammatical sūtras. But what is the correct reading and what does it refer to is not clear. Similar is the case with Paṭala 21 which seems to be *pratīka* of a mantra.

The last two Paṭalas are of the nature of request by the sacrificer to the four main officiating priests to accept their shares of Dakṣinā with their assistants. With this ends the Prapāṭhaka and the *Vādhūlā*. The text thereafter in the *Mss.* does not belong to the Śrautasūtra-portion. It rather forms the contents of the *Vādhūla Anvākhyāna Brāhmaṇa* which will be published in separate volume. The subject-matter and other points related thereto are reserved to be discussed in the Introduction of the *Vādhūla Anvākhyāna Brāhmaṇa*.

5. *Existence of an Independent Vādhūla Śākhā of the Kṛṣṇa Yajurveda.*

Whether Vādhūla is a separate recension of the Kṛṣṇa Yajurveda or a sub-section of the Taittirīyas has been a matter of controversy. Mahādeva at the beginning of his *Vatjayantī*, a commentary on the *Satyāṣāḍha Śrautasūtra*, pays homage to the Sūtrakāras of the Taittirīya recension which, according to him, are six in number in the following order²: Bodhāyana,

1. Cf. *BaudhŚS.* II. 5: 39-40

2. यत्नाकरोत्सूत्रमतीव गौरवाद्बोधायनाचार्यवरोऽयं गुप्तये ।

तथा भरद्वाजमुनीश्वरस्तथाऽऽपस्तम्ब आचार्य इदं परं स्फुटम् ॥

Bharadvāja, Āpastamba, Satyāśāḍha-Hiranyakeśin, Vādhūla and Vaikhānasa. From the statement of Mahādeva it is clear that Vādhūla, too, like Bodhāyana, Bharadvāja, etc., belonged to the Taittirīya recension. Due to its close relation with the Taittirīyas a Malayalam Anuvādam of Vādhūla Śrautaprayoga, as reported by L.V. Varma, is known as *Taittirīya Bhāsa*.¹ The living tradition of the Vādhūlas in Kerala, too, shows its relation with the Taittirīyas and follows either the *BaudhŚS* or *ĀpŚS*, for its ritualistic performances as no printed text of the Vādhūlas, is available.

In the first communication about the Vādhūla-sūtra Caland discussed the question in what relationship it stands to the Veda. Does it belong, as per assertion of Mahādeva, to the Saṁhitā and Brāhmaṇa of the Taittirīya Śākhā? Caland apparently gave weightage to the view of Mahādeva, but he was very sure about his conclusion.² He held that even though the *VādhŚS* apparently belongs to the Taittirīya recension the mantras cited therein, more or less, deviate from those in the Saṁhitā and the Brāhmaṇa of the Taittirīyas. Moreover certain mantras employed in the *VādhŚS* are not, at all, found in the Taittirīya tradition. There are certain Anuvākas of mantras cited by *pratīka* in the *VādhŚS*, but they are not traced in the Taittirīya recension. Caland cited few examples where Vādhūla deviates from the Taittirīyas:³

1. The mantra देवो वः सविता प्रार्पयतु (TS I.1.1.1) is found in the *VādhŚS* as देवो वः सविता प्रेरयतु (II.1.11; IV.1.6;5.6) which is not available in any other source.
2. The mantra वसुभ्यस्त्वा (TS I.1.13.3) is found in the

अतीवगूढार्थमनन्यदशितं न्यार्यश्च युक्तं स्वयन्नसौ पुनः ।
हिरण्यकेशीति यथार्थनामभागभूद्वरात्तुष्टमुनीन्द्रसंमतात् ॥
वाधूल आचार्यवरोऽकरोत्परं सूत्रं तु यत्केरलदेशसंस्थितम् ।
वेदानसाचार्यकृतं त्वयापरं पूर्तं युक्तं त्विति सूत्रषड्विधम् ॥

Mahādeva, *Vaij.*, Introductory verses 7-9

1. *AgnGS*, ed. by L.A. Ravi Varma, Trivandrum Sanskrit Series No. CXL IV (University Series No. 11) Trivandrum 1941, Intro. p. iii.
2. *AO*, Vol. I, pp. 5-7
3. *Ibid*,

VādhŚS as वसुभ्यस्त्वानज्मि (II.12.4).

3. The mantra अग्ने हव्यम् रक्षस्व (TS I.1.4.19) is found in the *VādhŚS* as अग्ने हव्यम् रक्ष (II.4.34; IV.1.53; 5.17) like *YVM* I.11.
4. The mantra जीवो जीवन्तीरुष वः सदेयम् (TS III.4.5.15) is found in the *VādhŚS* as जीवा जीवन्तीरुष वः सदेम (II.3.9). Moreover, the *VādhŚS* takes अयस्मा वः प्रजया = घृतं च (II.3.8) and जीवा जीवन्तीरुष वः सदेम (II.39) as two mantras while the *TS* (III.7.4.41) takes these two as one mantra.
5. The mantra विश्वघाया असि परमेण घाम्ना (TS I.1.3.2) is found in the *VādhŚS* as विश्वघाया अस्युत्तरेण घाम्ना (II.3.12).
6. The mantra मा ह्वाः (TS I 1.4.5) is found in the *VādhŚS* as मा ह्वाःरिषीः (II.3.13)
7. The Yajus mantra सा विश्वकर्मा (TS I.1.3.7) is found in the *VādhŚS* as सा विश्वघायाः (II.3.27) Like *YVM* I.4.
8. The mantra अग्नये बृहते नाकाय स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याम् (TS.I.1.3.4.) is found in the *VādhŚS* as स्वाहाग्नये बृहते नाकाय द्यावापृथिवी अग्ने पाहि विप्रुषः (II.3.31) as partly available in the *MS*.
9. Instead of स्फात्यै त्वा नारात्यै (TS I.1.4.13) the *VādhŚS* has रक्षात्यै त्वा नारात्यै (II.4.28).
10. The Yajus mantra आपो देवीरग्नेषुवो अग्नेषुवो = यज्ञपतिं घृतं युष्मान् (TS.I.1.5.2) is found in the *VādhŚS* as आपो देवीरग्नेषुवो अग्नेषुवो = यज्ञपतिं घृतं देवायुवं युष्मान् (II.5.4) This is obviously under the influence of Kāṇva Yajurveda.
11. Instead of ऋतमसि, ऋतसवनमसि, ऋतश्रीरसि (TS I.1.9.4) the *VādhŚS* has ऋतसदसि, सत्यसदसि, धर्मसदसि (II.7.34-36).
12. Instead of मरुतां पृषतयः स्थ (TS I.1.13.9) the *VādhŚS* has मरुतां पृषत्यसि (II.12.11).
13. The *VādhŚS* refers to the taking of *asida* (II.1.14;24; IV.1.8) instead of *aśvapuraśu* as found in the *TS* (III.2.2.1).
14. The mantra सुवर्गेयाय शक्त्यै (TS IV.1.1.3) is found in the *VādhŚS* as सुवर्गेयाय शक्त्या इन्द्रं शानाय इमहे. Here in the *VādhŚS*

इन्द्रं दानाय हूमहे is surplus and it refers to the different mantra-text of the Vādhūlas.

These are some of the examples which Caland pointed out to show the peculiarity of the Vādhūla recension in comparison to the Taittirīyas. He quoted a passage from the Vyākhyā showing the reluctance of the *Vyākhyākāra* in accepting the *VādhŚS* as belonging to the Taittirīyas.¹ While accounting for the reason of variation between अग्नये वो जुष्टं प्रोक्षामि (*TS* I.1.5c) and अग्नये वो जुष्टान् प्रोक्षामि (*VādhŚS* II.5.6), Āryadāsa, the commentator of the *VādhŚS* clearly says that this is because of the Śākhā-variation (*śākhāntara*).² Caland very honestly pointed out that this was not clear to him how the *Vyākhyākāra* justified these departures. He expressed his view whether there are sufficient grounds to presume that the *VādhŚS* is one of the unknown texts of the *Taittirīya Saṁhitā* and *Brāhmaṇa*, be it a little different recension, would be then possible when the actual text of the Sūtra becomes available.³

In the second communication, too, Caland expressed the same view about the relationship of the *VādhŚS* with the *Taittirīya Saṁhitā* and *Brāhmaṇa*. He observes: 'How one can explain that our sūtra presumes to be in know of *Saṁhitā* and *Brāhmaṇa*? On the other hand, it deviates from these recensions many times. I find only one answer: there might have been another *TS* besides one known to us and that text must have been very close to the present one differing only in certain points. This appears to be agreeing with the statement of the *Vyākhyākāra* who says that शाखा विनष्टा तत्त्वल्प्यर्थः कल्पो न विनष्टः. It is little possible that the composure of the *VādhŚS*

1. ननु तैत्तिरीयश्रुत्याऽयं कल्पो न घटते; कस्माद् 'देवो वः सविता प्रेरयतु' इत्यादीनां अन्धानामेकदेशविकृतानां दर्शनात्; 'असिदमादत्ते' इत्येवमादीनामेतद् ब्राह्मणविहितेष्वप्यन्येषां द्रव्याणां दर्शनात्; अग्नौ सावित्राणां कल्प आदिग्रहणेन लक्षितानामन्वाख्याने 'सुवर्गेयाय शक्त्या इन्द्रं दानाय हूमह इति साधिकदर्शनादित्येवमादि ।

Vyākhyā Ady. Ms. p. 15; quoted by Caland, *AO*. Vol. I, p. 7 fn 1.

2. *Ady. Ms.* p. 105; *AO*, Vol. I, p. 6

3. *AO*, I. p. 7

might have certainly introduced these changes.¹ Following Caland, Kashikar also holds that 'this Sūtra does not seem to belong to the Taittirīya-recension itself, but some other recension closely related to the Taittirīya'.² From the close relation which the Vādhūlasūtra bears to the *Taittirīya Samhitā* and Brāhmaṇa he concludes that the Vādhūlas had, besides the *Taittirīya Samhitā* another recension which was mostly identical with the *Taittirīya Samhitā*, but which partially deviated from that Samhitā. 'It is difficult to believe that the Sūtrakāra enjoyed so much freedom of recording the mantras as different from those of the Taittirīya recension.'³

A clearer idea of the Vādhūla recension vis-a-vis Taittirīya recension can be had from the list of mantras showing textual variations in the two recensions. However, some of the examples, given by Caland to prove separate entity of the Vādhūlas from the Taittirīyas, are not found to be correct as understood by him, as these examples do not occur as such. We may discuss them here :

1. The mantra उर्वन्तरिक्षमन्विहि (TS I.1.1.2) is said⁴ to be found in the *VādhŚS* as उर्वन्तरिक्षमन्वेमि like the *YVM* I 11. But in all the places Mss. read as उर्वन्तरिक्षमन्विहि (see *VādhŚS* II.1.17; 35;4.10;32; V. 7.6; VI. 9.7; VII. 4.34;5.68).

2. The mantra द्युमद् वदत (TS. I.1.1.5) is said⁵ to be found in the *VādhŚS* as द्युमद् वद. But this mantra is found in the Mss. as द्युमद् व(द)त, द between व and त being omitted (see *VādhŚS*. II. 5.20).

3. The expression तैत्तिरीयकं प्रवचनम् instead of simple statement इति ब्राह्मणे or इति दर्शनात् is said⁶ to be found in the *VādhŚS*. and from this it has been deduced by Caland that had the Vādhūlas belonged to the Taittirīyakas such statements would not have been made. But curiously enough, this expression

1. *AO*, Vol. II, p. 144

2. Kashikar, *op. cit.*, p. 64

3. *Ibid*, p. 66

4. *AO*. Vol. I p. 5

5. *AO*, Vol. I, p. 6

6. *Ibid*.

does not occur anywhere in the *VādhŚS* which is before us. On the other hand expressions like ब्राह्मणम् वै भवति, तद् ब्राह्मणम्, एतद् ब्राह्मणम्, इति ब्राह्मणम्, तद् ब्राह्मणं भवति, अयातो ब्राह्मणमेव have been used in the *VādhŚS* 25 times¹ and most of the texts cited there in the name of Brāhmaṇa are found in the Brāhmaṇa-portion of the *Taittirīya Saṁhitā* and a few from other Brāhmaṇa texts.

Notwithstanding this above-mentioned fact and also other evidences in favour of proving *Vādhūlas'* close relationship with the *Taittirīyas*, *Vādhūla* displays many points of difference with the latter in matter of rituals, too. Some of the important ritualistic variations may be pointed out here:

1. The *VādhŚS* prescribes the taking of black antelope skin with the mantra अदित्यास्त्वगसि (II.5.12), shaking of that with अवघृतं रक्षोज्वघृता अरातयः (II.5.13) and spreading of that with प्रति त्वा पृथिवी वेतु (II.5.14). Here the order of mantras and their employment are different from the *Taittirīyas*. The order of mantras as given in the *TS* (I.1.5.6-7) is : अवघृतं रक्षोज्वघृता अरातयः, अदित्यास्त्वगसि प्रति त्वा पृथिवी वेतु. Also compare *VādhŚS* II.6 19-22 with *TS* I.1.6.1-2.

2. The *VādhŚS* (II.6.1-17) prescribes the ritual of *Kapālopadhāna* before the grinding of *havis*, whereas the *TS* puts the mantras of *Vrīhipeṣaṇa* (I.1 6) before the mantras of *Kapālopadhāna* (I.1.7). Baudhāyana following the *TS* prescribes the ritual of *Vrīhipeṣaṇa* before *Kapālopadhāna*.

3. The *VādhŚS* prescribes the ritual of changing the burning coals silently or with the mantra पृथिव्यै मूर्धनं मा निर्धक्नीः (II.6.8),

-
1. *VādhŚS* I. 9.11; 19.13 (= *TS* (B) I. 5.7.15); 19.14; 29 (= *TS* (B) I. 5.8.7); 20.11 (= *TS* (B) I. 5.8.12); 17 (= *TS* (B) I. 5.8.12); 25 (= *TS* (B) I. 5.9.9); 23.23 (*TS* (B) I. 5.9.11-19); II. 2.32 (=cf. *KŚS* IV. 1.18; III. 1.24; 25; 3.3 (= *TS* (B) I. 6.7.1); 4.5 (= *TS* (B) VI. 5.9.7); 5.10 (= *TS* (B) I. 6.3.10-11); 8.6 (= *TS* (B) I. 7.1.6); 8.14 (= *TS* (B) I. 7.4.5-6); 20 (= *TS* (B) I. 7.5.2); 10.15 (*TS* (B) VI. 5.9.7); 22 (=cf. *TB* II. 6.3.22); IV. 5.28; 6-27; VI. 216; VII. 21.8 (= *TS* (B) VI. 6.3.5); VIII. 15.7; XIII. 2.8.

while in the Taittiriya tradition the act of changing of burning coals has been prescribed with the mantra निदग्धं रक्षो निदग्धा-
अरातयः (TS. I.1.7.5, cf. BaudhŚS. I.8:11.12).

4. The *VādhŚS* (II 4.25) prescribes the use of the mantra यानि घर्मे कपालानि. (TS I.1.7-12) at the time of collecting sacrificial implements *vr̥hi*, etc., on the Vēdi, while in the Taittiriya tradition this mantra is employed in the ritual of *Kapālopa-dhāna* (cf. BaudhŚS I 8:12 3-5).

5. In the *VādhŚS* the ritual of putting the *dr̥ṣad* on the black antelope skin is performed first with the mantra विषणासि पर्वत्या प्रति त्वाऽदित्यास्त्वग्वेत्तु पृथिवीं दूह (II.6.22) and thereafter the *śamyā* is put below the *dr̥ṣad* on the back with the mantra दिवःस्कम्भनीरस्यन्तरिक्षं दूह (II.6.23), while in the Taittiriya tradition the ritual of putting the *śamyā* on the skin is performed first and then *dr̥ṣad* is placed on it. Accordingly, the mantra दिवःस्कम्भनीरसि प्रति त्वाऽदित्यास्त्वग्वेत्तु (TS. I.1.6.3) is given before विषणासि पर्वत्या प्रति त्वा दिवःस्कम्भनीर्वेत्तु (TS. I.1 6.4).

6. In the *VādhŚS* the four mantras प्राणाय त्वा, व्यानाय त्वा, अपानाय त्वा and उदानाय त्वा (II.6.26-29) are employed in this very order at the time of crushing the rice grain on the *dr̥ṣad*. In the Taittiriya tradition only three, mantras—प्राणाय त्वा, अपानाय त्वा, and व्यानाय त्वा (TS I.1.6.7-9) are employed in this very order in the ritual of grinding the rice grain.

7. In the *VādhŚS* the mantra दीर्घामनु प्रसिति सौ सचेधाम् (II.6.30) is employed in grinding the rice grain and आयुषे धाम् (II.6.31) for looking the two hands, while in the Taittiriya tradition दीर्घामनु प्रसितिमायुषे धाम् (TS I.1.6.11) is one mantra employed for looking the two hands.

8. In the *VādhŚS* the mantra देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णात्व-
दन्धेन वक्षक्षुषाज्जेक्षे सुप्रजास्त्वाय (II 6.32) is employed in looking towards the fallen ungrinded rice grains, while in the Taittiriya tradition the mantra देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णातु (TS. I.1.6.12) is employed in leaping forth the grinded rice-flour.

9. The *VādhŚS* prescribes three offerings of cleansing waters with एकताय स्वाहा on the *antarvedi* and with द्विताय स्वाहा,

निताय स्वाहा on outside the Vēdi. In the Taittirīya tradition there is no such distinction of *antarvedi* and *bahirvedi* (cf. *BaudhŚS* I.10:13.16-17).

10. In the context of Agnyupasthāna the *VādhŚS* prescribes certain Agnyupasthānas like Māhācamasopasthāna, Māhā-sāmpadopasthāna, Vasyopasthāna, Sarvadopasthāna, etc., which are not found discussed elsewhere.

11. In Agnicayana the *VādhŚS* prescribes the piling of certain Iṣṭakās which are not found mentioned in the Taittirīya tradition. For example, *Yoni-Iṣṭakas*, 12 in number, are not found mentioned in the Agniciti section of the Taittirīyas.

These are a few examples where the *VādhŚS* differs in ritualistic matter from the Taittirīyas. Such examples can be multiplied. A comparative study of the rituals of the Vādhūlas will be taken up at a later stage as it is not possible to discuss it in detail here in the Introduction.

6. Reference to Vādhūla-Text found in later works

Though Vādhūla, as a gotra-name, is found referred to in the *Baudhāyana Pravara-Sūtra*, *Āpastamba Śrautasūtra*, *Āśvalāyana Śrautasūtra*, Pāṇini's *Gaṇapāṭha*, no explicit mention of Vādhūla's Sūtra-text or his view on rituals have been made in any of the Sūtra-text available so far to us except the *BaudhŚS* which refers to the view of Vādhūla according to whom the *Vasativarī* waters should be taken first uncovered : अथामिदघ्नानि सदोहविघ्नानि समस्तदेवयजनमावृतेव क्रियेरन् । आवृता वा वसतीवरीः प्रथमं गृह्णीयादिति वाघूलकस्य मतम् (*BaudhŚS* XXIX.1:368.1-3). This passage refers to *VādhŚS* VI. 19.4,5. In the introduction to the *BaudhGS*,¹ Pt. R. Shama Shastri, gives the following quotation said to have been taken from the *ĀgnGs* :

‘(गृह्यसूत्रेषु हि बोधायनीयं सूत्रमादिमं गण्यते । यथा आग्निवेश्यसूत्रे—)

“अथातस्सूत्रगणान् व्याख्यास्यामः—बोधायनमापस्तम्बं सत्याषाढं द्राह्यायण-

1. *BaudhGS*, ed. by R. Shama Shastri, University of Mysore, Oriental Library publications, Sanskrit 32/55, Mysore 1920, (Reprinted by Mehar Chand Lakshman Dass, New Delhi 1972).

मागस्त्यं शाण्डिल्यमाश्वलायनं शाम्भवं कात्यायनमिति नवानि पूर्वसूत्राणि ।
वेदानसं शौनकीयं भारद्वाजमाग्निर्वश्यं जैमिनीयं वाधूलकं माध्यन्दिनं
कौण्डिन्यं कौषीतकमिति नवान्यपरसूत्राणि । अष्टादशसंख्याताशरीर-
संस्काराः,

But according to Dr. L.A. Ravi Varma, in none of the five Mss. of the *ĀgnGS* available to him, this quotation or its equivalent is seen.¹ Practically, the said quotation is met with in the *Smṛtimuktāphala*² of Vaidyanatha Dikṣita, a later work.

We find a reference to *Vādhūlasūtra* (perhaps of the *Vādhūla-śulbasūtra*) in a work called *Cayanopayogikārikā* by an unknown writer published in the *SatyāŚS* after Praśna 25.³ The *Kārikā* reads:

द्वारमानं तु वाधूलेऽरत्तिर्वा षोडशाङ्गुलम् ।

तद्दिक्परिश्रयाभावात् सर्वं द्वारमितीतरे ॥ (*Kārikā*, 130)

This *kārikā*, though of a later period, sheds light on the existence of the *Vādhūla-śulbasūtra*. The measurement of the *dvāra* of *Āgnīdhriya* Maṇḍapa as one *aratni* or sixteen *aṅgulas*, as said to have been referred to in the *Vādhūla* text by the *Kārikā*, is not found in the *Agnicayana* portion of the *VādhŚS*.

Bhavatrāta (11th century AD), the commentator of the *Jaimini-Śrautasūtra* refers to some ritual practice of the *Vādhūlas*: उपवाय रुक्मं वाधूलकाः संप्रेष्यन्ति.⁴

In the present text of the *VādhŚS* some injunctions regarding *rukma* have been given.⁵ But which injunction is intended here cannot be definitely said because Bhavatrāta's commentary on the *JŚS* is not published as yet.

A *Vṛtti* by an unknown writer on the *JaimGM* refers to the *Vādhūlaka-sūtra*.⁶ The Ms. of the said *Vṛtti* is deposited in the

1. *ĀgnGS*, ed by L.A. Ravi Varma, Intro, p. iii.

2. Vanivilas Press. Palghat, 1906, p. 13

3. *SatyāŚS*, Anandasram Sanskrit Series No, 53, Vol. 9, Poona, 1930

4. Bhavatrāta on *JŚS* I.24, Oriental Institute Baroda Ms. No. 11538

5. *VādhŚS* VIII. 11.10; 12.10; 15.18; 20.20; X. 5.52; 53.9.20; XI. 2.41; 43.23.25-27; 27.29; XIII.7.8

6. *JaimGM-Vṛtti*, p. 13

Lalchand Mss. collection of the Vishveshvaranand Library at Hoshiarpur, under No—2020

Siddhāntin, a commentator of the *ĀśvŚS* refers to the view of Vādhūlas who in secondary or accompanying rites recite the names of the deities Agni and Viṣṇu in *upānśu* and घृतस्य यज loudly, whereas the *ĀśvŚS* (V. 19.3) prescribes the performance of such rites in *upānśu* :

‘अग्नाविष्णू महि धाम प्रियं वाम्’ इत्युपांश्वेव (*ĀśvŚS* V. 19.3) इत्यत्रैवकारवचनं, यद्यध्वर्यवो घृतस्येत्येतं शब्दमुच्चैश्चोदयेयुस्तथाप्यस्माभि-
रुपांश्वेव परियागः कर्तव्य इति । वाधूलकानां देवतादेशश्च विहितः घृतस्येति
विना यजत्युच्चैरिति । (Siddhāntin on *ĀśvŚS* V. 19.3).

It is pertinent to note that this view of Vādhūlas as referred to by Siddhāntin is found in the present text of the *VādhŚS*.¹

Mahādeva (15-16th cent. Śālivāhana) in his *Vaijayantī*, a commentary on the *SatyāŚS* (upto praśna VI) refers to Vādhūla 6 times at different occasions, which may be reproduced here:

(i) वाधूल आचार्यवरोऽकरोत्परं

सूत्रं तु यत्केरलदेशसंस्थितम् । (Praśna 1, Intro. Verse 9)

(ii) यद्यङ्गहीनः स्याद् रूपतो वा यथार्थः संपद्यते वैष्णवीमाग्नावैष्णवीं
सारस्वतीं बाहंस्पत्यां चेति हुत्वा सर्वप्रायश्चित्तानि जुहुयादिति ।
वाधूलस्त्वान्नेयीमाग्नावैष्णवीं प्राजापत्यामन्द्रावायव्यामिति च
हुत्वोपाकुर्यादिति । यानि च विध्यपराधे चोक्तानि प्रायश्चित्तानि
च वाधूलपक्षेऽप्यनाज्ञातादित्रयं सर्वप्रायश्चित्तं समुच्चीयते ।

(on *SatyāŚS* IV. 3.1, p. 414)

(iii) अकृतभोजनो ब्राह्मणोऽस्याहिताग्नेर्गृहे न वसेदिति यथा स्यात्तथा
कुर्यात्तस्यैव व्रतं यावज्जीवमनुवर्तते न ब्राह्मणस्य तस्माद्वसत्यर्थं
ब्राह्मण आगते तस्य सत्यां भोजनेच्छायामन्नं दद्यादेव तदभावेऽन्य-
त्स्फुन्निवारकं दद्यादसंभवे तु भाष्यकारेणोक्तं व्याहृतिर्जपो ब्राह्मण-
भोजनं चेति वाधूल इति । (on *SatyāŚS* VI. 5.17, p. 531)

(iv) अस्तमितसूर्यमतिथि पूर्वं यस्य स्थितिर्नास्ति सोऽतिथिः । कञ्चनपि
यदि वासार्थं प्राप्तोऽस्यापरोधं निवारणं न कार्यं, निवासार्थं स्पष्टं

1. See *VādhŚS* VII. 18.42; 50

यथायोग्यं दातव्यमेवेत्यर्थः । अथापि बाष्पलोक्तमेवाकरणे प्रायश्चित्तम् । (on *SatyāṢṢ* VI.5.17, p. 531)

(v) अग्निहोत्रदशपूर्णमासयोर्यथाकालप्रारम्भे पवमानेष्टिरिति बाष्पलः ।
(on *SatyāṢṢ* VI. 5.17, pp. 533-34)

Gopinātha Bhaṭṭa (17th cent. Śālivāhana) who wrote a commentary on the *SatyāṢṢ*, called *Jyotsnāvyākhyā*¹, quotes Vādhūla along with Vaikhāṇasa referring to the former's view on sequence of the performance of *Iṣṭi* and *Somayāga*: वैखानस-बाष्पलावर्गि दशपूर्णमासाभ्यामिष्ट्वा सोमेन यजेत इति ।²

Mahādeva Dikṣita Somayājī (other than the author of the *Vaijayantī*) of Dharwad refers to a Kalpasūtra of Vādhūla along with many other Kalpasūtras which he utilised in writing commentary on the *SatyāṢṢ*. He writes:

एव शाखान्तरीयगुणोपसंहारेण वैदिकानुष्ठानक्रमविशेषविज्ञानायाऽऽश्व-
लायन-सांख्यायन-सत्याषाढापस्तम्ब-बोधायन-बाष्पल-भरद्वाज-वैखानसाग्निवेश-
जमिनि-मानव-वराह-मैत्रायणी-कात्यायन-पारस्कर-लाट्यायन-द्राह्यायन-
शोभिल-सादिर-कौशिकादिप्रणीतानां कल्पसूत्राणामुपयोगः ।³

Regarding references to Vādhūla made by Mahādeva Kashikar observes: 'In Mahādeva's *Vaijayantī*, commentary on the *Satyāṣāḍhaśrnuisūtra*, we meet with nine citations attributed to Vādhūla. But these are not traced in the available portions of the *Vādhūlasūtra*. Perhaps they might have formed part of such portions as have not become available so far'.⁴ This observation of Kashikar regarding the number of citations said to have been found in Mahādeva's *Vaijayantī* does not seem to be correct as *Vaijayantī* is available only upto Praśna VI and upto that portion Vādhūla is referred to only six times as cited above. Moreover, in all these six places there is no citation from the *VādhṛṢṢ*. Only the views of Vādhūla are refe-

1. *Jyotsnāvyākhyā* on *SatyāṢṢ* available from Praśna VII to X, published in Anandashram Sanskrit series, No. 53, Poona 1908.
2. *Jyotsnāvyākhyā* on *SatyāṢṢ* VII. 1.5.
3. *Prayogacandrikā* of Mahādeva Dikṣita on *SatyāṢṢ* (XI-XVIII), Intro., p. 9, Anandashram Sanskrit Series, No. 53, Poona, 1927.
4. Kashikar, *op. cit.*, p. 66.

From the references cited above it is obvious that the Vādhūlaśākhā must have been popular in South and it has many texts to its credit. Mahādeva, Gopinātha, Mahādeva Dīkṣita Somayājīn, and others when refer to the views of Vādhūla on many important ritualistic matters in their respective commentaries, this shows that upto their time complete Sūtra-text belonging to the Vādhūla-recension must have been available.

Generally, the title of any text in the Mss. is given in the beginning or at the end of the Prapāṭhakas or Adhyāyas, or at the end of the text in the closing colophon. In *M* the title of the text is given in the beginning as *Vādhūlagṛhyakalpavyākhyā*, but corrected as *Vādhūla śrautakalpa Vyākhyā* by a later hand. The former title is also given on each folio upto page 8. Again on page 29 the title of the text is given as *Vādhūla-śrautasūtram* and therefrom the actual Śrautasūtra-text begins. On pages 33, 121, 217 and 373 the folio-headings are given as *Vādhūlaśrautasūtra*, *Vādhūlagṛhyakalpavyākhyā* and *Vādhūla-śrautasūtram*, respectively. *H*¹ nowhere gives the title of the text. However, in the catalogue it has been mentioned as *Vādhūla-gṛhyakalpavyākhyā* (Mss. Catalogue, VVRI, Hoshiarpur under No. 4657). *H* gives the title of the text as *Vādhūlagṛhyakalpasūtram* in the beginning wherefrom the actual Gṛhyasūtra-text begins, and runs upto page 55, line 9. In the first volume of this Ms. the folio-title of the text as *Vādhūlagṛhyakalpa* is given on each left page and *vyākhyā* on each right page upto the end of the volume. The second and third volumes of the Ms. do not give such folio-headings. However, at the end of the third volume the name of the text is given as *Vādhūlaśrautakalpaḥ* (इति वाधूलश्रौतकल्पः समाप्तः), notwithstanding

the fact that the closing portion of the text actually belongs to the *Anvākhyanā-Brāhmaṇa*. *P* gives the title of the text as *Vādhūlaśrautasūtram* in the beginning of the first and second volumes. However, at the end of the second volume the name of the text is given as *Vādhūlagrhyakalpa* (इति वाधूलगृह्यकल्पः समाप्तः). Thus, we have six names of the text as given in the Mss. :

1. *Vādhūlagrhyakalpavyākhyā*
2. *Vādhūlaśrautakalpavyākhyā*
3. *Vādhūlaśrautasūtram*
4. *Vādhūlaśrautakalpaḥ*
5. *Vādhūlagrhyakalpasūtra*
6. *Vādhūlagrhyakalpa*

The two pairs of names, viz., *Vādhūlagrhyakalpa-Vādhūlagrhyakalpavyākhyā* and *Vādhūlaśrautakalpa-Vādhūlaśrautakalpavyākhyā* apparently seem to indicate that the *Vādhūlagrhyakalpa* and the *Vādhūlaśrautakalpa* are the original Sūtra-texts and the *Vādhūlagrhyakalpavyākhyā* and the *Vādhūlaśrautakalpavyākhyā* are the commentaries thereon, respectively. Anybody seeing these nomenclatures can easily form this conception because the word *vyākhyā* is generally taken as to mean a commentary or explanation/interpretation of a text. But the contents of the texts go against this conception as all these are the original Sūtra-texts not commentaries as such. If we take one stage earlier in the semantic of the word *vyākhyā*, it would reveal that it can also mean 'a description' or 'an account' of a particular concept. In the Sūtra-literature, specially in the Kalpasūtras the word *vyākhyā* means 'giving an account of a particular ritual'. The statements of the Sūtrakāras, such as अथातो घर्मप्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामः (*BaudhŚS* II. 17: 290.5), अथातो ज्वान्तरदीक्षां व्याख्यास्यामः (*BaudhŚS* IX. 19: 294.4), अथात इष्टीर्याख्यास्यामः ((*BaudhŚS* XIII. 1: 119.2), एतेनारुणकेतुको व्याख्यातः (*BaudhŚS* XIX. 10: 431.1) fully corroborate this meaning. The *VādhŚS* also seems to have used the word *vyākhyā* in the same sense: दशहोतारं व्याख्याय (II. 4.13), सप्तहोतारं काष्मर्यमय्यां व्याख्याय (VIII. 21.8), दशहोतारमोदुस्वयं व्याख्याय (VIII 21.10). If the word *vyākhyā* is taken as to

mean 'a description' or 'an account' then the title *Vādhūlagrhyakalpavyākhyā* or *Vādhūlaśrautakalpavyākhyā* would mean a description or an account of Grhya or Śrauta rituals of the Vādhūlas, and as such, there would be no fundamental difference between the said pairs of names, viz., the *Vādhūlagrhyakalpa* and the *Vādhūlagrhyakalpa-vyākhyā*, the *Vādhūlaśrautakalpa* and the *Vādhūlaśrautakalpavyākhyā*.

The name *Vādhūlagrhyakalpavyākhyā* or *Vādhūlagrhyakalpa-sūtra* or *Vādhūlāgrhyakalpa* seems to have been given to the text because of its dealing with the Grhya-rituals in the beginning. Notwithstanding the Ms. contained both the texts, Grhya and Śrauta together, the entire Ms. continued to be designated as *Vādhūlagrhyakalpavyākhyā*. When the Mss. were put to use it was found that the text also dealt with the Śrauta rituals of the Vādhūlas, so the name *Vādhūlaśrautakalpavyākhyā* or *Vādhūlaśrautakalpa* or *Vādhūlaśrautasūtra* was given by the later users of the Mss. to the portion of the text from where the actual Śrauta-text began. Actually, *Kalpa* is a common designation of all the four types of Sūtra-texts, viz., Śrauta, Grhya, Dharma and Śulba. Originally these Sūtra-texts were composed under the name *Kalpasūtra*. The title *Kalpa* given to one of the Vedāṅgas also bears this fact out. Most probably, the correct name of the ritual text of the Vādhūlas was *Vādhūlakalpasūtra* or *Vādhūlakalpavyākhyā* which included the Grhya, Śrauta, Śulba and Dharma-sūtras therein. Since the *Kalpasūtra* of Vādhūlas commenced with the description of Grhya rituals, it might have been called as *Vādhūlagrhyakalpa* or *Vādhūlagrhyakalpavyākhyā*. Later on, the text dealing with the Śrauta-rituals was thought to be designated as *Vādhūlaśrautakalpa*. Caland called the entire text including the *Anvākhyāna* as *Vādhūlasūtra*. Since the present text deals with the Śrauta-rituals of the Vādhūlas it has been designated as *Vādhūlaśrautasūtram*, like *BaudhŚS*, *ĀpŚS*, *BhārŚS*, *SatyāŚS*, etc.

While discussing the nomenclature of the text a question also arises who is Vādhūla? Is it a proper name of an Ācārya or a gotra-name? Caland holds that Vādhūla is a gotra-

name.¹ He was told by Dr. Thomas that Vādhūla-gotra occurs many a time in inscriptions.² Vādhūla, as a gotra, has been referred to in the *Baudhāyana Pravaraśūtra* as belonging to Yaska-Bhṛgu.³ Āpastamba also mentions Vādhūla as a gotra belonging to yaska-Bhṛgu.⁴ Pāṇini refers to a Vādhūleya in *kārtakaujapādigaṇa*.⁵ In later period, too, Vādhūla continued to be remembered as a gotra-name. Śrīmad Anantācārya in his work *Prapannāmṛtam* pays his homage to his guru Śrīnivāsa who has been mentioned as a Vādhūla,⁶ i.e., belonging to the Vādhūla-gotra. Gārgya Gopālayajvan in the first introductory verse of his *Śulbarahasyaprakāśana-bhāṣya*, a commentary on the *Āp Śulbasūtra*, remembers with great respect Pt. Raṅgarāja who is mentioned as a Vādhūla.⁷ This information is also found at the end of the sixth Paṭala.⁸ Gārgya Gopālayajvan

1. AO, I, p. 7; AO, II, p. 5

2. *Ibid.*

3. यस्का भोनो मूको वाघूलो वषंपुष्यो... इत्येते यस्काः ।

Baudh PrS. 6:421.5

नाराशंसान्याख्यास्यामः । आत्नेयवाच्यश्चवाघूलवसिष्ठकण्वशुनक-संस्कृति-
यस्का राजन्यवैश्या इत्येते नाराशंसाः प्रकीर्तिताः ।

Baudh PrS. 54: 465.11-12

4. *ĀpŚS* XXIV. 6.1

5. कार्तकौजपादयश्च ।

Pā. VI. 2.37

6. वाघूलश्रीनिवासार्यपादाम्भोजोपजीवनम् ।

जन्यपुङ्गवसद्भक्तं श्रीनिवासगुरुं भजे ॥

'Prapannāmṛtam, Venkatesvara Press,

S. 1964 (1907 A.D.), Ch. I, Verse 1.

7. वाघूलान्वयरङ्गराजविदुषः शिष्येण विद्यानिधेर्,

गार्ग्यश्रीनरसिंहयज्वतनयेनोद्ग्राहिणी निर्मला ।

आपस्तम्बमुनीन्द्रवक्त्रजनुषां शुल्बाह्वमानां गिरां,

गोपालेन विरच्यते नयवतीं सद्याजिकालङ्कृतिः ॥

ĀpŚuS., ed by Dr. Damodar Jha,

Hoshiarpur, 1988, Intro I. 1, p. 7

8. इति श्रीमद्वाघूलश्रीरङ्गराजमिश्रशिष्यस्य गार्ग्यश्रीनरसिंहसोमसुतस्य गोपायस्य

कृतावापस्तम्बशुल्बरहस्यप्रकाशने भाष्ये षष्ठः पटलः ।

Ibid., p. 478

flourished in the later half of the 11th century. From this reference it is obvious that the descendants of the Vādhūla-gotra continued to be held in high respect and they were shining on the horizon of ritualistic lore. The Vādhūla-gotra still survives in South India. Prof. K. Krishnamoorthy, Professor of Sanskrit, Karnataka University, Dharwad, told me that he was a Vādhūla.¹ Witzel informs that in Kerala originally there were five Vādhūla families which might have prospered to 60 elams.² As per estimation of Staal 10% of the Nambudiri Taittirīyakas in Kerala are Vādhūlas (who have given up the oral tradition of their Texts) and about 90% Baudhāyanas.³

If Vādhūla is to be understood as gotra-name the question would naturally arise, among the Vādhūlas who is the author of the Sūtra-text? On the basis of a text of the *Anvākyāna Brāhmaṇa* (Agnyādheya)⁴ Caland expressed his view that Saubabhrūva was the original author of the Sūtra-text (or at least of Agnyādheya) and afterwards he imparted it to Vādhūla.⁵ Advancing another argument Caland holds that Vādhūla is not the author of the Sūtra-text, because he has been often quoted as an authority in the *Anvākyāna Brāhmaṇa* as Baudhāyana in the *BauddŚS* (Karmānta).⁶ It is possible that among the pupils of Vādhūla some one might have compiled this Sūtra-text which was originally promulgated by Vādhūla, as is the case with many other works composed in different Carāṇas by their followers. This possibility may further take us to believe that like many Vedic Śrauta Carāṇas,

1. भार्गव-वीतहव्य-सावेद्यस द्वापर्यप्रवरान्वितबाधूलसमोऽत्रः,

आपस्तम्बसूत्रः कृष्णयजुःशाखाध्यायी कृष्णशर्मानामाहुः ।

2. Witzel, *op. cit.*, p. 77

3. Staal, J.F. *Nambudiri Veda-recitation*, The Hauge, 1961, p. 62; Vide J. Gonda, *The Ritual Sūtras*, p. 522, fn 64

4. एतद्ध वै सौवर्भुवो बाधूलाय प्रोच्योवाच प्र त्वै वयं यास्कायान्याधेयमवोचामेति ।

Vādh Anv. Br. I. 1, Quoted by Caland, *AO IV*, pp. 4-5

5. *AO IV*, pp. 4-5

6. *Ibid.* p. 5

Vādhūla was also a Carāṇa. This assumption may be corroborated by the fact that many commentators refer to the views of Vādhūlas, i.e., the followers of the Vādhūla Carāṇa. Āryadāsa in his Vyākhyā refers to the four sub-branches of the Vādhūlas. The Vyākhyā reads:

...कस्य पुनस्ते विध्यवशेषाः । चतुर्णां वाधूलानामिति । के ते चत्वारो वाधूलाः । कौण्डिन्याग्निवेश्यगारवानां कल्पाः । तथाहि...शुल्ब उक्तं वाधूलकाः सवाधूलाश्चत्वारो विहिताः क्रमादिति ।¹

In the above text of the Vyākhyā, however, only three sub-branches of the Vādhūlas, viz., Kauṇḍinya, Āgñiveśya, and Gārava have been enumerated. When the text mentions four Vādhūlas and enumerates only three, it means the text mentioning the name of the fourth has been broken or omitted. The text before Caland was also in broken form. The same text quoted by Ravi Varma supplies the fourth name :

...चतुर्णां वाधूलानामिति । के ते चत्वारो वाधूलाः । कौण्डिन्याग्निवेश्यगार(ल)वशाङ्गानां कल्पाः । तथाहि शुल्ब उक्तम्—वाधूलाः सवाधूलाश्चत्वारो विहिताः ।²

In this text one may find an express reference to the four sub-branches of the Vādhūlas, viz., Kauṇḍinya, Āgñiveśya, Gālava and Śāṅkha. Tsuji³ followed by Witzel⁴ regards Kauṇḍinya, Agniveśya, Gālava and Śāṅkha as four pupils of Vādhūla. Now the question is if Vādhūla is not the original composer of the Sūtra-text, as Caland holds, can any one of the four pupils be regarded as the author of the text? For this we have no evidence, internal or external. On the contrary, the first three—Kauṇḍinya, Agniveśya and Gālava—are the

1. *Kalpāgamasamgraha*, Adyar Ms No 68371 (copied from a Ms. No R 2978 of the Madras Government Oriental Mss. Library), p. 10

2. Quoted by Ravi Varma in the *AgnGS*, Trivandrum Sanskrit Series No CXLIV, (University Series No 11), 1940, Intro, p. iii

3. Tsuji, *Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko* 19, Tokyo, 1960, p. 43

4. Witzel, *op. cit*, p. 95

composures of independent Sūtra-texts. Agniveśya is the author of a Gṛhyasūtra which is different from the *VādhGS*. Mahādeva clearly ascribes the authorship of the Sūtra-text to Vādhūla.¹ Mahādeva Dikṣita, too, refers to Vādhūla as the author of a Kalpasūtra.²

Thus, when the tradition holds Vādhūla as the author of the Sūtra-text we cannot and should not disbelieve it. The trustworthiness of the tradition regarding the authorship of the text cannot be doubted simply on the plea that the author has been often quoted in the work. Baudhāyana, Āpastamba, Kātyāyana and many others are found quoted in their works and they are regarded as the authors of their respective texts. So, if Vādhūla is found quoted in the *Anvākhyāna Brāhmaṇa*, there is no harm in taking him as the author of the Sūtra-text. It may be pointed out that Vādhūla is not mentioned anywhere in the Śrauta-text which is before us. So even this plea, too, cannot be applied at least in the case of the Śrautasūtra-text.

8. *Position of the VādhŚS among the Sūtras of the Kṛṣṇa Yajurveda*

Now we are to discuss what position the *VādhŚS* has among the Śrauta-sūtras of the Kṛṣṇa Yajurveda. At present besides the *VādhŚS* there are 8 Śrautasūtras belonging to the Kṛṣṇa Yajurveda. These are—*BauahŚS*, *BhārŚS*, *ĀpŚS*, *SatŚS*, *VaikhŚS*, *MānŚS*, *VārŚS* and *KāṭhŚS*. The first five together with the *VādhŚS* are said to be related to the Taittirīya school, the two *MānŚS* and *VārŚS* to the Maitrāyaṇīya school and the last *KāṭhŚS* to the Kāṭhaka school of the Kṛṣṇa Yajurvedins. As it has already been shown, Mahādeva, the author of the *Vaijayanī* mentions the authors of the Śrautasūtras of the Taittirīya school in the following order: Bodhāyana, Bharadvāja, Āpastamba, Satyāśāḍha-Hiraṇyakeśin, Vādhūla and Vaikhānasa.³ According to this order, as given by Mahādeva, Vādhūla is posterior to Bodhāyana, Bharadvāja, Āpastamba and Satyāśā-

1. Vide, *Supra*, p. 48

2. *Supra*, p. 49

3. See *Supra* p. 40, fn 2

ḍha-Hiraṇyakeśin, and anterior only to Vaikhāṇasa. That is to say, Vādhūla occupies the fifth position among the Taittirīyas. But from historical point of view this order is not acceptable to the scholars with reference to the *VādhŚS*. Caland expressed his doubt about this order. On the basis of an introductory verse¹ found in the *Prayogasandarbhā* of Śivaśroṇa, he held that Vādhūla would come two generations before Āpastamba.² When Āpastamba is said to be a grand-pupil of Vādhūla in the said verse, how can the former be placed earlier to the latter? Thus, according to Caland, Vādhūla is anterior to Āpastamba. Kashikar in his *A Survey of the Śrautasūtras* dealt with the *VādhŚS* after the *VaikhŚS*. Advancing reasons for doing so he observes: 'While surveying the Sūtras of these authors I have mentioned Vaikhāṇasa after Satyāṣāḍha-Hiraṇyakeśin and am now treating the Vādhūla Śrautasūtra for some special reason. It may, however, be stated here that, even though the order of the Sūtras adopted by Mahādeva is mostly chronological, Vādhūla cannot be regarded as later than Satyāṣāḍha-Hiraṇyakeśin; he is at least as old as Baudhāyana. Another reason for changing the order, so far as the position of Vādhūla is concerned, is that this Sūtra does not seem to belong to the Taittirīya recension itself, but some other recension closely related to the Taittirīya.'³ While fixing up the relative chronology of the Śrautasūtras of Taittirīya recension he further observes: 'So far as the Taittirīya recension is concerned the relative chronology of all the six Śrautasūtras belonging to that recension is fixed on solid grounds. The order of the first five of these may definitely be regarded as chronological one. The Vādhūla Śrautasūtra, even though mentioned at last, is indeed as old as, if not older than the Baudhāyana Śrautasūtra. Both

1. आपस्तम्बः प्रशिष्योऽमूद् यस्य बाम्बूलकस्य तु ।

अग्निवेश्यगुरुः सोऽयमृषिरस्मानिहावतु ॥

Prayogasandarbhā (Ms. p. 72)

2. *AO*, I, p. 7

3. Kashikar, *op. cit.*, p. 64

of these Sūtras are composed in the *Pravacana* style.¹

The *Prayogasandarbhā* in its said verse also supplies an important information about the relative chronology of Vādhūla and Agniveśya. Taking *agniveśyaguruḥ* as a Bahuvrīhi compound Caland took Agniveśya as a teacher of Vādhūla. He also held that Agniveśya was the predecessor of Caraka.² But this view of Caland has been rejected by Tsuji,³ Kashikar⁴ and Witzel,⁵ according to whom Agniveśya was not the teacher of Vādhūla but a pupil of the latter. Tsuji rightly took the word *agniveśyaguruḥ* as a Tatpuruṣa compound meaning 'a teacher of Agniveśya'. He has presented the dynasty of Vādhūla as: Saubabhrūva → Vādhūla → Agniveśya → Āpastamba. Agniveśya was a pupil of Vādhūla is also supported by a statement of the *kalpāgamasamgraha* which mentions four sub-divisions of the Vādhūlas among whom Agniveśya was one.⁶ From this it is clear that Vādhūla is anterior to both Agniveśya and Āpastamba. Thus, though Vādhūla has been placed on fifth position among the authors of the Śrautasūtras belonging to the Taittirīya recension, he is definitely older than Bharadvāja, Āpastamba, Satyāśāḍha-Hiranyakeśin and Vaikhānasa.

What relationship the *VādhŚS* has with the other Śrautasūtras of the Taittirīya recension, is not very clear, for it neither mentions any of the Sūtrakāras whose works we have at present, nor it has obviously been quoted or referred to by them. Caland was of the view that *VādhŚS* comes neither so close to Āpastamba, nor to Hiranyakeśin, nor to Bharadvāja, nor to Vaikhānasa as to the *BaudhŚS*.⁷ The Sūtras belonging to the Taittirīya recension have been classified into two groups viz., the older and the younger. Sūtras of Bharadvāja, Āpas-

1. *Ibid*, p. 157

2. *AO*, I, p. 7-8

3. Tsuji, *AgnGS Hochseitsritual*, p. 43

4. Kashikar, *op. cit.*, p. 67,

5. Witzel, *op. cit.*, p. 94-95:9.3

6. See *Supra*, p. 55

7. *OA*, I, pp. 8-9

tamba, Stayāṣāḍha-Hiraṇyakeśin and Vaikhānasa, to whom, to some extent, the *MānṢṢ* also agrees, belong to one group, i.e., younger group. This is also reflected in the presentation of rituals, style and spelling of words. One can refer to this group as young Taittirīyakas. Distinct from this group is the *BaudhṢṢ*. The main points of rituals, as have been fixed in the *Samhitā* and the *Brāhmaṇa*, have to be the same in the other *Sūtras* as well. But their presentation in the *BaudhṢṢ* is totally typical: firstly, all mantras whether they occur in the *Samhitā* or not, are presented in extenso; secondly, the *Iṣṭis* forming the subordinate part are also described fully without referring to what has been said earlier, and finally, the last parts of the work present, more or less, a mixture of *Brāhmaṇa* and *Sūtra* rather than a correct *Sūtra* form. In all these three peculiarities, the *VādhṢṢ* is much closer to the *BaudhṢṢ* than to the younger texts.¹ Besides, there are lot of striking agreements and similarities in the presentation of sacrifices which are, at places, identical verbatim with the *BaudhṢṢ*. Some of the myths and the semi-historical traditions are common in both the texts, only the order is a little deviated. Stylistically also *VādhṢṢ* appears to be as ancient as the *BaudhṢṢ*. Caland opined that especially presenting *Brāhmaṇa*-type digression the *VādhṢṢ* goes a few steps further than the *BaudhṢṢ*. Since entire *Paṭalas* resemble a *Brāhmaṇa* than the *Sūtra*, one cannot but conjecture that the *VādhṢṢ* is older than the *BaudhṢṢ*. To make this conjecture look like a fact, though Caland confessed that he had no striking proofs to present, he put forward the following proofs:²

(i) When *Baudhāyana* says 'some' say that these burning woods (*Samidhs*) and this straw (*darbha*) is meant for the sacrifice of *agnīṣomīya chāga*,³ here *eke* refers only to *Vādhūlas* because it is recorded only in their *Sūtra*: अग्नीषोमीयस्यैष पशोरिहमा भवति (*VādhṢṢ* VI.14.25). Caland suggests that this text should be read as अग्नीषोमीयस्यैत् पशोरिहमाबहिर्भवति. However, Caland was.

1. *AO*, II, p. 146

2. *Ibid.*

3. एतदेवेहमाबहिर्अग्नीषोमीयाय पशवे परिणीतेत्येक आहुः ।

BaudhṢṢ VI. 24:183.18-19

not very sure about taking *eke* as referring to the Vādhūlas only. He says that this statement is implied in ŚB III.6.3.4¹ (and cf *kārśś* VIII 6.28) and *eke* referred to by Baudhāyana might mean the Vājasaneyins from whom the Vādhūlas seem to have taken over their rituals.

(ii) It is striking that in the main text of the *BaudhŚS* nowhere one thinks of Purodāśa for Agni which, according to Vādhūla (V.1.17-18), after chopping of the yūpa, can be presented. This Iṣṭi is referred to in the later parts of the *BaudhŚS* in Dvaidha and Karmānta (XX.25:55.6; XXIV. 34: 220.15 fg). It appears as if Dvaidha and Karmānta depend on *VādhŚS*.

(ii) While according to all known sources the Āhutis, which in Patnīsamāyāja meant for Rākā and Sinivālī, are optional, there have been others who prescribe these Āhuti as compulsory and that too, before or after the Āhuti offered to the patnīs. This prescription belonging to these people finds place in the *BaudhŚS* (XXIV.29:214.16) and the *ĀpŚS* (III.9.5-6). The Vādhūlas at least push this Āhuti meant for Rākā before the Āhuti for the Patnīs.² Does Āpastamba depend on Vādhūla here? The first half of the Sūtra of Āpastamba depends upon the *VādhŚS* and the second half on the others referred to in Karmānta.

(iv) The *VādhŚS* has a lot of common with the *BaudhŚS*. At many times the same expression is used, but it is completely independent of the *BaudhŚS*.

Besides the above proofs given by Caland, a few more can be added to prove the anteriority of the *VādhŚS* to the *BaudhŚS*.

(v) *VādhŚS* VI.4.26 uses the word *kartam* (कर्तं वा प्रपतेत्) whereas *BaudhŚS* VI.8:165 in the same context uses the word *gariam* (गं वा शीर्यते गर्तं वा पतति) which is a more recent form of *karta* meaning 'a hole', 'a cavity' (cf *RV* I.121.13; II. 29.6; IX.73.9; *AV* IV. 12.7).

1. सोऽपराहणे वेदि स्तीर्त्वा अर्द्धं च प्रदाय सम्प्रपद्यन्त इहमनभ्यावधति ।
2. See *VādhŚS* V. 2. 49-50

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

(vi) *VādhŚS* VI.8.44 uses the verb *anvarjati* (अवनेनामन्वर्जति), whereas *BaudhŚS* VI.15:172.12 uses the verb *utsrjari* (अवेनां प्रदक्षिणमावर्त्याद्विरम्युष्योदीचीमुत्सृजति) in the same context. The use of *anvarjuti* is older than that of *utsrjati*.

(vii) *VādhŚS* IX.1.2 uses the word *vāram* whereas *BaudhŚS* XI.8:63.7 uses the word *vālam* which is phonetically a later development.

(viii) Baudhāyana refers to a view of Vādhūla in the matter of taking *Vasativarī* waters first covered: अथाभिदग्धानि सद्यो हविर्धानानि समस्तदेवयजनमावृतेव क्रियेरन्नावृता वा वसतीवरीः प्रथमं गृहणीयादिति वाधूलकस्य मतम् (*BaudhŚS* XXIX.1:368.1-3). This view of Vādhūla as referred to in the *BaudhŚS* is found in *VādhŚS* VI.19.3: कूर्वापिहितेन कुम्भेन प्रतिप्रस्थाताऽन्तरा चात्वालं चोत्करं च गत्वा वसतीवरीं गृह्णाति बहुन्तीनां प्रतीपस्तिष्ठन् छायायै चातपतश्च सन्धौ ।

(ix) The *BaudhPrS* makes explicit mention of Vādhūla as a *gotra* belonging to Yaska-Bhṛgu: यस्का मोनो मूको वाधूलो वर्षपुष्यो... इत्येते यस्काः (VI.421.5).

(x) Baudhāyana by using the word *eke* seems to have referred to the views of Vādhūlas on ritualistic matters. *BaudhŚS* XV.20:225 3-4 reads: अथेताननुवाकानुप संक्रामन्ति—वैश्वदेवानिः चाश्वक्कानि च द्वावश्वरूपाणामोषधीनां च वनस्पतीनां चाभिधानानां च प्लवस्यैके. Here *eke* refers to the view of Vādhūlas who prescribe *samplava homa*: ताननुवाकानुपप्रयुञ्जते आधीतयजुषां चाङ्गहोमं च द्वावश्वरूपाणामोषधिहोमं च वनस्पतिहोमं च सन्तनीनां चाभिधानानां च संप्लवानां च खारीहोमं च—*VādhŚS* XI.9.18. At another place *BaudhŚS* XV.22:225.13 reads: समाप्तय इति हेक आहुः. Here, too, *eke* refers to the view of Vādhūlas who prescribe *samāpti-homa* in their text: खारीहोमं पूर्वेषामनुवाकानामादाय समाप्तिभिः प्रतिपद्यन्ते—*VādhŚS* XI.13.28.

The above mentioned external and internal evidences are sufficient to prove that Vādhūla is definitely anterior to Baudhāyana what to say of Bharadvāja, Āpastamba, Satyāśāḍha-Hiraṇyakeśin and Vaikhānasa who are younger Taittirīyas.

9. Style of the VādhŚS

Almost all the works of the Sūtra-period have been composed in a style which we may call the sūtra-style in contradistinction to the Brāhmaṇic one. Broadly speaking, there is no difference between the rituals represented in the Brāhmaṇas and those represented by the Śrautasūtras, the difference being mainly in the style of the treatment of the subject and that of the composition. The former seems to aim at giving the meaning of the mantras and explaining the origin and mysterious significance of the various types of rituals to be performed to the accompaniment of a mantra, not much for their orderly treatment or recording details of any rituals, whereas the latter aims at giving a systematic, thorough and orderly description of that aspect of the ritual which was represented by that relevant school. In dealing with the rituals the Śrautasūtras follow the principle of brevity in all possible manner. For this they adopt various devices such as: (i) what can be understood from the context is as a rule left unmarked (ii) avoidance of the repetition of a long description by using *evam* 'in the same way'; *prasidhyati karma* 'the rite is well-known', or *prasiddham* 'well-known'; (iii) economy of words practised in those fairly frequent cases in which an alternative ritual act is mentioned after the one that is obviously recommended in the first place; (iv) absence or at least infrequency of explication or justification and (v) the *formulas de preterition*, i.e., occurrence of cross references to preceding part of the text.

As a work of Sūtra-literature, the VādhŚS is not an exception to the general rules. It follows many of the principles of brevity. But at the same time, at many places, its style is nearer to the Brāhmaṇic one, i.e., descriptive in nature. Some of the stylistic peculiarities of the VādhŚS may be given as follows:

1. The individual sūtras of the VādhŚS are often different in length;

(i) very short ones, e.g., अनुप्रहरति (II.12.22), प्राप्नन्ति (I.7.46) सार्जयन्ते (I.7.47), etc.

(ii) Sūtras of considerable length containing many mantras, e.g., 'इयमुपरि मतिः' इति दक्षिणतः पर्यन्तीषु वाचयति । 'तया देवतया; तस्यं वाङ्माती त=या; हेमन्तो वाच्यायनस्त=या; पङ्क्तिर्हेमन्ती त=या; पङ्क्त्यै निघनवत् त=या; निघनवत् आग्रयणस्त=या; आग्रयणात् त्रिणवद्वयस्त्रिंशो त=या; त्रिणवद्वयस्त्रिंशाम्नां शाक्वररैवते तया=या; शाक्वररैवताभ्यां विश्वकर्मपिस्तया=या; प्रजापतिगृहीतया त्वया वाचं गृह्णमि प्रजाभ्यस्तया=सीद इति (VIII.25.17).

Sūtras of considerable length enumerating the rites or sacrificial materials, e.g. अथेतरे द्वे उखे मुञ्जाश्च क्रुमुकश्चासन्दी च शिक्यं च रुक्मश्च द्वौ कृष्णजिनपरिकृतौ तयोरन्यतरस्मिन् विष्यत एकविंशतिनिर्वाधो रुक्मस्त्रीणि सावित्राणि द्वौ पर्णकपालौ द्वादश समिधो वैकङ्कती शमीमयी पञ्चदुस्वयं आश्वत्थी वैकङ्कती शमीमयी द्वे औदुम्बरीं (VIII.10.1); also see VIII.19.2, etc.

Sūtras containing more than one mantra relating to more than one act, e.g., यदा जानाति इडोपहृता इत्यथाध्वर्युयंजमानं वाचयति 'सुरूप-वर्षवर्णं=मघोनी; जुष्टिरसि=तेऽशीय' इति (II.11.17), etc.

It may be pointed out that the longer sūtras often contain prescriptions concerning parallel acts or enumerations, complicated injunctions, double or threefold prescriptions mentioning the necessities of the threefold Aryan classes or special circumstances.

2. Generally the Śrautasūtras give the injunction and the accompanying mantras together in a sūtra. Sometimes mantra precedes and injunctory part follows and sometimes vice-versa. The VādhśŚ, in this regards, displays different tendencies: (i) Mostly, a sūtra consists of three parts (a) initial of the mantra, i.e., *pratīka*, (b) injunctory part and (c) the rest of the mantras, sometimes in abridged form, sometimes in extenso, e.g., 'शृणोत्वग्निः समिधा हवं मे' इति चतुर्गृहीतेन गार्हपत्यस्योद्धते दर्भस्तम्बे हिरण्यमुपास्य जुहोति । 'शृण्वन्त्वापो धिषणाश्च देवी शृ=हवं मे स्वाहा' इति (I.1.14), etc.

'त्वामग्ने समिधानं यविष्ठ' इत्यपरेण गार्हपत्यं परीत्य जगतीभिः समिधोऽभ्यादधाति पर्युदक्तेनैवाभ्यज्यान्वाहार्यपचने । 'देवा दू=यन्वति स्वाहा'; 'त्वामग्ने प्र दिव आहुतं घृतेन सु=ष्ठसे स्वाहा'; 'घृतप्रतीको घृतयोनिः=घृतं पिबन् यजसि देव देवान् स्वाहा' इति (I.4.4), etc.

Mantraśeṣa in extenso :

'त्वामिद्धि हवामहे' इति बृहतोपतिष्ठते । 'साता वाजस्य कारवः त्वां वृत्तेष्विन्द्र सत्पाति नरस्त्वां काष्ठास्त्वर्वतः'; 'स त्वं नश्चित्त वज्रहस्त घृणुया मह स्तवानो अद्रिवः । गामशवं रश्ममिन्द्र सं किर सत्ता वाजं न जिग्युषे' इति (I.4.3), etc.

This style of sūtra composition, i.e., giving *pratīka* in the beginning, the injunctory part thereafter and the *mantraśeṣa* at the end, is seen even with the *praisa*-mantras also, e.g.

‘अग्नीदीपयजानङ्गारानाहर’ इति संप्रेष्यति । ‘उपयष्टरूपसीद ब्रह्मन् प्रस्थास्यामः समिध-
माघायानीदग्निं सकृत् समृद्धि’ इति (V.9.27), etc.; ‘दीक्षितोऽसि’ इत्येनम् संशास्ति ।
‘दीक्षितवादं वद कृष्णाजिनान्मा नियो’षीरोदुम्बरस्ते दण्डः स्पष्टोऽस्तु मा पुरा नक्षत्रेभ्यो वाचं
विसृष्टाः यदि विसृजार्सै वैष्णवीमृचमनु ब्रूहि’ इति (VI.3.20), etc.,

(ii) Sometimes a sūtra consists of only two parts, viz., the whole mantra and the injunctory part in this very order, or vice-versa, e.g., ‘ऋतं स्तृणामि पुरीषं पृथिव्याम्’ इत्यन्वाहार्यपचनस्योद्धतेऽर्घं संमाराणां निवपति (I.3.37), etc.; उत्परेत्य शास्त्रामाच्छिनति या प्राची वोदीची वाऽप्रतिशृङ्काया भवति ‘इये त्वा’ इति (II.1.8), etc. Sometimes *VādhŚS* gives only *Mantra-pratīka* not the whole mantra after the injunctory part, e.g., अथ वाजवतीभ्यां झूचो व्यूहति ‘वाजस्य मा प्रसवेन’, ‘उद्ग्रामं च निग्रामं च’ इति (III.8.12), etc.

(iii) Sometimes a sūtra consists of four parts: a part of injunction precedes, then follows the *mantra-pratīka*, then the rest of the injunction and then the *mantraśeṣa* either in extenso or in abridged form, e.g., तज्जुहोति ‘स्योना पृथिवि नो भव’ इत्योदुम्बर्ये काले बभ्रस्तम्बे हिरण्यमुपास्यान्तामाहुतिम् । ‘अनृक्षरा निवेशनी यच्छा नः शर्म सप्रथाः स्वाहा’ इति (VI.1.12), etc. अपरेण वेदिमत्प्राक्रम्य ‘अहे दैधिवव्य’ इत्युपतिष्ठते यत्रोपवेक्ष्यन् भवति । उदतस्तिष्ठान्यस्य = योऽस्मत्प्राक्ततरः’ इति (III.13.5), etc.

It may be mentioned here that the Śrautasūtras of Āśvalāyana, Kātyāyana, etc., give the mantras of their own recension in *pratīka* form and those of the other recensions in extenso, simply because of the fact that the followers of the Śrautasūtras were supposed to have committed to their memory the mantras of their own recension, not necessarily the mantras of other recensions. Baudhāyana gives the mantras in extenso irrespective of the fact whether that mantra belongs to his recension or not. Vādhūla, too, does not seem to be very particular about the employment of the mantras of his own recension in *pratīka* or abridged form, and those of other recensions in extenso. Sometimes he gives mantras in extenso, sometimes in abridged form and sometimes in *pratīka* irrespective of the fact whether that mantra belongs to his own recension or not.

3. In the *VādhSS* there is a considerable number of sūtras which consist of injunction only without an accompanying mantra. Such sūtras form general injunctions, e.g., अग्नीनाद्यास्यमानः संभारान् संभरते (I.1.1); स्पष्टे देवयजने प्राचीनवंशशाला मिता भवति नक्षत्रपथेन संमिता (VI.1.3), etc.

4. A very few sūtras consist of merely a mantra, without any injunction, e.g., 'यज' इति (I.13.4), 'यज यज' इति (II.10.31) 'ये यजामहे' (I.12.45), etc. The injunction of such mantras is known from the implication.

5. In the *Sūtrakāla* a tendency of new mantra-formation by taking the last pāda and adding it to the first hemistich of the next verse, and again taking the second pāda of the same hemistich and adding it to the last hemistich, thereby making three mantras out of two verses, was prevalent. The *VādhSS* exhibits this tendency in the *Agnikalpa Prapāṭhaka*, e.g., 'यज्ञायज्ञा वो अग्नये' इति यज्ञायज्ञियं पश्चात् । 'गिरागिरा च दक्षसे प्रप्र वयममृतं जातवेदसं प्रियं मित्रं न शंसिषं तया देवतया'; 'प्रियं मित्रं न शंसिषमूर्जो नपातं स हि नायमस्मयुदाशेम हव्यदातये तया देवतया', 'दाशेम हव्यदातये भुवद्वाजेष्वविता भुवद्वृध उत त्राता तनूनां तया = सोद' इति (VIII.26.18); see also VIII.26.16;17;19, where newly formed mantras are given in an abridged form.

6. Some sūtras consist of strings of absolutes, a characteristic of Sanskrit prose, e.g., तत उद्धृत्य व्यूहं हिरण्यशल्कं प्रास्य बहूपसिञ्चति (I.2.9); सस्रुवामाज्यस्थालीमादायागत्यापरेण गार्हपत्यं प्रागावृत्त उपविश्योपस्तीर्णाभिधारितान्यनुपूर्वं हवींष्युद्वासयति (II.9.38), etc.

7. The *VādhSS* has some sūtras which are of the nature of rhetorical questions or instructions by means of question and answer, e.g., पृच्छति 'कामधुक्षः' इति । 'अमुम्' इति । 'सा विश्वायुः' इति (II.3.17-19); also II.3. 21-23; 25-27.

अथ गत्वा प्रतिप्रस्थाता पत्नीं पृच्छति 'पत्नि कति ते जाराः' इति । 'इयन्तः' इति ह ब्रूयाद्यावन्तः स्युः (IV.6.16-17); 'सोमविक्रयिन् क्रम्यस्ते सोमाः' इति । 'क्रम्यः' इति स आह । 'गवा ते कीणानि' इत्युपांशु, 'छागया ते कीणानि' इत्येनमाह । 'भूयो वा अतः सोमो राधाऽहंति' इत्याह

सोमविक्रयी । 'भूय एवातः सोमो राजाऽहंति' इत्याहाध्वर्युः । 'गोस्त्वेव महान् महिमा' इति (VI.8.16-21); also see VI. 8.22-29;31-33; 'अध्वर्यो किमत्र' इति पूर्वं पृच्छति यजमानः । 'भद्रम्' इति स आह । 'तन्नो सह' इति । (VI.17.32-34), also see VI.17.35-53; अथैनं होता पूर्वं पृच्छति 'ब्रह्मन् पृच्छामि त्वा—'किं स्विदासीत्पूर्वचित्तिः' इति । प्रतिमनुते ब्रह्मा—'द्योरासीत्पूर्वचित्तिः' इति । 'जितं ते ब्रह्मन्' इत्याह होता । 'जितं ते होतर्' इत्याह ब्रह्मा । (XI.18. 44-47); see also XI.18.48-55.

8. The style of the Śrautasūtras is often extremely stereotyped. The authors are generally apt to repeat always the same or similar phrases and a limited number of constructions built according to a fixed pattern. This stylistic characteristic is seen predominant in the *Vādhūla*. Wherever possible the same word-order, phrases and expressions are used throughout the work. For example, wherever a description of an *Iṣṭi* is over *Vādhūla* uses the phrase सन्तिष्ठत एषेष्टिः (I.7.53, etc.), or sometimes with the name of the *Iṣṭi*, e.g., सन्तिष्ठते महाहविः (IV.12.37), सन्तिष्ठते पूर्णाहुतिः (I.4.36), etc. Besides सन्तिष्ठते, there are other expressions also, like इत्यु वेव, इति नु, etc., indicative of the closing of the section or a particular rite, e.g., इत्यु वेव विराजन्माः (III.1.58); इत्यु वेव माहाचमसम् (III.2.33); इत्यु वेव विच्छिन्नप्रायश्चित्तिः (III.2.44), etc; इति नु दैव्यमुपस्थानम् (III.1.27), etc. When a ritual is to be prescribed which has already been described earlier, *Vādhūla* mentions it with the phrase प्रसिध्यति कर्म (I.7.52;8.17, etc.), or प्रसिद्धम् (I.10.40;22.16; 25;III.16.6, etc.).

9. In comparison to Brāhmaṇas which normally begin or end their expositions abruptly, or change their subject without warning their readers, the Śrautasūtras use brief superscriptions, initial or transitional formulas, closing paragraphs and so on. This practice, however, is neither constant nor uniform. Some Sūtrakāras come straight to the point, some others begin with an opening sūtra, introducing the subject which is dealt with first. *Vādhūla* in this regard seems to follow a uniform pattern in introducing most of the Prapāthakas, e.g., अग्नीनाद्यास्यमानः संभारान् संभरते (I.1.1), पशुना यक्ष्यमाणः संभारान् संभरते (V.1.1), दीक्षिष्यमाणः संभारान् संभरते (VI.1.1), सखासंभरिष्यन् संभारान् संभरते (VIII.1.1), बाजपेयेन यक्ष्यमाणः संभारान् संभरते (IX.1.1). A new subject or section is very often introduced with अथ or अथातः, e.g., III.2.1.;3.1;4.1;

5.1;6.1, etc; एवातः preceded by the name of the *Isi*, e.g., अग्निहोत्र-
मेवातो जुहोति (I.5.1); इविःक्लृप्तिरेवातः (I.7.1); वरुणप्रवासा एवातः (IV.5.1),
etc.

Similarly, at the end of the most of the *Prapāṭhakas VādhŚS* gives the closing sūtra using the word सन्तिष्ठते, followed by the name of the main sacrifice dealt with in that *Prapāṭhaka* and repeats the whole sūtra which according to Āryadāsa, the commentator of the *VādhŚS*, is for welfare and happiness,¹ e.g., सन्तिष्ठते दशपूर्णमासी सन्तिष्ठते दशपूर्णमासी (II.12.106); सन्तिष्ठते पशुबन्धः सन्तिष्ठते पशुबन्धः (V.10.30); सन्तिष्ठतेऽग्निष्टोमः सन्तिष्ठतेऽग्निष्टोमः (VII.23.28); सन्तिष्ठतेऽग्निचित्या सन्तिष्ठतेऽग्निचित्या (VIII.51.68), etc.

10. (i) In most of the cases at the end of the *Paṭala Vādhūla* gives the opening words or sūtra of the next *Paṭala*, e.g., 'अयं ते योनिर्ऋत्विग्यः' इत्यरण्योरग्निं समारोहयते (III.2.28). → 'अयं ते योनिर्ऋत्विग्यः' इत्यरण्योरग्निं समारोहयते । 'यतो = रयिम्' इति (III.3.1), etc.

(ii) Sometimes the injunctory part of the sūtra with *pratīka* of the mantra is given at the end of the *Paṭala* and the whole or remaining part of the mantra in extenso or abridged form is repeated in the beginning of the next *Paṭala*, e.g., अघिवृक्षसूर्ये ब्रह्मादनं निर्वपति 'देवस्य त्वा' (I.1.20) → 'देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनो-
र्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामदित्ये जुष्टमादित्येभ्यो जुष्टं निर्वपामि' इति चतुरश्वमसान् ब्रीहीणम् (I.2.1); तत्समाकृतमभिमन्त्रयते सं पश्यामि (I.5.20), → 'सं पश्यामि प्र = यास्त' इति (I.6.1), etc.

(iii) There are a few cases where the injunctory part is given at the end of the *Paṭala* and mantra in the beginning of the

1. अभ्यासो मङ्गलार्थः । सन्तिष्ठते दशपूर्णमासी ।

Vyākhyā on *VādhŚS* II. 12.106 (Ms. p. 153)

सन्तिष्ठते पशुबन्धः । सर्वप्रकरणेऽभ्यासो मङ्गलार्थः ।

Vyākhyā on *VādhŚS* V. 10.39 (Ms. p. 314)

अभ्यासो मङ्गलार्थः । बाहुल्यं हि माङ्गल्यं मङ्गलानि च किल शास्त्राणि मङ्गलमभ्यानि मङ्गलपर्यवसानानि च प्रयन्ते वीरपुरुषाण्यायुष्मच्छिष्याणि सूर्यं ते चाशिष्य चाचार्यैश्चर्यन्ते-
ऽभ्यासं स्वस्तये मङ्गलाय चाख्यायन्ते समाहृतेषु ऋदये स्वस्त्याय चेति ।

Vyākhyā on *VādhŚS* VIII. 51.68 (Ms. p. 578)

next Paṭala, e g., सन्नेषु नाराशंसेषु संप्रेष्यति (VII.14.70), → 'अभिषोतारः परिविशतो लूखलानुद्वादायानीदाशिरं विनय प्रतिप्रस्थातः सोम्यस्य वित्ताद्, इति परोक्षात् संप्रेषः VII.15.1), उत्तिष्ठन् संप्रेष्यति (VII. 18.76), → 'अग्नीन्नेष्टुरपस्थमासीद नेष्टः पत्नीमुदानयोद्गात्रा संख्याप्याप उपप्रवर्तय होतुश्चमसमनून्नयध्वमुन्नेतः सोमं मातिरीरिचः' इति (VII. 19.1),

(iv) There is a single case where the injunction for collecting the materials is given at the end of the Paṭala and the materials are enumerated in the next Paṭala: क्लृप्तिर्कैर्वेणुकाण्डैः श्लक्ष्णैरश्मभिर्यदोपवातान् मन्यतेऽथ धूपयिष्यन् संभारान् संभरते (XIII.2.26), → भ्रश्वश कानि गोम रानि बृम्बाणि परुत्तृणानि दारुणि गोश्च क्षीरमजायै च (XIII. 3.1).

In the last two cases the sūtras coming at the end of the preceding and in the beginning of the following Paṭalas, individually, are syntactically incomplete. As a matter of fact, the two sūtras combined together constitute a complete syntactic unit.

11. The *VādhŚS*, unlike other Śrautasūtras, often describes in detail each and every *Iṣṭi* forming part of a ritual without referring back. This practice shows that the *VādhŚS* has a tendency of repeating the text when the same ritual is intended at other occasions. Vādhūla does not take repetition as a blemish. Śābarasvāmin¹ holds that repetition is not a great fault; a hygienic food is often repeatedly spoken of. The authors do not want to repeat the previous descriptions only for the fear of large volume of the book. However, being afraid of the content may not properly be understood, they regard repetition as a merit. But instead of reproducing the same whole text Vādhūla prefers to give it in abridged form. Thus, in the whole text of the *VādhŚS* we find occurrences of abridged texts very frequently. This abridgement is of various types :

(i) Sometimes the whole Paṭala is repeated once, or more than once in abridged form. For example, the *Sarvadopasthāna*

1. पुनरुक्तता न महान् दोषः । बहुकृत्वोऽपि पच्यं वदितव्यं भवति । शन्वगोरवभयेन पुनरुक्तं नेच्छन्ति । अर्वाग्निष्ठात् विभ्यतः पुनः पुनरभिघीयमानं बहु मन्यन्ते एव ।

Śābara on *JMS* IV. 2.13

of the sacrificial fires, dealt with in detail in one entire Paṭala (I.9.1-18), has been repeated in abridged form at two places as : ज्योतिष्मन्तं त्वाऽग्ने = स कामः पद्यते (I.17); ज्योतिष्मन्तं त्वाऽग्ने = स कामः पद्यते य एतेनोपतिष्ठते (I.21); the entire Paṭala V. 5.1-31 has been repeated as दण्डं प्रयच्छति ब्रह्मा = अवेक्षन्ते 'इह प्रजाः' (VI.23); the entire fourth Paṭala of the fifth Prapāṭhaka (V.4) has been repeated in abridged form in four sūtras (VI.22.1-4); the entire sixth Paṭala of the fifth Prapāṭhaka (V.6.1-30) has been repeated in abridged form in two sūtras (VI.24.1-2); the seventh Paṭala of the fifth Prapāṭhaka (V.7.1-32) has been repeated in four sūtras (VI.25.1-4).

(ii) There are more than 200 cases where the *VādhŚS* repeats one or more than one sūtras in abridged form, e.g.,

Full Text	Abridged text
I.3.55-58	I.12.17
II.8.11-13	II 8.19
II.2.31-37	V.15.33
IV.2.28-29	IV.9.2
V.3.18-46	VI.21.6-7
V.2.14-30	VI.14.10
VII.11.18-32	VII.13.33

It is not warranted here to give a complete list of such abridged texts in the introduction, as references to the full texts have already been indicated in the foot-notes under the figure as marked on the abridged texts in the body of the text. It may, however, be pointed out that there are certain abridged texts in the present edition whose full text could not be identified in the available portions of the *VādhŚS*. Perhaps these may have formed part of such portions which have been broken or damaged. These abridged texts are as follows:

उक्त = दशहोमीये वाससि हिरण्यं प्र बध्नाति (VII.14.1); यद्वां रेतः प्रसिच्यते = भक्षयामि (X.7.61); शतेन सूतग्रामणीभिः सह पश्चाद्धोता अनेनायमश्वेन मेध्येनेष्ट्वा राजाऽस्यै दिशो बहुग्वे = तिलायै (XI.5.3; cf.

BaudhŚS XV.5:209.11-15); द्वादशाहाय दीक्षिष्यमाणाः समवस्यन्ति = अप्तोयमिण यक्ष्यमाणो भवति (XII.1.1-2).

It may be pointed out that this style of giving the previous texts in abridged form is found not only in abridging more than two sūtras, but in a single sūtra also, *e.g.*, उदपात्रमुपनिनीयानुमन्त्रयेत् 'भूपतये स्वाहा, भुवनपतये स्वाहा, भूतानां पतये स्वाहा' इति (III 6.4) has been abridged in उदपात्रमुपनिनीयान्वेदैतेन मन्त्रयेत् 'भूपतये = स्वाहा' इति (III.6.17).

(iii) As already pointed out, Vādhūla, most commonly, gives a mantra or mantras in abridged form, *e.g.* 'अग्निः शुचिन्नततमः' इत्याहवनीयम् । 'शुचि = ष्यचंयः' इति (I.5.14 = *TS* I.5.5.7-8); 'सीद त्वं मानुरस्या उपस्थे' इति चतसृभिः सन्नमुपतिष्ठते । 'विष्वान्यग्ने = ऋतं बृहत्' इति (VIII 12.1).

(iv) Vādhūla, at places, refers to a group of mantras in a single sūtra mentioning the first mantra in *pratīka* in the beginning and the word अतः after the last mantra denoting extent of mantras at the last, *e.g.* 'उपप्रयन्तो अष्ट्वरम्' इत्यनुच्छन्दसम्, 'चित्रावसो स्वस्ति ते पारमशीय' इत्यातः (I.19.8); आदित्यमुपतिष्ठते 'संदृशस्ते मा छित्सि = सं ज्योतिषाऽभुवम्' इत्यातः (III.10.1); आगत्य 'अंशुना ते अंशुः पृच्यताम्' इत्यभिमृशत एनम् । 'परुषा परुर्गन्धस्ते काम = ग्रहः' इत्यातः (VI.8.5), *etc.*

(v) Vādhūla, at many places, refers to a group of mantras of an Anuvāka mentioning the word अनुवाक with the *pratīka* of the first mantra, *e.g.*, 'दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निः' इति वात्सप्रेणोपतिष्ठत एतेनानुवाकेनाविहारम् (VIII.12.2); अथैनं समुक्षन्ति 'आ ब्रह्मन् ब्राह्मणो ब्रह्मवचंसी जायताम्' इत्यान्तमेतेनानुवाकेन (XI.5.9), *etc.*

12. In the treatment of the rituals the style of the *VādhŚS* at many places looks similar to that of the Brāhmaṇas. While going through some of the sūtras or Paṭalas it appears, as if, we are reading a Brāhmaṇa-text. As a matter of fact, the *VādhŚS* presents a combination of sūtra- and Brāhmaṇa- style. *e.g.*, तद् वा एतदग्न्युपस्थानमायुष्यं लोचयं पुत्रियं पशव्यम् । आयुष्मान् ह वै लोकी पुत्री पशुमान् भवति य एतेनोपतिष्ठते । तस्मिन्वा एतस्मिन्तग्न्युपस्थाने सर्वाणि छन्दांसि सर्वा आशिषः सर्वे कामाः । न ह वा अस्य किञ्चिच्छन्दो-

स्मराद्धं भवति नाशीर्न कामो य एतेनोपतिष्ठते । तस्य ह वा अस्याग्निहोत्रं सर्वैश्छन्दोभिस्तायते य एतेनोपतिष्ठते (I.20.26-30); see also III.2.24-32.

(i) The *VādhSS* narrates some Ākhyānas of historical type in justification of the rituals which it prescribes. These legends are followed by ritual indications, formulas, and statements of the good or bad results awaiting those who perform the rite or neglect that duty, e.g., गथूनसो हाक्षिकायणस्य हस्ती सान्नाय्यं पपो । स ह स्म पर्यस्तश्चङ्क्रम्यते, यन्मर्या इत्थमवेदिष्यामो हस्ती नः सान्नाय्यं पातेत्यन्वस्य प्रायश्चित्तिमवक्ष्यामहीति । तदु होवाचानुबुध्योद्दालक आरुणिः । अल्पा मर्या गगलना आस एतावन्न विदाञ्चकार । यज्ञो वै यज्ञस्य प्रायश्चित्तिः सान्नाय्यावृत् सान्नाय्यस्याग्निहोत्रावृत्तदग्निहोत्रस्येति (III.6.10-11); तद्धैतच्छ्रुतसेनः पारिक्षितो यत्राश्वमेधेनेजे । तस्य हाश्वं प्रपतितं शार्दूलो जघान । स हैतामश्वगमनीयामिष्टि निरुवाप । तस्याहं सुवर्णं पशुमाह्वयावासेतावदश्वगमनीया यदजीविष्यदेवागमिष्यदिति । सैषा विज्ञाताश्वगमनीयात्रैतां निर्वपन्त्या हैव तत्र गच्छति (XI.9.12-13); see also XI.17.12-36; 21.3-11; etc.

Seeing the Brāhmaṇa-like style of these sūtras it appears that these may have been taken from some Brāhmaṇas existing at that time, but not available today. These sūtras provide ground for believing them to be narrative descriptions amplified with vidhis and mantras.

(ii) The *VādhSS* also quotes the Brāhmaṇa-passages with the remarks इति ब्राह्मणम्, तस्यैतद् ब्राह्मणम्, तद् ब्राह्मणम्, एतद् ब्राह्मणम्, ब्राह्मणमु वै भवति, तद् ब्राह्मणं भवति, अथातो ब्राह्मणमेव ।

It may be pointed out that most of the passages quoted by the *VādhSS* by the name of Brāhmaṇa are found in the *Taittirīya Saṃhitā* (Brāhmaṇa-portion); some are found in the *Tait. Br.*, and a few are not identified.

13. While giving ritualistic injunctions concerning the employment of the mantras, use of *dravyas*, fixing up of time (*kāla*) and place (*deśa*), ascertaining modes of performance, etc., Vādhūla, frequently, introduces discussions at places using the term *mīmāṃsā*, e.g., अन्याघेयस्य मीमांसा (I.1.9); तस्य सामिघेनीनां मीमांसा (VIII.7.3); दीक्षायै मीमांसा (IX.1.4); परिवृत्त्या अन्याघेयमीमांसा (X.2.49), etc.

In such cases Vādhūla clarifies the ambiguity, if any, regarding the ritualistic performances. Vādhūla opens ritualistic discussions by quoting the views of others using the phrases तदाहुः, तदु वा आहुः, अथो खल्वाहुः, तदेकम्, अथैकम्, तदु हैके, अथ हैके, एके, तन्नु हैतदेके, etc. तदाहुः 'as to 'this they say' is used while giving the first opponents' view, तदु वा आहुः 'as verily to this they say' is used for giving the second opponents' view and अथो खल्वाहुः 'and again verily to this they say' for giving the third opponents' view. After quoting the views of others Vādhūla gives his own view using, very frequently, the term एव and sometimes along with the phrase एषा स्थितिः, e.g., अथातो अन्वाधानस्यैव । तन्नु हैतदेके महारात्र एवाग्निहोत्रं हुत्वाऽग्नीनन्वादधति 'अग्निहोत्राद्वं यज्ञास्तायन्ते तथाऽग्निहोत्रेण यज्ञं संतंस्यामहे' इति वदन्तः । ब्राह्मणमु वै भवति यथा वे समूतसोमा एवं वा = एते = श्वोभूते यजते इति 'तथा पूर्वं देवताः परिग्रहीष्यामहे' इति वदन्तः । स यदेवं कुर्याद्यथाऽनागतायातिथ्यं कुर्याद् यथाऽनागतं जिगृहीषेत् तादृक् तत् । अथ हैके उदितेऽन्वादधति 'तथा पश्यन्तो देवताः परिग्रहीष्यामहे' इति वदन्तः । स यदेवं कुर्याद् यथाऽतीतायातिथ्यं कुर्याद् यथाऽतीतं जिगृहीषेत् तादृक् तत् । विरश्मावादित्येऽन्वादध्यात् । पूर्वं वा अग्निर्चिषाऽधूमेन तपत्यमुत आदित्यस्तेजसा रश्मिभिः तावत्र संगच्छते । स यथा समागती परिगृह्णीयात् समागती प्रीणीयात् तादृक् तत् । तस्माद् विरश्मावेवादित्येऽन्वादध्यादिति । विरश्मावेवादित्येऽन्वादध्यात् एषा स्थितिः (III.3.1-10);

स यत्र जुहोति 'सर्वस्मै स्वाहा' इति तदेतेऽश्वमेधविद उपोद्यच्छन्ति । अथातो मीमांसैव । तदाहुः प्राणापानौ वा एतौ यदुर्पाश्वन्तर्यामौ वज्र आज्यम् । स यदन्तरेणोर्पाश्वन्तर्यामावाज्याहुति जुहुयादाज्यवज्रेणास्य प्राणापानौ विच्छिन्द्यादिति । तदु वा आहुः प्राणापानौ वा एतौ यदुर्पाश्वन्तर्यामावन्नमाज्यम् । नो वा अन्नं प्राणं हिनस्ति जुहुयादेवेति । अथो खल्वाहुः प्राणापानौ वा एतौ यदुर्पाश्वन्तर्यामौ प्राण आज्यम्, नो वै प्राणः प्राणं हिनस्ति भूयानेवैनेन भवति । जुहुयादेवेति । जुहोत्येवैषा स्थितिः (XI 14.33-38), etc.

Such ritualistic discussions gradually assumed a definite shape which provided ground for the origin and development of Mīmāṃsā-system of philosophy before composition of the actual Mīmāṃsā-sūtras by Jaimini.

10. *Linguistic Peculiarities of the VādhŚS*

Like the style the language of the *VādhŚS* is also very archaic representing in the history of Sanskrit a stage nearer to the language of the later Brāhmaṇas. About the language used by the Śrautasūtrakāras two opposite views have been expressed: (i) The force of tradition led the Sūtrakāras to use archaic forms that were no longer recognised by Pāṇini. As a result of this adherence to the tradition it was natural that the features of the basic texts survived in the Sūtras belonging to the same school. This archaism may be seen in the *Sampraiṣas*, in many new mantras used by the Sūtrakāras, and in the use of particles, nouns, pronouns, verbs, compounds, syntax, *etc.* (ii) A good number of phonetic and grammatical irregularities, solecisms, mishandled compounds, irregular constructions *etc.*, found used in the Sūtras, are the result of the grammatical ignorance of the liturgists.

The use of archaic forms as a result of fondness of the tradition, as stated above, cannot be doubted, but there is another possibility that many of the archaic forms of language were still in vogue by the time of the Sūtrakāras. They used such forms as normal in their writings. However, this tendency was gradually declining and, as a result, the use of archaic forms was no longer stylistic. This archaism of language has been one of the main evidences to ascertain the chronological order of the Sūtrakāras. The authors in whose writings this archaism is found are certainly earlier to those in whose writings archaic forms of language are lesser, or not found. We find that Vādhūla and Baudhāyana on the one hand preserved many archaic forms in their Sūtras while the younger Sūtrakāras like Āpastamba, Hiranyakeśin, Kātyāyana, *etc.*, on the other, have lost such archaic usages. As regards the other view, that the Sūtrakāras as liturgists had grammatical ignorance, cannot be accepted, for they were the masters of the idiom prevalent at that time.

Some of the linguistic peculiarities of the *VādhŚS* are as follows :

A. Morphological

1. Stems ending in -न् drop the suffix-इ in loc. sing., *e.g.*, चर्मन्¹ (I. 2.2; VI. 8.2; 9; 13; 47; VIII. 19.1), अग्निमन् (V. 3.43), भस्मन् (III. 5.19; 24), शीर्षन् (II. 1.34), आत्मन् (VIII. 14.5), हेमन्² (XI. 27.37), *etc.*

Stems in -न् dropping their ending as final member in compound constructions, *e.g.*, ऋषभचर्म (XI. 2.41), शार्दूलचर्म (XI. 2.41), शार्दूलचर्मस्य (XI. 2.6).

2. Stems ending in -अ terminating in आ in instr., *e.g.*, दक्षिणा, and loc. sing., *e.g.*, वसन्ता (IV. 1.2; X. 1.2) for वसन्ते.

3. Use of भगवः (XI. 21.6; 8) instead of भगवन् in voc. sing. of the stem भगवत्.

4. Frequent use of -ऐ instead of -आ in gen. sing. of the stems ending in -आ and -ई in feminine, *e.g.*, इडायै (XI. 25.5; 14), ध्रुवायै (VI. 2.23), श्वेतवत्सायै (VIII. 47.2), करणीयायै (XIII. 2.1); उत्तरवेद्यै (XIII. 1.3; 14), औदुम्बर्यै (XI. 11.15), स्त्रीवृक्ष्यै (VI. 28.29), *etc.*

5. Use of infinitives, *e.g.*, dat.—एष्टवै (VI. 4.23), रक्षितवै (VI. 4.30), व्युहितवै (VI. 12.1), अपयितवै (IX. 4.36), निघातवै (X. 3.50); gen. abl.—आतमितोः (II. 2.23), परिष्येतोः (V. 3.39), प्रस्कन्दोः (XI. 20.21; 23) उपाकर्तोः (IX. 1.9) and absolutive—वियावम् (XI. 20.32).

6. Use of iterative compd., *e.g.* अधोऽधः (II. 10.69; IV. 14.51; VI. 7.50), इत्यमित्यम् (XI. 21.6), इष्टमिष्टम् (III. 7.29; 8.11; 9.7), केवलकेवलम् (XI. 8.20), तीर्थेतीर्थे (III. 14.10), जुह्वतो जुह्वतः (XI. 13.35; 14.11), अषाढामषाढाम् (VIII. 41.24), प्रणवेप्रणवे (II. 10.2), *etc.*

7. Use of क्षिप्रे³ (III. 2.26) for क्षिप्रम्.

8. Use of gerundive, *e.g.*, वशाम्य (XI. 22.1.).

9. Use of aorist forms with moods, *e.g.*, अगात् (III. 2.35), अहार्णुः (III. 2.35), अयासीत् (III. 2.35), अच्योष्ट (III. 9.23); subj.—विसृजासे VI. 3.20), inju.—ऊँस्तीः (XI. 22.18), शारीः (XI. 22.18), नियौषीः (VI. 3.20), विसृष्टाः (VI. 3.20), *etc.*

1. Also चर्मणि — *VadhŚS* IV. 5.5

2. Also used in *śB* XI. 2.7.32. Cf. classical form हेमन्ते.

3. Also used in *SB* XI. 1.3.7

10. Use of pr. impv. 2nd sing. ending in तात्¹, *e.g.*, निघत्तात् (VII. 8.14), प्रहरतात् (XI. 4.26), आगच्छतात् (XI. 4. 26), मिनुतात् (XI. 10.14), ब्रूतात् (XI. 10.14), बोहतात् (VI. 28.30), कुरुतात् (XI. 22.18), *etc.*

11. Use of variant verbal forms, *e.g.*, विन्यात्³ (I.1.11; XIV. 4.37), सिच्यात् (XIV. 5.3), तक्षुवन्ति (V. 1.17; VI. 21.4) for तक्षवन्ति, *etc.*

12. Use of verbal forms dropping the consonantal part in pr. 3rd sing. Ātm.,³ *e.g.*, इधे (I.1.19).

13. Use of some new verbs, *e.g.*, निपिचति (VI.3.17). *etc*

14. Use of perifrastic future. (*luṭ-lakāra*), *e.g.*, पाता (III. 6.10).

15. Use of conditional (*Irñ*), *e.g.*, अवेदिष्यामः (III. 6.10), अवक्ष्यामहि (III. 6.10).

16. Use of precative (*āśih*), *e.g.*, नीयात् (III. 6.9).

17. Use of future participle, *e.g.*, लोष्यन् (II. 1.18) for लविष्यन्, वेक्ष्यन् (III. 13.5), प्रचरिष्यन् (XIII. 4.1), दीक्षिष्यमाण (VI. 1.1), यक्ष्यमाण- VI. 1.1), होष्यन् (XI. 12.30). *etc.*

18. Use of denominative, *e.g.*, नृम्णायेत् (III. 1.25), गोपाय (XIII. 3.3), भिषज्येत् (III. 2. 41), *etc.*

19. Use of desiderative, *e.g.*, जिगृहीषेत् (III. 3.5), उपेप्सेद् (III. 1.26), विविदिषेत् (XIV. 1.21), विवर्षयिषेत् (XIV. 4.13), विधारयिषेत् (XIV. 4 25), तित्नासते (XI. 13.13; 25.22), *etc.*

20. Use of intensive, *e.g.*, चङ्क्रम्यते (III. 6 10), सासृजति (VII. 5.21), *etc.*

21. Use of causative, *e.g.*, वाचयति (I. 3.8), सादयति (I. 3.53), परिवासयति (V. 7.3), व्राजयेयुः (XIV. 1.37), दीक्षयेयुः (XIV. 1.37), विदारुचकार (III. 3.11), याजयेत् (III. 4.18), अभिमन्त्रयारुचक्रे (XI. 17.22), *etc.*

1. Macdonell, *Vedic Grammar*, 426.

2. Also विन्देत् (X. 13.20), विन्देयुः (VI. 4.29), *etc.*

3. Cf. लोपस्त आत्मनेपदेषु (Pā VII. 1.41).

B. Syntactical

1. Use of Various particles, *e.g.*,अथ यदि—I. 19.4; III. 5.14; 17;22;25;6.7-9;20-22;25;26;31; *etc.*अथ ह—I.22.15; III. 3.5, *etc.*

अथो खलु—I.22.19

अथो यदि—XII. 5.45, *etc.*

अपि ह—I.1.8

अपि ह वै—I.22.6

इन्नु—III 10.21

उ—I.8 35;14.46; III. 8.21, *etc.*उ चेव—III. 1.58;2.33;44;3.46, *etc.*उ वै—I.19.13; III. 1.5; XI. 19.22, *etc.*उ ह - VIII. 36.3; XI. 21.4; 26.42, *etc.*उ ह वै—III. 2.24;30;4.19, *etc.*एवं ह—III. 1.22;4.11; 21, *etc.*

तु ह—I.14.47

त्वेव—I. 8.36

नु—III. 1.21; 27, *etc.*नु ह—III. 3.2; 44; 4.2;6.2;15;29;31;9.23; XI. 21.12, *etc.*

नु ह स्म—XI.19.27

न्वेव—XI. 20 26

यथा हैव—III. 1.56

यदा वै—III. 1.5;37;44;2.9;15, *etc.*

यद्यलम्—III. 6.23

यद्यु—II. 3.30; IV. 6.18

वै—I. 23.8; III. 2.31

ह—III. 3.5;14.5; IV. 6.17; XI. 21.6, *etc.*ह...उ—In antithetical clauses ह is used with the first clause and उ with the second,¹ *e.g.*, आहवनीये ह यजमाना अभ्यादधति, गार्हपत्य

उ पत्नयः (XIV. 1.6; 5.22)

ह वाव—III. 16.29

ह स्मैवम्—III. 4.14;16;6.10, *etc.*

1. अह इति ह इति च विनिग्रहार्थीयो पूर्वोक्तं सं प्रयुज्यते । अथाप्युकार एतस्मिन्नेवार्थे उत्तरेण ।

Nir I. 5

हि—III. 1.23, *etc.*

हैव—I. 9.18; 15.8; 23.6; 9; 11, *etc.*

2. A peculiar use of pronoun स in the beginning of sentences where it is absolutely redundant, *e.g.*,

स यन्न—III. 15.22; 16.1; 15; 19, *etc.*

स यथा—III. 4.21

स यद्—III. 4.18; 6.30

स यदि¹—I. 22.23; II. 3.29; III. 2.35; 5.16; 16.22; VI. 3 2¹; 4.23; 33; 36; XI. 1.35, *etc.*

स ह स्मैवम्—III. 4.14; 16; 6.10

3. Double use of च², *e.g.*, अन्तरा वेदि चोत्तरं च (II.1.17; 35), अग्निहोत्रहवर्णी च शूर्पं च स्पर्शं च (II.4.1); अन्वारभेते अष्टवयुश्च यजमानश्च (II.11.17); and the double use of वा, *e.g.*, प्रथमा वास्तु द्वितीया वा (I.20.18); या प्राची वोदीची वा (II.1.18); सोऽगारेण वा वृक्षेण वा (III.1.38).

4. Frequent use of एवातः instead of अथातः *e.g.*, पूर्णाहुतिमेवातो जुहोति (I.4.30), वरुणप्रधासा एवातः (IV.5.1), संविशन्तमेवातो वाचयति (VI.3 31), सैधातवीयेवात इष्टिः (VIII.6.1), *etc.*

5. Use of tmesis, *e.g.*, उप वा तिष्ठते (I.22.28), परि वा समूहयति (III.1.20), उप वा निदधाति (III.2.21), अभि वास्तमगादभि वोदगादभि वोदहार्युः (III.2.35), अन्वेवैतेन मन्त्रयेत (III.6.17), उप तं यतते (XI.1.16), अभ्यवभृथं यन्ति (XI.26.36), प्र वा ब्राजयेयुः पुनर्वा दीक्षयेयुः (XIV.1.37), अभ्यसो पाचयेत (XIV.3.10), उपेतराः प्रार्जन्ति (XI.12.8), *etc.*

6. Deictic use of pronouns, *e.g.*, आभ्यां हैके प्राश्नन्ति, आभ्यामेके । तदनादृत्याभ्यामेव प्राश्नीयात् (III.14.5-6) : here, according to the commentary, the first आभ्याम् refers to the thumb and the index finger, the second आभ्याम् to the thumb and the middle one, and the third आभ्याम् to the thumb and the ring finger;³ एतां दिशं संक्षालं निनीय (III.14.7) : here, according to the commentary, एतां refers

1. Caland takes this स यदि as a predecessor of Pāṇi स चे which is otherwise available in the Brāhmaṇas and the BaudhŚS-AO.

2. Cf. च इति समुच्चयार्थं उभाभ्यां संप्रयुज्यते । Nir 1.4

3. अङ्गुष्ठप्रदेशिनीभ्यामेके अङ्गुष्ठमध्यमाभ्यामेके । तदनादृत्याङ्गुष्ठोपकनिष्ठिकाभ्यामेव प्राश्नीयात् ।

'to प्राच्याम्; इमामभिमृशति (I.9.14) : here इमाम् refers to अन्तर्वेदिम्; एतावन्मात्रे (I.16.15) : here एतावत् refers to द्व्यङ्गुल ।

7. Use of narrative perfect in telling the legends, stories etc., e.g., एवं ह देवा उपतस्थुरेवमृषय एवं ये पूर्वे श्रोत्रिया ऋतायव आसुः (III.1.22); तन्नु ह स्मैतत् पूर्वे श्रोत्रिया यत्तु क्व च दशतं रात्रीरतिप्रोषुस्तद् विच्छिन्नरूपमेव मेनिरे (III. 2 39); गधुनसो हार्षाकायणस्य हस्ती सान्नाय्यं पपी (III.6.10); तदु होवाचानु-बुध्योद्दालक आरुणिः । अल्पो मर्या गगलना आस य एतावन् विदाञ्चकार (III.6.11); तद्वैतकेयी मैत्रेयो यत्तापवमेघेनेजे तद्वैकयावन्ः कान्दमस्य पितामहं वा प्रपितामहं बोदानिन्युः (XI.21.4); त्वं मेऽध्वर्युरसीति हैनमुवाच । अपनुनोद ह काव्यम् (XI.17.29), etc.

C. Lexicographical

The VādhŚS has preserved certain words which are not found in any of the Sūtra-texts. A list of such words is given herebelow¹—

अङ्गुलि-निपेचन	असंनद्धसारथिं	कारी-मागध
अध्यृषभ	असिफलक	काला
अनतिनता	आण्डीवल	कासाम्बीव
अनष्टाप्रुडक्	आतिरात्रिक	कुश्वत्
अनुनिषद्	आनायरज्जु	कुण्टीक
अनुन्यायम्	आपिशत्	कूपावरण
अनूचीनसंनद्ध	आप्तसंहार	कृतश्मल
अनूम्वेण	आशीपंद	कृतेड्व
अन्तिकतस्	आहीनक	क्षामापकाश
अन्विट	इन्द्राणस	गगलना
अपरीणत्क	उतीक	गदूल
अपाष्ठी	उत्तर्बहिस्	गृष्टिवन्धन
अब्रह्मज्यता	उपचारणतस्	गौरुत्वया
अभिच्छाया	उपनिषद्	छदिका
अभितोऽक्षम्	उपाबाध	जरत्पूर्वा
अभिमेथिक	एधाचित	जागरा
अभिसव्य	ओपशय	ज्वलसम्पर्कं
अशवागमनीया	कारिन्	तिरश्चीनसंनद्ध

1. References to these words may be seen in the Index-II, at their proper places.

तिरीची	पाकस	यथाशाक
तीर्ति	पुञ्जील	यशोव्यूढ
त्वत्पात्री	पुरासंपन्न	यावन्मूत
त्वच्चमस	पूर्ववही	रचाय
दक्षिणायोग्य	प्रतिगाघ	रथकूबर
दधिसम्राज्	प्रतिपावरी	रौहिषाण
दैव्यमुपस्थान	प्रतिवलक	वक्रकपिशोर्णी
द्विर्बहिर्द्विपुनराधेय	प्रत्यक्षात्संप्रेश	वपाभाजन
धाम्यं	प्रत्यञ्चवोगर्भ	वरुणपात्र
धावना	प्रपूतशकल	वर्मसंहनीय
माडि	प्रवर्तिका	वल्गन्त
निज्जु	प्रवाहण	वशापिवान्या
निश्लोण	प्रवृत्ताहुति	वशाग्य
निष्कासभाज	प्रण्ठील	वार्षसेन
निष्ठुरीय	प्राक्छयित्	वियावम्
नैधवन	प्रागुच्चार	विविक्तगर्भा
नैष्ययन	प्राणदीक्षा	विषाविषार
नोमन्थ	प्राणाभिषेक	विष्कली
न्युष्क	प्रातः प्रचरण	विष्वग्बद्ध
पदाच्छायनीया	प्रातिष्णात्री	वृषमन्ध
पराचीनतूल	प्रायणीयबहिस्	वैश्यव्रज
परिदृशनीय	बद्धजस्तुक्	शङ्कुष्ट
परिप्लुतशरण	बन्धवा	शतति
परिशाल्य	बहुतयी	शम्यापास
परीकृतं	बृंव	शर्धस्पत्य
परीणद्वन्ति	ब्रह्मबन्धु	शीर्षापद
परुत्तुण	ब्रह्मबन्ध्वी	शुल्बिणी
परोक्षात्संप्रेश	ब्रह्मीदनप्राश	षष्ठिक
पर्णसून	मानस्कृत्	सत्क्षुरगन्ध
पर्यवचयन	मानिन्	संदाननियोजन
पर्युदक्त	यजमानयजूषिक	सभाग्येय

सभाविजय	सिक्वियम	सूतश्रेष्ठ
समिन्सुख	सीताशीर्षन्	सेभु
समुदाकृत	सुकृतकला	स्तम्बाहुति
संपास्वरित	सुनिर्णिकता	स्तुगाहुति
संप्रघ्नात	सुनिर्मृष्ट	स्त्रीवृक्षी
संप्रलुम्पत्	सुप्रभिक्त	स्थालीप्राश
सपयजुस्	सुप्रावृत	स्निहान
सपिर्यूषन्	सुरपोर्वयज्ञीत्री	स्वयजुस्
सपिःशराव	सुवर्णनिर्वाध	स्वेदपरीत
सर्वदोषस्थान	सुवर्णशम्य	हविःबलृप्ति
सशीर्षणक		

11. The Original Home of the Vādhūlas

According to the Mahādeva's statement Vādhūla composed a Sūtra-text which was popular in Kerala. Though, no doubt, Mahādeva has mentioned the existence of the Vādhūla-sūtra-text in Kerala and even to-day the living tradition still survives, it cannot be said that the Vādhūlas' original home was in Kerala, for the prevalence of one text or school at one place does not bear definite testimony to the original home of the text or school there. References to the rivers, mountains, kings, people, customs, *etc.*, mentioned in the text, are supposed to be the solid proofs for ascertaining the original place of composition of a text. In the *VādhŚS*, there is not a single reference to the southern country, river, mountain, people or custom. On the other hand, ample evidences are found in the *VādhŚS*, proving the original home of the Vādhūlas in the North. A few of these evidences are given herebelow :

(i) The *VādhŚS* once makes reference to the 16 Janapadas¹ without their names, which according to Witzel, are those North Indian Janapadas which are mentioned in the Pali texts.²

(ii) The *VādhŚS* makes reference to Kuru and Pañcāla countries. The names of the countries, also denoting the

1. *VādhŚS* XI. 1.2

Witzel, *op. cit.*, p. 93

inhabitants, are mentioned in plural. The *VādhŚS* mentions that the horse-attendants of the Kuru country even today take the horse cross-bound,¹ for which, according to the *Vyākhyā* they are condemned.² At another place the *kūlas* of the Kuru country are said to *naidhavanāni* even today.³ The words इदमप्येतर्हि, एतान्यप्येतर्हि clearly refer to the custom or practice followed by the Kuru people even at the time of the composition of the *VādhŚS*. This shows that the Kuru country must be in neighbour of the *Vādhūlas*, otherwise they would not have the knowledge of their peculiar customs. The *VādhŚS* refers to the custom of offering the oblation of *ṣaṣṭhika* (*Sāṭhi*, a variety of paddy, so called because it is produced in 60 days) before the offering of *mahāvīri*.⁴ This reference to a custom prevalent in *Pañcāla* country bears the testimony to the existence of *Vādhūlas* in the North.

(iii) The *VādhŚS* refers to the use of the waters of the *Sarasvatī* river in the *Agniṣṭoma*. It clearly mentions that whether it is *vasatvarī* waters or *udgrābhya* waters, or *nigrābhya* waters all must be of the *Sarasvatī* river.⁵ The mention of the use of waters of the *Sarasvatī* river in the sacrifices bears the testimony to the original home of the *Vādhūlas* in the North.

(iv) The *VādhŚS* refers to the horse-sacrifices performed by *Śrutasena*.⁶ and *Keśin Maitreya*.⁷ It also refers to the rule of

1. एतदनुकृतिर्हं वा इदमप्येतर्हि कुरूणामश्वपालास्तिरश्चीनसन्नद्धमाददते धाम्भं न एतदिति वदन्तः । *VādhŚS* XI. 6.7.

2. कुरूणामश्वपालाः निन्दन्ते । अश्वमेधाश्च वा? भोक्षेरश्वपालैरेवं न कर्तव्यमिति ।

Kalpāgama. (Ad. Ms.) p. 633

3. तानि हेतान्यप्येतर्हि कुरुषु कूलानि नैधवनानि सन्ति ।

VādhŚS. XI. 25.21

नैधवनानि धवत्सम्बन्धीनि धवनीयाभ्यर्चयितुं शक्या वशावतिना, अथवा नैधवनानि वज्रेनीयानि । *Vyākhyā*, Ad. Ms. p. 648

4. अथ यदि षष्ठिकमिश्रं सस्यं पच्येत यथा पञ्चालेषु षष्ठिकैरेव यजेत, महाम्रीहीणां प्राक्: तत ऊर्ध्वं महावीहिभिः । *VādhŚS* XIV. 2.5

5. सारस्वतीरूपो गृह्णाति । यद् वसतीवर्षो यन्निग्राम्या यदुद्ग्राम्या जलानि तत्सर्वं सारस्वतं भवति । *VādhŚS* X. 9.24-25

6. तद्वैतच्छ्रुतसेनः पारिमितो बद्धाश्वमेधेनेजे । *VādhŚS* XI. 17.12

7. तद्वैतत्केशी मंजेयो यद्धाश्वमेधेनेजे । *VādhŚS* XI. 21.4

Janamejaya,¹ son of Parīkṣita, when the Prāyaṇīyeṣṭi was performed with śamyu offerings at the end. The mention of the names of these rulers of Northern India bears out the fact that the Vādhūlas originally lived in North India.

(v) The *VādhŚS* refers to the two kinds of barley, one white and the other black. The former is used in the sacrifices and the latter is prohibited for this purpose.² This practice is still in vogue in the North. Black barley is not used in any religious rite even today in North India. Moreover, use of barley, boiled in water or milk is very common as food in the Eastern part of the Uttar Pradesh even today.

(vi) The *VādhŚS* refers to varieties of baked grain flour (*sattu*) such as *apāmārgasaktu* (III. 2.13; X.2.11;15), *karīra-saktu* (iv.5.2;6.5;7.9), *karkandhu-saktu* (X.11.2), *kvala-saktu* (X.11.2), *jartila-saktu* (X.11.2), *badara-saktu* (X.11.2). In Northern India especially in Eastern part of U.P. the use of *Saktu* as a food is still in vogue. The *VādhŚS* refers to *masūlsya* a kind of grain growing in the North.

Thus, on the grounds referred to as above it may safely be presumed that the Vādhūlas originally lived in North India, and their Sūtra-text was composed in the region of Madhyadesh between Sarasvati in the West and Videha in the East, the land inhabited by the Kurus and the Pañcālas. After a considerable period some of them migrated to South.

1. राज्जुदालोऽनिष्ठ इति न्वाव ह जनमेजयराज्ये तक्षा वैश्यत्रजम् । तत्र शंखन्तः प्रायणीयः सन्तिष्ठते । *VādhŚS* XI. 10.15-16

2. सर्वान्वा यवानां ग्राहयेयुः । अशुक्लास्त्वयज्ञियाः शुक्ला यज्ञिया भवन्ति ।

VādhŚS XIV. 2.14-15

3. यदस्य राष्ट्रे मधु भवति तत्सर्वं समानयन्ति—शतं पयश्चर्माणि शतं घृतचर्माणि शतं मधुचर्माणि शतं तण्डुलचर्माणि शतं पृथुकचर्माणि शतं लाजाचर्माणि शतं करम्भचर्माणि शतं घानाचर्माणि शतं सक्तुचर्माणि शतं मसूस्यचर्माण्येकं प्रियङ्गुतण्डुलानां चर्म ।

VādhŚS XI. 8.27

वाधूलश्रौतसूत्रम्

अथ प्रथमः प्रपाठकः

[अथाग्न्याधेयम्]

अग्नीनाधास्यमानः संभारान् संभरते ॥१॥ ऊषाश्च सिकताश्चाखू-
त्करं^२ च सूदं च वराहविहतं^३ च शर्कराश्च पुष्करपर्णं च षट् च हिरण्य-
शल्काञ्छतमानं^४ चेति पार्थिवान् ॥२॥ आश्वत्थौदुम्बरं चेति वा-(नस्प-
त्यान्, अ-)शनिहतं च शमीगर्भं च विंशतिश्च^५ समिध आर्द्राः
सपलाशाश्चित्रियस्याश्वत्थस्य^६ ॥३॥ अश्वं च ॥४॥ सर्वाणि च यज्ञायु-
धानि ॥५॥ त्रीण्युद्धतानि ॥६॥ अद्योपवसथ इत्यन्नमेव कुर्वीत ॥७॥ अपि
ह गां पचेद्वशश्चास्य स्यात् ॥८॥ अग्न्याधेयस्य मीमांसा^७ ॥९॥ ब्राह्मणस्य
बहुयाजिनो गृहादग्निमाहरेद् ब्रह्मवर्चसकामः, राजन्यस्य गृहादाह(-रेदि-
न्द्रियकामः, वैश्यस्य) बहुपुष्टस्य^८ गृहादाहरेत् पुष्टिकाम इति ॥१०॥ स
यद्येनं विन्धाद् द्वयहे^९ त्र्यहे^{१०} वा^{१०} पुरस्तादग्निमाहृत्य तमामात्यमे-
वेन्धीत^{११} ॥११॥ तमपराह्ण उद्धृत्यान्वाहार्यपचनस्योद्धते निदधाति ॥१२॥
तत् पितृभ्यो ददाति ॥१३॥ शृणोत्वग्निः समिधा हवं मे इति चतुर्गृहीतेन
गार्हपत्यस्योद्धते^{१२} दर्भस्तम्बे हिरण्यमुपास्य (जुहोति । शृण्व-)त्वापो^{१३}
घिषणाश्च देवीः^{१४} । शृ = हवं मे स्वाहा इति ॥१४॥ एवमेवाहवनीयस्योद्धते
जुहोति ॥१५॥ प्रावृत्यैतामाहुतिमार्यान्ति^{१५} ॥१६॥ संवपत्येतमग्निं^{१६} सते

१. Mss begin the Śrautasūtra text with the following benedictory verse of Sāyana, of which the first foot is broken in all. M writes अत्र ग्रन्थपाठः....[वागीशाद्याः सुमनसः] सर्वार्थानामुपक्रमे [H^१ 'त्यानामु'; MP प्रार्थनामु] यन्नत्वा कृतकृत्याः स्युस्तं [M 'त्यास्युस्तन्'] नमामि गजानम् । २. Mss 'खूत्कर'. ३. Thus H^१; MHP विहितं. ४. Thus H^१; MHP give च also after हिरण्यशल्कान्. ५. Mss 'शतिश्च'. ६. H^१ oms अश्वत्थस्य. ७-७. MHP broken between गृहादाह^७ and 'पुष्टस्य, H^१ between 'माहरेत् and बहु'. ८. M द्वयहे; HP द्वयहे. ९. MHP त्र्ययहे. १०. MHP om. ११. MHP वेद्धित. १२-१२. MHP broken between 'मुपास्य and 'त्वापो; H^१ after गार्हपत्यस्योद्धते [Ms 'पत्येनोद्धते']. १३. MHP देवी. १४. P 'मार्यान्ति.

॥१७॥ तं गार्हपत्यस्योद्धते निवपति ॥ १८ ॥ उपनिवपत्यस्मै शल्कान्
येरेन^१ रात्रिमिन्धे ॥१९॥ अधिवृक्षसूर्ये^२ ब्रह्मौदनं^३ निर्वपति देवस्य त्वा
॥२०॥ [१]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो^४ हस्ताभ्यामदित्यै
जुष्टमादित्येभ्यो जुष्टं निर्वपामि इति चतुरश्चमसान् व्रीहीणाम् ॥२१॥ तानेव
चतुरो रोहिते चर्मन्नध्यवघ्नन्ति ॥२२॥ अप आनीय स्थाल्यामधिश्रयति
ब्रह्मौदनम्^५ ॥२३॥ तं^६ श्रुतमाह्वारयत्येव^७ स्थाल्ये बिलम् ॥२४॥ नाङ्गारेभ्य
उच्छिनत्ति ॥२५॥ आज्यं च हिरण्यशल्कं च^८ पात्रियामुपस्तृणीते ॥२६॥ तिस्रो
दर्वीरुपस्तीर्णाभिघारिता^९ उद्धरति ॥२७॥ काममूर्ध्वम् ॥२८॥ तत उद्धृत्य व्यूह्य
हिरण्यशल्कं प्रास्य बहूपसिञ्चति^{१०} ॥२९॥ तं चत्वार आर्षेयाः प्राश्नन्ति ॥३०॥
तान् यजमान एव स्वयमवनेजयेत् इतीदम् ॥३१॥ तानध्वर्युः स^{११}शास्ति
‘सकृत्प्राश्योत्पिचत इति’ ॥३२॥ ते सकृत्प्राश्योत्पिचन्ति^{१२} ॥३३॥ समि-
घाऽग्निं दुवस्यत इत्यत्रैव ब्रह्मौदने प्रोन्दन्^{१३} गायत्रीभिः समिघोऽभ्यादधाति ।
‘घृतैर्बोधयतातिथिम्’^{१४} । ‘आस्मिन् हव्या जुहोत’^{१५} स्वाहा इति स्वाहाकारः
सर्वासु समित्सु । उप त्वाग्ने हविष्म^{१६} = यविष्ठय स्वाहा इति ॥३४॥ पर्यु-
दच्याज्यं निदधाति द्विः ॥३५॥ अत ऊर्ध्वं ब्रह्मौदनप्राशाः प्राश्नन्ति ॥३६॥
मिथुनौ^{१७} समित्सु ददाति ॥३७॥ आण्डीवलं ब्रह्मौदने ॥३८॥ यथाश्रद्धं
‘स्थालीप्राशाः प्राश्नन्ति’^{१८} ॥३९॥ ‘स^{१९}शाधि यजमान इत्याह । यत्ते
स^{२०}‘शिष्यम् इति ॥४०॥ स^{२१}शास्ति यदस्य स^{२२}शिष्यं भवति ॥४१॥ पुत्रे
वा भ्रातरि वर्णमुपनयति^{२३} ॥४२॥ ऋत्विगवती स्थ इत्यस्मै निपदः

१. MHP broken between ‘वृक्ष’ and ‘यै’; H^१ ‘वृक्षन्वूये. २-२. H^१ broken. ३-३. Emended; Mss Cv तानेव चतुरोपमानिय | HH^१ ‘रोपामा’, Cv नानेव चतुरोप आनीय] स्थाल्यामधिश्रयति, रोहिते चर्मन्नध्यवघ्नन्ति ब्रह्मौदनं. ४. H^१ ‘माह्वर’. ५-५. H^१ broken. ६. H^१ ‘संचति. ७-७. M प्राश्योपि च तेति; HP प्राश्योऽपि च तेति; H^१ ‘प्राश्योपिचतेति. ८. M पाश्यो ‘चन्ति; H^१ ‘प्राश्योऽपिचन्ति. ९-९. H^१ broken between प्रोन्दन् and ‘घयातिथिम्. १०-१०. Mss अस्मिन् हव्या [H^१ हव्या] जुहोतौ. ११. MHP हविषु. १२. H^१ मिथुनेन. १३-३. Thus H^१; MHP स्थालीप्राशाय, om प्राश्नन्ति. १४-१४. H^१ broken; MHP संशयाधि. १५. Thus Ao II.147:1.2. १५. Mss ‘नयतु.

‘कालेऽरणी आदधाति’ । ‘अग्निरेतसौ गर्भं दधाथां ते वामहं’ ददे त=जनयिष्यथः इति ॥२३॥ तदनु वाचं यच्छति ॥२४॥ स वाचंयमोऽनुरात्रं शल्कैरग्नि-
(-मिन्धे) ॥२५॥ जागृयाद्वैव, न सुषुप्सेद्वशश्चास्य^३ स्यात् ॥२६॥ जातवेदो भुवनस्य रेतः इत्युपव्युषेऽरणो^४ निष्ठपति^५ । ‘इह सिञ्च तपसो यज्जनिष्यते । अ = मयोमूः इति ॥२७॥ अयं ते^६ योनिर्ऋत्वियः इत्यरण्यो-
रग्निं^७ समारोह्यते^८ ॥२८॥ [२]

अयं ते योनिर्ऋत्वियः इत्यरण्योरग्निं^७ समारोह्यते (‘यतो = रयिम् इति ॥१॥ संवप-) न्येतमग्निं^९ सते ॥२॥ तस्यैव^{१०} ज्वाले मथ्यते ॥३॥ जातेऽस्मिन्नन्वाहार्यपचनस्योद्धतमेतमग्निं^{११} हरन्ति ॥४॥ अवोक्ष्य मयि गृह्णाम्यग्रे अग्निम् इति द्वाभ्यामात्मन्नग्निं गृह्णीतेऽध्वर्युः । ‘रायस्पोषाय = परा गाव’ इति ॥५॥ ‘सं या वः’ प्रियास्तनुवः इति संभारान् संयौति^{१२} । ‘सं प्रिया = (तनुवो मम इति ॥६॥ ऋ-) तं^{१३} स्तृणामि^{१४} पुरीषं पृथिव्याम् इति गार्हपत्यस्योद्धने तृतीयं^{१५} संभाराणां निवपति ॥७॥ वाचयति ऋतेऽधि^{१६} सत्यमादधे सत्येऽध्यग्निमादधे^{१७} इति ॥८॥ प्रोक्ष्य अग्नेर्जनित्रमसि^{१८} इति शकलमादत्ते ॥९॥ वृषणौ स्थः इति वृषणौ ॥१०॥ उर्वंश्यसि इत्य-
(-धरा-)रणिम् ॥११॥ ‘पुह्रवा इत्युत्तरा-(-रणि नि-)दधाति^{१९} ॥२॥ गायत्रं ‘छन्दोऽनु प्र जायस्व इति^{२०} छन्दोभिरात्मानमभि निवर्तयते । ऋष्टुभं छन्दोऽनु प्र जायस्व, जागतं छन्दोऽनु प्र जायस्व इति ॥१३॥ दशहोतारमरण्यो-

१-१. Thus H^१; MHP ‘रणीत्यादधाति. २-२. MHP दधात्ययान्तेषामहं [MP ‘न्तेष्पा’]; H^१ दधाथान्तेष्पामहं. ३. H ‘द्वादशश्चास्य; MP वाशश्चास्य. ४-४. H ‘रणिनि विष्टवति; MP ‘रणिनिष्टवति. ५-५. MHP इत्यन्ते. ६. M समारोह्य; HH^१P समारोह्य. Mss close the Pātala with इति. ७-७. MHP broken between ‘रोह्यते and ‘न्येतमग्निं [HP. न्त तमग्निं], H^१ ‘रण्योर’ and सते. ८. MHH^१ तस्यैव; P तस्यैवं. ९. Mss. गाम्. १०-१०. Thus H^१; MHP संयावत्. ११. H^१ संमरते. १२-१२. MHP broken between संप्रिया [MHP संप्रियो], H^१ संयौति [Ms संमरते] and ‘तं^{१३} स्तृणामि[H स्तृणति]. १३. Mss ऋतेति. १४. P सत्येत्यग्निं; H^१ सत्ये द्व्यग्निं. १५. H जनिताम्. १६-१६. H^१ broken between पुह्र, MHP ‘त्युत्तरा and दधाति. १७-१७. Thus H^१; MHP om.

व्याचष्टे ॥१४॥ मन्थन्त्यग्निम् ॥१५॥ आयुरसि इति जातमभिमन्त्रयते ॥१६॥
जाते वरं ददामि इति 'वाचं' विसृज्(-ते ॥१७॥ अमीषां' त्वा देवानां व्रतपते
व्रतेना दधे इति यद्देवत्यो भवति ॥१८॥ गायत्रेण छन्दसा इति ब्राह्मणः ॥१९॥
त्रैष्टुभेन छन्दसा इति राजन्यः ॥२०॥ जागतेन छन्दसा इति वैश्यः ॥२१॥
प्रजापतेस्त्वा प्राणेनाभिप्राणिमि इत्येनमभिप्राणिमि । 'पूष्णः पोषेण 'मह्यम् ।
(दीर्घायुत्वाय = जीवात्वं पुण्याय इति)' ॥२२॥ मयि घातः 'श्रियं वेहि'
इत्यस्मै दक्षिणत आसीनोऽध्वर्युस्तत्तरतो हिरण्यशल्कमुपास्यति । २३॥
वाचयति श्रियै माऽधिपतिं कुरु विशामीशानो' मघवानिन्द्रो मा 'यशसा
नयत्' । जहामि सेदिमनिराममीवां प्रियया तनुवा सं भव' । अस्य 'जगतः
(सुवर्दशमीशानमिन्द्र) तस्थुषः' इति ॥२४॥ आयं गौः पृश्निरक्रीमद् इति
तिसृभिः सर्पराज्ञीभिरुपतिष्ठते । 'असन्मा' = हिषः सुवः इति ॥२५॥ आहुति-
षाहे गार्हपत्ये चतुर्गृहीतेन' दशहोतुराहुतिं जुहोति ॥२६॥ अमि त्वा शूर
नोनुमः इति रथन्तरेणोपतिष्ठते । 'अदुग्धा इव घेनवः । 'ईशानमस्य जगतः'
(स्वर्दशमीशानमिन्द्र तस्थुषः । न त्वावां) 'अन्यो दिव्यो न पार्थिवो न जातो न
जनिष्यते' । अश्ववायन्तो मघवन्निन्द्र' वाजिनो गव्यन्तस्त्वा हवामहे इति ॥२७॥
इध्मममादीपयन्ति ॥२८॥ उपयमनीरुपकल्पयन्ति' ॥२९॥ अश्वं पल्पलित-
मानयन्ति' ॥३०॥ आदित्यमुद्यन्तं प्रतीक्षत 'आहवनीयेन ॥३१॥ उदित
आदि(-त्ये ओजसे बलाय त्वोद्यच्छे इति तिसृभिरिध्ममुद्यच्छते)' ॥३२॥ 'वृषणे =

१. M जातमभिममिन्त्र'. २-२. MHP broken between विसृज् and
त्वा [M त्वा], H¹ between वा and 'षात्त्वा. ३-३. MHP broken
between मह्यम् [MHP मह्यमि], H¹ पोषे and मयि. ४-४. MHP
श्रियन्वेहि. ५. Mss दिशामी. ६-६. MHP यशसानकुब्; H¹ यशसानक्त.
७. Mss संभवेत्य. ८-८. MHP broken between जगतः, H¹ भवेत्य
and तस्थुष इति [H पद इति, MP पद्म, H¹ वेद इति] ९. Mss सनन्मा.
१०. Mss 'गृहीतो. ११-११ MHP ईशानमदित्ता आदित्या for ईशानमस्य
जगतः. १२. MHP broken between जगतः, H¹ ईशानम and अन्यो.
१३. H¹ जनयिष्यते. १४. HP मघवानिन्द्र. १५. Mss 'कत्वयन्ति. १६. MHP
पत्पूतिमा; H¹ पत्सूतिमा. १७-१७. MHP आहवनीयेनो आशादि for आहव-
नीयेन । उदित आदि; H¹ broken between आहवनीयेनो, MHP
आदि and वृषणे.

जुषमाण एहि । दिवः पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षाद्वातात्पञ्चान्यादङ्गुय ओषधीभ्यः । यत्र
यत्र जातवेदः सं बभूविष्य ततो नो अग्ने जुषमाण एहि इति ॥३२॥ प्राचीमनु
प्रदिशं प्रेहि विद्वां इत्यश्वप्रथमाः^१ प्रयन्ति । °अग्नेरग्ने पुरो अग्निर्भवेह ।
^१विश्वः = चतुष्पदे इति ॥३३॥ भूमिर्भूम्ना इत्येनमभि (-मन्त्रयते । °द्यौर्वरिणा =
दधे इति ॥३४॥ प्रत्या-)^१गच्छन्ति ॥३५॥ तत्र^१ तिष्ठन्नाह^१ निवपान्वा-
हार्यपचनस्य संभारान् इति ॥३६॥ ऋतं^१ स्तृणामि पुरीषं^१ पृथिव्याम्
इत्यन्वाहार्यपचनस्योद्धतेऽर्धं^१ संभाराणां निवपति ॥३७॥ वाचयति
°ऋतेऽधि सत्यमादधे^१ सत्येऽधि^१ मातरिश्वा न वायुमग्निमा दधे इति ॥३८॥
निवपान्निम् इत्याह ॥३९॥ तस्^१ (इमा उ मामुपतिष्ठन्तु रायः इत्युप-
तिष्ठने । °आभिः=) तिष्ठन्तु विश्वरूपी (मध्ये वसोर्दोदिहि जातवेदः इति ॥४०॥
भूमिर्भूम्ना इत्येनमभिमन्त्रयते ।)^१ °द्यौर्वरिणा = द्याया दधे इति ॥४१॥
मयि धातः श्रियं धेहि इत्येवास्मै दक्षिणत आसोनोऽध्वर्युस्तत्ततो हिरण्य-
शल्कमुपास्यति ॥४२॥ वाचयति श्रियं °= भव इति ॥४३॥ इमा उ
मामुपतिष्ठन्तु^१ रायः इति विषुवति^१ हिरण्यशल्कं^१ सन्नमुपतिष्ठते । °आभिः
प्रजाभिरिह सं वसेय^१ मयीदं मयीदम्^१ इति ॥४४॥ °कया नश्चित्र आ भुवत्
इति विषुवदति प्रयन्ति वामदेव्येन । °ऊती = स्यूतिभिः इति ॥४५॥ प्राञ्च-
मश्वमाक्रमयत्युत्तरत आवर्त्य दक्षिणस्येर्मस्य पदा ॥४६॥ पुनः प्रत्यञ्चं
तेनैव ॥४७॥ तमुदञ्चमुत्सृजति ॥४८॥ ऋतं^१ स्तृणामि पुरीषं^१ पृथिव्याम्
इत्यावर्त्य संभारान् निवपति ॥४९॥ वाचयति ऋतेऽधि सत्यमा दधे सत्येऽधि^१

१. MH पृथिव्यां पुर्यं; H पृथिव्यां पर्यं; H¹ पृथिव्याः पुर्यं.
२. MH¹ om इति. ३-३. MHP om चतुष्पदे इति; H¹ broken
between विश्वा, MHP^१ इत्येनमभि [MHP इत्यभि] and °गच्छन्ति.
४. HP om; MH¹ तत्. ५. H °हवनी°, M °हवनि°. ६. Mss पुरुषं.
७-७. MHP ऋतेति सत्ये सत्यमा°, H¹ ऋतेति सत्यमा°. ८. Mss सत्येति.
९-९. H¹ broken between तस् and द्यौर्वरिणा, MHP between
विश्वरूपी and द्यौर्वरिणा; cf. I. 12.19. १०. For the full text
see I. 3. 24. ११. M मामुपाति°. १२. H¹ विषुवती. १३-१३. MHP
मयीदमयीदां; H¹ second मयीदम् broken. १४-१४. MHP om कया
नश्चित्र = वाचयति (S. 45-50) and wrongly put जागतेन छन्दसेति वैश्यो
मयि मयि धाना श्रियं धेहीत्येवास्मै (S.58-59) after मयीदमिति (S.44)

मातरिश्वानः^१ सूर्यमग्निमा दधे इति ॥५०॥ समापयति यजुः ॥५१॥ उपनिव-
पत्युपयमनीः^२ ॥५२॥ सादयत्यग्निम् ॥५३॥ भूर्भुवः सुवः इति सर्वे पञ्चभिरा-
हवनीयम् ॥५४॥ अमीषां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेना दधे इति यद्देवत्यो
भवति ॥५५॥ गायत्रेण छन्दसा इति ब्राह्मणः ॥५६॥ ऋष्टुमेन छन्दसा इति
राजन्यः^३ ॥५७॥ जागतेन छन्दसा इति वैश्यः ॥५८॥ मयि घातः श्रियं घेहि
इत्येवास्मै दक्षिणत आसीनोऽध्वर्युरुत्तरतो हिरण्यशल्कमुपास्यति ॥५९॥
वाचयति श्रियं = संभव इति ॥६०॥ यदिदं दिवः इति सन्नमुपतिष्ठते ।
यददः पृथिव्याः संविदाने पयसि संभवतुः । तयोः पृष्ठे निहिते जातवेदाः शंभू
प्रजाभ्यस्तनुवे स्थोनः इति ॥६१॥ आज्यमाहर इत्याह ॥६२॥ द्वयमाज्यमा-
हरन्ति^४ पर्युदक्ते^५ चाज्यस्थाल्यां^६ च ॥६३॥ [३]

समिध्यमानः प्रथमो^७ नु धर्मः इति त्रिष्टुभिः^८ समिधोऽभ्यादधाति पर्यु-
दक्तेनाभ्यज्याहवनीये । 'सम्वक्तुभिः' = देवाच् स्वाहा ; यास्ते विश्वा = शर्म
स्वाहा ; सप्त ते अग्ने = घृतेन स्वाहा इति ॥१॥ चतुर्गृहीतेन^९ सप्तहोतार-
माहवनीये जुहोति ॥२॥ त्वामिद्धि हवामहे^{१०} इति बृहतोपतिष्ठते । 'साता
वाजस्य'^{११} कारवः । त्वां^{१२} वृत्रेष्विन्द्र सत्पतिं नरस्त्वां काष्ठास्वर्वतः^{१३} ॥ स
त्वं नश्चित्र वज्रहस्त धृष्णुया मह स्तवानो अद्रिवः । गामश्व^{१४} रथ्यमिन्द्र सं

instead of putting it after ऋष्टुमेन छन्दसेति राजन्यः (S.57); H¹ आहुत्यं
for आवर्त्य, cf Baudh ŚS II.17:62. 19; H¹ 'स्येर्मुस्य for 'स्येर्मस्य; H¹
हुत्या for इत्यावर्त्य; H broken between वाच^१ [H वाच] and मातरि^२; H
ऋतेत्यधिश्रित्यमादध, P ऋतेधिश्यत्यमादध सत्ये एधि. १. MHP 'निवपयमनी.
२. MHP राजन्ये. ३-३. MHP om जागतेन छन्दसेति मयि = स्यो^३ (S.
58-61); H¹ broken between राजन्यः and मयि; H¹ यदिददन्दिद for यदिदं
दिवः; H¹ स न मुप^४ for सन्नमुप^४; cf रोदसी (TB I.2.1.61) for पयसि
and सीदतु for निहिते [H निहिते]; H¹ broken between प्रजाभ्यस्तनु
and 'माहरन्ति; M यद्दयमा^५, HP यद्दयमा^५ for द्वयमाम्. ४. MHP पर्युदक्तं;
H पर्युदक्तञ्चा^५. ५. Mss 'स्थाल्या. ६. M प्रथमोजु. ७. H¹ त्रिष्टुभिः.
८. MH समिक्तुभि. ९-९. H¹ broken between 'होता' [H¹ होतु] and
हवामहे [H¹ ह इ व, H हवाहव; MP हवाइव]. १०. MH वाज्यस्य.
११. MH त्वात्; P त्वात्. १२. H¹ wrongly repeats त्वां काष्ठा-
स्वर्वतः. १२. MHP wrongly repeat मह स्तवानो अद्रिवः.

किर सत्रा^१ 'वाजं न' जिग्युषे इति ॥३॥ त्वामग्ने 'समिधानं यविष्ठ इत्यपरेण गार्हपत्यं^२ परीत्य जगतोभिः समिधोऽभ्यादधाति पर्युदक्तेनैवाभ्यज्यान्वाहार्यपचने^३ । 'देवा द्व'^४ = यन्वति^५ स्वाहा; त्वामग्ने प्रदिव आहुतं घृतेन^६ सु = ष्ठसे स्वाहा; घृतप्रतीको घृतयोनिः^७ = घृतं पिबन् यजसि देव देवात् स्वाहा इति ॥४॥ चतुर्गृहीतेन 'षड्होतारमन्वाहार्यपचने जुहोति ॥५॥ अश्वं न त्वा वारवन्तम् इति वारवन्तीयेनोपतिष्ठते^८ । 'वन्दध्या अग्निं नमोमिः । सम्राजन्तमध्वराणाम्^९; स घा नः सूनुः शवसा पृथु प्रगामा^{१०} सुशेवः । मीढ्वां^{११} अस्माकं बभूयात्; स नो दूरार्चासाच्च^{१२} नि मर्त्यादिघायोः । पाहि सदमिद्विश्वायुः^{१३} इति ॥६॥ पञ्चहोतारमामात्ये जुहोति ॥७॥ चतुर्होतारं^{१४} सभाया(-म् ॥८॥ अभि प्र वः सुराघसम् इति श्यैतेनोपतिष्ठते । 'इ-न्द्रमर्च यथाविदे । यो जरितृभ्यो मघवा पुरोवसुः सहस्रेणैव शिक्षति; शतानीकेव^{१५} प्र जिगाति 'धृष्णुया हन्ति वृत्राणि दाशुषे^{१६} । गिरेरिव प्र रसा अस्य पिन्विरे^{१७} दत्राणि पुरुमोजसः इति ॥९॥ (धर्मशिरः इति)^{१८} सशीर्षकेन^{१९} गार्हपत्यमुपतिष्ठते । 'तदयम् = यच्छ इति ॥१०॥ वातः प्राणः^{२०} इत्यन्वाहार्यपचनम् । 'तदय = पच इति ॥११॥ अकंश्चक्षुः इत्याहवनीयम् । 'तदसौ = मिभुवत् इति ॥१२॥ यत्ते शुक्रं वर्चः इत्याहवनीयमेव । 'शुक्रा = युव्यानिशे इति ॥१३॥^{२१} ये ते अग्ने शिवे तनुवी इति^{२२} विराजाऽभ्यादधाति^{२३} पर्युदक्तेनैवाभ्यज्य गार्हपत्ये । 'विराट् =) त्वाऽऽध्वे^{२४} स्वाहा इति ॥१४॥ ये ते अग्ने शिवे तनुवी इति द्वे^{२५} अन्वाहार्यपचने । 'सम्राट् चा = त्वा^{२६}ऽऽध्वे स्वाहा इति ॥१५॥ (ये ते अग्ने शिवे तनुवी इत्याहवनीये । 'विमूश्च = त्वाऽऽध्वे

१. H यत्रा. २-२. Mss वाजिन्. ३-३. H^१ broken. ४. P पर्यदत्ते. ५. H^१ देवाह; P देवा ६. P यन्वती. ७. MP, घृतैनत्सु; H घृतैत्सु; H^१ घृतैस्सु. ८. H^१ adds रोधि after 'योनिः. ९-९. MHP broken between वारवन्ती, H^१ 'न्वाहार्य' and 'नोप' १०. Mss सम्राज. ११-११. M मीढ्वां; HP मीढ्वा; H^१ 'शेवामीवां. १२. Mss दूरार्चासाच्च, [MH^१ 'साच्च]. १३. MHP समिद. १४. H 'नीके वि. १५-१५. MHP. धिष्णुया; Mss wrongly repeat हन्ति वृत्राणि दाशुषे. १६. MHP चिन्विरे. १७. Mss om. १८. HP सशीर्षः. क; H^१ सशीर्षः. १९. MHP वा तत्प्राण. २०-२०. Mss om. २१. H. विरोज्योम्या; H^१ विराजोम्या; MP. विरोज्याम्या. २२. HH^१ त्वां. २३-२३. H^१ broken between अन्वाहार्य' and ध्वे [Ms घ].

स्वाहा इति) १ ॥१६॥ ये ते अग्ने शिवे तनुवौ^२ इति द्वे आहवनीय एव ।
^३प्रभ्वी च^४ = ताम्यां त्वाऽऽदधे स्वाहा इति ॥१७॥ या ते अग्ने पवमाना
तनूः इत्येकां^५ गार्हपत्ये । पृथिवीमन्वाविवेश या गायत्रे छन्दसि या रथन्तरे
सामन् तया त्वाऽऽदधे तस्यास्ते स्वाहा इति ॥१८॥ या ते अग्ने पावका तनूः
इत्येकामन्वाहार्यपचने । अन्तरिक्षमन्वाविवेश या ऋष्टुभे^६ छन्दसि या वामदेव्ये
सामन् तया^७ त्वाऽऽदधे तस्यास्ते स्वाहा इति ॥१९॥ या ते अग्ने शुचिस्तनूः^८
(इत्याहवनीये)^९ । दिवमन्वा विवेश या जागते छन्दसि^{१०} या^{११} बृहति सामन् तया^{१२}
त्वाऽऽदधे तस्यास्ते स्वाहा इति ॥२०॥ उदपात्रमादायोत्परेत इमां दिशं प्राची-
मुदीचीम् ॥२१॥ अरण्ये^{१३} शुच्यादिभिस्तनूभिरुपस्थाय यं^{१४} द्वेष्टि यजमानस्तं^{१५}
ध्यायति ॥२२॥ अपः परिषिच्याप्रतीक्षमाव्रजते^{१६} ॥२३॥ आगत्य विराज-
क्रमेरुपतिष्ठते ॥२४॥ नयं प्रजां मे गोपाय इति गार्हपत्यम् ॥२५॥ अथर्वं
पितुं मे गोपाय इत्यन्वाहार्यपचनम्^{१७} ॥२६॥ श^{१८}स्य पशून् मे गोपाय इत्या-
हवनीयम् ॥२७॥ सप्रथ समां मे गोपाय इति सभ्यम् ॥२८॥ अहे बुध्निय
मन्त्रं मे गोपाय इत्यावसथीयम्^{१९} ॥२९॥ पूर्णाहुतिमेवातो जुहोति ॥३०॥
परिश्रित्याहवनीयं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥३१॥ अभिपूर्य सप्तहोतारं व्याचष्टे
॥३२॥ सप्त ते इत्येतामृचमप्यतो दधाति ॥३३॥ समिधमाधाय होतु-
राहुत्या जुहोति ॥३४॥ वरमस्मे ददाति ॥३५॥ सन्तिष्ठते पूर्णाहुतिः ॥३६॥
अग्निहोत्रमेवातो जुहोति ॥३७॥ [४] [इति प्रथमोऽनुवाकः]

[अन्युपस्थानम्]

अग्निहोत्रमेवातो जुहोति ॥१॥ उन्नोते दशहोतारं व्याचष्टे ॥२॥
स्वाहा इति पूर्वामाहुतिं जुहोति ॥३॥ होतुराहुत्योत्तराम् ॥४॥ अग्निनेवात
उपतिष्ठते ॥५॥ उपप्रयन्तो अध्वरम् इत्याहवनीयम् । मन्त्रं = शृण्वते

१. Mss om. २. MHP om. ३-३. H प्रभ्वीय. ४. MHP तपिव°. ५. H^१
त्येतां. ६. MHP ऋष्टुभेन. ७-७. M सामन्त्वत्या; H सामन्त्य. ८. MHP पावका
तनू. ९. MHP broken between तनू, H^१ स्वाहेति and दिवम°. १०. H^१
छन्दसा. ११-११. Mss बृहती; M सामन्त्यत्वा; H सामन्त्या. १२. MHP
रुच्यादि°; H^१ ऋच्यादि°. १३. MHP तं. १४. H^१ यजमानं तं. १५. MHP
षिच्य प्रतीक्ष°. १६-१६. HP अथ चतुर्मे; M अथ चतुर्मे for अथर्वं पितुं मे;
H^१ broken between अथ° and न्वाहार्यपचनम्. १७. Mss त्यावसथम्;
cf TB III. 7.4.6. १८. H^१ समिधमादाय समाधाय. १९. MHP होतुमे-

इति ॥६॥ अस्य प्रत्नामनुद्युतम्^१ इति गार्हपत्यम् । 'शुक्रं' = सामृषिम्
 इति ॥७॥ अग्निर्मूर्धा इत्याहवनीयम् । 'दि' = न्वति इति ॥८॥ अयमिह
 प्रथमो धायि घातृभिः इति गार्हपत्यम् । 'होता' = विशे इति ॥९॥ उमा
 वामिन्द्राग्नी आ हुवध्यं इत्युभौ सहोपतिष्ठते । 'उमा' = हुवे^२ वाम इति
 ॥१०॥ 'अयं ते' योनिश्च^३ त्वियः^४ इत्याहवनीयम् । 'यतो' = रयिम् इति
 ॥११॥ अग्न आयू^५ षि पवसे इति द्वाभ्यामाग्निपावमानीभ्यां^६ गार्हपत्यमु-
 पतिष्ठते । 'आ सुवो' = रयि मयि इति ॥१२॥ अग्ने पावक रोचिषा इति^७
 द्वाभ्यामन्वाहार्यपचनम् । 'मन्द्रया' = अ नः इति ॥१३॥ अग्निः शुचि-
 त्ततमः इत्याहवनीयम् । 'शुचि' = प्यचयः इति ॥१४॥ आयुर्दा अग्नेऽस्या-
 युर्मं देहि इत्याहवनीयमेव । 'वर्चोदा अग्नेऽसि वर्चो मे देहि । तनूपा अ = आ
 पृण'^८ इति ॥१५॥ चित्रावसो स्वस्ति ते पारमशीय इति रात्रि मनसा
 ध्यायति ॥१६॥ इन्धानास्त्वा शत^९ हिमाः इति समिधमादधाति । 'द्युमन्तः
 समिधीमहि = के स्वाहा इति ॥१७॥ सं त्वामग्ने सूर्यस्य वर्चसाऽगथाः^{१०} इत्यु-
 पतिष्ठते^{११} । 'समृ'^{१२} = सृज इति ॥१८॥ सं त आकुर्वन्तु स्वं^{१३} यजमान इत्याह ।
 यदन्यत्र मनसा^{१४} तद् ध्याय इति^{१५} ॥ १९ ॥ तत्समाकृतमभिमन्त्रयते सं
 पश्यामि ॥२०॥ [५]

सं पश्यामि प्र = यास्त इति ॥१॥ स^{१६} हिताऽसि विश्वरूपीः^{१७} इत्यग्नि-
 होत्रियै वत्समभिमृशति । 'आ मोर्जा' = यन्ताम् इति ॥२॥ उप त्वाऽग्ने दिवे-
 दिवे इति^{१८} तिसृभिर्गायत्रीभिराहवनीयमुपतिष्ठते । 'दोषावस्त = स्वस्तये
 इति ॥३॥ अग्ने त्वं नो अन्तमः इति तिसृभिर्गायत्रीभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठते^{१९} ।
 'उत त्राता = रयि दाः'^{२०} इति ॥४॥ ऊर्जा वः पश्याम्यूर्जा^{२१} मा पश्यत
 राहुत्य; H^१ आहुतिराहुत्या. १. MH प्रणामनु^२; P प्राणमनु^३. २. P हवे. ३-३.
 MHP अन्ते. ४. P रुक्तिय. ५. H यत्रे. ६. HP 'पावनीभ्यां. ७. MHP
 रवो. ८. Mss wrongly ins. आहवनीय between इति and द्वाभ्यां.
 ९. MHP मन्द्राय. १०. Mss वृण. ११. M गाथां; H गाथा गाथा; P गाथा
 गाथां. १२. Mss 'तिष्ठते. १३. Mss मृ for समृ. १४. HP स्वयं.
 १५-१५. MHP om तद्; MH^१P ध्यायेदिति; Caland gives the Ms
 text as ध्याययति; however, he accepts ध्यायेति, cf Ao II. 160.7.
 १६. Mss विश्वरूपीत्य०. १७. H^१ broken between तिसृभि and 'त
 त्राता. १८. P शयीन्द्रा. १९. MH पेश्या^२.

‘इति गृहान् परेक्षते ॥५॥ रायस्पोषेण वः पश्यामि रायस्पोषेण मा पश्यत’ इति गाः ॥६॥ इडाः स्थ मधुकृतः इति ता एव । ‘स्योना = श्रयन्ताम् इति ॥७॥ तत्सवितुर्वरेण्यम् इत्याहवनीयम् । ‘भर्गो देवस्य धीमहि । धि = दयात् इति ॥८॥ सोमानं’ (स्वरणं कृणुहि इति गार्हपत्यम् । ‘ब्रह्मणस्पते =) य औशिजम् इति ॥९॥ कदा चन स्तरीरसि इत्याहवनीयम् । ‘नेन्द्र = पृच्छते’ इति ॥१०॥ परि त्वाग्ने पुरं वयम् इत्यनुष्टुभा गार्हपत्यमभ्येति । ‘विप्रं = रावतः इति ॥११॥ अग्ने गृहपते इत्युपतिष्ठते । ‘सुगृह = ना भूयाः इति ॥१२॥ आशिष’ आशास्ते शतं = षमै ज्योतिष्मतीम् इति ॥१३॥ आत्मनोज्ञे नाम गृह्णाति ॥१४॥ अमुष्मा अमुष्मं इत्यनुपूर्वं पुत्राणां, तन्तुमै भूयात् इत्यन्ततः) ॥१५॥ [६] [इति द्वितीयोऽनुवाकः]

[आग्नेयोष्टिः]

(हविःकृत्सि-)रेवातः ॥१॥ यज्ञायुधानि स’ साद्यापः प्रणीयाग्नेयमष्टा-
कपालं निर्वपति ॥२॥ तं तनूभिर्भियजति ॥३॥ निरुप्ते प्राणग्रहा’श्च
पृश्नी’श्च व्याचष्टे ॥४॥ समासन्ते ‘ऽपानग्रहा’श्च पृश्नी’श्च व्याचष्टे
॥५॥ ध्रुवा असद्वः यन्मे’ अग्ने इति समभिमृश्य दशहोतारं व्याचष्टे ॥६॥
(निर्मन्थ्येन चरति ॥७॥ अग्नये समिध्यमानायानु) वाच’ आह ॥८॥ सप्तदश
सामिधेनीरन्वाह ॥९॥ आवाहयन् तनूरप्यावाहयत्यग्निं ‘पवमानमथाग्निं
पावकमथाग्नि’ शुचिम् ॥१०॥ अनूक्तासु सामिधेनीषु स्रुवेणाधारमाघा-
र्याह अग्नीर्दग्निं त्रिभिः’ समृद्धि इति ॥११॥ स्रुग्भ्यामुत्तरम् ॥१२॥
अस’ स्पर्शयन्नत्याक्रम्य ध्रुवा’ समज्य (सादयित्वा प्रवरं
प्रवृणीते ॥१३॥ सीदति होता ॥१४॥ प्रसूतः स्रुचा-)वादत्ते ॥१५॥ प्रया-
जान् यजति ॥१६॥ प्रयाजानिष्टवाऽत्याक्रम्य द्विध्रुवामभिधारयति,

१-१. P oms इति गृहान् = मा पश्यत; H¹ oms परेक्षते; MH
वां for वः. २-२. MHP तेन्द्र पृच्छयत. ३. P आशिष्ट. ४. H¹
परियज’. ५-५. P broken between समासन्ते and अग्ने; H¹
प्राणग्रहा’ च for ऽपानग्रहा’श्च. ६. MHP wrongly repeat ध्रुवा
अस’ and H¹ ध्रुवा after व्याचष्टे and give the sign of broken
text thereafter. ७. MHP वोच. ८-८. Mss ‘मथाग्निमथाग्निं वावकृदथाग्निं
[H¹ ‘ग्निं पावकम्]. ९. MHP त्रिः once. १०. P ins द्विः before and H¹
broken after ध्रुवा.

सकृद्धविः ॥१७॥ द्विरेव ध्रुवाम् ॥१८॥ उपभृतमन्ततः ॥१९॥ आज्यभागौ
यजति ॥२०॥ वार्त्रंघ्नावाज्यभागौ ॥२१॥ अग्नये पवमानायानुब्रूहि
इत्याहाज्यस्य^१ गृह्णानश्चतु ॥२२॥ अग्न आयूँषि पवसे^२ इत्य-
(न्वाह) ॥२३॥ 'अग्ने पवस्व स्वपा इति' यजति ॥२४॥ वषट्कृते जुहोति
॥२५॥ अग्नये पावकायानुब्रूहि 'इत्याहाज्यस्यैव गृह्णानश्चतुः' ॥२६॥
'अग्ने पावक रोचिषा इत्यन्वाह ॥२७॥ स नः पावक दीदिवः इति यजति ॥२८॥
वषट्कृते जुहोति ॥२९॥ अग्नये शुचयेऽनुब्रूहि इत्याहाज्यस्यैव गृह्णानश्चतुः'
॥३०॥ अग्निः शुचिन्नततमः^३ इत्यन्वाह^४ ॥३१॥ उदग्ने शुचयस्तव इति यजति
॥३२॥ वषट्कृते जुहोति ॥३३॥ अग्नये स्विष्टकृतेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानो-
ऽवद्यन्^५ ॥३४॥ द्विरुपस्तृणानः सकृदुत्तरार्धात् पुरोडाशस्यावद्यति ॥३५॥
चतुरभिधारयति ॥३६॥ सप्तावत्तः^६ स्विष्टकृत् ॥३७॥ गायत्रियौ संया-
ज्ये ॥३८॥ अग्निँ स्तोमेन बोधय इत्यन्वाह ॥३९॥ स हव्यवाद् इति यजति
॥४०॥ वषट्कृते जुहोति ॥४१॥ अत्याक्रम्य 'यथायतनँ सुवेण'^७ (पुरोडाशस्य),
द्विरवद्यति ॥४२॥ पञ्चकृत्वोऽभिधारयति ॥४३॥ दशावत्तेडा ॥४४॥
उपहूतायामिडायामग्नीध^८ आदधाति ॥४५॥ प्राश्नन्ति^९ ॥४६॥ मार्ज-
यन्ते ॥४७॥ परिहरन्ति ब्रह्मणे ॥४८॥ प्राशिते प्राशिन्नेऽग्नीदुदपात्रेणोत्कर^{१०}
उपसीदति ॥४९॥ अत्राग्न्याधेयदक्षिणा ददाति ॥५०॥ सन्ततिमनु होतुरा-
हुतिं जुहोति ॥५१॥ प्रसिध्यति कर्म ॥५२॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः^{११} ॥५३॥
'ऐन्द्राग्नं चैकादशकपालं' निर्वपति ॥५४॥ [७]

[ऐन्द्राग्नेयोष्टिः]

ऐन्द्राग्नं चैकादशकपालं निर्वपति ॥१॥ आदित्यं चरुम् ॥२॥ निरुप्ते

१. H वार्त्रंघ्नीवा°. २. Mss इत्याज्यस्य. ३. H^१ इत्य....MH, इत्यम
P इत्यय ... ४-४. Mss अग्ने पुष्करादधीति [M 'दधीती']. ५-५. MHP
इत्याज्यस्यैवाप गृ°. ६-६. H oms; MP असौ for स नः (S. 28);
M शुचयानु; MH^१ इत्याज्य°. ७. MPH व्रततमं स्रुचौ. ८. H^१ इत्यन्वाहार्यं
for इत्याह. ९. H^१ oms उपस्तृणानोऽवद्यन्; MHP 'त्याहोवस्तृणानो-
ऽवद्यन्. १०. MHP सन्तावत्तः. ११-११. MHP यथायतनेषु त[MP न] एत.
१२. HH^१ om 'मिडाया'. १३. P प्राश्नीति. १४. P 'णोत्करोप'.
१५. MHP om. १६-१६. H^१ broken.

प्राणग्रहाऽश्च पृथ्वीऽश्च व्याचष्टे ॥३॥ समासन्नेऽपानग्रहाऽश्च
 पृथ्वीऽश्च व्याचष्टे ॥४॥ (ध्रुवा असदन्; यन्मे अग्ने इति समभिमुख्य)^१
 दशहोतारं व्याचष्टे ॥५॥ तस्यै वृधन्वन्तावाज्यभागौ ॥६॥ इन्द्राग्निम्यामनु-
 ब्रूहि^२ इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन्^३ ॥७॥ इन्द्रा(-ग्नी आगतऽ सुतम् इत्यन्वाह
 ॥८॥ गीर्भिवप्रः इति) यजति ॥९॥ वषट्कृते जुहोति ॥१०॥ अदित्या
 अनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥११॥ अदितिर्न उरूप्यतु इत्यन्वाह ॥१२॥
 महीम् षु मातरम् इति यजति ॥१३॥ वषट्कृते जुहोति ॥१४॥ त्रिष्टुभौ
 संयाज्ये ॥१५॥ सन्ततिमनु होतुराहुतिं जुहोति ॥१६॥ प्रसिध्यति कर्म
 ॥१७॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः^४ ॥१८॥ एतन्नु द्विर्बहिः^५ ॥१९॥

अथ यदि त्रिर्बहिः कुर्यात् ॥२०॥ यज्ञायुधानि (सऽ साद्यापः प्रणी-
 याग्ने-यमष्टाकपालं निर्वपति ॥२१॥ अग्नये च पवमानाय पुरोडाशमष्टा-
 कपालम् ॥२२॥ तदेतत्सर्वगायत्रं प्रथमऽ हविः ॥२३॥ यज्ञायुधानि
 सऽसाद्यापः प्रणीयाग्नये च पावकाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति ॥२४॥
 अग्नये च शुचये पुरोडाशमष्टाकपालम् ॥२५॥ तस्यै^६ रयिमन्तावाज्य-
 भागौ^७ ॥२६॥ यथादेवतऽ हविषोः ॥२७॥ विराजौ संयाज्ये ॥२८॥
 सन्ततिमनु होतुराहुतिं जुहोति ॥२९॥ प्रसिध्यति कर्म ॥३०॥ सन्तिष्ठत
 एषेष्टिः^४ ॥३१॥ यज्ञायुधानि सऽसाद्यापः प्रणीयैन्द्राग्नं चैवैकादशकपालं^८
 निर्वपति ॥३२॥ आदित्यं चरुम् ॥३३॥ सो एषा^९ तथा क्लृप्तैवेष्टिः ॥३४॥
 एतदु त्रिर्बहिः ॥३५॥ द्विर्बहिस्त्वेव स्थितम्^{१०} ॥३६॥

[द्वादशाहव्रतम्]

तस्यैते^{११} द्वादशाहऽ समिद्धा अग्नयो भवन्ति ॥३७॥ तस्यैतद् व्रतम्
 ॥३८॥ नानृतं वदति ॥३९॥ न माऽसमश्नाति ॥४०॥ न स्त्रियमुपैति ॥४१॥
 नास्य^{१२} पल्पूलनेन वासः पल्पूलयन्ति^{१३} ॥४२॥^{१४} अधःशाय्यमृन्मयपाय्यशूद्रो-
 १. M पृथ्वीगूश्च, H पृथ्वीगूश्च, P पृथ्वीऽश्च. २. MHP om. ३. H^१
 broken after इन्द्राग्निम्यां^{१५} (S. 7) ४. H वद्यन्ति. ५. H षष्टि, MP
 एते षष्टि [M षष्टि]; ६. H द्विर्बहिः; MP द्विर्बहिः. ७. HP तस्मै. ८. MHP
 भागा. ९. H ये षष्टिः; MP ये षष्टिः. १०. HH^१P चैकादशं. ११. P एवा.
 १२. Mss स्त्वावस्थि. १३. MHP तस्यै तं; H^१ तस्यै त. १४-१४. MHP
 पल्पूलनेनासपेत्यूल. १५. MHP शय्यामृन्मय^{१६} [H दय^{१७}]; H^१
 मृन्मयपार्यं शूद्रो^{१८}.

च्छिष्टी ॥४३॥ स्वयं पादौ प्रक्षालयते ॥४४॥ भकाशी^१ स्यादिति तदेकम् ॥४५॥ अग्निहोत्रोच्छिष्टव्रतः^२ स्यादिति तदेकम् ॥४६॥ यदेव चरुणा^३ स्तुवाणामुन्नीतानामुच्छिष्येत तद्व्रतः स्यादिति तदेकम् ॥४७॥ यदेवैनं^४ किञ्चागच्छेत् तद्व्रतः^५ स्यादिति तदेकम् ॥४८॥ एतेषां यतमत् कामयेत^६ तत्कुर्यादिति ॥४९॥ तस्यैतत् सर्वदोषस्थानमग्नीनाम्^७ ॥५०॥ ज्योतिष्मन्तं त्वाज्ने ॥५१॥ [८] ॥

[सर्वदोषस्थानम्]

ज्योतिष्मन्तं^८ त्वाज्ने ज्योतिष्मान् समिन्धे इत्याहुवनीय^९ समिन्धे ॥१॥ मनसे त्वा सुवर्गाय लोकाय इत्युपतिष्ठते ॥२॥ आयुष्मन्तं त्वाज्ने आयुष्मान् समिन्धे इति गार्हपत्य^{१०} समिन्धे ॥३॥ आयुषे त्वा प्रजननाय इत्युपतिष्ठते ॥४॥ अन्नादं त्वाज्नेज्जादः^{११} समिन्धे इत्यन्वाहार्यपचन^{१२} समिन्धे ॥५॥ प्राणाय त्वाज्नाद्याय इत्युपतिष्ठते ॥६॥ कामाय वो व्याप्त्यं ज्योतिष्मतः शकेयम् इति सर्वान् सहोपतिष्ठते । वित्तं च मे गोपायताशां च इति ॥७॥ अवन्तु मामृषयो देवजाताः इति सप्तर्षिभ्यो नमस्करोति । (त्रातार)^{१३} उत नस्तनूनां तनूधाः । अमर्त्या मर्त्यममि मा सचन्तामा मा विशन्तु पितरों दविष्ठाः इति ॥८॥ अथ आपो व्रतभृतो व्रतं मे धारयताप्सु^{१४} श्रद्धा इत्याह ॥९॥ नाचामति ॥ १० ॥ चक्षुरसि श्रोत्रमसि इत्यधिवदत्यमृतं^{१५} ब्राह्मणम् ॥११॥ पञ्चप्रक्रमं^{१६} वेदिमभिप्रक्रामति ॥ १२ ॥ आपो हि ष्ठा मयोभुवः इति तूचेनान्तर्वेदि^{१७} मार्ज्यन्ते^{१८} ॥ १३ ॥ इडाये वास्त्वसि इतीमामभिमृशति । (वास्तुमद्वास्तुमान्) भूयासम् । प्रतिष्ठाऽसि प्रतिष्ठेषम् इति ॥ १४ ॥ ब्रह्मस्य विष्टपेऽहं मा^{१९} सादयामि इति दक्षिणत^{२०} आहुवनीयस्योपविशति ॥ १५ ॥ कामस्य कामेन वोऽनुवीक्षे इत्यग्नीननुवीक्षते ॥ १६ ॥ असौ मे कामः समृध्यताम् इति यं कामं कामयते तमाशास्ते ॥ १७ ॥ स^{२१} हैवासौ स कामः प्रपद्यते ॥ १८ ॥ [९]

१. HP भकाशी; H^१ भंकाशी. २. MHP व्रतं. ३-३. H om. ४. MHP यदेवैनं. ५. H व्रतं. ६. कामये. ७. P °ग्निना. ८. M ज्योतिष्मतः. ९-९. MHP °अग्नादन्वाने. १०. MH °वचनः; P °पचनः. ११. MHP हमस्फुरोति. १२. MHP om. १३. M धारयतोप्सु; H तेप्सु. १४. H °धिपदत्यमृतं, P °धिपदत्यमृते. १५. MPH प्रक्रममिति. १६. MHP अन्तर्वेदितुचैना. १७. MHP मार्जन्त. १८. P दक्षिण. १९. MHP तं.

[उपवसथहोम आरम्भणीयेष्टिश्च]

आरम्भ एवातो (ज्याधेयस्यो-)पवसथ^१ इत्यग्नीनां भस्मोद्धरन्ति ॥१॥ परिस्तृणन्त्यग्नीन् ॥२॥ उपवसथरूपं कुर्वन्ति ॥३॥ साय^२ हुत्वाऽग्नि-
होत्रं^३ गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय सुवं च सुचश्च^४ संमृज्य प्राडेत्याह-
वनीयस्यार्धं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥४॥ तज्जुहोति पूर्णं पश्चात् इत्याह-
हवनीये ॥५॥ अप(-रं चतुर्गृहीतं) गृह्णीते ॥६॥ (तज्जुहोति
यत्ते देवा अदधुः इत्याहवनीय) एव ॥७॥ प्रत्यङ् परेत्य गार्हपत्य-
स्यार्धं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥८॥ (तज्जुहोति यत्ते देवा अदधुः इति
गार्हपत्ये ॥९॥ अपरं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥१०॥ तज्जुहोति पूर्णं
पश्चात् इति गार्हपत्य एव ॥११॥ गत्वाऽन्वाहार्यपचनस्यार्धं चतुर्गृहीतं
गृह्णीते ॥१२॥ (तज्जुहोति यत्ते देवा अदधुः इत्यन्वाहार्यपचने ॥१३॥
अपरं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥१४॥ तज्जुहोति पूर्णं पश्चात् इत्यन्वाहार्य-
पचन एव ॥१५॥ साय^२ हुत्वाऽग्निहोत्रं गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय
सुवं च सुचश्च^४ संमृज्यात्रैव^५ चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥१६॥ तज्जुहोति
पूर्णं पश्चात् इति गार्हपत्ये ॥१७॥ *अपरं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥१८॥
तज्जुहोति यत्ते देवा अदधुः इति गार्हपत्य^५ एव ॥ १९॥ गत्वाऽन्वाहार्य-
पचनस्यार्धं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥२०॥ तज्जुहोति यत्ते देवा अदधुः
इत्यन्वाहार्यपचने ॥२१॥ अपरं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥२२॥ तज्जुहोति
पूर्णं पश्चात् इत्यन्वाहार्यपचन एव) ॥२३॥ प्राजापत्यामपरेण गार्हपत्यं
परीत्य प्राडेत्याहवनीयस्यार्धं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥२४॥ तज्जुहोति
पूर्णं पश्चात् इत्याहवनीये ॥२५॥ अपरं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥२६॥ तज्जु-
होति यत्ते देवा अदधुः इत्याहवनीय एव ॥२७॥

यज्ञायुधानि स^७साद्यापः प्रणीयारम्भणायामिष्टि^६ निर्वपति ॥२८॥
आग्नाविष्णव(-मेकादशकपाल^७ सरस्वत्यै चरु^७ सरस्वते
द्वादशकपा-)लम् ॥२९॥ निरुक्ते प्राणग्रहा^७श्च पृथनी^७श्च व्याचष्टे
॥३०॥ तस्य हविष्कृता वाचं विसृज्य चतुर्गृहीतेन चतुर्गृहीताहवनीये
जुहोति ॥३१॥ तमेव समासन्ने व्याचष्टे ॥३२॥ तस्यै वात्रचनावाज्य-
भागौ ॥३३॥ अग्नाविष्णूः अग्नाविष्णूः प्र णो देवीः आ नो दिवः^८;

१. HP आवसथ; cf I.11.3. २. MH सायमहुत्वा. ३. MH सुचं च.
४. P अत्रैव संमृज्य. ५-५. MH om. ६. MH मिष्टं. ७. MHP दिवं.

पीपिवाँसः सरस्वतः स्तनम्; यस्य व्रतं पशवो यन्ति (सर्वे)
इति हविषः ॥३४॥ (त्रिष्टुभौ) संयाज्ये ॥३५॥ दक्षिणामुखे मिथुनौ
गावौ दत्त्वा यथाश्रद्धं ददाति ॥३६॥ सन्ततिमनु होतुराहुतिं जुहोति ॥३७॥
प्रसिध्यति कर्म ॥३८॥ सन्तिष्ठत आरम्भणीयेष्टिः ॥३९॥ यज्ञायुधानि
सँताद्यापः प्रणोय प्रसिद्धं पौर्णमासेन हविषा यजते ॥४०॥ [१०]

[इति तृतीयोऽनुवाकः]

[पुनराधेयम्]

प्रसिद्धा आग्न्याधेयिकाः^१ संभाराः ॥१॥ अथेतरे^२ पुनर्निष्कृतो रथः^३,
पुनस्तस्यूतं वासः, पुनस्तसृष्टोऽनङ्वान्, दर्भः शतकाण्डः^४, षड्विंशत्य-
शल्कास्तेषां त्रयोऽष्टापृढकाः^५, द्वे तृणकलाप्यौ ॥२॥ अर्घ्यद्विपुनराधेयस्योप-
चसथ इत्यग्नीनां भस्मोद्धरन्ति ॥३॥ शल्कैरग्निमिन्धे गार्हपत्यम् ॥४॥
अधिवृक्षसूर्ये ब्रह्मौदनं^६ निर्वपति ॥५॥ तस्मिन् श्रप्यमानं^७ एवाध्वयु-
रग्निहोत्रं जुहोति ॥६॥ तँ श्रुतमाह्वारयत्येव^८ स्थाल्यै बिलम् ॥७॥
नाङ्गारेभ्य उच्छिनत्ति ॥८॥ आज्यं च हिरण्यशल्कं च पात्रियामुपस्तृणीते-
तेऽनष्टापृढकम्^९ ॥९॥ तिस्रो दर्वीरुपस्तीर्णाभिधारिता^{१०} उद्धरति ॥१०॥
काममूर्ध्वम् ॥११॥ तत उद्धृत्य व्यूह्य हिरण्यशल्कं प्रास्यानष्टापृढकं^{११}
बहूपसिञ्चति ॥१२॥ तं चत्वार आर्षेयाः^{१२} प्राश्नन्ति ॥१३॥ तान् यजमान
एव स्वयमवनेजयेत् इतीदम् ॥१४॥ तानध्वर्युः सँशास्ति^{१३} सङ्कृत्प्राश्योत्पिचत
इति^{१४} ॥१५॥ ते सङ्कृत्प्राश्योत्पिचन्ति ॥१६॥ नात्र समिधोऽभ्यादधाति
॥१७॥ आण्डीवलं ब्रह्मौदने ददाति ॥१८॥ यथाश्रद्धं स्थाली-
प्राशाः^{१५} (प्राश्नन्ति)^{१६} ॥१९॥ व्यूहन्त्येते अङ्गारपुरीषे^{१७} आहवनी-
यस्यान्वाहार्यपचनस्य सते^{१८} ॥२०॥ ते यदा सँशाम्यतोऽयैनयोर्भस्मोद्ध-
रन्ति ॥२१॥ सँशाधि यजमान इत्याह । यत्ते सँशिष्यम् इति ॥२२॥
सँशास्ति यदस्य सँशिष्यं भवति ॥२३॥ पुत्रे वा भ्रातरि वर्णमुप-

१. MH आग्न्याधे^१ २. MP अन्येतरे. ३. MHP रथं. ४. MHP शतकाञ्.
५. MHP ष्टापृढका. ६. P ब्रह्मौदनं. ७. H जप्यमान; P जप्यमान;
M जप्यमाण. ८. M श्रुतमन्वाहारं; H श्रुतमन्वाहारयत्येव, P श्रुतमन्वाहार-
यत्येव. ९. MHP repeat पात्रियामुपस्तृणीते. १०. MHP तेनाष्टापृढकत.
११. MP उपस्तीर्णाभिधारिता. १२. MHP पृथक्. १३. HP आर्षेयां. १४-१४.
MHP. प्राश्योत्पिचन्ति. १५. MHP प्राशायं. १६. MHP om. १७. MHP
ins. च after पुरीषे. १८. M ins. च after. पचनस्य; HP om सते.

नयति' ॥२४॥ ऋत्वियवती' स्थः इत्यस्मै निपदः कालेऽरणी आदधाति ॥२५॥ तदनु वाचं यच्छति ॥२६॥ स वाचंयमोऽनुरात्र' शल्कैरग्निमिन्धे ॥२७॥ जागृयाद्धैव', न सुषुप्सेद्वशश्चास्य' स्यात् ॥२८॥ 'औषसमेवाध्वयु'रग्निहोत्रमधिश्रयति ॥२९॥ आश्वत्थीमेव' समिधं कुस्ते ॥३०॥ अरणी एव धारयन् वाचंयम आस्ते यजमानायतने ॥३१॥ आदीपयन्ति तृणकलाप्यौ गार्हपत्य' एवाहवनीयायामात्येऽन्वाहार्यपचनाय ॥३२॥ प्रतरन्ति तृणकलाप्यौ सते' ॥३३॥ अध्वयु'रुन्नीतेनाग्निहोत्रेणानुद्रवति ॥३४॥ सादयन्ति तृणकलाप्यौ ॥३५॥ समिधमाधायामुमिव' पूर्वामाहुति' हुत्वा ज्यायसीमुत्तरामाहुति' सते' ॥३६॥ ते' यदा स' शाम्यतोऽथैनयोर्भस्म निमृजन्ति ॥३७॥ सिकताभिराखरौ व्यूहन्ति ॥३८॥ जातवेदो भुवनस्य रेतः इत्युपव्युषे'ऽरणी निष्ठपति ॥३९॥ अयं ते योनिर्ऋत्वियः इत्यरण्योरग्नि' समारोहयते ॥४०॥ संवपन्त्येतमग्नि' सते' ॥४१॥ अत्रानुर्विति जुहोति ॥४२॥ प्रसिध्यति कर्मा' यदेनमञ्जलावाधानात् ॥४३॥ [११]

प्रसिध्यति कर्मा' यदेनमञ्जलावाधानात् ॥१॥ तं भुवो (भू-) इति त्रिभिरक्षरै' (-रञ्जला-) वाधत्ते ॥२॥ अमीषां त्वा देवानां व्रतपते व्र' = वैश्यः ॥३॥ मयि वातः श्रियं वेहि इत्यस्मै दक्षिणत आसोनोऽध्वयु'रुत्तरतो हिरण्य-शल्कमुपास्यत्यष्टापृडकम्' ॥४॥ वाचयति श्रियै = सं भव इति ॥५॥ अहं त्वदस्मि इति सन्नमुपतिष्ठते ॥६॥ आऽयं गौः पृश्निरक्रमीत् इति तिसृभिः सर्पराज्ञीभिरुपतिष्ठते ॥७॥ अत्र समिधोऽभ्यादधाति ॥८॥ (आहुतिषाहे गार्हपत्ये) चतुर्गृहीतेन दशहोतुराहुतिं जुहोति ॥९॥ अमि त्वा शूर नोनुमः इति रथन्तरेणोपतिष्ठते ॥१०॥ दर्भ' शतकाण्डमिधममुपनह्यति ॥११॥ इध्ममादीपयन्ति ॥१२॥ उपयमनीरुपकल्पयन्ति' ॥१३॥ अनड्वाहं पल्पूलितमानयन्ति' ॥१४॥ आदित्यमुद्यन्तं प्रतीक्षत आहवनीयेन ॥१५॥

१. MHP नयतु. २. MHP ऋत्वियपति. ३. MHP जानीयाद्धैव. ४. P वशाशश्चास्य. ५. P ऐषस'. ६. MHP अश्वीमिव. ७. P गार्हपत्याय. ८. MHP ते for सते. ९. P 'मादाय'. १०. MHP जत. ११. MHP om. १२. P 'व्युषोरणी. १३. MHP सत्रे. १४. HP कर्म. १५. MHP कर्म. १६. MHP त्रिरक्षरैः. १७. MHP abr; see I. 3.55-58. १८. MHP 'पृथन्तं. १९. MHP 'कत्वय'. २०. MHP पल्पूतमा'.

उदिन आदित्ये ओजसे बलाय त्वोद्यच्छे इति तिसृभिरिधममुद्यच्छते ॥१६॥
 प्रा(-चीमनु प्रदिशं प्रेहि विद्वान् इत्यनुडुत्प्रयमाः प्रयन्ति ॥१७॥ भूमिर्भूम्ना
 इत्येनमभिमन्त्रयते ॥१८॥ प्र-)त्यागच्छन्ति ॥१९॥ तत्र तिष्ठन्नाह
 नि^३=भूमिर्भूम्ना इत्यनुमन्त्रयते ॥२०॥ मयि^४घातः श्रियं^५ घेहि इत्येवास्मै
 दक्षिणत आसीनोऽध्वर्युरुत्तरतो हिरण्यशल्कमुपास्यत्यष्टापृढकम् ॥२१॥
 वाचयति श्रियं=सं भव इति ॥२२॥ इमा उ मामुपतिष्ठन्तु^६ रायः इति
 विषुवति हिरण्यशल्कं^७ सन्नमुपतिष्ठतेऽनष्टापृढकम् ॥२३॥ कया नश्चित्र
 आ भुवत् इति विषुवदति प्र(यन्ति वामदेव्येन ॥२४॥ प्राञ्चमनड्वाहमा-
 क्रमयत्युत्तरत आव-)त्यं दक्षिणस्येर्मस्य^८ पदा ॥२५॥ पुनः प्रत्यञ्चं^९
 तेनैव ॥२६॥ तमुदञ्चमुत्सृजति ॥२७॥ ऋत्^{१०} स्तृणामि पुरीषं पृथिव्याम्
 इत्यावर्त्यं^{११}=सादयत्यग्निम् ॥२८॥ सुवर्भवो भूः इति सर्वैः पञ्चभिरा-
 हवनीयम् ॥२९॥ उपास्यत्यष्टापृढकम् ॥३०॥ वाचयति श्रियं=संभव
 इति ॥३१॥ यदिदं दिवः इति सन्नमुपतिष्ठते ॥३२॥ प्रसिध्यति (कर्म) ॥३३॥
 यज्ञायुधानि स^{१२}सा-^{१३}द्यापः^{१४} प्रणीयाग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति ॥३४॥ अन्त-
 स्तनूरेष पुरोडाशः ॥३५॥ तं पुनरासन्नमेतेन^{१५} यजुषाऽभिमृशति या ते अग्ने
 पवमाना तनूस्तया त्वा समर्धयामि; या ते अग्ने पावका तनूस्तया त्वा समर्धयामि;
 या ते अग्ने शुचिस्तनूस्तया त्वा समर्धयामि (इति ॥३६॥ प्र वो वा-)जा इत्युत्सृ-
 जत्येताम्^{१६}, अनिरुक्तेषा ॥३७॥ वाजयन्निव नू^{१७} रथान् इत्येतामत्र निदधाति ।
^{१८}यो गामग्नैरुपस्तुहि । यशस्तमस्य^{१९} मीढुषः इति ॥३८॥ तं त्वा समिद्धिरङ्गिरः^{२०}
 इत्युत्सृजत्येताम्^{२१}, ^{२२}अनिरुक्तेषा ॥३९॥ अथा ते अङ्गिरस्तमः इत्येतामत्र^{२३}
 निदधाति^{२४} अग्ने वेधस्तम^{२५} प्रि(-यम् । वोचेम ब्रह्मसानसि इति ॥४०॥ प्रसि-)
 ध्यति कर्मा^{२६} प्रयाजेभ्यः ॥४१॥ विभक्तीरुक्त्वा प्रयाजानां वषट्करोति^{२७}

१. MHP °दागच्छ°; cf I.3.33-35. २. MHP abr; see I.3.36-41. ३-३. MHP घातं त्रियं. ४. MHP °पृथकं. ५-५. MHP इमामुपति°. ६. MHP पृथकं. ७. MHP °स्येधमस्य. ८. MHP प्रेत्यञ्च. ९. MHP abr; see I.3.49-53. १०. MHP पात्र. ११. P. ins. यजति after यजुषा. १२. MHP °सृजत्येषा ताम°. १३. HP om. १४. H प्रशस्त°. १५. MHP समिद्धिरित्यङ्गिरः. १६. MH °सृजमित्ये°. १७-१७. MHP °रुक्तेता घाते अङ्गिरस्तमेत्ये°. १८. MHP प्र. १९. MHP कर्म. २०. MHP वर्षाकि°.

वाश्वो-२

॥४२॥ आश्रावय इत्याह ॥४३॥ समिधो यज इति ॥४४॥ ये यजामहे ॥४५॥
अग्ने इति विभक्तिमाह ॥४६॥ [१२]

समिधो^१ अग्न आज्यस्य वियन्तु इति वषट्करोति ॥१॥ आ याहि वीतये
इत्यनुमन्त्रयते । °गृणानो = बर्हिषि इति ॥२॥ °आश्रावय इत्याह^२ ॥३॥ यज इति
॥४॥ (ये यजामहे ॥५॥ अग्निम् इति विभक्तिमाह ॥६॥ तनूनपादग्न आज्यस्य वेतु
इति)^३ वषट्करोति^४ ॥७॥ द्रुतं वृणीमहे इत्यनुमन्त्रयते । °होतारं = क्रतुम्
इति ॥८॥ आश्रावय इत्याह ॥९॥ यज इति ॥१०॥ ये यजामहे ॥११॥ अग्निना
इति विभक्तिमाह ॥१२॥ इडो^५ अग्न आज्यस्य वियन्तु इति वषट्करोति
॥१३॥ अग्निः समिध्यते इत्यनुमन्त्रयते । °कवि^६ = जुह्वास्यः इति ॥१४॥
आश्रावय इत्याह ॥१५॥ यज इति ॥१६॥ ये यजामहे ॥१७॥ अग्निः इति वि-
(भक्तिमाह ॥१८॥ बर्हिरग्न आज्यस्य वेतु इति वषट्करोति ॥१९॥ वृत्राणि)
जङ्घनत् इत्यनुमन्त्रयते । °द्रविण = हुतः^७ इति ॥२०॥ स्वयं^८ सम्पन्न^९ उत्तमः^{१०}
प्रयाजः ॥२१॥ आज्यभागौ यजति ॥२२॥ बुधन्वन्तावाज्यभागौ ॥२३॥
अग्नयेऽनुब्रूहि इत्याहाज्यस्य गृह्णानश्चतुः ॥२४॥ उदबुध्यस्वाने इत्य-
न्वाह^{११} ॥२५॥ जुषाणेन यजति ॥२६॥ वषट्कृते जुहोति ॥२७॥ अग्नये
पवमानायानुब्रूहि इत्याहा (ज्यस्य गृह्णानश्चतुः ॥२८॥ अग्निर्ऋषिः इत्य-)
न्वाह । °पवमान = महागयम्^{१२} इति ॥२९॥ °एह्य^{१३} षु ब्रवाणि ते^{१४} इत्युपशयी ।
°अग्न इत्येतरा गिरः । एभिर्वर्धांस इन्दुभिः इति ॥३०॥ जुषाणेनैव यजति ॥३१॥
वषट्कृते जुहोति ॥३२॥ अग्नयेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥३३॥
पङ्क्त्यो^{१५} याज्यानुवाक्या भवन्ति ॥ ३४ ॥ अग्ने तमद्य^{१६} इत्यन्वाह ॥३५॥
अघा^{१७} ह्यग्ने इति यजति ॥३६॥ वषट्कृते जुहोति ॥३७॥ पुनरूर्जा निवर्तस्व
इति पुरस्तात् पुरोडाशस्य सुवाहुति जुहोति ॥३८॥ सह रय्या निवर्तस्व
इत्युपरिष्ठात्^{१८} ॥३९॥ अग्नये स्विष्टकृतेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥४०॥
आमिष्टे अद्य गीभिः इत्यन्वाह ॥४१॥ एभिर्नो अकैः इति यजति ॥४२॥
वषट्कृते जुहोति ॥४३॥ अत्याक्रम्य यथायतनं^{१९} सुचीं सादयित्वा प्राशिन्न-

१. MH repeat. २--२. MH आश्रावयेद्याह; P आश्रावयेद्याह. ३.
MHP om. ४. MHP वषट्करोति. ५. MHP भो. ६. MHP कपि.
७. HP हुम्. ८-८. P सम्पन्नोत्तमं. ९. MHP न्वाहं. १०. MHP महात्रयम्
११-११. H उह्येषु ब्रवाणिस्त; MP एह्येषु ब्रवाणिस्त. १२. MHP पच्यो.
१३-१३. H °त्यन्वाघा; MP °त्वान्वाह. १४. H oms उपरिष्ठात्.

मवद्याप^१ उपस्पृश्येडामवद्यति^२ ॥४४॥ उपहूतायामिडायामग्नीध आद-
धाति ॥४५॥ प्राश्नन्ति ॥४६॥ मार्जयन्ते ॥४७॥ परिहरन्ति ब्रह्मणे ॥४८॥
प्राशिते^३ प्राशिन्नेऽग्नीदुदपात्रेणोत्कर उपमोदति ॥४९॥ अत्र पुनराधेय-
दक्षिणा ददाति पुनर्निष्कृतं^४ रथं, पुनरुत्स्यूतं वासः^५, पुनरुत्सृष्टमनङ्-
वाहम्^६ ॥५०॥ सन्ततिमनु होतुराहुति^७ जुहोति ॥५१॥ प्रसिध्यति कर्मा-
ऽनूयाजेभ्यः ॥५२॥ [१३]

प्रसिध्यति कर्माऽनूयाजेभ्यः ॥१॥ विभकीरुक्त्वाऽनूयाजयोर्वषट्करोति
॥२॥ आश्रावय इत्याह ॥३॥ देवाच् 'यज इति' ॥४॥ (ये यजामहे)^८ ॥५॥
अग्ने इति विभक्तिमाह ॥६॥ देवं बर्हिर्वसुवने^९ वसुधेयस्य^{१०} वेतु इति वषट्-
करोति ॥७॥ स्तोमं मनामहे इत्यनुमन्त्रयते । 'सिधमद्य दिविस्पृश' देवस्य द्रविण-
स्यवः^{११} इति ॥८॥ आश्रावय इत्याह ॥९॥ (देवाच्)^{१२} 'यज इति'^{१३} ॥१०॥ ये यजामहे
॥११॥ अग्नौ इति विभक्तिमाह ॥१२॥ देवो नाराशंसो वसुवने वसुधेयस्य^{१४}
वेतु इति वषट्करोति ॥१३॥ यो मर्त्यो^{१५} दुवः इत्यनुमन्त्रयते । 'धियं जुगोष
धीतिभिः । 'मसन्तु ष प्रपूर्व्यं इषं वुरीतावसे'^{१६} इति ॥१४॥ स्वयं^{१७} सम्पन्न उत्तमोऽ-
नूयाजः ॥१५॥ प्रसिध्यति कर्मा^{१८} पत्नीसंयाजेभ्यः ॥१६॥ अग्निन्यक्ताः पत्नी-
संयाजानामृचः कुर्यात् ॥१७॥ अग्ने इत्येवोक्त्वाऽनुब्रूयाद्, यजेद्वा ॥१८॥
प्रसिध्यति कर्म ॥१९॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥२०॥ यज्ञायुधानि स^{१९} साद्यापः
प्रणोयैन्द्राग्नं चैकादशकपालं निर्वपति ॥२१॥ आदित्यं चरुम् ॥२२॥ सो
एषा तथा क्लृप्तैवेष्टिः ॥२३॥ 'एतदु द्विर्बर्हिर्द्विपुनराधेयम्'^{२०} ॥२४॥ अथ
परोत्तपुनराधेयस्य ॥२५॥ एत एवोभये संभारा अन्यत्र तृणकलापोभ्याम्^{२१}
॥२६॥ काले समिश्रोऽभ्यादधाति ॥२७॥ प्रसिध्यति कर्मा^{२२} सर्पराज्ञीभ्यः
॥२८॥ सर्पराज्ञोभिरुपस्थाय तिसृभिरुत्तराभिरुपतिष्ठते यत्त्वा क्रुद्धः परो
वप; यत्ते मन्युपरोत्तस्य; मनो ज्योतिर्जुषताम् इति ॥२९॥ प्रसिध्यति कर्मा-

१. MH °वद्यप. २. MP °वद्युप°; H °डायामवद्युप°. ३. H प्राशिन्ने.
४. MHP वा for वासः. ५. M ins जुहोति after 'नङ्वाहम्. ६. M °राहु-
तञ्जु°. ७-७. MHP यजति. ८. MHP om. ९. H °सुवते. १०. MH
वसुधे अस्य. ११. MHP °स्पृश. १२. MHP द्रविणस्येरिति. १३. MHP
om. १४-१४. MHP यजति. १५. MHP मर्त्यो. १६-१६. MP °पूर्वी-
षमुमिता° [P °त्पपूर्वीष°] H पूर्वीमिषमुमिता. १७. MHP कर्म. १८-१८.
P एतद्वद्व ह°. १९. MHP कलावीभ्यां. १९. MHP कर्म.

अग्निहोत्रात् ॥३०॥ सप्त ते अग्ने समिधः सप्तजिह्वाः इत्यग्निहोत्रं जुहोति ॥३१॥
 प्रसिध्यति कर्म^१ प्रथमस्या इष्टेः सन्तत्यै ॥३२॥ सन्ततिमनु तिस्रः स्रुवा-
 हुतीर्जुहोति लेकः सलेकः सुलेकः; केतः सकेतः सुकेतः; विवस्वा^२ अदितिर्देवजूति^३;
 इति ॥३३॥ प्रसिध्यति कर्म ॥३४॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥३५॥ यज्ञायुधानि
 स^४साद्यापः प्रणोयाग्निवारुणमेकादशकपालमनु^५ निर्वपति ॥३६॥ तस्यै
 रयिमन्तावाज्यभागौ ॥३७॥ यथा(-यतन^६ श्रपयित्वा सादयति) ॥३८॥
 विराजौ संयाज्ये^७ ॥३९॥ सन्ततिमनु होतुराहुति जुहोति ॥४०॥ प्रसिध्यति
 कर्म ॥४१॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥४२॥ यज्ञायुधानि स^४साद्यापः प्रणोयेन्द्राग्नं
 चैवैकादशकपालं निर्वपति ॥४३॥ आदित्यं चरुम् ॥४४॥ सो एषा तथा
 क्लृप्तैवेष्टिः ॥४५॥ एतदु^८ त्रिर्बहिःपुनराधेयम् ॥४६॥ न तु हास्याशां^९ च
 नेयात् ॥४७॥ स (तां दिशं नेयात् ॥४८॥ यदीयात्)^{१०} ततोऽन्यां दिशमिया-
 दास्तमयादादित्यस्य ॥४९॥ [१४] [इति चतुर्थोऽनुवाकः]

[अग्निहोत्रम्]

उद्धृतानग्नीनुपासिष्यमाणोऽन्तरा गार्हपत्यं चान्वाहार्यपचनं च प्रपद्य
 दक्षिणत आहवनीयस्योर्पवशति ॥१॥ अथास्मा अग्निहोत्रं^१ होष्यते ॥२॥
 अपः^२ परिहरति ॥३॥ ता उपस्पृशति विद्युदसि विद्य मे पाप्मानम् इति ॥४॥
 अप^३ (आचामति अनृतात्सत्यमुपैमि मयि श्रद्धा इति ॥५॥ इडाऽसि व्रतभृत्
 इत्यग्निहोत्रीमनुमन्त्रयते । 'अहं नावुभयोर्ब्रतं चरिष्यामि) । इड^४ एहि मयि
 श्रयस्वेर एहि मयि श्रयस्वा(-दित एहि गौरेहि) श्रद्ध एहि सत्येन^५ त्वाऽऽह्वयामि
 इति ॥६॥ इयमसि इति^६ वेदिमुपदिशन् ब्रूयात् । 'तस्यास्तेऽग्निर्वत्सः सा
 मेऽग्निना वत्सेन श्रद्धां तपोऽमुं कामं घृक्ष्व इति यं कामं कामयते तमाशास्ते
 ॥७॥ स^७ हैवास्मै स कामः पद्यते ॥८॥ वाचंय(-मो वाचं यच्छति ॥९॥
 अङ्गारासि-)रुहति व्यन्तान् कृत्वा ॥१०॥ गृह्णाति अग्नय आदित्यं
 (गृह्णाम्यह्ना रात्रिम्, आदित्यायान्नि)^{११} गृह्णामि रात्रियाजः इति ॥११॥ सुमूते
 श्रयस्व इत्यधिश्रयति ॥१२॥ उद्यन् सुवर्गो लोकः इत्यभिद्योतयति । 'त्रिषु

१. MHP कर्म. २. MHP त्सुदिति. ३. M 'यान्नीवरुण'; H 'मेककपा'.
 ४. MHP संयोज्य. ५. MHP एताद्वि. ६. Ao II. 148 : 2.1 : तस्याशां.
 ७. MHP om; Caland supplies the omitted text (see Ao
 II. 148:2.2) ८. MHP om. ९. MHP अथो. १०. M इर.
 ११-११. MHP त्वात्वयामीति यमसीति. १२. MHP om.

लोकेषु रोचय इति ॥१३॥ उद्भव 'आपः स्थ इति' स्रुवेगापः प्रत्यानयति ।
 'उदिमं यजमानं मावयत प्रजया पशुमिः इति ॥१४॥ उच्च सुवर्गो लोकः
 इत्येवाभिद्योतयति' ('त्रिषु लोकेषु रोचय) इति ॥१५॥ अन्तरितं^७ रक्षो-
 ऽन्तरिता 'अरातयः इति प्रसलैस्त्रिः' पर्यग्निकरोति ॥१६॥ प्रच्छिद्याभिद्यो-
 तनस्य निरस्य 'अपहता व्यृद्धिरपहतं पापं' दौष्वनियमपहतं^८ पापस्य पापकृतं
 पापं कर्म यो नः पापं कर्म करोति प्रत्यगेनमृच्छतु इत्यनुपहृत्याभिद्योतनमुद्गा-
 सयति ॥१७॥ विष्णोः क्रमोऽसि, विष्णोः क्रान्तमसि, विष्णोर्विक्रान्तमसि इति
 (विष्णुक्रमान्) वाचयित्वा चतुर्थेन प्रतिष्ठापयति ॥१८॥ आत्मानमङ्गा-
 रानभिन्नतं 'सुभूतकृतः स्थ इति' परा प्रत्यूहति सुप्रत्यूहान् कृत्वा ॥१९॥
 दक्षिणेन हस्तेन स्रुवं च समिधश्चादत्ते ॥२०॥ [१५]

दक्षिणेन हस्तेन स्रुवं च समिधश्चादत्ते^१ ॥१॥ सव्येन स्रुवं निष्टपति
 प्रत्युष्टं^२ रक्षः प्रत्युष्टा अरातयः इति गार्हपत्ये ॥२॥ 'निष्टप्याह ओमुन्नयामि'^३
 इति ॥३॥ देवेभ्यो 'हव्यमूह्याभयाय ओमुन्नय' इत्युन्नयति ॥४॥ भुवदिडा
 इति प्रथमं^४ स्रुवम् ॥५॥ जनदिडा इति द्वितीयम् ॥६॥ वृषदिडा इति
 तृतीयम् ॥७॥ करदिडा इति चतुर्थम् ॥८॥ सुवदिडा^५ इति पञ्चमं यदि
 पञ्च ॥९॥ उन्नीतीरुन्नीयाभिमृशति^६ सजूदेवं^७ सायंयावमिः^८ इति ॥१०॥
 उन्नीते दशहोतारं व्याचष्टे ॥११॥ उपोत्थाय^९ मुखदघ्ने हरति ॥१२॥
 अग्निं वैश्वानरमाप्रीणीहि इति विषुवत्युद्यच्छते ॥१३॥ कूर्चे स्रुचं^{१०} सादयित्वा
 समिधमादधाति^{११} 'रजतां त्वाग्निज्योतिषं'^{१२} वायुमतीं^{१३} सुवर्गां^{१४} सुवर्गाय
 लोकाय रात्रिमक्षितिमिष्टकामुपदधेऽमृतं^{१५} प्राणे दधामि । प्रजापतिस्त्वा सादयतु
 पृथिव्याः पृष्ठे तथा देवतयाऽङ्गिरस्वद ध्रुवा सीद इति ॥१४॥ अथैतावन्मात्रे
 समिद्धे^{१६} जुहोति अग्निज्योतिरज्योतिरग्निः स्वाहा इति ॥१५॥ हुत्वाऽनु-

१-१. MHP आचस्येति. २. MHP 'तयते. ३-३. MHP अरातय-
 स्तुतिप्र'. ४-४. MHP बहताप्यृद्धिं; om पापं; दौष्वनियम'. ५-५. MP
 व्यसुभूतं न कर्तेति; H व्यसुभूतमकर्तेति. ६. M समिधश्चा'. ७-७. MHP
 निष्टस्याहोन्नया' [P निष्ठस्या']. ८-८. MP 'मुह्य भयायोऽमुल्'; H 'मूह्य
 भयायोऽमुल्. ९. HP स्रुव'. १०. MH उन्नीत्युन्नी'. ११. MHP यावद्भि'.
 १२MHP. उपोत्थोय. १३-१३. MHP रजताग्निज्यो'. १४. MHP दधेमं.
 १५ MHP समिधो; thus Ao II. 154.17.

प्राणिनि अमृतं प्राणं^१ मयि दधाम्या मा प्राणो^२ विशतु सहामृतेन शान्त्या
अप्रदाहाय इति ॥१६॥ अथैतामाहुतिं प्रत्यवेक्षते ॥१७॥ येषां गार्हपत्ये
हूयते तां जुहोति अग्नये गृहपत्ये स्वाहा इति ॥१८॥ होतुराहुतिमनुद्रुत्यो-
त्तरोत्तरामाहुतिं^३ जुहोति ॥१९॥ हुत्वाऽन्वपानिति अमृतमपानं मयि^४ दधाम्या
माऽपानो^५ विशतु सहामृतेन शान्त्या अप्रदाहाय इति ॥२०॥ अतिवाल्थ^६ कूर्चे
स्रुचं^७ सादयित्वा प्रतीचो^८ स्रुचमुपमार्ष्टि ॥२१॥ प्राञ्चं^९ हस्तं कूर्चे
निमार्ष्टि ॥२२॥ उत्तरतो द्वितीयमुपमृज्य दक्षिणतो बहिर्वेदि^{१०} द्वितीयं
निमार्ष्टि ॥ २३ ॥ द्विरचुक्कारं प्रश्नाति ॥ २४ ॥ अत्रेवोदगावृत्तो भक्ष-
यति आग्नेयं ज्योतिः शुक्रं^{११} प्रजननमश्वावद्गोमद्विरण्यवद्रयिमत्पुष्टिमत्क्षत्रवत् तस्य
तेऽग्निपीतस्य^{१२} मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि इति ॥२५॥ उत्तिष्ठन्तु-
द्दिशति ॥ २६ ॥ द्विराचम्य द्विः संक्षाल्य स्रुचं निनयति ॥२७॥ सुनि-
णिकां^{१३} स्रुचं कृत्वा^{१४} प्रदाय वाचंयमोऽग्नेणाहवनीयं परीत्याग्नीनं(नुवो-)
क्षते अमयं^{१५} वोऽमयं मे अमयं मे अमयं वः इति ॥२८॥ आयुरसि इत्याहव-
नीयम् ॥२९॥ विश्वायुरसि इति गार्हपत्यम् ॥३०॥ विश्वमायुरसि इत्यन्वा-
हार्यपचनम् ॥३१॥ तत्तुरसि इत्याहवनीयमेव । ततोऽसि ततस्ते अस्मि ततो
मेऽस्यनु मा तनुहि इति ॥३२॥ प्रजया पशुभिरहमसौ भूयासम् इत्यात्मनोऽग्ने
नाम गृह्णा(ति ॥३३॥ अमुष्मा अमुष्मं इत्यनुपूर्व^{१६})^{१७} पुत्राणां, तन्तुर्मे भूयात्
इत्यन्ततः ॥३४॥ ज्योतिष्मन्तं त्वाऽग्ने ॥३५॥ [१६]

ज्योतिष्मन्तं त्वाऽग्ने^{१८} = स कामः पद्यते ॥ [१७]

यत्ते सुसीमे^{१९} हृदयम् इतोमामभिमृशति^{२०} । आदावन्तः प्रजापतौ । तस्या-
मृतस्य त्वं वेत्थ माऽहं पौत्रमघं^{२१} रुदम्^{२२} ॥ वेद तदयं^{२३} सुसीमायै^{२४} गूढमन्तः प्रजा-
(पतौ । तस्यामृतस्य त्वं वेत्थ माऽहं पौत्रमघं^{२५} नि गाम् इति ॥११॥ उपास्याग्नी-
नेतेनैव^{२६} यथेतं निष्क्रम्य गार्हपत्यमुपतिष्ठते अग्ने रक्ष ण इन्द्र त्रायस्व सोम^{२७}
मूढयादिते नः पाहि वंश्चानरं ज्योतिरसि तन्माऽव मैत्रावरुणं ज्योतिरसि तन्माऽव ।

१. MP प्राणि. २. M प्रणो. ३. H हेतुरा^३; MP 'द्रुत्योत्तोर. ४-४. M दधाम्यपानो; HP दधामि अपानो. ५. MH अतिपाल्य. ६. MP बहिं^६. ७. MHP तेनीपीत^७. ८. MP कृत्वो. ९. H अयं वा. १०. Cf. I.6.15. ११. MHP abr; see supra I.9.1-18. १२. MHP स्पशीमे. १३. M 'मृश्यत्यस'. १४. MHP कदं. १५. MHP सुसीमायै. १६-१६. MH निगामत्युपास्याग्नी^{१६}; P नि गमत्युपास्याग्नी^{१७}. १७. MHP सोमं.

मा नो वि व्याधिनो विदन् मो अभि व्याधिनो विदन् ॥ 'विष्वञ्चो अस्मच्छरवः' (पतन्तु ये अ-)स्ता^१ ये चास्याः^२ । दैवीर्मानुषीरिषवोऽस्माकं सपत्नान्^३ वि विध्यत ॥ यो नः सपत्नो योऽसपत्नोऽरातीयति देवास्तान् धूर्वन्तु^४ ब्रह्मवर्म ममान्तरम् इति ॥२॥ ब्रह्मवर्मणोपस्थाय^५ कामं^६ सविशति ॥३॥ इति नु सायम् ॥४॥ अथ प्रातः ॥५॥ प्रसिध्यति कर्माऽङ्गाराणां निरूहणात् ॥६॥ व्यन्त(-ान् कृत्वाऽङ्गारान्निरूहति ॥७॥ प्रसिध्यति कर्माऽ-)भिमर्शति ॥८॥ उन्नीतीरुन्नीयाभिमर्शति^७ सजूर्देवैः प्रातर्यावभिः^८ इति ॥९॥ प्रसिध्यति कर्मा^९ समिध आधानात् ॥१०॥ समिधमादधाति हरिणीं त्वा^{१०} सूर्य-ज्योतिषं^{११} वायुमतीं^{१२} सुवर्गां^{१३} सुवर्गाय लोकायाहरक्षितिमिष्टकामुपदधेऽमृतं प्राणे दधामि प्रजापति-स्त्वा सादयतु पृथिव्याः पृष्ठे तथा देवतयाऽङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद इति ॥११॥ अथैताव(न्मात्रे समिद्धे^{१४} जुहोति सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहा इति ॥१२॥ प्रसिध्यति कर्मोपमार्जनात्^{१५} ॥१३॥ प्राचीं^{१६} स्रुच-मुपमार्ष्टि ॥१४॥ प्रत्यञ्चं^{१७} हस्तं कूर्चे निमार्ष्टि ॥१५॥ 'उत्तरतो द्वितीय-मुपमृज्य दक्षिणा बहिर्वेदि द्वितीयं निमार्ष्टि^{१८} ॥१६॥ द्विरचुक्कारं प्राशनाति ॥१७॥ अत्रे(-वोदगावृत्तो भक्षयति सौर्यं ज्योतिः शुक्रं प्रजननमश्वावद्)गोमद्विरण्यवद्भयिमत्पुष्टिमत्क्षत्रवत्तस्य^{१९} ते सूर्यपीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्षयामि इति ॥१८॥ प्रसिध्यति 'कर्माऽग्न्युपस्थानात् ॥१९॥ अग्नीननुवोक्षते^{२०} नमो वोऽस्तु श्रद्धा मे मा वि गाव इति ॥२०॥ [१८] [इति पञ्चमोऽनुवाकः]

[अग्न्युपस्थानम्]

अग्नीनुपस्थास्यमानो भवति ॥१॥^{२१} तस्याग्निहोत्रिये वत्सः क्लृप्तो^{२२} भवति ॥२॥ (अथ यद्यमावास्यायामा-)धत्ते^{२३} यदस्योपनिशान्तमग्न्युपस्थानं भवति तेन प्रतिपाद्यत आपर्वणः ॥३॥ अथ यदि पर्वण्याधत्ते^{२४} एतेनैव प्रतिपाद्यते^{२५} ॥४॥ प्रतिधाप्येतं वत्सं बध्नन्ति ॥५॥ स यज्ञोपवीतं कृत्वाऽप

१-१. MHP विषूषशरण्य [P 'रूप्य']. २-२. MHP स्तायाश्चास्याः [H 'चास्याः']. ३. P सपत्नं. ४. MHP धूर्वन्तु. ५. MH 'वर्मणा'. ६. MH 'दुर्नीया'. ७. MHP यावद्भिः. ८. MHP कर्म. ९. MHP त्वां. १०. MHP सूर्यं ज्यो. ११. MHP समिधो. १२. MH कर्मोन्मा. १३-१३. MHP repeat; MHP 'मृन्मृज्य; बहि'. १४. HP 'क्षेत्रपत्तस्य'. १५-१५. MHP कर्मानुपस्थायाग्नी. १६-१६. MHP 'ग्निहोतृचक्लृप्ता. १७. MHP यत्ते. १८-१८. MHP एते तेनैव; P 'पद्यते.

आचम्य यजमानायतने तिष्ठन्नाहवनीयमुपतिष्ठते ॥६॥ कवातिर्यङ्ङ्वो-
 (-पतिष्ठ-)ते ॥७॥ उपप्रयन्तो अघ्वरम् इत्यनुच्छन्दसम्, चित्रावसो स्वस्ति ते
 पारमशीय इत्यातः ॥८॥ चित्रावसो स्वस्ति ते पारमशीय इति रात्रि मनसा
 ध्यायति ॥९॥ इन्धानास्त्वा शतं^१ हिमाः इति समिधमादधाति । 'द्युमन्त =
 नाके स्वाहा इति ॥१०॥ एतयं व तिस्रोऽभ्यादध्यादिति ॥११॥ 'अथैकामे-
 (-वाभ्यादध्यादिति ॥१२॥ ब्राह्म-)णमु वै भवति एषा वै सूर्मी कर्णकावत्येतया
 ह स्म वै देवा असुराणां श = अच्छंवट्कारम्^२ इति ॥१३॥ एतस्या एवैतद् ब्राह्म-
 णम् एकामभ्यादध्यात् इति ॥१४॥ एकामेवाभ्यादध्यात्तेषा स्थितिः ॥१५॥ सं त्व-
 मग्ने सूर्यस्य वर्चसाऽगथाः इत्युपतिष्ठते । 'समृ० = सृज इति ॥१६॥ सं त आकु-
 र्वन्तु स्वं यजमान इत्याह । 'यदन्यत्र मनसा तद् ध्याय इति ॥१७॥ तत्समाकृतमभि-
 मन्त्रगते सं पश्यामि = बह्वीर्मै^३ भूयास्त इति ॥१८॥ स^४ हितासि विश्वरूपीः
 इत्यग्निहोत्रिये वत्समभिमृशत्युत्तरेणाग्नेणान्वाहार्यपचनं प्राञ्चं तिष्ठन्तममा-
 वहक्षिणमक्षिकटम्^५ । 'आ मोर्जा = 'रायः श्रयन्ताम्' इति ॥१९॥ प्रत्यङ् परेत्य
 गार्हपत्यमुपतिष्ठते उग्र त्वाऽग्ने दिवेदिवे; राजन्तमध्वराणाम्; स नः पितेव सूनवे;
 अग्ने त्वं नो अन्तमः; तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः; वसुरग्निर्वसुश्रवाः इति ॥२०॥
 ऊर्जा वः पश्याम्यूर्जा मा पश्यत इति गृहान् परेक्षते ॥२१॥ रायस्पोषेण वः
 पश्यामि रायस्पोषेण मा पश्यत इति गाः ॥२२॥ इडाः स्थ मधुकृतः इति ता
 एव । 'स्योना = श्रयन्ताम् इति ॥२३॥ अथ प्राङेत्य चतसृभिराहवनीयमुप-
 तिष्ठते तत्सवितुर्वरेण्यम्; सोमानं^६ स्वरणम्; कदा चन स्तरीरसि^७; परि त्वाऽग्ने
 पुरं वयम् इति ॥२४॥ अथ प्रत्यङ् परेत्य गार्हपत्यमुपतिष्ठते अग्ने गृहपते
 सु = भूयाः इति ॥२५॥ आशिष आशास्ते शतं^१ हिमास्तामाशिषमाशासे
 मह्यममुष्मं ज्योतिष्मतीम् इति ॥२६॥ आत्मनोऽग्ने नाम गृह्णाति ॥२७॥ अमुष्मा
 अमुष्मं इत्यनुपूर्वं पुत्राणां, तन्त्वे इत्यन्ततः ॥२८॥ तस्यैतद् ब्राह्मणम्
 प्र वा एषोऽस्माल्लोकाच्यवते = निह्वुते^८ इति यदेतत् ॥२९॥ अथैकं^९ समा-
 नमाषड्भ्यः ॥३०॥ [१९]

अथैकं^१ समानमाषड्भ्यः ॥१॥ षड्भिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठते ॥२॥
 ऊर्जा वः पश्याम्यूर्जा मा पश्यत इति गृहान् परेक्षते ॥३॥ (रायस्पोषेण वः
 पश्यामि रायस्पोषेण मा पश्यत इति गाः ॥४॥ इडाः स्थ मधुकृतः इति ता

१. MH 'कर्म. २. MH अहं वषट्कारम्. ३. बह्वीः कर्म. ४. MHP तिष्ठ-
 न्तमभावद. ५-५. MHP राश्रयन्ताम्. ६. MHP 'रसीति. ७. MHP हिहृत.

एव । 'स्योना = अयन्ताम् इति ॥५॥ अथ)' प्राङेत्य तिसृभिराहवनीयमु-
पतिष्ठते तत्सवितुर्वरेण्यम्; सोमान'७ स्वरणम्; कदा चन स्तरीरसि इति ॥६॥
'परि त्वाऽग्ने पुरं वयम् इत्येषा' परिशेते ॥७॥ अथ प्रत्यङ् परेत्य गार्हपत्य-
मुपतिष्ठते अग्ने गृहपते इति ॥८॥ तथैवाशिष आशास्ते ॥९॥ प्राङेत्यै-
कयाऽऽहवनीयमुपतिष्ठते परि त्वाऽग्ने पुरं वयम् इति ॥१०॥ तस्यै-
तद्' ब्राह्मणम् परि त्वाऽग्ने पुरं वयम् इत्याह परिधिमेवंतं परिदधात्य-
स्कन्दाय इति यदेतत् ॥११॥ अथैक'७ समानमाषड्भ्यः' ॥१२॥ षड्भिर्गार्ह-
पत्यमुपस्थाय' = ता एव = 'उपतिष्ठते अग्ने गृहपते इति ॥१३॥ तथैवाशिष
आशास्ते ॥१४॥ प्राङेत्य चतसृभिराहवनीयमुपतिष्ठते तत्सवितुर्वरेण्यम्;
सोमान'७ स्वरणम्; कदा चन स्तरीरसि;' परि त्वाऽग्ने पुरं वयम् इति ॥१५॥
तदेतत्प्राक्स'७ स्थमुपतिष्ठते ॥१६॥ एतद् ब्राह्मणमाप्नोति परि त्वाऽग्ने
पुरं वयम् इति यदेतत् ॥१७॥ प्रथमा वाऽस्तु' द्वितीया वा तेन हैतेन साय-
मेवोपतिष्ठते, न प्रातः ॥१८॥ नक्तमुपतिष्ठते (न प्रातः । स'७ हि नक्तं
व्रतानि सृज्यन्ते सह श्रेया'७श्च पापीया'७श्चासाते, ज्योतिर्वा अग्निस्तमो
रात्रिर्यन्नक्तमुपतिष्ठते ज्योतिर्बैव तमस्तरति इति) ॥१९॥ आग्निपावमानी-
भिरुद्धरति' ॥२०॥ अग्न आयू'७षि पवसे इत्येता षडृचः ॥२१॥ नाग्नि-
पावमानिकेन संवत्सरमुपतिष्ठते ॥२२॥ संवत्सरस्य परस्तादाग्निपावमानी-
भिरुपतिष्ठते' ॥२३॥ काममुद्धरेत् ॥२४॥ तस्यैतद् ब्राह्मणम् यथा वै
पु(-रुषोऽश्वो गौजी'र्येत्येवमेवाग्निराहितो जीर्यति । संवत्सरस्य परस्तादाग्निपाव-
मानीभिरुपतिष्ठते पुनर्नवमेवैनमजरं करोत्यथो पुनात्येव ॥२५॥ तद् वा एतदग्न्यु-
पस्थानमायुष्यं' लोक्यं पुत्रियं पशव्यम् ॥२६॥ आयुष्मान् ह वै लोकी पुत्री
पशुमान् भवति य एतेनोपतिष्ठते ॥२७॥ तस्मिन्वा एतस्मिन्नग्न्युपस्थाने
सर्वाणि छन्दा'७सि' सर्वा आशिषः सर्वे कामाः ॥२८॥ न ह वा अस्य
'किञ्चिच्छन्दोऽपराद्धं भवति नाशीर्न कामो य एतेनोपतिष्ठते ॥२९॥ (तस्य)
ह वा अस्याग्निहोत्र'७ सर्वेच्छन्दोभिस्तायते'१ य एतेनोपतिष्ठते ॥३०॥
अथ माहाचमसम् ॥३१॥ ज्योतिष्मन्तं त्वाऽग्ने ॥३२॥ [२०]

ज्योतिष्मन्तं त्वाऽग्ने'३ = स कामः पद्यते य एतेनोपतिष्ठते ॥ [२१]

१. MHP om; cf I.19.22-24. २. H 'त्येषां. ३. H तस्येति तद्; MP तस्यैति तद्. ४. MH समाषट्भ्यः. ५-५. MHP abr; see I.20.3-8; MH त एव. ६. MHP स्तरीरसीति. ७. MHP वास्त्विति. ८. MP 'पावमानीर'. ९. H पुरं. १०. P चन्दांसि. ११. H. त्रायते. १२. MHP abr; see I.१.१-१८.

[प्रवसदुपसस्थानम्]

अथ प्रवसदुपस्थानम्^१ ॥१॥ प्रवत्स्यन्तग्न्युद्धरणकालमनशनेन^२ प्रति-
 गोपायति ॥२॥ अग्निहोत्र(-मस्य हुतं म-)न्यते ॥३॥ स यज्ञोपवीतं कृत्वाऽप
 आचम्य प्राङ्निवोदङ् तिष्ठन् जपत्यासीनो वा भूर्भुवः सुवरन्ग्य आहोष्यमाणा
 अग्नय आहूयमाना अग्नय आहूताः स्विष्टं च मे (हुतं)^३ चाहूतं^४ च गोपायत ।
 ऋतसत्याभ्यां मा पात । अहोरात्राभ्यां^५ मा पात प्राणापानाभ्यां^६ मा पात
 द्विप(-दश्च) पुषेयं^७ चतुष्पदश्च, अहरशीय रात्रिरशीय इति सायम्, रात्रिरशीयाहर-
 शीय इति प्रातः ॥४॥ अहर्वा ऋतं^८ रात्रिः सत्यम् ॥५॥ अपि ह वा अस्या-
 हुतं^९ हुतं भवति य एतेनोपतिष्ठते ॥६॥ अथ परोक्षादुपस्थानम् भूर्भुवः
 सुवरिहव^{१०} सच्च तत्र सतो^{११} = ज्योतिषा^{१२} वो वैश्वानरेणोपतिष्ठे इति ॥७॥
 अथागत्य माहासांपदेनोपतिष्ठते^{१३} ॥८॥ ओम् इति गार्हपत्यम् ॥९॥ ओम्
 इत्यन्वाहार्यपचनम् ॥१०॥ ओम्^{१४} इत्याहवनीयम् ॥११॥ ओम् इति वै
 स्तूयते ॥१२॥ ओम् इति शस्यते^{१५} ॥१३॥ ओम् इत्याश्राव्यते ॥१४॥ अथ
 हास्य त्रिस्त्रिभिर्वेदैरेकैक उपस्थितो भवति य एतेनोपतिष्ठते ॥१५॥ अथ
 प्रसिद्धं तूष्णीं तृतीयं^{१६} समिधोऽभ्यादधाति^{१७} ॥१६॥ अथ समारोहणम्^{१८}
 ॥१७॥ अयं ते योनिर्ऋत्विजः इत्यरण्योरग्निं^{१९} समारोहयते । यतो =
 रयिम इति ॥१८॥ अथो खल्वाहुः^{२०} यदरण्योः समारूढो नश्येदुदस्याग्निः
 सीदेत् पुनराधेयः स्यादिति । या ते = तथेह्यात्मानमच्छा^{२१} वसूनि कृण्वन्स्मे-
 नर्यां पुरुषि । यज्ञो भूत्वा = स्वक्षय^{२२} एहि इति ॥१९॥ अथ प्रत्यवरोहणम्
 भूर्भुवः सुवराजुह्वान = सीदत इति ॥२०॥ अथ द्वितीयम् उपावरोह जातवेदः
 पुनस्त्वं^{२३} देवेभ्यो हव्यं वह नः प्रजानत्^{२४} । आयुः^{२५} प्रजां^{२६} रयिमस्मासु
 वेह्यजस्रो दीदिहि नो दुरोणे इति उभाभ्यां वैकेन वा ॥२१॥ अथातोऽग्नी-

१. MH प्रसवदुप°. २. MH प्रसवन्नग्न्यु°मशनेन. ३. MHP om.
 ४. P. चाहूतं. ५. MHP स्या. ६. MH °स्या. ७. H पुषेयं. ८. MHP
 °रिहव. ९. MHP सत्रो. १०. MHP ज्योतिषो. ११. H महास्रां; Caland
 gives माहासांपयोदने(न) or °पयोदेन as alternative Vyākhyā rea-
 ding (Ao II.165.4). १२. P आमिति. १३. P शास्यति.
 १४. P समिधमभ्या°. १५. MH °रोपणम्. १६. P खल्वागुयं°.
 १७. MHP °यमाणस्त्रिरपान्यादात्मान्मानमच्छा° [P °दात्मात्मानात्मा°]. १८.
 MHP सक्षय. १९. MHP पुनस्त्वा. २०. MHP नं प्रजनात्. २१. P अयुः-

नामेवोद्वातानां प्रायश्चित्तिः ॥२२॥ स यदि सर्व एवोद्वायेयुः^१ अयं ते योनि-
 ऋत्विजः इत्यायतनानि समारोह्योद्घृत्यैतद् भस्मावोक्ष्य मथित्वाजनीन्
 विहृत्य सन्तति^७ हुत्वाऽथ सिद्धमग्निहोत्रं जुहोति ॥२३॥ अथ द्वितीयम्
 अयं ते योनिऋत्विजः इत्येवायतनानि समारोह्योद्घृत्यैवैतद् भस्मावोक्ष्य
 मथित्वाजनीन् विहृत्य सन्तति^७ सव्यावृतिका^७ हुत्वाऽथ सिद्धमेवाग्निहोत्रं
 जुहोति ॥२४॥ अथ तृतीयम् अयं^१ ते योनिऋत्विजः^१=न्विहृत्य प्रसिद्ध^७
 होतृभिश्चरति पूर्णाहुत्यन्तैः ॥२५॥ अथ सिद्धमेवाग्निहोत्रं जुहोति ॥२६॥
 अथ चतुर्थम् अयं ते^१=मथित्वा गार्हपत्यमष्टाभिरुपतिष्ठते उदु त्वा विश्वे देवाः;
 उद्वुध्यस्वान्ने; उदेनमुत्तरां नय; उद्वयं तमसस्परि; उदुत्तमं वरुण पाशमस्मत्;
 मनो^१ ज्योतिर्जुषताम्; तन्तुं तन्वन्; त्वमग्ने सप्रथा असि=वि तन्वते इति ॥२७॥
 एताभिरुपस्थाय चत्वारि चतुर्गृहीतानि जुहोत्युप वा तिष्ठते अग्नेऽङ्गिरः;
 अग्नेऽभ्यावर्तिन्; पुनर्हर्जा; सह रय्या इति ॥२८॥ अथैनमुद्धरति भूर्भुवः सुव-
 र्वाचा त्वा ॥२९॥ [२२]

वाचा त्वा होत्रा प्राणेनोद्गात्रा चक्षुषाऽध्वर्युणा मनसा^१ ब्रह्मणा श्रोत्रेणाग्नी-
 धैतैस्त्वा दैव्यैः पञ्चभिर्ऋत्विग्भिर्दधराभि इति^१ ॥१॥ उद्घ्रयमाणे उद्धर
 पाप्मनो मा^१ यदविद्वान् यच्च विद्वान्^७श्चकार । अह्ना यदेनः^१ कृतमस्ति^१
 पाप^७ सर्वस्मान्मोदधृतो मुञ्च तस्मात् इति (सायम्, रात्र्या यदेनः कृतमस्ति
 पाप^७ सर्वस्मान्मोदधृतो मुञ्च तस्मात् इति)^{११} प्रातः ॥२॥ सूर्यस्याग्ने प्रियया तनुवा
 सङ्गच्छस्व; अषाढ उग्र पृतनाषाढ मृध्नस्योना योनिस्थोना पृथिवी मा त्वा
 तितीर्ष^७स्तारीत्; ओजोऽसि सहोऽसि बलमसि भ्राजोऽसि=यशः श्रीरसि वुत्रहा;
 यो नः सनाभिर्यो विनाभिरभिदासति^{१२} तमग्नेऽहं त्वया^{१३} द्विषन्तं भ्रातृव्यं ब्रह्मणो
^{१४}गिरिणाभिनिदधामि^{१५}; अमृताहुतिममृता(-यां जुहोम्यग्निं पृथिव्या-)ममृतस्य जित्यै ।
 तेनामुं काममनन्तं जयानि प्रजापतिर्यै^{१६} प्रथमो जिगाय । अग्निमग्नौ स्वाहा इति
 सायम्, सूर्यमग्नौ स्वाहा इति प्रातः ॥३॥ अथ सिद्धमग्निहोत्रं जुहोति
 ॥४॥ अथ कौषीतकम् भूर्भुवः सुवर्वाणायुर्वा विश्वार्युर्विश्वमायुः इति ॥५॥

१. HP वायेयेयुः; thus Ao II. 153.32. २. MHP om. ३. MHP abr;
 see I.22.23. ४. MHP abr.; see I.22.23. ५-५. MHP पाशमस्मनो.
 ६. MH महसा; P मंहसा. ७. MHP om इति. ८. MHP om. ९ MHP
 यदेनं. १०. MHP कृतमस्मि. ११. MHP om. १२-१२. MHP तमने-
 हन्तया. १३-१३. H गिरिणागिरिणा निदधामि. १४. P oms प्रजापति.

सर्वं^७ हैवा(-स्यायुर्भवति य एतेनोपतिष्ठते ॥६॥ भूभुवः सुवः प्र) वो देवा-
 याग्नये यच्छानि गुह्यानि नामानि रूपाणि भूतान्याकूतिर्मे समृध्यतां^१ मनसस्पतिर्मे
 समृध्यतां^७ श्रद्धा मे मा वि गात्^३ इति सायम्, प्र वो देवाय सूर्याय इति
 प्रातः ॥७॥ एतावद्वा अस्ति यावदेतद्यच्छानि गुह्यानि नामानि रूपाणि
 भूतानि ॥८॥ आकूतिर्हैवास्मै मन(-सस्पतिर्हैवास्मै श्रद्धा हैवास्मै भवति य
 एतेनोप-)तिष्ठते ॥९॥ अथ पैङ्गम्^४ भूभुवः सुवः प्रजाः प्रजया भूयासं^७
 सुवीरो वीरैः सुवर्चा वर्चसा सुपोषः पोषैः इति ॥१०॥ सुप्रजा हैवास्य प्रजया
 भवति सुवीरो वीरैः सुवर्चा वर्चसा सुपोषः पोषैर्य एते(-नोपतिष्ठते ॥११॥
 अथैकम् हविर्देवानामसि मृत्योर्मेऽभयं^५ स्वस्ति मे-)ऽस्त्वभयं मे अस्तु महः
 इति ॥१२॥ अभयं^७ हैवास्मै महो भवति य एतेनोपतिष्ठते ॥१३॥ अथ
 वस्यस्योपस्थानम्^६ भद्रमस्तु वः सुमद्रमस्तु वो भद्रं वस्यो^४ अस्तु मे
 इति ॥१४॥ भद्रं^७ हैवास्मै वस्यो^४ भवति य एतेनोपतिष्ठते, य(-स्य
 चैवेतदुपस्थानम् ॥१५॥ अथैकम्) देवानां^७ रसाः इति ॥१६॥ अथैकम्
 भुवः शक्यम् इति ॥१७॥ अथैकम् श्रद्धा मे मा वि गमात् इति^१ ॥१८॥
 अथैकम् यस्मै कामाय प्रजापतिरग्निहोत्रस्याशीः सा म आशीरिदमहमाभ्यामा-
 हुतिभ्यां गायत्रेण छन्दसा त्रिवृता^{१०} स्तोमेन (द्विषन्तं भ्रातृव्यं पाप्मना) मृत्युमति-
 तराणि^{११} इति ॥१९॥ द्विषन्तं^७ हैवास्य भ्रातृव्यं पाप्मना मृत्युमतितरति^{११}
 य एतेनोपतिष्ठते ॥२०॥ अथैकं तूष्णीमहरहः संवत्सरमुपतिष्ठते,
 संवत्सरस्य परस्ताद् यं कामं कामयते तमाशास्ते ॥२१॥ स^७ हैवास्मै स
 कामः^{१२} पद्यते य एतेनोपतिष्ठते ॥२२॥ तस्यैतद् ब्राह्मण(-म् उपस्थेयोऽग्नी३-
 नोपस्थेया३ इत्याहुः । मनुष्यायेन्वै योऽहरहराहुत्याथैनं याचति । स इ-)न्वैतमु-
 पाच्छति^{१३} । अथ को देवानहरहर्याचिष्यतीति । (तस्मान्नोपस्थेयः । अथ खल्वाहुरा-
 शिषे वै कं यजमानो यजत इत्येषा खलु वा आहिताग्नेराशीर्यदग्निमुपतिष्ठते ।
 तस्मादुपस्थेयः)^{१४} ॥२३॥ [२३] [इति षष्ठोऽनुवाकः]

[इत्यग्न्याधेयाख्यः प्रथमः प्रपाठकः]

१. P समिध्यतां. २-२. P oms. ३. MHP गाम्. ४. MHP पेङ्गं.
 ५. H यस्य उपस्थानं; MP वैश्यस्योपं. ६-६. MHP वोऽमूद्रमस्त्यो.
 ७-७. MH भद्राहूतंवा. ८. P तस्यो. ९-९. H oms; P गमात् for गात्.
 १०. P त्रिवृत्रा; M. तिवृत्रा. ११. मृत्युमतिं. १२. MH कामं. १३. MH मन्वै.
 १४. MHP om.

अथ द्वितीय प्रपाठकः

[अथ दशपूर्णमासौ]

[वत्सापाकरणं बहिराहरणञ्च]

अद्योपवसथ इत्येकविंशतिदारमिध्मं प्रपूतशकलं हुत्वाऽग्निहोत्र-
माहवनीयेऽभ्यादधाति ॥१॥ एकं दारु गार्हपत्ये ॥२॥ एकमन्वाहार्यपचने^१
॥३॥ एकमाहवनीये ॥४॥ काममूर्ध्वम् ॥५॥ ततोऽभ्यादध्यादमावास्याये
॥६॥ उपवसथेऽग्निहोत्रोच्छिष्ट(-मातच्य निदधाति हविरातञ्चनाय ॥७॥
उत्परे-)^२त्य^३ शाखामाच्छिनन्ति या प्राची वोदीची वाऽप्रतिशुष्काग्रा भवति
इषे त्वा इति^४ ॥८॥ ऊर्जे त्वा इत्येनामनुमाष्टि^५ ॥९॥ तयाऽजात्य वत्सानपा-
करोति वायवः स्थ इति पुं^६सः, उपायवः स्थ इति स्त्रोः ॥१०॥ देवो वः
सविता प्रेरयतु (इति गा अनु-)मन्त्रयते । *श्रेष्ठतमाय कर्मण आप्यायध्वम-
घ्निया इन्द्राय देवेभ्यो = वो 'वृणक्तु इति' ॥११॥ ध्रुवा अस्मिन् गोपती स्यात्^७
बह्वीः इति यजमानं वर्षभं वा गोष्ठं वाऽभिमन्त्रयते ॥१२॥ यजमानस्य
पशून् पाहि इत्युत्तरार्धेऽन्यगारस्य पलाशशाखामुपगूह्यग्निष्ठस्य वाऽनसः^८
॥१३॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे इत्यपरेण गार्हपत्यम्(असिदं) निधायादत्ते ।
*अश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामाददे (इति)^९ ॥१४॥ यज्ञस्य घोषवसि इति
(अभिमन्त्रयते) *॥१५॥प्रत्युष्टं^{१०} रक्षः प्रत्युष्टा अरातयः इति गार्हपत्ये निष्ठपति
॥१६॥ उर्वन्तरिक्षमन्विहि इति बर्हिषोऽर्धमन्तरा^{११} *वेदि चोत्करं च
प्रेत्य प्रेयमगात् = रासदे इति^{१२} वेदि प्रत्यवेक्षते ॥१७॥ देवानां परिषूतमसि^{१३}
इति यत्र बर्हिर्लोष्यन् भवति तत्परिदिशति । *वर्षवृद्धमसि इति ॥१८॥
देवेभ्यस्त्वोर्ध्वबर्हिभ्यः इत्यूर्ध्वं तृणस्तम्बमुन्माष्टि ॥१९॥ देवबर्हिर्मा त्वाज्वङ् मा
तिर्यक् इत्यभिपद्यते ॥२०॥ पर्वं ते राध्यासम् इत्यसिदेनार्धनिदधाति ॥२१॥
आच्छेत्ता ते मा रिषम् इत्याच्छिनन्ति ॥२२॥ देवबर्हिः शतवल्गं^{१४} विरोह इत्या-
च्छेदनान्यभिमृशति ॥२३॥ सव्ये हस्ते^{१५} ऽसिदं समस्य^{१६} सहस्रवल्गा वि वयं^{१७}

१. P °पचनम्. २. Cf IV.1.3-4. ३. P oms. ४. MH °माच्छि; P°माच्छि.
५-५. MHP वृणुत्विति. ६. MHP स्यातां. ७. MHP वानसगु. ८. MHP
om. ९. MHP om. १०. MHP om. ११. MHP बर्हिषोर्ध्वमेन्तरा.
१२-१२. H oms; P oms प्रेत्य. १३. MHP °षूतमसि १४. MP °वल्गं.
१५. MHP हस्ते. १६. MHP repeat देवबर्हिः = मृशति after समस्य.

रुहेम इत्यात्मानं प्रत्यभिमुखते ॥२४॥ (अप)१ उपस्पृश्य पृथिव्याः संपृचः पाहि
इति प्रथममुष्टिं निदधाति ॥२५॥ तं प्रस्तराय संचष्टे ॥२६॥ अयुजो मुष्टीन्^२
लुनाति, सप्त वा नव वैकादश वा त्रयोदश वा यथासं मन्यते ॥२७॥ अथ
अदित्यं रास्नासि इति त्रिरन्वाहितं प्रसलैः सन्नहनं प्रवेष्टयति ॥२८॥ तदुदी-
चीनाग्रं वितत्य सुसंभृता त्वा संभरामि इत्यस्मिन् संभरति ॥२९॥ इन्द्राण्यै
सन्नहनमसि इति समुत्पारयति ॥३०॥ पूषा^३ ते ग्रन्थिं ग्रथ्नातु इति व्यत्यय-
मावेष्टयति^४ ॥३१॥ स ते माऽस्थाव इत्यनुलोममुपगूहति ॥३२॥ इन्द्रस्य त्वा
बाहुभ्यामुद्यच्छे इत्युद्यच्छते ॥३३॥ बृहस्पतेर्मूर्ध्ना हरामि इति शीर्षं नधि
निधत्ते ॥३४॥ उर्वन्तरिक्षमन्विहि इत्यन्तरा वेदिं चोत्करं च हृत्वोत्तरत आह-
वनीयस्य सादयति देवंगममसि इति ॥३५॥ यत्र गुप्तं मन्यते तन्निदधात्य-
नघः ॥३६॥ [१]

[पितृयज्ञः]

त्रिवृच्छाखापवित्रं करोति ॥१॥ वेदं करोति ॥२॥ वेदिं करोति ॥३॥
द्वे मेक्षणे करोति ॥४॥ तयोरन्यतरेणाधिवृक्षसूर्ये^५ पितृभ्यो निदधाति ॥५॥
निधत्त 'अन्यतर उदकुम्भम्' ॥६॥ आहरन्त्युलूखलमुसलं^६ शूर्पं^७ स्फ्यं^८
स्थालीमिति ॥७॥ एकैकं^९ तानि दक्षिणेनान्वाहार्यपचनं^{१०} स^{११}
सादयति ॥८॥ अर्घपात्रं^{१२} व्रीहीणामनसो^{१३} निरूप्य दक्षिणेनान्वाहार्यपचन-
मविवेकमवघ्नन्ति^{१४} ॥९॥ तान् सकृत् फलीकृतान् कृत्वा न्यूनां^{१५} स्थाली-
मधिश्रित्यावपति ॥१०॥ दक्षिणावृत्तः^{१६} श्रपयति ॥११॥ न^{१७} पुराऽऽज्य-
स्यानयनात् प्रतिष्ठापयति ॥१२॥ यदाऽस्मिन्नाज्यमानयत्यथ प्रतिष्ठापयति
॥१३॥ ये पितॄणां प्रतिरूपा भवन्तः इति दक्षिणेनान्वाहार्यपचनं^{१८} स्फ्येनो-
द्धन्ति । 'असुरा उपासते यज्ञमेतम् । परापुरो निपुरो ये^{१९} हरन्त्यग्निस्तानस्मात्
प्रणुनोतु^{२०} यज्ञात् इति ॥१४॥ उलमुकमादाय^{२१} प्राडभितपति ॥१५॥ 'उदीर-
तामवर उत्परासः^{२२} इत्युदपात्रेणावोक्षति । 'उन्मध्यमाः पितरः = हवेषु

१. MHP om. २. MHP मृष्टि. ३. MH सूर्पा ४. MH व्यत्यावे.
५. MHP 'वृक्षस्सूर्ये. ६-६. M 'तरदकुम्भ' ७. MHP 'त्येकैकः.
८. 'पचनम्. ९. P अधिपात्रं. १०. MHP व्रीहीणां मनसां ११. MHP 'मन-
पवेकमपघ्नन्ति. १२. MP 'वृत्त. १३. P oms. १४-१४. MH 'स्मान्प्रणुनोतु.
१५. M 'त्यमुन्मक'; H 'त्यमुन्मुक'. १६-१६. MHP 'तामुत्परास.

इति ॥१६॥ यज्ञोपवीतं कृत्वा मेक्षणेन तिस्र आहुतीर्जुहोति सोमाय
 पितृमते स्वधा नमः; यमायाङ्गिरस्वते पितृमते स्वधा नमः; अनये कव्यवाह-
 नाय स्वधा नमः इति ॥१७॥ तूष्णीं मेक्षणमनुप्रहरति ॥१८॥ प्र-(सव्यम-)-न्वा-
 हार्यपचनं दक्षिणाग्रं स०स्तोर्यं मार्जयन्तां पितरः इति त्रीण्युदपात्राणि
 निनयति । 'मार्जयन्तां पितामहाः; मार्जयन्तां प्रपितामहाः इति ॥१९॥ 'एतत्ते
 तत' इति 'तिस्रो दर्वीर्ददाति' । 'या०श्च त्वमन्वसि ये च त्वामभितो ये च
 त्वया सह' स्वधा-(क्षितिः; एतत्ते पितामह या०श्च त्वमन्वसि ये च त्वामनु=
 क्षितिः; ए-तत्ते प्रपितामह या०श्च त्वमन्वसि ये च त्वामनु=क्षितिः; इति
 ॥२०॥ एतद्वः पितामहाः इति हैव जीवपिता दद्यात् ॥२१॥ अत्र पितरो
 यथाभागं मन्ध्वम् इत्युक्त्वोदगावर्तते ॥२२॥ आतमितोरास्ते ॥२३॥
 सुसंदृशं त्वा वयम् इत्याहवनीयमभिव्यनिति । 'मघवन् मन्दिषीमहि' । (प्र नूनं
 पूर्णबन्धुर स्तुतो यासि व-)-शां अनु । योजा त्विन्द्र ते हरी ॥२४॥ अक्षन्नमीम-
 दन्त हि इति गार्हपत्यम् । 'अव=हरी इति ॥२५॥ स घा तं वृषणं' रथम्
 इत्यन्वाहार्यपचनम् । 'अधि=हरी इति ॥२६॥ अमीमदन्त पितरः सोम्याः
 इत्यभिपर्यावर्तते ॥२७॥ यः 'स्थाल्यामतिशिष्यते तं त्रिरवजिघ्रति
 ये सजाताः' समनसो=शतं समाः इति ॥२८॥ नमो वः पितरो रसाय
 इति नमस्कारैरुपतिष्ठते । 'नमो वः पितरः शुष्माय=वसिष्ठो मूयासम् इति
 ॥२९॥ मार्जयन्तां पितरः इति त्रीण्युदपात्राणि निनयति । 'मार्जयन्तां पितामहाः;
 मार्जयन्तां प्रपितामहाः इति ॥३०॥ दशाञ्छिनन्ति एतद्वः पितरो वासो
 वीरं मह्यं दत्त इति ॥३१॥ उत्तर आयुषि लोम छिनीत इति ब्राह्मणम् ॥३२॥
 दशामेव छिनन्ति ॥३३॥ अक्षन्पितरः इत्युपतिष्ठते । 'अमीमदन्त पितरोऽतीतृ-
 पन्त' पितरोऽमीमृजन्त पितरः इति ॥३४॥ परेत पितरः सोम्याः इति स०-
 सादयति' । 'गम्भीरं=मदन्ति इति ॥३५॥ मनो न्वा हुवामहे' इति तिसृभि-
 र्मन आह्वयते । 'नाराश०सेन स्तोमेन=सचेमहि इति ॥३६॥ यदन्तरिक्षं
 पृथिवीमुत द्याम् इत्यात' एव गार्हपत्यमुपतिष्ठते । 'यन्मा=नसम् इति ॥३७॥
 प्रजापते न त्वदेतान्यन्यः इति यज्ञोपवीतं कृत्वाऽऽहवनीयस्यार्धमेति ।

१-१. P एतत्तत. २-२. MHP तिस्रोवी'; thus Ao II. 148 : 5.1.
 ३. MHP स. ४. MHP add इति. ५. MHP वृषणा. ६. HP 'पचन.
 ७-७. P oms. ८. P यमसो. ९. H ब्राह्मणात्. १०. H अमीमृजतीतितृपन्त; MP
 अमीमृजतीतितृपन्त. ११. MH साधयति. १२. MP हुमहः. १३. MHP इत्यत.

°विश्वा = रयीणाम् इति ॥३८॥ आगत्येता दर्वीः^१ पात्रे समस्यति ॥३९॥
 उपनिनयत्युदकुम्भम्^२ ॥४०॥ अनुप्रहरति बर्हिः ॥४१॥ सन्तिष्ठते
 पितृयज्ञः ॥४२॥ [२]

[सायंदोहः]

परिस्तृणन्त्यग्नीन् ॥१॥ उपावहरति पात्राणि ॥२॥ सायं निर्णिक्तैः
 पात्रेर्गा आयतीः प्रतीक्षते एता आचरन्ति = इह व इन्द्रो रमयतु गावः इति
 ॥३॥ यजमानं^३ वर्षभं वा गोष्ठं वाऽभिमन्त्रयते ॥४॥ हुत्वाऽग्निहोत्रं^४
 सान्नाय्यं दोहयति ॥५॥ उपसृष्टं प्रब्रूताद् इत्याह ॥६॥ यथोपसृष्टं^५ प्राह
 ॥७॥ अथाभिमन्त्रयते अयक्ष्मा वः = घृतं च इति ॥८॥ जीवा जीवन्तीरूप
 वः सदेम इति गोदुहमुपसीदन्ताम् ॥९॥ मातरिष्वनो घर्मोऽसि इति गार्ह-
 पत्यादुदीचोऽङ्गारान्निरूहति ॥१०॥ द्यौरसि पृथिव्यसि इति स्यालोमादत्ते
 ॥११॥ विश्वधाया अस्युत्तरेण धाम्ना इत्यधिश्रयति ॥१२॥ हृ^६ह्रस्व मा
 ह्वारिषीः इत्येनामङ्गारेषु दृ^७हति ॥१३॥ वसूनां पवित्रमसि इत्यस्यै बिले
 प्राचीनाग्रं^८ शाखापवित्रमुपदधाति । शतधारं = सहस्रधारम् इति ॥१४॥
 वाचंयमः स्थालीमन्वारभ्यास्ते ॥१५॥ आहरन्त्यस्मै दुग्धम् ॥१६॥
 पृच्छति कामधुक्षः^९ इति ॥१७॥ अमूम इति ॥१८॥ सा विश्वायुः इति ॥१९॥
 आहरन्त्येवास्मै दुग्धम् ॥२०॥ आनयन्तं पृच्छति कामधुक्षः इत्येव ॥२१॥
 अमूम इति ॥२२॥ सा विश्वव्यचाः इति ॥२३॥ आहरन्त्येवास्मै दुग्ध-
 (म् ॥२४॥ आनयन्तं पृच्छति कामधुक्षः)^{१०} इत्येव ॥२५॥ अमूम इति ॥२६॥ सा
 विश्वधायाः इति ॥२७॥ बहु दुग्धीन्द्राय हविः^{११} इति त्रिरुक्त्वा वत्सेभ्यो देहि
 इति वाचं विसृजते ॥२८॥ स यद्येकैव^{१२} दुग्धा^{१३} स्यात्तदेवमेव^{१४} त्रिविगृह्णी-
 यात् ॥२९॥ यद्यु बह्व्यः स्युस्ता एवमेव दोहयेत् ॥३०॥ हुतः स्तोको हुतो द्रप्सः
 इति विप्रुषोऽनुमन्त्रयते यत्र गोद्रुङ्मार्जयते । स्वाहान्नये वृहते नाकाय
 द्यावापृथिवी अग्ने पाहि विप्रुषः इति ॥३१॥ दोहनेऽप आनीय संपृच्यध्वमृता-
 वरीः^{१५} इति संक्षालनमानयति^{१६} । वृण्वतीः^{१७} पयसा पय ऊर्मिणीर्मधुमत्तमाः ।

१. MHP दर्वि; thus Ao II.148 : 5.1. २. H °यत्युपकंमम्.

३. MHP add वं. ४. H सृष्टं. ५. MH °दुक्षु; P °दक्ष. ६. MHP om.
 ७-७. MHP repeat. ८. MHP यद्येकमेव. ९. MHP दुग्धागं. १०. H
 °देकमेव; cf Ao II. 154. 2-3. ११. P मित्ता°. १२. MP संक्षालम्.
 १३. MHP वृण्वती.

मन्द्रा घनस्य सातये^१ इति ॥३२॥ उद्यन् सुवर्गो लोकः इत्यभिद्योतयति ।
 'त्रिषु लोकेषु'^२ = गिन करोति ॥३३॥ अनुपहृत्याभिद्योतनम् इन्द्रस्त्वा श्रीणानु
 इत्येनान् प्रतिष्ठापयति ॥३४॥ तन्न पुरा शीतादतिसृजेत्^३ ॥३५॥ यदा
 शीतं मन्यतेऽथ इन्द्रस्य त्वा भाग^४ सोमेनातनन्मि इति (हविरातञ्चनेनात-
 नन्ति)^५ ॥३६॥ [३]

[ब्रीहिनिर्वापः]

हविरातञ्चाग्निहोत्रहवणी^६ च शू^७-(पं च स्पर्धं च कपालानि च
 कृष्णाजिनं च शम्यां चोलूखलं च मुस-)^८लं च दृषदं चोपलां चात्राहरन्ति^९
 ॥१॥ अस्मै पुरोडाशोया^{१०}श्च^{११} ॥२॥ तानपरेण गार्हपत्यं निधाय वैष्णवी स्थः
 इति पवित्रे आदत्ते ॥३॥ यस्मिन् कालेऽग्निहोत्रमुद्रासयति तस्मिन् कालेऽ-
 ग्निहोत्रस्थाली^{१२} सादयित्वा तिरःपवित्रमस्यामप आनीय ता उपोत्थाय^{१३}
 मुखेन सम्मिता अन्तर्वेदि^{१४} (निदधा-)^{१५}त्यनतिनता^{१६} इव ॥४॥ पवित्रे आहरन्नेति
 ॥५॥ दक्षिणम^{१७} समभिनिवर्तते ॥६॥ कर्मणे वां देवेभ्यः शक्यम् इति सपवित्री
 हस्तौ मार्जयते ॥७॥ वेषाय त्वा इत्यग्निहोत्रहवणीं चरुस्थाली^{१८} शूर्पं
 चादत्ते^{१९} ॥८॥ प्रत्युष्ट^{२०} रक्षः प्रत्युष्टा अरातयः इति गार्हपत्ये निष्टपति
 ॥९॥ उर्वन्तरिक्षमन्विहि इत्य^{२१}-(न्तरा वेदिं चोत्करं च हत्वोतरतः)^{२२} प्रागावृत्त
 उपस्थं कृत्वोपविशति ॥१०॥ धूरसि धूर्वं धूर्वन्तम् इति पुरोडाशोयान्^{२३}
 मुष्टीन्^{२४} वाचयति पवित्रे अधिनिधाय । 'धूर्वं तं=स्त्वं'^{२५} देवानामसि स=
 मा ह्वारिषीविष्णुस्त्वा क्रमताम्, मित्रस्य=हि^{२६}सिषम् इति ॥११॥ उरु वाताय
 इति किञ्चित् पुरोडाशोयेभ्यो निरस्यति^{२७} ॥१२॥ (दशहोतारं व्याख्याय शूर्पे
 पवित्रे अधिनिधाय पुरोडाशोयान्निर्वपत्यग्निहोत्रहव-)^{२८}ण्याम् ॥१३॥ देवस्य
 त्वा सवितुः प्रसवे इति चतुरो मुष्टीन् निर्वपति । 'अश्विनो=स्यामनये जुष्टं

१. P सातयः. २. MHP abr; see I. 15.13-16. ३. MHP 'दसृजेत्-
 ४. MHP om; cf IV. 1.51. ५. MH 'तञ्चात्राहवनी; P तञ्चात्राहव-
 नीयं. ६. MH चाहरं. ७. MHP om च. ८. M उपोत्थाय. ९. H अन्तरवेदि.
 १०. MHP मनगतिनता. ११-१९. MHP ins इति after शूर्पम् and om
 च before आदत्ते. १२. Cf II.1.35. १३. MHP 'डाशी. १४. MHP चेष्ट.
 १५. MHP ins धूर्वं after त्वं. १६. MHP अधिष्यति.

वाधो-३

निर्वपामि इति त्रियं जुषा तूष्णीं चतुर्थम् ॥१४॥ 'यच्छन्तु त्वा पञ्च' इति निर्वपति ॥१५॥ सपवित्रं चरुस्थालीमादत्तो ॥१६॥ तस्यां देवस्य = सवे इत्येव चतुरो मुष्टीन्निर्वपति । 'अश्विनो(=स्यामिन्द्राग्निभ्यां जुष्टं निर्वपामि इत्यमावा-)स्यायामनीजानस्येन्द्रायेतीजानस्य' त्रिरेव यजुषा तूष्णीं चतुर्थम् ॥१७॥ 'यच्छन्तु त्वा पञ्च' इत्येव निर्वपति ॥१८॥ सपवित्रमेव स्रुचमादत्तो ॥१९॥ तस्यां देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे इत्येव चतुरो मुष्टीन् निर्वपति । अश्विनो = स्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नीषोमाभ्यां जुष्टं(निर्वपामि इति पौर्णमास्या-)मनीजानस्येन्द्रायेतीजानस्य^४, त्रिरेव यजुषा तूष्णीं चतुर्थम् ॥२०॥ चतुर्थे भूयसो^५ऽभ्यावपति ॥२१॥ यावतोऽत्रातिशिनष्टि 'यच्छन्तु त्वा पञ्च' इत्येव निर्वपति^६ ॥२२॥ अग्नि^७ होतारमिह त^८हुवे^९ इति निरुप्तेषु वाचयति । 'देवान् यज्ञिया = अस्य इति ॥२३॥ कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्ति इत्युलूखल आवपति ॥२४॥ यानि घर्मे इति कपालान्युपचिनोति । 'कपालान्युपचिन्वन्ति = इन्द्रवायू युङ्क्ताम्^{१०} इति ॥२५॥ इदं देवानाम् इति निरुप्तानभिमृशति ॥२६॥ इदमु नः सह इति यतो निर्वपति ॥२७॥ रक्षायै त्वा नारात्यं इति स्फ्यं च पुरोडाशीया^{११}श्चादायोत्तिष्ठति ॥२८॥ सुवरमि^{१२} विष्येषम् इत्यनुवीक्षते ॥२९॥ वैश्वानरं ज्योतिः इत्या(-हवनीयम् ॥३०॥ अथ गृहानन्वीक्षते ह^{१३}हन्तां दुर्यां द्यावापृथिव्योः इति ॥३१॥ प्रक्रामति उर्वन्तरिक्षमन्विहि इति ॥३२॥ अदित्यास्त्वोपस्थे सादयामि इत्युत्तरेण गार्हपत्यं पुरोडाशीयान्^{१४} सादयति ॥३३॥ अग्ने हव्य^{१५}रक्ष इति (गार्हपत्यमभिमन्त्रयते)^{१६} ॥३४॥[४]^{१७}

[त्रीह्यवघातः]

परिक्षाल्य स्रुचं तिरःपवित्रमस्यामप आनयति ॥१॥ विष्णोर्मनसा पूते स्थः इति पवित्रे अनुमाष्टि ॥२॥ देवो वः सवितोत्पुनातु इत्युदोचीनाग्राभ्यां पवित्राभ्यामप उत्पुनाति । 'अच्छिद्रेण पवित्रेण = रश्मिभिः इति ॥३॥ आपो

१-१. MHP. ताञ्छद्दये. २. P सावित्रश्चरु. ३. M 'स्यायामिनीजानस्येन्द्रायेति जा'; H स्या यामिनी जनस्येन्द्रायेति जा; P स्यायामिनीजानस्ये. ४. MP 'मनीजानस्येन्द्रायेति जानस्य; H मनीजानस्य इति जानस्य. ५. MHP भूयसो. ६. H निवति; M निवपति. ७. MP अग्नी. ८. MHP भुव. ९. MHP देवन् १०. P युङ्क्ताम्. ११. HP स्रुव. १२. MHP 'डाशीयां. १३. MHP om. १४. Mss do not give any sign of pātala-ending.

देवीः इति त्रिरुदिङ्गयति । 'अग्नेपुत्रो अग्नेपुत्रोऽग्र इमं यज्ञं नयताग्ने यज्ञपतिं
 धत्त देवायुवं युष्मानिन्द्रोऽवृणीत = वृत्रतुर्ये इति ॥४॥ प्रोक्षिताः स्य इति त्रिर-
 ज्जिरपः^१ प्रोक्षति ॥५॥ अग्नये वो जुष्टान् प्रोक्षामि इति पुरोडाशोयान्
 प्रोक्षति ॥६॥ अमुष्मे जुष्टानमुष्मे जुष्टान् इति यद्देवत्या भवन्ति ॥७॥
 शुद्धन्तां दैव्याय कर्मणे इत्युत्तानानि पात्राणि प्रोक्षति^२ । 'देवयज्याय'^३ इति
 ॥८॥ उलूखलमुसलं प्रोक्षति ॥९॥ कपालानि प्रोक्षति ॥१०॥ पूर्वेण गार्ह-
 पत्यं प्रोक्षणीः सादयित्वा स्पर्शं च पुरोडाशोया^४श्चादायोऽलूखलस्याधमेति
 ॥११॥ निधाय पुरोडाशोयान् अदित्यास्त्वगसि इति कृष्णाजिनमादत्ते
 ॥१२॥ अवधूत^५ रक्षोऽवधूता अरातयः इत्यवधुनोति ॥१३॥ प्रति^६ त्वा पृथिवी
 वेत्तु इति प्रतीचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति^७ ॥१४॥ अप उपस्पृश्य अधिध-
 वणमसि वानस्पत्यम् इत्यस्मिन्नुलूखलमुपदधाति । 'प्रति^८ त्वाऽदित्यास्त्ववेत्तु
 पृथिवीं दृ^९ह इति ॥१५॥ अग्नेस्तनूरसि वाचो विसर्जनम् इत्यस्मि^{१०}श्चतुरो
 मुष्टीनावपति । 'देव = गृह्णामि' इति ॥१६॥ बृहद्मावासि^{११} (वानस्पत्यः)^{१२} इति
 मुसलमादत्ते ॥१७॥ ऊर्ध्वं^{१३} हृत्वाऽवदधाति^{१४} स इदं देवेभ्यो हव्य^{१५}शमिष्व
 सुशमि^{१६} शमिष्व^{१७} इति ॥१८॥^{१८} हविष्कृदेहि इति त्रिः प्रहरति^{१९} । 'हविष्कृ-
 देहि हविष्कृदेहि इति ॥१९॥ हविष्कृता वाचं विसृज्य दक्षिणतः प्राची^{२०}
 शम्यां निधाय इषमा वदोर्जमा वद इति त्रिः स्पर्शेनोद्वादयति । 'द्युमद्वत'^{२१} वय^{२२}
 संधात^{२३} सञ्जातं जेष्म इति ॥२०॥ उत्तुषान् कृत्वा वर्षवृद्धमसि (इति)^{२४} शूर्प-
 मादत्ते ॥२१॥ प्रति त्वा^{२५} वर्षवृद्धं वेत्तु इति पुरोडाशोयानुद्वपति^{२६}
 ॥२२॥ उपविश्योदगावृत्तः परापुनाति^{२७} परापूत^{२८} रक्षः परापूता^{२९}
 अरातयः इति ॥२३॥ अवहृत्य तुषानपरेणोलूखलमधस्तात् कृष्णाजिनस्यो-
 पवपति रक्षसां भागोऽसीदं = नयामि इति ॥२४॥ अप उपस्पृश्य विविनक्ति

१. MH om. २. H त्रिरञ्जलि. ३. MP repeat पात्राणि after
 प्रोक्षति. ४. P wrongly corrected as देवयज्याय in red ink;
 MH 'यज्याय. ५. M व्रति. ६. MH 'मुत्तालोमो'. ७. M ज्या, HP प्य
 for गृह्णामि. ८. H बृहद्मावासि. ९. MHP om. १०. MHP सूत्वेत्यव'.
 ११. M सुमशमि; P सुमशमि. १२. P शमि'. १३-१४. MH twice.
 १५. M मद्वत. १६. MHP om. १७-१८. MH वर्षवृद्धा वियन्तिवदीच उद्वपति;
 P वर्षवृद्धा वियन्तुदीचमुद्वपति; cf Baudhās I.6:9:15. १९. MHP पुरापु'.
 १८. MHP परापूततं. १९. MHP परापूता.

वायुर्वो विविनक्तु इति ॥२५॥ देवेभ्यः शुन्धध्वम् इति विविक्तानभिमृशति ॥२६॥ आवपन्नाह त्रिःफलीकृतान् प्रब्रूताद् इति ॥२७॥ [५]

[इति प्रथमोऽनुवाकः]

[कपालोपधानम्]

घृष्टिरसि^१ ब्रह्म यच्छ इत्युपवेषमादत्ते ॥१॥ अपान्नेऽग्निमामादं जहि इति द्वावङ्गारौ निर्वर्तयति^२ ॥२॥ तयोरन्यतरं निष्क्रव्याद^३ उ सेध इति दक्षिणा प्रतिनुदते ॥३॥ आ देवयजं वह इत्यन्यतरमावर्तयति ॥४॥ तस्मिन्नुपरि ध्रुवमसि पृथिवीं द^४ उह इति मध्यमं कपालमुपदधाति । 'ब्रह्म द^५ उह क्षत्रं द^६ उह प्रजां द^७ उह रयिं द^८ उह रायस्पोषं द^९ उह सजातान् यजमानाय द^{१०} उह इति ॥५॥ तन्न पुराऽङ्गारस्योद्धानादतिसृजेत्^{११} ॥६॥ तूष्णीमस्मिन्ङ्गारमुपदधाति ॥७॥ पृथिव्यै^{१२} भूर्धानं मा निर्धक्षीः इति वा ॥८॥ धर्ममस्यन्तरिक्षं द^{१३} उह इति 'पुरस्तादुपदधाति (ब्रह्म = द^{१४} उह इति ॥९॥ धरुणमसि दिवं द^{१५} उह इति प-)श्चादुपदधाति । 'ब्रह्म = द^{१६} उह इति ॥१०॥ धर्मासि^{१७} दिशो द^{१८} उह इति पूर्वोण पर्याहृत्य दक्षिणत उपदधाति । 'ब्रह्म = द^{१९} उह इति ॥११॥ विश्वा आशा दिशो द^{२०} उह इत्युत्तरतः प्रधिकमुपदधाति । ब्रह्म = द^{२१} उह इति)^{२२} ॥१२॥ परिचितम् इतीतरं^{२३} कुर्यात् । 'ब्रह्म = द^{२४} उह इति ॥१३॥ चितः^{२५} (स्थ इति द्वे उत्तरतः स^{२६} उस्पृष्टे उप-)दधाति^{२७} । 'ब्रह्म द^{२८} उहतं^{२९} क्षत्रं द^{३०} उहतं प्रजां द^{३१} उहतं रयिं द^{३२} उहतं^{३३} रायस्पोषं^{३४} द^{३५} उहतं सजातान्^{३६} यजमानाय द^{३७} उहतं^{३८} इति ॥१४॥ त्रिरावृत्याङ्गारान्^{३९} भृगूणामङ्गिरसां तपसा तप्यध्वम् इत्यङ्गारैरभिवासयति ॥१५॥ उत्तरतोऽङ्गारान्निरूह्य चरुस्थालीमधिश्रित्य तिरः-पवित्र- (मप आनयति ॥१६॥ एव-)मेवैकादशकपालस्य कपालान्युपदधाति ॥१७॥

[त्रीहिपेषणं पिष्टसंवनञ्च]

विस्त्राव्य तण्डुला^१श्चरव्यानपयच्छति ॥१८॥ अदित्यास्त्वगसि इति कृष्णाजिनमादत्ते ॥१९॥ अवधूत^२ रक्षोज्वधूता अरातयः इत्यवधुनोति

१. H 'ब्रूतात्'. २. MHP सृष्टिः. ३. MP निर्वर्तं, H निर्वर्तं.
४. MHP 'नादसृ. ५. MHP पश्चादु. ६. MHP धर्माणि. ७. MHP om.
८. MHP om इति. ९. MH पित. १०. MH दधामि. ११. MHP दृंह-
१२. MH दहत. १३-१४. MH दंहसे जातात्; P दंहसे जानात्; १४. MHP
दंहते. १५. MHP 'ङ्गारं.

॥२०॥ प्रति त्वा पृथिवी वेत्तु इति प्रतीचोनग्रीवमुत्त रलोमोपस्तृणाति ।
 ॥२१॥ अप उपस्नुइय धिषणाऽसि 'पर्वत्याः इत्यस्मिन्' दृषदमुपदधाति ।
 'प्रति त्वाऽदित्यास्त्ववेत्तु पृथिवी दृ' इति ॥२२॥ दिवः स्कम्मनीर-स्यन्त-
 रिशं दृ' इति पश्चादुदोचं शम्पामुपोहति ॥२३॥ धिषणाऽसि पार्वतेयी
 प्रति त्वा पर्वतिर्वेतु' दिवं दृ' इति 'दृषद्युपलामुपदधाति ॥२४॥
 धान्यमसि धिनुहि देवान् इति चतुरो मुष्टोनधिवपति' । 'धिनुहि यज्ञं
 धिनुहि यज्ञपतिं धिनुहि मां यज्ञन्यम् इति ॥२५॥ प्राणाय त्वा इनि प्राचीं'
 प्रमृणति ॥२६॥ व्यानाय त्वा इति दक्षिणा ॥२७॥ अपानाय त्वा इत्यात्मानं
 प्रति ॥२८॥ उदानाय त्वा इत्युदङ् ॥२९॥ पिनष्टि' दीर्घामनु प्रसिति'
 स' सचेथाम् इति ॥३०॥ आयुषे धाम्' इति बाहू अन्ववेक्षते ॥ १॥ देवो
 वः सविता हिरण्यपाणिः प्रति गृह्णातु इति 'प्रपतिता' स्तण्डुलानन्ववेक्षते ।
 'अदब्धेन' वश्चक्षुषाऽवेक्षे 'सुप्रजास्त्वाय इति ॥३२॥

पिष्टानि कुर्वन्ति ॥३३॥ तानि पात्रिया' संवपति ॥३४॥ पवित्रे
 आददान आह' प्रणीताभ्योऽध्याहर' वेदं परिवासय इति ॥३५॥ एतत्
 कुर्वन्ति ॥३६॥ स्रुवेण प्रणीताभ्योऽध्याहरति ॥३७॥ उपयम्य' वेदं परिवास्य
 मार्जयति ॥३८॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे इत्यपरेण गार्हपत्यं प्रागावृत्त
 उपविश्योदीचीनाग्राभ्यां पवित्राभ्यां पिष्टानि संवपति' अश्विनो = म्यामनये-
 जुष्टानि (संवपामि)' अमुष्मं जुष्टान्यमुष्मं जुष्टानि इति यद्देवत्यानि
 भवन्ति ॥३९॥ समाप ओषधीभिरगमत' इति तिरःपवित्र' स्रुवेणाप
 आनयति । 'समोषधयो रसेन स' रेवतीर्जंगतीभिर्मधुमतीर्मधुमतीभिः सृजध्वम्'
 इति ॥४०॥ भूयंसीरप 'आनीय अदभ्यः' परिप्रजाताः स्थ इति त्रिरञ्जिः'
 परिप्रजनयति । 'समद्भिः पृच्यध्वम् इति ॥४१॥ जनवीतये' (त्वा)' संयौमि

१-१. MHP पर्वतेत्य. २. MP पति°, cf VS I.19 : पर्वती. ३. MH
 दृषदुप°. ४. MH 'वपते. ५. MHP प्राचीनं. ६. MHP विनष्टि. ७. MHP
 वाम्. ८. MHP प्रपिताता°. ९. MHP दण्डेन. १०. MHP 'वेक्ष.
 ११. MHP आहर. १२. MP 'ताम्याध्याहार [M'हर]; H 'ता ध्याहर.
 १३. MP 'द्युपयत्ये [M'त्य]; H 'त्युपयन्य. १४. P स्वंवपति. १५. MHP
 om. १६. P भवति. १७. HP 'रमते. १८. MHP सृज्यध्वम्. १९-१९.
 MHP आनीयाज्यं. २०-२०. MHP त्रिरञ्जिः. २१. Cf TS I.1.8.4 :
 जनयत्यं. २२. MHP om.

इति संयौति । 'अनये जुष्टान्यमुष्मै जुष्टान्यमुष्मै जुष्टानि इति यद्देवत्यानि भवन्ति ॥४२॥ प्रम्णाय पिष्टानि' मखस्य शिरोऽसि इति पिण्डं करोति ॥४३॥ यथाभागं व्यावर्तयाम् इति व्यावर्तयति ॥४४॥

[पुरोडाशश्रपणम्]

इदमह^१ सेनाया अभित्वर्ये मुखमपोहामि इति वेदेनाष्टाकपालस्य परा-
चोऽङ्गारानपोहति, नात्मानं प्रत्यपोहेत्^२ ॥४५॥ घर्मोऽसि विश्वायुः इत्य-
धिश्रयति ॥४६॥ उरु प्रथस्वोरु ते यज्ञपतिः प्रथताम् इति सर्वाणि कपाला-
न्यभि प्रथयति ॥४७॥ तिरःपवित्रं चरुमावपति ॥४८॥ एवमेवैकाद-
शकपालमधिश्रयति ॥४९॥ पात्रियामप आनीय त्वचं गृह्णीष्व इति त्रिर-
द्भिस्त्वचं ग्राहयति 'अग्निस्ते त्वचं मा हि^३सीत् इति ॥५०॥ महीनां पयोऽसि
इति तिरःपवित्रमाज्यं निर्वपति । 'अपामोषधीना^४ रसस्तस्य ते पयसः'^५
पिबमानस्याक्षितस्याक्षीयमाणस्य निर्वपामि देवयज्यायै इति ॥५१॥ तदुत्तरतो-
ऽङ्गारान्निरूह्याधिश्रयति ॥५२॥ उपनिदधात्यस्मै 'दधिसान्नाय्यम्, अथ
श्रुतम् ॥५३॥ 'अथ दर्व्योपवेष्टेण'^६ वाऽङ्गारमादाय अन्तरित^७ रक्षोःन्तरिता
अरातयः इति प्रसलैस्त्रिः पर्यग्निकरोति ॥५४॥ अपिसृज्याङ्गारम्
अविदहन्तः श्रपयत इति वाचं विसृजते ॥५५॥ [६]

[वेदिकरणम्]

अविदहन्तः श्रपयत इति वाचं विसृजते । '°क्षेय चरुम् इति ॥१॥ देव-
स्त्वा सविता 'श्रपयतु इत्यनुपूर्व^८ हवी^९ष्यभिमृशति । 'वर्षिष्ठे अधि नाके
इति ॥२॥ अग्निस्ते तनुवं माऽति घाक् इति तृणरवज्ज्वालयति ॥३॥ अग्ने
ब्रह्म गृह्णीष्व इति भस्मनाऽभिवासयति । 'अतमेर्यज्ञोऽतमेर्यजमानोऽतमेर-
वो यजमानस्य पशवः इति ॥४॥ तूष्णीं (पात्रीं च बर्हिश्च) स्फ्यं च
'संक्षालनं चादायाहवनीयस्याधमेति ॥५॥ अन्तर्वेद्येकां^{१०} लेखां लिखत्युत्त-
रेंऽसे, वहिर्वेदि द्वे^{११} ॥६॥ एकताय स्वाहा इत्यन्तर्वेदि निनयति, द्विताय
स्वाहा, त्रिताय स्वाहा इति वहिर्वेदि ॥७॥ तूष्णीमुल्मुकेनाभितप्य^{१२}
निर्णिज्य पात्रीं मार्जयित्वा प्रक्षाल्य स्फ्यं च 'बर्हिश्चान्तर्वेदि निनयति

१. MHP विष्टानि. २. MHP प्रत्यपोहेत्. ३. MHP पयसं. ४. H
oms दधि. ५-५. MHP अथो दर्व्यापोपवेष्टेण. ६-६. MP श्रपयित्यनु^१.
७. H 'त्यत्र मेरु. ८-८. MHP संक्षालं; P 'नीय घर्मैत्यं'; MHP 'वेद्येका.
९. MHP 'द्वे'. १०. MHP 'मुल्मुकेनाभितप्य. ११. P वहिश्चा°

॥८॥ (वेद्यामग्नीच्चाध्वयुश्चोप-)विशतः ॥९॥ पश्चात् प्रागावृत्तोऽग्नीद् दक्षिणं^१ जान्वाच्योत्कर उपसीदति ॥१०॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे इति स्फ्यमादत्ते । *अश्विनो=माददे इति ॥११॥ शतभृष्टिरसि वानस्पत्यः इत्येनं बर्हिषा संमार्ष्टि । *द्विषतो वधः । इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिणः स=जाः मा मा हि^२सीः (इति)^३ ॥१२॥ देवस्य सवितुः सवे इत्य(-न्तर्वेद्युदीचीनाग्रं बर्हिनिद-)धाति ॥१३॥ पृथिवि देवयजन्योषध्यास्ते मूलं मा हि^२सिषम् इति स्फ्येन प्रहरति ॥१४॥ व्रजं गच्छ गोस्थानम् इत्युत्करस्यार्धं^४ हरति ॥१५॥ *वर्षतु ते^५ द्यौः इति वेदिं प्रत्यवेक्षते ॥१६॥ बधान^६ देव सवितः इत्युत्करे निबाधते । *परमस्यां परावति शतेन पाशैर्योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म(-स्त-मतो मा मौक् इति ॥१७॥ द्वितीयं प्रहरति) देवयजनात्पृथिव्याः पृथिवि देवयजन्योषध्यास्ते मूलं मा हि^२सिषम् इति ॥१८॥ व्रजं गच्छ^७ गोस्थानम् इत्येवोत्करस्यार्धं^४ हरति ॥१९॥ *वर्षतु ते द्यौः^५ इत्येव वेदिं प्रत्यवेक्षते ॥२०॥ बधान^६ देव सवितः इत्येवोत्करे निबाधते । *परमस्यां (=मा मौक् इति ॥२१॥ तृतीयं प्रहरति देवयजनात् पृथिव्याः पृथिवि देवयजन्योषध्यास्ते मूलं मा हि^२सिषम् इति ॥२२॥ व्रजं गच्छ गोस्थानम् इत्येवोत्करस्यार्धं^४ हरति ॥२३॥ वर्षतु ते द्यौः इत्येव वेदिं प्रत्यवेक्षते ॥२४॥ बधान देव सवितः इत्येवोत्करे निबाधते । *परमस्यां=मा मौग् अरस्ते दिवं मा स्का-)च् इति^८ ॥२५॥ तूष्णीं चतुर्थं^९ हरति सर्वाहिषा ॥२६॥ वसवस्त्वा^{१०} परिगृह्णन्तु गायत्रेण छन्दसा इति दक्षिणतः प्राचीं^{११} स्फ्येन वेदिं परिगृह्णाति ॥२७॥ रुद्रास्त्वा परिगृह्णन्तु (त्रैष्टुभेन छन्दसा इति पश्चादुदीचीम् ॥२८॥ आदित्यास्त्वा परिगृह्णन्तु)^{१२} जागतेन छन्दसा इत्युत्तरतः प्राचीम् ॥२९॥ इमां नराः कृणुत वेदिमेत्य इति (करणं जपति । *वसुमतीं=रिष्येत् इति ॥३०॥ अग्नीदित-स्त्रिहंर इ-)त्याहाग्नीधम्^{१३} ॥३१॥ समुद्धतस्य^{१४} त्रिरग्नीद्धृत्वा^{१५} हस्तेन संमार्ष्टि ॥३२॥ अथाह ब्रह्मन्नुत्तरं परिग्राहं परिग्राहीष्यामि इति ॥३३॥ ऋतसदसि^{१६} इति दक्षिणतः प्राचीं^{११} स्फ्येन वेदिं परिगृह्णाति ॥३४॥ सत्यसदसि इति पश्चादुदीचीम् ॥३५॥ धर्मसदसि^{१७} इत्युत्तरतः प्राचीम्

१. MHP अग्नीर्दक्षिण. २. MHP om. ३-३. MHP वर्षत्कृते. ४. MHP स्वधान. ५. H oms. ६. MHP अन्वधान. ७. MHP क्षिरिति. ८. MP वसवस्त्वा. ९. MHP om. १०. H *ग्नीधम्. ११. H समुद्धृतस्य. १२. MHP त्रिरग्नी वृत्वा. १३. MHP ऋतस्सद°. १४. MHP धर्मसद°.

॥३६॥ घा असि^१ स्वघा असि इति प्रतोची^२ स्फ्येन वेदिं योयुप्यते ।
‘उर्वी चासि = अनुदृशो’ यजन्ते इत्यन्तः ॥३७॥ समुद्धन्ति ॥३८॥ [७]^३ ॥

[प्रोक्षणीरासादनं स्फ्यप्रक्षालनं स्रुक्संमार्गः पत्नीसन्नहनञ्च]

(अग्नीत् प्रोक्षणीरासादयेध्मावहि-)रूपसादय^४ स्रुवं च स्रुचश्च समृद्धिं पत्नी^५ सन्नह्याज्येनोदेहि^६ इति ॥१॥ मार्जयित्वाजनीत्^७ स्फ्यस्य वर्त्मन्नुपनिनीय^८ प्रोक्षणीः सादयति अमुष्य त्वा प्राणे सादयामि इति ॥२॥ उत्तरेणोत्कर^९ स्फ्यं निहन्ति ॥३॥ यं देष्टि यजमानस्तं ध्यायति ॥४॥ अप उपस्पृश्य मार्जयित्वा प्रक्षाल्य स्फ्यमागत्य वेदपरिवासनैः स्रुचः संमार्ष्टि ॥५॥ ‘स्रुवोऽस्य (-नाधृष्टः सपत्नसा-)हः इति स्रुवमादत्ते’ ॥६॥ प्रत्युष्ट^{१०} रक्षः प्रत्युष्टा अरातयः इति गार्हपत्ये निष्टपति ॥७॥ आयुः प्राणं मा निर्मृक्षम् इति संमार्ष्टि । ‘वाजिनी’^{११} त्वा सपत्नसाह^{१२} संमार्ज्मि इति, त्रिरन्तरतः सकृदधस्तात् ॥८॥ तं निष्टप्य प्रयच्छति ॥९॥ जुहूरस्यनाधृष्टा सपत्नसाही इति जुहूमादत्ते ॥१०॥ प्रत्युष्ट^{१३} रक्षः प्रत्युष्टा अरातयः^{१४} इत्येव गार्हपत्ये निष्टपति ॥११॥ चक्षुः (श्रोत्रं मा निर्मृक्षम् इति संमार्ष्टि) । ‘वाजिनी’^{१५} त्वा सपत्नसाह^{१६} संमार्ज्मि इति, त्रिरेवान्तरतः सकृदधस्तात् ॥१२॥ तां^{१७} निष्टप्यैव प्रयच्छति ॥१३॥ ‘उप-भृदस्यनाधृष्टा सपत्नसाही इत्युपभृतमादत्ते’^{१८} ॥१४॥ प्रत्युष्ट^{१९} रक्षः प्रत्युष्टा अरातयः इत्येव गार्हपत्ये निष्टपति ॥१५॥ प्रजां योनिं मा निर्मृक्षम् इति संमार्ष्टि । ‘वाजिनी’^{२०} त्वा सपत्नसाह^{२१} संमार्ज्मि इति, त्रिरेवान्तरतः सकृदधस्तात् ॥१६॥ तां निष्टप्यैव प्रयच्छति ॥१७॥ ध्रुवाऽस्यनाधृष्टा सपत्नसाही इति ध्रुवामादत्ते ॥१८॥ प्रत्युष्ट^{२२} = पति ॥१९॥ गोष्ठाद्रयि मा निर्मृक्षम्^{२३} इति संमार्ष्टि । ‘वाजिनी’^{२४} त्वा सपत्नसाह^{२५} संमार्ज्मि इति, त्रिरेवान्तरतः^{२६}

१. MHP अग्नि. २. Cf VS I, 28 : दिश्य; Baudhās I, 11 : 15. 18: दृश्य.
३. Mss do not give any sign of paṭala-ending. Probably it might have been given in the text which is broken. ४. MH ‘घूपसा’
५. MHP ‘नोदीचीति. ६. MHP ‘ग्नीत्. ७. MP. वर्त्मन्नु’. ८. H स्रुवोऽस्य वेदितिरिति; P स्रुवोऽस्य वेदितिरिति. ९. MHP स्रुचमा° १०. MHP वाजिनस्त्वा. ११. MHP ins इत्यनाधृष्टः सपत्नसाहः after अरातयः. १२. MH वाजिनीः १३. MH om. १४. P ‘भृतस्यना’. १५. MH ‘भृदमा’. १६. MHP abr; II. 8. 11. १७. P निर्मृक्षम्. १८. MH साहं. १९. MHP abr; see II. 8. 12-13.

=च्छति ॥२०॥ तूष्णीं प्राशिन्नहरणमादाय प्रत्युष्ट^१ =ष्टपति ॥२१॥ रूपाद्वर्ण-
मा निर्मुक्षम् इति संमाष्टि । 'वाजिनं' त्वा सपत्नसाह^२ 'संमार्ज्मि इति'
त्रि^३ =स्तात् ॥२२॥ तन्निष्टप्यैव^४ प्रयच्छति ॥२३॥ अद्भिर्वेदपरिवासनानि^५
स^६ स्पृश्य^७ सञ्चर उदस्यति ॥२४॥ हत्वा स्त्रुचोऽपरेणोत्करं तृणानि स^८
स्तोर्योदगावृत्तान्यनुपूर्व^९ स^{१०} सादयति ॥२५॥ आगत्यापरेण गार्हपत्यमा-
सीनां पत्नी^{११} सन्नह्यति आशासाना =सुकृताय कम् इति ॥२६॥ सुप्रजसस्त्वा-
वयम् इत्येनामुपनिषदं वाचयति । 'सुपत्नीरुपनिषेदिम' =अदध्वासो अदाम्यम्^{१२}
इति ॥ २७ ॥ इन्द्राणीवाविधवा भूयासम् इत्यनुनिषदम् । 'अदि-
तिरिव सुपुत्रा अस्थूरि'^{१३} त्वाग्ने गार्हपत्यानुनिषदेयम् इति ॥२८॥ पयस्वतीरो-
धयः इति तिरःपवित्रमप आशयति । 'पयस्वद्वीरुधां प =सृज इति ॥ २९ ॥
अग्ने व्रतपते इति मार्जयित्वा समिधमाधापयति^{१४} । 'व्रतं च =
व्यता^{१५} स्वाहा इति ॥ ३० ॥ आज्यमसि इत्येनामाज्ये^{१६} वाचयति । 'अद-
ध्वेन'^{१७} त्वा चक्षुषाऽवेक्षे प्रजायै मे निकामधारणमसि सुप्रजास्त्वाय इति ॥ ३१ ॥
तेजोऽसि तेजोऽनु प्रेहि इत्यादायाज्य^{१८} हरति ॥ ३२ ॥ वायुस्त्वाऽन्तरिक्षात्पानु-
सूर्यो दिवः^{१९} अग्निस्ते हरो मा^{२०} 'प्रतिधाक्षीः इत्याहवनीये'^{२१} ऽधिश्रयति, यदि
पत्न्यन्वास्ते^{२२} ॥ ३३ ॥ देवेभ्य ऊर्जे सीद इत्युत्तरेण प्रोक्षणीः सादयति
॥ ३४ ॥ अग्नेजिह्वासि इत्येनदेवान्तरावकाशेनावेक्षते । 'सुभूदेवानां धाम्ने-
धाम्ने देवेभ्यो यजुषेयजुषे भव इति ॥३५॥ एहि यजमान इत्याह ॥३६॥ पूर्व-
णाहवनीयं यजमानः^{२३} परिक्रामति ॥३७॥ उत्तरेण प्रणीता दक्षिणेनोत्क-
रमुत्तरेण स्त्रुचोऽपरेण वेदिमत्याक्रम्य दक्षिणा उदगावृत्त उपविशति
॥३८॥ आज्यमसि इत्येनामाज्ये^{२४} वाचयति । 'सत्यमसि =तस्य ते भक्षीय इति
॥३९॥ असवे तन्मे गोपाय इत्यात्मनश्च्छायामवेक्षते'^{२५} ॥ ४० ॥ तेजोऽसि

१. MHP abr; see II.8.11. २. MP वाजिस्त्वा; H वाजिनी-
स्त्वा. ३. H 'साही'; MP 'साहि. ४-४. MHP संमार्ज्मि. ५. MHP
abr; see II.8.12. ६. MHP निष्टव्यं. ७. MHP अजिर्वेदं. ८. M
'स्पृश्यं. ९. MHP 'रूप सदेम. १०. MP 'दाम्याम्. ११. MHP असूर्यं.
१२. MH समिधापयति; P 'धावयति. १३. MHP इत्येनामा. १४. MHP
'दण्डेन. १५. MH add इति after दिवः. १६-१६ MHP 'धाक्षीत्याह'.
१७. MP पत्न्यान्वा. १८. MHP 'मानं. १९. P 'त्येवमा. २०. MHP
'स्मनच्छाया'.

इत्येनदुदीचीनाग्राभ्यां पवित्राभ्यामामाज्यं पुनाति 'शुक्रमसि ज्योतिरस्यमृतमस्य-
युद्धूतशूम्'७ सत्यौजाः इति ॥४१॥ स्रुवं च जुहूँ चादत्ते ॥४२॥ तस्यां
गृह्णाति तेजोऽसि धामासि प्रियं देवानामनाधृष्टं देवयजनम् इति चतुरः स्रुवान्
॥४३॥ ता७ संमृज्य प्रयच्छति ॥४४॥ उपभृतमादत्ते ॥४५॥ तस्यां
गृह्णाति 'शुक्रमसि धामासि प्रियं देवानामनाधृष्टं देवयजनम् इति चतुरः स्रुवान्'
॥४६॥ तूष्णीमपर७श्चतुरोऽर्धस्रुवान् ॥४७॥ ता७१ संमृज्यैव प्रयच्छति
॥४८॥ ध्रुवामादत्ते ॥४९॥ तस्यां गृह्णाति अमृतमसि धामासि प्रियं
देवानामनाधृष्टं देवयजनम् इति चतुरः स्रुवान् ॥५०॥ चतुर्थे भूयोऽभ्यान-
यति ॥५१॥ 'पत्नीसंयाजे(-भ्योऽति-)-शिनष्टि' ॥५२॥ ता७ संमृज्यैव
प्रयच्छति ॥५३॥ [८]१ ॥

[इध्माबर्हिषो सन्नहनं युक्प्रोक्षणं वेद्यां हविरासादनञ्च]

अपरेण वेदि७ सस्रुवामाज्यस्थालीं निधाय तूष्णीं स्रुवेणावोक्षति°
॥१॥ उपोत्थाय कृष्णोऽस्याखरेष्टोऽनये त्वा जुष्टं 'प्रोक्षामि इति' विस्रस्येध्मं
प्रोक्षति ॥ २ ॥ वेदिरसि बर्हिषे त्वा जुष्टां प्रोक्षामि इति वेदिम् ॥३॥ बर्हि-
रसि स्रुग्न्यस्त्वा जुष्टं प्रोक्षामि इति बर्हिः ॥४॥ प्रोक्षिताः (स्थ इत्यद्भिरेवापः
प्रोक्षति ॥५॥ अन्त-)-वेदि पुरो(-ग्रन्थि बर्हिरासाद्य) दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा
पृथिव्ये त्वा इति प्रोक्षति ॥ ६ ॥ तूष्णीं पुरस्ताद् ग्रन्थिमभिषिञ्चति, तूष्णीं
पश्चात् ॥७॥ शुचतां लोकः१ पितृषदनः इति दक्षिणाया७ श्रोण्यां निनयति
॥८॥ ऊर्जा पृथिवी गच्छत । स्वधा पितृभ्य ऊर्ध्व१° बर्हिषदस्यः इति
सन्ततमेवोत्तरस्यै श्रोण्यै निनीयापरेणात्मानं पूर्वोक्तकर (उदूह्य प्रोक्षणी-
धानं बर्हिर्विस्रस्य विष्णोः स्तूपोऽसि इति पुरस्तात्)११ प्रस्तरं गृह्णाति
॥ ९ ॥ तं यजमानाय प्रयच्छति, ब्रह्मणे वा ॥ १० ॥ सव्ये वा हस्ते कुरुते
॥ ११ ॥ साग्र७ सन्नहनं कृत्वा दक्षिणाया७ श्रोण्यां निदधाति ॥ १२ ॥
देवबर्हिः इत्येतद् बर्हिमुष्टिनाऽभिच्छादयति । 'ऊर्णाम्रद=देवेभ्यः इति
॥ १३ ॥ उरु यज्ञाय इति त्रीन् प्राचो मुष्टीन् प्रकिरति । 'उरु यजमानायोरु

१. MHP स्रुवं. २-२. P oms. ३. MHP ता. ४. MH पत्नी°. ५. M विनष्टि; HP पिनष्टि. ६. Mss do not give any sign of patāla-ending. ७. MH घरणे°. ८-८. MHP प्रोक्षति. ९. MP लोकं. १०. MH उर्वी भव. ११. cf. Baudhās. I.13 : 19. 20-21.

(ते यज्ञपतिः प्रथताम् इति ॥ १४ ॥ स्तुणी-)त बहिः इति वाचं विसृजते ॥ १५ ॥ त्रिवृद्बहिः स्तृणन्त्यनतिदृश्नम् ॥ १६ ॥ प्रस्तरमादाय प्राङ्मुसृप्य परिधीन् परिदधाति ॥ १७ ॥ गन्धर्वोऽसि विश्वावसुः इति मध्यमं परिधिम् । °विश्वस्मान्नेत्राद् यजमानस्य परिधिरसीढ ईडितः इति ॥ १८ ॥ इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिणः इति दक्षिणाधर्यम्^१ । °विश्वस्मा = डितः इति ॥ १९ ॥ मित्रावरुणौ त्वोत्तरतः^२ परिधत्ताम् इत्युत्तराधर्यम् । °ध्रुवेण^३ धर्मणा विश्वस्मा = ईडितः इति ॥ २० ॥ सूर्यस्त्वा पुरस्तात्पातु इति दक्षिणतः समिधमादधाति । °कस्याश्वि-दमिशस्त्या = मध्वरे वर्षिष्ठेऽधिनाके स्वाहा इति ॥ २१ ॥ तूष्णीमुत्तरत आदधाति ॥ २२ ॥ ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽह^४ सजातेषु भूयासम् इति मध्यमे परिधौ वाचयति । °धीरश्चेता वसुविद् इति ॥ २३ ॥ उग्रोऽस्युग्रोऽह^५ स = यासम् इति दक्षिणाधर्ये । °उग्रश्चे = विद् इति ॥ २४ ॥ अमिमू = यासम् इत्युत्तराधर्ये^६ । °अमिभूश्चेता वसुविद् इति ॥ २५ ॥ युनज्मि त्वा ब्रह्मणा दैव्येन इति मध्यमे परिधौ स्पर्शयित्वा समिधमादधाति । °हव्याया = ते अग्नये^७ स्वाहा इति ॥ २६ ॥ आगत्यापरेण वेदिं प्रागावृत्त उपविश्य विशो यन्त्रे स्यः इत्यन्तर्वेद्युदीचीनाग्रे तिरश्ची सादयति ॥ २७ ॥ तयोरुपरि वसुना^८ रुद्राणामादित्यानां^९ सदोऽसि इत्युत्तरपवित्रं प्रस्तर^{१०} सादयति ॥ २८ ॥ त^{११} सव्येनानुव्रजेत् ॥ २९ ॥ घृताच्यसि इति जुहूमादत्ते ॥ ३० ॥ द्यौर्जन्मना जुहूर्नाम्ना प्रिया देवानां प्रियेण नाम्ना प्रिये सदसि सीद इत्युपरि प्रस्तरे जुहू^{१२} सादयति ॥ ३१ ॥ तां दक्षिणेनानुव्रजेत् ॥ ३२ ॥ घृताच्यसि इत्युपभृतमादत्ते ॥ ३३ ॥ अन्तरिक्षं जन्मनोपभृत्नाम्ना प्रिया देवानां प्रियेण नाम्ना प्रिये सदसि सीद इत्युत्तरेण जुहूमुपभृत^{१३} सादयति मनाक् प्रत्यूढामिव ॥ ३४ ॥ ता^{१४} सव्येनैवानुव्रजेत् ॥ ३५ ॥ घृताच्यसि इति °ध्रुवामादत्ते ॥ ३६ ॥ पृथिवी जन्मना^{१५} ध्रुवा^{१६} नाम्ना प्रिया देवानां प्रि = सीद इत्युत्तरेणोपभृतं ध्रुवा^{१७} सादयति मनाक् प्रत्यूढतरामिव ॥ ३७ ॥ सस्रुवामाज्यस्थालीमादायागत्यापरेण गार्हपत्यं प्रागावृत्त उपविश्योपस्तीर्णाभिर्घारिता-न्युनुपूर्व^{१८} हवी^{१९}ष्यद्वासयति ॥ ३८ ॥ प्रत्यनक्ति कपालानि ॥ ३९ ॥ तानि संख्यायोद्वासयति ॥ ४० ॥ समभिघार्य हवी^{२०}ष्याहरन्ति ॥ ४१ ॥ पूर्वेण जुहूम-

१. H °गार्ह. २. MHP °त्तरतं. ३. MHP ध्रुवेण. ४. MHP °त्तरार्धे.
 ५. MHP अग्ने. ६. MHP सव्येन नान्वृजेत्. ७. MHP °णेनान्वृजेत्.
 ८. MHP सव्येनान्वृजेत्. ९-९. MHP repeat. १०. P ध्रुवं.

ष्टाकपालमासादयति, तमुत्तरेण चरुम्, तमुत्तरेणैकादशकपालम्, दक्षिणायां^१
 श्रोण्यां दधिसाल्नायम्, उत्तरस्यां^२ शृतम् ॥४२॥ 'दक्षिणतस्तिष्ठन् व्रतमु-
 पेति' ॥ ४३ ॥ पयस्वतीरोषधयः इति तिरःपवित्रमप आचामति । 'पयस्व-
 द्वीरुधां' प=सं^३ सृज इति ॥ ४४ ॥ अग्ने 'व्रतपते इति' मार्जयित्वा समिध-
 मादधाति । 'व्रतं चरिष्यामि=स्वाहा इति ॥४५॥ आगत्य' ध्रुवा असदम्
 इति ध्रुवामभिमृशति^४ । 'ऋतस्य योनौ सुकृतस्य लोके ता विष्णो पाहि
 (पाहि)^५ यज्ञं पाहि यज्ञपति पाहि मां यज्ञनियम् इति ॥ ४६ ॥ यन्मे अग्ने
 अस्य यज्ञस्य रिष्यात् इत्यनुपूर्वं^६ हवीं^७ व्यभिमृशति । 'यद्वा स्कन्दा=स्थे
 भूश्रुवः सुवरो वाग् इति ॥ ४७ ॥ चतुर्होतारं ध्रुवायां व्याचष्टे ॥ ४८ ॥

[९] [इति द्वितीयोऽनुवाकः]

[आधारः]

अग्नये समिध्यमानायानुब्रूहि इत्याह ॥१॥ प्रणवे प्रणवे तिस्रः समिधोऽभ्या-
 दधाति^१ न्यासे चैव प्रणवे चैव (प्रणवे चैव ॥ २ ॥ अ-) त ऊर्ध्वं समिद्धो
 अग्न आहुत इत्येतामध्वर्युरिध्मौ परोप्सति^२ ॥ ३ ॥ अतिशिनष्टि समिधः^३
 ॥ ४ ॥ यदा जानाति आजुहोत दुवस्यत इत्यथ वेदेन त्रिरुपवाजयति
 उच्छुष्मो अग्ने=दासते इति ॥ ५ ॥ स्रुवेणाधारमाधारयत्युत्तरेभ्यः समुन्मु-
 खेभ्यो^४ दक्षिणा तिर्यञ्चम् प्रजापतये स्वाहा इति मनसा ॥ ६ ॥ अथाह
 (अग्नीत् परिधीं^५ चानिं च त्रिस्त्रिः समृद्धि इति ॥७॥ इध्मसन्नहना-) नि^६
 स्फ्य उपसंगृह्य त्रिरग्नीन्मध्यमं परिधिं^७ संमार्ष्टि, त्रिदक्षिणार्ध्यम्, त्रिरु-
 तरार्ध्यम्, त्रिरग्निम् ॥८॥ भुवनमसि विप्रयस्व इति स्रुच उपतिष्ठते । 'अग्ने
 यष्टरिदं नमः इति ॥९॥ जुह्वेह्यग्निस्त्वा^८ ह्वयति देवयज्यायं इति जूहूमादत्ते
 ॥१०॥ उपभृदेहि देवस्त्वा सविता ह्वयति (देवयज्यायं इत्युपभृतमादत्ते
 ॥११॥ सुयमे मे अद्य घृताची भूयास्तम् इति स्रुचौ संदधाति ॥१२॥
 अग्नाविष्णू मा वामवक्रमिषम् इत्याक्रामति^९ । 'विजिहायां=णुतम् इति

१-१. H दक्षिणतस्तिष्ठन्तमुं. २. MH 'स्वतीरुधां. ३-३. MHP
 व्रतपति. ४-४. MH गं न्वाहेत्या. ५. MH ध्रुवामि०. ६. MHP om.
 ७. Ao II. 163 : 5-6 : 'भ्यादध्यात्. ८. Cf Ao II. 163. 6.
 ९. MHP परिप्सं. १०. MHP समिधं. ११. MHP संमुखे. १२. Cf.
 Bhārṣ II. 12.7. १३. MH जुह्वेत्यग्निं; P जुह्वेत्यग्निं. १४. P 'क्रमति.

॥१३॥ आक्रम्य^१ जपति विष्णोः स्थाने तिष्ठानि यत^२ इन्द्रस्तिष्ठन् वीर्यम-
 कृणोत्ततो वीर्यं क्रियासम्^३ इति ॥१४॥ स^४ रम्योर्ध्वो^५ अध्वरो दिविस्पृग् इति
 मध्यमे (परिधौ स^६ स्पृश्यर्जुमाधारमाधारयति । "अह्नुतो यज्ञो यज्ञपते-
 रिन्द्रा-)वात्स्वाहा^७ इति ॥१५॥ सन्ततमेवोत्तरमाधारमाधारयति दक्षिणेभ्यः
 समुन्मुखेभ्य उदञ्च^८ तिर्यञ्चम् ॥१६॥ अस^९ स्पर्शयन् स्रुचावत्याक्रामति
 पाहि मा=ज इति ॥१७॥ अत्याक्रम्य संज्योतिषा ज्योतिरङ्काम्^{१०} इति
 जुह्वा ध्रुवा^{११} समनक्ति । स^{१२} हविषा हविः सं यज्ञपतिराशिषा (इति
 ॥१८॥ यथायतन^{१३} स्रुचौ सादयित्वो-)त्तिष्ठन् प्रवरायाश्रावयति^{१४} ॥१९॥
 स्फ्यमादायाग्नीत्पश्चादन्वारभते ॥२०॥ इध्मसन्नहनानि स्फ्य उपसंगृह्य-
 श्रावयति ॥२१॥ ओश्रावयेत्याह ॥२२॥ अग्निर्देवो^{१५} होता^{१६} देवान्^{१७} यक्षद्विद्वा^{१८}
 श्विकित्वात्मनुष्वद्धरतवदमुवदमुवदब्रह्मण्वदेह वक्षद् ब्राह्मणा अस्य यज्ञस्य प्रावि-
 तार (इत्य-)सौ मानुषः इत्याहवनीये शकलं प्रास्यति यथा होतुर्नाम भवति
 ॥२३॥ सीद होतरः^{१९} इत्याह ॥२४॥ बर्हिष्येव बर्हिरुपगूहति ॥२५॥
 सीदति होता ॥२६॥ यदा जानाति घृतवतीमध्वर्यो स्रुचमास्यस्व इत्यथाञ्जलि
 करोति अश्विनाध्वर्यू ब्राह्मणा प्र णः शास्त नमो वो अस्तु इति ॥२७॥ स्रुचा-
 वादायाध्वर्युरत्या(-क्रामति ॥२८॥ अत्याक्रम्याश्राव्याह समिधो यज इति
 ॥२९॥ वषट्कृते पश्चात् समिन्मुखे जुहोति ॥३०॥ यज यज इति ॥३१॥
 पञ्च प्राचः^{२०} प्रयाजान् यजति ॥३२॥ चतुर्थेऽर्धे^{२१} समानयते ॥३३॥ उपभृ-
 तोऽधि^{२२} सर्वं प्रयजति ॥३४॥ प्रयाजानिष्ट्वाऽत्याक्रम्य ध्रुवामभिधारयति,
 अथाष्टकपालम्, अथ चरुम्, अथैकादशकपालम्, अथ दधिसान्नाय्यम्, अथ शृतम्,
 उपभृतमन्ततः ॥३५॥ (अग्न-)येऽनुब्रूहि इत्याहाज्यस्य गृह्णानश्चतुः ॥३६॥
 ध्रुवां^{२३} प्रत्यज्य प्रस्तर^{२४} समज्योत्तिष्ठति ॥३७॥ अत्याक्रम्याश्राव्याह अग्नि
 यज इति ॥३८॥ वषट्कृत उत्तरार्धे जुहोति ॥३९॥ सोमायानुब्रूहि इत्या-
 हाज्यस्येव^{२५} गृह्णानश्चतुः ॥४०॥ ध्रुवां प्रत्यज्य प्रस्तर^{२६} समज्यं वोत्तिष्ठति

१. H आक्राम्य. २. MHP यतेन्द्र°. ३. P क्रियास. ४. Cf TS.
 I. 1.12.6 : समारम्य. ५. MHP वे स्वाहा, Cf Baudhās I. 15 :
 23.16. ६. MHP उदञ्च. ७. MH °रजाम्; P °राजाम्. ८. MHP
 प्रपारयाश्रा°. ९. P अग्नीर्दे°. १०. MHP गोता. ११-११. MHP कित्वात्म-
 नुष्वद्भरतपदमुपदब्रह्मण्वदा च वक्षद्ब्राह्मणस्य [M °णास्य]. १२. MH होतु°.
 १३. MHP प्राचं. १४. H °भृतेधि°. १५. P ध्रुवान्. १६. MHP °त्याज्य°

॥४१॥ अत्याक्रम्याश्राव्याह सोमं^१ यज इति ॥४२॥ वषट्कृते दक्षिणार्धे जुहोति ॥४३॥ उपस्तीर्याप उपस्पृश्यावद्यन्नाह अग्नयेऽनुब्रूहि इति ॥४४॥ पश्चाच्च पुरस्ताच्चाष्टाकपालस्यावद्यति ॥४५॥ अभिधारयति ॥४६॥ प्रत्यनक्ति ॥४७॥ ध्रुवां प्रत्यज्य प्रस्तरं^२ समज्यं^३ = व्याह अग्निं यज इति ॥४८॥ वषट्कृते मध्ये जुहोति ॥४९॥ उपस्तीर्याप उपस्पृश्यावद्यन्नाह सोमायानुब्रूहि इत्युपांशु पौर्णमास्याम्, विष्णवे इत्यमावास्यायाम् ॥५०॥ पश्चाच्च पुरस्ताच्च^४ चरोरवद्यति ॥५१॥ अभिधारयति ॥५२॥ प्रत्यनक्ति ॥५३॥ ध्रुवां प्रत्यज्य प्रस्तरं^२ समज्यै^५ (वोत्तिष्ठति)^६ ॥५४॥ अत्याक्रं^७ = व्याह अमं यज इति ॥५५॥ वषट्कृते पूर्वार्धे जुहोति ॥५६॥ उपस्तीर्यैवा^८ (प उपस्पृश्यावद्य-)^९ न्नाह अग्नीषोमाभ्यामनुब्रूहि इति पौर्णमास्याम्, इन्द्राग्न्याम् इत्यमावास्यायामनोजानस्य, इन्द्राय इतीजानस्य^{१०} ॥५७॥ पश्चाच्च पुरस्ताच्चैकादशकपालस्यावद्यति ॥५८॥ पश्चाच्च पुरस्ताच्च दध्नः सुवेणावद्यति ॥५९॥ पश्चाच्च पुरस्ताच्च शृतस्य सुवेणावद्यति ॥६०॥ दध्नोऽभिपूरयति ॥६१॥ अभिधारयति ॥६२॥ प्रत्यनक्ति^{११} ॥६३॥ ध्रुवां^{१२} = व्याह इन्द्रं यज इति ॥६४॥ वषट्कृतेऽपरार्धे जुहोति ॥६५॥ अग्नयेऽस्विष्टकृतेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥६६॥ सकृदुत्तरार्धादष्टाकपालस्यावद्यति ॥६७॥ सकृदुत्तरार्धान्मेक्षणेन चरोरवद्यति ॥६८॥ तदवदायाधोऽघः सुचावग्नीध्रे प्रयच्छति ॥६९॥ सकृदुत्तरार्धादिकादशकपालस्यावद्यति ॥७०॥ सदुदुत्तरार्धाद् दध्नः सुवेणावद्यति ॥७१॥ "सकृदुत्तरार्धाच्छृतस्य सुवेणावद्यति"^{१३} ॥७२॥ शृतस्याभिपूरयति ॥७३॥ अभिधारयति ॥७४॥ प्रत्यनक्ति^{१४} ॥७५॥ ध्रुवां प्रत्यज्य प्रस्तरं^२ समज्यैवोत्तिष्ठति ॥७६॥ अत्याक्रम्याश्राव्याह अग्निं^{१५} स्विष्टकृतं यज इति ॥७७॥ वषट्कृते उत्तरार्धेऽतिहाय पूर्वां^{१६} आहुतीर्जुहो^{१७} (-ति)^{१८} ॥७८॥ अनुप्रहरत्यग्नीन्मेक्षणम् ॥७९॥ तत् स^{१९} स्रावेणाभिजुहोति ॥८०॥ अत्याक्रम्य यथायतनं^{२०} सुचौ सादयित्वा यतोऽष्टाकपालस्य सौविष्टकृतमवद्यति^{२१} ततो

१. MH सोमाय. २. MHP abr; see above S. 37-38. ३. MHP 'स्ताच्चाप. ४. MHP om. ५. MHP abr; see S. 38. ६. MHP om. ७. MHP इन्द्रायेति जानस्य. ८. MHP प्रत्यान. ९. MHP abr; see S. 41-42. १०-१०. MHP om. ११. P. पूर्वो. १२. MHP om ति. १३. MHP सौस्विष्ट.

यवमात्रं प्राशित्रमवद्यति ॥८१॥ तत्पूर्वेण स्रुचोऽपरेण परिधीनतिहृत्य
दक्षिणतो वेद्यै सादयित्वाऽभिधारयति ॥८१॥ अप उपस्पृश्य मार्जयित्वा
प्रक्षाल्य स्रुवदण्डं प्रक्षाल्येडापात्रमुपस्तृणीते ॥८२॥ [१०]

[इडोपाह्वानम्]

दक्षिणार्धादिष्टाकपालस्य पुरोडाशशकलमवद्यति ॥१॥ तच्चमसेऽव-
दधाति ॥२॥ अवदानानि संभिद्य पूर्वार्धादिष्टाकपालस्य चतुरङ्गुलं
यजमानभागमवद्यति ॥३॥ 'संभेदनान्यवदायाज्ये-(नाभ्यज्य द्वितीयमव-)
द्यति' ॥४॥ दक्षिणार्धाच्चरोरवदायावदानानि संभिद्य द्वितीयमव-
द्यति ॥५॥ दक्षिणार्धादिकादशकपालस्यावदायावदानानि संभिद्यैव द्वितीय-
मवद्यति ॥६॥ दक्षिणार्धाद्दध्नः स्रुवेणावदायावदानानि संक्षुभ्य द्वितीय-
मवद्यति ॥७॥ दक्षिणार्धाच्छृतस्य स्रुवेणा-(वदायावदानानि संभिद्यैव
द्वितीयमवद्यति) ॥८॥ 'दध्नो वा' श्रुतस्य वाऽभिपूरयति ॥९॥ उभ-
योर्वाऽभिधार्य होत्र इडामादधाति ॥१०॥ पूर्वेण होतारमनुत्सृजन्नत्या-
क्रामति ॥११॥ होतुरङ्गुलिमाज्येनाक्त्वा होतुः पाणावुपस्तृणीते ॥१२॥
द्विरवद्यति ॥१३॥ सकृदभिधारयति ॥१४॥ चतुरवत्तावान्तरेडा ॥१५॥
अन्वारभेते अध्वर्युश्च यजमानश्च ॥१६॥ यदा जानाति 'इडो-(पहूता
इत्य-)'थाध्वर्युर्यजमानं वाचयति सुरुपवर्षवर्णं = मघोनी; जुष्टिरसि = तेऽशीय
इति ॥१७॥ बर्हिषदमष्टाकपालं कृत्वा ब्रध्न पितृस्व इत्यध्वर्युर्यजमानं
वाचयति । 'ददतो मे मा क्षायि कुर्वतो मे' मोपदसत् । दिशां क्लृप्तिरसि
दिशो मे 'कल्पन्तां कल्पन्तां' मे दिशः । आशानां त्वाशापालेभ्यश्चतुर्म्यो
अमृतेभ्यः । इदं भूतस्याध्यक्षेभ्यो विधेम हविषा वयम् । अपस्मिन्त्व', ओषधीजिन्व,
द्विपात्पाहि चतुष्पादव' दिवो वृष्टिमेरय इति ॥१८॥ पात्रियां पुरोडाशः
समवदाय' पुरस्तात् प्रत्यगावृत्ताय द्विरुपस्तीर्णाभिधारितमग्नीध आद-
धाति ॥१९॥ अग्निर्मा दुरिष्ठात्पातु इति पूर्वस्मिन्नवदाने वाचयति ।
'सविताषशः सात् इति ॥२०॥ उत्तर-(स्मिन्)' यो मेऽन्ति दूरेऽरातीयति तमेतेन

१. HP 'यात्र उप'. २. MHP 'वधाया'. ३. MHP हृत्वि. ४-४. MHP
दध्नोप. ५. H oms ति । उभ. ६. MHP 'मननुसृजन्'. ७. MHP इडे.
८. MP om. ९. MP मोपदसत्. १०-१०. MHP कत्वन्तां कत्वन्तां.
११. MHP भूतेभ्यः. १२. MH अस्मिन्त्व; P अपस्मिन्त्व. १३. MHP om
अव. १४. HP 'वधाय. १५. MHP ससविता. १६. MHP om.

जेषम् इति ॥२१॥ प्राशित्रं परेक्षते ॥२२॥ प्राश्नन्ति ॥२३॥ एतस्मिन् काले
त्रिरध्वर्युर्हस्तात् प्राणेन प्राश्नाति ॥२४॥ मार्जयन्ते ॥२५॥ (मनो ज्योति-
जुषताम् इति जपति । 'आज्यं विच्छिन्नं यज्ञं समिमं दधातु)^१ बृहस्पतिस्त-
नुतामिमं नो यज्ञं विश्वे देवा इह मादयन्ताम् इति सन्ततमा ब्रह्मणः ॥२६॥
वेदेनाष्टाकपालस्य पुरोडाशशकलं पूर्वोणाहवनीयं सहाद्विब्रह्मणे परि-
हरति ॥२७॥ प्राश्नाति ब्रह्मा ॥२८॥ मार्जयते ॥२९॥ अद्विर्वेदं सः
स्पृश्येतेनेव यथैतमेत्याध्वर्यवे प्रयच्छति ॥३०॥ चरौ यजमानभागं प्रास्या-
परेणात्मानं^२ पूर्वोत्करमुदगावृत्तान्यनुपूर्वं^३ हवींष्युद्वासयन्ति ॥३१॥
आहरन्त्यन्वाहार्यम् ॥३२॥ स यद्यन्यत्र पक्वः स्यादन्वाहार्यपचनेऽधि-
श्रयेत् ॥३३॥ यद्यनुपसिक्तः^४ स्यादाज्यस्योपसिञ्चेत् ॥३४॥ तस्मिन्
प्रजापतेर्भागोऽसि इति पत्नीं वाचयति । 'ऊर्जस्वान् पयस्वान् प्राणापानौ मे पाहि
समानव्यानौ मे पाह्यु दानव्यानौ मे पाह्यक्षितोऽस्यक्षित्यै त्वा मा मेक्षेष्टा अमुत्रामुष्मिन्
लोक इह च इति ॥३५॥ तं पूर्वोणाज्यं च^५ यजमानं 'चातिहृत्यान्तर्वेद्यासादयति
॥३६॥ तस्मिन्नेवाध्वर्युर्यजमानं वाचयति ॥३७॥ तमपरेणात्मानं पूर्वो-
त्करमुदङ्मुद्गासयत्यग्नीध्रे ब्रह्मणे होत्रेऽध्वर्यव इति ॥३८॥ मनो ज्योति-
जुषताम् इति स्रुवेण सन्तति जुहोति ।^६ 'आज्यं विच्छिन्नं यज्ञं समिमं दधातु ।
बृहस्पतिस्तनुतामिमं नो यज्ञं विश्वेदेवा इह मादयन्तां स्वाहा इति ॥३९॥
एहि यजमान इत्युक्त्वाऽन्वारब्धे यजमान होतुराहुतिं द्वितीयां जुहोति ॥४०॥
अथाह ब्रह्मन् प्रस्थास्यामः, समिधमाधाय (अग्नीत् परिचींश्चाग्निं च सकृत्सकृत्)
समृद्धिं इति ॥४१॥ इध्मसन्नहनानि स्फग् उपसंगृह्य सकृदग्नीन्मध्यमं
परिधिं संमार्ष्टि, सकृद् दक्षिणाध्वर्यम्, 'सकृदुत्तराध्वर्यम्, सकृदग्निम् ॥४२॥
संमृज्यासञ्चरे^७ तृणान्युदस्यति ॥४३॥ स्रुचावादायाध्वर्युरत्याक्रामति ॥४४॥
अत्याक्रम्याश्राव्याह^८ देवान् यज इति ॥४५॥ वषट्कृते मध्ये समिधो
जुहोति ॥४६॥ (यज यज इति त्रीन् प्रतीचोऽनूयाजा-) न् यजति ॥४७॥
उत्तमं हुत्वा प्राचीराहुतीः सः स्रुवावेण संभिनत्ति^९ ॥४८॥ अत्याक्रम्य
यथायतनं स्रुचौ सादयित्वा वाजस्य मा ॥४९॥ [११]

१. MHP om. २. MHP प्रास्याचरेणा°. ३. MHP यदनुसिक्तं. ४-४. MHP पूर्वोणञ्च. ५. P चाहृत्य. ६-६. MHP सकृदग्नीरसंमृज्या°. ७. MP आश्रावयेत्याह; H आश्रावयेत्याश्रावयेत्याह. ८. MHP 'मिन्नति.

[स्रुग्व्यूहनाद्युत्तरतन्त्रम्]

वाजस्य मा प्रसवेनोद्ग्राभेगोद्गृहीद इति दक्षिणेनोत्तानेन प्रस्तरं च जुह्वोद्गृह्णाति ॥ १ ॥ अथा सपत्नीं इन्द्रो मे निग्राभेणाघरां अकः इति सव्येनो-पभृतं निग्राधते ॥ २ ॥ उद्ग्राभं च निग्राभं च = स्यताम् इति प्राचीः जुह्वमुद्गृहति प्रतीचीमुपभृतमपोहति ॥ ३ ॥ सव्ये हस्ते प्रस्तरं समस्य वसुभ्यस्त्वाऽनज्मि इति स्रुचा मध्यमं परिधिमनक्ति ॥ ४ ॥ रुद्रेभ्यस्त्वाऽनज्मि इति दक्षिणाघ्यम् ॥ ५ ॥ आदित्येभ्यस्त्वाऽनज्मि इत्युत्तराध्यं-॥ ६ ॥ यथायतनं स्रुचौ सादयित्वा मध्यमं परिधिमन्वारभ्याश्रावयति ॥ ७ ॥ ओ श्रावय इत्याह ॥ ८ ॥ इषिता दैव्या होतारो भद्रवाच्याय प्रेषितो मानुषः सूक्तवाकाय सूक्ता ब्रूहि इति ॥ ९ ॥ अनुप्रहृत्य शकलं निधाय जुह्वमाहृत्योपभृतं प्रस्तरं स्रुक्वनक्ति अक्तं रिहाणा इत्यग्रा-णि जुह्वाम्, वियन्तु वयः इति मध्यान्युपभृति, प्रजां योनिं मा निर्मुक्षमा प्यायन्तामाप ॥ ओषधयः इति मूलानि ध्रुवायाम् ॥ १० ॥ त्रिस्त्रिरक्त्वा मरुतां पृषत्यसि इति प्रस्तरमनुप्रहरति ॥ ११ ॥ वशा पृश्निर्भूत्वा दिवं गच्छ इति धूममुद्यन्तमुदोक्षते । ततो नो वृष्टिमेरय इति ॥ १२ ॥ रयिं यच्छ इत्यपरेण मुष्टिं प्रस्तरात्तृणमपयच्छति ॥ १३ ॥ तज्जुह्वामवदधाति ॥ १४ ॥ अथ सर्वं प्रस्तरमनुप्रहरति ॥ १५ ॥ यत् प्रस्तरात्तृणमपयच्छति तज्जुह्वामक्त्वा इदं ब्रूहि इत्याहाग्नीधम् ॥ १६ ॥ अनुप्रहर संवदस्व इत्याहाग्नीत् ॥ १७ ॥ अगानग्नीत् इत्याहाध्वयुः ॥ १८ ॥ अगन् इत्याहाग्नीत् ॥ १९ ॥ श्रावय इत्याहाध्वयुः ॥ २० ॥ श्रौषद् इत्याहाग्नीत् ॥ २१ ॥ अनुप्रहरति ॥ २२ ॥ स्वगा दैव्या होतृभ्यः स्वस्तिर्मानुषेभ्यः शंयोब्रू-हि इति ॥ २३ ॥ स्वस्ति-वचनो भूयासम् इत्यात्मानं प्रत्यभिमुखते ॥ २४ ॥ अप उपस्पृश्य आयुष्पा अग्नेऽस्यायुर्म पाहि इति प्राणान् संमृशते । चक्षुष्पा अग्नेऽसि चक्षुर्म पाहि श्रोत्रपा अग्नेऽसि श्रोत्रं मे पाहि इति ॥ २५ ॥ यं परिधिं पर्यधत्था इति मध्यमं परिधिमनुप्रहरति ।

१. MP जुहोद्गृ, H जुहोत्युद्गृ. २. H वाघन्त. ३. MH स्याताम्.
४. H नाघम् ५. MHP स्रुक्मन. ६. Cf Baudhās I.19 : 28.18-19.
७-७. MHP मनुतां वृषत्य. ८. MHP give the sign of broken text between दधा and ति. ९. MH सर्व. १०-१०. MHP तं जुह्वामत्तेदं.
११. MHP त्याग्नीष [P त्याग्नी]. १२. MHP ग्नीम् १३. MHP स्वाहा. १४. MHP देव्या. १५. H शंयो जु. १६. HP वचनो, १७. P उप.
१८. M पर्यमदधा; HP पर्यदधा.

वाश्री-४

‘अग्ने देव पणिभिः = चेतयातं इति ॥२६॥ अग्नेः(प्रियं पाथोऽपी-)तम् इत्यभिः
 परिधीन् प्रहरति’ ॥ २७ ॥ यदा जानाति ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम् इत्यपः
 सुचौ’ संप्रगृह्णाति स० लावभागाः स्थेषा = मादयध्वम् इति ॥ २८ ॥
 धृताची स्यः इति ध्रुवाया० स० लावं प्रश्नोत्य० धुरि धुर्यौ’ पातम् इत्यभिः
 सुगभ्यां ध्रुवा० समनक्ति ॥२९॥ अग्नेर्वा मपन्नगृहस्य सदसि सादयामि इति
 स्फ्ये जुह० सादयति, नोपभृत० स० स्पर्शयति ॥३०॥ सुम्नाय = धत्तम्
 इति सुवं च जुह० चादत्ते ॥३१॥ होत्रे वेदं प्रयच्छति ॥३२॥ दक्षिणेन
 गार्हपत्यमध्वर्युश्च यजमानश्च प्रपद्येते’, उत्तरेण होता चाग्नीच्च ॥३३॥
 आज्यस्य’ स० स्पृश्याग्नीच्छाकलमिध्मं गार्हपत्येऽभ्यादधाति ॥३४॥
 अपरेण गार्हपत्यं प्रागावृत्त उपविश्य पत्नीः संयाजयति’ ॥३५॥ सोमा-
 यानुब्रूहि इत्याहाज्यस्य गृह्णानश्चतुः ॥३६॥ ओ श्रावय इत्याह ॥३७॥
 ‘सोमं यज इति ॥३८॥ वषट्कृते मध्ये जुहोति ॥३९॥ त्वष्ट्रेऽनुब्रूहि
 इत्याहाज्यस्यैव गृह्णानश्चतुः ॥४०॥ ओ श्रावय इत्याह ॥४१॥ त्वष्टारं
 यज इति ॥४२॥ वषट्कृते जुहोति ॥ ४३ ॥ राकाया अनुब्रूहि इत्याहा-
 ज्यस्यैव’ गृह्णानश्चतुः ॥४४॥ ओ श्रावय इत्याह ॥४५॥ राकां यज
 इति ॥४६॥ वषट्कृते जुहोति ॥४७॥ देवानां पत्नीभ्योऽनुब्रूहि इत्याहाज्य-
 स्यैव गृह्णानश्चतुः ॥४८॥ ओ श्रावय इत्याह ॥४९॥ देवानां पत्नीयंज इति
 ॥५०॥ वषट्कृते जुहोति ॥५१॥ अग्नये गृहपतयेऽनुब्रूहि इत्याहाज्यस्यैव गृह्णा-
 नश्चतुः ॥५२॥ ओ श्रावय इत्याह ॥५३॥ अग्निं गृहपतिं यज इति ॥५४॥
 वषट्कृत उत्तरार्धेऽतिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहोति’ ॥५५॥ वेदे सुच०^{११}
 सादयित्वा होतुरङ्गष्ठमाज्येनाक्त्वा होतुः पाणौ चतुरवत्तमिडामाद-
 धाति ॥५६॥ अन्वारभन्तेऽध्वर्युर्यजमानः^{१२} पत्नी च^{१३} ॥५७॥ उपहूताया-
 मिडायामुत्तरतः प्रागावृत्ताय द्विरग्नीध आदधाति ॥५८॥ प्राश्नन्ति ॥५९॥
 मार्जयन्ते ॥६०॥ (मनो ज्योतिर्जुषताम् इति जपति ।’ आज्यं विच्छिन्नं यज्ञ०
 समिधं दधातु ।)^{१४} बृहस्पतिस्तनुतामिमम् = दयन्ताम् इति सन्ततमा पत्नियै^{१५}

१. P परिहरति. २. P ऋचौ. ३. H पश्चोत्य. ४. MHP धुरा
 धुर्यं. ५. MHP प्रपद्यते. ६-६. MHP चाग्नीच्याजिस्. ७. MHP जयन्ति.
 ८-८. H oms; M इत्याज्य. ९. HP इत्याज्य. १०. H आहुति.
 ११. P सुचां. १२. MHP मानं. १३-१३. MHP पत्नीति. १४. MHP
 -om. १५. MHP मपत्नियै.

॥६१॥ सं पत्नी पत्या सुकृतेषु गच्छताम् इति स्तुवेण पत्नीहोमं जुहोत्यन्वा-
 रब्धायां पत्न्याम् । 'यज्ञस्य युक्ता धुर्यावमूताम् । संकामन्ती विजहतामराति-
 मुत्तमं ज्योतिर्दिव्यारभेता' १ स्वाहा इति ॥६२॥ वेदस्य तृणं प्रच्छिद्यते ॥६३॥
 जुह्वाञ्चाज्यस्थाल्यां २ चाक्त्वा इदं ब्रूहि इत्याहाग्नीधम् ॥६४॥ अनुप्रहर
 संवदस्व इत्याहाग्नीत् ॥६५॥ अगानग्नीत् ३ इत्याहाध्वर्युः ॥६६॥ 'अगन्
 इत्याहाग्नीत्' ॥६७॥ श्रावय इत्याहाध्वर्युः ॥६८॥ श्रौष्ट इत्याहाग्नीत्
 ॥६९॥ अनुप्रहरति ॥७०॥ स्वगा देव्या ४ होतृभ्यः स्वस्तिर्मानुषेभ्यः शंयो-
 ब्रूहि इति ॥७१॥ यदा जानाति ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम् इत्यथ स्तुवं च स्तुचं
 च संप्रगृह्णाति ॥७२॥ चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥७३॥ फलीकरणानावपति
 ॥७४॥ तान् जुहोति ॥७५॥ वेदेनोपय(-च्छ-)त्यन्वाहार्यपचने ५ फलो-
 करणहोमम् 'अग्नेऽन्वायोऽशीततनो' पाहि = योनि ६ स्वाहा इति ॥७६॥
 स्तुवं च जुह्वां चादत्ते ॥७७॥ होत्रे वेदं प्रयच्छति ॥७८॥ प्राडेत्य ध्रुवा(-
 माप्याययति आप्यायतां ध्रु-)वा धृतेन = यज्ञे अस्मिन् इति ॥७९॥ वेदस्य
 तृणानि बर्हिषोपसंगृह्य देवा गातुविदः इति स्तुचा जुहोति । 'गातुं वित्त्वा =
 यज्ञ' ७ स्वाहा वाचि इति ॥८०॥ समङ्क्तां ८ बर्हिर्हविषा धृतेन इति ध्रुवायां
 बर्हिरक्त्वाऽनु ९ प्रास्यति । 'समादित्यं वसुभिः सं मरुद्भिः' १० समिद्धो (विश्व-
 देवेभिरङ्क्तां दिव्यं नमो गच्छतु यत्स्वा-)हा इति ॥८१॥ स्वाहा वाते धाः
 इत्युपरिष्ठात् स ११ स्वावेणाभि जुहोति ॥८२॥ निधाय स्तुचं पूर्वेणाहवनीयं
 प्रणीता आहृत्याधमन्तर्वेदि यजमानस्याञ्जलावानयति ॥८३॥ अभिपूर्य
 पूर्णपात्रे वाचयति सदसि सन्मे भूयाः सर्वमसि = क्षेष्ठाः इति ॥८४॥ (प्राच्यां
 दिशि देवा ऋत्विजो मार्जयन्ताम् इति) यजमानस्याञ्जलावानयति । 'दक्षिणायां
 दिशि मासाः पितरो = मार्जयन्ताम् इति ॥८५॥ निधाय स्थालीमुपोत्थाय
 दक्षिणं वेद्यन्तमनु विष्णुक्रमान् क्रमते विष्णोः क्रमोऽस्यमिमातिहा = दिशोऽनु
 विक्रमे निर्मेक्तः स यं द्विष्मः इति ॥८६॥ अगन्म सुवः सुवरगन्म इति प्राङ्
 प्रक्रामति १२ ॥८७॥ 'सदृशस्ते मा च्छित्सि' इत्यादित्यमुपतिष्ठते । 'यत्ते =

१. MHP 'रभेयाग्'. २. MHP जुह्वाञ्चाज्यस्था'. ३. MHP अदानग्नीद्.
 ४-४. MH अग्नित्या'; P अग्नीत्या'. ५. MHP देव्या. ६. MHP तं.
 ७. MHP om च्छ. ८-८. P oms. ९. MHP समन्तां. १०. P oms
 अक्त्वा ११. MHP समरुद्भि. १२. MHP प्रक्रमेति. १३-१३. H सदृश'; MP
 सदृशंस्तोमात्सी [M सदृशस्तो].

पृथिव्या अस्मादन्नाद्यान्निर्भजानि = सं ज्योतिषाऽभूवम् इति ॥८८॥ ऐन्द्रीमा-
 वृतमन्वावर्ते^१ इति दक्षिणा पर्यावर्तते ॥८९॥ तदानीमेवोपावर्तते समर्ह^२ =
 रायस्पोषः इति ॥९०॥ समिद्धो अग्ने मे दीदिहि इत्युप वा समिन्धे^३ समिधं
 वाऽभ्यादधाति । 'समेद्धा ते अग्ने दीद्यास'^४ स्वाहा इति ॥९१॥ वसुमान् यज्ञो
 वसीयान् भूयासम् इत्युपतिष्ठते ॥९२॥ अग्न आयूँषि^५ पवसे इति द्वाभ्या-
 माग्निपावमानीभ्यां गार्हपत्यमभ्येति । 'आ सुवोर्ज' = मयि इति ॥९३॥
 अग्ने गृहपते इत्युपतिष्ठते । 'सुगृहपति' = तन्तवे इत्यन्ततः ॥९४॥ कस्त्वा-
 युनक्ति स त्वा विमुञ्चतु इत्युलूखलमुसलं परेक्षते ॥९५॥ यानि घर्मे कपालानि
 इति कपालानि । 'उपचिन्वन्ति' = च्चताम् इति ॥९६॥ यज्ञो वसूव स आ
 वसूव इति यज्ञस्य पुनरालम्भं^६ प्राड्हेति । 'स प्र जज्ञे स वावृधे स देवानां =
 रयीणाम् इति ॥९७॥ गोमां अग्नेऽविमां अश्वी^७ यज्ञः इति प्राडुत्क्रम्य जपति ।
 'नृवत्सखा' = सभावान् इति ॥९८॥ पयस्वतीरोषधयः इति तिरःपवित्रमप
 आचामति । 'पयस्वद्वीरु' = स^७ सृज इति ॥९९॥ अग्ने व्रतपते इति मार्जयित्वा
 समिधमादधाति । 'व्रतमचारिषं' तदशकं तन्मेऽराधि^८ स्वाहा इति
 ॥१००॥ आगत्यापरेण गार्हपत्यमासीनां^९ पत्नीं विस्त्र^{१०}सयति इमं
 वि ध्यामि = तनुवा मम इति ॥१०१॥ पयस्वतीरोषधयः इति तिरः पवित्रमप
 आशयति । 'पयस्व' = सृज इति ॥१०२॥ अग्ने व्रतपते इति मार्जयित्वा
 समिधमाधायति । 'व्रतमचारिषं' तदशकं तन्मेऽराधि स्वाहा इति ॥१०३॥
 प्रतिपरैति^{११} पत्नी दक्षिणतः ॥१०४॥ उपविश्य यजमानभागं प्राश्नाति
 प्रजापतेर्विमान्नाम = मा(ने-)न इति ॥१०५॥ सन्तिष्ठेते दर्शपूर्णमासौ
 सन्तिष्ठेते दर्शपूर्णमासौ ॥१०६॥ [१२] [इति तृतीयोऽनुवाकः]

[इति दर्शपूर्णमासाख्यो द्वितीयः प्रपाठकः]

१. MHP 'दन्नादानिर्भ'°. २. P 'वर्तत. ३. MHP समिन्ध. ४. MHP
 add च after आयूँषि. ५. MHP 'रालम्भेति. ६. MHP अश्वीय.
 ७. M 'माचरि. ८. P 'रोधि. ९. MHP 'माधीनां. १. MHP प्रतिरैति.

अथ तृतीयः प्रपाठकः

[याजमानम्]

[प्रवत्स्यदुपस्थानम्]

प्रवसथमेष्यन् भवति ॥१॥ स पुरस्तादेव सः^१शास्ति यदस्य सः^२शिष्यं भवति ॥२॥ स यज्ञोपवीतं कृत्वाऽप आचम्य यजमानायतने^३ तिष्ठन्नाह्वनीयमुपतिष्ठते मम नाम प्रथमं जातवेदः=विमराष्यग्ने इति ॥३॥ अथ^४ वाचंयमः प्रव्रजति ॥४॥ स यदा वै वाचं यच्छति मनस्तर्हि वाक्^५ समारोहति । यदु वै मनः स प्राणः । (यदु वै वाक्) साऽनातर्हि देवता । सोऽनातर्हि देवताः^६ समारोह्य प्रवसति ॥५॥ सोऽगारेण^७ वा वृक्षेण वाऽन्तर्धाय वाचं विसृजते ॥६॥ तस्य प्रवसतो^८ व्रतस्मा^९॥७॥ नानृतं वदति^{१०}=न्त्यधः-शायी प्राक्छयिता^{११} वा ॥८॥ (प्रपथात्) प्रागुच्चारः समिधमाहरति ॥९॥ इडाऽग्निर्भवति ॥१०॥ न द्वादशीमति प्रवसति ॥११॥ यथा दैव्ये विपरिधायंवं प्रोष्य गृहानुपावर्तते ॥१२॥ प्रपथात् समिधं कुस्ते ॥१३॥ अग्नीन् पराख्याय वाचं यच्छति मनस्तर्हि वाक् समारोहति । सोऽनातमिव देवताः^{१४} समारोह्य (गृहानुपावर्तते ॥१४॥ स यज्ञोपवीतं कृत्वाऽप आचम्य यजमानायतने तिष्ठन्नाह्वनीये विपरिधत्ते मम नाम तव च=गन्धर्वः इति ॥१५॥ तूष्णीं तृतीयः^{१५} समिधोऽभ्यादधाति ॥१६॥ अन्वाहार्यपचनमेत्य तूष्णीं तृतीयः^{१६} समिधोऽभ्यादधाति ॥१७॥ अभिप्रपद्य गार्हपत्यमुपतिष्ठते त्वत्पितारो अग्ने=सुहिते मा धाः इति ॥१८॥ तूष्णीं तृ(तीयः^{१७} समिधोऽभ्यादधा-ति ॥१९॥ उपचिनोति परि वा समूहयति अयमग्निः श्रेष्ठतमोऽयं^{१८}=सुवीर्यम् इति ॥२०॥ अथ यजमानायतने तूष्णे कूर्चे वोपविश्यामन्त्रयते 'यो नामिवदत्यमिवदितव्यान्' संवदते यैरस्य संबदितव्यं भवति इति नु दैव्यमुपस्थानम् ॥२१॥ एव^{१९} ह देवा उप(तस्युरेवमृषय एवं ये पूर्वं श्रोत्रिया ऋतायव आसुः ॥२२॥ तदेतद्) ह्युत्सन्नं व्रतस्य

१. M P 'मानं यतने. २. MHP अग्ने. ३. MHP वात्. ४. Ao II.148 : 6.7: 'ऽङ्गारेण. ५. MHP प्रव्रजतो. ६. MHP abr, see supra I.8.39-43. ७. MH प्राक्छयिता; P प्राकृतीता. ८. MHP 'तमो या. ९-९. MHP यानमि'.

*गरिम्णाऽविद्यया वाऽन्येन वा ॥२३॥ नान्वाख्याने^१ ब्राह्मणमस्ति ॥२४॥
न नृम्णायेच्छन्दोब्राह्मणमेवेतत् ॥२५॥ तदेतदप्येकरात्रेणोपेप्सेद् दैव्य-
स्योपेप्सेद् ॥२६॥ इति नु दैव्यमुपस्थानम् ॥२७॥

[विराजक्रमोपस्थानम्]

अथा(तो विराजक्रमाः ॥२८॥ स) पुरस्तादेव स^७शास्तीति
समानम् ॥२९॥ स यज्ञोपवीतं कृत्वाऽप आचम्य पश्चात्तिष्ठन् गार्हपत्य-
मुपतिष्ठते नयं प्रजां मे गोपाय इति ॥३०॥ अथर्वं पितुं^२ मे गोपाय इत्यन्वा-
हार्यपचनम् ॥३१॥ श^७स्य पशून् मे गोपाय इत्याहवनीयम् ॥३२॥ सप्रथ
समां मे गोपाय इति^३ (सभ्यम् ॥३३॥ अहे बुध्निय मन्त्रं मे गोपाय इत्या-)^४
वसथीयम् ॥३४॥ नमो वोऽस्तु गोपायत मा इति सर्वान् समस्तान् ॥३५॥
अथ वाचंयमः प्रव्रजति ॥३६॥ स यदा वै वाचं यच्छतीति समानम् ॥३७॥
सोऽगारेण वा वृक्षेण वाऽन्तर्धाय वाचं विसृजते ॥३८॥ तस्य प्रवसतो^५
व्रतम् ॥३९॥ कामाशनं^६ कामशयनं कामालङ्कारोऽपरिमितं प्रवसतः^७
॥४०॥ य(था दैव्ये विपरिधायैवं प्रोष्य) गृहानुपावर्तते ॥४१॥ प्रपथात्^८
समिधं कुरुते ॥४२॥ अग्नां पराख्याय वाचं यच्छति ॥४३॥ स यदा वै
वाचं यच्छतीति^९ समानम् ॥४४॥ स यज्ञोपवीतं कृत्वाऽप आचम्य पश्चा-
त्तिष्ठन् गार्हपत्यमुपतिष्ठते नयं प्रजां मेऽज्जुगुपस्तां मे गोपाय इति ॥४५॥
तूष्णीं तृतीयं^{१०} समिधोऽभ्यादधाति ॥४६॥ अथर्वं पितुं^२ मेऽज्जुगुपस्तं मे गोपाय
इत्यन्वाहार्यपचनम् ॥४७॥ तूष्णीं तृतीयं^{१०} समिधोऽभ्यादधात्युप वा
निदधाति ॥४८॥ श^७स्य पशून् मेऽज्जुगुपस्तान् मे गोपाय इत्याहवनीयम् ॥४९॥
तूष्णीं तृतीयं^{१०} समिधोऽभ्यादधात्युप वा निदधाति ॥५०॥ सप्रथ समां
मेऽज्जुगुपस्तां^{१०} मे गोपाय इति सभ्यम् ॥५१॥ अहे बुध्निय मन्त्रं मेऽज्जुगुपस्तं

१--१. MHP विद्येयावास्येनान्वाख्याने. Caland (Ao IV.5:27; fn 4)
gives the vyākhyā text as गरिम्णा गुरुत्वेन वा; विद्यया वा, अनेन
वा (अन्येन वा ?) नान्वाख्याने ब्राह्मणमस्ति, विधायकं वाक्यं नास्तीत्यर्थः;
ब्राह्मणे विहितं हि कल्पकारैरन्वाख्यायते. Cf BaudhŚS III. 14 :
84.10-11. २. MHP पितुर्मे. ३. MHP इत्यथ ४. See I.
4.28-29. ५. MP प्रसवती [M वतो]; H प्रसतो. ६. MHP
कामाशयनं. ७. MHP प्रसवतो. ८. MHP प्रथात्. ९-९. HP om.
१०. MHP °ज्जुगुपस्तस्तां.

मे गोपाय इत्यावसथीयम्^१ ॥१२॥ नमो वोऽस्त्वज्जुगुपत मा^२ गोपायत इति^३
 सर्वान्^४ समस्तान् ॥५३॥ अथ यजमानायतने तृणेषु कूर्चे वापविश्येति
 समानम् ॥ ४॥ स यद् अज्जुगुपोऽज्जुगुपः इत्युपतिष्ठेत प्रवसतो गोप्तारो^५
 मन्येरन्, न सार्धं वसतः ॥५५॥ स यद् अज्जुगुपो गोपाय इत्युपनिष्ठते यथा
 हैवास्य^६ प्रवसतो गोप्तारो मन्यन्त एव^७ सार्धं वसतः ॥५६॥ तस्माद्
 अज्जुगुपस्तान् मे गोपाय इत्येवोपतिष्ठेत ॥५७॥ इत्यु वेव विराज-
 क्रमाः ॥५८॥ [१]^८

[माहाचमसोपस्थानम्]

अथातो माहाचमसम्^९ ॥१॥ माहाचमसेनोपस्थास्यमानो^{१०} भवति ॥२॥
 स पुरस्तादेव स^{११}शास्तीति समानम् ॥३॥ स यज्ञोपवीतं कृत्वाऽप आचम्य
 पश्चात्तिष्ठन् गार्हपत्यमुपतिष्ठते अमयं ते अमयं मे मानुषान्मा मयाद् गोपाय
 इति ॥४॥ अमयं ते अमयं मे इत्यन्वाहार्यपचनम् । 'पित्रियान्मा मयाद् गोपाय
 इति ॥५॥ अमयं ते अमयं मे इत्याहवनीयम् । 'दैव्यान्मा मयाद् गोपाय
 इति ॥६॥ नमो वो अस्तु गोपायत मा इति सर्वान् ममस्तान् ॥७॥ अथ
 वाचंयमः प्रव्रजति ॥८॥ स यदा वै वाचं यच्छतीति^{१२} समानम् ॥९॥
 सोऽगारेण वा वृक्षेण वाऽन्तर्धाय वाचं विसृजते ॥१०॥ तस्य प्रवसतो^{१३}
 व्रतं यथा विराजक्रमेषु ॥११॥ ^{१४}(यथा दैव्ये विपरिधा-)येवं प्रोष्य
 गृहानुपावर्तते ॥१२॥ प्रपथात्^{१५} समिधं कुस्ते ॥१३॥ अग्नीन् पराख्याय
 वाचं यच्छति ॥१४॥ स यदा वै वाचं यच्छतीति समानम् ॥१५॥ स यज्ञो-
 पवीतं कृत्वाऽप आचम्य यजमानायतने तिष्ठन्नाहवनीयमुपतिष्ठते अमयं
 तेऽमयं मे दैव्यान्मा मयादज्जुगुपस्तस्मान्मा मयाद् गोपाय इति ॥१६॥ तूष्णीं^{१६}
 तृतीय^{१७} समिधोऽभ्यादधात्युप वा निदधाति ॥१७॥ अमयं ते अमयं मे
 इत्यन्वाहार्यपचनम् । 'पित्रियान्मा^{१८} मयादज्जुगुपस्तस्मान्मा मयाद् गोपाय
 इति ॥१८॥ तूष्णीं तृतीय^{१९} समिधोऽभ्यादधात्युप वा निदधाति ॥१९॥
 अमयं ते अमयं मे इति गार्हपत्यम् । 'मानुषान्मा^{२०} मयादज्जुगुपस्तस्मान्मा मयाद्

१. MHP 'सथीय. २-२. MHP गोपायतमेति ३. MHP सर्वा सर्वाः.
 ४. MHP गोप्तारं. ५-५. Ao II. 148:7.3 : यथैवास्य. ६. MHP close
 the kandikā with इति प्रथमः. ७. MP माहचमं;
 Ao II. 164.31 : महाच. ८. MP प्रयच्छ. ९. MHP समान. १०. MP
 प्रवसतो. ११. MHP om. १२. MH प्रवथात्, p प्रवधात्. १३-१३. MP
 गोपायेतिन्तूष्णीं. १४. MHP पवित्रियान्मा. १५. MHP मनुषां.

गोपाय इति ॥२०॥ तूष्णीं तृतीयं^१ समिधोऽभ्यादधात्यु(-प वा निदधाति ॥२१॥ न-)मो वो अस्त्वज्जुगुपस्तस्मादु^२ गोपायत मा इति सर्वान् समस्तान् ॥२२॥ अथ यजमानायतने तूष्णे^३ कूर्चे^४ वोपविश्येति समानम् ॥२३॥ अयमु ह वै लोको गार्हपत्योऽन्तरिक्षलोकोऽन्वाहार्यपचनः सुवर्गो आहवनीयः ॥२४॥ स यत् प्रवत्स्यन्नितः पराच^५ उपतिष्ठत इमा(-नेव लोकानापनो-)ति न काचनार्तिर्भवति, न रिष्टिः ॥२५॥ स यत्पुनरेत्यवमे(-)वोपतिष्ठेत^६ प्रैभ्यो लोकेभ्यश्च्यवेत, क्षिप्रे हैवास्माल्लोकात् प्रेयात्^७ ॥२६॥ स पुनरेत्यामुतोऽर्वाच^८ उपतिष्ठत एष्वेव तल्लोकेषु प्रतितिष्ठति, नार्ति-मार्छति, सर्वमायुरेति ॥२७॥ अहरहर्वा^९(.....) पाप्मनो बिभ्य^{१०}(.....) वेत्स्यति । स नो श्रद्धावित् । तं परा वावप्स्यन्त्यगेवाभ्यवहरिष्यतीति^{११} ॥२८॥ स यद् अमयं ते अमयं मे इत्युपतिष्ठतेऽभयमेवैभ्यो दधाति, तेऽस्मा अभये दत्ते अमयं ददति ॥२९॥ त्रीण्यु ह वै भयानि. दैव्यं पित्रियं मानुष-मिति ॥३०॥ एतद्वै दैव्यं योऽलोकतायै बिभेत्यथ हैतत् पित्रियं योऽप्रजाताया अथ हैतन्मानुषं योऽपशुतायै ॥३१॥ न ह वा एनं देवतो न पितृतो न मनुष्यतो भयमागच्छति य एतेनोपतिष्ठते ॥३२॥ इत्यु वेव^{१२} माहाचमसम्^{१३} ॥३३॥

[विच्छिन्नप्रायश्चित्तिः ।]

अथातो विच्छिन्नप्रायश्चित्तिः ॥३४॥ स यद्यस्मै प्रोषुषे काञ्चिद् यज्ञार्तिमाचक्षीरन्नभि वाऽस्तमगादभि^१ वोदगादभि वोदहाषु^२ रुद्धृतो^३ वोदवामीद् अनो वा रथो वा व्ययासीद् अग्निहोत्री वा न्यसदद् अग्निहोत्रे वाऽधिश्रिते चान्तरेणागादित्यन्यां वेव^४रूपां काञ्चिद् यज्ञार्तिमाच-क्षीरन्^५ गार्हपत्य आज्यं^६ विलाप्योत्पूय^७ स्नुवं च स्नुचं च संमृज्य प्राङ्मेत्याहवनीयस्यार्धं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥३५॥ तज्जुहोति मनो ज्योति-र्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञं^८ समिमं दधातु । या इष्टा उषसो निम्नुचश्च ताः

१. MHP 'पस्तमा. २. P कूर्चो. ३-३. MHP 'नितमपरा'; thus Ao II.148 : 9.2. ४. H 'तिष्ठते. ५. MHP प्रयात् ६. MHP मुतोर्वाच. ७. MHP 'प्स्यन्त्य'; (H 'हरिष्यतेति). ८. MHP वेप. ९. Ao II.148 : 8.5 : महा'. १०. MHP वास्तमयातस्मिदमभि. [M 'दमि];. thus Ao II. 154.28-29. ११. Ao II.154.29 : वोदाहर्षुर्. १२-१२. P 'पत्याज्यं. १३. MHP विलाप्योत्पूल्य.

संदधामि हविषा घृतेन स्वाहा इति ॥३६॥ स यथाऽऽत्मनाऽऽत्मानं सन्दध्यात्
पर्वणा पर्वं श्लेषमणा चर्मण्यं वाऽन्यद् वा श्लेषयेद् एवमेतद्यज्ञस्य विलिष्टं
संदधाति, सऽऽस्करोति ॥३७॥ न ह वै तत्र काचनार्तिर्भवति न रिष्टिः
यत्रैषा प्रायश्चित्तिः क्रियते ॥३८॥ तन्नु ह स्मेतत् पूर्वं श्रोत्रिया यत्र क्व
च दशतं रात्रोरतिप्रोषुस्तद् विच्छिन्नरूपमेव मेनिरे, ते ह स्मेतां
जुह्वति ॥३९॥ तदाहुर्नानाख्याते^१ जुहुयात् ॥४०॥ यथाऽनार्तम्^२ आनंरूपं
कुर्वीत यथाऽनुपतापिनं^३ भिषज्येत्तादृक् तत् ॥४१॥ तस्मान्नानाख्याते
जुहुयादिति ॥४२॥ नानाख्याते जुहोत्येषा स्थितिः ॥४३॥ इत्यु वेव
विच्छिन्नप्रायश्चित्तिः^४ ॥४४॥ अथातोऽन्वाधानस्यैव ॥४५॥ [२]

[अन्वाधानम्]

अथातोऽन्वाधानस्यैव ॥१॥ तन्नु हैतदेके महारात्र एवाग्निहोत्रं
हुत्वाऽग्नीनन्वादधति^१ अग्निहोत्राद्वं यज्ञास्तायन्ते तथाऽग्निहोत्रेण यज्ञं
संतं^२स्यामहे इति वदन्तः ॥२॥ ब्राह्मणमु वै भवति यथा वै समृतसोमा एवं
वा = एते = श्वोभूते यजते इति तथा पूर्वं देवताः परिग्रहीष्यामहे^३ इति वदन्तः
॥३॥ स यदेवं कुर्याद्यथाऽनागतायातिथ्यं कुर्याद् यथाऽनागतं जिगृहीषेत्
तादृक् तत् ॥४॥ अथ हैक उदिते^४ऽन्वादधति^५ तथा पश्यन्तो^६ देवताः
परिग्रहीष्यामहे^७ इति वदन्तः ॥५॥ स यदेवं कुर्याद् यथाऽज्ञीतायातिथ्यं
कुर्याद्, यथाऽज्ञीतं^८ जिगृहीषेत् तादृक् तत् ॥६॥ विरश्मावादित्येऽन्वा-
दध्यात् ॥७॥ पूर्वो वा अग्निरर्चिषाऽधूमेन^९ तपत्यमुत आदित्यस्तेजसा
रश्मिभिः । तावत्र संगच्छेते । स यथा समागतौ परिगृह्णीयात् समागतौ
प्रीणीयात् ता(दृक् तत् ॥८॥ तस्माद्विरश्मावेवादित्येऽन्वाद-)^{१०} ध्यादिति ॥९॥
विरश्मावेवादित्ये^{११} ऽन्वादधात्येषा स्थितिः ॥१०॥ विहव्यानां प्रथम-
याऽऽहवनाय एकां, द्वे तूष्णीम् ॥११॥ तूष्णीं गार्हपत्ये तिस्रः ॥१२॥

१. MHP तमाहुः. २. MHP नर्त. ३. H 'नुषता'. ४-४. MH इत्य-
'वच्छिन्न'. ५. MHP दधाति; thus Ao II. 149 : 10.2. ६. H 'ग्रहीष्याम.
७. MHP कृदिते. ८. MHP 'दधाति; thus Ao II. 149 : 10.7. ९-९.
MHP देवतार्चिः; thus Ao ibid. १०. Thus MHP; Caland
gives in fn 1 (Ao II. 149 : 10.9) यथातिथ्यम् as Ms reading.
११. Ao II. 149 : 10.10 : धूमेन instead of अधूमेन. १२. Caland
supplies the broken text as त(थैवन्वाद)ध्याद् (Ao II. 149 :
10.12). १३. Ao II. 149 : 10.12 : विरश्मावादित्ये.

तूष्णीमन्वाहार्यपचने तिस्रः ॥१३॥ प्राङेत्याहवनीये चतुर्थीमभ्यादधाति प्राक्संस्थितायै^१ ॥१४॥ अथ यजमानायतने तिष्ठन् द्विस्ताराभिरुपतिष्ठते ॥१५॥ अथैकमेवान्वाधाय नोपतिष्ठते ॥१६॥ अथैकं विहव्यानामेव प्रथमयाऽऽहवनीय एकां द्वे तूष्णीम् ॥१७॥ अन्ने जाताम्^२ इति गार्हपत्य एकां द्वे तूष्णीम् ॥१८॥ प्राङेत्याहवनीये चतुर्थीमभ्यादधाति प्राक्संस्थितायै^३ अर्वाचमिन्द्रममुतो हवामहे यो गोजिद्धन-जिदश्वजिद्धः^४ । इमं नो यज्ञं विहवे जुषस्वास्य कुर्मो हरिवो मेदिनं त्वा स्वाहा इति ॥१९॥ अथ यजमानायतने तिष्ठन् सप्तभिरेवोत्तराभिरुपतिष्ठते ॥२०॥ अथैकमेवान्वाधाय नोपतिष्ठते ॥२१॥ अथासन्नमित्याचक्षते ॥२२॥ अथैकं विहव्यानामेव प्रथमयाऽऽहवनीय एकां द्वे तूष्णीम् ॥२३॥ द्वितीयया गार्हपत्य एकां द्वे तूष्णीम् ॥२४॥ तृतीययाऽन्वाहार्यपचन एकां द्वे तूष्णीम् ॥२५॥ प्राङेत्याहवनीये चतुर्थीमभ्यादधाति प्राक्संस्थितायै ॥२६॥ अथ यजमानायतने तिष्ठन् द्विस्ताराभिरुपतिष्ठते ॥२७॥ अथैकमेवमेवान्वाधाय नोपतिष्ठते ॥२८॥ अथैकं द्वाभ्यामाहवनीये द्वे, एकां तूष्णीम् ॥२९॥ द्वाभ्यां गार्हपत्ये द्वे, एकां तूष्णीम् ॥३०॥ द्वाभ्यामन्वाहार्यपचने द्वे, एकां तूष्णीम् ॥३१॥ प्राङेत्याहवनीये चतुर्थीमभ्यादधाति प्राक्संस्थितायै ॥३२॥ अथ यजमानायतने तिष्ठन् द्वाभ्यामुत्तराभ्यामुपतिष्ठते ॥३३॥ अथैकमेवान्वाधाय नोपतिष्ठते ॥३४॥ अथैकं तिसृभिराहवनीये तिस्रः ॥३५॥ तिसृभिर्गार्हपत्ये (तिस्रः ॥३६॥ द्वाभ्यामन्वाहार्यपचने द्वे) एकां तूष्णीम् ॥३७॥ प्राङेत्याहवनीये चतुर्थीमभ्यादधाति प्राक्संस्थितायै ॥३८॥ नात्रोपतिष्ठते ॥३९॥ अथ यथाऽऽहितम् ॥४०॥ भूः इति गार्हपत्ये तिस्रः ॥४१॥ भुवः इत्यन्वाहार्यपचने तिस्रः ॥४२॥ सुवः इत्याहवनीये तिस्रः ॥४३॥ एतन्नु ह यथाऽऽहितमित्याचक्षते ॥४४॥ एतेषां यतमत् कामयेत तत्कुर्यात् ॥४५॥ इत्यु (वेवान्वाधानस्य) ॥४६॥

[व्रतोपायनम्]

अथातो^१ व्रतोपायनस्यैव ॥४७॥ तन्नु हैतद् एकेजनीनेवान्वाधाय व्रतमुपयन्ति ॥४८॥ तथा नो व्रतोपेतानाम् ॥४९॥ यद्यजुषा कृत्यं तत् करिष्यन्ति यजुषा शाखामाहृत्य यजुषा वत्सानपाकरिष्यन्ति इति ॥५०॥ अथ

१. MHP संस्थिता^२. २. P oms. ३. MH °जिद्धा. ४. P ins. एव after तिष्ठन्. ५-५. P oms. ६. MHP ततो; cf III.3.1.

दक्षिणतस्तिष्ठन् व्रतमुपैति विक्रम्य विक्रम्य हीन्द्रो वृत्रमहन् समृद्धय इति
 ब्राह्मणम् ॥५१॥ पयस्वतीरोषधयः इति तिरःपवित्रमप आचामति ।
 *पयस्व = स^१सृज इति ॥५२॥ अग्ने व्रतपते इति मार्जयित्वा समिधमाद-
 धाति । *व्रतं चरिष्यामि = ता^२ स्वाहा इति ॥५३॥ प्राण्यापानिति^३ ॥५४॥
 प्राणैरात्मानमन्तरतः *पूरयित्वाऽऽह इदमहमनृतात् सत्यमुपैमि इति ॥५५॥
 अनृतं वै मनुष्याः सत्यं देवा मनुष्येभ्यस्तद्देवानुपैति ॥५६॥ एव^४ ह देवा
 व्रतमुपेयुरेवमृषय एवं ये पूर्वे श्रोत्रिया ऋतायव आसुः ॥५७॥ अथो
 *इदमाहुः यदि गावो यजुषाऽपाकृतानां धेयेयुर्वा नश्येयुर्वा प्रायश्चित्तिः
 कार्या स्यादिति ॥५८॥ सायमेव यजुषा शाखामाहृत्य यजुषा वत्सानपा-
 करोति ॥५९॥ प्रातर्हं *स्मैवम् ॥६०॥ आ दक्षिणायै^५ व्रतमुपैति ॥६१॥
 स ह स्म वाचंयमो भवत्या स^६स्थायै ॥६२॥ तदाहुः कोऽर्हति व्रतोपेतो
 वाचंयमो बहु वदन् सत्यं वदन्ति ॥६३॥ स यद्व्रतोपेतस्य यद्यजुषा^७ कुर्याद्
 यथाऽदीक्षितं वाऽव्रतोपेतं वा याजयेत्तादृक् तत् ॥६४॥ त्रीण्यु ह वै
 दर्शपूर्णमासयोर्व्रतोपायनानि—अन्वाधाय बहिषा वत्सैः^८ ॥६५॥ अथेक-
 मासन्नेष्विति ॥६६॥ स यथा ह वा अनसोऽपरीणत्काद्^९ ब्रीहियवाः शीर्यन्त
 एव^{१०} ह वा अव्रतोपेतस्य यद्यजुषा क्रियते तच्छीर्यते ॥६७॥ *इष्टरेवा-
 वृता प्रणेष्यमाणा न शीर्येतेष्टिः ॥६८॥ नेष्टिरुपवसथ इवास्ति^{११} ॥६९॥
 उत्सीदति तद् यदासन्नेषु हविःष्विति ॥७०॥ [४] । इति प्रथमोऽनुवाकः]

[हविरभिमन्त्रणम्]

अथातो हविर्निरुप्यमाणमभिमन्त्रयेत् अग्निं^१ होतारमिह = अस्य इति
 ॥१॥ तदाहुः, हविरेवं निरुप्यमाणमभिमन्त्रयेत् अग्निं^२ होतारमिह तं^३
 हुवे इत्यृत्विज^४ आयतः । आयन्तु देवाः सुमनस्यमानाः इति ॥२॥ तानेव
 पुनर्वियतः वि यन्तु देवा हविषो मे^५ अस्य इति^६ । ३॥ मीमा^७सेषा ॥४॥
 समस्तेन हविरेव निरुप्यमाणमभिमन्त्रयेत्^८ ॥५॥ उलूखलमुसलं दृषदुपलं

१. MHP om अपः. २. Ao II. 149:11.8 °नित्य. ३-३. MHP
 °यित्वा नेदमहं. ४. P अमृतं. ५-५. MHP इत्याहुर्वाद्दीव. ६. MHP
 °वाकृतानां. ७-७. MHP स्मैव दक्षिणायी. ८. HP यद्यजुषा. ९. MHP
 वसैः. १०. MHP परीणत्का; thus Ao II. 150 : 11.13. ११-११.
 MHP इष्टरेवावत्प्रणेष्यमानसीनेष्टिर्नेष्टिरूप. १२. MHP इवृत्विज. १३-१३.
 MH अस्येति. १४. °मन्त्रयत; H °मन्त्रय.

युज्यमानं कस्त्वा युनक्ति (इति)^१ ॥६॥ यानि धर्मो कपालानि इति कपालानि ।
 'उपचिन्वन्ति वेधसः । पूष्णस्तान्यपि व्रत इन्द्रवायू^२ युङ्क्ताम् इति ॥७॥
 एतदेवानुद्रुत्य^३ विमोचनकाले इन्द्रवायू विमुञ्चताम् इति ॥८॥

[नष्टकपालप्रायश्चित्तिः]

अथातः कपालस्यैव नष्टस्य ॥९॥ तद्वै ब्राह्मणं भवति यद्येकं कपालं^४
 = मेककपालम् इति ॥१०॥ तदाहुः यदेतस्यै प्रायश्चित्तीया इष्टेर्नश्येन्न ततः
 प्रायश्चित्तिश्च नातिशिष्येत इति ॥११॥ गार्हपत्ये स्नुवाहुतिं जुहुयात् त्रयस्त्रिंश^५-
 (शतन्त-)^६वो ये^७ = एतद्दधामि स्वाहा इति ॥१२॥ अथान्यत् प्रतिनिदधाति^८
 धर्मो देवां अयेतु इति नु यद्युपहितानाम् ॥१३॥ अथ यद्युद्वास्यामानानामेता-
 मेव जुहुयात् त्रयस्त्रिंश^९ = स्वाहा धर्मो देवां अयेतु स्वाहा इति ॥१४॥

[भिन्नकपालप्रायश्चित्तिः]

अथातः कपालस्यैव भिन्नस्य ॥१५॥ स यद्यप्रोक्षितानां^{१०} 'भिद्येतान्य-
 दाहृत्याथ चेष्टेत्' ॥१६॥ अथ यदि प्रोक्षित(-नां भिद्येत गार्हपत्ये स्नुवा-
 हुतिं जुहुयात् अमिन्नो) धर्मो = रन्ति स्वाहा इति ॥१७॥ अथान्यत् प्रति-
 निदधाति यद्वते चिदभिधिषः = पुनः इति ॥१८॥ अथैनद^{११} भस्मन्तुपो-
 हति ॥१९॥

[दीर्घपात्राणां प्रायश्चित्तिः]

'अथातः पात्राणामेव^{१२} दीर्घानाम् ॥२०॥ स यद्यप्रोक्षितानां दीर्येतान्य-
 दाहृत्याथ चेष्टेत् ॥२१॥ अथ यदि प्रोक्षितानां^{१३} 'दीर्येत तस्य^{१४} नेदीयो
 (वा)^{१५} दीर्येत^{१६} गार्हपत्ये स्नुवा^{१७} (-हुतिं जुहुयात् विष्णुं द-)^{१८}द्राण^{१९} समने
 बहूनां युवान^{२०} सन्तं पलितो जगार । देवस्य पश्य काव्यं महित्वाद्या ममार स
 ह्यः समानः स्वाहा इति ॥२२॥ अथान्यत् प्रतिनिदधाति यद्वते चि = नः
 इति ॥२३॥ यदि दारुमयमन्वेनत्^{२४} प्रहरति, अथ यदि मृन्मयं भस्मन्ने-
 वैनदुपोहति^{२५} ॥२४॥ अथातः सान्नाय्यस्य स्कन्नस्य ॥२५॥ [५]

१. MHP om. २. MP om इन्द्र. ३. MHP 'ध्रुत्य. ४. MHP
 कपालः. ५. HP वाये. ६. H 'दधामि. ७. P त्रियं. ८. MHP यद्यः प्रोक्षि.
 ९-१०. H 'त्याथाचष्टे'. १०. P अत्रैनदमस्म. ११-११. MHP अथात
 पोत्राणां. १२-१२. MHP दीर्येतरस्य. १३. MHP om. १४-१४. MHP
 गार्हपत्यस्यव. १५. MHP दातृमय. १६. Ao II.152.13 : अपोहति.

[स्कन्नाय्याय्यप्रायश्चित्तिः]

अथातः सान्नाय्यस्य स्कन्नस्य ॥१॥ (तन्नु हैतदेके स्वधा^१ समिव सिञ्चन्ति सं त्वा सिञ्चामि यजुषा इति ॥२॥ मीमा^२सैषा ॥३॥ उदपात्र-^३मुपनिनीयानुमन्त्रयेत् भूपतये स्वाहा, भुवनपतये स्वाहा, भूतानां पतये स्वाहा इति ॥४॥ यद्यलं प्रचरणाय^४ स्यात् प्रचरेत्^५ ॥५॥ यदि सन्ततिरतिशिष्येत तूष्णीं भूयोऽभ्यानीय प्रचरेत् ॥६॥ अथ यदि सर्वमेव स्कन्देत्^६ सान्नाय्यावृता सान्नाय्यं दोहयेत् ॥७॥ अथ यदि सर्वमेव भिद्येत विष्णुं दद्राणम् इत्येता^७ हुत्वा यद्वेत् चिदभिषिषः इत्येतया प्रतिनिधाय सान्नाय्यावृतेव सान्नाय्यं दोहयेत् ॥८॥ अथ यद्यमेध्यतां^८ नीयाच्छ्वा वा पिबेत् कृष्णशकुनो वा कीटो वा प्रपतेदप एनदभ्यवहृत्य निर्णिज्य स्थालीं मार्जयित्वा सान्नाय्यावृतेव सान्नाय्यं दोहयेत् ॥९॥ गथुनसो हाक्षाकायणस्य^९ हस्ती सान्नाय्यं पपौ । स^{१०} ह स्म पर्यस्तश्चङ्क्रम्यते^{१०}, यन्मर्या^{११} इत्थमवेदिष्यामो हस्ती^{११} नः सान्नाय्यं पातेत्यन्वस्य^{११} प्रायश्चित्तिमवक्ष्यामहीति^{१२} ॥१०॥ तदु होवाचानुबुध्योद्दालक आरुणिः । अल्पो मर्या गलना आस, य एतावन्त विदाश्चकार । यज्ञो वै^{१३} यज्ञस्य प्रायश्चित्तिः, सान्नाय्यावृत् सान्नाय्यस्याग्निहोत्रावृत्तिहोत्रस्येति ॥११॥ सान्नाय्यावृता सान्नाय्यं दोहयेदिति ॥१२॥ सान्नाय्यावृतेव सान्नाय्यं दोहयति ॥१३॥

[स्कन्नाय्यप्रायश्चित्तिः]

अथात आज्यस्यैव स्कन्नस्य ॥१४॥ तन्नु हैतदेके^{१४} स्वधा^{१५} समिव सिञ्चन्ति सं त्वा सिञ्चामि यजुषा इति ॥१५॥ मीमा^{१६}सैषा ॥१६॥ उदपात्र-मुपनिनीयान्वेवैतेन^{१६} मन्त्रयेत् भूपतये^{१७} = स्वाहा इति ॥१७॥ यद्यलं प्रचरणाय स्यात् प्रचरेत् ॥१८॥ यदि सन्ततिरतिशिष्येत तूष्णीं (भू-)^{१८}योऽभ्यानीय प्रचरेत् ॥१९॥ अथ यदि सर्वमेव स्कन्देदन्यदाहृत्य निरुप्याथ चेष्टेत् ॥२०॥ अथ यदि सर्वमेव भिद्येत विष्णुं दद्राणम्^{१९} इत्येता^{२०} हुत्वा यद्वेत् चिदभिषिषः इत्येतया प्रतिनिधायान्यदाहृत्य निरुप्यैवाथ चेष्टेत्^{२१} ॥२१॥

१. Cf below S.15-17; Ao II.156.3-5. २. MHP प्रहरणाय.

३. MHP प्रहरेत्. ४. MHP स्कन्दे. ५. P मध्यमेध्यतां. ६-६. H गथुन सहोक्षां. ७. MHP om; thus Ao II. 150 : 13.3. ८. MH प्रयस्तश्च^{१०} P प्रयस्तश्च^{१०}. ९. H यन्मर्या. १०. P हस्तिनः. ११. MHP वातेत्यं. १२. H 'श्चित्त' महति; MP 'महिति. १३. MHP वा; thus Ao II. 150 : 13.6. १४. MHP 'देते. १५. Ao II. 156.4 oms उप. १६. MHP; abr, see above S.4. १७. MHP om. १८. MHP द्राणम्. १९. MH चेष्टा.

अथ यदि गृहीतानां स्कन्देदुदपात्रमुपनिनीयान्वेवैतेन मन्त्रयेत् श्रुपतये = स्वाहा इति ॥२२॥ यद्यलं प्रचरणाय स्यात् प्रचरेत् ॥२३॥ यदि सन्ततिर-
तिशिष्येत तूष्णीं भूयोऽभ्यानीय प्रचरेत् ॥२४॥ अथ यदि सर्वमेव 'स्कन्दे-
द्यस्या अभिस्कन्देतस्या' यजुर्भिर्गृह्णीयात् ॥२५॥ अथ यदि सर्वमेव भिद्येत
विद्युं दद्राणम् इत्येतां^७ हुत्वा यद्वते चिदमिषिषः इत्येतया प्रतिनिधाय
तस्या एव यजुर्भिर्गृह्णीयात् ॥२६॥

[आज्यावकाशोत्पवनम्]

अथात आज्यावकाशस्यैव^१ ॥२७॥ तदवेक्षेत आज्यमसि सत्यमसि इति
॥२८॥ तन्तु हैतदेकेऽनवेक्ष्याज्यमुत्पुनन्ति ॥२९॥ स यदेवं कुर्यादाज्यमेव
पुनीयान्नात्मानम् ॥३०॥ अथ यद्यवेक्ष्योत्पुनात्याज्येनैवात्मानं पुनीते,
पवित्राभ्यामाज्यम् ॥३१॥ तस्मादवेक्ष्यैवोत्पुनीयात्^२ ॥३२॥

[आज्यग्रहाणामनुमन्त्रणम्]

अथात 'आज्यग्रहाणामेव ॥३३॥ तन्तु^३ हैतदेक उदस्य पौरोडाशिका-
नाज्यग्रहान् 'यजमानयजूं^४ षिकै (-रनुमन्त्रयन्ते) ॥३४॥ योनिर्वै^५ पौरोडा-
शिका आज्यग्रहा आत्मा यजमानयजूं^६ षिकाः । स यदेवं कुर्यादन्यत्र योने-
रात्मानं दध्यात्तादृक् तत्^७ ॥३५॥ पौरोडाशिकैरेवाध्वयुं गृह्णीते^८ यजमान-
यजूं^९ षिकैर्यजमानोऽनुमन्त्रयेत् । यथा योनौ रेतः सिञ्च्याद्योनावात्मानं
दध्यात्तादृक् तत्^{१०} ॥३६॥ स जुह्वा(-माज्यं गृह्णाति) पञ्चानां त्वा
इति ॥३७॥ [६]

पञ्चानां त्वा = जनानां यन्त्राय घर्त्राय गृह्णामि इति ॥१॥ कामाय त्वा
इति पञ्चमीं, यदि पञ्चगृहीती ॥२॥ चतुर्थे वा काममनुवर्तयति ॥३॥
अथोपभृति चरोस्त्वा पञ्चवि = विशे त्वा यन्त्राय घर्त्राय गृह्णामि इति ॥४॥
कामाय त्वा इत्येव पञ्चमीं, यदि (पञ्चगृहीती) ॥५॥ चतुर्थे^{११} वा
काममनुवर्तयति ॥६॥ अथोपभृत्येव (सुवीर्याय त्वा) = गृह्णामि इति ॥७॥
कामाय त्वा इत्येव पञ्चमीं, यदि पञ्चगृहीती^{१२} ॥८॥ चतुर्थे वा काममनु-

- १-१. MP 'द्यस्या' अधि [P 'स्याधि']. २. P आज्याका^३
३. MHP 'देवेक्ष्यै'. ४-४. MHP 'ग्रहणामेवान्तु'. ५. MHP याजमानाय
यजूंषि'; thus Ao II. 165.11. ६. MHP यानिर्वै. ७. MHP om
तत्. ८. MHP 'गृहीत'. ९. MHP om. १०. MH चतुर्थो.
११. MHP पञ्चपञ्चगृहीतीति; thus Ao II. 163.9.

वर्तयति ॥९॥ अथ ध्रुवायां भूरस्माकं^१ ह=ताम्यो गृह्णामि इति ॥१०॥
कामाय त्वा इत्येव पञ्चमो, यदि पञ्चगृहीती ॥११॥ चतुर्थे वा काममनु-
वर्तयति ॥१२॥

[हविर्ग्रहणानुमन्त्रणम्]

अथ परिधीन् परिधीयमानानभिमन्त्रयते^१ ॥१३॥ ध्रुवोऽसि=भूयासम्
इति मध्यमम् । ('धीरश्चेत्ता वसुविद् इति ॥१४॥ उग्रोऽसि=भूयासम् इति
दक्षिणार्ध्याम् । 'उग्रश्चे-')त्ता वसुविद् इति ॥१५॥ अभिभूरस्य=भूयासम् इत्युत्त-
रार्ध्याम् । 'अभिभूश्चेत्ता' वसुविद् इति ॥१६॥ अथ मध्यमं परिधिमन्वारभ्य
जपति युनज्मि त्वा=ते इति ॥१७॥ 'यन्म अग्ने इति प्रस्तरं^२ साद्यमानम् ।
अस्य^३=उपस्थ (इति)^४ ॥१८॥ भूभुवः सुवः इति स्रुचः सन्ताः ॥१९॥
अथो आसन्नानि हवी^५षि ॥२०॥ इध्ममाधीयमानमभिमन्त्रयते
'अग्ने देवेद्व' =मन्द्रजि(-ह्वा इति ॥२१॥ तदाहुः अग्ने देवेद्व मन्द्रजिह्वा इति
इध्मम्, अग्ने म-')न्विद्व' मन्द्रजिह्वा' इति होतारमीक्षेतेति ॥२२॥ मीमा^६-
सैषा ॥२३॥ समस्तेनेध्ममेवाधीयमानमभिमन्त्रयते ॥२४॥ वेदेनोपवाज्य-
मानम् उच्छुष्मो अग्ने=सते इति ॥२५॥ स्रुवेणाधारमाधार्यमाणम् मनोऽसि
प्राजापत्यं मनसा मा भूतेनाऽऽविश इति ॥२६॥ स्रुग्भ्यामुत्तरम् वागस्यैन्द्री
सपत्न(-क्षयणी=विश इति ॥२७॥ प्रवरं प्रव्रियमाणम् अमर्त्यस्य ते होत-
मूर्धन्ताजिर्वभि)^७ रायस्पोषाय=रयि इति ॥२८॥ प्रयाजमिष्टमिष्टमनुमन्त्रयते^८
वसन्तमृतूनां^९=प्रीणीताम् इति ॥२९॥ उभाविष्टावाज्यभागौ अग्नीषोमयोरहं
देवयज्यया चक्षुष्मान् भूयासम् इति ॥३०॥ अग्नेरहं देवयज्ययाऽन्नादो भूयासम्
इत्यात्तनेय^{१०} हविः ॥३१॥ दन्धिरस्यदन्धो भूयासममुं दमेयम् इत्युपा^{११}-
शुयाजम् ॥३२॥ अग्नीषोमयोरहं देवयज्यया वृत्रहा भूयासम् इत्यग्नी-')षोमीयम्
॥३३॥ इन्द्राग्नियोरहं देवयज्ययेन्द्रियाव्यन्नादो भूयासम् इत्येन्द्राग्नम् ॥३४॥
इन्द्रस्याहं देवयज्ययेन्द्रियावी भूयासम् इत्येन्द्रम् ॥३५॥ महेन्द्रस्याहं देवयज्यया
जेमानं महिमानं गमेयम् इति यदि महेन्द्रयाजी ॥३६॥ अग्नेः स्विष्टकृतोऽहं
देवयज्ययाऽऽयुष्मान् यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयम् इति सौविष्टकृतम् ॥३७॥ [७]
[इति द्वितीयोऽनुवाकः]

1. P 'मानाननुमन्त्र'. २. MHP 'भूयेत्ता. ३-३. Emended, MHP
न्त अग्न इति प्रस्तरं साद्यमानं यन्मे अग्न. ४. MHP om. ५-५. MHP नेदेवेध्म.
६-६. MHP सिद्धेतिमन्त्रजि'. ७. Cf BaudhŚS III. 18:89.14-15.
८. P. प्रयाजमिष्टमनु'. ९. MHP वसन्तं मरूनां.

[इडाभागाद्यनुमन्त्रणम्]

अग्निर्मा दुरिष्टा (स्पातु इति प्राशित्रमवदीय-) मानमभिमन्त्रयते । अग्निर्मा दुरिष्टात् = जेषम् इति ॥१॥ इडामाह्नियमाणाम् सुरूपवर्षवर्ण^१ = स्वत्येहि इति ॥२॥ अवान्तरेडामवदीयमानाम्^२ रन्तिरसि रमतिरसि सूनर्यसि इति ॥३॥ तामेवोपा^३ शूपहूयमानाम्^४ जुष्टे जुष्टिं तेऽशीयोपहूत उपहवं तेऽशीय इति ॥४॥ उच्चैरुपहूयमानाम् सा मे सत्याऽऽशीरस्य = गमेयम्^५ (इति)^६ ॥५॥ तद्वै ब्राह्मणं भवति । यहि होतेडामुपह्वयेत तर्हि यजमानो = सृजति इति ॥६॥ स यत्राभिजानाति इडोपहूता इति तद् वायु^७ मनसा ध्यायति वायुष्टे वत्सस्तमुपावसृजामि^८, सा मे वायुना वत्सेन श्रद्धा तपोऽमुं कामं धुक्व इति यं कामं = पद्यते ॥७॥ बर्हिषदमष्टाकपालं कृत्वा ब्रध्न पित्वस्व इति ॥८॥ अन्वाहार्यम्^९ प्रजापतेर्मागोऽसि इति ॥९॥ सन्ततिं हूयमानम् मनो ज्योतिर्जुषताम् इति ॥१०॥

अनूयाजमिष्टमिष्टमभिमन्त्रयते^{१०} बर्हिषोऽहं देवयज्यया = प्रतिष्ठां गमेयम् इति ॥११॥ अथ वाजवतीभ्या^{११} स्रुचौ व्यूहति वाजस्य मा प्रसवेन; उदग्रामं च निग्रामं च इति ॥१२॥ अथ यत्रोज्जितोर्होता^{१२} प्रतिपद्यते तद्यथादेवतमनुमन्त्रयते अग्नेरहमुज्जितिमनूज्जेष^{१३} सोमस्य = स्विष्टकृतोऽहमुज्जितिमनूज्जेषम् इति ॥१३॥ ब्राह्मणमु वै भवति^{१४} एष वा अन्यो यज्ञस्य दोह इडाया-मन्यः । यहि = तर्हि ब्रूयाद् एमा अगमन्नाशिषो दोहकामाः इति ॥१४॥ स यत्राभिजानात्याशास्ते अयं यजमानोऽसौ इति, तत् जपति एमा अगमन्नाशिषो = मिषम् इति ॥१५॥ प्रस्तरं प्रह्नियमाणम्^{१५} रोहितेन त्वाऽग्निर्देवतां^{१६} = सूर्यो देवतां गमयतु इति ॥१६॥ अत्र प्रस्तरेण सह यजमानभागमनुग्रहरेत् ॥१७॥ यदि यजमानः प्रसवेत् प्रजापतेर्विमान्नाम = सह यजमानेन इति ॥१८॥ स^{१७} यत् सह यजमानेन इति ब्रूयात् प्रमायुको यजमानः स्यात् ॥१९॥ ब्राह्मणमु वै भवति अयं वै प्रजापतेर्विमान्नामलोकस्तस्मिन्नेवैनं

१. P गुरूप°. २. MH 'न्तरे यामवदी°; P 'न्तरे वर्षवर्णं यामवदी°.
३. MHP तामेवोपां हूय°. ४. MHP शयेत. ५. MHP om ६. MHP वायुर्म°. ७. MHP वत्सन्त उपाव°. ८. MHP abr, see supra I.9.18.
९. MHP °हार्य°. १०. MHP 'याजमिष्टमभि', cf supra III.7.29.
११. MHP यत्रोजंती°. १२. MHP ins. इति after भवति. १३. MHP 'माणां. १४. MHP देवता. १५. MHP सं.

दधाति सह यजमानेन इति ॥२०॥ तस्मादु काममेव सह यजमानेन इति
ब्रूयात् कामम् अमुं यजमानस्य लोकः इति ॥२१॥ अथ परिधोन् प्रह्लियमाणान्
वि ते मुञ्चामि इति ॥२२॥ [८]

वि ते मुञ्चामि रक्षना=देवतासु इति ॥१॥ शंयुवाके विष्णोः शंयोरहं
देवयज्यया यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयम् इति ॥२॥ अथ वेदे वेदोऽसि वित्तिरसि=
=वाजिनम्^१ इत्यनुच्छन्दमम् ॥३॥ वेदे वेदोऽसि वित्तिरसि=विदेय^२ (इत्याह ।
वेदेन वै देवा असुराणां वित्तं वेद्यमविन्दन्त तद् वेदस्य वेदत्व-मिति^३ । यद्यद्
भातृव्यस्याभि ध्यायेत् तस्य नाम गृह्णीयात् । तदेवास्य सर्वं वृद्धं^४ ॥४॥
धृतवन्तं कुलायिन^५ रायस्पोष^६ सहस्रिणं^७ वेदो ददातु वाजिनम् इत्यनुब्राह्मणम्^८
॥५॥ वेदे वेदोऽसि वित्तिरसि विदेयाहम्; साधुसन्निरसि सनिताऽसि सनेयाहम्
प्रजां पशून् सुवर्गं लोकम्; कर्मासि करुणमसि=जि(-न-)म् इति ॥६॥ अथात्रैव
वाऽऽसीनो^९ (दक्षिणतोऽनु) समेत्य वा पत्नीसंयाजमिष्टमिष्टमनुमन्त्रयते
॥७॥ सोमस्याहं=चिषीय इति सौम्यम् ॥८॥ त्वष्टुरहं देव=पुष्यम् इति
त्वाष्ट्रम् ॥९॥ उभाविष्टावुत्तरौ^{१०} देवानां पत्नीरग्निगृहपति=प्र भूयासम्
इति ॥१०॥ अथ प्राडेत्य ध्रुवामाप्याययति आप्यायतां ध्रुवा धृतेन इति ॥११॥
अथ समिष्ट(-यजूंषि) जुहोति देवा गातुविदः इति ॥१२॥ अथ यजमान-
भागमनुप्रहरेद् यद्यमुत्र प्रहरेयुः^{११} प्रजापतेर्विमानाम लोकः इति ॥१३॥
अथान्तर्वेदि^{१२} प्रणीता आसाद्य दक्षिणत उपविश्य यजमानभागं प्राश्नाति
॥१४॥ व्रतोपेतस्येषोऽवदीयत इत्याहुस्तथा हास्यान्तर्यज्ञं प्राशितो भवतीति
॥१५॥ अथाप आचम्यापो (न्यु-)प्य पूर्णपात्रमभिमृशति सदसि सन्ने भूयाः^{१३}
इति ॥१६॥ अथ दिशो मार्जयते प्राच्यां दिशि देवा ऋत्विजो=मार्जयन्ताम्
इति ॥१७॥ अथ तृचेनाञ्जलौ निनयते^{१४} आपो हि ष्ठा मयोमुवः इति ॥१८॥
अथ द्वाभ्यामात्मानं विमृष्टे समिन्द्र णः सं वचंसा इति ॥१९॥ अथोपोत्थाय
दक्षिणं वेद्यन्तमनु विष्णुक्रमान् क्रमते ॥२०॥ उत्तरं वेद्या अऽसमभि प्रच्यव-
मानो दक्षिणं पादं पूर्वं प्रहरति ॥२१॥ सव्येनानु निक्रामति विष्णोः क्रमोऽस्य-
मिमातिहा इति ॥२२॥ तन्नु हैतदेके चतुर्थेन पर्यायेण वेदिमभि प्रच्यवन्ते
यजमानायतनं वै वेदिः । य एनं तत्र ब्रूयात् प्रायतनादच्योष्टाप्रतिष्ठितो

१. P वादिनम्. २. MHP विदेयादे. ३. MHP ष्यति for 'मिति.
४. MP वृजे; cf. BhārSS IV.19.2. ५-५. MHP repeated. ६-६.
MHP अथात्र वेवासीनो. ७. HP उभौ विष्टा. ८. MHP अत्र. ९. MHP
प्रस्मरेयुः. १०. P 'वेदी. ११. MHP भूयात्. १२. HP निनयतः

भवतोति ॥२३॥ अथाहन्नेव^१ स्यात् । तस्मात् तृतीय^२ एव स^३ पर्याये
चतुर्थमनुवर्तयेत्, प्रपदे वा विकर्षेद् विष्णोः क्रमोऽसि शत्रूयतो^४ हन्ता इति
॥२४॥ अथोपतिष्ठते ॥२५॥ प्राङ् प्रक्रामति अग्नम् सुवः सुवरगन्म इति ॥२६॥
अथादित्यमुपतिष्ठते ॥२७॥ [९]

[आदित्योपस्थानम्]

अथादित्यमुपतिष्ठते संहशस्ते^५ मा छित्ति = सं ज्योतिषाऽभुवम् इत्यातः
॥१॥ ऐन्द्रीमावृतमन्वावर्ते^६ इति दक्षिणा पर्यावर्तते ॥२॥ तदानीमेवोपावर्तते
समहं प्रजया सं मया प्रजा इति ॥३॥ अथोपसमिन्धे समिद्धो^७ अग्ने मे^८
दीविहि इति ॥४॥ अथोपतिष्ठते वसुमान् यज्ञो^९ वसीयान् भूयासम् इति ॥५॥
अथ द्वाभ्यामाग्निपावमानीभ्यां गार्हपत्यमभ्येति^{१०} अग्न आयु^{११} ऽपि पवसे; अग्ने
पवस्व इति ॥६॥ अथोपतिष्ठते अग्ने गृहपते इति ॥७॥ आशिष आशास्ते
शत^{१२} ऽहिमा = तन्तवे इत्यन्ततः ॥८॥ कस्त्वा युनक्ति स त्वा विमुञ्चतु इत्यु-
ल्लूखलमुमलं परेक्षते ॥९॥ यानि घर्मे कपालानि^{१३} इति कपालानि^{१४} । उप-
चिन्वन्ति वेधस = विमुञ्चताम् इति ॥१०॥ अथ यज्ञस्य पुनरालम्भेन प्राड्येति
यज्ञो वभूव स आ बभूव इति ॥११॥ अथ प्राङ्मुक्त्रम्य जपति गोमां^{१५} अग्नेऽविमां
अश्वी^{१६} यज्ञः इति ॥१२॥ अथोपवेषमादत्ते ॥१३॥ तं पुरस्तात्प्रत्यञ्च^{१७}
स्थविमत उत्तर उपगूहति यो नः कनीय=वीरवती^{१८} विदेय इति ॥१४॥ अथ
दक्षिणतस्तिष्ठन् व्रतं विसृजते विक्रम्य विक्रम्य हीन्द्रो वृत्रमहन् समृद्धयं
इति ब्राह्मणम् ॥१५॥ पयस्वतीरोषधयः इति तिरःपवित्रमप आचामति ।
पयस्व = सं^{१९} सृज इति ॥१६॥ अग्ने व्रतपते इति मार्जयित्वा समिधमादधाति ।
व्रतमचारिणं = अराधि स्वाहा इति ॥१७॥ प्राण्यापानिति^{२०} ॥१८॥ प्राणे-
रात्मानमन्तरतः पूरयित्वाऽऽह इदमह^{२१} सत्यादमृतमुपैमि इति ॥१९॥ सत्यं
वे देवा अमृत^{२२} सुवर्गो लोको, देवेभ्य एव तत् सुवर्गं लोकमुपैति ॥२०॥
अथ दक्षिणत उपविश्य पयोऽनु^{२३} (-पिबति इदं^{२४} हविः प्रजननं)^{२५} मे अस्तु
दशवीर^{२६} सर्वगण^{२७} स्वस्तये । आत्मसनि प्रजासनि पशुसन्त्यभयसनि लोकसनि

१. MHP अथाहैवा. २-२. MHP स एव. ३. MHP श्रूयतो [H^२ते]. ४. M
संहशस्तो. ५. MHP समिद्धो. ६. MHP om. ७. P यज्ञे. ८. HP 'मभ्येति.
९-९. P oms. १०. MHP अश्वीय. ११. M पति; HP 'पती.
१२. P 'पानीति. १३. MHP पयोन्. १४. Thus Ao II.150 : 16.1-2.

वृष्टिसनि^१ । अग्निः^२ प्रजां बहुलां मे करोतु । अन्नं पयो रेतो^३ अस्मासु धेहि
इतीन्वावृत्^४ ॥२१॥ अथातो ब्राह्मणमेव यज्ञाद्वा एतद्यजमानो जायते यद्यजते ।
(तमेतं जातं) यज्ञमयं लोकमयं^५ प्राणमयममृतमयं^६ स^७ सुकुर्वन्ति । पयोभार्यो
वै जातो भवति । नो वै जातायोदनं^८ न सक्तूनुपहरति । पयो वै जाताय प्रति-
दधाति । स यथा ह वै दतिः^९ शुष्को निष्पीत एव^{१०} (ह) वा एष एतर्हि;
यज्ञो (हैन-) मतिशुष्कं^{११} निष्पीतमाप्याययति । स यत्पयोऽनुपिबत्यात्मानमेव
तच्चन्द्रमसमाप्याययत्^{१२} मन्यते तस्मात्पयोऽनुपिवेत्, पयो न विसृजेत् ॥२२॥ [१०]
[इति तृतीयोऽनुवाकः]

[आग्रयणेष्टिः]

आग्रयणेष्ट्या यक्ष्यमाणो नवा^{१३}श्च व्रीहीनुपकल्पयते, श्यामाका^{१४}-
श्च ॥१॥ अमावास्येन ह-(चो^{१५}षि) निर्वपति—आग्नेयमष्टाकपालं, मौम्य^{१६}
श्यामाकं चरुम्, ऐन्द्राग्नं द्वादशकपालं, वैश्वदेवं चरुं द्यावापृथिव्यमेककपा-
लम् ॥२॥ निरुप्ते प्राणग्रहा^{१७}श्च पृश्नी^{१८}श्च व्याचष्टे ॥३॥ तस्य हविष्कृता
वाचं विसृज्य चतुर्गृहीतेन सप्तहोतृ(-नाहवनीये जुहोति अग्नये स्वाहा इत्ये-
तान् । ४॥ ऊर्ध्वा अस्य समिधो भवन्ति इति द्वादशाग्नीः ॥५॥ शतायुधाय शत-
वीर्याय इति पञ्चाज्यानीर्होतैव ॥६॥ वैतसात्त्रि^{१९}श्चत्तमः ॥७॥ ऋतेषु
‘हविःषु स्तम्बयजुर्हरति’^{२०} ॥८॥ वेदिं परिगृह्णाति ॥९॥ करणं जपति ॥१०॥
प्रसिध्यति कर्मा समासादनात्^{२१} ॥११॥ समासन्नेऽपानग्रहा^{२२}श्च
पृश्नी^{२३}श्च व्याचष्टे ॥१२॥ ध्रुवा असद्व यन्मे अग्ने इति समभिमुख्य^{२४}
दशहोतारं व्याचष्टे ॥१३॥ अग्नये समिध्यमानायानु वाच आह ॥१४॥
सप्तदश सामिधेनीरन्वाह ॥१५॥ प्रसिध्यति कर्मा प्रयाजेभ्यः ॥१६॥
यज्ञं च मे प्रजां च इति प्रयाजानिष्ठाननुमन्त्रयते । ‘सर्वं चायुः सुवर्गं च लोकं
च ब्रह्म च मे क्षत्रं च कामदावत् इति ॥१७॥ आज्यभागौ यजति ॥१८॥ रयि-
मन्त(-नवाज्यभागौ ॥१९॥ अग्नयेऽनुब्रूहि इत्याहाज्यस्य गृह्णानश्-) चतुः ॥२०॥

१. MH ‘सनिः. Ao II. 150 : 16.3 oms. २. H अग्नि. ३. MH
रेती. ४. H ‘तीत्वावृद्; P इति त्वावृद्. ५. MHP वोक्. ६. MHP जातयो-
दनं. ७. MHP वृतिः. ८. MHP मीतं०; Ao II. 151:16.9 : हैनं मीतं (?)
शुष्कं. ९. MHP तद्यच्चन्द्र; Ao II. 151 : 16.10 : तद् यं; fn1 यथा
for यं. १०-१० MHP हविष्मन्तं यजु. ११. MH ‘साधनात्; P कर्म
समासाध. १२. M ग्रहकागं; HP ग्रहकां. १३. See supra I.7.5-6

अग्निना रयिमश्नवत् इत्यन्वाह ॥२१॥ जुषाणेन यजति ॥२२॥
 वषट्कृते जुहोति ॥२३॥ सोमायानुब्रूहि इत्याहाज्यस्यैव^१ गृह्णानश्चतुः ॥२४॥
 गयस्फानो^२ अमीवहा इत्यन्वाह ॥२५॥ जुषाणेनैव^३ यजति ॥२६॥ वषट्कृते
 जुहोति ॥२७॥ अग्नयेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥२८॥ अग्निमूर्ध्वा
 इत्यन्वाह ॥२९॥ भुवः इति (यजति ॥३०॥ वषट्कृते जुहोति ॥३१॥
 सोमायानुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥३२॥ त्वं नः सोम विश्वतः
 इत्यन्वाह ॥३३॥ या ते धामानि इति यजति ॥३४॥ वषट्कृते जुहोति ॥३५॥
 इन्द्राग्निम्यामनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥३६॥ इन्द्राग्नी रोचना दिवः
 इत्यन्वाह ॥३७॥ शनधद्वृत्रम् इति यजति ॥३८॥ वषट्कृते जुहोति ॥३९॥
 विश्वेम्यो देवेभ्यो (-ऽनुब्रूहि इत्याहोप-)स्तृणानोऽवद्यन् ॥४०॥ विश्वेदेवा
 ऋतावृधः इत्यन्वाह ॥४१॥ विश्वेदेवाः शृणुतेम^४ 'हवं मे' इति यजति
 ॥४२॥ वषट्कृते जुहोति ॥४३॥ द्यावापृथिवीम्यामनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणी-
 भिधारितमेककपालमादधानः ॥४४॥ द्यावा नः पृथिवी इमम् इत्यन्वाह
 ॥४५॥ प्र पूर्वजे इति यजति ॥४६॥ वषट्कृते जुहोति ॥४७॥ अनुयज्ञैः
 इत्येककपाल^५ हुतमनुमन्त्रयते ॥४८॥ [११]

अनुयज्ञैः इत्येककपाल^५ हुतमनुमन्त्रयते । 'अनु राध्याम'^६ गोभिरन्वश्वैरनु^७
 विश्वैरनु पुष्टैरनु प्रजयाऽन्दिन्द्रेण देवा नो यज्ञमृजुधा^८ नयन्तु^९ इति ॥१॥ स
 यदि पर्यावर्तेतर्जु^{१०} स्थापयित्वा याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यामभिहृत्य^{११} द्वाभ्या-
 मुत्तराभ्यामभि जुहुयात् प्रति यज्ञः प्रतिष्ठा घनेन प्रत्यश्वैः प्रति विश्वेन
 पुष्टेन प्रति प्रजया प्रतीन्द्रेण वैश्वानरो नो अदध्वः स्वस्त्यन्तरा पातु दुरितानि
 विश्वा स्वाहा; सं ते तरा^{१२}सि^{१३} सं ते वचा^{१४}सि सं ते पया^{१५}सि सं ते वपू^{१६}सि^{१७}
 सं ते पर्वाणि पर्व नो यज्ञियं^{१८} तु स्वाहा इति ॥२॥ अग्नये स्विष्टकृतेऽनुब्रूहि
 इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥३॥ सकृत्सकृदुत्तरार्धात्सर्वेषां^{१९} हविषामव-
 द्यति ॥४॥ आशयादेककपालस्यावदाय द्विरभिधारयति ॥५॥ न प्रत्यानक्ति
 ॥६॥ गायत्रियौ संयाज्ये ॥७॥ अग्निं^{२०} स्तोमेन बोधय इत्यन्वाह ॥८॥
 स हव्यवाद् इति यजति ॥९॥ वषट्कृते जुहोति ॥१०॥ अत्याक्रम्य^{२१}

१. MHP 'त्याज्य'. २. MP शयस्पानो; H शयस्फानो. ३. MH
 जुषमाणे. ४-४. MP हवमु. ५. MHP राध्यामा. ६. MHP गोभिरन्व.
 ७. MH यजुमृ. ८. MHP नयन्तु. ९. MP 'मिहृत्य. १०. P शंसि.
 ११. MHP वरु'षि. १२. MHP यज्ञियं. १३. H आक्रम्य.

यथाऽऽयतनं^७ (सुचौ)^१ सादयित्वा प्राशित्रमवद्यति ॥११॥ अप उपस्पृश्ये-
 ङामवद्यति ॥१२॥ उपहूतायामिडायामग्नौध आदधाति ॥१३॥ प्राश्नन्ति
 ॥१४॥ मार्जयन्ते ॥१५॥ परिहरन्ति ब्रह्मणे ॥१६॥ प्राशिते^२ प्राशित्रेऽग्नी-
 द्रुपात्रेणोत्कर उपसीदति ॥१७॥ वासो ददाति ॥१८॥ प्रथमजं वत्सं
 ददाति ॥१९॥ 'यस्य श्रपणं' तस्य खारीं ददाति ॥२०॥ सन्ततिमनु
 होतुराहुतिं जुहोति ॥२१॥ प्रसिध्यति कर्मा^३ पत्नीहोमात् ॥२२॥ पत्नी-
 होममनु द्वे सुवाहुती^४ जुहोति त्वं दूतः; संवत्सरस्य प्रतिमाम् इति ॥२३॥
 प्रसिध्यति 'कर्मा सौम्यात्' ॥२४॥ इतरेषां^५ हविषां^६ समवदाय
 भद्रान्नः श्रेयः समनैष्ट देवाः इति दक्षिणत उपविश्य त्रियंजमानभागं
 प्राश्नाति । 'त्वयाऽवसेन' = स्योनः इति ॥२५॥ प्रसिध्यति कर्म ॥२६॥
 सन्तिष्ठत (एषेष्टः)^७ ॥२७॥ [१२] [इति चतुर्थोऽनुवाकः]

॥ इत्याग्रयणेष्टिः ॥

[ब्रह्मत्वम्]

ब्रह्मा वृतो भवति ॥१॥ स यज्ञोपवीतं कृत्वाऽप आचम्य द्वाभ्यामा-
 त्मन्नग्निं गृह्णीते मयि गृह्णाम्यग्ने अग्निं^८ (रायस्पोषाय; यो) नो अग्निः
 पितरो हृत्स्वन्तः इति ॥२॥ हस्तौ संमृशते कर्मणे वां देवेभ्यः शक्यम्; शक्यं वा^९
 सुकृताय वाम इति ॥३॥ बृहस्पतिर्ब्रह्मा इत्यन्तरा वेदिं चोत्करं च प्रपद्यते ।
 स यज्ञं पातु स यज्ञपतिं पातु स मां पातु स यज्ञन्त्यम् इति ॥४॥ अपरेण वेदिमत्या-
 क्रम्य अहे दैघिषव्य इत्यु(-पतिष्ठते) यत्रो(-पवेक्ष्यन् भवति । 'उदत-')
 स्तिष्ठान्यस्य = योऽस्मत्पाकतरः इति ॥५॥ 'निरस्तः परावसुः'^{१०} इति तृणं निर-
 स्यति ॥६॥ इदमहमायुषः सदने सीदामि^{११} इत्युपस्थं कृत्वोपविशति ॥७॥ उप-
 विश्य जपति देव सवितरेतं त्वा वृणुते बृहस्पतिं दैव्यं ब्रह्माणं तत्त्वं मनसे^{१२} प्रब्रूहि,
 मनो गायत्रियं, गायत्री (त्रिष्टुभे)^{१३} त्रिष्टुब् जगत्यै; जगत्यनुष्टुभेऽनुष्टुप् पङ्क्त्यै,
 पङ्क्तिवंसुभ्यो; वसवो रुद्रेभ्यो रुद्रा आदित्येभ्य आदित्या विश्वेभ्यो देवेभ्यो विश्वे
 देवा बृहस्पतये बृहस्पतिर्ब्रह्मणे ब्रह्म भूर्भुवः सुवर्चं बृहस्पतिर्देवानां ब्रह्माऽहं मनुष्याणां

१. MHP om. २. MHP प्राशित्रे. ३-३. MHP यस्याश्रयणं. ४. MHP
 कर्म. ५. M 'हुतिञ्जु'; H 'हुति. ६-६. MHP कर्म सौम्य. ७. MHP
 त्वयावसाने. ८. MHP om. ९. Cf BhārṣṢ XIII. 21.11. १०-१०.
 MHP निरस्तप. ११. P सीदामित्यु; H सीदमित्यु. १२. MHP मुनसे.
 १३. MHP om.

त^७ स ऋच्छताद्^१ योऽमेज्ववापदादुप^२ वा मीमा^३सातै^४ भूमवः सुवरोमहमसो
 मानुषः इति ॥८॥ प्रणीतासु प्रणीयमानासु वाचं य(-च्छ-)^५त्या^६ हविष्कृतः
 ॥९॥ स यत्राह ब्रह्मन्पः प्रणयिष्यामि यजमान वाचं यच्छ इति तत्प्रसुवति प्रणयं^७
 यज्ञं देवता वर्धयैतां नाकस्य पृष्ठे यजमानो अस्तु । सप्तर्षीणां^८ सुकृतां यत्र लोक-
 स्तत्रेमं यज्ञं यजमानं च वेद्मो^९ प्रणय इति ॥१०॥ स्तम्बयजुषि^{१०} ह्ययमाणे (वाचं
 यच्छ-)^{११}त्योत्तरस्मा^{१२}त्परिग्राहात् ॥११॥ स यत्राह ब्रह्मन्नुत्तरं परिग्राहं
 परिग्रहीष्यामि इति तत्प्रसुवति^{१३} बृहस्पते परिगृहाण वेदि प्रिया देवानां^{१४} स्योना
 नो अस्तु । स्तुणीत बहिरन्तरस्या उपस्थे शिवो नो अस्त्वदित्या^{१५} उपस्थ ओं
 परिगृहाण^{१६} इति ॥१२॥ सामिधेनीष्वनूच्यमानासु वाचं यच्छत्या परिधा-
 नात् ॥१३॥ अनुच्यमानायां^{१७} पुरोनुवाक्यामा वषट्कारात् ॥१४॥ स यत्रर्चा
 वा यजुषा वा करोति तद्वाचं यच्छत्या परिधानात् ॥१५॥ स यदन्तरेण
 वाचं विसृजेत यज्ञं विच्छिन्धात् ॥१६॥ अथ यदि प्रमत्तो विसृजेत वैष्णवी-
 मृचमनुब्रूयात् विष्णो^{१८} त्वं नो अन्तमः शर्मं यच्छ सहन्त्य । प्र ते^{१९} धारा
 मधुश्च्युत उत्सन्दुहते अक्षितम् इति ॥१७॥ प्राशिन्नेज्वदीयमाने वाचं
 यच्छति ॥१८॥ [१३]

प्राशिन्नेज्वदीयमाने वाचं यच्छत्या प्रसवात् ॥१॥ स यत्रास्मै प्राशिन्नं
 परिहरति तदप उपस्पृश्य प्रतीक्षते सूर्यस्य त्वा चक्षुषा प्रति पश्यामि इति
 ॥२॥ देवस्य त्वा सवितुः=हस्ताभ्यां प्रतिगृह्णामि इति परिगृह्णाति ॥३॥
 पृथिव्यास्त्वोपस्थे सादयामि इति सादयति ॥४॥ आभ्यां^५ हैके प्राश्नन्ति^६
 ॥५॥ तदनादृत्याभ्यामेव^७ प्राश्नीयात् अग्नेस्त्वाऽऽस्येन^८ प्राश्नामि इत्यद्विर-
 भिश्च्योत्यातिहायैव दन्तान् । ब्राह्मणस्योदरेण बृहस्पतेर्ब्रह्मणा इति ॥६॥
 अग्रेण दक्षिणं जान्वेतां दिशं^९ संक्षालं निनीय, निर्णिज्य प्राशिन्नहरणं, ब्रह्म-
 भागमस्मिन्नवधायाद्भिर्मार्जयित्वा प्राणान् संमृशते वाङ् म आसन्नसोः=

१. MHP 'तात्. २. MP योमोन्व'. ३. MP यस्या; H यस्या. ४. Cf. BaudhŚS III, 24 : 96:1 : देव सवितः प्रणय; BhārŚS III. 16.1 : हि प्रणय. ५-५. MHP ह्ययमाणदुत्तरस्मा'. ६. MHP repeat ब्रह्मा परिग्रहीष्यामीति तत्प्रसुवति after प्रसुवति. ७-७. MHP उपस्थं परि'. ८. MHP twice. ९. HP om. १०. MHP व्रते. ११. HP repeat आभ्यामेके after प्राश्नन्ति. १२. MH तदना'. १३. MHP 'त्वास्या'.

ऊर्वोरोजोऽरिष्टा' (विश्वात्य-)ज्ञानि=मा मा हि^{१७}सीः इति ॥७॥ (स)^३
यत्राह ब्रह्मन् प्रस्थास्यामः^४ समिधमाघायानीदनि^५ स कृत्सकृत् समृद्धि इति
तत्प्रसुवति देव सविरेतत्ते प्राह तत् प्र च^६ सुव प्र च यज बृहस्पतिर्ब्रह्मा; स यज्ञं
पाहि यज्ञपतिं पाहि स मां पाहि यज्ञतयं भूमवः सुवरो प्रतिष्ठ इति ॥८॥ स
यदभक्त^७ वाचंयमः स्यात् (पितृदेवत्यो भवेद्), बहु भाषेत यज्ञं विच्छि-
न्धात् ॥९॥ स 'यत्तीर्थे तीर्थे' वाचं यच्छति तन्न^८ पितृदेवत्यो भवति,
न यज्ञं विच्छिनन्ति ॥१०॥ समिष्टयजुषि हुत एतेनैव यथैतं^९ निष्क्रम्य द्वौ
शकलावाहवनीये प्रास्यति यन्म आत्मनो भिन्दाऽभूत्; पुनरग्निश्चक्षुरदात् इति
॥११॥ एते(नैव ब्रह्मा भवति दर्शपूर्णमासयोरिष्टीनां चा-)^{१०}तुर्मस्यानां
पशुबन्धस्य ॥१२॥ (स)^{११} यत्रास्मै पुरोडाशं परिहरति तदप उपस्पृश्यैव
मनसा प्रतीक्षते ॥१३॥ एवं मनसा प्रतिगृह्णाति ॥१४॥ एवं मनसा प्राणेन
प्राश्नाति ॥१५॥ एवमप उपस्पृश्य मनसा प्राणान् संमृशते ॥१६॥

[१४] [इति पञ्चमोऽनुवाकः]

एतेनैव दीक्षणीयस्य ब्रह्मा (भवति ॥१॥ स यत्राह ब्रह्म-) च प्रचरिष्यामो
होतृर्धर्ममभिटुहि इति तद्दिवाकीर्त्यामृचमभिव्याहृत्य ब्रह्मा प्रसुवति ॥२॥ अथ
यत्र प्राञ्चं महावीर^{१२} हरति तद्दीक्षणतोऽनुसमेत्य प्रचरतां दक्षिणतस्तिष्ठति
॥३॥ एतेनैवोपसदां^{१३} ब्रह्मा भवति ॥४॥ महावेद्य^{१४} स्तम्बयजुषि ह्रियमाणे^{१५}
दक्षिणत आ(स्ते ॥५॥ राज्ञो आसा-)द्यमानस्य दक्षिणत आस्ते ॥६॥
"अग्नेह्रियमाणस्य" दक्षिणत एति ॥७॥ उत्तरस्य परिग्राहस्य दक्षिणत आस्ते
॥८॥ हविर्धानयोः प्रोह्यमाणयोर्दक्षिणत एति ॥९॥ औदुम्बर्या उच्छ्रियमा-
णायै दक्षिणतस्तिष्ठति ॥१०॥ उपरवाणां चेष्यमाणानां दक्षिण(त आस्ते
॥११॥ उप-)स्ये राजानं कृत्वा वैसर्जनानां^{१६} हूयमानानां दक्षिणत आस्ते
॥१२॥ अग्नीषोमयोः प्रणीयमानयोर्दक्षिणत एति ॥१३॥ पुराऽग्नेः सादना-

१. MHP उर्वोरोजपेदष्ठीवयोर्ज्वोरिष्टा. २. MHP om. ३. MHP
ins इति after प्रस्थास्यामः. ४. MP om. ५. P यदभवत्. ६-६. H तीर्थे
once. ७. MHP तत्. ८. Caland in Ao II.151 : 17.3 fn 2.
expresses his doubt about the wholeness of the sentence.
९. HP यथैतत्. १०. Cf BaudhSS III. 25 : 98.2-3. ११. MHP
om. १२. H 'वोपसदां. १३. H 'वेद्य. १४. MHP प्रियमाणे. १५-१५.
M HP अग्ने प्रियमाणस्य.

दुत्तरेणाग्नीध्रियं धिष्णियं परीत्य दक्षिणतस्तिष्ठति ॥१४॥ सन्नेऽग्नी प्राञ्च
 'आयन्ति ॥१५॥ अध्वर्यवे' राजानं^७ संप्रदाय (....) प्रदक्षिणं^८ हविर्धानमु-
 पविश्याग्नीषोमीयस्य पशोर्दक्षिणत आस्ते ॥१६॥ व५तीवरीणां परिह्रियमा-
 णानां दक्षिणतस्तिष्ठति ॥१७॥ आग्नीध्रे संवसन्ते ॥१८॥ स यत्रैनं प्रातरनु-
 वाकाय बोधयन्ति स यज्ञोपवीतं कृत्वा^९ आचम्य द्वाभ्यामात्मन्नग्निं गृहीत्वै-
 वमेवा(न्तरा वेदिं चोत्करं च) प्रपद्य पूर्वैण हविर्धानि अपरेणाहवनीयं
 गत्वा^{१०} ऽग्नेण दक्षिणं^{११} हविर्धानमुपविश्योपाकृते प्रातरनुवाके वाचं यच्छत्या
 परिधानात् ॥१९॥ परिहिते प्रातरनुवाके पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपद्योत्तरेण
 ध्रुवस्थालीं 'परीत्यापरेणा(भिषूय-)माणस्य दक्षिणत आस्ते ॥२०॥ ग्रहाणां'
 गृह्यमाणानां दक्षिणत आस्ते ॥२१॥ स यत्र ग्रहान् गृहीत्वा बहिष्पवमानाय
 सर्पन्ति तदुदगातृन्वारभ्य ब्रह्मा स्नुवाहुतिं^{१२} जुहोति बृहस्पते ॥२२॥
 [१५] ॥

बृहस्पते अति यदर्यो अर्हा = चित्रं^{१३} स्वाहा इति ॥१॥ अथोदञ्च^{१४} स्तृत्वा
 बहिष्पवमानायोप(विश्य) स यत्राह ब्रह्मन् स्तोष्यामः, प्रशास्तः^{१५} इत्याह
 प्रस्तोता, देव सवितरेतत्ते प्राह इति प्रसवं जपति ब्रह्मा । तत् प्र च सुवं प्र च
 यज बृहस्पतिर्ब्रह्माऽऽयुष्मत्या = स्तुत देवस्य सवितुः प्रसव इन्द्रवन्त स्तुत इति
 ॥२॥ त्रिराह^{१६} रश्मिरसि क्षयाय त्वा क्षयं जिव्व इति ॥३॥ मनसा स्तुते
 बहिष्पवमान एतेनैव यथेतमागत्याग्नेण दक्षिणं^{१७} हविर्धानमुपविश्य सवनी-
 यस्य पशोर्दक्षिणत आस्ते ॥४॥ तस्य वपां^{१८} हुत्वा मार्जयित्वा सं प्रसर्पन्ति
 ॥५॥ प्रसिद्धं^{१९} स^{२०} स^{२१} स^{२२} स^{२३} स^{२४} स^{२५} स^{२६} स^{२७} स^{२८} स^{२९} स^{३०} स^{३१} स^{३२} स^{३३} स^{३४} स^{३५} स^{३६} स^{३७} स^{३८} स^{३९} स^{४०} स^{४१} स^{४२} स^{४३} स^{४४} स^{४५} स^{४६} स^{४७} स^{४८} स^{४९} स^{५०} स^{५१} स^{५२} स^{५३} स^{५४} स^{५५} स^{५६} स^{५७} स^{५८} स^{५९} स^{६०} स^{६१} स^{६२} स^{६३} स^{६४} स^{६५} स^{६६} स^{६७} स^{६८} स^{६९} स^{७०} स^{७१} स^{७२} स^{७३} स^{७४} स^{७५} स^{७६} स^{७७} स^{७८} स^{७९} स^{८०} स^{८१} स^{८२} स^{८३} स^{८४} स^{८५} स^{८६} स^{८७} स^{८८} स^{८९} स^{९०} स^{९१} स^{९२} स^{९३} स^{९४} स^{९५} स^{९६} स^{९७} स^{९८} स^{९९} स^{१००}
 उत्तरेण हविर्धानि दक्षिणेनाग्नीध्रमुत्तरे-
 णाग्नीध्रीयमग्निं गत्वोत्तरेण सदः परीत्यापरया द्वारा सदः प्रस्रप्स्यन् देवी
 द्वारौ मा मा सं ताप्तम् इति सदसो द्वारौ समीक्षते^{१०} ॥७॥ नमः सदसे इति सदः
 प्रेक्षते^{११} ॥८॥ नमः सदसस्पतये इति यजमानम् ॥९॥ नमः सखीनां पुरोगाणां
 चक्षुषे इति पूर्वप्रसृप्तानामक्षीणीक्षते ॥१०॥ नमो दिवे नमः पृथिव्यै इत्यपरेणौ-
 दुम्बरीं गत्वैवमेव सदसो दक्षिणार्धात् तृणमुदस्यति ॥११॥ एवमुपविशति
 ॥१२॥ एवमुपविश्य जपति ॥१३॥ उपाकृतेषु पवमानेषु वाचं यच्छत्या

१-१. MH 'ध्वर्यवे'; P आयत्त्वध्वर्यवे. २. MHP दत्वा. ३. MHP
 परीत्यापरेणापर. ४. MHP ग्रहणां. ५. MHP 'हुतिर्. ६. MHP
 'दञ्च. ७. MP प्रशास्त्र. ८. MHP निराह. ९. H प्रसिद्ध. १०. MHP
 'क्षते. ११. MHP प्रेक्षते.

परिधानाद्, आवषट्कारादितरेषां^१ स्तुतशस्त्राणम् ॥१४॥ स यत्रर्चा वा
यजुषा वा करोति तद्वाचं यच्छति इति समानी मीमा^२सा ॥१५॥ एतेनैव
प्रातःसवनस्य ब्रह्मा भवति ॥१६॥ एतेन माध्यन्दिनस्य सवनस्य ॥१७॥
एतेन तृतीयसवनस्य ॥१८॥ स यत्रावभृथमवयन्ति तद्दक्षिणतोऽनुसमेत्य
प्रचरतां दक्षिणतस्तिष्ठति ॥१९॥ एतेनैवोदयनीयस्य^३ ब्रह्मा भवति ॥२०॥
एतेनानुबन्ध्यस्योदवसानीयस्य^४ ॥२१॥ स यदि यज्ञ ऋक्तो भ्रेषं नीयात्
ब्रह्मणे प्रब्रूत इति ब्रूयात् ॥२२॥ यदि यजुष्टो यदि सामतो ब्रह्मणे प्रब्रूत
इत्येव ब्रूयात् ॥२३॥ स यदि यज्ञ ऋक्तो भ्रेषं नीयात् (भूः)^५ स्वाहा इति
स्रुवाहुतिमाग्नीध्रे जुहुयात् ॥२४॥ यदि यजुष्टो भुवः स्वाहा इति स्रुवाहुति-
माग्नीध्रे एव^६ जुहुयात् ॥२५॥ यदि सामतः सुवः स्वाहा इति स्रुवाहुतिमा-
ग्नीध्रे एव जुहुयात् ॥२६॥ अथ यदि सर्वत एव यज्ञो भ्रेषं नीयादविज्ञाताद्वा
कुत इदमजनि इति गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुवं च स्रुचं च संमृज्या-
त्रैव समिधं निगृह्य ब्रह्माणं दक्षिणतो निषाद्य प्राडेत्य तृणेषु कूर्चं वोपसाद्य
समिधमाधायानुवनीये^७ जुहुयात् मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यमरिष्टं यज्ञं^८
समिमं^९ दधातु । बृहस्पतिस्तनुतामिमं नो विश्वे देवा इह मादयन्तां भूभुवः
सुवः स्वाहा इति ॥२७॥ सैषा सर्वप्रायश्चित्तिः ॥२८॥ स ह वाव^{१०} ब्रह्मा
य एवं वेद ॥२९॥ तस्मादेवंविदमेव ब्रह्माणं कुर्वीत ॥३०॥ एतेनैवाग्निष्टो-
मस्य ब्रह्मा भवति ॥३१॥ एतेनैवो-^{११}कथ्यस्य ॥३२॥ एतेन षोडशिनः
॥३३॥ एतेनातिरात्रस्य ॥३४॥ एतेनाप्तोर्ग्रामस्य ॥३५॥ एतेन वाजपेयस्य
॥३६॥ 'एतेन राजसूयस्य'^{१२} ॥३७॥ एतेनार्कस्वमेधयोः ॥३८॥ एतेन
सर्वेषां यज्ञक्रतूनाम् ॥३९॥ [१६]

[इति षष्ठोऽनुवाकः]

॥ इति ब्रह्मत्वम् ॥

[इति तृतीयः प्रपाठकः]

१. H 'भृथमव'; P भृतमव. २. MH एकेनैवोद. ३. MH 'वसानस्य.
४. MHP om. ५. MHP स्रुवाहुति. ६. MHP एवं. ७. P हवनीयं.
८. P समिधं. ९. MH वाप. १०-१०. P oms.

अथ चतुर्थः प्रपाठकः

[चातुर्मास्यानि]

[वैश्वदेवपर्व]

शिशिरेऽर्धकक्षमुपोषति^१ ॥१॥ ता वसन्ता^२ प्रसुवो भवन्ति ॥२॥
 श्वः(फाल्)-गुभिः पौर्णमासीत्यग्निहोत्रोच्छिष्टमातच्य^३ निदधाति हविरात-
 च्चनाय ॥ ॥ उत्परेत्य^४ पलाशशाखामाच्छिनत्ति इषे त्वोर्जे त्वा इति ॥४॥
 तयाऽऽगत्य वत्सानपाकरोति वायवः स्थोपायवः स्थ इति ॥५॥ देवो वः-
 सविता प्रेरयतु इति गा अनुमन्त्रयते । श्रेष्ठतमाय कर्मण आप्यायध्वमघ्निया
 विश्वेभ्यो देवेभ्यो भागमूर्जस्वतीः पयस्वतीः इति ॥६॥ प्रसिध्यति (कर्म),^५ ॥७॥
 देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे इत्यसिदमादायोत्परेति^६ ॥८॥ कक्षस्यार्धमुपोषति^७
 ॥९॥ प्रसुवो लुनाति ॥१०॥ प्रस्तरमापूर्य निदधाति ॥११॥ बर्हिर्लुनाति
 ॥१२॥ 'तत् त्रेधा' सन्नह्यति ॥१३॥ एकस्मिन् प्रस्तरमुपनह्यति ॥१४॥
 तदेकधा पुनः सन्नह्यति ॥१५॥ प्रसिद्धमितरत् ॥१६॥ बर्हिर्लुनाति ॥१७॥
 आरम्भणीयाया इष्ट्या^८ आहरन्नेति ॥१८॥

यज्ञायुधानि स^९ऽसाद्यापः प्रणीयारम्भणीयामिष्टिं निर्वपति प्राजापत्यं
 द्वादशकपालम् (ऋतव्यं चरुं वैश्वानरं द्वादशकपालं)^{१०} पार्जन्यं चरुं
 वैष्णवं त्रिकपालम् ॥१९॥ निरुप्ते प्राणग्रहा^{११}श्च पृश्नी^{१२}श्च व्याचष्टे
 ॥२०॥ समासन्नेऽपानग्रहा^{१३}श्च पृश्नी^{१४}श्च^{१५} दशहोतारं व्याचष्टे ॥२१॥
 तस्ये वार्ध्रघ्नावाज्यभागी ॥२२॥ प्रजापतयेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन्
 ॥२३॥ प्रजापते न त्वदेतान्यन्यः इत्यन्वाह ॥२४॥ स वेद इति यजति ॥२५॥
 वषट्कृते जुहोति ॥२६॥ ऋतुम्योऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥२७॥
 ग्रीष्मो हेमन्तः इत्यन्वाह ॥२८॥ इदुवत्सराय इति यजति ॥२९॥
 वषट्कृते जुहोति ॥३०॥ वैश्वानरायानुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥३१॥

१. MHP 'रेक्षकक्षमुपेषति' [M 'मुपो']. २. H वसन्तो. ३. HP
 'मास्यहोरात्रमुच्छिष्ट'. ४. MHP 'त्परेपरेत्य'. ५. MHP om. ६. HP परेति.
 ७. MHP तक्षस्यार्धमुपेषति [M. 'स्यार्धं यमु']. ८-८. HP तत्रेडा.
 ९. MHP इष्ट्ये. १०. MHP om. ११. MHP abr, see supra
 I.7.5-6.

वैश्वानराय पृथुपाजसे^१ इत्यन्वाह । 'विपो'^२ रत्ना विघ्नन्त धरुणेषु गातवे^३ ।
अग्निहि देवा^४ अमृतो दुवस्यत्यथा घर्माणि सनता न ह्रुदुषत् इति ॥३२॥ त्वमग्ने
इति यजति । 'शोचिषा'^५ शोशुचान आ रोदसी अपृणा^६ जायमानः । त्वं देवा^७
अभिशस्तेरमुञ्चो वैश्वानर^८ जातवेदो महित्वा इति ॥३३॥ वषट्कृते जुहोति
॥३४॥ पर्जन्यायानुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥३५॥ पर्जन्याय प्र गायन्त
इत्यन्वाह । 'दिवस्पुत्राय मीढुषे । स नो यवसमिच्छतु इति ॥३६॥ अञ्छा
वद तवसम्^९ इति यजति । 'गीमिस्तथैः'^{१०} स्तुहि पर्जन्यं नमसा विवास । अनि-
क्रन्दन् वृषभो वाजिनीवाघेतो दधात्वोषधीषु गर्भम् इति ॥३७॥ वषट्कृते
जुहोति ॥३८॥ विष्णवेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥३९॥ इदं विष्णु-
विचक्रमे इत्यन्वाह ॥४०॥ तदस्य प्रियमग्नि पाथो अश्याम् इति यजति । 'नरो यत्र
देवयो मदन्ति = उत्सः'^{११} इति ॥४१॥ वषट्कृते जुहोति ॥४२॥ त्रिष्टुभौ
संयाज्ये ॥४३॥ तस्यै^{१२} दक्षिणा अनड्वान् वत्सतयूषभो धेनुर्वामिनः ॥४४॥
सन्ततिमनु होतुरार्हुति जुहोति ॥४५॥ प्रसिध्यति कर्म ॥४६॥ सन्तिष्ठत
आरम्भणीयेष्टिः ॥४७॥

सायं निर्णिकैः पात्रैर्गा आयतीः^{१३} प्रतीक्षते एता आचरन्ति मधुमददुहानाः
इति ॥४८॥ हुत्वाऽग्निहोत्र^{१४} सान्नाय्यं दोहयति (बहु दुग्धि) विश्वेभ्यो देवेभ्यो
हविः इति ॥४९॥ विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः श्रीणन्तु^{१५} इत्येनत्प्रतिष्ठापयति
॥५०॥ विश्वेषां त्वा देवानां भाग^{१६} सोमेनातनन्मि इति हविरातश्चनेनातनन्कि
॥५१॥ अदस्तमसि^{१७} विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः इत्युदन्वता पात्रेणापिदधाति ॥५२॥
अग्ने हव्य^{१८} रक्ष इति त(न् यत्र गुप्तं मन्यते तन्नि-)^{१९} दधाति ॥५३॥ एवमेव
प्रातरग्निहोत्र^{२०} हुत्वा सान्नाय्यं दोहयति ॥५४॥ ^{२१}नात्र प्रतीक्षते ॥५५॥
नाभिद्योतयति^{२२} ॥५६॥ नापः प्रत्यानयति ॥५७॥ नातनन्कि संक्षालनान्तम्^{२३}
॥५८॥ यज्ञायुधानि स^{२४} साद्यापः प्रणीय वैश्वदेव^{२५} हविर्निर्वपत्याग्नेय-
मष्टाकपालम् ॥५९॥ [१]

१. MHP वाजसे. २. MHP विवो. ३. P गातेव. ४. MH शोशुचा.
५. MHP अवृणा. ६. P देवम्. ७. MP 'नरो. ८. MH तमसम्. ९. MHP
रुक्तं. १०. MHP उत्सः. ११. MHP तस्यै. १२. MHP आयती. १३. MHP
श्रीणन्तु. १४. MHP अदस्तमसि. १५. MHP broken, cf infra
IV.5.17. १६. H repeats. १७. M संक्षालान्तं; P संक्षालान्तं; H
संक्षालान्तं.

आग्नेयमष्टाकपालं^१ निर्वपति (सौम्यं चरुं^२ सावित्रं द्वाद-)शकपालं
 सारस्वतं चरुं^३ पौष्णं चरुं^४ मारुतं सप्तकपालं वैश्वदेवीमामिक्षां द्वावापृथि-
 व्यमेककपालम् ॥१॥ निरुष्टे प्राणग्रहाऽश्च पृथनीऽश्च व्याचष्टे ॥२॥
 तस्य हविष्कृता वाचं विसृज्य चतुर्गृहीतेन पञ्चहोतारमाहवनीये जुहुयात्
 ॥३॥ (श्रुते)वा दध्यानयति दधनि वा श्रुतम् ॥४॥ श्रुतेषु हविःषु स्तम्ब-
 यजुर्हरति ॥५॥ वेदिं परिगृह्णाति ॥६॥ करणं जपति ॥७॥ प्रसूत उत्तरं
 परिग्राहं परिगृह्णाति ॥८॥ योयुपित्वावस्कभ्य^५ संप्रोष्यति प्रोक्षणीरासाद-
 येष्मा^६ = देहि पृषदाज्याय दध्याहरेहि यजमान इति ॥९॥ (एतत् कुर्वन्ति
 ॥१०॥ सुवं च सुचश्च (संमार्ष्टि) ॥११॥ आज्यानि गृह्णीतेऽध्वयुः पृषदा-
 ज्यव-^७न्ति ॥१२॥ इध्माबर्हिः प्रोक्षति^८ ॥१३॥ वेदिं प्रोक्षति^९ ॥१४॥
 आसन्नं प्रोक्षति ॥१५॥ अपो निनीय प्रस्तरं गृह्णाति ॥१६॥ स्तृणाति
 बर्हिः ॥१७॥ प्राडुत्सृप्य परिधीन्^{१०} परिदधाति ॥१८॥ समिधावादधाति
 ॥१९॥ परिधिषु वाचयित्वाऽग्निं युनक्ति ॥२०॥ आगत्य तिरश्ची सादयति
 ॥२१॥ तिरश्च्योः प्रस्तरम् ॥२२॥ प्रस्तरे जुहूम ॥२३॥ बहिर्षीतरे ॥२४॥
 अलङ्कुर्वन्ति ॥२५॥ उपस्तीर्णाभिधारि-(तेषु हविःषु) पात्रे^{११} निदधाति
 ॥२६॥ (समभि-)धार्य हवीऽष्याहरन्ति ॥२७॥ समासन्नेऽपानग्रहाऽश्च
 पृथनीऽश्च व्याचष्टे ॥२८॥ ध्रुवा असदन्; यन्मे अग्ने इति समभिमृश्य
 पञ्चहोतारं व्याचष्टे ॥२९॥ निर्मन्थ्येन चरति ॥३०॥ अग्नये समिध्य-
 मानायानुवाच आ(-ह)^{१२} ॥३१॥ सप्तदश सामिधेनीरन्वाह ॥३२॥ आवा-
 हयन् वाजिनोऽप्यावाह(-यति ॥३३॥ अनुकासु सामि-^{१३}त्रेनीषु^{१४} स्रुवेणा-
 धारमाधार्याह अग्नीर्दग्निं त्रिस्त्रिः समृद्धि^{१५} इति ॥३४॥ स्रुग्भ्यामुत्तरम्
 ॥३५॥ असऽस्पर्शयन्त्यक्रम्य ध्रुवाऽ^{१६} समज्य सादयित्वा प्रवरं^{१७} प्रवृणीते
 ॥३६॥ सीदति होता ॥३७॥ प्रसूतः^{१८} स्रुचावादत्ते ॥३८॥ नव प्रयाजान्
 यजति ॥३९॥ ओ आवय इत्याह ॥४०॥ समिधो यज इति ॥४१॥ यज यज
 इति ॥४२॥ चतुर्थेऽर्धे^{१९} समानीयाष्टमे सर्वं^{२०} समानयते ॥४३॥ उपभृतेऽधि
 सर्वं प्र यजति ॥४४॥ प्रयाजानिष्ट्वाऽत्याक्रम्य ध्रुवामभिधारयत्यनुपूर्वं^{२१}

१. MHP 'स्कृम्य. २. MHP abr, see supra II.8.1. ३. MHP broken, cf. infra IV. 5.49-51. ४. P प्रोक्ष्यति. ५. P प्रोक्ष्य. ६. MHP परिधीय. ७. MHP वाने. ८. MHP om ह of आह. ९. MHP वेनेषु. १०. P समृद्धीति. ११. MH प्रचरं. १२. MH प्रसूत.

हवींषि ॥४५॥ पृषदाज्यमन्ततः ॥४६॥ नोपभृतं रिक्ता हि सा भवति ॥४७॥ आज्यभागो यजति ॥४८॥ वार्त्रघ्नावाज्यभागो ॥४९॥ अग्नयेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥५०॥ [२]

अग्नयेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥१॥ अग्निमूर्धा इत्यन्वाह ॥२॥ भुवः इति यजति ॥३॥ वषट्कृते जुहोति ॥४॥ सोमायानुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥५॥ त्वं नः सोम विश्वतः इत्यन्वाह ॥६॥ या ते धामानि इति यजति ॥७॥ वषट्कृते जुहोति ॥८॥ सवित्रेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥९॥ तत्सवितुर्वरेण्यम् इत्यन्वाह ॥१०॥ अचित्ति इति यजति ॥११॥ वषट्कृते जुहोति ॥१२॥ सरस्वत्या अनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥१३॥ चोदयित्री सूनृतानाम् इत्यन्वाह ॥१४॥ पावीरवी इति यजति ॥१५॥ वषट्कृते जुहोति ॥१६॥ पूष्णेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥१७॥ पूषा गा अन्वेतु नः इत्यन्वाह ॥१८॥ शुक्रं ते अन्यद् इति यजति ॥१९॥ वषट्कृते जुहोति ॥२०॥ मरुदम्योऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥२१॥ मस्तो यद्ववो दिवः इत्यन्वाह ॥२२॥^१ या वः शर्म इति यजति ॥२३॥ वषट्कृत जुहोति ॥२४॥ विश्वेम्यो देवेभ्योऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥२५॥ विश्वेदेवा ऋतावृधः इत्यन्वाह ॥२६॥ विश्वेदेवाः शृणुतेमं हवं मे इति यजति ॥२७॥ वषट्कृते जुहोति ॥२८॥ द्यावापृथिवीम्यामनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणाभिघारितमेककपालमादधानः^२ ॥२९॥ द्यावा नः पृथिवी इमम् इत्यन्वाह ॥३०॥ प्र पूर्वजे इति यजति ॥३१॥ वषट्कृते जुहोति ॥३२॥ अग्नये स्विष्टकृतेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥३३॥ सकृत्सकृदुत्तरार्धात् सर्वेषां हविषामवद्यति ॥३४॥ आशयादेककपालस्यावदाय^३ द्विरभिघारयति ॥३५॥ न प्रत्यनक्ति ॥३६॥ गायत्रियौ संयाज्ये ॥३७॥ अग्निं स्तोमेन बोधय इत्यन्वाह ॥३८॥ (स)^४ हव्यवाड् इति यजति ॥३९॥ वषट्कृते जुहोति ॥४०॥ अत्याक्रम्य^५ यथायतनं स्रुचौ सादयित्वा प्राशिन्नमवद्यति ॥४१॥ अप उपस्पृश्येडामवद्यति ॥४२॥ उपहृतायामिडायामग्नीध्रं^६ आदधाति ॥४३॥ प्राश्नन्ति ॥४४॥ मार्जयन्ते ॥४५॥ परिहरन्ति ब्रह्मणे ॥४६॥ प्राशिते^७ प्राशिन्ने चरौ यजमानभागं प्रास्योद्वासयन्ति हवींषि ॥४७॥ अन्वाहार्ये वाचयति ॥४८॥ आसादयन्ति वाजिनम् ॥४९॥ सन्ततिमन्वष्टौ विष्टम्भान्वारोहाञ्जुहोति असवे स्वाहा ॥५०॥ [३]

- १-१. MHP यावच्छर्म. २. MHP °होपस्तृणामि°. ३. P आशयदेक°. ४. MHP om. ५. MH आक्रम्य. ६. MH °ग्नीध्र. ७. HP प्राशिन्ने.

असवे स्वाहा, वसवे स्वाहा, विभुवे^१ स्वाहा, विवस्वते स्वाहा इति विष्टम्भाः ; मघवे स्वाहा, माघवाय स्वाहा, शुक्राय स्वाहा, शुचये स्वाहा इत्यन्वारोहाः ॥१॥ एहि यजमान^२ इत्युक्त्वाऽन्वारब्धे यजमाने^३ होतुराहुतिं नवमीं जुहोति ॥२॥ ब्रह्मन् प्रस्थास्यामः इति ॥३॥ पृषदाज्येन नवान्-याजान् यजति ॥४॥ आगत्य वाजवतीभ्यां^४ सुचौ व्यूहति ॥५॥ शंयुना प्रस्तरपरिधिं संप्रकिरति ॥६॥ अप उपस्पृश्य(-नाज्यं लिप्तायां^५ सुचि बर्हिषि विषिञ्चन्)* वाजिनमानयति ॥७॥ वाजिम्योऽनुब्रूहि इत्याहोप-तिष्ठन्नध्वर्युः ॥८॥ वाजेवाजेऽवत वाजिनो नः इत्यन्वाह ॥९॥ शन्नो भवन्तु वाजिनः इति यजति ॥१०॥ वषट्कृते जुहोति ॥११॥ ऊर्ध्वञ्जुरेतस्यानु-वषट्करोति ॥१२॥ वाजिनस्याग्ने वीहि इति दिशो जुहोति ॥१३॥ भक्षमुच्छिनष्टि ॥१४॥ तस्य "भक्षस्य स्वादो"^६(-रभक्षि वयसः सुमेधाः स्वाध्वो वरिवो-)वित्तरस्य । विश्वे यं देवा उत मर्त्याश्च मधु ब्रुवन्तो अनु सञ्चरन्ति इति होता प्रथमो भक्षयत्यथाध्वर्युरथ ब्रह्माऽथाग्नीदथ यजमानः^७ ॥१५॥ प्राणैस्ते भक्षयन्ति ॥१६॥ प्रत्यक्षाद् भक्षो यजमानस्य ॥१७॥ परेत्य पत्नीः^८ संयाजयन्ति ॥१८॥ फलीकरणहोमं^९ हुत्वा प्राडेत्य त्रीणि समिष्टयजूंषि जु(-होति) ॥१९॥ यज्ञ यज्ञं गच्छ=सुवीरः स्वाहा इति सुवेण हुत्वा ध्रुवामाप्याय्य देवा गानुविदो इति सुचा जुहोति । "गानु" वित्त्वा=वाते घाः इति ॥२०॥

सं^{१०}स्थामनु हविषो निवर्तयते ॥२१॥ तस्यैते संभारा उपकृप्ता भवन्ति त्रेणी^{११} च शलली लोहितायसश्च^{१२} क्षुरः कं^{१३}सश्च हिरण्यं च शराश्चापश्च ॥२२॥ यजमानायतने शरानुपस्तृणोते ॥२३॥ तेषूपविशति यजमानः प्रागावृत्त उपस्थं कृत्वा ॥२४॥ कं^{१४}से हिरण्यमवधाय आप आनयति ॥२५॥ तासामु^{१५} त्रेण्या शलल्योपसंगृह्य लोहितायसेन क्षुरेण प्रवपति ॥२६॥ ऋतमेव परमेष्ठी इति वाचयति । "ऋतं नात्येति किञ्चन । ऋतेन पृथिवी दृढा उष्णिहा शिर आक्रान्तमुष्णिहा शिर आक्रमीद् । अग्निस्तिग्मेन शोचिषा वैश्वानरस्य तेजसा । ऋतेन त्वा निवर्तये सत्येन"^{१६} परिवर्तये शिवेन त्वोपवर्तये ।

१. MH विभवे. २. MHP यजमानाय. ३. MHP यजमान. ४. MHP broken, cf. infra IV.7.59. ५-५. MHP भक्षस्वाहे. ६. MH "मानं. ७. MH पत्नी. ८. MHP श्रेणी. ९. MP तासामुन्ते; H तासमुं. १०. MH शिवेन.

तद्वत् तत्सत्यं तद्वन्न तच्छक्यं तेन शक्यं तेन राध्यासम् इति ॥२७॥ पुरस्ता-
दग्ने^१ वपतेऽथ^२ दक्षिणतोऽथ पश्चादथोत्तरतोऽथ मध्ये ॥२८॥ स^३स्था-
मनु हविषः^४ प्रसिद्धम् ॥२९॥ पौर्णमासेन हविषा यजते ॥३०॥ देवव्रतानि
चरति ॥३१॥ नानृतं वदति ॥३२॥ न मा^५समंशनाति ॥३३॥ न स्त्रिय-
मुपैति ॥३४॥ नास्य 'पल्पूलनेन वासः पल्पूलयन्ति' ॥३५॥ अधः-
शाय्यमृन्मयपात्र्यशूद्रोच्छिष्टी^६ ॥३६॥ स्वयं^७ पादौ^८ प्रक्षालयते ॥३७॥
भक्ताशी स्यात् ॥३८॥ इति चातुर्मास्ययाजिनः ॥३९॥ [४] [इति
प्रथमोऽनुवाकः]

[वरुणप्रधासपर्व]

वरुणप्रधासा एवातः ॥१॥ तेषां^९ संभाराश्चतस्रश्च स्थाल्यो
द्वयानि च यज्ञायुधानि द्वे च बर्हिर्षी^{१०} 'चत्वार इध्मा' 'द्वे च वेदी' उत्तर-
वेदिश्च ब्रोहिद्वश्चैवोक्तं च शूर्पं^{११} शमोपर्णानि च करीरसकवश्च मेष्मै
च लोमानि मेष्मस्य च ॥२॥ श्वोऽषाढाभिः पौर्णमासीत्यग्निहोत्रोच्छिष्ट-
मातृ च निदधाति हविरातञ्चनाय ॥३॥ उत्परेत्य पलाशशाखा-
माच्छिनत्ति इषे त्वोर्जे त्वा इति ॥४॥ तथाऽऽगत्य^{१२} 'वत्सानपाकरोति
वायवः स्थोपायवः स्थ इति ॥५॥ देवो वः साविता प्रेरयतु इति गा अनु-
मन्त्रयते । 'अष्टतमाय = मघ्निया मरुदस्यो'^{१३} वरुणाय भागमूर्जस्वतीः पयस्वतीः
इति ॥६॥ प्रसिध्यति (कर्म)^{१४} ॥७॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे इत्यसिदमा-
दायोत्परेति ॥८॥ बर्हिषोऽर्धं^{१५} प्रसिद्धम् ॥९॥ द्वे बर्हिषी^{१६} लुनाति,
यजुषाऽन्यत् तूष्णीमन्यत् ॥१०॥ ते आहरन्तेति ॥११॥

सायं निर्णिक्तेः पात्रैर्गा आयतीः प्रतीक्षते एता आचरन्ति मधुमददुहानाः
इति ॥१२॥ हुत्वाऽग्निहोत्रं^{१७} सान्नाय्यं दोहयति बहु दुग्धि मरुदस्यो^{१८} वरुणाय
हविः इति ॥१३॥ मरुतो वां वरुणः श्रीणन्तु इत्येनत् प्रतिष्ठापयति ॥१४॥ मरुतां
वां वरुणस्य भागं^{१९} (सोमेनात-नन्मि^{२०} इति हविरातञ्चनेनातनक्ति ॥१५॥

१. H 'दग्ने. २. H व्रतपते. ३. MHP हविषं. ४-४. MHP 'लनेव
[M 'नेन] वासमपल्पूलयन्ति. ५. M 'मयवाय्य'; HP 'मयवाय्य'.
६. MHP स यं ७. H oms. ८-८. MHP चत्वारिध्मा'. ९-९. MHP
repeat. १०. MHP तथादित्य. ११. MHP मरुज्यो. १२. MHP om.
१३. MHP बर्हिषोऽर्धं. १४. MHP बर्हि. १५. MH भाग एव. १६. MHP
नर्चीति; cf supra IV.1.57.

अदस्ते स्थो मरुद्भ्यो वां वरुणाय इत्युदन्वद्भ्यां^१ पात्राभ्यामपि-
 दधाति^२ ॥१६॥ अग्ने हव्यं^३ रक्ष इति ते यत्र गुप्ते मन्यते तन्निदधाति ॥१७॥
 एवमेव प्रातरग्निहोत्रं^४ हुत्वा सान्नाय्ये दोहयति ॥१८॥ नात्र प्रतीक्षते ॥१९॥
 नाभिद्योतयति २०॥ नापः^५ प्रस्थानयति ॥२१॥ नातन(-क्ति संक्षालनान्तम्
 ॥२२॥ अग्नेणाहव-)^६ नीयं वेदी ऋक्षे भवतः पृथमात्रादसंभिन्ने^७ ॥२३॥
 उत्तरस्यामुत्तरवेदिः ॥२४॥ तयोः 'स्तम्बयजुषी हरत'^८ उत्तरस्या
 अध्वर्युर्दक्षिणायै^९ प्रतिप्रस्थाता ॥२५॥ नानैव स्फ्यावाददाते ॥२६॥
 तूष्णीं कर्म प्रतिप्रस्थातुः ॥२७॥ यदेवाध्वर्युः करोति तत्प्रतिप्रस्थाता
 करोतीति ब्राह्मणम् ॥२८॥ वेदीं परिगृह्णीतः ॥२९॥ करणं जपति ॥३०॥
 (योयुपित्वाञ्चस्कभ्य संप्रेष्यति प्रोक्षणीरासादयतमिध्माबाहिषी उपसादयतं^{१०}
 स्रुवो च स्रुचश्च संपृष्टं पत्नीं^{११} सन्नह्याज्याभ्यामुदेतं पृषदाज्याय दध्या-)^{१२} हरेहि
 यजमानाग्नीदुत्तरवेद्यामुप^{१३} सीद इति ॥३१॥ उत्तरवेदिं निर्वपति ॥३२॥
 इध्मावादीपयतः ॥३३॥ उपयमनीरूपकल्पयतः^{१४} ॥३४॥ अग्नेरावृताऽग्नी
 प्रहरतः ॥३५॥ प्रसिध्यति कर्मातिमुक्तिभ्यः^{१५} ॥३६॥ अतिमुक्तीर्हुत्वा
 यज्ञायुधानि संप्रसाद्यापः प्रणीय वरुणप्रघासान् निर्वपति, आग्नेयमष्टा-
 कपालम्^{१६}, (ऐन्द्राग्नमेकादशकपालं, मारुतो-)मामिक्षां, वारुणीमामिक्षां,
 कायमेककपालम् ॥३७॥ निरुक्षे प्राणग्रहांश्च पृश्नींश्च व्याचष्टे
 ॥३८॥ तस्य हविष्कृता वाचं विसृज्य चतुर्गृहीतेन पञ्चहोतारमाहवनीये
 जुहोति ॥३९॥ यवानां पाकपेष्याणां प्रतिपुरुषं^{१७} करम्भपात्राणि करोत्ये-
 कमतिरिक्तम् ॥४०॥ एषु पञ्चमेषु (कुशोर्णानि) श्लेषयति मेष्यै च
 लोमानि ॥४१॥ मेषे^{१८} कुर्वन्ति ॥४२॥ इषीकं^{१९} शूर्पं^{२०} श्रयन्ते^{२१} हवीं^{२२} षि
 ॥४३॥ आमिक्षे कुस्तः ॥४४॥ शृतयीर्वा^{२३} दधिनीं^{२४} आनयतो दध्न्योर्वा^{२५}
 शृते ॥४५॥ शृतेषु हविःषु स्फ्यावाददाते ॥४६॥ ब्रह्मन्तुत्तरो परिग्राहौ

१. MHP 'दन्वद्भ्यां'. २. MHP 'मविद'. ३. MH नाच; P नच नच;
 thus supra IV. 1.57. ४. MHP thus supra IV.1.58. ५. MHP
 प्रथमा. ६-६. P 'यजुषि इह रत'. ७-७. P उत्तरस्याध्व. ८. Cf.
 supra II.8.1. ९. P 'वेद्यम्'. १०. MHP उपनीरूपकत्वयतो. ११. M
 'मुक्तीभ्यो. १२. MHP ins निर्वपति after 'कपालम्. १३. MHP पुरुषं.
 १४-१४. MP 'न्यषीकं; H 'न्यषीकं १५. MP श्रयन्ते. १६. P शृतयो.
 १७. MHP दधनी. १८. MHP दध्न्यो.

परिग्रहीष्यावः इति प्रसूतावुत्तरो परिग्राही^१ परिगृह्णीतः ॥४७॥ योयुपित्वा-
 ऽवस्कम्भ्य संप्रेष्यति प्रोक्षणी-^२ रासादयतमिष्मावर्हिषी^३ उपसादयत^४ ७ स्रुवौ
 (च)^५ स्रुचश्(-च)^६ संमृष्ट^७ पत्नी^८ सन्नह्याज्याभ्यामुदेतं^९ पृषदाज्याय दध्या-
 हरेहि यजमान इति ॥४८॥ एतत् कुर्वन्ति ॥४९॥ स्रुवौ (च)^५ स्रुचश्(-च)^६
 संमृष्टः ॥५०॥ आज्यानि गृह्णीतोऽध्वयुः^{१०} पृषदाज्यवन्ति प्रसिद्धानि, तूष्णीं
 प्रतिप्रस्थाता ॥५१॥ इष्मावर्हिषी प्रोक्षतः ॥५२॥ वेदी प्रोक्षतः
 ॥५३॥ आसन्ने प्रो-^{११}क्षतः ॥५४॥ अपो निनी-^{१२}य^{१३} प्रस्तरौ गृह्णीतः
 ॥५५॥ स्तृणीतो बर्हिषी ॥५६॥ प्राञ्चावुत्सृप्य^{१४} परिधीन् परिधत्तः ॥५७॥
 समिध आधत्तः ॥५८॥ परिधिषु वाचयित्वाऽग्नौ युङ्क्तः ॥५९॥ आगत्य
 तिरश्चोः^{१५} सादयतः ॥६०॥ तिरश्चोषु^{१६} प्रस्तरौ ॥६१॥ प्रस्तरयोः
 जुह्वौ^{१७} ॥६२॥ बर्हिषोरितरौ ॥६३॥ अलङ्कुर्वन्त्यनुपूर्वं^{१८} हवी^{१९}षि ॥६४॥
 उपस्तीर्णाभिघारिते आमिक्षे उद्धरतः ॥६५॥ मास्त्यां मेषमवद-
 धाति ॥६६॥ [५]

मास्त्यां मेषमवदधाति, वारुण्यां मेषीम् ॥१॥ ताभ्यां^{२०} शमीपर्णानि
 च करीरसकू^{२१}श्चोपकिरतः, परः शतानीतरस्मा एवमितरस्ये ॥२॥
 अभिघार्य^{२२} वाजिनं निदधाति ॥३॥ समभिघार्य^{२३} हवी^{२४}ष्याहरन्ति
 ॥४॥ ऐन्द्राग्नादध्वयु^{२५}स्तरस्यां^{२६} वेद्या^{२७} हवी^{२८}ष्यासादयति ॥५॥ दक्षिणायां
 मास्तीं प्रतिप्रस्थाता, वारुणीं च कार्यं चोत्तरस्यामध्वयुः ॥६॥
 समासन्नेऽपानग्रहा^{२९}श्च पृथनी^{३०}श्च व्याचष्टे ॥७॥ ध्रुवा असदन्; यन्मे अग्ने
 इति समभिमृश्य पञ्चहोतारं व्याचष्टे ॥८॥ निर्मन्थ्येन चरति ॥९॥
 अग्नये समिध्यमानायानुवाच आह ॥१०॥ सप्तदश सामिधेनीरन्वाह ॥११॥
 आवाहयन् वाजिनोऽप्यावाहयति^{३१} ॥१२॥ अनूक्तासु सामिधेनीषु स्रुवाभ्या-
 माधारावाधारयतः^{३२} ॥१३॥^{३३} अथाह अग्नीदग्नी^{३४} त्रिस्त्रिः संमृडिड इति ॥१४॥
 संमृष्ट उत्तरो^{३५}ऽग्निर्भवत्यसंमृष्टो दक्षिणः ॥१५॥ अथ गत्वा^{३६} प्रतिप्रस्थाता

१. MHP 'ग्राहे. २. MHP 'दयेष्मा'. ३. MHP 'दयतः. ४. MHP
 om च. ५. M संमृडिड; HP संमृष्ट. ६. MHP 'ज्येनोदेहि. ७. Cf. supra
 IV.2.15-16. ८. H 'वृत्सृप्य. ९. MHP तिरश्चीनि. १०. MH तिरश्चिषु.
 ११. MP स्रुचो; H स्रुचौ. १२. MHP 'कुर्वन्तोनु. १३. MHP अभिघार्य.
 १४. H ऐन्द्राद°. १५. MH 'व्यावाह', P 'व्वाह. १६. P 'धारमाधा'.
 १७-१७. MHP अथाग्नीद°. १८. MHP उत्तरे. १९. MHP दत्वा.

वाधो-६

पत्नीं पृच्छति पत्नि कति ते जाराः इति ॥१६॥ इयन्तः इति ह ब्रूया-
 द्वावन्तः स्युः ॥१७॥ यद्यु' न स्युः न सन्ति इति ब्रूयात् ॥१८॥ यद्य-
 संख्येयाः 'स्युः इयन्तः' कनीया'७सः इति पा'७सूनुदगृह्णीयात् ॥१९॥
 सा यत् सन्तं जारं न प्रब्रूयात् प्रियान् ज्ञातीन् रुध्यात् ॥२०॥ असौ मे जारः
 इति निर्दिशेद् यं द्विष्यात् ॥२१॥ तं वरुणो गृह्णातु इति यं द्वेष्टि यजमानस्तं
 ध्यायति ॥२२॥ 'तां प्रघास्याच्च हवामहे' इति दक्षिणेनान्वाहार्यपचनं
 प्रतिप्रस्थाता पत्नीं नयत्येषीकेण' शूर्पेण करम्भपात्राणि बिभ्रतीम् ।
 'मस्तो = सजोषसः इति ॥२३॥ आगच्छतो दक्षिणमग्निम् ॥२४॥ उपोत्था-
 यास्या' अधि यजमानः करम्भपात्राण्यादत्ते ॥२५॥ शीर्षेन्नधि निधाय
 पुरस्तात् प्रत्यङ्, तिष्ठन् पुरोनुवाक्यामन्वाह 'मो षु ण' इन्द्र पृत्सु = वन्दते गीः
 इति ॥२६॥ उभौ याज्यामिति ब्राह्मणम् ॥२७॥ यद् ग्रामे यदरण्ये इति
 प्रतिप्रस्थाता पत्नी वाचयति । 'यत् समायां = अवयज(-नम-)सि स्वाहा
 इति ॥२८॥ अनुप्रास्यत्येषीक'७' शूर्पम् ॥२९॥ तौ अक्रुन् कर्म' कर्मकृतः
 इति प्रतिप्रस्थाता नयति । 'सह वाचा = सुदानवः इति' ॥३०॥ प्रतिपरैति
 पत्नी ॥३१॥ दक्षिणत उपविशति यजमानः ॥३२॥ संमाष्टर्यग्नीदक्षिण-
 मग्निम्' ॥३३॥ 'स्रुग्भिस्तृत्तरावाधारावाधारयतोऽस'७'स्पर्शयन्तौ स्रुचः
 ॥३४॥ अत्याक्रम्य ध्रुवे'१' समज्य'१' सादयित्वा प्रवरं प्रवृणोते ॥३५॥ सीदति'१'
 (होता ॥३६॥ प्रसू-)तौ स्रुच आददाते ॥३७॥ प्रयाजान् यजतो'१' नवेतरो
 नवेतरः ॥३८॥ ओ श्रावय इत्याह ॥३९॥ समिधो यज इति ॥४०॥ यज यज
 इति ॥४१॥ चतुर्थेऽर्ध'७' समानीयाष्टमे सर्व'७' समानयत उपभृत्यध्वयुः'१'
 ॥४२॥ उच्छिनष्टि प्रतिप्रस्थाताऽनुयाजेभ्यः'१' ॥४३॥ प्रयाजानिष्ट्वाऽत्या-
 क्रम्य ध्रुवे अभिधारयतः ॥४४॥ ऐन्द्राग्नादध्वयुस्तृत्तरस्यां वे(-द्या'७' हवी'७'
 ष्यासादय-)ति'१' ॥४५॥ 'मारुत्यां मेषमवदधाति वारुण्यां मेषीम्' ॥४६॥
 दक्षिणायां मारुतीं प्रतिप्रस्थाताऽभिधारयति, वारुणीं च कायं चोत्तरस्या-

१. यद्य. २-२. MHP स्युरितः. ३-३. MH तान्प्रघास्यान्वाहामहे; P
 प्रघास्यन्वा. ४. MHP नयत्येषी. ५. MHP 'त्थायायास्या. ६-६. MHP
 मोष्मण. ७. MHP 'षीकी. ८. P oms. ९-९. P सुदानयति. १०. MH
 'ग्नीदक्षि'; P 'ग्निदक्षि'. ११. P स्रुचीरु. १२. MH स्रुवे; P स्रुवेय.
 १३. P समज्यमा. १४. MHP ins. ते after सीदति. १५. MHP यजते.
 १६. MHP 'भृत्योध्व'. १७. P 'स्थाता नो याजेभ्यः. १८. MHP thus
 supra IV.6.5. १९. MHP ins. हरति before मारुत्यां. २०. MHP मेषं.

मध्वयुः^१, ॥४७॥ पृषदाज्यमन्ततः ॥४८॥ नोपभृत^७ रिक्ता हि सा
भवति ॥४९॥ आज्यभागौ यजति ॥५०॥ वात्र^४घ्नावाज्यभागौ ॥५१॥
उपविशति प्रतिप्रस्थातै^(न्द्राग्नात्) ॥५२॥ अग्नयेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणा-
नोऽवद्यन् ॥५३॥ [६]

अग्नयेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥१॥ प्रसिद्धाः^२ पञ्चाना^३
हविषां याज्यापुरोनुवाक्याः ॥२॥ इन्द्राग्निम्यामनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणा-
नोऽवद्यन् ॥३॥ इन्द्राग्नी रोचना दिवः इत्यन्वाह ॥४॥ शनयद्वुत्रम् इति
यजति ॥५॥ वषट्कृते जुहोति ॥६॥ (दक्षि-)णायां मास्त्यां प्रतिप्रस्थाता
प्रचरति ॥७॥ मरुद्भ्योऽनुब्रूहि^५ इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥८॥ सकृत्
पश्चान्मेष्या अवद्यति सकृदामिक्षायै सकृच्छमीपर्णानां^७ सकृत् करीर-
सक्तूनाम् ॥९॥ सर्वा च मेषोमुत्तरेणावदानेनावदत्ते ॥१०॥ सर्वेषां चैतेषाम-
मवद्यति ॥११॥ अभिघारयति ॥१२॥ प्रत्यनक्ति ॥१३॥ म^(स्तो यद्व इ-)
त्यन्वाह ॥१४॥ (या वः) शर्म इति यजति ॥१५॥ वषट्कृते जुहोति ॥१६॥
उपविशति प्रतिप्रस्थाता ॥१७॥ स^७सर्पति होता ॥१८॥ वारुण्या च कायेन
चोत्तरस्यामध्वयुः^१ प्रचरति ॥१९॥ वरुणायानुब्रूहि इत्याहोपस्तृणा-
नोऽवद्यन् ॥२०॥ एवमेवैतेषामवद्यत्यभिघारयति प्रत्यनक्ति ॥२१॥ अव
ते हेड इत्यन्वाह ॥२२॥ 'उदुत्तमम् इति' यजति ॥२३॥ वषट्कृते जुहोति
॥२४॥ कायानुब्रूहि इत्याहोपस्तृणाभिघारितमेककपालमादधानः^५ ॥२५॥
कया नश्चित्र आ शुवद् इत्यन्वाह ॥२६॥ को अद्य युङ्क्ते इति यजति
॥२७॥ वषट्कृते जुहोति ॥२८॥ अग्नये स्विष्टकृतेऽनुब्रूहि इत्याहो-
पस्तृणानोऽवद्यन् ॥२९॥ ऐन्द्राग्नादध्वर्युरुत्तरस्यां वेद्या^७ हविषा^७
स्विष्टकृतमवद्यति ॥३०॥ अथ प्रतिगृह्णाति प्रतिप्रस्थात्रे ॥३१॥ तमु स
उत्तरां वेदिमाहृत्य मास्त्याः स्विष्टकृतमवद्यति ॥३२॥ वारुण्याश्च कायस्य
चोत्तरस्यामध्वर्युः ॥३३॥ आशयादेककपालस्यावदाय द्विरभिघारयति ॥३४॥
न प्रत्यनक्ति ॥३५॥ त्रिष्टुभौ संयाज्ये ॥३६॥ पिप्रीहि^५ इत्यन्वाह ॥३७॥
अग्ने यदद्य^५ विशो^५ अघ्वरस्य होतः इति यजति ॥३८॥ वषट्कृते जुहोति ॥३९॥
अत्याक्रम्य यथायत्नं^७ स्रुचौ सादयित्वा प्राशित्रमवद्यति ॥४०॥ तदुभे

१. P 'त्तरस्या अघ्व'. २. MHP प्रसिद्धां. ३. M मरुद्भ्यो. ४-४. MHP
उदुत्तरेण. ५. MHP 'होपस्तृणामि'. ६. MHP 'ऽपि व्रीहो'. ७. MHP यद्यद.
८. MHP विशा.

वेदी अत्यूह्य सादयति ॥४१॥ अप उपस्पृश्येन्द्रागनादध्वर्युस्तस्मात् वेद्याऽ
हविषामिडामवद्यति ॥४२॥ अथ प्रतिगृह्णाति^१ (प्रति-)प्रस्थात्रे^२ ॥४३॥
तमु स उत्तरां वेदिमाहृत्य मारुत्या^३ इडामवद्यति ॥४४॥ वारुण्याश्च
कायस्य चोत्तरस्यामध्वर्युः ॥४५॥ उपहृतायामिडायामग्नौध^४ आदधाति
॥४६॥ प्राश्नन्ति ॥४७॥ मार्जयन्ते^५ ॥४८॥ परिहरन्ति ब्रह्मणे ॥४९॥
प्राशिते^६ प्राशित्रे चरौ यजमानभागं प्रास्योद्वासयन्ति^७ हवीं^८ ॥५०॥
अन्वाहार्ये वाचयति ॥५१॥ आसादयन्ति^९ वाजिनम् ॥५२॥ मन्ततिमन्त्रष्टौ
विष्टम्भान्वारोहान् जुहोति मल्लिच्छुचाय स्वाहा, सागराय^{१०} स्वाहा, गणश्चि
स्वाहा, अभिभुवे स्वाहा इति विष्टम्भाः, नमसे स्वाहा, नमस्याय स्वाहा, इषाय
स्वाहा, ऊर्जाय स्वाहा इत्यन्वारोहाः ॥५३॥ एहि यजमान^{११} इत्युक्त्वाऽन्वा-
रब्धे यजमाने होतुराहुतिं नवमीं जुहोति ॥५४॥ ब्रह्मन् प्रस्थास्यामः इति
॥५५॥ पृषदाज्येन नवानूयाजान् यजत्यध्वर्युर्यदुच्छिनष्टि तेन प्रति-
प्रस्थाता ॥५६॥ आगत्य वाजवतीभ्यां^{१२} स्रुचौ^{१३} व्यूहतः ॥५७॥ शंयुना
प्रस्तरपरिधिं संप्रकिरतः ॥५८॥ अप उपस्पृश्यानाज्यं लिप्तायां स्रुचि
बर्हिषि विषिञ्चन् वाजिनमानयति ॥५९॥ वाजिम्योऽनुब्रूहि इत्याहोत्तिष्ठ-
न्नध्वर्युः ॥६०॥ प्रसिद्धं वाजिनेन चरति ॥६१॥ दिशो जुहोति ॥६२॥
भक्षमुच्छिनष्टि ॥६३॥ तस्य भक्षस्य^{१४} सूर्यवर्चा भगमक्तो न आविश विश्वविन्म-
नसस्पतिरनेहसो मा जागृविः इति होता प्रथमो भक्षयत्यथाध्वर्युरथ ब्रह्माऽथा-
ग्नीदथ^{१५} यजमानः ॥६४॥ प्राणैस्ते भक्षयन्ति ॥६५॥ प्रत्यक्षाद् भक्षो
यजमानस्य ॥६६॥ परेत्य पत्नीः^{१६} संयाजयन्ति ॥६७॥ फलीकरणहोम^{१७}
हुत्वा प्राङ्तेत्य समिष्टयजूंषि जुहुतस्त्रीणीतरस्त्रीणीतरः^{१८} ॥६८॥ वारुण्यै^{१९}
निष्कासमितरेषां^{२०} हविषां निष्कासान् संभरन्ति ॥६९॥ (तु-)पैश्च^{२१}
निष्कासेन चावभृथमवयन्ति ॥७०॥ अत्र दशामेखले पर्यस्येते^{२२} ॥७१॥
उरु^{२३} हि राजा इत्येतां त्रिरन्वाह ॥७२॥ [७]

१. H प्रगृ^२. २. MHP om प्रति. ३. MHP मारुत्याम्. ४. P *ग्नीद.
५. MP. मार्जन्ते. ६. HP प्राशित्रे. ७. MHP प्रास्योपास^८. ८. MHP *साद-
यति; thus supra IV.3.49. ९. MHP सगराय. १०. MHP *मानाय.
११. P वाचव^{१२}. १२. MHP स्रुचौ. १३. MHP भक्ष. १४. P *थाग्निः.
१५. MH पत्नी. १६. MHP *करणे होमं. १७. MHP स्तृणीतरस्त्रीणीतकरा.
१८. MHP वारुण्ये. १९. MHP निष्कास इतं. २०. MHP श्चैष.
२१. P पर्यस्थिते.

उरु^{१७} हि राजा इत्येतां त्रिरन्वाह । 'वरुणश्चकार = विषश्चित् इति ॥१॥
 शतं ते राजन् भिषजः इति 'यतोऽपः परापश्यति' तद्वाचयति । 'सहस्रमुर्वो
 गम्भीरा सुमतिष्ठे' अस्तु मु(-मु-)-व्यस्मत् इति ॥२॥ अभिष्ठितो वरुण(-स्य
 पाशोऽ-)-नेरनीकमप आ विवेश इति बर्हिः प्रास्याभिजुहोति । 'अपान्नपात्
 प्रतिरक्षन्नसूर्यं दमेदमे समिवं यक्ष्यन्ते = न्तः स्वाहा इति ॥३॥ चतुर्गृहीतं
 गृह्णीते ॥४॥ अपबर्हिषश्चतुरः प्रयाजान् यजति ॥५॥ आज्यभागी यजति
 ॥६॥ अप्सुमन्तावाज्यभागौ ॥७॥ अग्नयेऽनुब्रूहि इत्याहाज्यस्य 'गृह्णानश्चतुः
 ॥८॥ अपस्वग्ने' सधिष्ठव इ(-ति यजति) ॥९॥ वषट्कृते जुहोति ॥१०॥
 सोमायानुब्रूहि इत्याहाज्यस्य गृह्णानश्चतुः ॥११॥ अप्सु मे सोमो अब्रवीत्
 इत्यन्वाह । 'अन्तर्विश्वानि = 'भेषजीः इति' ॥१२॥ जुषाणेनैव यजति ॥१३॥
 वषट्कृते जुहोति ॥१४॥ वरुणायानुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥१५॥
 पश्चाच्च पुरस्ताच्च निष्कासानामवद्यति ॥१६॥ अभिघारयति ॥१७॥
 प्रत्यनक्ति ॥१८॥ (इमं मे वरुण इत्यन्वाह ॥१९॥ तत्त्वा या-)मि इति
 यजति ॥२०॥ वषट्कृते जुहोति ॥२१॥ अग्नीवरुणाम्यामनुब्रूहि इत्याहोप-
 स्तीर्णाभिघारितान्निष्कासानादधानः' ॥२२॥ त्वं नो अग्ने वरुणस्य वि(-द्वाप्
 इत्यन्वाह ॥२३॥ स त्वं नो अग्नेऽ-)वमो मवोती इति यजति ॥२४॥ वषट्कृते
 जुहोति ॥२५॥ चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥२६॥ अपबर्हिषो द्वावनूयाजौ यजति
 ॥२७॥ अवभृथ निचङ्कूण इति स्तुचमप्स्वस्यति' । 'निचेरु = कृतम् इति
 ॥२८॥ उरोरा नो देव रिषस्पाहि इति बिन्दून् प्रतिसूय सुमित्रा न आप
 ओषधयः सन्तु इति प्राणेनापां भक्षयति । 'दुमित्रा = द्विष्मः इति ॥२९॥
 सं त्वा विशन्त्वोषधीस्तापः इत्यवभृथं संप्रकिरति । 'यज्ञस्य त्वा = विधेम इति
 ॥३०॥ देवीराप एष वो गर्भः इति संप्रकीर्णमनुमन्त्रयते । 'तं वः सुप्रतीतं =
 ब्रूताद् इति ॥३१॥ प्रतियुतो वरुणस्य पाशः' प्रत्यस्तो वरुणस्य पाशः
 इत्यप्सुत्तरसिचौ न्यस्यतः ॥३२॥ इदमहं निर्वरुणस्य पाशान्मुच्ये इति
 वासोभ्यामभिनिर्वेष्टयेते' ॥३३॥ उदुत्तमं वरुण पाशमस्मद् इति दशामेखले
 विस्र^{१७}स्येते । 'अवाधमं वि = तये स्याम इति ॥३४॥ अभ्यवेत्यान्योऽन्यस्य
 पृष्टीर्धावतः तौ ॥३५॥ उद्वयं तमसस्परि इति प्रतिप्रस्थातोन्नयति ।

१-१. P यतोपपरा. २. MP समतीष्ठे; H समतिष्ठे. ३. MHP 'भिष्ठितो.
 ४-४. MHP चतुरस्वग्ने. ५-५. MHP भेषजीति. ६. MHP 'स्तृणामि' साना
 आद°. ७. MHP om. ८. MHP 'मुपमारयति. ९. MHP पाशं. १०. HP
 निर्वपेष्ट [P'पेष्ठ].

‘पश्यन्तो = तमम् इति ॥३६॥ एधोऽस्येधिषीमहि इत्यौदुम्बरीः समिधः कुर्वति ॥३७॥ अप्रतीक्षमायन्ति ॥३८॥ समिदसि तेजोऽसि तेजो मयि धेहि इत्याहवनीये यजमानोऽभ्यादधाति ॥३९॥ एवमेव गार्हपत्ये ‘पत्नी ॥४०॥ अपोऽन्वचारिषम् इत्येनावुपस्थापयति । ‘रसेन = ‘वर्चसा इति’ ॥४१॥ ‘आगत्य विसृजति’ पूर्वमग्निमपरस्मिन्नाहवनीये ॥४२॥ सऽस्थामनु हविषो निवर्तयते ॥४३॥ प्रसिद्धाः संभाराः ॥४४॥ यो घर्मः पर्यवर्तयदन्तान्पृथिव्या अनु = अग्निस्तिग्मेन शोचिषा वैश्वानरस्य तेजसर्तेन त्वा निवर्तये सत्येन परिवर्तये शिवेन त्वोपवर्तये । तद्वत् तत्सत्यं तद्वत् तच्छक्यं तेन शक्यं तेन राध्यासम् इति । ४५॥ पुरस्तादग्रे वपतेऽथ दक्षिणतोऽथ पश्चादथोत्तरतोऽथ मध्ये ॥४६॥ सऽस्थामनु हविषः (प्रसिद्धम्) ॥४७॥ पौर्णमासेन हविषा यजते ॥४८॥ देवव्रतानि चरति ॥४९॥ [८] इति द्वितीयोऽनुवाकः]

[साकमेघपर्व]

[अनीकवतीष्टः]

श्वः कृत्तिकाभिः पौर्णमासीति यज्ञायुधानि सऽसाद्यापः प्रणोयाग्नये-
ऽनीकवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति साकऽसूर्येणोद्यता ॥१॥ निरुप्ते
प्राणग्रहाऽश्च पृश्नीऽश्च = दशहोतारं व्याचष्टे ॥२॥ तस्यै वार्त्रघ्नावाज्य-
भागौ ॥३॥ अग्नयेऽनीकवतेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥४॥ मद्रा
नो अग्ने इत्यन्वाह ॥५॥ मद्रं ते अग्ने सहसिन्ननीकम् इति यजति ॥६॥
वषट्कृते जुहोति ॥७॥ शर्धस्पत्यौ संयाज्ये ॥८॥ जुष्टो दमूना अतिथि-
दुरोणः इत्यन्वाह । ‘इमं नो यज्ञ = भोजनानि इति ॥९॥ अग्ने शर्वं महते
सौमगाय इति यजति । ‘तव द्युम्नान्युत्तमानि सन्तु । सं जास्पत्यऽसुयममा
कृणुष्व शत्रूयताममि (तिष्ठा महाऽसि इति ॥१०॥ वषट्कृते जुहोति ॥११॥
सन्ततिमनु होतुराहुति जुहोति ॥१२॥ प्रसिध्यति कर्म ॥१३॥ सन्तिष्ठत
एषेष्टिः ॥१४॥

[सान्तपनीष्टिः]

यज्ञायुधानि सऽसाद्यापः प्रणीय मरुद्भ्यः सान्तपनेभ्यो मध्यन्दिने चरुं
निर्वपति ॥१५॥ निरुप्ते प्राणग्रहाऽश्च पृश्नीऽश्च व्याचष्टे ॥१६॥

१. P यान्ति २-२ MH पत्यवो. ३-३. MHP पर्यस्येति. ४-४. MHP ‘गत्यापिस्व’. ५. P निर्वर्त. ६. MH घर्म, p घर्म. ७. MHP हविषं. ८. MHP om. ९. MHP abr, see IV.2.28-29. १०. MHP संयाज्यौ.

समासन्नेऽपानग्रहाऽश्च पृथनोऽश्च = दशहोत (१२ व्याचष्टे ॥१७॥
तस्यै वार्त्रघ्नावाज्यभागौ) ॥१८॥ मरुदस्यः सान्तपनेभ्योऽनुब्रूहि इत्याहोप-
स्तृणानोऽवद्यन् ॥१९॥ सान्तपना इदं हविः इत्यन्वाह ॥२०॥ संवत्सरीणां
मस्तः स्वर्काः इति यजति ॥२१॥ वषट्कृते जुहोति ॥२२॥ स्वस्तिमत्यौ
संयाज्ये ॥२३॥ स्वस्ति नो दिवो अग्ने पृथिव्याः इत्यन्वाह ॥२४॥ यथा
होतमनुषो देवताता इ(ति) यजति ॥२५॥ (वषट्कृते जुहोति) ॥२६॥
वर्तयति शंयुना बर्हिः ॥२७॥ सन्ततिमनु होतुराहुति जुहोति ॥२८॥
प्रसिध्यति कर्म ॥२९॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥३०॥

[गृहमेधीयेष्टिः]

निर्णक्तया स्थात्याऽपहतैस्तण्डुलैर्गा आयतीः प्रतीक्षते ॥३१॥ सायं
सर्वासां दुग्धे गार्हपत्ये गृहमेधीयं चरुं श्रपयति ॥३२॥ यस्य श्रुतस्य
त्रोनोदनानुप(स्तोर्णाभिधारितानुद्धरति ॥३३॥ प्रथमोद्धृतं) बहूप-
सिञ्चति ॥३४॥ अथेतरयोरुपसिञ्चति ॥३५॥ द्रुत्वाऽध्वयुः परिधीन्
'संवर्तयति ॥३६॥ आहरन्त्योदनान् ॥३७॥ मध्यतः प्रथमोद्धृतमासा-
दयति ध्रुवाभाजनम् ॥३८॥ तस्मादाज्यभागौ यजति ॥३९॥ तस्मादुप-
स्तरणाभिधारणं दक्षिणतश्चोत्तरतश्च ॥४०॥ इतरावाज्यभागौ यजति
॥४१॥ रयि(मन्तावाज्यभागौ ॥४२॥ रयिमतेऽनयेऽनुब्रूहि इत्याहाज्य-)स्य
गृह्णानश्चतुः ॥४३॥ अग्निना रयिमश्नवत् इत्यन्वाह ॥४४॥ जुषाणेन
यजति ॥४५॥ वषट्कृते जुहोति ॥४६॥ सोमायानुब्रूहि इत्याहाज्यस्यैव
गृह्णानश्चतुः ॥४७॥ गयस्फानो अमीवहा इत्यन्वाह ॥४८॥ जुषाणेनैव
यजति ॥४९॥ वषट्कृते जुहोति ॥५०॥ मरुदस्यो गृहमेधिभ्योऽनुब्रूहि
इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥५१॥ पश्चाच्च पुरस्ताच्च मध्यमस्योदन-
स्यावद्यति ॥५२॥ एवं दक्षिणार्धस्यैवमुत्तरार्धस्य ॥५३॥ अमिधारयति
॥५४॥ प्रत्यनक्ति ॥५५॥ गृहमेधास आगत इत्यन्वाह ॥५६॥ प्र बुध्निया
ईरते वो महाऽसि इति यजति ॥५७॥ वषट्कृते जुहोति ॥५८॥ अग्नये
स्विष्टकृतेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥५९॥ सकृदुत्तरार्धान्मध्यम-
स्योदनस्यावद्यति ॥६०॥ एवं दक्षिणार्धस्यैवमुत्तरार्धस्य ॥६१॥ द्विरभि-

१. MHP abr, see supra 1.7.5-6.२. MHP 'रीणां. ३. MHP स्वघा.
४. MHP om ति. ५. M शयं; HP शयं. ६-६. P संहरन्त्यो. ७. MHP
'त्याज्यस्यैव. ८. MP गयस्पानो; H रायस्फानो. ९-९. P 'गतेज्य'.

घारयति ॥६२॥ न प्रत्यनक्ति ॥६३॥ विराजौ संयाज्ये ॥६४॥ प्रेद्धो अग्ने
 दीदिहि इत्यन्वाह ॥६५॥ इमो अग्ने वीततमानि^१ हव्या इति यजति ॥६६॥
 वषट्कृते जुहोति ॥६७॥ संगृह्यैवैतान् परिधीननुप्रहरति ॥६८॥ तान्
 स^२ञ्चावेणाभिजुहोति ॥६९॥ अत्याक्रम्य^३ यथायतन^४ स्रुचौ सादयित्वा
 मध्यम ओदन इतरयोरिडा^५ समवद्यति ॥७०॥ उपहूतायामिडायामुत्तर-
 मेवौदनमग्नीध उपोहति दक्षिणं ब्रह्मणे ॥७१॥ प्राशनन्ति ॥७२॥ मार्जयन्ते^६
 ॥७३॥ अग्निहोत्रमेवातो जुहोति ॥७४॥ [९]

अग्निहोत्रमेवातो जुहोति ॥१॥ यत् स्थाल्यामतिशिष्यते तस्या-
 ध्वर्युश्च यजमानश्च प्राशनीतः ॥२॥ अन्य उपजनाः^४ प्रतिवेशं पत्नियै
 पचन्ति ॥३॥ तस्य 'प्राशनाति ॥४॥ अञ्जते'^५ ॥५॥ अभ्यञ्जते ॥६॥ अनु
 वत्सान् वासयन्ति ॥७॥ आज्येन स्थाल्या निष्कासमभ्यानीय गार्हपत्य-
 स्यान्तिकं निदधाति ॥८॥ तं यजमान एव स्वयमनुतिष्ठेत् इतीदम् ॥९॥
 तस्योषसमध्वर्युरग्निहोत्र^१ हुत्वोपस्तीर्णाभिधारितं गार्हपत्ये पूर्णदर्व्यं^२
 जुहोत्यृषभस्य रवथमनु^३ ॥१०॥ पूर्णां दर्वि परापत इत्यपरेणाग्निं^४
 तिष्ठन् पुरोनुवाक्यामन्वाह । 'सुपर्ण' = शतक्रतो इति ॥११॥ देहि मे इति
 यजति । 'दवामि ते' = मि ते स्वाहा इति ॥१२॥ एतस्मिन् काले यजमान
 ऋषभ इव ^१'ख्यात् ॥१३॥ सवषट्कारमिव^{१०} तदित्याहुर्दृषभेणेति
 ॥१४॥ स्वाहा इति जुहोति ॥१५॥

[क्रीडिनीष्टिः]

यज्ञायुधानि स^२ञ्चाद्यापः प्रणीय मरुद्भ्यः क्रीडिभ्यः पुरोडाश^३ सप्त-
 कपालं निर्वपति साकं सूर्येणोद्यता ॥१६॥ निरुप्ते प्राणग्रहा^४श्च पृथनी^५श्च
 व्याचष्टे ॥१७॥ समासन्नेऽपानग्रहा^६श्च पृथनी^७श्च^१ = दशहोतारं
 व्याचष्टे ॥१८॥ तस्यै वार्धनावाज्यभागौ ॥१९॥ मरुद्भ्यः क्रीडिभ्योऽनुब्रूहि
 इत्याहोपस्तृणानो^१ऽवद्यन् ॥२०॥ क्रीडं वः शर्धो मास्तम् इत्यन्वाह ॥२१॥
 'अत्यासो न ये'^१ मरुतः स्वञ्च इति यजति ॥२२॥ वषट्कृते जुहोति ॥२३॥

१. P वीततमेति. २. H आक्रम्य. ३. MHP मार्जन्ते. ४. MHP उपजानां.
 ५-५. MH सान्नात्याञ्ज. ६. P तस्यैष. ७. MHP 'दर्व'. ८. H स्वथमनु.
 ९. MHP 'णाग्निस्ति'. १०-१०. MHP ख्यादुस्त्वादतमिव. ११. MHP
 abr, see supra I.7.5-6. १२. P 'होऽपस्तृ'. १३-१३. M 'सोजन्ये.

त्रिष्टुभौ संयाज्ये ॥२४॥ सन्ततिमनु होतुराहुति जुहोति ॥२५॥ प्रसिध्यति कर्म ॥२६॥ सन्तिष्ठत एषे(-ष्टिः) ॥२७॥

[महाहविरिष्टिः]

(महाहवि-)रेवातः ॥२८॥ पूर्वणाहवनीयं वेदिः क्लृप्ता भवति रथावकाशा ॥२९॥ तस्यै स्तम्बयजुर्हरति ॥३०॥ वेदिं परिगृह्णाति ॥३१॥ करणं जपति ॥३२॥ स्फ्यमुदपात्रम् इति संप्रेष्यति । 'शम्यामाहरेहि यजमानाग्नीदुत्तरवेद्यामुपसीद इति ॥३३॥ उत्तरवेद्या आवृतोत्तरवेदिं निवपति ॥३४॥ इध्ममादीपयन्ति ॥३५॥ उपयमनोरूपक(-ल्पयन्ति ॥३६॥ अग्ने-रावृताग्निं प्रह-)'रति ॥३७॥ प्रसिध्यति कर्माङ्तिमुक्तिः^१ ॥३८॥ अतिमुक्तीहुंत्वा यज्ञायुधानि स^२साद्यापः प्रणीय महाहविर्निर्वपत्याग्नेय-मष्टाकपालम् ॥३९॥ [१०]

आग्नेयमष्टाकपाल^३ सौम्यं^४ = कादशकपालमैन्द्रं चरं वैश्वकर्माण-मेककपालम् ॥१॥ निरुक्ते प्राणग्रहा^५श्च पृथनी^६श्च व्याचष्टे ॥२॥ तस्य हविष्कृता वाचं विसृज्य (चतुर्गृहीतेन पञ्चहोतारमा-)हवनीये जुहोति ॥३॥ श्रप्यन्ते हवी^७षि ॥४॥ श्रुतेषु हविःषु^८ स्फ्यमादत्ते ॥५॥ ब्रह्मनुत्तरं परिग्राहं परिग्रहीष्यामि इति प्रसूत उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति ॥६॥ योयुपित्वाऽवस्कभ्य संप्रेष्यति प्रोक्षणीरासादयेध्मा = ह्याज्येनोदेहि पृषदाज्याय दध्याहरेहि यजमान इति ॥७॥ एत(-त् कुर्वन्ति ॥८॥ सुवं च सुचश्च संमार्ष्टि ॥९॥ आज्यानि गृह्णीते) पृषदाज्यवन्ति ॥१०॥ इध्मार्बहिः प्रोक्षाति ॥११॥ वेदिं प्रोक्षति ॥१२॥ आसन्नं प्रोक्षति ॥१३॥ अपो निनीय प्रस्तरं गृह्णाति ॥१४॥ स्तृणाति^९ बर्हिः ॥१५॥ प्राङ्मुत्सृप्य^{१०} परिधीन् परिदधाति ॥१६॥ समिधावादधाति ॥१७॥ परिधिषु वाचयित्वाग्निं युनक्ति ॥१८॥ आगत्य तिरश्चो सादयति ॥१९॥ तिरश्च्योः प्रस्तरम् ॥२०॥ प्रस्तरे जुहूम् ॥२१॥ बर्हिषीतरे ॥२२॥ अलङ्कर्वन्ति ॥२३॥ उपस्तीर्णाभिघारिते(-षु हविः-)षूद्रासयति ॥२४॥ समभिघार्यं हवी^{११}ष्याहरन्ति ॥२५॥ समासन्ने-ऽपानग्रहा^{१२}श्च पृथनी^{१३}श्च व्याचष्टे ॥२६॥ ध्रुवा असदम् यन्मे अग्ने इति समभिमृश्य पञ्चहोतारं व्याचष्टे ॥२७॥ निमन्थ्येन चरति ॥२८॥ अग्नये समिध्यमानायानुवाच आह ॥२९॥ सप्तदश सामिधेनीरन्वाह ॥३०॥

१. Cf. IV. 5.34-35. २. M 'मुक्तीम्यो. ३. H अग्नेनयम'. ४. MHP abr, see TS I.8.4.4. ५. P हविष्णु. ६. MHP स्तृणीत. ७. HP 'सृज्य.

अनुक्तासु सामिधेनीषु स्रुवेणाधारमाधार्याह अग्नीद(-न्नि त्रिस्त्रिः संमृडिह
इति ॥३१॥ स्रुग्भ्यामु-)त्तरम् ॥३२॥ असंस्पर्शयन्नत्याक्रम्य ध्रुवां
समज्य सादयित्वा प्रवरं प्रवृणीते ॥३३॥ सीदति होता ॥३४॥ प्रसूतः
स्रुचावादत्ते ॥३५॥ प्रयाजान् यजति ॥३६॥ ओ श्रावय इत्याह ॥३७॥
समिधो 'यज इति' ॥३८॥ यज यज इति ॥३९॥ चतुर्थेऽर्धं समानीयाष्टमे
सर्वं समानयते ॥४०॥ उपभृतोऽधि सर्वं प्रयजति ॥४१॥ प्रयाजानिष्ट्वा-
ज्याक्रम्य ध्रुवामभिधारयत्यनुपूर्वं हवींषि ॥४२॥ पृषदाज्यमन्ततः ॥४३॥
नोपभृतं रिक्ता हि सा भवति ॥४४॥ आज्यभागौ यजति ॥४५॥ वार्त्र-
घ्नावाज्यभागौ ॥४६॥ अग्नयेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥४७॥
[११]

अग्नयेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥१॥ प्रसिद्धाः षण्णां हविषां
याज्यापुरोनुवाक्याः ॥२॥ इन्द्रायानुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥३॥
एन्द्रसानसि रयिम् इत्यन्वाह ॥४॥ प्र स साहिषे इति यजति ॥५॥
वषट्कृते जुहोति ॥६॥ विश्वकर्मणेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तीर्णाभिधारितमेक-
कपालमादधानः ॥७॥ विश्वकर्मन् हविषा वावृधानः इत्यन्वाह ॥८॥
विश्वकर्मन् हविषा वर्धनेन इति यजति ॥९॥ वषट्कृते जुहोति ॥१०॥
अग्नये स्विष्टकृतेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥११॥ सकृदुत्तरार्धा-
त्सर्वेषां हविषामवद्यति ॥१२॥ एककपालस्यावदाय द्विरभिधारयति
॥१३॥ न प्रत्यनक्ति ॥१४॥ त्रिष्टुभौ 'संयाज्ये ॥१५॥ पिप्रीहि इत्यन्वाह
॥१६॥ अग्ने' यदद्य विशो अवरस्य होतः इति यजति ॥१७॥ वषट्कृते
जुहोति ॥१८॥ अत्याक्रम्य यथायतनं स्रुचौ सादयित्वा प्राशिन्नमवद्यति
॥१९॥ अप उपस्पृश्येडामवद्यति ॥२०॥ उपहूतायामिडायामग्नीध आ-
दधाति ॥२१॥ प्राश्नन्ति ॥२२॥ मार्जयन्ते ॥२३॥ परिहरन्ति ब्रह्मणे
॥२४॥ प्राशिते प्राशिन्ने चरौ यजमानभागं प्रास्योद्वासयन्ति हवींषि
॥२५॥ अन्वाहार्ये वाचयति ॥२६॥ सन्ततिमन्वष्टौ विष्टम्भान्वारोहाञ्जु-
होति संपर्षाय स्वाहा, चक्षुषे स्वाहा, सूर्याय स्वाहा, (ज्योतिषे स्वाहा)
इति विष्टम्भाः, सहसे स्वाहा, सहस्याय स्वाहा, तपसे स्वाहा, तपस्याय स्वाहा

१-१. HP om. २. MHP 'पस्तृणामि. ३-३. MHP 'ज्येऽपि
ब्रीहीत्यन्वाहोने [M 'होऽग्ने]. ४. MHP जुहोति. ५. MH 'स्पृश्येत्येडा'.
६. MHP ब्राह्मणे. ७. MHP om; cf. MS III.12.11.

इत्यन्वारोहाः ॥२७॥ एहि यजमान इत्युक्त्वाऽन्वारब्धे यजमाने होतुराहुतिं
नवमीं जुहोति ॥२८॥ ब्रह्मन् प्रस्थास्यामः इति ॥२९॥ पृषदाज्येन
नवानूयाजान् यजति ॥३०॥ आगत्य वाजवतीभ्यां सुचां व्यूहति ॥३१॥
शंयुना प्रस्तरपरिधिं प्रकिरति ॥३२॥ परेत्य पत्नीः संयाजयन्ति
॥३३॥ फलीकरणहोमं हुत्वा प्राडेत्य त्रीणि समिष्टयजूंषि जुहोति
॥३४॥ यज्ञ यज्ञं = सुवीरः स्वाहा इति सुवेण हुत्वा ध्रुवामाप्याय्य देवा
गातुविद इति सूचा जुहोति । गातुं वित्त्वा = वाते वाः इति ॥३५॥
प्रसिध्यति कर्म ॥३६॥ सन्तिष्ठते महाहविः ॥३७॥ [१२]
[इति तृतीयोऽनुवाकः]

[पितृयज्ञः]

पितृयज्ञ एवातः ॥ १ ॥ तस्य संभाराः ब्रीहियवाश्चाम्बरीषं चाभि-
वान्याये च दुग्धमिक्षुशलाका च मूलच्छिद वेदिस्तल्प्या (यजमानसंमि-)ता
चतुःशक्तिः सर्वतः समे(-क्ष-)णश्च द्राघीयांश्चेध्मः समूलं च बर्हिषाञ्जनं
च कशिपुं दशोपबर्हणे च परिश्रयणं च ॥२॥ दक्षिणेन गार्हपत्यं यज्ञा-
युधानि संसाद्यापः प्रणीय सोमाय पितृमते पुरोडाशं षट्कपालं
निर्वपति, पितृभ्यो बर्हिषद्भ्यो धानाः, पितृभ्योऽग्निष्वात्ते(-भ्योऽभिवा-
न्याये दुग्धे म-)न्थम् ॥३॥ अवघ्नन्ति दक्षिणार्धे प्रतिपुरुषमेककपालं
स्त्रियम्बकान्, एकमतिरिक्तम् ॥ ४ ॥ अम्बरीषेणान्वाहार्यपचने धाना
उपतपति ॥५॥ ताः परिगन्ध्यं द्वेधा करोति ॥६॥ तासामर्धाः सकून्
कुर्वन्ति ॥७॥ अन्वाहार्यपचन(-नि दक्षिणावृत्तस्तिष्ठन्तव-)हन्ति ॥८॥
अस्मा उपस्तीर्णाभिघारितं पुरोडाशमन्वाहार्यपचनान्यर्धम्, स तस्यालङ्कारः
॥९॥ 'आज्येन धानाः संयावयन्ति' स तासामलङ्कारः ॥१०॥ अभिवान्याये
दुग्धेऽर्धपात्रमिक्षुशलाकया मन्थमुपमन्थति दक्षिणावृत्तोऽनारभ्य, स

१. MHP प्रस्तरं परिधि. २. MHP सुवरे. ३. MHP समो.... दश्च.
४. MHP कशि. ५. MP दशोपबर्हणं; H 'बर्हणं. ६. MHP त्यम्. ७. MHP
तां. ८. MHP गन्ध्यं. Caland (Ao II.163.15-19) quotes the
Vyākhyā : ताः परिगन्ध्यं द्वेधा करोति; परिगन्ध्यं विकृष्य परितो विकृष्य.
From this it appears that the Vyākhyākāra has understood
परिगन्ध्यं as परिगन्ध्य. Cf. BaudhŚS V.11:144.11 : परिक्षुदय. ९-९. P
oms; MH या हरन्ति. १०. MHP 'पात्रं इक्षुशला' [H 'पात्र, P 'पात्रे].
११. P 'वृत्ते.

तस्यालङ्कारः ॥११॥ अन्वाहार्यप(-चना-)न्युप^१ समादधाति ॥१२॥ तस्यै
 मनसा स्तम्बयजुर्हरति ॥१३॥ वेदिं परिगृह्णाति ॥१४॥ करणं जपति ॥१५॥
 उदकुम्भमाहृत्य दक्षिणेंसे निदधाति ॥१६॥ समूलं बर्हिराहृत्योत्तरत एवोप-
 सादयति ॥१७॥ द्राघीया^७समिधमाहृत्योत्तरत^२ एवोपसादयति ॥१८॥
 उदकुम्भमादाय परिषेक्ता त्रिरपसलैः^३ परिषिञ्चन् प(-र्येति ॥१९॥ निधायो-)
 दकुम्भं^४ प्रतिपथं त्रिः पुनः पुनः परिद्ववति ॥२०॥ समूलं बर्हिरादाय
 त्रिरेवापसलैः परित्स्तृणन्^५ पर्येति^५ ॥२१॥ निधाय प्रस्तरं प्रतिपथं त्रिः
 पुनः परिद्ववति^६ ॥२२॥ प्रस्तरमादाय प्राङ्मुत्सृप्य परिधीन् परिदधाति ॥२३॥
 समिधावादधाति ॥२४॥ परिधिषु वाचयित्वाग्निं युनक्ति ॥२५॥
 अपरेणाग्निं प्रस्तरं न्यस्यति ॥२६॥ समूलं^७ तिरश्चो बर्हिराहरन्ति ॥२७॥
 अस्मा एकं^८ स्रुवमेकां^९ जुहूमेकामुपभृतमेकां^{१०} ध्रुवामेकामाज्यस्थालीमेकं^{११}
 प्राशित्रहरणमेकं मेक्षणमेकं पुरोडाशमेकां धानाम् एकं मन्थमेकामिक्षुशला-
 कामेकमाञ्जनमेकमभ्यञ्जनमेकं कशिपुमेकमुपबर्हणमेकं^{१२} परिश्रयणम् ॥२८॥
 एकैकमेवैनान्यतूचीनान्युदाहरन्ति ॥२९॥ समासाद्य ध्रुवा असदन्, यन्मे अग्ने
 इति समभिमुख्य षड्ढोतारं व्याचष्टे ॥३०॥ अग्नये देवेभ्यः पितृभ्यः
 समिध्यमानायानुब्रूहि इत्य(-हाज्यस्य गृह्णानश्चतुः)^{१३} ॥३१॥ उशन्तस्त्वा
 हवामहे^{१४} इत्येतां त्रिरन्वाह^{१५} । उशन्तः=अत्तवे इति ॥३२॥ तानिधमेन परीप्सति
 ॥३३॥ अतिशिनष्टि समिधम् ॥३४॥ अतूक्तासु सामिधेनीषु स्रुवेणा-
 धारमाधार्याह^{१६} अ(-ग्नीद-)ग्निं^{१७} सकृत् सकृत् संमृद्धिं इति ॥३५॥ उत्थाय
 प्रवरं प्रवृणीते ॥३६॥ ओ आवय इत्याह ॥३७॥ सीद (होतः)^{१८} इत्येष एवात्र
 प्रवरः ॥३८॥ नार्षेयं वृणीते न होतारम् ॥३९॥ सीदति होता ॥४०॥
 प्रसूतः स्रुचावादतो ॥४१॥ अपबर्हिषश्चतुरः^{१९} प्रयाजान् यजति ॥४२॥
 आज्यभागौ यजति ॥४३॥ जीवमन्तावाज्यभागौ^{२०} ॥४४॥ अग्नयेऽनुब्रूहि
 इत्याहाज्यस्य गृह्णानश्चतुः ॥४५॥ आ नो अग्ने सुचेतुना^{२१} इत्यन्वाह ।

१. MHP त्वाप. २. MHP 'मिष्माह'. ३-३. MH 'षिञ्चन्'....दकुम्भं
 [M य कुंभं]; H षिञ्चन्वयकुंभं. ४. MHP om परि. ५. MHP वर्येति.
 ६. H प्रतिद्व. ७. MHP स्वयं. ८. MHP ध्रुवमे. ९-९. MHP
 'मेतां ध्रुवामेकमा'. १०. MHP कशिल्येक. ११. MHP om. १२-१२.
 MHP एतास्त्रिमन्वाह. १३. MHP om अग्नीद्. १४. MHP om.
 १५. MHP च बर्हिषश्चतुरं. १६. H 'मन्त्रावा'. १७. MHP सुतेतुना.

°रयि=जीवसे इति ॥४६॥ जुषाणेन यजति ॥४७॥ वषट्कृते जुहोति ॥४८॥
 सोमायानुब्रूहि इत्याहाज्यस्यैव' गृह्णानश्चतुः ॥४९॥ त्वं सोम महे भगम्
 इत्यन्वाह । °त्वं दूत=जीवसे इति ॥५०॥ जुषाणेनैव यजति ॥५१॥
 वषट्कृते जुहोति ॥५२॥ अत्याक्रम्य यथायतनं सुचौ सादयित्वा
 प्राचीनावीतानि कुर्वते ॥५३॥ [१३]

प्राचीनावीतानि कुर्वते ॥१॥ आदत्ते दक्षिणाघ्नं परिधिम् ॥२॥ तं
 मध्यमं परिधिमनु निपातयति ॥३॥ परिश्रयन्ति ॥४॥ उत्तरां वेद्ये
 श्रोणिं प्रति परिश्रयणस्य सन्धिं कुर्वन्ति ॥५॥ विपर्यन्ति ॥६॥ उत्तरतो
 ब्रह्मा च यजमानश्चोपविशतो दक्षिणतो होता चाग्नीच्च' ॥७॥ दक्षिणतो-
 ऽवदायोदङ्ङतिचङ्क्रम्यते' ॥८॥ आ स्वघा इत्याश्रावयति' ॥९॥ अस्तु
 स्वघा इति प्रत्याश्रावयति ॥१०॥ स्वघा नमः इति वषट्करोति' ॥११॥
 °वषट्कृते जुहोति' ॥१२॥ सोमाय पितृमतेऽनुस्वघा कुरु इत्याहोपस्तृणानो-
 ऽवद्यन् ॥१३॥ सकृत्पुरोडाशस्यावद्यति, सकृद्धानानां' सक्नुमन्थस्य ॥१४॥
 अभिधारयति ॥१५॥ प्रत्यनक्ति ॥१६॥ द्वे द्वे पुरोनुवाक्ये अन्वाह त्वं' सोम
 प्रचिकितो मनीषा=मघवा मवा (नः इति ॥१७॥ आ स्वघा इ-)'त्याश्राव-
 यति' ॥१८॥ अस्तु स्वघा इति प्रत्याश्रावयति' ॥१९॥ सोमं पितृमन्तं' स्वघा
 कुरु इत्याह ॥२०॥ ये स्वघा इत्यागुरते' ॥२१॥ त्वं' सोम पितृमिः संविदानः
 इति यजति । °अनुद्यावा=रयीणाम् इति ॥२२॥ स्वघा नमः इति वषट्-
 करोति ॥२३॥ वषट्कृते जुहोति ॥२४॥ पितृम्यो बर्हिषदम्योऽनु स्वघा कुरु
 इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥२५॥ (सकृद्धानानामवद्यति) सक्नुमन्थस्य,
 सकृत्पुरोडाशस्य ॥२६॥ अभिधारयति ॥२७॥ प्रत्यनक्ति ॥२८॥ बर्हिषदः
 पितर ऊत्यर्वाग् इत्यन्वाह । °इमा वो हव्या=गमिष्ठाः' इति ॥२९॥ आ स्वघा
 इत्याश्रावयति ॥३०॥ अस्तु स्वघा इति प्रत्याश्रावयति ॥३१॥ पितृन्
 बर्हिषा स्वघा कुरु इत्याह ॥३२॥ ये स्वघा इत्यागुरते' ॥३३॥ उपहूताः
 पितरः सोम्यासः इति यजति । ('बर्हिष्येषु निधिषु=अवस्त्वस्मात् इति)
 ॥३४॥ स्वघा नमः इति वषट्करोति ॥३५॥ वषट्कृते जुहोति ॥३६॥

१. MHP त्याज्य'. २. MHP त. ३. P चाग्निच्च. ४. MH 'तोवदातयाद'
 [M तोऽव]. ५. MHP 'श्रावयेति. ६. P oms. ७-७. MH om. ८. MP
 श्रापयेति; H श्रावयेति. ९. MH श्रापयति. १०. MHP 'गुस्ते. ११. MHP
 गमिष्ठा. १२. MH 'गुस्ते; P 'गुस्ते.

पितृभ्योऽग्निष्वात्तेभ्योऽनु स्वधा कुरु इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥३७॥ सकृन्म-
न्थस्यावद्यति, सकृत्पुरोडाशस्य सकृद्धानानाम् ॥३८॥ अभिघारयति ॥३९॥
प्रत्यनक्ति ॥४०॥ ऋष्वन्तु नः पितरः सोम्यासः इत्यन्वाह^१ । 'अग्निष्वात्ता
ऋतुभिः संविदाना भागं जुषाणा प्रथन्तां (.....) भगमायजन्तु ॥ वान्यायै
दुग्धे जुषमाणाः करम्ममुदीराणा अवरे परे' च । अग्निष्वात्ता ऋतुभिः
संविदाना आसद्यास्मिन् बर्हिषि मादयन्ताम् इति ॥४१॥ आ स्वधा इत्याश्राव-
यति^२ ॥४२॥ अस्तु स्वधा इति प्रत्याश्रावयति ॥४३॥ पितृन्ग्निष्वात्तात् स्वधा
कुरु इत्याह ॥४४॥ ये स्वधा इत्यागुरते ॥४५॥ आगत्य पितरो मादयन्ताम्
इति यजति । 'अग्निष्वात्ता ऋतु(-भिः संविदानाः । भागं जुषा-)णा अवरे परे
च । असुं य ईयुरवृका ऋतज्ञाः इति ॥४६॥ स्वधा नमः इति वषट्-
करोति ॥४७॥ वषट्कृते जुहोति ॥४८॥ अग्नये कव्यवाहनायानु स्वधा कुरु
इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥४९॥ सकृत्पुरोडाशस्यावद्यति, सकृद्धानानां^३
सकृदिक्षुशलाक्या^४ मन्थस्य ॥५०॥ तामवदायाधोऽधः सुचावग्नीध्रे
प्रयच्छति ॥५१॥ द्विरभिघारयति ॥५२॥ न प्रत्यनक्ति ॥५३॥ यदग्ने कव्य-
वाहन इत्यन्वाह । 'पितृन् यक्षयूतावृधः । प्र च^५ = पितृभ्यः^६ आ ॥ ये तातृषुर्देवत्रा^७
जेहमाना होत्रावृधः स्तोमतष्टासो अकैः । 'आऽग्ने याहि सुविदन्नेमिरर्वाङ् सत्यैः
कव्यैः पितृभिर्घर्मसद्भिः इति ॥५४॥ आ स्वधा इत्याश्रावयति^८ ॥५५॥
अस्तु स्वधा इति प्रत्याश्रावयति ॥५६॥ अग्निं कव्यवाहनं^९ स्वधां कुरु
इत्याह ॥५७॥ ये स्वधा इत्यागुरते । ५८॥ हव्यवाहम् इति यजति । 'अजरं'^{१०}
पुरुप्रियमग्निं घृतेन हविषा सपर्यन्तं^{११} । उपासदं^{१२} कव्यवाहं पितृणां^{१३} स नः
प्रजां वीरवतीं^{१४} समृण्वतु इति ॥५९॥ स्वधा नमः इति वषट्करोति ॥६०॥
वषट्कृते जुहोति ॥६१॥ अनुप्रहरत्यग्नीदिक्षुशलाकाम् ॥६२॥ तां^{१५} स^{१६}-
न्नावेणाभिजुहोति ॥६३॥ अत्याक्रम्य यथायतनं^{१७} सुचौ सादयित्वा
प्राशिन्नमवद्यति ॥६४॥ तदुत्तरतोऽप्यूह्य सादयति ॥६५॥ अप उपस्पृश्येडा-
मवद्यति ॥६६॥ उपहूतायामिडायामग्नीध्रे आदधाति ॥६७॥ अवजिघ्रत्य-
ग्नीत्, न प्राश्नाति ॥६८॥ मार्जयते ॥६९॥ अवजिघ्रति होता, न

१. P इत्याह. २-२. M अवरेऽपरे. ३. MHP 'श्रावयेति. ४. H 'शलाकाया.
५. MHP प्रचः. ६. P पितृभ्यः. ७-७. MHP आयेत पितृयुदे^७ [M 'तृपु^७].
८. P oms आ. ९. MHP श्रावयेति. १०. MP अजां; H अजां. ११. H
सपर्यन्त. १२. उपासदं.

प्राश्नाति ॥७०॥ मार्जयते ॥७१॥ परिहरन्ति ब्रह्मणे ॥७२॥ अवजिघ्रति
ब्रह्मा, न प्राश्नाति ॥७३॥ मार्जयते ॥७४॥ तान्यत्रैवेदापात्रे संप्रकिरन्ति
॥७५॥ अथ त्रीनुदपात्रान्निनयति ॥७६॥ [१४]

अथ त्रीनुदपात्रान्निनयति मार्जयन्तां पितरः इति दक्षिणायाः श्रोण्यां,
मार्जयन्तां पितामहाः इति दक्षिणेंऽसे, मार्जयन्तां प्रपितामहाः इत्युत्तरेंऽसे ॥१॥
मार्जयस्व इत्याह यजमानम् ॥२॥ तस्याञ्जलावुपस्तृणीते ॥३॥ सकृत्
पुरोडाशस्यावद्यति, सकृद्दानानां श्रोण्यां सकृन्मन्थस्य ॥४॥ अभिधारयति ॥५॥
एतत्ते तत् इति दक्षिणायाः श्रोण्यां ददाति । 'या' श्व त्वमन्वसि ये च त्वामनु
ये च त्वामभितो ये च त्वया 'सह स्वधाक्षितिः इति' ॥६॥ इयमस्माकम्
इत्यग्नेणाग्निमागत्योत्तरां वेद्यै श्रोणीमभिमृशति । 'इमां वयं जीवा' जीवन्तोऽनु-
सञ्चरन्तो भूयास्म इति ॥७॥ उपस्तृणीत एवास्याञ्जलौ ॥८॥ सकृद्दानाना-
मवद्यति, सकृन्मन्थस्य, सकृत्पुरोडाशस्य ॥९॥ अभिधारयति ॥१०॥
एतत्ते पितामह इति दक्षिणेंऽसे ददाति । 'या' (-श्व त्व-)मन्वसि ये च
त्वामनु = क्षितिः इति ॥११॥ इयमस्माकम् इत्येवाग्नेणाग्निमागत्योत्तरां वेद्यै
श्रोणीमभिमृशति । 'इमां वयं = भूयास्म इति ॥१२॥ उपस्तृणीत एवास्या-
ञ्जलौ ॥१३॥ सकृन्मन्थस्यावद्यति, सकृत् पुरोडाशस्य, सकृद्दानानाम् ॥१४॥
अभिधारयति ॥१५॥ एतत्ते प्रपितामह इत्युत्तरेंऽसे ददाति । 'या' श्व
त्वमन्वसि (ये च त्वामनु = क्षितिः) इति ॥१६॥ इयमस्माकम् इत्येव (-अग्नेणा-)
ग्निमागत्योत्तरां वेद्यै श्रोणीमभिमृशति । 'इमां = भूयास्म इति ॥१७॥
मार्जयते ॥१८॥ यजमानः अत्र पितरो यथामागं मन्ध्वम् इत्युक्त्वोदङ्घ्रो
निष्क्रामति ॥१९॥ आ तमितोस्तिष्ठन्ति ॥२०॥ सुसंद्दशं त्वा वयम् इत्याहव-
नीयमभिव्यनिति । 'मधवन् मन्दिषीमहि' । प्र नूनं पूर्णबन्धुरः स्तुतो' = हरी
(इति ॥२१॥ अमीमदन्त पितरः सोम्याः इत्यभिपर्यावर्तते)' ॥२२॥ यत्
पात्रियामतिशिष्यते' तत् 'त्रिरवजिघ्रति ये सजाताः' समनसो जी = शत' श्रु-
समाः इति ॥२३॥ नमोः वः पित' = वसिष्ठो भूयासम् इति ॥२४॥ अथ
त्रीनेवोदपात्रान्निनयति मार्जयन्तां पितरः इति दक्षिणायाः श्रोण्यां, मार्जयन्तां

- १-१. MHP स स्वधा स्वधाक्षितृती. २. P जित्वा. ३. MP 'व्यनति.
४. MHP ins इति after मन्दिषीमहि. ५. MHP इत्यत एव. ६. MHP om,
thus supra II.2.27. ७. MHP 'रिष्यते. ८. MH om. ९. MHP
समजाताः १०. MHP abr, see supra II.2.29.

पितामहाः इति दक्षिणेंसे, मार्जयन्तां प्रपितामहाः इत्युत्तरेंसे ॥२५॥ ददाति
 (कशिपूपबर्हणे आञ्जनाभ्यञ्जने) ॥२६॥ आञ्जतां^१ पितरः इति दक्षिणाया^२
 श्रोण्यामानक्ति^३ ॥२७॥ अभ्यञ्जतां पितर आञ्जतां पितरः इति द्विरानक्ति
 सकृदभ्यनक्ति ॥२८॥ 'आञ्जतां पितामहाः' इति दक्षिणेंसे आनक्ति^४ ॥२९॥
 'अभ्यञ्जतां पितामहा आञ्जतां पितामहाः इति द्विरेवानक्ति सकृदभ्यनक्ति'
 ॥३०॥ आञ्जतां प्रपितामहाः इत्युत्तरेंसे आनक्ति^५ ॥३१॥ अभ्य- (ञ्जतां)
 प्रपितामहा आञ्जतां प्रपितामहाः इति द्विरेवानक्ति^६ सकृदभ्यनक्ति ॥३२॥
 दशां छिनत्ति एतद्वः पितरो वासो^७ = करोतु मामनेनसम् इति ॥३३॥
 यज्ञोपवीतानि कुर्वते^८ ॥३४॥ ऋजुधा चरन्ति ॥३५॥ सादयन्ति^९
 दक्षिणार्घ्यम् ॥३६॥ परिधिमबोद्धरन्ति ॥३७॥ परिश्रयणं विपर्यन्ति ॥३८॥
 सन्तति^{१०} हुत्वा षड्ढेतुराहु^{११} ते^{१२} जुहोति ॥३९॥ (संप्रेष्यति ब्रह्मच^{१३})
 प्रस्थास्यामः समिधमाधाया (-ग्नीद-)ग्नि^{१४} सक्तु सप्तमृडिह इति ॥४०॥
 अपर्बहिषौ द्वावनूयाजौ यजति ॥४१॥ आगत्य वाजवतीभ्या^{१५} स्रुचौ
 व्यूहति ॥४२॥ शंयुना प्रस्तरपरिधि^{१६} संप्रकिरति ॥४३॥ न पत्यन्वास्ते
 ॥४४॥ न संयाजयन्ति ॥४५॥ न समिष्टयजुर्जुहोति ॥४६॥ अत्रैव
 यत्पुरोडाशस्यातिशिष्यते यद्दानानां यन्मन्थस्य तत्सर्वं^{१७} संप्रकिरन्ति ॥४७॥
 प्रजापते न त्वदेतान्यन्यः इत्याहवनीयस्यार्धमेति । 'विश्वा = रयीणाम् इति ॥
 सन्तिष्ठते पितृयज्ञः ॥४८॥ कोशबिले त्र्यम्बकान् संप्रकिरन्ति ॥४९॥
 अन्तमं^{१८} पलाशस्य पर्णमुपकल्पयते ॥५०॥ [१५]

[त्र्यम्बकेष्टिः]

अन्तमं पलाशस्य^{१९} पर्णमुपकल्पयते ॥१॥ इमां दिशं प्राचीमुदीचीं
 चतुष्पथ^{२०} स्पाशयन्ते ॥२॥ तमपरेणाखूत्करमन्यतममेकोलमुकमादायोदपात्रं^{२१}

१. MHP दक्षिणां for आञ्जतां. २. H °मनक्ति. ३-३. M अभ्यञ्जतां;
 H अभ्यञ्जतां प्रपितामहा. ४. MHP सम्यनक्ति, ५-५. H oms; M
 आञ्जतां पितामहा अभ्यञ्जतां पितामहा इति द्विरभ्यनक्ति सकृदानक्ति. ६. P
 अनक्ति. ७. MHP °वातनक्ति. ८. MHP abr, see supra II.2.
 31-37. ९. P कुर्वति. १०. MHP सारयन्ति. ११. M प्रड्ढेतु.
 १२. MHP om. १३. MHP . 'मादायाग्नि. १४. P परिधी.
 १५. M अन्त्यमं, thus infra IV.16.1. १६. MH पलास्य. १७. P
 'णाखूत्कखूत्करम'.

च कुमारीमामन्त्र्य त्र्यम्बकैरुत्परायन्ति^१ ॥३॥ यावन्तो गृह्याः स्मः इति
 गार्हपत्यमुपतिष्ठते । 'तेभ्यः = शर्म मे यच्छ इति ॥४॥ आखुस्ते रुद्र पशुः
 इत्याखूत्करे^२ त्र्यम्बकमन्वस्यति । 'तं जुषस्वैष ते रुद्र मागः = तं जुषस्व इति
 ॥५॥ चतुष्पथ एकोल्मुक^३ सादयित्वोपसमादधाति^४ ॥६॥ अन्तमे^५
 पलाशस्य पर्णे^६ त्र्यम्बकाणां^७ समवद्यति ॥७॥ भेषजं गवे^८ इत्यपरेणाग्निं
 पुरोनुवाक्यामन्वाह । 'अश्वाय पुरुषाय भेषज = मेष्ये^९ कृधि इति ॥८॥
 अवाम्ब रुद्र मदिमहि इति यजति । 'अव देवं त्र्यम्बकम् । यथा नः = व्यवसाय-
 यात् । यथा नः सर्वमिज्जगदयक्ष्म^{१०} सुमना असत् स्वाहा इति ॥९॥ अनुप्रास्यति
 पर्णं कोशबिले ॥१०॥ त्र्यम्बकानुत्खिदति ॥११॥ तान् विमथ्नते ॥११-॥
 तान् समाहरन्ति ॥१३॥ तान् यजमानस्याञ्जलावावपन्ति^{१४} ॥१४॥
 त्र्यम्बकं यजामहे इति दक्षिणा(नूरू-)नाघ्नानाः^{१५} प्रसलेः परियन्ति^{१६} । 'सुगन्धि
 पुष्टिवर्धनमुर्वा = माऽमृताद्^{१७} इति ॥१५॥ तानेवोत्खिदति^{१८} ॥१६॥ तान्
 विमथ्नते ॥१७॥ तान् समाहरन्ति ॥१८॥ तान् यजमानस्यैवावपन्ति ॥१९॥
 त्र्यम्बकं यजामहे इत्येव दक्षिणानूरूनाघ्नानाः प्रतिपथं परियन्ति ॥२०॥
 'प्रेतो मुक्षीय माऽमृतः इति ह कुमारी 'वा पतिकामा^{१९} ब्रूयात् ॥२१॥
 तस्या^{२०} एनानञ्जलावावपन्ति मगेन^{२१} त्वा स^{२२}सृजामि मासरेण सुरामिव इति
 ॥२२॥ तान्नु साञ्जततो (यजमानस्यैवा-)ञ्जलावावपति ॥२३॥ तान् मृतयोः^{२४}
 कृत्वा विविधेनोदपात्रमादायाध्वर्युश्च यजमानश्च^{२५} हस्ते शुष्के स्थाणा-
 वासजतः एष ते रुद्र मागस्तं जुषस्व तेन = कृत्तिवासाः इति ॥२४॥ अपः
 परिषिच्याप्रतीक्षमाव्रजते ॥२५॥ आगत्य विसृजति पूर्वमग्निमपरस्मिन्ना-
 हवनीये ॥२६॥ (पुनरे-)त्यापः प्रणीयादित्यं चरुं^{२६} निर्वपति ॥२७॥ निरुप्ते
 प्राणग्रहा^{२७}श्च पृश्नी^{२८}श्च^{२९} व्याचष्टे ॥२८॥ समासन्नेऽपानग्रहा^{३०}श्च
 पृश्नी^{३१}श्च^{३२} = दशहोतारं व्याचष्टे ॥२९॥ तस्यै वार्घ्नावायजभागौ ॥३०॥

१. M रुत्परायन्ति; H रुत्वर यन्ति; P रुत्वारायन्ति; thus Ao
 II.158.33. २. MHP 'खूत्करे. ३. M एङ्कोल्मुकं; HP एकोल्मुकं.
 ४. MHP समाधा. ५. MHP अन्तमेव. ६. MHP पर्ण. ७. P गाव.
 ८. MHP मेष्ये. ९. P 'स्यां जावावपति. १०. MHP 'घ्नानां. ११. MHP
 पर्यन्ति. १२. MHP माममृताद्. १३. MP 'त्खिददिति. १४. MHP प्रेता.
 १५-१५. MHP वपतिकामा. १६. MHP तस्य. १७. MHP मगन.
 १८. MHP मृतयो. १९. H 'मानस्य. २०. H oms. २१-२१ P oms
 व्याचष्टे = पृश्नी^{२८}श्च. MHP abr, see supra I.7.5-6.

वाध्री—७

अदितिनं उरूयतु इत्यन्वाह ॥३१॥ महीम् षु मातरम् इति यजति ॥३२॥
 वषट्कृते जुहोति ॥३३॥ त्रिष्टुभौ संयाज्ये ॥३४॥ (सन्ततिमनु होतुराहुतिं)
 जुहोति ॥३५॥ प्रसिध्यति कर्म ॥३६॥ मन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥३७॥ स७-
 स्थामनु हविषो^१ निवर्तयते ॥३८॥ प्रसिद्धाः संभाराः ॥३९॥ य इमां मही
 पृथिवीमृतुभिः पर्यवर्तयदन्तात्^२ पृथिव्या अनु । अग्निस्तिग्मेन शोचिषा वैश्वान-
 रस्य तेजसर्तेन त्वा निवर्तये सत्येन परिवर्तये शिवेन त्वो(-पवर्तये तद्वत् तत्स-)त्यं
 तद्वत् तच्छक्यं तेन राध्यासम् इति पुरस्तादग्रे वपतेऽथ दक्षिणतोऽथ
 पश्चादथोत्तरतोऽथ मध्ये ॥४०॥ स७स्थामनु हविषः प्रसिद्धम् ॥४१॥
 प्रसिद्धं पौर्णमासेन हविषा यजते ॥४२॥ देवव्रतानि चरति ॥४३॥
 [१६] [इति चतुर्थोऽनुवाकः]

[शुनासीरीयपर्व]

अद्य मृगशीर्षेण पौर्णमासीति यज्ञायुधानि स७साद्यापः प्रणोय
 शुना(-सीरीयं निर्वपत्याग्नेय-)मष्टाकपाल७ सौम्यं चरुं सावित्रं द्वादश-
 कपाल७ सारस्वतं चरुं वैष्णवं चरुमैन्द्राग्नं द्वादशकपालं वैश्वदेवं
 चरुमिन्द्राय शुनासीराय पुरोडाशं द्वादशकपालं वायव्यं पयः सौर्यमेक-
 कपालम् ॥१॥ निरुते प्राणग्रहा७श्च पृथ्वी७श्च व्याचष्टे ॥२॥ तस्य
 हविष्कृता वाचं विसृज्य चतुर्-गृहीतेन पञ्चहोतारमाज्य-)स्याहवनोये जुहोति
 ॥३॥ श्रप्यन्ते^३ हवी७षि ॥४॥ शृतेषु हविःषु स्तम्बयजुर्हरति ॥५॥ वेदिं
 परिगृह्णाति ॥६॥ करणं जपति ॥७॥ प्रसूत उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति
 ॥८॥ योयुपित्वाऽवस्कभ्य संप्रेष्यति प्रोक्षणीरासादयेष्माबर्हिर्ह्रस्वादय स्तुवं^४
 च स्तुचश्च समृद्धिं पत्नी७ सन्नहाज्येनोदेहि (पृषदा-)ज्याय^५ दध्याहरेहि^६
 यजमान इति ॥९॥ एतत् कुर्वन्ति ॥१०॥ (स्तुवं च)^७ स्तुचश्च^८ संमृज्या-
 ज्यानि गृह्णीते पृषदाज्यवन्ति ॥११॥ इष्माबर्हिः प्रोक्षति ॥१२॥ वेदिं
 प्रोक्षति ॥१३॥ आसन्नं प्रोक्षति ॥१४॥ अपो निनीय प्रस्तरं गृह्णाति ॥१५॥
 स्तृणाति बर्हिः ॥१६॥ प्राङ्मुत्सृप्य परिधीन् परिदधाति ॥१७॥ समिधा-
 वादधाति ॥१८॥ परिधिषु वाचयित्वाऽग्निं युनक्ति ॥१९॥ आगत्य
 तिरश्ची सादयति ॥२०॥ तिरश्च्योः प्रस्तरम् ॥२१॥ प्रस्तरं जुहूम् ॥२२॥

१. P हविषे. २. MH पर्यपर्यवर्तं. ३. MHP यो. ४. MH शर्पन्ते; H
 शर्पं ते. ५. MHP स्तुचं. ६. P पात्री. ७-७. MHP त्याहाध्या for ज्याय
 दध्या. ८. MHP om. ९. MHP स्तुच संमृ.

बहिषीतरे ॥२३॥ अलङ्कृत्यनुपूर्वं^७ हवी^७षि ॥२४॥ उपस्तीर्णाभि-
घारितान्युद्वासयति ॥२५॥ समभिघार्य हवी^७ष्याहरन्ति ॥२६॥ समा-
सन्नेऽपानग्रहा^७श्च पृथनी^७श्च व्याचष्टे ॥२७॥ ध्रुवा असदन्, यन्मे अग्ने
इति समभिमृश्य पञ्चहोतारं व्याचष्टे ॥२८॥ निर्मन्थ्येन चरति ॥२९॥
अग्नये समिध्यमानायानुवाच आह ॥३०॥ सप्तदश सामिधेनीरन्वाह
॥३१॥ अनुक्तासु सामिधेनीषु स्रुवेणाधारमाधार्याह अग्नीदग्निं (त्रि-)स्त्रिः^१
संमृद्धि इति ॥३२॥ स्रुग्भ्यामुत्तरम् ॥३३॥ अस^७स्पर्शयन्नत्याक्रम्य
ध्रुवा^७ समज्य सादयित्वा प्रवरं प्रवृणीते ॥३४॥ सोदति होता ॥३५॥
प्रसूतः स्रुचावादत्ते ॥३६॥ नव प्रयाजान् यजति ॥३७॥ ओ श्रावय इत्याह
॥३८॥ समिधो यज इति ॥३९॥ यज यज इति ॥४०॥ चतुर्थेऽर्धं^७ समानीया-
ष्टमे सर्वं^७ समानयति^२ ॥४१॥ उपभृतोऽधि सर्वं प्रयजति
॥४२॥ प्रयाजानिष्ट्वाऽत्याक्रम्य ध्रुवामभिघारयत्यनुपूर्वं^७ हवी^७षि
॥४३॥ पृषदाज्यमन्ततः ॥४४॥ नोपभृत^७ रिक्ता हि सा भवति ॥४५॥
आज्यभागौ यजति ॥४६॥ वात्रघ्नावाज्यभागौ ॥४७॥ अग्नयेऽनुब्रूहि
इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥४८॥ [१७]

अग्नयेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥१॥ प्रसिद्धाः सप्तानां^७
हविषां याज्यापुरोनुवाक्याः ॥२॥ इन्द्राय शुनासीरायानुब्रूहि इत्याहोप-
स्तृणानोऽवद्यन् ॥३॥ इन्द्रं वय^७ शुनासीरम् इत्यन्वाह । 'अस्मिन् यज्ञे
हवामहे आ वाजेरूप नो हवामहे' इति ॥४॥ प्र हव्यानि इति यजति ।
'धृतवन्त्यस्मै हर्यश्वाय भरता' सजोषाः । इन्द्रतु^७भिर्ब्रह्मणा वावृधानः शुनासीरी
हविरिदं जुषस्व इति ॥५॥ वषट्कृते जुहोति ॥६॥ वायवेऽनुब्रूहि इत्या-
होपस्तृणानोऽवद्यन् ॥७॥ वायो शत^७ हरीणाम्^३ इत्यन्वाह ॥८॥ प्र यामिर्यासि
वाश्वा^७सम् इति यजति ॥९॥ वषट्कृते जुहोति ॥१०॥ सूर्यायानुब्रूहि
इत्याहोपस्तीर्णाभिघारितमेककपालमादधानः^४ ॥११॥ उदु त्यं जातवेदसम्
इत्यन्वाह ॥१२॥ चित्रं देवानामुदगादनीकम् इति यजति ॥१३॥ वषट्कृते
जुहोति ॥१४॥ अग्नये स्विष्टकृतेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥१५॥
सकृत्सकृदुत्तरार्धात् सर्वेषां^७ हविषामवद्यति ॥१६॥ आशयादेककपाल-
स्यावदाय द्विः ॥१७॥ अभिघारयति ॥१८॥ न प्रत्यनक्ति ॥१९॥

१. MHP 'दग्निस्त्रि'. २. MHP नयतु. ३. MHP भरतो. ४. M
हरीणीम्; H P हरिणिम्. ५. H oms आदधानः

अग्निं^१ स्तोमेन बोधय इत्यन्वाह ॥२०॥ स हव्यवाङ् इति यजति ॥२१॥
 वषट्कृते जुहोति ॥२२॥ अत्याक्रम्य^२ (यथायत-) न^३ सुचौ (सादयित्वा
 प्राशिन्-) मवद्यति ॥२३॥ अप उपस्पृश्येडामवद्यति ॥२४॥ उपहूताया-
 मिडायामग्नीध आदधाति ॥२५॥ प्राश्नन्ति ॥२६॥ मार्जयन्ते ॥२७॥
 परिहरन्ति ब्रह्मणे ॥२८॥ प्राशिते प्राशिन्ने चरौ यजमानभागं प्रास्यो-
 द्वासयन्ति हवीं^४षि ॥२९॥ अन्वाहार्ये वाचयति ॥३०॥ सन्ततिमनु द्वौ विष्ट-
 म्भान्वारोहौ (जुहोति अमिषाहे स्वाहा इति विष्टम्भः स^५सर्पोऽस्य^६हस्-)
 पत्याय स्वाहा इत्यन्वारोहः^३ ॥३१॥ एहि यजमान इत्युक्त्वाऽन्वारब्धे
 यजमाने होतुराहुतिं तृतीयां जुहोति ॥३२॥ ब्रह्मन् प्रस्थास्यामः इति ॥३३॥
 पृषदाज्येन नवानूयाजान् यजति ॥३४॥ आगत्य वाजवतीभ्यां^७ सुचौ
 व्यूहति ॥३५॥ शंयुना प्रस्तरपरिधिं संप्रकिरति ॥३६॥ प(-रेत्य पत्नीः)
 संयाजय(-न्ति ॥३७॥ फ-) लीक(-रणहोमं^८) हुत्वा प्राडेत्य त्रीणि समिष्ट-
 यजूं^९षि जुहोति ॥३८॥ यज्ञं यज्ञं गच्छ यज्ञं = सुवीरः स्वाहा इति स्त्रुवेण
 हुत्वा ध्रुवामाप्याय्य देवा गातुविदः इति स्तुचा जुहोति । गातुं वित्त्वा =
 स्वाहा वाते धाः इति ॥३९॥ स^{१०}स्थामनु हविषो निवर्तयते ॥४०॥
 प्रसिद्धाः संभाराः ॥४१॥ एकं मासमुदसृजत = संवर्तयामि जीवसे । अग्निस्ति-
 ग्मेन शोचिषा वैश्वानरस्य तेजसर्तेन त्वा निवर्तये सत्येन^१ परिवर्तये शिवेन
 त्वोपवर्तये । तद्वर्तं = तेन राध्यासम् इति पुरस्ता^२ = मध्ये ॥४२॥ स^३स्थामनु
 हविषः^४ प्रसिद्धम् ॥४३॥ पौर्णमासेन हविषा यजते ॥४४॥ (देवव्रतानि
 चरति)^५ ॥४५॥ [१८] [इति पञ्चमोजुवाकः]

[इति चातुर्मास्याख्यः चतुर्थः प्रपाठकः]

१. MHP आक्रम्य. २. MH 'रोहा. ३. M सत्ये. ४. MHP abr, see supra IV.4.32. ५. MHP हविषं. ६. MHP om.

[अथ पञ्चमः प्रपाठकः]

[अथ पञ्चवन्धः]

पशुना यक्ष्यमाणः संभारान् संभरते ॥१॥ द्वे रशने, द्वे वपाश्रपण्यौ,
 त्रयः काष्मर्यमयाः परिधयः, औदुम्बरो मैत्रावरुणदण्डो, हृदयशूलो, दधि
 पृषदाज्याय, सक्तवः सक्तुहोमाय ॥२॥ गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय
 स्तुवं च स्तुचश्च^१ समृज्य प्राडेत्याहवनीयस्यार्धं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥३॥
 देवस्त्वा सविता^२ (मध्वा-)नक्तु इत्येन^३ हिरण्यमन्तर्धायाज्येनानक्ति ॥४॥
 ओषधे त्रायस्वैनम् इति बर्हिषा परिदधाति ॥५॥ स्वधिते मेन^४ हि^५ सीः
 इति स्वधितिना प्रहरति ॥६॥ यः प्रथमः शकलः^६ परापतति तमुपनह्य
 निदधाति ॥७॥ अनक्षसङ्गं^७ वृश्चति ॥८॥ प्राञ्चं वोदञ्चं वा प्रपातयति^८
 ॥९॥ दिवमग्रेण मा लेखीः^९ इत्यनुमन्त्रयते । अन्तरिक्षं मध्येन मा हि^{१०} सीः
 पृथिव्या संभव इति ॥१०॥ वनस्पते शतवल्सो^{११} विरोह स्वाहा इति हिरण्य-
 मुपास्य व्रश्चने जुहोति ॥११॥ सहस्रवल्सा^{१२} वि वय^{१३} स्लेम इत्यात्मानं
 प्रत्यभिमुखते ॥१२॥ अप उपस्पृश्य यं त्वाज्य^{१४} स्वधितिस्तेतिजानः^{१५} प्रणिनाय
 महते सौमगाय इत्य(-न्वग्र^{१६} शाखाः प्रहापयति)^{१७} ॥१३॥ अन्धिन्नो रायः
 सुवीरः इति परिवासयति ॥१४॥ एवमेवोत्तरस्य स्कन्धस्य चषालं परि-
 वासयति ॥१५॥ चतुरङ्गुलश्रयमेतदाहरन्ति ॥१६॥ यूपमष्टांश्च तक्षु-
 वन्ति ॥१७॥ स यदि पुरस्तादिष्टिं^{१८} कुर्वन्त्यन्वाहार्यपचने पितृभ्यो दत्त्वा
 यज्ञायुधानि स^{१९} साद्यापः प्रणीयाग्नयेऽष्टाकपालं निर्वपति ॥१८॥
 निरुप्ते प्राणग्रहा^{२०}श्च पृश्नी^{२१}श्च व्याचष्टे ॥१९॥ समा-
 सन्नेऽपानग्रहा^{२२}श्च^{२३} (पृश्नी^{२४}श्च)^{२५} दशहोतारं व्याचष्टे ॥२०॥ तस्यै
 वार्त्रघ्नावाज्यभागौ ॥२१॥ अग्निभूर्धा भुवः इति हविषः ॥२२॥ त्रिष्टुभौ
 संयाज्ये ॥२३॥ सन्ततिमनु होतुराहुतिं^{२६} जुहोति ॥२४॥ प्रसिध्यति कर्म
 ॥२५॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥२६॥ यद्यु नेष्टि कुर्वन्त्यन्वाह(-र्यपचने) पितृभ्यो
 दत्त्वा पूर्वोणाहवनीयं वेदि कल्पयन्ति^{२७} रथावकाशांश्च ॥२७॥ सप्रति
 पुरस्ताद्वेद्यां^{२८} तस्यै^{२९} सन्धावुपरसंमितं यूपावटं खनति ॥२८॥ तस्यै

१. MHP स्तुचं च. २. MHP om. ३. MHP शकलं. ४. MHP
 प्रपातयति. ५. MP लिखेः. ६. MP वलिशो. ७. MP वलिशा. ८. MP
 तेतिजानः. ९. MHP om. १०. MHP दिष्टिं; thus Ao II.154.3.

११. H न्नेपात् ग्रहान्. १२. MHP om. १३. MHP सन्तति मे जुहोतु.

१४. MP कपयन्ति. १५. MHP वेद्यं. १६. MHP तस्य.

स्तम्बयजुर्हरति ॥२९॥ वेदिं परिगृह्णाति ॥३०॥ करणं जपति ॥३१॥
 स्फ्यमुदपात्रम् इति संप्रेष्यति । शम्यामाहरेद्दि यजमानः (नेदपात्रेणावो-)क्ष इति
 ॥३२॥ चात्वालकालं स्फ्येनोद्धृत्य उन्नम्य पृथिवीम् इत्युदपात्रेणावो-
 क्षति । 'मिन्द्वीदं=वि सृजा दत्तिम् इति ॥३३॥ शम्यया परिमिमोते ॥३४॥
 दक्षिणतः प्राचीं शम्यां निधाय वित्तायनी मेऽसि इत्यन्तरतः स्फ्येनानु-
 लिखति ॥३५॥ वित्तायनी मेऽसि इति पञ्चादुदीचीम् ॥३६॥ अवतान्मा
 नाथितम् इति (पुरस्तादुदीचीम् ॥३७॥ अवतान्मा व्यथि-)तम् इत्युत्तरतः
 प्राचीम् ॥३८॥ विदेरग्निर्नमो नामान्ने अङ्गिरः इति मध्यतः स्फ्येन पुरीषस्यो-
 पहन्ति ॥३९॥ योऽस्यां पृथिव्यामसि इत्यादत्ते ॥४०॥ आयुषा नाम्नेहि इति
 हरति ॥४१॥ यत्तेज्जाघृष्टं नाम यज्ञियं तेन त्वाऽऽदधे इति पूर्वेणाग्नीध्रं
 हत्वोत्तरवेद्यां सादयति ॥४२॥ अग्ने अङ्गिरः इति द्विती-यं प्रहरति ॥४३॥
 द्वितीयस्यां पृथिव्यामसि इत्यादत्ते ॥४४॥ आयुषा नाम्नेहि इत्येव हरति ॥४५॥
 यत्तेज्जाघृष्टं नाम यज्ञियं तेन त्वाऽऽदधे इति पूर्वेणाग्नीध्रं हत्वोत्तरवेद्यां
 सादयति ॥४६॥ अग्ने अङ्गिरः इति तृतीयं प्रहरति ॥४७॥ यस्तृतीयस्यां
 पृथिव्यामसि इत्यादत्ते ॥४८॥ आयुषा नाम्नेहि इत्येव हरति ॥४९॥ यत्तेज्जा-
 घृष्टं नाम यज्ञियं तेन त्वाऽऽदधे इति पूर्वेणाग्नीध्रं हत्वोत्तरवेद्यां
 सादयति ॥५०॥ तूष्णीं चतुर्थं हरति ॥५१॥ अद्भिः सन्तृप्य सिंहीरसि
 महिषीरसि इति संयौति ॥५२॥ उरु प्रथस्वोऽस्ते ते यज्ञपतिः प्रथताम् इति
 स्फ्येन प्रथयति ॥५३॥ ध्रुवाऽसि इति त्रिः शम्यया संहन्ति ॥५४॥
 सर्वतः प्रादेशमात्रो सुष्ठु चतुःस्त्रिंशत् कृत्वा देवेभ्यः शुन्धस्व इत्यद्भि-
 क्षति, देवेभ्यः शुन्धस्व इति सिकताभिः ॥५५॥ अद्भिरेवोपरिष्ठाद् ॥५६॥
 अनग्नमुत्तरनाभिं कृत्वा यन्ति ॥५७॥ शूर्पेण वा तृणैर्वा प्रच्छाद्येधमा-
 दीपयन्ति ॥५८॥ उपयमनीरूपकल्पयन्ति ॥५९॥ उत्तरवेद्ये
 संभाराः ॥६०॥ [१]

उत्तरवेद्ये संभाराः—गुल्गुलुः सुगन्धितेजनं शुक्लोर्णास्तुका पौतुद्रवाः
 'परिधय उपांशुग्रहणं' प्रोक्षण्यः पञ्चगृहीतमाज्यम् ॥१॥ आदीप्त इध्मे

१. MHP दक्षिणः. २. MH शम्यं. ३. MH दीचम्. ४-४. MHP
 आषानामेहीति. ५. MHP णाग्नीसं. ६. MHP यत्तृती. ७. P नाम्नाही.
 ८. MP पति. ९. MHP twice. १०. P शमया. ११. MHP न्धस्वे
 [H wrongly corrected as न्धसे]. १२. MHP कत्वयन्ति. १३-१३. P
 धयोपांशु. १४. MHP प्रोक्षण्यः.

चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥२॥ तज्जुहोति^१ ॥३॥ षड्ढोतारं मनसाऽनुद्रुत्यापरं
चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥४॥ तज्जुहोति^१ ॥५॥ अन्वग्निरुषसामग्रमख्यद् इत्यनु-
ख्यातिम् । 'अन्वहानि' = आ ततान स्वाहा इति ॥६॥ उद्यच्छन्त इधमम् ॥७॥
उपयच्छन्त्युपयमनीः ॥८॥ अग्नये प्रह्नियमाणायानुब्रूहि^२ इत्याह । 'एकस्फ्यया'-
ऽनुब्रव इति ॥९॥ स्फ्येन लिखन्नेकस्फ्ययाऽनुब्रवत्योत्तरवेद्ये^३ ॥१०॥ कविर्य-
ज्ञस्य वि तनोति पन्थाम् इत्यध्वर्युर्यजमानं वाचयति । 'नाकस्य = सनीयान्
इति ॥११॥ (अनु-)द्रुत्य^४ इन्द्रघोषस्त्वा वसुभिः पुरस्तात् पातु इत्युत्तरनाभिं
प्रोक्षति । 'मनोजवास्त्वा पितृभिर्दक्षिणतः पातु; प्रचेतास्त्वा रुद्रः पश्चात् पातु;
विश्वकर्मा त्वाऽऽदित्यैरुत्तरतः पातु; वृहस्पतिस्त्वा विश्वदैवैरुपरिष्ठात् पातु इति
॥१२॥ यत्प्रोक्षणीनामुच्छिष्यते तद् दक्षिणत उत्तरवेद्ये स्फ्यस्य वर्तमन्नुप^५
निनयति ॥१३॥ यं द्वेष्टि यजमानस्तं ध्यायति ॥१४॥ अप उपस्पृश्य
पञ्चगृहीतमादाय हिरण्यमुपास्याक्ष्णयोरुत्तरनाभिं व्याघारयति ॥१५॥
सि०हीरसि सपत्नसाहो स्वाहा इति दक्षिणेऽंसे ॥१६॥ सि०हीरसि सुप्रजावनिः
स्वाहा इत्युत्तरस्या^६ श्रोण्याम् ॥१७॥ सि०हीरसि रायस्पोषवनिः स्वाहा
इति दक्षिणाया^७ श्रोण्याम् ॥१८॥ सि०हीरस्यादित्यवनिः स्वाहा इत्युत्तरं^८ अंसे
॥१९॥ सि०हीरस्या वह देवान् देवयते यजमानाय स्वाहा इति मध्ये ॥२०॥
भूतेभ्यस्त्वा इति सूचमुद्गृह्णाति ॥२१॥ विश्वायुरसि पृथिवीं ह०ह इति
मध्यमं परिधिं परिदधाति पौतुद्रवम्^९ ॥२२॥ ध्रुवक्षिदस्यन्तरिक्षं^{१०} ह०ह
इति दक्षिणाध्वं^{११} ॥२३॥ अच्युतक्षिदसि दिवं ह०ह इत्युत्तराध्वं^{१२} ॥२४॥
अग्नेर्मंस्मास्यग्नेः पुरीषमसि इति संभारान् निवपति ॥२५॥^{१३} तान् इडाये
सृप्तं^{१४} घृतवच्चराचरम् इति स०स्रावेणाभिः^{१५} जुहोति । 'देवा अन्वविन्दन्
गुहाहितम् । ये ग्राम्याः पशवो^{१६} विश्वरूपा विरूपाः सन्तो बहुवैकरूपाः तेषां
सृप्तानां^{१७} मयि रन्तिरस्तु स्वाहा इति ॥२६॥ उपनिवपत्युपयमनीः^{१८} ॥२७॥
सादयत्यग्निम् ॥२८॥ प्रजापतिरसि विश्वकर्मा इति सन्नमुपतिष्ठते । 'तदसौ

- १-१. H तं जु०. २. MP अन्वाहानि. ३-३. MHP 'त्याहैस्फ्या'.
४. H स्फ्येनुद्र'; P स्फ्यो अनु. ५. MHP om अनु. ६. MHP om.
७. MP वर्तन्नु. ८. MHP 'त्तरेऽस्यां. ९. MP पौतुद्रवं. १०. MH
ध्रुवन्तरिक्ष'; P ध्रुवन्तरक्षं. ११-११. MHP तानीडा'; H सप्तं.
१२. MHP संस्रावेणाः १३. MP पेशवो. १४. MHP सप्तानां.
१५. MHP 'निवयमनी.

सूर्यस्तदयमग्निः संप्रियः पशुमिर्भुवत्^१ इति ॥२९॥ आहुतिषाहेऽतिमुक्ती-
र्जुहोति अग्निर्यज्ञं नयतु प्रजानन्^२ मेनं यज्ञहनो विदन्^३ । देवेभ्यः प्रन्नूताद्यज्ञं^४ प्र
प्र यज्ञपतिं तिर स्वाहा ॥ वायुर्यज्ञं नयतु प्र=तिर स्वाहा ॥ सूर्यो यज्ञं नयतु प्र=
तिर स्वाहा ॥ यज्ञो यज्ञं नयतु=तिर स्वाहा इति ॥३०॥ स्फ्यमादायोत्तिष्ठ-
न्नाह ब्रह्मन्नुत्तरं परिग्राहं परिग्रहीष्यामि इति^५ ॥३१॥ दक्षिणत उत्तरवेद्यै
ब्रह्मोपविशति ॥३२॥ प्रसूत उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति ॥३३॥ योयुपित्वा-
ऽस्कभ्य संप्रोष्यति प्रोक्षणीरासादयेध्मार्वाहिष्पसादय स्रुवं च स्रुचश्च^६ संमृद्धि
पत्नी^७ सन्नह्याज्येनोदेहि पृषदाज्याय दध्याहरेहि (यज-)मान इ(न्ति ॥३४॥
एतत् कुर्वन्ति ॥३५॥ स्रुवं च स्रुचश्च) संमृज्याज्यानि गृह्णीते पृषदाज्य-
वन्ति प्रसिद्धम् ॥३६॥ जुहूपभृतोर्गृहीत्वा महीनां पयोऽसि इति पृषदाज्या-
योपस्तृणीते ॥३७॥ विश्वेषां देवानां तनूः इति द्वितीयम् ॥३८॥ ऋध्यासमद्य
पृषतीनां ग्रहम् इति तिरःपवित्र^८ स्रुचि दध्यानयति । 'पृषतीनां ग्रहोऽसि
इति ॥३९॥ विष्णोर्हृद(-यमसि इति) प्राप्य परिधिं (परिद-)धाति ॥४०॥
(विष्णुस्त्वाऽ-)नु विचक्रमे इति द्वितीयम् ॥४१॥ प्रति दध्ना घृतेन वर्धताम् इति
वाचयति । 'तस्य मेष्ट्यम्=अस्तुतम् इति ॥४२॥ ध्रुवायै काल आज्य-
स्थालीमुपोद्यच्छति ॥४३॥ इध्मार्वाहः प्रोक्षति ॥४४॥ [२]

इध्मार्वाहः प्रोक्षति ॥१॥ वेदिं प्रोक्षति ॥२॥ आसन्नं प्रोक्षति ॥३॥
अपो निनीय प्रस्तरं गृह्णाति ॥४॥ स्तृणाति (बर्हिः) ॥५॥ परिगृह्य^९
परिधीन् (कार्ष्ण्यंम-)धान् समिधावादधाति ॥६॥ परिधिषु वाचयित्वा-
ऽग्निं युनक्ति ॥७॥ आगत्य तिरश्ची सादयति ॥८॥ तिरश्च्योः प्रस्तरम्
॥९॥ प्रस्तरे जुहूम् ॥१०॥ बर्हिषीतरे ॥११॥ समासाद्य ध्रुवा असदन्,
यन्मे अन्ने इति समुद्दिश्य दशहोतारं व्याचष्टे ॥१२॥ अप उपस्पृश्य
'देवस्य त्वा' सवितुः प्रसवे इत्यभिमादत्ते । 'अश्विनो = नारिरसि इति ॥१३॥
परिलिखित^{१०} रक्षः परिलिखिता अरातयः इति यूपावटं परिलिखति ।
इदमह^{११} रक्षसो ग्रीवा=कृन्तामि इति ॥१४॥ प्रतिप्रस्थातः इत्याह । 'एतं
खनोपरसंमितम् इति ॥१५॥ तष्टो यूपोऽष्टाश्रिः^{१२} क्लृप्तचषालः ॥१६॥ प्रक्षा-
लितपूर्वेण 'यूपावट उपलिखितो' भवति सह द्वाभ्यां^{१३} शकलाभ्याम् ॥१७॥

१. MHP 'सु'वः. २. HP प्रजान. ३. P विद्वन्. ४. HP om. ५. MHP
स्रुचं च. ६. MHP प्रगृह्य. ७-७. M देवस्व त्वा; H देवस्त्वा. ८. M
पालयितं; H पलायितम्. ९. MHP यूपाष्टाश्रीः. १०-१०. MHP 'वटमुप'.

तमुपरिक्रामन् संप्रोष्यति यवमतीः प्रोक्षणीर्वीहिराज्यमुपा^७शुग्रहणमाहरेहि
यजमान इति ॥१८॥ पृथिव्यै त्वाज्तरिक्षाय त्वा दिवे त्वा इति यूपं प्रोक्षति
॥१९॥ शुन्धतां लोकः पितृषदनः इति यूपावटेऽपोऽवनयति^१ ॥२०॥ यवोऽसि
यवयास्मद् द्वेषः इति यवान् प्रस्कन्दयति । 'यवयारातीः इति ॥२१॥
पितृणां^७ सदनमसि इति विषूचीनाग्रं बर्हिरवस्तृणाति^१ ॥२२॥ पितृभ्यः
स्वाहा इति हिरण्यमन्तर्धाय्याज्येन जुहोति ॥२३॥ स्वावेशोऽस्यग्रेगाः^१
इत्युक्त्वोक्तानं^१ यूपशकलमवदधाति । 'नेतृणां = तस्य वित्ताद् इति ॥२४॥
यूपायाज्यमानायानुब्रूहि इत्याह ॥२५॥ अग्रमु(-दङ्मुखस्तिष्ठन् देवस्त्वा)
'सविता मध्वाज्जक्तु इति प्रवृह्य चषालं^७ हिरण्यमन्तर्धाय्याग्र-
मनक्ति ॥२६॥ एवमेव चषालमक्त्वा^१ सुपिप्पलाभ्यस्त्वोषधीभ्यः इति
प्रतिमुञ्चति ॥२७॥ एवमेवाग्निष्ठामश्रिमनक्ति^१ ॥२८॥ नाभिदघ्ने त्रिः
परिमृशति ॥२९॥ आन्तमनक्ति ॥३०॥ उच्छ्रियमाणायानुब्रूहि^१ इत्याह
॥३१॥ उद्दिह्य^७ स्तमान इत्युच्छ्रयति । 'आज्तरिक्षं पृण पृथिवीमुपरेण दृ^७ह
इति ॥३२॥ अग्निं तिष्ठ पृतन्यतः इत्यवदधाति । 'अधरे^१ सन्तु शत्रवः । इन्द्र
इव दृत्रहा तिष्ठापः क्षेत्राणि सञ्जयन् इति ॥३३॥ ते ते 'धामान्युष्मसि गमध्वे'
इति वैष्णवीभ्यां कल्पयति^१ । 'गावो यत्र सूरिशृङ्गा = युज्यः सखा इति ॥३४॥
यदाग्निष्ठामश्रिमाहवनीयेन संमिन्वन्त्यथ तद्विष्णोः परमं पदम् इति चषाल-
मुत्काशयति । 'सदा पश्यन्ति = चक्षुराततम् इति ॥३५॥ ब्रह्मवर्नि त्वा
क्षत्रवनिम् इति पुरीषेण पयू^७हति । 'सुप्रजावनि^७ रायस्पोषवनि पयू^७हामि
इति ॥३६॥ ब्रह्म दृ^७ह क्षत्रं दृ^७ह इति मैत्रावरुणदण्डेन दृ^७हति ।
'प्रजां दृ^७ह रयिं दृ^७ह रायस्पोषं दृ^७ह सजातान् यजमानान् दृ^७ह इति
॥३७॥ उल्लभ्य पृथिवीम् इत्युदपात्रमुपनिनयति । 'मिन्दीदं दिव्यं नमः
उदन्नो^१ = दत्तम् इति ॥३८॥ न पुरा परिव्येतोयूपमनुसृजेत्^१ ॥३९॥ परिवीय-
माणायानुब्रूहि^१ इत्याह ॥४०॥ परिवीरसि इति नाभिदघ्ने परिव्ययति । 'परि

१. MHP वोपनयति. २. MHP बर्हिः twice. ३. MHP स्वावेशस्याग्रे.
४. MH इत्युक्त्वोक्तानां [M 'क्तानं]. ५-५. MHP 'मनक्त्वा; P oms
सविता = एव and puts it after अधरे सन्तु शत्रवः (below S.33).
६. P 'वाग्निष्ठोमश्रिमिन्क्ति. ७. P 'च्छ्रियत्या. ८. MHP अपरे. ९-९. MHP
'न्युष्मसीह मध्य. १०. MHP कत्वयति. ११. H उन्नो; MP उत्नो.
१२. MHP 'व्येतो'. १३. MHP परिपीय'.

त्वा दैवीविशो व्ययन्तां = मनुष्याः इति ॥४१॥ त्रिः परिवीयाऽन्तं^१ प्रवेष्टयति ॥४२॥ ^२अग्निमन् स्थविमत् प्रवयति^३ ॥४३॥ दिवः सानुरसि इति स्वरुमादत्ते ॥४४॥ अन्तरिक्षस्य त्वा सानाववगूहामि^४ इति मध्यमे परिव्ययेऽवगूहति ॥४५॥ शकलान्तं यूपमुत्सृजति ॥४६॥ [३]
[इति प्रथमोऽनुवाकः]

इषे त्वा इति बर्हिषी आदत्ते ॥१॥ प्रजापतेर्जयमानाः इत्युपाकरणीये जुहोति । 'प्रजा जाताश्च = मन्वताऽ^५ स्वाहा ॥ इमं पशुं' पशु = हव्य^६ स्वाहा इति ॥२॥ उपवीरसि इति पुरस्तात् प्रत्यञ्चं^७ पशुमुपाकरोति । 'उपो देवा = रेवती रमध्वमिन्द्राग्निभ्यां त्वा जुष्टमुपाकरोमि इति ॥३॥ प्रजाते बर्हिषी निधाय (अग्नेर्जनित्रमसि इति)^८ शकलमादत्ते ॥४॥ वृषणौ स्थ^९ = जागतं छन्दोऽनु प्र जायस्व इति ॥५॥ अग्नये मथ्यमानायानुब्रूहि इत्याह ॥६॥ मन्थन्त्यग्निम् ॥७॥ जातायानुब्रूहि (इत्याह)^{१०} ॥८॥ प्रह्लियमाणायानुब्रूहि इत्याह ॥९॥ भवतं^{११} नः समनसौ इति^{१२} प्रहरति । 'समोक्सा = द्य नः इति ॥१०॥ अग्नावग्निश्चरति प्रविष्टः इति प्रहृत्याभिजुहोति । ('ऋषीणां पुत्रो अधिराज एष =) भागधेय^{१३} स्वाहा इति ॥११॥ अप उपस्पृश्य देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे इत्युत्तानेन हस्तेन रश्नामादत्ते । 'अश्विनोर्वाहुभ्यां पूषणो हस्ताभ्याम् आददे' इति ॥१२॥ ऋतस्य त्वा देव हविः पाशेनारभे इत्यक्षयया शृङ्गं^{१४} पशोः परिहरति ॥१३॥ वर्षा^{१५} मानुषाच्च इति युनक्ति ॥१४॥ आहरन्त्यस्मै प्रोक्षणीः पात्रि(-याम् ॥१५॥ अदभ्यस्त्वौषधी-भ्यः प्रोक्षामि इति 'पशुं प्रोक्षति'^{१६} । 'इन्द्राग्निभ्यां जुष्टं इति ॥१६॥ अपां पेक्षरसि इति पाययति । 'स्वात्तं चित् सदेव^{१७} हव्यमापो देवीः स्वदत्तैनम् इति ॥१७॥ यदि न पिबेन्न वा 'उवेत् न म्रियसे'^{१८} इत्यस्य दक्षिणं कर्णमाजपेत् । 'न हन्यसे जीवन्निदेषि पथिभिः सुवर्ग्यैः । उज्जातेन 'मिनददुज्जनि(-त्वंः स्वर्गे लोके यजमानं हि वेहि) मास्यै हास्या आहुत्यं यामुपेम'^{१९} इति ॥१८॥ शश्वद्विः इत्येव^{२०} वक्षः प्रोक्ष्य^{२१} पृष्ठं प्रोक्षति ॥१९॥ निपाय्योपोक्ष्य^{२२} निधाय

१. MHP 'वीयन्तां. २--२. MHP अग्निमन् स्थविम प्रययति; thus Ao II.152.11. ३. MHP सानावपगू. ४. Cf supra I.3.9 ५. MHP abr, see supra I.3.10-13. ६. MHP om. ७. P भवन्तः. ८. MHP om. ९. MHP हर्षा. १०-१०. MHP om. ११-११. MHP उवेत्तन्म्रियत स. १२. MH मिनददुर्जुन; P मिनददुर्जुन. १३. MH या उपेम. १४. H बत्येव; P बत्ये. १५. P प्रोक्ष्य. १६. P 'व्योपेक्ष्य.

पात्रम् अग्नये समिध्यमानायानुवाच आह ॥२०॥ अनुक्तासु सामिधेनीषु
 'स्रुवेणाधारमाधार्याह 'अग्नीर्दग्निं त्रिः संमृडिढ इति ॥२१॥ स्रुग्भ्यामुत्तरम्
 ॥२२॥ अस्रुस्पर्शयन्नत्याक्रम्य (सं ते प्राणो वायुना) गच्छताम् इति
 जुह्वा पशुः समनक्ति । 'सं यज्ञत्रैरङ्गानि सं यज्ञपतिराशिषा इति ॥२३॥
 ध्रुवाः समज्य (स्रुचौ)^१ सादयित्वा प्रवरं प्रवृणीते ॥२४॥ आश्रावयति
 ॥२५॥ ओ श्रावय इत्याह ॥२६॥ अग्निर्देवो होता देवाः प्रावितारः इति
 तद्धोतारं वृणीते ॥२७॥ को नामासि इत्येनमाह ॥२८॥ नाम प्रब्रूते
 असौ मानुषः इति ॥२९॥ आहवनीये (शकलं प्रास्यति यथा) होतुर्नाम
 भवति ॥३०॥ आश्रावयत्येवातः ॥३१॥ ओ श्रावय इत्याह अग्निर्देवीनां
 विशां पुरएताड्यं^२ यजमानो मनुष्याणां तयोरस्थूरिं^३ गार्हपत्यं दीदयच्छतः^४ हिमा
 द्वा यू राधाः^५ सीत्संपृञ्चानावसंपृञ्चानौ तनुवः^६ इति ॥३२॥ एतस्मिन् काले
 मैत्रावरुणाय दण्डं प्रयच्छति ॥३३॥ [४]

एतस्मिन् काले मैत्रावरुणाय दण्डं प्रयच्छति ॥१॥ त्वां गावोऽवृणतं^१
 राज्याय इति मैत्रावरुणदण्डेन^२ ब्रह्मा^३ यजमानं वाचयति । 'त्वाः हवन्त =
 वसूनि' इति ॥२॥ सोदति होता ॥३॥ प्रसूतः^४ स्रुचावादत्ते ॥४॥
 प्रयाजान् यजति ॥५॥ ओ श्रावय इत्याह ॥६॥ 'समिद्भ्यः प्रेष्य प्रेष्य इति'^१
 ॥७॥ एकादश प्रयाजान् यजति ॥८॥ चतुर्थेऽर्धे^२ समानीयाष्टमे सर्वं^३
 समानयते ॥९॥ उपभृतोऽधि^४ स्रुच्येकादशं परिशिष्य दशेष्ट्वा^५ इत्या-
 क्रामति ॥१०॥ 'स्वरः स्वधितिः इति ॥११॥ अक्षण्या^६ स्वरं च स्वधितिं
 च संगृह्य घृतेनाक्तौ इत्यन्तरतः स्रुचः स्वरुमर्नाकं बहिष्ठात् स्वधितिम्
 'पशुं त्रायेथाम् इति ॥१२॥ स्वधितिना प्रति ललाटं पशोरुन्माष्टि ॥१३॥
 'एषा तेऽग्निः स्पष्टास्तु इत्याह'^१ ॥१४॥ शमित्रे स्वधितिं 'प्रयच्छति
 ॥१५॥ अनया^२ पशुः स्पृशति ॥१६॥ अवगूह्य स्वरं यथायतनं स्रुचौ

१-१. MP 'दग्निस्त्रिः, H 'दग्नीस्त्रिः. २. MHP om. ३. MHP
 पुरतोयं [M 'तोऽयं]. ४. MH तरयो. ५-५. MHP हिमा वायो राधांसीच
 संवृण्वानाव संवृञ्चानौ तवानुव. ६. P वृणुत. ७. MH दण्डे. ८. MHP om;
 cf. infra VI.2.2. ९. MH वसूमीति. १०. MHP स्यूतः. ११-११. MHP
 समिज्य प्रेष्यतः प्रेष्येति. १२. MHP 'भृतोऽधि. १३. P दशेष्ट्वा.
 १४-१४. MHP कस्विधित्यक्षण्या; cf. Ao IV.207.17 : कस्वधिति;
 cf. BaudhŚS IV.6:117.1; BhārŚS VII.11.13. १५-१५. MHP
 एषा ते श्री स्पष्टान्तिवत्याह [H 'ष्टान्ति']; cf. VaikhŚS X.12:111.7 :
 एषा तेऽग्निः प्रज्ञातास्तु इति. १६-१६. MHP प्रयच्छत्याया [M 'न्त्याया].

सादयित्वा पर्यग्नयेऽनुब्रूहि इत्याह^१ ॥१७॥ आहवनीयादग्नीदुल्मुकमा-
 दायान्तरा^२ चात्वालोत्करौ निष्क्रम्य प्रसलैस्त्रिः पर्यग्निकरोति ॥१८॥
 'प्रजानन्तः'^३ प्रतिगृह्णन्तु पूर्वे इत्युल्मुकपाणौ परिद्रवति ॥१९॥ पञ्चापाव्यानां^४
 यजूंषि जुहोति प्राणमङ्गेभ्यः=शरीरं^५ स्वाहा; येषामीशे=नस्य^६
 सन्तु स्वाहा; ये बध्यमान=अग्निस्ताम्=विदानः स्वाहा; 'य आरण्याः'^७
 पश=वायुस्तां=विदानः स्वाहा; प्र मुञ्चमाना=पाथः स्वाहा इति ॥२०॥
 एहि यजमान इत्युक्त्वाऽन्वारब्धे यजमाने होतुराहुति^८ षष्ठीं जुहोति
 ॥२१॥ निधायोल्मुकमाग्नीध्रं प्रतिपथं त्रिः पुनः परिद्रवति ॥२२॥
 तदेवाग्नीदुल्मुकमादत्ते बहिषी अध्वर्युर्वपाश्रपण्यौ प्रतिप्रस्थाता ॥२३॥
 उल्मुकप्रथमा उदञ्चो यन्त्यन्तरा चात्वालं चोत्करं च ॥२४॥ आश्राव्य
 उप प्रेष्य होतर्हव्या देवेभ्यः इत्याह ॥२५॥ रेवतीर्यज्ञपतिं प्रियघाऽऽविशत
 इति वपाश्रपणीभ्यां पशुमन्वारभन्ते । 'उरो अन्तरिक्ष'^९=यज्ञपतिं घा. इति
 ॥२६॥ पृथिव्याः सम्पृचः पाहि इति बहिर्होतास्य तस्मिन्नुपरि पशु^{१०}
 निक्षिपन्ति प्रतीचीनशिरसमुदीचीनपादम् ॥२७॥ अमायुं कृण्वन्त^{११} संज्ञप-
 यत^{१२} इत्याह ॥२८॥ संज्ञप्तं प्रब्रूताद् इति ॥२९॥ तस्मात् नानाप्राणो
 यजमानस्य पशुना इत्यध्वर्युश्च यजमानश्च व्यावर्तेते । 'यज्ञो देवेभिः
 =कामाः इति ॥३०॥ आगत्य पृषदाज्यमवेक्षन्ते इह 'प्रजाः इति'^{१३} ॥३१॥
 [५]

इह प्रजा विश्वरूपा रमन्तामस्मिन् यज्ञे विश्वविदो घृताचीः; अग्निं
 कुलायमग्निं संवसाना अस्मानवन्तु पयसा घृतेन इति ॥१॥ वाचंयमा
 अनवेक्षमाणा आसते ॥२॥ यत्पशुर्मायुमकृत इति संज्ञप्ते स्रुवाहुतिं
 जुहोति । 'उरो वा पद्भिराहुते अग्निर्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्व^{१४} हसः
 स्वाहा इति ॥३॥ शमितार उपेतन इति वपाश्रपणीभ्यां पशुमुपायन्ति ।
 'यज्ञं देवेभिः=परि (इति ॥४॥ संवेष्ट्य रसनां) ग्रीवासु पाशा(त्पशुं
 प्रमुञ्चति) अदितिः^{१५} पाशं प्र मुमोक्त्वेतम् इति ॥५॥ विशालथोपसजति^{१६}

१. H oms आह. २. MHP 'दुल्मुक'; P 'यान्तरे. ३. MP प्रजानन्तु;
 H प्रजानन्ति. ४. M पञ्च चाव्यानां; H पञ्च चाज्यानां. ५. MHP शरीरे.
 ६. HP यस्य. ७-७. MHP यज्ञ आरण्यां. ८. MHP आहुती. ९. P 'रिक्षो.
 १०. P पशून्. ११. MHP संयज्ञपतये. १२-१२. HP पजापतिः. १३. MP
 तानदति; H तानदितिः. १४. MHP 'सर्जति.

नमः पशुभ्यः = पाशम् इति ॥६॥ तां शुष्के स्थाणौ प्रतिमुञ्चति ॥७॥
 यं द्वेष्टि यजमानस्तं व्यायति ॥८॥ अपः परिषिच्याप्रतीक्षमाव्रजते ॥९॥
 आनयति प्रतिस्थाता पत्नी सह पान्नेजनेन ॥१०॥ अन्तरा चात्वालं
 चोत्करं (चोदङ्ङुप निष्क्रम्य अनर्वा) प्रेहि इत्युदोचीमानयति । °धृतस्य
 कुल्या = रायस्पोषेण इति ॥११॥ आगत्य पशोः प्राणानाप्याययति ॥१२॥
 वाक् त आप्यायताम् इति वाचम् ॥१३॥ प्राणस्त आप्यायताम् इति
 'प्राणम् ॥१४॥ चक्षुस्त आप्यायताम् इति चक्षुः ॥१५॥ श्रोत्रं त
 आप्यायताम् इति ॥१६॥ या ते प्रा-णाच्छृङ्गगाम इत्येतानेव
 पुनराप्याय-यति । °या चक्षु-(-यां)° श्रोत्रं = शुन्धताम् इति ॥१७॥ नामिस्त
 आप्यायताम् इति नामिम् ॥१८॥ (पायुस्त आप्यायताम् इति) °पायुम्
 ॥१९॥ मेढ्रं त आप्यायताम् इति मेढ्रम् ॥२०॥ शुद्धाश्चरित्राः इति पदः
 संनिधाय मार्जयति । °शमदम्यः शमोषधीभ्यः इति ॥२१॥ शं पृथिव्यै
 (शमहोभ्या-)म् °इत्यतिशि(-ष्टा दक्षिणतोऽनुपृष्ठं वा निनयति ॥२२॥ आपो)
 देवीः शुद्धायुवः इति निनीता अपोऽनुमन्त्रयते । °शुद्धा यूयं देवां ऊद्द्व ॥
 शुद्धा वयं परिविष्टाः परिविष्टारो वो भूयास्म इति ॥२३॥ प्रतिपरैति पत्नी ॥२४॥
 कवोत्तानमिव पशुं कुस्त इत्याह ॥२५॥ तस्य ओषधे त्रायस्वैनम् इति
 दक्षिणेन नाभिं बर्हिषा त्वचमुप संगृह्णाति ॥२६॥ स्वधिते मैन ॥ हिंसीः
 इति स्वधितिना ॥ तिरश्चीनमाच्छद्यति ॥२७॥ स्थविमतो बर्हिषश्छित्वो-
 भयतः ॥ पशावनतिक्रम्य ॥ निरस्यति रक्षासां मागोऽसीदमहं ॥ रक्षोऽधमं तमो
 नयामि योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इदमेनमधमं तमो नयामि इति ॥२८॥
 अप उपस्पृश्य इषे त्वा इति वपामुत्खिदति ॥२९॥ धृतेन द्वावापृथिवी
 ॥३०॥ [६]

धृतेन द्वावापृथिवी प्रोर्णथाम् ॥ इति वपाश्रपणो प्रोर्णोति ॥१॥
 अविशालयोपतृणति ॥२॥ अच्छिन्नो रायः सुवीरः इति परिवासयति ॥३॥

१. MH °षिच्य प्रतीक्ष'; P षिचय प्रतीक्ष'. २. MHP °प्याययतो.
 MHP ins अदिमरभिषेकं after °प्याययति which seems to be
 commentary on आप्याययति. ३-३. H oms. ४. MHP cm या.
 ५. MHP om. ६. MHP वायुम्. ७. MH °मितश्रो'; P °मित्रश्रो'.
 ८. MHP आपो. ९. MHP देवा. १०. MHP स्वधिनो. ११. P बर्हिषाच्छि-
 त्वो'. १२. MHP °नत्क्रम्य. १३. MHP प्रोर्णथाम्.

देवेभ्यः शुन्धस्व देवेभ्यः शुम्भस्व इति बर्हिषा परिवासनं प्रतियौति ॥४॥
 उदपात्रेणाभिषिच्य प्रत्युष्टुं रक्षः प्रत्युष्टा अरातयः 'इत्युल्मुकेन प्रतितपति
 शामित्रे ॥५॥ अङ्गारान् संप्रकृष्य उर्वन्तरिक्षमन्विहि' इत्युल्मुकप्रथमाः
 पुनरायन्त्यन्तरा चात्वालं चोत्करं च ॥६॥ वपाश्रपणी पुनरन्वारभन्ते
 ॥७॥ उप त्वाज्ने दिवेदिवे इति तिसृभिर्गायत्रीभिराहवनीयमुपायन्ति ।
 'दोषावस्त=स्वस्तये इति ॥८॥ प्रत्युष्टुं रक्षः प्रत्युष्टा अरातयः इत्याह-
 वनीयस्यान्तमेऽङ्गारे प्रतितपति' ॥९॥ तामेतेनान्तरा यूपं चाहवनीयं
 चातिहृत्य दक्षिणत उदगावृत्तः प्रतिप्रस्थाता वपां श्रपयति ॥१०॥
 तस्यै वायो बीहि स्तोकानाम् इत्यध्वर्युर्वर्हिषास्यति ॥११॥ त्वामु ते
 दधिरे हव्यवाहम् इति स्रुवाहुत्याऽभिजुहोति । 'श्रुतं कर्तार=जुषस्व स्वाहा
 इति ॥१२॥ स्तोकेभ्योऽनुब्रूहि इत्याह ॥१३॥ यदेतं मैत्रावरुणः षडृचं
 सूक्तमन्वाहाथ स्वाहाकृतीः ॥१४॥ प्रैषमादायाध्वर्युरत्याक्रामति ॥१५॥
 ओ श्रावय इत्याह ॥१६॥ स्वाहाकृतीभ्यः 'प्रेष्य इति' ॥१७॥ वषट्कृते
 जुहोति ॥१८॥ पृषदाज्यमभिघार्यं वपामभिघारयति ॥१९॥ आज्यं च
 हिरण्यशल्कं च ॥२०॥ वपाया उपस्तृणीत इन्द्राग्निभ्याम् ॥२१॥
 इन्द्राग्निभ्यां छागस्य वपाया मेदसोऽवदीयमानस्यानुब्रूहि इत्याह स्रुवेण
 वपां संप्रलुम्पन् ॥२२॥ हिरण्यशल्केन चैवाज्येन चोपरिष्ठादभिघार-
 यति ॥२३॥ ते एतेनैव यथैतमाहुत्योत्तरतः प्रतिप्रस्थाता वपाश्रपण्यौ
 धारयंस्तिष्ठति ॥२४॥ ओ श्रावय इत्याह ॥२५॥ इन्द्राग्निभ्यां छागस्य
 वपां मेदः प्रस्थितं प्रेष्य इति ॥२६॥ स्वाहा देवेभ्यः इति पुरस्ताद् वपायै
 प्रतिप्रस्थाता स्रुवाहुतिं जुहोति ॥२७॥ जातवेदो वपया गच्छ देवान् इति
 वषट्कृतेऽध्वर्युर्वपां जुहोति । 'त्वं हि होता=दन्तु देवाः स्वाहा इति
 ॥२८॥ देवेभ्यः स्वाहा इत्युपरिष्ठात् स्रुवाहुत्याऽभिजुहोति ॥२९॥
 स्वाहोर्ध्वनमसं मास्तं गच्छतम् इति विषूची वपाश्रपणी प्रहरति, प्राचीं
 विशालां प्रतीचीमविशालाम् ॥३०॥ ते वपायै सँस्त्रावेणाभिजुहोति
 ॥३१॥ वपया प्रचर्य आपो हि ष्ठा मयोभुवः इति तृचेन मार्जयन्ते चात्वाले
 ॥३२॥ [७] इति द्वितीयोऽनुवाकः]

१-१. MP 'त्युन्मुके व्रतपति शामित्रो; H oms. २. MHP व्रतपति. ३-३.
 MHP प्रेष्यति. ४. MHP 'लुम्प. ५. M स्वाहोर्ध्वनम'. ६. HP put the
 sign of broken text; no indication of the end of the Kaṇḍikā.
 M, however, gives the sign of closing of the Kaṇḍikā.

(अग्नीत्पशुपुरोडाशं) निर्वप इति संप्रोष्यति । °ब्रह्मन् पृषदाज्यं गोपाय प्रतिप्रस्थातः^१ पशुं विशाधि इति ॥१॥ एतत्कुर्वन्ति ॥२॥ अग्नी-त्पशुपुरोडाशं^२ निर्वपत्यैन्द्राग्नमेकादशकपालम् ॥३॥ ब्रह्मा पृषदाज्यं गोपायति ॥४॥ प्रतिप्रस्थाता पशुं विशास्ति ॥५॥ (शमितर)^३ हृदयं जिह्वां वक्षस्तानि °श्रीणि, तनिम मतस्ने^४ (तानि श्रीणि) श्रोणिर्गुदो^५ पयस्कृत-स्तानि त्र्यङ्गाणि सव्यं दोरेकचरं^६ पार्श्वे प्रयवणीये दक्षिणा^७ श्रोणिमध्यूर्ध्वं^८ विष्कलिं^९ वनिष्ठं^{१०} यन्मेदस्तदवधत्तात् त्रिः प्रच्युतस्य हृदयमुत्तमं कुस्ताद् इति ॥६॥ अग्नीत् पशुपुरोडाशमुपस्तीर्णमिधारितमुद्धा-(सयति ॥७॥ तयोद्ध^{११}योरुपस्तृणान आह प्रतिप्रस्थातरिन्द्राग्निभ्यां)^{१२} पुरोडाशस्यावदीयमान-स्यानुब्रूहि इति ॥८॥ पश्चाच्च पुरस्ताच्च जुह्वामवद्यति ॥९॥ अभि-धारयति ॥१०॥ प्रत्यनक्ति ॥११॥ सकृदुत्तरादुपभृत्यवद्यति ॥१२॥ द्विरभिधारयति ॥१३॥ न प्रत्यनक्ति ॥१४॥ सन्धायाध्वर्यव आदधाति ॥१५॥ ओ श्रावय इत्याह ॥१६॥ इन्द्रा(-ग्निभ्यां पुरोडाशं प्र-)^{१७} स्थितं °प्रेष्य इति^{१८} ॥१७॥ वषट्कृते जुहोति ॥१८॥ अग्नयेऽनुब्रूहि इत्याह पुरोडाशस्य स्विष्टकृतं^{१९} समानयमानः ॥१९॥ ओ श्रावय इत्याह ॥२०॥ अग्नये °प्रेष्य इति^{२१} ॥२१॥ वषट्कृते जुहोति ॥२२॥ अत्याक्रम्य यथा-यतनं^{२२} स्रुचौ सादयित्वाऽवदानानि संभिद्याभिधार्यं होत्र इडामादधाति ॥२३॥ उपहूतायामिडाया-(मग्नीध आदधाति षडवत्तम्)^{२४} ॥२४॥ प्राश्नन्ति ॥२५॥ मार्जयन्ते ॥२६॥ सहैव पात्रिया पुरोडाशं पूर्वोणाहव-नीयं^{२५} सहाद्भिर्ब्रह्मणे परिहरति ॥२७॥ प्राश्नाति ब्रह्मा ॥२८॥ मार्जयते ॥२९॥ अग्नीदुत्तरबहिषा द्रव इति संप्रोष्यति । °प्रतिप्रस्थातः पशो संवदस्व इति ॥३०॥ एतत्कुर्वन्ति ॥३१॥ अग्नीत् प्लक्षशाखामाहृत्य पर्णसून उपदधाति देवानामवसे इति ॥३२॥ स्रुवेण प्रतिप्रस्थाता पृषदाज्यस्योपहन्ति

१. H °प्रस्थाता. २. MHP °डाशात्. ३. MHP om. ४-४. M श्रीणी; HP तृणीत निनमतस्ने. ५. MHP दोरेक. ६. Cf Ao II.165.3१ : अभ्युर्ध्व. ७. MHP पिष्कलिं; Ao II.165.32 : विष्कली. ८. M वनिष्ठं; H वनिष्ठं; P वनिष्ठं. ९. MHP broken; cf. infra VI.26.17-18. १०. MHP broken; cf. infra VI.26.26. ११-११. MP प्रेष्यति; H प्रेषयति. १२-१२. MHP प्रेष्यति. १३. Cf BaudhŚS IV.8:121.20.

शुक्राणां^१ शुक्रम् इति ॥३३॥ उत्क्रम्य^२ 'सु'चोपयम्य पृच्छति^३ शृत^४ हवीः^५
 शमितः^६ इति ॥३४॥ शृतम् इति स आह ॥३५॥ तद्देवानां पूषा मा
 प्रपथात् पातु इति ॥३६॥ उत्क्रम्यैव पृच्छति शृत^७ हवीः^८ शमितः इति
 ॥३७॥ शृतम् इति स आह ॥३८॥ तद्देवानां पूषा मा पशुपाः पातु इति
 ॥३९॥ उत्क्रम्यैव पृच्छति शृत^९ हवीः^{१०} शमितः इति ॥४०॥ 'शृतम्
 इति' स आह ॥४१॥ तद्देवानां पूषा माऽधिपतिः पातु इति ॥४२॥ पुरा-
 ऽभिधारणाद्घृदयशूलेन हृदयं^{११} स^{१२}स्पर्शयति ॥४३॥ तं प्रज्ञातं निदधाति
 ॥४४॥ सं ते मनसा मनः इति पृषदाज्येन हृदयमुत्तमं कृत्वाऽभिधारयति ।
 'सं प्राणेन प्राणो जुष्ट'^{१३} देवेभ्यो हव्यं^{१४} घृतवत् स्वाहा इति ॥४५॥ तमन्तरा
 यूपं चाहवनीयं चातिहृत्य दक्षिणत उपसादयति ॥४६॥ तस्य चतसृषूप-
 स्तृणान आह प्रतिप्रस्थातर्मनोतायै^{१५} हविषोऽवदीयमानस्यानुब्रूहि इति जुहूप-
 भृतोर्वसाहोमीयायां चेडापात्रे च ॥४७॥ द्विहृदयस्य जुह्वामवद्यति,
 द्विजिह्वायै, द्विर्वक्षसः, द्विस्तनिम्नः, द्विद्विमतस्नयोस्त्रियङ्गाणि ॥४८॥
 विस्रस्य गुदं त्रेधा करोति ॥४९॥ तस्य मध्यमस्कन्धं द्वेधा विच्छिद्य
 जुह्वामवदधाति ॥५०॥ स्थविमोपयङ्भ्यो^{१६} निदधात्यणिमत्^{१७} स्विष्टकृतम्
 ॥५१॥ द्विः सव्यस्य दोष्णोऽवद्यति, द्विद्विः पार्श्वयोर्द्विर्दक्षिणायै^{१८} श्रोण्या
 अध्युध्न्यै ॥५२॥ उत्तमाया अवद्यति ॥५३॥ यूष्णोपसिञ्चति ॥५४॥
 यूषन्नवधाय^{१९} मेदसा^{२०} प्रोर्णोति ॥५५॥ अभिधारयति ॥५६॥ प्रत्यनक्ति
 पशुम् ॥५७॥ दक्षिणस्य दोष्णः स्थूलं पिशितमवद्यति^{२१} ॥५८॥ तदुप-
 भृत्यवदधाति ॥५९॥ अणिम्नो^{२२} गुदस्योपभृत्यैवावदधाति^{२३} ॥६०॥
 सव्यायै श्रोण्यै स्थूलं पिशितमवद्यति ॥६१॥ तदुपभृत्यैवावदधाति ॥६२॥
 यूष्णोपसिञ्चति ॥६३॥ यूषन्नवधाय^{२४} मेदसा^{२५} प्रोर्णोति ॥६४॥ द्विरभि-
 धारयति ॥६५॥ न प्रत्यनक्ति पशुम् ॥६६॥ वपाहोमं विश्राव्याभिधारयति
 ॥६७॥ अनस्थिकमिडापात्रे संप्रक्रिरति ॥६८॥ यूष्णोपसिञ्चति ॥६९॥
 ऐन्द्रः प्राणः इति पशुमवत्त^{२६} समभिमृशति । 'अङ्गे अङ्गे नि देध्यदैन्द्रो'^{२७}ऽपानो

- १--१. MHP सुचोपयत्यच्छति २. MHP शमितुर्. ३-३. H oms.
 ४. MHP जुष्टो. ५. MHP om. ६. MHP 'प्रस्थाता मं'. ७. M 'मोऽपयट्';
 HP 'यट्भ्यो'; cf. VaikhSS X.18.117.18 : स्थवीयोपयङ्भ्यः. ८. HP
 'त्यणिम. ९. MH 'दक्षिणां ये; P 'दक्षिणां यश्चो. १०. HP यूपं नवधा'.
 ११. MHP मेदसाः १२. MHP विशितः १३. MHP अणिम गु'.
 १४. HP 'भृत्यैवाद'. १५. MP निदध्यदै; H निदध्यादै.

अङ्गे अङ्गे वि=मदन्तु इति ॥७०॥ श्रीरसि इति पार्श्वेन वसाहोमं प्रयौति । 'अग्निस्त्वा=रोहिष्ये इति ॥७१॥ प्रयुतं द्वेषः इति त्रिः प्रयौति ॥७२॥ प्रयुतं द्वेषः इति यं द्वेष्टि यजमानस्तं ध्यायति ॥७३॥ तं प्रतिप्रस्थात्र आदधाति ॥७४॥ स्रुचोः पञ्चहोतारं व्याचष्टे ॥७५॥ [८]

स्रुचोः पञ्चहोतारं व्याचष्टे ॥१॥ 'प्रतिपराहरन्ति विष्कलि' पत्निये ॥२॥ सन्धायाध्वर्यव आदधाति ॥३॥ (ओ आवय इत्याह) ॥४॥ इन्द्राग्निभ्यां छागस्य हविषोऽनुब्रूहि इत्याहोतिष्ठन्नध्वयुः ॥५॥ वसाहोमं प्रतिप्रस्थाताऽऽदत्ते ॥६॥ ओ आवय इत्याह ॥७॥ इन्द्राग्निभ्यां छागस्य हविः प्रस्थितं प्रेष्य इति ॥८॥ घृतं घृतपावानः पिवत इत्यर्धर्चे प्रतिप्रस्थाता वसाहोमं जुहोति । 'वसां वसापावानः' = (त्वाज्तरिक्षाय स्वाहा इति) ॥९॥ वषट्कृतेऽध्वर्युर्हविर्जुहोति ॥१०॥ वनस्पतयेऽनुब्रूहि इत्याह स्रुवेण पृषदाज्यस्योपघ्नन् ॥११॥ (ओ आवय इत्याह) ॥१२॥ वनस्पतये प्रेष्य इति ॥१३॥ वषट्कृते जुहोति ॥१४॥ अग्नये स्विष्टकृतेऽनुब्रूहि इत्याह हविषः स्विष्टकृतं समानयमानः ॥१५॥ ओ आवय इत्याह ॥१६॥ अग्नये स्विष्ट(कृते प्रेष्य इति ॥१७॥ वषट्कृते जुहोति) ॥१८॥ दिशो जुहोति दिशे स्वाहा=उद्दिशे स्वाहा; आप्यायन्तां दिशो घृतेन स्वाहा । दिग्म्यो नमो दिग्म्यो स्वाहा इति ॥१९॥ दिशोऽनु पञ्चहोतुराहुतिं जुहोति ॥२०॥ यं स्रुचोः व्याचष्टे ॥२१॥ अत्याक्रम्य यथायतनं स्रुचौ सादयित्वाऽभिघार्य प्रत्यङ्कावृत्तहोत्रं इडामा-(-दधाति मेदस्व-)तीम् ॥२२॥ 'अवान्तरे(-डामादधाति ॥२३॥ उप-हृतायामिडा-)यां वक्षो ब्रह्मण उपोहति ॥२४॥ प्राश्नन्ति ॥२५॥ मार्जयन्ते ॥२६॥ अग्नीदौपयजानङ्गारानह्र इति संप्रेष्यति । 'उपयष्टस्व सीद ब्रह्मन् प्रस्थास्यामः समिधमाघायानीदन्ति सङ्कृतं संमृद्धि इति ॥२७॥ आहवनीयादग्नीदौपयजानङ्गारानाहृत्य पूर्वेण होतारं बर्हिषो व्यूह्य

१. MHP ते. २. MH 'प्रस्थात. ३-३. MHP 'हरन्तिष्कलि. ४. MHP om.
५. MHP 'ध्वर्य. ६. P आ. ७. MHP हवि. ८-८. H प्रेष्यति. ९. MHP 'पावनं. १०. MH 'पघ्नन्त. ११. MHP om. १२. P हविषा. १३. MHP 'होतारा'. १४. MHP abr, see supra V.8.73-75. १५. P 'वृता'. १६. MHP broken; cf. infra VI.22.7. १७. MHP दीपान्तरे. १८. MHP ब्राह्मण.

वाश्रो—८

निवपति ॥२८॥ गुदेनोपयष्टोपसीदति ॥२९॥ पृषदाज्यस्यानूयाजान्
यजति ॥३०॥ उपभृतमेवोपभृतं कुक्षत एतां जुहूँ यस्यां पृषदाज्यम् ॥३१॥
ओ' श्रावय इत्याह ॥३२॥ देवेभ्यः प्रेष्य इति ॥३३॥ प्रेष्य' प्रेष्य इति
॥३४॥ एकादशानूयाजान् यजति ॥३५॥ यदाऽऽह' मैत्रावरुणो यज
इत्यथोपयष्टोपयजति समुद्रं गच्छ स्वाहा इति गुदस्य प्रच्छेदमसंभन्दन्-
पर्यावर्तयन् ॥३६॥ अग्निं वैश्वानरं 'गच्छ स्वाहा इति' सर्वमन्ततो गुदं
जुहोति ॥३७॥ अदम्यस्त्वौषधीभ्यः' इति बर्हिषि हस्तौ निमृष्टे ॥३८॥
प्राणाक्ष' मनो हार्दि यच्छ इत्युपयष्टा यजमानं वाचयति । 'तनू' त्वचं पुत्रं
नप्तारमशीय इति ॥३९॥ अनूयाजानिष्टत्रोपपरिक्रम्य स्वरुमनक्ति यन्ता
रन्ता रायः इति ॥४०॥ इह धृतः इत्येन' स्रुच्युद्धाति' । 'इह विधृतिरिह
स्वधृतिः इति ॥४१॥ दिवं ते धूमो गच्छतु इत्येनं जुहोति । 'अन्तरिक्षमर्चिः
पृथिवी मस्मना पृण' स्वाहा इति ॥४२॥ अत्र यूपमनुप्रहरति ॥४३॥
यद्यनुप्रहृष्यन्तो भवन्त्यागत्य वाजवतीभ्या' स्रुचौ व्यूहति ॥४४॥ शंयुना
प्रस्तरपरिधिं संप्रकिरति ॥४५॥ परेत्य 'विष्कल्या पत्नीः' संयाजयन्ति
॥४६॥ आज्यस्य सोमं यजति ॥४७॥ आज्यस्य त्वष्टारम् ॥४८॥
आज्यस्य राकाम् ॥४९॥ देवानां पत्नीभ्योऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानो-
ऽवद्यन् ॥५०॥ पश्चाच्च पुरस्ताच्चोत्तानायै विष्कल्या अवद्यति ॥५१॥
अभिधारयति ॥५२॥ प्रत्यनक्ति ॥५३॥ ओ श्रावय इत्याह ॥५४॥
देवानां पत्नीयंज इति ॥५५॥ वषट्कृते जुहोति ॥५६॥ अग्नये गृहपतये-
ऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥५७॥ नोच्यै विष्कल्या' उत्तरार्धाच्छूलं'
पिशितमवद्यति' ॥५८॥ द्विरभिधारयति ॥५९॥ न प्रत्यनक्ति ॥६०॥
ओ श्रावय इत्याह ॥६१॥ अग्निं गृहपतिं यज इति ॥६२॥ वषट्कृते
उत्तरार्धेऽतिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहोति ॥६३॥ उत्तानाया इडामादधाति
॥६४॥ नीच्या अग्नीधे षडवत्तम्' ॥६५॥ एतत्कृत्वाऽऽज्यस्यैव फली-

१. MHP आ. २. MH प्रेष्यः. ३. MHP यथाह. ४-४. MHP
गच्छस्व ताहेति. ५. MHP आज्यस्त्वौष' ६. Cf TS I.3.11.13 : मनो मे
हार्दि यच्छ. ७. MHP स्रुच्यु'. ८. P पृणा. ९-९. MHP विष्कल्या
पत्नी; thus Ao II.165.32-33. १०. MHP पिष्कल्या. ११. MH
'रार्धाच्छूलं'; Ao II.165.34: 'र्धात् कूलं. १२. MHP विशितम'; thus
Ao II.165.34. १३. MHP शंयन्त्वम्; thus BaudhSS IV.10:125.1.

करणत्रोम^{१७} हुत्वा प्राङेत्य त्रीणि ममिष्टयजू^{१८}षि जुहोति यज्ञ यज्ञं गच्छ =
वाते धाः इति ॥६६॥ अयं ते योनिऋत्विजः इत्यरण्योरग्नि^{१९} समारोहयते
॥६७॥ [९]

अयं ते योनिऋत्विजः इत्यरण्योरग्नि^{१९} समारोहयते । 'यतो = रयिम्
इति यद्युदवस्यति ॥१॥ यद्यु न शकल एव पूर्वमग्नि^{२०} समारोह्य
अहं त्वदस्मि इत्यपरस्मिन्नाहवनीये विसृजति । 'मदसि = जातवेदः इति
॥२॥ यत्कुसीदमप्रतीतं मयि इत्युत्तरां वेद्यै श्रोणिमुपोषति^{२१} । 'येन यमस्य
बलिना चरा = भवामि इति ॥३॥ विश्वलोप विश्वदावस्य त्वाऽऽसञ्जुहोमि
स्वाहा इत्यञ्जलिना सक्तून् प्रदाव्ये^{२२} जुहुतो यजमानश्च पत्नी च ॥४॥
अ(-ग्धा-)देकः इति हस्तान् संप्रघ्नाते^{२३} । 'अहुतादेकः स = रेण्यम् इति ॥५॥
अयं नो नमसा पुरः इत्याहवनीयमुपतिष्ठते । 'स^{२४}स्फानो = सच् इति
॥६॥ स त्वं नो नमसस्पते इति वा(-यु-)म् । 'ऊजं नो = कृषि इति ॥७॥
देव स^{२५}स्फान इत्यादित्यम् । 'सहस्रपोषस्ये = स्वस्तिम् इति ॥८॥
आशासानः^{२६} सुवीर्यम् इति यूपम्^{२७} । 'राय = मानाय तिष्ठ इति यदि तिष्ठति
॥९॥ इमं (?विष्यामि वरुणस्य पाशम् इति) यद्यनुप्रहृतः ॥१०॥ स्फ्यमा-
दायोदपात्रं च हृदयशूलेनोत्परायन्ति ॥११॥ अन्तरा चात्वालं चोत्करं
च गत्वा पूर्वेण यूपं बहिर्वेदि^{२८} स्फ्येनोद्धृत्य उन्नमय पृथिवीम् इत्युदपात्रे-
ऽवोक्षति । 'भिन्दीदं = दत्तिम् इति ॥१२॥ 'शुगसि इति^{२९} शुष्कस्य
चाद्रस्य च सन्धौ पराञ्च^{३०} हृदयशूलमुद्दासयति । 'तममि शोच योऽस्मात्
द्वेष्टि यं च वयं (द्विष्मः इति ॥१३॥ धाम्नो) धाम्नो राजन् इत्युपतिष्ठते
°इतो वरुण = मुञ्च । अप्सु राज्ञो वरुणस्य गृहो हिरण्ययः कृतस्ततो^{३१} धृतव्रतो
राजा विश्वा धर्माणि पश्यति इति ॥१४॥ सुमित्रा न आप ओषधयः 'सन्तु
इत्यपः^{३२} परिषेच्याप्रतीक्षमायन्ति^{३३} । 'दुमित्रा = द्विष्मः इति ॥१५॥
उदवसायैता आहुतीर्जुहोति, यद्युदवस्यति ॥१६॥ यद्यु नात्र^{३४}व चतु-
र्गृहीतेन दशहोतारं गार्हपत्ये (जुहोति), षड्ढोतारमन्वाहार्यपचने,

१. MHP 'मुपोषति. २. M प्रदाव्ये. ३. H संप्रघ्नाते; cf. BaudhŚS
IV.11:127.5 : प्रच्च^{३५}सयते. ४. MHP 'सानाः. ५. MHP रूपम्.
६. MHP बहिर्वेदि. ७. MHP 'त्युदपा'न्ते. ८-८. MH शुगन्तीति; P
शुगन्वीति. ९. MHP कृत्वा ततो. १०-१०. MHP सन्वितः ११. MH
'षेच्यप्रतीक्ष'.

पञ्चहोतारममात्ये, चतुर्होतारं^१ सभायाम् ॥१७॥ आगत्य द्विराज्य-
 स्योपस्तृणीते^२ ॥१८॥ दध्यानयति ॥१९॥ द्विरेवाभिघारयति ॥२०॥
 तज्जुहोति इदम्यं सृप्तं घृतवच्चराचरम् इत्याहवनीये । °देवा = रन्तिरस्तु
 स्वाहा इति ॥२१॥ पुनरूर्जा निवर्तस्व इति दध्ना गार्हपत्ये जुहोति ।
 °पुनः = विश्वतः स्वाहा इति ॥२२॥ सह रय्या निवर्तस्व (इत्यन्वाहार्य-
 पचने जुहोति । °अग्ने पिन्व-)स्व = स्परि स्वाहा इति ॥२३॥ पूर्णाहुतिमेवातो
 जुहोति ॥२४॥ परिश्रित्याहवनीयं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥२५॥ अभिपूर्य
 सप्तहोतारं व्याचष्टे ॥२६॥ सप्त ते^३ इत्येतामृचं मध्यतो दधाति ॥२७॥
 समिधमाधाय होतुराहुत्या जुहोति ॥२८॥ वरमस्मै^३ ददाति ॥२९॥
 सन्तिष्ठते पशुबन्धः सन्तिष्ठते पशुबन्धः ॥३०॥ [१०]
 [इति तृतीयोऽनुवाकः]

इति पशुबन्धाख्यः पञ्चमः प्रपाठकः

१. MHP द्विराज्यमुप^२. २. P oms. ३. MHP परस्मै.

अथ षष्ठः प्रपाठकः

[अथाग्निष्टोमः]

[दीक्षणीयेष्टिः]

दीक्षिष्यमाणः संभारान् संभरते ॥१॥ (अहते) दीक्षितवसने सद्यो मथितं^१ नवनीतं^२ सद्यः पिष्टमाञ्जनं^३ सतूला शरेषीका^४ द्वयानि च (कृष्णा-)जिनं^५ च कृष्णविषाणा चौदुम्बरश्च^६ दण्डश्चमसश्च व्रतप्रदाने ॥२॥ स्पष्टे देवयजने प्राचीनवंशशाला मिता^७ भवति^८ (नक्षत्रप-)येन^९ संमिता ॥३॥ दक्षिणश्चोत्तरश्च द्वारौ ॥४॥ केशश्मश्रू वपते ॥५॥ नखानि निकृन्तते ॥६॥ आशितो भूत्वा स्नातोऽभ्यक्तो मद्रादग्निं श्रेयः प्रेहि इति कृतशालं देवयजनम(-भिप्रै-)ति । बृहस्पतिः पुरस्ता ते अस्त्वयेमवस्य वर आ पृथिव्याः इति ॥७॥ अपरेण शालामवस्यति आरे शत्रून् कृणुहि सर्ववीरः इति ॥८॥ ए(-दमगन्त देवयज-)नं पृथिव्याः इति देवयजनमभिमन्त्रयते । 'विश्वे देवा = मदेम इति ॥९॥ कण्टकवतीं^{१०} चाकण्टकां^{११} च शाखे आदाय अपेतं^{१२} वीत वि च सर्पतातः इत्यतीकाशा(-न्) यजति प्राचीनं च शालायै देवयजनात् । 'येऽत्र स्थ पुराणा ये च नूतनाः । अदादिदं यमोऽन्नसानं पृथिव्या अक्रन्निमं पितरो लोकमस्मै इति ॥१०॥ उत्तरे शाले न्यस्य चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥११॥ तज्जुहोति स्योना पृथिवि^{१३} नो भव इत्यौदुम्बर्ये काले दमस्तम्बे हिरण्यमुपास्यान्तामाहुतिम् । अनृक्षरा निवेशनी । यच्छा नः शर्म सप्रथाः स्वाहा इति ॥१२॥ पूर्वया द्वारा शालां प्रपद्य मथित्वाज्जनीन् विहृत्यान्वा-हार्यपचने पितृभ्यो दत्त्वा पुत्रे वा भ्रातरि वर्णमुपनयति ॥१३॥ अनृणो भूत्वा यज्ञायुधानि स^{१४}साद्यापः प्रणीयाग्नावैष्णवमेकादशकपालं दीक्षणोयं निर्वपति ॥१४॥ निरुप्ते प्राणग्रहा^{१५}श्च पृथनी^{१६}श्च व्याचष्टे ॥१५॥ तस्य हविष्कृता वाचं विसृज्य चतुर्गृहीतेन सप्तहोतारमाहवनीये जुहोति द्वादशतून् मधवे स्वाहा, माधवाय^{१७} स्वाहा इत्येतान्^{१८} ॥१६॥ शृतेःस्मिन्

१. MHP मवितं. २. MP शकरीषका. ३. MHP 'जनी. ४-४. M 'षाणश्चौ; HP 'षाणाश्चौ'. ५. MHP om; thus Ao II.151 : 19.1. ६. MHP भवत; thus Ao II.151:19.1. ७. MHP 'तेन. ८. MHP कण्टक'. ९. H कण्टकां. १०. MP 'पीत. ११. MHP पृथिव्य; cf. RV. I.22.15; TĀ.X.1.60. १२-१२. P स्वाहेताम्.

स्तम्बयजुर्हरति ॥१७॥ वेदिं परिगृह्णाति ॥१८॥ करणं जपति ॥१९॥
 प्रसूत उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति ॥२०॥ योयुपित्वाऽवस्कभ्य संप्रेष्यति
 प्रोक्षणीरासादयेध्मावर्हिषसादय स्रुवं च स्रुचश्च संमृडिष्य पत्नीऽ सन्नह्याज्येनो-
 देहि इति ॥२१॥ एतत् कुर्वन्ति ॥२२॥ (स्रुवं च)^१ स्रुचश्च^२ संमृज्याज्यानि
 गृह्णीते ॥२३॥ इध्मावर्हिः प्रोक्षति ॥२४॥ वेदिं प्रोक्षति ॥२५॥ आसन्नं
 प्रोक्षति ॥२६॥ अपो निनीय प्रस्तरं^३ गृह्णाति ॥२७॥ स्तृणाति बर्हिः ॥२८॥
 प्राङ्मुत्सृप्य परिधीन् परिदधाति ॥२९॥ समिधावादधाति ॥३०॥ परिधिषु
 वाचयित्वाऽग्निं युनक्ति ॥३१॥ आगत्य तिरश्ची सादयति ॥३२॥ तिरश्च्योः
 प्रस्तरम् ॥३३॥ प्रस्तरे जुहूम् ॥३४॥ बर्हिषीतरे ॥३५॥ (समासन्ने-)^४
 ऽपानग्रहा^५श्च पृथ्वी^६श्च व्याचष्टे ॥३६॥ ध्रुवा असदन्; यन्मे अग्ने
 इति समभिमुख्य दशहोतारं व्याचष्टे ॥३७॥ अग्नये समिध्यमानायानुवाच
 आह ॥३८॥ अतूक्तासु सामिधेनीषु स्रुवेणाधारमाधार्याह^७ अग्नीर्दग्निं
 त्रिस्त्रिः^८ संमृडिष्य इति ॥३९॥ स्रुग्भ्यामुत्तरम् ॥४०॥ अम^९ऽस्पर्शयन्नत्या-
 क्रम्य ध्रुवा^{१०} समज्य सादयित्वा प्रवरं प्रवृणीते ॥४१॥ सीदति होता ॥४२॥
 प्रसूतः स्रुचावादत्ते ॥४३॥ प्रयाजान् यजति ॥४४॥ प्रयाजानिष्ट्वाऽत्या-
 क्रम्य ध्रुवामभिधारयति हविः ॥४५॥ अथोपभूतम् ॥४६॥ आज्यभागो
 यजति ॥४७॥ अग्नाविष्णू (हविषो)^{११} यजति ॥४८॥ स्विष्टकृतं यजति^{१२}
 ॥४९॥ अत्याक्रम्य यथायतनं स्रुचौ सादयित्वा प्राशित्रमवधत्ति ॥५०॥
 अप उपस्पृश्येडामवधत्ति ॥५१॥ उपहृतायामिडायामग्नीध्र आदधाति ॥५२॥
 प्राश्नन्ति ॥५३॥ मार्जयन्ते^{१३} ॥५४॥ परिहरन्ति ब्रह्मणे^{१४} ॥५५॥ प्राशिते^{१५}
 प्राशित्रे सन्ततिमनु होतुराहुतिं जुहोति ॥५६॥ ब्रह्म प्रस्थास्यामः इति ॥
 ॥५७॥ अनुयाजान् यजति ॥५८॥ आगत्य वाजवतीभ्यां स्रुचौ व्यूहति ॥५९॥
 शंयुना प्रस्तरपरिधिं संप्रक्रिरति ॥६०॥ परेत्य पत्नीः (संयाजयन्ति)^{१६}
 ॥६१॥ फलीकरणहोमं^{१७} हुत्वा प्राडेत्य निधाय स्रुचमुदञ्चं^{१८} निष्क्रामति
 ॥६२॥ उत्तरेण शालां परिश्रित एत एव दीक्षणीयाः संभारा उपकलूप्ता
 भवन्ति ॥६३॥ उदकुम्भोऽहृतं वासः ॥ ६४ ॥ [१]

१. MHP om. २. MHP om च. ३. MHP प्रस्तरं. ४. MHP om; thus supra IV.2.28. ५. MHP ध्रुवेणाघा°. ६. MHP त्रिः once. ७. MHP om. ८. MHP स्विष्टं य०. ९. MHP मार्जन्ते. १०. P ब्रह्म. ११. MHP प्राशित्रे. १२. MHP broken; thus supra IV.4.18. १३. MH दञ्चो.

[यजमानदीक्षा]

उदकुम्भोऽहृतं वासः सद्यो मथितं नवनीत^१ सद्यः पिष्टमाञ्जन^२ सतूला शरेषीकोभयानि दर्भपुञ्जीलानि क्षुरम-(नयसम्) ॥१॥ (आप) उन्दन्तु^३ जीवसे इत्यस्य दक्षिणं गोदानमुनक्ति^४ । "दीर्घायुत्वाय वचसे इति ॥२॥ ओषधे त्रायस्वैनम् इति त्रिभिर्दर्भपुञ्जीलैः प्राचीन-(मनूच्छ्रयति स-)^५तूलैः ॥३॥ स्वधिति^६ निदधाति स्वधिते मैन^७ हि^८सीः इति ॥४॥ स्वधितिना देवश्रूरेतानि^९ प्रवपे इति प्रवपति ॥५॥ स्वस्त्युत्तराण्यशीय इ-(ति यजमानो) जपति^{१०} ॥६॥ पुरोस्त^{११} सत्क्षुरगन्धि करोति ॥७॥ अप आशयति आपो अस्मात् मातरः शुन्धन्तु इति ॥८॥ घृतेन नो^{१२} घृतपुवः^{१३} पुनन्तु इत्यद्भि-रभिषिञ्चते ॥९॥ विश्वमस्मत्प्रवहन्तु रिप्रम् इति स्रवन्तीरन्ववेक्षते^{१४} ॥१०॥ उवाच्यः शुचिरा 'पूत एमि इत्युदङ्कुत्सर्पति'^{१५} ॥११॥ सोमस्य तनूरसि तनुवं मे पाहि इत्यहृतं वासः परिधत्ते ॥१२॥ महीनां पयोऽसि (इति पाणिभ्यां प्रम्णाय) व-(चो^{१६}धा असि व-)^{१७}चो मयि वेहि इत्यनुलोमं नवनीतेनाभ्यङ्के ॥१३॥ बृहस्पत्य कनीनिकाऽसि चक्षुष्पा असि चक्षुर्मे पाहि इति सतूलया शरेषीकयाऽञ्जनस्याङ्के त्रिर्दक्षिणं त्रिरुत्तरम् ॥१४॥ दक्षिणमनु निरस्यति ॥१५॥ न निधावते इति ब्राह्मणम् ॥१६॥ एकविंशत्या दर्भपुञ्जीलानां चित्पति-स्त्वा पुनातु वाक्पतिस्त्वा पुनातु इत्येनं पवयति^{१८} सप्तभिः; देवस्त्वा सविता मध्वाऽनक्त्वच्छिद्रेण^{१९} पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिमिः इति सप्तभिः; तस्य ते पवित्रपते पवित्रेण यस्मै कं पुने तच्छकेयम् इति सप्तभिः ॥१७॥ सर्वैः^{२०} सह पुरेजानं पवयेत् ॥१८॥ "आ वो"^{२१} देवास ईमहे इत्येनं प्रपादयति । सत्य-घर्माणो अघ्वरे^{२२} "यद् वो"^{२३} देवास आ = पाहि इति ॥१९॥ पवमानः सुवर्जनः इत्येनमुत्तरेण वेदिं तिष्ठन्तमष्टर्चेन पावमानेनोपस्थापयति ॥२०॥ अञ्जसा^{२४} "सत्यमुपगेषम् इत्यपरेण"^{२५} वेदिमत्याक्रामति । "सुविते मा धाः इति ॥२१॥ यजमानायतन उपविशति ॥२२॥ आकृत्यै प्रयुजेऽन्नये स्वाहा इति स्रुवेणा-धीतस्य यजूंषि जुहोति ध्रुवाया अधि । "मेधायै मनसे अग्नये = स्वाहा (इति)^{२६} ॥२३॥ आपो देवीबृ^{२७}हतीविश्वशम्भुवः इति समस्यति । "द्यावापृथिवी

१. MHP उदन्तु. २. MHP 'मनक्ति. ३. MHP अति. ४. MHP देवश्रूरेता^५. ५. HP वपति. ६. MHP वो. ७. M घृतवः. ८. MHP स्रवन्ति-रन्वः. ९-१०. MP पूतयेऽमीत्यु. १०. MHP वपयति. ११. MP मध्वनः. १२. MHP सर्वै. १३-१४. MHP आपो. १४-१४. MP यद्दे. १५-१५. MHP 'मेधयत्य'. १६. MHP om.

उर्वन्तरिक्षं बृहस्पतिर्नो हविषा वृधातु स्वाहा इति ॥२४॥ सुवेण हुत्वा ध्रुवा-
माप्याय्य जुह्वां चतुर्विगृह्णाति ॥२५॥ अभिपूर्य पूर्णाहुतिं जुहोति विश्वे
देवस्य नेतु = पुष्यसे स्वाहा इति ॥२६॥ तूष्णीमन्तर्वेदि प्रणीता निनीयान्तर्वेदि
कृष्णाजिने आस्तृणाति प्रतीचीनग्रीवे उत्तरलोम्नी^१ ॥ २७॥ 'तयोः ऋक्-
सामयोः शिल्पे^२ स्थः इति^३ शुक्रं च कृष्णं च संमृशतः । 'ते वामा रभे 'ते मा^४
पातमाजस्य यज्ञस्योद्वचः इति ॥२८॥ अथैनै प्रसलैः^५ प्राची पयूं हृत्यौच्छिन्दन्
?संभूमेः (अ-)धि ते ॥२९॥ इमां धियं^६ शिक्षमाणस्य देव इति दक्षिणं
जान्वाच्य यजमान आसर्पति । 'क्रतुं दक्षं = स्वेम ॥ सुत्तामाणं पृथिवी = स्वस्तये
इति ॥३०॥ उपरि कृष्णाजिने प्रागावृत्त उपस्थं कृत्वोपविशति ॥३१॥
ऊर्गस्याङ्गिरसी इति ॥३२॥ [२]

ऊर्गस्याङ्गिरसी इति मेखलं पर्यस्यते । 'ऊर्गं भद्रा ऊर्गं मे यच्छ इति ॥१॥
पाहि मा मा मा^१ हि^२सीः इति ग्रन्थि करोति ॥२॥ विष्णोः शर्मसि इति
वाससा प्रोणुते । 'शर्म यजमानस्य शर्म मे यच्छ इति ॥३॥ द्यावा-(पृथिवी)^३
प्रोर्वायाम् इति सशिरः^४ प्रोणुते ॥४॥ नक्षत्राणां मांतीकाशात् पाहि इति
वाससोऽतोकाशैरतीक्षते ॥५॥ इन्द्रस्य योनिरसि मा मा हि^५सीः इत्यस्य
सिचि कृष्णविषाणां प्रबध्नाति ॥६॥ कृष्यै त्वा सुसस्यायै इत्यन्तर्वेदि
त्रिलिखति ॥७॥ सुपिप्पलाम्यस्त्वौषधीभ्यः इत्यस्य दक्षिणं गोदानं^६ स्यूते
॥८॥ सूपस्था देवो वनस्पतिः इत्यस्मा औदुम्बरं दण्डं^७ प्रयच्छति ॥९॥
ऊर्ध्वो मा पाह्योद्वचः इति (यजमानः प्रतिगृह्णाति)^८ ॥१०॥ स्तुतोऽसि जनधाः
सपत्नो^९ मा पाहि इत्यस्मा अरिक्तं चमसमादधाति ॥११॥ व्रीहियवौ च
भवतः ॥१२॥ आज्यस्तोकश्च ॥१३॥ आज्यं च ॥१४॥ स्तोको^{१०} हस्त
एव^{११} ॥१५॥ व्रतानां^{१२} व्रतपते तपोऽहं दीक्षामुपैमि । सत्यं^{१३} स्व^{१४} श्रद्धां दक्षिणा-
मग्रमक्षितं^{१५} ब्रह्मलोकम् इति ॥१६॥ प्राणेन सत्येन दीक्षे इति त्रिरुत्वा
चमसेऽध्यङ्गुलीर्निपिचति स्वाहा यज्ञं मनसा स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याम् । स्वा-

१. MHP 'लोम्नि. २-२. MP तयोस्तसामयोऽशित्वे. ३. HP om.
४-४. MHP तमा. ५. P प्रसक्तैः. ६. MHP om. ७. MHP om पृथिवी.
८. MHP सशिरा. ९. MH दग्धं; P दध्वं. १०. MHP om; cf.
BaudhŚS VI. 5:161.11 ११. MHP समक्षो. १२-१२. MHP हस्तावेव.
१३. MHP ता. १४. MHP दक्षिणामग्नम् [P 'क्षिति].

होरोरन्तरिक्षात् स्वाहा इति ॥१७॥ सर्वा निपिच्य^१ वाताद्यज्ञमारमे इति
 चतस्र उत्पिचति ॥१८॥ अत्र कृष्णाजिने अध्यूहृत ऋदीचोनग्रीवे^२ ॥१९॥
 दीक्षितोऽसि^३ इत्येन^४ (स^५शास्ति । दीक्षित-) वाचं वद, कृष्णाजिनान्मा
 नियौषीरौदुम्बरस्ते दण्डः^६ स्पष्टोऽस्तु^७ मा पुरा नक्षत्रेभ्यो वाचं विसृष्टाः^८ । यदि
 विसृष्टासं वैष्णवीमृचमनुव्रवः^९ इति ॥२०॥ स यदि प्रमत्तो विसृजेत वैष्णवी-
 मृचमनुव्रूयाद् विष्णो त्वं नो अन्तमः = अक्षितम् इति ॥२१॥ अदीक्षिष्टाय
 ब्राह्मणः इति (त्रिरुपा^{१०}श्वे-) नमाह । असावामुष्यायणः^{११} । तमिन्द्राग्निभ्यां
 विश्वेभ्यो देवेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः सोमपेभ्यः प्रब्रूमः इति ॥२२॥ अदीक्षिष्टाय
 ब्राह्मणः इति त्रिरन्य उच्चैर्निष्क्रम्य । असावामुष्यायणः । स इन्द्राग्निभ्यां
 विश्वेभ्यो देवेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः सोमपेभ्यः सोमः^{१२} प्राह इति ॥२३॥ वाचंयम
 आस्त ओन्नक्षत्रात् ॥२४॥ उदितेषु (नक्षत्रेषु पूर्वया द्वारो-) पनिष्क्रम्य
 भूमु^{१३}वः सुवः इति वाचं विसृजते । भूमु^{१४}वः सुवर्तं कृणुत (व्रतं)^{१५} कृणुताग्नि-
 र्यज्ञिय आपो यज्ञिया गावो यज्ञिया देवा यज्ञिया यज्ञो यज्ञियोऽहं यज्ञियः प्रपद्य
 यजमानः^{१६} (इति..... ॥२५॥) दैवी धियं मनामहे इति मार्जयते ।
 सुमृडिकाममीष्टये^{१७} वर्चोधां यज्ञवाहसं^{१८} सुपारा नो असद् वशे इति ॥२६॥
 अयं^{१९} ते योनिर्ऋत्विजः इत्यात्मन्नग्निं^{२०} समारोहयते । यतो जातो = रयिम्
 इति ॥२७॥ ये देवा मनोजाता मनोयुजः इति व्रतयति । सुदक्षा दक्षपिता =
 (तेभ्यः स्वाहा इति ॥२८॥ अहं त्वद-) स्मि इति व्रतयित्वा विसृजति । मदसि
 त्वमेतत् = रस्मि यथायथं वह हव्यानि देवान् पुत्रः पित्रे लोककृज्जातवेदः इति
 ॥२९॥ दैवी धियं मनामहे इत्येव^{२१} मार्जयते ॥३०॥ संविशन्तमेवातो
 वाचयति अने त्वम् ॥३१॥ [३]

अग्ने त्वं^{२२} सुजागृहि = पुनर्दद इति ॥३१॥ त्वमग्ने व्रतपाः असि इति प्रबुद्ध-
 यजुषं वाचयति । (देव आ मर्त्येष्व्वा ।) त्वं यज्ञेष्वीदृयः इति ॥३२॥ विश्वेदेवा
 अभि मा माश्ववृत्रं^{२३} इति पर्यावर्तस्य यजुर्वाचयति ॥३३॥ समहमिन्द्रियेण

१. MHP निविच्य. २. MHP ग्रीव. ३. H दक्षिणतो. ४. MH
 'त्येनाम्. ५. Cf. BaudhSS VI.6:162.4. ६. MHP दण्डः. ७. MHP
 स्पष्टोऽस्तु. ८. MH विसृष्टा. ९. HP 'ब्रुव. १०. MH लमसावा; P लमन-
 सावा. ११. MHP सोमं. १२. MHP om; cf. BaudhSS VI.6:163.1-3.
 १३. MHP 'मानां. १४. MHP समृडिदकामहिष्टये [P 'ष्टये]. १५. MHP
 अहं. १६. MH इत्येवं. १७. MP वाववृत्रम् ।

वीर्येण इत्येवमेवास्मै प्रातस्तप्त्वा व्रतमाहरन्ति ॥४॥ समानं व्रतनम् ॥५॥
 पुराऽऽदित्यस्योदयाद् वाचमुपाकरोति अग्नीन्^१ ज्योतिष्मतः कुस्त, दीक्षित
 वाचं यच्छ, पत्नी^२ वाचं यच्छ इति यदि पत्नी दीक्षिता स्यात् ॥६॥ आदित्येन
 वाचं विसृज्याथ यदि सन्नि प्रहिणुयात् पूषा सन्या इति व्रजन्तममुमन्त्रयते ।
 'सोमो राघसा देवः सविता वसोर्वसुदावा इति ॥७॥ रास्वेयत् सोमाऽऽभ्यो भर
 इत्याहरन्तं प्रतीक्षते । 'मा पृणन् पूर्त्या वि राघि माऽहमायुषा इति ॥८॥
 चन्द्रमसि मम भोगाय भव इति हिरण्यं प्रतिगृह्णाति ॥९॥ वस्त्रमसि मम
 भोगाय भव इति वासः ॥१०॥ उन्नाऽसि मम भोगाय भव इति गाम् ॥११॥
 ह्योऽसि मम भोगाय भव इत्यश्वम् ॥१२॥ हयतरोऽसि मम भोगाय भव
 इत्यश्वतरम् ॥१३॥ छागोऽसि मम भोगाय भव^३ इति छागम् ॥१४॥ मेषोऽसि
 मम भोगाय भव इति मेषम् ॥१५॥ क्षिवस्तिरसि मम भोगाय भव इति
 हस्तिनं वा पुरुषं वा ॥१६॥ पतङ्गोऽसि मम भोगाय भव इति रथम् ॥१७॥
 घर्त्रमसि^४ मम भोगाय भव इत्यनो वाऽगारं वा ॥१८॥ पिन्वतमसि मम भोगाय
 भव इति 'क्षीरं वा सर्पिषं वा ॥१९॥ औषधमसि मम भोगाय भव इति
 धान्यम् ॥२०॥ वानस्पत्यमसि मम भोगाय भव इति^५ यत्किञ्चिद्धानस्पत्यम्
 ॥२१॥ एवमेवैतानि यथादेवतं प्रतिगृह्णाति ॥२२॥ स यदि दक्षिणानां^६
 समुदाकृतानां प्र वा पतेन्नश्येद्वा तामेष्टवै ब्रूयात् ॥२३॥ तां यदि न विन्देयुः
 वायवे त्वा इति तामनुदिशेत् ॥२४॥ वरुणाय त्वा इति तां यदैव^७ म्रियेत
 पाशो वा हन्यात् ॥२५॥ 'निऋत्यै त्वा इति^८ तां या सं वा 'शीर्येताव वा'
 सीदेत् कर्तृ वा प्रपतेत्^९ ॥२६॥ रुद्राय त्वा इति तां (यां)^{१०} पौरुषो वा वधो
 हन्यान्महादेवो वा ॥२७॥ मृत्यवे त्वा इति तां^{११} या नद्धकं^{१२} म्रियेत ॥२८॥
 सा येयं प्रपतिता स्यात्तां यदि विन्देयुर्नेनां दक्षिणास्वप्युपाकुर्यान्न^{१३} गोष्ठे

१. HP अग्नि. २. MH पत्नी. ३-२. P. oms. ४. MHP घर्त्रमसि.
 ५-५. H oms; M oms वा after सर्पिषं. ६. MHP यथैव [M° वा];
 thus Ao II.151:20.3. ७-७. MHP निरुत्वेति. ८-८. MHP शीर्येता-
 वाव. Caland gives the Ms reding in the fn 4 as शीर्येतावसीदत्.
 ९. MHP प्रपते. १०. MHP om. Ao II.151:20.5 supplies the
 text in bracket. ११. H repeats यथैव म्रियते = मृत्यवे त्वा इति after
 तां. १२. MHP या नद्धक; thus Ao II.151:20.6. १३. MHP 'प्यपाकु';
 thus Ao.II.151:20.7.

॥२९॥ प्रतिवेशा^{१७} रक्षितवै ब्रूयात् ॥३०॥ तां दक्षिणानां कालेऽनृत्विजे
 ब्राह्मणाय दद्यात् ॥३१॥ तस्यै कर्म ॥३२॥ स यदि दीक्षितमयोग उपेयात्^२
 तप्त्वा व्रतानि वत्सान् संबध्य समारोह्याग्नीन् मद्रादभि श्रेयः प्रेहि इति
 प्रयायात् ॥३३॥ अथैमवस्य इत्यवस्येत् ॥३४॥ एते एव दीक्षितस्य योगा-
 वसाने ॥३५॥ स यदि वहन्तीरपो^३ऽधिगच्छेत् ता एनं सं वा वहेयुः^४ सं वा
 हरेयुः ॥३६॥ न त्वपोऽवक्रामेत्^५ ॥३७॥ द्वौ लोष्टावाददीत ॥३८॥ तयोरन्य-
 तरमप्सु प्रास्येद् देवीरापो अपां नपाद्यः = माऽवक्रमिषम्^६ इति ॥३९॥ अच्छिन्नं
 तन्तुं पृथिव्या अनु गेषम् इत्यन्यतर^७ समुह्यमानो वा स^८ऽह्नियमाणो वा
 विशातयेत् ॥४०॥ यत्लोष्टस्योच्छिष्येत^९ तत्पारे न्यस्याधितिष्ठेद् अस्यै मा
 योषम् इति ॥४१॥ स यत्रैव वत्स्यन्^{१०} यक्ष्यमाणः स्यात् तदेतानि कर्माणि^१
 कुर्यात् ॥४२॥ (....देव) यजमानमभिमन्त्रयेत् ॥४३॥ यद्युद्विजेत्तत्स्तम्बाहुति^{११}
 जुहुयात् ॥४४॥ स यदि दीक्षितांमेध्यं पश्येद् अबद्धं मनः इत्येनं वाचयेत् ।
 'दरिद्रं मा मा हासीः इति ॥४५॥ अथ यद्येनमभिवर्षेत् उन्वतीर्बलं घत्त इत्येनं
 वाचयेत् । 'ओजो घत्त बलं घत्तौजोदाः'^{१२} स्थ बलदा मा मे दीक्षां मा तपो
 निर्वधि(-ष्ट इति ॥४६॥ यद्यश्रु प्रपतेत्) कृपा आपः स्थ स्वाहाकृताः^{१३} पृथिवी
 गच्छत इति ता^{१४} अनुमन्त्रयते ॥४७॥ यदि स्निहानं कुर्याद् मुदा आपः स्थ
 स्वाहाकृताः पृथिवी गच्छत इति ताः^{१५} ॥४८॥ यदि सेभुं कुर्याद् बीमत्सा
 आपः स्थ स्वाहाकृ = त इति ताः ॥४९॥ यदि स्वेदः प्रपतेत् तपस्या आपः
 स्थ = गच्छत इति ताः ॥५०॥ यदि रुधिरं^{१६} (प्रपतेत् क्रव्या आपः स्थ =
 गच्छत इति ताः ॥५१॥ यदि मूत्रं)^{१७} वा पुरीषं वा कुर्याद् अ^{१८} होमुच
 आपः स्थ = त इति ताः ॥५२॥ यदि रेतः सिञ्च्याद् रेतःसिच^{१९} आपः स्थ
 स्वाहाकृताः पृथिवी गच्छत इति ताः ॥५३॥ एषा दीक्षा ॥५४॥ एतद्दीक्षि-
 तस्य^{२०} वरणम् ॥५५॥ अपि हैतेनाप्रतिपदं^{२१} दीक्षितः स्यात् ॥५६॥ [४]

[इति प्रथमोऽनुवाकः]

१. MHP दीक्षितं योग; thus Ao.I.9.20-21. २. MHP उपेयेत्.
 ३. H 'रापो. ४. MHP पहेयुः. ५. MHP 'क्रामे. ६. MH 'क्रमीद्य' P
 'क्रामित्य'; thus Ao II.151:21.3. ७. MHP य लोष्ट'; thus Ao
 II.151:21.5. ८-८. MP यत्रैवाववृधत्तं; H यत्रैवावृत्तं. ९. MHP कर्माणि
 twice. १०. MHP द्यवदजयेत्तन्तु [M 'द्वयुद']. ११. H घत्तौजास्थ.
 १२. MHP 'कृतां. १३-१३. P oms; MH 'कृतां for 'कृताः. १४. MHP
 रुधिर. १५. Cf Bhār P.S.69. १६. MHP रेतसिच. १७-१७. HP चरम-
 विहैतेना प्रतिपद; thus Ao II.158.28-29.

[प्रायणीयेष्टिः पत्निदीक्षा च]

श्वो राज्ञः क्रय इति रोहितं चर्म पत्न्युत्तरे (ण शालां संभारान्
संभरते ॥१॥ उष्णी (धं च छा-) गा च चन्द्रं च द्वे ऊर्णास्तुके शुक्लाऽन्या
(कृष्णाऽन्या) स्पन्द्या च राजासन्दी च सोमवाहनं च सोमवाहनौ
चानड्वाहौ राजक्रयणी च राजक्रयणाश्चर्षभौ च मिथुनौ चानड्वाञ्च
धेनुश्च वामश्च चतुःशरावश्च मर्षिःशरावश्च बद्धजस्तुका च ॥२॥ प्रात-
रादित्येन वाचं विसृज्य यज्ञायुधानि स० पाद्यापः प्रणीय प्रायणोयं निर्वपति
देवस्य त्वा = हस्ताभ्यामदित्यं पथ्यवत्या अग्निवत्यै सोमवत्यै सवितृवत्यै जुष्टं
निर्वपामि इति चतुरो मुष्टौ त्रीहीणाम् ॥३॥ निरुप्ते प्राणग्रहा०श्च पृथ्वी०-
श्च व्याचष्टे ॥४॥ तस्य हविष्कृता वाचं विसृज्य पत्नीं दीक्षयेद् यदि
दीक्षिता स्यात् ॥५॥ अपरेण शालां परिश्रितं एत एव दीक्षणीयाः संभारा
उपकलृप्ता भवन्त्युदकुम्भो = जीवसे इत्यस्यै दक्षिणमुपपक्षमुनक्ति^१ : 'दीर्घा-
युत्वाय' = स्वधिते मैन० हि०सीः इति ॥६॥ स्वधितिना देवश्रू = ति ॥७॥
एवमेवोत्तरमुपपक्षं वपति ॥८॥ पुरोस्त० सत्क्षुरगन्धि^२ करोति ॥९॥
अप आशयति आपो अस्मान् मातरः शुन्धन्तु इति ॥१०॥ धृतेन^३ = शुचिरापूत
एमि इत्युदीच्युत्सर्पति ॥११॥ सोमस्य तनूरसि तनुवं मे पाहि इत्यहंतं
वासः^४ = वाक्पतिस्त्वा पुनातु इत्येनां पवयति^५ सप्तभिः देवस्त्वा^६ = सर्वैः सह
पुरेजानस्य जायां पवयेत्^७ ॥१२॥ प्रंतु ब्रह्मणस्पत्नी^८ इत्येनामपरया द्वारा
शालां प्रपादयति । वेदिं वर्णेन सीदतु । अथाहमनुकामिनी स्वे लोके विशा इह
इति ॥१३॥ आगत्यापरेण गार्हपत्यं प्राजापत्य उपविशति ॥१४॥ सं त्वा
नह्यामि पयसा धृतेन सं त्वा नह्याम्यप ओषधीभिः । सं त्वा नह्यामि प्रजयाऽहमद्य
सा दीक्षिता सनवो वाजमस्मे इति ॥१५॥ सुप्रजसस्त्वा वयम् इत्येनामुपनिषदं
वाचयति । सुपत्नी = अदाम्यम्^९ इति ॥१६॥ विष्णोः शर्मासि इति वाससा

1. MHP om. २. MHP 'चर्षभं. ३. MHP 'श्रितं. ४. MHP abr;
see supra VI 2.1-2. ५. MHP 'मुनक्ति. ६. MHP abr; see supra
VI.2.2-4. ७. MHP abr; see supra VI.2.5. ८. MHP सुक्षुर^०.
Caland seems to have accepted both the readings viz, सत्क्षुरगन्धि
at VI.2.7 and सुक्षुरगन्धि here (Ao.II.166. 31-34). ९. P अदाम्याम्.
१०. MHP abr; see supra VI.2.9-11. ११. MHP abr; see supra
VI.2.12-17. १२. MHP वपयति. १३. MHP abr; see supra
VI.2.17-18. १४. MHP वपयेत्. १५. MHP पत्नी. १६. P अदाम्याम्.

प्रोर्णति । शर्मं यजमानायै शर्मं मे यच्छ इति ॥१७॥ द्यावापृथिवी प्रोर्णायाम्
इत्यस्यै क्लृप्तं कुरीरं प्रत्यस्यति ॥१८॥ नक्षत्राणां माञ्जीकाशात् पाहि इति
कुरीरस्यातीकाशैरतीक्षते ॥१९॥ इन्द्रस्य योनिरसि मा मा हि०सीः इत्यस्यै
सिचि नस्कूजनीं प्रवध्नाति ॥२०॥ कृष्यं त्वा सुसस्यायै इत्यपरेण गार्हपत्यं
त्रिलिखति ॥२१॥ सुपिप्पलाम्यस्त्वौषधीभ्यः इत्यस्यै दक्षिणमुपपक्ष० स्यूते^१
॥२२॥ स्तुतोऽसि जनघाः सपत्नो^२ मा पाहि इत्यस्या अरिक्तं चमसमादधाति
॥२३॥ व्रीहि^३ = चतस्र उत्पिचति ॥२४॥ वाचंयमाऽस्ते^४ ओपह्वाद् ॥२५॥
गृहपतेः^५ पत्युपह्वमिच्छ^६ इत्याहाध्वयुः^७ ॥२६॥ उपहूता इति वाचं विसृजते
॥२७॥ उत्तिष्ठन् संप्रेष्यति ॥२८॥ [५]

उत्तिष्ठन् संप्रेष्यति सोमविक्रयिन् सोम० शोधयापामन्ते^१ ब्राह्मणो दक्षिणत
अस्ता० सुब्रह्मण्य सोमवाहनं प्र णो नेष्वि ब्रह्मन्वस्य^२ प्रतिप्रस्थाता राजक्रयणा-
नुकल्पय^३ इति ॥१॥ एतत् कुर्वन्ति ॥२॥ आवपन्निष्काषभाजा०^४ स्तण्डुला-
नपयच्छति ॥३॥ यं^५ चरुमावपति श्रुतेऽस्मिन्नाज्यमानयति ॥४॥ येन
प्रचरिष्यन् भवति तत्पुनराज्यस्थाल्यां कृत्वा स्तम्बयजुर्हरति ॥५॥ वेदिं
परिगृह्णाति ॥६॥ करणं जपति ॥७॥ प्रसूत उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति
॥८॥ योयुपित्वाऽवस्कभ्य संप्रेष्यति प्रोक्षणीरासादये^९ = संमृड्ढ्याज्येनोदेहि
(इति ॥९॥ एतत्) कुर्वन्ति ॥१०॥ (स्रुवं च)^{१०} स्रुचश्च^{११} संमृज्याज्यानि
गृह्णीते सर्वाणि षड्गृहीतानि ॥११॥ इध्मार्बाहिः प्राक्षति^{१२} = बर्हिषोतरे
॥१२॥ समासन्नेऽपानग्रहा०श्च पृश्नी०श्च व्याचष्टे ॥१३॥ ध्रुवा असदन्;
यन्मे अग्ने इति समभिमृश्य षड्ढोतारं व्याचष्टे ॥१४॥ अग्नये समिध्यमाना-
यानुवाच^{१५} आह ॥१५॥ अनूक्तासु सामिधेनीषु (स्रुवेणाधारमाधार्याः)-ह
अग्नीर्दग्निं त्रिस्त्रिः संमृड्ढि इति ॥१६॥ स्रुग्भ्यामुत्तरम् ॥१७॥ अस०-
स्पर्शयन्तत्याक्रम्य ध्रुवा० समज्य सादयित्वा प्रवरं प्रवृणोते ॥१८॥ सीदति
होता ॥१९॥ प्रसूतः स्रुचावादत्ते ॥२०॥ प्रयाजान् यजति ॥२१॥ प्रयाजा-

१. MHP स्यूते. २. H समक्षो. ३. MHP abr; see supra VI.3.12-18. ४-४. H 'ह्वा हृहपते. ५. MHP पत्युपह्वमिच्छत.
६. MHP 'घयावामन्ते. ७. MHP बद्धमवस्यति. ८. MHP 'क्रयणानुवाकत्वये.
९. MHP 'माजनं. १०. MHP यश्. ११. MHP abr; see supra VI.1.2
१२. MHP om. १३. MHP om च. १४. MHP abr; see supra VI.1.24-35. १५. वाचाह.

निष्ट्वाऽत्याक्रम्य पञ्चकृत्वो ध्रुवामभिधारयति हविः ॥२२॥ 'अथोपभृत-
मन्ततः ॥२३॥ आज्यभागौ' यजति' ॥२४॥ पथ्यायै (स्वस्त्या अनुब्रूहि
इत्याहाज्यस्यैव गृह्णानश्चतुः)' ॥२५॥ ओ श्रावय इत्याह ॥२६॥ 'पथ्या'७
स्वस्ति' यज इति ॥२७॥ वषट्कृते पूर्वार्धे' जुहोति ॥२८॥ अग्नयेऽनुब्रूहि
इत्याहाज्यस्यैव गृह्णानश्चतुः ॥२९॥ ओ श्रावय इत्याह ॥३०॥ (अग्निं यज
इति ॥३१॥ वषट्कृते दक्षिणार्धे जुहोति ॥३२॥ सोमायानुब्रूहि इत्याहाज्य-
स्यैव गृह्णानश्चतुः ॥३३॥ ओ श्रावय इत्याह' ॥३४॥ सोमं यज इति ॥३५॥
(वषट्कृतेऽपरार्धे जुहोति ॥३६॥ सवित्रे)'अनुब्रूहि इत्याहाज्यस्यैव' गृह्णा-
नश्चतुः ॥३७॥ ओ 'श्रावय इत्याह' ॥३८॥ सवितारं यज इति ॥३९॥
वषट्कृत उत्तरार्धे जुहोति ॥४०॥ अदित्या अनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानो-
ऽवद्यन् ॥४१॥ पश्चान्च पुरस्ताच्च'१० चरोरवद्यति ॥४२॥ अभिधारयति
॥४३॥ प्रत्यनक्ति ॥४४॥ ओ श्रावय इत्याह ॥४५॥ अदितिं यज इति ॥४६॥
वषट्कृते (मध्ये)'११ जुहोति ॥४७॥ (अ-)ग्नये स्विष्टकृतेऽनुब्रूहि इत्याह
पञ्चकृत्व'१२ उपस्तृणान(ोऽवद्यन्)'१३ ॥४८॥ सकृदुत्तरार्धान्मेक्षणे चरोरव-
द्यति ॥४९॥ तदवदायाधोऽधः'१४ सूचावगनीधे प्रयच्छति ॥५०॥ द्विरभि-
धारयति ॥५१॥ न प्रत्यनक्ति ॥५२॥ अष्टावत्तः स्विष्टकृत् ॥५३॥ ओ श्रावय
इत्याह ॥५४॥ अग्नि'७ स्विष्टकृतं यज इति ॥५५॥ वषट्कृत उत्तरार्धेऽतिहाय
पूर्वा आहुती(-जुहोति ॥५६॥ अति-)वालयत्यग्नीन्मेक्षणम् ॥५७॥ नानु-
प्रहरति ॥५८॥ अत्याक्रम्य'१५ यथायतन'७ सूचौ सादयित्वा'१६ प्राशित्र-
मवद्यति ॥५९॥ अप उपस्पृश्य नवकृत्व इडाया उपस्तृणीते ॥६०॥
द्विरवद्यति ॥६१॥ सकृदभिधारयति ॥६२॥ द्वादशावत्तेडा'१७ ॥६३॥
उपहूतायामिडायामग्नीध आदधाति ॥६४॥ प्राश्नन्ति ॥६५॥ मार्जयन्ते
॥६६॥ परिहरन्ति ब्रह्मणे ॥६७॥ प्राशिते'१८ प्राशित्रे सन्ततिमनु षड्ढोतु-

१-१. MHP 'भृतमनाहत्याज्य' २. H om. ३. MHP broken;
thus infra VII.22.27. ४-४. MHP पथ्यान्तो. ५. MHP दक्षिणार्धे; thus
infra VII.22.30. ६. MHP om; thus infra VII.22.17-20.
७. MHP broken; thus infra VII.22-23. ८. P 'त्याज्य'.
९-९. H oms. १०. P oms; HP om च. ११. MHP om; thus infra
VII.22.37. १२. MHP वनं च कृत्वा. १३. MHP om. १४. H 'वधाय'.
१५. MH आक्रम्य. १६. P सादयति. १७. MP 'शवर्तेडो'; H शवर्तेडो'
१८. MP प्राशित्रे; H oms.

राहुति जुहोति ॥६८॥ ब्रह्मन् प्रस्थास्यामः इति ॥६९॥ अनुयाजान् यजति ॥७०॥ आगत्य वाजवतीभ्यां^१ सुचौ व्यूहति ॥७१॥ शंयुना प्रस्तर-परिधि^२ (सं)^३ प्रक्रिरति ॥७२॥ चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥७३॥ तज्जुहोति कविर्यज्ञस्य वितनोति पन्थाम् इत्यग्नीत्^४ । 'नाकस्य पृष्ठ अधि रोचने दिवः'^५ = सनीयात् स्वाहा इति ॥७४॥ अपरं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥७५॥ 'तस्मिन् इयं ते' शुक्र तनूरिदं वचः इति दर्भेण हिरण्यं निष्टक्यं^६ बध्वाऽवधधाति । 'तया सं भव भ्राजं गच्छ इति ॥७६॥ जूरसि इत्येनं^७ जुहोति । 'धृता मनसा जुष्टा विष्णवे तस्यास्ते सत्यप्रसवः प्रसवे वाचो यन्त्रमशीय स्वाहा इति ॥७७॥ अपरं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥७८॥ 'तत् शुक्रमस्यमृतमसि' वैश्वदेव^८ हविः इति (यजमानमाज्यमवेक्षयति)^९ ॥७९॥ उत्तिष्ठन् संप्रेष्यति ॥८०॥ [६.]

उत्तिष्ठन् संप्रेष्यति स्क्यमुदपात्रं व(-हिहि-)रण्यमाहरेहि यजमानानयन्तु प्रस्ती पुरस्ताद् द्वारं व्यवस्यत इति ॥१॥ संवृता द्वारो भवन्ति यत्प्रायणीयेन चरन्ति ॥२॥ एतस्मिन् कालेऽग्नीदन्तर्वेदि^{१०} प्रणीता निनीय चरुस्थालीमेतां निर्णिज्य निष्काषभाजानस्यां^{११} तण्डुलानोप्य^{१२} वेदं मेक्षणं बर्हिषोपसन्नह्य मध्यमे स्थणाराजेऽनुवेष्ट्य निदधाति ॥३॥ प्राच्या द्वारा शालाये निष्क्रम्य हिरण्यमुद्गृह्णाति ॥४॥ तस्यातोकाशेनातीक्षते सूर्यस्य चक्षुरा रुह = विपश्चिता इति ॥५॥ (चिदसि)^{१३} 'मनाऽसि इति'^{१४} राजक्रयणीमभिमन्त्रयते । 'धीरसि दक्षिणाऽसि यज्ञियाऽसि क्षत्रि'^{१५} = सं भव इति ॥६॥ मित्रस्त्वा पदि बध्नातु इत्येनां पदि^{१६} यजुषा बध्नाति ॥७॥ 'पूषाऽध्वनः पात्विन्द्रायाध्यक्षाय इत्ये(-नां यत्र राजा तत्र गमयति)^{१७} ॥८॥ अनु त्वा माता मन्यताम् इत्येनामनु-मन्यते ।^{१८} 'अनु पिताऽनु भ्राता सगर्भ्योऽनु = सोमम् इति ॥९॥ रुद्रस्त्वावर्तयतु

१. MHP 'परिधि. २. MHP om. ३. MHP 'मित्याग्निन्ना'. ४. MHP दिवा. ५-८. MHP तस्मिन्नियन्ते. ६. MP निष्टक्यं. ७. MHP इत्येन. ८-८. MHP तच्छुक्रमन्यमृ'. ९. MHP om; cf BaudhSS VI.12:169.10. १०. MHP 'वेदि. ११. MHP 'भाजनमस्यां. १२. MP 'लानोऽय. १३. MHP om. १४-१४. MHP मनासीरिति. १५. MH sign of abridged text(=) is given before क्षत्रि. १६. MH वदि; P बहि. १७. P यूषा'. १८. MHP om, cf. VaikhSS XII. 16:146.17. १९. MHP 'मनुमतो.

इत्येनामुत्तरतः पुरस्तात् परिक्रामयति^१ । *मित्रस्य = रम्या इति ॥१०॥
 पश्चात् स्थित्वाऽऽह प्राचीमुदीचीमुत्क्रमय इति ॥११॥ तस्यै वस्यसि इति
 दक्षिणस्य सकथनः षट् पदान्यनु निक्रमति^२ । *रुद्रास्यदिति = चन्द्रासि इति
 ॥१२॥ बृहस्पतिस्त्वा सुम्ने रण्वतु इति सप्तमं पदमभिगृह्णाति ॥१३॥
 रुद्रो वसुमिराचिकेतु इत्यधिवदति ॥१४॥ पृथिव्यास्त्वा मूर्धन्ना जिर्धमि इति
 पदे हिरण्यमुपास्य जुहोति । *देवयजन इडायाः पदे घृतवति^३ स्वाहा
 इति ॥१५॥ परिलिखितऽरक्षः परिलिखिता अरातयः इति स्फ्येन पदे
 हिरण्यमभि परिलिखति । *इदमहं^४ रक्षसो = कृन्तामि इति ॥१६॥ अस्मे
 रायः इति कृष्णविषाणया यावन्मूतं खात्वाऽध्वर्युः पद्धरण्या^५ संवपति
 ॥१७॥ त्वे रायः इति यजमानाय प्रयच्छति ॥१८॥ तोते^६ रायः सह नो
 रायः इति^७ यजमानः पत्नियै ॥१९॥ सं देवि देव्योर्वंश्या पश्यस्व इति
 राजक्यण्या पत्नी^८ संकाशयति । *त्वष्टीमती = तव देवि संहृषि इति ॥२०॥
 माऽहं^९ रायस्पोषेण वि योषम् इति यजमानेन । *मा मया रायस्पोषः
 इति ॥२१॥ उन्नम्मय^{१०} पृथिवी(-म् इति पद उदपात्रमुपनि-)नयति ।
 *मिन्द्रीदं दिव्यं = दृतिम् इति ॥२२॥ प्रतिपरेति^{११} पत्नी पद^८ हरन्ती
 ॥२३॥ राजा विचितो भवति ॥२४॥ [७] [इति द्वितीयोजुवाकः]

[सोमक्रयः]

राजा विचितो भवति ॥१॥ रोहिते चर्मन्नुदीचीनदशं वासः प्रत्युप-
 स्तीर्णं भवति चतुर्गुणम् ॥२॥ अपामन्ते^{१२} ब्रह्मा^{१३} दक्षिणत आस्ते ॥३॥
 अप उपस्पृश्य मार्जयित्वोपा^{१४} शुग्रहणमादाय ए(-ष ते गायत्रो मागः इत्येते-)
 इच यजमानो (विचितऽ राजानमुपतिष्ठते)^{१५} । *इति मे सोमाय ब्रूतादेष
 ते = साम्राज्यं लोकं गच्छेति मे सोमाय राज्ञे ब्रूताद इति ॥४॥ आगत्य अ^{१६} शुना
 ते अ^{१७} शुः पृच्यताम् इत्यभिमृशत एनम् । *परुषा^{१८} परांन्वस्ते काम^{१९} = ग्रहः

१. MH 'क्रामति, P क्रमयेति. २--२. H oms; M वस्यसीति, P वस्य-
 तीति for वस्यसि इति, cf. BaudhŚS. VI.12 : 169.16 : निष्क्रामति.
 ३. P 'वती. ४. MHP ततो. ५. MHP repeat यजमानाय = इति after
 इति. ६-६. MHP इध्मन्मय. ७. BhārŚS X.5.16. ८. MHP दिव्यं.
 ९. MHP 'परेति. १०. MHP चामन्ते. ११. MHP ब्राह्मणो. १२.
 Cf BaudhŚS VI.14:171.1-4; VaikhŚS XII.17:148.3-4.
 १३-१३. MH बरू 'तेषाम.

इत्यातः ॥५॥ अग्निं त्वं देवः सवितारम् इत्यतिच्छन्दसर्चा मिमी(न्त
 एकयैक-)योत्सर्गम्^१ । 'ऊण्योः कविक्रतु=सुवः इति ॥६॥ पञ्च-
 कृत्वो यजुषा, तूष्णीं पञ्चकृत्वः ॥७॥ प्रजाम्यस्त्वा इत्युपसमूहति ॥८॥
 अ^१शुमाघातमिच्छन्ति चर्मन् ॥९॥ प्राणाय त्वा इत्युपनहति ॥१०॥
 व्यानाय त्वा इत्यनुश्रन्यति^२ ॥११॥ प्रजास्त्वमनु प्राणिहि इति विस्त्रस्योपा^३-
 शुग्रहणमवधायानुप्राणिन्ति । 'प्रजास्त्वामनु' प्राण(न्तु इति ॥१२॥ उदू-)
 ह्यात्रैव चर्मन् सादयति राजानम् ॥१३॥ ततः सोमविक्रयो स्वयमादत्ते
 ॥१४॥ तस्याददानस्योदकुम्भेन पादावुपप्रवर्तयति^४ कूपेऽवहितो ॥१५॥
 सोमं ते क्रीणामि इत्युत्थायाध्वयुः क्रयञ्जपति । 'ऊर्जस्वन्तं पयस्वन्तं वीर्यावन्त-
 मग्निमातिषाहम् इति ॥१६॥ सोमविक्रयिन् क्रय्यस्ते सोमा^५ इति ॥१७॥
 क्रय्यः^६ इति स आह ॥१८॥ गवा ते क्रीणानि^७ इत्युपा^१शु (छाग-)या
 ते क्रीडानि इत्येनमाह ॥१९॥ भूयो वा अतः सोमो राजाऽर्हति इत्याह सोम-
 विक्रयो ॥२०॥ भूय एवातः सोमो राजाऽर्हति इत्याहाध्वयुः । 'गोस्त्वेव'
 महात् महिमा^८ (इति)^९ ॥२१॥ शफेन ते क्रीणानि इति ॥२२॥ भूयो वा
 अतः सोमो राजाऽर्हति इत्याह सोमविक्रयो ॥२३॥ भूय एवातः सोमो राजाऽर्हति
 इत्याहाध्वयुः । 'गोस्त्वेव महात् महिमा'^{१०} (इति)^{११} ॥२४॥ पादेन ते क्रीणानि
 इति ॥२५॥ भूयो वा^{१२}=महिमा (इति)^{१३} ॥२६॥ अर्धेन ते क्रीणानि इति
 ॥२७॥ तत्पुरासंपन्नम्^{१४} ॥२८॥ भूयो वा अतः^{१५}=महिमा इति^{१६} ॥२९॥
 अर्धे 'भोगा अस्या आचष्टे'^{१७} । 'एतस्या एव'^{१८} क्षीरं पयः प्रतिधुक् शरः
 श्रुतमामिक्षां बाजिनं दधि नवनीतं घृतं प्रजा उपजीवति ॥३०॥ गवा ते
 क्रीणानि इति ॥३१॥ क्रीतो राजा इत्याह सोमविक्रयो वया^{१९}स्याचक्ष्व^{२०}
 इति ॥३२॥ एषा राजक्रयणी इत्येनमाह ॥३३॥ तां तेज्यया परिपाल-

१. H 'यात्सर्गम्'; P 'यात्सर्गम्'; cf. BaudhSS VI.14:171.9-11;
 VaikhSS XII.17:148.6-7. २. P 'नुश्रन्यति. ३. MHP प्रजात्व-
 मनुप्राजन [P प्राणन्] ४. MHP चर्मन्; thus Ao.II.152.9. ५. P
 'बुपावर्त'. ६. MHP क्रीणामी. ७. MH गोस्त्वयि, P गोत्वयि. ८. MHP
 महिमानः ९. MHP om. १०-१०. MHP गोस्त्वैमहान्महिह [P गोस्त्वै].
 ११. MHP abr; see above S.20-21. १२. H पुरासन्नं. १३. P oms.
 १४-१४. MHP भोगस्याचष्टे. १५-१५. MHP एतस्यैव. १६. MHP
 पयांस्या; thus Ao.II.162.13.

यिष्णामः एषा छागैतच्चन्द्रमेषा' पिन्वमाना तस्यै सूनुरेष धूरिषाह एष नर्याप
 एतौ मिथुनावेतद्वास एष चतुःशराव एष सर्पिःशराव एषा बल्वजस्तुका प्रगृहाण
 हस्तम् इति ॥३४॥ तदस्य^१ शुक्रं ते शुक्रेण क्रीणामि इति हिरण्यं पाणा-
 बुद्धधाति । 'चन्द्रं चन्द्रेणामृतममृतेन इति ॥३५॥ सम्यक्ते' गोः इत्यस्मा-
 दध्वयुं रादत्ते राजानम् ॥३६॥ अस्मे चन्द्राणि इति हिरण्यं मुष्णाति ॥३७॥
 तपसस्तनूरसि इत्यजां ग्रीवास्वभिपद्यते ॥३८॥ प्रजापतेर्वर्णः इति तयाऽऽत्मानं
 प्रत्यावृत्तया^२ पराच्या सोमविक्रयिणमभिप्रणुदते । 'तस्यास्ते = क्रीणामि
 इति ॥३९॥ अस्मे ते बन्धुः इति यजमानं प्रत्यावर्तयति ॥४०॥ मयि ते
 रायः श्रयन्ताम् इत्यात्मानम् ॥४१॥ अथैनामन्वर्जंति ॥४२॥ 'तां ततः'
 सोमविक्रयी लभते ॥४३॥ इदमहं^३ सर्पाणां दन्दशूकानां ग्रीवा उपग्रथ्नामि
 इति कृष्णामूर्णास्तुकामुपग्रथ्नाति । 'योऽस्मा = द्विषम इदमस्य ग्रीवा उपग्रथ्नामि
 इति ॥४४॥ अस्मे ज्योतिः इति शुक्लामूर्णास्तुकां^४ यजमानाय प्रयच्छति
 ॥४५॥ सोमविक्रयिणि तमः इति कृष्णायास्तमसा सोमविक्रयिण विध्यति
 ॥४६॥ अत्रैव चर्मन्नुपविशति राजानम् ॥४७॥ तमस्मा अध्वयुं राहरति
 राजानम् ॥४८॥ तं प्रतीक्षते मित्रो न एहि ॥४९॥ [८]

[राज्ञः पर्याःतनम्]

मित्रो न एहि सुमित्रधा इति ॥१॥ इन्द्रस्योर मा विश दक्षिणम् इत्येनं
 दक्षिण ऊरावाभादयते । 'उशन्नुशन्त'^५ स्योनः^६ स्योनम् इति ॥२॥ वयः
 सुपर्णा^७ उप सेदुरिन्द्रम् इत्येनं प्रत्यपोर्णुते । 'प्रिय = बद्धात् इति ॥३॥
 स्वात् भ्राज इति राजक्रयणाननुदिशते^८ । 'अङ्घारे' = दमन् इति ॥४॥
 उदायुषा स्वायुषा इति राजानमादायोत्तिष्ठति । 'उदोषधीनां = 'अनु इति'^९
 ॥५॥ दक्षिणे वेद्यन्ते प्रागावृत्त'^{१०} सोमवाहन'^{११} स्थापयन्ति ॥६॥ उर्वन्त-
 रिक्षमन्विहि इति सोमवाहनमच्छति ॥७॥ अदित्याः सदोऽसि इति सोम-
 वाहने कृष्णाजिनमास्तृणाति प्राचीनग्रीवमुत्तरलोम ॥८॥ अदित्याः सद
 आसीद इत्युपरि कृष्णाजिने राजानमासादयति ॥९॥ अस्तम्नाद् घामृषमो

१. MHP द्वाशैतच्च'. २. H तस्य. ३. H सम्यक्ते. Cf. BaudhŚS VI.15:172.7 and fn 2; VaikhŚS XII.19:149.12 and fn 9.
 ४. MHP प्रत्यावर्तया; thus Ao II.163.1. ५-५. P तान्वतः. ६. MH शुक्राम्. ७. MP स्येनः. ८. MP सुपर्णा. ९-९. MHP 'दिशतोऽघारे.
 १०. MH दमिन्; P दमिन्. ११-११. MH अन्विते.

अन्तरिक्षम् इत्यासन्नमुपतिष्ठते । *अमिमीत = आड् इति ॥१०॥ विश्वेत्तानि
वरुण व्रतानि इति वासगा सोमवाहनं पर्याप्तयति । *वनेषु = द्रौ इति
॥११॥ उदु त्यं जातवेदसम् इति प्रस्थूणकायां कृष्णाजिनं प्रत्यानह्यत्यूर्ध्व-
ग्रीवं बहिर्लोमं । *देवं = सूर्यम् इति ॥१२॥ उन्नावेतं घूरिषाहो इत्यनड्वा-
हावभिमन्त्रयते । *अनश्नु = चौदनी घुराघुर्यं पातम् इति ॥१३॥ वरुणस्य
स्कम्मनमसि इत्युपस्तम्भनमभिमृशति ॥१४॥ वरुणस्य स्कम्मधारण-(मसि
इति) योक्तो योक्त्रं पर्यस्य शम्यामवगूहति ॥१५॥ प्रत्यस्तो वरुणस्य पाशः
इत्यनड्वाहमभिदधाति ॥१६॥ एवमेवोत्तरमनड्वाहं युनक्ति ॥१७॥
विष्टम्भे वा द्रुपदे वा स्पन्द्यामनुबध्नाति ॥१८॥ अन्तरेषे सुब्रह्मण्यः
पलाशशाखां धारयति स्तिष्ठति ॥१९॥ अनभ्यारोहन् दक्षिणा पर्यावर्तते
॥२०॥ सोमाय (राज्ञे क्रीताय प्रोह्यमाणायानुब्रूहि) सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाह्वय,
मुहूर्तं तूपरम यजमानोऽन्वाह्यास्यति इति ॥२१॥ सुब्रह्मण्यो सुब्रह्मण्योम्
इति त्रिरुपाश्वाह्यायति यजमानस्त्रिरुच्चैः सुब्रह्मण्यः ॥२२॥ प्रच्यवस्व
भुवस्पते इत्यध्वर्युर्यजमानं वाचयति । विश्वान्यमि धामानि = दधत् इति
॥२३॥ श्ये-(नो भूत्वा परा पत इति सोम-)वाहनं समावर्तते पुरस्ताच्छालायै
तच्छदिरन्वारभेते, न स्पन्द्याम् । यजमानस्य = वसु इति ॥२४॥
अतिद्रुत्योलुमुकेनाग्नोत् प्रतितिष्ठति, पुरोडाशीयेः प्रतिप्रस्थाता ॥२५॥
नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षसे इत्यध्वर्युर्यजमानं वाचयति । महो देवाय =
शंसत इति ॥२६॥ वरुणस्य स्कम्मनमसि इत्युपस्तम्भनमभिमृशति
॥२७॥ वरुणस्य स्कम्मसर्जनमसि इति शम्यामुद्वृहति ॥२८॥ उन्मुक्तो
वरुणस्य पाशः इत्युपचारणतोऽनड्वाहं मुञ्चति ॥२९॥ विमुक्तोऽन्यो-
ऽनड्वाहं भवत्यविमुक्तोऽन्यः ॥३०॥ अथातिथ्यं गृह्णाति पत्न्यामन्वार-
ब्धायां पत्न्यानुमतम् ॥३१॥ पत्यनुमन्यस्व इति ब्रूयात् ॥३२॥ यज्ञायुधानि
संसाद्यापः प्रणीय-(तिथ्यं निर्वपति) देवस्य त्वा ॥३३॥ [९]

१. MP बहिर्लोमं; H बहिर्लोमं; H बहिर्देल्लोम. २ P व्युत्पातं.
३. MHP मन्त्रयेते. ४-४. MHP वरुणस्तंमनं ५. MHP योक्त्वा. ६. P
विष्टंमेव. ७. Cf. BaudhŚS VI.16:172.17-18; VaikhŚS XII.20 :
151.5; BhārŚS X.19.16. ८. MHP नोऽन्वाह्यास्यति. ९-९. P. oms.
१०. MH चान्यमि. ११. MHP त्योन्मुके. १२. P मुद्वृत्यु; cf. BaudhŚS
VI.16:174.17 : उद्वृहति; VaikhŚS XII.21:152.3 : प्रवृहति.

[आतिथ्येष्टिः]

देवस्य त्वा सवितुः=हस्ताभ्यामग्नेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वा जुष्टं
निर्वपामि; सोमस्या=वे त्वा जुष्टं निर्वपामि, अतिथेरातिथ्यं=त्वा जुष्टं
निर्वपामि; अग्नये त्वा=जुष्टं निर्वपामि; श्येनाय=वे त्वा जुष्टं निर्वपामि
इति पञ्च मुष्टीन् ब्रोहीणाम् ॥१॥ निरुप्ते प्राणग्रहाः^१श्च पृथनी^२श्च
व्याचष्टे ॥२॥ तस्य हविष्कृता वाचं विसृज्य विमुच्येतरमनड्वाह^३
राजानं प्रपादयति, सम्राजं पूर्वं यदि प्रवर्ग्यवान् ॥३॥ प्रतुद्यच्छन्त
आसन्द्वावुच्चैस्तरा^४ सम्राज्ञः (पूर्वस्य)^५ यदि प्रवर्ग्यवान् ॥४॥ या ते
धामानि इति राजानं प्रपादयति । 'हविषा=दुर्यान् इति ॥५॥ सम्राड्
भवति ॥६॥ अथ राजान^६ सादयति अदित्याः सदोऽस्यदित्याः सद आ सीद
इति सह कृष्णाजिनेनासन्द्वाम् ॥७॥ नि षसाद धृतव्रतः इति सन्नमुपतिष्ठते
॥८॥ वरुणसूक्तोपरि^७ वरुणोऽसि धृतव्रतः इत्युभे आसन्द्वा वाससा पर्या-
नह्यति । 'वारुणमसि वरुणाय त्वा इति ॥९॥ शंयोर्देवानाम् इत्यपरेण
राजासन्दीमुदपात्रमुपनिनयति, सम्राज्ञः पूर्वस्य यदि प्रवर्ग्यवान् । 'सव्यान्मा'
देवानामपसश्छिस्महि^८ इति ॥१०॥ अग्निं च राजानं च माञ्तरा चरिष्ट
इत्याह ॥११॥ श्रप्यत^९ एष आतिथ्यो वैष्णवो नवकपालः ॥१२॥ तस्य
संभारा आश्वबालः^{१०} प्रस्तर ऐक्षवी तिरश्ची काष्मर्यमयाः परिधयः
शकलारणी ॥१३॥ श्रुतेऽस्मिन् स्तम्बयजुर्हरति^{११}=श्च संमृडढ्याज्येनोदेहि
इति ॥१४॥ एतत्कुर्वन्ति ॥१५॥ (स्रुवं च)^{१२} स्रुचश्च^{१३} संमृज्याज्यानि
गृह्णीते सर्वाणि चतुर्गृहीतानि ॥१६॥ इध्मार्बहिः प्रोक्षति^{१४}=परिधीन्
परिदधाति काष्मर्यमयान् ॥१७॥ समिधावादधाति ॥१८॥ परिधिषु
वाचयित्वाऽग्निं युनक्ति ॥१९॥ आगत्यैक्षवी तिरश्ची सादयति ॥२०॥
तिरश्च्योराश्वबालं प्रस्तरम् ॥२१॥ प्रस्तरे जुहूम् ॥२२॥ बर्हिषीतरे
॥२३॥ समासन्नेऽपानग्रहा^{१५}श्च पृथनी^{१६}श्च व्याचष्टे ॥२४॥ ध्रुवा
असदन्; यन्म अग्ने इति समभिमृश्य संभारा^{१७}श्चतुर्होतारश्च व्याचष्टे

१. MHP. om. २. MP वरुणसूत्रो^१; H वरुणस्य सूत्रो^२. ३. H सव्यान्मा.
४. H 'सच्छि^३'; MP 'नामुपसश्चिस्मही [M 'नामप०]. ५. MHP श्रप्यत.
६. MHP बालं. ७. MHP abr; see supra VI.1.17-21. ८. MHP
om. ९. MHP om च. १०. MHP abr though they do not give
any sign thereof; see supra VI.1.25-29.

॥२५॥ निर्मन्थ्येन चरति ॥२६॥ अग्नये समिधमायानुवाच आह
 ॥२७॥ सर्वमिधमभ्यादधाति ॥२८॥ न समिधमतिशिनष्टि ॥२९॥
 अनूक्तासु समिधेनीषु सुवेणाधारमाधार्याह अग्नीर्दानं त्रिस्त्रिः^१ समृद्धि
 इति ॥३०॥ सुग्भ्यामुत्तरम् ॥३१॥ अस^२स्पर्शयन्नत्याक्रम्य^३ ध्रुवा^४
 समज्य सादयित्वा प्रवरं प्रवृणीते ॥३२॥ सीदति होता ॥३३॥ प्रसूतः
 सुचावादत्ते ॥३४॥ प्रयाजान् यजति ॥३५॥ प्रयाजानिष्ट्वाऽऽत्याक्रम्य^५
 ध्रुवामभिधारयति हविः ॥३६॥ नोपभृत^६ रिक्ता हि सा भवति ॥३७॥
 आज्यभागौ यजति ॥३८॥ विष्णु^७ हविषो यजति ॥३९॥ स्विष्टकृतं
 यजति^८ ॥४०॥ अत्याक्रम्य यथायतन्^९ सुचौ सादयित्वा प्राशित्रमवर्धति
 ॥४१॥ अप उपस्पृश्येडामवर्धति ॥४२॥ उपहूतायामिडायामग्नौ आदधाति
 ॥४३॥ प्राश्नन्ति ॥४४॥ मार्जयन्ते ॥४५॥ परिहरन्ति ब्रह्मणे ॥४६॥
 प्राशिते प्राशिन्नेऽत्रागत्य^{१०} सन्तति(-मनु)^{११} चतुर्होतुरार्हुति जुहोति ॥४७॥
 ध्रुवामाप्याय चमसे व्रतप्रदाने^{१२} आ पतये त्वा गृह्णामि इति हिरण्यमन्तर्धाय
 पञ्चकृत्वस्तानूनप्त्र^{१३} वि गृह्णाति परि पतये त्वा ॥४८॥ [१०]

परि पतये त्वा गृह्णामि; तनूनप्त्रे त्वा गृह्णामि=पठाय त्वा गृह्णामि इति
 ॥१॥ तत् प्रजापतौ त्वा मनसि जुहोमि इति त्रिरवजिघ्रति यजमानः ॥२॥
 तानूनप्त्र^{१४} (समवमृश-)न्ते ब्रह्मा यजमानो होताऽध्वयुः^{१५} प्रतिप्रस्थाता-
 ऽग्नीत् अनाधृष्टमस्य=शस्तेऽज्यम् इति ॥३॥ अथ यजमानमेवानुवाचयति
 अनु मे=तपस्पतिः इति ॥४॥ अनेन इत्याह व्रतप्रदानचमसं प्रयच्छन्
 ॥५॥ एवमेवापराह्णे तप्त्वा व्रतं प्रयच्छासि इति तेन स तथा प्रयच्छति
 ॥६॥ कतरत्पूर्वं क(-रिष्यामः)^{१६} अवान्तरदीक्षामुपनेष्यामः इति विप्रश्न
 एवेषः ॥७॥ अवान्तरदीक्षा एव पूर्वा ॥८॥ अग्नेः समिदसि^{१७} इति समिध-
 मादत्ते ॥९॥ अग्ने व्रतपते इति मार्जयित्वा समिधमादधाति । 'त्वं व्रतानां
 व्रतपतिरसि या मम तनूरेषा=व्रतानि'^{१८} सह तत्वा^{१९} स्वाहा इति ॥१०॥
 संतरां मेखला^{२०} समायच्छ(-स्व इत्येन^{२१}) स^{२२}शास्ति । 'संतरां मुष्टी कुरुष्व

१. MHP त्रिः once. २-२. H oms ३. MHP यजे. ४. MHP
 'नामत्य. ५. MHP om. ६. MHP व्रतदाने. ७. H 'नत्त्रं. ८. For text
 under bracket see Ao.II.165.18-19. ९. MP समदसि; H सदसि.
 १०. MP वृतानि. ११. MHP तत्त्व.

तत्तत्रत एधि मदन्तीभिर्माजंयस्वोद्-) 'पूर्वं' व्रतनऽ (सृज इति) ॥११॥ या ते
 अग्ने रुद्रिया तनू इति व्रतयति । 'तया नः पाहि तस्यास्ते स्वाहा इति
 ॥१२॥ एतत्समारूढा एवात्राग्नयः ॥१३॥ मदन्तीरुपस्पृश्य राजानमा-
 प्याययन्ति ॥१४॥ 'ब्रह्मा यजमानस्तौ दक्षिणेनेतः, होताऽध्वयुः' प्रति-
 प्रस्थाताऽग्नीत् त उत्तरेण ॥१५॥ विस्रस्योपा^१ शुग्र हणमवधाय (अ^२ शु्र^३ शु-
 शुस्ते देव सोमाऽऽप्यायताम्^४ इति राजानमाप्याययन्ति । 'इन्द्रायैकघ(-नविद) आ
 तुम्य = मशीय इति^५ ॥१६॥ स्वस्त्युदचम् इति हस्तान्परोक्षाययन्ति ॥१७॥
 आगत्य मदन्तीरुपस्पृश्य वाजवतोभ्या^६ स्रुचौ व्यूहति ॥१८॥ परिधी-
 ननक्ति ॥१९॥ नेषामाश्रावयति ॥२०॥ प्रस्तर^७ समुल्लुम्पति ॥२१॥
 तं तीर्तिष्वनक्ति ॥२२॥ 'तस्मिन् एष्टा^८ रायः इति दक्षिणाया^९
 श्रोण्यां निह्नुवते । 'प्रेषे^{१०} भगाय = नमः पृथिव्यै इति ॥२३॥ त्वष्टीमती ते
 सपेय इति तिरोवाससं 'वेदेन नेष्टा^{११} पत्नीं निह्नावयति । 'सुरेता रेतो =
 मा मया रायस्पोषः इति ॥२४॥ अग्नीन्मदन्त्यापा^{१२} इति ॥२५॥ मदन्ति
 इति स आह ॥२६॥ तामिराद्वव इति ॥२७॥ परिधीनादत्ते ॥२८॥
 तानतिवाल्याग्नीधे^{१३} प्रयच्छति ॥२९॥ तूष्णोमन्तर्वेदि प्रणीता निनीय
 तृणग्लानं^{१४} प्रस्तरायोपमन्नह्य निदधाति ॥३०॥ अग्नीन्मदन्तीभिर्माजंयते^{१५}
 ॥३१॥ सन्तिष्ठत आतिथ्यम् ॥३२॥ [११] [इति तृतीयोऽनुवाकः]

[प्रवर्ग्योपसद्]

अत्रैवाखरौ व्यूहितवा आह यदि प्रवर्ग्यवान् ॥१॥ प्रवर्ग्येण प्रचर्य
 संप्रेष्यति हविरधिश्चय मदन्तीरधिश्चय इति ॥२॥ अथ यद्यप्रवर्ग्य एवमेव
 संप्रेष्यति ॥३॥ विलीन आज्ये स्तम्बयजुर्हरति ॥४॥ वेदि परिगृह्णाति
 ॥५॥ करणं जपति ॥६॥ प्रसूत उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति ॥७॥
 योयुपित्वाऽवस्कभ्य संप्रेष्यति मदन्तीरासादयेष्मावहिरुपसादय स्रुवं (च)^{१६}
 स्रुचौ (च)^{१७} संमृद्धि हविषोदेहि इति ॥८॥ एतत्कुर्वन्ति ॥९॥ स्रुवतृतीये
 स्रुचौ संमृज्याज्यानि गृह्णीते ॥१०॥ अष्टौगृहीतं जुह्वां गृह्णीते ॥११॥
 चतुर्गृहीतमुपभृति ॥१२॥ ध्रुवायै काल आज्यस्थालीमुपोद्वच्छति^{१८} ॥१३॥

१. Cf BaudhŚS VI.19:178.14-16. २. MHP om. ३-३. P
 oms. ४. MHP om. ५-५. P तस्मिन्निष्टा. ६. MH. om. ७-७. MHP
 वेदेनेष्टा. ८. MHP 'तिपाल्या'. ९. MHP वृणग्ला'. १०. MH 'यन्ते.
 ११. MHP om. १२. P 'मुपोद्वति.

इध्मार्बहिः प्रोक्षति ॥१४॥ वेदि^१ = परिदधात्येतानेव^२ कार्ष्मर्यमयान् ॥१५॥ समिधावादधाति ॥१६॥ परिधिषु वाचमित्वाऽग्निं युनक्ति ॥१७॥ आगत्यैक्षवी तिरश्चो सादयति ॥१८॥ तिरश्च्योराश्ववालं प्रस्तरम् ॥१९॥ प्रस्तरे जुहूम् ॥२०॥ बर्हिषोतरे ॥२१॥ समासाद्य ध्रुवा असदन्; यन्मे अन्ने इति समभिमृश्य षड्ढोतारं व्याचष्टे ॥२२॥ अग्नये समिध्य-मानायानुवाच आह ॥२३॥ तिस्रो वा त्रिंश अन्वाह^३ नव वा पराचीः ॥२४॥ ता अध्वयुरिध्मेन परीप्सति न समिधमतिशिनाष्टि ॥२५॥ अनुक्तासु सामिधेनीषु स्रुवेणाधारमाधार्याह अग्नीदग्निं^४ सकृत्सकृत् संमुद्धि इति ॥२६॥ उत्थाय प्रवरं प्रवृणीते ॥२७॥ ओ श्रावय इत्याह ॥२८॥ सीद होतः इत्येष एवात्र प्रवरः ॥२९॥ नार्षेयं वृणीते ॥३०॥ सीदति होता ॥३१॥ प्रसूतः स्रुचावादत्ते ॥३२॥ अत्याक्रामन्नाह अग्नयेऽनुब्रूहि इति ॥३३॥ ओ श्रावय इत्याह ॥३४॥ अग्निं यज इति ॥३५॥ वषट्कृते-ऽध्वमष्टौगृहीतस्य जुहोति ॥३६॥ सोमायानुब्रूहि इति ॥३७॥ ओ श्रावय इत्याह ॥३८॥ सोमं यज इति ॥३९॥ वषट्कृते सर्वमेतज्जुहोति ॥४०॥ विष्णवेऽनुब्रूहि इत्याह समानयमानः ॥४१॥ ओ श्रावय इत्याह ॥४२॥ विष्णुं यज इति ॥४३॥ वषट्कृते सर्वमेवैतज्जुहोति ॥४४॥ अत्याक्रम्य यथायतनं^५ स्रुचौ सादयित्वा मदन्तीरुपस्पृश्य राजानमाप्याययन्ति ॥४५॥ ब्रह्मा यजमानस्तौ दक्षिणेनेतो^६ = हस्तोन्परीक्षायन्ति ॥४६॥ आगत्य मदन्तीरुपस्पृश्य स्रुचौ व्यूहति^७ ॥४७॥ इदमहं यजमानोऽग्निना सोमेन विष्णुना देवतामिरवर्तिं पाप्मानं आतृब्यं मृत्युमपोहामि इति प्रतीचीमुपभृतम-पोहति ॥४८॥ परिधीननक्ति ॥४९॥ नैषामा^८ श्रावयति ॥५०॥ प्रस्तरं^९ समुल्लुम्पति ॥५१॥ तं तीर्तिष्वनक्ति ॥५२॥ तस्मिन् एष्टा रायः इति दक्षिणाया^{१०} श्रोण्यां निह्नुवते । 'प्रैषे' मगाय पृथिव्यं इति ॥५३॥ त्वष्टीमती ते सपेय इति तिरोवाससं वेदेन नेष्टा^{११} पत्नीं निह्नावयति । 'सुरेता = राय- (स्पोषः इति ॥५४॥ सव्ये हस्ते प्रस्तरं^{१२} समस्य या ते अन्नेऽयाशया तनूः इति स्रुवेणाज्यस्थाल्या अध्युपसदमुपहन्ति । 'वर्षिष्ठा गह्वरेष्ठा इति ॥५५॥ उग्रं वचो 'अपावधीम् इत्युभे' परिधौ स्पर्शयति ॥५६॥ तथा नः पाहि

१. MHP abr; see supra VI.1.25-29. २. P 'तामेव. ३. MHP त्रिंशस्तान्वाह. ४. MHP abr; see supra VI.11.15-17; H 'नैती; P 'नेतै. ५. MHP व्यूहति. ६. MHP नौषा. ७. MHP प्रैष. ८-८. MHP वेदेनेष्टा. ९-९. MHP वधीमिध्यमे.

तस्यास्ते स्वाहा इति जुहोति ॥५७॥ त्वेषं वचो अपावधीम् इत्यधिक्षिपति^१ ।
 'सजूरग्निः पृथिव्यै (सजूर्द्ध-)-तस्य पथ्यया या कशेव वितस्थिवे तिमैव यवया
 वधम् ॥ अग्निस्तेजनीक^२ सोमशल्यं विष्णुस्तेजन^३ रुद्रावसृष्टासि युवा नाम
 नमस्ते अस्तु मा मा हि^४सीः साऽस्मदवसृष्टे तरेण चेतरी च योऽस्मान द्वेष्टि यं
 च वयं द्विष्मस्तमृच्छ इति ॥५८॥ अग्नीन्मदन्त्यापा^३ इति ॥५९॥ मदन्ति
 इति स आह ॥६०॥ तामिराद्रव इति ॥६१॥ परिधीन(-नदत्ते ॥६२॥
 तानतिवाल्याग्नीधे प्रयच्छति ॥६३॥ तूष्णीमन्तर्वेदि प्रणीता निनीय
 तृणग्लामं प्रस्त-)'रायोपसन्नह्य निदधाति ॥६४॥ अग्नीन्मदन्तीभिर्माजंयते^५
 ॥६५॥ सन्तिष्ठत एषोपसद् ॥६६॥ एतयैवापराह्णे प्रचरति ॥६७॥
 आज्यान्येव^६ विपर्ययन्ति^७ ॥६८॥ [१२]

[महावेदिविमानम्]

आज्यान्येव विपर्ययन्ति ॥१॥ चतुर्गृहीतं जुह्वां गृह्णोतेऽष्टौगृहीतमुप-
 भृति ॥२॥ तथा प्रचर्य वसन्त्येता^८ रात्रिम् ॥३॥ प्राचीं दिश^९ स्पर्शयन्ते
 ॥४॥ (औदुम्बर्यै) काले शङ्कुं निहन्ति ॥५॥ प्रातरादित्येन वाचं विसृज्य
 रजाशयया प्रचरति ॥६॥ तस्या आहुत्यै प्रभृतिः या ते अग्ने रजाशया
 तनूः इति, वर्षिष्ठा गह्वरेष्ठा इति प्रमिध्यति ॥७॥ सजूर्वायुरन्तरिक्षेण इत्यनु-
 मन्त्रस्य प्रभृतिः सजूर्द्ध^{१०}तस्य^१ पथ्यया इति प्रमिध्यति ॥८॥ तथा प्रचर्य
 स्पन्धां च शङ्कुं^२श्च (निहन्ति ॥९॥ आहवनीयादेवाग्ने षट् प्राचः
 प्रक्रमान् प्रक्रमति ॥१०॥ तच्छङ्कुं निहन्ति ॥११॥ स शालामुखीयः
 शङ्कुः ॥१२॥ शालामुखीयाच्छङ्कोः) पञ्च प्राचः^३ प्रक्रमान् प्रक्रमति ॥१३॥
 तच्छङ्कुं निहन्ति ॥१४॥ स वेद्यन्तः ॥१५॥ पञ्चदश दक्षिणा ॥१६॥
 तच्छङ्कुं निहन्ति ॥१७॥ प्रथमनिहताच्छङ्कोः^४ षट्त्रिंशत् प्राचः प्रक्रमान्^५
 प्रक्रमति ॥१८॥ तच्छङ्कुं निहन्ति ॥१९॥ स यूपस्य कालः ॥२०॥
 द्वादश दक्षिणा ॥२१॥ तच्छङ्कुं निहन्ति ॥२२॥ द्वादशोदङ् ॥२३॥
 तच्छङ्कुं निहन्ति ॥२४॥ 'उत्तरार्धाच्छङ्कोस्त्रीन् प्रतोचः (प्रक्रमान् प्र-)
 क्रामति ॥२५॥ तच्छङ्कुं निहन्ति ॥२६॥ स^६ चात्वालस्य कालः ॥२७॥

१. MP इत्यपक्षि^१. २. For text under bracket see supra VI.11.28-30. ३. MHP 'यन्ते. ४. MHP आज्यानेव. ५. MHP 'यति.
 ६. MP सजूस्त^२. ७. MHP प्राकरः. ८. H 'विहिता'. ९. P प्रक्रमन्.
 १०-१०. P oms; M 'त्तरार्धा'.

त्रोनुपरवान् ॥२८॥ तच्छङ्कुं निहन्ति ॥२९॥ स उत्करस्य कालः ॥३०॥
षडुपरवान् ॥३१॥ तच्छङ्कुं निहन्ति ॥३२॥ तदाग्नोघ्नस्य मध्यम्
॥३३॥ तत्तृतीयम् ॥३४॥ वेद्यै यूपकालाच्छङ्कोः^१ सर्वतः प्रत्यग्दशपदा-
मुत्तरवेदिं मिमीते ॥३५॥ उत्तरवेद्यै पञ्च प्रतीचः प्रक्रमान् प्रकामति
॥३६॥ तच्छङ्कुं निहन्ति ॥३७॥ तद्विविर्धानयोर्मध्यम् ॥३८॥ एकं
दक्षिणा ॥३९॥ तच्छङ्कुं निहन्ति ॥४०॥ स उपरवकालः^२ ॥४१॥
प्रथमनिहताच्छङ्कोः पञ्च प्राचः प्रक्रमान् प्रकामति ॥४२॥ तच्छङ्कुं
निहन्ति ॥४३॥ तत्सदसो मध्यम् ॥४४॥ एकं दक्षिणा ॥४५॥ तच्छङ्कुं
निहन्ति ॥४६॥ (स)^३ औदुम्बर्यं कालः ॥४७॥ 'उपरवकालास्तम्बय-
जुर्हरति ॥४८॥ वेदिं परिगृह्णाति ॥४९॥ करणं जपति ॥५०॥ इमां नराः
कृणुत वेदिमेत्य इति ममुद्वन्ति । 'वर्षमन्' दिवो नामा पृथिव्या यथायं यजमानो
न रिष्यात्^४ । इमां कृणुत वसुमती^५ रुद्रवतीमादित्यवती^६ सवितृवती बृहस्पतिवती^७
विश्वदेव्यावतीम् । वेदिकाराः कृणुत कृणुत इति ॥५१॥ कृण्वन्ति वेदिम् ॥५२॥
स्फ्यमुवपात्रम् इति संप्रेष्यति । 'शम्यामाहरेहि' यजमानाग्नीदुत्तरवेद्यामुपसीद
इति ॥५३॥ चात्वालकाल^८ स्फ्येनोद्धृत्य^९ = अद्भिरेवोपरिष्ठात् ॥५४॥
शुल्बिण्या प्रावृत्य 'राशयया प्रचरति' ॥५५॥ वसन्ति ॥५६॥ प्रात-
रादित्येन^{१०} वाचं विसृज्य हराशयया प्रचरति ॥५७॥ तस्या आहुत्ये
प्रभृतिः या ते अग्ने हराशया तनूः इति वर्षिष्ठा^{११} गह्वरेष्ठा इति प्रसिध्यति
॥५८॥ सजूः सूर्यो दिवा इत्यनुमन्त्रस्य प्रभृतिः सजूः तस्य पथ्यया इति
प्रसिध्यति^{१२} ॥५९॥ तथा प्रचर्य निष्क्रामन्नाह अर्धव्रतं प्रयच्छत इति
॥६०॥ एतदेव विपर्ययोत्तमयोपसदा प्रचरति ॥६१॥ आवृता प्रवर्ग्यमु-
द्वासयति ॥६२॥ सौरी^{१३} हुत्वेधमादीपयन्ति, उपयमनोरुपकल्पयन्ति
यदि प्रवर्ग्यवान् ॥६३॥ अथ यद्यप्रवर्ग्योऽत्रेवेधमादीपयन्त्युपयमनोरुप-
कल्पयन्ति ॥६४॥ उत्तरवेद्यै संभाराः ॥६५॥ [१३]

१. MHP त्रीनहरां २. MHP षडपरं. ३. MHP 'काल्याच्छ'.
४. Ao.II.156.12:12 : उपरवाणां कालः. ५. MHP om. ६. MHP
'कालस्तम्ब'; cf. BaudhŚS VI.22:182.13. ७. MHP वर्षं.
८. Cf. TB III.7.7.१३ : रिष्येत्. ९. P शंयामा. १०. MHP abr;
see supra V.1.32-55. ११-११. MHP राजशयया प्रचर्यति. १२. MHP
प्राकारादिं १३. MHP om. १४-१४. H oms; MP सूर्यो निवेत्योऽनु;
P सजूः सूर्यो = प्रभृति twice. १५. MH सौरी.

[उत्तरवेदिसंभाराः]

उत्तरवेद्यै संभारा—गुल्गुलुः^१ = पञ्चगृहीतमाज्यम् ॥१॥ पदं^२ त्रेधा करोति ॥२॥ अत्रैवाग्नये तृतीयमुपनिवपति ॥३॥ उपयमनीषु तृतीयम् ॥४॥ क्षेपाञ्जनाय^४ तृतीयं निदधाति ॥५॥ आदीप्त इध्मे चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥६॥ तज्जुहोति अन्वग्निरुषसामग्रमख्यद् इत्यनुख्यातिम् ।^५ अन्वहानि= आ ततान स्वाहा इति ॥७॥ हुत्वा पञ्चगृहीतं गृह्णीते ॥८॥ उद्यच्छन्त इध्म^६ = यत्प्रोक्षणीनामुच्छिष्यते तदक्षिणतो महावेद्यै स्फ्यस्य वर्त्मन्नुप^७ निनयति ॥९॥ यं द्वेष्टि यजमानः^८ = यज्ञपतिं तिर स्वाहा इति ॥१०॥ स्फ्यमाददान आह व्युत्क्रामत मावोभिः परिगृहीषं ब्रह्मन्नुत्तरं परिग्राहं परिगृहीष्यामि इति ॥११॥ दक्षिणतो महावेद्यै ब्रह्मोपविशति ॥१२॥ प्रसूत उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति ॥१३॥ योयुपित्वाऽवस्कभ्य पूर्वेण शालां तिष्ठन् संप्रेष्यति प्रोक्षणीरासादयेध्माबर्हिस्पसादय इति ॥१४॥ आसादयत्यस्मै प्रोक्षणीः ॥१५॥ उपसादयन्तीध्माबर्हिः ॥१६॥ इध्माबर्हिः प्रोक्षति ॥१७॥ वेदिं प्रोक्षति ॥१८॥ आसन्नं प्रोक्षति ॥१९॥ तृणकलापीं^९ प्रोक्षति ॥२०॥ यत्प्रोक्षणीनामुच्छिष्यते तत्प्रतिप्रस्थात्रे प्रयच्छन्नाह अनेनैवान् 'प्रोक्ष इति' ॥२१॥ तेन स एधान् प्रोक्षति ॥२२॥ आदत्त एतं^{१०} शाकलमिध्मम् ॥२३॥ तमुत्तरत आहवनीयस्य सादयति ॥२४॥ अग्नीषोमीयस्यैष पशोरिध्मा^{११} भवति ॥२५॥ तृणकलापीमेतामादायोत्तरवेद्यै पृष्ठया^{१२} स्तृणन्नेति ॥२६॥ हविर्धाने एवातः संवर्तयति ॥२७॥ [१४]

[हविर्धानसंवर्तनम्]

हविर्धाने एवातः संवर्तयति ॥१॥ दक्षिणत एव दक्षिणमुत्तरत उत्तरम् ॥२॥ न पृष्ठयामप्यतिवर्तयन्ति^{१३} ॥३॥ ते पुरस्ताच्छालायै सङ्काशिने स्थापयन्ति ॥४॥ बद्धमवस्यन्ति ॥५॥ प्राणे निचति (?.....) च्छदिरुद्धति^{१४} ॥६॥ परिश्रयन्ति ॥७॥ एव^{१५} संकल्लसेऽध्वयुः प्रपद्य

१. MHP abr; see supra V.2.1. २. MHP पद. ३. P oms अत्रैव.
४. MP क्षेपा. ५. MHP abr; see supra V.2.7-14. ६. MP वर्त्मन्.
७. MHP abr; see supra V.2.15-31. ८. MHP 'कपाली'.
९-१०. MHP प्रोक्षति. १०. MHP give the sign of broken text between पशोरि' and 'ध्मा. Cf Ao II.146.18. ११. MHP पृष्ठाङ्ग'.
१२. H 'यति. १३. P 'वाति.

शालां चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥८॥ तज्जुहोति युञ्जते मन उत युञ्जते धियः
इत्याहवनीये । °विप्रा विप्रस्य = ष्टुतिः स्वाहा इति ॥९॥ प्रोक्षणीरादाय°
निष्क्रामति ॥१०॥ वैष्णवी विष्ण(-वे शुन्वेयाम् इति प्रोक्षति ॥११॥
सुवाग्देव दुर्या° आ वद इति वाचयति । °देवश्रुतो दे-)वेष्वा घोषेयाम् इति
॥१२॥ स्रुव° स्रुचम् इति संप्रेष्यति । °बहिराज्यमुपा° शुग्रहणमाहरेहि
यजमानानयन्तु पत्नीम् इति ॥१३॥ आनयति नेष्टा पत्नीं तां दक्षिण्या
द्वारोपनिहृत्य° दक्षिणेनान्वाहार्यपचनं पदं बिभ्रतीम् ॥१४॥ तस्यामाग-
तायामध्वयु°श्चतुर्गृहीतं° (गृह्णीते)° ॥१५॥ तज्जुहोति (इदं विष्णुवि-
चक्रमे इति ह-)विधानस्योत्तरस्यां वर्तन्त्या° हिरण्यमुपास्य । °त्रेधा = सुरे
स्वाहा इति ॥१६॥ पदे स° स्रावमवनयति ॥१७॥ आ नो वीरो जायतां
कर्मण्यः इति प्राचा हस्तेन पदेनाक्षं पत्युपानक्ति । °य° सर्वे = सद्वशी इति
॥१८॥ तूष्णीं दक्षिणत उपानक्ति ॥१९॥ अत्रैव स्रुव° स्रुचं बहिराज्य-
मुपा° शुग्रहणम् इत्युहति ॥२०॥ (प्रति-)°प्रस्थात्र प्रतिपथं नेष्ट(-ा पत्नी-
मान-)यति ॥२१॥ तां दक्षिण्या द्वारा प्रपद्योत्तरया निष्क्रामति ॥२२॥
तस्यामागतायां प्रतिप्रस्थाता चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥२३॥ तज्जुहोति
इरावती धेनुमती हि° भूतम् इत्युत्तरस्य हविर्धानस्य दक्षिणायां वर्तन्त्या°
हिरण्यमुपास्य । °सूयवसिनी° मनवे यश = मयूखेः° स्वाहा इति ॥२४॥
पदे स° स्रावमवनयति ॥२५॥ आ नो वीरो जायतां कर्मण्यः इति प्राचा
हस्तेन पदेनाक्षं पत्युपानक्ति । °य° सर्वे°जुजीवाम यो बहूनामसद्वशी इति
॥२६॥ तूष्णीमुत्तरत उपानक्ति ॥२७॥ प्रतिपरैति पत्नी ॥२८॥ हविर्धा-
नाभ्यां प्रोह्यमाणाम्भ्यामनुब्रूहि इत्याह ॥२९॥ सुवाग्देव° दुर्या° आ वद इति
वाचयति यदि चात्रैवोत्सृजति, यदि च न इषमा वदोर्जमा वद इति
॥३०॥ प्राची प्रेतमध्वरं कल्पयन्तीः इत्यनुमन्त्रयते । °ऊर्ध्वं यज्ञं नयतं°१ मा
जीह्वरतम् इति ॥३१॥ अत्र रमेयां°२ वर्ष्मन् पृथिव्याः इति पुरस्तात् परीत्य°३
काले नभ्यस्थे °वा रमयतः°४ ॥३२॥ °दिवो वा°५ विष्णवुत वा पृथिव्याः

१. P °रासादय. २. M द्वारोज्जनि°; HP द्वारोवनि°. ३. MHP गृहीते.
४. MHP om. ५. MHP om प्रति. ६. MHP ह. ७. MH वर्तन्त्यां.
८. MH °वसनी. ९. MHP मयूखे. १०. MHP सुवा देवा. ११. MHP
नयतां. १२. MHP रमतां. १३. H परीत्यं. १४-१४. MHP वारयतो.
१५-१५. MHP om.

इत्याशीर्षदयर्चा दक्षिणस्य हविर्धानस्याध्वर्युर्मैथीं निहन्ति । °महो वा विष्णवु = सव्यात् इति ॥३३॥ विष्णोर्नु कं वीर्याणि प्र वोचम् इत्युत्तरस्य प्रतिप्रस्थाता । °यः पार्थिवानि = गायः इति ॥३४॥ विष्णो रराटमसि इति रराटीयं प्रत्यभिमृशति ॥३५॥ विष्णोः पृष्ठमसि इति मध्यमं छदिः ॥३६॥ विष्णोः श्व्यञ्च्रे स्थः इत्यभितश्छदिषी ॥३७॥ विष्णोः स्यूरसि इति दक्षिणां द्वारेयीमध्वर्युः सीव्यत्युत्तरां प्रतिप्रस्थाता ॥३८॥ विष्णोर्ध्रुवमसि इत्यरत्निमात्रे स्युत्वा ग्रन्थी विस्त्रयस्यतः ॥३९॥ ग्रन्थीकुर्वन्तौ सीव्यतः ॥४०॥ वैष्णवमसि विष्णवे त्वा इति क्लृप्तं हविर्धानमभिमृशतः ॥४१॥ देवस्य त्वा ॥४२॥ [१५] [इति चतुर्थोऽनुवाकः]

[औदुम्बर्यवटपरिलेखनम्]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे इत्यभिमादत्ते । °अश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामाददेऽभिरसि नारिरसि (इति) ॥१॥ परिलिखितं रक्षः = तयः इत्यौदुम्बर्या अवटं परिलिखति । °इदमहं रक्षः = अपिकृन्तामि इति ॥२॥ प्रस्तोतः इत्याह एतं खन इति ॥३॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे इत्येवाभिमादत्ते । °अश्विनोर्बाहु = ददेऽभिरसि नारिरसि इति ॥४॥ परिलिखितं रक्षः = तयः इत्युपरवकालं परिलिखति । °इदमहं = कृन्तामि इति ॥५॥ अथैनानवान्तरं परिलिखत्येकैकम् ॥६॥ रक्षोहणो बलगहनः परिलिखामि °वैष्णवान् इति दक्षिणतः पूर्वार्धम् ॥७॥ रक्षोहणो = खामि वैष्णवान् इति यस्तस्मादपरस्तम् ॥८॥ °रक्षोहणो = लिखामि वैष्णवान् इति यस्तस्मादुत्तरतस्तम् ॥९॥ रक्षोहणो = लिखामि वैष्णवान् इति सर्वोत्तरार्धम् ॥१०॥ उन्नेतः इत्याह । एतान् खनासंभिन्दन् बाहुमात्रे सन्तृन्ताद् इति ॥११॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे इत्येवाभिमादत्ते । °अश्विनो = नारिरसि इति ॥१२॥ परिलिखितं रक्षः = रातयः इति यूपावटं परिलिखति । °इदमहं रक्षसो = कृन्तामि इति ॥१३॥ सुब्रह्मण्य इत्याह । एत खनोपरवसंमितं खातमौदुम्बर्या अवटम् अभ्येनमुपनिहितामौदुम्बरीम् (इति) ॥१४॥ यवमतीः

१. MHP श्व्यञ्च्रे. २. HP ग्रन्थि. ३. MHP om. ४. P °महः. ५. M oms बाहु. ६. M °महः. ७-७. वैष्णवीहीति. ८-८. H oms. ९. MH °न्नेतरम्. १०. Thus MHP, Ao.II.156.21; cf. VaikhSS XIV.7 : 179.11 : संतृष्णान्; BaudhSS VI.26:188.2; BhārSS XII. 12.2: सन्तृष्णाः. ११. MHP उपरसं. १२. MP °भ्येत उप; H °भ्येन उप. १३. MHP om.

प्रोक्षणीः इति संप्रेष्यति^१ । 'बर्हिंराज्यमुपा^२ शुग्रहणमाहरेहि यजमान इति ॥१५॥ दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वा इत्यौदुम्बरीं प्रोक्षति ॥१६॥ शुन्धतां लोकः पितृषदनः इत्यौदुम्बर्या अवटेऽपोऽवनयति^३ ॥१७॥ यवोऽसि यवयास्मद् द्वेषः इति यवान् प्रस्कन्दयति । 'यवयारातीः इति ॥१८॥ पितृणां^४ सदनमसि इति विषूचीनाग्रं बर्हिं(-र्हंस्तं व्यतिषज्यावस्तृणाति ॥१९॥ पितृभ्यः)^५ स्वाहा इति हिरण्यमन्तर्धयाज्येनाभिजुहोति ॥२०॥ उद्गातः इत्याह कुरुष्व यत्ते कार्यम् इति ॥२१॥ कुरुत उद्गाता यदस्य कार्यं भवत्यौदुम्बर्याम् ॥२२॥ उद्दिद्व^६ स्तमान इत्येनामुच्छ्रयति । 'आऽन्तरिक्षं वृण पृथिवी दृ^७ह इति ॥२३॥ द्युतानस्त्वा मास्तो मिनोतु इत्येनां मिनोति । 'मित्रावरुणयोर्ध्रुवेण धर्मणा^८ इति ॥२४॥ (ब्रह्मवर्नि त्वा क्षत्रवनिम् इति प्रदक्षिणं)^९ पुरीषेण^{१०} पर्यूहति । 'सुप्रजावनिं^{११} रायस्पोषवर्नि पर्यूहामि इति ॥२५॥ ब्रह्म दृ^{१२}ह क्षत्रं दृ^{१३}ह इति दीक्षितदण्डेन दृ^{१४}हति^{१५} । 'प्रजां दृ^{१६}ह रयिं दृ^{१७}ह रायस्पोषं दृ^{१८}ह सजातान् यजमानाय दृ^{१९}ह इति ॥२६॥ उन्नम्य पृथिवीम् इत्युदपात्रमुपनिनयति । 'भिन्द्रीदं दिव्यं = दृतिम् इति ॥२७॥ इषे त्वा इत्यस्यै त्रि(-शास्त्रे हिरण्यं निदधाति)^{१६} ॥२८॥ घृतेन द्यावापृथिवी ॥२९॥ [१६]

[छदिः कर्म]

घृतेन द्यावापृथिवी आपृणेत्याम् इत्यौदुम्बर्या जुहोति ॥१॥ आन्तमन्व-
वस्त्रावयति ॥२॥ ऐन्द्रमसि इति दक्षिणं छदिरधि निदधाति ॥३॥ विश्व-
जनस्य छाया इत्युत्तरम् ॥४॥ दक्षिणानि छदीं^१ ष्युत्तरान् कुर्वन्ति ॥५॥
अन्तर्वर्तान् कुर्वन्ति ॥६॥ उदीचीनं सदो वर्धयन्ति ॥७॥ । परि त्वा गिर्वणो
गिरः^२ इत्यभितः समुच्छ्रयति । ('इमा भवन्तु=जुष्टयः) इति ॥८॥ इन्द्रस्य
स्यूरसि इति पूर्वां द्वारमध्वयुः^३ सोव्यत्यपरां प्रतिप्रस्थाता ॥९॥ इन्द्रस्य
घ्रुवमसि इत्यरत्निमात्रे स्युत्वा ग्रन्थी विस्र^४सयतः ॥१०॥ ग्रन्थीकुर्वन्तो
सोव्यतः ॥११॥ ऐन्द्रमसीन्द्राय त्वा इति कृत्स्नं^५ सदोऽभिमुखतः ॥१२॥

१. MHP संप्रेष्य. २. MHP 'देवोपनः. ३. Cf. BaudhŚS VI.27 : 188.21. ४. MP. धर्मेण. ५. Cf. BaudhŚS VI.27 : 189.4. ६. MHP परिषेण. ७. P दृहेति. ८. Cf. BaudhŚS VI.27:189.8. ९. MHP add इत्यङ्गिरः.

[उपरवकर्म]

खातानुरवानभ्येतः ॥१३॥ तेषां च शङ्खो द्वे च फलके ॥१४॥ यवमतीः प्रोक्षणीः इति संप्रोष्यति । 'बहिराज्यमुपांशुग्रहणमाहरेहि यजमान इति ॥१५॥ एतेषामेव शङ्कूनामेकमादाय पुरैव खातानुपरवान् खनत्येकैकम् ॥१६॥ रक्षोहणो वलगहनो वैष्णवान् खनामि इति दक्षिणतः पूर्वार्धं खनति ॥१७॥ इदमहं तं वलगमुद्वपामि इति पांशुनुद्वपति । 'यं नः समानो यमसमानो निचखान इति ॥१८॥ इदमेनमघरं करोमि इति दक्षिणतोऽपरेणोपरवानङ्गुष्ठाभ्यां निबाधते । 'यो नः समानो योऽसमानोऽरातीयति गायत्रेण छन्दसाऽवबाढो वलगः इति ॥१९॥ रक्षोहणो=खनामि इति यस्तस्मादपरस्तं खनति ॥२०॥ इदमहं तं वलगमुद्वपामि इति पांशुनुद्वपति । 'यं नः सपत्नो यमसपत्नो निचखान इति ॥२१॥ इदमेनमघरं करोमि इति दक्षिणतोऽपरेणोपरवानङ्गुष्ठाभ्यां निबाधते । 'यो नः सपत्नो योऽसपत्नोऽरातीयति ऋण्डुभेन छन्दसाऽवबाढो वलगः इति ॥२२॥ रक्षोहणो=खनामि (इति यस्तस्मादपरस्तं खनति)' ॥२३॥ इदमहं तं=नुद्वपति । 'यं नः सबन्धुर्यमसबन्धुनिचखान इति ॥२४॥ इदमेनमघरं=बाधते । 'यो नः सबन्धुर्योऽसबन्धुररातीयति जागतेन छन्दसाऽवबाढो वलगः इति ॥२५॥ रक्षोहणो=खनामि इति सर्वोत्तरार्धं खनति ॥२६॥ इदमहं तं=नुद्वपति । यं नो भ्रातृव्यो यमभ्रातृव्यो निचखान इति ॥२७॥ रक्षोहणो=खनामि इति) यस्तस्मादुत्तरस्तं खनति ॥२८॥ इदमेनमघरं=घते । 'यो नः भ्रातृव्यो योऽभ्रातृव्योऽरातीयत्यानुष्टुभेन छन्दसाऽवबाढो वलगः इति ॥२९॥ तान् समुभ्य दक्षिणेन वेदिं परोप्याप' उपस्पृश्य आशीवहि इति पूर्वार्धयोः संमृशेतेऽध्वर्युश्च यजमानश्च ॥३०॥ दक्षिणतोऽध्वर्युर्भवत्युत्तरतो यजमानः ॥३१॥ 'अध्वर्यो किमत्र इति' पूर्वं पृच्छति यजमानः ॥३२॥ मद्रम् इति स आह ॥३३॥ तन्नौ^१ सह इति ॥३४॥ यजमान^१ किमत्र इति पृच्छत्यध्वर्युः ॥३५॥ मद्रम् इति स आह ॥३६॥ तन्नौ सह इति ॥३७॥ व्यशीवहि इति दक्षिणार्धयोः संमृशेते ॥३८॥ यजमान^१

१. MHP छन्दसा बाढो. २. MHP यसपत्नो; cf. TS I.3.2.2 : यं नः समानो°. ३. MHP om. ४. MHP abr; see above S.18. ५. MHP abr; see above S.19. ६. MHP om. ७. P तानु. ८. MP परोप्याप. ९-९. MHP अध्वर्योक्तिमात्रेति. १०. MHP तन्नौ. ११. MHP 'मानः.

किमत्र इति पृच्छत्यध्वयुः ॥३९॥ मद्र^१=सह इति ॥४०॥ अध्वर्यो^२ किमत्र इति पृच्छति यजमानः ॥४१॥ मद्र^३=सह इति ॥४२॥ समशीवहि^४ इत्यपराध्वयोः संमृशेते ॥४३॥ अध्वर्यो^५ किमत्र इति पृच्छति यजमानः ॥४४॥ मद्र^६=सह इति ॥४५॥ यजमान किमत्र इति पृच्छत्यध्वयुः ॥४६॥ मद्रम् इति^७=सह इति ॥४७॥ उदशीवहि इत्युत्तराध्वयोः संमृशेते ॥४८॥ यजमान किमत्र इति पृच्छत्यध्वयुः ॥४९॥ मद्रम्^८=सह इति ॥५०॥ अध्वर्यो^९ किमत्र इति पृच्छति यजमानः ॥५१॥ मद्रम् इति स आह ॥५२॥ तन्नो^{१०} सह इति ॥५३॥ अथैनानवान्तरमभिमृशत्येकैकम् ॥५४॥ विराडसि सपत्नहा इति दक्षिणतः पूर्वार्धम् ॥५५॥ सत्राडसि भ्रातृव्यहा इति यस्तस्मादपरस्तम् ॥५६॥ स्वराडस्यभिमातिहा इति यस्तस्मादुत्तरस्तम् ॥५७॥ विश्वाराडसि विश्वासां नाष्ट्राणां^{११} हन्ता इति सर्वोत्तरार्धम् ॥५८॥ रक्षो-हणो बलगहनः प्रोक्षामि वैष्णवाच्च इत्येनान् सह सर्वान् प्रोक्षति ॥५९॥ [१७]

एनान् सह सर्वान् प्रोक्षति ॥१॥ रक्षोहणो बलगहनोऽवनयामि वैष्णवाच्च इति दक्षिणतः पूर्वार्धम्^१ वोपनयति ॥२॥ एवमेकस्मिन् ॥३॥ यवोऽसि यवयास्मद् द्वेषः इति यवान् प्रस्कन्दयति । 'यवयारातीः इति ॥४॥ एवमेवैकस्मिन्^५ ॥५॥ रक्षोहणो बलगहनोऽवस्तृणामि (वैष्णवाच्च इति) विषूचीनाग्रं बहिः स्तृणाति ॥६॥ तस्मिन्नेवमेवैकस्मिन्^७ ॥७॥ रक्षोहणो बलगहनोऽभि जुहोमि वैष्णवाच्च स्वाहा इत्येनान्^८ हिरण्यमन्तर्धायान्येनाभि जुहोति ॥८॥ रक्षोहणो बलगहनो (प्रोक्षामि वैष्णवी इत्यधिवणफलके प्रोक्षति)^९ ॥९॥ रक्षोहणो बलगहनावुपदधामि वैष्णवी^{१०} 'इत्येतावधिषवण(-फल-)के (अपि-दधाति) ॥१०॥ प्रति तिष्ठ इति (शङ्कुं दृ^{११}हति द्वाभ्यां पश्चाद् द्वाभ्यां मध्ये ॥११॥^{१२} रक्षोहणो बलगहनो पयू^{१३}हामि वैष्णवी इत्येने पुरीषेण पयू^{१४}हति^{१५} ॥१२॥ रक्षोहणो बलगहनो परिस्तृणामि वैष्णवी इत्येने^{१६} बहिषा परिस्तृणाति^{१७} ॥१३॥ रक्षोहणो बलगहनो (वैष्णवी इत्येने अभिमृशति

१. MHP abr; see above S.33--३४. २. MHP अध्वर्योः.
३. MHP समंशी. ४. MHP अध्वर्युः. ५. M तन्नो; HP om.
६. MHP पूर्वार्धे. ७. MP repeat एवमेकस्मिन्. ८. MP तस्मिन्नेवैव-
येतस्मिन्नेवमेक [M 'न्नेवैवमेत']; H तस्मिन्नेवमेतस्मिन्नेवमेक. ९. MH
'त्येनेत्; P 'त्येनेत्. १०. MHP om. ११. M इत्येववधि; HP इत्येधिषवधि.
१२-१३. H oms. १३-१३. MHP बहिषा च स्तृणाति चरि च स्तृणाति.

॥१४॥ रक्षोहृणं त्वा व-)लगहनमध्यह्नामि वैष्णवम् इत्येनयोऽधिषवण-
चर्माध्यहृति ॥१५॥ तद् बृहन्नसि बृहद्ग्रावा इत्यन्तरेषे दीक्षितदण्डेनो-
द्वादयति । 'बृहतीमिन्द्राय वाचं वद रक्षोघ्नीं वलगघ्नीं वैष्णवीम् इति ॥१६॥

[धिष्णियकरणम्]

एतस्मिन् काले प्रतिप्रस्थाता दक्षिणस्य हविर्धानस्य पूर्वणोपस्तम्भनं
चतुर्गृहीतं (बहिमु^१)ष्टिमुपनिबध्नाति ॥१७॥ त^२)' सिकताभिः पयूं हृति
॥१८॥ स्फ्यमुदपात्रम् इति संप्रोष्यति । 'पुरीष^३ सिकता आहरेहि यजमान
इति ॥१९॥ चात्वालादुरीषमाहरन्ति, यत्र सिकता विन्दन्ति ततः
॥२०॥ ता आग्नीध्रियं धिष्णियमुद्धृत्य व्यूह्यावोक्षति^४ ॥२१॥ पुरीषं
निवपति ॥२२॥ व्यूह्यावोक्षति ॥२३॥ सिकता निवपति ॥२४॥ व्यूह्या-
वोक्षति ॥२५॥ एवमेव होतुर्धिष्णियं करोति ॥२६॥ 'एवमेव मैत्रावरुणस्य'
ब्राह्मणाच्छंसिनः पोतुर्नेष्टुरच्छावाकस्य मार्जालीयमिति ॥२७॥ अथैनान्
यथापूर्वमुपस्थापयत्येकैकम् ॥२८॥ विभूरसि प्रवाहनः इत्याग्नीध्रियं^५
धिष्णियम् । 'रौद्रेणानीकेन = हि^६सीः इति ॥२९॥ 'वह्निरसि हव्यवाहनः
इति होतुर्धिष्णियम् ॥३०॥ श्वानोऽसि प्रचेताः इति मैत्रावरुणस्य ॥३१॥
तुथोऽसि विश्ववेदाः^७ इति ब्राह्मणाच्छ^८सिनः ॥३२॥ उशिंगसि कविः इति
पोतुः ॥३३॥ अङ्घारिरसि बम्मारिः इति नेष्टुः ॥३४॥ अवस्युरसि दुवस्वाच्
इत्यच्छावाकस्य^९ ॥३५॥ शून्ध्यूरसि मार्जालीयः इति मार्जालीयम् ॥३६॥
रौद्रेणानीकेन = हि^६सीः इति सर्वेष्वनोकमनुवर्तयति ॥३७॥ [१८]
[इति पञ्चमोऽनुवाकः]

[वसतीवरीग्रहणम्]

विप्रतिष्ठन्ते धावनाय ॥१॥ अपराह्णे धौताः समायन्ति ॥२॥ कूर्चा-
पिहितेन^१ कुम्भेन प्रतिप्रस्थाताऽन्तरा चात्वालं चोत्करं च गत्वा वसती-
वरीगृह्णाति वहन्तीनां प्रतोपस्तिष्ठत्^२ छायाये चातपतश्च सन्धौ ॥३॥
यदि न वह्नेयुरुत्क्षुभ्य गृह्णीयात् ॥४॥ यदि छाया न स्यादात्मनश्छायां

१. Cf. BaudhŚS VI. 29.193.1-2. २. MHP व्यूह्यापोक्ष^०.
३-३ MHP एव मैत्रावरुणयो. ४. M इत्याग्नीध्रियं; HP इत्यग्नि धियं.
५. वह्निरसि. ६. P विश्ववेदा. ७. MHP इत्यावाकस्य. ८. MH कूर्चाविहिं.
९. MHP प्रतिपस्ति^०.

कुर्यात् ॥५॥ हविष्मतीरिमा आपो हविष्मा = अस्तु सूर्यः इति ता यथेतमाह-
 त्यापरेण गार्हपत्यं सादयति । अग्नेर्वोऽपन्नगृहस्य = घत्त इति ॥६॥
 तस्मिन्नागते संप्रेष्यति स्तृणीत बर्हिः प्र व्रतं 'यच्छत समपिब्रतात्' ह्ययताग्नी-
 दाज्यमधिष्य प्रतिप्रस्थातः स्रुचः संमृडद्याज्यानि गृह्णीष्वोन्नेतर्गन्धो वायव्यानि
 दशापवित्रे द्रोणकलशे समवशमस्वोत्पत्नीमानयन्त्वन्वनां ऽसि प्रवर्तयन्तु इति
 ॥७॥ एतत्कुर्वन्ति ॥८॥ स्रुचः संमृज्याज्यानि गृह्णीते प्रतिप्रस्थाता पृषदा-
 ज्यवन्ति प्रसिद्धम् ॥९॥ जुह्वमभृतोर्गृहीत्वा महीनां पयोऽसि इति पृषदाज्या-
 योपस्तृणीते ॥१०॥ विश्वेषां देवानां तनूः इति द्वितीयम् ॥११॥ ऋध्यासमद्य
 पृषतीनां ग्रहम् इति तिरःपवित्रं स्रुचि दधानयति । 'पृषतीनां ग्रहोऽसि
 इति ॥१२॥ विष्णोर्हृदयमस्येकमिष इत्युपरिष्ठादभिधारयति ॥१३॥ विष्णुस्त्वाजु
 वि चक्रमे इति द्वितीयम् ॥१४॥ भूतिर्दध्ना धृतेन वर्षताम् इति वाचयति ।
 'तस्य मेष्टस्य' = अस्तुतम् इति ॥१५॥ ध्रुवायै काल आज्यस्थालीमुपोद्यच्छति
 ॥१६॥ इध्ममादीपयन्ति ॥१७॥ उपयमनोरूपकल्पयन्ति ॥१८॥ उत् पत्नी-
 मानयन्ति ॥१९॥ अन्वनां ऽसि प्रवर्तयन्ति ॥२०॥ उदग्ने तिष्ठानु मामुदेहि
 इति प्रजहितमध्वयुर्दम्पती उपस्थापयति । 'वैश्वदेवैर्यज्ञियः संविदानः ।
 उज्जतेन भिनद्दुज्जनित्वै, सुवर्गे लोके यजमानो हि वेहिः मास्यं हास्या आहुत्यै
 यामुपेम उत्तिष्ठन्तमनु संमरध्वं मान्तर्गात भागिनं भागधेयात् सप्तर्षीणां सुकृतां
 यत्र लोकास्तत्रेवं यज्ञं यजमानं च घत्तमन्वारमेथामनु संमरेशां समानं पन्था-
 मवथो धृतेन; यद्वा पूतं परिविष्टमग्नौ तस्य गुप्त्यै दम्पती सऽरमेथाम्'
 इति ॥२१॥ आगत्यापरेण प्रागावृत्ता उपविशन्ति ॥२२॥ उपस्थे ब्रह्मा
 वा यजमानो वा राजानं कुस्ते ॥२३॥ अध्वयुः प्रचरण्यां चतुर्गृहीतं
 गृह्णीते ॥२४॥ तज्जुहोति त्वं सोम तनूद्भूयः इति समारब्धेषु वैसर्जनम् ।
 द्वेषोभ्योऽन्यकृतेभ्य उरु यन्तासि वरुथ स्वाहा इति ॥२५॥ जुषाणो अप्तराज्यस्य
 वेतु स्वाहा इति स्रुवेणाप्तुं जुहोति ॥२६॥ उद्यच्छन्तीध्मम् ॥२७॥
 उपयच्छन्त्युपयमनीः ॥२८॥ आ सोमं ददते ॥ २९ ॥ [१९]

१-१. MHP यच्छता विप्रता. २. MHP ग्राविष्णो. ३. MHP 'शमन्वो';
 H 'यन्त्यन्व'; P 'यन्त्वन्मनां'. ४. HP 'ज्ययोय'. ५. M मेष्टस्य. ६. MHP
 असूतम्. ७. P 'यन्त्व'. ८-८. MHP पन्थामयसंकृतेतं. ९. MP संमरेशाम्;
 H संमरेशाम्; cf. TĀ II. 6.2. १०. MHP 'च्छन्तमिध्मम्.

वाचो-१०

आ सोमं ददत 'आ ग्रावण आ वायव्यान्या' द्रोणकलशमा वसतीवरीः
 ॥१॥ अग्नीषोमाभ्यां प्रणीयमानाभ्याम(-नु ब्रू-)हि इत्याह ॥२॥ 'अयं नो अग्नि-
 र्वरिवः' कृणोतु इत्यग्निप्रथमाः प्रयन्ति । अयं मृधः पुर=वाजसातौ इति ॥३॥
 आगच्छन्त्याग्नीध्रियं धिष्णियम् ॥४॥ उपनिवपत्युपयमनीः ॥५॥ सादय-
 त्यग्निम् ॥६॥ चतुर्गृहीतं गृह्णीतेऽध्वयुः प्रचरण्याम् ॥७॥ तज्जुहोति अग्ने
 नय सुपथा राये अस्मान् इति नयवत्यर्चाऽऽग्नीध्रे । 'विश्वानि देव=विधेम
 (स्वाहा इति) ॥८॥ द्रोणकलशं च वसतीवरीश्चोपसादयन्ति ॥९॥ अतिप्रयन्ति
 राज्ञा चाज्यैश्च ॥१०॥ अतिद्रुत्याध्वयुरिध्मावर्हिः प्रोक्षति ॥११॥ वेदिं
 प्रोक्षति ॥१२॥ आसन्नं प्रोक्षति ॥१३॥ अपो निनीय प्रस्तरं गृह्णाति
 ॥१४॥ स्तृणाति बर्हिः ॥१५॥ प्राङ्मुत्सृप्य परिधीन् परिधात्येतानेव कार्ष्ण्यम-
 यान् ॥१६॥ समिधावादधाति ॥१७॥ (उरु) विष्णो विक्रमस्व इति स्रुवाहुतिं
 जुहोति । 'उरु क्षयाय नः कृधि । घृतं घृतयोने पिव प्रप्र यज्ञपतिं तिर स्वाहा
 इति ॥१८॥ प्रपद्याखर ऐक्षवी तिरश्ची सादयति ॥१९॥ तिरश्च्योराश्व-
 बालं प्रस्तरम् ॥२०॥ प्रस्तरे जुहूम् ॥२१॥ आखर इतरे ॥२२॥ समासाद्य
 ध्रुवा असदग्; यन्मे अग्ने इति समभिमृश्य दशहोतारं व्याचष्टे ॥२३॥ अप
 उपस्पृश्य राजानं प्रपादयति दक्षिणमभि हविर्धानम् सोमो जिगाति=मा
 सदम् इति ॥२४॥ अदित्याः सद आ सीद इति सह कृष्णाजिनेन कबन्धे
 राजानमासादयति ॥२५॥ एष वो देव सवितः सोमः इति तं प्रयच्छति ।
 'त रक्षध्वं मा वो दमद् इति ॥२६॥ एतत् त्व' सोम देवानुपागाः इति
 स(-म्प्रदा-)योपतिष्ठते ॥२७॥ इदमहं मनुष्यो=रायस्पोषेणोपावर्ते इति मना-
 गुपावर्तते ॥२८॥ नमो देवेभ्यः इत्यञ्जलिं (प्राञ्चं) करोति ॥२९॥
 स्वधा पितृभ्यः इति दक्षिणान्यश्चम् ॥३०॥ इदमहं निर्वरुणस्य पाशान्मुच्ये
 इति निष्क्रामति ॥३१॥ सुवरभि विष्येषम् इत्यनुवीक्षते ॥३२॥ वैश्वानरं
 ज्योतिः इत्याहुवनीयं परेक्षते ॥३३॥ अग्नेः समिदसि इति समिधमादत्ते ॥३४॥
 अग्ने व्रतपते इति मार्जयित्वा 'समिधमादधाति । त्वं व्रतानां व्रतपतिरसि या
 मम तनुस्त्वय्यभूदियं=व्रतानि यथायथं तन्वः स्वाहा इति ॥३५॥ आहरन्त्यस्मै
 वसतीवरीः ॥३६॥ ता उत्तरवेद्यै दक्षिणाया' श्रोण्यां निधाय तास्वपावृ-
 तासु मनाक्' स्पर्शयन्निवाङ्गुलीर्विसृजते ॥३७॥ स्वाहा यज्ञं मनसा=क्षात्

१-१. MHP आग्नाविष्णू आवयन्यान्या [P अग्ना; M 'यव्यान्या].

२-२. MHP यन्तो अग्निरिव. ३. MHP अग्निः प्रथमं. ४. MHP add चतु-
 र्गृहीतं गृह्णीते. ५. MH यवत्य; P यवर्चत्या. ६. MHP om. ७. MP मनक्.

स्वाहा यज्ञेऽधियज्ञं विसृजे इत्यङ्गुलीरुत्पिचति ॥३८॥ प्रतिपथं वसतीवरो-
हत्वाऽपरेण गार्हपत्यं निधाय तास्वेवमेव नेष्टा पत्नीं विसर्जयति ॥३९॥
पुरा वा दीक्षायै क्रीते वा राज्ञि यूपं वृश्चन्ति ॥४०॥ गार्हपत्य आज्यं
विलाप्योत्पूय ॥४१॥ [२०]

[यूपकर्म]

गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुवं च स्रुचश्च' संमृज्य प्राङ्मेत्याहवनी-
यस्यार्घं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥१॥ तज्जुहोति उरु विष्णो वि क्रमस्व इति
समिधमाधायान्वाहवनीये यूपाहुतिम् । 'उरु क्षयाय नः=तिर स्वाहा इति ॥२॥
स्रुवमाज्यमुपा'शुग्रहणं' त्रयमेतदाहरन्ति ॥३॥ यूपमष्टाश्वि' तक्ष्णुवन्ति
॥४॥ तष्टो यूपोऽष्टाश्विः क्लृप्तचषालः प्रोक्षितेन पूर्वेण यूपावटमुपनिहितो'
भवति सह द्वाभ्या'श कलाम्याम् ॥५॥ तमुपपरिक्रामन्' संप्रेष्यति
यवमतीः प्रोक्षणी'='पशूंहामि इति ॥६॥ ब्रह्म दृ'ह क्षत्रं दृ'ह इति
दीक्षितदण्डेन दृ'हति । प्रजां दृ'ह'='शकलान्तं यूपमुत्सृजति ॥७॥
[२१] [इति षष्ठोऽनुवाकः]

[अग्नीषोमीयपशुकर्म]

इषे त्वा इति बर्हिषी आदत्ते ॥१॥ प्रजापते'='रेवती रमध्वमग्नीषोमाभ्यां
त्वा जुष्टमुपाकरोमि इति ॥२॥ प्रज्ञाते बर्हिषी निधाय अग्ने'='पशु' प्रोक्षति
अग्नीषोमाभ्यां जुष्टम् इति ॥३॥ अपां पेरुरसि इति पाययति । 'स्वात्तां'=
एतस्मिन् काले मैत्रावरुणाय दण्डं प्रयच्छति ॥४॥ [२२]

एतस्मिन् काले मैत्रावरुणाय दण्डं प्रयच्छति ॥१॥ त्वां गावोऽनुगत'^{११}
राज्याय इति दीक्षितदण्डेन^{१२} ब्रह्मा^{१३}=अवेक्षन्ते इह प्रजाः ॥२॥ [२३]

इह प्रजा विश्व'^{१४}=वपामुत्खिदति ॥१॥ घृतेन द्यावापृथिवी ॥२॥ [२४]

१. MHP स्रुचं. २. MP wrongly give the sign of broken text (=) between 'ग्रहणं and त्रय'. ३. MHP 'ष्टाश्वीः. ४. MHP 'निहितो. ५. P oms तम्. ६. MHP abr; see V.3.18-36. ७. MHP abr; see V.3.37-46. ८. MHP abr; see V.4.1-3. ९. MHP abr; see V.4.4-16. १०. MHP abr; see V.4.17-33. ११. MP 'वृणुत. १२. MHP दण्डे. १३. MHP abr; see V.5.2-31. १४. MHP abr; see V.6.1-29.

घृतेन द्यावापृथिवी प्रोर्णायाम् इति^१ = वपाया^२ उपस्तृणीतेऽग्नी-
षोमाभ्याम् ॥१॥ (अग्नीषोमाभ्यां^३) छागस्य वपाया^२ मेदसोऽवदीयमानस्या-
नुब्रूहि इत्याह स्रुवेण^४ = त्यो श्रावयेत्याह ॥२॥ अग्नीषोमाभ्यां छागस्य वपां
मेदः प्रस्थितं प्रेष्य इति ॥३॥ स्वाहा देवेभ्यः इति^५ = मार्जयन्ते चात्वाले
॥४॥ [२५] [इति सप्तमोऽनुवाकः]

'अग्नीत्पशुपुरोडाशं निर्वप इति^६ संप्रेष्यति^७ = पत्यग्नीषोमीयमेका-
दशकपालम् ॥१॥ ब्रह्मा पृषदाज्यं^८ = कुरुतादिति ॥२॥ प्रस्थितकर्मैतत्
॥३॥ मार्जयित्वैवाध्वयुरन्युसधिष्णिग्याननुदिशत्युत्तरेण हविर्धाने दक्षिणे-
नाग्नीध्रं तिष्ठन् ॥४॥ सम्राडसि^९ कृशानुः इत्याहवनीयम् ॥५॥ परिषद्योऽसि
पवमानः इत्यास्तावम् ॥६॥ प्रतव्वाऽसि^{१०} नमस्वान् इति चात्वालम् ॥७॥
असंमृष्टोऽसि हव्यसूदः^{११} इति^{१२} पशुश्रपणम् ॥८॥ ऋतव^{१३} (-माऽसि सु-)वज्योतिः
इत्यौदुम्बरीम् ॥९॥ ब्रह्मज्योतिरसि सुवर्धामा इति यत्र ब्रह्माऽऽस्ते ॥१०॥
अजोऽस्येकपात् इति गार्हपत्यम् ॥११॥ अहिरसि बुध्नियः इति गार्हपत्यस्य
प्राजहितम्^{१४} ॥१२॥ अपिजोऽस्यपिजेन नाम्ना इत्यन्वाहार्यपचनम् ॥१३॥
मल्लिम्बुचोऽसि सगरः इति यत्र तिष्ठन् प्रत्यागृणाति ॥१४॥ कविरसि पित्रियः
इति यत्र (तिष्ठन् बर्हिः स्तृणाति ॥१५॥)^{१५} ? द्रावि विधर्म इति
यत्र निर्मन्थ्येन चरति ॥१६॥ अग्नीत् पशुपुरोडाशमुपस्तोर्णाभिघारित-
तमुद्रासयति ॥१७॥ तयोर्द्वयोरुपस्तृणान् आह प्रतिप्रस्थातरग्नीषोमाभ्यां
पशुपुरोडाशस्यावदीयमानस्यानुब्रूहि इति ॥१८॥ पश्चाच्च पुरस्ताच्च
जुह्वामवद्यति ॥१९॥ अभिघारयति ॥२०॥ प्र(-त्यनक्ति ॥२१॥ सकृदुत्त-
राधोदुपभृत्यवद्यति ॥२२॥ द्विरभिघारयति ॥२३॥ न) प्रत्यनक्ति ॥२४॥
सन्धायाध्वयं आदधाति ॥२४॥ ओ श्रावय इत्याह ॥२५॥ अग्नीषोमाभ्यां
पुरोडाशं^{१६} प्रस्थितं प्रेष्य इति^{१७} ॥२६॥ वषट्कृते जुहोति ॥२७॥ अग्नये^{१८} =
होतारं व्याचष्टे ॥२८॥ [२६]

१. MHP abr; see V.7.1-21. २. MHP वपाया. ३. MHP om.
४. MHP abr; see V.7.22-25. ५. MHP abr; see V.7.27-32.
६-६. MHP 'डाशान्निर्वपति. ७. MHP abr; see V.8.1-3. ८. MHP
abr; see V.8.4-6. ९. P 'संरा. १०. MHP व्रतमपासि. ११. MHP हव्य-
स्कन्द. १२-१२. MHP 'श्रवणमतघ. १३. MHP प्रज. १४. Cf BaudhŚS
VI.30 : 194.4; BhārŚS XII.15.12. १५-१५. MHP प्रेष्यति.
१६. MHP abr; see V.8.19-75.

सुचोः पञ्चहोतारं व्याचष्टे ॥१॥ प्रतिपराहरन्ति^१=वय इत्याह ॥२॥
 अग्नीषोमाभ्यां छागस्य हविषोऽनुब्रूहि इत्याहो(-त्तिष्ठन्नध्वयुः ॥३॥
 वसाहोमं)^२ प्रतिप्रस्थाताऽऽदत्ते ॥४॥ ओ आवय इत्याह ॥५॥ अग्नी-
 षोमाभ्यां छागस्य हविः प्रस्थितं प्रेष्य इति ॥६॥ घृतं घृतपावानः पिबत^३=
 सादयित्वाऽभिधार्य प्रत्यङ् परेत्य होत्र इडामादधाति मेदस्व^४=संमृद्धिद
 इति ॥७॥ आग्नीध्रादग्नीदौपयजानङ्गारानाहृत्य होतुर्धिष्णये निवपति
 ॥८॥ गुदेनोपयष्टोपसौद(-ति ॥९॥ पृष-)-दाज्यस्या^५=हुत्वा प्राडेत्य
 तराऽसि जुहोति ॥१०॥ [२७] ॥

(प्राडेत्य) तराऽसि जुहोति ॥१॥ ये देवा यज्ञहनः इति द्वे सुवाहुती^६
 गार्हपत्ये जुहोति । ('पृथिव्यामध्यासते ।)^७ अग्निर्मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम
 सुकृतो वयं^८ स्वाहा ॥^९ ये देवा यज्ञमुषः पृथिव्यामध्यासते । अग्निर्मा=वयं^८
 स्वाहा^९ इति ॥२॥ चतुर्गृहीतं गृहीते ॥३॥ तज्जुहोति 'आगन्म मित्रा-
 वरुणा'^{१०}=दिवः स्वाहा इति ॥४॥ ये देवा यज्ञहनः इति द्वे सुवाहुती
 आग्नीध्रे जुहोति । 'अन्तरिक्षेऽध्यासते । वायुर्मा=वयं^८ स्वाहा ॥ ये देवा
 यज्ञमुषोऽन्तरिक्षेऽध्यासते । वायुर्मा=वयं^८ स्वाहा इति ॥५॥ चतुर्गृहीतं गृहीते
 ॥६॥ तज्जुहोति यास्ते रात्रीः सवितर्देवयानी=रजाऽसि स्वाहा इति ॥७॥
 ये देवा यज्ञहनः इति द्वे सुवाहुती आहवनीये जुहोति । 'दिव्यध्यासते । सूर्यो
 मा ते=वयं^८ स्वाहा ॥ ये देवा यज्ञमुषो दिव्यध्यासते । 'सूर्यो मा=
 वयं^८ स्वाहा इति ॥८॥ चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥९॥ तज्जुहोति येनेन्द्राय
 समभरः=ह्येनं^८ स्वाहा इति ॥१०॥

[वसतीवरीर्व्यपहरणम्]

व्युत्क्रामत इत्याह प्रतिप्रस्थाता निपदः काले । 'मावोऽग्निं'^१ परिहारिषं
 वसतीवरीः परिहरिष्यामि इति ॥११॥ पूर्व्वेण हविर्धाने अपरेणाहवनीयं
 यजमानो राजानं धारयं^२स्तिष्ठति ॥१२॥ पूर्व्वेण शालामपरेण सदः पत्यु-
 पविष्टा भवति ॥१३॥ अपरेण गार्हपत्यं वसतीवरीः सप्ता भवन्ति ॥१४॥

१. MHP abr; V.9.2-4. २. MHP thus supra V.9.5-6.
 ३. MHP abr; see V.9.9-22. ४. MHP abr; see V.9.22-27.
 ५. MHP abr; V.9.30-66 ६. MHP 'हुतीर्गा'. ७. MHP om. ८-८.
 H oms. ९-९. MHP आगन्मित्रा°. १०. MHP मोपोमि.

तास्तत्र प्रतिप्रस्थाता सव्येनाऽसेनादत्ते ॥१५॥ ता दक्षिणेन गार्हपत्यं
 पूर्वया द्वारोपनिर्हृत्य दक्षिणेन सदो दक्षिणं वेद्यन्तमनुहृत्य^१ दक्षिणतो
 यूपस्यास्पृष्टाः सादयति 'इन्द्राग्नियोर्भागधेयी स्थ इति ॥१६॥ तास्ततो
 दक्षिणेनाऽसेनादत्ते ॥१७॥ ता यथेतमाहृत्यापरेण गार्हपत्यं^२ सादयति
 मित्रावरुणयोर्भागधेयी स्थ इति ॥१८॥ तास्ततो दक्षिणेनैवाऽसेनादत्ते
 ॥१९॥ ता उत्तरेण गार्हपत्यं पूर्वया द्वारोपनिर्हृत्य दक्षिणेन सदो दक्षिणे-
 नाग्नीध्रमुत्तरेणाग्नीध्रीयमग्निं गत्वोत्तरं वेद्यन्तमनुहृत्योत्तरतो^३ यूपस्यो-
 पस्पृष्टाः^४ सादयति विश्वेषां देवानां भागधेयी स्थ इति ॥२०॥ तास्ततः
 सव्येनैवाऽसेनादत्ते ॥२१॥ ता यथेतमाहृत्याग्नीध्रे सादयति यज्ञे जागृत
 इति ॥२२॥ आग्नीध्रे संवसन्ते ॥२३॥ तदाहरति राजानम् आधवनीय-
 पूतभृतः ॥२४॥ 'एषा आच्छृणा'^५ निर्णिक्ताः कृतेड्वा वसन्ति ॥२५॥
 'औदुम्बरा महापरिधयः'^६ ॥२६॥ परिकृष्टौ^७ द्वाविध्मौ ॥२७॥ एकं बहिः
 ॥२८॥ तयोरेक्यतरः पञ्चदशदारुर्नावाक्ष्यः^८ प्रपूतशकलः, सप्त पुंवृक्षस्य
 दारुण्यष्टौ स्त्रीवृक्ष्ये ॥२९॥ निपद्यमानः सऽ^९ शास्ति^९ धर्मदुधं दधिघर्मायि
 दोहताद्, या यजमानस्य व्रतधुक् पयस्यायै, या पत्नियै तामाशिरे इति ॥३०॥
 पञ्चदश नक्षत्राणि रात्रिं नयन्ति ॥३१॥ [२८] ॥ [इत्यष्टमोऽनुवाकः]

॥ इति प्रथमः प्रश्नः ॥

१. MHP 'हृत्वा. २. MHP 'इन्द्राग्नियो' ३. MHP 'मनुहृत्योत्त'.
 ४. MHP यूपस्योस्पृष्टाः [H यूपस्योस्पृ; P यूपस्यो]. ५-५. MHP एषा-
 मच्छृणा. ६-६. MHP 'दुम्बरामाह पपरि'. ७. MHP कृष्टा. ८. M दारु
 नाना, HP दारु नाना. ९. MHP सं शास्ति.

[अथ सप्तमः प्रपाठकः]

[अग्निष्टोमः]

[प्रातःसवनम्]

पञ्चदश नक्षत्राणि रात्रिं नयन्ति ॥१॥ यदा दशममुदेति तत्तृतीय-
मगतं^१ रात्रियै भवति ॥२॥ तस्मिन् काले समुत्थाय जोषंकृतेषु राजानं
प्रपादयति दक्षिणमग्निं हविर्धानम् ॥३॥ अथ संप्रोष्यति अग्नीदाज्य-
मधिश्य (प्र-)तिप्रस्थातः^२ सुचः संमृज्याज्यानि^३ गृह्णीष्व पात्राणि युङ्घ्युन्ते-
ग्राविणो^४ वायव्यानि दशापवित्रे द्रोणकलशे समवशम्य^५ हविर्धानयोः स^६सादय
पयश्च सक्तू^७श्चोपकल्पयाग्नीत्सवनीयान्^८ निर्वप सर्वानैन्द्रानेकादशकपालान्
इति ॥४॥ एतत् कुर्वन्ति ॥५॥ सुचः संमृज्याज्यानि गृह्णीते प्रतिप्रस्थाता-
ग्नीध्रे पृषदाज्यवन्ति ॥६॥ द्रत्वाऽऽखरे पात्राणि युनक्ति ॥७॥ अग्निर्देवता
गायत्रीः छन्दः इति दक्षिणार्धपूर्वार्धं आखरस्योपा^९शुपात्र^{१०} सादयति ।
‘उपा^{११}शोऽ पात्रमसि इति ॥८॥ सोमो देवता त्रिष्टुप्^{१२} छन्दः इति तदु-
त्तरेणान्तर्यामपात्र^{१३} सादयति । ‘अन्तर्यामस्य पात्रमसि इति ॥९॥ अन्तरेण-
ग्रावाणमास्पृष्ट^{१४} सादयति दक्षिणामुखमुपा^{१५}शु(-पात्रात् ॥१०॥ इन्द्रो दे-)-
वता जगती छन्दः इति तस्य मध्यतोऽपरेणास्पृष्टं परिस्रजमेन्द्रवायवं^{१६}
पात्र^{१७} सादयति । ‘इन्द्रवायवोः पात्रमसि इति ॥११॥ बृहस्पतिर्देवताऽनुष्टुप्
छन्दः इति तदपरेणास्पृष्टं द्विभृष्टं मैत्रावरुणपात्र^{१८} सादयति । ‘मित्रा-
वरुणयोः पात्रमसि इति ॥१२॥ अश्विनौ देवता पङ्क्तिश्छन्दः इति
(तदपरेणाश्विनपात्र^{१९} सादयति । ‘अश्विनोः पात्रमसि इति) ॥१३॥
सूर्यो देवता बृहती छन्दः इति तस्य दक्षिणेन^{२०} वेत्त्व^{२१} शुक्रपात्र^{२२} सादयति ।
‘शुक्रस्य पात्रमसि इति ॥१४॥ चन्द्रमा देवता सतोबृहती छन्दः इति तदुत्तरेण
वैकङ्कतं^{२३} मन्थिपात्र^{२४} सादयति । ‘मन्थिनः पात्रमसि इति ॥१५॥

१. MHP ‘मगतं; thus Ao II.152:22.2. २. MHP om प्र.
३. P. adds गृह्णीते प्रतिप्रस्थातस्सुचः संमृज्याज्यानि. ४. MH ‘ग्राविणो,
P ‘ध्यन्तेतग्राविणो. ५. MHP ‘शाम्य; thus Ao II.166.21. ६. P oms
अग्नीत्; HP सवनीयं. ७. MH त्रिष्टुप्; P त्रिष्टुभे. ८. P ‘वायं. ९. MHP
दक्षिण. १०. MHP वैकङ्कः.

अपरेण शुक्रमन्थिनोः पात्रे आश्वत्थे अश्वशफबुध्ने उभ(-यतोमुखे) प्रबाहु-
 (न्दक्षिणमृतु-)पात्रे सादयति ऋतूनां पात्रे स्थः इति ॥१६॥ विश्वेदेवा
 देवतोष्णिहा छन्दः इति दक्षिणस्य हविर्धानस्य पूर्वोणोपस्तम्भनमाग्रयण-
 स्थाली^१ सादयति । 'आग्रयणस्य (पात्रमसि इति ॥१७॥ इन्द्रो देवता ककु-
 प्छन्दः इत्युत्तरस्यां खरश्रोण्यामुक्थ्यस्थाली^२)' सादयति । 'उक्थानां
 पात्रमसि इति ॥१८॥ उपनिदधात्यस्या उपशयं पात्रम् ॥१९॥ उत्तरतोऽस्या
 आदित्यस्थाली^३ सादयति आदित्यानां पात्रमसि इति ॥२०॥ उपनिदधा-
 त्यस्या^४ औदुम्बरमादित्यपात्रं च सक्थि च^५ ॥२१॥ पृथिवी देवता विराट्
 छन्दः इत्यपरेणात्मानं^६ हृत्वोत्तरस्य हविर्धानस्य पूर्वोणोपस्तम्भनमनुपोप्ते^७
 ध्रुवस्थाली^८ सादयति । 'ध्रुवस्य पात्रमसि इति ॥२२॥ प्रस्थितकर्म-
 तत् ॥ २३ ॥ [१]

प्रस्थितकर्मतत् ॥२॥ गृहीतेष्व्राज्येष्व्राज्येष्वध्वयुः प्रचरण्यां चतुर्गृहीतं
 गृह्णीते ॥२॥ तज्जुहोति सुवाहुतिम् 'आसन्त्यान्मा मन्त्रात्' पाहि=शस्त्याः
 स्वाहा इति ॥३॥ प्रयन्त्याज्यैः^१ ॥४॥ अतिद्रुत्याध्वयुरिध्माबर्हिः प्रोक्षति
 ॥५॥ वेदिं प्रोक्षति ॥६॥ आसन्नं प्रोक्षति ॥७॥ अपो निनीय प्रस्तरं
 गृह्णाति ॥८॥ स्तृणाति बर्हिः ॥९॥ प्राङ्मुत्सृप्य परिधीन् परिदधाति ॥१०॥
 औदुम्बरान् महापरिधीन् ॥११॥ स्वैर्यजुर्भिः समिधावादधाति ॥१२॥
 यजमानयजुर्भिर्वाचयति ॥१३॥ औपानुवाक्यैरभिमृशति ॥१४॥ युनज्मि ते
 पृथिवी ज्योतिषा सह इति मध्यमं परिधिम् ॥१५॥ युनज्मि वायुमन्तरिक्षेण ते सह
 इति दक्षिणाध्वर्यम् ॥१६॥ युनज्मि वाचं सह सूर्येण ते इत्युत्तराध्वर्यम् ॥१७॥
 अग्निं युनक्ति ॥१८॥ प्रपद्याखरे तिरश्ची सादयति ॥१९॥ तिरश्च्योः
 प्रस्तरम् ॥२०॥ प्रस्तरे जुहूम् ॥२१॥ आखर इतरे ॥२२॥ समासाद्य
 ध्रुवा असदन्; यन्मे अग्ने इति समभिमृश्य युनज्मि तिस्रो विपृचः सूर्यस्य ते इति
 सुचोऽभिमृशति ॥२३॥ अप उपस्पृश्य अपां क्षया इति ग्राव्णोऽभिमृशति ।
 ऋतस्य गर्मा सुवनस्य गोपा श्येना अजिरः पर्वतानां ककुभः प्रयुतो न पातारो
 वनुनेन्द्रं^१ ह्ययध्वं घोषेणामीवा^२श्चातयध्वं युक्ता स्थ बहूत इति ॥२४॥
 उपोत्थाय हृदे त्वा इति राजानमुपतिष्ठते । मनसे त्वा दिवे त्वा = होत्रा यच्छ

१. MHP om. २. MHP 'त्यस्मा. ३. MHP om. ४. MHP
 पूर्वोणानुस्तंभनः प्राप्ते. ५-५. MHP वासन्त्यान्मात्रमन्त्रात्. ६. P प्रयान्त्या.
 ६. MHP ग्राविण्णो.

इति ॥२५॥ सोम राजन्नेह्यवरोह इत्यन्तरेषे राजानमुपावहरति । 'मा भर्मा = प्रजास्त्वामुपावरोहन्तु इति ॥२६॥ उपरि ग्रावस्वधिषवणचर्मणि सादयति राजानम् ॥२७॥ अप उपस्पृश्यादत्त एतं पञ्चदशदारुमिध्मं नानावाक्ष्यं प्रपूत-
शकलम् ॥२८॥ तं विचित्रस्याद्भिः प्रोक्ष्याज्येनाभिघार्याहवनीये' प्रास्यन्नाह देवेभ्यः प्रातर्यावभ्योऽनुब्रूहि इति यदि रथन्तरसामा, प्रातर्यावभ्यो देवेभ्योऽनुब्रूहि इति यद्युभयमामा' ॥२९॥ वावृत्य तिसृणामृचां मनसा प्रत्यागूणाति ॥३०॥ स'सृप्यास्ते ॥३१॥ अनिमेष्ट एतस्योक्थ्यस्य प्रतिगिर इत्याहुयत् प्रातरनु-
वाक इति ॥३२॥ यदा जानाति अमूदुषा स्वात्पशुरग्निरघाम्यृत्वियः' । अयोजि वां वृषण्वसू रथो दक्षावमर्त्यो माध्वी मम श्रुत' हवम् इत्यथाध्वयुः प्रचरण्यां चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥३३॥ तज्जुहोति शृणोत्वग्निः समिधा हवं मे इत्यनु-
वित्तिमाहवनीये । 'शृण्वन्त्वापो = हवं मे स्वाहा इति ॥३४॥ अपरं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥३५॥ बर्हिषा-(-दायो-) त्तिष्ठन् संप्रोष्यति ॥३६॥ [२]

उत्तिष्ठन् संप्रोष्यति अप इष्य होतमैत्रावरुणस्य चमसाध्वयंवाद्रवैकधनिन आद्रवत नेष्टः पत्नीमुदानयाग्नीदधोतृचमसेन च वसतीवरीमिश्च चात्वाले प्रति-
तिष्ठासं इति ॥१॥ आनयति नेष्टा पत्नी' 'सह पान्नेजनीयया' स्थाल्या' (प्रेह्यु देह्यु तस्य वामीरन्वग्निस्तेऽग्रं नयत्वदितिर्मध्यं ददता' रुद्रावसृष्टाऽसि युवा नाम मा) मा हि'सीः इति ॥२॥ अन्तरा चात्वालं चोत्करं च गत्वा वहन्तीरागच्छन्ति ॥३॥ तर्द्धिः प्रास्याभिजुहोति देवीरापो अपां नपाद्य ऊर्मिर्हविष्य इन्द्रियावान्मदिन्तमस्तं देवेभ्यो देवत्रा घत्त शुक्र' शुक्रपेभ्यो येषां भाग स्थ स्वाहा इति ॥४॥ काषिरसि इति मैत्रावरुणचमसे-(-नाहुतिमपत्वावयति । 'अपापां मृधम् इति ॥५॥ बर्हिषो अन्तर्धाय समुद्रस्य वो-)'क्षित्या उल्लये इत्युन्नयते ॥६॥ तदन्वेकधनानुन्नयन्ति' इन्द्राय वः इति ॥७॥ वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यः इति नेष्टा पत्नीं पान्नेजनं ग्राहयति । विश्वेभ्यो = 'यज्ञाय वः' पन्नेजनीगृह्णामि इति ॥८॥ आयन्ति ॥९॥ प्रेह्यु देहि' इति नेष्टा पत्नीमुदा-
नयति । ऋतस्य वामीरन्व-(-ग्निस्तेऽग्रं=मा हि'सीः इति ॥१०॥ अ-)परेण गार्हपत्य' सादयति ॥११॥ आगच्छत्यध्वयुर्होतृचमसं च वसतीवरीश्च

१. P प्रोक्षत्याज्ये. २. M 'सामो; H 'मयासोमो; P 'मयासामे.
३. MHP 'रघात्विया [M राग्निरघा']. ४-४. P सपाने. ५. MH स्थाली.
६. Cf. BaudhSS VII.3:203.7. ७. 'तदेक. ८-८. MP यज्ञान्ववः; H यज्ञान्ववः. ९. MHP एह्यु.

॥१२॥ चात्वाले स^७स्पृष्टा होतृचमसे वसतीवरीभ्योऽधि प्रस्कन्दयति
 ॥१३॥ तमरिकं तिरःपवित्रं प्रचरण्या^१ समनक्ति सं ज्योतिषा ज्योति-
 रङ्क्ता^७ स^७ हविषा हविःसं व्रतैर्व्रतचारिणीः^३ इति ॥१४॥ संपू(-रयति
 मैत्रावरुणचमस^७ होतृचमस आनीय ॥१५॥ प्र-)चरन्त्येनं मैत्रावरुणचमस-
 (-नद्धोतृचमसम्) ॥१६॥ मैत्रावरुणचमसेऽतिशिष्येरन् ॥१७॥ वसतीवरीषु
 ता आनीय सम्पूर्णमेतं ग्रहमभिमृशतः शुक्रा स्थ शुक्रज्योतिषः शुक्रस्य मन्त्रीः
 ज्योतिष्मन्तं वो ग्रहं^१ गृह्णामि इति ॥१८॥ पूर्वेषु निग्राभ्याः प्रपादयन्त्यपरेण
 वसतीवरीश्चैकघनाश्च ॥१९॥ अध्वर्योऽवेरपा^३ इति होताऽध्वर्युं^५ पृच्छति
 स^७स्त्रावेणाद्रवन्तम् ॥२०॥ उतेमनन्नमुस्ते^५ (-मांः पश्य इतीतरः प्रत्याह)^६
 ॥२१॥ यदि न पृच्छेत् समगुः इति ब्रूयात् ॥२२॥ यमने पृत्सु मर्त्यम्
 इत्याहवनीये स^७स्त्रावं जुहोति । 'आवो वाजेषुयं जुनाः । सयन्ता शश्वतीरिषः
 स्वाहा इति यद्यग्निष्टोमो^७ जुहोति ॥२३॥ यद्युक्थ्यः परिधौ निमार्ष्टि
 ॥२४॥ यद्यतिरात्रो^८ हुत्वा परिधौ^९ निमृज्य यजुर्वदन् प्रपद्यते ॥२५॥
 घुरि प्रचरणी^७ सादयित्वा उपयामग्रहीतोऽसि इति प्राजापत्यं दधिग्रहं^{१०}
 गृह्णात्यौदुम्बरेणादित्यपात्रेण चतुःस्तकिना^{११} तिरःपवित्रं दधनम् । 'प्रजापतये
 त्वा ज्योतिष्मते = पृथिव्यं^१ त्वा इति ॥२६॥ अपेन्द्र^{१२} द्विषतो मनः इत्यपय-
 च्छति^{१३} 'अपजिज्यासतो जह्यप यो^{१४} नोऽरातीयति तं^{१५} जहि इति^{१६} ॥२७॥
 प्राणाय त्वा इत्युत्तिष्ठति ॥२८॥ अपानाय त्वा इति व्रजति । 'व्यानाय त्वा
 सते त्वा = ज्योतिष्मन्तं जुहोमि स्वाहा इति ॥२९॥ वरमस्मै^{१७} ददाति ॥३०॥
 यथायतनं पात्र^७ सादयित्वा अग्निः प्रातःसवने^{१८} पात्वस्मान् इति वसतीवरीणां
 तृतीयमवनयतोऽपरस्मिन् कलशे । 'वैश्वानरो म = भक्षाः स्याम इति ॥३१॥
 तदन्वेकघनमानयन्ति ॥३२॥ निग्राभ्याः स्थ ॥ ॥३३॥ [३]

निग्राभ्याः स्थ देवश्रुतः इति निग्राभ्यासु वाचयति शुक्राः शुक्रभृत
 आयुर्मे तर्पयत प्राणं मे = मा^{१९} वि तृषन्^{२०} इति ॥३१॥ राजानं^{२१} न्युप्यार्धमु-

१. P प्रचरिण्या. २--२. H संपूर्तैर्णुत चरि°. ३. MHP ग्रन्थ. ४. MHP
 'ध्वयुः'. ५. MP उतमेनं मुरित; H उतमेनमुरित. ६. Cf BaudhSS
 VII.4:203.21. ७. MHP यद्यग्निष्टो°. ८. H 'रात्रौ. ९. MH परिधौ.
 १०. MHP 'ग्राहं. ११. MHP चतस्तनक्तिना. १२-१२. MHP त्वे चेन्द्र.
 १३-१३. M. 'जन्त्यवयो; HP 'जित्या सत्रे जन्त्यवमो [P जिज्या]. १४-१४.
 MP जिहीति. १५. MHP परस्मै. १६. P 'सवनं. १७-१७. MH पितृष°. १८.
 MHP राजन्.

द्वदधाति ॥२॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे इति ग्रावाणमादत्त उपा^७शुसव-
नम् । 'अश्विनो = हस्ताभ्यामाददे । ग्रावास्यध्वर' = पयस्वन्तं वृष्टिर्वनि
वीर्यावन्तमभिमातिषाहम् इति ॥३॥ तमूर्ध्वमुखं कृत्वोपा^७शुग्रहणमस्मि-
न्नधि निधाय इन्द्राय त्वा वृत्रघ्ने इति राज्ञोऽधिभिमीते^१ । 'इन्द्राय त्वा वृत्रतुर
इन्द्राय त्वाऽभिमातिघ्न इन्द्राय त्वा वसुमते रुद्रवत आदित्यवत इन्द्राय त्वा
सवितृवते बृहस्पतिवते विश्वदेव्यावते इति पञ्चकृत्वो यजुषा, तूष्णीं
पञ्चकृत्वः ॥४॥ श्वात्रा स्थ वृत्रतुरः इत्यप उपसृजति निग्राभ्याभ्योऽधि^२
यजमानः । 'राधो गूर्ता अमृतस्य पत्नी = पिबतु इति ॥५॥ यत्ते सोम'
दिवि ज्योतिः इत्यभिमुशत एनम् । 'यत्पृथिव्या' यदुरा = दात्रे^३ वोचः^४
इति ॥६॥ धिषणे 'वीडू सती वीड्येथाम्' इति तिरश्चर्मफलके अभिमुशते।
^५ 'ऊर्जं दधाथामूर्जं' मे धत्तां=मा मा हि^६सिष्टम् इति ॥७॥ ऐन्द्रः सोमोऽवीवृषं
वो मनसा सुजाताः^७ इत्यद्भ्री^८ राजान^९ सन्तपयति । 'ऋतप्रजाता भग =
सवनाय सोमम् इति ॥८॥ ज्योतिर्हिरण्यम् इत्येन^९ हिरण्येन श्रीणाति ।
'तेन त्वा श्रीणामि ज्योतिरापस्तामिस्त्वा श्रीणामि ज्योतिश्छन्दा^{१०}सि तैस्त्वा
श्रीणामि ज्योतिरिन्द्राग्नी ताभ्यां त्वा श्रीणामि^{११} ज्योतिर्द्यावापृथिवी ताभ्यां त्वा
श्रीणामि^{१२} श्रुतोऽसि श्रुतं कुरु^{१३} इन्द्राय त्वेन्द्रवाततमम्^{१४} इति ॥९॥ षड^{१५}शून्
निषजते प्रतिप्रस्थाताऽन्तराङ्गुलेषु द्वौ द्वौ ॥१०॥ उपा^{१६}शुपात्र^{१७} हस्तयोः
कुरुते ॥११॥ अनागसस्त्वा^{१८} वयम् इति त्रिरध्वयुः^{१९} प्रहरत्यस्पशयन् ।
'इन्द्रेण प्रेषिता युजा^{२०} वायु = शम्भूः^{२१} इति ॥१२॥ अष्टौकृत्वोऽग्नेऽभिषुणोत्यन-
नुसृजन् ॥१३॥ ग्रावाण^{२२} संभरति ॥१४॥ उपा^{२३}शुपात्रे प्रथमाव^{२४}शू
आदत्ते ॥१५॥ प्रतिप्रस्थाता तावन्तरेण धारयति ॥१६॥ वाचस्पतये पवस्व
वाजिन् इत्यध्वयु^{२५}रानयति ॥१७॥ निषजते तौ ॥१८॥ एकादशकृत्वो द्वितीय-
मननुसृजन् ॥१९॥ ग्रावाण^{२६} संभरति ॥२०॥ एवमेवोपा^{२७}शुपात्रे
चतुर्थाव^{२८}शू^{२९} आदत्ते ॥२१॥ 'प्रतिप्रस्थाता तावन्तरेण^{३०} धारयति ॥२२॥

१. H 'स्याध्वर. २. MHP राजाधि'. ३. MP निग्राभ्योधि. ४. P
सोमं. ५. MP पृथिव्या. ६. P दात्रे. ७. MHP वाच. ८-८. MHP
विद्विस्वती पीड्येथाम्. ९-९. MHP ऊर्जा धाताम्. १०. MP जाता.
११. MHP इत्यजी. १२-१२. H oms. १३. MH कृत; P कुरुत. १४. H
वातयम्. १५. MHP अनागस्त्वा. १६. Cf TB III.7.9.1 : उप.
१७. MHP शम्भूः. १८. P चतुर्धा. १९-१९. MHP 'प्रस्थातावन्तरेण.

वृषा^१ वृष्णो अ^२शुभ्यां गमस्तिपूतः इत्यध्वयु^३ (-रानयति ॥२३॥ निष-) जते
 तौ^४ ॥२४॥ द्वादशकृत्वस्तृतीयमननुसृजन्^५ ॥२५॥ ग्रावाण^६ संभ-
 रति ॥ २६॥ एवमेवोपा^७शुपात्रे^८ षष्ठाव^९शू आदत्ते^{१०} ॥२७॥ प्रति-
 प्रस्थाता तावन्तरेण धारयति ॥२८॥ देवो देवानां = तेभ्यस्त्वा इत्यध्वयु^३-
 रानयति ॥२९॥ निषजते तौ ॥३०॥ स्वाङ्गकृतोऽसि इत्यस्मादध्वयु^३ग्रह-
 मादत्ते । मधुमतीनं^{११} इषस्कृधि इति ॥३१॥ दशापवित्रेण परिमृ^{१२} (-ज्य
 पूर्वार्धे खरस्य दक्षिणा शिरसं निदधाति ॥३२॥ मनस्त्वाष्टु इत्येनमादायो-
 पोत्तिष्ठ-)^{१३}ति ॥३३॥ उर्वन्तरिक्षमन्विहि इत्युत्तरेण होतारं व्रजति ।
 विश्वेभ्यस्त्वेन्द्रियेभ्यो दिव्येभ्यः पार्थिवेभ्यः इति ॥३४॥ स्वाहा त्वा सुभवः
 सूर्याय इति जुहोति ॥३५॥ भूरसि श्रेष्ठो रश्मीनाम् इति हुतमनु प्राणिति ।
 प्राणपाः प्राणं मे पाहि इति ॥३६॥ देवेभ्यस्त्वा मरीचिपेभ्यः इति प्राञ्च^{१४}
 हस्तं परिधौ निमार्ष्टि ॥३७॥ दक्षिणेन (होतारमागत्य एष) ते योनिः
 इत्याग्रयणस्थात्या^{१५} स^{१६}पञ्चावमवनयति ॥३८॥ प्राणाय त्वा इति पात्र^{१७}
 सादयति ॥३९॥ प्राणाय त्वा प्राणाय त्वा इत्य^{१८}शूनपिसृजति प्रतिप्रस्थाता
 राज्ञि^{१९} द्वौ द्वौ ॥४०॥ [४]

व्युपोहन्ते^१ राजानम् ॥१॥ उपसृजति ॥२॥ अभिषुण्वन्ति ॥३॥
 निग्राभमुपयन्ति ॥४॥ प्रागपागुदगधराग् इत्यञ्जलिना राजानमादाया-
 ध्वयु^३निग्राभ्यां (परिप्लाव-)यति । तास्त्वा दिश आ धावन्त्वम्ब निष्वर इति
 ॥५॥ एतदेव निग्राभस्योपायनम्^{१०} ॥६॥ उपसृजति ॥७॥ अभिषुण्वन्ति
 ॥८॥ निग्राभमुपयन्ति ॥९॥ उपसृजति ॥१०॥ अभिषुण्वन्ति ॥११॥
 (निग्राभमुपयन्ति ॥१२॥ उपसृजति ॥१३॥ अभिषुण्वन्ति)^{११} ॥१४॥
 निग्राभमुप-यन्ति ॥१५॥ उप-^{१२}सृजति ॥१६॥ अभिषुण्वन्ति ॥१७॥ चतुर्थेन
 संभरति ॥१८॥ तमपरस्मिन्कलश उन्नेताऽऽनयति ॥१९॥ नातो
 राजानं प्रत्याहरेयुः ॥२०॥ एकधनानां निषिच्य वसतीवरीभ्योऽध्यभिश्चो-

१. MHP वृषा. २. HP तन्न. ३. MHP 'स्तृद्धितीय'. ४-४. MHP
 संमारत्येवोपांशु [P 'वोशु' . ५. P वादत्ते. ६. MP 'मतीन्. ७. Cf
 BaudhŚS VII.5 : 207.2-3,6. ८. MHP राज्ञी. ९. P व्युपोहन्ते.
 Cf BaudhŚS VII.6 : 208.5 : व्युपोहन्ते. १०. H निग्राभ्योपा.
 ११. MHP om. १२. MHP o m.

त्योपसासृजत्युन्नेता ॥२१॥ आप्यायस्व समेतु ते इत्युपसृज्य राजानमाप्या-
ययन्ति । 'विश्वतः सोम=सङ्गथे इति ॥२२॥ सं ते पयाँसि इति
राजन्यस्य । 'समु यन्तु=विष्व इति ॥२३॥ उपसृजति ॥२४॥ अभिषुण्वन्ति
॥२५॥ निग्राभमुपयन्ति ॥२६॥ उपसृजति ॥२७॥ अभिषुण्वन्ति ॥२८॥
निग्राभमुप-यन्ति ॥२९॥ उप-सृजति' ॥३०॥ अभिषुण्वन्ति ॥३१॥
निग्राभमुपयन्ति ॥३२॥ उपसृजति ॥३३॥ अभिषुण्वन्ति ॥३४॥ चतुर्थेन
संभरति ॥३५॥ तमपरस्मिन् कलश उन्नेताऽऽनयति ॥३६॥ नातो राजानं
प्रत्याहरेयुः ॥३७॥ एकधनानामेव निषिच्य वसतोवरोभ्योऽध्यभिश्चोत्योप-
सासृजत्युन्नेता ॥३८॥ आप्यायस्व समेतु ते इत्येवोपसृज्य राजानमाप्या-
ययन्ति' । 'विश्वतः=सङ्गथे इति ॥३९॥ सं ते पयाँसि इत्येव
राजन्यस्य । 'समु यन्तु=विष्व इति ॥४०॥ उपसृजति ॥४१॥ अभिषुण्वन्ति
॥४२॥ निग्राभमुपयन्ति ॥४३॥ उपसृजति' ॥४४॥ 'अभिषुण्वन्ति ॥४५॥
निग्राभमुपयन्ति ॥४६॥ उपसृजति' ॥४७॥ अभिषुण्वन्ति ॥४८॥ निग्राभ-
मुपयन्ति ॥४९॥ उपसृजति ॥५०॥ अभिषुण्वन्ति ॥५१॥ चतुर्थेन संभरति
॥५२॥ नाप्याययन्ति' ॥५३॥ तद्वा एतन्नवकृत्वो निग्राभमुपयन्ति, त्रिः
संभरन्ति, द्विराप्याययन्ति' ॥५४॥ सुदुग्धं राजानं कुर्वन्ति दशा-
पवित्राभ्याम् ॥५५॥ तमपरस्मिन् कलश उन्नेताऽऽनयति ॥५६॥ समीचीन-
मुखान् ग्राव्णः' स्थापयित्वर्जीषमेभ्यो व्यपोहन्ति' ॥५७॥ उदगातार एषु
द्रोणकलशमध्यहन्ति ॥५८॥ आदित्यमुद्यन्तं प्रतीक्षतेऽन्तर्यामिण ॥५९॥
उदित आदित्ये संप्रेष्यति उदीचीनदशं' (दशा-)पवित्रं' वितनु सन्ततं' शुक्रं
पवय यजमानग्रहान् ग्रहीष्यामः इति ॥६०॥ उपरि द्रोणकलश उदङ्को
निग्राभ्यासु पवते' ॥६१॥ अपरस्मात् कलशादाहृता' निग्राभ्याः पवित्रे'
द्रोणकलशे सन्ततः शुक्रः पवते ॥६२॥ अन्तर्यामिपात्रमादत्ते ॥६३॥
तस्मिन् गृह्णाति उपयामगृहीतोऽन्यन्तर्यञ्छ मघवन् पाहि=मघवन् मादयस्व इति
॥६४॥ स्वाङ्कृतोऽसि इत्यपयञ्छति । 'मघुमतीर्न इषस्कृषि इति ॥६५॥

१. MHP om text before सृजति [M 'जन्ति]. २. MHP
add स. ३-३. P oms. ४. M 'प्यायन्ति. ५. MHP ग्राविणः. ६. P
व्यूहन्ति. ७. MHP 'दशः. ८. MHP om दशा. ९. MHP सन्तत.
१०. P पवते. ११. MHP 'दाहृतो. १२. MHP add पवित्रं.

दशापवित्रेण परिमार्ष्टि^१ ॥६६॥ 'मनस्त्वाष्टु इत्युत्तिष्ठति' ॥६७॥
 उर्वन्तरिक्षमन्विहि इति दक्षिणेन होतारं व्रजति । 'विश्वेभ्यस्त्वेन्द्रियेभ्यो
 दिव्येभ्यः पार्थिवेभ्यः इति ॥६८॥ स्वाहा त्वा^२ सुमवः^३ सूर्याय इति जुहोति
 ॥६९॥ घूरसि श्रेष्ठो रश्मीनाम् इति हुतमन्वपानिति । 'अपानपा अपानं मे
 पाहि इति ॥७०॥ देवेभ्यस्त्वा^४ मरीचिभ्यः इति प्रत्यञ्च^५ हस्तं परिधौ
 निमार्ष्टि ॥७१॥ उत्तरेण 'होतारमागत्य एष^६ ते योनिः इत्याग्रयण-
 स्थाल्या^७ स^८ स्नावमवनयति ॥७२॥ अपानाय त्वा इति पात्र^९ सादयति
 ॥७३॥ व्यानाय त्वा इत्युपा^{१०} शुसवनमभिभृशति ॥७४॥ मनसा ग्रहा
 गृह्यन्त 'आऽऽग्रयणाद् ॥७५॥ उपयाममैन्द्रवायवं^{११} गृह्णाति ॥७६॥
 आ वायो^{१२} ॥७७॥ [५] [इति प्रथमोऽनुवाकः ।

[ग्रहग्रहणम्]

आ वायो भूष शुचिपा=पूर्वपेयम् । उपयामगृहीतोऽसि वायवे त्वा इत्यप-
 यच्छति ॥१॥ उप-(यामं प्र-)'गृह्णाति इन्द्रवायू इमे=शन्ति हि । उपयाम-
 गृहीतोऽसीन्द्रवायुभ्यां^{१३} त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिः सजोषाभ्यां त्वा इति
 ॥२॥ दशापवित्रेण परिमृज्य सादयति ॥३॥ हिरण्येन श्रीणाति ॥४॥
 मैत्रावरुणपात्रमादत्ते ॥५॥ तस्मिन् गृह्णाति अयं वां^{१४} मित्रावरुणा सु=
 हवम् । उपयामगृहीतोऽसि मित्रावरुणाभ्यां त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिः^{१५} ता-
 युभ्यां त्वा इति ॥६॥ दशापवित्रेण (परिमृज्य)^{१६} सादयति ॥७॥ पयसा
 श्रीणाति ॥८॥ उत्सृप्याश्विन^{१७} शुक्रपात्रमादत्ते ॥९॥ तस्मिन् गृह्णाति
 अयं वेन=रिहन्ति । उपयामगृहीतोऽसि शण्डाय त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनि-
 र्वा^{१८} (-स्तां पाहि इति ॥१०॥ दशापवित्रे-)'ण परिमृज्य सादयति ॥११॥
 हिरण्येन श्रीणाति ॥१२॥ मन्थिपात्रमादत्ते ॥१३॥ तस्मिन् गृह्णाति
 तं प्रतनथा पूर्वथा=वर्धसे । उपयामगृहीतोऽसि मर्काय त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष ते
 योनिः 'प्रजाः पाहि इति^{१९} ॥१४॥ दशापवित्रेण परिमृज्य सादयति ॥१५॥
 सक्तुभिः श्रीणाति ॥१६॥ द्वयोर्घोरयोरग्रयणं गृह्णाति ॥१७॥ प्रस्थाप-

१. P संमार्ष्टि. २-२. MHP मनस्त्वाष्वित्युत्ति'. ३. P oms. ४. MHP
 सुमवः. ५. MHP देवस्त्वा. ६-६. MHP 'मागतैष. ७-७. MH 'ग्रयणा-
 प्युप; P 'ग्रयागप्युप'. ८. HP वायो. ९. MHP om. १०. P इन्द्राय'.
 ११. MHP वा. १२. MHP om. १३. MHP 'सृज्या'. १४-१४. MHP
 प्रजाहीति=.

यन्त्य(-ग्रयणम् ॥१८॥ (ये देवा) दिव्येकादश स्थ इति गृह्णाति ।
 'पृथिव्यामध्ये' = जुषध्वम् । उपयामगृहीतोऽसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो जुष्टं
 गृह्णामि । आग्रयणोऽसि = विश्वं^२ त्वं पाहीन्द्रियेण वीर्येण इति ॥१९॥
 प्रागावृत्तो दक्षिणं जान्वाच्याग्रयणमभि हिकरोति ॥२०॥ हि^३ हि^३
 इत्याह । 'सोमः प(-वते सोमः पवते सोमः पवतेऽस्मै ब्रह्मणे पवतेऽ)स्मै क्षत्राय'^४
 (पव-)तेऽस्मै^५ विश्वे^६ पवत इषे पवत^७ ऊर्जे पवते^८ = सुभूताय पवते^९ ब्रह्मवचं-
 साय पवते इति ॥२१॥ अष्टौकृत्वः पवयित्वा एष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा
 देवेभ्यः इति दशापवित्रेण परिमृज्य सादयति ॥२२॥ हिरण्येन श्रीणाति^{१०}
 ॥२३॥ वाचात ऊर्ध्वं ग्रहा गृह्यन्ते ॥२४॥ अतिग्राह्यान् गृह्णाति ॥२५॥
 (उक्थ्यस्थाली-)मादत्ते ॥२६॥ तस्यां गृह्णाति उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा
 बृहद्वते = विष्णवे त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय त्वोक्थायुवे इति ॥२७॥
 दशापवित्रेण परिमृज्य सादयति ॥२८॥ हिरण्येन श्रीणाति ॥२९॥ अप-
 रेणात्मानं ध्रुवस्थालीमाहृत्य तस्यां गृह्णाति मूर्धानं दिवो अरति = देवाः ।
 उपयामगृहीतोऽस्यग्नये त्वा (वैश्वा-)नराय त्वा^{११} जुष्टं गृह्णामि । ध्रुवोऽसि
 ध्रुवक्षिति = क्षित्तम इति ॥३०॥ एतस्मिन् काल उदङ्कमुन्नेता पर्यस्यति
 निग्राभ्या यजमानः ॥३१॥ एष ते योनिर्ध्रुव वैश्वानराम्यां त्वा इति दशा-
 पवित्रेण परिमृज्य सादयन्ति ॥३२॥ हिरण्येन श्रीणाति ॥३३॥ आ
 माऽस्काच् इति द्रप्सानास्कन्नानभिमन्त्रयते ॥३४॥ [६]

आ माऽस्काच् इति द्रप्सानास्कन्नानभि मन्त्रयते । 'सह प्रजया सह-
 रायस्पोषेणेन्द्रियं मे वीर्यं मा निर्वधीः इति ॥१॥ द्रप्सश्चस्कन्द इति दशा-
 पवित्रेण हस्तौ प्रमृष्टे । 'पृथिवीमनु द्या=होत्राः इति ॥२॥ अप उपस्पृश्य
 प्रस्तरमादाय पवमान^३ सन्तनोति ॥३॥ उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा
 इति द्रोणकलशमभिमृशति ॥४॥ इन्द्राय त्वा इत्याधवनीयम्^५ ॥५॥
 विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः इति पूतभूतम् ॥६॥ निष्क्रामति ॥७॥ अन्वारमन्त
 एनं प्रस्तोता^१ प्रस्तोतारं प्रतिहर्ता प्रतिहर्तारमुदगातोदगातारं ब्रह्मा
 ब्रह्माणं (यजमानो)^{११} यजमानमन्ये ॥८॥ निष्क्रम्य विप्रुषा^३ होमं जुहोति

१. MHP पृथिव्यां मध्ये. २. MHP विश्वं. ३. MHP क्षत्राणि.
 ४-४. MHP तस्मै विश्वे. ५. P वपते. ६. MP वपते. ७. MHP श्रीणा.
 ८. MH om. ९. MHP हव^३. १०. MHP add एनमन्वारमन्ते.
 ११. MH om.

यस्ते द्रप्सः स्कन्दति=तं जुहोमि स्वाहा इति ॥९॥ ऋचा स्तोम^१ समर्धय
 इत्यनुचरीम् । 'गायत्रेण=वर्तनि स्वाहा इति ॥१०॥ सप्तहोतारं मनसा-
 नुद्रुत्य सुवाहुतिं जुहोति ॥११॥ वागग्रेण अग्र एतु इत्युदञ्च आस्तावाय
 सर्पन्ति । 'ऋजुगा देवेभ्यो=माने च इति ॥१२॥ ऋक्सामयोः पस्तरणमसि
 इत्यास्तावे बहिरुपास्यति । 'मिथुनस्य प्रजात्यै इति ॥१३॥ उपविशन्
 प्रस्तोत्रे प्रस्तरं प्रयच्छति ॥१४॥ वायुहिङ्कर्ता इत्युपाकरणं जपति ।
 'अग्निः प्रस्तोता=प्राणं मयि दधतु मयि प्राणा हु^२ सोमः पवते इति ॥१५॥
 ब्रह्मन् स्तोष्यामः ॥१६॥ प्रशास्तः इत्याह प्रस्तोता ॥१७॥ देव सवितरेतत्ते
 प्राह इति प्रसवं जपति ब्रह्मा । तत् प्र च=सवितुः प्रसवे (इति)^३ ॥१८॥
 इन्द्रवन्त स्तुत इति निराह ॥१९॥ सामनुद्व्रते^४ प्राञ्च^५ राजानमुन्नेता
 संपवयति पूतभृति ॥२०॥ न रिच्यादाधवनीयं^६ ग्रहावकाशेभ्यः ॥२१॥
 दशहोतारमध्वयुर्व्याचष्टे ॥२२॥ यदा पञ्चम्या प्रस्तौत्यथान्वारोहं वाच-
 यति श्येनोऽसि गायत्र^७=पारय इति ॥२३॥ स्तुते संप्रेष्यति अग्नीदग्नीन् विहर
 बहिस्तृणाहि पुरोडाशां^८ अलंकुरु प्रतिप्रस्थातः पशुमुपावर्तय इति ॥२४॥
 आगत्य 'विष्णो त्वं नो अन्तमः इति राजानमुपतिष्ठते । 'शर्म यच्छ=अक्षितम्
 इति ॥२५॥ अग्न आ याहि वीतये इत्याग्नीध्रं यज्ञोपचारेण यज्ञमुपचरति ।
 'गृणानो=बर्हिषि इति ॥२६॥ विष्णो त्वं नो अन्तमः इत्येव हविर्धनि ।
 'शर्म यच्छ=अक्षितम् इति ॥२७॥ अग्निमूर्धा इति सुचोऽभिमृशति ।
 'दिवः=जिन्वति इति ॥२८॥ वायो शत^९ हरीणाम् इति वायव्यानि ।
 'युवस्व=पाजसा इति ॥२९॥ इन्द्रं विश्वा अवीवृधन् इति सदः । 'समु=
 सत्पति पतिम् इति ॥३०॥ एहि यजमान इत्युक्त्वाऽध्वयुः प्रपद्य हविर्धनि
 '० या वां^{१०} कशा मधुमती इत्याश्विनं द्रोणकलशाद्^{११} गृह्णाति । 'अश्विना=
 मिमिक्षितम्^{१२} । उपयामगृहीतोऽस्यश्विभ्यां त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिर्माष्वीभ्यां
 त्वा इति ॥३१॥ दशापवित्रेण परिमृज्य सादयति ॥३२॥ हिरण्येन
 श्रीणाति ॥३३॥ ग्रहावकाशैश्चरति^{१३} ॥३४॥ प्राणाय मे इत्युपा^{१४} शुम-
 वेक्षते^{१५} ॥३५॥ [७]

१. MHP 'व्युपक. २. MHP om. ३. MHP नुद्रुते. ४. MHP
 रिच्यादा. ५. MHP गायत्रः. ६. HP 'डाशं. ७-७. P repeats.
 ८-८. MHP जिन्वतेति. ९-९. H oms; M वाजसा. १०-१०. MP यवां;
 H यावा. ११. MHP कलशोद्. १२. MH मिमिक्षत; P मिमित. १३. MHP
 गृहाव. १४. MP 'मपेक्षते.

प्राणाय मे इत्युपा^७शुमवेक्षते । 'वर्चोदा = तस्य त इदमुन्मुजे ब्रह्म-
 वर्चसाय इति यत्कामो वा भवति ॥१॥ अपानाय मे इत्यन्तर्यामिन् ॥२॥
 व्यानाय मे इत्युपा^७शुसवनम् ॥३॥ वाचे मे इत्येन्द्रवायवम् ॥४॥
 दक्षक्रतुभ्यां मे इति मैत्रावरुणम् ॥५॥ श्रोत्राय मे इत्याश्विनम्^१ ॥६॥
 चक्षुभ्यां मे इति शुक्रामन्थिनौ ॥७॥ आत्मने इत्याग्रयणम् ॥८॥ वीर्याय मे
 इति यदि कश्चिदतिग्राह्यो भवति ॥९॥ अङ्गेभ्यो मे इत्युक्थ्यम् ॥१०॥
 आयुषे मे इति ध्रुवम् ॥११॥ प्रतिष्ठायै^२ मे इत्युतुपात्रे ॥१२॥ विष्णो-
 र्जठरमसि इत्याहवनीयम् ॥१३॥ इन्द्र(-स्य जठरमसि इ-)ति द्रोणकलशम्
 ॥१४॥ इन्द्रस्य जठरमसि इत्याधवनीयम् ॥१५॥ विश्वेषां देवानां जठरमसि इति
 पूतभृतम् ॥१६॥ सोम त्वामारभामहे^३ इति द्रोणकलशम् । 'उद्गातारं नृचक्षसं
 पारयान्नः स्वस्तये इति ॥१७॥ कोऽसि को नाम इत्यत एवाहवनीयं परेक्षते ।
 'कस्मै त्वा काय त्वा=(पोषः इति ॥१८॥ विश्वेभ्यो मे रूपेभ्यः) इति
 पृषदाज्यमवेक्षते । 'वर्चोदा वर्चसे पवस्व तस्य मे रास्व तस्य ते मक्षीय तस्य
 त इदमुन्मुजे पशुभ्यः इति यत्कामो वा भवति ॥१९॥ स्रुक्षु च ग्रहेषु च
 दशहोतारमध्वयु^४व्याचष्टे ॥२०॥ अप उपस्पृश्य निष्क्रम्य परिवीयमाणा-
 यानु^५वाच आहः^६ ॥२१॥ आग्नेयः पशुः सवनीयः ॥२२॥ (समानं) कर्माऽऽ^७
 प्रवरेभ्यः ॥२३॥ प्रवरं प्रवृणीते ॥२४॥ आश्रावयति^८ ॥२५॥ ओ श्रावय
 इत्याह ॥२६॥ अग्निर्देवो होता^९=होतुर्नाम भवति ॥२७॥ जुहुते होता
 प्रवृताहुतिम् जुष्टो वाचो भूयासम् इति ॥२८॥ अथाध्वयु^{१०}र्जुहोति अग्नि
 युनजिम प्रातर्यावाणमुषाबुधौ^{११} स्वाहा इति ॥२९॥ ओ श्रावय इत्याह ॥३०॥
 मित्रावरुणौ प्रशास्तारौ प्रशास्त्रादित्यसौ मानुषः^{१२} इत्येव शकलं प्रास्यति यथा
 तस्य नाम भवति ॥३१॥ जुहुते मैत्रावरुणः प्रवृताहुतिम् जुष्टो वाचो
 भूयासम् इति ॥३२॥ अथाध्वयु^{१३}र्जुहोति मित्रावरुणौ युनजिम प्रातर्यावाणा-
 बुषाबुधौ स्वाहा इति ॥३३॥ ओ श्रावय इत्याह ॥३४॥ इन्द्रो^{१४}
 ब्राह्मणादित्यसौ मानुषः इत्येव शकलं प्रास्यति यथा तस्य नाम भवति
 ॥३५॥ जुहुते ब्राह्मणाच्छ^{१५}सी प्रवृताहुतिम् जुष्टो वाचो भूयासम् इति ॥३६॥

१. MHP 'त्यश्वि'. २. MHP 'ष्टाया. ३. H रमाय. ४-४. MHP
 वाचाह. ५. MHP कर्म. ६. MHP 'श्रावये'. ७. MHP abr; see supra
 V.4.27-30. ८. MHP प्रातर्यावाणमुषाबुधौ. ९. P मनुषः. १०. MH इन्द्रा.

वाधौ—११

अथाध्वयुर्जुहोति इन्द्र^१ युनज्मि प्रातर्यावाणमुषाबुध^२ स्वाहा इति ॥३७॥
 ओ श्रावय इत्याह ॥३८॥ मरुतः पोत्रादित्यसौ^३ मानुषः इत्येव शकलं
 प्रास्यति यथा तस्य नाम भवति ॥३९॥ जुहुते पोता प्रवृताहुतिम्
 जुष्टो वाचो भूयासम् इति ॥४०॥ अथाध्वयुर्जुहोति मरुतो युनज्मि प्रात-
 र्यावण^४ उषाबुधः स्वाहा इति ॥४१॥ ओ श्रावय इत्याह ॥४२॥ ग्नावो^५
 नेष्टादित्यसौ मानुषः इत्येव शकलं प्रास्यति यथा तस्य नाम भवति ॥४३॥
 जुहुते नेष्टा प्रवृताहुतिम्^६ जुष्टो वाचो भूयासम् इति ॥४४॥ अथाध्वयु-
 र्जुहोति ग्ना^७ युनज्मि प्रातर्यावा^८ उषाबुधः स्वाहा इति ॥४५॥ ओ श्रावय
 इत्याह ॥४६॥ अग्निराग्नीध्रादित्यसौ मानुषः इत्येव शकलं प्रास्यति यथा
 तस्य नाम भवति ॥४७॥ जुहुतेऽग्नोत्प्रवृताहुतिम् जुष्टो वाचो भूयासम् इति
 ॥४८॥ अथाध्वयुर्जुहोति अग्नि युनज्मि प्रातर्यावाणमुषाबुध^९ स्वाहा इति
 ॥४९॥ अथैता आहुतोर्जुहोति ॥५०॥ बृहस्पति युनज्मि प्रातर्यावाणमुषाबुध^{१०}
 स्वाहा इति ब्रह्मणः प्रति ॥५१॥ सूर्य युनज्मि^{११} प्रातर्यावाणमुषाबुध^{१२}
 स्वाहा इति सर्वस्मात्सदसः प्रत्युद्गातुः प्रति ॥५२॥ प्रजापति युनज्मि^{१३}
 प्रातर्यावाणमुषाबुध^{१४} स्वाहा इति सर्वस्मात्सदसः प्रति ॥५३॥ विष्णुं युनज्मि
 प्रातर्यावाणमुषाबुध^{१५} स्वाहा इत्यच्छावाकात्प्रति ॥५४॥ ब्रह्म युनज्मि प्रातर्या-
 वाणमुषाबुध^{१६} स्वाहा इति सुब्रह्मण्यात्प्रति ॥५५॥ पर्जन्यं युनज्मि प्रातर्या-
 वाणमुषाबुध^{१७} स्वाहा इत्युन्नेतुः प्रति ॥५६॥ एतावन्त एवर्त्विजः ॥५७॥
 अत्याश्रावयत्येवातः ॥५८॥ ओ श्रावय इत्याह । अग्निर्हं दैवीनां विशां
 पुर एताऽऽ^{१८} सुन्वम् यजमानो मनुष्याणां तयोरस्थूरि=तनुवः इति ॥५९॥
 प्रसिध्यति कर्म ॥६०॥ अपाव्यानां यजूंष्यनु द्विर्दशहोतुराहुति^{१९}
 जुहोति ॥६१॥ पञ्च^{२०} पवमाने व्याचष्टे ॥६२॥ स्रुवं च स्रुक्षु ॥६३॥
 प्रसिध्यत्येव कर्म ॥६४॥ वपया प्रचर्य आपो हि ह्य मयोमुवः इति तृचेन
 मार्जयन्ते चात्वाले ॥६५॥ संप्रसर्पन्त्येवातः ॥६६॥ [८]

[संप्रसर्पणम्]

संप्रसर्पन्त्येवातः ॥१॥ स्फ्यः स्वस्तिः इत्युत्करमुपतिष्ठन्ते । विघ्नः
 स्वस्तिः=उप ह्वयध्वम् इति ॥२॥ उप मा द्यावापृथिवी ह्वयेताम् इति

१. MHP इन्द्रो. २. MHP पात्रादि. ३. MHP 'र्याविण्ण. ४. MHP
 नावो. ५. MH प्रावृता. ६. MHP अग्नावो. ७. MHP 'र्याविण्ण.
 ८-८. MHP twice. ९. H oms. १०. MHP प्रातर्यावाणामूव.
 ११. P oms आहुति. १२. MHP यच्च.

द्यावापृथिवी ॥३॥ (उपाऽऽस्तावः इ-)त्यास्तावम् ॥४॥ उप कलशः इति
 कलशम् ॥५॥ उप सोमः इति सोमम् ॥६॥ उपाग्निः इत्यग्निम् ॥७॥
 उप देवाः इति देवान् ॥८॥ उप यज्ञः इति यज्ञम् ॥९॥ उप मा होत्रा उपह्वे
 ह्वयन्ताम् इति होत्राः ॥१०॥ नमोऽनये मखन्ने मखस्य मा यशोऽर्थाद् इत्याहव-
 नोयमुपतिष्ठन्ते ॥११॥ नमो रुद्र(-नय मखन्ने नमस्कृत्या मा पाहि इत्याग्नीध्रम्
 ॥१२॥ नम इन्द्राय) मखन्ने 'इन्द्रियं मे वीर्यं मा निर्वन्धीः' इति मार्जालीयम्
 ॥१३॥ दृढे स्थः शिशिरे इतीमे एव । 'समीची माऽ'हसस्पात' सूर्यो मा
 देवो दिव्याद'हसस्पातु वायुरन्तरिक्षादग्निः पृथिव्या यमः पितृभ्यः सरस्वती
 मनुष्येभ्यः इति ॥१४॥ देवी द्वारौ (मा मा संताप्तम् इति सदसः संमृशति
 ॥१५॥ नमः सदसे इति सदः प्रे-)क्षते' ॥१६॥ नमः सदसस्पतये इति
 यजमानम् ॥१७॥ नमः सखीनां पुरोगाणां चक्षुषे इति पूर्वप्रसृतानामक्षिणी-
 क्षते । 'नमो दिवे नमः पृथिव्ये इति ॥१८॥ अहे दंघिषव्य इत्यतस्तृणमादत्ते
 यत्रोपवेक्ष्यन् भवति ॥१९॥ 'उदतस्ति(-ष्ठान्यस्य सदने सीद योऽस्मत्पाक-)
 'तरः इति' तृणं निरस्यति ॥२०॥ इदमहमायुषः सदने 'सीदे इति' पूर्वेण
 होतुर्धिष्णियं प्रत्यगावृत्त उपस्थं कृत्वोपविशति ॥२१॥ उपविश्य जपति
 उल्लिखत उद्गुः=द्याह्नः इति ॥२२॥ आगन्त पितरः सोम्याः इति सदसो
 दक्षिणार्धं परेक्षते ॥२३॥ पितृमानहं यूष्माभिर्भूयासम् इत्यञ्जलिं करोति
 सुप्रजसो मया यूयं (भूयास्त इति ॥२४॥ अध्वर्युश्च प्रतिप्रस्थाता च)
 चमसान्वा' पुरोडाशानभ्येतः' ॥२५॥ प्रातः प्रातःसवनस्येन्द्राय' पुरोडाशा-
 नामवदीयमानानामनुब्रूहि इत्याहाद्रवन्नध्वर्युः' ॥२६॥ द्वयोः प्रतिप्रस्थातोप-
 स्तृणीते ॥२७॥ द्विर्धानानां जुह्वामवद्यति, द्विः करम्भस्य, द्विः परिवा-
 पस्य, 'द्विः पुरोडाशस्य, द्विः पयस्यायाः ॥२८॥ अभिघारयति ॥२९॥
 प्रत्यनक्ति ॥३०॥ सकृदुत्तरार्धादुपभृत्यवद्यति ॥३१॥ द्विरभिघारयति
 ॥३२॥ प्रत्यनक्ति ॥३३॥ सन्धायाध्वर्यव आदधाति ॥३४॥ ओ आवय

१-१. MHP मखस्य मा यशोर्यादिति [MP यशोर्योदिति] repeated
 instead of इन्द्रियं मे वीर्यं मा निर्वन्धीः. २. Cf. BaudhŚS VII.10:215.
 17-18; P क्षाते. Cf. infra.VII.14.27. ३. H 'क्षिणीकृते. ४. MH
 'त्युदतस्ति; P त्युदव्रतस्ति. ५-५. MHP वसुरिति. ६-६. MHP सीदेति.
 ७. H उपस्थ. ८. MP 'चमसान्वा. ९. P पुरोशान'. १०. P सवस्ये'.
 ११. P 'हाद्रवन्न' १२. MHP परिवास्य.

इत्याह ॥३५॥ प्रातः प्रातःसवनस्येन्द्राय^१ पुरोडाशान् प्रस्थितान् 'प्रेष्य इति'^२
 ॥३६॥ वषट्कृते जुहोति ॥३७॥ अग्नयेऽनुब्रूहि इत्याह पुरोडाशानां^३
 स्विष्टकृतं^४ समानयमानः ॥३८॥ ओ^५ श्रावय इत्याह ॥३९॥ अग्नये
 'प्रेष्य इति'^६ ॥४०॥ वषट्कृते जुहोति ॥४१॥ अत्याक्रम्य^७ यथायतनं^८
 सुची सादयित्वैतान् पुरोडाशां^९स्तान् होत्र उपनिधायार्द्रवन्नाह वायव
 इन्द्रवायुभ्यामनुब्रूहि इति ॥४२॥ ऐन्द्रवायवं ग्रहमादत्ते^{१०}ऽध्वयुः ॥४३॥
 [९] [इति द्वितीयोऽनुवाकः]

[द्विदेवत्यग्रहाः]

(ऐन्द्र-) 'वायवं = ध्वयुः' ॥१॥ उपयामगृहीतोऽसि इति प्रतिगृह्णीते
 प्रतिप्रस्थातौदुम्बरेणादित्यपात्रेण चतुःक्षकिना द्रोणकलशात् । 'वाक्षदसि'^१
 वाक्पाभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णामि इति ॥२॥
 अध्वरो यज्ञोऽयमस्तु देवाः इति निष्क्रामते । 'ओषधीभ्यः पशवे नो जनाय इति'
 ॥३॥ निष्क्राम्याध्वयुर्यजुर्जपति विश्वस्मै भूतायाध्वरोऽसि स पिन्वस्व घृतवद्देव
 सोम इति ॥४॥ ओ श्रावय इत्याह ॥५॥ वायव इन्द्रवायुभ्यां 'प्रेष्य इति'^२
 ॥६॥ वषट्कृते जुहुतः ॥७॥ पुनर्वषट्कृते जुहुतः ॥८॥ द्विद्विरेतौ हूयेते
 ॥९॥ सकृत्सकृदुत्तरे द्विदेवत्याः ॥१०॥ यो न इन्द्रवायू अमिदासति इत्यनुम-
 न्त्रयेते । 'आतृव्य उत्पिपीते शुमस्पती इदमहं तमधरं पादयामि यथेन्द्राहुमुत्तम-
 श्वेतयानि इति ॥११॥ प्रतिप्रस्थातुः पात्रे स^३स्त्रावमवनयति ॥१२॥ तमु
 स आदित्यस्थाल्यां देवेभ्यस्त्वा इति ॥१३॥ द्रुत्वैतत्पात्रं^४ होत्र उपनिधा-
 यार्द्रवन्नाह मित्रावरुणाभ्यामनुब्रूहि इति ॥१४॥ मैत्रावरुणं ग्रहमादत्तेऽध्वयुः
 ॥१५॥ उपयामगृहीतोऽसि इत्येव प्रतिगृह्णीते^५ प्रतिप्रस्थाता । 'ऋतसदसि
 चक्षुष्पाभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यां = गृह्णामि इति ॥१६॥ निष्क्रामते ॥१७॥ ओ
 श्रावय इत्याह ॥१८॥ मित्रावरुणाभ्यां 'प्रेष्य इति'^६ ॥१९॥ वषट्कृते जुहुतः
 ॥२०॥ यो नो मित्रावरुणावमिदासति इत्यनुमन्त्रयेते^७ । 'आतृव्य उत् = तयानि
 इति ॥२१॥ प्रतिप्रस्थातुः पात्रे स^८स्त्रावमवनयति ॥२२॥ तमु स आदि-
 त्यस्थाल्यां विश्वे देवेभ्यस्त्वा इति ॥२३॥ द्रुत्वैतत्पात्रं^९ होत्र उपनिधा-

१. MP 'सवस्ये'. २-२. MHP प्रेष्यति. ३. H आ. ४. MHP आक्रम्य.
 ५ MHP ग्रहणमा°. ६. MHP om. ७. MP वाक्षसदसी. ८. H पतिगृ°. ९. MHP मन्त्रयेत.

याद्रवन्नाह अश्विभ्यामनुब्रूहि इति ॥२४॥ आश्विनं ग्रहमादत्तेऽध्वयुः
 ॥२५॥ उपयामगृहीतोऽसि इत्येव प्रतिनिगृह्णीते प्रतिप्रस्थाता । 'श्रुतसदसि
 श्रोत्रपाभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां' गृह्णामि इति ॥२६॥
 निष्क्रामते ॥२७॥ ओ श्रावय इत्याह ॥२८॥ अश्विभ्यां ^२प्रेष्य इति ^३ ॥२९॥
 वषट्कृते जुहुतः ॥३०॥ यो नोऽश्विनावभिदासति इत्यनुमन्त्रयेते । 'भ्रातृभ्यः =
 तयानि इति ॥३१॥ प्रतिप्रस्थातुः पात्रे सऽऽवावमवनयति ॥३२॥ तमु स
 आदित्यस्थाल्यां विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः इति ॥३३॥ विष्णुवृक्षम इत्येनेमेते-
 नैव पात्रेणापिदधाति । 'एष ते सोमस्तऽ रक्षस्व तं ते दुश्चक्षा' माऽवहृद्
 इति ॥३४॥ द्रुत्वेत्पात्रऽ होत्र^४ उपनिधायद्रवन्नाह उन्नीयमानेभ्योऽनु-
 ब्रूहि होतुश्चमसमनूनयध्वमुभयतः^५ शुक्राच्च कुरुवमच्छावाकस्य चससाध्वयो मा
 त्वमुन्नेष्टाः इति ॥३५॥ प्रोक्षिताप्रोक्षिताश्चत्वारः^६ शकला उपकल्पता
 भवन्ति ॥३६॥ शुक्रौ प्रोक्षितौ, कृष्णावप्रोक्षितौ ॥३७॥ (शुक्र-)मध्वयु-
 (-रादत्ते) मन्थिनं प्रतिप्रस्थाता ॥३८॥ शुक्राभ्यां^७ शकलाभ्यामुपरिष्ठा-
 दपिधत्तः, कृष्णाभ्यामुपयच्छतः ॥३९॥ स्तुतोऽसि जनघा देवास्त्वा शुक्रपाः
 प्रणयन्तु इत्यध्वयुर्निष्क्रामति ॥४०॥ स्तुतोऽसि = स्त्वा मन्थिपाः प्रणयन्तु
 इति प्रतिप्रस्थाता ॥४१॥ पूर्वेण हविर्धाने अपरेणाहवनीयं प्रत्यङ्ङावर्तयति
 ॥४२॥ तस्य नाभ्यां (ब्रह्म) संघत्तम् इति ग्रहौ^८ संघत्तः । 'तस्मे जिव्वतम्'
 ॥४३॥ [१०]

ब्रह्म संघत्तं तस्मे जिव्वतं, क्षत्रं = जिव्वतं, विशऽ संघत्तं 'तां मे'
 जिव्वतं, इषं = तां मे जिव्वतं, गौपत्यऽ^९ संघत्तं तस्मे जिव्वतं, प्राणऽ संघत्तं =
 वाचऽ संघत्तं तां मे जिव्वतम् इति ॥१॥ सुवीराः प्रजाः प्रजनयन् परीहि
 इति दक्षिणेनाहवनीयमध्वयुर्(-रुत्तखेदि) परिक्रामति^{१०} । 'शुक्रः शुक्रशोचिषा
 इति ॥२॥ सुप्रजाः प्रजाः प्रजनयन् परीहि इत्युत्तरेण प्रतिप्रस्थाता ।
 ('मन्थी मन्थिशोचिषा इति)^{११} ॥३॥ तौ^{१२} संजग्मानौ दिव आ पृथिव्याः
 इत्यन्तरा यूपं चाहवनीयं च ग्रहौ समागमयतः^{१३} । 'प्राणः स्थः प्राणं मयि
 घत्तं प्राणं यज्ञाय घत्तं प्राणं यज्ञपतये घत्तम् ॥ अपानः स्थोऽपानं मयि

१. MP ध्रुवाध्यक्षा. २-२. MHP प्रेष्यति. ३. P दृश्चक्षा. ४. P
 adds प्रति. ५. MHP 'हवनीयमा' ६. MHP 'मुमवयः. ७. MH प्रोक्षिताः
 प्रो. ८. P ग्रहो. ९. MHP जिव्वतः. १०-१०. H ता नो. ११. MHP गौवत्यं.
 १२. MHP 'क्रामत. १३. MHP om. १४. H oms. १५. P 'गमयय.

घत्तमपानं यज्ञाय घत्तमपानं यज्ञपतये घत्तम् ॥ व्यानः स्थो व्यानं मयि घत्तं
 व्यानं यज्ञाय घत्तं व्यानं यज्ञपतये घत्तम् ॥ चक्षुः स्थश्चक्षुर्मयि घत्तं चक्षुर्यज्ञाय
 घत्तं चक्षुर्यज्ञपतये घत्तम् ॥ श्रोत्रं स्थः श्रोत्रं मयि घत्तं श्रोत्रं यज्ञाय
 घत्तं श्रोत्रं यज्ञपतये घत्तम् ॥ मनः स्थो मनो मयि घत्तं मनो यज्ञाय
 घत्तं मनो यज्ञपतये घत्तम् ॥ वाक् स्थो वाचं मयि घत्तं वाचं यज्ञाय घत्तं वाचो
 यज्ञपतये घत्तम् ॥ तौ देवौ शुक्रामन्थिनी=माने च इति ॥४॥ शुक्रस्या-
 धिष्ठानमसि इति दक्षिणेन पदाऽध्वयुंरुत्तरवेदिमधितिष्ठति ॥५॥ मन्थि-
 नोऽधिष्ठानमसि इत्युत्तरेण प्रतिप्रस्थाता ॥६॥ निरस्तः शण्डः सहामुना इति
 कृष्णं शकलमध्वयुं निरस्यति ॥७॥ यं द्वेष्टि यजमानस्तं ध्यायति ॥८॥
 निरस्तो मर्कः इति प्रतिप्रस्थाता ॥९॥ यमेव द्वेष्टि यजमानस्तं ध्यायति
 ॥१०॥ अप उपस्पृश्य शुक्रैषा ते समित्तया समिध्यस्व स्वाहा इति
 शुक्रं शकलमध्वयुं राहवनीये प्रास्यति ॥११॥ मन्थिन्नेषा ते समित्तया
 'समिध्यस्व स्वाहा इति' प्रतिप्रस्थाता ॥१२॥ 'आश्रावयति ॥१३॥ ओ आवय'
 इत्याह ॥१४॥ प्रातः प्रातःसावस्य शुक्रवतो मन्थिवतो मधुश्चुत इन्द्राय सोमाम्
 प्रस्थिताम् 'प्रेष्य इति' ॥१५॥ वषट्कृते जुह्वति ॥१६॥ अनुवषट्कृते
 जुह्वति ॥१७॥ स प्रथमः संकृतिर्विश्वकर्मा इति तौ जुहुतः । 'स प्रथमो
 'मित्रो वरुणो'=तस्मा इन्द्राय सुतमा जुहोमि (स्वाहा)' इत्यध्वयुं जुहोति,
 तस्मै सूर्याय सुतमा जुहोमि (स्वाहा)' इति प्रतिप्रस्थाता ॥१८॥ प्रेतु होतुश्चमसः
 इत्याह । 'प्र ब्रह्मणः' प्रोद्गातुः प्र यजमानस्य प्र यन्तु सदस्यानामृत्विजां
 चमसाध्वर्यवः 'सकृत् सकृच्छ्रकस्याभ्युत्थीयोपावर्तध्वम्' इति ॥१९॥ परिद्रुत्यो-
 भावाग्रयणेऽवनयतः' ॥२०॥ उभौ होतृचमसे ॥२१॥ तूष्णीमाग्रयणे ॥२२॥
 हुतं त्वा हुतेऽवनयामि इति होतृचमसे सऽस्त्रावमवनयति । 'ऊर्जस्वन्तं देवेभ्यः
 पयस्वन्तं मनुष्येभ्यः इति ॥२३॥ यजमानचमसं नान्तरितं' (निधायैतत्
 पात्रमायन्ति)' ॥२४॥ अथैतं मन्थिनः सऽस्त्रावं जुहोति प्रतिप्रस्थातोत्तरस्य
 परिधेरनीकस्पृशमङ्गारं कृत्वा एष ते रुद्रभागो यं निरया=स्वस्तिऽ स्वाहा

- १-१. MHP समिध्यस्वाहेति. २-२. MHP आश्रावयेत्याश्रावयेत्याह.
 ३-३. MHP प्रेष्यति. ४-४. MHP मित्रावरुणो. ५. MHP om.
 ६. MHP om. ७. MHP ब्राह्मणः. ८-८. H सकृत् once; MP क्रस्योभ्यु-
 त्थीयो'; H 'च्छक्रस्योत्थीयो'. ९. MP परिद्रुत्यो'; H 'हृत्यो. १०. MHP
 'चमसन्नान्तरितो [P 'सान्ना']. ११. MHP om.

इति ॥२५॥ पात्रैर्मैत्रावरुणचमसमन्वारभ्याश्चावयति ॥२६॥ ओ आवय
इत्याह ॥२७॥ प्रशास्तर्यंज इति ॥२८॥ वषट्कृते जुहोति ॥२९॥ अनु-
वषट्कृते जुहोति ॥३०॥ उत्प्रदाय मैत्रावरुणचमसं ब्राह्मणाच्छुशिनश्च-
मसमन्वारभ्याश्चावयति ॥३१॥ ओ आवय इत्याह ॥३२॥ ब्रह्मन् यज
इति ॥३३॥ वषट्कृते जुहोति ॥३४॥ अनुवषट्कृते जुहोति ॥३५॥
उत्प्रदाय ब्राह्मणाच्छुशिनश्चमसं पोतुश्चमसमन्वारभ्याश्चावयति ॥३६॥
ओ आवय इत्याह ॥३७॥ पोतर्यंज इति ॥३८॥ वषट्कृते जुहोति ॥३९॥
अनुवषट्कृते जुहोति ॥४०॥ उत्प्रदाय पोतुश्चमसं नेष्टुश्चमसमन्वारभ्या-
श्चावयति ॥४१॥ ओ आवय इत्याह ॥४२॥ नेष्टुर्यंज इति ॥४३॥ वषट्कृते
जुहोति ॥४४॥ अनुवषट्कृते जुहोति ॥४५॥ उत्प्रदाय नेष्टुश्चमसमग्नी-
धश्चमसमन्वारभ्याश्चावयति ॥४६॥ ओ आवय इत्याह ॥४७॥ अग्नीद् यज
इति ॥४८॥ वषट्कृते जुहोति ॥४९॥ अनुवषट्कृते जुहोति ॥५०॥ अग्नी-
दुपह्वयस्व यजमानम् इत्याह ॥५१॥ ये वषट्कुर्वन्ति ते यजमानमुपह्वयन्ते
॥५२॥ अयाङग्नीत् इत्याहाध्वयुः ॥५३॥ सद आगत्य स मद्रम(-कः इत्याह
होता) । 'यो नः सोमं पाययिष्यति इति ॥५४॥ पुरस्तादिडायै द्विदेवत्यान्
भक्षयतः ॥५५॥ [११]

[द्विदेवत्यभक्षः]

पुरस्तादिडायै द्विदेवत्यान् भक्षयतः ॥१॥ प्रतिगृह्णात्यस्मा^१ ऐन्द्रवायवं
पात्रं^२ होता ॥२॥ तदनुसृजन् प्रतिनुदते ॥३॥ मयि वसुः पुरो वसुः इति
भक्षयति होता ॥४॥ अथाध्वयु^३ भक्षयति 'वाक्पा वाचं मे पाहि इति ॥५॥
पुरोडाशशकलमस्मिन् प्रत्यस्योपस्थान एतत्कुस्ते^४ ॥६॥ प्रतिगृह्णात्यस्मे
मैत्रावरुणं^५ (पात्रं^६ होता ॥७॥ तदनुसृजन्नेव प्रतिनुदते ॥८॥ मयि
वसुविदवसुः इति भक्षयति होता ॥९॥ अथाध्वयु^७ भक्षयति चक्षुष्पा चक्षुर्मे
पाहि इति ॥१०॥ पुरोडाशशकलमस्मिन् प्रत्यस्योपस्थान एतत्कुस्ते ॥११॥
प्रतिगृह्णात्यस्मा आश्विनं^८ पात्रं^९ होता ॥१२॥ तदनुसृजन्नेव प्रतिनुदते
॥१३॥ मयि वसुः संयदवसुः इति भक्षयति होता ॥१४॥ अथाध्वयु^{१०} भक्षयति
श्रोत्रपाः श्रोत्रं मे पाहि इति ॥१५॥ अथेडोपहृता^{११}श्चमसान् भक्षयति ॥१६॥

१. MHP अग्नीत्. २. MHP प्रगृ°. ३-३. MHP broken, but the
text from ऐन्द्रवायवं to एतत्कुस्ते repeated thereafter on the basis
of which this text has been emended. ४. MHP मैत्रावरुणाय.

भक्षेहि माऽऽविश इति पुरस्ताद् भक्षस्य जपति । °दीर्घायुत्वाय = वर्चसे इति ॥१७॥ वसुमदगणस्य सोमदेव ते इति प्रतिदधते । °मतिविदः प्रातः-सवनस्य गायत्रच्छन्दस इन्द्रपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि इति ॥१८॥ समुपहवमुच्छिषन्ति ॥१९॥ राजानमाप्याययन्ति आप्यायस्व समेतु = सङ्गथे इति ॥२०॥ सीदन्ति नाराशुऽसाः)¹ ॥२१॥ [१२]

[इति तृतीयोऽनुवाकः]

[माध्यन्दिनसवनम्]

¹(आ माऽस्काञ् इति द्रप्सानास्कन्नानभिमन्त्रयते °सह प्रजया = निर्वन्धोः इति ॥१॥ द्रप्सश्च = प्रजा-)पतये¹ त्वा इति द्रोणकलश² = भन्त एनं येऽन्वारभन्ते ॥२॥ निष्क्रम्य विप्रुषाऽ होमं जुहोति यो द्रप्सो अऽऽशुः पतितः = जुहोमि स्वाहा इति ॥३॥ ऋचा स्तोमऽ समर्धय इत्यनुचरीम् । °गायत्रेण = वर्तनि स्वाहा इति ॥४॥ सप्तहोतारं मनसाऽनुद्रुत्य स्रुवाहुति जुहोति ॥५॥ (वागग्नेग अग्र ए-)तु इति प्रत्यञ्च आस्तावाय सर्पन्ति । °ऋजुगा³ = मयि प्राणा हुऽ सोमः पवते इति ॥६॥ ब्रह्मन् स्तोष्यामः ॥७॥ प्रशास्तः इत्या⁴ = पूतभूति ॥८॥ चतुर्होतारमध्वर्युर्व्याचिष्टे ॥९॥ यदाष्टम्या प्रस्तौत्यथान्वारोहं वाचयति सुपर्णोऽसि⁵ त्रिष्टुप्छन्दा अनु त्वाऽऽरभे स्वस्ति मा संपारय इति ॥१०॥ स्तुते संप्रेष्यति अग्नीदग्नीन्विह(-र बहिः स्तृणीहि पुरोडाशां अलंकुरु प्रतिप्रस्थातर्दधिघर्मणाद्रव होतर्वदस्व यत्ते वाद्यम्⁶ इति ॥११॥ आगत्याग्नीध्रं यावती द्यावापृथिवी महित्वा इति तिरःपवित्रऽ स्रुचि दध्यानयति । °यावच्च सप्त = स्तुतम्⁷ इति ॥१२॥ श्रातऽ⁸ हविः

१. MHP broken. I have tried to reconstruct the broken text to some extent dealing with द्विदेवत्यभक्षः. The text dealing with the remaining rituals of the प्रातःसवन is broken. २. In the beginning some portion of the text (equal to BaudhŚS VIII.1 dealing with the Mādhyandina savana is broken. Mss indicate the missing of the text with : अत्र ग्रन्थपातः. M adds चिह्नितकोष्ठस्थसंख्यायाभावः. ३. Cf supra VII.7.1-4. ४. MHP abr; see VII.7.4-8. ५. MHP abr; see VII.7.12-15. ६. MHP abr; see VII.7.17-20. ७. M सुपर्णो; P स्रवेणासि. ८. MP पाद्यम्. ९. P सृतम्; H स्तुनम्. १०. HP श्रुतं.

इत्याहवनीयस्यार्धमाद्रवन्नध्वर्युः ॥१३॥ ओ आवय इत्याह ॥१४॥
 दधिधर्मस्य इति ॥१५॥ वषट्कृते जुहोति ॥१६॥ 'मयि त्यदिन्द्रियं' महत्
 इति स जुहोति । 'मयि दक्षो मयि क्रतुः । मयि घायि सुवीर्यं धर्मस्त्रिगुवि-
 रोचते' ॥ आकृत्या मनसा सह विराजा ज्योतिषा सह । यज्ञेन पयसा सह =
 तस्य दोहमशीमहि = स्वाहा इति ॥१७॥ अनुवषट्कृते जुहोति ॥१८॥ सऽ-
 सृप्यैतस्य महावीरस्यत्विजो भक्षयन्ति इन्द्रपीतस्य^१ वयं शुक्रस्य रोचनावतः
 साहस्रस्य यशस्विनो धुक्षीमहि प्रजामिषम् इति ॥१९॥ होता प्रथमो भक्ष-
 यत्यथाध्वर्युरथ ब्रह्मास्य प्रतिप्रस्थाताऽथारनीदथ यजमानः^२ ॥२०॥
 प्राणेस्ते भक्षयन्ति, प्रत्यक्षाद् भक्षो यजमानस्य ॥२१॥ माध्यन्दिनीयेः
 पुरोडाशैः प्रचरति ॥२२॥ तेषां^३ स्विष्टकृता सह चतुर्होतुरार्हति जुहोति
 ॥२३॥ पञ्च^४ पवमाने व्याचष्टे ॥२४॥ तान् होत्र उपनिधायाद्रवन्नाह^५
 उन्नीयमानेभ्योऽनुब्रूहि^६ होतुश्चमसमनूयध्वमुमयतः शुक्राच्च कुरुष्वमच्छावाकस्य
 चमसाध्वर्यो^७ त्वमुन्नयस्व इति ॥२५॥ प्रोक्षिताप्रोक्षिताश्चत्वारः^८
 शकलाः^९ = ब्रह्म संघत्तम् इति ॥२६॥ प्रसिद्धं^{१०} संघत्तः ॥२७॥ प्रसिद्धं
 परिक्रमतः ॥२८॥ प्रसिद्धं चरणमा आवणात् ॥२९॥ ओ आवय इत्याह
 ॥३०॥ माध्यन्दिनस्य सवनस्य निष्केवल्यस्य भागधेयस्य शुक्रवतो^{११} मन्यिवतो^{१२}
 मधुश्चुत इन्द्राय सोमाच्च प्रस्थिताच्च^{१३} प्रेष्य इति^{१४} ॥३१॥ वषट्कृते जुहोति
 ॥३२॥ स प्रथमः संकृतिः^{१५} = आवय इत्याह ॥३३॥ ब्रह्मन् यज पीतयंज
 नेष्ट्र्यंजाच्छावाक यजाग्नीद् यज इति ॥३४॥ वषट्कृते जुहोति ॥३५॥
 अग्नीदुपह्वयस्व यजमानम् इत्याह ॥३६॥ ये वषट्कुर्वन्ति ते यजमानमु-
 पह्वयन्ते ॥३७॥ अयाङ्मनीद् इत्याहाध्वर्युः ॥३८॥ सद आगत्य स मद्रमकः
 इत्याह होता । 'यो नः सोम' पाययिष्यति इति ॥३९॥ इडोपहूता^{१६}श्चम-
 सान् भक्षयति ॥४०॥ भक्षेहि माऽऽविषा इति पुरस्ताद् भक्षस्य जपति ।
 'दीर्घायुत्वाय = वर्चसे इति ॥४१॥ रुद्रवद्गणस्य सोम देव ते इति प्रतिदधते ।

१-१ M मयि त्यतन्द्रिं, HP मयीत्यतीन्द्रियं. २. H 'स्त्रिगुविरोः'.
 ३. MHP इन्द्रवीतस्य. ४. MHP 'मानस्य. ५. MHP यच्च. ६-६. MHP
 दवन्ताहवनीय; [H 'वहनी']. ७. MHP 'ध्वर्योः'. ८. MHP प्रोक्षिताः
 प्रोक्षि'. ९. MHP abr; see VII.10.36-43. १०. H 'वन्तो; P
 शुक्रावतो. ११. P मन्यितो. १२-१२. MHP प्रेष्यति. १३. MHP abr;
 see VII.11.18-32.

‘मतिविदो माध्यन्दिनस्य सवनस्य त्रिष्टुप्छन्दस इन्द्रपीतस्य मधुमत उपहृतस्यो-
पहृतो भक्षयामि इति ॥४२॥ समुपहवमुच्छिषन्ति ॥४३॥ राजानमाप्याय-
यन्ति सं ते पयाँऽसि = क्षिष्व इति ॥४४॥ सीदन्ति नाराशँसाः ॥४५॥
सन्नेषु नाराशँसेषूत्तरेणाग्नीध्रं परीत्य जुहोति दाक्षिणानि ॥४६॥ [१३]

उत्त^१ = दशहोमीये वाससि हिरण्यं प्रबध्नाति ॥१॥ त^२ सुच्यवद-
धाति^३ ॥२॥ तस्यां चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥३॥ ‘तज्जुहोति उदु त्यं’
जातवेदसम् इति गार्हपत्ये । ‘देवं वहन्ति = सूर्यं’ स्वाहा इति ॥४॥ अपरं
चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥५॥ तज्जुहोति चित्रं देवाना = नीकम् इति गार्हपत्य
एव । ‘चक्षुमित्र = स्थुषश्च स्वाहा इति ॥६॥ आगत्याग्नीध्रं चतुर्गृहीतं
गृह्णीते ॥७॥ तज्जुहोति अग्ने नय = विधेय स्वाहा इति ॥८॥ (दिवं गच्छ
सुवः पत इ-)ति हिरण्यं’ हुत्वोद्गृह्णीति ॥९॥ रूपेण वो रूपमभ्यमि इति
दक्षिणा अभ्येति । ‘वयसा वयः’ इति ॥१०॥ तुथो वो विश्ववेदा वि भजतु
इत्येना व्यपक्रामति । ‘वर्षिष्ठे अधि नाके इति ॥११॥ एतत्त अग्ने’ राध ऐति
सोमच्युतम् इत्येना आ प्रच्यावयति । ‘तन्मित्रस्य पथा नयतंस्य’ (पथा प्रेत
चन्द्रदक्षिणा यज्ञस्य पथा सुविता नयन्तीः इति ॥१२॥ ब्राह्म-)णम् इत्यात्रेयमि-
त्याह ॥१३॥ तस्मै नयत्येतच्चन्द्रम् ॥१४॥ ‘एवमेवोन्नेत्रे ॥१५॥ एवमे-
वाग्नीध्रे’ नयति ॥१६॥ एवं ब्रह्मणे ॥१७॥ एव’ होत्रे ॥१८॥
एवमुद्गात्रे ॥१९॥ एवमध्वर्यवे ॥२०॥ एव’ सदस्याय ॥२१॥ एवं
प्रस्तोत्रे ॥२२॥ एवं प्रतिप्रस्थात्रे ॥२३॥ एवं मैत्रावरुणाय ॥२४॥ एवं
ब्राह्मणाच्छँसिने ॥२५॥ (एवमेवाच्छावाकाय पोत्रे नेष्ट्रे) ध्रुवगोपाय
ग्रावस्तुते स’ स्रावयित्रे सुब्रह्मण्यायाभिघाराय प्रतिहत्र’ उत्तमाय नयति
॥२६॥ वि सुवः पश्य व्यन्तरिक्षम् इति नीत्वा दक्षिणाः सदः प्रेक्षते ।
‘यतस्व सदस्यैः इति ॥२७॥ अस्मद्वात्रा देवत्रा गच्छत इत्येना अनुमन्त्रयते ।
मधुमती = तन्नः स’ उष्कृतम् इति ॥२८॥ अत्र (जुहोति यज्ञ-)पतिमृषय एनसाऽऽहुः

१. MHP abr; I doubt whether this abridged text refers to VII.13.46, or some other portion which is broken in the beginning of the Mādhyandina savana. २. MHP ध्रुवच्यव^४. ३-३. M ‘होत्युदित्यं; HP ‘होत्यादित्यं. ४. MHP वयवः. ५. P अग्नी. ६. M नयतस्य, P. नत्तस्य. ७. MHP नायत्ये. ८-८. MP ‘न्नेत्येव, H ‘नेत्येव’.

इत्याग्नीध्रे^१ पञ्च सुवाहुतीः ॥२९॥ इन्द्रस्य योनिरसि मा मा हि^२सीः इति
नीतासु दक्षिणासु चात्वाले कृष्णविषाणां प्रास्यति ॥३०॥ एवमेव नस्कू-
जनी^३ पत्नी ॥३१॥ इन्द्राय मरुत्वतेऽनुब्रूहि इत्याहाद्रवन्नध्वयुः ॥३२॥
नानाश एवैतो ग्रहावाददाते अध्वयुश्च प्रतिप्रस्थाता चोभौ^४ ॥३३॥
(आश्रावयति ॥३४॥ ओ आवय इत्याह ॥३५॥ इन्द्राय मरुत्वते 'प्रेष्य
इति' ॥३६॥ वषट्कृते जुहुतः ॥३७॥ अनुवषट्कृते जुहुनः ॥३८॥ यदि
होताऽनुवषट्करोत्यध्वयुः उपह्वयस्व इतीह ब्रूयात् ॥३९॥ प्रतिप्रस्थाता
प्रतिप्रस्थातुः पात्रे स^५स्त्रावमवनयति^६ ॥४०॥ तस्मादाददान आह ॥४१॥
स्वं पात्रं^७ 'प्रयच्छन्नाह अनेन^८ तृतीयं मरुत्वतीयं गृहाण इति ॥४२॥
तेन स गृह्णाति इन्द्र मरुत्वते (एष ते योनिरिन्द्राय त्वा मरुत्वते)' इति
॥४३॥ दशापवित्रेण परिमृज्य सादयति ॥४४॥ हिरण्येन श्रीणाति
॥४५॥ द्रुत्वैतस्या अध्वयुर्होतारं प्रति भक्षयति वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु
इति ॥४६॥ पराडावततेऽध्वयुः पुरस्ताद्धोतुः सह पात्रेण इडा देवहू^९ =
मदन्तु इति यावदेतस्य^{१०} यजुषोऽभ्याप्नोति ॥४७॥ अभ्याह्वयत एनम्^{११}
अध्वर्यो शो^{१२}सावोऽम् इति ॥४८॥ 'शो^{१३}सामोदैव'^{१४} इत्यध्वयुः प्रत्युत्तिष्ठति
॥४९॥^{१५} आ त्वा रथं यथोतये^{१६} इत्यनुष्टुभ^{१७} होता प्रतिपद्यते ॥५०॥
तस्यै द्विन्यस्यति^{१८} प्रथमाभ्यां पदाभ्याम् ॥५१॥ द्विरेवास्या अध्वर्युर्न्यस्यति^{१९}
॥५२॥ समस्योत्तराभ्या^{२०} होता प्रणोति ॥५३॥ समस्यैवोत्तराभ्यामध्वयुः
प्रणोति ॥५४॥ प्रसिध्यति प्रतिगरः ॥५५॥ न्यासे चैव प्रणवे च प्रत्या-
गृणाति ॥५६॥ 'एतन्मरुत्वतीयमुक्थम् उक्थं वाचि इत्युक्त्वा'^{२१} द्रवति
॥५७॥ आदत्त एतं ग्रहम् ॥५८॥ अनूद्यच्छन्ते चममान् ॥५९॥ ओ आवय
इत्याह ॥६०॥ उक्थशा यज सोमस्य इति ॥६१॥ वषट्कृते जुहोति ॥६२॥

१. MHP 'ग्नीध्र. २. MHP जनीः. ३. MHP चोत्रा. ४-४. MHP
प्रेष्यति. ५. MHP 'वमानयति. ६-६. MP 'च्छन्नाहोनेन; H 'च्छन्नाहोनेन.
७. MHP om. ८. H परस्ता'. ९. MHP add इति. १०-१०. 'भ्यामो-
त्यभ्याह्वयमेनम्. ११-११. P 'सामादैव. १२-१२. MHP 'त्याध्वारयथोदय.
१३. MH द्विन्यस्य'; P. द्विन्यस्य; thus Ao.II.158.11. १४. MHP
अध्वयुर्न्य. १५-१५. MHP मरुत्वदीयमुक्थमुक्तं पाचीत्यु° [M 'मुक्थमु-
क्थमुक्तं]; P corrected in red ink as मुक्थमुक्थमुक्थं.

(अनुवषट्कृते जुहोति ॥६३॥)^१ अनुप्रकम्पयन्ति^२ चमसान् ॥६४॥ न जुह्वति ॥६५॥ हुतं त्वा भक्षितेऽवनयामि इति होतृचमसे^३ स^४ स्नावमवनयति । ऊर्जस्वन्तं देवेभ्यः पयस्वन्तं मनुष्येभ्यः इति ॥६६॥ य^५ = यन्ति ॥६७॥ नाराश^६ सपीतस्य^७ सोम देव ते इति प्रतिदधते । मतिविदो माध्यन्दिनस्य सवनस्य त्रिष्टुप्छन्दसः पितृपीतस्य मधुमत^८ = उत्तमानि धिष्व इति ॥६८॥ सीदन्ति नाराश^९ साः ॥६९॥ सन्नेषु नाराश^{१०} सेषु संप्रेष्यति ॥७०॥ [१४]

अभिषोतारः^१ परिविशतोलूखलानुद्वादयाग्नीदाशिरं^२ विनय^३ प्रति-
पस्थातः सौम्यस्य^४ वित्ताद् इति परोक्षात् संप्रेषः ॥१॥ एतत् कुर्वन्ति ॥२॥
ग्रावभिरभिषोतारोऽभिषवणचमं पयु^५ पविशन्ते ॥३॥ पूर्वेण शालामपरेण
सदो व्रीहियवौ^६ प्रास्थोलूखलमुसले उपकल्पयति^७ ॥४॥ अस्मै देवासो
वपुषे चिकित्सत^८ १ इत्यग्नीदाशिरं विनयति^९ । यमाशिरा = गृहे
इति ॥५॥ प्रतिप्रस्थाताऽग्नीधमाह सौम्यमा वप इति ॥६॥ उन्नेतः इत्याहा-
द्रवन्नध्वयुः^{१०} । यदेमं^{११} ग्रहं गृह्णाम्यथ शुक्रं पूतभृत्यवनय इति ॥७॥ माहेन्द्रो^{१२}
शुक्रपात्रेण गृह्णाति मह्यं इन्द्रो य^{१३} ओजसा इति गायत्रिया यदि रथन्तर-
सामा ॥८॥ मह्यं इन्द्रो नृवदा^{१४} इति त्रिष्टुभा यदि बृहत्सामा^{१५} ॥९॥
उभाम्यां गृह्णीयादुभयसामा^{१६} ॥१०॥ एष ते योनिर्महेन्द्राय त्वा इति दशा-
पवित्रेण परिमृज्य सादयति ॥११॥ हिरण्येन श्रीणाति ॥१२॥ शुक्रं पूत-
भृत्युन्नेताऽवनयति ॥१३॥ न्युब्जकलशं प्रस्तरमादाय स्तोत्रेण द्रवति
॥१४॥ वायुर्हिङ्कर्ता इत्युपाकरणं^{१७} जपति ॥१५॥ मयि प्रा(-णा उपावर्त-)^{१८} ध्वं
यजमानाभिसर्प इति सामनुद्ब्रुते^{१९} संप्रेष्यति । अभिषोतारोऽभिषुणुतोलूखलानु-
द्वादयाग्नीदाशिरं विनय प्रतिप्रस्थातः सौम्यस्य श्रुतस्य विद्धि इति प्रत्यक्षात्

१. MHP om. २. MH अनुकम्प. ३. MHP चमसेति. ४-४. MHP
abr; see VII.11.24. ५. H शंसद्वितीयस्य. ६. MHP abr; see VII.13.
42-44. ७. MHP षोतारं. ८. MHP खलानु च त्वयाग्नी. ९. MHP
विनह्य. १०. MHP सोमस्य. ११. MHP यवेन. १२. MHP उपकल्पयति
(twice). १३. P त्सित. १४-१४. MHP इत्याग्नी विनह्यति. १५. MHP
यदीमं. १६. MHP put य before इन्द्रो. १७. MHP य ओजसा for
नृवदा. १८. HP बृहत्सोमो. १९. MHP साम्न. २०-२०. P हिङ्कृतेत्यु.
२१. MHP नुद्ब्रुते.

संप्रैषः ॥१६॥ एतत्कुर्वन्ति ॥१७॥ ग्रावभिरभिषोतारोऽभिषवणचर्मं (-न्नभिषु-
 ष्वन्ति) ॥१८॥ पूर्वेण शाला(-मपरेण सदो व्रीहिय-)वो प्रास्योलूखलमुसले
 उद्वादयति^१ य^२ उद्वादयति ॥१९॥ उपवाहन्ता^३ प्रतिहन्ता निहत इति ॥२०॥
 औलूखलेषूद्वाद्यमानेष्वध्वर्यु^४ यंजमानं वाचयति उत वा जघ्नुस्त^५ वा
 निजघ्नुरथो^६ अस्मै प्रददुर्दाशुषे गा न सज (इति ॥२१॥ आशीर्दाया दम्पती)
 वाममश्नुताम् इत्यग्नीदाशिरं विनयति । °अरिष्टो रायः=जहानु सः इति
 ॥२२॥ प्रतिप्रस्थाता सौम्यस्य शृतस्य वेद ॥२३॥ स्तुवानानुपास्ते ॥२४॥
 एषोत्तमेति^७ ज्ञात्वा पराडावर्ततेऽध्वर्युः पुरस्ताद्धोतुः इडा देवहूः इति
 यावदेत^८=प्रत्यागृणा(-ति ॥२५॥ एतन्मरुत्वतीयमुक्थम् उक्थं वाचि
 इत्युक्त्वा द्र^९=) सोमस्य इति ॥२६॥ वषट्कृते जुहोति ॥२७॥ अनुव-
 षट्कृते जुहोति ॥२८॥ अनुप्रकम्पयन्ति चमसान् ॥२९॥ न जुह्वति । ३०॥ हुतं
 त्वा भक्षितेऽवनयामि इति होतृचमसे^{१०}=नान्तरितं निधायैतत् पात्रमायन्ति
 ॥३१॥ भक्षयन्ति नराशु^{११}सपीतस्य सोम देव ते इति ॥३२॥ °सर्वभक्षा
 अग्नीत्प्रसूता^{१२} मार्जयन्ते ॥३३॥ मैत्रावरुणस्य चमस(-मनूलयध्वम् इत्याहाद्रवन्
 प्रतिप्रस्थाता) । °उन्नेतः^{१३} सोमं प्रभावय इति ३४॥ गृह्णीत उक्थ्यस्थाल्या
 अध्वपुशयेन पात्रेण उपयामगृहीतोऽसि देवेभ्यस्त्वा=युव इन्द्राय जुष्टं गृह्णा-
 म्येष ते योनिरिन्द्राय त्वा इति ॥३५॥ दशापवित्रेण परिमृज्य सादयति
 ॥३६॥ हिरण्येन श्रीणाति ॥३७॥ पुनर्हविरसि इति स्थालीमभिमृश्य प्रस्तर-
 मादाय पात्रेण द्रवति ॥३८॥ (मयि)^{१४} प्राणा उपावर्तध्वं यजमानाभिसर्पं
 इति ॥३९॥ स्तुवाना^{१५}=पुरस्तान्मैत्रावरुणस्य इडा देवहूः इति याव^{१६}=
 गृणाति^{१७} ॥४०॥ एतदुक्थम् उक्थं वाचि इत्युक्त्वा द्र^{१८}=सोमानाम् इति
 ॥४१॥ वषट्कृते जुह्वति ॥४२॥ अनुवषट्कृते जुह्वति ॥४३॥

१. H °द्वासयति. २. P oms. ३. M °पवहन्ता; HP पहन्ता.
 ४. HP जघ्नुकुत. ५. P. विजघ्नु. ६. MH °त्तमेति; P °तमेति.
 ७. MHP abr; see VII.14.47-56. ८. See VII.14.57-61.
 ९. MHP abr; see VII.23-24. १०-१०. MHP °भक्ष्याग्नीत्प्रसूता
 इति. ११. MHP मुन्नेतः. १२. MHP om. १३. MHP abr; see above
 S. 24-25. १४. MHP abr; see VII.14.47-56. १५. HP शृणा°. १६.
 १६. MHP abr; see VII.14.57-61.

हुतं त्वा हुतेऽवनयामि इति मैत्रावरुणचमसे स^७ = मनुष्येभ्यः इति ॥४४॥
 होतृचमसं च यजमानचमसं च ना^१ = भक्षयन्ति रुद्रवद्गणस्य सोम देव ते
 इति ॥४५॥ 'सर्वभक्षा अग्नोत्प्रसूता' मार्जयन्ते ॥४६॥ एहि यजमान इत्युक्त्वा-
 ऽध्वर्युः प्रपद्य हविर्धाने इदं तृतीय^७ सवनं कवीनाम् इति वसतीवरीरवनय-
 तेऽपरस्मिन् कलशे^५ । 'ऋतेन ये = नयन्तु इति ॥४७॥ तदन्वेकधनमान-
 यन्ति ॥४८॥ प्रतिप्रस्थातरेते ते धुरो' इत्याहाध्वर्युः ॥४९॥ ब्राह्मणाच्छ^७-
 सिनश्चमसमुन्यध्वम्' इत्याहाद्रवन् प्रतिप्रस्थाता । 'उन्नेतः सोमं प्रमावय
 इति ॥५०॥ सर्वा ऐन्द्रियो धुरः ॥५१॥ ब्रह्मन् सर्पं प्रशास्त = यजमान इत्याह
 ॥५२॥ स्तुतस्य स्तुतमसि इति निःसर्पस्तुतशस्त्रयोर्दोहं^६ ब्रह्मा यजमानं
 वाचयति । 'ऊर्जं मध्य' = प्रजामिषम् इति ॥५३॥ सन्तिष्ठते माध्यन्दिन^७
 सवनम् ॥५४॥ [१५] [इति चतुर्थोऽनुवाकः]

[तृतीयसवनम्]

चतुरो धिष्णिग्यानुपस्थाय तृतीयसवनाय संप्रसर्पन्ति ॥१॥ एहि यज-
 मान इत्युक्त्वाऽध्वर्युः प्रपद्य हविर्धाने सपिर्ग्रीवी पीवर्यस्य जाया इति तिसृभि-
 राशिरमवनयतेऽपरस्मिन् कलशे । 'पीवानः' पुत्राः = सपन्ताम् ऊर्ज^७
 सुहुति^७ सविता दधातु नः ॥ विश्वाहेन्द्रो अधिवक्ता नो अस्त्वपरिहृताः^१
 सुनुयामेन्द्राय 'सोमात् तन्नो'^{११} मित्रावरुणा मामहन्तामदितिः सिन्धुः
 पृथिवी उत द्यौः इति ॥२॥ उभयतः परिश्रयन्ति ॥३॥ आदित्येभ्योऽनु-
 ब्रूहि इत्याह । 'प्रियेभ्यः प्रियधामभ्यः प्रियव्रतेभ्यो महः स्वसरस्य'^{१२} पतिभ्य
 उरोरन्तरिक्षस्याध्यक्षेभ्यः इति ॥४॥ कदा चन स्तरीरसि इति त्रियुपयाममादि-
 त्यग्रहं गृह्णात्यौदुम्बरेणादित्यपात्रेण चतुःस्रकिना स^७ स्त्रावाणाम् । 'नेन्द्र
 सश्चसि = पृच्यते । उपयामगृहीतोऽस्यादित्येभ्यस्त्वा जुष्टं गृह्णामि इति ॥५॥
 कदा चन प्रयच्छसि इति तिरःपवित्रं दधनः । 'उमे नि = तं दिवि । उपयाम-
 गृहीतोऽस्यादित्येभ्यस्त्वा जुष्टं गृह्णामि इति ॥६॥ यज्ञो देवानां प्रत्येति

१. MHP abr; see VII.11.23; 14.66. २. MHP abr; see VII. 15.31-32. ३. MHP 'मक्ष्याग्नीत्प्रसूता इति. ४. MHP 'नयतोऽ'. ५. MH कलशः; P कलशं. ६. MHP 'मसमरुन्नय'. ७. MH 'स्तुस्तुतश'; P 'स्तुस्तुतसर्पयो'. ८. MHP 'नयतोऽ'. ९. MHP पीवानं. १०. MHP 'हृता. ११-११. MHP सीमान्नो for सोमात् तन्नो. Cf RV. I.100.19; MS IV.12.4. १२. MHP स्वरस्य.

सुम्नम्^१ इत्युपरिष्ठात्स^७ स्रावाणामेव । 'आदित्यासो = वित्तरासत् । उपया-
मगृहीतोऽस्यादित्येभ्यस्त्वा जुष्टं गृह्णामि इति ॥७॥ विवस्व 'आदित्य इत्य-
स्मिन्^१ ग्रावाणं परिप्लावयत्युपा^७शुसवनम् । 'एष ते सोमपीथस्तेन मन्दस्व
= तर्पयितारः इति ॥८॥ उदगृह्णाति ॥९॥ स्तोकः प्रश्नोति ॥१०॥ तेन
श्रीणाति^१ या दिव्या बुष्टिस्तया त्वा श्रीणामि इति ॥११॥ आ समुद्रात्
इत्यनेन^१ एतेनैव ग्राव्णा^१ऽधस्तादुदाहरन्ति । 'आऽन्तरिक्षात् प्र = दृतिम्^१
इति ॥१२॥ एतमनुग्राव्णा^१ आनय इत्याह ॥१३॥ तमनुग्राव्णो^१ऽपरस्मिन्
कलशे परिप्लावयति ॥१४॥ ओषधीरादाय कृष्णाजिनेन परिहितौ निष्का-
मतः ॥१५॥ ओ श्रावय इत्याह ॥१६॥ आदित्येभ्यः प्रेष्य^१ इति । 'प्रियेभ्यः
प्रियधामभ्यः प्रियव्रतेभ्यो महः स्वसरस्य पतिभ्य उरोरन्तरिक्षस्याध्यक्षेभ्यः इति
॥१७॥ वषट्कृत ओषधीरनौ प्रास्या(-दित्यं) जुहुतः ॥१८॥ मित्रो मा धर्म-
रवतु^१ इति पराङ्मावृत्तावनुमन्त्रयेते । 'वरुणो विष्वत्य अयं मा मा मित्रैरवतु
जित्याकालो भगेना^७ऽशः इति ॥१९॥ प्रपद्य चतसृणां धाराणामाग्रयणं
गृह्णाति ॥२०॥ प्रस्थापयत्युदङ्गस्य चाग्रयणस्य चादित्यस्थाल्याश्चादित्य-
पात्रस्य च ॥२१॥ 'एतान्दशा(-पवित्रेण परिमृज्य सादयति) ॥२२॥ ये
देवा दिव्येकादश स्य इति गृह्णाति । 'पृथिव्या^१ = वनस्पतिभ्यः पवते द्यावा-
पृथिवीभ्यां पवते सुभूताय पवते^१ ब्रह्मवर्चसाय पवते इति ॥२३॥ द्वादशकृत्वः
^१ पवयित्वा एष ते^१ योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः इति दशापवित्रेण परि-
मृज्य सादयति ॥२४॥ हिरण्येन श्रीणाति ॥२५॥ आ माऽस्काञ् इति द्रप्सा-
नास्कन्नानभिमन्त्रयते^१ ॥२६॥ इति । [१६]

आ माऽस्काञ् इति द्रप्सानास्कन्नानभिमन्त्रयते ॥१॥ द्रप्सश्च^१ = प्रजा-
पतये त्वा इत्याग्रयणमभिमृशति ॥२॥ इन्द्राय^१ = न्वारमन्ते ॥३॥ निष्क्रम्य
विप्रुषा^७ होमं जुहोति । यस्ते द्रप्सो मधुर्मा इन्द्रियावान् = जुहोमि स्वाहा
इति ॥४॥ ऋचा स्तोम^७ समर्घय इत्यनुचरीम् । 'गायत्रेण रथन्तरम् =

१. MHP सुम्नाम्. २-२. MHP आदित्येस्मिन्. ३. MH शृणा^१.
४. MP इत्येन. ५. MHP ग्राविण्णा. ६-६. MHP 'क्षात्प्रभृतिम्. ७. MHP
ग्राविण्णा. ८. MHP ग्राविण्णो. ९. MHP प्रेष्यः. १०. H धर्म^१. ११. MH
चैकां दशा^१; P चैकादश^१. १२. MHP abr; see VII.6.19-21.
१३-१३. MHP पवैषते. १४. HP द्रप्सानास्का^१...ल्लानामि. १५. MHP
abr; see VII.7.2-4. १६. MHP abr; see VII.7.5-8.

गायत्रवर्तनि स्वाहा इति ॥५॥ सप्तहोतारं मनसाऽद्रुनुत्य सुवाहुति जुहोति ॥६॥ वागग्नेनाग्र एतु इति प्रत्यञ्च' = मयि प्राणा हुँ सोमः पर्वते इति ॥७॥ ब्रह्मन् स्तोष्यामः' = पूतभृति ॥८॥ पञ्चहोतारमध्वर्युर्व्याचष्टे ॥९॥ यदा नवम्या प्रस्तौत्यथान्वारोहं वाचयति 'स घाऽसि' जगतीछन्दा = संपारय इति ॥१०॥ स्तुते संप्रेष्यति अग्नीदग्नीन्विहर बर्हिः स्तृणाहि पुरोडाशां अलंकुरु प्रतिप्रस्थातः पशौ संवदस्व इति ॥११॥ पशुना प्रचरति ॥१२॥ तस्य दिशोऽनु द्विः पञ्चहोतुराहुति जुहोति ॥१३॥ पञ्च पवमाने व्याचष्टे ॥१४॥ अयं च पशाविडान्तेन पशुना प्रचर्य तृतीयसवननीयैः पुरोडाशैः प्रचरति ॥१५॥ 'तान् होत्र' उपनिधायान्ववन्नाह उन्नीयमानेम्योऽनुब्रूहि, होतृश्चमसमन्नयध्वं 'तीत्रां आशीर्वतः' कुरुध्वम् इति ॥१६॥ होतृचमसमन्वारभ्याश्रावयति ॥१७॥ ओ श्रावय इत्याह ॥१८॥ तृतीयस्य सवनस्यर्भुमतो' विभुमतः प्रभुमतो' वाजवतः 'सवितृवतो बृहस्पतिवतो' विश्वदेव्यावतस्तीत्रां आशीर्वत इन्द्राय सोमान् प्रस्थिताम् 'प्रेष्य इति' ॥१९॥ वषट्कृते जुह्वति ॥२०॥ अनुवषट्कृते जुह्वति ॥२१॥ श्येनाय पत्वने' स्वाहा इति ॥२२॥ हुत' होतृचमसमनुमन्त्रयते वट्स्त्वयमभिगूर्ताय' नमः इति ॥२३॥ अनुवषट्कृतम् तृम्पन्ता' होत्रा मधोघृतस्य इति ॥२४॥ प्रैतु होतृश्चमसः इत्याह 'प्र' ब्र = सकृत्सकृदाशीर्वतोऽभ्युन्नीयोपावर्तध्वम् इति ॥२५॥ आश्राविते' प्रत्याश्राविते' होत्राः संयाजयन्ति' विष्टम्माय = स्वाहा इति ॥२६॥ हुता होत्रा अनुमन्त्रयते वट्स्त्वयमभिगूर्ताय' नमः इति ॥२७॥ अनुवषट्कृतम् तृम्पन्ता' होत्रा मधोघृतस्य इति' ॥२८॥ परिधये जनपथनाय = नमस्तृम्पन्तां = तस्य ॥२९॥ ऊर्जे होत्राणां = नमस्तृम्पन्तां = घृतस्य ॥३०॥ पयसे = नमस्तृम्पन्तां = घृतस्य ॥३१॥ प्रजापतये = घृतस्य ॥३२॥ ऋतमृतपाः' = मधोघृतस्य इति ॥३३॥ अग्नीदुपह्वयस्व यजमानम्' = पाययिष्यति इति ॥३४॥ इडोपहूता' =

१. MHP abr; see VII.7.12-15 २. MHP abr; see VII.7.16-20. ३-३. HP सखासि. ४-४. MHP तान्नोत्र. ५-५. MHP तीत्रामाभीर्यतः. ६. MHP 'नस्य भुमतो. ७. MHP प्रभुवतो. ८-८. H oms. ९-९. MHP प्रेष्यति. १०. MH तत्त्वेन. ११. MH वषट्स्व'. १२. P oms. १३. MH 'श्रावित. १४. P oms. १५. MHP संमादयन्ति. १६. MHP वषट्स्व' गूतयिति. १७. M oms. १८. MH ऋतपात्. १९. MHP abr; see VII. 13.36-39. २०. MHP abr; see VII.13.40-41.

वर्चसे इति ॥३५॥ आदित्यवदगणस्य सोम देव ते इति प्रतिदधते । 'मतिविद-
स्तृतीयस्य सवनस्य जगतीछन्दस इन्द्रपीतस्य मधुमत = क्षयामि इति ॥३६॥
समुपहव' = नमाप्यापयन्ति' आ प्यायस्व 'समेतु ते' इति द्विरेतया' ॥३७॥
सीदन्ति नाराशंसाः' ॥३८॥ तेभ्यः प्राशितानां पुरोडाशानामोपास-
नान्युपकिरन्ति' ॥३९॥ [१७]

औपासनान्युपकिरन्ति स्वस्य स्वस्य चमसस्य अत्र पितरो यथामागं
मन्ध्वम् इति ॥१॥ देवाय सवित्रेऽनुब्रूहि इत्याह ॥२॥ अन्तर्यामिपात्रेण
सावित्रमाग्नयणाद् गृह्णाति वाममद्य = जः स्याम । उपयामगृहीतोऽसि देवाय
त्वा सवित्रे जुष्टं गृह्णामि' इति ॥३॥ निष्क्रामति ॥४॥ ओ आवय इत्याह
॥५॥ देवाय सवित्रे 'प्रेष्य इति' ॥६॥ वषट्कृते जुहोति ॥७॥ नैतस्यानु-
वषट्करोति ॥८॥ तेन सऽस्त्रावेण' सवितृपात्रेण वैश्वदेव' कलश(-द्
गृह्णाति) उपयामगृहीतोऽसि सुशर्माऽसि सुप्र = दुक्षे' नमो विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो
जुष्टं गृह्णाम्येव ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः इति ॥९॥ दशापवित्रेण परिमृज्य
सादयति ॥१०॥ हिरण्येन श्रीणाति ॥११॥ हस्तौ संमृज्य द्रवति ॥१२॥
नात्र प्रस्तर(-मादाय पात्रेण द्रवति ॥१३॥ मयि प्राणा उपावर्तन्तं यजमाना-
मिसर्प इति ॥१४॥ स्तुवाना = पुरस्तान्मैत्रावरुणस्य इडा देवहूः इ-ति' यावदेतस्य यजुषोऽभ्याप्नोति ॥१४॥ अभ्याह्वयत एनम् अध्वर्यो शो' सा- वो' इति ॥१५॥ शो'सा मोदैव' इत्यध्वर्युः प्रत्युत्तिष्ठति ॥१६॥
तत्सवितुर्व'णीमहे इत्यनुष्टुभ' होता प्रतिपद्यते ॥१७॥ तस्यै द्विन्यस्यति' प्रथमाभ्यां पदाभ्याम् ॥१८॥ द्विरेव(-स्या अध्वर्युर्न्यस्यति ॥१९॥ समस्योत्त-
राभ्यां होता प्र-)'नौति ॥२०॥ सम(-स्यै-)नोत्तराभ्यामध्वर्युः प्रणौति ॥२१॥ प्रसिध्यति प्रतिगरः ॥२२॥ यदा जानाति' एकया च दशमिश्च
स्वभूते इत्यथ पात्राणि प्रतिमीवति विमोचनाय ॥२३॥ यदा जानाति

१. MHP 'हाव; abr; see VII.13.43-44. २. MHP M नेमाप्या'; H 'न्तमाप्या'; P 'नोमाप्या'. ३-३. MHP समकृत. ४. HP द्विरेव्या.
५. MH नाराशंसाद्. ६. MHP 'नामुपासनमुप'. ७. MHP अपवित्र'.
८. MHP जुहोमि. ९-९. MHP प्रेष्यति. १०. MHP 'स्त्रावे. ११. MHP विश्वेदेवपात्रं. १२. P दक्षे. १३. Cf. VII.15.38-40. १४. MP शोशोसा.
१५. MHP मोदैव. १६. MH 'नस्यति. १७. See VII.14.52-53;
MHP नौति for नौति. १८. MHP जानाम्ये'.

वाश्री-१२

प द्यावा यज्ञैः पृथिवी ऋतावृधा इत्यथ 'प्रतिगृह्णा'(-ति मदा मो-)द^१ इव ओथा मोद इव इति^२ न्यासेन ॥२४॥ निविदं प्रत्यागीर्येकस्या^३ ऋच उपरिष्ठास्त्रि-विद्वानीयं^४ प्रत्यागृणाति तद्राघो अद्य सविनुर्वरेण्यम् इत्येतस्याम् ॥२५॥ प्रसिध्यति प्रतिगरः ॥२६॥ न्यासे^५ चैव प्रणवे च प्रत्यागृणाति ॥२७॥ एतन्म(-रुत्वतीयमुक्थम् उक्थं वाचीन्द्राय इत्युक्त्वा द्रवति ॥२८॥ आदत्त एतं^६ वैश्वदेवं^७ (ग्रहम् ॥२९॥ अनुद्यच्छन्ते चमसान् ॥३०॥ ओ श्रावय इत्याह ॥३१॥ उक्थ-^८शा^९ यज सोमस्य इति ॥३२॥ वषट्कृते जुहोति ॥३३॥ अनुवषट्कृते जुहोति ॥३४॥ अनुप्रकम्पयन्ति^{१०} = भक्षिनेऽवनयामि इति होतृचमसे^{११} = भक्षयन्ति आदित्यवदगणस्य सोम देव ते इति ॥३५॥ ^{१२}सर्वभक्षा अग्नीत्प्रसूता^{१३} मार्जयन्ते ॥३६॥ मार्जिताश्चमसाः सोदन्ति ॥३७॥ अग्नीच्छालाकानुपकल्पय^{१४} इति संप्रेष्यति । प्रतिप्रस्थात(-रूपा^{१५}शुपात्रा-)-भ्यामाद्रव इति ॥३८॥ घृतेन सौम्यं परियजति ॥३९॥ घृतस्य चतुर्गृहीतं गृह्णीते^{१६} ॥४०॥ ओ श्रावय इत्याह ॥४१॥ अग्निम्^{१७} इत्युपा^{१८}शूक्त्वा घृतस्य यज इत्युच्चैः ॥४२॥ वषट्कृते जुहोति ॥४३॥ सौम्यस्योपस्तीर्ण-भिधारितमादत्ते ॥४४॥ ओ श्रावय इत्याह ॥४५॥ सौम्यस्य यज इति ॥४६॥ वषट्कृते जुहोति ॥४७॥ घृतस्यैव चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥४८॥ (ओ श्रा-)-वय इत्याह ॥४९॥ विष्णुम् इत्युपा^{१९}शूक्त्वा घृतस्यैव यज इत्युच्चैः ॥५०॥ वषट्करोति ॥५१॥ उदगातृभ्य एनं प्रहिणोति ॥५२॥ नवकृत्वः प्रचरण्यां गृहीत्वा संप्रेष्यति अग्नीच्छालाकानादीपय प्रतिप्रस्थातरूपा^{२०}शुपात्रे^{२१} पाल्नी-वतमाग्रयणाद् गृहाण मा सीषदः इति ॥५३॥ एतत् कुर्वन्ति^{२२} ॥५४॥ अग्नीच्छालाकानादीपयति ॥५५॥ प्रतिप्रस्थातोपा^{२३}शुपात्रेण पाल्नीवत-माग्रयणाद् गृह्णाति उपयामगृहीतोऽसि बृहस्पतिसुतस्य त इन्दो इन्द्रियावतः पत्नीवन्तं ग्रहं गृह्णामि इति ॥५६॥ गृहीत्वाऽऽधारयति^{२४} न सादयति ॥५७॥ द्रुत्वाऽध्वयुः^{२५} प्रत्यङ्ङतिष्ठन्नासीनो^{२६} धिष्णिग्यान् व्याधारयति^{२७} ॥५८॥

१. MHP चतसृणा. २-२. MHP देवोथामोदेवेति. ३. MHP कस्य. ४. MHP रिरिष्टा निष्ठुरीयं. ५. MHP स्यासे. ६. Cf VII.14.57-58. ७. MHP विश्वेदेव. ८. Cf VII.14.58-61; MHP स्या दत्तः for शा यज. ९. MHP abr; see VII.15.29-31. १०. MHP abr; see VII.15.31-32. ११-११. MHP मस्याग्नीत्प्रसूता इति. १२. MHP च्छालानुपकल्पय. १३. MHP गृहीत. १४. P अग्नी. १५. MHP प्रस्थातुरूपां. १६. MHP repeat अग्नीच्छा=कुर्वन्ति. १७. MHP धारयति. १८. MHP ध्वयुः. १९-१९. P oms धिष्णिग्यान् व्या; H व्याधार

विमूरसि प्रवाहणः इत्याग्नोऽधोये विष्णिगे प्रथमं प्रास्त^१ शालाकमभि-
 जुहोति । 'रीद्रेण = हि^२सीः' इति ॥५९॥ वल्लिरसि हव्यवाहनः इति
 होतुर्विष्णिगे ॥६०॥ श्वात्रोऽसि प्रचेताः^३ इति मैत्रावरुणस्य ॥६१॥ तुयोऽसि
 विश्ववेदाः इति ब्राह्मणाच्छ^४सिनः ॥६२॥ उशिगसि कविः इति पोतुः^५
 ॥६३॥ अङ्घारिरसि बम्भारिः^६ इति नेष्टुः ॥६४॥ अवस्युरसि दुवस्वान्
 इत्यच्छावाकस्य ॥६५॥ शुन्ध्यूरसि^७ मार्जालीयः इति मार्जालीये ॥६६॥
 रीद्रेणानीकेन पाहि माऽग्ने पिपृहि मा मा मा^८ हि^२सीः इति सर्वेष्वनीकमनु-
 वर्तयति ॥६७॥ सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः इति नवमं प्रास्त^१ शालाक-
 मभि जुहोति । 'सप्तर्षयः = घृतेन स्वाहा इति ॥६८॥ अहं^९ परस्तादहमवस्ताद्
 इति बर्हिषा अन्तर्धाय प्रचरेण्यैतं ग्रह^{१०} समनक्ति । 'अहं ज्योतिषा =
 समानानाम् इति ॥६९॥ अप उपस्पृश्यादत्त एतम् ॥७०॥ प्रतिप्रस्थात-
 रध्याश्रावय^{११} इत्याह ॥७१॥ अग्नीत् पालीवतस्य यज इति ॥७२॥ अग्ना =
 पिव स्वाहा इत्युपा^{१२}शु ॥७३॥ एतस्याग्नीदनुवषट्करोति ॥७४॥
 द्रुत्वैतस्या अध्वयु^{१३}रग्नीधं प्रति भक्षयति वाग्नुषाणा सोमस्य तृप्यतु इति
 ॥७५॥ उत्तिष्ठन् संप्रेष्यति ॥७६॥ [१८] [इति पञ्चमोऽनुवाकः]

अग्नीन्नेष्टुरूपस्थमासीद^१ नेष्टः^२ पत्नीमुदानयोद्गात्रा^३ ^{१२}संख्याप्याप
 उपप्रवर्तय^४ होतुश्चमसमनून्यध्वमुन्नेतः^५ सोमं मातिरीरिचः इति ॥१॥
 यदग्निष्टोम एतदेवान्त्यम् ॥२॥ प्रभावय इति यदुक्थ्यो वाऽतिरात्रो वा
 ॥३॥ निर्णिज्यैतत् पात्रमपो अस्मिन् कुरुतादेहि यजमान इत्युक्त्वाऽध्वर्युः
 प्रपद्य हविर्धाने^६ भूतमसि भूते मा^७ धाः इति ध्रुवमवेक्षते^८ । 'मुखमसि
 मुखं भूयासम् । आयुरस्यायुर्मे दाः इति ॥४॥ अप उपस्पृश्य प्रस्तरमादाय
^९कुप्रावृत एव यज्ञायज्ञियस्य स्तोत्रेण^{१०} द्रवति ॥५॥ वायुर्हिङ्कर्ता इत्युपा-
 करणं जपति ॥६॥ मयि प्राणा उपावर्तध्वं यजमानामिसर्प इति ॥७॥
 सामनुद्द्रुते^{११} सप्तहोतारमध्वर्युर्व्याचष्टे ॥८॥ आनयति नेष्टा पत्नी^{१२}
 सह पान्नेजनेन^{१३} ॥९॥ तस्यै विश्वस्य ते विश्वावतः इति दक्षिणं नग्नमूरं

१. MP हंसी. २. MHP 'चेतामि. ३. P पीतुः. ४. P बम्भारि.
 ५. M शुध्युः; P शुध्यु. ६. H oms. ७-७. MH स्वाहेत्याहत्याहं.
 ८. MHP 'प्रस्थानुरध्या' ९. MHP 'नेष्टरूप'; MP 'रूपस्य twice.
 १०. MHP नेष्टः. ११. MH योग्ययत्रा; P योग्ययत्रा. १२-१२. MP संख्या-
 पयानुपप्र'; H संख्यापयानुप्र'. १३. M चमसमरुन्; P चमसरुन्. १४. M
 कुरुत एहि; HP कुरुतरगहि. १५. H मे. १६. MHP 'वेक्षते. १७-१७. MHP
 कुप्रावृतैव यज्ञाय त्रिस्यन्तोत्रेण. १८. MHP 'नुद्द्रुते. १९. MHP 'वान्ने'.

कृत्वाऽपः प्रवर्तयत्युद्गात्रा संख्यापय^१ स्त्रिनिधनमनु^२ । °वृष्ण्यावतस्तवाग्ने=
 'धिषीय इति ॥१०॥ अगन्^३ देवाञ् यज्ञः इति निनीता^४ अपोऽनुमन्त्रयते ।
 'नि देवीर्देव्यो यज्ञः' = समुद्रेष्ठा^५ गन्धर्वमा तिष्ठतानु वातस्य पत्मन्निड ईडिताः
 इति ॥११॥ यज्ञे जागृत इनि स्तुवानानुपास्ते ॥१२॥ एषो(-त्तमेति ज्ञात्वा
 पराडावर्ततेऽध्वयुः) पुरस्ताद्धोतुः इडा देवहूः इति यावदेतस्य यजुषो-
 ऽभ्याप्नोति^६ ॥१३॥ अभ्याह्वयत एनम्^७ ॥१४॥ 'प्रत्यागृणात्येतदाग्नि-
 मास्तमुक्थमपो निषिञ्चन्^८ ॥१५॥ यदा जानाति आपो हि ष्ठा मयोभुवः
 इत्यथ भूयिष्ठा अपा^९ स्रावयति ॥१६॥ यदा जानाति स्वादुष्किलायं
 मधुमां उतायम् (तदुभयतोमो-)दं प्रत्यागृणात्यो व्याहावात् ॥१७॥ प्रसि-
 द्यति प्रतिगरः ॥१८॥ न्यासे^{१०} चैव^{११} प्रणवे चैव^{१२} प्रत्यागृणाति ॥१९॥
 एतदुक्थम् उक्थं वाचीन्द्राय इत्युक्त्वा द्रवति ॥२०॥ एहि यजमान इत्यु-
 क्त्वाऽध्वयुः^{१३} प्रपद्य हविर्धाने द्यावपृथिवीभ्यां त्वा^{१४} परिगृह्णामि इति ध्रुवं परि-
 गृह्णाति ॥२१॥ अन्तरिक्षेण त्वो(-पयच्छामि इत्येते-)नोपयच्छति ॥२२॥
 विश्वे त्वा देवा वैश्वानरा^{१५} प्र च्यावयन्तु इत्येनमाच्यावयति^{१६} । 'दिवि देवाञ्
 दृ^{१७}हान्तरिक्षे वया^{१८}सि पृथिव्यां पार्थिवाञ् (इति)^{१९} ॥२३॥ ध्रुवं ध्रुवेण
 हविषाऽव सोमं नयामसि इति होतृचमसे ध्रुवमवनयति । 'यथा नः सर्व-
 मिज्जगदयश्म^{२०} सुमना असत् इति वैश्यस्य । । 'यथा न इन्द्र इद्विशः केवलीः
 सर्वाः समनसः करत् इति राजन्यस्य । 'यथा नः सर्वा इद्विशोऽस्माकं केवली-
 रसन् इति ब्राह्मणस्य ॥२४॥ सर्वेणैव सहावनयति ब्राह्मणस्य ॥२५॥
 यजुमु^{२६}ख्यं करोति ॥२६॥ दशहोतारमस्मिन् व्याचष्टे ॥२७॥ होतृचमसम-
 न्वारभ्याश्रावयति^{२८} ॥२८॥ ओ श्रावय इत्याह ॥२९॥ उक्थशा यज सोमा-
 नाम^{२९} इति ॥३०॥ वषट्कृते जुह्वति ॥३१॥ अनुवषट्कृते जह्वति ॥३२॥
 होतुराहुत्या स जुहोति ॥३३॥ आयन्ति ॥३४॥ भक्षयन्ति आदित्यवद्गणस्य
 सोम देव ते इति ॥३५॥ 'सर्वभक्षा अग्नीत्प्रसूता^{३६} मार्जयन्ते ॥३६॥

१. MHP संख्या वयस्त्रि. २-२. H धिषीयेयुगन्. ३. H विनीता.
 ४. MHP यज्ञः. ५. MHP add यज्ञा. ६. P 'षोप्याप्नो'. ७. H एवं.
 ८-८. MH 'मुक्थमुपोविषि; P 'मुक्थमुक्थमुपोविषि'. ९. HP उपागु.
 १०. P 'त्यान्याहा'. ११. H व्यासे. १२-१२. H oms. १३. MHP च
 for त्वा. १४-१४. MHP प्रच्यावयश्चित्येन^{१५}. MHP om. १६. MHP
 'श्रावयेत्या'. १७. MHP सोमानम्. १८-१८. MHP 'भक्ष्याग्नीत्प्रसूता इति.

ह्रिव मे गात्रा हरिवः इत्यात्मानं प्रत्यभिमृशन्ते । 'पुनर्मे अश्विना युवं चक्षुरा घन्तमक्ष्योः इति ॥३७॥ अग्निदोपयजानङ्गारानाहर इति संप्रेष्यति । 'उपयष्टर' = संमुद्धि इति ॥३८॥ आग्नीध्रादग्नीदोपयजानङ्गारानाहृत्य^१ होतुर्धिष्णये निवपति ॥३९॥ गुदेनो^२ = पयष्टोपयजति समुद्रं गच्छ स्वाहा इति गुदस्य प्रच्छेदं^३ = प्राणान् मनो मे हादि यच्छ इति^४ = अनूयाजानिष्ट-वोपरिक्रम्य स्वर^५ = पूण स्वाहा इति ॥४०॥ स्वरुमनु सन्तहोतुराहुति जुहोति ॥४१॥ यज्ञायज्ञियस्य^६ स्तोत्रेण^७ व्याचष्टे ॥४२॥ आगत्य वाजवती-भ्या^८ स्रचौ व्यूहति ॥४३॥ शंयुना प्रस्तरपरिधि संप्रकिरति ॥४४॥ हार्योजनं गृह्णीत उन्नेता ॥४५॥ [१९]

हार्योजनं गृह्णीत उन्नेता य आग्रयणस्थाल्या^९ राजातिशिष्यते तं द्रोणकलशे पर्यस्य^{१०} उपयामगृहीतोऽसि हरिरसि हारियोजनोः^{११} = शस्तोकथस्य हरिवन्तं ग्रहं गृह्णामि इति ॥१॥ हरीः^{१२} स्य हर्योर्घाताः इत्यस्मिन् धानाः प्रकिरति ॥२॥ शोषन्नधिनिधाय निष्क्रामति ॥३॥ धानासोमेभ्योऽनुब्रूहि इति ॥४॥ 'विक्रम्याश्रावयति ॥५॥ ओ श्रावय इत्याह ॥६॥ धानासोमा^{१३} प्रस्थितान् 'प्रेष्य इति^{१४} ॥७॥ वषट्कृते जुहोति सह सोमा इन्द्राय स्वाहा इति ॥८॥ अनुवषट्कृते जुहोति ॥९॥ द्रुत्वैतस्योन्नेता होतारं प्रति भक्षयति वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु इति ॥१०॥ उन्नेतयु^{१५} पहवमिच्छन्ते ॥११॥ या धाना अतिशिष्यन्ते^{१६} ता विमश्नन्ते^{१७} ॥१२॥ स या लभते ता उभयोर्हस्तयोः कुरुते ॥१३॥ या अस्य दक्षिणे भवन्ति^{१८} ता मनसा संवाधते ॥१४॥ तामां भक्षयति इष्टयजुषस्ते देव सोम स्तुतस्तोमस्य श = वत इन्द्रपीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्षयामि इति प्राणेन ॥१५॥ आपूर्याः स्थाऽऽ मा पूरयत इत्येना उत्तरवेद्य(-१^{१९} संनिवप-)न्ति । 'प्रजया च घनेन'^{२०} च इति ॥१६॥ या अस्य सव्ये भवन्ति^{२१} तामिस्तपरायन्ति ॥१७॥

१. MHP abr; see V.9.27. २. H 'नाहृत्य. ३. MHP abr; see V.9.29-36. ४. MHP abr; see V.9.36-39. ५. MHP abr; see V.9.39-40. ६. MHP abr; see V.9.40-42. ७. MH यं यज्ञाय यज्ञियस्य. ८. MHP स्तोत्रे. ९. MP 'स्यति. १०. H हार्योजनीः. ११. P हरि. १२-१२. MHP विक्रम्य श्रावयत्यो श्रावयेत्याधाना [H 'श्रावत्यो']. १३-१३. MHP प्रेष्यति. १४. MHP 'शिष्यते. १५. H विमश्नते. १६. MHP add ता मनसा संबोधते between भवन्ति and ता. १७. MHP घनौ. १८. MHP भवति.

मार्जालीयस्यार्धं प्राचीनावीतानि कुर्वन्ते ॥१८॥ तद् बहिषो व्यूह्य मार्जयन्तां
 पितरः इति त्रिगुंमुष्टिना^१ऽवोक्षति । 'मार्जयन्तां पितामहा मार्जयन्तां
 प्रपितामहाः इति ॥१९॥ त्रीत्राशीन् ददाति एत(-त्ते तत् या०)श्च त्वमन्वसि
 ये च त्वामनु=)क्षितिः इति ॥२०॥ द्वितीयम् एतत्ते पितामह या०)श्च=
 हरीः इति ॥२१॥ स चा तं वृषण^२ रथम् इति मार्जालीयम् । 'अधितिष्ठति
 गोविदम् । यः^३ पात्र^४ हारियोजनं पूर्णमिन्द्र चिकेतति योजा न्विन्द्र ते हरी
 इति ॥२२॥ अमीमदन्त पितरः सौम्याः इत्यभिपर्यावर्तते^५ ॥२३॥ य(-त् स्था-)
 ल्यामति^६(-शिष्यते तत् त्रिरवजिघ्रति) ये सजाताः समनसो जीवा^७=मार्जयन्तां
 पितरः इत्येव त्रिगुंमुष्टिना^८ऽवोक्षति । 'मार्जयन्तां पितामहा मार्जयन्तां
 प्रपितामहाः इति ॥२४॥ दशाञ्छि^९=वय^{१०} स्याम पतयो रयीणाम् इति
 ॥२५॥ आगत्याप उपस्पृश्य षट्छाकलानादत्ते^{११} ॥२६॥ षट् गृही(त्वा
 देवकृतस्यैनसोऽव्ययजनमसि इत्येना-^{१२})नाहवनीये प्रास्यति । 'मनुष्यकृतस्यैनसो-
 व्ययजनमसि, 'पितृकृतस्यैनसोऽव्ययजनमसि', ऋषिकृतस्यैनसोऽव्ययजनमसि, आत्म-
 कृतस्यैनसोऽव्ययजनमसि', एनस एनसोऽव्ययजनमसि इति ॥२७॥ 'आगच्छन्त्या-
 मग्निं नयत्य (.....) ? दूतरे वेद्यन्तरे पूर्वमायत्तान् ॥२८॥ अप्सुधौतस्य
 सोम देव ते इत्यप्सुषोमाणां पूर्वेषां भक्षयन्ति । 'नृभिः सुतस्येष्टयजु=कृतस्यो-
 पहूतस्योपहूतो भक्षयामि इति प्राणेन ॥२९॥ अच्छायं वो मरुतः श्लोक^{१३} 'एतु
 इत्यप्सुषोमं'^{१४} नयति । ('अच्छा विष्णुं निषिक्तपामवोभिः । उत प्र-)जायै गृणते
 वयो घा^{१५} यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः इति ॥३०॥ समुद्रं वः प्र हिणोमि इति
 निनीता अपोऽनुमन्त्रयते । 'स्वां योनिमपिगच्छत । अरिष्टा अस्माकं वीरा मा
 परा^{१६} सेचि^{१७} नः स्वम्^{१८} इति ॥३१॥ यदत्र शिष्ट^{१९} रसिनः सुतस्य इति
 समुपहावं दधिषोमान् । 'यदिन्द्रो=भक्षयामि इति ॥३२॥ परेत्य
 विष्कल्या^{२०} (पत्नीः संयाज-)यन्ति ॥३३॥ श्रप्यत^{२१} एष वारुणो दश-
 कपालोऽवभृथपुरोडाशः ॥३४॥ तमलङ्कृतमाहरन्ति ॥३५॥ स्रुव^{२२}

१. MHP त्रिमुष्टिना. २. MHP यं. ३. MP वर्तन्ते; H वर्तने. ४. MH
 नावति. ५. MHP abr; see II.2.28-30. ६. MHP abr; see
 II.2.31-38. ७. MH छाकवानां. ८-८. MHP twice. ९. MH
 repeat एनसोऽव्ययजनमसि. १०-१०. H एवत्वित्यप्सु. १. Cf BV.
 VII.36.9 : वयो घुः. १२. H पूरा. १३-१३. MHP नस्त्वम्. १४. H
 विस्कल्या. १५. MH श्रप्यत.

सुचमाज्यस्थाल्या(-मा-)ज्यं^१ वारुणं दशकपालं प्रतिप्रस्थाताऽऽवभृथ^२
स^३सादयति ॥३६॥ उत्तरेण हविर्घनि दक्षिणेनाग्नीध्र^४ राजासन्दीं
निदधाति ॥३७॥ तस्यामधिषवणचर्मास्तृणाति, अ(-धिषव-)णचर्मं द्रोण-
कलशं, द्रोणकलशे स्थालीग्रविणो^५ वायव्यानि ॥३८॥ दशापवित्रे द्रोणकलशे
समवदधति ॥३९॥ उच्छिष्टानि^६ फलके^७ आदधाति ॥४०॥ उद्बृ^८ह्यन्ते-
त्यौदुम्बरीम्^९ ॥४१॥ तामवश्रयन्ति^{१०} ॥४२॥ एव^{११} संकल्पेऽध्वयुः
प्रपद्य हविर्घनि चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥४३॥ तज्जुहोति उदाह्यागुः^{१२} प्रति-
कूलमिव मद्राः इति विमोचनीयाम् । 'प्रजानन्तः पथिभिर्देवयानैर्युक्तास'
ऋत्विजो देवयोक्त्रैर्विमुञ्चामि ब्रह्मणा देवयज्यायै स्वाहा इति ॥४४॥ घाता
रातिः सवितेदं जुषन्ताम् इति नव समिष्टयजू^{१३}षि जुहोति । 'प्रजापतिर्नि =
दधातु स्वाहा; समिन्द्र = ना^{१४} स्वाहा; सं वर्चसा = ष्ट^{१५} स्वाहा; यदध = द्वात्र
स्वाहा; स्वगा वो = सूनि स्वाहा; यानाऽवह = तानु^{१६} स्वाहा इति षड् ऋड्मि-
याण्यहौषीत्^{१७} ॥४५॥ त्रीणि यजू^{१८}षि जुहोति ॥४६॥ यज्ञ यज्ञं गच्छ =
सुवीरः स्वाहा इति सुवेण हुत्वा ध्रुवामाप्याय्य देवा गातुविदः इति सुचा
जुहोति । 'गातुं वित्त्वा = वाते धाः इति ॥४७॥ आयुर्दा अग्ने हविषो जुषाणः
इत्यासां दशमीं जुहोति ॥४८॥ [२०]

आसां दशमीं जुहोति । 'धृतप्रतीको = दिम^{१९} स्वाहा इति ॥१॥ अत्र
नैष्ययनानि जुहोति ॥२॥ आददतेऽवभृथम् ॥३॥ अन्तरा चात्वालं चोत्करं
च गत्वा वेद्यन्ते स्थित्वाऽऽह साम ब्रूहि इति ॥४॥ अवभृथसामाह प्रस्तोता
॥५॥ त्रिनिधनमुपयन्ति ॥६॥ पुरुषःपुरुषो निधनमुपयन्ति ॥७॥
पुरुषःपुरुषो निधनमुपैति^{२०} (इति ब्राह्मणम्)^{२१} ॥८॥ उरु^{२२} हि राजा
इत्यवयन्ति । 'वरुणश्च = विघश्चित् इति ॥९॥ ^{२३}स्थित्वैवाह साम ब्रूहि
इति ॥१०॥ अवभृथसामेवाह प्रस्तोता ॥११॥ त्रिरेव निधनमुपयन्ति ॥१२॥
पुरुषःपुरुषो निधनमुपैति ॥१३॥ उरु^{२४} हि राजा इत्यवयन्ति । 'वरुणश्च =
विघश्चित् इति^{२५} ॥१४॥ शतं ते राजन् मिषजः इति यतोऽपः^{२६} परापश्यति

१. MHP 'स्थाल्याज्यं. २. MHP अवभृथ. ३. ग्राविणो. ४. MHP
उच्छिन्दन्ति. ५. MP फलके. ६. HP 'वृहन्ते'. ७. P 'श्रयति. ८. P
'ह्यायुः. ९. MHP 'यानोर्यु'. १०. MHP तानि. ११. MHP 'ण्यहौषी.
१२. MHP 'मुपैति. १३. MHP om. १४-१४. H oms; M repeats
स्थित्वैवाह = 'वयन्ति. १५. MHP यतो वः.

तद्वाचयति । 'सहस्रमूर्वी' = पर्वहिषश्चतुरः प्रयाजान् यजति ॥१५॥
 आज्यभागौ यजति ॥१६॥ अग्नयेऽनुब्रूहि इत्याहाज्यस्य गृह्णानश्चतुः
 ॥१७॥ ओ श्रावय इत्याह ॥१८॥ अग्निं यज इति ॥१९॥ वषट्कृते
 जुहोति ॥२०॥ सोमायानुब्रूहि इत्याहाज्यस्यैव गृह्णानश्चतुः ॥२१॥
 ओ श्रावय इत्याह ॥२२॥ सोमं यज इति ॥२३॥ वषट्कृते जुहोति ॥२४॥
 वरुणायानुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥२५॥ पश्चाच्च पुरस्ताच्च
 पुरोडाशस्यावद्यति ॥२६॥ अभिघारयति ॥२७॥ प्रत्यनक्ति ॥२८॥
 ओ श्रावय इत्याह ॥२९॥ वरुणं यज इति ॥३०॥ वषट्कृते जुहोति ॥३१॥
 अग्नीवरुणायामनुब्रूहि इत्याहोपस्तीर्णाभिघारितं पुरोडाशमादधानः ॥३२॥
 ओ श्रावय इत्याह ॥३३॥ अग्नीवरुणौ यज इति ॥३४॥ वषट्कृते जुहोति
 ॥३५॥ चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥३६॥ अप-(बर्हिषौ) द्वावनूयाजौ^४ यजति
 ॥३७॥ अवभृथ^५ = उदुत्तमं वरुण पाशमस्मद् इति मेखले विस्र^७स्येते ।
 'अवाधमं = स्याम इति ॥३८॥ अभ्यवेत्यान्योऽन्यस्य पृष्टीर्धावतस्तौ'^८
 ॥३९॥ उद्वयं तमसस्पति इत्युन्नेतोन्नयति । 'पश्यन्तो = तमम् इति ॥४०॥
 एधोऽस्येधिपीमहि इत्यौदुम्बरोः समिधः कुर्वति^९ = वचं(-सा इति ॥४१॥
 आगत्य विसृजति पूर्वमग्निमपरस्मिन्नाहवनीये ॥४२॥ स^७स्थामनु हविषो
 निर्वर्तयते ॥४३॥^६ प्रतिप्रस्थातारमाह उदयनीयं 'निर्वप इति' ॥४४॥
 अपरेण गार्हपत्यं यज्ञायुधानि स^७साद्यापः प्रणीय प्रतिप्रस्थातोदयनीयं
 निर्वपति देवस्य त्वा ॥४५॥ [२१] [इति षष्ठोऽनुवाकः]

देवस्य त्वा सवितुः प्र = हस्ताभ्यामदित्या अग्निवत्यं सोमवत्यं सवितृवत्यं
 पथ्यवत्यं निर्वपामि इति ॥१॥ चतु-(गृहीतं गृह्णीते ॥२॥ दशहोतारं) पृश्नी^७
 व्याचष्टे ॥३॥ तस्य हविष्कृता वाचं विसृज्याबोद्धरन्ति ॥४॥ एतदातिथ्य-
 बर्हिरुपावहृत्य प्रायणोयबर्हिरावपन्निष्कासभाजस्तण्डुलानावपति^९ ॥५॥ 'यं
 चरुमावपति'^{११} श्रुतेऽस्मिन्नाज्यमानयति ॥६॥ येन प्रचरिष्यन् भवति तत्पु-

१. MHP abr; see IV. 8.2-5. २. P सोमाया°. ३. MHP 'स्याव-
 भृत्यमि'. ४. M द्वावनूयाजौ. ५. MHP abr; see IV.8.28-34. ६. MHP
 वृष्टिर्धा°. ७. MHP abr; see IV. 8.37-41. ८. Cf. IV.8.41-43.
 ९-९. MHP निर्वपति. १०. MHP 'माजनन्त'. ११-११. MHP यश्चरं
 twice.

नराज्यस्थाल्यां कृत्वा स्तम्बयजु(-हंरति ॥७॥ वेदिं परिगृह्णाति=)'
 आज्येनोदेहि इति ॥८॥ एतत् कु' = सर्वाणि षड् गृहीतानि ॥९॥ इध्मा'=
 बहिषीतरे ॥१०॥ समासनेऽपानग्रहाऽश्च पृथनी'श्च व्याचष्टे ॥११॥
 ध्रु' = मृष्य षड्ढोतारं व्याचष्टे ॥१२॥ अग्नये = ' क्रम्य पञ्चकृत्वो ध्रुवा-
 मभिधारयति हविः ॥१३॥ 'अथोपभृतमन्ततः ॥१४॥ आज्यभागं यजति'
 ॥१५॥ अग्नयेऽनुब्रूहि इत्याहाज्यस्य गृह्णानश्चतुः ॥१६॥ ओ श्रावय इत्याह
 ॥१७॥ अग्निं यज इति ॥१८॥ वषट्कृते दक्षिणार्धे जुहोति ॥१९॥ सोमायानु-
 ब्रूहि इत्याहाज्यस्यैव गृह्णानश्चतुः ॥२०॥ ओ श्रावय इत्याह ॥२१॥ सोमं यज
 'इति ॥'२॥ वषट्कृतेऽप्रार्धे जुहोति ॥२३॥ सवित्रेऽनुब्रूहि इत्याहाज्यस्यैव
 गृह्णानश्चतुः ॥२४॥ ओ श्रावय इत्याह ॥२५॥ सवितारं यज इति ॥२६॥
 वषट्कृते उत्तरार्धे जुहोति ॥२७॥ पथ्यायै स्वस्त्या अनुब्रूहि इत्याहाज्य-
 स्यैव गृह्णानश्चतुः ॥२८॥ ओ श्रावय इत्याह ॥२९॥ पथ्या'स्वास्ति यज
 इति ॥३०॥ वषट्कृते पूर्वार्धे 'जुहोति ॥३१॥ अदित्या' अनुब्रूहि इत्या-
 होपस्तृणानोऽवद्यन् ॥३२॥ पश्चाच्च पुरस्ताच्च चरोरवद्यति ॥३३॥
 अभिधारयति ॥३४॥ प्रत्यनक्ति ॥३५॥ ओ श्रावय इत्याह ॥३६॥ अदिति
 यज इति ॥३७॥ वषट्कृते मध्ये जुहोति ॥३८॥ अग्नये स्विष्टकृतेऽनुब्रूहि
 इत्याह पञ्चकृत्व उपस्तृणान' = आहुतो जु'होति ॥३९॥ अनुप्रहरत्यग्नी-
 न्मेक्षणम् ॥४०॥ तत्स'ऽस्त्रावेणाभिजुहोति ॥४१॥ अत्याक्रम्य' = अप
 उपस्पृश्य नवकृत्व इडाया उपस्तृणीते'' = शंयुना प्रस्तरपरिधिं संप्रकिरति
 ॥४२॥ चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥४३॥ तज्जुहोति'' यास्ते विश्वाः समिधः सन्त्यग्ने
 इत्यग्निम् । 'याः पृथिव्यां = शर्म'' स्वाहा इति ॥४४॥ अपरं चतुर्गृहीतं
 गृह्णीते ॥४५॥ ध्रुवामाप्याय्य स्वेन यजुषा जुहोति ॥४६॥ तूष्णीमन्तर्वेदि
 प्रणीता निनयति ॥४७॥ सन्तिष्ठत उदयनीयः ॥४८॥ द्रुत्वा'' प्रतिप्रस्था-

१. Cf. VI.6.5-9. २. MHP abr; see VI. 6.10-11; M भत्कु, H उत्कु for एतत्कु. ३. MHP abr; see VI. 6.12; MHP गृहीतानोडा for गृहीतानि इध्मा. ४. MHP abr; see VI.6.14. ५. MHP abr; see VI.6.15-22 ६-६. MHP अथोपभृतमनाहत्याज्यभागव'. ७. MHP 'त्याज्य'. ८-८. MP जहोत्यादित्या. ९. MHP abr; see VI.6. 48-56. १०. MHP abr; see VI.6.59-60. ११. MHP abr; see VI.6.60-72. १२. MHP om तत्. १३. MHP शम्. १४. MHP भूत्वा.

ताऽग्नीध्रो वाऽपरेणाहवनीयऽ सुचः संमृज्याज्यानि गृह्णीते पृषदाज्य-
वन्ति प्रसिद्धम् ॥४९॥ जुहूपभृतोर्गृहीत्वा महीनां पयोऽसि इति पृषदा-
ज्यायो^१ = ज्यस्थालीमुपोद्यच्छति^२ ॥५०॥ इध्माबहिः प्रोक्षति^३ =
परिधीन्^४ कार्ष्मर्यमयान् समिधावा^५ = युनक्ति ॥५१॥ आगत्य
तिरश्ची^६ = बहिषीतरे ॥५२॥ समासाद्य ध्रुवा असदन्, यन्मे अग्ने इति
समभिमृश्य दशहोतारं व्याचष्टे ॥५३॥ अप उपस्पृश्य निष्क्रम्य परिवीय-
माणायानुवाच आह ॥५४॥ मैत्रावरुणः पशुरनुबन्ध्यो हृदयशूलवानेकादश-
कपालोऽस्य प्रोडाशः ॥५५॥ तस्य प्रसिध्यति कर्माऽऽ समिष्टयजभ्यः^७
॥५६॥ समिष्टयजूंषि हुत्वा अयं ते योनिर्ऋत्वियः इत्यरण्योरग्निऽ
समारोह्यते^८ ॥५७॥ [२२]

अयं ते^१ = रोह्यते । यतो जातो = रयिम् इति^२ = यत्कुसीदमप्रतीत्तां मयि
इत्युत्तरां वैद्यै श्रोणिमुपोषति^३ । येन यमस्य बलिना^४ = पुरः इत्यादित्य-
मुपतिष्ठते । स^५ = स्फानो^६ अमि = असन् इति ॥१॥ स त्वं नो नमसस्पते
इति वायुम्^७ = यजमानाय तिष्ठति इति^८ ॥२॥ स्फ्यमादायोदपात्रं च हृदय-
शूलेनोत्परायन्ति ॥३॥ अन्तरा^९ = वयं द्विष्मः इति ॥४॥ उत्परायन्त्यग्निभिः
॥५॥ अन्तरा चात्वालं चोत्करं च गत्वा त्रीण्युद्धतान्योर्यान्ति ॥६॥ प्रोक्ष्य
अग्नेर्जनित्रमसि इति शकल^{१०} = दशहोतारमरण्योर्व्याचष्टे ॥७॥ मन्थन्त्य-
ग्निम् ॥८॥ प्रहरत्याहवनीयम् ॥९॥ निदधात्यन्वाहार्यपचनम्^{११} ॥१०॥ चतु-
र्गृहीतं (गृह्णीते ॥११॥ दश-)होतारं^{१२} गार्हपत्ये जुहुयात् ॥१२॥ सप्तहोता-
रमाहवनीये ॥१३॥ षड्होतारमन्वाहार्यपचने ॥१४॥ पञ्चहोतारमामात्ये

१. MHP 'ग्नीध्रे'. २. MHP abr; see V.2.37-43. ३. MHP
'लीमपो'. ४. MHP abr; see V.3.1-6. ५. MHP परिदधाति. ६. MHP
abr; see V.3.6-7. ७. MHP abr; see V.3.8-11. ८. MHP 'वरुणं'.
९. MHP 'यजुम्यः'. १०. MP 'रोहते'. ११. MHP abr; see
V.10.1. १२. MHP abr; see V.10.1-3. १३. MH 'पौषति'.
१४. MHP abr; see V.10.3-6. १५. MHP 'स्थानो for 'स्फानो and
add यजमानाय तिष्ठति thereafter. १६. MHP abr; see V.10.7-9.
MHP वायुः. १७-१७. MHP तिष्ठति. १८. MHP abr; see V.10.
12-13. १९. MHP abr; see I.3.9-14; MHP शकलः. २०. MH
'वचनं'. २१. MHP तामु'.

॥१५॥ चतुर्होतारः सभायाम् ॥१६॥ आगत्य द्विराज्यस्योपस्तृणीते
 ॥१७॥ दध्यानयति^१ = विश्वतस्परि^२ स्वाहा इति ॥१८॥ समुद्रादूर्ध्वमर्धुमां
 उदानद् इत्यप्सु तण्डुलान् जुहोति । उपा^३शु(-ना=तस्य नामिः)
 स्वाहा इति ॥१९॥ आपो हि ष्ठा मयोमुवः इति दर्भस्तम्भ^४ उदपात्रं
 जुहोति । ता न ऊर्जे दधातन । महे रणाय चक्षसे स्वाहा इति ॥२०॥ वन-
 स्पते शतवल्गो वि रोह स्वाहा इति पालाशे हिरण्यमुपास्य जुहोति ॥२१॥
 पूर्णाहुतिमेवातो (जुहोति ॥२२॥ परिश्रित्याहवनीयं चतुर्गृहीतं गृह्णीते
 ॥२३॥ अभिपूर्व) सप्तहोतारं व्याचष्टे ॥२४॥ सप्त ते इत्येतामृचं मध्यतो
 दधाति ॥२५॥ समिधमाधाय होतुराहुत्या जुहोति ॥२६॥ वरमस्मे^४
 ददाति ॥२७॥ सन्तिष्ठतेऽग्निष्टोमः सन्तिष्ठतेऽग्निष्टोमः ॥२८॥ [२३]
 [इति सप्तमोऽनुवाकः]

॥ इत्यग्निष्टोमः समाप्तः ॥

[इति सप्तमः प्रपाठकः]

१. MHP abr; see V.10.19-23. २. MHP विश्वतरि. ३. MHP
 स्तंभ. ४. MHP परस्मे.

[अथाष्टमः प्रपाठकः]

[अथाग्निक्वल्पः]

(अग्निञ्चेष्ट्यमाणः संभारान् संभरते ॥१॥ स्रुचश्चाज्यस्थालौ चोद-
कुम्भश्च शतमानं च वल्मीकवपा च करणीया^१ चमृद्योक्त्रं च कृष्णा-
जिनं च द्वे च पुष्करपर्णे^२ कृष्णाजिनस्य (च लोमान्य-^३) जलोमानि च
शर्कराश्चार्मकपालानि च पर्ण(-कषायश्च वेणुकाण्डं च) ॥२॥ चरुन्निर्वपति
॥३॥ (-निरु-)प्ते प्राणग्रहा^४श्च पृथ्वी^५श्च व्याचष्टे ॥४॥ रामासन्ने^६ऽपा-
नग्रहा^७श्च पृथ्वी^८= दशहोतारं व्याचष्टे ॥५॥ वात्रे^९घ्नावाज्यभागौ
॥६॥ द्वौ समुद्रौ इति हविषः पुरोनुवाक्या । 'विततावजूयौ पर्यावर्तते =
सेतुनाऽतियन्त्यन्य(-म् इति ॥७॥ द्वे द्रवसौ इति याज्या । 'सतती वस्त जा-^{१०})यै
इति । ८॥ वषट्कृते जुहोति ॥९॥ त्रिष्टुभौ संयाज्ये ॥१०॥ सन्ततिमनु-
होतुराहुतिं जुहोति ॥११॥ प्रसिध्यति कर्म ॥१२॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः
॥१३॥ तस्या^{१४} स^{१५}स्थितायां तदानीमेव ब्रह्मणे चरुं निर्वपति ॥१४॥
तस्या एषैवेष्टिक्वल्पस्यार्था पूर्वस्यै ॥१५॥ दशहोत्रैव होता ॥१६॥
ब्रह्मज्ञानम् इति हविषः^{१७} (पुरोनुवाक्या) । 'प्रथमं = सतश्च विवः इति
॥१७॥ वत्सो विराजः^{१८} इति याज्या । 'ऋषभो रयीणामन्तरिक्षं विश्वरूप आ
विवेश तमर्कैरभ्यर्चन्ति वत्सं ब्रह्म सन्तं ब्रह्मणा वर्धयन्तः इति ॥१८॥ चतस्र
आशाः प्रचरन्त्वग्नये^{१९} इत्युपवेवेष्टि^{२०} । 'इमं नो यज्ञं नयतु=त्याहुतीनाम् इति
॥१९॥ वषट्कृते जुहोति ॥२०॥ त्रिष्टुभौ संयाज्ये^{२१} ॥२१॥ (सन्तति-)
मनुहोतुराहुतिं जुहोति ॥२२॥ प्रसिध्यति कर्म ॥२३॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः
॥२४॥ एतस्यै स^{२५}स्थामनूत्तरवेद्यै काले कूपं खनन्ति ॥२५॥ तस्मिन्
करणीया^{२६} मृदमवदधति ॥२६॥ दक्षिणतोऽस्या उदकुम्भं विमिन्वन्ति^{२७}
॥२७॥ वल्मीकवपां निदधाति ॥२८॥ तमपरेण पुरुषः स^{२९}शिष्टस्तिष्ठति
॥२९॥ मयि गृह्णाम्यग्रे अग्निम् इति द्वाभ्यामात्मन्गिनं गृह्णीतेऽध्वयुः ।
'रायस्पोषाय = परा गाव^{३०} इति ॥३०॥ यास्ते अग्ने समिधः इति स्वर्यं चिति

१. MHP करणी. २. H 'वर्णे. ३. MHP om. ४-४. H 'चष्टेऽसमा'.
५. MHP abr; see I. 7. 5-6. ६. P होतेव. ७. MHP हविषा. ८. MH
विराजाम्; H विराजम्. ९. MHP 'चरन्त्यग्न'. १०. MHP उपवशि. ११. MH
सा याज्ये. १२. MHP करणी. १३. MP निमन्व. १४. MHP गाः.

जपति । 'यानि धाम = प्रजानम् इति ॥३१॥ चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥३२॥
तज्जुहोति शृणोत्वग्निः समिधां हवं मे इत्यनुवित्तिमाहवनीये । 'शृण्वन्त्वापो
= हवं मे स्वाहा इति ॥३३॥ अपरं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥३४॥ तज्जुहोति
युञ्जानः प्रथमं मनः इत्यष्टौ सावित्राणि निगद्य ऋचा स्तोमः^७ समर्चय
इति यजुरन्त्यं कृत्वा । 'गायत्रेण रथन्तरम् । बृहद् गायत्रवर्तनि स्वाहा इति
॥३५॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे इति चतुर्भिरभ्रिमादत्ते ॥३६॥ [१]

चतुर्भिरभ्रिमादत्ते । 'अश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां गायत्रेण छन्दसा-
ऽऽदेऽङ्गिरस्वदभ्रिरसि नारिरसि पृथिव्याः = आनुष्टुभेन त्वा छन्दसाऽऽदेऽङ्गिरस्वद
इति ॥१॥ इमामगृभ्णन् रशनामृतस्य इत्यश्वस्य रशनामादत्ते, तूष्णीं गर्द-
भस्य । 'पूर्वं आयुषि = सरमारपन्ती' इति ॥२॥ प्रतूतं वाजिन्ना द्रव इत्यश्वमभि-
दधाति । 'वरिष्ठा' = योनिः इति ॥३॥ बुञ्जाया^४ रासभं युवम् इति
गर्दभम् । 'अस्मिन् यामे वृषण्वसू अ = इन्द्रमृतये इति ॥४॥ रशने समा-
वृङ्क्ते ॥५॥ प्रतूर्वन्नेह्यवक्रामम्^५ इत्यश्वेन पूर्वैण प्रयन्ति^६, तूष्णीमपरेण
गर्दभेन । 'अशस्ती' रुद्रस्य = ङ्गिरस्वदच्छेहि इति ॥६॥ क्वेथ^७ इति पुरुषः
स^८ शिष्टः पृच्छति ॥७॥ अग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेमः^९ इत्याह ॥८॥ वाजं
ते वृञ्जे इति ॥९॥ अग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद् भरिष्यामः इति वल्मीकवपा-
मुपतिष्ठते ॥१०॥ अन्वग्निरुषसामग्रमख्यद् इति यतः करणीयां मृदं परा-
पश्यति तद्वाचयति । 'अन्वहानि = आ ततान इति' ॥११॥ आगत्य वाज्यध्वनः
इति प्राश्नमश्वमाक्रमयति दक्षिणस्येर्मस्य पदा करणीयां^{१०} मृदम् । 'सर्वा
मृधो = नि चिकीषते इति ॥१२॥ आक्रम्य वाजिन् पृथिवीम् इति पुनः प्रत्यञ्चं
तेनैव । 'अग्निमिच्छ = तं वयम् इति ॥१३॥ द्योस्ते पृष्ठम् इत्यस्य पृष्ठ^{११}
संमाष्टि । 'पृथिवी सघस्थ = पृतन्यतो^{१२} धरो सन्तु शत्रवोऽधरे^{१३} ज्ञौ इति यं द्वेष्टि यज-
मानस्तं ध्यायति ॥१४॥ उत्क्राम इति द्वाभ्यामुत्क्रमयति ॥१५॥ [२]

उत्क्राम इति द्वाभ्यामुत्क्रमयति^{१४} । ('महते')^{१५} सौमगाया = उत्तमे इति
॥१॥ अपो देवीरूपं सृज इत्यप^{१६} उपसृजति । 'मधुमती = पिप्पलाः इति ॥२॥
चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥३॥ तस्मा अन्वाह अग्निं घृतेन हविषा जुह्वदेवमुपासदम् ।
तस्य मानुरजन्^{१७} इच्छुक्रो देवेषु रोचते इति ॥४॥ (जिघर्ष्यग्निं मनसा घृ-^{१८}तेन

१. MHP 'मारवन्ती. २. P विरिष्ठा. ३. MHP 'तूतंनह्य' [H 'न्नेह्य']
४. H यान्ति. ५. MHP 'शास्ति. ६. H क्वेथ. ७. MHP पुरीषम्'. ८. P
'ह्रावि. ९. MHP add आह. १०. MHP कङ्किणी' ११. MHP द्यूतन्यतो.
१२. MHP 'धरो. १३. MHP 'माक्रम' १४. MHP om. १५. P 'त्य उप'.
१६. MHP मानुरजन्'.

इति पदे हिरण्यमुपास्य जुहोति प्राडासोनः । 'प्रतिक्ष्यन्तं = विदानं' स्वाहा इति ॥१॥ अपरं चतुर्गुहोतं गृह्णीते ॥६॥ तस्मा अन्वाह उप त्वा नमसा वयं सदेम जुह्वतो घृतैः । शोचिष्केशममर्त्यं शुक्रजुह्वं मरिभ्रजम् इति ॥७॥ आ त्वा जिघर्मि वचसा 'घृतेन इति' पदे हिरण्य(-मुपास्य जुहोति । 'अरभसा = जह्वाणः स्वाहा इति ॥८॥ परि वाजपतिः कविः इति तिसृभिः 'परिलिखत्य-भ्रिया करणीयां' मृदम् । 'अग्निहंव्या = दाशुषे इति गायत्रिया; परि त्वाग्ने-पुरं = गुरावतः इत्यनुष्टुभा; त्वमग्ने क्षुभि = जायसे शुचिः इति त्रिष्टुभा ॥९॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे इति द्वाभ्यां खनत्याभ्रिया करणीयां' मृदम् । ('अश्विनोर्वाहुभ्यां पूष्णो) हस्ताभ्यां पृथिव्याः = मङ्गिरस्वत् खनामि; ज्योतिष्मन्तं त्वाग्ने = खनामि इति ॥१०॥ अपां पृष्ठमसि इति पुष्करपर्णमादत्ते । 'सप्रथा' उर्वारि मरिष्यदपरावपिष्ठम् इति ॥११॥ वर्धमानम् इत्येनद्विसारयति । 'मह आ च = वरिणा प्रथस्व इति ॥१२॥ तत् शर्म च स्थो वर्म च स्थः इति कृष्णाजिनेन स'स्तृणाति प्राचीनग्रीवेणोत्तरलोम्ना । 'अच्छिद्रे बहुले = पुरीष्यम् इति ॥१३॥ पुरीष्योऽसि विश्वमराः इति प्रथमं पिण्डं हरत्यभ्रिया कृष्णाजिनस्याधर्मम् । 'अथर्वा त्वा' = मन्थदग्ने इति ॥१४॥ त्वामग्ने पुष्करादधि इति द्वितीयम् । 'अथर्वा निरमन्थत' । मूध्नो' विश्वस्य वाघतः इति ॥१५॥ तमु त्वा दध्यङ् ऋषिः इति तृतीयम् । 'पुत्र' ईधे = पुरन्दरम् इति ॥१६॥ तमु त्वा पाथ्यो वृषा इति चतुर्थम् । 'समीधे' दस्युहन्तम् = रणेरणे इति ॥१७॥ सीद 'होतः इति' चतस्र उत्तरास्त्रिष्टुभः ॥१८॥ ताभिर्हरति वाजु-मन्त्रयते ॥१९॥ गायत्रीभिः पूर्वाभिर्ब्राह्मणस्य संभरेत्' त्रिष्टुग्भी राजन्यस्य ॥२०॥ संवसाथा सुवविदा इत्युपरिष्ठात्पुष्करपर्णेन प्रोर्णोति । 'समीची उरसा = मजलमित् इति ॥२१॥ उन्नमय पृथिवीम् इत्येतस्मिन् कूप उदकुम्भं निनयति । 'मिन्द्वीदं = वि सृजा इतिम् इति ॥२२॥ [३]

[इति प्रथमोनुवाकः]

सं ते वायुः इत्येनं संकिरति । 'मातरिश्वा = देवि वषडस्तु' तुभ्यम् इति ॥१॥ सुजातो ज्योतिषा सह इति कृष्णाजिनमुपनहति । 'शर्म वर-

१. MHP प्रतीक्ष्य. २. MHP 'जुह्वां. ३. MHP 'भ्रदम्. Caland conjectures मरिभ्रदम् as मरिभ्रजम् probably metrical shortening of मरिभ्राजम् (Ao IV.161:48.3-7). ४-४. MHP घृतेनन्ति. ५-५. MHP 'त्यमिघा करुणो' ६. MHP करुणी. ७. P स प्रथमा. ८. MHP त्व. ९-९. MHP अथर्वागिरम्. १०. MP मूर्धो. ११. MHP पुत्रं. १२. MHP समिधे. १३-१३. MHP होतरि. १४. MHP संभरे. १५. MHP वडवस्तु.

यमा = विभावसो इति ॥२॥ उदु' तिष्ठ स्वध्वर इति' द्वाभ्यामुपतिष्ठति ।
 अवा^३ नो देव्या = विह्वयामहे' इति ॥३॥ स जातो गर्भो असि रोदस्योः
 इत्येकया प्रक्रामति । 'अग्ने चारुविभृतः = अधि कनिकदद् गाः इति ॥४॥
 स्थिरो भव वीड्वङ्ग इति गर्दभमभिमृशति^५ ॥५॥ आशुर्मेव वाज्यवन्
 इत्यश्वम् ॥६॥ पृथुर्मेव सुषदस्त्वम् इति गर्दभ आमादयति । 'अग्नेः पुरीष-
 बाहनः इति ॥७॥ शिवो भव प्रजाभ्यः इत्यासन्नमुपतिष्ठते । 'मानुषीभ्यः =
 वनस्पतीन् इति ॥८॥ प्रेतु वाजी कनिक्रदत् इत्यश्वेन पूर्वेण प्रयन्ति ॥९॥
 नानदद्रासभः पत्वा इत्यपरेण गर्दभम्^{१०} ॥१०॥ मरन्नग्निं पुरीष्यम् 'इत्यनु-
 मन्त्रयते । 'मा पतद्यायुषः' = समुद्रियम् । अग्न आ याहि वीतये । ऋतु^{११}
 सत्यमृत^{१२} सत्यम् इति ॥११॥ किं मरय इति पुरुषः स^{१३} शिष्टः पृच्छति ॥१२॥
 अग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद् भरामहे' इत्याह ॥१३॥ वाजं ते वृञ्जे इति ॥१४॥
 ओषधयः प्रतिगृह्णीताग्निमेतम् इत्युत्तरेणाहवनीयमोषधीः स^{१४}स्तोर्णा
 अनुमन्त्रयते । 'शिवमायन्त हनत् इति ॥१५॥ ओषधयः प्रतिमोदध्वमेनम्
 इत्युपावहरति । 'पुष्पावतीः = माऽसदत् इति ॥१६॥ इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्
 इत्युदञ्चमश्वमुत्सृजति^{१५} । 'समुद्रव्यचसं गिरः । रथीतम^{१६} रथीनां वाजानां सत्पति
 पतिम् इति ॥१७॥ तमनु गर्दभम् ॥१८॥ आनयन्ति पत्नीम् ॥१९॥ [४]

आनयन्ति पत्नीम् ॥१॥ तस्यामागतायां वि पाजसा^{१०} इति विस्र^{११}-
 सयति । 'पृथुना = पीतो इति ॥२॥ आपो हि ष्ठा मयोभुवः इति तिसृभिः
 पर्णकषायेणावोक्षति । 'ता न ऊर्जे = जनयथा च नः इति ॥३॥ मित्रः
 स^{१३}सृज्य पृथिवीम् इति शर्कराभिश्चार्मकपालेश्च स^{१४}सृजति । 'सूर्मि च =
 विभुम् इति ॥४॥ अयक्ष्माय त्वा स^{१४}सृजामि प्रजाभ्यः इतीतरैः^{१५} संभारेः ।
 'विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः स^{१४}सृजन्त्वानुष्टुमेन छन्दसाङ्गिरस्वत् इति ॥५॥
 प्रम्णाय मृदं मखस्य शिरोऽसि इति पिण्डं करोति ॥६॥ यज्ञस्य पदे^{१६} स्थः
 इत्यङ्गुष्ठाभ्यामवस्कभ्नाति ॥७॥ एवमेव चतुरः पिण्डान् करोति ॥८॥

१. MHP उद. २. MHP इरेति. ३. MHP अपा. ४. MHP ह्वयाम.
 ५. MHP 'मृश्यति. ६. MHP गर्दभौ. ७-७. MHP मा पाद्यायुषा [H
 यतेऽमा पाद्या]. ८. MP 'द्वरमह. ९. MHP 'मश्वमसृ'. १०. MHP वाज'.
 ११. MHP इतीतरे. १२. MH चदे.

रुद्राः सम्भृत्य पृथिवीम् इति प्रथमं पिण्डं पत्न्यै प्रयच्छति ॥१॥ तमुत्साय^१
 उखां करोति तस्यै बृहज्ज्योतिः समीधिरे=रोचते इति ॥१०॥ वस(-वस्त्वा
 कृण्व-)न्तु इत्यनुमन्त्रयते । 'गायत्रेण छन्दसाऽङ्गिरस्वत् पृथिव्यसि ध्रुवाऽसि
 धारया मयि प्रजा^२ रायस्पोषं गौपत्य^३ सुवीर्यं^४ सजाताम् यजमानाय इति
 ॥११॥ स^५ सृष्टां वसुभिः इति द्वितीयम् । 'रुद्रं = करोतु ताम् इति ॥१२॥
 रुद्रास्त्वा कृण्वन्तु इत्यनुमन्त्रयते । 'त्रैष्टुभेन छन्दसाऽङ्गिरस्वद् (-न्तरिक्षमसि
 ध्रुवाऽसि) धारया = मानाय इति ॥१३॥ सिनीवाली सुकपर्दा इति तृतीयम् ।
 'सुकुरीरा = हस्तयोः इति' ॥१४॥ आदित्यास्त्वा^५ कृण्वन्तु इत्यनुमन्त्रयते ।
 'जागतेन छन्दसाऽङ्गिरस्वद् धौरसि ध्रुवाऽसि = मानाय इति ॥१५॥ उखां
 करोतु शक्त्या इति चतुर्थम् । 'बाहुभ्या = गर्भं आ इति ॥१६॥ विश्वे त्वा
 देवा^६ वै(-श्वानराः कृण्वन्तु इत्यनुमन्त्रयते । 'आनुष्टुभेन छन्दसाऽ-)ङ्गिरस्वद्
 दि(-शोऽसि) ध्रुवाऽसि धारया मयि प्रजा^७ रायस्पोषं गौपत्य^८ सुवीर्यं^९
 सजाताम् यजमानाय इति ॥१७॥ तामेतामुखां त्र्युद्धि नवांश्चि चतुःस्तनां
 करोति ॥१८॥ त्रेधा विहितास्यै तिस्रास्तिस्र ऊर्ध्वाश्रयो भवन्ति ॥१९॥
 एकतमास्वश्रिषु 'चतुःस्त(-नाया^{१०} रास्नां पर्यस्यति अदित्यै रास्नाऽसि
 इ-)ति ॥२०॥ अ(-दितिस्ते विलं) गृह्णातु इति तत् ऊर्ध्वं विलं करोति ।
 'पाङ्केतन छन्दसाऽङ्गिरस्वद् इति ॥२१॥ कृत्वाय सा महीमुखाम् इति
 निदधाति^{११} । 'मृन्मयी = पयान् इति' ॥२२॥ तूष्णीमितरामुखां करोति
 ॥२३॥ उपवातयन्ति ॥२४॥ धावनाभिर्धावन्ति^{१२} ॥२५॥ क्लृप्तिकैर्वेणु-
 काण्डैः श्लक्ष्णैरश्मभिर्य(-दोषधातान्) मन्यते(ऽथ धूप-)यिष्यन् संभारान्
 संभरते^{१३} अश्वशकानि गोमयानि (वै-)त्वानि^{१४} बृवाणि परुतु-
 गानि^{१५} दारुणि गोश्च क्षीरमजायै च ॥२६॥ उत्तरेण शालां चतुःस्रक्
 कूपं खनन्ति ॥२७॥ तत्परिश्रितेऽग्नितोऽग्निमाहृत्य सप्ताश्वशकानादीप्य^{१६}
 वसवस्त्वा धूपयन्तु इत्येकैकमुखायां^{१७} प्रत्यस्यति । 'गायत्रेण छन्दसा'^{१८}

१. MHP तमु साय. २. MHP om. ३. MHP om इति. ४. MHP
 om. ५. MHP आदित्या twice. ६. MHP देवेभ्य वा. ७. MHP चतुरस्त;
 cf. BaudhSS X.5 : 5.16 : चतुरङ्गुले. ८. MH विदधा' ९. MHP
 इति twice. १०. MHP उपपायन्निधा'. ११. MHP रश्मैश्च. MHP give the
 sign of abr. text=before अश्व. १२-१२. MHP वरुणानि. १३. MHP
 नादीच्य. १४. MHP om इति. १५. HP add ददे after छन्दसा.

ऽङ्गिरस्वद्रुद्रास्त्वा = वरुणस्त्वा धूपयन्त्वङ्गिरस्वद् इति ॥२८॥ तूष्णीं(-मितरां प्र-)त्यस्य अदितिस्त्वा इति पुरेव खातं कूपमभ्रिया खनति । 'देवी-विश्वदेव्यावती पृथिव्याः सघस्थे = त्ववट इति ॥२९॥ श्रपणेः' कूपमवस्तीर्य देवानां त्वा पत्नीः इत्युखामवदधाति । 'देवीविश्व = दधतूखे इति ॥३०॥ तूष्णीमितरामवधाय श्रपणैरभिच्छाद्य' विषणास्त्वा इत्यमीन्धे । 'देवीविश्व = दमीन्ध(-तामुखे इ-)ति ॥३१॥ ग्नास्त्वा इति श्रपयति । ° देवीविश्व = च्छपयन्तूखे इति ॥३२॥ वरुण्यस्त्वा इति पचति । ° देवीविश्व = पचन्तूखे इति ॥३३॥ मित्रैतामुखां पच इत्युपतिष्ठते । ° एषा मा = द्युम्नं' चित्रश्वस्तमम् इति ॥३४॥ नाभिप्राण्यान्नाभिच्छायां कुर्यात् ॥३५॥ अमीमां महिना दिवम् इत्येतयैव मंत्रियोपचरानोक्षते' ॥३६॥ यदा धूपिते मन्यतेऽथ देवस्त्वा 'सवितोद्वपनु इत्यभ्रिया'ऽङ्गारानुद्वपति । ° सुपाणिः स्वङ्गुरिः सु = शक्त्या इति ॥३७॥ अपद्यमाना पृथिवी' इत्येनामाह्वारयति' । 'आशा दिश' आ पृण' इति ॥३८॥ उत्तिष्ठ'° बृहती भव इत्युद्धरति । 'ऊर्वा तिष्ठ ध्रुवा त्वम् इति ॥३९॥ क्षेमाय त्वा इति दक्षिणतः कूपबिले सादयति ॥४०॥ तूष्णीमितरामुदधृत्य कूपबिल एव सादयति ॥४१॥ वसवस्त्वाऽऽछन्दन्तु' इत्येनाम-जक्षीरेण छृणति । 'गायत्रेण छन्दसाऽङ्गि = आनुष्टुभेन छन्दसाऽङ्गिरस्वत् इति ॥४२॥ तूष्णीं गोक्षीरेण विष्यन्दयति ॥४३॥ तूष्णीमितरामजक्षीरेणाच्छृद्य' गोक्षीरेणैव विष्यन्दयति ॥४४॥ धृतो चूर्णे उखे निदधाति ॥४५॥ [५] [इति द्वितीयोऽनुवाकः]

[त्रैधातवीयेष्टिः]

त्रैधातवीयेत्रात इष्टिः ॥१॥ तस्य संभारा हिरण्यं धेनुस्ताप्यं पुण्ड-रीके व्रीहियवा द्वादशकपालानि परीणद्वन्ति' ॥२॥ यज्ञायुधानि स'उसा-द्यापः प्रणीय त्रैधातवीयामिष्टिं निर्वपति । 'देवस्य त्वा = हस्ताभ्यामिन्द्रा-विष्णुभ्यां जुष्टं निर्वपामि इति चतुरो मुष्टीन् व्रीहीणाम् ॥३॥ एवमेव चतुरो मुष्टीन् यवानाम्' ॥४॥ निरुप्ते प्राण' = 'उश्च व्याचष्टे ॥५॥ तस्य

१. MHP श्रवणैः. २ MHP श्रवणैः. ३. P द्युम्नश्चि°. ४. MHP ° चारामीक्षते. ५-५. P ° वपत्यभ्रिया°. ६. MHP पृथिवीम्. ७. P ° माह्वर°. ८. MH ° शां. ९. MP वृण. १०. M ° तिष्ठन्. ११. MP छन्द°. १२. MHP 'च्छिद्य. १३. M परिण°, H परिणदन्ति. १४. MHP repeat एवमेव चतुरो मुष्टीन् व्रीहीणाम् after यवानाम्. १५. MHP abr; see VI.1.14.

हविष्कृता वाचं विसृज्य द्वादशोक्तानि कपालान्युपदधाति^१ परीणद्वन्ति
॥६॥ सार्धं ब्रौहीनवघ्नन्ति केवलान् यवान्^२ ॥७॥ सार्धं^३ ब्रौहाणि
पिष्टानि^४ कुर्वन्ति केवलानां यवानाम् ॥८॥ ब्रौहाणि पिष्टानि^५ संयूय
द्वौ पिण्डौ करोति ॥९॥ तयोरन्यतरमधिश्रयति ॥१०॥ त्वचं^६ ग्राहयति
॥११॥ एतस्मिन्^७ यवमयमधिश्रयति ॥१२॥ त्वचमेव ग्राहयति ॥१३॥
एतस्मिन् ब्रौहमधिश्रयति ॥१४॥ त्वचमेव^८ ग्राहयति ॥१५॥ उत्तरमुत्तरं^९
ज्यायाऽसं करोति ॥१६॥ अभिवासयति^{१०} ॥१७॥ श्रप्यत^{११} एष ऐन्द्रा-
वैष्णवो द्वादशकपालस्त्रिधातुः ॥१८॥ श्रुतेऽस्मिन् स्तम्बयजुर्हरति ॥१९॥
वेदिं परिगृह्णाति ॥२०॥ करणं जपति ॥२१॥ (प्रसिध्यति)^{१२} कर्माऽऽ^{१३} बर्हि-
षस्तरणात् ॥२२॥ स्तीर्णे बर्हिषि चतुरोऽन्तान् वासः सर्पिषा सन्तृप्य^{१४}
तच्चतुर्गुणं प्राचीनदशमुपरि बर्हिषि तार्प्यं विच्छादयति ॥२३॥ तस्मिन्
परिधीन् परिदधाति ॥२४॥ समिधावादधाति ॥२५॥ परिधिषु वाच-
यित्वाऽग्निं युनक्ति ॥२६॥ आगत्य पुण्डरीके तिरश्ची सादयति ॥२७॥
तिरश्च्योः प्रस्तरम् ॥२८॥ प्रस्तरे जुहूम् ॥२९॥ वाससीतरे^{१५} ॥३०॥ अथ
स्रुवः^{१६} सादयेत् ॥३१॥ उपरिसंचार्यत्र स्रुवः ॥३२॥ समासन्नेऽपानग्रहाऽ-
श्च^{१७} दशहोतारं व्याचष्टे ॥३३॥ अग्नये समिध्यमानायान्वाच आह ॥३४॥
प्र सो अग्ने तवोतिमिः इत्युष्णिहककुभौ होता^{१८} धाय्ये करोति । 'सुवीरा-
मिस्तरति वाजकर्ममिः । यस्य त्वऽ संख्यमाविथ^{१९} इति ककुभस्^{१९}; प्र
होत्रे पूव्यं = ^{२०}न वेधसे इत्युष्णिहम् ॥३५॥ आ जुहोत^{२१} दुवस्यत इत्यु-
त्सृजत्येताम्^{२२} ॥३६॥ अग्ने त्री ते वाजिना त्री षधस्था इति त्रिवत्या परिद-
धाति । ^{२३}तिस्रस्ते = प्रयुच्छन् इति ॥३७॥ अनूकासु^{२४} समिधेनीषु स्रुवेणा-
धारमाधार्याह अग्नीर्दग्नि त्रिस्त्रिः^{२५} संमृद्धिः इति ॥३८॥ स्रुग्भ्यामुत्तरम्
॥३९॥ असः^{२६} स्पर्शयन्नत्याक्रम्य ध्रुवाऽ समज्य सादयित्वा प्रवरं प्रवृ-

१. MHP °न्युपदधाविति. २. MHP यावान्. ३-३. MHP ब्रौहाणि
विष्टानि. ४. MHP विष्टानि. ५-५. MHP ग्राहयत्यधितस्मिन्. ६. MHP
स्वयमेव. ७. MHP °मुत्तर. ८. MH °वासति. ९. MHP श्रप्यत.
१०. MHP om. ११. MHP कर्म. १२. HP सन्तृप्य. १३. MHP °तरेण.
१४. MHP abr. १५. P oms. १६. MH °माविशय. १७. MHP ककुं.
१८-१८. MHP नवे पात्रे उष्णिगा जु°. १९. MHP °त्युत्सृजतेत्येताम्
[H °त्सृज°]. २०. MHP उत्तरासु. २१. MHP तिस्रस्त्रिः.

णीते ॥४०॥ सीदति होता ॥४१॥ प्रसूतः (सुचावादत्ते ॥४२॥ प्रयाजान् यजति ॥४३॥ प्रया-) ^१जानिष्ट्वाऽत्याक्रम्य ध्रुवामभिघारयति हविः ॥४४॥ अथोपभृतम् ॥४५॥ आज्यभागी यजति ॥४६॥ वार्त्रघ्नावाज्य- भागौ ॥४७॥ इन्द्राविष्णुभ्यामनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥४८॥ पश्चा- च्च पुरस्ताच्च सर्वेषां पुराडाशानामभिगमयन्नवद्यति ^२ ॥४९॥ अभिघा- रयति ॥५०॥ प्रत्यनक्ति ॥५१॥ 'स वां कर्मणा' इत्यन्वा(-ह । °समिषा =) न परा जयेथे न = रयेथाम् इति ॥५२॥ वषट्कृते जुहोति ॥५३॥ अग्नये ^३स्विष्टकृतञ्जुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ^४ ॥५४॥ सकृदुत्तरा- र्धात् सर्वेषां पुरोडाशानामभिगमयन्नवद्यति ॥५५॥ द्विरभिघारयति ॥५६॥ न प्रत्यनक्ति ॥५७॥ त्रीण्यायूँषि इत्यन्वाह । °तव जात = शंयोः इति ॥५८॥ त्रिरस्य इति यजति । °ता परमा सन्ति' (सत्या स्पार्हा देवस्य जनि-) मात्यन्नेः । अनन्ते अन्तः परिवीत आगाच्छुचिः शुक्रो अर्यो रोश्चानः इति ॥५९॥ वषट्कृते जुहोति ॥६०॥ अत्याक्रम्य यथायतनं ^५ सुचौ साद- यित्वा प्राशित्रमवद्यति ॥६१॥ अप उपस्पृश्येडामवद्यति ^६ ॥६२॥ उपहूता- यामिडायामग्नीध आदधाति ॥६३॥ प्राश्नन्ति ॥६४॥ मार्जयन्ते ॥६५॥ परिहरन्ति ब्रह्मणे ॥६६॥ प्राशिते प्राशित्रेऽग्नीदुदपात्रेणोत्कर उपनिदधाति ^७ ॥६७॥ यदुपवर्तयन्ते तदग्नीधे ददाति ॥६८॥ हिरण्यं ब्रह्मणे', धेनुं ^८ होत्रे, तार्प्यमध्वर्यवे ॥६९॥ सन्ततिमनु ^९ होतुराहुतिं जुहोति ॥७०॥ प्रमिष्यति कर्म ॥७१॥ सन्तिष्ठते त्रैधातवीयेष्टिः ॥७२॥ प्राजापत्यमेवातः पशुमाल- भते ॥७३॥ [६]

[प्राजापत्यपश्वालम्भनम्]

प्राजापत्यमेवातः पशुमालभतेऽजं तूपरम् ॥१॥ तस्य प्रसिद्धं चरणमा सामिधेनीभ्यः ॥२॥ तस्य सामिधेनीनां मोमांसा ॥३॥ एता ^१एव पञ्च- दशैतां ^१ उ सप्तदश ॥४॥ स यद्येकविंशतिं पराचीः ^२ कुर्यादेता ^३एवैका- दश सामिधेन्यः समास्त्वाग्ने ऋतवो वर्षयन्तु इति दश ॥५॥ एता एकविं- शतिः पराच्यः ॥६॥ अथ यदि चतुर्विंशतिं पराचीः कुर्यादेता ^३एवैक-

१. MHP thus VI.1.43-45. २. H गमन्व°. ३-३. MHP सवाङ्करणे°. ४-४. MHP °कृते जुहोत्याहोप°. ५. MHP सतु. ६. MHP यथायथा- नगं. ७. MHP °स्पृश्येजाम°; H °वद्युपह°. ८. MP दधति. ९. MHP ब्राह्मणे. १०. MHP सन्ततिरनु, ११-११. MHP एवञ्चदशै°; thus Ao IV,164:58.3. १२. MHP पराची. १३-१३. H oms.

वि०शतिः सामिधेन्यः, पृथुपाजवत्यौ' धाय्ये, स्वारुहा यस्य श्रियो दृशे
इति चतुर्वि०शीं धाय्यां^२ कुर्यात् । °रथिर्वीरवतो यथा अग्ने' यज्ञस्य चेतते
इति ॥७॥ एता उ चतुर्वि०शतिः पराच्यः ॥८॥ अथ यदि चतुर्वि०शति-
मपराचीः^३ °कुर्यादपोद्धरेदेतास्तिस्रो धाय्याः^४ आ जुहोत दुवस्यत इति
एतामु^५ सामिधेनीनामपैवोद्धरेत्^६ ॥९॥ दशेतरा दशेतराः ॥१०॥ तासां
त्रिः शस्ता^७ प्रथमा त्रिः शस्तोत्तमा^८ ॥११॥ एता उ चतुर्वि०शतिरपराच्यः^९
॥१२॥ सप्तदशैवानुब्रूयाद् °एतत् स्थितम्^{१०} ॥१३॥ अनूक्तासु सामिधेनीषु
स्रुवेणाधारमाधारयति मनसा स्वयं^{११} सम्पन्नम् ॥१४॥ हिरण्यगर्भः सम-
वर्तताग्रे इति स्रुग्भ्यामुत्तरम् । °भूतस्य=विधेम इति ॥१५॥ प्रसिध्यति
°कर्म ॥१६॥ ओ श्रावय इत्याश्रावयति^{१२} ॥१७॥ सीदति होता ॥१८॥ प्रसूतः
स्रुचावादत्ते ॥१९॥ प्रयाजान् यजति ॥२०॥ ऊर्ध्वा अस्य समिधो भवन्ति
इत्येता होताऽऽप्रीः करोत्येताभिर्यजति । °ऊर्ध्वा शुक्रा शोचीं^{१३} = सुनोः
इति ॥२१॥ समिधो यजति ॥२२॥ तनूनपाद् इति तनूनपातं^{१४} यजति ।
°असुरो=घृतेन इति ॥२३॥ मध्वा यज्ञं नक्षसे प्रीणानः इत्युत्सृजत्येताम् ।
°नाराशं^{१५} °एष= विश्ववारः इति ॥२४॥ अच्छायमेति इतीडो^{१६} यजति ।
°शवसा घृतेनेडानो=प्रयत्सु इति ॥२५॥ स यक्षदस्य महिमानमग्ने इति बर्हि-
र्यजति । °स ई मन्द्रासु=घातमश्च इति ॥२६॥ द्वारो देवीः इति द्वारो^{१७} यजति ।
°अत्वस्य विश्वे=पत्यमानाः इति ॥२७॥ ते अस्य इत्युषासानक्ते^{१८} यजति ।
°योषणे दिव्ये=अध्वरं नः इति ॥२८॥ देव्या होतारौ इति होतारौ यजति ।
°ऊर्ध्वमध्वरं=स्विष्टिम् इति ॥२९॥ तिस्रो देवीः इति ता यजति । °बर्हिरेदं=
°गृणोनाः इति^{१९} ॥३०॥ तन्नुस्तुरीयम् इति त्वष्टारं यजति । °अदभुतं पुंश्च
त्वष्टा सु=मस्मे इति ॥३१॥ वनस्पते इति वनस्पतिं यजति । °अव^{२०} सृजा

१. MHP °वाज°. २. MHP घय्यां. ३. MHP अग्ने. ४. MHP
°विशतिपरा°, thus Ao IV.164:58.9. ५-५. H °द्धरेस्तिस्रो धारया.
६. MHP एतावु. ७. MHP °मपैवोद्धरेद्. ८. MHP त्रिशस्ता; thus Ao
IV.164:58.11. ९. MH त्रिशस्तो°, १०. MHP °विशतिमप°. ११-११. M
एतत् स्थि°, H एतत्तत्स्थि°. १२-१२. MHP कर्माश्रावयत्य-
त्याश्रा° [H °त्ययाश्रा°; P P यत्याश्रा°]. १३. MP °नपादं. १४-१४.
MHP एषोच्छायमतीवीडो. १५. MHP द्वारा. १६. MHP ते for क्ते
omitting उषासन°. १७-१७ MHP गृणानेति. १८. MHP अप.

रराण=दद्याति इति ॥३२॥ अग्ने स्वा(-हा कृ-)णुहि जातवेदः इति स्वाहा-
 कृति^१ प्रैषणवपां परियजति । °इन्द्राय हव्यं=जुषन्ताम् इति ॥३३॥
 प्रसिध्यति कर्म ॥३४॥ वपाया एवातः^२ ॥३५॥ प्रजापतये छागस्य वपाया मेद-
 सोऽवदीयमानस्यानुब्रूहि इत्याह स्रुवेण वपा^३ संप्रलुम्पन् ॥३६॥ १यः प्राणतः^४
 इत्यन्वाह । °निमिषतो=विधेम (इति ॥३७॥ प्रैषवा-) नेषः ॥३८॥ ओ श्रावय
 इत्याह ॥३९॥ प्रजापतये छागस्य वपां मेदः प्रस्थितं °प्रेष्य इति^५ ॥४०॥
 प्रेष्यति मैत्रावरुणः^६ ॥४१॥ य आत्मदा इति यजति । °वल्दा=विधेम
 इति ॥४२॥ वषट्कृते जुहोति ॥४३॥ वपया प्रचर्य आपो हि ष्ठा मयोमुवः
 इति तृचेन मार्जयन्ते चात्वाले^७ ॥४४॥ [७] [इति तृतीयोनुवाकः]

एकविंशतिञ्च^८ (माषान् पर्णशाखां च मृत्पिण्डं चोदपात्रं चो-
 त्कुषो चा-) दत्ते^९ ॥१॥ सप्तधा च वितृण्णां वल्मीकवपासु ॥२॥ द्रुत्वा पशोर-
 र्धमाह परिवासय पशोः शिरः इति ॥३॥ उभाभ्यां वल्मीकवपां प्रतिनिद-
 धाति पुरुषशीर्षाय^१ पशवे च ॥४॥ एतत् एतैः परिक्रीणामि इत्याह ॥५॥
 सप्तभिर्माषैः^{१०} पुरुषशीर्षं परिकिरति ॥६॥ योऽस्य कौष्ठ्य^{११} जगतः इति
 य(-मगाथां गायति । °पार्थिवस्यैक इदृशी यमं मङ्गय-)^{१२} श्रवो गाय^{१३} यो (राजाञ्ज-)
 परोध्यः^{१४} इति ॥७॥ एतत् एतैः परिक्रीणामि इत्याह ॥८॥ सप्तभिर्माषैः
 पुरुषशीर्षं परिकिरति ॥९॥ सप्तहोतास्य सवितुः ते इति यमगाथां^{१५} गायति ।
 °आलब्धो^{१६} दशकक्ष्यः । वैवस्वतस्य सादने सप्तहोतर्यञ्चरे इति ॥१०॥ एतत्
 (एतैः परिक्रीणामि इत्याह ॥११॥ सप्तभिर्माषैः पुरुषशीर्षं परिकिरति) ॥१२॥
 अध्यू त (.....क्राति इति यमगाथां गायति । यमस्य गृहेऽध्वरः^{१७} । तस्मिन्
 कनिक्रदद्^{१८} °आवोर्ध्वो नृत्यत्यंशुभिः इति ॥१३॥ एतदित्याह यमाह प्रतिवेशां
 कुम्भीमुद्धाय^{१९} सुप्रञ्चितं प्रञ्जिच्यापोदधृत्यास्य^{२०} मांशानि निधूय मस्तिष्कं

१. MHP °कृति, २. MHP एवातं. ३. MHP प्रोणुं. ४-४. MHP
 प्रेष्यति. ५. MHP °वरुणा. ६. MHP चत्वालेः. ७. MHP °विशतिश्च.
 ८. Cf BaudhŚS X.9:9.1-2. ९. MHP पशुशीर्षाय; thus Ao IV.165 :
 59.7-8. १०. MHP °मांसैः. ११. MP कु कौष्ठ्य. १२-१२. MHP स्वतङ्गाय;
 Cf Ao IV.161:49.1 : स्व तं गाय; thus TĀ VI.5.6. १३. MHP,
 Ao IV.161:49.1 : °परुध्यते. १४-१४. MH गायत्र्याल°, P गाय तयाल°. १५.
 MHP गृहेण अध्व°.; thus Ao.IV.161:49.3. १६. H गावो. १७.
 MHP कुंभीमुद्धाय; thus Ao IV.165: 59.13. १८. MHP °आवोर्ध्व°.

मृदाभिलिप्य' 'निघत्ताद् इति ॥१४॥ तत्तथा कुर्वन्ति ॥१५॥ उत्क्रम्याथा-
 स्येते' प(-श्वः कृता भवन्ति अश्वमि-)'वाश्वं' कुर्यादृषभमिवर्षभं'
 वृष्णिमिव वृष्णिं वस्तमिव वस्तम् ॥१६॥ त आत्मन्वन्तः सर्वाङ्गाः स्युरपि'
 हैषामाबधानानीव कुर्यात् ॥१७॥ तान् पाकपेष्याणां पिष्टानां' कृत्वा
 यथा प्रवर्तिकां पचन्त्येवं पचति' ॥१८॥ अमृदो हैनान् संवत्सरदीक्षायां
 कुर्याच्छर्कराणां वा ॥१९॥ तान् सहैतेन पशुना पर्यग्निःकृत्वोत्सृजति'
 ॥२०॥ (पशु-)ना एव स'स्थाययेत्' ॥२१॥ अथैतान् पुरोडाशान्निर्वपन्ति
 प्राजापत्यं द्वादशकपालं वायव्यं चरुं वैश्वानरं द्वादशकपालमग्नये क्षत्र-
 वते पुरोडाशमष्टाकपालमग्नये क्षत्रभृते पुरोडाशमष्टाकपालमग्नये ब्रह्म-
 ण्वते पुरोडाशमष्टाकपालमग्नये (पृष्ठिम-)ते पुरोडाशमष्टाकपालमि-
 ति ॥२२॥ तान् श्रपयित्वोपस्तोर्णाभिधारितानासादयन्ति ॥२३॥ पुरस्ता-
 देषामेतान् पशूनुपसादयन्ति पुरस्तात्प्रत्यगावृत्तमश्वं पश्चात्प्रागावृत्तमृषभं
 दक्षिणत उदगावृत्तं वृष्णिमुत्तरतो दक्षिणावृत्तं वस्तं मध्ये प्राजापत्यस्य
 शिरः ॥२४॥ प्रजापतये पुरोडाशस्यावदीयमानस्यानुब्रहि इति ॥२५॥ पश्चा-
 च्च पुरस्ताच्च जुह्वामवद्यति ॥२६॥ अभिघारयति ॥२७॥ प्रत्यनक्ति
 ॥२८॥ सकृदुत्तरार्धादुपभृत्यवद्यति ॥२९॥ नाभिघारयति ॥३०॥ न प्रत्य-
 नक्ति ॥३१॥ एवमेवैतेषामवदायावदायेव स्विष्टकृतं प्रत्यवद्यति ॥३२॥
 नाभिघारयति ॥३३॥ न प्रत्यनक्ति ॥३४॥ यस्येमे हिमवन्तः इत्यन्वाह ।
 'महित्वा = विधेम इति ॥३५॥ प्रेषवानेषः ॥३६॥ ओ आवय इत्याह ॥३७॥
 प्रजापतये पुरोडाशं प्रस्थितं प्रेष्य इति ॥३८॥ प्रेष्यति 'मैत्रावरुणः ॥३९॥ यं'
 क्रन्दसी इति यजति । 'अवसा तस्तमाने' = विधेम इति ॥४०॥ वषट्कृते
 जुहोति ॥४१॥ उपविशति मैत्रावरुणः ॥४२॥ होतैवैतेषामन्वाह ॥४३॥
 होता यजति ॥४४॥ [८]

१. MHP मृदाभिलिप्य; thus Ao IV.165 : 59.14. २-२. MHP
 'घत्तादितत्तथात्युक्त'; thus Ao, ibid. ३. Thus Ao ibid. ४. MHP
 पाश्वं. ५. MHP 'षभमवर्ष'. ६. MHP 'रमि; thus Ao ibid.
 ७. MHP इष्टानां. ८. MHP पचेति; thus Ao ibid.
 ९. MHP 'तृजेति. १०. MHP 'पये. ११-११. MHP 'वरुणोऽयं.
 १२. MHP तस्ताने.

वायवेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥१॥ पीवोऽन्ना इत्यन्वाह ।
 'रयिवृध = चक्रुः' इति ॥२॥ 'राये नु' यम् इति यजति । 'जज्ञत् = निरेके
 इति ॥३॥ वषट्कृते जुहोति ॥४॥ वैश्वानरायानुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानो-
 ऽवद्यन् ॥५॥ वैश्वानराय पृथुपाजसे' इत्यन्वाह । 'विपो' रत्ना' = महित्वा
 इति ॥६॥ वषट्कृते जुहोति' ॥७॥ प्राजापत्यस्य शिर एतेषां' स' स-
 स्त्रावेणाभिधारयति ॥८॥ अग्नये क्षत्रवतेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥९॥
 क्षत्रेणाने' इत्यन्वाह । 'स्वायुः स' रमस्व' = दीदिहीह इति ॥१०॥ इहैवाने
 इति यजति । 'अधि धारया रयि मा त्वा = अनिष्टुतः' इति ॥११॥ वषट्कृते
 जुहोति ॥१२॥ अश्वमेतस्य स' स-स्त्रावेणाभिधारयति ॥१३॥ अग्नये क्षत्रभृ-
 तेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥१४॥ अग्निः क्षत्रभृत् इत्यन्वाह ।
 'अनिभृष्ट = दशं द्याम् इति ॥१५॥ अनाधृष्यः' इति यजति । 'जातवेदा = नो
 वृधे' इति ॥१६॥ वषट्कृते जुहोति ॥१७॥ ऋषभमेतस्य स' स-स्त्रावेणाभि-
 धारयति ॥१८॥ अग्नये ब्रह्मण्वतेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तृणानोऽवद्यन् ॥१९॥
 त्वामग्ने इत्यन्वाह । 'वृणते ब्राह्मणा = प्रयुच्छन्' इति ॥२०॥ सं चैध्यस्वान्ने
 इति यजति । 'प्र च बोधयैन = माज्ये' इति ॥२१॥ वषट्कृते जुहोति ॥२२॥
 वृष्णिमेतस्य स' स-स्त्रावेणाभिधारयति ॥२३॥ अग्नये पुष्टिमेतनुब्रूहि इत्या-
 होपस्तृणानोऽवद्यन् ॥२४॥ अवदायात्र स्विष्टकृतं प्रत्यवद्यति ॥२५॥
 द्विरभिधारयति ॥२६॥ न प्रत्यर्नाकि ॥२७॥ नामा पृथिव्याः इत्यन्वाह ।
 'समिधान = सासहिम् इति ॥२८॥ अहरहः' इति यजति । 'अप्रयावं मरन्तोऽश्वा
 = रिषाम इति ॥२९॥ वषट्कृते जुहोति ॥३०॥ बस्तमेतस्य स' स-स्त्रावेणा-
 भिधारयति ॥३१॥ अग्नयेऽनुब्रूहि इत्याह पुरोडाशानां' स्विष्टकृतं' समन-
 यमानः ॥३२॥ आपो ह' यत् इत्यन्वाह । 'महतीविश्वमाय = ततो देवानां =
 विधेम इति ॥३३॥ प्रेषवानेषः ॥३४॥ ओ श्रावय इत्याह ॥३५॥ 'अग्नये
 पुरोडाशं प्रस्थितं प्रेष्य इति' ॥३६॥ प्रेष्यति' मैत्रावरुणः ॥३७॥ यश्चिदापः
 इति यजति । 'महिना' = विधेम इति ॥३८॥ वषट्कृते जुहोति ॥३९॥
 अत्याक्रम्य यथायतनं स्रुचौ सादयित्वाऽवदानानि संभिद्य होत्र इडामा-

- १-१. MP रायेऽनु. २. MHP 'वाजसे. ३. MHP विवो. ४. MHP
 abr; see IV.1. 32-33. ५. H oms. ६. MP एतेषां. ७. P 'अग्नय.
 ८. MHP संमरस्व. ९. MHP ब्रह्मतेव. १०. MHP प्रयच्छन्. ११. MHP om.
 १२-१२. MHP अग्नयेऽनुब्रूहीति. १३. MHP प्रेष्यति. १४. MHP मग्निना.

दधाति ॥४०॥ उपहूतायामिडायामग्नीध आदधाति ॥४१॥ प्राश्नन्ति ॥४२॥
 मार्जयन्ते ॥४३॥ प्रसिध्यति कर्म (वसाया) १ एवातः ॥४४॥ प्रजापतये छागस्य
 हविषोऽनुब्रूहि इत्याहोत्तिष्ठन्नध्वर्युः ॥४५॥ वसाहोमं प्रतिप्रस्थाताऽऽदत्ते
 ॥४६॥ येन द्यौश्चा इत्यन्वाह । 'पृथिवी च दद्या = विधेम इति ॥४७॥
 प्रैषवानेषः ॥४८॥ ओ श्रावय इत्याह ॥४९॥ प्रजापतये छागस्य (हविषः
 प्रस्थितं प्रेष्य इति ॥५०॥ प्रेष्यति मैत्रावरुणः ॥५१॥) वा इति
 यजति । 'पुत्रं पितरं = भवद् इति ॥५२॥ वषट्कृते जुहोति ॥५३॥ त्रिष्टुभौ
 संयाज्ये ॥५४॥ इतीतरा पशोर्मिमांसा ३ ॥५५॥ अथेतरा ॥५६॥ अष्टौ वा
 एता ऋचः ॥५७॥ तासामाधारस्यैका वपायै द्वे, पुरोडाशस्य द्वे, हविषो
 द्वे ॥५८॥ उत्सृजत्यासामेकामिडाम् ॥५९॥ अग्नेः प्रकारवः इत्येव पुरो-
 डाशानां ४ स (न्तिष्ठते) । 'मनना = धृताची इति ॥६०॥ प्रसिध्यति कर्म
 ॥६१॥ सन्तिष्ठते 'प्राजापत्यः पशुः' ॥६२॥ प्रसिद्धा आग्निष्टोमिका
 दीक्षणीयाः संभाराः ॥६३॥ [९] [इति चतुर्थोऽनुवाकः]

अथेतरे द्वे उखे मुञ्जाश्च क्रुमुकश्चासन्दी १ च शिक्यं च रुक्मश्च
 द्वौ कृष्णाजिनपरिकर्तौ २ तयोरन्यतरस्मिन् विष्यत एकविंशति निर्बाधो
 रुक्मस्त्रोणि सावित्राणि द्वौ (पणं-)कपालौ ३ द्वादश समिधो वैकङ्कती
 शमीमयी ४ पञ्चौदुम्बर्य आश्वत्थी वैकङ्कती शमीमयी द्वे औदुम्बर्यौ ॥१॥
 यज्ञायुधानि स ५ साद्यापः प्रणीयाग्नावैष्णवमेकादशकपालं दीक्षणीयं निर्वपति
 वैश्वानरं द्वादशकपालम् आदित्यं चरुम् ॥२॥ निरुप्ते प्राणग्रहांश्च
 पृश्नो ६ च व्याचष्टे ॥३॥ हविष्कृता वाचं विसृज्य चतुर्गृहीतेन सप्तहो-
 तारमाहवनीये जुहोति द्वादशतून् मधवे स्वाहा, माधवाय स्वाहा इत्येतान्;
 त्रयस्त्रिंशद् यज्ञतनूः ७ प्रजापतिर्मनसाञ्चो ८ ऽञ्छतेः इत्येतान् ॥४॥ श्रुतेषु
 हविषु स्तम्बयजुर्हरति ॥५॥ वेदिं परिगृह्णाति ॥६॥ करणं जपति ॥७॥
 प्रसिध्यति ९ 'कर्माऽधीतस्य यजुषः' ॥८॥ आकृत्यं प्रयुजेन्नये स्वाहा इति सुवेणा-

१. MHP om. २. MHP पशो मीमंसा. ३. MHP धुरोडाशानां.
 ४-४. MHP om here and give प्रकारवो मनना = धृताचीति after पशुः
 (below S.62). ५-५. MHP 'पत्यं पशु'. ६. MHP क्रुमुक°. ७. MHP 'परीक'. ८. MHP वकलौ. ९. MHP शमीमयी [P 'मीथ'.
 १०. MHP व्यञ्जतनू. ११. P मनसोन्वो. १२-१२. MHP कर्माती-
 तस्य यजुर्यं.

धीतस्य यजूंषि जुहोति ध्रुवाया अधि । 'मेघाय' = हविषा वृषातु स्वाहा;
 आकूतिर्मग्निं प्रयजं स्वाहा, मनो = मन्ये वैश्वानराय स्वाहा इति ॥१॥
 स्रुवेण हुत्वा ध्रुवामाप्याय्य जुह्वा विश्वे = पुष्यसे स्वाहा इति ॥१०॥
 तूष्णीमन्तर्वेदि 'प्रणीता निनोयान्तर्वेदि' कृष्णाजिने आस्तृणाति ॥११॥
 ते प्रसिद्धमासर्पति ॥१२॥ प्रसिध्यति 'कर्माऽङ्गलिनिपेचनात्' ॥१३॥
 अङ्गुलीरेवातो निपिच्यार्थं मा सु मित्था मा सु रिषः इति द्वाभ्यामाहव-
 नीयस्याङ्गारेषूखां प्रवृणक्ति, तस्यां मुञ्जानवदधात्यश्वशकानि गोमयानि
 'वैल्वानि पुरुतृणानि' दारुणि । 'दृ'ह्रस्व वीडयस्व' = अस्मिन् इति ॥१४॥
 मित्रैतामुखां तप इत्युपतिष्ठते । 'एषा = म्यमित्यै' इति ॥१५॥ अवधून्वति'
 ॥१६॥ पुरस्ताद्वोत्तरतो वाऽग्निं जिजनिष्यन्ति ॥१७॥ द्वन्नः 'सर्पिरासुतिः
 इति' जाते क्रुमुकमाज्यसंयुतं जुहोति स्रुवेण । 'प्रत्नो = अदभुतः स्वाहा
 इति ॥१८॥ परस्या अधि संवतः इति वैकङ्कतीमादधाति । 'अवरां = अव
 स्वाहा इति ॥१९॥ परमस्याः परावतः इति गमीमयीम् । 'रोहिदश्व = त्वं
 तरा मृधः स्वाहा इति ॥२०॥ [१०]

सीद त्वं मातुरस्या उपस्थे इति तिसृभिर्जातमुपतिष्ठते । 'विश्वान्यग्ने =
 स्वां योनिमिहाऽसदः इति ॥१॥ यदग्ने यानि कानि च इति पञ्चौदुम्बरीराद-
 धाति । 'आ ते = दधाम्यास्ये' स्वाहा इति ॥२॥ दंष्ट्राभ्यां मलिम्लून्
 इत्याश्ववत्थीम् । 'जम्भ्यैस्तस्करां = मुखादिताम् स्वाहा इति ॥३॥ ये जनेषु
 मलिम्लवः इति वैकङ्कतीम् । 'स्तेनासस्तस्करा' = जम्भयो' स्वाहा इति ॥४॥
 'यो अस्मभ्यमरातीयाद् इति शमीमयीम् । 'यश्च नो = मस्मसा कुरु स्वाहा इति'
 ॥५॥ संशितं मे ब्रह्म इत्युत्तमे औदुम्बरी वाचयति । 'संशितं = स्वां
 अहं स्वाहा इति ॥६॥ एतस्मिन् काले दक्षिणेनाहवनीयमौदुम्बर्यासन्धुप-
 क्लृप्ता' (भवति) ॥७॥ मातेव पुत्रं पृथिवी पुरीष्यम् इति पर्णकपालाभ्यामुखां
 परिगृह्णाति । 'अग्नि' स्वे योनौ विभर्तृणा तां विश्वेदैवै = प्रजापति

१. P oms २-२. MHP °लिना हि पेचनादङ्गुल एवा नि पिक्ना
 अथ. ३-३. MHP वृन्वानि पुरुतृणानि. ४. MHP वीडय°. ५. HP
 अदित्या. ६. MHP om अव. ७-७. MP °रास्तिरिति; H °रास्तिरिति.
 ८. MHP कुमुक°. ९. MHP °घाम्यस्यै. १०. P °तस्कर. ११. p जम्भो.
 १२-१२. H oms. १३. MHP 'नीय औदुम्बर्या सन्धुपकृतां.

विश्वकर्मा वि^१ युनक्तु इति ॥८॥ मृदाभिलिप्ता चेच्छिष्य^२ आदधाति
 द्वादशोद्यामे ॥९॥ दृशानो रुक्मः इत्यासीनो रुक्मं प्रतिमुञ्चते । 'उर्व्या=
 सुरेताः इति ॥१०॥ विश्वा रूपाणि इत्यग्निं (प्रतिमुञ्चते । 'प्रतिमुञ्चते)
 कविः प्रा=वि राजति इति ॥११॥ नक्तोषासा इति कृष्णाजिनं परिकर्तम्^३
 समनसा विरूपे=द्रविणोदाः इति ॥१२॥ सुपर्णोऽसि गरुत्मा च इत्युपतिष्ठते ।
 'त्रिवृत् ते शिरो गायत्रं चक्षुः=यजूंषि नाम ईति ॥१३॥ सुपर्णोऽसि गरुत्मा च
 दिवं गच्छ सुवः पत इत्युत्तिष्ठति ॥१४॥ विष्णोः क्रमोऽसि इति विष्णुक्रमान्
 क्रमते^४ । 'अभिमातिहा गायत्रं छन्द आरोह=ह दिशोऽनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स
 यं द्विष्मः इति ॥१५॥ 'सं^५ हरन्त्येतस्मा एतमग्निम्' ॥१६॥ अक्रन्दत्
 इत्येकामन्वाह । 'अग्निः स्तनय=भात्यन्तः इति ॥१७॥ अग्नेऽभ्यावर्ति च इति
 चतसृभिरावर्तते । 'अभि न आ वर्तस्वा=विश्वतस्परि इति ॥१८॥ उदुत्तमं
 वरुण पाशमस्मद् इत्येकयोन्मुञ्चते । 'अवाधमं^६ वि=त(वानागसो अदितये
 स्या-म इति ॥१९॥ आ त्वाऽहा(-रिषम् इति द्वाभ्यामाहर-)ति । 'अन्तरभू=
 विश्वा (सद्यान्या-)प्राः इति ॥२०॥ [११]

सीद त्वं मातुरस्या उपस्थे इति चतसृभिः सन्नमुपतिष्ठते । 'विश्वान्यग्ने
 =ऋतं बृहत् इति ॥१॥ दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निः इति वात्सप्रेणोपतिष्ठत
 एतेनानुवाकेनाविहारम्' ॥२॥ मधुश्च माधवश्च इत्युभयैर्ऋतुभिरु(-पतिष्ठते
 ॥३॥ अहरहः), येन देवा=स्वस्ति स्वाहा, त्रीण्यायूषि=शं योः स्वाहा
 इत्ये(-ताः समिध आदधाति)^७ ॥४॥ अङ्गलीरेवातो निपिचति^८ ॥५॥
 प्रसिध्यति कर्म ॥६॥ यदस्मै व्रतमाहरन्ति अन्नपतेऽन्नस्य नो देहि इति
 व्रतानुचर्यो^९ समिधावादधाति । 'अनमीवस्य=द्विपदे चतुष्पदे स्वाहा (इति
 ॥७॥ वात्सप्रस्यावसथीये^{१०} यदा कदा च व्रतं प्रदीयते ॥८॥ वसन्ति ॥९॥
 प्रातरादित्येन वाचं विसृज्य दृशानो रुक्म इत्येवासीनो रुक्मं प्रतिमुञ्चते
 ॥१०॥ विश्वा रूपाणि इत्यग्निम् ॥११॥ नक्तोषासा इति कृष्णाजिनं परि-
 कर्तम् ॥१२॥ सुपर्णोऽसि गरुत्मा च इत्युपतिष्ठते । (त्रिवृत्ते शिरः=यजूंषि नाम

१. MHP om. २. MP 'श्चे शि०. ३. MHP वरोक'. ४. MHP
 add इत्येतस्मा एतमग्निम् after क्रमते. ५-५. MHP put this sutra
 omitting सं^५हरन्ति after क्रमते in the preceding sutra. cf. VIII.
 12.17. ६. MHP 'तेवधमं. ७. MHP 'विकारं; thus below S.27.
 ८. MHP om; cf. below S.24. ९. MH 'पचति. १०. MH प्रतानु^९;
 P oms. ११. MHP प्रास्यावीयेते.

इति) ॥१३॥ सुपर्णोऽसि गरुमात्रं दि(-वं गच्छ सुवः प-)त इत्युत्तिष्ठति ॥१४॥
विष्णोः क्र(-मोऽसि इति विष्णु-)क्र(-मान् क्रम-)ते ॥१५॥ अनु स० हरन्त्ये-
वास्मा एतमग्निम् ॥१६॥ अक्रन्दत् इत्येवैकामन्वाह ॥१७॥ अग्नेऽभ्यावर्तित्
इत्येव चतसृभिरावर्तते ॥१८॥ उदुत्तां वरुण पाशमस्मद् इत्येवैक्योन्मु-
ञ्चति ॥१९॥ आ त्वाऽहारिषम् इति द्वाभ्यामाहरति ॥२०॥ सीद त्वं = ह०ऽसः
शुचिषद् इति चतसृभिः सन्नमुपतिष्ठते ॥२१॥ मधुश्च माधवश्च इति षड्भिः
पूर्वै(-ऋ० तुभिरुप-)तिष्ठते ॥२२॥ अहरहः, येन देवाः, त्रीण्यायू०षि इत्येताः
समिध आदधाति ॥२३॥ विष्णुक्रमा हरेत ॥२४॥ सायमेतस्याह्नः रात्रि०
रात्रिम्, येन देवाः, त्रीण्यायू०षि इत्येताः समिध आदधाति ॥२५॥ वसन्ति
॥२६॥ प्रातरादित्येन वाचं विसृज्य दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निः इत्येव वात्स-
प्रेणोपतिष्ठत एतेनानुवाकेनाविहारम् ॥२७॥ इषश्चोर्जश्च इति षड्भिरुत्त-
रैऋतुभिरुपतिष्ठते ॥२८॥ अहरहः, येन देवाः, त्रीण्यायू०षि इत्येताः समिध
आदधाति ॥२९॥ वात्सप्रा हरेत ॥३०॥ सायमेतस्याह्नः रात्रि० रात्रिम्,
येन देवाः, त्रीण्यायू०षि इत्येताः समिध आदधाति ॥३१॥ स एवमेवैताभ्यां
योगाभ्यां पर्यायश एति ॥३२॥ विष्णुक्रमाणामेव पूर्वमहर्वात्सप्रस्योत्तरम्
॥३३॥ स यदि विष्णुक्रमाणां काले दीक्षितमयोगं उपेयात् क्रान्त्वैभि-
युञ्जीत ॥३४॥ [१२]

यदि वात्सप्रस्यावसथोय० उपतिष्ठते तप्त्वा व्रतानि वत्सान् संबध्य० =
योगावसाने ॥१॥ उदु त्वा विश्वे देवाः इत्येकयाऽग्निमुद्यच्छते । अग्ने मरन्तु =
वसुः इति ॥२॥ कबन्ध आसादयति ॥३॥ सीद त्वं = ह०ऽसः शुचिषद् इति
चतसृभिरासन्नमुपतिष्ठते ॥४॥ प्रेदग्ने ११ ज्योतिष्मान् याहि इत्येकया प्रयाति ।
०शिवेभिः = तनुवा प्रजाः इति ॥५॥ समिधाऽग्निं दुवस्यत इति घृतानुषिकामव-
सिते समिधमादधाति । ०घृतैर्बोधयता = जुहोतन स्वाहा इति (ब्राह्मणस्य) १२

१. MHP om. २-२. H oms. ३. MHP 'रुतरेऋतु'. ४. MHP
'मेतस्यान्तो. ५. MHP वात्सप्रस्यो'. ६. MP repeat एव पूर्वमहर्वात्स-
प्रस्योत्तरं स यदि after विष्णुक्रमाणां. ७. MHP दीक्षितं योग. ८. MHP
'प्रस्यावसथो' [P 'प्रास्य']. ९. MHP वंस्तान्. १०. MHP abr; see
VI.4.33-35. ११. M प्रद; P प्रयद. १२. MHP om.

॥६॥ ^१प्रप्रायमग्निभरतस्य ऋष्वे इति राजन्यस्य । वि य = शिवो नः स्वाहा इति ^१ ॥७॥ गार्हपत्यचित्तेश्च ^२ सन्निवापः ^३ श्वो राज्ञः क्रय इति ॥८॥ आपो देवी प्रतिगृह्णीत भस्मैतत् इति तिसृभिरप्सूदपात्रे भस्म प्रवेशयति । 'स्योने कृणुध्व' ^४ = गर्भो अपामसि इति ॥९॥ प्रसद्य भस्मना योनिम् इति द्वाभ्यामुख्यमभिमृशति ^५ । 'अपश्च पृथिवीमग्ने = शिवतमः इति ॥१०॥ पुनरूर्जा नि वर्तस्व इति द्वाभ्यामात्मानं विमृष्टे । 'पुनरग्न = विश्वतस्परि इति ॥११॥ पुनस्त्वाऽऽदित्या रुद्रा वसवः समिन्वताम् इत्येकयोख्य' ^६ समिन्वे । 'पुनर्ब्रह्माणो = 'यजमानस्य कामाः इति ॥१२॥ बोधा नो अस्य वचसो यविष्ठ इत्युपतिष्ठते । 'म' ^७ हिष्ठस्य = द्वेषा ^८ सि इति ॥१३॥ रथचक्रमात्रमाहवनीयं गार्हपत्यचित्यै परिखनन्ति ॥१४॥ परिखाय शर्कराभिः परिमिन्दन्ति ॥१५॥ निष्क्रम्य महावेदिं मित्वोत्तरवेद्यै काले सुपर्ण ^९ मिमीते ॥१६॥ मित्वा परिखनन्ति ॥१७॥ परिखाय शर्कराभिः परिमिन्वन्ति ॥१८॥ परिमित्य शर्कराभिर्वसन्ति ॥१९॥ [१३] [इति पञ्चमोऽनुवाकः]

प्रातरादित्येन वाचं विसृज्य यदि विष्णुक्रमाणां कालो यदि वात्सप्रस्थ, विष्णुक्रमानेव क्रमते वात्सप्रेरुपतिष्ठते ॥१॥ उभयैर्ऋतुभिरुपतिष्ठते ॥२॥ अहरहः, येन देवाः, त्रीण्यायू ^{१०} षि समिधाऽग्निं दुवस्यत इत्येताः समिध आदधाति ॥३॥ संवपन्त्येतमग्नि ^{११} सते ॥४॥ अवोक्ष्यात्मन्नग्निं गृह्णीते ॥५॥ स्वयचित्तिं जपति ॥६॥ शक्तिरसि इति कार्ष्णीमुपानहमुपमुञ्चते ॥७॥ वाक्त्वा समुद्र 'उपदधातु इति मध्ये गार्हपत्यचित्या उदपात्रमुपनिनीयोपदधाति । 'सुप्रजावनिं रायस्पोषवनिं मह्य' ^{१२} वाजिनाय तया देवतयाऽङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद इति ॥८॥ असौ ध्रुवा सीद इत्युपरि तस्मिन्नमूमुपदधाति । 'लोमशेष्टका ज्योतिष्मती तां त्वोपदधेऽस्मै लोकायामुष्मं लोकायाप्यै (व्याप्यै समार्यै कामाय) सुवर्गाय लोकाय सा सुवर्गं लोकं प्रजानीहि । प्रजापतिस्त्वा सादयतु पृथिव्याः पृष्ठे तया देवतयाऽङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद इति ॥९॥ अग्ने-भस्मासि' इति 'भस्म निवपति' ^{१३} ॥१०॥ अग्नेः पुरीषमसि इति पुरीषम् ॥११॥ संज्ञानमसि कामधरणम् इति सिकता ॥१२॥ मयि ते कामधरणं (भूयात्) ^{१४}

१-१. H oms. २. MHP 'चित्तिश्च. ३. P 'वापा. ४. MHP द्वाभ्यां मुख्यं. ५. MHP ins यं before यज'. ६. MHP सुवर्ण. ७. H उपधा'. ८. H twice. ९. MHP अग्निभे'. १०-१०. MP भस्मनिव'; H भस्मनिव. ११. MHP om.

इत्यू-(षान् ॥१३॥ सं या वः प्रियास्तनुवः इत्येनान् संप्र-)योति । 'संप्रिया=मम इति संभारान् ॥१४॥ एषु होतृन् व्याचष्टे ॥१५॥ चित् स्थ परिचितः इति परि-
मिता उपदधाति । 'ऊर्ध्वचितो' यजमानाय श्रयध्वं तथा देवतयाऽङ्गिरस्वद् ध्रुवाः
सीदत इत्यभ्याकारम् ॥१६॥ आ प्यायस्व समेतु ते इति' सौम्या (ब्राह्मणस्य)
सिकता व्यूहति । 'विश्वत=सङ्गथे इति ॥१७॥ सं ते पयाँसि इति
(राजन्यस्य । 'समु=धिष्व) इति' ॥१८॥ चतस्रः प्राचीरिष्टका आयात-
यति ॥१९॥ मध्ये गार्हपत्यचित्ये हँसपातिनोः ॥२०॥ उदीचीषु वाच-
यति अयँसो अग्निः इति वैश्वामित्रेण सूक्तेन । 'यस्मिन्सोममिन्द्र=जात-
वेदस्तया देवतया; अग्ने दिवो अर्णो=आपस्तया देवतया; अग्ने यत्ते दिवि=
नृचक्षास्तया देवतया; पुरीष्यासो अग्नयः=महीस्तया देवतयाऽङ्गिरस्वद् ध्रुवा
सीद इति ॥२१॥ इडामग्ने इति द्वे पुरस्तात् समीची उपदधाति । 'पुरुदँ-
सँसँ' सर्णि गोः=मतिर्भूत्वस्मे तथा देवतया; अयं ते योनिर्ऋत्वियः इतीतराम् ।
'यतो=रयि तथा=सीद इति ॥२२॥ चिदसि इति द्वे पश्चात् समीची
उपदधाति । 'तया देवतया; परिचिदसि इतीतराम् । 'तया देव=सीद इति
॥२३॥ त्रयोदश लोकंपूणा आयातयति ॥२४॥ [१४]

अमित एताः लोकं पृण इत्यासां प्रसलैः प्रथमामुपदधाति । 'छिद्रं पृणाथो
सीद शिवा त्वम् । इन्द्राग्नी त्वा बृहस्पतिरस्मिन् योनावसोषदँस्तया देवतया'
॥१॥ ता अस्य सूददोहसः इति तामेव । 'सोमँ श्रीणन्ति पृथग्नयः=दिवस्तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद इति ॥२॥ एवमेवैता अनुचरवत्य एकैकामुपद-
धाति ॥३॥ चित्तिमचित्तिम् इति चित्तिकलृप्त्याभिमृशति । 'चिनवद्वि विद्वाम्
पृष्ठे=मुख्य तथा' दे=सीद इति ॥४॥ अथ पृष्ठो' दिवि इति पुरीषस्य
चित्तिमुपदधाति । 'पृष्ठो अग्निः=पातु' नक्तं तथा देवतया=सीद इति ॥५॥
चित्तिमचित्तिम् इत्येवाभिमृशति । 'तया दे=सीद इति ॥६॥ तद्वा एतत् पञ्च-
चितीकं त्रिचितीकमेकचितीकं चिन्वीतेति ब्राह्मणम् ॥७॥ स यदेवं कुर्यान्नेत-
द्वैश्वामित्रं सूक्तं प्रयुञ्जीत ॥८॥ लोकंपूणाश्चैकविँशतिमुपदध्यात् पुरीषं
च ॥९॥ लोकंपूणाश्चैकविँशतिं पुरीषं चात्रावस्थितम् ॥१०॥ अत्रैव

१. Thus MS II.7.11; KāthS XVI.11; cf. TS IV.2.7.11 :
ऊर्ध्वचितो. २-२. MHP ध्रुवा सीदेत्य'. ३. MHP om. ४. MHP चित्ति.
५. MHP 'वातिनीः. ६. MP अर्णु. ७. MHP पुरु' सं. ८. MHP twice.
९. P दया. १०. HP पृष्ठो. ११. MHP पातु.

समितम् इति चतसृभिः सं निवपतोऽन्यत्रेक्षमाणौ । °सं कल्पेथा^७ संप्रियौ
 रोचिष्णू सुमनस्यमानौ = शिवौ भवतमद्य नः इति ॥११॥ आज्यस्तोकं दधिस्तो-
 कम् इत्युक्तामानयति^१ ॥१२॥ सिकताभिरेनां पूरयति ॥१३॥ एवमेवोपरि-
 ष्टादानयति^२ ॥१४॥ एवमेवेतरामुखां करोति ॥१५॥ अथ मातेव पुत्रं
 पृथिवी पुरीष्यम् इति पर्णशकलाभ्यामुखां^३ परिगृह्णाति । °अग्नि^४ स्वे योनाव-
 मारु = विश्वकर्मा वि मुञ्चतु इति ॥१६॥ खारीषु शिक्य^५ सं प्रखनन्ति
 ॥१७॥ रुक्मं पाशात् प्रमुञ्चन्ति ॥१८॥ नैऋतीः कृष्णास्तिष्ठस्तुषपक्वा
 भवन्ति ॥१९॥ तां^६ दिशं दक्षिणां प्रतीची^७ स्वकृतं वैरिण^८ स्पाशयन्ते
 प्रदरं वोदपात्रं च ॥२०॥ नैऋतीरुत्परायन्ति ॥२१॥ यदस्य पारे रजसः इति
 गत्वा शिक्यपाशमादत्ते^९ । °शुक्रं ज्योतिः = वैश्वानर द्युमद् इति ॥२२॥ तं
 नमः सु ते निऋते (विश्वरूपे)^{१०} इति स्वकृत इरिणे पराचीनतूलं^{११} न्यस्यति,
 प्रदरे वा । °अयस्मयं = रोह्येमम् इति ॥२३॥ यत्ते देवी निऋतिराबन्ध
 इत्युपरि तस्मिन् नैऋतीः^{१२} पराचीरसं^{१३} स्पृष्ट्वा उपदधाति नात्र^{१४} (तया-)
 देवतं करोति । °दाम ग्रीवा = नमो देवि निऋते तुभ्यमस्तु इति ॥२४॥
 उपनिवपति मृदम् ॥२५॥ अनुन्यस्यति रुक्मपाशम् ॥२६॥ यावती द्यावापृ-
 थिवी महित्वा इत्युपतिष्ठन्ते । °यावच्च सप्त सिन्धवो वितस्थुः । तावती देवी
 निऋतिविश्वरूपी ॥ विश्वस्य या जायमानस्य^{१५} वेद । देवीमहं^{१६} निऋतिं वन्द-
 मानः^{१७} पिते(-व पुत्रं = वि चष्टे इति ॥२७॥ अ-)^{१८}पः परिषिच्याप्रतीक्षमायन्ति^{१९}
 ॥२८॥ अभिप्रपद्य शालां मार्जयित्वा निवेशनः सङ्गमनो वसूनाम् इत्याहवनीयं
 (च)^{२०} गार्हपत्यर्चितं चोपतिष्ठन्ते । °विश्वा रूपाऽभि चष्टे = पथीनाम् इति
 ॥२९॥ अथ यज्ञायुधानि स^{२१}साद्यापः प्रणीय प्रायणीयं निर्वपति ॥३०॥
 प्रा-(यणीयेन चरित्वा पदेन प्रचरति ॥३१॥ पदेन प्रचर्य) राजानं क्रीणाति
 ॥३२॥ (राजानमुद्गृह्णातिथ्य-)मस्मै निर्वपति ॥३३॥ आतिथ्येन प्रचर्य
 प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचरति ॥३४॥ [१५] [इति षष्ठोऽनुवाकः]

१. MH °वपते. २. MP °कल्पेथा; H °कल्पेभ्यां. ३. MP °स्त्रायामान°. ४. P oms. ५. MHP पर्णवक°. ६. MHP मां. ७. MHP शिक्यपारम्; Cf. BaudhSS X.22 : 20.13. ८. MHP om. ९. MP तूल. १०. MHP नैऋती. ११. MHP नास. १२. MP याजमानस्य. १३-१३. MHP निऋति वन्मानः. १४. MHP परीच्या°. १५. MHP om.

अथैतत्कर्म सञ्चष्टे—स्तम्बयजुश्च वेद्यै च परिग्राहः करणं चाग्नि-
ग्रहश्च स्वयंचितिशचोपानट् च सीरं चानड्वाहश्च प्रासङ्गश्च^१ कृषि
(-वलश्च हिरण्य-)-ञ्चोदपात्रञ्च सर्वोषधं चोदपात्रं चोत्तरवेदिश्च दिशां^२
च वेलाष्टा^३ वज्रिणीश्च ॥१॥ सिकता व्यूहति ॥२॥ एतदस्य कार्यं भवति
॥३॥ स्तम्बयजुर्हरति ॥४॥ वेदिं परिगृह्णाति ॥५॥ करणं जपति ॥६॥
आत्मन्नग्निं गृह्णीते ॥७॥ स्व(-यं चितिं जपति ॥८॥ सं वरत्रा दवातन
इति द्वाभ्यां^४) सीरलाङ्गलं^५ स^६सजति^७ । 'निराहा' = सिञ्चे अक्षि-
तम्^८ इति ॥९॥ सीरा युञ्जन्ति^९ इति द्वाभ्यां^{१०} संयुनक्ति । 'कवयो युगा=
पक्वमाश्रयत् इति ॥१०॥ लाङ्गलं पवीरवम् इति द्वाभ्यां^{११} कृषति । 'सुशेव'^{१२} सु
= मस्मासु घत्ताम् इति ॥११॥ तिस्रः प्राचीः सीताः कृषति ॥१२॥ एवमेव
तिस्र उदीचीः 'पक्षावनु' ॥१३॥ एवमेवोत्तरस्यै^{१४} श्रोण्यै^{१५} (दक्षिणम^{१६}समभ्यु-
त्तरा पर्यावर्तन्ते ॥१४॥ एव-)मेव दक्षिणायै श्रोण्या उत्तरम^{१७}समभि
दक्षिणा पर्यावर्तन्ते ॥१५॥ तान् उत्सृजध्वमध्विन्या देवयाना इत्यपरेणाग्नि-
मुदीच उत्सृजति । 'अतारिष्म तमसस्पारे अस्यानुज्योतिरपाम'^{१८} इति ॥१६॥ कामं
कामदुघे घुक्ष्व इति सीताशीर्षण्यभिमन्त्रयते । 'मित्राय वरुणा' = प्रजाम्यः
इति ॥१७॥ घृतेन सी(-ता मधुना समक्ता इति चतुर्गृहीतो सीतासमरे^{१९} हिर-
ण्यमुपास्य जुहोति । 'विष्वेदेवै = पयसाऽभ्याववृत्स्व'^{२०} स्वाहा इति ॥१८॥
वाक्त्वा 'समुद्र उपदधातु'^{२१} इति मध्ये सीतासमर उदपात्रमुपनिनीयोपदधाति ।
'सुप्रजावर्नि = वाजिनाय तया=सीद इति ॥१९॥ असौ 'ध्रुवा सीद'^{२२} इत्युपरि
तस्मिन्नमूमुपदधाति । 'सल्लेष्टका ज्योतिष्मती तां त्वोपदधेऽमुष्मे लोका-
यास्मै लोकायाप्त्यै व्याप्त्यै समाप्त्यै कामाय सुवर्गाय लोकाय सा सुवर्गं लोकं
प्रजानीहि । प्रजापतिस्त्वा सादयतु दिवः पृष्ठे तया=सीद इति ॥२०॥ [१६]
त्रीन् महावीरान् कुर्यादग्निचित्याम्^{२३} ॥१॥ तेषां यमुपधास्यात्तेन
प्रथमेन प्रचरेत् ॥२॥ तद् दध्ना संपूर्य मयि त्यदिन्द्रियं^{२४} महत् इत्युत्तरतः

१. MP ससंगश्च; H मसंगच्छ. २. H देशां. ३. P वेला वेलाष्टा. ४. HP
'सृजति. ५. H निराहारा, P निष्कृताहारा, M निराहारा but corrected
as निष्कृताहारा with question mark. ६. MHP अक्षिम्. ७. P युञ्जन्तीम्.
८-८. MHP पक्षावन्मेव. ९. MH श्रोत्यै. १०. HP om ज्योति.
११-११. MHP मित्रावरुणा. १२. MHP 'समये. १३. MHP 'ववृत्स्वाहा.
१४-१४. MHP समुद्रमुप. १५-१५. MHP om; thus supra VIII. 14. 9.
१६. MHP 'चित्यायां. १७. HP 'दिन्द्र'.

पुरस्तात् स्वयमातृणाकालस्यास्पृष्टां धर्मेष्टकामुपदधाति । 'मयि दक्षो= सुवीर्यं धर्मेस्त्रिषुग्विरोचत= दोहमशीमहि तया=सीद इति ॥३॥ स्वयमातृणा- काले दशहोतारमुपदधाति तया=सीद इति ॥४॥ पुष्टिच्छन्दः इत्युत्तरतः पुरस्तात् स्वयमातृणाकालस्यास्पृष्टं धर्मस्तम्बमुपदधाति । 'तया=सीद इति ॥५॥ तं सजूरब्दो^१ऽप्यावभिः स्वाहा इति पञ्चभिः पञ्चगृहोतान् जुहोति । 'सजरूषा अरुणीभिः स्वाहा; सजूः सूर्यं एतशेन स्वाहा; सजोषावश्विना दं^२सोभिः स्वाहा; सजूरग्निर्वैश्वानर इडाभिधृतेन स्वाहा इति ॥६॥ दध्ना सर्वौषधं संयौति ॥७॥ पर्जन्याय प्र गायत इति पुरस्तात् सर्वौषधस्योदपात्रेणाग्नि- मवोक्षति^३ । 'दिवस्पुत्राय=यवसमिच्छतु इति ॥८॥ या जाता ओषधयः इति तिसृभिस्त्रिभिः प्राचीः 'सिकता निवपति' । 'देवेभ्यः=पारयिष्णवः इति ॥९॥ ओषधीरिति मातरः इति तिसृभिरुदीची पक्षावनु । 'तद्वो देवीरुप ब्रुवे । रपा^४सि=गृभो यथा इति ॥१०॥ यदोषधयः संगच्छन्ते इति तिसृभिरुत्तरस्यै श्रोण्यै दक्षिणम^५समभि । 'राजानः=प्रावता^६ वचः इति ॥११॥ उच्छृष्मा ओषधीनाम् इति तिसृभिर्दक्षिणायै श्रोण्या उत्तरम^७समभि । 'गावो गोष्ठा= मध्यमशीरिव इति ॥१२॥ साकं यक्ष्म प्र पत इति द्वाभ्यामन्ताननु वियात- यति । 'श्येनेन किकिदीविना^८=अरिष्टतातये इति ॥१३॥ याः फलिनीर्था अफलाः इति द्वाभ्यामात्मानं विमृष्टे । 'अपुष्पा याश्च=जीवातवे सुव इति ॥१४॥ अच्छा वद तवसम्^९ इत्युपरिष्ठात् सर्वौषधस्योदपात्रेणाग्निमवोक्षति । 'गीर्भिरक्षैः स्तुहि पर्जन्यं^{१०}=अमिच्छन् वृषभो वाजिनीवात्रेतो दधात्वोषधीषु गर्भम् इति ॥१५॥ उत्तरवेद्या आवृत्तोत्तरवेदिं निवपति ॥१६॥ दिग्भ्यो लोष्टान् समस्यति ॥१७॥ मा नो हि^{११}सीत् इति पुरस्तात्लोष्टमाहरति ॥१८॥ [१७]

मा नो^१=हरति । 'जनिता यः पृथिव्या=हविषा विधेम इति ॥१॥ सोऽपरेणाधिरुह्य^२ पूर्वेण स्वयमातृणाकालमुपदधाति । 'तया देवतयाङ्गिर- स्वद् ध्रुवा सीद इति ॥२॥ अग्यावर्तस्व पृथिवि इति दक्षिणतः । 'यज्ञेन (पयसा=सर्पन्तु इति)^३ ॥३॥ सोऽपरेणैवाधिरुह्य दक्षिणेन स्वयमातृणाकाल- मुपदधाति । 'तया=सीद इति ॥४॥ अग्ने यत्ते शुक्रम् इति पश्चात् । 'यच्चन्द्रं^४ 'यत् पूतं^५ यच्चजियं=भरामसि इति ॥५॥ सोऽपरेणैवाधिरुह्यापरेण

१. P 'रब्धो. २. P सर्वौषधोदपा'. ३-३. M सिता वपति, P वपति.
४. MHP प्रापता. ५. MH किनकि दी'. ६. MHP तपसम्. ७. MHP पर्जन्य.
८. MHP abr; see VIII.17.18. ९. H 'रेणामिह'. १०. MHP om.
११-११. MH यद्वृत्तं.

स्वयमातृणाकालमुपदधाति तया = सीद इति ॥६॥ इषमूर्जमहमि-त आ ददे
इत्य-स्योत्तरस्यै दिशो लोष्टमाहरेद्, 'यं द्विष्याद् यत्र स' स्यात्तेनोत्तरतः
संस्थापयेत् । 'ऋतस्य धाम्नो = ममीवाम् इति ॥७॥ सोऽपरेणैवाधिरुह्योत्तरतः
स्वयमातृणाकालमुपदधाति । 'तया देवतया = सीद इति ॥८॥ अथ वज्रि-
णीरुपदधाति ॥९॥ पुरैवास्य चत्वारोऽश्मान उपक्लृप्ता भव-न्ति ॥१०॥
इन्द्रस्य वज्रोऽसि) वार्त्रघ्नः इति पूर्वैणाग्निं तिष्ठन् प्राचीनोऽस्यति बहिर्वेदि ।
'तनूपा नः प्रतिस्पशः इति ॥११॥ यत्रैषु रवैति ततः पा० सूनादत्ते ॥१२॥
तदश्मानं निदधाति यो नः पुरस्तादघायुरभिदासत्येत० सोऽश्मानमृच्छतु इति
॥१३॥ सोऽपरेणाधिरुह्य पूर्वैण स्वयमातृणाकालमुपदधाति । ('तया = सी-)द
इति ॥१४॥ इन्द्रस्य = घ्नः इति दक्षिणेनाग्निं तिष्ठन् दक्षिणोऽस्यति बहि-
र्वेदि । 'तनूपा' = निदधाति यो नो दक्षिणतोऽघायुरभिदासत्येत० सो = रेणैवा-
धिरुह्य दक्षिणेन स्वयमातृणाकालमुपदधाति । तया = सीद इति ॥१५॥ इन्द्रस्य =
वार्त्रघ्नः इत्यपरेणाग्निं तिष्ठन् प्रतीचीनोऽस्यति बहिर्वेद-इति यो नः 'पश्चाद-
घायुरभिदासत्येत० सोऽश्मानमृच्छ' = णैवाधिरुह्यापरेण स्वयमातृणाकालमुप-
दधाति । 'तया = सीद इति ॥१६॥ इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नः इत्युत्तरे-
णाग्निं तिष्ठन्नुदीचीनोऽस्यति बहिर्वेदि = निदधाति यो न
उत्तरतोऽघायुरभिदासत्येत० सोऽश्मानमृच्छतु इति ॥१७॥ सोऽपरेणैवाधिरुह्यो-
त्तरेण स्वयमातृणाकालमुपदधाति । तया देवतयाऽङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद इति
॥१८॥ अग्ने तव श्रवो वयः इति षड्भिः सिकता निवपति । ('महि भ्राजत्यर्चयो
सानसि० रयिम् इति) ॥१९॥ चित् स्थ परिचितः इति परिमिता उपदधाति ।
'ऊर्ध्वं श्रितो यजमानाय श्रयध्वं'० तया = सीदत० इत्यभ्याकारम् ॥२०॥ आ
प्यायस्व समेतु ते इति सौम्या१२ (ब्राह्मणस्य)१३ सिकता व्यूहति । 'विश्वतः सोम
= सङ्गथे इति ॥२१॥ सं ते पया० सि० इत्येव राजन्यस्य१४ ॥२२॥
[१८] [इति सप्तमोऽनुवाकः]

१. MHP यदि ततो यदु; thus ĀpŚS XVI-20.6. २. MHP बहिर्वेदि.
३. MHP abr; see VIII. 18.11-13. ४. MHP abr; see above S.4.
५. MHP abr; see above S.11-13; बहिर्वेदि. ६. MH पश्चान्मघा०,
P पश्चात् मघा०. ७. MHP abr; see above S.4. ८-८. H oms; MP
'रुह्योत्तरतः. ९. MHP om. १०. MHP वार्त्रघ्नं. ११. MHP सीद.
१२. MHP सौम्याः. १३. MHP om. १४-१४. MHP इत्यवराजस्य.

वाश्री-१४

[प्रथमा चितिः]

पूर्वण 'शालां महाचितिमेताऽ' स^७सादयन्त्युत्तरलोम्नि चर्मन्^१
 ॥१॥ तस्यै संख्यानमश्वश्चोत्तरवेद्यै च संभाराः प्रोक्षण्यश्चाग्निग्रहश्च^२
 स्वयंचितिश्चोपानट् चाक्रमणष्टका चाधिरोहणं च व्याधारश्चाश्वस्य च
 पदमपां^३ च ग्रहा विभक्तिश्च कुम्भेष्टकाश्च बार्हस्पत्यश्च 'चरुस्त्रयोदश
 च हिरण्यशल्काः पुष्करपर्णं च रुक्मश्च पुरुषश्च द्वे स्रुचावाज्यस्य पूर्णा^४
 कार्ष्मयंमयी^५ दध्नः पूर्णौदुम्बरी^६ सपयजू^७षि च स्वयमातृण्णा च हिरण्येष्ट-
 का च मण्डलेष्टका च द्वेष्टके च द्वे स्थाल्याश्चानूप्या^८ वामभृच्च विराट् च
 रेतःमिक्^९ च विश्वज्योतिश्च त्रियालिखिता च द्वे चतंव्ये अवकाष्टौ
 संयान्य एका सयुङ् नव शीर्षण्याः कूर्मश्च दधि च मधुमिश्रमुलूखलं च
 मुसलं च व्रीहियवौ च द्वे उखे पञ्च पुरुषशीर्षाणि^{१०} द्वया हिरण्यशल्काः
 सप्तान्ये पञ्चान्ये पञ्चदशापस्याः पञ्च छन्दस्याः पञ्चाशत् प्राणभृतः पञ्चा-
 शदपानभृतो^{११} द्वादश योनयोऽग्नेरङ्गानि प्राजापत्या चर्षभश्च सामचि-
 तिऋक्सामयो^{१२} रूपं नव लोकपूणा एका च लोकपूणा बह्व्यश्च सन्धिश्चा-
 भीमर्शश्च गायत्री च होतुश्चाहुतिरवरोहणं चोपस्थानं च ॥२॥ एतदस्य
 कार्यं भवति ॥३॥ एव^७ संकल्पेऽध्वयुः प्रपद्य शालां^{१३} चतुर्गृहीतं गृह्णीते
 ॥४॥ तज्जुहोति अग्निं वो देवमग्निभिः इत्याहवनीये । सजोषा यजिष्ठं^{१४}
 दूतमध्वरे कृणुध्वम् । यो^{१५} मर्तेषु न्यधाय्यतावा तपन्मूर्धा धृतान्नः^{१६} पावक स्वाहा
 इति ॥५॥ अपरं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥६॥ तज्जुहोति (उत यासि) सवित-
 स्त्रीणि^{१७} रोचना दिव उत रात्रिमुभयतः परीयसे । उत सूर्यस्य रश्मिभिः समुच्य-
 स्युत मित्रो भवसि देवधर्मभिः स्वाहा इति ॥७॥ प्रोक्षणीरादाय निष्क्रामति
 ॥८॥ अग्नीं वोऽग्निभ्यो जुष्टान् प्रोक्षामि इति चिति^७ स^७सन्नान्^{१८} प्रोक्षति
 ॥९॥ अग्नयेऽग्निभ्यः प्रणीयमानेभ्योऽनुब्रूहि^{१९} इत्याह ॥१०॥ अश्वप्रथमाः^{२०}

१-१. MHP शालांमाहचिति°. २. P oms सं. ३. H चर्म. ४. MHP
 'चाधिग्र. ५. MHP पदमपरं. ६. MP चरुं. ७. H पूर्णा. ८. H 'मयी.
 ९. H दुम्बरी. १०. MHP स्थाल्याच्चारुप्यान्या. ११. M 'सिक्त, HP
 'सिक्तं. १२. MHP पशुशी. १३. MHP पञ्चदशापा [M पञ्चा]. १४. MHP
 'चितिरुत्सा°. १५. MP शावां; H शाखां. १६. Cf. RV. VII. 3. 1 :
 यजिष्ठं. १७-१७. MHP 'वाय्यतावतपन्मूर्धा कृतान्नः. १८. MHP
 सवितुस्त्री. १९. MHP 'सन्ना. २०. MP 'मानेभ्यो. २१. Cf. अग्नि-
 प्रथमाः BaudhŚS X-27 : 26.12; VaikhŚS XVIII. 16 : 269.14.

प्रयन्ति ॥११॥ अतिद्रुत्य इन्द्र(स्त्वा प्रोक्ष-)तु इत्युत्तरनाभिं प्रोक्षति ॥१२॥
 यत्प्रोक्षणीनामुच्छिष्यते तदक्षिणतो महावेद्ये बहिः परिचितः स्फ्यस्य
 वर्त्मन्नुपनिनयति ॥१३॥ यं द्वेष्टि यजमानस्तं ध्यायति ॥१४॥ अप
 उपस्पृश्यात्मन्निग्निं = मुपमुञ्चते ॥१५॥ इन्द्रं विश्वा अबीवृधन् इत्या-
 क्रमणे(-ष्टकामुप-)दधाति ॥१६॥ ('समुद्रव्यचसं=पतिम्) तया=सीद इति ॥१६॥
 अपामिदं न्ययनम् इत्यधिरोहणेनाधिरोहति । 'समुद्रस्य निवेशनं=शिवो भव;
 नमस्ते हरसे=शिवो 'भव; वाङ् म' आस=ऊरुवोरोजोऽरिष्टा विश्वान्यङ्गानि
 तनूस्तनुवा' मे सह; नमस्ते अस्तु; मा मा हिःसीः; तत्त्वा यामि ब्रह्मणा
 वन्दमानस्तदाशास्ते (यजमानो हविभिः । अहेडमानो वरुणेह बोध्युस्स'स मा न
 आयुः प्र मोषीः इति ॥१७॥ व्या-)धारयति ॥१८॥ पौतुद्रवान् परिधीन्
 परिधाय संभारान् न्युप्य स्तुगाहुतिं जुहोति ॥१९॥ अभ्यस्थाद्विश्वाः पृतना
 अरातीः इति प्राञ्चमश्वमाक्रमयति दक्षिणस्येर्मस्य पदा । 'तदग्नि=लोके
 इति ॥२०॥ यदक्रन्द्रः प्रथमं जायमानः इति पुनः 'प्रत्यञ्चं तेनैव' । 'उद्यत्स-
 मुद्रादुत वा पुरीषात्=तत् ते अर्वन् इति ॥२१॥ इन्द्रं विश्वा अबीवृधन्
 इत्याक्रमणं प्रतीष्टकामुपदध्यात् ॥२२॥ तं पुरस्तात् प्र(-गङ्गा-)वृत्तं यूपस्य
 काले धारयति ॥२३॥ [१९]

अपां ग्रहान् गृह्णात्यध्वयुःरुत्तरस्यै श्रोण्यै बहिः परिमितम् ॥१॥ त'
 आपो भवन्ति ॥२॥ तामाम् अर्थतः^{१०} स्थाध्वगतः इति द्वाभ्यां द्वाभ्यां कुम्भेष्ट-
 कानां मिथुनाभ्यां गृह्णाति । 'अग्नेर्वस्तेजसा देवताभ्यो गृह्णामि; मन्द्रा
 स्थाभिमुव आदित्या (नां) वो देवानां देव(-ताभ्यो गृह्णामि); शुक्राः स्थ वीर्यवती-
 रिन्द्रस्य व इन्द्रियावतो देवताभ्यो गृह्णामि; 'क्षत्रभृत स्थौजस्वतीमित्रावरुणयोर्वो
 देवयोर्देवताभ्यो गृह्णामि'^{११}; व्रजक्षित स्थोर्ध्वश्रितो विश्वेषां वो^{१२} देवानां देवताभ्यो
 गृह्णामि; अधिपतिरुजंस्वान् बृहस्पतेर्वो ब्रह्मणा देवताभ्यो गृह्णामि इति ॥३॥
 ता यथागृहीता^{१३} धारयति ॥४॥ (दशहोतारमुपधाय) अग्ने इति विभक्ति-
 माह ॥५॥ शर्म^{१४} च स्थो वर्म च स्थः इत्येतस्यामेव श्रोण्यां द्वे आसामुपद-

१. MP वर्मन्तु°. २. MHP abr; see VIII.14.5-6. ३. MHP
 add इमामेव after दधाति. ४-४. MHP भवात्म. ५. MHP तनू तनुवा.
 ६. MHP पार°. ७-७. MHP प्रत्यञ्चस्ते°. ८. MHP ग्रहां. ९. MHP स.
 १०. Cf. VaikhSS XVIII. 16 : 270.9 : अर्थतः. ११-११. HP om;
 M क्षत्रभृत. १२. MHP om. १३. MHP 'गृहीत्वा°. १४. MHP चर्म.

धाति । 'देवस्य वां' सवितुः प्रसवे मधुमती सादयामि तथा देवतयाऽङ्गिरस्वद्
 ध्रुवे' सीदतम् इति ॥६॥ ऋतं च स्थः सत्यं च स्थः' इति दक्षिणेंऽसे द्वे ।
 'देवस्य=वे सीदतम् इति ॥७॥ सपत्न्यो' च स्थोऽभिमातिष्नी' च स्थः
 इति दक्षिणा(-या७) श्राण्यां द्वे । 'देवस्य=सीदतम् इति ॥८॥ रक्षोष्नी च
 स्थोऽरातिष्नी च स्थः' इत्युत्तरेंऽसे द्वे । 'देवस्य=सीदतम् इति ॥९॥ भूतं
 च स्थो मव्यं च इति दक्षिणेन स्वयमातृणाकालं द्वे । 'देवस्य=सीदतम् इति
 ॥१०॥ वसु च स्थो वामं च स्थः इत्युत्तरेण ते द्वे । 'देवस्य=ध्रुवे सीदतम्
 इति ॥११॥ दिवि श्रयस्वान्तरिक्षे यतस्व इत्येतामामेव चतसृणां मध्ये बार्ह-
 स्पत्यं चरमुपदधाति । 'पृथिव्या संभव तथा=सीद इति ॥१२॥ तासु यथो-
 पहितं७ हिरण्यशल । न प्रत्यस्यति तेजसे वां' ज्योतिषे वां७ रेतसे वां वर्चसे
 वामायुषे वां प्रजाम्यो वाम इति ॥१३॥ ब्रह्मवर्चसमसि इति बार्हस्पत्ये चरी
 प्रत्यस्यति ॥१४॥ हिरण्यवर्णाः शुचयः पावकाः इत्यपरेण स्वयमातृणाकालं
 पुच्छस्य सन्धौ तिष्ठन्नपा७स्तोत्रेणोपतिष्ठते एतेनानुवाकेनाविहारम्
 ॥१५॥ उत्क्रम्य ब्रह्मवर्चसाय त्वा इति बार्हस्पत्यं चरमुवेक्षते ॥१६॥ अपां पृष्ठ-
 मसि इति पुष्करपर्णमादत्ते' । 'योनिरग्नेः समुद्रमभितः पितृमानम् इति ॥१७॥
 वर्धमानम् इत्येनद्विमारयति । 'मह आ च = प्रथस्व इति ॥१८॥ तद् ऋत-
 मसि तपसो योनिः इति स्वयमातृणाकाले प्राचीनमुत्तानमुपदधाति ।
 'तथा=सीद इति ॥१९॥ ब्रह्म जज्ञानम् इत्युपरि तस्मिन्नुक्ममुपदधात्युत्तर-
 निर्बाधम्' । 'प्रथमं पुरस्ता=विबस्तया=सीद इति ॥२०॥ तं कृणुष्व पाजः
 प्रसिति न पृथिवीम् इति पञ्चभिः पञ्चगृहीतेनाक्षण्या व्याधारयति ॥२१॥
 हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे इत्युपरि तस्मिन् हिरण्यं पुरुषमुपदधात दक्षिणतः
 प्राञ्चमुत्तानम् । 'भूतस्य जातः पति=हविषा विधेम तथा=सीद इति ॥२२॥
 द्रप्सश्चस्कन्द इत्येनमभिमृशति । 'पृथिवीमनु द्या=सप्त होत्रास्तया=सीद इति
 ॥२३॥ प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः इत्यस्य मुखे चतुर्गृहीतं जुहोति । अजा-
 यमानो' बहुधा विजायते । तं धीरासः कवयः परिपश्यन्ति धीर्तिभिः स्वाहा इति
 ॥२४॥ साम ब्रूहि इत्याह ॥२५॥ पुरुषसाम आह प्रस्तोता ॥२६॥ [२०]

१. MHP पां. २. MHP ध्रुवा. ३. MHP om. ४. HP सपत्नी.
 ५. MHP 'मातिष्ने. ६. MHP om. ७. MHP 'त्तरसे. ८. 'स्पद्य'.
 ९. MP प्रस्यति. १०. MP वा; H oms. ११. MHP add ते after
 आदत्ते. १२. M तस्मिन्नुक्म'; P 'स्मिन्नुक्म'. १३. MHP विजाय'.

त्रिवृत्ते अग्ने शिरः इत्येनमुपनिष्ठते । °तन्मे अग्ने शिरः पञ्चदशस्ते अग्ने पक्षः स मे अग्ने पक्षः सप्तदशस्ते अग्ने पक्षः स मे अग्ने पक्ष एकविंशस्ते अग्ने पुच्छस्तन्मे' अग्ने पुच्छः पञ्चविंशस्ते अग्न आत्मा स मे अग्न आत्मा द्विजवौ ते अग्न ऊरू तौ मे अग्न ऊरू त्रयस्त्रिंशी ते अग्ने प्रतिष्ठा सा मे अग्ने प्रतिष्ठा इति ॥१॥ अरत्निमात्रे दक्षिणेन स्वयमातृणामाज्यस्य पूर्णां कार्ष्मर्यमयीमायातयति ॥२॥ अग्नेस्त्वा तेजसोपदधामि इति' मनसोपदधाति । °तया = सीद इति ॥३॥ अग्निमूर्धा इति गायत्रियाऽभिमृशति । °दिवः = जिह्वति तया = सीद इति ॥४॥ अरत्निमात्र एवोत्तरेण स्वयमातृणालालं दधनः पूर्णामौदुम्बरीमायातयति । ५॥ उपहिता कार्ष्मर्यमय्युपहितौदुम्बरी' ॥६॥ अथाध्वर्युरकं विहरति ॥७॥ सप्तहोतारं कार्ष्मर्यमय्यां व्याख्याय सप्तहोतुराहुत्या स्त्रुवेण कार्ष्मर्यमय्यामध्यौ(दुम्बरीं ह-)रति ॥८॥ तदौदुम्बर्यामानयति ॥९॥ दशहोतारमौदुम्बर्या व्याख्याय दशहोतुराहुत्या स्त्रुवेणौदुम्बर्यामधि' कार्ष्मर्यमयो' हरति ॥१०॥ कार्ष्मर्यमय्यामानयति ॥११॥ अयुजः कृत्वो हरति ॥१२॥ उदीचीन' स'स्थापयति ॥१३॥ इयतीः समाः सुषमं' भविष्यतीति ह ब्रूयात् ॥१४॥ अध्वर्युरकं प्रहृत्य यथाऽकं विहरे(त् ॥१५॥ इन्द्रस्य त्वेन्द्रियेणोपदधामि इति मनसोपदधाति । °तया = सीद इति ॥१६॥ सुवः इति त्रिष्टुभाऽभिमृशति । °यज्ञस्य = हव्यवाहं तया = सीद इति ॥१७॥ नमो अस्तु सर्पेभ्यः इत्यत्रैव सर्पयजूंषि जपति । °ये के च = शेरते तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः इति ॥१८॥ भूर्वागायुः इति स्वयमातृणामादत्ते ॥१९॥ (तां दधना-)मुपघ्रापयति । °सुमनस्यमानोऽग्निनाऽग्निः प्रजनसे समागन्तो रत्नघौ मिथुनौ घेनू म इषुं दुहातामनपस्फुरन्तौ' इति ॥२०॥ तां ब्रह्मणे प्रयच्छति ॥२१॥ आ मे ददातु इत्येनां ब्रह्मा प्रतिगृह्णाति । °इन्द्रियं सह ओजो यशो महत् त्रयस्त्रिंशद्वीर्याणि तान्यग्निः' प्रददातु मे इति ॥२२॥ आत्मन्तर्गिण गृह्णीते ॥२३॥ °स्व(यं चिर्ति जपति ॥२४॥ शक्तिरसि इति) कार्ष्णीमुपानहमुपमुञ्चते ॥२५॥ अधिरोहणेनाधिरोहति' सहैनया ॥२६॥ तां °समारभ्योपदधाति इतीदम्' ॥२७॥ ध्रुवाऽसि धरुणाऽ'स्तृता इत्यध्वर्युश्च' यजमानश्च यजुर्वदतः । °विश्वकर्मणा = छदिषा शन्तमेन तया = सीद

१. MHP पुच्छं. २. MHP add मनसोपदधामीति after इति.
३. MHP 'मयीत्युप'. ४. MHP 'म्बर्या अधि. ५. H सुषमं. ६. MH 'मनचस्फुरन्तावित्रि, P 'मनचस्फुर'. ७. MHP कान्य'. ८. MHP ब्रा. ९. P 'स्तिरोहणे'. १०-१०. MHP 'दधाती वा इदं. ११-११. MHP 'स्तृतेऽध्व'.

इति ॥२८॥ भूः इत्येनामुपधायानुप्राणिति ॥२९॥ वरमध्वर्यवे यजमानो ददाति, अध्वर्युः प्रतिप्रस्थात्रे, प्रतिप्रस्थाता^१ यस्मै कामयते^२ ॥३०॥ पृथिवीमाक्रमिषम् इत्येनामङ्गुष्ठाभ्यामाक्रमते । 'प्राणो मा मा हासीद् इति ॥३१॥ चित्ति जुहोमि इत्यस्यां चतुर्गृहीतं जुहोति । 'मनसा घृतेन = हविः स्वाहा इति ॥३२॥ साम ब्रूहि इत्याह ॥३३॥ स्वयमातृण्णामासाहा प्रस्तोता ॥३४॥ तेजोऽसि इत्यस्यामुपरि हिरण्येष्टकामुपदधाति । 'तेजो मे यच्छ = पृथिव्यै मा पाहि' तया देवतयाङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद इति ॥३५॥ (पृथिव्युद-पुरमन्त्रेण विष्टा इत्यपरेण स्वयमातृण्णामास्पृष्टां मण्डलेष्टकामुपदधाति । 'मनुष्यास्ते गोप्तारोऽग्निः = वर्म चास्तु तया = सीद इति)^३ ॥३६॥ [२१]

काण्डात्काण्डात् प्ररोहन्ती इति पूर्वेण स्वयमातृण्णामास्पृष्टे दूर्वेष्टके उप-दधाति । 'पुरुषः = शतेन च तया देवत(-या = सीदतम् इति ॥१॥ या)^४ शतेन प्रतनोषि^५ इत्युत्तरतोऽनूप्याम् । 'सहस्रे = हविषा वयं' तया = सीद इति ॥२॥ यास्ते अग्ने^६ सूर्ये रुचः इत्युपरि तयोर्वामभृतमुपदधाति द्वियजुषः^७ हिरण्य-मूर्ध्नीम्^८ । 'उच्चतो = स्क्रुधि' तया देवतया; या वो 'देवाः = वत्त' बृहस्पते तया देवतया = सीद इति ॥३॥ विराड् ज्योतिरधारयत् इति पूर्वेण^९ तां विराजमुपद-धाति । 'तया = सीद इति ॥४॥ विराडसि रेतःसिक् इति दक्षिणतोऽस्यै रेतः-सिचमुपदधाति । 'सा मे^{१०} रेतः सिञ्च सा मे रेतो वेहि सा मे रेतः प्रजनय त्वयेमं लोकं जेषं तया = सीद इति ॥५॥ बृहस्पतिस्त्वा सादयतु इति पूर्वेणैते^{११} विश्वज्योतिषमुपदधाति । 'पृथिव्याः पृष्ठे^{१२} ज्योतिष्मती विश्वस्मै प्राणाय-पानाय विश्वं ज्योतिर्यच्छाग्निस्तेऽधिपतिस्तया = सीद इति ॥६॥ अषाढासि सहमाना इति पूर्वेण तां त्रियालिखितामुपदधात्युत्तरलक्षमाणम् । 'सहस्वा-रातीः सहस्वारा = जिव्व तया = सीद इति ॥७॥ मधुश्च माधवश्च इति पूर्वेण ते ऋतव्ये उपदधाति । 'वासन्तिकावृतू अग्नेरन्तः श्लेषोऽसि = द्यावापृथिवी वासन्तिकावृतू अभिकल्पमाना^{१३} इन्द्रमिव देवा अभि सं विशन्तु तया देवतया-

१. MHP 'प्रस्थातो. २. MHP कामाय. ३. MHP चाहि. ४. MHP om. ५. MHP om. ६. MHP व्रतेनो. ७. MHP मयं. ८. MHP om. ९. P यजूषि. १०. MHP हिरण्य हिरण्यमूर्ध्नीम्. ११. MHP स्क्रुधि. १२-१२. MHP देवान्वत्त. १३. MHP ins विराज-मुपदधाति between पूर्वेण and तां. १४-१४. MHP साम here and for following सा मे also. १५. M पूर्वेणैते.; १६. MHP पृष्ठं. १७. MHP कत्वमाना.

ङ्गिरस्वद् ध्रुवे^१ सीदतम् इति ॥८॥ यास्ते अग्न आर्द्रया योनयः^२ इत्यवका-
मनूपदधाति । *याः कुलायिनीस्तामिः सर्वाभिः संविदानः^३ प्रजान्^४ स्तनुवेह
सीद तथा=सीद इति ॥९॥ अष्टौ संयानीरायातयति पूर्वेण स्वयमातृणां^५
हृ^६सपतिनीः ॥१०॥ उदीचीषु^७ वाचयति अनेर्यान्यसि तथा देवतया; देवा-
नामग्ने यान्यसि तथा देवतया; वायोर्यान्यसि तथा देवतया; देवानां वायो यान्यसि
तथा देवतया; अन्तरिक्षस्य यान्यसि तथा देवतया; देवानामन्तरिक्ष यान्यसि
तथा देवतया; अन्तरिक्षमसि तथा देवतया; अन्तरिक्षाय त्वा तथा=सीद इति
॥११॥ पूर्वेण ताः सयुजमुपदधाति इन्द्राग्निभ्यां त्वा सयुजा युजा युनज्मि तथा
=सीद इति ॥१२॥ नव शीर्षण्या आयातयति पूर्वेण स्वयमातृणां तिस्र-
स्तिस्रः प्रतीचीः ॥१३॥ प्रतीचीष्वेव वाचयति ॥१४॥ उदीचीः स^८स्था-
पयति इन्द्रो दधीचो अस्थभिः=नव तथा देवतया; इच्छन्श्वस्य=णावति तथा
देवतया; अत्राह गो=गृहे तथा=सीद इति तिस्रः ॥१५॥ इन्द्रमिदं=रनूषत
तथा देवतया; इन्द्र इच्छर्षः=हिरण्यः तथा देवतया; इन्द्र वाजेषु=ऊ(-तिमि-
स्तया=)सीद इति तिस्रः ॥१६॥ तमिन्द्रं वाजयामसि=मो भुवत् तथा देवतया;
इन्द्रः स दामने=सौम्यस्तया देवतया; गिरा वज्रो=अस्तृतस्तया=सीद इति
तिस्रः ॥१७॥ एतत् सूददोहसान्वचारीत् ता अस्य सूददोहसः^९=दिवस्तया=
सीद (इति ॥१८॥ तथा देवतयाङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद)^{१०} इत्येकामुपधायाधिवदेत्
॥१९॥ तथा देवतयाङ्गिरस्वद् ध्रुवे सीदतम् इति द्वे ॥२०॥ तथा देवतयाङ्गि-
रस्वद् ध्रुवाः सीदत इति बह्वीः^{११} ॥२१॥ [२२] [इत्यष्टमोजनुवाकः]

कूर्ममादत्ते ॥१॥ तं मधु वाता ऋतायते इति तिसृभिर्दध्ना मधु-
मिश्रे गाभ्यनक्ति । *मधु क्षरन्ति=गावो भवन्तु^{१२} नः इति ॥२॥ मही द्यौः पृथिवी
च नः इत्यस्य पार्श्वे संमाष्टि । *इमं यज्ञं=मरीमभिः इति ॥३॥ अपां त्वा
'गह्नात् सादयामि' इत्युत्तरतः पुरस्तात् स्वयमातृणायै प्रत्यगावृत्ते कूर्मे
यजुर्जपति । *मा त्वा सूर्योऽमिता(-प्सीन्मो अग्निर्वैश्वा-)-नरः । अच्छिन्नपत्राः^{१३}
प्र(-जा अनु)वीक्षस्वानु^{१४} त्वा दिव्या^{१५} वृष्टिः सिषक्तु; दीन्समुद्रात् समसृपत्सु-
वर्ग्यानिपां^{१६} पतिवृषं इष्टकानाम् तत्र गच्छ^{१७} यत्र पूर्वं परेताः^{१८} पुरीषं वसानः

१. MHP ध्रुवा. २. MHP योन. ३. MHP 'वदानः. ४. P चीनेषु.
५. M स्थददो. ६. MHP om. ७. MHP बह्वीम्. ८. MHP भवन्तु.
९-९. MH गम्मद्, P मस्मन्त्सा. १०. MHP 'पत्र उप. ११. MHP
वीक्षस्यानु. १२-१२. MHP पृष्टिः सिषक्तूनी व समुद्रान्समु तृपत्सु वर्ग्यान्.
१३. MHP यच्छ. १४. MHP परेतां.

सुकृतस्य^१ लोकम् इति ॥४॥ तं प्राञ्चमावृत्योपदधाति तया=सीद इति ॥५॥ चतस्र आशाः प्रचरन्त्वग्नयः इत्यौदुम्बरी-(मुपदधाति । 'इमं नो यज्ञ' = हुतीना^७) स्वाहा इति ॥६॥ श(-ङ्कभिरेन) परिदृ^७हन्ति^३ ॥७॥ सृप्तोष-धीषमूर्जमन्नमक्षितिः^४ इत्यपरेण कूर्ममौदुम्बरमुलूखलं निधाय व्रीहियवौ प्रास्यावहन्ति ॥८॥ ऊर्जो भागोऽसि इत्येनत्तदेवोपदधाति । 'ऊर्जो जनित्रमूर्जं मह्यं यजमानाय वेहि तया=सीद इति ॥९॥ (निष्कृताहावमवटम् इति लोकंपृ-)^५ण(-गमुत्तरतो) ममलमनूपदधाति । (सुवरत्र=सि-)^६अक्षितं तया देवतया=सीद इति ॥१०॥ स्यूता देवेभिरमृतेनाऽऽगाः^७ इत्यपरेणो-लूखलमुखामुपदधाति^४ । 'उखां स्वसारमधि वेदिमस्थात् । सत्यं पूर्वं ऋषिभि-श्चाकुपानो^८ अग्निः^९ प्र विद्वानिह तत्करोतु । पृथिवि पृथिव्या^७ सीद पृष्ठे मातरि माता ॥ ध्रुवाऽसि पृथिवि^{१०} सहस्र पृतन्यतः स्यूता^{११} देवे-(भिरमृतेनाऽऽगास्) तया=सीद इति ॥११॥ अग्ने युक्त्वा हि ये तव इत्यस्यां प्राङ् तिष्ठ^७श्च-तुर्गृहीतेनाभिजुहोति । 'अश्वासो=न्त्याशवः^{१२} स्वाहा इति ॥१२॥ युक्त्वा हि देवहूतमात्र इत्यपरं चतुर्गृहीतं प्रत्यङ्ङासीनः । 'अश्वां अग्ने^{१३}=सदः स्वाहा इति ॥१३॥ पुरुषशोषमादत्ते ॥१४॥ तस्य द्रप्सश्चस्कन्द इति मुखे हिरण्यशल्कं प्रत्य(-स्यति । 'पृथि-)^{१४}वीमनु^{१५} = होत्राः इति ॥१५॥ अमृदिदं^{१६} विश्वस्य भुवनस्य वाजिनम् इति दक्षिणे प्राणे ॥१६॥ अग्नेर्विश्वानरस्य^{१७} च इत्युत्तरे ॥१७॥ अग्निर्ज्योतिषा ज्योतिष्मात्र इति दक्षिणेऽक्षिकटे ॥१८॥ रुक्मो वर्चसा वर्चस्वात्र इत्युत्तरे ॥१९॥ ऋचे त्वा इति दक्षिणे श्रोत्रे^{१८} ॥२०॥ रुचे त्वा इत्युत्तरे ॥२१॥ समिदं स्रवन्ति सरितो न घेनाः इत्येतद्दध्ना मधुमिश्रेण संपूरयति । 'अन्तर्हं वा = अमृतस्य धाराम् इति ॥२२॥ [२३]

१. MHP सुकृताम्. २. Cf. BaudhŚS X.33 : 30.8 : परिणिहन्ति; VaikhŚS XVIII.17 : 274.21 : परिनिहन्ति. ३. MHP सृप्तो धीषमूर्ज°. ४. H oms; MP Text in bracket broken. ५. MHP देव्यमृ°. ६. MHP खलमुप°. ७. MHP पूर्वमृषि° Caland suggests the original reading चावल्पानो for चाकुपानो (VaikhŚS XVIII.19 : 276.2 fn^१). ८. MHP °ग्नि. ९. MHP पृथिवी°. १०. MHP सूता देव्ये. ११. MHP 'श्वासवः. १२-१३. MH 'श्वां अग्ने; P श्वामग्ने. १३. MHP 'विमनु. १४. MHP 'त्यमिन्नु°. १५. Cf. TS IV.2.9.19 : 'र्विश्वान°. १६. MHP श्रोणे.

तद् आदित्यं गर्भं पयसा समञ्जन् इति प्राचीनमुत्तानमुखायामुपदधाति ।
 'सहस्रस्य=चीयमानः इति ॥१॥ इमं मा हि०सीः इत्यस्य शुचमुत्सृजति ।
 द्विपादं=नि षीद तथा=सीद इति ॥२॥ उदु त्वं जातवेदसम् इत्येनद् द्वाभ्यां
 चतुर्गुह्रीताभ्यां द्विः समान्याभिजुहोति । 'देवं वहन्ति=सूर्यं' स्वाहा इति
 ॥३॥ विश्वकर्मा दिशां पतिः इत्यस्मिन् हिरण्यशल्कमुददधाति । 'स नः पशून्=
 तस्मै नमस्तथा=सीद इति ॥४॥ वातस्य भ्राजि वरुणस्य नामिम् इति पुरस्तात्
 प्रत्यगावृत्तमश्वस्य शिर उपदधात्यात्मनोऽन्ते । 'अश्वं जज्ञान०' सरि-
 रस्य=व्योमन् इति ॥५॥ आदित्यं गर्भम् इति पुरुषशीर्षमभिमृश्य इमं मा
 हि०सीः इत्यस्य शुचमुत्सृजति । 'एकशफं पशूनां क=गौरमारण्य=नि षीद
 तथा=सीद इति ॥६॥ प्रजापतिदिशां पतिः इत्यस्मिन् हिरण्यशल्कमुददधाति ।
 'स न=नमस्तथा=सीद इति ॥७॥ अजस्रमिन्दुमरुषं भुरण्युम् इति पश्चात् प्रागा-
 वृत्तमृषभस्य शिर उपदधात्यात्मनोऽन्ते । 'अग्निमीडे पूर्व=विराजम् इति
 ॥८॥ आदित्यं गर्भम् इत्येव पुरुषशीर्षमभिमृश्य इम० समुद्रम् इत्यस्य
 शुचमुत्सृजति । 'शतधार=व्योमन् गवय=नि षीद तथा=सीद इति ॥९॥
 रुद्रो दिशां पतिः इत्यस्मिन् हिरण्यशल्कमुददधाति । 'स नः पशून् पातु=
 नमस्तथा=सीद इति ॥१०॥ वहन्नि त्वष्टुर्वरुणस्य नामिम् इति दक्षिणत उद-
 गावृत्तं वृष्णेः शिर उपदधात्यात्मनोऽन्ते । 'अवि जज्ञाना०' रजसः=
 व्योमन् इति ॥११॥ आदित्यं=मभिमृश्य इमामूर्णयिम् इत्यस्य शुचमुत्सृजति ।
 'वरुणस्य=व्योमन् । उष्ट्रमारण्यम=नि षीद तथा=सीद इति ॥१२॥ वरुणो दिशां
 पतिः इत्यस्मिन् हिरण्यशल्कमुददधाति । 'स नः पशून्=नमस्तथा=सीद
 इति ॥१३॥ यो अग्निरग्नेस्तपसोऽधि जातः इत्युत्तरतो दक्षिणावृत्तं बस्तस्य
 शिर उपदधात्यात्मनोऽन्ते । 'शोचात् पृथिव्या=वृणक्तु इति ॥१४॥ आदित्यं
 गर्भम् इत्येव पुरुषशीर्षमभिमृश्य अजा ह्याग्नेः इत्यस्य शुचमुत्सृजति ।
 'अजनिष्ट'=मग्न आयन् शरममारण्य=नि षीद तथा=सीद इति ॥१५॥
 अग्निदिशां पतिः इत्यस्मिन् हिरण्यमुददधाति । 'स नः=नमस्तथा=सीद
 इति ॥१६॥ [२४]

पञ्चदशापस्या आयातयत्यभितः स्वयमातृणां पञ्च पुरस्तात् पञ्च
 दक्षिणतः पञ्च पश्चात् ॥१॥ पञ्चोत्तरतश्छन्दस्याः ॥२॥ तामामेकैका

१-१. MHP 'ऽश्वज्ञानं. २. MP पृषं. ३. MHP शिवां. ४-४. MHP
 विज्ञानं. ५. MHP abr; see above S.9. ६-६. MHP 'मुत्सृनिष्ट.
 ७. P अग्न.

स्वयमातृणामास्पृष्टाक्षण्योपधीयन्ते^१ ॥३॥ समीचीषु वाचयति ॥४॥
 अपां त्वेमन्त्सादयामि इति पुरस्तादुपदधाति । 'तया देवतया; अपां त्वोद्य-
 न्त्सादयामि तथा देवतया; अपां त्वा भस्मन्त्सादयामि तथा देवतया; अपां त्वा
 ज्योतिषि सादयामि तथा देवतया; अपां त्वाऽयने सादयामि तथा = सीद इति
 ॥५॥ अपां त्वा सदने सादयामि इति पश्चात् । 'तया देवतया; अपां त्वा सधस्थे
 सादयामि तथा देवतया; अपां त्वा पुरीषे सादयामि तथा देवतया, अपां त्वा योनी
 सादयामि तथा देवतया; अपां त्वा पाथसि सादयामि तथा = सीद इति ॥६॥
 अणवे सदने सीद इति दक्षिणतः । 'तया देवतया; समुद्रे सदने सीद तथा
 देवतया; सलिले सदने सीद तथा देवतया; (अपां क्षये सीद तथा देवतया; अपां^७
 सधिषि सीद तथा = सीद इ-)ति ॥७॥ गायत्री छन्दः ईत्युत्तरतः । 'तया
 देवतया; त्रिष्टुप् छन्दस्तया देवतया; जगती छन्दस्तया देवतया; अनुष्टुप्
 छन्दस्तया देवतया; पङ्क्तिश्छन्दस्तया देवतया = सीद इति ॥८॥

पञ्चाशत् प्राणभृत आयातयत्यभितः स्वयमातृणां दशदश दिक्षु दशासां
 दक्षिणेन ॥९॥ स्वयमातृणां^२ परियन्ति ॥१०॥ ता (-सामेकैका स्वयमातृणमा-)
 स्पृष्टाक्षण्योपधीयन्ते ॥११॥ समीचीषु वाचयति ॥१२॥ अयं पुरो भुवः इति
 पुरस्तादुपदधाति । 'तया देवतया; तस्य प्राणो भौवायनस्तया देवतया; वसन्तः
 प्राणायनस्त=या; गायत्री वासन्ती तथा = या; गायत्रियै गायत्रं त = या^३; गायत्रा-
 दुपां^४ (शु तथा^५ = तथा; उपां^६ शोस्त्रिवृत् = या; त्रिवृ- (तो रथन्त-) रं त = या; रथन्तरा-
 द्वसिष्ठ ऋषिस्तया = या; प्रजापतिगृहीतया^६ त्वया प्राणं गृह्णामि प्रजाम्यस्तया =
 सीद इति ॥१३॥ अयं पश्चाद् विश्वव्यचाः इति पश्चात् । 'तया = या; तस्य
 चक्षुर्वैश्वव्यचसं त = या; वर्षाणि चाक्षुषाणि तथा दे = या; जगती वार्षी त = या;
 जगत्या ऋक्षमं^७ त = या; ऋक्षमाच्छुक्रस्तया = या; शुक्रात्सप्तदशस्त = या; सप्त-
 दशाद्वै रूपं त = या; वैरूपाद्विश्वामित्र ऋषिस्त = या; प्रजापतिगृहीतया त्वया
 चक्षुर्गृह्णामि प्रजाम्यस्तया = सीद इति ॥१४॥ अयं दक्षिणा विश्वकर्मा इति
 दक्षिणतः । 'त = या; तस्य मनो^८ विश्वकर्मणं त = या; ग्रीष्मो मानसस्त = या;
 त्रिष्टुग्रीष्मी त = या; त्रिष्टुम ऐड^९ स्त = या; 'ऐडादन्तर्यामिस्त = या; अन्तर्यामाद्
 पञ्चदशस्त = या; पञ्चदशाद् बृहत्तया = या; बृहतो मरुद्वाज ऋषिस्तथ्रया; प्रजापति-

१. MHP 'मास्पृष्टा. २. MHP 'तृण्णा. ३. MHP om. ४. MHP
 'शुस्तया. ५. MHP गृह्णीत'. ६. MH ऋषभं. ७. H मना. ८. MHP
 मानस्त. ९. M ऐडं; H रोडं. १०. H रोडाद'.

गृहीतया त्वया मनो गृह्णामि प्रजाम्यस्त=सीद इति ॥१५॥ इदमुत्तरात्सुवः
इत्युत्तरतः । 'तया देवतया; तस्य श्रोत्रं^१ सौवं तया देवतया; शरच्छ्रोत्री^२ त
=या; अनुष्टुप्छारदी त=या; अनुष्टुमः स्वारं त=या; स्वारामन्थी त=या;
मन्थिन एकविंशस्त^३ =या; एकविंशद्वैराजं त=या; वैराजाज्जमदग्नि-
ऋषिस्त=या; प्रजापतिगृहीतया त्वया श्रोत्रं गृह्णामि प्रजाम्यस्तया देवतयाऽङ्गि-
रस्वद् ध्रुवा सीद इति ॥१६॥ इयमुपरि^४ मतिः इति दक्षिणतः पर्यंतोषु
वाचयति । 'तया देवतया; तस्यै बाङ्माती त=या; हेमन्तो वाच्यायनस्त=या;
पङ्क्तिर्हेमन्ती त=या; पङ्क्त्यै निधनवत् त=या; निधनवत् आग्रयणस्त=या;
आग्रयणात् त्रिणवत्रयस्त्रिंशौ त=या; त्रिणवत्रयस्त्रिंशाम्यां^५ शाक्वरैर्वते
तया=या; शाक्वरैर्वताम्यां विश्वकर्मषिस्तया=या; प्रजापतिगृहीतया त्वया
वाचं गृह्णामि प्रजाम्यस्तया=सीद इति ॥१७॥

पञ्चाशदपानभृत आयातयति (अभितः स्वयमातृणां)* दशदश दिक्षु
दशासाम् उत्तरेण ॥१८॥ स्वयमातृणां परियन्ति ॥१९॥ तासामेकेका स्वय-
मातृणामास्पृष्टाक्षयोपधीयन्ते ॥२०॥ विषूचीषु^६ वाचयति ॥२१॥ प्राची
दिशाम् इति पुरस्तादुपदधाति । 'तया देवतया; वसन्त ऋतूनां त=या; अग्नि-
देवता तया=या; ब्रह्म द्रविणं त=या; त्रिबुस्तोमस्त=या; स उ पञ्चदशवर्तनिस्त=
(या)^७; त्र्यविर्यस्त=या; कृतमयानां^८ त=या; पुरो वातो वातस्तया=या;
सानग^९ ऋषिस्तया=सीद इति ॥२२॥ पितरः पितामहाः इत्येना अधिवदति ।
'परेऽवरे'^{१०} ते नः पान्तु=देवहूत्यां तया=सीदत इति ॥२३॥ प्रतीची दिशाम्
इति पश्चात् । 'तया=या; वर्षा^{११} ऋतूनां त=या; विश्वेदेवा देवता (त)^{१२}=या;
विड्^{१३} द्रविणं तया=या; सप्तदशः स्तोमस्त=या; स उ एकविंशवर्तनिस्त=
या; त्रिवत्सो वयो द्वापरोऽयानां त=या; पश्चा(-द्वातो वा-)तस्त=या; अहमून
ऋषिस्तया=सीद इति ॥२४॥ पितरः^{१४} पितामहाः इत्येना अधिवदति
॥२५॥ दक्षिणा दिशाम् इति दक्षिणतः । 'त=या; ग्रीष्म ऋतूनां त=या;
इन्द्रो देवता त=या^{१५}; क्षत्रं द्रविणं त=या; पञ्चदशः स्तोमस्त=या; स उ

१. H छारच्छ्रोत्री; p शरच्छ्रोत्री. २. MHP 'विशन्त. ३. MHP
इयदुपरि. ४. MHP om. ५. P 'चीषि. ६. M 'वर्तनिस्त. ७. MHP om.
८. MHP कृतम°. ९. MHP साना. १०. M च अपरे; H च अवरे; P
चापरे. ११. P वर्ष. १२. MHP om. १३. MHP विराट. १४. MHP
पितरं. १५. MHP om.

सप्तदशवर्तनिस्त = या; 'दित्यवाङ् वयस्त' (= या; त्रेताऽया-)नां त = या; दक्षिणाद्वातो वातस्तया^१ = या; सनातन^२ ऋषिस्तया = सीद इति ॥२६॥ पितरः पितामहाः इत्येवैना अधिवदति ॥२७॥ उदीची दिशाम् 'इत्युत्तरतः । 'त' = या; शरदृतूनां त = या; मित्रावरुणौ देवता त = या; पुष्टं द्रविणं त = या; एकविंशः स्तोमस्त = या; 'स उ त्रिण'(-वव-)र्तनिस्त^३ = या; 'सुर्य-(-वाङ् वयस्त) = या; आस्कन्दोऽयानां (त = या); उत्तराद्वातो वातस्त = या; (प्रत्न)^४ ऋषिस्तया = सीद इति ॥२८॥ पितरः पितामहाः इत्येवैना अधिवदति ॥२९॥ ऊर्ध्वा दिशाम् 'इत्युत्तरतः पर्यतीषु' वाचयति । 'तयाः देवतया; हेमन्त-शिशिरावृत्तूनां त = या; बृहस्पतिर्देवता (त = या; वचो द्रविणं त = या; त्रिणवः स्तोमस्त = या; स उ त्रयस्त्रि-) ऽशवर्तनिस्त = या; पृष्ठवाङ् वयस्त = या; अभि-भूरयानां त = या; विश्वग् वातो वातस्तया = या; सुपर्ण ऋषिस्तया देवतयाङ्गिर-स्वद् ध्रुवा सीद इति ॥३०॥ पितरः पितामहाः इत्येवैना अधिवदति । 'परेऽवरे = देवहूत्यां तया = (सीद इति ॥३१॥ नदं व ओदती-)नां नदं यो-(-युवतीनां) पति वो अधिनयानां धेनूनामिषुष्यसि तया देवतया(-ङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद इति ॥३२॥ ता)^५ अस्य सूददोहसः इति ता एव । 'सोम' श्रीणन्ति = दिवस्तया = सीद (इति ॥३३॥ तया देवतयाङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद)^६ इत्येकामुप-धायाधिवदेत् ॥३४॥ तया देवतयाङ्गिरस्वद् ध्रुवे^७ सीदतम् इति द्वे ॥३५॥ तया देवतयाङ्गिरस्वद् ध्रुवाः सीदत^८ इति बह्वीः ॥३६॥ [२५]

द्व(नदश योनी-)रायातयत्यपरेण स्वयमातृणां पुच्छस्य सन्धौ ह ऽसपा-तिनीः ॥१॥ उदीचीषु वाचयति घर्णसिस्तया^९ देवतया; द्रविणं त = या; प्रसवस्त = या; उपयामस्त = या^{१०}; काटस्त^{११} = या; अर्णवस्त = या; सिन्धुस्त = या; समुद्रस्त^{१२} = या; सरस्वान्तया देवतया; विश्वव्यचास्त = या; सुभूतं त = या; (अन्तरिक्षं) तया = सीद इति ॥२॥ अग्नेरङ्गान्यायातयति सन्धिष्वेकां मध्ये ॥३॥ प्राच्या त्वा दिशा सादयामि इति पुरस्तादुपदधाति^{१३} । 'गायत्रेण छन्दसाऽग्निना = शिर उप दधामि तया = ^{१४}सीद इति^{१५} ॥४॥ दक्षिणया त्वा दिशा

- १-१. MHP दित्यवध्वयन्त. २ MHP पात°. ३. P सनासनातम.
४-४. MHP 'त्युत्तरस्ते. ५-५. MHP सा उदित. ६. MHP न्तहिस्त.
७. MHP तया. ८. MHP om. ९-९. MHP 'त्तरतमरितयतीषु.
१०. MHP om. ११. MHP om. १२. MHP ध्रुवा. १३. MHP सवत.
१४. MHP घर्णिसिस्तया [P घरणी°]. १५. H यो. १६. MHP कोट°. १७. MHP समुद्रन्त. १८. H दधामि. १९-१९. P सीदतेति.

सादयामि इति दक्षिणतः । 'त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रेण=पक्षमुपदधामि तया=सीद इति ॥५॥ प्रतीच्या त्वा दिशा सादयामि इति पश्चात् । 'जागतेन छन्दसा सवित्रा=पुच्छमुपदधामि तया=सीद इति ॥६॥ उदीच्या त्वा दिशा सादयामि इत्युत्तरतः । 'आनुष्टुभेन छन्दसा मित्रावरुणाम्यां=पक्षमुपदधामि तया=सीद इति ॥७॥ ऊर्ध्वया त्वा दिशा सादयामि इति मध्ये । 'पाङ्क्तेन छन्दसा बृहस्पतिना देवतयानेः पृष्ठेनानेः पृष्ठमुपदधामि तया देवतयाऽङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद इति ॥८॥ दक्षिणतोऽपरेण स्वयमातृणां प्राजापत्यां चर्षभं चोपदधाति ॥९॥ संवत्सरस्य प्रतिमाम् इति प्राजापत्याम् । 'यां त्वा=व्यश्नवत्तया=सीद इति ॥१०॥ त्वामग्ने वृषभं चैकितानम् इत्युपरितया वाऽस्यामृषभमुपदधाति^१ । 'पुनयुवानं'=सं^२शिक्षाधि तया=सीद इति ॥११॥ सामचितिमायातयत्यभितः स्वयमातृणां तिस्रस्तिस्त्रो दिक्षु तिस्रो मध्ये ॥१२॥ तासामेकैका^३ स्वयममातृणामासृष्टा ॥१३॥ समीचीषु वाचयति ॥१४॥ अग्न आ याहि वीतये इति गायत्रं पुरस्तादुपदधाति । 'गुणानो=बर्हिषि तया देवतया; तं त्वा=व्यविष्ठय त=या; स^४ नः पृथुश्रवाः=सुवीर्यं तया=सीद इति ॥१५॥ अभि त्वा शूर नोनुमः इति रथन्तरं दक्षिणतः । 'अदुग्धा इव=तस्थुषस्त=या; ईशानमिन्द्र तस्थुषो न=जनिष्यते तया=या; न जातो=हवामहे तया=सीद इति ॥१६॥ त्वामिद्धि हवामहे इति बृहदुत्तरतः पक्षः सवीर्यं करोति । 'सातां=स्वर्वतस्त=या; त्वां काष्ठा=अद्रिवस्त=या; महःस्तवानो=जिग्युषे तया=सीद इति^५ ॥१७॥ 'यज्ञायज्ञा वो' अग्नये इति यज्ञायज्ञियं^६ पश्चात् । 'गिरागिरा च दक्षसे । प्रप्र वयममृतं जातवेदसं प्रियं मित्रं न श^७सिषं तया देवतया; प्रियं मित्रं न श^८सिषम् ऊर्जो नपातं^८ स हि नायमस्मयुर्दाशेम हव्यदातये तया देवतया; दाशेम हव्यदातये भुवद्वाजेष्वविता^९ 'भुवद्बुध उत'^९ त्राता तनूनां तया=सीद इति ॥१८॥ कया नषिचत्र आ भुवद् इति वामदेव्यं मध्ये । 'ऊती

१. MHP 'वास्या'. २. P 'वनिमु. ३. MHP 'मेकैता. ४. MHP सा. ५-५. M written but cut; P oms; thus H. ६. MHP या. ७. H सर्वतस्त. ८. MHP add....यश्चापो अग्न=नान्तरैति तया which is abridged form of यज्ञायज्ञा वो अग्नये=तनूनां तया=सीद इति (S.18) which is wrongly given after कया नषिचत्र=सीद इति(S.19). ९-९. MHP यज्ञाय यज्ञापो. १०. MHP यज्ञाय यज्ञियं. ११-११. M 'बुधः उत, HP 'बुधः=उत.

= शचिष्ठया वृता त=या; कस्त्वा सत्यो मदानां=वसु त=या; अमी षु णः सखीना
=स्युतिमिस्तया=सीद इति^१ ॥१९॥ उत्तरतोऽपरेण स्वयमातृणामृक्सामयो-
रूपमुपदधाति^२ ॥२०॥ कया नश्चित्र आ भुवद इति साम्नो रूपम् । °ऊती
=वृता तया=सीद इति ॥२१॥ इन्द्रं विश्वा अबीवृषन् इत्यृचः । °समुद्रं=पति
तया=सीद इति ॥२२॥ एवमेवैते पर्यायशशितोषपधीयन्ते^३ ॥२३॥ [२६]

नव लोकंपूणा आयातयत्युत्तरस्यै श्रोण्यै स्वयमातृणामभि ॥१॥
समीचीषु वाचयति ॥२॥ लोकं पृण इत्यासां प्रथमामुपदधाति । °छिद्रं पृणाथो
सीद=असीषद°स्तया^४ देवतया; ता अस्य सूददोहस=दिवस्तया देवतया; नदं
°व ओदतीनां^५ नदं=इषुध्यसि तया देवतया; ता अस्य सूददोहसो
(=दिवस्तया देवतया;)^६ नदं व ओदतीनां (नदं=इषुध्यसि तया देवतया;)^७
लोकं पृण(=असीषद°स्तया देवतया;)^८ नदं व ओदतीनां=(इषुध्यसि तया
देवतया;)^९ लोकं पृण(=असीषद°स्तया देवतया;)^{१०} ता(अस्य सूददोहस=
दिवस्तया=सीद इति ॥३॥ लो-)कं पृण इत्यासां दशमीमुखामुपदधात्युत्तरत
इतरस्या उखायाः । °छिद्रं पृणाथो=असीषद°स्तया=सीद इति ॥४॥
°एतां नदवत्या अनुचरीम्^{११} नदं व ओदतीनां=इषुध्यसि तया देवतया ॥५॥
ता अस्य सूददोहसः इति तामेव । °सोम° श्रीणन्ति=दोचने दि(-वस्तया) देव-
(-तयाङ्गिरस्वद ध्रुवा सीद इति ॥६॥ चिति° संछादयत इत्याह । °अन्ता°-
श्चिनुत)^{१२} सुष्ठुमिष्टकोपकाशं कुर्वत इति ॥७॥ चिति° संछादयन्ति
॥८॥ अन्ता°श्चिन्वन्ति ॥९॥ सुष्ठुमिष्टकोपकाशं कुर्वन्ति लोकंपूण्या च
सूददोहसा च ॥१०॥ औदुम्बरी° शाखामादायाग्निमनुचरतो ध्वयुंश्च
यजमानश्च लोकं पृणत छिद्रं पृणताथो सीदत^{१३} शिवा यूयम् । इन्द्राग्नी वो
बृहस्पतिरस्मिन्(-योनावसीषदन् तया दे-)वतया ॥११॥ ता अस्य सूददोहसः इति
ता एव । °सोम° श्रीणन्ति =दिवस्तया देवतयाङ्गिरस्वद ध्रुवाः सीदत इत्यभ्या-

१. MHP wrongly add कया नश्चित्र आभुवदिति वामदेव्य [M वामे°]
मध्व ऊती=तातः=तन्त्वा=मिस्त्वया [M °मिस्तया] सीदेति. २. MH
°तातो. ३. MHP °तृणामृत्साम°. ४. MHP समुदं. ५. °धीयेत. ६. MHP
°षदस्तया. ७-७. MHP वो अदतीनां. ८-८. H oms. ९. MHP om.
१०. MHP om. ११. MHP om. १२. MHP om. १३. MHP om.
१४-१४. MH एतन्नदवत्या अन्वचारी°, P एतन्नदवत्या=अन्वचारी°. १५. Cf. infra VIII.30.11. १६. MHP सीद.

कारम् ॥१२॥ दक्षिणतः शीर्षण्यानां 'प्रतिपद्यते दक्षिणं पक्षम्' ॥१३॥
 अथोत्तरं पक्षमुत्तरतः शीर्षण्यानां^{१७} म^{१८}स्थापयते ॥१४॥ 'अग्ने इत्युत्करे'^{१९}
 शाखां न्यस्य आ याहि वीतये इति चितिमुपधाप्य संदधाति । 'गृणानो=बृहवि
 तया=सीद इति ॥१५॥ चित्तिमचित्तिम् इति चितिकलृप्त्वाऽभिमृशति ।
 'चिनवद्वि = मुरुष्य तया=सीद इति ॥१६॥ अग्निमूर्धां इति गायत्रियाऽभि-
 मृशति' । 'दिवः ककुत् = जिन्वति तया=सीद इति ॥१७॥ दशहोतुराहुति^{२०}
 हुंवा प्राणदा अपानदाः इत्यवरोहणेनावरोहति । 'व्यानदा = शिवो भवः; नमस्ते
 = शिवो भवः; वाङ् म आसन् = हि^{२१}सीः; तत्त्वा = प्र मोषीः इति ॥१८॥
 सुपर्णो लोकानुपशिथ्रियाणः इत्यवरुह्य चितिमुपतिष्ठते । 'श्येनः पतत्यत्नजो'^{२२}
 हिरण्यया कंकं ज्योतिः सुवरूपतन्तं गायत्री पातु वृषभं सुवर्ग्यम् इति ॥१९॥
 प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्यं वसन्ति महाचित्यै ॥२०॥ [२७]
 [इति नवमोऽनुवाकः]

[महाचितिः]

प्रातरादित्येन वाचं विसृज्य प्रवर्ग्योपसद्भ्यां^{२३} प्रचरति ॥१॥ आत्म-
 न्नग्नि^{२४} = मुपमुञ्चते ॥२॥ अधिरोहणेनाविरोहति ॥३॥ अथ पृष्ठो दिवि
 इति पुरीषस्य चितिमुपदधाति । 'तया=सीद इति ॥४॥ चित्तिमचित्तिम्
 इत्येवाभिमृशति । 'तया=सीद इति ॥५॥ अवरोहणेनावरोहति ॥६॥
 प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्यं वसन्ति ॥७॥ प्रातरादित्येन वाचं विसृज्यात्मन्नग्निं^{२५}
 = धिरोहति' ॥८॥ अथ अग्न उदधे इति पुरीषस्याहुतिं जुहोति । 'या त
 इषु=भूयास्म स्वाहा इति ॥९॥ तत्त्वा यामि इत्यनुचरीं जुहोति ॥१०॥
 अवरोहणेनावरोहति' ॥११॥ प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचरति ॥१२॥
 आत्मन्नग्निं गृ^{२६} = धिरोहति ॥१३॥ अथैतां चितिं^{२७} स^{२८}सादयति
 होता च विभक्तिश्च द्वे चर्तव्ये अवकाष्टौ संयान्यो^{२९} द्वे^{३०} सयुजौ
 नव शीर्षण्याः (पञ्चाश्विन्यः)^{३१} पञ्चर्तव्याः पञ्च प्राणभूतः पञ्च वृष्टिसनय

१-१. H oms. २-२. MHP om. ३-३. P oms; MH om
 चि of चिनवद्वि and मुरुष्य. ४. MHP पतत्र्यलजो. ५. MP 'पसण्यां,
 'पसरण्यां. ६. MHP abr; see VIII 14.5-7. ७. See above
 S.2-3. ८. MHP 'धिरोहेत्या'. ९. MH 'रोहेणाव, P 'रोहेणाव.
 १०. MHP यान्यौ. ११. H द्वौ. १२. MHP om.

ऊनविंशतिर्वयस्या एकविंशतिरिन्द्रतनुवो^१ऽन्त्या द्वादशयोनयोऽग्ने-
रङ्गानि प्राजापत्या चर्षभश्च सामचितिऋक्सामयो^२ रूपं नव^३ लोकपृणा
एका च लोकपृणा बह्वयश्च^४ सन्धिश्चाभीमर्शश्च^५ त्रिष्टुप् च होतुश्चा-
हुतिरवरोहणं चोपस्थानं^६ च ॥१४॥ एतदस्य कार्यं भवति ॥१५॥ चतुर्हो-
तारमुपधाय अग्निम् इति विभक्तिमाह ॥१६॥ शुक्रश्च शुचिश्च इति पूर्वेण
स्वयमातृणामास्पृष्टे ऋतव्ये^७ उपदधाति । अनेरन्तः=पृथिवी ग्रैष्मावृतू अभि-
कल्पमाना^८=विशन्तु तया=ध्रुवे सीदतम् इति ॥१७॥ यास्ते अग्न आर्द्रा^९ योनयः
इत्यवकामनूपदधाति । *याः कुलायिनीः=तनुवेह सीद तया=सीद इति ॥१८॥
पूर्वेण ता अष्टौ संयानीरुपदधाति ॥१९॥ द्वे सयुजौ आघाराभ्यां त्वा सयुजा
युजा युनज्मि तया देवतया; तेजसा त्वा सयुजा युजा युनज्मि तया=सीद इति
॥२०॥ शीर्ष्णः काले नव शीर्ष्ण्या उपदधाति ॥२१॥ [२८]

पञ्चाश्विनीरायातयत्यभितः स्वयमातृणामेकैकां दिक्ष्वेकां^{१०} मध्ये ॥१॥
अन्तिकमिवैता अनास्पृष्टा भवन्ति ॥२॥ ध्रुवक्षितिः इति पुरस्तादुपदधाति ।
*ध्रुवयोनिः=मिह त्वा तया=सीद इति ॥३॥ स्वे दक्षे इति दक्षिणतः^{११} ।
*दक्षपितेह सीद=इह (त्वा तया=)सीद इति ॥४॥ कुलायिनी इति पश्चात् ।
*वसुमती=इह त्वा तया=सीद इति ॥५॥ अग्नेः पुरीषमसि इत्युत्तरतः ।
*देवयानी=इह त्वा तया=सीद इति ॥६॥ दिवो मूर्धाऽसि इति मध्ये ।
*पृथिव्या नामि=इह त्वा तया=सीद इति ॥७॥ पञ्चर्तव्या आयातयत्यभितः
स्वयमातृणामेकैकां दिक्ष्वेकां^{१२} मध्ये ॥८॥ अन्तिकमिवैता (अना-)स्पृष्टा
भव(न्ति ॥९॥ सजूऋतु-भिः इति पुरस्तादुपदधाति । *सजूर्विधामिः^{१३}
सजूर्वंसुभिः सजूर्देवैर्वयोनाधैरग्नये^{१४} त्वा वैश्वानरायाश्विनाऽध्वयू^{१५} सादयतामिह
त्वा तया=सीद इति ॥१०॥ सजूऋतुभिः इति दक्षिणतः । *सजू रुद्रैः सजूर्देवैर्वं-
योना=(इह त्वा तया)^{१६}=सीद इति ॥११॥ सजू(-ऋतुभिः इति पश्चात् ।
सजूरादित्यैः) सजूर्देवै(-र्वयोना=इह त्वा तया=)सीद इति ॥१२॥ सजूऋतुभिः

१. MHP 'शतिमिन्द्र'. २. MHP 'चितिरुत्सा'. ३. MHP नप.
४. P 'वट्च'. ५. P 'मिमर्श'. ६. P 'स्थानश्च'. ७. MHP
ऋतवे. ८-८. MP ग्रैष्मावृता अभिकत्व'. ९. MH आर्द्र, P आर्द्रै.
१०. MHP दिक्ष्वेतां. ११. P दक्षिणो. १२. MHP दिक्ष्वेकं. १३. MHP
सजूर्विधामिः twice. १४. P 'देवयोना'. १५. M 'ध्वयू'. १६. MHP om.

इत्युत्तरतः । 'सजूविश्वेदेवः सजूदेवैर्वयोनाघै' = (इह त्वा तया)^१ = सीद इति ॥१३॥ सजून्नुमिः इति मध्ये । 'सजूविवाभिः सजूदेवैर्वयोनाघै' = मिह त्वा तया देव=सीद इति ॥१४॥ पञ्च प्राण(-भृत आयातयत्यभिः स्वयमातृणामे-)^२कै' = स्पृष्टा भवन्ति ॥१५॥ (प्राणं) मे पाहि इति पुरस्तादुपदधाति । 'तया=सीद इति ॥१६॥ अपानं मे पाहि इति दक्षिणतः । 'तया=सीद इति ॥१७॥ व्यानं मे पाहि इति पश्चात् । 'तया=सीद इति ॥१८॥ चक्षुर्मं उर्व्यां^३ वि माहि' इत्युत्तरतः । 'तया=सीद इति ॥१९॥ श्रोत्रं मे 'श्लोकया इति' मध्ये । 'तया=सीद इति ॥२०॥ पञ्च वृष्टिसनोरायातय(-त्यभिः स्वयमा-तृणामे)कै' = स्पृष्टा^४ भवन्ति ॥२१॥ अपस्पिन्व^५ इति पुरस्तादुपदधाति । 'तया=सीद इति ॥२२॥ ओषधीजिन्व इति दक्षिणतः । 'तया=सीद इति ॥२३॥ द्विपात् पाहि इति पश्चात् । 'तया=सीद इति ॥२४॥ चतुष्पादव इत्युत्तरतः । 'तया=सीद इति ॥२५॥ दिवो 'वृष्टिमेरय इति' मध्ये । 'तया=सीद इति ॥२६॥ चतस्रो वयस्यानामायातयति पू(-र्वेण) स्वयमातृणा^६ हृ^७-सपातिनीः ॥२७॥ उदीचोषु वाचयति विष्टम्भो वयोऽधिपतिश्छन्दस्तया=या; क्षत्रं वयो मयन्दं छन्दस्त=या; विश्वकर्मा वयः^८ परमेष्ठी छन्दस्त=या; भूर्धा वयः^९ प्रजापतिश्छन्दस्तया=सीद इति ॥२८॥ पञ्चासां दक्षिणाया^{१०} श्रोण्या-मायातयति पञ्चोत्तरस्य(-न^{११} श्रोण्यां प्रा-)^{१२}ङ् स्वयमातृणामभि ॥२९॥ समीचीषु वाचयति ॥३०॥ त्रिविर्वयः^{१३} इति दक्षिणत उपदधाति । 'त्रिष्टुप् छन्दस्त=या; दित्यवाङ् वयो विराट् छन्दस्त=या; पञ्चाविर्वयो^{१४} गायत्री छन्दस्त=या; त्रिवत्सो वय उष्णिहा छन्दस्त=या; तुर्यवाङ् वयोऽनुष्टुप् छन्दस्तया=सीद इति ॥३१॥ षष्ठवाङ् वयः इत्युत्तरतः । 'बृहती^{१५} छन्दस्त=या; उक्षा वयः सतोबृहती^{१६} छन्दस्त=या; ऋषभो वयः ककुप्छन्दस्त^{१७}=या; धेनुर्वयो जगती छन्दस्त=या; 'अनड्वाङ् वयः^{१८} पङ्क्तिश्छन्दस्तया=सीद इति ॥३२॥ बस्तो वयः इति दक्षिणेंऽस उपदधाति । 'विवलं छन्दस्तया=सीद

१. M 'देवैर्योना; P 'देवयोनाघै. २. MHP om. ३. MHP abr; see above S.1-2. ४. M उर्व्या. ५. MP विमाति. ६-६. MHP श्लोक-यन्ति. ७. M स्पृष्टा, H स्पष्टा, P स्पृष्टा. ८. MHP अपःपिन्व. ९-९. MH 'मोयेति. १०. M वयं. ११. MHP वयं. १२. MP त्रिविर्वय, H त्रिविर्वय. १३. MP पञ्चापिर्यो. १४. MHP बृहस्पती. १५. M बृहस्पति. १६. MP ककुमच्छस्त; H ककुच्छ. १७-१७. MP अनड्वा स्वयं.

वाश्वी-१५

इति ॥३३॥ वृष्णिर्वयः इत्युत्तरे । 'विशालं' छन्दस्तया = सीद इति ॥३४॥
 व्याघ्रो वयः इति दक्षिणे पक्ष उपदधाति । 'अनाधृष्टं' छन्दस्तया = सीद इति
 ॥३५॥ सि० हो वयः इत्युत्तरे । 'छदिश्छन्दस्तया = सीद इति ॥३६॥ पुरुषो
 वयः इति 'मध्ये' । 'तन्द्रं' छन्दस्तया = सीद इति ॥३७॥ [२९]

'एकविंशतिमिन्द्रतनूरायातयत्यभितः स्वयमातृणां पञ्च पञ्च
 दिक्ष्वेकां मध्ये ॥१॥ तासामेकैका स्वयमातृणामास्पृष्टा ॥२॥ समीचोषु
 वाचयति ॥३॥ अग्निना विश्वाषाद् इति पुरस्तादुपदधाति । 'त = या;
 सूर्येण' स्वराद् त = या; क्रत्वा शचीपतिस्त = या; ऋषभेण त्वष्टा त = या; यज्ञेन
 मधवाच्च तया = सीद इति ॥४॥ दक्षिण्या सुवर्गः इति दक्षिणतः । 'तया
 देवतया; मन्युना वृत्रहा त = या; सौहार्देन तनूधास्त = या; 'अन्नेन गयस्त' =
 या; पृथिव्याऽसनात्तया = सीद इति ॥५॥ ऋग्मिरन्नादः' इति पश्चात् ।
 'तया देवतया; वषट्कारेणर्धस्त = या; साम्ना तनूपास्त = या; विराजा ज्योतिष्मान्
 त = या; ब्रह्मणा सोमपास्तया = सीद इति ॥६॥ गोमिर्यज्ञं दाधार इत्युत्तरतः ।
 'त = या; क्षत्रेण मनुष्याच्च त = या; अश्वेन च रथेन च वज्री तया = या;
 ऋतुभिः प्रमुस्त = या; संवत्सरेण परिभूस्तया = सीद इति ॥७॥ तपसाऽनाधृष्टः,
 सूर्यः सच्च तनूभिः, सत्येन ज्येष्ठः परीयाय इति त्रिभिरेकां' मध्य उपदधाति ।
 'तया = सीद इति ॥८॥ द्वादश योनिरुपदधाति ॥९॥ अग्नेरङ्गानि प्राजा-
 पत्यां चर्षभ च सामचितिमृक्सामयो' रूपं नत्र 'लोकं'पृणा एकां च लोकं-
 पृणां 'बह्वीश्च' ॥१०॥ चिति० सञ्छादयत इत्याह । 'अन्ता०' = ता अस्य
 सूददोहस' = इत्यभ्याकारम् ॥११॥ उत्सृ(-जति ॥१२॥ अग्निम्)'^{१३}
 इत्यु(-त्करे शाखां) ^{१४}न्यस्य दूतं ^{१५}वृणीमहे इति चितिमुपधाय संदधाति ।
 'होतारं = सुक्रतुं तया = (सीद इति)' ^{१६}॥१३॥ चित्तिमचित्तिम्' ^{१७}इत्येवाभिमृशति ।
 'तया = सीद इति ॥१४॥ भुवः इति त्रिष्टुभाऽभिमृशति । 'यज्ञस्य हव्यवाहं
 तया = सीद इति ॥१५॥ चतुर्होतुर्गाहुति० हुत्वा प्राणदा अपानदा; नमस्ते हरसे;
 शोचिषे; वाङ्म आसच्च; (त-त्त्वा यामि (इत्यवरोहणेनावरोहति) ॥१६॥
 सुपर्णो लोकानुप शिश्रियाणः इत्यवरुह्य चितिमुपतिष्ठते । 'श्येनः पतत्य' =

१-१. MH मध्येन्द्र. २. P शतिरिन्द्र. ३. MHP सूर्यो. ४-४. MHP
 अग्नेनयस्त. ५. MHP ऋतुमिर. ६. MHP ०रेतां ७. MHP ०तिमुत्साम०.
 ८-८. MH ०पृणामेतां, P oms एकां च लोकं पृणां. ९. MHP बह्वीश्च.
 १०. MHP abr; see supra VIII 27.7-11. ११. MHP abr; see
 supra VIII.27.12. १२. MHP om. १३-१३. MHP न्यास्य मृतं.
 १४. MHP om. १५. MHP om अचित्तिम्. १६. MH पतत्यः P पतन्त्यः.

सुवर्ग्यम् इति ॥१७॥ प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य वसन्ति द्वितीयायै चित्यै ॥१८॥
[३०] [इति दशमोऽनुवाकः]

[द्वितीया चितिः]

प्रातरादित्येन वाचं विसृज्य प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचरति ॥१॥ आत्म^१ =
प्रचर्य वसन्ति ॥२॥ प्रातरादित्ये(-न वाचं विसृज्यात्मन्नग्नि = धिरोहति
॥३॥ अथ अग्ने दुध्न इति)^३ पुरीषस्याहुतिं जुहोति । 'या त इषुर्भु'^४ =
भूयास्म स्वाहा इति ॥४॥ तत्त्वा यामि इत्यनुचरो^५ = स^६सादयति होता च
विभक्तिश्च स्वयमातृणा च^७ हिरण्येष्टका च मण्डलेष्टका च^८ सम्राट्
च रेतःसिक् च विश्वज्योतिश्च चतस्र ऋतव्या द्वे अवके अष्टौ संयान्य एका^९
सयुङ् नव (शोर्षण्या पञ्च दिश्या दश प्राण-)भूतः^{१०} षट्त्रिंशद्बृहत्य-
श्चतुर्दश वालखिल्यास्त्रयस्त्रिंशच्चतस्रस्तनुवो^{११}ऽन्त्या द्वादश योन्योऽग्ने-
रङ्गानि^{१२} = मर्शश्च जगती च हो^{१३} = कार्यं भवति ॥५॥ पञ्चहोतारमुपधाय
अग्निना इति विभक्तिमाह ॥६॥ भुवो विश्वायुः इति स्वयमातृणामादत्ते
॥७॥ तां दध्ना^{१४} = समारभ्योपदधाति इतीदम् ॥८॥ इन्द्राग्नी अव्यथमा-
(-नाम् इत्यव्-)'युश्च यजमानश्च यजुर्वदतः । 'इष्टकां = शन्तमेन तथा = सीद
इति ॥९॥ भुवः इत्येनामुपधायानुव्यनिति ॥१०॥ वरमध्व^{१५} = अन्तरिक्ष-
माक्रमिषम् इत्येनामङ्गुष्ठाभ्यामाक्रमते । 'प्रजा मा मा हासीद् इति ॥११॥
चित्तिं जु^{१६} = प्रस्नोता ॥१२॥ ज्योतिरसि इत्यस्यामुपरि हिरण्येष्टकामुपदधाति ।
'ज्योतिर्मै यच्छान्तरिक्षं यच्छान्तरिक्षान्मापाहि तथा = सीद इति ॥१३॥ अधि द्यौरन्त-
रिक्षं ब्रह्मणा विष्टा इत्यपरेण स्वयमातृणां मास्पृष्टां मण्डलेष्टकामुपदधाति ।
'मस्तस्ते गोप्तारो वायु = वमं चास्तु तथा = सीद इति ॥१४॥ सम्राड् ज्योतिर-
धारयत् इति पूर्वेण स्वयमातृणामास्पृष्टां^{१७} सम्राजमुपदधाति । 'तथा =
सीद इति ॥१५॥ सम्राडसि^{१८} रेतःसिक् इति^{१९} दक्षिणतोऽस्यै रेतःसिचमुप-

१. MHP abr; see supra VIII.28.2-7. २. See supra VIII.
28.8-9. ३. MHP इषु भू. ४. MHP abr; see supra VIII.
28.10-14. ५. H oms. ६. MHP एनां. ७. MHP धृतः. ८. MHP
तनुवो. ९. MHP abr; see supra VIII.28.14. १०. MHP see
supra VIII.28.14-15. ११. MHP abr, see supra VIII.21.
20-27. १२. MHP abr; see supra VIII.21.30-31. १३. MHP
abr; see supra VIII.21.31-34. १४-१४. MHP रेतसिरिति.

दधाति । °सा मे = त्वयाऽन्तरिक्षं जेषं तया = सीद इति ॥१६॥ विश्वकर्मा
त्वा सादयतु इति विश्वज्योतिषमुपदधाति । °अन्तरिक्षस्य = वायुस्तेऽधिपति-
स्तया = सीद इति ॥१७॥ नमश्च नमस्यश्च इति पूर्वेण स्वयमातृणामा-
स्पृष्टे ऋतव्ये उपदधाति । °वार्षिकावृतू = अभि = ध्रुवे सीदतम् इति ॥१८॥
यास्ते अग्न आर्द्रा योनयः इत्यवकामनूपदधाति । °याः = ध्रुवा सीद इति
॥१९॥ इषश्चोर्जश्च इति पूर्वेण ते ऋतव्ये उपदधाति । °शारदावृतू अग्ने =
द्यावापृथिवी शारदावृतू अभि = सीदतम् इति ॥२०॥ यास्ते अग्न आर्द्रा =
सीद इति ॥२१॥ पूर्वेण ता अष्टौ संयानीरायातयति ॥२२॥ एकाऽ
सयुजम् वर्चसा त्वा सयुजा युजा युनज्मि तया = सीद इति ॥२३॥ शीर्ष्णः
काले नव शीर्ष्ण्या उपदधाति ॥२४॥ [३१]

पञ्च दिश्या आयातयत्यभितः स्वयमातृणामेकैकां दिक्ष्वेकां मध्ये ॥१॥
अन्तिकमिवैता अनास्पृष्टा भवन्ति ॥२॥ राश्यसि प्राची दिक् इति पुरस्ता-
दुपदधाति । °तया = सीद इति ॥३॥ विराडसि दक्षिणा दिक् इति दक्षिणतः ।
°तया = सीद इति ॥४॥ सम्राडसि प्रतीची दिक् इति पश्चात् । °तया = सीद
इति ॥५॥ स्वराडस्युदीची दिक् इत्युत्तरतः । °तया = सीद इति ॥६॥
अधिपत्यसि बृहती दिक् इति मध्ये । °तया सीद इति ॥७॥ दश प्राणभूत
आयातयति पूर्वेण स्वयमातृणाऽऽ हऽसपातिनीः ॥८॥ उदीचीषु
वाचयति आयुर्मे पाहि तया देवतया; प्राणं मे पाहि त = या; (अपानं मे
पाहि त = या); व्यानं मे पाहि त = या; चक्षुर्मे पाहि त = या; श्रोत्रं मे पाहि
त = या; मनो मे जिन्व त = या; वाचं मे जिन्व त = या; आत्मानं मे पाहि
त = या; ज्योतिर्मे यच्छ तया = सीद इति ॥९॥ षट्त्रिंशद्बृहतीरायात-
यति द्वादश दक्षिणतो द्वादश पश्चाद् द्वादशोत्तरतः ॥१०॥ तासामेकैका
स्वयमातृणामास्पृष्टा ॥११॥ समीचीषु वाचयति ॥१२॥ मा छन्दः इति
दक्षिणत उपदधाति । °तया = या; प्रमा छन्दस्तया = या; प्रतिमा छन्दस्तया =
या; अक्षीविश्छन्दस्त = या; पङ्क्तिश्छन्दस्त = या; उष्णिक् छन्दस्त = या; बृहती
छन्दस्त = या; अनुष्टुप् (छन्दस्त =) या; विराट् छन्दस्त = या; गायत्री छन्दस्त = या;
(त्रिष्टुप् छन्दस्त = या); जगती छन्दस्तया = सीद इति ॥१३॥ पृथिवी छन्दः
इति पश्चात् । °तया = या; अन्तरिक्षं छन्दस्त = या; द्यौश्छन्दस्त = या; समा-
श्छन्दस्त = या; नक्षत्राणि छन्दस्त = या; मनश्छन्दस्त = या; वाक्छन्दस्त = या;

१. MHP abr; see above S.19. २. MHP om. ३. MHP om.

कुषिष्ठन्दस्त = या; हिरण्यं (-छन्दस्त) = या; (गौष्ठन्दस्त =) या; अजाष्ठन्दस्त = या; अश्वष्ठन्दस्तया = सीद इति ॥१४॥ अग्निदेवता इत्युत्तरतः ।
 'तया = या; वातो देवता त = या; सूर्यो देवता त = या; चन्द्रमा देवता त = या; वसवो देवतास्त = या; रुद्रा^१ देवतास्त = या; आदित्या देवतास्त = या; विश्वेदेवा देवतास्त = या; म(-रुतो देवतास्त = या; बृहस्पतिदेवता त =) या; इन्द्रो देवता त = या; वरुणो देवता तया = सीद इति ॥१५॥ चतुर्दश वालखिल्या आयातयन्त्यभितः स्वयमातृणां सप्त पुरस्तात् सप्त पश्चात् ॥१६॥ तासामेकैका स्वयमातृणामास्पृष्टाक्षणयोपधीयन्ते ॥१७॥ विषूचीषु वाचयतः प्र(-तिप्रस्थाता चाध्वयु^२श्च ॥१८॥ मूर्धा^३-)सि राड् इति पु(-रस्तादध्व-)^४यु^५रुपदधाति । 'तया देवतया; ध्रुवा^६सि धरुणा त = या; यन्त्र्यसि यमित्री त = या; इषे त्वा त = या; ऊर्जे त्वा त = या; कृष्ये त्वा त = या; क्षेमाय त्वा तया = सीद इति ॥१९॥ यन्त्री राड् इति पश्चात् प्रतिप्रस्थाता । 'तया देवतया; ध्रुवा^६सि धरणी^७ तया = या; ध(-र्त्र्यसि धरित्री त = या;) आयु(-षे त्वा त = या;) वर्चसे त्वा त = या; 'ओज(-से) त्वा त = या; बलाय त्वा तया = सीद इति ॥२०॥ [३२]

त्रयस्त्रिंशद्व्यज्ञतनूरायातयत्यष्टावष्टौ दिक्ष्वेकां मध्ये ॥१॥ तासामेकैका स्वयमातृणामास्पृष्टा ॥२॥ समीचीषु वाचयति ॥३॥ प्रजापति-र्मनसा इति पुरस्तादुपदधाति । तया देवतया; अन्धोऽन्धेतस्तया^८ = या; (घा-) ता दीक्षाय(-गु^९स्त = या; स-)विता भृत्या^{१०}स्त^{११} = या; पूषा सोमक्रयण्या^{१२}-स्त^{१३} = या; वरुण उपनद्धस्त = या; असुरः क्रियमाणस्त = या; मित्रः क्रीतस्तया = सीद इति ॥४॥ शिपिविष्ट^{१४} आसादितः इति दक्षिणतः । 'त = या; नरंघिषः प्रोह्यमाणस्त = या; अधिपतिरागतस्त = या; प्रजापतिः प्रणीयमानस्त = या; अग्निराग्नीध्रे त = या; (बृहस्पति-)राग्नीध्रात् प्रणीयमानस्त = या; इन्द्रो हविर्धनि त = या; अदितिरासादितस्तया = सीद इति ॥५॥ विष्णुर्वावह्नियमाणः इति पश्चात् । 'तया देवतया; अथर्वोपोत्तस्त = या; यमोऽमिषुत्तस्त = या; अपूतपा आधूयमानस्त = या; वायुः पूयमानस्त^{१५} = या; मित्रः क्षीरधीस्त = या; मन्थी सक्तुधीस्त = या; वैश्वदेव उन्नीतस्तया = सीद इति ॥६॥ रुद्र आहुतः इत्युत्तरतः । 'तया = या; वायूरावुत्तस्त = या; नृचक्षाः प्रतिव्यातस्त = या;

१. MHP रुद्रो. २. H धरिणी. ३. MHP नज for ओज. ४. MHP 'च्छेदस्त'. ५. MHP भृश्यान्त. ६. MHP 'यण्यास्त. ७. M शिवि°, P शिविनि. ८. MP पूयमिनतस्त.

मक्ष आगतस्त = या; पितृणां नराशऽस्त = या; असुरास्त = या; सिन्धुरवभृथ-
मवप्रयच् त = या; समुद्रोऽवगतस्तया = सीद इति ॥७॥ सलिलः प्रप्लुतः, सुवसृहचं
गतः इति द्वाभ्यामेकां मध्य उपदधाति । 'तया = सीद इति ॥८॥ द्वादश-
योनीरुपदधाति ॥९॥ अग्ने' = (अग्निना इत्युत्करे)' शाखां न्यस्य अग्निः
समिध्यते इति चित्तिमुपधाय संदधाति । 'कविर्गृहपतिः = जुह्वास्यस्तया = सीद
इति ॥१०॥ चित्तिमचित्तिम् इत्येवाभिमृशति । 'तया = सीद इति ॥११॥
जनस्य गोपा अजनिष्ठ जागृविः इति जगत्याऽभिमृशति । 'अग्निः सुदक्षः =
'मरतेभ्य शुचिस्तया' = सीद इति ॥१२॥ पञ्चहोतुराहुतिः हुत्वा प्राणदा'
= प्रचर्य वसन्ति मध्यमायै चित्यै ॥१३॥ [३३] [इत्येकादशोऽनुवाकः]

[मध्यमा चितिः]

प्रातरादित्येन वाचं विसृज्य प्रवर्ग्योप' = 'प्रचर्य वसन्ति' ॥१॥ प्रातरा-
दित्येन वाचं विसृज्यात्मन्नर्गि' = धिरोहति ॥२॥ अथ अग्ने गह्य इति पुरोष-
स्याहुतिं जुहोति । 'या त इषुः = भूयास्म स्वाहा इति ॥३॥ तत्त्वा यामि इत्यनु-
चरीं जुहोति ॥४॥ अ' = अर्धगेहति ॥५॥ अथैताऽश्चिति' स'साद-
यति । होता च विभक्तिश्च द्वे चर्तव्ये अवकाष्टौ संयान्यो' द्वे सयुजौ नव
शीर्षण्या 'अनुब्राह्मणमक्षण्या स्तोमीयाः' सृष्टयो व्युष्टयो द्वादशेन्द्रौज-
सान्यन्त्या द्वादश योन्यो' = अभीमर्शश्चानुष्टुप् च होतुः ' = कार्यं भवति
॥६॥ षड्ढोतारमुपधाय अग्निः इति विभक्तिमाह ॥७॥ सहश्च सहस्यश्च
इति पूर्वेण स्वयमातृणगमास्पृष्टे ऋतव्ये उपदधाति । 'हैमन्तिकावृतु
अग्ने = ध्रुवे' सीदतम् इति ॥८॥ यास्ते अग्न आर्द्राः' = सीद इति ॥९॥
पूर्वेण (ता)' अष्टौ संयानीरुपदधाति ॥१०॥ द्वे सयुजौ उक्थेमिस्त्वा =

१. MHP abr; see supra VIII.30.10-12. २. MHP om.
३-३. MHP मरतेद्वशुचि. ४. MHP abr; see supra VIII.30.16-18.
५. MHP abr; see supra VIII.28.1-7. ६-६. MHP प्रसवन्ति.
७. MHP abr; see supra; VIII.14.6-7; 28.8. ८. MHP abr;
see supra VIII.28.11-13. ९. P संयान्यौ. १०-१०. MH 'यान्तोमी',
P 'क्षण्यान्तोमी'. ११. MHP abr; see supra VIII.28.14; 31.5.
१२. MHP abr; see VIII.28.14-15. १३. MHP ध्रुवा. १४. MHP
abr; see VIII.28.18. १५. MHP om.

युनज्मि = तया = या; स्तोमेभिस्त्वा सयु = युनज्मि तया = सीद इति ॥११॥
 शोषणः काले नव शोषणया उदधाति ॥१२॥ अनुब्राह्मणमक्षगया स्तोमीया
 आयातयति ॥१३॥ [३४]

अमितः स्वयमातृणां सप्तमस दिक्षु हृत्सपातिनीः ॥१॥ प्राचीषु
 चोदीचीषु च ^१(वाच-)यति ॥२॥ आशुस्त्रिवृद् इति पुरस्तादुपदधाति ।
^१तया = सीद इति ॥३॥ व्योम सप्तदशः इति दक्षिणतः । ^१तया = सीद इति
 ॥४॥ घृण एकविंशः इति पश्चात् । ^१तया = सीद इति ॥५॥ भ्रान्तः
 पञ्चदशः इत्युत्तरतः । ^१तया = सीद इति ॥६॥ प्रतृतिरष्टादशः इति पुरस्ता-
 दुपदधाति । ^१तया = सीद इति ॥७॥ अभिवर्तः सविंशः इति दक्षिणतः ।
^१तया = सीद इति ॥८॥ वचो द्वाविंशः इति पश्चात् । ^१तया = सीद इति
 ॥९॥ तपो नवदशः इत्युत्तरतः^१ । ^१तया = सीद इति ॥१०॥ योनिश्चतुर्विंशः
 इति पुरस्तादुपदधाति । ^१तया = सीद इति ॥११॥ गर्भाः पञ्चविंशः इति
 दक्षिणतः । ^१तया = सीद इति ॥१२॥ ओजस्त्रिणवः इति पश्चात् । ^१तया =
 सीद इति^१ ॥१३॥ संमरणस्त्रयोविंशः इत्युत्तरतः । ^१तया = सीद इति ॥१४॥
 क्रतुरेकत्रिंशः^१ इति पुरस्तादुपदधाति । ^१तया = सीद इति ॥१५॥ ब्रह्मस्य
 वि(-ष्टपं) चतुस्त्रिंशः इति (-दक्षिणतः । ^१तया = सीद इति ॥१६॥
 प्रति-)ष्टा त्रयस्त्रिंशः इति पश्चात् । ^१तया = सीद इति ॥१७॥ नाकः
 षट्त्रिंशः इत्युत्तरतः । ^१तया = सीद इति ॥१८॥ अग्नेर्भागोऽसि इति
 पुरस्तादुपदधाति । ^१दीक्षाया = त्रिवृत्स्तोमस्तया = सीद इति ॥१९॥ नृच-
 क्षसां भागोऽसि इति दक्षिणतः । ^१धातु = स्तोमस्तया = सीद इति ॥२०॥
 मित्रस्य भागोऽसि इति (पश्चात् । ^१वरुणस्या = स्तोमस्तया = सीद इति ॥२१॥
 इन्द्रस्य भागोऽसि इत्युत्तर-)तः । ^१विष्णो = सीद इति ॥२२॥ वसूनां भागोऽसि
 इति पुरस्तादुपदधाति । ^१रुद्राणां = सीद इति ॥२३॥ आदित्यानां भागोऽसि
 इति दक्षिणतः । मरुता^१ = सीद इति ॥२४॥ अदित्यै भागोऽसि इति पश्चात् ।
^१पूष्ण = सीद इति ॥२५॥ देवस्य सवितुर्भागोऽसि इत्युत्तरतः । ^१ब्रह्मस्पतेराधि
 = सीद इति ॥२६॥ (घत्रंश्च)चतुष्टोमः (इति पुरस्तादुपदधाति । ^१तया =)सीद
 इति ॥२७॥ यावानां भागोऽसि इति दक्षिणतः । अयावानां = सीद इति
 ॥२८॥ ऋभूणां भागोऽसि इति पश्चात् । ^१विश्वेषां देवानां = स्तोमस्तया

१. MHP om. २-२. MP तपोनवदशोत्तरं, H दशोत्तरं. ३-३. P
 oms. ४. MH एकस्त्रिंशः, P रेकविंश. ५. P मरुतो.

देवतयाऽङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद इति ॥२९॥ विवर्तोऽष्टाचत्वारिंशः इत्युत्तरतः ।
 'तया = सीद इति ॥३०॥ [३५]

सृष्टीरायातयत्यभितः स्वयमातृणां चतस्रश्चतस्रो दिक्ष्वेकां मध्ये
 ॥१॥ तासामेकैका स्वयमातृणामास्पृष्टा ॥२॥ 'यथासृष्टमु हैना एक'
 उपदधाति' ॥३॥ एकयाऽस्तुवत इति पुरस्तात् स्वयमातृणामास्पृष्टामुप-
 दधाति' । 'प्रजा अधीय=आसीत्तया=सीद इति ॥४॥ सप्तभिरस्तुवत इति
 पुरस्तादन्त्याम् । 'सप्तर्षयो=रासीत्तया=सीद इति ॥५॥ तिसृभिरस्तुवत
 इति तस्यान्तराम् । 'ब्रह्मा=सीद इति ॥६॥ पञ्चभिरस्तुवत इति तस्यान्त-
 राम् । 'भूतान्य=सीद इति ॥७॥ नवभिरस्तुवत इति दक्षिणतः स्वय-
 मातृणामास्पृष्टामुपदधाति । 'पितरो=सीद इति ॥८॥ पञ्चदशभिरस्तुवत
 इति दक्षिणोऽन्त्याम् । 'क्षत्रमसृ=सीद इति ॥९॥ एकादशभिरस्तुवत इति
 तस्यान्तराम् । 'ऋतवो=सीद इति ॥१०॥ त्रयोदशभिरस्तुवत इति तस्यान्त-
 राम् । 'भासा असृ=सीद इति ॥११॥ सप्तदशभिरस्तुवत इति पश्चात्
 स्वयमातृणामास्पृष्टामुपदधाति । 'पशवो=सीद इति ॥१२॥ त्रयोविंश-
 त्याऽस्तुवत इति पश्चादन्त्याम् । 'ध्रुदाः=सीद इति ॥१३॥ नवदशभि-
 रस्तुवत इति तस्यान्तराम् । 'शूद्रार्या=सीद इति ॥१४॥ एकविंशत्याऽस्तु-
 वत इति तस्यान्तराम् । 'एकशफाः पशवो=सीद इति ॥१५॥ पञ्चविंश-
 त्याऽस्तुवत इत्युत्तरतः स्वमातृणामास्पृष्टामुपदधाति । 'आरण्या पशवो-
 ऽसृज्यन्त=सीद इति ॥१६॥ एकत्रिंशत्याऽस्तुवत इत्युत्तरतोऽन्त्याम् । 'प्रजा
 असृज्यन्त यावानां चायावानां=सीद इति ॥१७॥ सप्तविंशत्याऽस्तुवत इति
 'तस्यान्तराम् । 'द्यावापृथिवी'=सीद इति ॥१८॥ नवविंशत्याऽस्तुवत इति
 तस्यान्तराम् । 'वनस्पतयो=सीद इति ॥१९॥ त्रयत्रिंशत्याऽस्तुवत इति
 मध्ये । 'भूतान्यशाम्यन्' प्रजापतिः परमेष्ठ्यधिपतिरासीत्तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्
 ध्रुवा सीद इति ॥२०॥ [३६]

व्युष्टीरायातयति पूर्वैण स्वयमातृणां ७ ह ७ सपातिनीः ॥१॥
 उदीचीषु वाचयति ॥२॥ प्रतीचोर्हेना एक उपदधाति' प्रतीची वै व्युच्छति

१-१. H oms. २. MHP 'दधाति. ३. MHP 'पृष्टा उप'. ४-४. MP
 तस्यान्धावा, H तस्यान्तरा'. ५. M 'न्याशाम्य प्र', P 'शाम्य प्र'.
 ६. H दधाति.

इति वदन्तः ॥३॥ सर्वतो हैना एक उपदधति सर्वतो वै व्युच्छति इति वदन्तः ॥४॥ प्रतोचीष्वेव वाचयति ॥५॥ उदीचीः स०स्थापयति इयमेव सा या=महिमानः सचन्ते तथा देवतया; ऋतूनां पत्नी प्रथमेय=सर्वमन्यत् तथा=सीद इति ॥६॥ द्वादशेन्द्रौजसान्यायातयत्यभितः स्वयमातृणां तिस्रस्तिस्रो^१ दिक्षु ॥७॥ तामामेकैका स्वयमातृणामास्पृष्टा ॥८॥ समीचीषु वाचयति ॥९॥ स्वयसे त्वा इति पुरस्तादुपदधाति । *तया=या; अधिवयसे त्वा त=या; ऊर्ध्ववयसे त्वा तथा=सीद इति ॥१०॥ बृहद्वयसे त्वा इति दक्षिणतः । *तया=या; सासहे त्वा त=या; सहीयसी त्वा तथा=सीद इति ॥११॥ सहमानाय त्वा इति पश्चात् । *तया=या; सासहे त्वा त=या; अभीषाचे त्वा तथा=सीद इति ॥१२॥ अमिभुवे त्वा इत्युत्तरतः । *त=या; अमिमातिषाचे त्वा त=या; अमिमातिजि(-त् त्वा तथा)=सीद इति ॥१३॥ द्वादशयोनीरुपदधाति ॥१४॥ अग्ने^१=(अग्निः इत्युत्करे) शाखां न्यस्य वृत्राणि जङ्घनद् इति चित्तिमुपधाय संदधाति । *द्रविणस्यु=आहुतस्तया=सीद इति ॥१५॥ चित्तिमचित्तिम् इत्येवाभिमृशति । *तया=सीद इति ॥१६॥ त्वां चित्तश्रवस्तम इत्यनुष्टुभाऽभिमृशति । *हवन्ते=बोढवे (तया=सीद इति) ॥१७॥ षड्ढोतु(-राहुति^७ हुत्वा) प्राणदा अपानदा^८=सुवर्ग्यम् इति ॥१८॥ प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य वमन्ति चतुर्थ्ये चित्ये ॥१९॥ [३७] [इति द्वादशोऽनुवाकः]

[चतुर्थी चितिः]

प्रातरादित्येन वाचं विसृज्य प्रवर्ग्योपसद्भ्यां^१=अधिरोहति ॥१॥ अथ अग्ने (कि०-)^२शिल इति^३ पुरीषस्याहुतिं जुहोति । *या त इषुः^४=अधिरोहति ॥२॥ अथैतां^५ चितिं^६ (स०सादयति होता च विभक्तिश्च द्वे चर्तव्ये अव-)^७काष्टो^८ संयान्यो^९ द्वे सयुजौ नव शीर्षण्या पञ्चासपत्नाश्च-त्वारिंशद्विराज^{१०} एकत्रिंशत् स्तोमभागाः^{११} पञ्च नाकसदः पञ्च पञ्चचोडा

१. P तिस्रः once. २-२. MHP त्वान्त. ३. MHP abr; see VIII.30.10-12. ४. MHP abr; see VIII. 30.16-17. ५. MHP abr; see VIII. 28.1-8. ६. MHP शिवेति. ७. MHP abr; see VIII.28.9-13. ८. MHP अयैकां. ९. M कोष्ठौ, HP कोष्ठौ. १०. MHP wrorgly give sign of broken text between संयान्यो [Mss संयानी] and द्वे [Mss वर्ण]. ११. MH °रिश् वि°. १२. MHP 'त्रिंशस्तो'.

अष्टाविंशतिश्छन्दाः^१सि पञ्च 'वृष्टिसनयोऽष्टावादित्येष्टकाः पञ्च
(घृतेष्टकाः पञ्च यशोदाः पञ्च भूयस्कृतः पञ्चाग्ने रूपाणि पञ्च द्रविणोदाः)
सप्तायु(-ष्याः सप्त ऋतुनामा-)नि पञ्चाज्यान्यश्चतस्रो राष्ट्रभृतो द्वादश
भूतेष्टकास्तिस्रो वेदरूपमन्त्या द्वादश योन्यो^२=सन्धिश्चाभीमर्शश्च
॥३॥ एतदस्य कार्यं भवति ॥४॥ सप्त होतारमुपधाय अग्निः इति विभक्ति-
माह ॥५॥ तपश्च तपस्यश्च इति (पूर्वेण स्वयमातृणामास्पृष्टे ऋतव्ये
उपदधाति) । °शैशिरावृत् अ(=ध्रुवे सीद-)तम् इति ॥६॥ यास्ते अन्न^३=सीद
इति ॥७॥ पूर्वेण ता अष्टौ संयानीरुपदधाति ॥८॥ द्वे सयुजौ छन्दोभिस्त्वा
सयु=देवतया; रय्यं पोषाय सजातानां मध्यमस्थेयाय मया त्वा सयुजा युजा युनज्मि
तया=सीद इति ॥९॥ शीष्णः (काले नव शीर्षण्या उपदधा-)ति^४ ॥१०॥
[३८]

(पञ्चासपत्ना आयातयति)^५ अभितः स्वयमातृणामेकैकां दिक्षु पुरीषवतीं
मध्ये ॥१॥ अन्तिकमिवैता अनास्पृष्टा भवन्ति ॥२॥ अग्ने जाताम्
इति पुरस्तादुपदधाति । °प्र णुदा नः=उद्धितया^६=सीद इति ॥३॥ सहसा
जाताम् इति पश्चात् । °प्र णुदा नः=सपत्नाम् तया=सीद इति ॥४॥
चतुश्चत्वारिंशः^७ स्तोमः इति दक्षिणतः । °वर्चो द्रविणं तया^८=सीद
इति ॥५॥ षोडशः स्तोमः इत्युत्तरतः । °ओजो द्रविणं तया=सीद इति ॥६॥
पृथिव्याः पुरीषमस्यप्सो नाम इति पुरीषवतीं मध्य उपदधाति । °तया=सीद
इति ॥७॥ चत्वारिंशद्विराज आयातयत्यभितः स्वयमातृणां दशदश
दिक्षु ॥८॥ तासामेकैका स्वयमातृणामास्पृष्टाक्षण्योपधोयन्ते ॥९॥ समी-
चीषु वाचयति ॥१०॥ एवश्छन्दः इति पुरस्तादुपदधाति । °तया=या;
वरिवश्छन्दस्तया=या; शम्भूश्छन्दस्त=या; परिभूश्छन्दस्त=या; आच्छच्छन्दस्त
=या; मनश्छन्दस्त=या; व्यचश्छन्दस्त=या; सिन्धुश्छन्दस्त=या; समुद्रं छन्दस्त=या;
सलिलं छन्दस्तया=सीद इति ॥११॥ ककुच्छन्दः इति पश्चात् । °तया=या;
त्रिककुच्छन्दस्तया=या; काव्यं छन्दस्तया=या; अङ्कुपं छन्दस्त=या; पदपङ्क्ति-
श्छन्दस्त=या; अक्षरपङ्क्तिश्छन्दस्त=या; विष्टारपङ्क्तिश्छन्दस्त=या; क्षुरो भृज्वा

१. MHP सृष्टि°. २. MHP abr; see VIII.28.14. ३. MHP abr;
see VIII.28.18. ४. See. VIII.28.21. ५. MHP om. ६. MH
उजिन्नया, P अजिलया. ७. MHP °रिशत्. ८-८. MHP पक्षे श्रवणयो
[P °ण्यो].

छन्दस्त=या; प्रच्छच्छन्दस्त=या; पक्षश्छन्दस्तया=सीद इति ॥१२॥ संयच्छन्दः
इति दक्षिणतः । °तया=या; वियच्छन्दस्त=या; बृहच्छन्दस्त=या; रथन्तरं
छन्दस्त=या; निकायश्छन्दस्त=या; विवधश्छन्दस्त=या; गिरश्छन्दस्त=या;
भ्रजश्छन्दस्त=या; सष्टुप् छन्दस्त=या; अनुष्टुप् छन्दस्तया=सीद इति ॥१३॥
एवश्छन्दः इत्युत्तरतः । °तया=या; वरिवश्छन्दस्त=या; वयश्छन्दस्त=या; वय-
स्कृच्छन्दस्त=या; विशालं छन्दस्त=या; विष्णवर्षश्छन्दस्त=या; छदिश्छन्दस्त=या;
द्वूरोहणं छन्दस्त=या; तन्द्रं छन्दस्त=या; अङ्काङ्कं छन्दस्तया=सीद इति ॥१४॥
एकत्रिंशत्स्तोमभागा आयातयत्यभितः स्वयमातृण्णां सप्तसप्त दिक्षु
तिस्रो मध्ये ॥१५॥ तामामेकैका स्वयमातृण्णामास्पृष्टा ॥१६॥ समीचीषु
वाचयति ॥१७॥ रश्मिरसि इति पुरस्तादुपदधाति । °क्षमाय त्वा क्षत्रं
जिन्व तया=या; °प्रेतिरसि धर्माय त्वा धर्मं जिन्व तया=या; अन्वितिरसि दिवे
त्वा दिवं जिन्व त=या; सन्धिरस्य=रिक्लं जिन्व त=या^१; प्रतिधिरसि पृथिव्यै=
(जिन्व त)=या; विष्टम्भोऽसि विष्टर्धं त्वा=(जिन्व त)^१=या; प्रवाज्यह्ने^२
त्वाऽहर्जिन्व तया=सीद इति ॥१८॥ अनुवाऽसि इति दक्षिणतः । °रात्रियं
त्वा=या; उशिगसि=या; प्रकेतोऽसि=या; सुदीतिरस्या=या; ओजोऽसि^३ पितृ=
या^४; तन्तुरसि प्रजाभ्य=या; पृतनाषाडसि=या देवतया=सीद इति ॥१९॥
रेवदसि इति पश्चात् । °ओषधी=या; अमिजिदसि=या; अधिपतिरसि=या;
यन्ताऽस्यपानाय त्वा=या; स^५सर्पोऽसि=या; वयोधा असि=या; त्रिवृदसि तया=
सीद इति ॥२०॥ प्रवृदसि इत्युत्तरतः । °तया देवतया; संवृदसि त=या; विवृ-
दसि त=या; स^५रोहोऽसि त=या; नीरोहोऽसि त=या; प्ररोहोऽसि त=या;
अनुरोहोऽसि तया=सीद इति ॥२१॥ वसुकोऽसि इति मध्ये । °तया=या;
वेषधिरसि त=या; वस्यष्टिरसि तया=सीद इति ॥२२॥ पञ्च नाक(-सद)^५
आयातयत्यभितः स्वयमातृण्णामेकैकां दिक्षु पुरोषवतीः सन्धिष्वेकां मध्ये
॥२३॥ राज्ञसि प्राची दिक् इति पुरस्तादुपदधाति । °वसवस्ते=रथन्तरं^५
साम प्रतिष्ठित्या अन्तरिक्षाय=सादयन्तु^६ तया=सीद इति ॥२४॥ विराडसि
दक्षिणा दिक् इति दक्षिणतः । °ह्रस्वे=बृहत्साम प्रतिष्ठित्या (अन्तरिक्षाय^७

१. MP वयस्कृश्छ°. २-२. MHP twice. ३. MHP om. ४. MHP
°स्यन्ते. H gives the sign of abridged text after °ह्ने. ५. MHP
ओजसि Mss give the sign of broken text after ओजोऽसि. ६. HP
om. ७. MHP om. ८. MHP स्वदयन्तु.

इति समानम्) ॥२५॥ सन्नाडसि प्रतीची दिक् इति पश्चात् । 'आदित्यास्ते =
 वैश्व' साम प्रतिष्ठित्या अन्तरिक्षाय° इति समानम् ॥२६॥ स्वराडस्युदीची
 दिक् इत्युत्तरतः । 'विश्वे ते देवा अधिपतयो वरुणो = अन्तरिक्षाय° इति
 समानम् ॥२७॥ अधिपत्यसि बृहती दिक् इति मध्ये । 'मस्तस्ते = सादयन्तु
 तया (=सीद इ-)ति ॥२८॥ (पञ्च पञ्चचोडा आयात-)
 यत्युपर्येताः ॥२९॥ पत्न्य' एनाः सर्व' सुरभिणाऽल्लकुर्वन्ति ॥३०॥ ताः
 परिश्रित्याहरन्ति ॥३१ अयं पुरो हरिकेशः सूर्यं रश्मिः इति पुरस्तादुपदधाति
 'तस्य रथगृत्सश्च = प्रहेतिस्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु = जम्भे दधामि तया = सीद
 इति ॥३२॥ अयं दक्षिणा वि(-श्वकर्मा इति दक्षिणतः । 'तस्य) रथस्वनश्च =
 प्रहेतिस्तेभ्यो नमः° इति समानम् ॥३३॥ अयमुत्तरात् संयद्वसुः इत्युत्तरतः ।
 'तस्य' सेनजिच्च = तेभ्यो नमः° इति 'समानम् ॥३४॥ अयमुपर्यर्वाग्वसुः' इति
 मध्ये । 'तस्य ताक्ष्यंश्चारिष्टनेमिश्च = (प्रहेतिस्तेभ्यो नमः)° इति समानम् ॥३५॥
 अयं पश्चाद्विश्वव्यचाः' इति पश्चात् प्राचीमुत्तमामुपदधाति । 'तस्य रथप्रोत-
 श्च' = प्रहेतिस्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु = जम्भे दधामि तया = सीद इति ॥३६॥
 [३९]

अष्टाविंशति छन्दाऽस्यायातयत्यपरेण शीर्षण्यानां तिस्रस्तिस्रः
 प्रतीचीरेकामतिच्छन्दसम् ॥१॥ द्विपदाभिः स्वयमातृणां स्पृशन्ति
 ॥२॥ प्रतीचीष्वेव वाचयति ॥३॥ उदीचीः स'स्थापयति ॥४॥
 अग्निमूर्धा इति गायत्रिया ॥५॥ भुवः इति त्रिष्टुभा ॥६॥ जनस्य गोपा
 अजनिष्ट जागृविः इति 'जगत्या ॥७॥ त्वां' जिन्नश्रवस्तम इत्यनुष्टुभा° ॥८॥
 एना वो अग्नि नमसा इति 'बृहत्या ॥९॥ अग्ने' वाजस्य गोमतः इत्युष्णिहा°
 ॥१०॥ आ ते अग्न इधीमहि इति 'पङ्क्त्या ॥११॥ अग्ने' तमद्य इत्युत्सृज-
 त्येताम् ॥१२॥ अघा ह्यग्ने' इत्यक्षरपङ्क्त्या ॥१३॥ अग्नि' होतारं मन्ये
 दास्वन्तम् इत्यतिच्छन्दसा° ॥१४॥ अग्ने त्वं नो अन्तमः इति द्विपदा ॥१५॥

१. MHP पत्न्य. २. MHP 'त्तरा स'. ३. MSS give the sign of
 broken text between तस्य and सेनजिच्च [MHP सनिजच्च]. ४-४. P
 °नमुपर्य°. ५. MHP om. ६. M 'विश्वं व्य'. ७. M रथः प्रो°, P °पोत°. ८.
 MHP 'तिच्छन्. ९-९. MHP जगत्यस्त्वां. १०. MHP °ष्टुम.
 ११-११. MHP बृहत्योग्ने. १२. MHP °ष्णिह. १३-१३. M पज्योग्ने,
 HP ज्योग्ने. १४-१४. MHP °पज्योग्नि. १५. MHP °छन्दा.

पञ्च वृष्टिसनीरायातयत्यभितः स्वयमातृणामेकैकां दिक्ष्वेकां मध्ये ॥१६॥
 अन्तिकमिवैता अनास्पृष्टा भवन्ति ॥१७॥ 'पुरोवातसनिरसि इति'
 पुरस्तादुपदधाति । 'तया=सीद इति ॥१८॥ 'अभ्रसनिरसि इति' दक्षिणतः ।
 'तया=सीद इति ॥१९॥ विद्युत्सनिरसि' इति पश्चात् । 'तया=सीद इति
 ॥२०॥ स्तनयितुसनिरसि इत्युत्तरतः । 'तया=सीद इति ॥२१॥ वृष्टिसनि-
 रसि इत्युत्तरतः । 'तया=सीद इति ॥२२॥ अष्टावादित्येष्टका आयात-
 यत्यभितः स्वयमातृणां द्वे द्वे दिक्षु ॥२३॥ अन्तिकमिव=भवन्ति ॥२४॥
 सल्लाय त्वा इति पुरस्तादुपदधाति । 'त=या; सर्णीकाय त्वा तया=सीद
 इति ॥२५॥ सतीकाय त्वा इति दक्षिणतः । 'त=या; केताय त्वा तया=सीद
 इति ॥२६॥ प्रचेतसे त्वा इति पश्चात् । 'तया=या; विवस्वते त्वा तया=
 सीद इति ॥२७॥ 'दिवस्त्वा इत्युत्तरतः' 'त=या; ज्योतिष आदित्येभ्यस्त्वा
 तया=सीद इति ॥२८॥ पञ्च घृतेष्टका आयातयत्यभितः स्वयमातृणा-
 मेकैकां दिक्ष्वेकां मध्ये ॥२९॥ आस्पृष्टा एता भवन्ति ॥३०॥ ऋचे त्वा
 इति पुरस्तादुपदधाति । 'तया=सीद इति ॥३१॥ रुचे त्वा इति दक्षिणतः ।
 'तया=सीद इति ॥३२॥ द्युते त्वा इति पश्चात् । 'तया=सीद इति ॥३३॥
 मासे त्वा इत्युत्तरतः । 'तया=सीद इति ॥३४॥ ज्योतिषे त्वा इति मध्ये ।
 'तया=सीद इति ॥३५॥ पञ्च यशोदा आयातयत्यभितः स्वयमातृणा-
 मेकैकां मध्ये ॥३६॥ अन्तिकमिवैता अनास्पृष्टा भवन्ति ॥३७॥
 यशोदां त्वा इति पुरस्तादुपदधाति । 'यशसि सादयामि तेनर्षिणा तेन'
 ब्रह्मणा तया=सीद इति ॥३८॥ 'तेजोदां त्वा इति' दक्षिणतः । 'तेजसि
 सादयामि तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया=सीद इति ॥३९॥ पयोदां त्वा इति
 पश्चात् । 'पयसि सादयामि तेनर्षिणा=सीद इति ॥४०॥ वर्चोदां त्वा
 इत्युत्तरतः । 'वर्चसि सादयामि तेनर्षिणा=सीद इति ॥४१॥ द्रविणोदां त्वा
 इति मध्ये । 'द्रविणे सादयामि तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया=सीद इति ॥४२॥
 पञ्च भूयस्कृत' आयातयत्यभितः स्वयमातृणामेकैकां(-कां दिक्ष्वेकां मध्ये
 ॥४३॥ अन्तिकमिवैता अनास्पृष्टा भ-वन्ति' ॥४४॥ सूयस्कृतसि इति' ॥

- १-१. MHP °सनिरिति. २-२. MHP °त्यभिरसीति. ३. MHP
 द्युत्सनि'. ४. MHP abr; see above S.17. ५-५. MHP विवस्वतेत्यु'.
 ६-६. MHP ब्राह्मणस्त'. ७-७. MHP तेजोमात्स्वेति. ८. MHP पयोदा.
 ९. MHP भूतस्तुत. १०-१०. MHP °न्यप्सुषदसीति.

पुरस्तादुपदधाति । °तया=सीद इति ॥४५॥ वरिवष्कदसि इति दक्षिणतः । °तया=सीद इति ॥४६॥ प्राच्यसि इति पश्चात् । °तया=सीद इति ॥४७॥ ऊर्ध्वासि इत्युत्तरतः । °तया=सीद इति ॥४८॥ अन्तरिक्षसदस्यन्तरिक्षे सीद इति मध्ये । °तया=सीद इति ॥४९॥ पञ्चाग्ने रूयमा(-यातयत्यभितः स्वयमातृणामेकैकां दिक्ष्वेकां मध्ये ॥५०॥ अन्तिकमिवैता अनास्पृष्टा भ-वन्ति ॥५१॥ अष्पुषदसि इति पुरस्तादुपदधाति । °तया=सीद इति ॥५२॥ श्येनसदसि इति दक्षिणतः । °तया=सीद इति ॥५३॥ गृध्रसदसि इति पश्चात् । °तया=सीद इति ॥५४॥ सुपर्णसदसि इत्युत्तरतः । °तया=सीद इति ॥५५॥ नाकसदसि इति मध्ये । °तया=सीद इति ॥५६॥ 'पञ्च द्रविणोदा' आयातयत्यभितः स्वयमातृणामेकैकां (दिक्ष्वेकां मध्ये ॥५७॥ अन्तिकमिवैता अनास्पृष्टा भवन्ति ॥५८॥ पृथिव्यास्त्वा) द्रविणे सादयामि (इति पुरस्तादु-)पदधाति । °तया=सीद इति ॥५९॥ अन्तरिक्षस्य त्वा द्रविणे सादयामि इति दक्षिणतः । °तया=सीद इति ॥६०॥ दिवस्त्वा द्रविणे सादयामि इति पश्चात् । °तया=सीद इति ॥६१॥ दिशां त्वा द्रविणे सादयामि इत्युत्तरतः । °तया=सीद इति ॥६२॥ द्रविणोदां त्वा द्रविणे सादयामि (इति मध्ये । °तया=सीद इति ॥६३॥ सप्तायुष्या आयात-यति पू(-र्वेण स्वय-मा-)तृणा^१ ह^२ सपातिनीः ॥६४॥ उदोचीषु वाचयति प्राणं मे पाहि तया=या; अपानं मे पाहि तया=या; व्यानं मे पाहि तया=या; आयुर्मे पाहि तया=या; विश्वायुर्मे पाहि तया=या; सर्वायुर्मे पाहि त=या; अग्ने यत्ते (=ध्यग्ने तया=सीद इति ॥६५॥ सप्त ऋतुनामान्या-)यातयत्यभितः स्वयमा-तृणामेकैकां दिक्षु तिस्रो मध्ये ॥६६॥ अन्तिकमिवैता अनास्पृष्टा भवन्ति ॥६७॥ यावाः इति पुरस्तादुपदधाति । °तया=सीद इति ॥६८॥ अयावाः इति दक्षिणतः । °तया=सीद इति ॥६९॥ एवाः इति पश्चात् । °तया=सीद इति ॥७०॥ ऊमाः इत्युत्तरतः । °तया=सीद इ(-ति)* ॥७१॥ सन्दः^३ इति मध्ये । °त(=या; सगरस्त=या; सुमेकस्तया=सीद इति ॥७२॥ पञ्चा-)ज्यानी-रायातयत्यभितः स्वयमातृणामेकैकां दिक्ष्वेकां मध्ये ॥७३॥ आस्पृष्टा एता भवन्ति ॥७४॥ राष्ट्रभूतपूर्वा राजन्यस्योपदध्यात् ॥७५॥ शतायुधाय इति पुरस्तादुपदधाति । °शतवीर्याय शतो = विश्वा तया=सीद इति । ७६॥

१ MH repeat अन्तरिक्षसदसि. २. MHP सुवर्ण°. ३-३. MHP पञ्चद्रपञ्च द्रवि°. ४. MHP om. ५. MHP शब्द.

ये चत्वारः इति दक्षिणतः । °पय(-यो = सर्वे तथा=सीद इति ॥७७॥ ग्रीष्मो हेमन्तः) इति पश्चात् । °उत नो = अमये स्याम तथा=सीद इति ॥७८॥ इदुवत्सराय इत्युत्तरतः । °परिवत्सराय = अहताः स्याम तथा=सीद इति ॥७९॥ भद्रान्नः श्रेयः समनैष्ट देवाः इति मध्ये । °त्वयाऽवसेन = स्योनस्तया = सीद इति ॥८०॥ चतस्रो राष्ट्रभूत आयातयत्यभितः स्वयमातृणामेकैकां दिक्षु ॥८१॥ अन्तिकमिवैता अनास्पृष्टा भवन्ति ॥८२॥ अग्ने यशस्विन् इति पुरस्तादुपदधाति । °यशसेममर्पयेद्भावतीः उत्तमश्लोको अस्तु तथा = सीद इति ॥८३॥ भद्रं पश्यन्तः इति दक्षिणतः । °उपसेदुरग्रे = सं नमन्तु तथा = सीद इति ॥८४॥ धाता विधाता इति पश्चात् । °परमोत = सं नमामं तथा = सीद इति ॥८५॥ अम्यावर्तंष्वम् इत्युत्तरतः । °उप मेत साक = सर्वे तथा = सीद इति ॥८६॥ द्वादश भूतेष्टका आयातयत्यभितः 'स्वयमातृणां तिस्रस्तिस्रो दिक्षु ॥८७॥ तामामेकैका' स्वयमातृणामास्पृष्टा ॥८८॥ आजग्रमाज्यस्थाल्यामुपनिधत्ते सुव च ॥८९॥ पृथिव्यै त्वा इति पुरस्तात् स्वयमातृणामास्पृष्टामुपदधाति । °तया देवतया; पृथिव्यै स्वाहा इति सुवेण स्वयमातृणायां जुहोति ॥९०॥ अन्तरिक्षाय त्वा त=या; अन्तरिक्षाय स्वाहा इति सुवेण स्वयमातृणायां जुहोति ॥९१॥ दिवे त्वा तथा = या, दिवे स्वाहा इति सुवेण स्वयमातृणायां जुहोति ॥९२॥ सूर्याय त्वा इति दक्षिणतः स्वयमातृणामास्पृष्टामुपदधाति । °त=या, सूर्याय स्वाहा इति सु = जुहोति ॥९३॥ चन्द्रमसे त्वा त=या, चन्द्रमसे स्वाहा इति सु = जुहोति ॥९४॥ नक्षत्रेभ्यस्त्वा त=या, नक्षत्रेभ्यः स्वाहा इति सु = जुहोति ॥९५॥ अदम्यस्त्वा इति पश्चात् स्वयमातृणामास्पृष्टामुपदधाति । °त=या, अदम्यः स्वाहा इति सु = होति ॥९६॥ (ओषधीभ्यस्त्वा त=या), ओषधीभ्यः स्वाहा इति सु = होति ॥९७॥ वनस्पतिभ्यस्त्वा त=या; वनस्पतिभ्यः स्वाहा इति सु = होति ॥९८॥ चराचरेभ्यः स्वाहा इत्युत्तरतः स्वयमातृणामास्पृष्टामुपदधाति । °तया=या, चराचरेभ्यस्त्वा इति सु = होति ॥९९॥ °परिप्लवेभ्यस्त्वा त=या; °परिप्लवेभ्यः स्वाहा इति सु = होति ॥१००॥ सरीसृपेभ्यस्त्वा त=या, सरीसृपेभ्यः स्वाहा इति सुवेण स्वयमातृणायां जुहोति

१. P oms. २-२. M °न्नमस्त्युत, H P सन्नमस्तु. ३-३. P oms.

४. MHP °तृणां. ५. MHP abr; see above S.90. ६. MHP om.

७-७. H oms.

॥१०१॥ अत्रेत्याह यो ब्राह्मणो ब्राह्मणवतीमिष्टकां वेद स उपदधातु इति
 ॥१०२॥ 'ता एता' उपधीयन्ते सुरुषोर्ध्वं यज्ञोत्रीः संपास्वरितः पञ्चजनीनाः^१
 सर्वतोमुखीः^२ ॥१०३॥ यथावेदं ब्राह्मण इष्टका उपदधाति ॥१०४॥ अथै-
 तास्तिस्रो वेदरूपमन्त्या आयातयत्युत्तरतः स्वयमातृणायै ह^३ सपातिनीः
 ॥१०५॥ उदीचीषु वाचयति वषट्कारेण त्वर्चोपदधामि त=या; प्रतिगरेण त्वा
 यजुषोपदधामि त=या; हिकारेण त्वा साम्नोपदधामि तया=सीद इति ॥१०६॥
 द्वादश योनीरुपदधाति ॥१०७॥ अग्ने'=(अग्नेः इत्युत्करे)^४ शाखां न्यस्य
 स्तोमं मनामहे^५ इति चित्तिमुपधाय सन्दधाति । °सिध्रमद्य दिविस्पृशः देवस्य
 द्रविणस्यवस्तगा^६=सीद इति ॥१०८॥ चित्तिमचित्तिम् इत्येवाभिमृशति ।
 °तया देवतयाऽङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद इति ॥१०९॥ [४०]

अत्रैवास्मे 'पुरोषवतीमु(-पदधाति) ॥१॥ तत् पृष्ठो दिवि इत्यपराह्ले
 व्यूह्योपदधाति । °तया देव=सीद इति ॥२॥ चित्तिमचित्तिम् इत्येवाभि-
 मृशति । °तया=सीद इति ॥३॥ एतां^७ चित्तिं^८ स^९सादयति विभक्तिश्च
 संयतश्च ज्योतिष्मत्यश्च नक्षत्रेष्टकाश्च (-द्वादश योन्यश्चा-)^{१०}वपनं च
 (स्वयमातृणाश्च)^{११} मण्डलेष्टका च हिरण्येष्टका च °सन्धि(-श्चा-)^{१२}भोमर्शश्च
 पङ्क्ति(-श्च) विकर्ण(-श्च) होतुश्चाहुतिरवरोहणं चोपस्थानं च ॥४॥
 एतदस्य कार्यं भवति ॥५॥ अग्नौ इति विभक्तिमाह ॥६॥ अथैताः संयत
 आयातयत्यभित स्वयमातृणां द्वे द्वे दिक्षु द्वे मध्ये ॥७॥ अन्तिकमिवैता
 अनास्पृष्टा भवन्ति ॥८॥ संयच्च प्रचेताश्च^{१३} इति पुरस्तादुपदधाति ।
 अग्ने सोमस्य सूर्यस्य तेतेऽधिपतयस्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु ते=ध्रुवे सीदतम्
 इति ॥९॥ उग्रा च भीमा च इति दक्षिणतः । °पितृणां यमस्येन्द्रस्य
 तेतेऽधिपतयस्तेभ्यो नमः^{१४} इति समानम् ॥१०॥ ध्रुवा च पृथिवी
 च इति पश्चात् । °देवस्य सवितुर्मरुतां वरुणस्य, तेतेऽधि=पतयस्तेभ्यो
 नमः^{१५} इति समानम् ॥११॥ धर्त्री च धरित्री^{१६} च इत्युत्तरतः ।
 °मित्रावरुणयोर्मित्रस्य धातुः, तेतेऽधिपतयस्तेभ्यो नमः^{१७} इति समानम् ॥१२॥
 प्राची च प्रतीची च इति मध्ये । °वसूनां^{१८} रुद्राणामादित्यानां, तेतेऽधिपतय=
 जम्भे दधामि तया=सीदतम् इति ॥१३॥ ज्योतिष्मतीरायातयति पूर्वण

१-१. MH तदेता. २. MH °जनिनाः. ३. HP °मुखः. ४. MHP abr;
 see VIII.30 10-12. ५. MHP om. ६. M P महामह. ७. MP
 °णस्यास्तया, H °विणः स्यात्तया. ८. MH °षमत्तिप्र°, P °षमसि प्र°. ९. MHP एकां. १०. MHP om. ११. MHP om. १२. MHP ससि
 for सन्धि. १३. MHP प्रयताञ्च. १४. MH धमित्री.

स्वयमातृणां ह^१ सपातिनीः ॥१४॥ उदीचीषु वाचयति ज्योतिष्मती
 त्वा सादयामि त=या; ज्योतिष्कृतं त्वा सादयामि त=या; ज्योतिर्विदं त्वा
 सादयामि त=या; मास्वतो त्वा सादयामि त=या; ज्वलन्ती त्वा सा=
 या; मल्मलामवन्ती त्वा सा=या; दीप्यमानां त्वा सा=या; रोचमानां त्वा सा'
 =या; अजलां त्वा साद=या; बृहज्ज्योतिषं त्वा सा=या; बोधयन्ती त्वा
 सा=या; जाग्रती त्वा सादयामि तथा देवतयाऽङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद इति ॥१५॥
 नक्षत्रेष्टका आयातयत्यभितः स्वयमातृणां ॥१६॥ दक्षिणतः शीर्षण्यानां
 पौर्णमासीमायातयति ॥१७॥ तामपरेण सप्त कृत्तिकाः परिमण्डला राशि-
 मिव कृत्वाऽस^२ स्पृष्टा एकां मध्ये ॥१८॥ तामपरेण रोहिणीमायातयति
 ॥१९॥ प्रतीचीरेता आयातयति मृगशीर्षमाद्रां पुनर्वसू^३ तिष्यमास्तेषां मघा-
 फल्गुनीफल्गुनी हस्तं चित्रा^४ स्वातीं विशाखे ॥२०॥ दक्षिणेन स्वमातृ-
 णामायातयति ॥२१॥ अपरेण स्त्रयमातृणामष्टकामायातयति ॥२२॥
 उत्तरतोऽस्या अनूराधनायातयति ॥२३॥ प्राचीरेता आयातयति द्वे
 आग्नी(-विच्)-तो अषाढामषाढा^५ श्रोणां^६ श्रविष्ठा^७ शतभिषजं
 प्रोष्ठपदान् प्रोष्ठपदान्ने वतीमश्वयुजौ भरण्यः ॥२४॥ उत्तरतः शीर्षण्यानाम-
 मावास्यानामायातयति ॥२५॥ पूर्णां पश्चाद् इति पौर्णमासीमुपदधाति ।
 *उत पूर्णां=मादयन्तां तथा=सीद इति ॥२६॥ अम्बा नामाऽसि इति प्रसले
 सप्त कृत्तिकानां प्रथमामुपदधाति । *प्रजापतिना त्वा विश्वामिर्घोमिरुपदधामि
 त=या; दुला नामासि प्रजापतिना त्वा=(या)^{*}, नितल्लिर्नामासि प्रजा=
 (या)^{*}; अन्नयन्ती नामासि प्रजा=(या)^{*}; मेघयन्ती नामासि प्रजा=(या)^{*}
 वर्षयन्ती नामासि प्रजापतिना त्वा विश्वामिर्घोमिरुपदधामि तथा देवतयाऽङ्गि-
 रस्वद् ध्रुवा सीद इति ॥२७॥ चुपुणीका नामासि इति मध्ये । *प्रजापति=
 सीद इति ॥२८॥ कृत्तिका नक्षत्रम् इत्येनाः सर्वाः सहोपदधाति ॥२९॥ [४१]

*अग्निदेवताऽने रुचः स्थ प्रजापतेर्घातुः सोमस्य तथा=सीद इति ॥१॥
 *ऋचे त्वा^१ इत्येना अधिवदति । (*रुचे त्वा द्युते त्वा भासे त्वा ज्योतिषे त्वा
 तथा) देवतया^१=ध्रुवाः सीदत इति ॥२॥ रोहिणी नक्षत्रम् इति रोहिणी-
 मादधाति । *प्रजापतिर्देवता=तथा सीद इति ॥३॥ ऋचे त्वा इत्येनामधि-

१. MP om. २. MP °श्लेषमाघा°, H °श्लेषमाघ°. ३. MHP
 अषाढा once. ४. MHP om. ५-५. MH ऋचेव. ६. MHP देवस्तया,
 वाश्रौ-१६

वदति । °रुचे त्वा द्युते त्वा मासे त्वा ज्योतिषे त्वा तया = सीद इति ॥४॥
 एवमेवैता अधिवदत्या विशाख(नभ्याम् ॥५॥ मृगशीर्षं नक्षत्रम् इति
 मृगशीर्षा उपदधाति । °सोमो देवता तया = या; आ-)र्द्रा=द्रो देवता तया=या;
 पुनर्वसू न=ता त=या; तिष्यो नक्षत्रं=ता त=या; आश्रेषा न=ता त=या;
 मघा न=ता त=या; फल्गुनी नक्षत्रमर्यमा देवता त=या; फल्गुनी न=ता
 त=या; हस्तो न=ता त=या; चित्रा नक्षत्रमिन्द्रो=ता त=या; स्व(न्ती
 न=ता त=या; विशाखे नक्षत्रमिन्द्राग्नी देवता तया=) ध्रुवे^१ सीदतम् इति^२
 ॥६॥ (ऋचे) वाम् इत्येना अधिवदति । °रुचे वां^३ द्युते वां मासे वां
 ज्योतिषे वां तया=ध्रुवे सीदतम् इति ॥७॥ °एकाष्टका इत्यष्टकामुप-
 दधाति । °तपसा तप्यमाना=शचीमिस्तया=सीद इति ॥८॥ अनूराधा
 नक्षत्रम् इत्यनूराधानुपदधाति । °मित्रो देवता तया(=या; रोहिणी नक्षत्र-
 मिन्द्रो देवता) तया=या; (विचृती नक्षत्रं पितरो देव-)ता त=या; अषाढा
 नक्षत्रं=ता त=या; अषाढा नक्षत्रं विश्वे देवा दे=ता त=या; श्रौणा न=ता त=
 या; श्रविष्ठा न=ता त=या; शतभिषङ् नक्षत्रमिन्द्रो=ता त=या; प्रोष्ठपदा
 न=ता त=या; (प्रोष्ठपदा न=ता त=या)^४ रेवती नक्षत्रं पूषा=(ता त=या;
 अश्वयुजौ न=ता त=या; अपमरणी नक्ष-)त्रं य(मो देवता तया) देवतया=सीद
 इति ॥९॥ यत्ते देवा अदधुः इत्यमावास्यामुपदधाति । °भागधेयममावास्ये=
 'सुवीरं तया'=सीद इति ॥१०॥ अत्र सुरूपामुपदध्यात् ॥११॥ अतश्चेदति-
 प्रच्यवो द्वादशयोनीरुपदधाति ॥१२॥ अग्ने°=मुष्टुमिष्टकोपकाशङ्कु°(-रुतेति)
 ॥१३॥ तेभ्यः°=पकाशं° कुर्वं(न्ति लोक-)पृणया च°=शाखां न्यस्य
 ॥१४॥ [४२]

°अथैताश्चतस्रः स्वयमातृणा दिश्या दिक्षूपदधाति ॥१॥ प्राणाय त्वा
 इति (पुरस्तात्)^१ । °चक्षुषे त्वा तया=सीद इति ॥२॥ व्यानाय त्वा इति
 दक्षिणतः । °चक्षुषे त्वा तया=सीद इति ॥३॥ °अपानाय त्वा इति
 पश्चात् । °चक्षुषे त्वा तया=सीद इति^२ ॥४॥ वा(-चे त्वा इत्युत्तरतः ।

१. MHP ध्रुवा. २. MHP add ध्रुवे सीदेति after सीदतमिति.
 ३. MH वा, P त्वा. ४-४. MP °ष्टकेभ्येकाष्टकामु°, H °ष्टकेभ्येष्टकामु°.
 ५. MHP om. ६-६. MHP सुवीस्तया. ७. MHP abr; see VIII-
 30.10-12. ८. MHP °मिष्टकोपकाशङ्कु. ९. MHP abr; see VIII.
 27.7-9. १०. MHP आकाशान्. ११. MHP abr; see VIII. 27.9-14.
 १२. MHP अथैका°. १३. MHP om. १४-१४.P oms.

चक्षुषे त्वा तया=सीद इति ॥५॥ द्यौरपराजिताऽमृतेन विष्टा इत्यपरेण स्वयमातृणामास्पृष्टां मण्डलेष्टकामुपदधाति । आदित्यास्ते गोप्ताः सूर्यो=चास्तु तया=सीद इति ॥६॥ सुवरसि इत्यस्यामुपरि हिरण्येष्टकामुपदधाति । सुवर्मे यच्छ दिवं यच्छ दिवो मा पाहि तया=सीद इति ॥७॥ यो मर्तो दुवः इति चित्तिमुपधाय सन्दधाति । (अधियं) जुजोष' धी(-तिमिः । मस्मन्नु-)'ष' प्र पूर्व्यं इषं दुरीतावसे' तया=सीद इति ॥८॥ चित्तिमचित्तिम् इत्येवाभिमृशति । तया=सीद इति ॥९॥ अग्ने तमद्य इति पङ्क्त्याऽभिमृशति । अश्वं न स्तोमैः=ओहैस्तया=सीद इति ॥१०॥ सुवः सर्वायुः इति स्वयमातृणामादत्ते ॥११॥ तां दध्ना'=इतोदम्' ॥१२॥ आयोस्त्वा सदने सादयामि इत्यध्वर्युश्च यजमानश्च यजुर्वदतः । अवतश्छायायां=छदिषा' शन्तमेन इति ॥१३॥ उपरमति प्रोथदश्वो न यवसे' अविष्यन् इत्युत्तरतः प्रति-प्रस्थाता विकर्णीमुपधाति । यदा महः=कृष्णमस्ति इति ॥१४॥ उभौ सह तया देवतया कुरुतः तया=सीद इति ॥१५॥ सुवः इत्येनामुपधायान्वपानिति' ॥१६॥ वरमध्वर्यवे'=कामयते ॥१७॥ दिवमाक्रमिषम् इत्येनामङ्गुष्ठाभ्यामाक्रमते । सुवरगन्म इति ॥१८॥ चित्तिं जुहोमि इत्यस्यां चतुर्गृहीतं जुहोति । मनसा'=तृणसामाह' प्रस्तोता ॥१९॥ सप्तहोतुराहुनि' हुत्वा प्राणदा अपानदा; नमस्ते'=प्रचर्य वसन्त्युत्तमाये चित्ये ॥२०॥

[४३] [इति त्रयोदशोऽनुवाकः]

[उत्तमा चित्तिः]

प्रातरादित्येन वाचं विसृज्य प्रवर्ग्योप'=रोहति ॥१॥ अथ पृष्ठो दिवि'=मुरदधाति ॥२॥ न तयादेवतं करोति ॥३॥ चित्तिमचित्तिम् इत्येवाभिमृशति ॥४॥ न' तयादेवतं करोति ॥५॥ अवरोहणेनावरो'=अधिरोहति ॥६॥ अथ अग्ने वन्य इति पुरीषस्याहुतिं जुहोति । या त

१. MHP सुजोष. २-२. MHP षः प्रपूर्विषमुदिमासे. ३. MHP abr; see VIII.21.19-25. ४. M वा इदं, H वारदं. ५. MHP यच्छायायां. ६. MH छदिषा. ७. MP वयसे. ८-८. MHP परित्येनामुपधाया च पानिति. ९. MHP abr; see VIII.21.28. १०. MHP abr; see VIII.21.30-32. ११. MHP समाह. १२. MHP abr; see VIII.30.16-18. १३. MHP abr; see VIII.28.1-3. १४. MHP .br; see VIII.28.4. १५. P नव. १६. MHP abr; see VIII.28.8-13.

इषु^१ = अवरोहति ॥७॥ सहस्र^२ हिरण्यशल्कानुदपात्रे प्रकिरति ॥८॥
 सहस्रस्य^३ प्रमा असि इत्यपरेणाग्निं तिष्ठन् सहस्रवता^४ प्रोक्षति ।
 °सहस्रस्य प्रतिमा^५ = सहस्राय त्वा इति ॥९॥ इमा मे अग्न इष्टका धेनवः सन्तु
 इति दक्षिणेनार्ग्निं परीत्य या मध्यतः शीर्षण्या उद्वन्ति ता अभिमृशति
 ॥१०॥ एका च शतं च इति प्रति पथं^६ परियन्ति । °सहस्रं चा=पराधंश्च
 इति ॥११॥ इमा मे अग्न इष्टका धेनवः सन्तु इत्युत्तरेणाग्निं परीत्य ता
 अभिमृशति । °षष्टिः सहस्र=स्वधाविनीः इति ॥१२॥ ता मे अग्न इष्टका
 धेनवः सन्तु इत्युत्तरेणैव परीत्य ता एवाभिमृशति । °विराजो नाम=
 अमुष्मिंल्लोक इह च इति ॥१३॥ धेनूः कृत्वा स^७ हारविहाराभ्यामु-
 पतिष्ठते । °संवत्सरोऽसि परिवत्सरोऽसि इदा=वत्सरोऽसि तस्य ते=मह आ वह
 धामच्छन्दसि वायुभूत्वा सर्वा दिश आ वाहि=काम^८ समच इति ॥१४॥
 स^७ हारविहाराभ्यामुपस्थाय प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य दिवैवाभ्यां पुनः
 प्रचरति ॥१५॥ [४४]

[शतरुद्रीयम्]

अथैतच्छतरुद्रीयं कर्म सञ्चष्टे ॥१॥ पर्णं चाजक्षीरं च जर्तिलसक्तवश्च
 गावीधुकश्च चरुर्धनुश्च तिस्रश्चेषव उदकुम्भश्चाश्मा चोदपात्रं^१ च वेत-
 सशाखा चावका च मण्डकश्च दीर्घश्च व^२ शः ॥२॥ अजक्षीरेण जर्तिल-
 सकूनं संयूयार्कपर्णे सव्ये हस्त आधत्ते^३ ॥३॥ नमस्ते रुद्र मन्यवः इत्युत्तरस्य
 पक्षस्य चरमायामिष्टकायां जानुदघ्ने धारयन् प्रतिपद्यते ॥४॥ नमः सेनाभ्यः
 सेनानिभ्यश्च वो नमः इत्यतो^४ निगद्य वड् इति करोति ॥५॥ नमः क्षत्तुभ्यः
 =श्च वो नमः इति नाभिदघ्ने धारयन् प्रतिपद्यते ॥६॥ नमः कूप्याय
 चावट्याय च इत्यतो^५ निगद्य वड् इति करोति ॥७॥ नमो वष्याय चावष्याय
 च इति ग्रीवदघ्ने धारयन् प्रतिपद्यते ॥८॥ य एतावन्तश्च=तन्मसि इत्यतो^६
 निगद्य वड् इति करोति ॥९॥ एहि यजमान इत्युक्त्वाऽन्वारब्धे यजमाने-
 ऽविहारमुत्तमा^७ देवता वाचयति ॥१०॥ नमो रुद्रेभ्यो ये दिवि इति ग्रीवदघ्ने
 (धारयन् प्रतिपद्यते । °ये-)षां वर्षमिषवस्तेभ्यो दश प्राचीर्दश=जम्भे दधामि

१. MHP abr; see VIII.28.9-11. २. MHP सहस्र. ३. MHP
 सा सहस्रा. ४. MHP प्रमा. ५. MHP पचं. ६. MHP °पात्रश्च.
 ७. P आदत्ते. ८. MHP इत्येतो. ९. MHP इत्यातो. १०. °वहारमुत्तममा.

इति ॥११॥ वड् इति करोति ॥१२॥ नमो रुद्रेभ्यो ये अन्तरिक्षे इति नाभि-
दध्ने धारयन् प्रतिपद्यते । *येषां वात इषवस्तेभ्यो = नमः* इति समानम्
॥१३॥ नमो रुद्रेभ्यो ये पृथिव्याम् इति जानुदध्ने धारयन् प्रतिपद्यते ।
*येषामन्नमिषवस्तेभ्यो = नमः(-स्ते नो मृडयन्तु =) जम्भे दधामि इति ॥१४॥
वड् इति करोति ॥१५॥ यो रुद्रो अन्नो यो (अप्सु) य ओषधीषु इत्येतस्यैव
पक्षस्य चरमायामिष्टकायां गावीधुकं चरुं निदधाति । *यो रुद्रो विश्वा =
नमो अस्तु इति ॥१६॥ वड् इति करोति ॥१७॥ तदेतद्यं द्विष्ट्यन्तस्य
सञ्चरे पशूनां* न्यस्येर्कपणम् ॥१८॥ यद्यु (वै न द्वेष्टयास्ववटे) तन्न्य-
स्यति* ॥१९॥ [४५]

धनुश्च तिस्रश्चेष्टूरादत्ते ॥१॥ यत्ते रुद्र पुरो धनुः इत्यपरेणाग्निं तिष्ठन्
दिशोऽनुविदे दिश्यते । *तद्वातो = वत्सरेण नमस्करोमि इति ॥२॥ तदयाचितं
ब्राह्मणाय ददाति ॥३॥ उदकुम्भमादाय परिषेका त्रिः परिषिञ्चन् पर्येति
॥४॥ अश्वमन्जूर्म इति परिषिञ्चति वाचयति । *पर्वते = रराणाः इति ॥५॥
अश्वम०स्ते क्षुद् इत्यश्वमना कुम्भ० स०स्पृश्य अमुं ते = द्विष्टः इत्यश्वमनि
कुम्भं प्रक्षिणोति ॥६॥ यं द्वेष्टि यजमानस्तं ध्यायति ॥७॥ अपः परिषि-
च्याप्रतीक्षमाव्रजतः ॥८॥ वेतसशाखामवकां मण्डूकमिति दीर्घे व०शे
प्रबध्नाति ॥९॥ समुद्रस्य त्वाञ्वाकया इत्यपरेणाग्निं तिष्ठन्तष्टाभिविकर्षति ।
(*अग्ने परिव्ययामसि) = उपयज्ञ० हविश्च नः इति ॥१०॥ दीर्घव०शस्य
तमुपसञ्चरे एव शान्तोऽग्निर्विकृष्टः कामाधिरुह्योद्गातात्तारमध्वर्युर्ननीयते
॥११॥ सामभिरुपस्थाय* गायत्रेण पुरस्तादुपतिष्ठते ॥१२॥ रथन्तरेण दक्षिणं
पक्षं बृहतोत्तरं पक्ष० सवीर्यं करोति ॥१३॥ यज्ञायज्ञियेन पुच्छम् ॥१४॥
ऋतुस्थौ ह संवत्सरभृतः कुर्याद् ॥१५॥ वामदेव्येन मध्यम् ॥१६॥ वारव-
न्तीयेन दक्षिणम०स०श्येतेनोत्तरम्* ॥१७॥ प्रजापतेर्हृदयेन दक्षिणमुप-
पक्षमग्नेरुक्थेनोत्तरम्* अग्नेरुक्थेण शिरः ॥१८॥ पिता मातरिश्वा इत्यपरेणा-
ग्निमुपविश्य स्तुत० होताऽनुश०सति । *अच्छिद्रा पदा = नेषद् इति
॥१९॥ इष्टो यज्ञो = वसुभिः इति स्तुतशस्त्रयोर्दोहं ब्रह्मा यजमानं वाचयति ।

१. MHP येषा वर्षमि०. २. MHP add इति after नमः. ३. MHP
om. ४. MP पशूना. ५. MHP *स्येदित्यर्कपणस्य. ६. MHP ति द्व.
७. MHP मन्वस्यति. ८. MHP om. ९. MP *स्थायत्. १०. MHP श्चैते*
११. MHP दक्षिणमपि०. १२. MHP *न्नेष्यतेनो*.

‘आशीर्दा=मक्षीय इति ॥२०॥ अधिरुह्य पञ्चगृहीतमादाय समीची नामासि प्राची दिग् इति पञ्चाशापालानामाहुतीर्जुहोति ॥२१॥ षडेता उत्सृजति ॥२२॥ आसामेकामाशापालानामाहुतिं^७ हुत्वा वसन्ति ॥२३॥ [४६] इति चतुर्दशोऽनुवाकः]

चतुरोऽस्य रौहिणाञ्छृतानभिव्युच्छति ॥१॥ पञ्चगृहीतमाज्यं द्वयं दधिमधुमिश्रं ग्रुमुष्टिं^१ द्वे सुवाहुती द्वे चतुर्गृहीते तिस्रः समिध औदुम्बरीः पृश्निरश्माऽऽज्यप्रोक्षा दध्नः पूर्णौदुम्बरी तिस्रः समिध औदुम्बरी वैकङ्कती शमीमयो वैश्वकर्मणी^२ पङ्क्तिः पूर्णाहुतिर्द्वादशकपालो वैश्वानरः सप्तकपालो मास्त आज्यकुम्भो^३ दीर्घदण्डा स्रुक् सर्वौषधमौदुम्बरस्रुवश्चतुर्दश वाज-प्रसवीयानि षट् पार्थानि षड् भूतानामवेष्टयः कृष्णाजिनं चाभिषेकश्च षडेव पार्थानि षड् भूतानामवेष्टयः कृष्णाये श्वेतवत्सायै पयो राष्ट्रभृतो रथो वातनामानि पञ्चाकर्हातयो वारुणो रुचस्तिस्त्रोऽग्निहोत्राहुतयो नव समिष्टयजूंषि ॥२॥ एतदस्य कार्यं भवति ॥३॥ आदित्येन वाचं विसृज्य प्रवर्ग्योपसदभ्यां प्रचर्य निष्क्रामन्नाह अर्धव्रतं प्रयच्छत इति ॥४॥ त्रिभिः कर्मभिराद्रवन्ध्वयुं^४ व्रतयित्वा ॥५॥ एनं यजमानोऽनु समेति ॥६॥ तस्मिन्नागते^५ नृषदे वड् इति पङ्क्त्या पञ्चगृहीतेनाक्षण्या स्वयमातृणां व्याधारयति । ‘अप्सुषदे वड्=पुवविदे वड् इति १.७॥ ‘ये देवा देवानाम् इति’ दध्ना मधुमिश्रेण द्वाभ्यां ग्रुमुष्टिना^६ अग्निमवोक्षति । (‘यज्ञिया यज्ञियानां^७) ‘संवत्सरीण(-मुपमागमासते=अधि स्नु-)षु इति ॥८॥ कूर्मपृष्ठन्तमग्निं^८ कृत्वोत्तरार्धे ग्रुमुष्टिं न्यस्य हेतयो नाम स्थ इतीतरेण दध्ना मधुमिश्रेण षडा-शापालानामाहुतीर्जुहोति^९ ॥९॥ अवरुह्य प्रवर्ग्योपसदभ्यां प्रचरति ॥१०॥ आवृत्या प्रवर्ग्यमुद्वासयति ॥११॥ सौरी^{१०} हुत्वेधममादीपयति ॥१२॥ (अथ गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं)^{११} गृह्णीते ॥१३॥ अग्निस्तिग्मेन शोचिषा इति पुरस्ताच्चतुर्गृहीतस्य स्रुवाहुतिं जुहोति । ‘यं^{१२} सद्विश्वं=रयिं^{१३} स्वाहा इति ॥१४॥ इ इमा विश्वा भुवनानि जृह्वद् इति चतुर्गृहीतस्य^{१४} वैश्वकर्मणः प्रतिपद्यते ॥१५॥ विश्वकर्मा^{१५} ह्यजनिष्ट

१. MHP ‘मुष्टि. २. MHP कर्मणि. ३. MHP आज्यदण्डो. ४. MH ‘गमे. ५-५. H repeats. ६. P ग्रमु. ७. MHP कूर्मपृष्ठन्तमं; Cf. BaudhSS X.50:52,13-14. ८. MH ‘पाशानां. ९. MHP सौरी. १०. Cf. BaudhSS X.51:53.5. ११. MHP ‘गृहीताय. १२. MH ‘कर्मणा.

देव' = व्यदधात् पुरुषा स्वाहा इति पूर्वा(-र्धेन सूक्तस्य जुहोति ॥१६॥ अपरं चतुर्गृहीतं गृह्णी-ते ॥१७॥ सैनाञ्जीके(-न इति) पुरस्ताच्चतुर्गृहीतस्य^१ स्तुवाहुतिं जुहोति । 'सुविदन्नो अस्मे=रेवद् दिदीहि स्वाहा इति ॥१८॥ चक्षुषः पिता मनसा हि धीरः इति चतुर्गृहीतस्य^२ वैश्वकर्मणः प्रतिपद्यते ॥१९॥ समुद्राय वयुनाय = हविः स्वाहा इत्युत्तरार्धेन सूक्तस्य हि (जुहोति ॥२०॥ उदेनमुत्तरां नय इति तिस्र औदुम्बरीः समिध आदधाति । 'अग्ने वृ-)तेनाऽऽहुत = धनेन च स्वाहा इति ॥२१॥ उदु त्वा विश्वे देवाः इत्येकयाऽग्निमुद्यच्छते । 'अग्ने भरन्तु = विमावसुः इति ॥२२॥ उद्यच्छन्त इधमम् ॥२३॥ उपयच्छन्त्युपयमनीः ॥२४॥ अग्नये प्रह्वयमाणायानुब्रूहि इत्याह । 'एकस्म्ययाऽनुब्रवा-प्रतिरथमनु' ब्रव (इति ॥२५॥ आदद्धव्यान्याददियंज्ञस्य =) पन्थाम् इत्यध्वर्यु-र्यजमानं वाचयति ॥२६॥ आशुः शिशानः इत्यप्रतिरथं ब्रह्मा प्रतिपद्यते ॥२७॥ [४७]

पञ्च दिशो^३ दैवीर्यज्ञमवन्तु देवीः इति षड्भिः प्रहरति । 'अपामति'^४ = ततः पावका आशिषो नो जुषन्ताम् इति ॥१॥ विमान एष दिवो मध्य आ(-स्ते इति द्वाभ्यां पृश्निमश्रमानं निदधाति । 'आपन्नि-')वाक् रोदसी=रजसः पात्यन्ती इति ॥२॥ इन्द्रं विश्वा अवीवृषन् इति चतसृभिरा पुच्छादेति । 'समुद्रव्यचसं' = विषूचीनाम् व्यस्यताम् इति ॥३॥ आज्यप्रोक्षमादाय वसवस्त्वा रुद्रैः पुरस्तात् पान्तु इत्यपरेणाग्निं तिष्ठन् प्रोक्षति । 'पितरस्त्वा यमः=उपरि-ष्टा (च पान्तु इति ॥४॥ प्राचीमनु) प्रदिशं प्रेहि विद्वान् इति दध्नः पूर्णा-मौदुम्बरीमादाय पञ्चभिरधिक्रामति^५ । 'अग्नेरग्ने'^६ = सुवर्यन्तु यजमानाः^७ स्वस्ति इति ॥५॥ नक्तोषासा इत्यौदुम्बर्यै पुरानुवाक्यामन्वाह । 'समनसा विरूपे=द्रविणोदाः इति ॥६॥ अग्ने सहस्राक्ष इति जुहोति । 'शतमूर्धन् = वाजाय स्वाहा इति ॥७॥ धार्यमाण इध्मेऽप्नु^८ हुत्वा स्वयमातृण्यायामवन-यति^९ ॥८॥ सुपर्णोऽसि गस्तमाक् इति तिसृभिः सादयति । पृथिव्या^{१०} सीद=

१. MP देवा. २. MHP गृहीतेत्य [P 'तेऽस्य]. ३. MHP रथं तव [M रथन्तव]. ४. P oms. ५. MHP अपरमति for अपामति and गिः८॥ after इति at the end of the sutra. ६. Cf. BaudhŚS X.51:54.2. ७. MHP समुद्रस्य वचसं. ८. MHP पश्चात्. ९. MH 'कामति, P 'रमिक्रा'. १०. MHP om. ११. MH 'मानः. १२. H 'मातृण्यामव'.

यजमानश्च सीदत इति ॥९॥ सीद होतः इति तृतीया । 'स्व उ लोके चि= वयोधाः इति ॥१०॥ उपनिवपत्युपयमनीः' ॥११॥ सादयत्यग्निम् ॥१२॥ प्रजापति^१=तिर स्वाहा इति ॥१३॥ अवरुह्य स्फ्यगाददान आह व्युत्क्रामत मावोभिः^२ परिगृहीषं^३ ब्रह्मन्नुत्तरं परिग्राहं परिग्रहीष्यामि इति ॥१४॥ दक्षिणेनार्गिं ब्रह्मोपविशति ॥१५॥ प्रसूत उत्तर^४=योयुपित्वाऽवस्कभ्य, पूर्वणं शालां तिष्ठन् संप्रेष्यति प्रोक्षणी^५=पसादय इति ॥१६॥ आसा- दयन्त्यस्मै प्रोक्षणीः ॥१७॥ उपसादयतीध्माबर्हिः ॥१८॥ इध्माबर्हिः^६ प्रो^७=प्रोक्षति^८ ॥१९॥ तृणकलापीं^९ (प्रोक्षति)^{१०} ॥२०॥ वृष्ट्या^{११} स्तृणन्नेति ॥२१॥ आगच्छन्नेवाधिक्रामति ॥२२॥ [४८]

प्रेद्धो अग्ने दीदिहि पुरो नः इत्यौदुम्बरीमादधाति । 'अजस्रया=वाजाः स्वाहा इति ॥१॥ विधेम ते परमे जन्मन्गने इति वैकङ्कतीम् । 'विधेम= समिद्धे'^{१२} स्वाहा इति ॥२॥ (तां^{१३} सवितुर्वरेण्यस्य चित्राम् इति)^{१४} शमीमयीम् । 'आऽहं वृणे=मही गां^{१५} स्वाहा इति ॥३॥ चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥४॥ तज्जुहोति ॥५॥ चित्ति जुहोमि इति वैश्वकर्मणीम् । 'मनसा घृतेन=हविः स्वाहा इति ॥६॥ अपरं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥७॥ अग्ने तमद्य इति पङ्क्त्या । 'अश्वं न स्तोमैः=ओहैः'^{१६} स्वाहा इति ॥८॥ अपरं चतुर्गृहीतं गृह्णीते ॥९॥ अभिपूर्य पूर्णाहुतिं जुहोति सप्त ते अग्ने=घृतेन स्वाहा इति ॥१०॥ 'जुह्वन् मनसा'^{१७} दिशो ध्यायति^{१८} ॥११॥ आहरन्त्यस्मा उपस्तीर्णाभिघारितान् वैश्वानरप्रथमान्मास्तान्^{१९} ॥१२॥ वैश्वानरायानुब्रूहि इत्याहोपस्तीर्णाभि- घारितं वैश्वानरस्यादधानः ॥१३॥ होतैवैतस्यान्वाह ॥१४॥ होता यजति ॥१५॥ ओ श्रावय इत्याह ॥१६॥ वैश्वानरं यज इति ॥१७॥ वषट्कृते जुहोति ॥१८॥ उपविशति होता ॥१९॥ गणेन गणमनुद्रुत्याध्वयु^{२०} रूपां^{२१} शु मास्ताञ्जुहोति ॥२०॥ उपस्तीर्णाभिघारितमेषां प्रथममादत्ते ॥२१॥

१. MHP 'त्युधयम'. २. MHP abr; see V.2.29-30; VI.14. 13-14. ३. MHP आपोभिः. ४. MHP 'ग्रहीषं. ५. MHP abr; see V.2.33-34. ६. MHP abr; see VI.14.28. ७. MP twice. ८. MHP abr; see VI.14.17-19. ९. H प्रोक्षति. १०. MHP 'कलापीः, Cf.VI.14.20. ११. MHP om १२. MHP समिद्धे. १३. MHP om. १४. H आहै. १५-१६. MP twice. १६. MHP ध्यायेति. १७. MHP 'नरः प्रथमान्मास्ता.

समरसः इत्यन्वाह ।^१ मरुतो यज्ञे अस्मिन् = अनुवर्त्मानो भवन्तु इति ॥२२॥
 ईदृक् च इति यजति ।^२ अन्वाहृक् चैताहृक् च = समराः इति ॥२३॥ एत-
 मन्वाह ॥२४॥ शुक्रज्योतिश्च इति यजति ।^३ चित्रज्योतिश्च = त्य^४हाः
 इति ॥२५॥ एतमन्वाह ॥२६॥ ऋतजिच्च इति यजति । 'सत्यजिच्च = दूरे
 अग्निश्च गणः इति ॥२७॥ एतमन्वाह ॥२८॥ अरण्येऽनुवाक्येन यजति
 ॥२९॥ 'अरण्येऽनुवाक्यमन्वाह ॥३०॥ ऋतश्च इति यजति । 'सत्यश्च =
 विधारयः^५ इति ॥३१॥ एतमन्वाह ॥३२॥ ईदृक्षासः (इति)^६ यजति ।
 'एतादृक्षास = ऊत्ये इति ॥३३॥ एतमन्वाह ॥३४॥ समरसः इति यजति ।
 'मरुतो = अनुवर्त्मानो भवन्तु इति ॥३५॥ चतुर्गृहीतं गृह्णीते आज्यकुम्भाद्^७
 दीर्घदण्डा^८ सुचम् ॥३६॥ दक्षिणा^९ श्रोणिमभितः स्थूणे निघ्नन्ति ।^{१०} ३७॥
 तिर्यञ्चमेनयोर्वे^{११} शमुदधति, धारयन्ति वा ॥३८॥ तदेता^{१२} सुचमुद्धाय
 अग्नाविष्णू सजोषसा इति वसोर्धारां जुहोति । 'इमा वर्धन्तु = रा गत^{१३} स्वाहा
 इति ॥३९॥ अभ्यानयन्ति ॥४०॥ आज्यकुम्भाद्दीर्घदण्डाया^{१४} सुचि
 सन्तता वसोर्धारा स्रवति वाजश्च मे प्रसवश्च मे इति ॥४१॥ द्वादशं प्रति-
 पद्यते ॥४२॥ (जु-)होति द्वादशे द्वादशेऽनवानम् ॥४३॥ काममूर्ध्वम् ॥४४॥
 ततोऽवानं कृत्वा वाजाय स्वाहा इति विग्रहमुत्तमं^{१५} द्वादशं जुहोति ॥४५॥
 [४९]

प्रसवाय स्वाहा, अपिजाय स्वाहा, क्रतवे स्वाहा, सुवाय स्वाहा, मूर्ध्ने
 स्वाहा, व्यञ्जियाय^१ स्वाहा, आन्त्यायनाय स्वाहा, अन्त्याय स्वाहा, मौ(-चनाय
 स्वाहा, भुवनाय स्वाहा, अधिपतये स्वाहा, इति) ॥१॥ कुम्भं प्रत्यज्य
 सर्वौषधमभिधारयति ॥२॥ दध्ना सर्वौषध^३ संयोजति ॥३॥ वाजस्येमं प्रसवः
 सुषुवे अग्रे इत्यौदुम्बरेण सुवेण चतुर्दश वाजप्रसवीयानि जुहोति ॥४॥ सं
 मा सृजामि इति पात्रिया चतुर्दशीं जुहोति सुवेणोपयच्छत्यभिषेचनाय ।
 'पयसा घृतेन सं (मा) सृ(-जाम्यप ओषधीभिः सोऽहं वाजं सनेयमग्ने स्वाहा इति
 ॥५॥ जुहोति षट् पार्थानि ॥६॥ जुहोति षड् भूतानामवेष्टीः^७ ॥७॥
 अग्नये स्वाहा इति पार्थानि, पृथिव्यै स्वाहा इति भूतानामवेष्ट्यः^८ ॥८॥
 पूर्वोण हविर्धाने अपरेणाहवनीयं प्राचीनग्रीवमुत्तरलोम कृष्णाजिनमास्तृणाति

१. MHP अरण्येऽनु. २. MHP विधेम. ३. MHP om. ४. MP
 'कु'मा, H आज्यं कु'मा. ५. MHP कु'भं दीर्घ'. ६. MH विग्रहामु'.
 ७. MP व्यञ्जिया', H व्यत्रिया'. ८. MHP 'वेष्टिः. ९. MHP 'वेष्टि.

॥९॥ तस्मिन्नुपविशति यजमानः प्रागावृत्त उपस्थं कृत्वा ॥१०॥ तं
 देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे इत्यौदुम्बरेण स्तुवेण पुरस्तात् प्रत्यञ्च शीर्षतोऽभि-
 षिञ्चति । 'अश्विनो=सरस्वत्यं वाचो यन्तु= 'नाभिषिञ्चामि इति ब्राह्मणम्;
 'इन्द्रस्य त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामि इति राजन्यम्; 'वृहस्पतेस्त्वा=मि इति
 राजानम् ॥११॥ सर्वेणैव सहाभिषिञ्चेत् ॥१२॥ आमुखादन्ववस्त्रावयति ॥१३॥
 षडेव पार्थानि जुहोति षड् भूतानामवेष्टीः ॥१४॥ इन्द्राय स्वाहा इति पार्थानि,
 अदभ्यः स्वाहा इति भूतानामवेष्टयः ॥१५॥ नक्तोषासा इति कृष्णायै
 श्वेतवत्सायै पयो जुहोति चमसेन । 'समनसा विरूपे=द्रविणोदाः स्वाहा इति
 ॥१६॥ ऋताषाड् ऋतधामा इति षड् राष्ट्रभृतो जुहोति ॥१७॥ भुवनस्य पते
 इत्युपर्यग्नौ पुरस्तात् प्रत्यगावृत्ते रथमुखे धार्यमाणाः समान्या पञ्चाहुती-
 र्जुहोति ॥१८॥ समद्रोऽसि नमस्वाच् इत्यञ्जलौ स्रुवमादाय त्रीणि वातना-
 मानि जुहोति । 'आर्द्रं दानुः शम्भूः=वाहि स्वाहा इति ॥१९॥ सुवर्नं चर्मः
 स्वाहा इति पञ्चार्काहुतीर्जुहोति । 'सुवर्नाकः=सूर्यः स्वाहा इति ॥२०॥ तत्त्वा
 यामि इति वारुणीं जुहोति । 'ब्रह्मणा=प्र मोषीः स्वाहा इति ॥२१॥ यास्ते
 अग्ने सूर्ये रुचः इति तिस्रो रुचो जुहोति । 'उद्यतो दिव=कृधि स्वाहा; या वो
 देवाः=वृहस्पते स्वाहा; रुचं नो धेहि=रुचा रुचं स्वाहा इति ॥२२॥ अग्नि-
 ज्योतिः इति तिस्रोऽग्निहोत्राहुतीर्जुहोति । 'ज्योतिरग्निः स्वाहा; इन्द्रो
 ज्योतिर्ज्योतिरिन्द्र स्वाहा; सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहा इति ॥२३॥
 (नव समिष्टयजूंषि जुहोति ॥२४॥) यदाकृतात् समसुस्रोद् इति दशैताः
 ॥२५॥ उत्सृजत्यासामेकाम् ॥२६॥ [५०]

हविर्धानि एवातः संवर्तयन्ति ॥१॥ प्रसिध्यति कर्माऽऽ धिष्णियात् ॥२॥
 न्युप्तेषु धिष्णिष्वेवात्मन्नग्निं गृह्णीते=मुञ्चते ॥३॥ ममान्ने वर्चो विहवेण्वस्तु
 इत्याग्नीध्रीये धिष्णिय एकामिष्टकामुपदधाति । 'वयं त्वेन्धाना=पृतना'
 जयेम तथा=सीद इति ॥४॥ लोकं पृण इत्येकादश लोकंपृणा उपदधाति
 ॥५॥ ता अस्य सूददोहसः इति ॥६॥ चित्तिमचित्तिम् इत्यभिमृशति ॥७॥
 पृष्टो दिवि इति पुरीषम् ॥८॥ चित्तिमचित्तिम् इत्येवाभिमृशति । 'तथा=सीद
 इति ॥९॥ मम देवा विहवे सन्तु सर्वे इति होतुर्धिष्णिय एकामिष्टकामुप-

१. MHP ममि'. २. MH twice. ३. MHP रथन्तरमुखे. ४. MHP
 वा. ५. M समस्रो'. ६. MHP 'याना. ७. MHP abr; see VIII.28.2-4.
 ८. MHP चेहाना. ९. MHP वृतेन.

दधाति । 'इन्द्रावन्तो = कामे अस्मिन् तथा = सीद इति ॥१०॥ लोकं पृण
इत्येकादश लोकंपृणा उपदधाति ॥११॥ ता अस्य सूददोहसः इति ॥१२॥
चित्तिमचित्तिम् इत्यभिमृशति ॥१३॥ पृष्टो दिवि इति पुरोषम् ॥१४॥
चित्तिमचित्तिम् इत्येवामिमृशति । 'तथा = सीद इति ॥१५॥ मयि देवा
ब्रविणमा यजन्ताम् इति मैत्रावरुणस्य धिष्णिय एका(-मिष्टका-)'मुपदधाति ।
'मय्याशीरस्तु = सुवीरास्तथा = सीद इति ॥१६॥ लोकं पृण इति सप्त' = सीद
इति ॥१७॥ मह्यं यजन्तु मम यानि हृष्या इति ब्राह्मणाच्छ'सिनो
धिष्णय एकामिष्टकामुपदधाति । 'आ(-कृतिः सत्या = अधिवोचता)मे तथा =
सीद इति ॥१८॥ लोकं पृण इति सप्त लो' = ध्रुवा सीद इति ॥१९॥
देवीः षड्वीः इति पोतु'धिष्णय एकामिष्टकामुपदधाति । 'उरु णः कृणोत =
सोम राजन् तथा = सीद इति ॥२०॥ लोकं पृण इति सप्त' = सीद इति ॥२१॥
अग्निमन्त्यु' प्रतिनुदन् इति नेष्टु'धिष्णय' = 'पुरस्ताददब्धो = वि नेशत्तथा = सीद
इति ॥२२॥ (लोकं पृण इति सप्त' = सीद इति ॥२३॥ धाता धातृणाम्
इत्यच्छावा-)कस्य धिष्णय (एकामिष्टकामुप-)दधाति । 'भुवनस्य' यस्पति =
'यजमानं न्यथा' तथा = सीद इति ॥२४॥ लोकं' = सीद इति ॥२५॥ उरु-
व्यचा नो महिषः शर्म य'उषद इति मार्जालीये धिष्णय एकामि' = दधाति ।
अस्मिन् हवे = 'मा परा' दास्तथा = सीद इति ॥२६॥ (लोकं पृण इति)'१ पञ्च
लोकंपृणा उपदधाति । ता अस्य' = सीद इति ॥२७॥ अ(-थाग्नीषोमी
प्रणयति) ॥२८॥ प्रसिध्यति कर्माऽऽग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशाद् ॥२९॥
अग्नी(-षोमीयस्य पशुपुरोडाशेन सह देवसुवा'उ हवी'उषि निर्वपति अग्नये
गृहपत-)ये'१ इत्यष्टावेतानि ॥३०॥ पृष्ठयायै च हवी'उषि अग्नये गायत्राय त्रिबृते
राथन्तराय'१ इति दश ॥३१॥ प्रैषवाच् पशुपुरोडाशः'१ ॥३२॥ अनुब्रूहि ॥३३॥
यजेतोतरेषा'उ हविषामुपा'उशु ॥३४॥ समानः प्रैषवान् स्विष्टकृत् समानीडा

१. MHP om. २. MHP abr; see above S.5-9. ३. MHP
आरु. ४. MHP abr; see above S.5-9. ५. MHP ibid. ६. MHP
abr; see above S.4. ७. M मवनस्य. ८-८. MHP 'मान न्यस्थात्.
९. MHP abr; see above S.5-9. १०. MHP abr; see above
S.4. ११-११. MP मा वरा, H ना परा. १२. MHP om. १३. MHP
abr; see above. १४. Cf. BaudhŚS X.55 : 58.1-2. १५. MP
रय'. १६. MHP 'डाशानु'.

॥३५॥ उपहूतायामिडायां सविता त्वा प्रसवानाऽ सुवताम् (इत्येनमाह ब्रह्मा ।
 'अग्निगृहपतीना' सोमो = पती-) नाम् इति ॥३६॥ ये (देवा देवसुवः) स्थ
 इत्यस्य दक्षिण' हस्तं गृह्णाति । 'त इममामुष्यायण = ब्राह्मणाना' राजा
 इति ॥३७॥ विष्णोः क्रमोऽसि, (विष्णोः क्रान्तमसि)', विष्णोर्विक्रान्तमसि इति
 विष्णुक्रमान् प्रक्रम्य वसन्ति ॥३८॥ प्रसिध्यति कर्माऽऽ' परिधीनां परि-
 धानात् ॥३९॥ परिधीन् परिदधात्यौदुम्ब(-रान् ॥४०॥ यज-)मानं यजु-
 भिर्वाचयति ॥४१॥ औदुम्बयौ स्नुचावभि'मृशति ॥४२॥ अग्निं युनक्ति
 ॥४३॥ अग्निं युनज्मि शवसा घृतेन इति तिसृभिरध्वयु'मध्यमं परिधिम-
 भिमृशति । 'दिव्य' सुपर्णं वयसा = मा मा हि'सीः इति ॥४४॥ प्रसिध्यति
 प्रातःसवनम् ॥४५॥ प्रसिध्यति माध्यन्दिन' सवनमा य(-ज्ञायज्ञियस्य
 स्तोत्रात्)' ॥४६॥ सोदन्ति नाराश'साः ॥४७॥ सन्नेषु नाराश'से(-षु
 चित्रं देवा-)नामुदगादनीकम् इति हिरण्यपात्रं मधोः पूर्णं मध्यन्दिनेऽश्वम-
 वघ्रापयति । 'चक्षुमित्रस्य = तस्थुषश्च इति ॥४८॥ एतच्च हिरण्यपात्र-
 मश्वं च ब्रह्मणे ददाति ॥४९॥ प्रसिध्यति माध्यन्दिन' सवनम् ॥५०॥
 प्रसिध्यति तृतीयसवनमा यज्ञायज्ञियस्य स्तोत्रात्' ॥५१॥ एकयाऽप्रस्तुतं
 भवति यज्ञायज्ञियस्य स्तोत्रम् ॥५२॥ अथ विश्वस्य मूर्धन्तधि तिष्ठसि श्रितः
 इति द्वाभ्यां प्रतिप्रस्थाता मध्यमं परिधिमभिमृशति । 'समुद्रे ते हृदयं =
 नमस्पथे इति ॥५३॥ प्रसिध्यति कर्माऽऽ' समिष्टयजुर्मयः ॥५४॥ इम' ^{३५}
 स्तनमूर्जस्वन्तं धयापाम् इति पुरस्तात्समिष्टयजुषामाज्यस्य पूर्णा' स्नुचं
 जुहोति । 'प्रप्यातमने = आ विशस्व स्वाहा इति ॥५५॥ प्रसिध्यति कर्माऽऽनु-
 बन्ध्यस्य 'पशुपुरोडाशात् ॥५६॥ अनुबन्ध्यस्य' पशुपुरोडाशेन सह मैत्राव-
 रुणोमामिक्षां करोति तस्यै पुरोडाशेन ॥५७॥ समानः प्रैषवान् स्विष्टकृत्
 समानीडा ॥५८॥ परिधिषु संप्रकीर्णेषु वाजिनं तस्य भक्षो यद्वां रेतः
 प्रसिच्यते यत्र वां प्रति तिष्ठति तस्य वां वा जीवितस्य मधुमत उपप्रेतस्योपहूतो
 भक्षयामि इति ॥५९॥ प्रसिध्यति 'कर्माऽऽ प्रव्रजनात् ॥६०॥ आसीभिरुप-
 तिष्ठत' इत्याहुः प्रव्रजिष्यन् आपं त्वाग्ने मनसा इति ॥६१॥ येऽन्नयः
 पुरीष्या इत्यग्नेरेवोक्थमनुशस्य प्रव्रजति । 'प्रविष्टा पृथिवीः = जीवातवे सुव
 इति ॥६२॥ यद्यग्निष्टोम एतदेवाहर्ब्र'ह्मौदन' निर्वपति ॥६३॥ यद्युक्थ्यो

१. MHP om. २. MHP कर्म. ३. MHP वाक्योभिः. ४. MHP om.

५. MHP स्तोत्रा. ६. MHP कर्म. ७-७. MHP 'डाशानू'. ८-८. MHP
 कर्म प्र ब्राजन्ताप्ती.

वाऽतिरात्रो वा श्वोभूते ब्रह्मोदनं निर्वपति ॥६४॥ तं वसोर्धाराया
 उच्छेषणंनोपसिञ्चति ॥६५॥ तमेत एव चत्वारो महर्त्विजः प्राश्नन्ति
 ॥६६॥ तदेभ्यश्चतस्रो धेनूदंदाति ॥६७॥ सन्तिष्ठतेऽग्निचित्या सन्तिष्ठते-
 ऽग्निचित्या ॥६८॥ [५१] [इति पञ्चदशोऽनुवाकः]

इत्यग्नि-कल्पः समाप्तः

[इत्यष्टमः प्रपाठकः]

[अथ नवमः प्रपाठकः]

अथ वाजपेयः

वाजपेयेन यक्ष्यमाणः संभारान् संभरते सप्तदश गवां शतानि वयमो-
 वयमः^१ सप्तदश पुरुषान् सप्तदश हस्तिनः सप्तदशा(-ना^७सि) युक्तानि सप्त-
 दश रथान् सप्तदशार^७ रथचक्रमौदुम्बर^७ सप्तदश निष्कान् सप्तदश
 हिरण्यशल्कान् सप्तदशोषपुटान् सप्तदश नौवारान् पात्रान् सप्तदश दुन्दुभीन्
 सप्तदश वायव्यानि सप्तदशोपयामान्, सप्तदश प्राजापत्यान् छागान्
 श्यामानेकरूपान् सप्तदश वासा^७सि सप्तदशारत्तिन यू^७पं^७ सप्तदशप्रव्याध
 आजिपथ इति सप्तदशानि ॥१॥ अथेतरे गोधूमकलापी च दशाक्रमणा च
 श्रितिर्बस्ताजिनं च कृष्णाजिनं च शतमानं चासन्दी^५ च तार्यं चोष्णीषं
 च वारं च सतं^७ च नानादेवत्याः पशवः पञ्चैन्द्राणां पात्राणि षोडशिगात्रं
 च हिरण्यपात्रं च द्वावाखरावभितोऽक्षम् ॥२॥ एते^७स्य संभारा उपक्लृप्ता
 भवन्ति ॥३॥ दीक्षायै मोमा^७सा ॥४॥ त्रयोदश दीक्षास्तिस्र उपसदः
 सप्तदशीं प्रसुत^७ इति ॥५॥ इतरे^७ प्राजापत्यो वा एष यज्ञक्रतुः^{११} इति
 वदन्तः सप्तदशैव दीक्षास्तिस्र उपसद एकवि^७शीं प्रसुत (इति)^{११} प्राजापति-
 मेव दीक्षाभिरभि स^७सादयन्ति ॥६॥ आदित्यमेकवि^७शेनैवोपति-
 ष्टमाना वैष्णवेन दीक्षन्ते^{११} ॥७॥ तस्य हविष्कृता वाचं विसृज्य देव सवितः
 प्रसुव यज्ञं प्रसुव यज्ञपतिम् इति चतुर्गृहीतेन सावित्रमाहवनीये जुहोति ।
 मगाय=स्वदाति नः स्वाहा इति ॥८॥ प्रायणीयस्य हविष्कृता वाचं विसृज्या-
 तिथ्यस्य (हवि-)ष्कृता^{१५} वाचं विसृज्य तिसृणामुपसदां त्रीणि पुरस्तात्
 संप्रैषस्याग्नेः प्रहर्तः पुरस्ताद् वैसर्जनस्य^{१५} पुरस्तात् पशोरुपाकर्तोः पुर-

१. MHP वयः. २. MHP दशचक्र. ३. P श्येमा. ४. MHP
 रत्नियूपः. ५-५. MHP शमानचान्दी ['नं चा']. ६. P शतं. ७. MHP
 एतद्. ८. Cf. BaudhŚS XI.1 : 64.1 : सप्तदश्यां; thus ĀpŚS XVIII.
 1.6; VaikhŚS XVII.7:241.2. ९. MH प्रसुत्र, P प्रसूत. १०. MHP
 इतरं. ११. MHP क्रतुम्. १२. MHP om. १३. MHP दीक्षते. १४.
 MHP षता. १५. P संजनस्य.

स्तात्, त्रयाणां७ सवनानां त्रीणि विप्रुषा७ होममनु त्रयाणामुत्थानानां८
त्रीणि पुरस्तात्, संप्रैषस्य षोडशिनः स्तोत्रस्य पुरस्तात् (सप्तदशिनः) स्तो-
त्रस्य (पुरस्ताद् दी-)क्षन्ते ॥९॥ [१]

सप्त = क्षन्ते१ ॥१॥ अथहे पुरस्तात् स्तुतस्याहः२ सुरां३ कुर्वन्ति ॥२॥
सा४ सुत्येनाह्ना संपद्यते५ ॥३॥ अग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशेन सह देवसुवा७
हवी७षि निर्वपति अग्नये गृहपत्ये इत्यष्टावेतानि ॥४॥ प्रैषवान् पशुपुरो-
डाशः ॥५॥ अनुब्रूहि ॥६॥ य(-ज इतीतरेषा७ ह-)७विषामु(-या७ शु ॥७॥
समानः प्रैषवान्) स्विष्टकृत्, समानीडा ॥८॥ उपहूतायामिडायां सविता त्वा
प्रसवानां७ सुवताम् इत्येनमाह । 'अग्निगृहपतीनां = पतीनाम् इति ॥९॥ ये
देवा देवसुवः६ स्थ इत्यस्य दक्षिण७ हस्तं गृह्णाति । 'त इममामुष्यायण=
ब्राह्मणानां७ राजा इति ॥१०॥ विष्णोः क्रमोऽसि वि = (विक्रान्तमसि इति
विष्णुक्रमान् प्रक्रम्य वसन्ति ॥११॥ प्रमिध्यति कर्म ॥१२॥ प्रातःसवनी-)यैः
(पशु-)पुरोडाशैः६ सह बार्हस्पत्यश्चरुः श्रप्यते ॥१३॥ ते नैवाराः१० सप्तदश
शरावाः क्षीरे ॥१४॥ यस्मिन् कालेऽध्वर्युरपामर्धमेति११ तस्मिन् काले
प्रतिप्रस्थाता १२ पुनातु मे१३ परिहृतम् इति दक्षिणस्य हविर्धानस्यापरेणाक्षं
वारणे१४ सते सुरां परि पुनाति । 'सोम७ (सूर्यस्य) दुहिता (वा-)रेण शाश्वता १५
तना इति ॥१५॥ आगत्याप उपस्पृश्य राजानमभिषुण्वन्ति ॥१६॥ प्रसिद्धं
ग्रहा गृह्यन्त आऽऽग्रयणात् ॥१७॥ आग्रयणं गृहीत्वाऽतिग्राह्यान् गृह्णाति
उपयामगृहीतोऽसि इति १८ पञ्चैन्द्रान् । 'नृषदं१६ त्वा द्रुषदं सुवनसदमिन्द्राय
जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय त्वा; उपयामगृहीतोऽस्यप्सुषदं = गृह्णाम्येष = न्द्राय
त्वा; उपयामगृहीतोऽसि पृथि = गृह्णाम्येष ते = न्द्राय त्वा; ये ग्रहाः पञ्चजनीनां =
गृह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय त्वा इति ॥१८॥ व्यतिसर्पतः ॥१९॥ (पूर्वेणा-
क्षमध्वर्युर-)११ परेणाक्षं प्रतिप्रस्थाता सर्पति ॥२०॥ सप्तदश वायव्यान्ध्वर्यु-
रादत्ते ॥२१॥ [२]

१. MHP 'मुत्थानां. २. MHP यन्ते. ३. MHP 'स्यान्. ४. P सुतां.
५. P या. ६. MHP 'द्यन्ते. ७. MHP विष्णु for 'विषामु'. ८. P देवासुव.
९. MHP 'डाशयैः. १०. MHP नैवारः. ११. P 'रपामेति. १२-१३. MHP
पुनाकृते. १३. MHP वारणे. १४. M शाश्वता, H शाखाता P शाश्वता.
१५-१६. MHP पञ्चैन्द्रं दृषदं. १६. MHP om.

सप्त = दत्ते, सप्तदशोपयामान् प्रतिप्रस्थाता ॥१॥ सोमग्रहानध्वयु-
 गृह्णाति, सुराग्रहान् प्रतिप्रस्थाता ॥२॥ पुरोऽक्षः सोमग्रहानध्वयुः
 सादयति पश्चादक्षं प्रतिप्रस्थाता ॥३॥ अया विष्ठा जनयन् कर्कराणि
 इत्येकयाऽध्वयुः सोमग्रहान् गृह्णाति । 'स हि धृणिरुः = तनूमैरयत । उप-
 यामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णामि इति ॥४॥ पूर्वेण स्रुचमस्पृष्टं
 सादयति एष ते योनिः प्रजापतये त्वा इति ॥५॥ कुविदङ्ग इत्येकया सुरा-
 ग्रहान् प्रतिप्रस्थाता । 'यवमन्तो = न जग्मुः । उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा
 जुष्टं गृह्णामि (इति)' ॥६॥ एष ते योनिः प्रजापतये त्वा इति सादयति ॥७॥
 बृहस्पतये इति वा ॥८॥ पर्यायिश एतान् ग्रहान् गृह्णीतोऽध्वयुश्च प्रति-
 प्रस्थाता च, सप्तदशेतरः सप्तदशेतरः ॥९॥ अप उपस्पृश्याऽऽद्रवति प्रात-
 प्रस्थाता ॥१०॥ मधु वाता ऋतायते इति हिरण्यपात्रेण मधुग्रहमध्वयु-
 गृह्णाति । 'मधु क्षरन्ति सिन्धवः = षधीः । उपयामगृहीतोऽस्य दभ्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा
 जुष्टं गृह्णामि (इति)' ॥११॥ एष ते योनिरदभ्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा इति सादयति
 ॥१२॥ उक्थ्यं गृह्णाति ॥१३॥ ध्रुवं गृह्णाति ॥१४॥ प्रसिध्यति कर्माऽऽ-
 युस्य परिव्ययणात् ॥१५॥ षड्रशना यूपे परिव्ययति । १६॥ षट् स्वरूनव-
 गृह्णाति' ॥१७॥ 'अथ इषे' त्वा इति चतुश्चत्वारिंशत् बर्हीं ऽष्यादायोपा-
 करणीये हुत्वा पशूनुपात्रोत्त्याग्नेयं छागमैन्द्राग्नं छागमैन्द्रं छागं
 सारस्वतीं मेधीं मारुतीं पृश्निं पष्ठौहीमध्यषभम्' ॥१८॥ एते अर्गभिष्यौ
 स्याताम् ॥१९॥ सप्तदश प्राजापत्याञ्छागाञ्छद्यामानेकरूपान् पशूनुपाकृत्य
 निर्मन्थ्येन चरति ॥२०॥ अथ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे इति द्वाविंशतीं
 रशना आदायापिदधाति' पशूनुपूर्वं नानादेवत्यान्', यत्राधिकामं प्राजा-
 पत्यान् ॥२१॥ रशनासु युनक्ति ॥२२॥ समानस्यां प्राजापत्यान् ॥२३॥
 प्रोक्ष्य 'वाजयत्यनुपूर्वं नानादेवत्यान्, यत्राधिकामं प्राजापत्यान् ॥२४॥
 निपाय्योपोक्ष्य' निधाय पात्रमग्नये समिध्यमानायानुवाच आह ॥२५॥
 अनुक्तासु सामिधेनीषु स्रुवेणाधारमाघार्याऽऽह अग्नीर्दग्निं त्रिः' संमृडि इति
 ॥२६॥ स्रुग्भ्यामुत्तरम् ॥२७॥ असंस्पर्शयन्नत्याक्रम्य पशून् समनवत्यनु-

१. MHP कुर्व'. २. MHP om. ३. MHP कर्म. ४. MHP
 स्वरूपनव'. ५-५. MHP अथेषते. ६. P अग्नये. ७. P सस्वतो. ८. M
 'हीं मयूषम, H 'हीं मध्यषम. ९. P ददाति. १०. P देवत्या. ११. MHP
 वायय'. १२. MHP निधायो पोक्ष्य. १३. P तिस्रः.

पूर्वं नानादेवत्यान्, यत्राधिकामं प्राजापत्यान् ॥२८॥ ध्रुवाऽ७ समज्य
(सुचौ) १ सादयित्वा प्र(-वरं प्रवृणीते ॥२९॥ सोदति हो-)ता ॥३०॥ प्रसूतः
सुचावादत्ते ॥३१॥ १प्रयाजान् यजति ॥३२॥ ओ १ श्रावय इत्याह ॥३३॥
समिद्भ्यः १ प्रेष्य प्रेष्य इति ॥३४॥ एकादशानूयाजान् यजति ॥३५॥ चतुर्थाष्ट-
मयोः सर्वं ७ समानयते ॥३६॥ उपभृतोऽधि सुच्येकादशं परिशिष्य दशेष्ववा-
ज्याक्रामति ॥३७॥ १स्वस्वधितिहस्ताद् इति ॥३८॥ नानेव नानादेवत्याना ७
(समानाः) प्राजापत्यानाम् ॥३९॥ नानादेवत्य(-नां नानाऽ-)न् सञ्चरन्ति
॥४०॥ अवगूह्य स्वरून् यथायतनं ७ सुचौ सादयित्वा पर्यन्तयेजुबूहि
इत्याह १=उल्मुकपाणिः परिद्रवति ॥४१॥ पञ्चापाव्यानां यजू ७ षि जुहोति १=
होतुराहुति ७ षष्ठीं जुहोति १=बर्ही ७ ष्यध्वयुर्वपाश्रपण्यः प्रतिप्रस्थाता
॥४२॥ (उल्मुकप्रथमा उदञ्चा=प्रियवाऽऽ) १० विशत १ (इति वपाश्रपणीभ्यां) ११
पशूनन्वारभन्ते ॥४३॥ पृथिव्याः संपृचः पाहि इति द्वावि ७ शति १ बर्ही ७-
ष्युपास्यति ॥४४॥ तेषूपरि पशून् निक्षिणन्ति ॥४५॥ [३]

आग्नेयं छागमेन्द्राग्नं छागमेन्द्रं छाग ७ सारस्वती १० मेषीं मारुतीं
पृथिं षष्ठीहीम् ॥१॥ सहैव प्राजापत्य(-न् ॥२॥ आग्नेयस्यैवाध्वयुर्वपया
प्रथमया प्रतिपद्यतेऽनूचीरितरा) ११ वपा आहरन्ति ॥३॥ (प्रत्युष्ट ७ रक्षः
प्रत्युष्टा अरातयः इत्याहवनीयस्यान्तमेऽङ्गारे वपां निकू-) १२ द्यान्तरा यूपं
चाहवनीयं चातिहृत्य दक्षिणत उदगावृत्तः प्रतिप्रस्थाता वपा ७ श्रपयति
॥४॥ ताभ्यः वायो वीहि स्तोकानाम् इत्यध्वयुर्द्वावि ७ शति बर्ही ७ ष्युपास्यति
॥५॥ त्वामु ते दधिरे हव्यवाहम् इत्याग्नेयीमुत्तमां कृत्वा सुवाहुत्या(-ऽभि-
जुहोति) । १३ श्रुतं क(-र्तार=जुषस्व स्वाहा इति ॥६॥ उपेतरा यच्छन्ति ॥७॥

१. MHP 'पत्या. २. MHP om. ३-३. MHP प्राजापत्यो.
४. MHP समिद्भ्यः and add प्रेष्यति after it. ५. MHP दशेष्ववात्या.
६-६. Ao.IV.207.17 : कस्वधिति । हस्तानिति. ७. MHP abr;
see supra V.5.17-19. ८. MHP abr; see supra V.5.20-21.
९. MHP abr; see supra V.5.21-23. १०. MHP broken;
cf. supra V.5.24-26. ११. MHP रिशत. १२. Cf. supra
V.5.26. १३. MHP 'विशतं. १४. MH सरस्वती. १५. Cf. BaudhŚS
XI.5 : 70.3. १६. Cf. supra V.7.9. १७. MHP शताव.

वाश्री-१७

ता विप्रुषोऽ)भि पतन्ति ॥८॥ स्तोकेभ्योऽनुब्रूहि इत्याह^१ = पृषदाज्य-
मभिघार्याग्नेयीमेवोत्तमां कृत्वा स्रुवाहुत्याऽभिजुहोति ॥९॥ उपेत रा-
यच्छन्ति ॥१०॥ ता विप्रुषोऽभिपतन्ति ॥११॥ स्तोकेभ्योऽनुब्रूहि इत्याहान्त्याम्
॥१२॥ आज्यं च हिरण्यशल्कं च वपाया उपस्तृणोते ॥१३॥ नानेव नाना-
देवत्या(-नां वपाभिः) प्रचरन्ति यथा(-देवतम्)^२ एकयैव प्राजापत्यानाम्
॥१४॥ वपाभिः प्रचर्य आपो हि ष्ठा मयोमुवः इति तृचेन मार्जयन्ते चात्वाले
॥१५॥ स^३सर्पन्त्येवातः ॥१६॥ प्रसिध्यति कर्म ॥१७॥ प्रातःसवनौयैः
पुरोडाशैः सह बार्हस्पत्यं चरुमामादयति ॥१८॥ प्रातःसवनीयानां पुरोडा-
शानामिष्ट्वा बृहस्पतयेऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तीर्णाभिघारितं बार्हस्पत्यस्याद-
धानः ॥१९॥ होतेव तस्या अन्वाह ॥२०॥ होता यजति ॥२१॥ ओ श्रावय
इत्याह ॥२२॥ बृहस्पतिं यज इति ॥२३॥ वषट्कृते जुहोति ॥२४॥
अनिष्टस्विष्टकृतमेतं^४ बार्हस्पत्यं प्रतिपराहरन्त्याग्नीध्रम् ॥२५॥ शूला मारु-
त्या^५ अनवदानीयानि^६ श्रपयित्वा आह ॥२६॥ प्रसिध्यति प्रातःसवनम्
॥२७॥ प्रसिध्यति माध्यन्दिनं^७ सवनमा पवमानात् ॥२८॥ पवमानेन
चरित्वा संप्रेष्यति अग्नीदग्नीन्विहर, बर्हिः स्तृणाहि, पुरोडाशं अलङ्कुह,
प्रतिप्रस्थातर्दधिसम्राजाऽऽब्रुव, होतवदस्व यत्ते वाद्यम् इति ॥२९॥ दधि-
सम्राजा प्रचर्य मारुत्या^८ प्रचरति ॥३०॥ तस्य^९ दिशोऽनु द्वे होत्राहुती^{१०}
जुहोति ॥३१॥ पञ्च^{११} पवमाने व्याचष्टे ॥३२॥ पञ्च^{१२} वशाऽपिवान्यै^{१३} ॥३३॥
तया प्रचर्यावदानीयानि मोमग्रहेभ्य उपनिदधात्यनवदानीयानि^{१४} शूलानि
सुराग्रहेभ्यः ॥३४॥ माध्यन्दिनीयैः पुरोडाशैः प्रचरति ॥३५॥ तेषां^{१५}
स्विष्टकृता (सह)^{१६} बार्हस्पत्यस्य स्विष्टकृतं^{१७} जुहोति ॥३६॥ समानीडा
॥३७॥ प्रसिध्यति कर्म^{१८} ॥३८॥ सीदन्ति नाराश^{१९}साः ॥३९॥ [४]
[इति प्रथमोऽनुवाकः]

१. See supra V.7. 13--19. २. HMP om. ३. MHP अग्नि-
स्विष्ट^१; thus Ao IV.166 : 61.1. ४. MHP माद्रुत्य; thus Ao.IV.166 :
61.2. ५. M अनवदनी°, H अनवदिनी°, P अननी; thus Ao ibid.
६. MHP तस्यै; thus Ao.IV.167 : 61.7. ७. MHP °हुतीजु°°. ८. M
Ao.IV.167 : 61.8 : यं च. ९. M Ao.IV. 167 : 61.8 विधान्यै,
HP विधान्त्यै. १०. MHP °दानवदानि [P °दानी]. ११. Ao.IV.167 :
61.10 : सैषां. १२. MHP om. १३. Ao.IV 167 : 61.11 : °कृता;
cf. BaudhŚS XI.7 : 75.2. १४. MHP ins यत् after कर्म.

सीदन्ति नाराशुसाः ॥१॥ सन्नेषु नाराशुसेषु ताप्यं यजमानः
परिधत्ते ॥२॥ क्षत्रस्य योनिरसि इत्युष्णोषं पर्यस्यते दर्भमयम् ॥३॥ एतस्मिन्
काले पत्नीं परिधापयन्ति ॥४॥ इन्द्रस्य वज्रोऽसि वात्रंघ्नः इति रथमुपा-
वहरति^१ । 'त्वयाऽयं वृत्रं वध्यात् इति ॥५॥ वाजस्य नु प्रसवे
मातरं महीम् इति पुरस्तात्प्रत्यश्चमावर्तयन्ति^२ । 'अर्दिति' नाम वचसा
करामहे । यस्यामिदं=साविषत् इति ॥६॥ तमपरेण सदो दक्षिणेन
शालां दक्षिणापथे प्राञ्च^३ स्थापयन्ति ॥७॥ अप्सवन्तरमृतमप्सु
भेषजम् इति त्रीनश्वान् पल्पूलयति । 'अपामृत' = भवथ वाजिनः इति
॥८॥ वायुर्वा त्वा मनुर्वा त्वा इति प्रष्टिवाहिनं युनक्त्युत्तरतः प्रष्टी स्यात् ।
'गन्धर्वाः सप्त = जवमा दवुः इति ॥९॥ अपां नपादाशुहेमत् इत्येनान् संमार्ष्टि ।
'य ऊर्मिः' = वाज^४ सेत् इति ॥१०॥ एतमनु रथा युज्यन्ताम् इत्याह ॥११॥
तमनु रथा युज्यन्ते पूर्वेण यूपमाजिनथे षोडश ॥१२॥ एष एवैषा^५ सप्त-
दशः ॥१३॥ उत्तरं वैद्यन्तमनु सप्तदश^६ दुन्दुभीनासजति पश्वादाग्नीत्रात्^७
॥१४॥ नाभिदध्ने चात्वालस्यान्ते रथचक्रं निमिन्वन्ति ॥१५॥ उत्तरेणा-
ग्नीध्रं प्रष्टिवाहिनं युनक्ति यज्ञस्य योगेन इति ॥१६॥ उत्तरेणाग्नीध्रं परीत्य
जुहोति दाक्षिणानि ॥१७॥ दक्षिणा नोत्ता विष्णोः क्रमोऽसि इति विष्णुक्रमे
रथमभ्येतः । 'विष्णोः क्रान्तमसि विष्णोर्विक्रान्तमसि इति ॥१८॥ अङ्कौ न्यङ्कौ
इत्यस्य चक्रे संमृशतः । 'अमितो रथं=पारयन्तु इति ॥१९॥ देवस्याह^८
सवितुः प्रसवे इति नमस्कृत्य रथमातिष्ठति । 'बृहस्पतिना वाजजिता वाजं
जेषम् इति ॥२०॥ देवस्याह^९ सवितुः प्रसवे इति रथचक्रं ब्रह्मा-(ऽऽरोहति ।
बृहस्पतिना वाजजि-ता^{१०} वर्षिष्ठं नाक^{११} रुह्यम् इति ॥२१॥ देवस्याह^{१२}
सवितुः प्रसवे^{१३} इति ब्रह्माणं परेक्षमाणमध्वर्युर्यजमानं वाचयति । 'बृहस्पतिना
वाजजिता ब्रह्मणा वर्षिष्ठं नाक^{१४} रुह्यम् इति ॥२२॥ अश्ववाजनि
इत्यश्ववाजनीमादत्ते^{१५} । 'वाजिनि वा = जय इति ॥२३॥ अर्वाऽसि इत्यश्वान्
आक्षिपति^{१६} । 'हयोऽसि (सप्तिरसि वाजयसि इति ॥२४॥ अ-)न्ये दुन्दुभीनुप-

१. MHP 'मानं. २. MHP रथमपा'. ३--३. MHP 'मावर्तयर्दिति
[HP 'ति]. ४. MHP 'मृत. ५-५. MHP या ऊर्मि. ६-६. MHP
दुन्दुभीनात्त्वल्नाग्नी. ७. Cf. BaudhŚS XI.7 : 75.11. ८. M प्रसह.
९. MHP 'श्ववाजिनमा'. १०. MH क्षवति, P क्षवती.

तिष्ठन्ति' ॥२५॥ तान् इन्द्राय वाचं वदत इत्याह । 'इन्द्र' वाजं=वाज-
मजयत् इति ॥२६॥ एवमेवैनानोत्तमादधनन्नेत्यनुनिवर्तते रथः अग्नि-
रेकाक्षरेण 'वाचमुदजयत् इति' ॥२७॥ सप्तदश हिरण्यशल्कानाजिसूदभ्यः
प्रयच्छति उज्जयतामुज्जयतु इत्येतैः ॥२८॥ वाजिनो वाजजितः इत्येतामेव
त्रीनश्वान् बाह्रस्पत्यं चरुमवघ्रापयति । 'वाज' सरिष्यन्तो वाजं
जेष्यन्तो बृहस्पतेर्भागमवजिघ्रत इति ॥२९॥ अत्योऽसि इति दक्षिणायोग्यस्य
कर्णं आ जपति । 'हयोऽसि सतिरसि वाज्यसि इति ॥३०॥ [५]

आजिसूत आजिं धावत इति संप्रेषयति । 'दुन्दुभिसमाधाता दुन्दुभीन् समाहृत,
ब्रह्मन् वाजिना' साम गाय इति ॥३१॥ एतत् कुर्वन्ति ॥३२॥ आजिसूत आजिं
धावन्ति ॥३३॥ दुन्दुभिसमाधाता दुन्दुभीन् समाधनन्ति ॥३४॥ आवेष्ट्यमानो
रथचक्रे 'ब्रह्मा वाजिना' साम गायते ॥३५॥ वाजिनो वाजं धावत
इत्यनुमन्त्रयते ॥३६॥ मरुतां प्रगच्छत इति काष्ठां गमयति ॥३७॥ वाजेवाजेऽवत
वाजिनो नः इति चतसृभिरावर्तयति । 'धनेषु विप्रा=आपनीफणत् इति
॥३८॥ उत स्मास्य द्रवतस्तुरण्यतः इति चतुर्गृहीतेनावच्छिन्नहोममाहवनीये
जुहुयाद् यदि द्रवतामवच्छिद्यात्, उत स्मास्य द्रवतः इति यद्यद्रवताम् ।
'पर्णा न वे=तरित्रतः' स्वाहा इति ॥३९॥ आ मा वाजस्य प्रसवो जगम्याद्
इति रथविमोचनीयां जुहोति । 'आ द्यावापृथिवी=गम्याद् स्वाहा इति
॥४०॥ विमुञ्चन्त्येतस्या हुताया रथान् ॥४१॥ वाजिनो वाजजितः
इत्येतेषामेव त्रयाणामश्वानां बाह्रस्पत्यस्य चरोरुद्धृत्य दक्षिणेष्वक्षिकटेषु
निमार्ष्टि । 'वाज' ससृ=निमृड्ढ्वम् इति ॥४२॥ इयं वः सा सत्या 'सन्वामूद
इति' दुन्दुभीन् विमुञ्चन्ति । 'यामिन्द्रेण=वाजं' विमुञ्चध्वम् इति
॥४३॥ समाहरन्त्यस्मै हिरण्यशल्कानाजिसूतः ॥४४॥ तेषु समाह्रिय-
माणेषु अग्निरेकाक्षरेण वाचमुदजंषीत् इति सप्तदश स्रुवाहुतीजुहोति ॥४५॥
उदङ्यिष्टामुदजयिषुः इत्येताः ॥४६॥ अत्रैव यत्सतेऽतिशिष्यते तत् सुरोप-
यामं कृत्वा वाजसूदभ्यः प्रयच्छति ॥४७॥ यत्र वाजमुदजंष्टेन वस्ते

१. MHP दुन्दुमा भवतिष्ठति [P भवति तिष्ठ]. २. MHP तम्.
३-३. MHP 'त्याहतीन्द्रं. ४-४ MHP वाचमुञ्चयत्विति [M 'मुञ्च'].
५. MHP क्रनश्वान्. ६. MHP सरिष्यता. ७-७. MHP ब्रह्मवादिनां समा-
८. MP तरित्रता, H 'त्रते. ९. MH 'नीया. १०-१०. MP सन्वामूरदिति,
H 'मूरदिति. ११. MHP 'मुञ्चति. १२. P वाचं. १३. MHP तं.
१४. MHP 'सृङ्गायां.

परिक्रीणामि इत्येतैश्च हिरण्यशल्कैर्मधुग्रहेण च चात्वालस्यान्तेऽवरुढं
ब्रह्माणं यजमान उपसीदति ॥१८॥ [६]

तस्य ब्रह्मा भक्षयति मनसा त्वा वाचं भक्षयामि; प्राणेन चक्षुषा त्वा;
श्रोत्रेण भक्षयाम्यायुषे इति ॥१॥ एतच्च हिरण्यं^१ स्वरथं च ब्रह्मणे
ददाति ॥२॥ व्यादिशत्येन्द्रात्रथान्^२ ऋत्विग्भ्यः ॥३॥ यजमानस्यैव
हिरण्यशल्का भवन्ति यथा राजक्यणानि ॥४॥ उत्तरं वेद्या अ^३समृत्विजो
व्रजन्ति दक्षिणां^४ श्रोणिमाजिसृतः ॥५॥ आगत्याप उपस्पृश्य सोमग्रहा^५-
श्चावदानीयानि चोपस्थापयतः^६ ॥६॥ तान् ऋत्विग्भ्य उपधत्ते संतृच स्थ सं मा
मद्रेण पृङ्क्त इति ॥७॥ सुराग्रहा^७श्चानवदानीयानि च वाजसूदभ्यः
वि पृच स्थ वि मा पाप्मना पृङ्क्त इति ॥८॥ आरभमाणा^८ ऋत्विज
आयन्ति ॥९॥ न कतरेषाञ्चन भक्षयन्ति ॥१०॥ विमाथं कुर्वन् आजिसृतः
॥११॥ ते^९ सुराग्रहाणां भक्षयेयुः मनुरिह देवानजनयन् मनुर्विश्वमिदं जगत् ।
मनुरिह ज्योतिरभवत्तापसः पृथिवीक्षितः इति ॥१२॥ यदि न भक्षयेयुरेव-
मेवाभितो मार्जालीयं निनयेयुरिति ॥१३॥ एवमेवाभितो मार्जालीयं
निनयन्ति ॥१४॥ जीव^{१०} राजानं गायत इत्याह ॥१५॥ ते^{१०} ह मनुमेव^{१०}
गायेयुः ॥१६॥ आगत्य वाजाय स्वाहा इति द्वादश वाजप्रसवोयानि जुहोति ।
(^{१०}प्रसवाय स्वाहा); अपिजाय = अधिपतये स्वाहा इति ॥१७॥ दध्ना सर्क्-
षध^{११} संयोति ॥१८॥ वाजस्येमं प्रसवः सुषुवे अग्रे इत्यौदुम्बरेण स्रुवेण
सप्तान्नहोमान् जुहोति ॥१९॥ सोम^{११} राजानम् इति पात्रिया सप्तमीं जुहाति,
स्रुवेगोपयच्छत्यभिषेचनाय^{१२} । ^{१२}वण (मग्निमन्वारमामहे = बृहस्पतिम् इति
॥२०॥ जुहोति षट् पार्थीनि)^{१३} ॥२१॥ जुहोति षड्भूता(-नाम-)वेष्टोः
॥२२॥ पूर्वेण हविर्धाने अपरेणाहवनीयं प्राचीनग्रीवमुत्तरलोम कृष्णाजि-
नमास्तृणाति ॥२३॥ तस्मिन्नुपविशति यजमानः^{१४} प्रागाभुत् उपस्थं कृत्वा
॥२४॥ तं देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे इत्यौदुम्बरेण स्रुवेण पुर(-स्तात् शीर्ष-
तोऽभिषिञ्चति । ^{१५}अश्विनो =)म्या^{१५} ^{१६}सरस्व(-त्यं वा-)चो = मिषिञ्चामि

१. MHP 'शतीन्द्राव'. २. MHP चादावयतः ३. MHP आहरमाणा,
Ao.IV.162 : 51.7 : आर(म)माणा. ४. MHP तेन. ५-५. MHP
ते हनुमेव. ६. MHP स्रुवेणाप'. ७. See supra VIII.
50.5-6. ८. H वषट्. ९. MHP 'मानं. १०. Cf. supra
VIII.50.10.

इति ब्राह्मणम्; इन्द्रस्य त्वा साम्रा = षिञ्चामि इति राजन्यम्; बृहस्पतेस्त्वा
 सा = षिञ्चामि इति राजानम् ॥२५॥ सर्वेणैव सहाभिषिञ्चेत् ॥२६॥
 आमुखादन्ववस्त्राव्रयति ॥२७॥ षडेव पार्थानि जुहोति, षड् भूतानां (मवेष्टीः
 ॥२८॥॥ अयं यूपमायातयति यजमानायतनाद्) 'दोचोम् ॥२९॥ सप्तदश-
 भिर्वासोभिर्यूपो वेष्टितो भवति ॥३०॥ तूपरं चतुरश्रितं गोधूमस्य चषालं
 पर्यस्तं भवति ॥३१॥ आनयन्ति^१ पत्नीम् ॥३२॥ तामु त्वाह यजमानः
 जाय एहि सुवो (रोहाव इति)^२ ॥३३॥ रोहावहि सुवः इति साऽऽह ॥३४॥
 आ (युर्यज्ञेन कल्पताम्) इति प्रतिप्रस्याताऽऽरोहयेदतीदम् । 'प्राणो यज्ञेन =
 यज्ञो यज्ञेन कल्पताम् इति ॥३५॥ ह^३सः शुचिषद् इति चषालेनाभि-
 मिमीते^४ । 'वसुरन्तरिक्षसंवृहत् इति ॥३६॥ सुवर्देवा^५ अगन्म इत्येनां^६
 वाचयति । 'अमृता अभूम = राय (स्पोषः इति ॥३७॥ ऊष-) पुटेन अन्नाय त्वा
 (इति पुरस्तादध्वयुः) अन्नाद्याय त्वा इति दक्षिणतो ब्रह्मा वाजाय त्वा इति
 पश्चाद्धोता वाजजित्याय त्वा इत्युत्तरत उद्गाता सं प्रविध्यन्ति ॥३८॥
 ऋत्विजश्चानृत्विजश्चैतस्मिन् सरजस एतोत्याहुः ॥३९॥ यद्येति आयुर्यज्ञेना-
 कल्पत् इति । 'प्राणो यज्ञेन = यज्ञो यज्ञेना- कल्पत्' इत्येतैः ॥४०॥ अमृतमसि
 इति शतमाने प्रतितिष्ठति ॥४१॥ पुष्टिरसि इति बस्ताजिने ॥४२॥
 प्रजननमसि इति पृथिव्याम् ॥४३॥ एतस्मिन् काले दक्षिणेनाहवनीयमौदुम्ब-
 र्यासन्धुपकल्पता भवत्येतेनैव कृष्णाजिनेनास्तोर्णा ॥४४॥ तामारोहति
 यजमानः ॥४५॥ तस्यामुपविशति प्राङ्मावृत्त उपस्थं कृत्वाऽन्ततः ॥४६॥
 कृष्यं त्वा इत्याददते^७ ॥४७॥ क्षेमाय त्वा इति पूर्वेण सदो बिलं निदधाति
 ॥४८॥ इन्द्राय मरुत्वतेऽनुब्रूहि इति ॥४९॥ प्रसिद्धम् त्रिभिर्मरुत्वतीयेश्च-
 रति ॥५०॥ दक्षो राजन् इति मरुत्वतीयस्य भक्षम् ॥५१॥ प्रत्यवरोहति
 ॥५२॥ माहेन्द्रमन्वतिग्राह्या हूयन्ते पञ्चैन्द्राः ॥५३॥ तेषां भक्षः
 अस्मासु वाचमिन्द्रो दधात्वस्मासु वाचं देव इन्दुर्दधात्वस्मान् राय उत यज्ञाः
 सुवीराः^८ सचन्तामुपहृतो भक्षो मधुमां इन्द्रियावान् इति ॥५४॥ प्रसिध्यति
 माध्यन्दिन^९ सवनम् ॥५५॥ प्रसिध्यति तृतीयसवनमाऽऽग्रयणात् ॥५६॥

१. P. षिञ्चदा^१; see VIII.50.12. २. Cf. BaudhŚS XI.11 : 80.1-2; VaikhŚS XVII.14 : 245.13-14. ३. MHP नयन्ती.
 ४. MHP óm. ५. MHP 'नामिमितिमिमीते. ६. MHP इत्येनं.
 ७. MHP कल्प. ८. P 'ददे. ९. H oms.

आग्नयणं गृहीत्वाऽऽयतने पशुभिः प्रचरति ॥५७॥ तेषां नाना मनोना
 नाना हवीऽपि नाना प्रत्यभिमर्शा नानादेवत्यानाम् ॥५८॥ समानमेतत्
 प्राजापत्यानाम् ॥५९॥ सर्वंऽ समानमेषां वनस्पतिः स्विष्टकृद्दिश इडेति
 ॥६०॥ उक्त्यानि प्रणयन्ति ॥६१॥ प्रसिध्यन्त्युक्त्यानि ॥६२॥ षोडशिनं
 प्रणयति ॥६३॥ प्रसिध्यति षोडशी ॥६४॥ एवऽ स होतृचमसमनून्यध्वम्
 इत्याहाद्रवन्नध्वर्युः । °उल्लेतः सोमं मातिरीरिचः इति ॥६५॥ चतुर्गृहीते-
 नोत्तमऽ सावित्रऽ हुत्वा प्र ते नामानि शिपिविष्ट वोचम् इत्यप उपस्पृश्य
 ग्रहानभिमृशतः । °अद्य सुशिप्र सुदिनत्वे अह्नां पिव सोमं बृहता संविदानो
 वि विष्णो व्रीणि भुवना क्रमस्व इति ॥६६॥ प्रस्तरमादाय स्तोत्रेण द्रवति
 ॥६७॥ बृहतान्त्येन स्तुवते छन्दोगाः ॥६८॥ प्रत्यागृणाति ॥६९॥ एतद-
 तिरिक्तमुक्त्यम् उक्त्यं वाचीन्द्राय त्वा (इति)° द्रवति ॥७०॥ एहि यजमान
 इत्युक्त्वाऽध्वर्युः प्रपद्य हविर्धाने एतान् ग्रहान् व्यपनयते° चमसेषु दशदशसु
 सप्त होतृचमसेषु ॥७१॥ होतृचममन्वारभ्याश्रावयति ॥७२॥ ओ श्रावय
 इत्याह ॥७३॥ उक्त्यशा यज सोमानाम् इति ॥७४॥ वषट्कृते जुह्वति
 ॥७५॥ अनुवषट्कृते जुह्वति ॥७६॥ होतुराहुत्या स जुहोति ॥७७॥
 आयन्ति ॥७८॥ भक्षयन्ति अयं ते विष्णो मधुमान् देव भक्षो यं पीत्वा
 व्यक्रमथा° वरीयः । °त्रेधा पीत्वोरुणाय सोममात्मा पिता प्राणभृन्मेऽसि पीतः ।
 वर्चोदां त्वा तनुदां पयोदां स्वदितं त्वा शिपिविष्टवन्तऽ स भ्राज्याय° प्रसुतं
 भक्षयामि इति ॥७९॥ °सर्वंभक्षा अग्नीत्प्रसूता° मार्जयन्ते ॥८०॥ ह्रिन्व° मे
 गात्रा हरिवः इत्यात्मानं प्रत्यभिमृशन्ते ॥८१॥ पुनर्मे अश्विना युवं चक्षुरावत्त-
 मक्ष्योः° इत्यग्नीदौपयजान्झारानां°=होतृविष्णये निवपति ॥८२॥ द्वाविऽ-
 शत्या गुदैरुपयष्टोपसीदति ॥८३॥ द्वौ द्वावुपयजि प्रास्यति ॥८४॥ द्वाविऽ-
 शत्या विष्कलीभिः पत्नीः संयाजयन्ति ॥८५॥ प्रसिध्यति कर्म ॥८६॥
 सन्तिष्ठते वाजपेयः ॥८७॥ न कञ्चन प्रत्यवरोहेदित्याहुः° साभ्राज्यं
 नत्वेति ॥८८॥ [७] [इति द्वितीयोऽनुवाकः]

१. MP मरुल्ल°. २. MHP ग्रहा°. ३. MH अन्तां. ४. MHP °दाना.
 ५. MHP भुवनः. ६. MHP छन्दोगां. ७. MHP om. ८. MHP नयतः.
 ९. MHP °चमसे. १०. MHP सोमानम्. ११. P °क्रमावथा. १२. MHP
 वरीया. १३. M संभ्राज्या°, H सभ्राज्या°, P संभ्राज्या°. १४-१५. MHP
 °भक्ष्याग्नीत्प्रसूता इति. १५. P पित्व. १६. P °रादत्त°. १७. MHP
 abr; see V. 9.28. १८. MHP °रोहेत्या°.

तदाहुर्—न वाजपेययाजी कञ्चन प्रत्यवरोहेदप्रत्यवरोही हि भवति इति ॥१॥ 'तदु वा' आहुः—अपि वै स पुरुष आगच्छति यो न शक्योऽप्रत्यवरोहणाय भवत्याचार्यो वा दीक्षितो वा राजा वा पिता वा ॥२॥ तस्योपकृष्टं भवति परिमण्डलं चर्मकूर्चः षडुपानहो द्वाभ्यामन्तःशालं चरति, द्वाभ्यामग्नीन् परिचरति, द्वाभ्यामरण्यमुच्चरति ॥३॥ स यत्र (प्रत्यवरोहणा-)य भवति तदेतत् परिमण्डलं चर्मं दक्षिणत आहवनीयस्योपविशति ॥४॥ काममुपमुच्यास्ते कामं निर्मुच्य ॥५॥ स एवमेव चरत्या प्रत्यवरोहणीयात् ॥६॥ स एतस्मिन्नेव पक्ष उत्तरे वा प्रत्यवरोहणीयेन यजते ॥७॥ जुष्टे^१ देवयजने शालां^२ मीनन्ति ॥८॥ तस्योपकृष्टा भवन्त्यो-
दुम्बर्यासन्दो कशिपुकूर्चो^३ दीक्षणीय^४ निर्मन्थ्यम् ॥९॥ दक्षिणेनाहवनीय-
मौदुम्बरीमासन्दीं निदधाति ॥१०॥ तस्यां कशिपुकूर्चमास्तृणाति ॥११॥
तामारोहति ॥१२॥ यजमानोऽन्वारभते ॥१३॥ अन्वारब्धे जुहोति
पृथिव्या अधि वनस्पतिः वनस्पतेरन्तरिक्षमूर्ध्वमुत्सर्पतारुह स्वाहा इति ॥१४॥
अपोद्धरन्त्यासन्दीम् ॥१५॥ कशिपावासीनोऽन्वारभते ॥१६॥ अन्वारब्धे
जुहोति अन्तरिक्षादिवमगन्धिवो नाकमगन्धि दिवो नाकस्य पृष्ठात् सूवज्योति-
रगामहमूर्ध्वमुत्सर्पतारुह स्वाहा इति ॥१७॥ अपोद्धरन्ति ॥१८॥ कशिपुकूर्चं
आसीनोऽन्वारभते ॥१९॥ अन्वारब्धे जुहोति प्रेह्यभीहि धृष्णुहि न ते
वज्रो नि यऽसते इन्द्र नृभ्यऽ हि ते शव^५ ऊर्ध्वमुत्सर्पतारुह स्वाहा इति ॥२०॥
प्रसिद्धं दीक्षते ॥२१॥ [८]

प्रसिद्धं दीक्षते ॥१॥ स यत्र राजानं प्रत्यपोर्णुते तदेते उपानहो निर्मुच्येते ॥२॥ उत्करे^६ व्यस्यति ॥३॥ प्रसिद्धं^७ सन्तिष्ठत एष चतुष्टो-
मोऽग्निष्टोमः ॥४॥ तस्य द्वादशशतं दक्षिणाः ॥५॥ तासां यच्छतं^८
शतायुः पुत्रः^९ शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति ॥६॥ अथ यत्
द्वादश (स्तोत्राणि)^{१०} द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सर^{११} एव प्रति-
तिष्ठति ॥७॥ तदाहुः प्र वा एषोऽस्माल्लोकाच्च्यवते यो वाजपेयेन

- १-१ MHP तदुपा, Ao IV. 168:62.20: तद्. २. MHP जुष्ट.
३. MHP शाला. ४-४ MHP भवत्यौदुम्बर्योसन्दीपक. ५. MHP 'जीयां.
६. MHP शप. ७. H oms. ८. MHP यच्छतां. ९. P twice. १०. MHP
om. ११. H oms.

९.९.१७]

वाजपेयः

२६५

यजते ॥८॥ आर्जि धावन्ति ॥९॥ यूपं रोहति ॥१०॥ स यत्प्रत्यवरोहणी-
येन न यजेत पराङ्मुं लोकमारोहेत् प्रमायुकः स्यात् ॥११॥ अथ यदेता
आहुतीर्न जुहुयादपि ह तस्माल्लोकात् न प्रत्यवेयाद् योऽस्य वाजपेयाभि-
जितः ॥१२॥ स यत्प्रत्यवरोहणीयेन यजतेऽस्मिन्नेव तेन^० लोके प्रति-
तिष्ठति, नार्तिमाच्छति, सर्वमामुरेति ॥१३॥ अथ यदेता आहुतीर्जुहोति
तेन तस्माल्लोकात्प्रत्यवैति योऽस्य वाजपेयाभिजितः ॥१४॥ तस्य द्वादश
स्तोत्राणि द्वादश मासाः संवत्सरः, संवत्सर एव प्रतितिष्ठति ॥१५॥
तस्य चतुर्विंशतिः स्तुतशस्त्राणि चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः,
संवत्सर एव प्रतितिष्ठति ॥१६॥ अथ यच्चतुष्टोमोऽग्निष्टोमश्चतस्रो
दिशो दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति ॥१७॥ [९] [इति
तृतीयोऽनुवाकः]

इति वाजपेयः समाप्तः

[इति नवमः प्रपाठकः]

[अथ दशमः प्रपाठकः]

[अथ राजसूयः]

शिशिरे कक्षमुपोषति^१ ॥१॥ ता वसन्ता प्रसुवो भवन्ति ॥२॥ पञ्च-
 दशान्नः^२ ॥३॥ फल्गुभिः पौर्णमासीति दीक्षते ॥४॥ एका दीक्षा, तिस्र
 उपसदः पञ्चम्यां प्रसुतः ॥५॥ सन्तिष्ठत एष त्रिवृदग्निष्टोमो हिरण्य-
 दक्षिणः पवित्र दशान्नः^३ ॥६॥ फल्गुभिः पौर्णमासीत्यनुमत्यै पुरोडाशमष्टा-
 कपालं निर्वपति ॥७॥ ये प्रत्यञ्चः शम्याया अवशीयन्ते तान्नेऋतमेककपालं
 करोति ॥८॥ यदि नावशीयेरन्नपोहेत् ॥९॥ कालायै वा काण्डे उपकल्पयते
 विस्र^४सिकायै वा ॥१०॥ इमां दिशं दक्षिणां प्रतीची^५ स्वकृत^६ वेरिण^७
 स्पाशयन्ते प्रदरं^८ वा ॥११॥ उदपात्रं च नैऋतेनोत्परायन्ति ॥१२॥ स्वकृत
 इरिण एकोल्मुक^९ सादयित्वोप समादधाति प्रदरे वा ॥१३॥ कालायै वा
 काण्डाभ्यां विस्र^{१०}सिकायै वा ॥१४॥ एष ते निऋते भागः इत्यङ्गुष्ठयो-
 राधाय जुहोति । भूते हविष्मत्यसि मुञ्चेमम^{११}हसः स्वाहा इति ॥१५॥ कृष्णं
 वासः कृष्ण(तूष्णं)^{१२} दक्षिणा ॥१६॥ (अपः) परिषिच्याप्रतोक्षमाग्रन्ति ॥१७॥
 स्वाहा (न-)मो य इदं 'चकार इति' पुनरेत्य गार्हपत्ये स्नुवाहुति जुहोति ॥१८॥
 आनुमतेन प्रचरति ॥१९॥ धेनुं ददाति ॥२०॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥२१॥
 वसन्ति ॥२२॥ प्रातरादित्यं चरुं निर्वपति ॥२३॥ वरं ददाति ॥२४॥
 सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥२५॥ वसन्ति ॥२६॥ प्रातरा(ग्नावैष्णवमेकादश-
 कपालं निर्वपति ॥२७॥ वामनं^{१३} वहीं द(दाति ॥२८॥ सन्तिष्ठत)
 एषेष्टिः ॥२९॥ वसन्ति ॥३०॥ प्रातरग्नीषोमीयमेकादशकपालं निर्वपति
 ॥३१॥ हिरण्यं ददाति ॥३२॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥३३॥ वसन्ति ॥३४॥
 प्रातरेन्द्रमेकादशकपालं निर्वपति ॥३५॥ ऋषभं वहीं ददाति ॥३६॥
 सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥३७॥ वसन्ति ॥३८॥ प्रातराग्नेयमष्टाकपालं निर्वप-

१. M 'मुपोष', H कक्षामुपो'. २. MP दशाहुतं. ३. MHP दश
 इत्. ४. H twice. ५. MH वेरणं, P वरिणं. ६. MHP प्रमरं. ७. MHP
 om; cf BaudhSS XII, 1:86.3. ८-८. MHP च करोति. ९. Cf
 BaudhSS XII, 2:86.9.

त्ये-(न्द्रं दधि ॥३९॥ ऋषभं वहीं ददाति ॥४०॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥४१॥
 वसन्ति ॥४२॥ प्रातरैन्द्राग्नं द्वादशकपालं निर्वपति^१ वैश्वदेवं चरुम्
 ॥४३॥ प्रथमजं वत्सं ददाति ॥४४॥ स^२=प्रातः सोम्यं श्यामाकं चरुं
 निर्वपति ॥४५॥ वासो ददाति ॥४६॥ सन्ति^३=प्रातः सरस्वत्यै चरुं
 निर्वपति ॥४७॥ वत्सतरीं ददाति ॥४८॥ सन्ति^४=न्ति ॥४९॥ प्रातः सरस्वते
 चरुं निर्वपति ॥५०॥ वत्सतरं ददाति ॥५१॥ सन्तिष्ठत ए-(षेष्टिः ॥५२॥ वसन्ति
 ॥५३॥ चातुर्मास्या-^५न्यधिगच्छेयुः ॥५४॥ समानमहः^६ सारस्वताभ्यां
 यजते ॥५५॥ आरम्भणीययेष्ट्या^७ यदि नाभिप्राप्त्युरन्वह^८ सारस्वता-
 भ्याभिष्ट्वोत्तरे द्युरारम्भणीययेष्ट्या^७ यजते ॥५६॥ तदहः प्र-(चर्यं) सन्ति-
 (ष्ठते) न यजते ॥५७॥ वसन्ति ॥५८॥ प्रातः पौर्णमासेन यजते ॥५९॥
 वसन्ति ॥६०॥ प्रातरिन्द्राय सुत्राम्णे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपति
 ॥६१॥ तस्य प्रक्षतशकल इध्मः ॥६२॥ वसन्ति ॥६३॥ प्रातरिन्द्राया^९-
 होमुचे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपति ॥६४॥ तस्याप्र-(क्षतशकल इध्मः
 ॥६५॥ वसन्ति ॥६६॥ एतान्यहानि वैश्वदेवेनेष्ट्वैताभ्यामेव हविर्भ्यां^{१०}
 चतुरो मासो^{११} यजते ॥६७॥ अमावास्यायामेवामावास्यं यजते, पौर्णमास्यां
 पौर्णमासीम् ॥६८॥ अधिगच्छति वरुणप्रधासान् ॥६९॥ तैर्यजते ॥७०॥
 तैरिष्ट्वा श्वेतैर्युक्तं^{१२} श्वेताभिधानं^{१३} रथं ददाति सुत्राम्ण एषा दक्षिणा
 ॥७१॥ एषा तस्य योनिर्नयनस्या-(तिप्रैति ॥७२॥ एता-^{१४}भ्यामेव
 हविर्भ्यां^{१५} सर्वमाश्विनं यजते ॥७३॥ अधि-^{१६}गच्छ-(ति सा-^{१७})कमेधान् ॥७४॥
 तैर्यजते ॥७५॥ तैरिष्ट्वा^{१८} कृष्णैर्युक्तमनभिहितं^{१९} रथं ददात्य^{२०} होमुच
 एषा दक्षिणा ॥७६॥ एषा तस्य योनिर्नयनस्यातिप्रैति ॥७७॥ एताभ्यामेव
 हविर्भ्यां^{२१} सर्वं कार्तिकं यजते ॥७८॥ अधिगच्छति शुनासीरीयम् ॥७९॥
 तेन यजते ॥८०॥ तेनेष्ट्वा द्वादशगव^{२२} (सीरं दक्षिणाऽध्वर्य-^{२३})वे^{२४} ददाति
 ॥८१॥ (एषा तस्य योनिर्नयनस्या-^{२५})तिप्रैति ॥८२॥ एताभ्यामेव हविर्भ्यां^{२६}

१. See TS I. 8.10-11. २. MHP abr; see above S 21-22.

३. MHP abr; ibid. ४. MHP abr; ibid. ५. MHP समागमहः.

६. MHP 'णीयययेष्ट्ये. ७. MH सर'. ८. MHP 'णीयययेष्ट्या.

९-९. MHP व्यापरो. १०. See TS I.8.7.1. ११. MHP om; मिप्रैति

for तिप्रैति.

सर्वं च मार्गशीर्षं यजते तैषस्य च पञ्चविंशतिः रात्रीः ॥८३॥ अथेन्द्रतुरीयः हविर्निर्वपत्याग्नेयमष्टाकपालम् ॥८४॥ [१]

रीद्रं गावीधुकं^१ चरुमैन्द्रं दधि वारुणं यवमयं चरुम् ॥९॥ वहिनीं धेनुं ददाति ॥२॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥३॥ वसन्ति ॥४॥ प्रातर्यतरस्येतयोर्हविषः कालो भवति तस्य परिहिते प्राशिन्न आहनीयस्य प्रथयित्वाऽङ्गारान् पञ्चेध्मानत्यादधाति पालाशं पुरस्तान्नैयग्रोधं^२ दक्षिणत आश्वत्थं पश्चादी-दुम्बरमुत्तरतः प्लाक्षं^३ मध्ये ॥५॥ तान् ये देवाः पुरःसदः इति पञ्चभिः पञ्चगृहीतेनाभि जुहोति । (अग्निनेत्रा दक्षिणसदो यमनेत्राः पश्चात्सदः सवितृनेत्रा उत्तरसदो वरुणनेत्रा उपरिसदो बृहस्पतिनेत्रा रक्षोहणस्ते नो पान्तु ते नोऽवन्तु तेभ्यो नमस्तेभ्यः स्वाहा इति)^४ ॥६॥ समूढः^५ रक्षः इत्येनां मध्यममुपदधाति । *सन्दग्धः^६ रक्ष इदमहः^७ रक्षोऽभि^८ सं दहामि इति ॥७॥ अग्नये रक्षोऽग्ने^९ स्वाहा इति पञ्च स्नुवाहुतीर्जुहोति । *यमाय रक्षोऽग्ने स्वाहा, सवित्रे रक्षोऽग्ने स्वाहा, वरुणाय *रक्षोऽग्ने स्वाहा^{१०}, बृहस्पतये रक्षोऽग्ने स्वाहा, बृहस्पतये दुवस्वते रक्षोऽग्ने स्वाहा इति ॥८॥ प्रष्टिवाहिनः^{११} रथं ददाति । ९॥ मन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥१०॥ एतस्यै सः^{१२} स्थामन्वपामार्गसक्तूः^{१३} श्रोपकल्पयते पालाशं च स्नुवम्^{१४} ॥११॥ इमां दिशमुत्तरां प्रतीचीः^{१५} स्वकृतं वेरिणः^{१६} स्पाशयन्ते प्रदरं^{१७} वा ॥१२॥ उदपात्रं चापामार्गसक्तुमिहत्परायन्ति ॥१३॥ स्वकृत इरिणः^{१८} एकोल्मुकः^{१९} सादयित्वोपसमादधाति प्रदरे वा ॥१४॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे इति पालाशेन स्नुवेणापामार्गसक्तून् जुहोति । *अश्विना बाहुभ्यां=भ्याः^{२०} रक्षसो वधं जुहोमि स्वाहा इति ॥१५॥ हतः^{२१} रक्षोऽवधिष्म^{२२} रक्षः इति स्तुवं प्रक्षिणोति ॥१६॥ यद्वस्ते तद्ददाति ॥१७॥ अपः परिषिच्या-प्रतीक्षमायन्ति ॥१८॥ एतावदेवैतदहः^{२३} कर्म भवति ॥१९॥ वसन्ति ॥२०॥ प्रातर्देविकाहवोः^{२४} षि निर्वपति धात्रे पुरोडाशं द्वादशकपालम् अनुमत्यै चरुः^{२५} राकायै चरुः^{२६} सिनोवालयै चरुं कुह्वै चरुम् ॥२१॥ मिथुनौ गावौ

१. P गावीधुं. २. MP °न्य. ३. ३MH प्लाक्षं. ४. MHP om.
५. MHP रक्षोभिः. ६. MH रक्षो मेघ्न. ७-७. MHP om. ८.
MHP ध्रुवम्. ९. M वैरिणं, H वैरणं, P वेरणं (corrected as वैरणं
in red ink). १०. MHP प्रमरं. ११. P इरिणो. १२. MP एकोयुं, P
मुं. १३. MP वधिष्ट. १४. MHP तदहं.

ददाति ॥२२॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥२३॥ वसन्ति ॥२४॥ प्रातस्त्रि-
 ष्युक्तानां^१ प्रथमं^२ हविर्निर्वपति—आग्नावैष्णवमेकादशकपालमन्द्रावैष्णव-
 मेकादशकपालं वैष्णवं त्रिकपालम् ॥२५॥ वामनं वहीं ददाति ॥२६॥
 सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥२७॥ वसन्ति ॥२८॥ प्रातस्त्रिष्युक्तानां द्वितीयं^३
 हविर्निर्वपति—अग्नीषोमीयमेकादशकपालमिन्द्रासोमीयमेकादशकपालं^४
 सौम्यं चरुम् ॥२९॥ बभ्रुं ददाति ॥३०॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥३१॥ वसन्ति
 ॥३२॥ प्रातस्त्रिष्युक्तानां तृतीयं^५ हविर्निर्वपति—सौमापौष्णं चरुमैन्द्रा-
 पौष्णं चरुं पौष्णं चरुम् ॥३३॥ श्यामं ददाति ॥३४॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः
 ॥३५॥ वसन्ति ॥३६॥ प्रातर्वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपति ॥३७॥ हिरण्यं
 ददाति ॥३८॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥३९॥ वसन्ति ॥४०॥ प्रातर्वरिणं
 यवमयं चरुं निर्वपति ॥४१॥ अश्वं ददाति ॥४२॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥४३॥
 'एतदहर्वरिणेनेष्ट्वा रत्निनः'^६ समवस्यन्ति ॥४४॥ तेषामनाहिताग्नीना-
 मग्न्याधेयस्य मीमांसा^७ ॥४५॥ सूतग्रामणीनां च क्षत्तसंग्रहीतृणं च इतः
 प्रथमं जज्ञे अग्निः^८ इत्येवैषां मथित्वाऽऽनोन् विहरेत् । 'स्वाद्योनेरधि'
 जातवेदाः=बहुतु प्रजानन् इति ॥४६॥ अग्न्याधेयमेव ब्राह्मणस्य च राजन्यस्य
 (च ॥४७॥)^९ एतस्मिन् काल आहनीय आमात्यो^{१०} गार्हपत्ये भागदुघो
 रत्निनो^{११}ऽन्वाहार्यपचने ॥४८॥ परिवृत्त्या अग्न्याधेयमीमांसा^{१२} ॥४९॥
 सूतकार्गिमाहरेयुरिति तदेकम् ॥५०॥ 'प्रदाव्यमाहरेयुरिति तदेकम् ॥५१॥
 येन मृतं दहन्ति तमाहरेयुरिति तदेकम् ॥५२॥ 'येनैवैतत् स्त्रिय'^{१३} उपस्थं
 कल्पयन्ते तमाहरेयुरिति तदेकम् ॥५३॥ 'येव जातु न सुषुवे'^{१४} तस्यै गृहा-
 दग्निमाहृत्य तमेकाग्निमेवेन्धीत ॥५४॥ वसन्ति^{१५} ॥५५॥ प्रातः ॥५६॥
 [२]

बार्हस्पत्यं चरुं निर्वपति ब्रह्माणो गृहे ॥१॥ शितिपृष्ठं ददाति ॥२॥

१. H त्रिषं सुक्तानां २. H. तृतीयं. ३-३. MHP वारुणेनेष्ट-रत्निनः.
 ४. MHP जनेरिति. ५. MHP 'रयि. ६. MHP give रेवास्या
 after the broken text which is not clear. ७-७. MHP
 'पत्यो भागदुत्त्वाग्निनर [P 'ग्नीर'] ८-८. H oms. ९-९. HMH
 'वैतस्त्रिय, P वैनं त्रिय; thus Ao IV. 169:63.9. १०. MHP सुषुवत्.
 ११. MHP वन्ति.

‘पालाश इध्मः’ ॥३॥ अयं नो राजा वृत्रहा इत्याह सऽस्थामनु हविषो
 ब्रह्मा । ‘राजा भूत्वा वृत्रं वध्याद् इति ॥४॥ आगत्येन्द्राय सुत्राम्णे पुरोडाश-
 मेकादशकपालं निर्वपति स्वेष्ट्वग्निषु ॥५॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥६॥
 वसन्ति ॥७॥ प्रातरैन्द्रमेकादशकपालं निर्वपति राजन्यस्य गृहे ॥८॥
 ऋषभं ददाति ॥९॥ नैत्यग्रोध इध्मः ॥१०॥ अयं नो राजा वृत्रहा
 इत्याह सऽस्थामनु हविषो राजन्यः । ‘राजा=वध्याद् इति ॥११॥ आगत्ये-
 न्द्रायाऽहोमुचे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपति स्वेष्ट्वग्निषु ॥१२॥
 सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥१३॥ वसन्ति ॥१४॥ प्रातरादित्यं चरुं निर्वपति
 महिष्ये गृहे ॥१५॥ धेनुं ददाति ॥१६॥ फलग्रह्ये बदर्या इध्मः ॥१७॥
 अयं नो राजा वृत्रहा इत्याह सऽस्थामनु हविषो महिषी । ‘राजा=वध्याद्
 इति ॥१८॥ आगत्येन्द्राय सुत्राम्णे=एषेष्टिः ॥१९॥ वसन्ति ॥२०॥
 प्रातर्नैऋतं चरुं निर्वपति परिवृक्त्ये गृहे कृष्णानां व्रीहीणां नखनिर्मिन्नम्
 ॥२१॥ तमेकस्मिन्नेवाग्नौ श्रपयित्वा नैऋतीभ्यामृग्भ्यामुपस्तीर्णाभिघारितं
 दविहोमं जुहोति यत्ते देवी निऋतिराबबन्ध, यस्यास्ते अस्याः क्रूर आसञ्जु-
 होमि इति ॥२२॥ कृष्णां कूटां ददाति ॥२३॥ ‘अपर्णायै शुष्काग्रायै’
 बदर्या इध्मः ॥२४॥ अयं नो राजा वृत्रहा इत्याह सऽस्थामनु हविषः परि-
 वृक्ती । ‘राजा भूत्वा=वध्याद् इति ॥२५॥ आगत्येन्द्रायाऽहोमुचे=प्रात-
 राग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति सेनान्यो गृहे ॥२६॥ हिरण्यं ददाति ॥२७॥
 खादिर इध्मः ॥२८॥ अयं नो राजा वृत्रहा इत्याह सऽस्थामनु हविषः
 सेनानीः । ‘राजा=आगत्येन्द्राय सुत्राम्णे पुरोडाशमेकादशकपालं नि’=
 प्रातर्वाणिं दशकपालं निर्वपति सूतस्य गृहे ॥२९॥ महानिरष्टं ददाति ॥३०॥
 आश्वत्थ इध्मः ॥३१॥ अयं नो राजा वृत्रहा इत्याह सऽस्थामनु हविषः
 सूतः । ‘राजा=गत्येन्द्रायाऽहोमुचे=प्रातर्मास्तं सप्तकपालं निर्वपति
 ग्रामण्यो गृहे ॥३२॥ पृश्निं ददाति ॥३३॥ औदुम्बर इध्मः ॥३४॥ अयं

१-’ P पालाशमिध्मम्. २. MHP wrongly ins महिषो between
 हविषो and राजन्यः. ३-३. MHP वध्यादिगत्ये. ४. MHP abr;
 see above S 12-13. ५. MHP °कस्मिन्नेकागौ. ६-६. MHP
 शुष्काग्रायै ये; Ao IV. 170:64.5 : पर्णायै शुष्का. ७. MHP abr;
 see above S 12-13. ८. MHP abr; see above S 4. ९. MHP
 abr; see above S 12-13

नो = हविषो ग्राणणी । 'राजा = गत्येन्द्राय सुत्राम्णे = प्रातः सावित्रं
द्वादशकपालं निर्वपति क्षतुगृहे ॥३१॥ उपध्वस्तं ददाति ॥३६॥ प्लाक्ष
इध्मः ॥३७॥ अयं नो राजा = हविषः क्षत्ता । 'राजा = गत्येन्द्रायाऽ-
होमुचे = प्रातराश्विनं द्विकपालं निर्वपति संग्रहीतुगृहे ॥३८॥ सवात्यो
ददाति ॥३९॥ सऽस्थापिनोर्ध्वक्षयोरिध्मः' ॥४०॥ अयं नो = हविषः
संग्रहीता । 'राजा = गत्येन्द्राय सुत्राम्णे = प्रातः पौष्णं चरुं' निर्वपति
भागदुघस्य गृहे ॥४१॥ श्यामं ददाति ॥४२॥ क्षामापाकांश्च इध्मः ॥४३॥
अयं नो = हविषो भागदुघः । 'राजा = गत्येन्द्रायाऽहोमुचे = प्राता
रौद्रं गावोधुकं चरुं' निर्वपत्यक्षावापस्य गृहे ॥४४॥ शबलमुद्गारं ददाति
॥४५॥ रौहिषाण इध्मः ॥४६॥ अयं नो = हविषोऽक्षावापः । 'राजा =
गत्येन्द्राय सुत्राम्णे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपति स्वेध्वग्निषु ॥४७॥
सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥४८॥ एतान्यहानि (प्रशिद्धमेवास्य)' श्वेताऽ' श्वेतवत्साऽ'
स्वयं दोग्धि, स्वयमातनक्ति स्वयं मश्नाति' स्वयमश्वत्थस्य शाखामववृश्च्य
चतुःस्रकिचमसं करोति ॥४९॥ एतस्यै पयो निघातवा आह ॥५०॥ वसन्ति
॥५१॥ प्रातर्मैत्राबार्हस्पत्यऽ' हविर्निर्वपति ॥५२॥ श्वेतायै श्वेतवत्सायै दुग्धे
स्वयमू-(तै) स्वयं मथित आज्य आश्वत्ये पात्रे चतुःस्रको स्वयमवपन्नायै
शाखायै कर्णाऽ'श्वाकर्णाऽ'श्च तण्डुलान्वि चिनोति । अथ वै भवति ये
कर्णाः स पयसि बार्हस्पत्यो, येऽकर्णाः स आज्ये' मैत्रः ॥५३॥ मैत्रेण
बार्हस्पत्यमपिदधाति ॥५४॥ एतच्छृत' एव 'मैत्रेण नैवारं' बार्हस्पत्यं
मेक्षयति ॥५५॥ बार्हस्पत्येन पूर्वेण प्रचरति मैत्रेणोत्तरेण ॥५६॥ स्वयंकृता
वेदिर्भवति स्वयदिनं बर्हिः स्वयंकृत इध्मः ॥५७॥ एतामेव श्वेताऽ'
श्वेतवत्सां दक्षिणां ददाति ॥५८॥ (सन्तिष्ठत एषेष्टिः) ॥५९॥ एत-(न्यहानि
वैश्व-)'देवेनेष्ट्वैताभ्यामेव हविर्भ्यां चतुरो मासो यजते ग्रैष्मान् ॥६०॥
अधिगच्छति वरुणप्रघासान् ॥६१॥ तैर्यजते ॥६२॥ तैरिष्ट्वैताभ्यामेव
हविर्भ्यां चतुरो मासो यजते वार्षिकान् ॥६३॥ अधिगच्छति साक-(मेघान्
॥६४॥ तैर्यजते ॥६५॥ तैरिष्ट्वैताभ्यामेव हविर्भ्यां' सर्वं का-(र्तिकं

१ MHP 'नोर्ध्वक्षयो' thus Ao IV.170:64.7. २. Cf BaudhŚS XII. 5:72.9-10. ३. MHP न त्वेताङ्. ४. MHP मश्नन्ति. ५. Cf BaudhŚS XII. 6:92.12-14; 93.1-3. ६. MHP एतच्छप. ७-७ MHP मैत्रे वो वारं.

यज-ते ॥६६॥ अधिगच्छति शुनासीरीयम् ॥६७॥ तेन यजते ॥६८॥
 तेनेष्ट्वेताभ्यामेव हविर्भ्यां^१, सर्वं च मार्गशीर्षं यजते, तैषस्य च
 पञ्चविंशति^२ रात्रीः ॥६९॥ इन्द्रतुरीयमेकं^३ पञ्चेध्ममेकं देविकाहविरैकं
 त्रिषंयुक्तानां^४ द्वे ॥७०॥ तस्य द्वा(-दश कपालं) वैश्वानरं वारुणं (यवमयं
 चरुमेका-)दश च रत्तिना^५ हवीं^६षि ॥७१॥ तदेस्य माघस्य परपक्ष
 इष्टो भवति ॥७२॥ अथास्य 'दावानुमतप्रतिवल्कैर्दशभिर्हविर्भिरिष्टं भवति
 ॥७३॥ पञ्चाहान्युच्छिष्यन्ते ॥७४॥ तेषु सोमः ॥७५॥ वसन्ति ॥७६॥
 प्रातर्दीक्षते ॥७७॥ वसन्ति ॥७८॥ प्राता राजानं क्रोणाति ॥७९॥
 तं क्रीत्वाऽपो (निषिच्य तस्या-)र्धं^७ शार्दूलचर्मणोपनद्ध ब्रह्मणो गृहं
 नयन्ति ॥८०॥ प्रसिद्धमितरस्मा आतिथ्यं निर्वपति ॥८१॥ तमेतं त्र्यहमाप्या-
 यनकाल आहरन्ति ॥८२॥ प्रसिध्यति कर्माऽऽग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशात्
 ॥८३॥ अग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशेन सह देवसुवां हवीं^८षि निर्वपति अग्नये
 गृहपतये (इत्य-)ष्टवेतानि ॥८४॥ प्रेषवान् पशुपुरोडाशः ॥८५॥ अनुब्रूहि
 ॥८६॥ यज इतीतरेषां^९ हविषामुपांशु ॥८७॥ समानः प्रेषवान् स्विष्टकृत्
 समानीडा ॥८८॥ उपहूतायामिडायां सविता त्वा प्रसवानां^{१०} सुवताम्
 इत्येनमाह । 'अग्निगृहपतीनां = धर्मपतीनाम् इति ॥८९॥ ये देवा देवसुवः
 स्य इत्यस्य दक्षिणं^{११} हस्तं गृह्णाति । 'तं' इममामुष्यापणमन = ब्राह्मणानां^{१२}
 राजा इति ॥९०॥ प्रति त्वं नाम राज्यमघायि इति द्वाभ्यामाज्येन मुखं
 विमृष्टे । 'स्वां तनुवं' = आनङ् इति ॥९१॥ विष्णोः क्रमोऽसि विष्णोः =
 विक्रान्तमसि इति विष्णुक्रमान् प्रक्रम्य वसन्ति ॥९२॥ प्रसिध्यति कर्म ॥९३॥
 प्रातःसवनीयैः पुरोडाशैः सह मास्त एकविंशतिकपालः श्रप्यते ॥९४॥
 तस्य कपालानामुपधानम् ॥९५॥ इमं च शुक्रं ज्योतिश्च इत्येती गणाव-
 भितोऽरण्येऽनुवाक्यं गणं मध्यत उपदधाति ॥९६॥ अथास्येता गृहीताः
 सपात्रा आपः ॥९७॥ वसन्ति ॥९८॥ या ऋत्विया^{१३} सतेषु^{१४} या आपस्ता^{१५}
 एव द्रुत्वौषसं प्रतिप्रस्थाता पूर्वोणानुखातान्^{१६} कूपान् खनति ॥९९॥ तदेता
 आप उवेका क्लिप्नन्ति, एका नयति, उवेका निधत्ते ॥१००॥ प्रसिद्धमेवा-
 ध्वर्युश्चतुर्गृहीतेनापामर्धमेति ॥१०१॥ प्रभ्वाज्यमाज्यस्थाल्यामाहरमाणानां^{१७}

१. MP °मेतं, H °मेव. २. MHP त्रिषं युयुक्ता. ३. P दानुमत.
 ४. MHP om. ५-५. MHP सान्तनवं. ६. MHP मृतलिया. ७. MHP
 सुतेषु. ८. MHP om ता. ९. MHP पूर्वोनुखातं. १०. MHP स्थाल्या
 हर°.

यन्ति ॥१०२॥ सुवं चोन्नयन्ते ॥१०३॥ निग्राभ्य एकधनान् पात्रेजनानि
चतुर्गृहीतं गृह्णीतेऽध्वयुः ॥१०४॥ प्रचरण्यां तज्जुहोति ॥१०५॥ [३]

अर्थतः स्थ, राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रं दत्त स्वाहा इति वहन्तीषु ॥१॥ राष्ट्रदाः
स्थ राष्ट्रममुष्मं दत्त इत्युन्नयते नौमन्थेन^१ ॥२॥ अपां पतिरसि, राष्ट्रदा असि
राष्ट्रं देहि स्वाहा इत्यपां पतिषु परियजन्तीषु ॥३॥ राष्ट्रदा असि राष्ट्रममुष्मं
देहि इत्युन्नयते यत्तत्र दारु गृह्णाति तस्य पात्रेण^२ ॥४॥ वृषास्यूर्मौ राष्ट्रदा
असि राष्ट्रं देहि स्वाहा इति जुहोत्यूर्मासु ॥५॥ राष्ट्रदा असि राष्ट्रममुष्मं
देहि इत्युन्नयते यदेव तत्र दारु गृह्णन्ति तस्य पात्रेण ॥६॥ वृषसेनोऽसि,
राष्ट्रदा असि राष्ट्रं देहि स्वाहा इति जुहोति वार्षसेनीषु विक्रान्तीषु ॥७॥
राष्ट्रदा असि राष्ट्रममुष्मं देहि इत्युन्नयते यदेव तत्र दारु गृह्णन्ति तस्य पात्रेण
॥८॥ व्रजक्षितः स्थ, राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रं दत्त स्वाहा इति जुहोति कूप्यासु ॥९॥
राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रममुष्मं दत्त इत्युन्नयते कूपावरणेन ॥१०॥ मरुतामोजः स्थ,
राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रं दत्त स्वाहा इति जुहोति ध्रुवक्षितेषु ॥११॥ राष्ट्रदाः स्थ
राष्ट्रममुष्मं दत्त इत्युन्नयतेऽशनिहतस्य वृक्षस्य पात्रेण ॥१२॥ सूर्यवचंसः स्थ,
राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रं दत्त स्वाहा इति जुहोति परिदृशिनयासु ॥१३॥ राष्ट्रदाः
स्थ राष्ट्रममुष्मं दत्त इत्युन्नयते शुक्रपात्रेण ॥१४॥ सूर्यत्वचसः स्थ, राष्ट्रदाः
स्थ राष्ट्रं दत्त स्वाहा इति जुहोत्यातपति^३ वर्षन्तीषु ॥१५॥ राष्ट्रदाः स्थ
राष्ट्रममुष्मं दत्त इत्युन्नयते 'क'मस्थालेन ॥१६॥ मान्द्राः^४ स्थ, राष्ट्रदाः स्थ
राष्ट्रं दत्त स्वाहा इति जुहोति ह्लादिनीषु ॥१७॥ राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रममुष्मं दत्त
इत्युन्नयते वरुणस्य^५ पात्रेण ॥१८॥ वाशाः स्थ (राष्ट्रदाः स्थ)^६ राष्ट्रं दत्त
स्वाहा इति जुहोति स्थावरासु ॥१९॥ राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रममुष्मं दत्त इत्युन्नयते
नैयग्राधेन^७ पात्रेण ॥२०॥ शक्वरीः स्थ राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रं दत्त स्वाहा इति
जुहोति (गोरु-)'व्यासु ॥२१॥ राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्र-ममुष्मं दत्त इत्युन्नय-ते^८

१. Cf BaudhŚS XVIII. 46:402-9; ŚB II. 3.3.15; JB. I 175; Ao IV. 170:65 24-25. नौमन्थेन. २. P पात्र. ३. MHP 'त्वति. ४. MHP तं सस्थालेन. thus Ao IV. 171:65.2. ५. MHP मना. ६. MH वरुणस्य. ७. MHP om. ८. MP नय्यग्रो. ९. Cf BaudhŚS XII. 8:97.12. १०. MHP w ongly give the text चमसेन = जुहात before गृष्टिवन्धनेन, which has been given below as S 26-29.

गृष्टिबन्धनेन ॥ २२ ॥ विश्वभृतः^१ स्थ, राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रं दत्त स्वाहा
 इति जुहोति पयसि^२ ॥ २३ ॥ राष्ट्रदाः स्थ (राष्ट्रममुष्मं दत्त इत्युन्नय-)ते
 गोदोहनेन ॥ २४ ॥ जनभृतः^३ स्थ, राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रं दत्त स्वाहा इति जुहोति
 दधनि ॥ २५ ॥ राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रममुष्मं दत्त इत्युन्नयते चमसेन ॥ २६ ॥
 अग्नेस्तेजस्याः स्थ, राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रं दत्त स्वाहा इति जुहोत्याज्ये ॥ २७ ॥
 राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रममुष्मं दत्त इत्युन्नयत आज्यस्थाल्या ॥ २८ ॥ अपामोषवीना^४
 रसः स्थ, राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रं दत्त स्वाहा इति जुहोति^५ मधुनि^६ ॥ २९ ॥
 राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रममुष्मं दत्त इत्युन्नयते यस्मिन् वृक्षे मधु विन्दन्ति तस्य
 पात्रेण ॥ ३० ॥ आपो देवी मधुमती = अराती राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रं दत्त स्वाहा
 इति जुहोति सारस्वतीषु ॥ ३१ ॥ राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रममुष्मे दत्त इत्युन्नयते
 ॥ ३२ ॥ [४]

औदुम्बरेण चतुःश्रकिना पात्रेण ॥ १ ॥ आयन्ति ॥ २ ॥ स यत्रापोऽ-
 ध्वयुर्वंसतीवरीष्ववनयति^१ चात्वालस्यान्ते तदेता अपः देवीरापः सं
 मधुमतीमधुमतीभिः सृजध्वम् इति समाने सते करोति प्रतिप्रस्थाता । *महि
 वचः क्षत्रियाय वन्वाना इति ॥ ३ ॥ पूर्वेण निग्राभ्याः^२ प्रपद्यायन्त्यपरेण
 वसतीवरीष्वचैकधनाश्च^३ ॥ ४ ॥ तिष्ठन्त्येवैता आपः ॥ ५ ॥ प्रसिद्धमेवाध्वयुः
 स^४ स्राव^५ हुत्वोक्थ्यं कृतं कृत्वा प्रपद्यते ॥ ६ ॥ प्राजापत्यं दधिग्रहं
 जुहोति ॥ ७ ॥ तदेता अपः अनाघृष्टा सीदतोजस्वतीः^६ इत्यन्तरा होतुश्च
 धिष्णिय ब्राह्मणाच्छ^७ सिनश्च सादयति । *महि वचः क्षत्रियाय दधतीः
 इति ॥ ८ ॥ तदाभ्यश्चत्वारि^{१०} च वायव्यान्युपनिधायान्द्रवति हिरण्मयं
 सन्द^७ श^८ शतमानं च ॥ ९ ॥ अग्निः^{११} प्रातःसवने पात्वस्मात् इति वसती-
 वरीणां^{१२} तृतीयमवनयतः ॥ १० ॥ अपरस्मिन् कलशे तदन्वेकधनमान-
 यन्ति ॥ ११ ॥ ऋजुभिरभिषवः^{१३} ॥ १२ ॥ प्रसिद्धं ग्रहा गृह्यन्ते आऽऽग्रय-
 णात् ॥ १३ ॥ आग्रयणं गृहीत्वाऽप उपस्पृश्य पूर्वेण परिद्रवति ॥ १४ ॥ अग्नि-

१. MHP भृत्. २. P repeats राष्ट्रदा स्थ राष्ट्रं दत्त स्वाहेति जुहो^१
 after पयसि and there after the text is broken. ३. P जनभृद.
 ४. H oms. ५. MHP twice. ६. MHP यत्रादो^१ तीर्वरीष्यव^१.
 ७. MHP निग्राभ्यां. ८. P वसन्ती. ९. MHP *जस्वती. १०. H ताम्य.
 ११. MHP अग्नि. १२. MHP वरीणास्तृ. १३. MHP *षव.

१०.५.५१]

राजसूयः

२७५

भृष्टमसि वाचो बन्धुः इति हिरण्येन सन्दं^१शेन शत(-मान-)^२मादत्ते ।
 'तपोजाः सोमस्य वात्रमसि इति ॥१५॥ शुक्रा वः शुक्रेणोत्पुनामि
 इत्येनेनेता अप उत्पुनाति । 'चन्द्राश्चन्द्रेणामृता=चित्तानाः इति ॥१६॥
 सधमादो द्युम्निनीरुजं एताः इति वारुण्यर्चा गृह्णाति । 'अग्निभृष्टा
 अपस्युवो=तृतमास्वन्तः^३ । उपयामगृहीतोऽसि सरस्वत्यं त्वा जुष्टं गृह्णामि
 इति ॥१७॥ पलाशेन गृहीत्वा पुरस्तात् सतस्य सादयति 'अयं ते'^४
 योनिः सरस्वत्यं त्वा इति ॥१८॥ एवमेव नैयग्रोधेन गृहीत्वा
 दक्षिणतः सादयति ॥१९॥ एवमेवाश्रत्येन गृहीत्वा पश्चात् सादयति ॥२०॥
 एवमेवौदुम्बरेण गृहीत्वोत्तरतः सादयति ॥२१॥ अप उपस्पृश्य पूर्व्वेण
 परिद्ववति ॥२२॥ उक्थ्यं गृह्णाति ॥२३॥ ध्रुवं गृह्णाति ॥२४॥
 प्रसिध्यति कर्म ॥२५॥ प्रातःसवनीयैः पुरोडाशैः सह मास्तमेकविंश-
 शतिकपालमासादयति ॥२६॥ प्रातःसवनीयानां पुरोडाशानामिष्ट्वा
 मरुदम्योऽनुब्रूहि इत्याहोपस्तीर्णाभिघारितं मास्तस्यादधानः ॥२७॥
 होतैव तस्या अन्वाह ॥२८॥ होता यजति ॥२९॥ ओ आचम्य इत्याह
 ॥३०॥ मस्ता^५ यज इति ॥३१॥ वषट्कृते जुहोति ॥३२॥ अनिष्ट-
 स्विष्टकृतमेतं मास्तं प्रति पराहरन्त्याग्नीध्रम्^६ ॥३३॥ प्रसिध्यति प्रातः-
 सवनम् ॥३४॥ प्रसिध्यति माध्यन्दिनं^७ सवनम् ॥३५॥ आयन्ति^८ ॥३६॥
 सीदन्ति नाराश^९साः ॥३७॥ सन्नेषु नाराश^९षेषु क्षत्रस्योत्त्वमसि
 इति तार्प्यं यजमानः^{१०} परिधत्ते ॥३८॥ क्षत्रस्य योनि(-रसि)^८ इत्युष्णोषं
 पर्यस्यते ॥३९॥ एतस्मिन् काले पत्नीं परिधापयन्ति ॥४०॥ इन्द्रस्य
 वज्रोऽसि वात्रघ्नः इति रथमुपावहरति । 'त्वयाऽयं वृत्र' वध्याद् इति ॥४१॥
 तं मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशान्नोः^९ प्रशिषा युनक्ति इत्युत्तरेणाग्नीध्रं 'प्रष्टि-
 वाहिनं युनक्ति ॥४२॥ उत्तरेणाग्नीध्रं^९ परीत्य जुहोति दक्षिणानि ॥४३॥
 दक्षिणा नयति ॥४४॥ दक्षिणा नीत्वाऽऽग्नीध्रं प्रपद्यन्ते ॥४५॥ तदेनं
 चित्पतिस्त्वा पुनातु; वाक्पतिस्त्वा पुनातु इत्येकशतेन दभं पुञ्जोलेः पवयति
 ॥४६॥ दध्याशर्यात् ॥४७॥ उदुम्बरमाशयति ॥४८॥ शष्पाण्याशयति
 ॥४९॥ आत्रिन्नो अग्निगृहपतिः इत्येनमाविदो वाचयन्नानयति । 'आविन्न
 इन्द्रो वृद्ध = ब्राह्मणानां^९ राजा इति ॥५०॥ सोमस्य त्विषिरसि इति पूर्व्वेण

१. MHP om. २. MHP भृत'. ३-३. MHP एते.
 ४. MHP मास्तो. ५. MH वराहरन्त्या, P वराहन्त्या. ६. MHP आयत्.
 ७. MHP 'मानं. ८. MHP om. ९. MP प्रशान्नो. १०-१०. H oms.

हविर्धानि (अपरेणा-) हवनीयं प्राचीनग्रीवमुत्तरलोम शार्दूलचर्मोपस्तृणाति ।
 'तवेव मे त्विषिभूयाद् (इति)' ॥५१॥ अमृतमसि इति रुक्ममभिमृश्य
 मृत्योर्मा पाहि इत्युपस्थं कृत्वा प्राङ्पविशति ॥५२॥ दिद्योन्मा^२ पाहि इति
 सुवर्णं^३ रुक्ममुपरिष्ठादध्यूहति ॥५३॥ अवेष्टा दन्दशूकाः इति मुखेन
 क्लीबं^४ सीसेन विध्यति ॥५४॥ निरस्तं नमुचेः शिरः इति द(-न्दशूकान्)
 निरस्यति ॥५५॥ (समिधमा तिष्ठ, ग्राममा तिष्ठ, विराजमा तिष्ठ, उदीचीमा तिष्ठ),
 ऊर्ध्वमा^५ तिष्ठ इत्येनं दि-शः^६ स्थापयति ॥५६॥ अनूज्जिहीते ॥५७॥
 मनसानुप्रकामति ॥५८॥ षट् पार्थानि जुहोति, षड् भूतानामवेष्टीः^७
 ॥५९॥ सोमो राजा इत्येनं पुरस्तात् प्राणाभिषेकान् वाचयति ॥६०॥
 [५]

'वरुणो देवा धर्मसुवश्च ये । तेते वाच^८ सुवन्ताम् इत्येन(-माह; तेते प्राण^९
 सुवन्ताम् इ-त्येनमा(-ह; ते ते मनः) सुवन्ताम् इत्येनमाह'; ते ते चक्षुः सुवन्ताम्
 इत्येनमाह; ते ते श्रोत्रं^{१०} सुवन्ताम् इत्येनमाह ॥१॥ सोमस्य त्वा द्युम्नेनामि
 षिन्वामि इत्येनं पालाशेन पुरस्तादध्वर्युरभिषिञ्चति । एव(-मेव नैयग्रोधेन
 दक्षिणतो ब्राह्मणः; एव-)मेवाश्वत्थेन (पश्चाद्दे-)श्यः । एवमेवौदुम्बरे-
 णोत्तरतो राजन्य इतीतरे ॥२॥ अध्वर्युरेवैनमेतेनैव पुरस्तादभिषिञ्चति ।
 एवमेव नैयग्रोधेन दक्षिणतो ब्रह्मा; एवमेवाश्वत्थेन पश्चाद्धोता; एवमेवौ-
 दुम्बरेणोत्तरत^९ उद्गाता । ('अग्नेस्तेजसा=दि-)वस्पाहि^८ इति ॥३॥
 समाववृत्रन्नधरागुदीचीः^७ इति प्रसलैः केशान् परिमृष्टे । 'अहिं बुध्नियमनु
 सञ्चरन्तीस्ताः=स्वासिच इयानाः इति ॥४॥ षडेव पार्थानि जुहोति,
 षड् भूतानामवेष्टीः^{१०} ॥५॥ समाने पात्रे स^९स्त्रावान् कृत्वा रुद्र यत्तं क्रयी
 परं नाम इत्युदङ् परेत्याग्नीध्रे जुहोति । 'तस्मै हुतमसि (यमेष्टमसि
 स्वाहा इ-)ति ॥६॥ अत्रैव यत्सतेऽतिशिष्यते तत् स्रुचि कृत्वा चमसे वा
 प्रजापते न त्वदेतान्यन्यः इति प्रत्यङ् परेत्य गार्हपत्ये जुहोति । 'विश्वा
 जातानि=रयीणां^९ स्वाहा इति ॥७॥ स यां कामयेत पत्नीं^९ राष्ट्रमस्यै
 प्रजाः स्यादिति साऽन्वारभेत, राष्ट्रमेवास्यै प्रजा भवति ॥८॥ विष्णोः क्रमोऽसि

१. MHP om. २. P दिद्योर्मा. ३. Cf BaudhSS XII.10:100.7-8.
 ४. MHP om. ५. MHP 'वेष्टिः. ६. MHP इत्याह. ७. MHP
 'रेणान्तरत. ८. MHP वेष्वाहीति. ९. MP 'वृत्तन्नध', H वृत्तं न धरा'.
 १०. MHP 'वेष्टिः.

इति विष्णुक्रमे रथमभ्येतः । °विष्णोःक्रान्त=क्रान्तमसि इति ॥९॥
 आगत्य पशूनां मन्थुरसि इति वाराही उपानहावुपमुञ्चते । °तवेव मे मन्थुभूयात्
 इति ॥१०॥ इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्ध्नः इत्यस्मा अध्वर्युर्धनुः प्रयच्छति ।
 °त्वयाऽयं वृत्रं वध्यात् इति ॥११॥ शत्रुबाधनाः स्थ 'इतीषून् । °शत्रून्मे
 दध्वम् इति ॥१२॥ पात' मा प्रत्यञ्चम् इति दिशोऽनुविदे दिश्यन्ते^२ ।
 °पात मा तिर्यञ्च=नाष्ट्राभ्यः पात इति ॥१३॥ हिरण्यवर्णावुषसां' विरोके'
 इति त्रिष्टुभा बाहू उदगृह्णीते ॥१४॥ अयःस्थूणावुदितौ सूर्यस्याऽऽरोहतं^३
 वरुण मित्र गर्तम् इति नमस्कृत्य रथमातिष्ठति । °ततश्चक्षाथामदितिं दितिं
 च इति ॥१५॥ 'जग्म्मा ते' दक्षिणमिन्द्र हस्तम् इत्यैन्द्रिया त्रिष्टुभा प्रति-
 हितो'°ऽन्वारोहति । °वसूयवो वपुपते व=रथि दाः इति ॥१६॥ °अत्र
 शतगुः' स'°शिष्टो राजन्यः पूर्वोणावसितो भवति ॥१७॥ मस्तां प्रसवे
 जेषम् इति प्रयाति ॥१८॥ अधिगत्य पृच्छति कस्य गावः इति ॥१९॥
 अमुष्य इति आस' मनः इति जिनाति । २०॥ समहमिन्द्रियेण वीर्येण इति
 पुनरायाति ॥२१॥ आगच्छति चात्वालस्यान्ते पत्नीं तिष्ठन्तीम् ॥२२॥
 तामनवस्थायैव यजमानः रन्तिरसि रमतिरसि इति तिरश्चक्रं 'घनुरात्न्यां
 कर्षयति' । °सूनर्यंसि इति ॥२३॥ नमो मात्रे गृष्वयै इत्यवतिष्ठति ।
 °माऽहं मातरं^१ °=हि'°सीत् इति ॥२४॥ अथाहरन्त्यस्मे मणोन् ॥२५॥
 तान् प्रतिमुञ्चते ॥२६॥ इयदस्यायुरस्यायुर्मै वेहि इति हिरण्मयम् ॥२७॥
 ऊर्गस्यूर्जं मे वेहि इत्यौदुम्बरम् ॥२८॥ युङ्ङसि वचोऽसि वचो मयि वेहि इति
 हिरण्मयमेव ॥२९॥ अग्नये गृहपतये स्वाहा इति रथविमोचनीया जुहोति ।
 °सोमाय वनस्पतये स्वाहा=जसे स्वाहा इति ॥३०॥ विमुञ्चन्त्येतासु
 हुतासु रथम् ॥३१॥ तस्मान्नावतिष्ठति संग्रहीता ॥३२॥ ह'°सः शुचिषद्
 इति सह संग्रहीत्रा रथवाहने रथमादधाति ॥३३॥ पूर्वोण रथकूबरमन्तरेण
 रथवाहनस्येषे संग्रहीताऽत्रसर्पति ॥३४॥ एता'°श्च मणी'°श्च^१ रथं च
 ब्रह्मणे ददाति ॥३५॥ आगच्छन्ति मैत्रावरुणोमामिक्षामासन्नां मास्तं

१-१. MH तीषूञ्छन्दुन्मेदध्वमिवात् [M °ञ्छन्दु°], P इषुञ्छन्नुन्मे-
 दध्वमिवात्. २. MH दिश्यते, P दिव्यते. ३. MP °वृषसां. ४. H गिरोक.
 ५. MHP सूर्यस्येत्यारो°. ६-६. MHP च गृष्णाते. ७. MHP प्रतिहतो°.
 ८-८. MHP त्रिशतागः. ९-९. MHP °राण्यात्येषं [M °राव्यां].
 १०. MHP मास्तं. ११. MHP मणोस्व.

चैकविंशतिकपालम् ॥३६॥ तस्यां^१ मित्रोऽसि इति दक्षिणं हस्तं
मार्जयित्वा यजमानोऽपिदधाति^२ ॥३७॥ वरुणोऽसि इत्युत्तरम् ॥३८॥
समहं विश्वेदेवैः इत्येना^३ संयौति ॥३९॥ सं^४ मया विश्वेदेवाः इति तया
प्रचरति ॥४०॥ तस्यै स्विष्टकृता सह मारुतस्य स्विष्टकृतं जुहोति ॥४१॥
समानीडा ॥४२॥ इडान्तयेतया प्रचर्य क्षत्रस्य नाभिरसि इति दक्षिणेना-
ह्वनीयमौदुम्बरीमासन्दीं निदधाति ॥४३॥ क्षत्रस्य योनिरसि इत्यस्याम-
बिवाभमास्तृणाति ॥४४॥ तामारोहति यजमानः ॥४५॥ तस्यामुपविशति
प्रागावृत्त उपस्थं कृत्वा ॥४६॥ [६]

स्योनामा सीद इत्येनमाह ॥१॥ स्योनामासदम् इत्याह ॥२॥
सुषदामा सीद इत्येनमाह ॥३॥ सुषदामासदम् इत्याह ॥४॥ मा त्वा हि^५-
सीत् इत्येनमाह ॥५॥ मा मा हि^५सीत् इत्याह ॥६॥ नि षसाद धृतव्रतः
इति सन्नमुपतिष्ठते । *वरुणः पस्त्यास्वा^६ साम्राज्याय सुकतुः इति ॥७॥
ब्रह्मा^७ इति ब्रह्माणमामन्त्रयते ॥८॥ त्वं राजन् ब्रह्मा^७सि इत्येनमाह ।
*सविता^८सि सत्यसवः इति ॥९॥ ब्रह्मा^७ इत्यध्वर्युम् ॥१०॥ त्वं राजन्
*ब्रह्मा^७सि इत्येनमाह^९ । *इन्द्रो^९सि सत्यीजाः इति ॥११॥ ब्रह्मा^७ इति
होतारम् ॥१२॥ त्वं राजन् ब्रह्मा^७सि इत्येनमाह । *मित्रो^९सि सुशेवः इति
॥१३॥ ब्रह्मा^७ इत्युदगातारम् ॥१४॥ त्वं राजन् ब्रह्मा^७सि इत्येनमाह ।
*वरुणो^९सि सत्यधर्मा इति ॥१५॥ (इत्याहृत्विजः)^८ ॥१६॥ *सुश्लोका^९
इति क्षत्तारमामन्त्रयते ॥१७॥ त्वं राजन् सुश्लोको^९सि इत्येनमाह ॥१८॥
सुमङ्गला^९ इति संग्रहीतारम् ॥१९॥ त्वं राजन् सुमङ्गलो^९सि इत्येनमाह
॥२०॥ सत्यराजा^९ इति भागदुधम् ॥२१॥ त्वं राजन् सत्यराजा^९सि
इत्येनमाह ॥२२॥ सत्यधर्मा^९ इत्यक्षावापम् ॥२३॥ त्वं राजन् सत्यध-
र्मो^९सि इत्येनमाह^९ ॥२४॥ इत्याह रत्निनः ॥२५॥ इन्द्रस्य(वज्रो^९सि वात्रंजः

१. MHP तस्या. २. MHP *नोपद. ३. P इत्येनाम्.
४. MHP तं. ५. MHP हिंसीर्. ६-६. MHP वरुणं पस्त्यास्वा.
७-७. MHP ब्रह्मणा सीदेत्ये. ८. MHP om. ९-९. MHP om
here and give after यजमानाय प्रयच्छति (S 41). MHP सुश्लोकं
for सुश्लोका^९, सुमङ्गलं for सुमङ्गला^९, H oms S 21-22. M सत्यो
धर्मोसी, H सत्ये धर्मोसी, P सत्यो धर्मोसी for सत्यधर्मो^९सि.

इत्यस्मै स्पर्शः^१ प्रयच्छति ॥२६॥ तमु स क्षत्रे 'तेन मे रघ्व' इति, क्षत्ता संग्रहीत्रे, संग्रहीता (भा-)'गदुधाय, भागदुधोऽक्षावापाय ॥२७॥ तेन मे रघ्व इत्यभिमन्त्र्यते ॥२८॥ तेनोप(-ग-)त्याक्षावापोऽधस्ताद्रथवाहनस्याधि- देवनमुद्धन्ति^४ ॥२९॥ लवणोदकेनावोक्षति ॥३०॥ पाकसेन पर्युहति ॥३१॥ तदेतान् पञ्चशतमक्षान्निवपति^५ हिरण्मयान् ॥३२॥ कृसरः सर्पिषा^६ पच्यते ॥३३॥ ओदनमुद्ब्रुवते^७ ॥३४॥ रत्तिनोऽधिदेवं पर्युपविशन्ते ॥३५॥ तदोदनस्य दरोदरं भवति ॥३६॥ पञ्चाक्षानादायाध्वर्युः (सू-)त्रं^८ प्रोहति ॥३७॥ इदं^९ रात्र उद्भिन्नमपराजितम्^{१०} इति गृह्णते^{११} ॥३८॥ यजन्तः परियजन्ति ॥३९॥ अक्षावापः^{१२} परमक्षं^{१३} भञ्ज्यति^{१४} ॥४०॥^{१५} दिशोऽभ्यगच्छन् राजाऽभूत् इति पञ्चाक्षानध्वर्युर्यजमानाय प्रयच्छति^{१६} ॥४१॥ तमेत एवाददते कृष्यं त्वा इति ॥४२॥ क्षेमाय त्वा इति पूर्वेण सदो बिलं निदधाति ॥४३॥ शौनःशेषमाख्यापयते ॥४४॥ हिरण्यकशिपुमाख्यापयते ॥४५॥ परःशतं भवति ॥४६॥ हिरण्यक- शिपावासीनो होता शं^{१७}सति ॥४७॥ हिरण्यकूर्चोऽत्रोत्तिष्ठन्नध्वर्युः प्रत्यागृणाति^{१८} ॥४८॥ तस्यैष एव प्रतिगरः ओ^{१९} होतस्तथा होतः (सत्यं^{२०} होतररात्म होतः)^{२१} इति ॥४९॥ एतच्च हिरण्यकशिपु पञ्चाशतं^{२२} च गा होत्रे ददाति ॥५०॥ एतो च हिरण्यकूर्चो पञ्चाशतं^{२३} च गा अध्वर्यवे यास्ता राजन्यो जिनाति ॥५१॥ आनयन्त्येतं कृमरं^{२४} सर्पिषम् ॥५२॥ तं तमेत एवाददते कृष्यं त्वा इति ॥५३॥ क्षेमाय त्वा इति पूर्वेण सदो बिलं निदधाति ॥५४॥ इन्द्राय मरुत्वतेऽनुब्रूहि इति ॥५५॥ प्रसिद्धं त्रिभि- मरुत्वतीयैः प्रचरति ॥५६॥ मक्षः सन्नाड इति मरुत्वतोयस्य भक्षं

१. Cf BaudhŚS XII.15 : 108-13. २-२. P तेन मेघ्य twice.

३. MHP om. ४. MHP 'मुद्धति. ५. MHP 'मक्षावपति.

६. MHP सर्पिषान्. ७. MHP 'मुद्ब्रह्मण इत्यान्द्र. Cf BaudhŚS XII.15 : 109.3. ८. MHP give the sign of abridged

text between 'ध्वर्युः and सूत्रं (MSS तं). ९. MH 'नमपार', P उद्भिन्न अपारं. १०. H गृह्णते. ११. MHP 'वापं.

१२. MHP 'मरु. १३. MHP 'यन्ति. १४. P दिशेभ्य. १५. MHP Cf fn. 1-1 on P. 278. १६. MHP प्रपत्यागृ. १७. MHP om.

१८. MHP पञ्चाशच्छतं; thus Ao IV. 171:66:17. १९. MHP कृसरं.

प्रत्यवरोहति ॥५७॥ प्रसिध्यति माध्यन्दिनं^१ सवनम् ॥५८॥ प्रसिध्यति
तृतीयमवनम् ॥५९॥ परिधिषु वाजिनं तस्य भक्षः ॥६०॥ यद्वा^२ रेतः
प्रसिच्यते^३ = भक्षयामि इति ॥६१॥ प्रसिध्यति कर्माञ्चभृथात् ॥६२॥
अपां नप्त्रे स्वाहा इत्यवभृथादुदादायाप्सु^४ सुवाहुति जुहोति ॥६३॥
ऊर्जो नप्त्रे स्वाहा इत्युदेत्य दर्भस्तम्बे^५ जुहोति ॥६४॥ अग्नये गृहपत्ये स्वाहा
इति पुनरेत्य गार्हपत्ये जुहोति ॥६५॥ प्रसिध्यति कर्म ॥६६॥ सन्तिष्ठत
एष एकविंश उक्थ्योऽभिषेचनीयश्चतुर्विंशः पवमानः ॥६७॥ द्यावा-
पृथिव्या वशा ॥६८॥ वशाया उपालम्भ्य^६ द्यावापृथिव्य एककपालः पशु-
पुरोडाशः ॥६९॥ वपाभ्यां प्रचर्य निवर्तयते ॥७०॥ [७]
[इति द्वितीयोऽनुवाकः]

तिस्रो वा एताः शाला मिता भवन्ति ॥१॥ मध्यमायै शालायै
दक्षिणतः षड्दुदृतानि भवन्ति ॥२॥ अन्तरेव शालाया^७ सप्तममन्तम
उद्धत उदवस्यन्ति ॥३॥ प्रातः सरस्वत्यै चरुं निर्वपति ॥४॥ वत्मतरीं
ददाति ॥५॥ उदकुम्भे पुण्डरीकमवदधाति ॥६॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥७॥
संपृच्य^८ वसन्ति ॥८॥ प्रातः सावित्रं द्वादशकपालं निर्वपति ॥९॥
उपध्वस्तं ददाति ॥१०॥ उदकुम्भे पुण्डरीकमवदधाति ॥११॥ सन्तिष्ठत
एषेष्टिः ॥१२॥ संपृच्य^८ वसन्ति ॥१३॥ प्रातः^९ पौष्णं चरुं निर्वपति
॥१४॥ श्यामं ददाति ॥१५॥ उदकुम्भे^{१०} = प्रातर्बाह्वंस्पत्यं चरुं निर्वपति
॥१६॥ (शिति-)^८ पृष्ठं ददाति ॥१७॥ उदकुम्भे^{१०} = प्रातरेन्द्रमेकादशकपालं
निर्वपति ॥१८॥ ऋषभं ददाति ॥१९॥ उदकुम्भे^{१०} = प्रातर्वाह्णं द्वादश-
कपालं निर्वपति ॥२०॥ महानिरष्टं ददाति ॥२१॥ उदकुम्भे पुण्डरीक-
मेवावदधाति ॥२२॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥२३॥ अन्तरेव शालाया^७
सप्तमीं वसन्ति ॥२४॥ प्रातस्त्वाष्ट्रमष्टाकपालं निर्वपति ॥२५॥ शुण्ठं
ददाति ॥२६॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥२७॥ एतस्यै स^७स्थामनु सप्तपुष्करा^७
स्रजमध्वर्युः स^७सृजति ॥२८॥ तां यजमानाय प्रतिमुञ्चते ॥२९॥ सैव
दीक्षायाम्^१ ॥३०॥ यज्ञायुधानि स^७साद्यापः प्रणीय प्रायणीयं निर्वपति
॥३१॥ तस्य जूरसि इति समिष्टयजुर्हुत्वा आण्डीबलान्^{१०} वत्सतराव्

१. MHP abr; २. MH 'दुदायत्स्वप्सु, H 'दुदाययस्वप्सु. ३. P 'स्तम्भे.
४. MHP उपालं. ५. MHP संसृच्य. ६. MHP प्रातस्सा. ७. MHP abr;
see above S 6-8. ८. MHP om. ९. MHP दीक्षां. १०. MHP
शाण्डी°.

सोमविक्रयिणेऽप्यकरोति ॥३२॥ आहरन्त्येतं^१ शादूलचर्मणा नद्वं ब्रह्मणो
गृहाद्राजानम् ॥३३॥ । [८]

तस्मै^१ प्रणिद्धमातिथ्यं^२ ॥१॥ प्रसिध्यति कर्म ॥२॥ प्रथमस्या
उपसदः प्रातः प्रचरण आग्नेयोऽष्टाकपालः श्रप्यते ॥३॥ आग्नेये भाजन
उपस्तीर्णाभिधारितमाग्नेयमादत्ते ॥४॥ तेनैतं^३ सञ्जुहोति ॥५॥ हिरण्य-
मेतस्य दक्षिणा ॥६॥ प्रातः प्रचरणेषु^४ हूयन्ते ॥७॥ मध्यमाया (उपसदः
प्रातः प्रचरणे सौम्यश्चरुः श्रप्यते) ॥८॥ सौम्ये भाजन उपस्तीर्णा-
भिधारितं^५ सौम्यमादत्ते ॥९॥ तेनैतं^६ सञ्जुहोति ॥१०॥ बभ्रुरेतस्य
दक्षिणा ॥११॥ उत्तमाया उपसदः प्रातः प्रचरणे वैष्णवस्त्रिकपालः श्रप्यते
॥१२॥ आग्नेयं च सौम्यं च भाजनं^७ हुत्वा वैष्णवे भाजन (उपस्तीर्णा-
भिधारितं वैष्णवमादत्ते ॥१३॥ तेनैतं^८ सञ्जुहोति ॥१४॥ (वामन ए-)^९
तस्य दक्षिणा ॥१५॥ तायत एषोऽग्निष्टोमः^{१०} सप्त(-दशो)^{११} दशपेयः ॥१६॥
स यस्य दश पितामह्यो ब्रह्मबन्धव्यो दश मातामह्यस्त ऋत्विजः ॥१७॥
यस्य एवान्यः पञ्च पितामह्यो ब्रह्मबन्धव्यः पञ्च मातामह्यस्त^{१२} उपन्यत्ता-
दृशाः शतं ब्राह्म(-णाः) पिबन्ति ॥१८॥ (मप्तदशस्तोत्रं भवति ॥१९॥
प्राका-)^{१३}शावध्वर्यवे(ददाति स्रजमुदगात्रे स्वमं^{१४} होत्रेऽथं प्रस्तोतृप्रतिहर्तृभ्यां
द्वादश पष्ठौहोब्रह्मणे वशां मैत्रावरुणायर्वभं ब्राह्मणाच्छ^{१५}सिने वाससी
नेष्टापोतृभ्यां^{१६} स्थूरि यवाचितमच्छा-)^{१७}वाकायायुकमनड्वाहमग्नीधे
॥२०॥ भार्गवो होता भवति ॥२१॥ श्रायन्तीयेन माध्यन्दिने सवने
ब्राह्मणाच्छ^{१८}सिनः स्तुवते ॥२२॥ वारवन्तोयमग्निष्टोमसाम यज्ञायज्ञियं
कुर्वन्ति ॥२३॥ सारस्वतीरपो गृह्णाति ॥२४॥ यद् वसतीवर्यो यन्निग्राभ्या
य(-दुद्ग्राभ्या) जलानि^{१९} तत्सर्वं^{२०} सारस्वतं भवति^{२१} ॥२५॥ सन्तिष्ठत एषोऽ-
ग्निष्टोमः सप्तदशो दशपेयः ॥२६॥ कायी वशा ॥२७॥ वशाया उपालम्ब्य

१. P तस्यै. २. MHP 'मातिष्ठन्ति'. ३. H चरेणासु.

४. H ins भोजनं before सौम्ये. M and P, however, give the
sign of broken text between भोजनं and सौम्ये. ५. see TS I. 8.

17.1. ६. P 'ष्टोमस्य. ७. MHP om. ८. MHP 'मह्यस्तु; thus Ao

IV. 171:68.33. ९. Cf TS I. 8.18.5-7. १०. Cf TS I.8.18.7-

15. ११. MHP 'जनानि.

काय एककपालः^१ पशुपुरोडाशः ॥२८॥ वपाभ्यां प्रचयं निवर्तयते ॥२९॥ [९]

वसन्ति ॥१॥ प्रातर्दिशामवेष्टिभिर्यजते ॥२॥ आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपत्यैन्द्रमेकादशकपालं वैश्वदेवं चरुं मैत्रावरुणोमामिक्षां^२ बार्हस्पत्यं चरुम् ॥३॥ तस्यै दक्षिणा हिरण्यमृषभः^३ पिशङ्गी पष्ठीही वशा शिति-पृष्ठः ॥४॥ सन्ततिमनु होतुराहुतिं जुहोति ॥५॥ प्रसिध्यति कर्म ॥६॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥७॥ वसन्ति ॥८॥ प्रातरादित्यां मल्हां गर्भिणी-मालभते मास्तीं^४ पृश्निं पष्ठीहीम् ॥९॥ गर्भिण्यादित्या भवत्यगर्भा मास्ती ॥१०॥ आदित्यया पूर्वया प्रचरति मास्त्योत्तरया ॥११॥ उच्चै-रादित्याया आश्रावयत्युपा^५शु मास्त्यै ॥१२॥ सन्तिष्ठते^६ एतौ पशू ॥१३॥ वसन्ति ॥१४॥ प्रातः सीसेन क्लीबाच्छष्पाणि क्रोणात्पूर्णपक्षेः कौलालाद् ब्रीहीन् ॥१५॥ अश्विभ्यां पूष्णे पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपति ॥१६॥ तस्य हविष्कृता वाचं विसृज्यान्वाहार्यपचन एतेषां ब्रीहीणामोदनं पचन्ति ॥१७॥ त^७ शीतमवहतैः शष्पैः स्वाद्वी त्वा स्वादुना इति संयौति ।^८ तीव्रां तीव्रेणामृताममृतेन सृजामि स^९ सोमेन इति ॥१८॥ अत्रैवापरेणा-न्वाहार्यपचनमुदकुम्भं परिश्रयन्ति ॥१९॥ त्रीन् पिण्डान् कृत्वाऽवदधाति ॥२०॥ सोमोऽसि^{१०} इति समुदायुत्याभिदधाति ॥२१॥ तस्य परिहिते प्राशिन्नेऽपावृत्यावेक्षते अश्विभ्यां पच्यस्व इति ॥२२॥ सन्ततिमनु होतुराहुतिं जुहोति ॥२३॥ प्रसिध्यति कर्म ॥२४॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥२५॥ वसन्ति ॥२६॥ प्रातः सरस्वते सत्यवाचे चरुं निर्वपति सवित्रे च सत्यप्रसवाय पुरोडाशं द्वादशकपालम् ॥२७॥ तस्य हविष्कृता वाचं विसृज्य सत्यदूतान्^{११} प्रहिणुयाज्जनसादनम् असावयमामुष्यायणः^{१२} इति ॥२८॥ स यो हास्य दूतेन प्रत्यवरोहेत्^{१३} मूर्धा हास्य विपतेत्^{१४} ॥२९॥ यो हास्यालमभ्युत्थानाय स्यादभि हैनमुपतिष्ठेत् ॥३०॥ तस्य परिहिते प्राशिन्नेऽपावृत्यावेक्षते^{१५} सरस्वते सत्यवाचे पच्यस्व इति ॥३१॥ सन्ततिमनु^{१६} = एषेष्टिः ॥३२॥

१. MHP 'कपालं. २. M मैत्रं वरुं. ३. MHP 'मृषभं.
४. M दारुति, H P मारुति. ५. MHP सन्तिष्ठते. ६. MHP twice.
७-९. MHP 'दनन्वसाप्ययमसावामुष्या'. ८. MHP 'रोहे. ९. H वपतेद्.
१०. MHP प्राशिन्नावेक्ष'. ११. MHP abr; see above S 23-25.

वसन्ति ॥३३॥ प्रातरिन्द्राय सुत्राम्णे पुरोडाशमेकादशकपालं प्रति निर्वपति
 ॥३४॥ तस्य परिहिते प्राशिन्नेऽपावृत्यावेक्षते इन्द्राय सुत्राम्णे पच्यस्व इति
 ॥३५॥ सन्ततिमनु^१ = षेष्टिः ॥३६॥ वसन्ति ॥३७॥ प्रातः ॥३८॥
 [१०] [इति तृतीयोऽनुवाकः]

[सौत्रामणी]

सौत्रामण्येवातः ॥१॥ तस्यै संभाराः—सि^१हलोमानि च क्वलसक्त-
 वक्ष^२ व्याघ्रलोमानि च बदरसक्तवक्ष वृकलोमानि च कर्कन्धुसक्तवक्ष
 त्रयश्चोपयामाश्चत्वारि च वायव्यानि वारं च सतं च शतातृणा^३ च शतमानं
 च बन्धवा च यूपश्चाश्विनश्च धूम्रः सारस्वतश्च मेष ऐन्द्र ऋषभो
 बार्हस्पत्य^४ उक्षा ॥२॥ यशोव्यूद्धस्यातिपवितस्य^५ वा सोमवामिनो
 वैतमालभेत ॥३॥ प्रथममतिपवितस्यालभेतोत्तम^७ सोमवामिनो^६ वा
 ॥४॥ नाद्रियेत ॥५॥ एतमप्य्यूद्धस्य ॥६॥ स यद्येतं कुर्यादष्टाकपालमस्य
 पशुपुरोडाशं कुर्यात् ॥७॥ तेनायतने प्रचरेत् ॥८॥ स यद्यत्रैव^८ यजते
 यज्ञास्याग्नयो भवन्ति ॥९॥ अन्वाहार्यपचने पितृभ्यो दत्त्वा पूर्वेणाहवनीयं
 वेदि कल्पयति रथावकाशाम् ॥१०॥ यद्युदवस्यन्त्युत्परायन्त्यग्निभिः
 ॥११॥ अन्वाहार्यपचन एव पितृभ्यो दत्त्वा पूर्वेणाहवनीयं वेदि कल्पयति
 रथावकाशाम् ॥१२॥ यस्मिन् कालेऽध्वर्युर्वेदि कल्पयति तस्मिन् काले
 प्रतिप्रस्थाता दक्षिणेनान्वाहार्यपचनमाखरमुद्धन्ति^९ ॥१३॥ यस्मिन्
 कालेऽध्वर्युरुत्तरवेदि कल्पयति तस्मिन् काले प्रतिप्रस्थाताऽऽखरे सिकता
 निर्वपति ॥१४॥ तस्मिन्नग्नि^७ सादयिष्यन् भवति ॥१५॥ यस्मिन् कालेऽ-
 ध्वर्युराहवनीयादिधमं प्रहरति तस्मिन् काले प्रतिप्रस्थाताऽन्वाहार्यपचना-
 दग्नि(-माहृत्य दक्षिणेनोत्तरवेदिमाखरे न्युप्योपसमा-)दधाति ॥१६॥
 यस्मिन् कालेऽध्वर्युराज्यानि गृह्णीते पृषदाज्यवन्ति तस्मिन् काले प्रति-
 प्रस्थाता पुनातु ते^८ परिक्षुतम् इति वारेण सते सुरां परिपुनाति । 'सोम'^७
 सूर्यस्य = शश्वता तना इति ॥१७॥ 'वायुः पूतः' पवित्रेण इति नेतया
 पुनीयाद् व्यूद्धा^{१०} ह्येषा ॥१८॥ अतिपवितस्येतया^{११} सोमवामिनो वा

१. MHP abr; see aboves 23-25. २. MHP कालस'. ३. MHP
 शकतृणा. ४-४. MHP उक्षवशोप्यूद्ध'. ५. MHP सोमं वा'.
 ६. P यन्त्रैव. ७. MHP 'मुद्धरन्ति. ८. MHP om. ९-९. MP
 वायुं पूतं. १०. MHP वृद्धा. ११. MHP 'पवितस्यं या.

॥१९॥ प्रत्यङ् सोमो अतिद्रुतः इत्यतिप्रवितस्याधिवदेत् प्राङ् इति सोम-
वामिनः ॥२०॥ नाद्रियेत ॥२१॥ एतयाप्यृद्धस्य ॥२२॥ [११]

इध्माबर्हिः प्रोक्षति ॥१॥ वेदिं प्रोक्षति ॥२॥ आसन्नं प्रोक्षति ॥३॥
अपो निनीय प्रस्तरं गृह्णाति ॥४॥ स्तृणाति बर्हिः ॥५॥ प्राङ्मुत्सृष्य
परिधीन् परिदधाति काष्मर्यमयान् ॥६॥ समिधावादधाति ॥७॥
परिधिषु वाचयित्वाऽग्निं युनक्ति ॥८॥ आगत्य तिरश्चो सादयति ॥९॥
तिरश्च्योः प्रस्तरम् ॥१०॥ प्रस्तरे जुह्वम् ॥११॥ बर्हिषीतरे ॥१२॥
समासाद्य ध्रुवा असदन्, यन्मे अग्ने इति समभिमृश्य दशहोतारं व्याचष्टे
॥१३॥ अप उपस्पृश्यैतेषां वायव्यानामेकमादाय त्वे क्रतुमपि वृञ्जन्ति विश्वे
इति प्राजापत्यं दधिग्रहं गृह्णाति । *द्विर्यदेते = मि योधि । उपयामगृहीतोऽसि
प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णामि इति ॥१४॥ पूर्वेण स्रुचोऽनास्पृष्टऽ सादयति
एष ते योनिः प्रजापये त्वा इति ॥१५॥ अप उपस्पृश्य पूर्वेण परिद्रवति
॥१६॥ अथैतान् ग्रहान् गृह्णात्युपयामेषु कुविदङ्ग = न जग्मुः । उपयाम-
गृहीतोऽस्यश्विभ्यां त्वा सरस्वत्या इन्द्राय सुत्राम्णे जुष्टं गृह्णामि (इति)^१ ॥१७॥
एष ते योनिरश्विभ्यां त्वा सरस्वत्या इन्द्राय सुत्राम्णे इति सादयति ॥१८॥
सक्तुलोमैः श्रोणाति ॥१९॥ कुविदङ्ग इत्येतयैव गृह्णाति । *उपयामगृहीतोऽसि
सरस्वत्या इन्द्राय सुत्राम्णेऽश्विभ्यां जुष्टं गृह्णामि (इति)^१ ॥२०॥ एष ते योनिः
सरस्वत्यै त्वेन्द्राय सुत्राम्णेऽश्विभ्याम् इति सादयति ॥२१॥ सक्तुलोमैरेव
श्रोणाति ॥२२॥ कुविदङ्ग इत्येतयैव गृह्णाति । *उपयामगृहीतोऽ(-सोन्द्राय)^१
सुत्राम्णेऽश्विभ्यां^२ (सरस्वत्यै)^३ जुष्टं गृह्णामि (इति)^४ ॥२३॥ एष ते योनिरिन्द्राय
सुत्राम्णेऽश्विभ्यां^५ सरस्वत्यै इति सादयति ॥२४॥ सक्तुलोमैरेव श्रोणाति
॥२५॥ यूपं प्रोक्ष्योच्छ्रित्य परिधीय तस्मिन्नेतान् पशूनालभन्ते—आश्विनं
च धूम्रं^६ सारस्वतं च मेषमैन्द्रमृषभम् ॥२६॥ तेषां वपा हुत्वा मार्ज-
यित्वाऽऽदायैतं प्राजापत्यं दधिग्रहं जुहोति प्रजापतये स्वाहा इति ॥२७॥
वरमस्मे ददाति ॥२८॥ यथायतनं पात्रं^७ सादयित्वाऽप उपस्पृश्य पूर्वेण
परिद्रवति ॥२९॥ दक्षिणतो ब्रह्मा च यजमानश्चोपविशतः ॥३०॥
स^८ सर्पति होता ॥३१॥ [१२]

द्वे वायव्ये अध्वर्युरादत्त एकं प्रतिप्रस्थाता ॥१॥ अश्विभ्यां^९ सरस्वत्या

१. MHP om.

२. MHP om.

इन्द्राय सुत्राम्णेऽनुब्रूहि इत्याह ॥२॥ एतान् ग्रहान् वायव्येषु समवनयमानः^१
युवं सुरामश्विना इत्यन्वाह ॥३॥ अत्रापि अश्विनो सरस्वतीमिन्द्र^२ उ सुत्रामाणं
यजे इति ॥४॥ पुत्रमिव पितरावश्विनोमा इति यजति ॥५॥ अग्नयेऽनुब्रूहि
इत्याह ॥६॥ समाने पात्रे स उन्नावान् समवनयमानः अहाव्यग्ने इत्यन्वाह
॥७॥ आश्राव्याह अग्निं यज इति ॥८॥ यस्मिन्नश्वास ऋषमास उक्षणः
इति यजति ॥९॥ वषट्कृते जुहोति ॥१०॥ आहरन्त्यस्मा एतो स उन्नावो
दधिग्रहस्य च ॥११॥ तौ प्रतीक्षते नाना हि वां देवहित उ सदो मितं
'मा स उ सृक्षायां' परमे व्योमन् इति ॥१२॥ सुरा त्वमसि शुष्मिणी इति
सुराग्रहं ब्राह्मणः^३ प्रतिमीवति ॥१३॥ सोम एषः इति दधिग्रहं प्रति-
गृह्णाति ॥१४॥ सुरा त्वमसि शुष्मिणी इति सुराग्रह उ राजन्यः^४
प्रतिगृह्णाति ॥१५॥ सोम एषः इति दधिग्रहं प्रतिमीवति ॥१६॥ मा मा
हि उसीः स्वां योनिमाविशन् इति दधिग्रहस्य ब्राह्मणो भक्षयति, मा मा
हि उसीः स्वां योनिमाविशन् इति राजन्यः ॥१७॥ स यदि राजन्यो यजे-
तत्त्विज एतद्दधिग्रह उ समुपहावं भक्षयेयुः यदत्र शिष्ट उ रसिनः सुतस्य
इति ॥१८॥ अथ यदि ब्राह्मणो यजेत ब्राह्मणं^५ परिक्रोणीयात् सुराया
आहुत्या उच्छेषणस्य पातारम् ॥१९॥ यदि ब्राह्मणं न विन्देद् वल्मोक-
वपायामवनयेदिति ॥२०॥ वल्मोकवपायां त्वेवावनयति ॥२१॥ दीर्घे
व उशे शिष्यं प्रबध्नाति ॥२२॥ दक्षिणमग्निमभितः स्थूणे निध्नन्ति
॥२३॥ तिरश्चमेतया व उशमुद्घाति धारयति वा ॥२४॥ तदेता उ शता-
तृणामुद्घाति ॥२५॥ अधस्तादस्यै शतमानं प्रबध्नाति ॥२६॥ अवमाय
शतमानं यत्रैव शतातृणां धारयन्ति तन्निदधाति^६ ॥२७॥ अथ त्रिभिर्वाय-
व्यैरवभृथ उ समवयन्ति द्वे स्रुती अश्रुणवं=केतुम् इति ॥२८॥ यस्ते देव
वरुण गायत्रछन्दाः^७ पाशः इति प्रथमं वायव्य(-म् । 'तं त एतेना-)वयजे
इति ॥२९॥ (यस्ते देव वरु-)ण त्रिष्टुप्^८ छन्दाः पाशः इति^९ द्वितीयम् ।
'तं त एतेनावयजे इति ॥३०॥ यस्ते देव वरुण जगतीछन्दाः^{१०} पाशः इति
तृतीयम् । 'तं त एतेनावयजे इति ॥३१॥ आगत्य पितॄणां याज्यानुवाक्याभि-

१. MHP समानय'. २. MHP 'स्वतीन्द्र' ३-३. MHP मांससृक्षायां.
४. MH ब्रह्माणं, P ब्रह्माणां. ५. MHP राजन्य. ६. P ब्रह्माणं.
७. P तमुद्घाति. ८. MP 'छन्दां. ९-९. MHP छन्दान्दधाति.
१०. MHP छन्दां.

रूपतिष्ठते शतातृष्णां तिसृभिरध्वर्युर्होता ब्रह्मा ॥३२॥ व्यृदस्याति-
 पवितस्य वा सोम(-वामिनो वा नानादेवत्यान्) पुरोडाशा(-न् निर्वपति ऐ-)
 -न्द्रमेकादशकपालं^१ सावित्रं द्वादशकपालं वारुणं दशकपालम् ॥३३॥
 तस्य हविष्कृता वाचं विसृज्येडान्तैः पशुभिः प्रचरति ॥३४॥ इडान्तैरेव
 पुरोडाशैः प्रचरति ॥३५॥ पुरस्तादनुयाजानां पुरोडाशैः प्रचरति ॥३६॥
 सन्तिष्ठत (एषेष्टिः ॥३७॥ वसन्ति ॥३८॥ प्रातः प्रयुजा^२ हवी^३षि
 निर्वपति) आग्नेयमष्टाकपालं^४ सौम्यं चरुं^५ सावित्रं द्वादशकपालं^६
 सारस्वतं चरुं बार्हस्पत्यं चरुं त्वाष्ट्रमष्टाकपालं (वैश्वानरं द्वादशकपालम्)^७
 ॥३९॥ दक्षिणं^८ रथवाहनवाहं ददाति ॥४०॥ सन्तिष्ठत एषेष्टिः ॥४१॥
 वसन्ति ॥४२॥ प्रातरतियुजा^९ हवी^{१०}षि निर्वपति सारस्वतं चरुं पौष्णं
 चरुं^{११} मैत्रं चरुं^{१२} = उत्तरं^{१३} रथवाहनवाहं (ददाति ॥४३॥ रथ-)वाहनं^{१४}
 हैवातियुजां^{१५} दद्यात् ॥४४॥ वसन्ति ॥४५॥ प्रातर्देविकाहर्विभर्गजते^{१६}
 ॥४६॥ वसन्ति ॥४७॥ प्रातर्देवसुवा^{१७} हर्विभर्गजते^{१८} ॥४८॥ [१३]
 [इति चतुर्थोऽनुवाकः]

[अतिरात्रः]

अथैतं^१ सर्वपृष्ठमतिरात्रं^२ तनुते ॥१॥ तस्य षड्भिर्दीक्षास्तिस्र उप-
 सदो दशमीं प्रसुताः ॥२॥ प्रसिध्यति कर्माऽऽ^३ राज्ञो मानाद् ॥३॥ राजानं
 मित्वा पञ्चधा करोति ॥४॥ तस्मिन् प्राणग्रहा^४श्च पूर्वा^५श्च^६ पृथनीन्
 व्याचष्टे ॥५॥ अथास्य माध्यन्दिने सवने मित्वैव राजानमपानग्रहा^७श्चो-
 त्तरा^८श्च पृथनीन् व्याचष्टे ॥६॥ ऋजुरभिषवः^९ ॥७॥ प्रसिद्धं ग्रहा गृह्यन्त
 आऽऽग्रयणात् ॥८॥ आग्रयणं गृहीत्वाऽतिग्राह्यान् गृह्णाति ॥९॥ अग्न
 आयू^{१०}षि पवसे इत्याग्नेयम् ॥१०॥ उत्तिष्ठन्नोजसा सह इत्यैन्द्रम् ॥११॥
 तरणिर्विश्वदर्शतः इति सौर्यम् ॥१२॥ उभय आलभ्यन्तेऽतिरात्राः^{१३} पश-
 वश्चातिग्राह्याः^{१४} पशवश्च ॥१३॥ एकादशिन्येते पशवः पशोरुपालम्भ्या

१. MHP om. २. MHP abr; see TS I.8.20. ३. MHP
 हैवेत्युक्तं. ४ MHP यजेत. ५. P यजेते. MSS do not give the
 sign of Pātala-ending. ६. MP °मातिरात्रं. ७. MHP कर्म.
 ८. P oms. ९. MHP °षवं. १०. M °तिरात्रः, HP लभन्ते° रात्रः.
 ११. MHP ग्राह्यः.

भवन्ति ॥१४॥ माध्यन्दिने पवमाने रथन्तरं कुर्वन्ति, वैराजः^१ होतुः पृष्ठम् ॥१५॥ तस्मिन् मह्यं इन्द्रः=(सूत);^२ त्वमिन्द्र ब्रह्मणा महान् इत्येताभ्यामस्य माहेन्द्रं गृह्णाति, उभयसामा^३ हि भवति ॥१६॥ अरणिभ्यां च प्रस्तरेण च माहेन्द्रस्य स्तोत्रमुपाकरोति ॥१७॥ तमेतनुद्गातारो^४ मथ्नन्ति ॥१८॥ प्रतिवेष्ट्य वासः शकलमन्तर्धाय तं जातं त्रिरभिहितं करोत्युद्गाता ॥१९॥ तं प्रस्तोत्रे प्रयच्छति ॥२०॥ तमु स उत्तरेण धिष्णियान् पर्याहृत्य पूर्वेण होतुर्धिष्णियमासीनायाध्वयं प्रयच्छति ॥२१॥ तमु स उत्तरेण हविर्धाने दक्षिणं नागनीध्रमुत्तरेणाग्नीध्रीयमग्निं^५ हृत्वोत्तरत आहवनीयस्योत्सृजन्नित्युपसृजति मात्रे धरणं मातरं धरणो धयधायस्योषमूर्जमस्मां सुदीधरम् मयि पुष्टिं पुष्टिपतिनियच्छतु इति ॥२२॥ भवतं^६ नः समनसी इति प्रहरति ॥२३॥ अग्नावग्निश्चरति प्रविष्टः इति प्रहृत्याभिजुहोति ॥२४॥ भवतं मा इत्युपतिष्ठते । *समनसी समोकसी = मद्य नः इति ॥२५॥ स्तुवानानुपास्ते ॥२६॥ गूणात्येतस्मिन् निष्केवल्यमुक्थम् ॥२७॥ उक्थं वाचि इत्युक्त्वा द्रवति ॥२८॥ माहेन्द्रमन्वतिग्राह्या जुहोति ॥२९॥ । [१४]

अग्ने तेजस्विच् इत्याग्नेयम् । *तेजस्वी = तेजसे जुहोमि स्वाहा इति ॥१॥ तेजोविदसि इत्यनुमन्त्रयते । *तेजो = तेजो हासीत् इति ॥२॥ इन्द्रो-जस्विच् इत्येन्द्रम् । *ओजस्वी त्वं = क्षत्रस्य चीजसे जुहोमि स्वाहा इति ॥३॥ ओजोविदसि इत्यनुमन्त्रयते । *ओजो मा मा हासी = ओजो हासीत् इति ॥४॥ सूर्यं भ्राजस्विच् इति सौर्यम् । *भ्राजस्वी त्वं = भ्राजसे जुहोमि स्वाहा इति ॥५॥ सुवविदसि इत्यनुमन्त्रयते । *सुवः = सुवर्हासीत् इति ॥६॥ अथेतान् सर्वान् मह संगृह्यानुवषट्कृते जुहोति अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा इति ॥७॥ आयन्ति ॥८॥ भक्षयन्ति ॥९॥ मयि मेघाम् इत्याग्नेयम् । *मयि = अग्नि-स्तेजो दधातु इति ॥१०॥ *मयि मेघाम् इत्येन्द्रम् । *मयि = इन्द्रियं दधातु इति ॥११॥ मयि मेघाम् इति सौर्यम् । *मयि = भ्राजो दधातु इति ॥१२॥ यजमान एवैतान् भक्षयेत् ॥१३॥ शाक्वरं मैत्रावरुणस्यावकाभिः स्तोत्र-

१. MHP सुवः.

२. MHP *मश्न सा*.

३. MHP

१. गातरु.

४. MHP *त्तरेणाग्नीध्रमुत्तरेणाग्नीध्रीय*.

५. MHP भवत.

६. HP om.

७. M तेजा.

८. MHP wrongly give the sign

of abridged text (=) between इति and मयि.

मुपाकरोति ॥१४॥ ताः प्रपीड्य तृतीयसवनीयान् पुरोडाशान् संयोजति ॥१५॥ तन्नादृत्यम् १६॥ ता अत्रैवान्तः सदसः शयीरन् ॥१७॥ वैरूपं ब्राह्मणाच्छुभिन उपवाजिनेन स्तोत्रमुपाकरोति ॥१८॥ रैवतमच्छावा-
कस्य सांवाशिनेन स्तोत्रमुपाकरोति ॥१९॥ गाश्च वत्साः^१श्च संवाशयन्ते ॥२०॥ दक्षिणतो गावो भवन्त्युत्तरतो वत्साः^२ ॥२१॥ ता अत्रैवान्तरेण सदो हविर्धानानि संपद्य दुहन्ति ॥२२॥ तासां दुग्धकाले अग्निभिः^३ कुर्वन्ति ॥२३॥ आर्भवे^४ पवमाने बृहत् कुर्वन्ति ॥२४॥ आयतने पशुभिः प्रचरति ॥२५॥ तेषां नाना मनोता नाना हवी^५षि नाना प्रत्यभिमर्शा नानादेवत्यानाम् ॥२६॥ सर्व^६ समानमेषां वनस्पतिः स्विष्टकृद्दिश इडेति ॥२७॥ उक्थानि प्रणयन्ति ॥२८॥ प्रसिध्यन्त्युक्थानि ॥ २९॥ षोडशिनं प्रणयति ॥३०॥ प्रसिध्यति षोडशी ॥३१॥ रात्रिं प्रणयति ॥३२॥ प्रसिध्यति रात्रिः ॥३३॥ सन्तिष्ठत एष विश्वजित् सर्वपृष्ठोऽतिरात्रः ॥३४॥ वैश्वकर्मणी च सौरी च वशे ॥३५॥ वशाया उपालम्भ्य वैश्वकर्मणश्च सौर्य-
श्चैककपालौ पशुपुरोडाशौ ॥३६॥ वपाभ्यां प्रचर्य निवर्तयते ॥३७॥ अथ व्युष्टिद्विरात्रः^४ ॥३८॥ अग्निष्टोमः पूर्वमहरतिरात्र^५ उत्तरम् ॥३९॥ अथ क्षत्रस्य धृतिना चतुष्टोमेनाग्निष्टोमेन य(-जते ॥४०॥ स(-)न्तिष्ठते रा(-जसूयः सन्तिष्ठते राजसूयः ॥४१॥ [१५] [इति पञ्चमोज्जुवाकः]

[इति राजसूयः समाप्तः]

[इति दशमः प्रपाठकः]

-
१. MHP वन्तत्साः २. MHP आग्निरि. ३. MH P आमवे.
४. MHP सर्वं. ५. MHP व्युष्टिरात्रो; Cf BaudhSS XII. 20:118.1-2 : व्युष्टिद्विरात्रो. Caland thinks it to be व्युष्टिद्विरात्रो on the basis of व्युष्टये द्विरात्राय (BaudhSS XII. 20 : 117.14).
६. MHP पूर्वं हरत रात्र.

[अथैकादशः प्रपाठकः]

[अथाश्वमेधः]

अश्वमेधेन यक्ष्यमाणो राजा विजिती यदास्य न कुतश्चनोपावाधो भवति ॥१॥ स संवत्सरे पुरस्तात् फाल्गुन्यै पूर्णमास्यै चतुरोऽश्वतरी (रथा-) न प्रहिणोति ^२षोडश जनपदान् धावयत, एकैकं चतुरः ॥२॥ स यं प्राञ्चं प्रहिणोति ^३यः पुरस्तात् प्रतिराजा भवति, तं सोऽस्य गत्वाऽऽह— असावामुष्यायणोऽश्वमेधेन यक्ष्यते तमनुजानीहि इति ॥३॥ स यदि सोऽनुजानाति स एव परं ^४प्रहिणोति स परं ^५स परम् ॥४॥ एवं यं दक्षिणैवं यं प्रत्यञ्चमेवं यमुदञ्चम् ॥५॥ अथ ततश्चतुर्षु ^६मासेषु प्रहिणोत्याश्वमेधे प्रावृषीणे ॥६॥ त एतदेव वदन्ति ॥७॥ तद्वै द्विः प्रहितं भवति चत्वारो मासाः ॥८॥ अथ ततश्चतुर्षु ^७मासेषु प्रहिणाति कार्तिक्यां पूर्णमास्याम् ॥९॥ त एतदेव वदन्ति ॥१०॥ ^८तद्वै त्रिः ^९प्रहितं भवत्यष्टौ मासाः ॥११॥ अथ ततो द्वयोर्मासयोः प्रहिणोति तैष्यां पूर्णमास्याम् ॥१२॥ त एतदेव वदन्ति ॥१३॥ तद्वै चतुः प्रहितं भवति दश मासाः ॥१४॥ तेषां योऽनुजानात्यन्वहः स जानाति ॥१५॥ अथो ^{१०}यो नानुजानाति यमभ्याश ^{११}सते यं प्रामहा ^{१२}जेष्यन् मन्यत ^{१३}उप तं यतते ॥१६॥ अथ यं नाभ्याश ^{१४}मते ^{१५}यं न प्रामहा जेष्यन् मन्यत उपदां ^{१६}तस्मा आहरन्ति ^{१७}॥१७॥ स्वमारं वा दृहिनरं वा दधानेन वेनं जीप्सति ॥१८॥ अथोत्तराभ्यां मासाभ्यामेतां विश ^{१८}सं वहति यावदस्येषुजितं भवति ॥१९॥ ^{१९}यावती शामिता त्रिट् ^{२०}ममन्नं देवयजनं पर्यवस्यति

१. MHP 'श्वतरीच'; thus Ao IV. 172:69.3. २-२. P oms.
३. MHP वरं. ४ MHP चतृषु. ५-५. MHP तद्वैद्विः. ६. MHP अथ;
thus Ao IV. 172:67.14. ७. MHP प्रासाहा; thus Ao IV. 172 :
69 15. ८-८. P oms. ९. Ao IV. 172:69.16. १०. MHP हरन्ति,
thus Ao IV. 172.69.17. ११-११. MHP यावतीशासीषाविद; Ca-
land suggests various probable readings : यावतीशासीषा or यावती
शासीषा or यावतीशासा सा त्रिट्. He quotes the Vyākhyā : यावती-
शासावेति स्वमण्डलमभिप्रेत्य (Ao IV. 175:27-31).

योजनमिति चेति च देवयजनात् ॥२०॥ तदन्तरेण समं कुर्वन्ति ॥२१॥
 यः स्थाणुर्भवति नि तं वृश्चन्ति ॥२२॥ तदाहुः—ह्रौ स्यातां सऽस्राविणौ
 पुण्यनामानौ चानुपदासिनौ चेति ॥२३॥ तदु वा आहुः—कथं तौ विन्देयुर्यौ
 सऽस्राविणौ भवतः पुण्यनामानौ चानुपदासिनौ चेति ॥२४॥ एष एवै-
 नावधिखानयेत् ॥२५॥ कर्मैव तत् कुस्ते यथेवाप्यन्यत् ॥२६॥ एवं तौ
 संभिन्दन्ति ॥२७॥ तयोः पुण्ये नामनी^१ विदधाति^२ ॥२८॥ तावेव
 सऽस्राविणौ भवतः पुण्यनामानौ चानुपदासिनौ च ॥२९॥ तौ जघनेन
 देवयजनं भवति ॥३०॥ तदेते शाले मिन्वन्ति दक्षिणां^३ देवयजन उत्तरा-
 मन्याम्^४ ॥३१॥ तयोर्दक्षिणयोद्धारोरष्टावस्त्रावे^५ विमिते प्रतिमिन्वन्त्यु-
 दीचीनव^६ ऽशे दक्षिणादन्यद्दक्षिणम् ॥३२॥ अधिगच्छत्येषा फाल्गुनी पौर्ण-
 मासी ॥३३॥ तामिष्टोत्तरमर्धमासं यज्ञियमेव कर्म संभरमाण आस्ते
 योऽस्याश्चानां^७ सत्तमो येन संगीतो^८ भवति ॥३४॥ स यदि संगीतो
 द्विरूपः स्याच्छुक्लकृष्णे एते रूपे स्यातामित्याहुस्तदहोरात्रयो रूपमिति
 ॥३५॥ एष उ वावैष^९ प्रत्यक्षमित्याहुर्^{१०} एवैष तपतीति ॥३६॥ एष
 ह्येवैष आलभ्यते^{११} ॥३७॥ कुशोर्णानामुष्णीषो द्वादशार्त्तनः प्राङ् तिर्यङ्
 त्रयोदशः ॥३८॥ स मौञ्ज्यामश्वाभिधान्यामनुवेष्टितो भवति ॥३९॥ एष
 एवाश्वाभिधानीभाजन^{१२} स्थेम्न इतराः ॥४०॥ जरदश्चो^{१३} निरमणोऽ-
 नुजाये च पुत्रोऽन्वाधेयायै च 'कृष्णः श्वा'^{१४} चतुरक्षो विष्वग्बद्धश्च गर्दूलः
 पौ^{१५}श्चलेयश्च कद्वच्च मुसलं जरत्पूर्वा चैषोकश्चोद्गूहः^{१६} ॥४१॥ स एष उद्गूहो
 भवति यावान् महानवस्त्रावस्तावान् ॥४२॥ तस्मिन् वेतसशाखोपसंनद्धा

१. MHP नामनि. २. MHP °दधति. ३-३. P °यजनमुत्त°. ४. MHP °रष्टा च स्त्रावे. ५. MHP संमीतो; thus Ao IV. 173 : 69.32. ६. MHP पावेष; thus Ao IV.173:69.33. ७. MHP लभ्यते; thus Ao IV 173 : 69.34. ८. Ao IV.173 : 69.36 : एवाभिधानीमा°. ९. MHP जरदश्चो. १०-१० MHP कृष्णाग श्च [M कृष्णग्°]; thus Ao IV.173 : 69.37-38. ११. MHP °श्चोद्गूहस् thus Ao IV. 173 :69.39. Cf BaudhŚS XV. 1:205 2 : चैषोकश्चामूद्गूहः Caland gives the MS reading as चैषोकश्चोद्गूहस्य in fn 1 (Ao ibid).

भवति ॥४३॥ आनायरज्जू अन्वस्ते उभयतोऽप्यन्ते^१ दीर्घे चत्वारि च^२
पुरुषशतानि ॥४४॥ [१]

शतं तल्प्या^३ राजपुत्राः शतमराजानः शत^४ सूतग्रामण्यः^५ शतं
क्षतसंग्रहीतारो ब्राह्मणश्च राजन्यश्च वीणागाथिनी यो वक्रकपिशोष्णियो-
र्गायतः, चतुष्टय आपः सारस्वत्यश्च वहन्त्यश्च वृष्ट्यश्च^६ ह्लादन्यश्च^७
ऋषभचर्म शार्दूलचर्म च द्वौ रुक्मौ रजतसुवर्णौ, द्वे अन्ये हिरण्यरजतं^८
च सुवर्णं^९ च, चत्वारो वा साहस्रा एको वा शतपलः शतकृष्णलाये
कृष्णलानि ये चाध्वरदीक्षायै संभारा ये चाग्निदीक्षायै तस्योभय उपक्लृप्ता
भवन्ति ॥१॥ अधिगच्छत्येषाऽमावास्या ॥२॥ तामिष्ट्वा सांग्रहण्येष्ट्या
यजते इमां जनताम् संगृह्णानि इति ॥३॥ तयेष्ट्रोदवसाय पशुबन्धवत् कृत्वा
प्रणीय^{१०} वा प्राजापत्यमृषभं तूपरं बहुरूपमालभते^{११} सर्वेभ्यः कामेभ्यः
॥४॥ तस्य चर्म प्रक्षाल्य विहृत्य निदधाति^{१२} ॥५॥ एतदेव शार्दूलचर्मस्य
द्वितीयम् ॥६॥ अथ पुरा षष्ठ्ये प्राजापत्यं (सं-)भरते ॥७॥ षड्-(भिर-
रण्योर-ग्नीन् समा(-रोह्य विमिताभ्यां^{१३} शा-)-ले^{१४} प्रपद्येते दक्षिण^{१५}
राजोत्तरं पुरोहितः ॥८॥ त्रेधोल्लिख्यावोक्ष्य मथित्वा गार्हपत्यमुदाहवनीय^{१६}
हरन्ति^{१७} ॥९॥ अन्वाहार्यपचन^{१८} हरन्ति ॥१०॥ विहृत्य पुरोहितोऽ-
ग्नेणाग्नीन्परेत्य दक्षिणतो राज्ञोऽग्नीनामुपविश्यौ(-षधोः स^{१९})-स्तीर्य
(परिस्तीर्याग्नीन् गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्-)पूय स्रुव^{२०} संमृज्य पुरस्ता-
त्पाप्मनोऽवयजते ॥११॥ अधस्तादु हैकेऽवयजन्ते ॥१२॥ उभयतस्त्वेवाव-
यजेत ॥१३॥ स्रुवेणोपपातं जुहोति मृत्यवे स्वाहा मृत्यवे स्वाहा इति नव-
तिमाहुतीः^{२१}, प्रयासाय^{२२} स्वाहा इत्येकादश, ता एकशनम् ॥१४॥ (तदाहुः)
स वै पुरा (.....) युक्ता अश्वमेधस्य त्विज आवहन्तीति ॥१५॥ तदु वा
आहुः --कथं ता योक्तुं शक्नुयुः, यद्यु वै योक्तुं (न)^{२३} शक्नुयुरावोदुमु वै न

१. Caland gives the MS reading as *अप्यन्ते* or *अप्यन्ते* (Ao
ibid fn. 2). २. P oms. ३. MHP तल्प्या. ४. MHP 'ग्रामण्यः
५. MHP वृषाश्च. ६. MHP प्रादुनयश्च. ७ H oms रजनं.
८. P हिरण्यं for सुवर्णं. ९. MP ins अति before प्रणीय. १०. MP
लभेते. ११. MP निदधति, H विदधति. १२ Cf infra XI. 4.1.
१३. M हरति. १४. MHP 'माहुती. १५. H प्रयासाभ्यः, P प्रयासाय.
१६. MHP om.

शक्नुयुरिति ॥१६॥ स या एव विविक्तगर्भा मासादूर्ध्वं वै भुवतात्। ऊर्ध्वं ७ ह
 वैव भुवतात् । प्रत्यञ्चो गर्भा आवर्त्तं (.....) भवन्ति ॥१७॥ प्र(त्य-)
 ञ्चो गर्भा (.....?) ॥१८॥ तदेवाष्टानां विषूचीना ७ रूपम् ॥१९॥ एतः
 सुखतमं वहन्ति इत्याहुः ॥२०॥ (विक्लि-)धान् गर्भान् विभृत्यान्याभिर्दूरा-
 दोह्याथैताभिरन्तिकत आवहन्ति, अपचितिमेवैषु तदर्धाति ॥२१॥ केश-
 श्मश्रु वपते ॥२२॥ नखानि निष्कृन्तते ॥२३॥ दत्तो धावते ॥२४॥ स्नाति
 ॥२५॥ अहतं वासः परि-(धत्ते) ॥२६॥ अथाधिवृक्षसूर्ये स ७ शास्ति—
 क्षत्तब्रह्मोदनं ते पक्वमुद्धृतमासिक्तसर्पिष्कमादित्योऽभ्युदयत् इति ॥२७॥
 स ७ शासनमेवैतदध्वर्योस्त्वा वैतेनान्तेवासिनश्चरन्ति ॥२८॥ अथास्तं-
 यत्यादित्ये सुवर्णरजते हिरण्ये मुख्योः प्रत्यस्य वाचं यच्छतः, सुवर्णमेव
 राजा रजतं महिषी ॥२९॥ वाचंयमस्यैता ७ रात्रिमग्निहोत्रं जुहोति*
 ॥३०॥ तदाहूर् नग्नो नग्नया सह गयीतानन्तर्हितोऽमिथुनीमवन्, काममन्तरुवोः
 सपेन् नेत् मिथुनी संभवेत् इति ॥३१॥ तदु वा आहूर् अस्त्येवान्न कारीव
 पक्ष्मो नग्नया सह गयीतानन्तर्हितोऽमिथुनीमवन्, जागरायं वा एतद्रूपं, जागरयन्त
 एवोपासीरन् इति ॥३२॥ जागरयन्त एवोपासते ॥३३॥ सु यत्रास्मै
 प्रातरग्निहोत्र ७ होष्यतेऽपः परिहरति ॥३४॥ तदेते हिरण्ये संह्राद्भिः
 प्रप्रोथतः सुवर्णमेवाध्वर्यू रजतं प्रतिप्रस्थाता* ॥३५॥ अथेतं ब्रह्मोदनं
 चतुष्टयीष्वप्सु समासिच्यान्वाहार्यपचने श्रपयन्ति ॥३६॥ एतासामेवाञ्जलि-
 मात्रीरप उदच्य* प्रोक्षणाय निदधाति ॥३७॥ श्रपयित्वोदञ्चं निवर्तयति*
 ॥३८॥ अथादत्त ऋषभचर्म ॥३९॥ तज्जघनेनार्गिन प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमो-
 पस्तृणाति ॥४०॥ ऋषभचर्मं शार्दूलचर्मं शार्दूलचर्मं पात्रीं पात्रियामुप-
 स्तृणीते रजत ७ रुक्ममुपास्य ॥४१॥ तस्यामेतमोदनमसंघ्नन्निबोद्धरत्या-
 सेचनं* कृत्वा ॥४२॥ सुवर्ण ७ रुक्ममवधाय प्रभु* सर्पिरुपसिञ्चन्ति ॥४३॥
 [२]

अथादित्यमुपपिठिते द्रष्टे नम उपद्रष्ट्रे नमोऽनुद्रष्ट्रे नम ख्यात्रे नम

१. MHP विविक्तगमा. २. MHP यासामूर्ध्वं. ३. MHP अथाप्तं°. ४. MHP जुहोति; thus Ao IV. 176:70.5. ५. MHP °प्रस्थातुः. ६. MHP °रपोदच्य. ७. MHP निवर्तं. ८. MHP °दनमनिगृह्णद्धरति. Cf BaudhŚS XIV. 3:207,6-7 : तस्यामेतमसंघ्नन्निबोद्धरति सर्पि-
 रासेचनं कृत्वा. ९. MHP प्रभुः.

उपख्यात्रे नमोऽनुख्यात्रे नमः सते नमोऽसते नमः पश्यते नमोऽपश्यते नमः शृण्वते नम उपशृण्वते नमो भूताय नमो भविष्यते नमश्चक्षुषे नमः श्रोत्राय नमो मनसे नमो वाचे^१ नमो ब्रह्मणे नमस्तपसे नमः श्रान्ताय^२ नमः इति ॥१॥ वाचंयमा^३ एवत्विजः समन्तादुपविशन्ति^४ ॥२॥ पुरस्तात् प्रत्यङ्ङध्वयु^५रुपविशति, दक्षिणत उदङ् ब्रह्मा, पश्चात् प्राङ् होतोत्तरतो दक्षिणोद्गाता ॥३॥ तैः^६ पिण्डा अप्राशिता भवन्ति ॥४॥ अथैतामश्वामिधानीमासेचने सन्तप्य^७ प्रतिवेशं निदधाति ॥५॥ त्रिः प्राश्य प्रश^८सन्ति राक्षस्ते ब्रह्मोदनः इति ॥६॥ वरं ददामि इति वाचं विसृजते ॥७॥ तदेभ्यश्चतुरो वा साहस्रं ददात्येकैकं वा शतपलम्^९ ॥८॥ अथत्विजो वृणीते ॥९॥ त्वं मेऽश्वर्युरसि इत्यध्वयु^{१०}म् ॥१०॥ त्वं मे ब्रह्माऽसि इति ब्रह्माणम्^{११} ॥११॥ त्वं मे होताऽसि इति होतारम् ॥१२॥ त्वं म उद्गाताऽसि इत्युद्गातारम् ॥१३॥ स आह—ब्राह्मणाश्च राजानश्चानेन माऽश्वेन^{१२} मेघ्येन स्वस्ति समापयताब्रह्मज्यतायै^{१३} इति ॥१४॥ तेन त्वा स्वस्ति^{१४} समापयाम इत्याहुरब्रह्मज्यतायै^{१५} ॥१५॥ अब्रह्मज्यतायै^{१६} इति संजानते ॥१६॥ अथाध्वयु^{१७} राजानं करोति ॥१७॥ स आह—ब्राह्मणाश्च राजानश्चायं वोऽश्वर्युरेत^{१८} संवत्सरं राजा, या ममापचितिः साऽस्य, या ममेशा साऽस्य, यथा मम शुश्रूषध्वमेवमस्य शुश्रूषध्वम्, यां व एष धृतिं ध्रियातै सा वो धृतिः इति ॥१८॥ अध्वयु^{१९} राजानं कृत्वा शतकृष्णलयाऽऽयुष्ययेष्ट्या यजते—अनेनायुष्यमिदं^{२०} कर्म स्वस्ति समश्नवता^{२१} इति ॥१९॥ [३]

शतकृष्णलयाऽऽयुष्ययेष्ट्वा^{२२} विमिताभ्यां^{२३} शाले प्रपद्येते दक्षिणं^{२४}

१. MHP वाक्व. २. MHP श्रान्ताय; thus KāthS. 26.12. ३. MHP 'यम. ४. MHP समविमति. ५. MHP ताः. ६. MP सन्तृप्य, H सन्तप्य. ७. MHP शकलम्. ८. MHP ब्राह्मणं. ९. MHP 'श्चानेनाश्वेन; Cf BaudhŚS XV. 4:207.11. १०. MHP 'यताब्रह्मताया; thus Ao IV. 177:71.2. ११. H सक्ति. १२. H 'ह्रान्यता', P 'ण्हाण्यता'. १३. Caland thinks this अब्रह्मज्यताया as superfluous, hence gives it in bracket. But he is obviously wrong as this अब्रह्मज्यताया is to be construed with इति संजानते, while the first अब्रह्मज्यताया is the object of तेन = इत्याहुः. Cf BaudhŚS XV. 4:207.13; 208.1. १४. MHP 'युषायमि. १५. P 'येष्ट्या. १६. MHP. दक्षिणां.

राजोत्तरं पुरोहितः ॥१॥ राजैव यजुषा तूष्णीं पुरोहितः ये ते पन्थानः
 सवितः = देव ब्रूहि इति ॥२॥ त्रेधाऽऽलिख्यावोक्ष्य मथित्वा गार्हपत्यमुदा-
 हवनीय^१ हरन्ति ॥३॥ अन्वाहार्यपचन^२ हरन्ति ॥४॥ विहृत्य पुरो-
 हितोऽग्नेणाग्नीन् परीत्य दक्षिणतो राज्ञोऽग्नीनामुपविशति ॥५॥ उपस्था-
 पयत्यध्वयू^३ राजानम् ॥६॥ नमोऽग्नये पृथिवीक्षिते = देहि इति गार्हपत्यम्
 ॥७॥ नमो वायवेऽन्तरिक्षक्षिते इत्यन्वाहार्यपचनम् ॥८॥ नमः सूर्याय
 दिविक्षिते इत्याहवनीयम् ॥९॥ अथैतमश्वमानोयाग्रेण शालामन्तर्वेदि
 प्राञ्च^४ स्थापयन्ति ॥१०॥ तमेतानि चत्वारि पुरुषशतान्युपतिष्ठन्ते,
 'शतं तल्प्या' राज-(पुत्राः पुरस्तात्, शतमराजा-)नो दक्षिणतः, शत^५
 सूतग्रामण्यः^६ पश्चात् शतं क्षत्तृसंग्रहीतार^७ उत्तरतः ॥११॥ अथ तं कृष्ण^८
 श्वानं^९ चतुरक्षं विश्वम्बद्धेन गदूलेनाश्वस्याभिच्छायां धारयतोऽनुजाये
 च पुत्रोऽन्वाधेयायं च, पूर्वोऽनुजाये पुत्रोऽपरोऽन्वाधेयायं ॥१२॥ तं 'पौंश्च-
 श्चलेयो जरत्पूर्व्या' सव्यं जानु वेष्टयित्वा सैध्रकं^{१०} मुसलं दक्षिणोऽंसे
 प्रत्यस्य पश्चादनूपतिष्ठते ॥१३॥ आहरन्त्येतमैषीकमुदूहम् ॥१४॥ तमग्रेण
 धारयन्ति ॥१५॥ अथाश्वस्य रशनामाहृत्योत्तरत आहवनीयस्य निद-
 धाति^{११} ॥१६॥ तामादास्यमानो ब्रह्माणमामन्त्रयते ब्रह्मन्त्रश्वं मेघ्यं
 भत्स्यामि^{१२} देवेभ्यः प्रजापतये तेन राध्यासम् इति ॥१७॥ तं बधान इत्याह
 ब्रह्मा । 'देवेभ्यः प्रजापतये' तेन राध्नुहि इति^{१३} ॥१८॥ अभितः पुण्या
 वाचः समुद्वदन्ति^{१४} ॥१९॥ अथ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे इत्यश्वस्य
 रशनामादत्ते । 'अश्विनोर्वा' = मा ददे इति ॥२०॥ अधिवदते इमामगृभ्णन्
 रशनामृतस्य = मारयन्ती इति ॥२१॥ अभिधा असि इत्यश्वमभिदधाति ।
 'भुवनमसि' = पृथिव्या^{१५}, स्वगा त्वा देवेभ्यः स्वाहा त्वा प्रजापतये इति ॥२२॥
 हृदमभि काष्ठां यन्ति यन्ता^{१६} राड्य^{१७} = विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यः इति ॥२३॥
 तमेतानि यत्तानि पुरुषशतान्यनु संयन्ति ॥२४॥ 'निःश्लोकः पौंश्च-
 लेयः'^{१८} श्वानं पश्चादन्वेति ॥२५॥ तमध्वयुः^{१९} सऽंशास्ति यदाऽऽ प्राणे-

१. MHP हरत्य°. २. MHP पुर्वं^१ तिष्ठते. ३-३. MH शतन्तस्या,
 H वातं तस्या. ४. MHP सूतग्रामणयः. ५. MHP 'ग्रहीता' [P 'गृ'].
 ६. MHP कृष्णं श्वानं. ७. MHP 'रोन्माधेयायं. ८-८. MHP वोड्श्च-
 लेयोजान्पूर्व्या. ९. MHP सैध्रक. १०. MP दधति. ११. MHP भत्स्यां.
 १२-१२. MHP तेनाराध्नुहि ते राध्नुहीति. १३. MHP समुद्वद, P समुद्वन्ति.
 १४-१४. MHP राड्य. १५-१५. MHP निःश्लोकं पोर्णश्च.

भ्योऽश्वमभिगाहृत अप्रतिष्ठा^७श्चागच्छतात् । यदा त्वाऽहं प्रसुवान्यथास्य प्रहरताद्
इति ॥२६॥ अभि गाहन्त आ प्राणेभ्योऽश्वम् ॥२७॥ अभिगाहन्त्यप्रतिष्ठा-
७श्चागच्छति ॥२८॥ तमध्वयुः^१ प्रसुवाति यो अवंतं जिघा^७सति
तमभ्यमीति^२ वरुणः इति ॥२९॥ तस्यैष सैध्रकेण मुसलेन प्रहरन्ति ॥३०॥
प्रहण्यमाने वाचयति परो मतः परः श्वा इति ॥३१॥ तमश्वस्याधस्पद-
मुपास्य दक्षिणापप्लाव्य^३ मुसलमनुस्यति ॥३२॥ अथाश्वं प्रोक्षति ॥३३॥
शतेन राजपुत्रैः सह पुरस्तादध्वर्युः ॥३४॥ [४]

शतन राजपुत्रैः सह पुरस्तादध्वर्युः अनेनायमश्वेन मेघ्येनेष्ट्वा राजा वृत्रं
वध्यात् इति ॥१॥ शतेन राजभिरग्रेः सह दक्षिणतो ब्रह्मा अनेनायमश्वेन
मेघ्येनेष्ट्वा राजाऽप्रतिघृष्योऽस्तु इति ॥२॥ शतेन^१ सूतग्रामणोभिः सह पञ्चा-
द्धोता अनेनायमश्वेन मेघ्येनेष्ट्वा राजाऽस्य विशो बहुव^२ = तिलायं बहुहस्तिहि-
रण्यायै बहुदासपुस्त्रायै रथिमत्यै पुष्टिमत्यै बहुरायस्पोषायै राजाऽस्तु इति ॥३॥
‘शतेन क्षत्तृसंग्रहतृभिः’ सहोत्तरत उद्गाता अनेनायमश्वेन मेघ्येनेष्ट्वा
राजा सर्वमायुरेतु इति ॥४॥ प्रोक्षन्त प्रोक्षन्त एव यजमानमभि संपद्यन्ते ॥५॥
अथैन^७ समुक्षन्ति आ ब्रह्मन् ब्राह्मणो^७ ब्रह्मवर्चसी जायताम् इत्यान्तमेते-
नानुवाकेन ॥६॥ तं दक्षिणाऽऽव्रतंयन्ति ॥७॥ आवर्त्यमाने वाचयति
अहं च त्वं च वृत्रहृत् इति ॥८॥ तदेतानि पुरुषशतानि^१ द्वेधा व्युद्यन्ति ॥९॥
पञ्चाशदेव^१ राजपुत्राणामराज्ञो^१ऽभिसंपद्यन्ते, पञ्चाशत् क्षत्तृसंग्रहीतृन्
॥१०॥ पञ्चाशदेव सूतग्रामणीनामराज्ञोऽभि संपद्यन्ते, पञ्चाशत् क्षत्तृसंग्र-
हीतृन्^१ ॥११॥ द्वे इत्याच्छते संपद्येते द्वे इत्यात् ॥१२॥ अथाराज्ञ^{१२}
एवाध्वर्युश्च यजमानश्चाभिमपद्येते क्षत्तृसंग्रहीतृन्^१ होता ॥१३॥ अथैत-
मेषोकमुद्ग्रहमाहृत्य^१ पूर्वार्धं ह्रदस्यावदधाति ॥१४॥ तमेका^७ रज्जुं
लभन्ते ॥१५॥ ^{१४}शतमेकामभिमाद्वयैवाम्युहाय इत्याह यथा सशीर्षकमश्व-^{१५}

१. MHP °ध्वयुः. २. MHP मध्वभ्यमीति. ३. MHP
दक्षिणावप्ला. ४. MH शनेः. ५. MHP बहुव. Text abr;
Cf BaudhŚS XV.5:209.11-15. ६-६. MH शतेनैक्षत्^१, P शतेनैक्षत्र^१
७. MP ब्रह्मन्. ८. MHP पुषंश^१. ९. MP पञ्चशददेव, H °शददेव.
१०. MHP पुत्राणां राज्ञो; thus Ao IV. 179:73.2. ११. P° संग्रही^१.
१२. MHP अथ राज; thus Ao IV. 179:73.4 १३. M मुद्ग्रहम्, H
मुद्ग्रहम्, P मुद्ग्रहम्. १४-१४. H oms.

मूर्मिरभिहनदिति^१ ॥१६॥ अभिमाड्यैवाभ्यूहन्ति^२ ॥१७॥ अभ्यूहच-
माने^३ वाचयति अभि क्रत्वेन्द्र भरघ जमन् इति^४ ॥१८॥ सशीर्षक्रमेवा-
श्वमूर्मिरभिहन्ति ॥१९॥ अत्रैवैतमैषोकमुद्गहं^५ प्रप्लाव्याश्वमुदानयति
॥२०॥ तस्य यदा विशफा^६ भवन्त्यथास्य 'धृतोः पत्सु' जुहोति ॥ २१ ॥
इह धृतिः स्वाहा इति दक्षिणे पूर्वपादे ॥२२॥ इह विधृतिः स्वाहा इति
दक्षिणेऽपरपादे ॥२३॥ इह रन्तिः स्वाहा इत्युत्तरेऽपरपादे ॥२४॥ इह
रमतिः स्वाहा इत्युत्तरे पूर्वपादे ॥२५॥ अथ स्तोकीया अन्वाह ॥२६॥
तदाहुरे-(कशतं^७ स्तो-)^८कीया^९ अनुब्रूयादिति ॥२७॥ तदु वा आहुनं
वै तथा ॥२८॥ सद्यः सन्तिष्ठेत ॥२९॥ सहस्रमेवानुब्रूयादिति ॥३०॥
सहस्रमेवान्वाह ॥३१॥ स एतं पूर्व^{१०} स्तोकीयानामनुवाक^{११} शतकृत्वो^{१२}
निगदति अग्नये स्वाहा; सोमाय स्वाहा इति ॥ ३२ ॥ ताः
सहस्र^{१३} स्तोकीयाः ॥ ३३ ॥ अथैतमश्वमानीयाग्रेण^{१४} शालामन्त-
र्वेदि प्राञ्च^{१५} स्थापयन्ति ॥ ३४ ॥ (प्रपद्याश्वस्य सावित्राणि जुहोति
अग्नये स्वाहा, वायवे स्वाहा इति सप्त ॥३५॥ अथ त्रयोऽशीतिमश्वचरिता-)^{१६}
न्युप-(जुहोति ईङ्काराय स्वाहा; ईङ्कृताय स्वाहा इ-)^{१७}ति ॥३६॥ पूर्वाहुति^{१८}
(जुहोति) पिबतो वाऽपिबतो वा ॥३७॥ अथोत्तरेण शालामास्नानं परि-
श्रयन्ति ॥३८॥ तत्प्रपाद्य स्नपयित्वाऽभ्यज्याञ्ज्य पवयित्वाऽनीयोषधीः
स^{१९}स्तोर्यं परिस्तीर्याग्नीन् गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुवं च स्रुचं च
संमृज्य प्राडेत्य चतुर्गृहीतमा(-ज्यं पदे-)ष्वत्र जुहोति ॥३९॥ अनुमवनं
वाजपेये जुहोत्यन्वहमत्र ॥४०॥ अथाग्निदीक्षां निवर्तयति ॥४१॥ सर्व-
मग्निकर्म करोति ॥४२॥ तस्याहुता दीक्षाहुतयो भवन्ति ॥४३॥ अथैत-
मश्वमानीयाग्रेण शालामन्तर्वेदि प्राञ्च^{१५} (स्थापय-)न्ति ॥४४॥ स आ-(ह

१. H oms. MP 'मूर्मिरिह'. २. MP 'माड्यैवा'. Caland
conjectures the correct reading as अभिमाज्यं for अभिमाड्यं
(Ao IV. 179:23). ३-३. M वाचयत्वमिक्रत्वेन्द्र भरघन्धन्ति, H
वाचयित्वा^{१३}भरघन्धन्ति, P 'भरघन्धन्ति. Corrected as भरज्व' in
red ink in P. ४. 'मुद्गहं' ५. MHP विशफा. ६-६. MHP धृतीवत्सु.
७. MHP काद् for कीया. ८. MHP शतं कृत्वो. ९. MHP 'श्रमाग्नीया'.
१०. Cf BaudhŚS XV. 6:211.4-5,7. ११. Cf BaudhŚS XV.
6:211.7-8. १२. MHP पूर्वाहुति.

ब्राह्म-)^१णाश्च राजानश्च यदिदमाहुः^२ पदेपदेऽश्वस्य मेघस्य होतव्यमितिहेव
(व-)^३यं तत् करिष्यामह इत्याह, यथास्य पदेपदे हुतं भविष्यति 'बहु नः' कर्मेति
॥४५॥ तस्यैवमेव धृतीः पत्मु जुहोति ॥४६॥ स यदेवाभिदुतैः षड्भिश्च-
रति तेनैवास्य (वा-)जि प्रोक्षति या अमूर्निहिता भवन्ति अग्नये त्वा
इति पुरस्तात्; वायवे त्वा इति दक्षिणतः; इन्द्राग्निभ्यां त्वा इति पश्चात्;
प्रजापतये त्वा इत्युत्तरतः; देवेभ्यस्त्वा इत्युपरिष्ठात्; अधस्ताद् विश्वेभ्यस्त्वा
भूतेभ्यः इति ॥४७॥ अथाहुतीनिकामं^४ जुहोति अग्नये स्वाहा; सोमाय स्वाहा
इति ताः सहस्रमुत्तरा स्तोकोयाः^५ ॥४८॥ आयनाय स्वाहा; प्रायणाय
स्वाहा इति द्वादश प्रद्रावान् ॥४९॥ इंकाराय स्वाहा; इंक्रताय स्वाहा इति
त्रयोऽशीतिमश्वचरितानि^६ ॥५०॥ चतस्रो धृतीः ॥५१॥ अथोत्थाय
दक्षिणं कर्णमाजपति विभूर्मात्रा इति ॥५२॥ [५]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रा=नुमणा असि इति ॥१॥ ययुर्नामासि^७ इति
रशनामुपायच्छति ॥२॥ उपनिष्क्रम्य प्रमुञ्चति आदित्यानां पत्वान्विहि इति
॥३॥ अथेनं परिददाति भूरसि भुवे त्वा=प्रोक्षितं 'गोपायत इति' ॥ ४ ॥
तस्मै जरदश्वं निरमणमन्वाकरोति, चत्वारि च पुरुषशतानि गोप्तुन् ॥५॥
तान् स^८शास्ति एत^९ १० षण्मासोऽपर्यावतं यन्तोऽन्वितयां^{१०} काञ्चैष दिश-
मियात् तां, यामु काञ्चाति न्येयात् प्र मे तां ब्रूय^{११}, यत्किञ्च पक्वाशनमहं
वः^{१२} सुस्वदयामि यदु किञ्च-च तिरश्च-^{१३} चीनसंनद्धं मया तत् प्रसूता आदव्वं,
न यदनुचीनसंनद्धम्^{१४} इति ॥६॥ एतदनुकृतिर्ह वा इदमप्येतर्हि कुरूणाम-
श्वपालास्तिरश्चीनसंनद्धमाददते घाम्यं न एतत् इति वदन्तः ॥७॥ ये ह
त्वा वैतमश्व^८ ररक्षुस्तेषामेवैनद्धाम्यम् ॥८॥ स आह ब्राह्मणाश्च राजानश्च

१. MHP broken; thus Ao IV. 179 : 74.1. २. MHP
यदिमाहुः, thus Ao ibid. P ins च after आहुः. ३. MHP om.
४-४. Caland also conjectures बहुनः as one word as given
in the MS (Ao IV. 179 : 74.5-6). ५. MHP 'हुतिनिकायाञ्जु'.
६. MHP स्तोम्या. ७. H त्रयोदशी. ८. MHP यजुन्नामा. ९-९. MHP
'पायत्वेति. १०-१०. 'यन्तान्वितायां. ११. Ao IV. 180:75.4-5.
१२. MHP वसु; Cf Ao ibid. १३. MHP om; thus Ao
IV. 180:75.6. १४. MHP 'चीने सन्'.

व्युदेतु^१ वो वाहनम् । यस्यैष वाहनमभिपत्स्यते सर्वज्यानि^२ 'स ज्यासते' इति ॥९॥ तेषां प्रतिवेशानि^३ राष्ट्राण्यभि वाहनं व्युदेति ॥१०॥ तमनु युञ्जते^४ हस्तिभिस्त्वद् गोरथैस्त्वदारोहणैस्त्वदन्येनैवैकशफाः^५ ॥११॥ तदन्वेतौ वीणागायिनौ प्रगायतः ॥१२॥ इत्यददा इत्ययजथा इत्यः साध्वकरोदिति ब्राह्मणः ॥१३॥ इत्यजिना इत्ययुध्यथा इत्यमु^६ संग्राममहृत्^७ इत्यहो^८ वीर्यमकरोदिति राजन्यः ॥१४॥ इष्टं ब्राह्मणो गायति युद्धं^९ राजन्यः ॥१५॥ दत्तं ब्राह्मणो गायति वीर्यं^{१०} राजन्यः ॥१६॥ नाम ब्राह्मणो गृह्णाति सखिनाम राजन्यः ॥१७॥ तिस्रोऽन्यतरो गायति तिस्रोऽन्यतरः ॥१८॥ तावेतत्प्रगीतावेव संवत्सरं गायतः काले काल आगते ॥१९॥ [६]
[इति द्वितीयोऽनुवाकः]

अथ सावित्र^१ हुत्वोखां प्रवृणक्ति ॥१॥ सर्वमग्निकर्म करोति ॥२॥ नाग्निकर्मन्तिरेति ॥३॥ प्रथमाभिर्दीक्षाहुतिभिः प्रतिपद्यते स्वाहाऽऽधिमाधी-
ताय स्वाहा स्वाहाऽऽधीतं=प्रजापतये स्वाहा इति ॥४॥ एतस्यामेकविंशिनीं^५ दीक्षामनुवर्तयत्येकामध्वरदीक्षा-(मेकां)^६ प्राणदीक्षामेकामग्निदीक्षामेकामृतु-
दीक्षां, पूर्णाहुतिः सप्तमी ॥५॥ अथ मेखलां कृष्णविषाणामौदुम्बरदण्डं^७ चमसं व्रतप्रदानमिति सन्निधाय प्रथमेन दीक्षायोगेनाभिमृशति भुवो देवानां
कर्मणा = वसन्तेन त्वरुना हविषा दीक्षयामि इति ॥६॥ समानी कृष्णा-
जिनदीक्षा ॥७॥ मुष्टी करोति ॥८॥ वाचं यच्छति ॥९॥ दीक्षां प्राह ॥१०॥ अथाह दीक्षित वाचं यच्छ दीक्षित वाचं विसृजस्व इति ॥११॥ विसृष्टायां वाच्युदङ् परेत्य पुरोहितस्याग्निषु सावित्रमष्टाकपालं निर्वपति ॥१२॥ श्रपयित्वाऽऽसाद्य पुरस्ताद्भागा^१ जुहोति अग्नये स्वाहा; स्वाहेन्द्रा-
ग्निभ्याम्; स्वाहा प्रजापतये; स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यः; स्वाहा सर्वाभ्यो
देवताभ्यः^{१०} इति ॥१३॥ अवत्ते स्विष्टकृतेऽवहोमीया^{११} जुहोति द्वादश

१. MHP व्युदेतु; thus Ao IV. 180:75.10. २-२. MHP सञ्जास्यत; thus Ao IV. 180:75.11. ३. MHP 'वेशानि; thus Ao IV. 180:75.12. ४-४. MHP हस्तिभिस्तद्गोरथैस्त्वादरोहणै-
स्तदन्ये; thus Ao IV. 180:75.12-13. ५. MHP 'महना. ६. MHP इत्यादौ. ७. MHP 'विषाणी. ८. MHP om. ९. Cf BaudhSS 'मागा-
ञ्जु'. १०. MHP also add स्वाहा after देवताभ्यः. ११. MHP कृतव-
होमीया.

प्रद्रावा^१स्त्रयोऽशीतिमश्वचरितानि चतस्रो धृतीस्ताश्चतुःशतम् ॥१४॥
 तस्या^२ स^३स्थितायां तदानीमेव सवित्रे 'प्रसवित्र एकादशकपालम् ॥१५॥
 तस्यै ता^२ एवोपहोमीयाः ॥१६॥ तस्या^३ स^३स्थितायां तदानीमेव सवित्र
 आ सवित्रे द्वादशकपालम् ॥१७॥ तस्यैता एवोपहोमीयाः ॥१८॥ आगते
 व्रतं प्रदाय वाचमुपाकरोति ॥१९॥ प्रातरुदित आदित्ये सावित्र^४ हुत्वोखां
 प्रवृणक्ति ॥२०॥ सर्वमग्निकर्म करोति ॥२१॥ नाग्निकर्मन्तिरेति^५
 ॥२२॥ द्वितीया(-भि-)-दीक्षाहुतिभिः^६ प्रतिपद्यते काय स्वाहा; कर्म स्वाहा;
 कतमस्मै स्वाहा (इति ॥२३॥ एतस्यामेकवि^७शिनीं)^८ दीक्षामनुवर्तयति
 ॥२४॥ उदस्यत्यग्निदीक्षाम् ॥२५॥ उदस्यत्यृतुदीक्षाम् ॥२६॥ पूर्णाहुति-
 श्चतुर्थी ॥२७॥ अथ मेखलां कृष्णविषाणामौदुम्बरदण्डं चमसं व्रतप्रदान-
 मिति सन्निधाय द्वितीयेन दीक्षायोगेनाभिमृशति भुवो देवानां^९ रुद्रेभिः
 इति ॥२८॥ समानी कृष्णाजिनदीक्षा ॥२९॥ मुष्टौ करोति ॥३०॥ वाचं
 यच्छति ॥३१॥ दीक्षां प्राह ॥३२॥ अथाह दीक्षित वाचं यच्छ, दीक्षित
 वाचं विसृजस्व इति ॥३३॥ विसृष्टायां वाच्युदङ् परेत्य पुरोहितस्याग्निषु
 सावित्रमष्टाकपालम्^{१०}=तस्यैता एवोपहोमीयाः ॥३४॥ तस्या^३ स^३स्थितायां
 मध्यन्दिने सवित्रे प्रसवित्र एकादशकपालम् ॥३५॥ तस्यैता एवोपहोमीयाः
 ॥३६॥ तस्या^३ स^३स्थितायामपराह्णे सवित्र आसवित्रे द्वादशकपालम्
 ॥३७॥ तस्यैता एवोपहोमीयाः ॥३८॥ आगते व्रतं प्रदाय वाचमुपाकरोति
 ॥३९॥ प्रते व्रते ब्राह्मणो गायति, वाचि विसृष्टायां^{११} राजन्यः ॥४०॥ स
 एवमेव सप्ताहानि दीक्षते^{१२} ॥४१॥ उत्तरा उत्तरा आहुतीर्जुह्वदुत्तरेणोत्तरेण
 दीक्षायोगेनाभिमृशन् सप्तमेऽहन्नुत्तमाभिर्दीक्षाहुतिभिः प्रतिपद्यते विष्णवे
 स्वाहा, विष्णवे निबु = भूयपाय स्वाहा इति ॥४२॥ पूर्णाहुतिरेव चतुर्थी
 ॥४३॥ अथ मेखलां^{१३}=सन्निधायोत्तमेन दीक्षायोगेनाभिमृशति भुवो देवानां;
 महीमू षु; सुत्रामाणम् इति ॥४४॥ समानी कृष्णाजिनदीक्षा^{१४}=विसृजस्व
 इति ॥४५॥ [७]

^१'अष्टमेऽहन् वात्सप्रविष्णुक्रमा'^{१०} व्यावर्तन्ते ॥१॥ वात्सप्रविष्णुक्रमा

१. MHP om. प्र. २. MH तस्यैका, P oms. ३. MHP 'कर्मन्त'.
 ४. MHP द्वितीया दीक्षा. Cf XI.7.4. ५. Cf XI.7.5. ६. MHP abr;
 see XI.7.12-16. ७. P oms. ८. MHP abr; see above S 28.
 ९. MHP abr; see above S 29-33. १०-१०. MHP अष्टमेऽहन्वात्स'
 [H 'मेत्वा'].

एवास्य स्वेष्ट्वग्निषु भवन्ति ॥२॥ पुरोहितस्याग्निष्वेताभिरिष्टिभिर्यजते ।
 ॥३॥ स एवमेव द्वादश च मास एति यजमानः सप्त चाहानि ॥४॥
 स यत्रैवादः^१ पुरस्ताद्विशं संवहति तदेतान्^२ सार्धं^३ सार्धं^४ समवसाय
 यन्ति ॥५॥ सार्धं तक्षणः सार्धं मानस्कृतः सार्धं^५ रथकारान् सार्धं
 कुम्भकारान् सार्धं कर्मरान् ॥६॥ तेषामेतानि पृथक् कर्माणि भवन्ति ॥७॥
 एतत्तु^६ तक्षणां कर्म, ऊर्ध्वमूलानामश्वत्थानां व्रजं भिन्वन्ति मुखदध्नं
 यथोरुस्थानायैवम्^७ ॥८॥ चत्वारि वाऽऽदौ वेन्द्राणसान्यभ्यारोहाश्च
 श्रितोश्च शतं "वैत्वान्येधाचितान्येकविंशतियूपा राज्जुदालश्च"
 पौतुदारवौ च षड्^८ वैत्वाः षट् खादिरोः^९ षट् पालाशाः^{१०} पालाश उप-
 शयः ॥९॥ सर्वं एकविंशत्यरत्नयो भवन्ति ॥१०॥ षट्त्वन्यना^{११}-
 स्यारोहणं च महानसं च मानिनं च प्रवाहणं च रथवाहनं च दुन्दुभिवा-
 हनं च ॥११॥ एव^{१२}रूपाणि बहुतयानि भवन्ति ॥१२॥ बहुतयीः स्रुचः^{१३}
 कुर्वन्ति बहुतया^{१४}श्चमसान् बहुतयीः पात्रीः^{१५} ॥१३॥ "तत्रापि ताः पात्रीः"
 कुर्वन्ति यः परमो वृक्षस्तस्य ॥१४॥ षट्^{१६}त्रिंशतं दीर्घत्सरून् स्रुवान्^{१७}
 षट्त्रिंशतमलाबुदवर्न^{१८} ॥१५॥ षट्त्रिंशतमष्टमानि ॥१६॥ एतद्वेणु-
 काराणां^{१९} कर्म, ^{२०}तदत्रोपसंख्यायते ॥१६॥ एतन्मानस्कृतां, बहुतयं
 कवचवस्थं कुर्वन्ति ॥१७॥ एतद्रथकाराणां, बहून् रथान् नवान् नवपरि-
 रथ्यान्^{२१} कुर्वन्ति ॥१८॥ एतत्कुम्भकाराणां, बहुतयं कुम्भमात्रं कुर्वन्ति,
 बहुतयान् कुम्भान् बहुतयीः कुम्भीः ॥१९॥ तत्रापि तास्तिस्रः कुम्भीः
 कुर्वन्ति याः केवलं केवलं गामज्जशः संकृता^{२२} ॥२०॥ यथैक-

१. MHP यत्रैवादः; thus Ao IV. 181:76.1. २. M तदेत्, H तदेत्, P तदेत्; thus Ao ibid. ३. MHP तन्नु, ४. Caland gives the reading of the MS as रथोरुस्थोरुस्था (Ao IV. 181:76. fn 1). But this reading is not found in M which is supposed to be the base of Caland's text. ५-५. MHP वैत्वान्येतान्येकविंशति यूपा राज्. ६-६. MHP षषट्. ७. MHP खादिरो. ८. MHP पालाशान्पालाशा. ९. MHP स्रुचा. १०. MHP पोत्री. ११-११. MH तत्रापितां पात्री [H तत्रपि]. १२-१२. MHP त्रिषादीर्घत्सरून्ध्रुवान्. १३. MHP त्रिषादला. १४. MHP वेणुदारा. १५. Ao 181:76.15 : तत्रोप. १६. MHP परितथ्याम्. १७. MP संकृतः, H संस्कृतः.

वि०शतिविधायैवमिष्टकाः^१ ॥२१॥ एतत् कर्माराणां^२ सुवर्णंरजते
महिम्नोः पात्रे कुर्वन्ति, सुवर्णं^३ स्वम्^४ सुवर्णं कशिपु सप्त वाऽष्टौ
वा शतपला^५श्चत्वारि विधवनानि सुवर्णानि रजतनिर्बाधानि रजतानि
वा सुवर्णनिर्बाधानि षट् कमण्डलून् सुवर्णान् रजतरास्नान् रजतान् वा
सुवर्णरास्नान्; औपशयः सुवर्णो रजतशम्यो रजतो वा सुवर्णशम्यः;
कुरीरं सुवर्णं^६ रजतग्रन्थि, रजतं वा सुवर्णग्रन्थि,^७ त्रिवृद् दाम, त्रिवृत्
पड्बीशम् ॥२२॥ यत्किञ्चाश्वमभितः तत्सर्वं त्रिवृत् सुवर्णं भवति^८ ॥२३॥
(शतं^९)^४ सुवर्णा असयो^५ रजतत्सरवः, शतं^६ रजताः सुवर्णत्सरवः,
षट्त्रिंशच्छलोहायसाः कृष्णायसत्सरवश्चत्वारश्च कृष्णायसा लोहाय-
सत्सरवः सायकः सिक्त्रिमः^७ कृष्णः कृष्णत्सरः,^८ सुवर्णः सुवर्णत्सरः ॥२४॥
तस्य द्वे द्वाचत्वारिंशे शते असोनामुपकृप्ते भवतः ॥२५॥ सहस्रं^९
सुवर्णाः काचाः, सहस्रं^{१०} रजताः, सहस्रं^{११} सामुद्रास्त्रीणि च शतानि त्रय-
स्त्रिंशच्च सुवर्णाः सूच्यस्त्रीणि च शतानि, त्रयस्त्रिंशच्च रजतास्त्रीणि
च शतानि 'त्रयस्त्रिंशच्चायस्मय्योऽग्रस्मयः' कमण्डलुर्वैतसः^{१२} कटस्ताप्यं
च कृत्यधीवासं च दशतयमन्नम् ॥२६॥ यदस्य राष्ट्रे मधु भवति^{१३} तत्सर्वं^{१४}
समा(नयन्ति-शतं पयश्च-;र्माणि^१ (शतं) घृत(-चर्माणि) शतं मधुच-
र्मा(-णि शतं)^{११} तण्डुलचर्माणि (शतं पृथुकचर्माणि)^{१२} शतं लाजाचर्माणि
शतं करम्भचर्माणि शतं धानाचर्माणि शतं सक्तुचर्माणि शतं मसूस्थ^{१३}-
चर्माण्येकं प्रियङ्गुतण्डुलानां चर्म ॥२७॥ अथास्मा एतान् पशून् समान-
यन्ति, ग्राम्यांश्चारण्यांश्च वशाश्च (गैरेयांश्च नादेयांश्च वयांश्च
च सरोसूपांश्च ॥२८॥ यानना-)^{१४} लम्भ्यान् मन्यते रक्षन्ति तान् ॥२९॥
यान्वध्यान्^{१५} पचन्ते तान् ॥३०॥ यान् प्रसृष्टव्यान्^{१६} प्रार्जयन्ति
तान् ॥३१॥ [८]

१. MH 'त्रिविधायै', Cf BaudhŚS XV. 14:219.3. २. MHP
'ग्रन्थि. ३. MHP भवन्ति. ४. MHP om; thus Ao IV.182:76.28.
५. MHP असतयो. ६. MHP सिक्त्रिमः, thus Ao IV. 182:76.30.
७. M कृष्णस्स', HP कृष्णं स'. ८-८. MHP चतुस्त्रिंशच्चायस्मै योहस्मयः,
Ao IV.182:76.35 : त्रयस्त्रिंशच्चायस्मै योहस्मयः, ९. MHP वैतसं.
१०. MHP भवन्ति. ११. MHP घृताणि. १२. Cf BaudhŚS XV.
16:220.7-8. १३. MHP om; Cf BaudhŚS ibid. १४. H मधुच्य.
१५. Cf BaudhŚS XV. 16 : 220.13-14. १६. MHP यान्वाक्यान्.
१७. MHP यान्ध्रसृष्ट' [P यान्व'].

षष्ठे मासि ब्रजेऽश्वमा निरुधन्त्यस्मिन्नेवैतस्मादाश्वत्थात् ॥१॥ तस्मै
 तत्र तिष्ठन् एतानि पुरुषशतानि^१ षण्मासो घासमा-हरन्ति ॥२॥ एत एनं
 परिचरन्ति ॥३॥ अ-^२श्वगमनीयामिष्टि^३ निर्वपति यद्यश्वोऽनागतः
 स्यात् ॥४॥ यदि च त्वेवागतः^४ स्याद्यदि चानागत उभयेनैव निर्वपति
 ॥५॥ यद्यनागतः स्या-^५(दश्वशकान्) शालाग्निषूपकिरेद^६ गार्हपत्येऽ-
 न्वाहार्यपचन आहवनीये ॥६॥ अथ वैश्वानरं द्वादशकपालं (पुरोडाशं
 निर्वप-^७)ति ॥७॥ श्रपयित्वा सादयति ॥८॥ पञ्चदश सामिधेन्यः ॥९॥
 वार्त्रघ्नावाज्यभागो ॥१०॥ वैश्वानरः^८ प्रत्नथा नाकमारुहद्; अपामुपस्थे
 महिषा अगृम्णत विशो^९ राजानमुप तस्थुः^९ग्मिम्यम् । आ दूतो अग्निममरद्वि-
 वस्वतो^{१०} वैश्वानरं मातरिष्वा (परावतः इति) ॥११॥ तद्धेत-^{१०}(च्छु-)त-
 सेनः पारि-^{११}(क्षितो य-^{११})त्राश्वमेधेनेजे,^{११} तस्य हाश्वं प्रपतित^{१२} शादूँलो
 जघान । स हैतामश्वगमनीयामिष्टि^{१२} निरुवाप । तस्याह^{१३} सुवर्णं
^{१३}पशुमाहृत्यावासेतावदश्वगमनीया यदजीविष्यदैवागमिष्यदिति ॥१२॥
 सैषा विज्ञाताश्वगमनीयात्रैतां निर्वपन्त्या हैव तत्र गच्छति ॥१३॥ तस्या^{१४}
 स^{१४}स्थितायां तदानीमेवाश्वत्थे ब्रजेऽश्वमानिरुधन्ति^{१५} ॥१४॥ तस्यै तत्र
 तिष्ठन् एतानि^{१५} पुरुषशतानि सप्ताहानि घासमाहरन्ति ॥१५॥ एत एनं
 परिचरन्ति ॥१६॥ पुरोहितस्याग्निष्वेताभिरिष्टिभिर्यजते ॥१७॥ तत्रै-
 ताननुवाकानुपप्रयुज्जते, आधीतयजुषां चाङ्गहोमं^{१६} च द्वावश्वरूपाणामोष-
 धिहोमं च वनस्पातहोमं च सन्तनीनां चाभिधानानां च संप्लवानां च
 खारीहोमं^{१७} च ॥१८॥ धृतोहुं त्वेतान् जुह्वति ॥१९॥ नवकृत्व उत्तमेऽहन्
 यजते ॥२०॥ सर्वाः प्रथमाः करोति सर्वा मध्यमाः सर्वा उत्तमाः ॥२१॥
 पुनरेत्य द्विस्तावां वेदिं मिमीत एकविंशतिविघ्नमग्निम्^{१८} ॥२२॥ अथा-
 स्यंतानि^{१९} पुरुषशतान्युपकृष्टानि भवन्ति ॥२३॥ [९]

१. MHP पुषं°. २. MHP आगम°. ३. MP त्वेवावगत. ४. MHP
 श्वलाग्नि°. ५. MHP °नरं. ६-६. MHP नमवदस्थुःग्मिम्यमाहतो
 अग्निरम°. ७. Thus Ao IV. 185:77.1: ८ Thus Ao ibid.
 ९. MHP मेधेन यजेत. १०. MHP °मिषुं. ११. परशुमा°. १२. MHP
 °श्वमनि°. १३. MHP त्वाङ्ग°. १४. MHP वारिहोमं. १५. P °शतिमग्निम्.
 १६. MHP पुषं°.

त्रीणि शतानि राजपुत्राणामुभयालोहकवचानां^७ सन्नद्धानां^८ सन्नद्ध-
सारथीनां विततवरूथानां^९ चतुर्युजां; त्रीणि शतान्यराज्ञां^{१०} सन्नद्धानाम-
सन्नद्धसारथीनां विततवरूथानां^{११} त्रियोगाणां; त्रीणि शतानि सूतग्रामणी-
नामसन्नद्धानामसन्नद्धसारथीनां विततवरूथानां द्वियोगानां; त्रीणि शतानि
क्षत्तृसंग्रहीतृणां विपथपत्तीनां^{१२}; त्रीणि शतानि तिसृघन्विनां; त्रीणि शतानि
निषङ्गिणां; त्रीणि शतान्युपवीतिनां; त्रीणि शतानि दण्डहस्तानां च शाखा-
हस्तानां च । तान्यस्य चतुर्विंशतिपुरुषशतान्युपवरूढानि भवन्ति ॥१॥
अथास्तंयत्यादित्य एते राजपुत्राश्चतुर्धा व्युद्यन्ति पञ्चमसतिः पञ्चमसतिः
प्रतिदिशम् ॥१॥ 'तानन्वेता जनता व्युद्यन्ति' ॥३॥ तानि त्रीणि त्रीणि च
रथशतानि प्रतिदिशं संपद्यन्ते^{१३} त्रीणि त्रीणि च पत्तीनां^{१४} शतानि ॥४॥ त
एतां^{१५} रात्रिं तत्र^{१६} गोपायमाना वसन्ति ॥५॥ प्रातर्यदहः क्रयः संपद्यते
तत्कृत्वा गार्हपत्यचित्तीः संचित्य संन्युष्य नैऋतयोभिश्चरित्वा प्रायणीयं
निर्वपति ॥६॥ तस्य हविष्कृता वाचं विसृज्याहाश्वस्यावदितुं इच्छत
किमश्वस्य क्रियते किं न क्रियते इति ॥७॥ त्रयोदशाहानि जिनीयुरित्याहुरा
दक्षिणाकालादिति ॥८॥ तदु वा आहुर्न वै तथा किञ्चनोच्छिष्येतैकमेवाह-
जिनीयुरिति^{१७} ॥९॥ एकमेवाहर्जिनन्ति^{१८} ॥१०॥ सा या विडभिवेदयते
न सा जोयते ॥११॥ अथ या नाभिवेदयते सर्वज्यानि^{१९} 'सा ज्यास्यते'
॥१२॥ अथ यानध्वर्युः परितित्रासते पुरस्तादेव तेभ्योऽववदितुं प्रहिणोति
॥१३॥ राज्जुदालमग्निष्ठं^{२०} मिनुतादिति^{२१} मेऽध्वर्युं ब्रूताद्, उत्तरतोऽ-
श्वस्यावद्यतादिति मेऽध्वर्युं ब्रूताद्, वैतसे कटेऽश्वस्यावद्यतादिति मेऽध्वर्युं
ब्रूताद्, सुवर्णेन सुवर्णत्सरुणाऽश्वस्यावद्यतादिति मेऽध्वर्युं ब्रूतादिति ॥१४॥
राज्जुदालोऽग्निष्ठइति^{२२} 'न्वाव ह' जनमेजयराज्ये तक्षा वैश्यव्रजम् ॥१५॥
^{२३}तत्र शंखन्तः^{२४} प्रायणीयः सन्तिष्ठते ॥१६॥ [१०] [इति तृतीयोऽनुवाकः]

१-१. H oms. २. MHP विफथ'. ३-३. MHP एता
जनता व्युदेति. Caland thinks तानन्वेता जनता व्युदेति as a probable
text (Ao IV. 186:79.11). ४. MHP 'वद्यते. ५. MHP यत्ता;
thus Ao IV. 186:79.13. ६. MHP जिनीयु'. ७. MHP जिवन्ति
८-८. MHP सञ्जास्यते, thus Ao IV. 186:79.20. ९. MHP
'मग्निषु. १०. Ao IV. 186:79.21 : मिनुयादिति. ११-११. MHP
न्वाववह; thus Ao IV. 186:79.25. Caland gives the MS
reading as न्वावहह (Ao ibid fn 2). १२-१२. MHP तत्रे शंखन्त.

पदाच्छायनीयामाहुतिं जुहोति ॥१॥ पदमच्छैति^१ ॥२॥ राजानं
 क्रोणाति ॥३॥ राजानं क्रीत्वोदूह्यातिथ्यमस्मे^२ निर्वपति ॥४॥ इडान्त
 आतिथ्यः सन्तिष्ठते ॥५॥ द्वादशोपसदः ॥६॥ अनुपसदमेकविंशतिविधो-
 ऽग्निश्चीयते ॥७॥ तस्योपवसथेऽभिषेकम् ॥८॥ नान्तरियन्ति ॥९॥ श्रोभते^३
^४समस्यति ॥१०॥ उत्तमे^५ प्रवर्ग्योपसदौ^६ ॥११॥ अग्नेरावृताग्निं प्रहरति
 ॥१२॥ समिन्वन्ति सदोहविर्धानानि ॥१३॥ पृष्ठ्या^७श्च हविर्धाने समभ्या-
 वर्तयन्ति^८ ॥१४॥ रथवाहने हविर्धाने प्रणीयौदुम्बर्या अवटं परिलिखन्ति
 ॥१५॥ उपरवं यूपावटं^९ सदः संमिनोति ॥१६॥ आग्नीध्रं मिनोति ॥१७॥
 उपरवैश्चरित्वा घिष्णिगान् निवपति ॥१८॥ अनुदिशत्यनुदेक्ष्यान् ॥१९॥
 स्तृणन्ति बर्हिः ॥२०॥ राजानं प्रणयति ॥२१॥ अग्नीषोमौ प्रणीय ता-
 (न् परिधीन् परि-)धाय योगेन युनक्ति कस्त्वा^{१०} युनक्ति स त्वा युनक्तु इति
 षड्भिर्मध्यमं परिधिं पञ्चभिर्दक्षिणाध्यां पञ्चभिरुत्तराध्यां ॥२२॥ अवान्तर-
 दीक्षां विसृजते ॥२३॥ *राज्जुदालमग्निष्ठमुच्छ्रित्याग्नीषोमीयं पशुमुपा-
 करोति ॥२४॥ तस्य वपा^{११} हुत्वा मार्जयित्वा पशुपुरोडाशं निर्वपति
 ॥२५॥ तमनुवर्तन्ते-^{१२}ऽष्टौ दे-^{१३}वसुवा^{१४} हवी^{१५}षि दशहविश्चेष्टिः ॥२६॥
 प्रैषवाचं पशुपुरोडाशः ॥२७॥ अनुब्रूहि ॥२८॥ यज इति, इतरेषां^{१६} हवि-
 षामुपा^{१७}शु ॥२९॥ समानः प्रैषवान् स्विष्टकृत् ॥३०॥ समानीडा ॥३१॥
 ऋजु पशुना प्रचर्य वसतोवरींः परिहृत्य पया^{१८}सि परिशिष्योपवसन्ति
 ॥३२॥ प्रातर्हस्ताववनिज्याज्येन सावित्रं जुहोति ॥३३॥ अथाज्यानि
 गृहीत्वोपावहृत्य राजानं प्रातरनुवाकमुपाकरोति ॥३४॥ परिहिते प्रात-
 रनुवाकेऽपोऽच्छैति ॥३५॥ अपो व्यपनीयाहवनीये स^{१९}श्चाव^{२०} हुत्वाऽग्नि-
 ष्टोमं क्रतुं कृत्वा प्रपद्यते ॥३६॥ प्राजापत्यं दधिग्रहं जुहोति ॥३७॥ ऋजु-
 भिरभिषवः ॥३८॥ प्रसिद्धा ग्रहा आग्निष्टोमिकाः ॥३९॥ स यावदेवा-
 ध्वर्युर्ग्रहान् गृह्णाति तावदेतमश्वं दक्षिणे ह्रदे पल्पूलयित्वोदानयन्ति
 ॥४०॥ तमुत्तरां वेद्यै श्रोणिं जघनेन पुच्छस्योदश्च^{२१} स्थापयन्ति ॥४१॥
 उत्तरेणास्तावं पूर्ववहीं परिश्रयन्ति ॥४२॥ तस्यै^{२२} परास्तिस्रः ॥४३॥
 गृहीतेष्वेव ग्रहेषु ॥४४॥ [११]

१. MHP 'मच्छेति. २. MP क्रीत्वो दोह्या' [H क्रीत्वा]; Cf BaudhŚS XV. 17:22.1 : क्रीत्वोह्याति'. ३-३. H समस्युत्तमे. ४. HP प्रवर्ग्याप'. ५. MHP समभ्यवर्त'. ६. MP तत्त्वां, H तं त्वा. ७. MHP 'मग्निम्'. ८. MHP om. ९. HP तस्य.

अध्वयुः पञ्च च बर्हीऽऽप्रादत्ते त्रीऽश्च शतपलान् ॥१॥ अश्वस्य
 बालश्रिमन्वारभ्य बहिष्पवमानऽसर्पन्ति ॥२॥ आस्तावेऽश्व उद्भवति ॥३॥
 तस्मै बर्हिश्चोपास्यति शतपलं च, बर्हिर्दगात्रे, शतपलमात्मने ॥४॥
 अथाह—उदगातर्धेनुशतं च ते ददाति शतपलं च । अथ मेऽयमश्व उदगायतु
 इति ॥५॥ तं तथेत्याहोदगाता ॥६॥ अवोद्धरन्ति पूर्ववह्नौ परिश्रयणम् ॥७॥
 उपतराः प्रार्जन्ति ॥८॥ स यथा चिरमदृष्ट्वाऽभिक्रन्देदेवमभिक्रन्दति ॥९॥
 उपेतराः प्रस्कन्दन्ति ॥१०॥ इदमुदगोथं मन्यन्ते ॥११॥ इदमुपगीतमुदगासी-
 दश्वो मेघ्य इत्याहुः । आयुरागासीत् सुप्रजास्त्वमागासीत् सजातवनस्यामागासीद्
 विश्वं भद्रमागासीदस्मै सुन्वते यजमानाय इति ॥१२॥ अर्घाय पूर्ववहीरन्यां
 दिशं नयति ॥१३॥ अथैतमश्वमानीय^३ यथाग्रतनऽस्थापयित्वा त्रिवृता
 दाम्ना सन्दाय त्रिवृता पड्बोशेन बद्ध्वा कुष्टीकमन्त्रेनोपकिरन्ति^४ ॥१४॥
 अथाह—उदगातर्धेनुशतं^५ च ते ददाति शतपलं चाथ मे त्वमेवोदगाय इति ॥१५॥
 तं तथेत्याहोदगाता ॥१६॥ तं पुरा बहिष्पवमानात् त्रीणि च गवाऽशता-
 न्यागच्छन्ति त्रयश्च शतपलाः ॥१७॥ स्तुत उदगातार^६ बहिष्पवमानेन
 स्तुवते ॥१८॥ स्तुत उत्तिष्ठन् संप्रेष्यति अग्नीदग्नीन्विहर = पशून्तिकं कुरु
 इति ॥१९॥ आश्विनं गृहीत्वोपनिष्क्रम्य परिवीयमाणायानुवाच आह
 ॥२०॥ एकादशाग्निष्ठे रशनां परिव्ययति ॥२१॥ एकादशैकादशिनान्
 पशून्पाकरोति ॥२२॥ प्रथमानाश्वमेधिकानाग्नेयः कृष्णग्रीवः सारस्वती
 मेषीत्येतान् ॥२३॥ तेषां वपा हुत्वा मार्जयित्वा संप्रसर्पन्ति ॥२४॥
 प्रतायत एष चतुष्टोमोऽग्निष्टोमो रथन्तरपृष्ठयः ॥२५॥ तस्य चतसृषु
 बहिष्पवमानमष्टास्वाज्यानि द्वादशसु माध्यन्दिनः पवमानः षोडशसु^७
 पृष्ठानि विऽशत्यामार्भवः पवमानः चतुर्विऽशत्यां यज्ञायज्ञियम् ॥२६॥
 ऋजु^८ प्रातःसवनऽसन्तिष्ठते ॥२७॥ ऋजु माध्यन्दिनऽसवनमायात्
 ॥२८॥ भीदन्ति नाराशऽसाः ॥२९॥ सन्नेषु नाराशऽसेषु दक्षिणेष्वो
 दाक्षिणानि होष्यन्नासीराहवनीये जुहोति अर्वाङ् यज्ञः संक्रामतु इत्येता अष्टौ
 सुवाहुतीः ॥३०॥ अथ दाक्षिणानि हुत्वा तृतीयं जितस्य ददाति ॥३१॥

१. H प्रार्जयन्ति.

२. MHP सुजात^३; thus Ao IV.188:80.2.

३. MHP 'मानीय. ४. Cf BaudhŚS XV. 18:222.11 : आमुकुष्मिकम्

for कुष्टीकम्.

५. MHP 'गातारनयुक्कतं.

६. MHP उदगाता.

७. MHP षोडश.

८. MH ऋजुः.

यथाश्रद्धा स्वस्य दत्त्वा समनुदिश्य वैश्वकर्मणोनि हुत्वा पर्याप्तीराहवनीये
 जुहोति भूतं भव्यं भविष्यत् इत्येता नव स्रुवाहुतीः ॥३२॥ पृष्ठे वसतीवरी-
 गुल्ल्हाति ॥३३॥ ऋजु माध्यन्दिनः सवनः सन्तिष्ठते ॥३४॥ ऋजु तृतीय-
 सवनम् ॥३५॥ सन्तिष्ठत एष चतुष्टोमोऽग्निष्टोमः ॥३६॥ त एवाहुर-
 ब्रह्मन् प्रस्थास्यामः इति ॥३७॥ अनूयाजानिष्ठा स्वरून् जुहोति ॥३८॥ अथ
 हायोजनैश्चरित्वाऽप्सुषोमैश्चरन्ति ॥३९॥ अथ प्रत्यङ्घ्रः परेत्य जाघनीभिः
 पत्नीः संयाजयन्ति ॥४०॥ पत्नीः संयाज्य प्राङ्मुदायन् तराः स्रुजुहोति
 ॥४१॥ तराः स्रुजुहोति हुत्वा ध्रुवामाप्याय्याज्यस्थाल्यामवनयति ॥४२॥ [१२]
 [इति चतुर्थोऽनुवाकः]

अ(-थास्यैतानि शतमौक्षाणि चर्माण्युपस्तीर्णानि भवन्त्युत्तराः श्रोणि-
 मुत्तरेण पक्षसं हितानि ॥१॥ अ-)थैतेषां घृतचर्म(-णां) यावन्ति रात्रिं
 चरणायालं मन्यन्ते तावन्ति परिशिष्यन्ति ॥२॥ अथैतरत्सर्वमन्नं
 संप्रयुवन्ति ॥३॥ उच्छ्रयन्त्येतां पुनरु समा राज्जुदालेनाग्निष्ठेन ॥४॥
 तस्या एकमेव पश्चात् प्रपदनं कुर्वन्ति ॥५॥ उच्छ्रयन्ति श्रितोः ॥६॥ अति-
 हरन्ति प्राकारान् ॥७॥ आवर्तयन्तीन्द्राण(-सानि ॥८॥ राज्जुदाल-)°
 मग्निष्ठं रज्जुभिर्वा वकलैर्वा वेष्टयित्वा सचषालं मृदा प्रलिम्पन्ति ॥९॥
 अथैतेषां बेल्वानामेधाचितानां षोडश वा विंशति वा चतुर्विंशति
 वा रचाय चिन्वन्ति ॥१०॥ राजपुत्राश्चिनुयुस्तिर्याहुः ॥११॥ अथैतराणि
 संप्र(-किरन्ति ॥१२॥ अध्वर्युश्च प्रतिप्रस्थाता च द्वा-)बुशयावध्वर्योश्च
 प्रतिप्रस्थातुश्च, विंशतिरन्ये प्रतिप्रस्थातुः प्रतिप्रस्थातारो, दशान्ये-
 श्वमेधविद, एतेऽस्य चतुस्त्रिंशदश्वमेधविद उपवल्गुता भवन्ति ॥१३॥
 अथास्तंयत्यादित्य एतेऽश्वमेधविदोऽभ्यारोहन्तीन्द्राणसानि यदि चत्वार्य-
 (-नुदिशमवान्तरदिशास्वितराणि यद्यष्टौ भवन्ति ॥१४॥ सर्वे-)भ्यो
 दीर्घत्सरून्° स्रुवान् सर्वेभ्योऽलाबुदर्वान् सर्वेभ्योऽष्टमानि ॥१५॥ तत्रैतान-

१. MHP तिष्ठन्त. २. P स्वरं. ३. Cf BaudhŚS XV.
 18:223.16-17. ४. P संप्रवत्यु. ५-५. MHP वरं समा; thus
 Ao IV. 189:81.1. ६. Ao IV. 189:81.3 : अबिहरन्ति. ७. Caland
 supplies only °सानि (Ao IV. 189:81.4). ८. Cf BaudhŚS
 XV. 19:223.19; MHP न्युप for °बुप. ९. Cf BaudhŚS XV.
 19:224.4-5. १०. MHP दीर्घत्स. ११. MHP °लायुद.

नुवाकान् प्रयुञ्जते पूर्वं च स्तोत्रयानां प्रद्रवाणां च दिश्याश्चोत्तराश्च स्तोत्रया
 एकविंशतिनां दोक्षां दोक्षायोगं च त्रयोऽशीतिमश्वचरितानि दशा-
 मूनीष्टिषूप^१ प्रयुञ्जते (ते) ये ते त (एतस्यै) ॥१६॥ एकस्मै (स्वाहा इति
 त्रिंशतिरध्वर्युरेव (य-)जुषा जुहोति, तूष्णीं प्रतिप्रस्थातारः ॥१७॥
 यस्य यस्यैवाध्वर्युर्जुहोति तस्य तस्येतरं जुहोति ॥१८॥ आज्यस्यैव दीर्घ-
 त्सरभिः^२ सुवेर्जुहोत्यलाबुदवैश्चाष्टमैश्चान्नस्य ॥१९॥ स एतं
 पूर्वं^३ स्तोत्रयानामनुवाकमाज्यस्यैव पराञ्च^४ स^५स्थापयन्ति अग्नये
 स्वाहा, सोमाय स्वाहा इति ॥ २० ॥ अथ खारीहोमं जुहोति दत्त्वे
 स्वाहा "इत्यन्नस्य, अदन्तकाय स्वाहा" इत्याज्यस्य ॥२१॥ अथानुवाकम्
 ॥२२॥ अथ खारीहोमम् ॥२३॥ आज्येनैव खारीहोमं व्यतिषजति, खारी-
 होमेनानुवाकान् ॥ २४ ॥ एतेषामनुवाकानां पुरा समापनाद्वसतीवरीः^६
 परिहरेयुः ॥२५॥ वसतीवरीणां काले प्रभवन्^७ संप्रकीर्योपाधिरोहन्ति
 यथा न कनीयानर्चिः स्यात् ॥२६॥ प्रत्यवरुह्य वसतीवरीः^८ परिहृत्य
 पया^९सि विशिष्याशित्वा 'पोत्वोपाधिरोहन्ति' ॥ २७ ॥ खारीहोमं
 पूर्वेषामनुवाकानामुपादाय समाप्तिभिः प्रतिपद्यन्ते ॥२८॥ स एतं प्रथमं^{१०}
 समाप्तिनामनुवाकमाज्यस्यैव पराञ्च^४ स^५स्थापयन्ति एकस्मै स्वाहा,
 द्वाभ्यां^{११} स्वाहा इति ॥२९॥ अथ खारीहोमं जुहोति दत्त्वे स्वाहा इत्यन्नस्य,
 अदन्तकाय स्वाहा इत्याज्यस्य ॥३०॥ अथानुवाकम् ॥३१॥ अथ खारीहोमम्
 ॥३२॥ आज्येनैव खारीहोमं व्यतिषजति खारीहोमेनानुवाकान् ॥३३॥
 ते यत्रागच्छन्ति अन्ताय स्वाहा परार्धाय स्वाहा इति, तत्प्रभृतिमेवोपनिवर्तन्ते
 ॥३४॥ त एवमेवास^{१२}हार^{१३} रात्रिं जुहोतु जुहोतस्तिष्ठन्ति ॥३५॥
 [१३]

आ प्रातरनुवाकात् ॥१॥ प्रातरनुवाकस्य काले उपाधिरोहत उपशयो
 ॥२॥ एषोऽन्तमोऽनुवाक इत्युक्तोपावरोहनाऽध्वर्यू ॥३॥ तत उपशयो

१. MHP 'मूल्यानमूनिष्टि'. २. MHP दीर्घस्स'. ३-३. MH
 एतं पूर्वागं [H एतां]; thus Ao IV. 190 : 83.5. ४. Ao
 IV. 190 : 83.6 : 'यति. ५-५. Ao IV. 190 : 83.7 oms.
 ६. MHP 'वरी. ७. MHP 'वरी. ८-८. M पीत्वापोवाधि',
 H P पीत्वापोधि'; thus Ao IV. 190 : 83.12. ९. Ao IV. 190 :
 83.17 : खारीहोमानुवा'.

प्रतिपद्येते ॥४॥ अध्वर्योरिवोपशयो यजुषा जुहोति तूष्णीं प्रतिप्रस्थानुः ॥५॥ प्रत्यवरुह्य हस्तावबनिज्याह्ने सवित्रं जुहोति ॥६॥ अथाज्यानि गृहीत्वोपावहृत्य राजानं प्रातरनुवाकमुपाकरोति ॥७॥ उपाकृते प्रातरनुवाक उपाधिरोहतोऽध्वर्यूः ॥८॥ एषोऽन्तमोऽनुवाक इत्युक्त्वोपावरोहत उपशयो ॥९॥ ततोऽध्वर्यूः प्रतिपद्येते ॥१०॥ त एवमेव जुह्वतो जुह्व(-तस्तिष्ठन्) त्या परिधानीयायै ॥११॥ परिधानीयायै काल उपाधिरोहत उपशयो ॥१२॥ एषोऽन्तमोऽनुवाक इत्युक्त्वोपावरोहतोऽध्वर्यूः ॥१३॥ ततः^२ उपशयो प्रतिपद्येते ॥१४॥ प्रत्यवरुह्य परिधानीयायै जुहोति उवसे स्वाहा, व्युष्ट्यं स्वाहा, उदेष्यते स्वाहा इति ॥१५॥ परिधानीयायै चतुर्थी ॥१६॥ परिहिते प्रातरनुवाकेऽपोऽच्छैति^३ ॥१७॥ अपो व्यवनीयाहवनीये^४ सऽस्रावऽ हुत्वोक्त्वा^५ क्रतुं कृत्वा प्रपद्येते ॥१८॥ प्राजापत्यं दधिग्रहं जुहोति ॥१९॥ वाचितानां निग्राभ्याणां^६ शुक्रपात्रेणादाभ्यां यजुषा गृहीत्वाऽन्यस्मै प्रयच्छति ॥२०॥ अथोपा^७शुसवनमादाय राजानं मिमीते ॥२१॥ प्राणग्रहान् गृह्णाति ॥२२॥ पूर्वान् पृश्नीननुवर्तयति तूष्णीमुत्तरान्^८ ॥२३॥ मार्जयित्वा^९ऽपानग्रहान् गृह्णाति ॥२४॥ उत्तरान् पृश्नीननुवर्तयति ॥२५॥ अ^{१०}शुं गृहीत्वा जुहोति ॥२६॥ अथादाभ्यां^{११} जुहोति ॥२७॥ तयोर्ददाति यास्तयोर्दक्षिणाः ॥२८॥ उपा^{१२}शोः कर्म कृत्वोपा^{१३}शुं जुहोति ॥२९॥ अमिष्टुतो राजा भवति, ऊढो द्रोणकलशः ॥३०॥ अथादित्यमुद्यन्तं प्रतीक्षते ॥३१॥ संप्रत्युद्यत्यादित्ये जुहोति उद्यते स्वाहा उदिताय^{१४} = सर्वस्मै स्वाहा इति ॥३२॥ स यत्र जुहोति सर्वस्मै स्वाहा इति 'तदेतेऽश्वमेघविद उपोद्यच्छन्ति ॥३३॥ अथातो मोमा^{१५}सैव ॥३४॥ तदाहुः प्राणापानी वा एतो यदुपा^{१६}श्वन्तर्यामी, वज्र आज्यम् । स यदन्तरेणोपा^{१७}श्वन्तर्यामावाज्याहुति जुहुयादाज्यवज्रेणास्य प्राणापानी विच्छिच्छादिति ॥३५॥ तदुवा आहुः प्राणापानी वा एतो यदुपा^{१८}श्वन्तर्यामावन्नमाज्यम् । नो वा अन्नं प्राणऽ^{१९}हिनस्ति जुहुयादेवेति ॥३६॥ अथो खल्वाहुः प्राणपानी वा एतो यदुपा^{२०}श्वन्तर्यामी प्राण आज्यम् । नो वै प्राणः प्राणऽ^{२१}हिनस्ति भूयानेवैनै^{२२}

१. MHP om. २. MHP ते. ३. MHP 'पोच्छति. ४. MHP 'नीयै.
 ५. MHP उत्तरं. ६. MHP मानयित्वा. ७. MP 'दाभ्यं.
 ८. Cf TS VII. 2.20 : उदितये; also Ao IV. 192 : 84.2. ९. P
 तदेतेऽश्वः १०. Ao IV. 192 : 84.8 : भूयानेवास्मै.

भवति । जुहुयादेवेति ॥३७॥ जुहोत्येवैषा स्थितिः ॥३८॥ व्यावर्तयन्ति ॥३९॥ [१४]

इन्द्रा-(ण-)सानि ॥१॥ विचरन्ति पुरं यदन्नम् (....), ॥२॥ चत्वार्यंश-
शूर्पाण्यपोदच्याथेतत्सर्वमध्वर्योरावसथ^१ हरन्ति ॥३॥ उदित आदित्ये-
ऽन्तर्यामं जुहोति ॥४॥ रश्मि जुहोति ॥५॥ प्रसिद्धं ग्रहा गृह्यन्त आऽऽग्रयणात्
॥६॥ आग्रयणं गृहीत्वा सुवर्णरजताभ्यां महिमानौ गृह्णाति यः प्राणतो,
य आत्मदा, इति ॥७॥ उपयामवन्तावयोनिमन्तौ सादयति ॥८॥ अथैतं
प्राजापत्यं^२ सोमग्रहमतिग्राह्यं गृह्णाति पालाशेन पात्रेण हिरण्यगर्भः
समवर्तताग्रे इति ॥९॥ उपयामवन्तं योनिमन्तं^३ सादयति ॥१०॥ अथ
त्रीन् पृष्ठ्यान् गृह्णाति ॥११॥ तन्नु हैतदेकेऽन्वहं विभज्य गुह्णन्ति ॥१२॥
अत्र त्वेवैनान् गृह्णीयादिति ॥१३॥ अत्र त्वेवैनान् गृह्णात्येषा स्थितिः
॥१४॥ अथोक्थ्यं गृह्णाति ॥१५॥ ध्रुवकलशान्^४ संमृश्य विप्रुषा^५
होमं जुहोति ॥१६॥ सन्तति जुहोति ॥१७॥ पवमानेन स्तुवते
॥१८॥ स्तुत उत्तिष्ठन्^६ संप्रेष्यति अग्नीदग्नीन्विहर^७ = पशूनन्तिकं
कुर्व इति ॥१९॥ आश्विनं गृहीत्वोपनिष्क्रम्य परिवीयमाणा-
यानुवाच आह ॥२०॥ चतुर्विंशमग्निष्टे रशना परिव्ययति नाना-
प्रसवाः ॥२१॥ तासु नाना^८ स्वरूपवगूहति ॥२२॥ अथ दक्षिणं
पौतुदारवमुच्छ्रित्य चतस्रो रशनाः परिव्ययति नानाप्रसवाः ॥२३॥
तासु नानैव स्वरूपवगूहति ॥२४॥ एवमेवोत्तरं^९ पौतुदारवमुच्छ्रित्य चतस्रो
रशनाः परिव्ययति^{१०} नानाप्रसवाः ॥२५॥ तासु नानैव स्वरूपवगूहति,
त्रीन् दक्षिणतो^{११} वैत्वा^{१२} स्त्रीनुत्तरतस्त्रीन् दक्षिणतः^{१३} रवादिरा^{१४}-
स्त्रीनुत्तरतस्त्रीनु^{१५} दक्षिणतः पालाशा^{१६} स्त्रीनुत्तरतः ॥२६॥ तेषु
चतस्रश्चतस्र एव रशनाः^{१७} परिव्ययति नानाप्रसवाः ॥२७॥ तासु नानैव^{१८}
स्वरूपवगूहति^{१९} ॥२८॥ दक्षिणार्धे पालाशे दोर्घा^{२०} रसनां^{२१} प्रबध्नाति
॥२९॥ योत्तरार्ध्याद्युपादनु भवेत् तामत्रैवोपस^{२२} हृत्य निदधाति ॥३०॥

१. MHP ध्रुवं कं.

२-२. MHP 'व्यदग्नी';

३. MHP

नास्व. ४. MHP 'त्यवमवान्तरं [H 'त्येव.].

५. add तासु after परिव्ययति.

६. MHP वलागं स्त्री.

७-७. H सादिरागं स्त्रीनुत्तरास्त्रीव.

८. MHP रशनां.

९. MHP नानैव

१०. MHP स्वरूपेव.

११ P रशनं,

दक्षिणेन दक्षिणाध्यं पालाशं प्राञ्चमुपशयं निधाय तूष्णीमेव रक्षणा अध्य-
स्यति ॥ ३१ ॥ उपनिदधात्यस्मै बहिर्मुष्टिं यूपशकलं^१ स्वरुमिति ॥ ३२ ॥
अथ इषे त्वा इति बहिषी आदायोपाकरणीये हुत्वा पशूनुपाकरोति, आग्नेयं
पौष्णमश्वं तूपरं गोमृगमैन्द्रापौष्णमिति षट् ॥ ३३ ॥ अष्टावेतस्यानुवा-
कस्य परिगिष्यन्ते ॥ ३४ ॥ ते चतुर्दश ॥ ३५ ॥ अग्नयेऽनीकवते रोहिता-
ञ्जिरनड्वान् इत्येकादश ॥ ३६ ॥ ते पञ्चविंशतिः ॥ ३७ ॥ सोमाय
स्वराज्ञेऽनोवाहावनड्वाहौ इत्यष्टादश ॥ ३८ ॥ उरगौ शिशुकुमारौ ॥ ३९ ॥
त एकस्मान्न पञ्चाशदग्निष्ठं आलभ्यन्ते ॥ ४० ॥ दक्षिणे पौतुदारव ऐन्द्रा-
ग्नमुपाकरोत्याग्नेन्द्रमुत्तरे ॥ ४१ ॥ रोहितो बृहन्नरोहितः इत्यष्टादश ॥ ४२ ॥
तेषां नवनव^२ पूर्वान् दक्षिणत एन्द्राग्नानुपाकरोति^३ नवनवोत्तरानुत्तरत^४
आग्नेन्द्रेभ्यः ॥ ४३ ॥ ऐन्द्राग्नदशमा दक्षिणतः संपद्यन्त आग्नेन्द्रदशमा
उत्तरतः ॥ ४४ ॥ वशाश्च *तूपराश्चोत्तराध्वान् सचन्ते ॥ ४५ ॥ अथारण्यान्
पशूनुपाकरोति इन्द्राय राज्ञे सूकरः इति ॥ ४६ ॥ तेषां^५ षट् पूर्वान्
दक्षिणेनाग्निष्ठमाक्राशेषु धारयन्ति पञ्चोत्तरानुत्तरेषु ॥ ४७ ॥ अथेतं प्राजा-
पत्यं^६ सूकरं दृश्यमानमनिरुक्तमुपाकरोति ॥ ४८ ॥ तस्योपाकरणेनेत्याहुः
सर्वमिदमुपाकृतं भवति यदिदं किञ्चेति^७ ॥ ४९ ॥ तमुपाकृत्य जुहोति
उपाकृताय स्वाहा इति ॥ ५० ॥ अथावर्तयन्ति स्वरथमुत्तरेण हविर्धाने
दक्षिणेनाग्नोघ्नम् ॥ ५१ ॥ चमसपथे प्राञ्चं^८ स्थापयित्वा ऽग्निं वितन्वन्ति
यस्तस्यालंकारस्तेन ॥ ५२ ॥ अथेतमश्वमुपाकृतमानोय दक्षिणायां धुरि
युनक्ति युञ्जन्ति ब्रध्नमरुषं चरन्तं परि तस्थुषः इति ॥ ५३ ॥ तस्मै प्रतिहित
उत्तरां धुरमुपोद्यच्छति ॥ ५४ ॥ केतुं कृण्वन्नकेतवे इति ध्वजं प्रतिमुञ्चति
॥ ५५ ॥ वर्मसन्नहनीयेनानुवाकेन यजमानं^९ सन्नहति ॥ ५६ ॥ [१५]

[इति पञ्चमोऽनुवाकः]

जीमूतस्येव भवति प्रतीकम् इति ॥ १ ॥ एकया धनुरादत्ते ॥ २ ॥
एकयोज्यं कृत्वा ज्यामनुमाष्टि ॥ ३ ॥ एक (-याऽऽर्त्तनी) संमृशते ॥ ४ ॥

१. MHP °ग्निषु. २. MHP नव once; thus Ao IV.193:86.7-8.

३. Ao ibid : °ग्नयानुपा°. ४. MHP °त्तरोनु; thus Ao ibid. ५. MHP
इपरा°. ६. Ao IV. 193:86.15: किञ्चेति.

एकयेषुधिमवनह्यते ॥५॥ एकयाऽभीशूनुद्यते ॥६॥ ^१एकयाऽनोऽभिमन्त्रयते ॥७॥ एकया रथवाहनं परेक्षते ^२ ॥८॥ द्वाभ्यां दक्षिणापितृभ्यो नमस्करोति ॥ ९ ॥ द्वाभ्यामिषुयमनं कुरुते ॥ १० ॥ एकया काशं प्रवृहते ॥ ११ ॥ एकया हस्तघ्नं पर्यस्यति ^३ ॥ १२ ॥ तिसृभिरातिष्ठति ॥ १३ ॥ तिसृभिर्योग्यं दुन्दुभिमाहन्ति ॥ १४ ॥ दोह-('.....') मनुष्या आस्थानुमर्हन्ति ^४ ॥ १५ ॥ (तदाहुः—) मूर्धा हास्य विप-(तते यो र-थोपस्थमेताभिर्हस्तमधिनिधाय धारयेदिति ॥ १६ ॥ रथोपस्थ एवेताभिर्हस्तमधिनिधाय धारयति ॥ १७ ॥ तमन्तरा चात्वालोत्करो निष्क्रमय्य दक्षिणं ^५ हृदमभिकाष्ठां यन्ति क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी; आऽक्रान् वाजी पृथिवीम्; ये ते पन्थानः ^६ सवितः (पूर्व्यासः); य(द्वातो अ-)पो अगमद् इति ॥ १८ ॥ अत्रेवाश्वस्य तिष्ठतः शकुनिनादमभिमृशति द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी सघस्थम् इति ॥ १९ ॥ महिम्ना दक्षिणमीर्ममवमाष्ट्यां कुष्ठिकाभ्यः ॥ २० ॥ तं दक्षिणावर्तयन्ति ॥ २१ ॥ आवर्त्यमाने वाचयति एतं ^७ स्तोत्रेतेन पथा पुनरश्वमावर्तयासि नः (इति ॥ २२ ॥ त-)मध्वर्यवे ददाति प्रतिहिताय वा ॥ २३ ॥ ^८अध्वर्योस्त्वेवैष धर्मः ^९ ॥ २४ ॥ अत्रेवाश्वं धारयन्ति ॥ २५ ॥ अथ पत्नीरुदानयन्ति ॥ २६ ॥ महिषी प्रथमेति शतेन राजपुत्रीभिः सह ^{१०} सहस्रं ^{११} सुवर्णान् काचानाहरन्ती कासाम्ब्रीवमभ्यञ्जनम् ॥ २७ ॥ शतेनाराजां (जायाभिः सह वावाता सहस्रं ^{१२} सामुद्रान् काचानाहरन्ती गौलगुलवमभ्यञ्जनम् ॥ २८ ॥ शतेन) क्षत्तृसंग्रहीतृणां च कारिमागधानां च जायाभिः सह परिवृक्ती सहस्रं ^{१३} सामुद्रान् काचानाहरन्ती मोस्तमभ्यञ्जनम् ^{१४} ॥ २९ ॥ यत्प्राचीनं पूर्ववहास्तन्महिषी शतेन राजपुत्रीभिः सह सहस्रं ^{१५} सुवर्णान् काचानावयन्ति ^{१६} भूः इति ^{१७} दशदशैकैका ॥ ३० ॥ यत्प्रतीचीनं ^{१८} पूर्वकास्तद् वावाता ^{१९} सहे(तराभिः सहस्रं ^{२०} सामुद्रान् काचानावयन्ति भुवः इति दशदशैकैका ॥ ३१ ॥ बालेषु परिवृक्ती सहेतराभिः सहस्रं ^{२१} सामुद्रान् ^{२२} काचानावयन्ति भुवः इति दशदशैकैका ॥ ३२ ॥ अथैनमभ्यञ्जन्ति ॥ ३३ ॥

१. MHP 'यानभि', २. MH परेक्षते. ३. MHP पर्यतिस्यति.
 ४. MHP आस्थात मर्हति. ५. MHP स्थानः. ६-६. MHP
 'ध्वर्योस्त्वावैष धर्म्यो (H 'धर्म्या'). ७. P oms. ८. MH
 'मोड्स्तम', P मोड्स्तम'. ९. P वयन्ती. १०-१०. MHP दशदशैते किञ्चित्
 प्रतीचीनं. ११. MHP तद्वाता. १२. MHP समुद्रान्.

यत्प्राचीनं क्रोडात्तन्महिषी शतेन राजपुत्रीभिः सह वसवस्त्वाऽञ्जन्तु गायत्रेण
 छन्दसा इति कासाम्बीवेन ॥३४॥ यत्प्रतीचीनं क्रोडात् 'प्राचीनं नामेस्तद्'
 वावाता सहेतराभिः रुद्रास्त्वाऽञ्जन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसा इति गौलगुलवेन^२
 ॥३५॥ यत्प्रतोचीनं नामेस्तत् परिवृकी सर्वमपराधं^३ सहेतराभिः
 आदित्यास्त्वाऽञ्जन्तु जागतेन छन्दसा इति मौस्तेन^४ ॥३६॥ अथास्मा^५ अत्रैव
 तिष्ठत एतान्यन्नशूर्पाण्युपकिरन्ति^६ महिषी वावाता परिवृकी माहानसी^७
 ॥३७॥ तान्यस्य पुरोमुखं धारयन्ति ॥३८॥ अवघ्रापयन्ति लाजी३-
 ञ्छाची = प्रजापते इति ॥३९॥ स^९ प्रथमस्या 'अवजिघ्रेदित्याहुस्तस्यै प्रजा
 सत्तमा स्यात् ॥४०॥ यदि माहानस्या अवजिघ्रेत् तां यजमानः कामयेत,
 तस्यै प्रजा सत्तमा स्याद् यजमानमेषा प्रत्येति^{१०} ॥४१॥ अथैतमश्वमानीय^{११}
 यथायतनं^{१२} स्थापयित्वा तदस्मा एतान्यन्नशूर्पाण्युपकिरन्ति ॥ ४४ ॥
 [१६]

अथ प्रसिद्धं निर्मन्ध्येन चरित्वा प्रहृत्याभिजुहोति ॥१॥ अथ देवस्य त्वा
 सवितुः प्रसवे इति रशना आदाय पशून् नियुञ्जन्ति ॥२॥ येऽग्निष्ठे
 तानध्वर्युश्च प्रतिप्रस्थाता च ॥३॥ प्रतिप्रस्थातुः प्रतिप्रस्थातार इतरान्
 मुख्यान्^{१०} समानदेवत्यानां यूपे नियुज्य तस्मिन्नितराननुबध्नन्ति ॥४॥
 पशौ पशुं प्रसजन्ति ॥५॥ अष्टौ ग्राम्याणां पशूनां न (नि-)^{११}युनक्ति सर्वा^{१२}
 इचारण्यान् ॥६॥ अथैकां^{१३} दीर्घां^{१४} रशनां प्रवेष्ट्योत्तराध्वे यूपे बध्नाति
 ॥७॥ तयाऽस्य सर्वे पशवो नियुक्ता भवन्ति, या^{१५}श्च ग्राम्याणां पशूनां
 न नियुनक्ति, सर्वे चारण्याः ॥८॥ तान् बध्वा जुहोति^{१६} 'आलब्धाय
 स्वाहा इति'^{१७} ॥९॥ ताञ्छतसाहस्रानुपतिष्ठन्ते^{१८} ॥१०॥ ये शत^{१९} सुवर्णा
 असयो रजतत्सरवस्तैर्यै^{२०} दक्षिणेनाग्निष्ठं तान्^{२१} ॥११॥ ये शत^{२२}

-
- १-१. MHP प्राचीन स्कन्नामेस्तद्. २. H गौदगुल, P गोदगुल.
 ३. MHP मौनागंस्ते. ४. MHP अथास्मै अत्रैव. ५. MHP 'तान्य-
 न्नशू'. ६. MHP 'नासी. ७. MP यं, H सं. ८. MHP 'जिघ्रेधां.
 ९-९. MHP प्रत्येति^{१०}. १०. MHP मुख्यं. ११. MHP om नि; Cf below
 S. 8. १२. Ao IV. 192:85.6 : अथैतां. १३-१३. MHP twice.
 १४. MHP ताञ्छासहस्ता अनूप. १५. MP रजत स, H. रजत ससस्तै.
 १६. P तानि.

रजताः स्वर्णत्सरवस्तैर्य^१ उत्तरेण(-ग्निष्ठं)^२ तान् ॥ १२ ॥ ये षट्त्रिंश-
शल्लोहायसाः कृष्णायसत्सरवश्चत्वारश्च कृष्णायसा 'लोहायसत्सरवस्तैर्ये-
ऽग्निष्ठे तान्^३ ॥ १३ ॥ सायकेन सिक्त्रिमेणाश्वम्^४ ॥ १४ ॥ अथ प्रोक्षणी-
रादाय वशून् प्रोक्षन्ति ॥ १५ ॥ येऽग्निष्ठे तानध्वयु^५श्च प्रतिप्रस्थाता च ॥ १६ ॥
प्रतिप्रस्थातुः प्रतिप्रस्थातार इतरान् ॥ १७ ॥ प्रसिद्धमेवाग्नेयं च पीष्णं च
प्रोक्षति ॥ १८ ॥ अथाश्वं प्रोक्षति ॥ १९ ॥ स यत्राश्वं प्रोक्षति तदनुवर्तयति
जज्ञि बीजं वष्टी^६, पर्जन्यः इति ॥ २० ॥ अथ यत्रैनमध्वयुरपोऽवघ्रापयति^७
तदभिमन्त्रयते अग्निः पशुरासीत्तेनायजन्त^८ = तं जेष्यसि । अथावजिघ्र ।
वायुरादित्यः इति ॥ २१ ॥ 'तद्धैतच्छ्रुतसेनः पारिक्षितो^९ यत्राश्वमेधेनेजे,
तस्य ह क्रत्वास्थिरः काव्योऽध्वयुरास । स हैतस्मिन् कालेऽनवघ्राणे-
नाभिमन्त्रयाञ्चक्रे अग्निः पशुरासी=सि अथावजिघ्र । वायुरादित्यः इति ॥ २२ ॥
अथ वृषमन्त्रः शंयुव^{१०} आगत्य दक्षिणत उपविवेश । स हैतस्मिन् काले-
ऽनवघ्राणेनाभिमन्त्रयाञ्चक्रे^{११} अग्निः पशुरासीत् तेनायजन्त । स एतं^{१२}
लोकमजयद् यस्मिन्नग्निः^{१३} । स ते लोकः । तस्मात् त्वाऽन्तरेष्यामि यदि
नावजिघ्रसि । वायुरादित्यः इति ॥ २३ ॥ स ह नावजघ्नी ॥ २४ ॥
अथ ह वृषमन्त्र उवाच कथा न्ववजिघ्रेद्यत्रैनमध्वयुर्मृत्युमेव
दर्शयति न लोकमिति ॥ २५ ॥ तमु ह राजोवाच वृषमन्त्र
यत्त्वमध्वयुः स्या अवजिघ्रेदिति ॥ २६ ॥ अव हेति उवाच ॥ २७ ॥ अपि
बहुभिरपायम्यमानस्तान् संखिद्यावजिघ्रेदिति ॥ २८ ॥ त्वं मेऽध्वयुरसीति
हैनमुवाच । अपनुनोद ह काव्यम् । २९ ॥ तमु ह काव्योऽनुव्याजहार—

१. MHP सुवर्णवत्स^१. २. MHP om. ३. MHP लोहाय-
सत्सरवस्तैर्यग्निष्ठेनता. ४. HP सिक्त्रिमेनाश्वम्. ५. MHP वष्टा. ६. MHP
'मध्वरपोवघ्रायात्तद'; thus Ao IV. 194:88.1. ७. MHP abr; Cf
TS V.7.26.1. Caland gives the full text in small bracket
(Ao IV. 194:88.2-3). ८-८. MHP तद्धैतच्छ्रुतसेनं परि' (H द्वैत-
च्छ्रु^८). ९. MHP शंयुव; thus Ao IV. 194:88.7. १०. MHP Ao
IV. 194:88.7-8 : काले नवलेनवघ्रा^{१०}. [नव^{१०}]. ११. MHP एकं
१२. MHP वायुः for अग्निः; thus Ao IV. 194:88.

अन्तरिमस्त्वा दक्षिणाभ्यो यो नाव(-घ्राप)येः^१ ॥३०॥ अहं नयानीत्येव
मन्यमानो न किञ्चन निनाय ॥३१॥ अथ ह राजा शमितृन् स^२शशास
यत्रैनमध्वर्युरपोऽवघ्रापयात्^३ तदपायच्छायेति ॥३२॥ स हैतस्मिन् कालेऽव-
घ्राणेनाभिमन्त्रयाञ्चक्रे अग्निः पशुरासी=द यस्मिन्नग्निः^४ । स ते लोकस्तं
जेष्यसि यद्यवजिघ्रसि । वायुरादित्यः इति^५ ॥३३॥ स ह^६ बहुभिरपायम्य-
मानस्तान् सखिद्यैवावजघ्नी^७ ॥३७॥ तदेतदवघ्राणं^८ चानवघ्राणं च ॥३५॥
स यदि कामयेत नावजिघ्रेदित्यनवघ्राणेनाभिमन्त्रयेत, न हैवावजिघ्रति
॥३६॥ अथ यदि कामयेतावजिघ्रेदित्यवघ्राणेनाभिमन्त्रयेतापि बहुभिरपा-
यम्यमानस्तान् सखिद्यैवावजिघ्रति ॥३७॥ [१७]

प्रसिद्धमितरान् प्रोक्षन्ति ॥१॥ न पुनः पुनः^१ प्रोक्षणीरभ्यानयन्ति
॥२॥ निपाय्यावोक्ष्य निधाय पात्रमग्नये समिध्यमानायानुवाच आह ॥३॥
अनूकासु^२=नत्याक्रम्य पशून् समञ्जन्ति ॥४॥ येऽग्निष्ठे तानध्वयु^३श्च
प्रतिप्रस्थाता^४ च ॥५॥ प्रतिप्रस्थातुः प्रतिप्रस्थातार "इतरान् मुख्यान्"
समानदेवत्यानाम्^५ ॥६॥ स^६ स्रग्भ्या^७ समज्य यथोपपादमितरान्
समञ्जन्ति ॥७॥ ध्रुवा^८ समज्य (स्रुचौ)^९ सादयित्वा प्रवरं प्रवृणीते ॥८॥
सीदेति^{१०} होता ॥९॥ प्रसूतः स्रुचावादत्ते ॥१०॥ प्रयाजान् यजति ॥११॥
समिद्धो अञ्जन् कृदरं मतीनाम्^{११} इत्येता होताऽऽग्नीः करोति ॥१२॥ एता-
भिर्यजति ॥१३॥ तदाहुः—ऊर्वा अस्य समिद्धो भवन्ति इत्येताभिराग्नी-
णीयात् । एता वा ऊनातिरिक्ताः प्राजापत्या अश्वमनु विभजन्तीति ॥१४॥
तदु वा आहुः—न तदवकल्पेत^{१२} । यदश्वस्याग्नीषु सतीष्वन्याभिराग्नीणीया-
दित्यश्वस्यैवाग्नीभिराग्नीणीयादिति ॥१५॥ अश्वस्यैवाग्नीभिराग्नीणीति ॥१६॥
प्रेष्य^{१३} प्रेष्य इति ॥१७॥ एकादश प्रयाजान् यजति ॥१८॥ चतुर्थाष्टमयोः
सर्व^{१४} समानयते ॥१९॥ उपभृतोऽधि स्रुच्येकादशं परिशिष्य दशेष्ट्वा-

१. MHP broken; Ao IV. 195:88.16 : न आ....यहं. २. MP
'पयान्तवपा'. ३. MHP आदित्यः for अग्निः; thus Ao IV. 195:88.20
४. P oms. ५. P oms. ६. MHP सखिद्यैवावज. ७. MHP 'दघ्राणं. ८. P
पुनः once. ९. MHP abr; see V.4. २1-23. १०. MHP 'प्रस्थातुः.
११-११. MHP इतरां मुख्यं [P मुख्यां]. १२. MHP देवत्या. १३. MHP
सगं स्रुभ्यां. १४. MHP om. १५. MHP सीदेति. १६. M मृती, P पृती.
१७. MHP 'कत्वेते. १८. MHP प्रेष्यः.

ऽत्याक्रामति ॥२०॥ 'स्वरुः स्वधिति'हस्तात् इति यथास्वरु यथास्वधिति
पशून् समञ्जन्ति ॥२१॥ येऽग्निष्ठे' = इतरान् मुख्यान् समानदेवत्यानाम्
॥२२॥ स्वरुणा समज्य यथोपपादमितरान् समञ्जन्ति ॥२३॥ अवगूह्य
स्वरुं यथायतनं सुचौ सादयित्वा पर्यग्नयेऽनुब्रूहि इत्याह ॥२४॥
उल्मुकपाणिः^३ परिद्ववति ॥२५॥ पञ्चापाव्यानि^४ जुहोति ॥२६॥
उत्तमेऽपाव्येऽश्वस्यापाव्यमनुवर्तयति मेषस्त्वा पचतैरवतु लोहितग्रीवश्छागैः
इति ॥२७॥ निधायोल्मुकमा^५ = मुकमादायोदङ् प्रतिपद्यतेऽश्वो ग्राम्यैः
पशुभिः ॥२८॥ अत्रैवारण्यान् धारयन्ति ॥२९॥ अथाददते तार्यं च
कृत्यधीवासं च सुवर्णं^७ रुक्मं^८ सुवर्णं कशिपु बर्हिर्भारमिति ॥३०॥
आग्नेयेमेवाध्वर्युश्च प्रतिप्रस्थाता च ॥३१॥ वपाश्रपणीभ्यामन्वारभन्ते
प्रतिप्रस्थातुः प्रतिप्रस्थातार इतरान् ॥३२॥ तानेतेनान्तरा चात्वालोत्करौ
निष्क्रम्य प्रज्ञातान् नयन्ति ॥३३॥ ऐन्द्राग्नानेव दक्षिणाध्यानाग्नेन्द्रानुत्त-
राध्यान् ॥३४॥ आग्नेयायै वैतयोर्बर्हिषोरन्यतरदु वाऽस्यति ॥३५॥ एतेनैव
यजुषा बर्हिर्भारमितरेभ्यः^६ स्तृणन्नेत्योत्तराध्यात् ॥३६॥ अथाश्वयोप-
स्तृणन्नेत्युत्तराध्यात्^६ ॥३७॥ अथाश्वयोपस्तृणोते तार्यं च कृत्यधीवासं
च सुवर्णं^७ रुक्मं^८ सुवर्णं कशिपु ॥३८॥ यत्तार्यस्योच्छिष्यते तेनाश्व-
संज्ञपनी^९ रज्जुं वेष्टयित्वाऽश्वं^९ संज्ञपयन्ति ॥३९॥ तं^९ संज्ञप्यमानं
यामेन साम्नोत्तरतः प्रस्तोतोपतिष्ठते ॥४०॥ मायून् 'कृण्वतः संज्ञपयन्त'
संज्ञताम् प्रब्रुवथ इत्युक्त्वा पुनरेत्य प्राणाय स्वाहा, व्यानाय स्वाहा इति
संज्ञप्यमान आहुतोऽजुहोति ॥४१॥ पृषदाज्यमवेक्ष्याग्नेण राज्जुदाल-
मग्निष्ठमुपविश्य ब्रह्मोद्यं वदतो ब्रह्मा च होता च ॥४२॥ दक्षिणतो ब्रह्मा
भवत्युत्तरतो होता ॥४३॥ अथैनं^९ होता पूर्वं पृच्छति ब्रह्म पृच्छामि त्वा,
किं^९ स्विदासीत्पूर्वचित्तिः इति ॥४४॥ प्रतिमनुते ब्रह्मा द्यौरासीत्^९
पूर्वचित्तिः इति ॥४५॥ जितं ते ब्रह्म इत्याह (होता ॥४६॥ जितं ते होतर्
इत्याह ब्रह्मा ॥४७॥ अथैनं ब्रह्मा पृच्छति होतः पृच्छामि त्वा 'कः स्विदेकाकी'^९

१-१. MHP Ao IV.207:17: कस्वधिति. २. MHP abr; see above
S 5-6. ३. MHP 'मुकपाणौ. ४. MHP 'पाविनि. ५. MHP abr; see V.
5.19-23. ६-६, P oms. त्योत्तराध्यात् । अथाश्वयोपस्तृणन्ने'. ७. MHP
कुरुक्मं. ८-८. MHP मायून्वतः संज्ञ आपयन्त. ९. MHP द्यौरासीत्.
१०-१०. MHP तस्मिन्दे'.

चरति इति ॥४८॥ प्रतिमनुते होता सूर्य एकाकी चरति इति ॥४९॥
जितं ते होतर् इत्याह ब्रह्मा ॥५०॥ जितं ते ब्रह्मन् इत्याह होता ॥५१॥
अथैनं^१ होता पृच्छति ब्रह्मन् पृच्छामि त्वा, पृ(-च्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्याः
इति ॥५२॥ प्रतिमनुते ब्रह्मा वेदिमाहुः परमन्तं पृथिव्याः इ-ति ॥५३॥ जितं
ते ब्रह्मन् इत्याह होता ॥५४॥ जितं ते होतर् इत्याह ब्रह्मा ॥५५॥ अथ
हास्योदीचीनसंस्थो जयः संपद्यते ॥५६॥ अथ संव्याहरन्ति जितमस्य राज्ञ
उद्भिन्नमपराजितम् इति ॥५७॥ [१८] [इति षष्ठोऽनुवाकः]

अथ संज्ञतेषु पशुषु संज्ञसहोम^२ हुत्वाऽऽयन्ति (शमितार उपेतन इति
॥१॥ अथ पत्नीरुदा-)^३नयन्ति ॥२॥ महिषो प्रथमैति शतेन राज-
पुत्रीभिः सह त्रीणि च^४ शतानि त्रयस्त्रिंशच्च सुवर्णाः सूचीर्हरन्तीर्मा-
लाश्चूर्णानि ॥३॥ शतेनाराज्ञां^५ जायाभिः सह वावाता त्रीणि च शतानि
त्रयस्त्रिंशच्च रजताः 'सूचीर्हरन्तीर्मालाश्चूर्णानि ॥४॥ (शतेन क्षत्त-
संग्रहीतृणां च कारिमागधानां च जायाभिः सह परिवृक्ती त्रीणि)^६ च
शतानि त्र(-यस्त्रिंशच्च-)^७यस्मयीः सूचीर्हरन्तीर्मालाश्चूर्णानि ॥५॥ एतत्
प्रसिद्धमेव ॥६॥ पशूनाप्यायन्ति ॥७॥ पशूनाप्याय्याश्वमलंकुर्वन्ति ॥८॥
यत्प्राचीनं क्रोडात् तन्महिषो शतेन राजपुत्रीभिः सह चूर्णैराधूय मालाभिः
प्रच्छादयन्ति ॥९॥ यत्प्रतोचीनं क्रोडात् प्राचीनं नाभेस्तद् वावाता सहेत-
राभिश्चूर्णैराधूय मालाभिः (प्रच्छादयन्ति) ॥१०॥ यत्प्रतीचीनं नाभेस्तत्
परिवृक्ती सर्वमपराधं^८ सहेतराभिश्चूर्णैराधूय मालाभिः प्रच्छादयन्ति
॥११॥ अश्वमलंकृत्य यमं धुन्वन्ति^९ ॥१२॥ महिषो प्रथमा पर्येति शतेन
राजपुत्रीभिः सह दक्षिणान्^८ नाडीन् प्रत्यस्य दक्षिणान्^९ नग्नान् कृत्वा
॥१३॥ तानाघ्नानास्त्रिरभि^{१०} सव्यं परियन्ति गणानां त्वा, ^{११}प्रियं त्वा

१. (f. BaudhŚS XV. 29:233.2-6. २. Cf supra XI. 16.26.
MHP त्रायन्ति for नयन्ति. ३. P oms, ४. MHP शतेन राज्ञां;
see supra XI. 16.28; infra XI. 19.16; Cf BaudhŚS XV.
29:234.2. ५. MHP सूहर्. ६. Cf supra XI. 16.29;
BaudhŚS XV. 29:234.3 : सूतग्रामणीनां च क्षत्त°. ७. MHP ध्रुपन्ति.
८. MHP दक्षिणा; thus Ao IV. 197:90.2. ९. MHP दक्षिणामूरून्.
१०. MHP त्रीरभि° ११. Caland gives the texts in small brackets,
which seem to have been broken in the Ms available to
him. For प्रियं he gives प्रियाणां (Ao IV. 197:90.7 fn 1).

निधीनां त्वा इति ॥१४॥ त्रिः परीत्येतरथा त्रिः पुनः प्रति परीत्योप-
 विशन्ति ॥१५॥ शतेनाराज्ञां जायाभिः सह वावाता^१ 'सव्यान्
 नाडीन्'^२ प्रत्यस्य सव्यान्तून् नग्नान् कृत्वा ॥१६॥ तानेवाघ्नानास्त्रिरभि
 सव्यं परियन्ति गणानां त्वा^३ = परीत्योपविशन्ति ॥१७॥ शतेन क्षत्तृ-
 संग्रहीतृणां च कारिमागधानां च जायाभिः सह परिवृक्त्युभयान्
 नाडीन् प्रत्यस्योभयान्तून् नग्नान् कृत्वा ॥१८॥ तानेवाघ्नानास्त्रिरभि
 सव्यं परियन्ति गणानां त्वा^३ = पविशन्ति ॥१९॥ एतस्मिन् काल
 इत्याहुः, 'एवंविच्छेत्रियो यमं धुन्वीत यमस्य सभागेयमवजयानि' यमस्य
 सभाविजयमिति ॥२०॥ सुकृतकलानां^४ ह वा अमुष्मिन् लोके यमस्य
 सभायां विदोव्यन्ति ॥२१॥ तदु वा आहुर विद्यया वैवंविच्छेत्रियो
 'यमं धुन्वीत' यमस्य सभागेयमवजयानि यमस्य सभाविजयमिति
 ॥२२॥ स यदि पर्ययणाय ध्रियेत प्राचीनावीतं कृत्वाऽप आचम्येतासामे-
 वैकाभिः^५ सहः परीयाद् गणानां त्वा, प्रियं त्वा, निधीनां त्वा इति ॥२३॥
 त्रिः परीत्येतरथा त्रिः पुनः प्रतिपरीत्योपविशन्ति^६ ॥२४॥ अथातः
 शम्यापासानामेव ॥ २५ ॥ स्त्रिय इत्याहुः शम्यापासो^७ ब्राह्मणः^८ । अहं
 युष्माभिर्न प्रत्याख्येयो यः कश्च सावित्रीमनूच इति ॥२६॥ तन्नु ह स्मैतत्
 पूर्वेषां^९ स्त्रियः 'प्रातिष्ठात्रोरुपासते न पती^{१०}श्चन काम्यमानाः'^{११} ॥२७॥
 स^{१२} यानेतान् पूर्वान् प्रणाय्यानाचक्षते राज्ञो राजपुत्रानराज्ञः सूतग्रामणीन्
 क्षत्तृसंग्रहीतृनित्येतेभ्यो^{१३} हि ताः^{१४} शम्यापासेभ्यो जज्ञिरे ॥ २८ ॥

१. MH वावावाता, P वावावता.

२-२. MHP सव्यानाधीन्.

३. MHP abr; see above S 14-15.

४-४. MHP 'विच्छेत्रियो

यमन्धु पीतयमस्य सामागे यम च जयानि [H 'यम्मधु' यमश्च]; thus Ao

IV. 188 : 91. 1-2. ५-५. MHP यमन्धुवीत [H यन्म]; Ao IV.

198:91.4 : यमं धुवीत. ६. MHP give the sign of abridged text

between मे वै and कामिः. Caland, however, does not give this sign.

७. MHP Ao IV. 198:91.8 om प्रति. Ao ibid 'विशति.

८. P शम्या सो. ९. MHP Ao IV. 198:92.2 ब्राह्मणा, Caland how-
 ever, gives ब्राह्मणः as lcorrect ext in the foot note (Ao ibid

fn 3). १०-१०. MHP 'त्रीरुषा सतेन पतीगं श्वन काम्यमानाः [HP

'प्रतीचीगं श्वन]. ११. Ao IV. 198:12.4 : सा. १२-१२. MHP Ao

IV. 199:12.6 : हि तेभ्यो हिते.

अथ^१ यामध्वयुः कामयेत प्राणाय्योऽस्य जायेतेति ता^२ स^३शिश्यात्
 'प्रातिष्णात्रीं मां पतिं चन'^४ चीकमथाः, शम्यापासममु^५ ह्वयासं इति
 ॥२९॥ स यं प्रणाय्य^६ मन्यते स यथा राज्ञामश्वमेध्यश्वमेधो^७ यज्ञ-
 क्रतूनामेव^८ ह वा एष समानेष्वधिभवति, होतो जायते ॥ ३० ॥
 अथातोऽभिमेथिकानामेव ॥ ३१ ॥ अश्वं परिश्रित्य महिषीमुदानयन्ति
 ॥३२॥ [१९]

अम्बे अम्बा=नयति=श्वकः इति ॥१॥ तामश्वस्योत्तरत उपनिपातयति
 ॥२॥ सुभगे काम्पीलवासिनि इति प्रोर्णोति ॥३॥ सुवर्गं लोके सं प्रोर्णथांम्
 इत्युपोहति ॥४॥ सव्यमूरुमध्यूहति दक्षिणम् आऽहजानि गर्भंघमा त्व=
 प्रसारयावहै इति ॥५॥ अधिवदते^६ वृषा वा^७ रेतोघा रेतो^८ दघातु इति
 ॥६॥ उपस्थे^९ शिश्नं प्रतिनिधत्ते उत् सक्थ्यो=सदिगृहि परावधीत्
 इति ॥७॥ अय गर्हयते अम्बे अम्बाल्यम्बिके इति ॥८॥ तां
 यजमानोऽभिमेथति^{१०} ऊर्ध्वमिनामुच्छ्रयताद्वेणुमारं गि=पुनस्त्रिवामरे न
 त एषो लाम् इति ॥९॥ अथ गर्हयत एव अम्बे अम्बाल्यम्बिके
 इति ॥१०॥ तां वावाताऽभिमेथति^{११} यद्वरिणी यवमत्ति=पोषाय घनायति
 आमभगे नत एषो लाम् इति ॥११॥ अथ गर्हयत एव अम्बे
 अम्बाल्यम्बिके इति ॥१२॥ तां परिवृक्त्यभिमेथति^{१२} इयं यका^{१३} शकु-
 न्तिका=घाणिका^{१४} । अंशमे न त एषो लाम् इति ॥१३॥ अथ गर्हयत एव
 अम्बे अम्बाल्यम्बिके इति ॥१४॥ तां कारिमागधा अभिमेथन्ति^{१५}
 माता च ते पिता च ते=मुष्टिमत्^{१६} सयत् । अ^{१७}शमायं दुहितनंत एषा^{१८} लाम्
 इति ॥१५ अ(-त्र न)^{१९} गर्हयते ॥१६॥ अथास्या उभयतः परिच्छिन्नं
 तृणं प्रयच्छति ॥१७॥ तेनैतदवमृष्टे यत्रैतदश्वस्य शिश्नं प्रतिनिहितं
 भवति ॥१८॥ आनयन्त्येतां कुमारीमार्यवर्णामसिक्करेतसं^{१९} वैश्यां^{२०} वा

१. H oms. २-२. HMP प्रातिष्णात्रीमावतिञ्चन; thus Ao IV. 199:92. 7-8. ३. MHP Ao ibid शम्यापासेऽमु°. ४. MHP प्रणाय्य; thus Ao IV. 199:92.9. ५. MHP 'मेधा. ६-६. MHP वृषापां. ७-७. HP दघात्युप°. ८. MHP 'मेघति. ९. MHP येका. १०. MHP घाणिका. ११. MHP 'मेहन्ति. १२. P एष. १३. MHP om. १४. MHP आनिका. १५. MHP 'मेहन्ति. १६. P एष. १७. MHP om. १८. MHP Ao IV. 199:93.4 : 'मार्यं वर्णमसि'. १९. MHP वैश्यां; thus Ao ibid.

राजन्यबन्धुं वा ॥१९॥ तामेतेन तूणेनाध्यस्येत् मिथुनस्य त्वा शुचा विध्यामि इति ॥२०॥ सा हेत्याहुरीश्वरा तत एव सभां^१ प्रस्कन्दोरिति^२ ॥२१॥ स यां द्विष्यात्^३ तामभि^४ 'वृधैव पत्यप्यैतेनैव'^५ तूणेनाध्यस्येत् मिथुनस्य त्वा शुचा 'विध्यामि इति' ॥२२॥ सा हेत्याहुरीश्वरा तत एव सभां प्रस्कन्दोरिति ॥२३॥ अथैनामुत्थापयति आपो हि ष्ठा मयोमुवः, यो वः शिवतमो रसः, तस्मा अरं गमाम वः, दधिक्षाव्णो^६ अकारिषम्, आ दधिक्षाः इति ॥२४॥ तदाहुः पवित्राणि वा एताः सर्वतो जयेयुरध्वयुः^७ प्रतिप्रस्थातारो यजमानः पत्नय इति ॥२५॥ सर्व एवैता जपन्ति ॥२६॥ अवस्त्रं^८ 'सयन्ति' काचान् ॥२७॥ अवालुम्पन्ति मालाः ॥२८॥ सुवर्णा एवाध्वर्यो रजता प्रतिप्रस्थातुः सामुद्रा आग्नीध्रस्य ॥२९॥ अथातोऽसि(-पथान् कुर्वन्ति)^९ ॥३०॥ यत्प्रतीचीनं क्रोडात् तन्महिषी शतेन राजपुत्रीभिः सह गायत्री त्रिष्टुप् जगती इत्येतस्यानुवाकस्य^{१०} प्रथमाभ्यामृभ्यां^{११} सुवर्णाभिः सूचीभिर्लोमानि वियाव^{१२} श्लेष्मणा व्यवलिम्पन्ति ॥३१॥ यत्प्रतीचीनं क्रोडात्^{१३} प्राचीनं नाभेस्तद् वावाता सहेतराभिश्चतुर्थीभ्यामृभ्यां^{१४} रजता सूचीभिर्लोमानि वियाव (१५ श्लेष्मणा) व्यवलिम्पन्ति ॥३२॥ यत्प्रतीचीनं नाभेस्तत् परिवृकी सर्वमपरार्धं^{१६} सहेतराभिः षष्ठोभ्यामृभ्यामयस्मयीभिः सूचीभिर्लोमानि वियाव^{१७} श्लेष्मणा व्यवलिम्पन्ति ॥३३॥ असिपथान् कृत्वा सूचीरुत्प्रयच्छन्ति ॥३४॥ सुवर्णा एवाध्वर्यो रजता प्रतिप्रस्थानुरयस्मय आग्नीध्रस्य ॥३५॥ एता न्वेव तद्विरण्यं व्युदेति यत्किञ्चाश्वमभितः ॥३६॥ सुवर्णमेवाध्वर्यो रजतं^{१८} 'प्रतिप्रस्थानुरयस्मयमाग्नीध्रस्य'^{१९} ॥३७॥ [२०] [इति सप्तमोऽनुवाकः]

अथातो विशसनस्यैव ॥१॥ आनयन्त्येतं^{२०} सूतश्रेष्ठस्य पुत्रं कुमारमसिकरेतसमश्वस्य विशसितारमलंकृत्य रुदन्तो यथा मरिष्यन्तमेवम् ॥२॥

१. MHP समा; thus Ao IV.200:93.6. २. Caland also gives प्रस्कन्दितोरिति with question mark.. ३. MHP द्विष्यात्. ४-४. MP वृधैववत्य, H वृधैव वत्यैत्यैते; thus Ao IV. 200: 93.7. Caland gives वृथैव for वृधैव as probable text 'with question mark in small bracket. ५-५. P विध्यामिति. ६. MHP दधिक्षाविण्णो. ७. MHP 'सप'. ८. Cf BaudhSS XV. 30:235.7-8. ९. MHP 'नुवातस्य. १०. MHP क्रोडात्. ११-११. MH 'स्मयाग्नी', P 'स्मयमग्नी'.

यो ह स्मेत्याहुरेतस्य पुरा प्रथम आछ्यति' मूर्धा ह स्मास्य' विपतिष्य-
 तोति' ॥३॥ तद्वैतत्केशी मैत्रेयो यत्राश्व'मेधेनेजे तद्वैकयावन्नः' कान्द-
 मस्य पितामहं वा प्रपितामहं बोदानिन्गुः' कुमारमसिकरेतसमश्वस्य
 विशसितारमलंकृत्य रुदन्तो यथा मरिष्यन्तमेवम्' ॥४॥ तदु ह 'दीर्घतमो
 मामतेय' उपशुश्राव । स होवाच किमेतद् रुदन्ति, क एष घोष
 इति ॥५॥ त' होचुर्भगवो न पश्यसीत्यमित्थ' सूतश्चेष्ठस्य
 पुत्रमुदानयन्ति कुमारमसिकरेतसमश्वस्य विशसितारमलंकृत्य
 रुदन्तो यथा मरिष्यन्तमेवम् तस्य ह' मूर्धा विपतिष्यति ।
 तदेतद्ब्रुवन्ति । स एष घोष इति ॥६॥ स होवाच कुमारैहि ते 'ऽहं तद्
 वक्ष्यामि यथा त्वमेवाश्वं विशसिष्यसि, नो ते मूर्धा विपतिष्यतीति ॥७॥
 तथा' भगव इति ॥८॥ स' एतत् षड्भृच' सूक्तं प्रोवाचोत्तरतोऽश्व-
 स्योपविश्यासिफलकेनासिपथान् आपि' शस्त्रास्ते कस्त्वा छ्यति कस्त्वा
 विशास्ति इति ॥९॥ तमु त्वान्य 'उपपरिक्रम्य कुमार किमिदमश्वं
 क्लिशन्नास्स इत्थं वा अश्वं विशसिष्यतीत्यसिमादायाच्छास्यसीति',
 तस्य ह मूर्धा विपतिष्यतीति ॥१०॥ स हैवं चकार । तमु हान्य उप-
 परिक्रम्योवाच कुमार किमिदमश्वं क्लिशन्नास्स इत्थं वा अश्वं विशसिष्यती-
 त्यसिमादायाचच्छौ । तस्य ह मूर्धा 'विपपात ॥११॥ तन्नु' हैतदेवमेव

१. MHP आछ्यति. thus Ao IV. 200.94.3. २. MP स्मा
 अस्य. ३. Caland corrects विपतिष्यतीति as विपततीति (Ao IV.
 200:94.4). ४-४. MH मेधेनेजे तद्वैकयावन्नः. ५. MH बोदेनि',
 P बोदेनि; thus Ao IV. 200:94.6. ६. MHP 'मेव. ७-७. MHP
 'तमामतेय. ८. MHP मतावानसीत्यमित्थं; thus Ao IV. 200:94.9 fn 1.
 ९. Ao IV. 200:94.11 om. १०. The reading हितो given by
 Caland for ते in the fn 2 (Ao IV. 200:94.12) is not found
 in M. ११. P यथो. १२. MHP om; thus Ao IV. 200:94.13.
 १३. MHP षड्भृत्. १४-१४. H उपपरिक्रम्य; Ao IV.200:94.16 :
 निक्रम्य. Caland thinks the text कुमारः. निक्रम्य (S 10-11)
 as repetition and hence gives in bracket. (Ao IV. 200:94.
 16-18) MHP क्लिशन्नास्स [P क्लुश'] for क्लिशन्ना°. MH विशासि°
 P विशसिष्यसी°. for विशसि°. १५-१५. MHP विपपातनु.

कुर्यात् ॥१२॥ प्रसिद्धमेवाग्नेयस्य च पौष्णस्य च वपे उत्त्विद्याश्वस्य वपोद्धरणे^१
प्रतिनिदधाति ॥१३॥ तत एने जुषोत्त्विदति ॥१४॥ नाश्वस्य वपा भवती-
त्याहुः ॥१५॥ यदेवात्राश्वस्य लोहितं वा^२ श्लेष्मा वा मेदस्तरसो वा
श्लिष्यति^३ तदेवाश्वस्य वपाभाजनं भवतीति ॥१६॥ प्रसिद्धमितरेषां
वपा उत्त्विदन्ति ॥१७॥ समाहरन्त्यस्मा^४ उत्तर्बाहिषि ॥१८॥ ता
एतेनान्तरा यूपां^५ उश्चाहवनीयं चातिहृत्य दक्षिणत उपसादयति ॥१९॥
जघनेनाहवनीयमश्वस्य^६ तूपरस्य गोमृगस्येति वपाः^७ पर्याहृत्योत्तरत
उपसादयति, दक्षिणत इतरान्^८ ॥२०॥ प्रगृहीतामेवाग्नेयस्य वपामभि
जुहोति, स^९ उश्चावेणेतराः ॥२१॥ स यावदेव वपाः श्रप्यन्ते तावत् प्रिय-
ङ्गुतुण्डुलेश्चरन्ति ॥२२॥ अश्वत्यपलाशेन चतुस्त्रिंशत्तमश्वस्तोमी-
याभिः^{१०} प्रियङ्गुतुण्डुलान् जुहोति यदक्रन्दः प्रथमं जायमानः इत्येतैस्त्रि-
भिरनुवाकैः ॥२३॥ द्विरुत्तमया जुहोति ॥२४॥ तथा षट्त्रिंशत्संपद्यन्ते
॥२५॥ उत्तमां जुह्वत् स है(त्तेन)^{११} चर्मणानुप्रहरति ॥२६॥ श्रुतासु
वपासूतमं प्रयाजं यजति ॥२७॥ गृहीतामेवाग्नेयस्य वपामभिधारयति,
स^{१२} उश्चावेणेतराः ॥२८॥ [२१]

आज्यं च हिरण्यशल्कं च वपाया उपस्तृणीते ॥१॥ प्रसिद्धमेवाग्नेयस्य च
पौष्णस्य च वपाभ्यां प्रचरति ॥२॥ अथोपस्तोयं हिरण्यशल्कमवधायाश्वस्य
तूपरस्य गोमृगस्येति वपाः संप्रलुम्पन्नाह, प्रजापतये इत्युपां^{१३} शु, अश्वस्य
तूपरस्य गोमृगस्य^{१४} वपानां मेदसोऽवदीयमानस्यानुब्रूहि इत्युच्चैः ॥३॥ अथो-
परिष्ठाद्विरण्यशल्कमवधायाज्येनाभिधार्याश्राव्याह, (प्रजापतये इत्युपां^{१५} शु)^{१६}
अश्वस्य तूपरस्य गोमृगस्य वपां मेदः प्रस्थितं प्रेष्य इत्युच्चैः ॥४॥
पुरस्ताद्वपानां पूर्वं महिमानं^{१७} जुहोति तस्य ते द्यौर्महिमा इति ॥५॥ "हुतासु
वपासूतमं महिमानं जुहोति तस्य ते पृथिवी महिमा इति" ॥६॥ प्रसिद्ध-
मितरेषां वपाभिः प्रचरति ॥७॥ ये ये समानदेवत्याः (पशवः)^{१८} स्तेषामवीनां

१. MHP वपोर्ध^{१३} [P^{१३} र्धा^{१३}]. २. MHP वो. ३. Ao IV. 200:
95.2 : श्लिष्यते. ४. M समहार^{१४}, P^{१४} हरन्तस्मा. ५. P अश्वस्तु^{१५}.
६. MH वपा. ७. MHP इतरां. ८. MHP 'श्वन्तोमी',
९. MHP om. १०. MHP twice. ११. MHP om.
१२. MP महिनां, H महिना. १३-१३. P oms. १४. MHP तेषां^{१६} for
स्तेषां.

(वपा-)भिः प्रचर्य ग्राम्याणां पशूनां निष्क्रीतीजु^१होति दिग्भ्यो भूत्यै स्वाहा,
 विराजो भूम्यै स्वाहा इति ॥८॥ ऐन्द्राःसूराणां वपाभिः प्रचर्यारण्यानां
 पशूनां निष्क्रीतीजु^२होति इन्द्राय राज्ञे स्वाहा, वरुणाय राज्ञे स्वाहा इति
 ॥९॥ ये (ये समानदेवत्यास्तेषां^३ स्वाहाकृति^४) हुत्वा (आहवनीये
 स्तुवाहुतिं जुहोति) हुताय स्वाहा, देवेभ्यः स्वाहा, प्रजापतये स्वाहा, सर्वस्मै
 स्वाहा इति ॥१०॥ स यत्र जुहोति हुताय स्वाहा इति पूर्वयोरेवेषा तृतीया
 ॥११॥ अथ यत्र जुहोति देवेभ्यः स्वाहा इति वपा एतत्परिजुहोति
 ॥१२॥ अथ यत्र जुहोति प्रजा-(पतये स्वाहा इत्यस्य एषा निष्क्री-)^५तिः ॥१३॥
 अथ यत्र जु-^६(होति) सर्वस्मै^७ स्वाहा इत्यस्यो एवेषा सर्वस्य निष्क्रीतिः^८
 ॥१४॥ ता एतेनान्तरा यूपा^९श्चाहवनीयं चातिहृत्य वपाश्रपणोरत्यस्य
 वासतिप्रदाय वा विषूचीरनु प्रहरति ॥१५॥ यथोदञ्चं परेत्य चात्वाले मार्ज-
 यित्वा पशून् विशसन्ति ॥१६॥ प्रसिद्धमेवाग्ने-^{१०}(यस्य च पौष्णस्य च पशू-)न्
 वशाय्य (वि-)शास्ति ॥१७॥ स यो (विशास्-)ति त^{११}उ स^{१२}शास्ति
 शमित^{१३} इत्याह, माऽश्वस्य^{१४} तिर्यग्लोम छेत्सोमाऽश्वस्य^{१५} तिर्यगस्थमिशारी-
 रङ्ग^{१६} एन^{१७} सचर्मकं^{१८} विशस, त्रेधाऽश्वतेजनी^{१९} कुस्ताद, गोमृगकण्ठे^{२०}
 तृतीयमश्वशफे तृतीयमयस्मये कमण्डलौ तृतीयमिति ॥१८॥ ता^{२१}श्रपयित्वा
 त्रेधा व्यासिञ्चति ॥१९॥ शमितारौ इत्याह मातृपरस्य च गोमृगस्य च तिर्यगस्थ-
 मिशारिष्टमङ्ग^{२२} एनौ सचर्मकौ विशसतमिति ॥२०॥ तानङ्गशः सचर्मकान्
 विशस्येतासु महतीषु कुम्भीषु समवदधति ॥२१॥ पृथगेवेषा मान्द्रास्थं^{२३}
 च शीर्षपदं च श्रपयन्ति ॥२२॥ प्रसिद्धमितरान् विशसन्ति ॥२३॥ अथाह
 आनयतारण्यान् पशून् प्रार्जतं ग्रामं ग्राम्या अभ्यवयन्त्यरण्यमारण्या^{२४} अभ्यव-
 यन्तु नदीं नादेयाः सचन्तां मैनाव हि^{२५}सीष्ट इति ॥२४॥ तानेतानन्तरा
 चात्वालोत्करी निष्क्रमय्य प्रार्जन्ति ग्राममेव ग्राम्या अपियन्त्यरण्यमारण्या

१. MHP सष्टस्मै. २. P 'क्रीती'. ३. MHP शयत^२.

४-४. MHP तिर्यग्लोमछेत्सोमास्य. ५. MHP 'शरीरमङ्गश, A^०

IV. 201:16:अमिशरीर्; Cf BandhSS XV. 31:237.12 : स^{२६} शारीः

६-६. MHP विशसते वास्यतेऽजनि. ७-७. MP कुरु दगोमृग^{२७}, H कुरु दगोमृग^{२८}

८. M 'शरीष्ट', H 'शरीषम', P 'शरिष्टमंग'. ९. M मान्द्रा^{२९}.

१०. MHP अभ्यवियन्त्यर^{३०}.

अभ्यवयन्ति, नदीं नादेयाः सचन्ते, नैनान्^१ हि^२सन्ति ॥२५॥ प्रतायत
एष एकविंश उक्थ्यः ॥२६॥ तस्य शाक्वर्यं^३ पृष्ठमन्यदन्यच्छन्दः पार्थु-
रश्मं ब्रह्मसामं^४ संकृत्यच्छावाकम् ॥२७॥ ऋजु प्रातःसवनं^५ सन्तिष्ठते
॥२८॥ [२२] [इत्यष्टमोऽनुवाकः]

सृष्ट्वा^६ मार्जयित्वा माध्यन्दिनाय सवनाय संप्रसर्पन्ति ॥१॥
निग्राभ्यामु वाचयित्वा घोषिणोऽभिषुण्वन्ति ॥२॥ शुक्रामन्थिनो गृह्णाति
॥३॥ आग्रयणं द्वौ मरुत्वतीयौ ॥ ४ ॥ अभिगृह्णाति पृष्ठ्यान्^७ ॥५॥
अथोक्थ्यम् ॥६॥ कलशान् संमृश्य विप्रुषा^८ होमं जुहोति ॥७॥ सन्तनीं
जुहोति ॥८॥ पवमानेन स्तुवते ॥९॥ स्तुत उत्तिष्ठन् संप्रेष्यति अग्नीदनी =
यत्ते बाधमिति ॥१०॥ दधिघर्मेण प्रचर्यं माध्यन्दिनीयैः पुरोडाशैः प्रचरति
॥११॥ शुक्रामन्थिभ्यां चरति ॥१२॥ शुक्रामन्थिनोर्होममन्वेतस्य^९ सोम-
चमसस्याप्तो^{१०}त्वा^{११}ऽभिषेकाय निदधति^{१२} ॥१३॥ ऋजु होत्राः संपादयन्ति
॥१४॥ सोदन्ति नाराश^{१३}साः ॥१५॥ दाक्षिणेभ्यो^{१४} दाक्षिणानि
होष्यन्नासीराहवनीये जुहोति ॥१६॥ अथ दाक्षिणानि हुत्वा^{१५}र्धं जितस्य
ददाति ॥१७॥ यथाश्रद्धं^{१६} स्वस्य दत्त्वा समनुदिश्य वैश्वकर्मणानि हुत्वा
पर्यासीराहवनीये जुहोति ॥१८॥ अथाप उपस्पृश्य सद आलभ्य प्राञ्चाद्र-
वन्नाह इन्द्राय मरुत्वतेऽनुब्रूहि इति ॥१९॥ प्रगिद्धं त्रिभिर्मरुत्वतीयैश्चरति
॥२०॥ सोदन्ति नाराश^{१७}साः ॥२१॥ महेन्द्राय^{१८} गृहीतो माहेन्द्रो
भवति ॥२२॥ अथादत्ते शार्दूलचर्मं ॥२३॥ तज्जघनेनार्निन प्राचीनग्रीव-
मुत्तरलोमोपस्तृणाति ॥२४॥ ऋक्ष्णकं^{१९} रजतं^{२०} रुक्ममुपास्य षट्
पार्थानि, षट् प्राजापत्याः हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे इति, पञ्च प्राणभूतः
अयं पुरो हरिकेशः इति, षड् ऋतव्याः वसन्ताय स्वाहा, ग्रीष्माय स्वाहा इति;
द्वादश मासाहुतीः मधवे स्वाहा, माघवाय स्वाहा इति, द्वादश भूतानामवेष्टीः
अमृतमसि इति ॥२५॥ रुक्ममभिमृश्य मृत्योर्मा पाहि इत्युपस्थं कृत्वा
प्राङ्मुपविशति ॥२६॥ दिद्योर्मा^{२१} पाहि इति शतातृणां^{२२} सुवर्णं^{२३} रुक्म-
मुपरिष्ठाद् दृष्टवचर्मं धारयन्ति ॥२७॥ अथाधिदेवते ॥२८॥ [२३]

१. MP मैनात्, H मैना. २. MHP शाक्वर्यः [H शाक्व°]. ३. MHP
'सामं. ४. MH मृष्ट्वा. ५. MH पृष्ठ्यान्, P पृष्ठ्यान्. ६. MHP 'होमन्वे'.
७. MHP 'स्याप्तुं हुत्वा. ८. H दधाति. ९. MHP दक्षि°. १०. MHP माहे°. ११. MHP दिद्योन्मा°.

सहस्रशीर्षा पुरुषः स=दशाङ्गुलम् इति ॥१॥ अथैत७ सोमचमसं
 द्वादशसु चमसेषु व्यवनयति ॥२॥ एष एवैषां त्रयोदशः ॥३॥ तमेत एव
 विपरियन्ति ॥४॥ अध्वर्युरेवैनमेतेनैव पुरस्तादभिषिञ्चति प्रजापतेस्त्वा प्रसवे
 पृथिव्यै वाहुभ्यामन्तरिक्षस्य हस्ताभ्यां दिवो वृष्ट्यै सरस्वत्यै वाचो यन्तुर्यन्त्रेण
 प्रजापतेस्त्वा परमेष्ठिनः स्वाराज्येनाभिषिञ्चामि इति ॥५॥ आ ब्रह्मन् ब्राह्मणो
 ब्रह्मवर्चसी जायताम् इति दक्षिणतो ब्रह्मा ॥६॥ आऽस्मिन्नाष्ट्रे राजन्य इषव्यः
 शूरो महारथो जायताम् इति शूरो राजन्यः ॥७॥ दोग्ध्री धेनुः इति सूतः
 ॥८॥ वोढाऽनड्वाच इति वैश्यः ॥९॥ आशुः सतिः इति सचमानः^१ ॥१०॥
 पुरन्धिर्योषा इति महिषो ॥११॥ जिष्णू रथेष्ठाः इति शूरो राजपुत्रः ॥१२॥
 सभ्यो युवा इति युवा ॥१३॥ अस्य यजमानस्य वीरो जायताम् इति यजमानो
 यजमान्यः प्रति ॥१४॥ निकामे निकामे नः पर्जन्यो वर्षंतु इति शतं तल्प्या
 राजपुत्राः ॥१५॥ फलिन्यो न ओषधयः पच्यन्ताम् इति भागदुघः ॥१६॥
 योगक्षेमो नः कल्पताम् इत्यक्षावापः ॥१७॥ गोविकर्तावभिषिच्य षडुत्तराणि
 पार्थानि; षट् प्राजापत्याः हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे इति; पञ्चापानभृतः
 प्राची दिशाम् इति; षड् ऋतव्याः वसन्ताय स्वाहा, ग्रीष्माय स्वाहा इति;
 द्वादश मासाहुतोः मघवे स्वाहा, माघवाय स्वाहा इति; द्वादश भूतानामवेष्टेः^२
 (अमृतमसि इति)^३ ॥१८॥ भूर्भुवः सुवः इति त्रीणि यजूंषि वाचयति ॥१९॥
 वरं दत्त्वा वरं वृणीते ॥२०॥ अन्वारभते ॥२१॥ अन्वारब्धे जुहोति
 वि न इन्द्र मृधो जहि इति ॥२२॥ एतया चैव मुखं विमृष्टे ॥२३॥
 उत्तरया^४ च वि शत्रून् वि मृधो नुद इति ॥२४॥ अथास्य प्राजापत्या-
 भिराग्नीभिर्दक्षिणं हस्तं गृह्णाति ऊर्ध्वा अस्य समिधो भवन्ति इत्येताभिः
 ॥२५॥ पृष्ठे वसतीवरीर्गृह्णाति ॥२६॥ ऋजु माध्यन्दिनं^५ सवनं^६
 सन्तिष्ठते ॥२७॥ ऋजु तृतीयसवनमा पवमानात् ॥२८॥ पवमानेन
 चरित्वा संप्रेष्यति अग्नीदग्नीन्विहर बहिः स्तृणाहि पुरोडाशां अलं कुरु, प्रति-
 प्रस्थातस्तत्तर्बर्ही^७ ष्युपकल्पय पशुभिः प्रचरिष्यामः इति ॥२९॥ पृषदाज्य-
 स्योपहत्य त्रिः समुद्य पशून् समनक्ति ॥३०॥ अन्वतिहरन्त्यस्मै दधिकुम्भं
 पृषदाज्यसन्ततिम् ॥३१॥ न्युष्कात् पशून् कुरु इत्युक्त्वा मनोतायै हविषोऽ-
 वदीयमानस्यानुब्रूहि इति ॥३२॥ जुहूपभृतोर्वसाहोमीयायां पात्रियामसम-

१. MHP °मानं. २. MHP °वेष्टिर्. ३. MHP om. ४. MHP
 उत्तरा.

वत्तधान्यां येषां महती तस्यां न्युष्कान् पशून् कृत्वा हरन्ति ॥३३॥ तानेते-
नान्तरा यूपाऽश्वाहवनीयं चातिहृत्य दक्षिणत उपसादयन्ति ॥३४॥
जघनेनाहवनीयमश्वं तूपरं गोमृगमिति पराहृत्योत्तर उपसादयन्ति,
दक्षिणत इतरान् ॥३५॥ उत्तरतोऽश्वस्य तूपरस्य गोमृगस्यावद्यन्ति,
दक्षिणत इतरेषाम् ॥३६॥ वैतसे कटोऽश्वस्य तूपरस्य गोमृगस्यावद्यन्ति,
प्लक्षशाखास्वितरेषाम् ॥३७॥ सुवर्णेन सुवर्णत्सरुणाऽश्वस्य तूपरस्य
गोमृगस्येत्यवद्यन्ति, (रजतै रजतत्सरुभिरि-)^१तरेषाम् ॥३८॥ तदाहुः
सर्वेषामेव मनोता अनुब्रूयाद् इति ॥३९॥ तदु वा आहुः न वै तथा, सद्यः
सन्तिष्ठेत् । तिसृणामेवैकादशिनीनामनुब्रूयात् । त्रयस्त्रिंशद्वै देवतास्तद्
देवता आप्नोति इति ॥४०॥ तदु वा आहुर् एकादशिनीनामेवानुब्रूयाद्^२
एकादशिनीं वा मनोता नाति^३ प्रच्यवन्ते^४ ॥४१॥ [२४]

सान्ततः सावित्रयोरेव सन्तिष्ठते ॥१॥ इदं^५ यदु ह वै किञ्च सवितृ-
प्रसूतं कर्म क्रियते सर्वं तत् समृद्धम् । ते सवितृप्रसूता एव प्रचरन्ति
समृद्धयो इति ॥२॥ स यत्राश्वस्य तूपरस्य गोमृगस्येत्यग्नये स्विष्टकृते
समवद्यन्ति तद् गोमृग एव गोमृगकण्ठमप्यर्जति^६ ॥३॥ यदोपभूतऽ^७
सौविष्टकृतमतिरिच्यते त्वत् पात्रेषु त्वच्चमसेषु त्वत् कुर्वन्ति ॥४॥ नाश्व-
स्येडाया अवद्यति ॥५॥ क्रोडमेव^८ पिशितमनस्थिकमुत्पिश्य^९ काष्ठेनोप-
तृद्य प्रतिवेशं निदधाति ॥६॥ अथ यत्र जा(-घ-)नीभिः पत्नीः संयाजेभ्यः
प्रहिणोति तदश्वस्य तूपरस्य गोमृगस्येत्यनस्थिकानि पिशितान्यु प्रति-
वेशनि^{१०} हिरण्यशफे च तेजनीम् ॥७॥ स यदेतैर्मनोतावद्भिः प्रचरत्य-
थैनमितरैरवत्तैः ॥८॥ अवत्तैरेव प्रत्यभिचारितैरुपासते^{११} ॥९॥ अथेषा-
नुब्रूहि, प्रेष्यानुब्रूहि ॥१०॥ प्रेष्येत्येव चरति ॥११॥ ऐन्द्रासुरैः प्रचर्य
वनस्पतिं जुहोति ॥१२॥ स्विष्टकृतो होममन्वेतानि प्रतिप्रस्थातारस्त्वत्-
पात्रीभिस्त्वच्चमसेस्त्वत्कुर्वन्ति^{१२} ॥१३॥ नाश्वस्येडाया अवद्यति ॥१४॥

१. MHP सुवर्णं सरु° [M 'सुरु']. २. MHP om. ३. MHP
°दशनानामे°. ४. MHP नति. ५. P च्यवते. ६. M स्यं, H यं.
७. MP °व्यर्जति. ८. P यथोप°. ९. MP क्रौड°. १०. MHP विशित°. ११. P वेशानि, १२. P °पासिते.
१३. MHP° स्तत्पात्रीभिस्तच्चं.

क्रोडमेव^१ पिशितमनस्थिकमुत्पिश्य काष्ठेनोपतृद्य^२ पात्रीं बिल्व उप-
संगृह्णाति ॥१५॥ अथ यत्र होत्रेऽवान्तरेडामादधाति^३ तदेतत् काष्ठं तेज-
न्यालिप्तमधस्तात्पाणेरुपलिम्पन्ति ॥१६॥ अथ तथैव^४ राष्ट्राय पुरस्तादेवा-
भिवेदितं भवति ॥१७॥ योऽस्याश्वस्य मेध्यस्य^५ नावशिष्यत्यश्विवय एनं
पाप्म(-गृह्णाति) ॥१८॥ तस्य क्रोडस्य पिशितस्यावच्छेदमादधाति ॥१९॥
यावन्तो हास्याश्नन्ति तेषां सर्वेषामिन्द्रियं वीर्यं^६ वृङ्क्ते; ते हास्य
सर्वे नैधवना भवन्ति ॥२०॥ तानि^७ ह्येतान्यप्येतर्हि कुरुषु कूलानि नैध-
वनानि सन्ति ॥२१॥ अथ यानध्वयुः^८ परितित्रासते तूपरस्य च
तेभ्यो गो(-मृगस्य च) पुच्छे निधाय तमश्वमङ्गशः प्राञ्चं चिनोति, पुरस्ता-
त्प्रत्यञ्चं तूपरं पश्चात्प्रतोचीनं गोमृगम् ॥२२॥ तान् सहैतेन कटेनानु प्रहरति
क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी;^९ आक्राम् वाजी; ये ते पन्थानः सवितः पूर्वासः
इत्येतैस्त्रिभिरनुवाकैः ॥२३॥ प्रहृत्य सन्त(-र्ति जुहोति स्तेगान्द्र^{१०}ष्ट्राम्याम्
इति पञ्चभिः पूर्वैरन-न्तर्हि(-तैः इन्द्रस्य) क्रोडः इति पञ्चभिरेवोत्तरेरनन्त-
र्हितैः^{११}; अनेः^{१२} पक्षतिः इति षष्ठः; वायोः पक्षतिः इति सप्तमः; अरण्येऽ-
नुवाक्योऽष्टमः; पन्थामनूवृग्म्याम् इति ॥२४॥ अश्वमेवैतेनाभिः^{१३} जुहोति ॥२५॥
इलुवर्दाय स्वाहा, बलीवर्दाय स्वाहा (इति, षट्त्रिंशत्-मश्वस्तोम्याः^{१४},
तिस्रो द्विपदाः ॥२६॥ ऋजु तृतीयसवनम् ॥२७॥ सन्तिष्ठत एकविंश
उक्थ्यः ॥२८॥ त एवाह ब्रह्म प्रस्थास्यामः इति ॥२९॥ अनूयाजानिष्ट्वा
स्वरं जुहोति ॥३०॥ अथ हारियोजनेन चरित्वाऽप्सुषोमैश्चरन्ति ॥३१॥
अथ प्रत्यञ्चः परेत्य जाघनीभिः पत्नीः संयाजयन्ति ॥३२॥ स यत्र
जाघनीनाम-ग्नये गृहपतये समवद्यति^{१५} तदेतस्मा(-त्कमण्डलोरयस्म-)
यात्तेजनीमानीय^{१६} काष्ठं तेजन्यालिप्तं^{१७} प्रतिवेशं निदधाति ॥३३॥ अथैतम-
श्वशफमजिनवासिने वा घृष्वचमसाय वोत्प्रयच्छन्नाह इमं प्राञ्च^{१८} हत्वा

१. MP क्रौड°. २. H कोष्ठेनो°. ३. MH होत्रेवा°. ४. MHP तयै. ५. MHP नाशिष्य°. ६-६. MP वृञ्जेते, H वृञ्जते;
thus Ao IV. 202:97.2. ७. MHP होताव्य°. ८. MHP रत्यति-
क्रमीलाज्या (P corrected as °क्रमीद्वाजी in red ink). ९. MHP
°नन्तर्हीतरः. १०. MHP om. ११. MHP तेनाग्निर्मन्यादभि.
१२. MHP स्तोमया; Cf BaudhŚS XV. 35:240.5 : स्तोमीयाऽस्तिन्नो.
१३. MHP तदेतमा. १४. MHP °हात्तेज. १५. MHP तेजस्यालि°.

होतुवंपदकारमनु संप्रत्यश्वमनु^१ प्रहरतादिति ॥३४॥ तमु स पाञ्च^२ हुत्वा
होतुवंपदकारमनु संप्रत्यश्वमनु^३ प्रहरति ॥३५॥ अथ यत्र होत्र इडामाद-
धाति तदेतत्काष्ठं तेजन्यालिप्तमधस्तात्पाणेरुपलिम्पन्ति ॥३६॥ पत्नीः
संयाज्य प्राङ्मुदायन् तरा^४सि जुहोति ॥३७॥ तरा^४सि हुत्वा ध्रुवामाप्या-
ध्याज्यस्यालपामवनीय वसतीवरोः परिहृत्य पया^५सि विशिष्योपवसन्ति
॥३८॥ [२५]

प्रातर्हस्तावनिज्याह्ने सावित्रं जुहोति ॥ १ ॥ अथाज्यानि गृही-
त्वोपावहृत्य राजानं प्रातरनुवाकमुपाकरोति ॥ २ ॥ परिहिते प्रातरनु-
वाकेऽपोऽच्छैति^६ ॥३॥ अपो व्यवनीयाहवनीये स^७प्राव^८ हुत्वाऽतिरात्रं
क्रतुं कृत्वा प्रपद्यते ॥४॥ प्राजापत्यं दधिग्रहं जुहोति ॥५॥ ऋजुरभि-
षवः^९ ॥६॥ प्रसिद्धा ग्रहा आऽऽश्विनात्^{१०} ॥७॥ आश्विनं गृहीत्वोपनिष्क्रम्य
परिवीयमाणायानुवाच आह ॥८॥ एकादशाग्निष्ठे रश्नां परिव्ययति
॥९॥ एकादश गव्यान् पशूनुपाकरोति प्राजापत्यानुत्तमानाश्वमेधिकान्
॥१०॥ तेषां वया हुत्वा मार्जयित्वा सं प्रसर्पन्ति ॥११॥ प्रतायत एष
सर्वस्तोमोऽतिरात्रः ॥१२॥ ऋजु प्रातःसवनं^{११} सन्तिष्ठते ॥१३॥ ऋजु
तृतीयसवनम् ॥१४॥ सन्तिष्ठत एष सर्वस्तोमोऽतिरात्रः ॥१५॥ ऋजु
प्रातःसवनं^{१२} सन्तिष्ठते ॥१६॥ ऋजु माध्यन्दिनं^{१३} सवनमा दाक्षिणेभ्यः
॥१७॥ दाक्षिणानि होष्यन्नामीराहवनीये जुहोति ॥१८॥ अथ दाक्षिणानि
हुत्वाऽतिशिष्टं जितस्य ददाति ॥१९॥ यथाश्रद्धं^{१४} स्वस्य दत्त्वा समनुदिश्य
वैश्वकर्मणानि हुत्वा पर्याप्तीराहवनीये^{१५} जुहोति ॥२०॥ न पृष्ठे वसतीवरी-
गृह्णाति ॥२१॥ ऋजु माध्यन्दिनं^{१६} सवनं^{१७} सन्तिष्ठते ॥२२॥ ऋजु
तृतीयसवनम् ॥२३॥ सन्तिष्ठत एष सर्वस्तोमोऽतिरात्रः ॥२४॥ त^{१८} एवाह
ब्रह्म प्रस्थास्यामः इति ॥२५॥ अनुयाजानिष्ट्वा स्वरं जुहोति ॥२६॥ अथ
हार्योजनेश्वरित्वाऽप्सुषोमैश्वरन्ति ॥२७॥ अथ प्रत्यश्चः परेत्य जाघनीभिः
पत्नीः संयाजयन्ति ॥२८॥ स यत्र जाघनीनामग्नये गृहपतय समवद्यति
तदेतस्मादयस्मयात्कमण्डलोस्तेजनीमानीय^{१९} काष्ठं तेजन्यालिप्त = मधस्ता-

१-१. H wrongly repeated.

२. MP 'बोच्छंति', H 'बोच्छ'.

३. MHP ऋजुभिरभिषवं. ४. MHP आततिरात्रिका. ५. MHP पर्याप्तीश.

६. MHP om. Cf supra XI. 25.29.

७. MHP कमण्डलस्ते^१

(H 'मण्डल').

त्पाणेरूपलिभ्यन्ति ॥२९॥ पत्नीः संयाज्य प्राडेत्य षड् ऋग्मियाण्यहोषीत् ॥३०॥ त्रीणि यजूंषि जुहोति ॥३१॥ आयुर्वा (इति) दशमीं स०-सृजन्ते ॥३२॥ अवभृथमाददते^१ स्रुव० स्रुचमाज्यस्थात्याज्यं वारुणं दशकपालं प्रतिपुरुषं वासां स्ययस्मयं कमण्डलुम् ॥३३॥ आनयन्त्येतं शुक्लं विक्लिधं खलति पिङ्गाक्षम् ॥३४॥ अथ दक्षिणे हृदे नावं वोप-स्थापयन्ति हस्तिनं वा ॥३५॥ अथ चात्वालमुपस्थाय दक्षिणं हृदमभ्यव-भृथं यन्ति ॥३६॥ क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी, आक्राप् वाजी पृथिवीम्, ये ते पन्थानः सवितः^२ पूर्वांसः इत्येतैस्त्रिभिरनुवाकैरेत्याध्वरस्यावभृथं जुहोति अग्नेरनीकमप वा विवेश इति ॥३७॥ अथाग्नेरवभृथं जुहोति समुद्राय वयुनाय इति ॥३८॥ अथाश्वमेधस्यावभृथं जुहोति नमो राज्ञे नमो वरुणाय इति ॥३९॥ स्नानं परिशिष्टं भवति ॥४०॥ तदेतस्मादयस्मयात्कमण्डलोस्ते-जनीमानोयोपरिष्ठात्पाप्मनोऽवयजेत ॥४१॥ अधस्तादु हैकेऽव^३ यजन्ते ॥४२॥ उभयतस्त्वेवावयजेत ॥४३॥ काष्ठेनोपघातं जुहोति मृत्यवे स्वाहा मृत्यवे स्वाहा इति नवतिमाहुतीः; प्रयासाय स्वाहा इत्येकादश; ता एकशतम्^४ ॥४४॥ अथ नावं वाऽधिरोहन्ति हस्तिनं वा ॥४५॥ तदेष शुक्लो विक्लिधः पूर्वः प्रतिपद्यते ॥४६॥ ते यत्र स्नात्वमागच्छन्ति तदेष य^५ उपमज्जितस्य^६ 'य उपमज्जतः' शीर्षन्नावर्तो भवति तदेतां तेजनीं जुहोति जुम्बकाय स्वाहा इति ॥४७॥ अनुन्यस्यति कमण्डलुम् ॥४८॥ तमेष एव प्रतिपद्य दक्षिणावप्लवते यथा^७ स०शिष्टो भवति ॥४९॥ तस्मा अनोयुक्तं च शतं च दत्त्वाऽऽह^८ क्षत्तरेतदेतस्मा^९ उपकुर्व, अयं^{१०} निर्वह, मा मे विजिते वात्सीः इति ॥५०॥ प्रतिगाधे स्नान्ति ॥५१॥ स्नात्वोदेत्य ॥५२॥ [२६]

उदयनीयेन चरित्वोत्तरतो^{११} (मैत्रा-)वरुणीं वशामालभते ॥१॥ तस्यै^{१२} सौरीनवं (श्वेता वशा इत्युपालम्भ्या भव-)न्ति ॥२॥ उच्चैर्मैत्रावरुण्या

१. H 'मादत्ते' २. MHP सवितुः. ३. MHP हैकेव.
 ४. MHP एकादशतम्. ५. MHP om; thus Ao IV. 202:99.4.
 ६. M उपमज्जितस्य, HP 'मति जितस्य. ७-७. Ao IV. 202 : 99.5 oms, ८. M तथा. ९. MHP 'त्वाह. १०-१०. MHP 'तस्मादुपकुर्वेय न; thus Ao IV. 202 : 99. ११. MHP om.
 १२. MHP सौरिज्ञपा.

आश्रावयत्युपा^१शु सौरिणाम् ॥३॥ अथैकस्या एवं तासां वपा^२ हुत्वा
 मार्जयित्वा प्रत्यङ् परेत्य पात्नीवत्स्यावृता पात्नीवत्मुच्छ्रित्य तस्मिन्नेतान्
 पशूनालभन्ते छगलं कल्माषं किकिदीविं विदीगयमिति ॥४॥ तान् पर्यागि-
 ऋतानुत्सृज्य पशुपुरोडाशावुपयन्ति मैत्रावरुणमेककपालं नवैकं वा सौर्यान्
 ॥५॥ ताननुवर्तन्ते^३ देविकानां च देवीनां च हवी^४षि ॥६॥ उच्चैर्मैत्रा-
 वरुणस्याश्रावयत्युपा^१शु^२ सौर्याणाम् ॥७॥ यथैकस्यैवं प्रेषवन्तः पशु-
 पुरोडाशाः ॥८॥ अनुब्रूहि ॥९॥ यज इति; इतरेषां^५ हविषा-
 मुपा^१शु ॥१०॥ पुरस्तात् पुरोडाशस्विष्टकृतो गव्यानि जुहोति मयोभूर्वातो
 अग्निवातून्नाः इति ॥११॥ समानः प्रेषवान् स्विष्टकृत्, समानीडा ॥१२॥
 पुरस्तात् पशुस्विष्टकृतः सन्नतीर्जहोति अग्नये समनमत् इति ॥१३॥
 अनुयाजानिष्ट्वा पत्नीः संयाज्य पुरस्तात् समिष्टयजुषो आभुवो^६ जुहोति
 ॥१४॥ अथोपरिष्ठात् समिष्टयजुषां चतुर्विंशतिमनुभुवो जुहोति
 अग्निना तपोज्ज्वभवत् इति ॥१५॥ ऋजु पशुभिः प्रचर्य यज्ञवास्तु कृत्वो-
 दवस्यति ॥१६॥ अथैतद्वै वाऽहः^७ श्वोभूते (वा)^८ विशालयूपमुच्छ्रित्य
 तस्मिन्नेतान् पशूनालभन्ते आग्नेयमेन्द्राग्नमाश्विनम् इति^९ ॥१७॥
 तेषां वपा हुत्वा मार्जयित्वा पशुपुरोडाशान्निर्वपन्ति ॥१८॥ तान्मृगारेष्टि-
 मनुवर्तयते^{१०}, अग्नयेऽहोमुचेऽष्टकपाल इत्येषा ॥१९॥ तेषामेता याज्यानु-
 वाक्या अग्नेर्मन्त्रे प्रथमस्य प्रचेतसः, यत्ते वयं पुरुषन्ना यविष्ठ, यथा ह तद्वसवो
 गौर्यं चित् इति ॥२०॥ संयाज्ये प्रेषवन्तः पशुपुरोडाशाः ॥२१॥ अनुब्रूहि
 ॥२२॥ यज इति, इतरेषां^५ हविषामुपा^१शु ॥२३॥ पुरस्ताद्
 पुरोडाशस्विष्टकृतो ब्रह्मवर्चसानि जुहोति आ ब्रह्मन् ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी
 जायताम् इति ॥२४॥ समानः प्रेषवान् स्विष्टकृत्, समानीडा ॥२५॥
 वीणागाथिभ्यामनोयुक्ते च शते च ददाति ॥२६॥ ऋजु पशुभिः प्रचर्य
 यज्ञवास्तु कृत्वोदवस्यति ॥२७॥ अथैतद्वै वाऽहः श्वोभूते वा^८ ब्रह्मोदना-
 न्निर्वपन्ति ॥२८॥ तेषामेव रुक्मा उपस्तरणाभिधारणानि भवन्ति ॥२९॥
 तानेत् एव चत्वारो महर्त्विजः प्राश्नन्ति ॥३०॥ तदेभ्यश्चतुरो वा साहस्रं

१. H वर्तयन्ते. २. MHP 'श्रावयेत्यु'. ३. MHP मा भुवो, ४. MHP
 'थैद्वैवाह. ५. MHP om. ६. MHP om. ७, MHP तावृगारेष्टिरनु'.
 ८. MHP add भूते after वा.

ददात्येकैकं वा शतपलम् ॥३१॥ अधिगच्छत्येषा वैशाखी पौणमासी
 ॥३२॥ तस्यां पिशङ्गाऽस्त्रीन् वासन्तानालभते ॥३३॥ ग्रीष्मे सारङ्गाऽ-
 स्त्रीन् ग्रेष्मान् ॥३४॥ वर्षासु पृषतस्त्रीन् वार्षिकान् ॥३५॥ शरदि
 पृश्नीऽस्त्रीञ्छारदान् ॥३६॥ हेमन् पृश्निमक्थाऽस्त्रीन् हैमन्तिकान्
 ॥३७॥ शिशिरेऽत्रलिप्ताऽस्त्रीञ्छैशिरान् ॥ ३८ ॥ संवत्सरे पर्यागते
 संवत्सराय निवक्षसः^१ इति ॥३९॥ सन्तिष्ठतेऽश्वमेधः सन्तिष्ठतेऽश्वमेधः
 ॥४०॥ [२७] इति नवमोऽनुवाकः ।

[इति अश्वमेधाख्यः प्रपाठकः समाप्तः]

[इत्येकादशः प्रपाठकः]

[अथ द्वादशः प्रपाठकः]

[अमोयमः]

द्वादशाहाय दीक्षिष्यमाणाः समवस्यन्ति^१ ॥१॥ अप्तोयमिण यक्ष्य-
माणो भवति ॥२॥ सहस्रमयुतमष्टौ च पशून् ॥३॥ स दीक्षते ॥४॥
द्वादशोपसदः ॥५॥ प्रसिद्धेन कर्मणोपवसथाद्यन्ति ॥६॥ अग्नीषोमीयेन
पशुना प्रचरति ॥७॥ पत्नीसंयाजान्ते निशाहुतीहु^२त्वा वसतीवरीः^३ परिहृत्य
पया^४सि विशिष्योपवसन्ति ॥८॥ प्रातराज्यानि गृहीत्वा राजानमुपा-
वहृत्य प्रातरनुवाकमुपाकरोति ॥९॥ परिहिते प्रातरनुवाकेऽपोऽच्छेति
॥१०॥ अपो व्यवनीयाहवनीये स^५स्त्राव^६ हुत्वाऽतिरात्रं कृत्वा प्रपद्यते
॥११॥ प्राजापत्यं दधिग्रहं जुहोति ॥१२॥ निग्नाभ्यामु वाचयित्वोपन-
द्ध्यैवादाभ्यं^७ गृहीत्वा जुहोति ॥१३॥ अथोपा^८शुसवनमादाय राजानं
मिमोते ॥१४॥ अप आनीय स^९सृप्य^{१०} प्राणग्रहा^{११}श्च पूर्वा^{१२}श्च पृश्नीन्
व्याचष्टे ॥१५॥ अपानग्रहा^{१३}श्चोत्तरा^{१४}श्च पृश्नीन् ॥१६॥ सकृदभिषु-
तस्या^{१५}शुं गृहीत्वा जुहोति ॥१७॥ एवमेनौ गृह्णाति ॥१८॥ यत्र
गृह्णात्युपा^{१६}शोः कर्म कृत्वोपा^{१७}शु जुहोति ॥१९॥ अभिषुत्य प्रसिद्ध-
माऽऽग्रयणाद् ॥२०॥ गृह्णात्या(-ग्रयणम्) ॥२१॥ पुरोडाशं गृह्णाति आ
तिष्ठ वृत्रह(-च रथ-)म् इति ॥२२॥ त्रीन् पृष्ठयात्^{१८} गृह्णाति ॥२३॥ उक्थ्यं
गृह्णाति ॥२४॥ ध्रुवं गृह्णाति ॥२५॥ शुक्रमतिपवयति ॥२६॥ यत्रैवादः
संप्रेष्यति अग्नीदग्नीन्वि हर=वर्तय इति तदाहुः ॥२७॥ प्रतिप्रस्थाता
पशुमुपावर्तयति ॥२८॥ राजानमुपस्थाप्य यथादेवतं यज्ञमुपचर्याश्विनं
गृहीत्वा ग्रहावका(-शैरुपतिष्ठते नाना प्र-)सवा नाना स्वरूनेकं वा तदुभयम्
॥२९॥ अथ इषे त्वा इति षोडश बर्ही^{१९}ष्यादायोपाकरणीये हुत्वा पशूनु-
पाकरोत्याग्नेयं छाग^{२०} सवनीयपशुमैन्द्राग्नमुक्थपशुमैन्द्र^{२१} षोडशिने

१. MHP give the sign of abridged text (=, after समवस्यन्ति.

२. MHP 'वरी. ३. MHP 'स्यैवादाभ्यं' ('Hम्यां). ४. MH सशृप्य, P
सशृप्य. ५. MHP add च. ६. MP 'मिष्टुत'. ७. MHP पृष्ठया.

सारस्वतीं मेषीमतिरात्रियै ॥३०॥ षट् पृष्ठधाना-(गृह्णाति....) ॥३१॥
वपाभिः^१ प्रचर्य संप्रसर्पन्ति ॥३२॥ तायतेऽस्तोर्यामोऽतिरात्रः ॥३३॥ [१]

तायतेऽस्तोर्यामोऽतिरात्रः^१ ॥१॥ प्रसिध्यति प्रातःसवनम् ॥२॥
^३प्रसिध्यति माध्यन्दिनं^७ सवनम्^३ ॥३॥ प्रसिध्यति तृतीयसवनम् ॥३॥
आ-(ग्रयणं गृहीत्वा स्तोत्रमुपाक-)रोति ॥४॥ (प्रसिध्यति प्रातःसवनम्^४)
॥५॥ प्रसिध्यति माध्यन्दिनं^७ सवनम् ॥६॥ प्रासध्यति तृतीयसवनम्
॥७॥ स्वे धामन् पशुभिः प्रचरति ॥८॥ ध्रुवान्ताऽग्निष्टोमः सान्तष्ठते ॥९॥
उक्थानि प्रणयन्ति^५ तेषां पुरस्तात् ॥१०॥ अतो^६ स्तुवाहुतीर्जुहोति इन्द्रा-
वरुणयोरहम्, अस्मे इन्द्रावृहस्पती, सं वां^७ कर्मणा इतान्द्रावरुणाभ्यामिन्द्रा-
(वृहस्पतिभ्या-)(मिन्द्राविष्णुभ्यामिति ॥११॥ उक्थानि प्रणयान्ति ॥१२॥
प्रासिध्यन्त्युक्थानि ॥१३॥ षोडाशनं प्रणायष्यन् उदु त्यम्, चित्रम् इति हुत्वा
प्रपद्य षोडशिनर्भामृशति यस्मान्न जातः परो अन्यो अस्ति = हरिवर्षसं गिरः
इति ॥१४॥ सुवर्णं^७ हिरण्यं प्रस्तरमुप संगृह्य स्तात्रण द्रवाति ॥१५॥
स्तोत्रमुपाकरोति ॥१६॥ समयाध्युषितं^५ सूर्ये षोडशिनं^७ स्तोत्रमुपाकरोति
॥१७॥ पश्चात् प्राङ्मुखपिशङ्गोऽश्वस्तिष्ठति ॥१८॥ संप्रदाय हिरण्यं^७
स्तुवते ॥१९॥ स्तुवानानुपास्ते^९ ॥२०॥ एषात्तमेति ज्ञात्वा ^{१०}पराङ्मावतते-
(ऽध्वर्युः)^{११} पुरस्ताद्धातुः ॥२१॥ इडा देवहूः इति यावदतस्य यजुषाऽ-
भ्यान्नात्यभ्याह्वयत एनम् ॥२२॥ हरिवता प्रत्याह्वयतऽध्वर्युः ॥२३॥
प्रत्यागृणाति^{१३} ॥२४॥ एतदुक्थम् उक्थं वाचीन्द्राय इत्युक्त्वा द्रवाति ॥२५॥
आदत्त एतं ग्रहम् ॥२६॥ अनूद्यच्छन्ते चमसान् ॥२७॥ ओ श्रावय इत्याह
॥२८॥ उक्थशा यज सोमानाम् इति ॥२९॥ वषट्कृते जुहोति ॥३०॥
इन्द्राधिपते इति स जुहोति । ^{१०}अधिपतिस्त्वं देवानामस्यधिपतिर्मांमायुष्मन्तं
वचंस्वन्तं मनुष्येषु कुरु स्वाहा इति ॥३१॥ वषट्कृते जुहोति ॥३२॥ अनु-
वषट्कृते जुह्वति ॥३३॥ आहरन्ति ॥३४॥ आयन्ति ॥३५॥ भक्षयन्ति
तस्य मक्ष इन्द्रश्च सन्ना = सोमस्य तृप्यतु इति ॥३६॥ सर्वमक्षा अग्नीत्प्रसूता

१. MH वपाभि. २. MHP 'रात्रं. ३-३. MHP twice. ४. MHP
om. ५. MH प्रणयन्ति. ६. MP एतो. ७. MHP वा. ८. MHP 'वावि-
षिते. ९. MHP स्तुवानापास्त. १०. P प्राङ्. ११. MHP om.
१२. MH गृणेत्ये, P गृणेत्ये.

मार्जयन्ते ॥३७॥ ब्रह्मन् सर्पं इति समानम् ॥३८॥ चतुरो धिष्ण्यानुपस्थाय ॥३९॥ [२]

चतुरो धिष्ण्यानुपस्थाय रात्रियै संप्रसर्पन्ति ॥१॥ इन्द्रं वो विश्वत-
स्परि, इन्द्रं नरः इति स जुहोति ॥२॥ अथ संप्रेष्यति गोप्तुर्यज्ञं गोपाय
प्रतिप्रस्थातः पृषदाज्यमाज्यं गुदं पिष्कलिं राजानं गोपाया(-ग्नी-)दाधिवनो^१
द्विकपालः श्रुत आसन्नो(ऽस्तु-)त्वजः ससाहिता भवत, रात्रिं प्रणेष्यामि होतुषच-
मसमनूयध्वमुन्नेतः^२ सोमं प्रमावय इति ॥३॥ उन्नीत^३ होतृचमसमभि-
मन्त्रयते इन्द्राय त्वा इति ॥४॥ प्रस्तरमादाय स्तोत्रेण द्रवति ॥५॥
वायुहिङ्कृता इत्युपाकरणं जपति । °मयि प्राणा उपावतंष्वं, यजमानाभिसर्पं
इति ॥६॥ स्तुवानानुपास्ते ॥७॥ एषोत्तमेति ज्ञात्वा पराङ्गवर्तते(-ऽध्वयुः)^४
पुरस्ताद्धोतुः ॥८॥ इडा देवहूः इति यावदेतस्य यजुषोऽभ्याप्नोत्यभ्याह्वयत
एनम् ॥९॥ (प्रत्याह्वयतेऽध्वयुः)^५ ॥१०॥ प्रत्यागृणाति ॥११॥ एतदुक्थम्
उक्थं वाचीन्द्राय इत्युक्त्वा द्रवति ॥१२॥ आदत्त एत^६ होतृचमसम् ॥१३॥
अनूद्यच्छन्ते चमसान् ॥१४॥ ओ श्रावय इत्याह ॥१५॥ उक्थया यज
सोमानाम्^७ इति ॥१६॥ वषट्कृते जुह्वति ॥१७॥ अनुवषट्कृते जुह्वति
॥१८॥ आहरन्ति ॥१९॥ आयन्ति ॥२०॥ भक्षयन्ति तस्य मक्षोऽग्निहृतस्य
सोम देव त द्वेरेण स्वगाकृतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्षयामि इति ॥२१॥
सर्वभक्षा अग्नीतप्रसूता^८ मार्जयन्ते ॥२२॥ मैत्रावरुणस्य चमसमनूयध्वम्
इत्याहाद्रवन्नध्वयुः । उन्नेतः सोमं प्रमावय इति ॥२३॥ उन्नीतं मैत्रावरुण-
चमसमभिमन्त्रयते इन्द्राय त्वा इति ॥२४॥ प्रस्तरमादाय स्तोत्रेण^९ =
पुरस्तान्मैत्रावरुणस्य ॥२५॥ इडा दे° = आदत्त एतं मैत्रावरुणचमसम्
॥२६॥ अनूद्यच्छन्ते चमसान् ॥२७॥ ओ श्रावये^{१०} = प्रसूता मार्जयन्ते
॥२८॥ प्रतिप्रस्थातरेते^{११} धुरी इत्याहा(-द्रवन्नध्वयुः)^{१२} ॥२९॥ ब्राह्मणाच्छ^{१३}-
सिनश्चमसमनूयध्वमित्याहाद्रवन् प्रतिप्रस्थाता । °उन्नेतः सोमं प्रमावय

१. MHP °पायादाधिवनो. २. MHP समनूय. ३. MHP om.
४. MHP om. Cf supra XII. 2.23. ५. MHP सोमानम्.
६. MHP add इति after प्रसूता. ७. MHP abr; see above
S.5-8. ८. MHP abr; see above S.9-13. ९-९. MHP
चमसो ऽ आ°. १०. MHP abr; see above S.15-22. ११ MHP
प्रस्थाते. १२. MHP om; Cf infra XII.4.34.

इति ॥३०॥ सर्वा ऐन्द्रियो धुरः प्रतिप्रस्थातुरुत्तरतः^१ ॥३१॥ एवं द्वितीयः पर्यायः ॥३२॥ एवं तृतीयः ॥३३॥ मध्यमेन^२ पर्यायेण वल्गन्त इव चरन्ति ॥३४॥ ब्रह्मन् सर्प इति समानम् ॥३५॥ चतुरो धिष्ण्यानुपस्थाय ॥३६॥ [३]

चतुरो धिष्ण्यानुपस्थाय राथन्तराय सन्ध्ये संप्रसर्पन्ति ॥१॥ अथ संप्रेष्यति होतुश्चमसमनून्यध्वमुन्नेतः सोमं प्रभावय इति ॥२॥ उन्नीतः^३ होतृचमसमभिमन्त्रयते अश्विभ्यां त्वा इति ॥३॥ स पुरोडाशः^४ होतृचमसमभिमूक्य प्रस्तरमादाय स्तोत्रेण^५ पुरस्ताद्धोतुः ॥४॥ इडा^६ = एनम् ॥५॥ (प्रत्याह्वयतेऽध्वर्युः) ॥६॥ प्रत्यागृणाति ॥७॥ परः सहस्रमाश्विनः^७ होता शः^८ सति ॥८॥ एतदुक्तम्^९ उक्तं वाचीन्द्राय^{१०} इत्युक्त्वा द्रवति ॥९॥ अश्विभ्यां तिरोऽह्नियाना^{११} सोमानामनुब्रूहि (इति)^{१२} ॥१०॥ आदत्त एतं पुरोडाशः^{१३} होतृचमसम् ॥११॥ अनुब्रूह्यच्छन्ते चमसान् ॥१२॥ ओ आवय इत्याह ॥१३॥ उक्त्यशा यज सोमानाम्^{१४} इति ॥१४॥ वषट्कृते जुहोति ॥१५॥ अनुवषट्कृते जुह्वति ॥१६॥ आहरन्ति ॥१७॥ आयन्ति ॥१८॥ भक्षयन्ति तस्य भक्षोऽग्निहुतस्य सोम देव ते मतिविदोऽश्विभ्यां^{१५} स्वगाकृतस्य मधु^{१६} = क्षा अग्नोत्प्रसृता मार्जयन्ते ॥१९॥ असौर्यामं प्रणेष्यन् प्रजापते; स वेद इति जुहोति ॥२०॥ अथ संप्रेष्यति होतुश्चमसमनून्यध्वमुन्नेतः सोमं प्रभावय इति ॥२१॥ उन्नीतः^{१७} होतृचमसमभिमन्त्रयते अग्नये त्वा इति ॥२२॥ प्रस्तरमादाय स्तोत्रेण प्रतिस्तोत्रमुपाकरोति ॥२३॥ स्तुवते^{१८} ॥२४॥ आहरन्ति ॥२५॥ आयन्ति ॥२६॥ भक्षयन्ति तस्य भक्षोऽग्निहुतस्य सोम देव तेऽग्निना स्वगाकृतस्य मधु^{१९} = मार्जयन्ते ॥२७॥ मैत्रावरुणस्य चमसमनून्यध्वम् इत्याहाध्वर्युः^{२०} । उन्नेतः सोमं प्रभावय इति ॥२८॥ उन्नीतं^{२१} मैत्रावरुणचमसमभिमन्त्रयते इन्द्राय त्वा इति ॥२९॥ प्रस्तरमादाय स्तोत्रेण द्रवति ॥३०॥ स्तुवते ॥३१॥ आहरन्ति ॥३२॥ आयन्ति ॥३३॥ भक्षयन्ति

१. MHP 'प्रस्थातृह'. २. MHP मन्त्यमेनं. ३. MHP abr; see XII. 3.5-8. ४. MHP abr; see XII.3.9. ५. MHP एतमुक्त्यम्. ६. HP add त्वा after इन्द्राय. ७. MHP om. ८. MHP सोमानम्. ९. MHP abr; see XII. 3.21-22. १०. MHP स्तुत. ११. MHP abr; see XII.3.21-22. १२. MH उन्निनीत, P उन्नीत.

तस्य मक्षोऽग्निहुतस्य सोम देव त इन्द्रेण स्वगाकृतस्य मधु^१=माजंयन्ते ॥३४॥
 प्रतिप्रस्थातरेते घुरी इत्याहाद्रवन्तध्रुवयुः^२ ॥३५॥ प्रतिप्रस्थातोत्तराभ्यां
 प्रचरति ॥३६॥ उभाभ्यामेव वैश्वदेव्या च वैष्णव्या च ॥३७॥ अथ
 संप्रेष्यति ब्रह्मन् सर्प इति ॥३८॥ निसर्पणयजुस्त्वा पुनः संप्रेष्यति अग्नी-
 दौपयजानङ्गारानाहर इति ॥ ३९ ॥ अष्टाभिगुदैरुपयष्टोपयजति ॥४०॥
 प्रमिद्धेनाग्निष्टोमकर्मणाऽतोर्मांः सन्तिष्ठते ॥४१॥ [४]
 [इति प्रथमोऽनुवाकः]

[पवित्रेष्टिः]

अथ पवित्रं दशहविः स निर्वपति अग्नये पवमानाय पुरोडाशमष्टाकपालम्,
 अग्नये पावकाय पुरोडाशमष्टाकपालम्, अग्नये शुचये पुरोडाशमष्टाकपालम् अ-
 ग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं वैश्वानरं द्वादशकपालमेति ॥१॥ आज्यानि
 गृह्णानो ध्रुवायां गृह्णीते ॥२॥ श्रपयित्वा सादयति ॥३॥ पञ्चदश सामि-
 धेन्यः ॥४॥ सामिधेनोरनूच्याह्वयति^३ देवताः अग्निमग्न आ वह, सोममा वह
 इत्याज्यभागौ; अग्नि पवमानमा वह, सरस्वती प्रियमा वह, अग्नि पावकमा वह,
 वायुं नियुत्वन्तमा वह, अग्नि^४ शुचिमा वह, देव^५ सवितारमा वह, अग्नि व्रतपतिमा
 वह, दधिक्रावाणमा वह, वैश्वानरमा वह, विष्णुमा वह इति ॥५॥ प्रयाजानिष्ट्वा-
 नत्याक्रम्य^६ ध्रुवामभिघारयति ॥६॥ अथ पुरोडाशम् ॥७॥ अथ ध्रुवाम् ॥८॥
 अथ पुरोडाशम् ॥९॥ अथ ध्रुवाम् ॥१०॥ अथ पुरोडाशम् ॥११॥ अथ
 ध्रुवाम् ॥१२॥ अथ पुरोडाशम् ॥१३॥ अथ ध्रुवाम् ॥१४॥ उपभृतमन्ततः
 ॥१५॥ आज्यभागौ यजति ॥१६॥ वार्त्रघ्नावाज्यभागौ ॥१७॥ पुरोडा-
 शस्यावद्यन्नाह अग्नये पवमानायानुब्रूहि इति ॥१८॥ अग्न आयू^७षि पवसे
 इत्यनूच्य अग्ने पवस्व इति यजति ॥१९॥ आज्यस्य गृह्णान आह सरस्वत्यै
 प्रियाया अनुब्रूहि इति ॥२०॥ ऋतेन प्रियाप्रियासु इत्यनूच्य इमां बुह्वाना
 युष्मदा नमोमिः इति यजति ॥२१॥ पुरोडाशस्यैवावद्यन्नाह अग्नये पावका-
 यानुब्रूहि इति ॥२२॥ अग्ने पावक रोचिषा इत्यनूच्य स नः पावक दीदिवः
 इति यजति ॥२३॥ आज्यस्यैव गृह्णान आह वायवे नियुत्वतेऽनुब्रूहि इति
 ॥२४॥ वायो शत^८ हरीणाम् इत्यनूच्य प्रयाभिर्यासि दाशवा^९सम् इति यजति
 ॥२५॥ पुरोडाशस्यैवावद्यन्नाह अग्नये शुचयेऽनुब्रूहि इति ॥२६॥ अग्निः

१. MHP abr; see XII 3.21-22.

२. MHP 'वहयति.

३. P 'ष्ट्वात्पा'.

शुचिब्रततमः^१ इत्यनूच्य उदग्ने शुचयस्तव इति यजति ॥२७॥ आज्यस्यैव
 गृह्णान आह देवा(-य)^२ सवित्रेऽनुब्रूहि इति ॥२८॥ अद्या नो देव सवितर्
 इत्यनूच्य विश्वानि देव सवितर् इति यजति ॥२९॥ पुरोडाशस्यैवावद्यन्नाह
 अग्नये ब्रतपतयेऽनुब्रूहि इति ॥३०॥ त्वमग्ने ब्रतपा असि इत्यनूच्य यद्वो वयं
 प्र मिनाम ब्रतानि इति यजति ॥३१॥ आज्यस्यैव गृह्णान आह दधिक्राव्णे-
 ऽनुब्रूहि इति ॥३२॥ दधिक्राव्णेऽकारिषम् इत्यनूच्य आ दधिक्राः इति यजति
 ॥३३॥ पुरोडाशस्यैवावद्यन्नाह वैश्वानरायानुब्रूहि इति ॥३४॥ वैश्वानराय
 पृथुपाजसे इत्यन्वाह । °विपो रत्ना विघ्नन्त घर्षणेषु गानवे अग्निर्हि देवां अमृतो
 दुवस्यत्यथा घर्माणि सनता^३ न दूदुषत् इति ॥३५॥ त्वमग्ने इति यजति ।
 °शोचिषा° शोशुचान आ रोदसी अपृणा जायमानः । त्वं देवां अभिगस्तेरमुच्चो^४
 वैश्वानर^५ जातवेदो (महित्वा इति ॥३६॥ आ-)ज्यस्यैव (गृह्णान आह विष्णवे
 ऽनुब्रूहि इति) ॥३७॥ इदं विष्णुवि चक्रमे इत्यनूच्य तदस्य प्रियमभि पायो
 अश्याम् इति यजति ॥३८॥ त्रिष्टुभौ संयाज्ये यदीष्ट्यैव° यजतेऽनुष्टुभौ
 यदि सोमेन यक्ष्यमाणः ॥३९॥ सैषा पवित्रं दशहविः ॥४०॥ अङ्गान्येव
 पुरोडाशैः पुनीते प्राणानाज्यैः ॥४१॥ स यथा ह वा इदं कुमार
 मे प्लेह्ने (.....)॥४२॥ देवा अपूतम-)मेध्यं न प्रतिगृह्णान्ति नास्य
 हविरश्नन्ति ॥४३॥ अथ यदेतयेष्ट्वा सोमेन यजते पूतमेत्रेन मेध्यं देवाः
 प्रतिगृह्णन्त्यश्नन्त्यस्य हविः ॥४४॥ अथो यदि मिश्रमिव चरित्वा^६ मन्येता-
 येतेन^७ वा यजते ॥४५॥ वैश्वानराय क्षेत्रजिते^८° पुरोडाशं द्वादशकपालं
 त्रिभिः (.....)तिश्च सादयति ॥४६॥ पञ्चदश सामिधेन्यः ॥४७॥
 वार्त्रंघ्नावाज्यभागौ ॥४८॥ नहि °स्पशमविदन्नन्यमस्मान्येषामिमि^९° पूर्वे अर्मांस
 असन् इति हविषः^{१०} ॥४९॥ त्रिष्टुभौ संयाज्ये ॥५०॥ प्रसिद्धः
 सन्तिष्ठते ॥५१॥ एतथा ह सत्यश्रवसायेष्ट्वा ॥५२॥ [५]
 [इति द्वितीयोनुवाकः]

१. M तमे. २. MHP देवा. ३. MHP सहता. ४. MH शोशु,
 H oms. ५. M रमन्त्वो. ६. MHP °नरं. ७. MHP यदीष्ट्यैव.
 ८. MHP परित्वा; Cf Rudradatta on ĀpŚS XIII. 24.16.
 ९. MHP °तार्यनर्वा. १०. MHP क्षेत्र°. ११-११. MHP °विदन्नन्यम-
 स्मान्येषामिमि. १२. MHP हविषं.

[अथ त्रयोदशः प्रपाठकः]

[अथ प्रवर्ग्यः]

(अथ प्रवर्ग्येण यक्ष्यमाणः संभारान् संभरते ॥ १ ॥ ए-)ते पञ्चोत्तरेणाहवनीयः सन्ना भवन्ति—करणीया^१ च मृद वराहविहृतं^२ च बल्मीकवपा चोतीकाश्चाजक्षीरं च ॥२॥ एते पञ्चोत्तरवेद्ये कालेऽनुपूर्वमायत्ता भवन्ति, करणीया मृदवमाऽजक्षीरं परमम् ॥ ३ ॥ कृष्णाजिनस्य च लोमान्यजक्षीरेण (मऽसृ-)जति ॥४॥ एते पञ्चोत्तरेण शालां परिश्रिते सिकतोपोप्ते^३ सन्ना भवन्ति ॥५॥ संभरणस्य मोमाऽसा-दीक्षितस्य संभरेददीक्षितस्येति ॥ ६ ॥ स यद्यदीक्षितस्य संभरेद् गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुवं च स्रुचश्च संमृज्य प्राङ्मेत्या-हवनीयस्यार्घं चतुर्गृहीतं गृह्णते ॥७॥ तज्जुहोति युञ्जते मन उत युञ्जते धियः (इति) वैकङ्कतीमादायाहवनीये । °विप्रा=ष्टुतिः स्वाहा इति ॥८॥ दीक्षितस्य त्वाव ह^४ तपस्यमानस्य संभरेद् इतीदम् ॥९॥ युञ्जते मन उत युञ्जते धियः इत्येव वैकङ्कतीऽ समिधमादधाति, न जुहोति ॥१०॥ यजुरेव वदेदित्यपरम् ॥११॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे इति वैकङ्कतीम-भ्रिमादत्ते । °अश्विनोर्बा=नारिरस्यध्वरक्कद् देवेभ्यः इति ॥१२॥ उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते इति योक्त्रं च कृष्णाजिनश्चादायोत्तिष्ठति । °देवयन्तस्त्वे=सचा इति ॥१३॥ प्रेतु ब्रह्मणस्पतिः इत्युत्तरवेद्ये काले संभारानभ्येतः । °प्रा देव्येतु सूनृता^५ अच्छा=यजन्तु^६ नः इति ॥१४॥ उत्तरतः संभाराणां प्राचीनप्रोवमु-त्तरलोम कृष्णाजिनमास्तृणाति ॥१५॥ देवी द्यावापृथिवी इति ॥१६॥ [१]

देवी द्यावापृथिवी अनु मेऽमऽसाथाम्^७ इति करणीयाये^८ मृदाऽ-भ्रियोपहत्य कृष्णाजिनस्यार्घं^९ हरन्ति । °ऋध्यास=शीर्ष्णे इति त्रिः ॥१॥ इयत्यग्र आसीः इति °कराहविहृतस्य । °ऋध्यासमद्य^{१०}= (शीर्ष्णे इति)^{११} त्रिः

१. MHP करणी°. २. MHP विहृतं. ३. MH सिकतोपोप्ते [H °पाप्ते], P सिकते पोप्ते. ४. MHP त्वावहत. ५. MHP °स्पत. ६-६. MP देव्यमनुस्त्वनृत, H देव्यमृतुस्त्वनृत. ७. Cf TĀ 4.2 : नयन्तु. ८. MHP मेमंसक्थाम् [H °सक्थम्] ९. MH करणीयायेम्°. १०-१०. MHP °विहृतस्याध्यायमद्य (H °विहृत°). ११. MHP om.

॥२॥ देवीवन्त्रीः इति वल्मीकवपायाः । °अस्य भूतस्य प्रथमजा ऋता = शीष्णे इति त्रिः ॥३॥ इन्द्रस्यौजोऽसि^१ इत्यूतीकानाम् । °ऋध्यासमद्य = शीष्णे इति त्रिः ॥४॥ अग्निजा असि प्रजापते रेतः इत्यजक्षीरं त्रिविगृह्णाति । °ऋध्यासमद्य = शीष्णे इति ॥५॥ सर्वमजक्षोरं करणीयायां^२ मृद्यानोय कृष्णाजिनस्यान्तान्समुत्पार्यं योक्त्रेणोपनह्य उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते इति संभारानादायोत्तिष्ठति । °देवयन्त = सचा इति ॥६॥ ऐतु ब्रह्मणस्पतिः इति पर्णकषायवतः संभारानभ्येतः । °आ देव्येतु^३ = यज्ञमा नयन्तु^४ नः इति ॥७॥ बहवो हरन्तीति ब्राह्मणम् ॥८॥ प्रपाद्यैतत्परिश्रितं मधु त्वा मधुला करोतु इति पर्णकषायवद्धिः संभारैः संयौति ॥९॥ प्रम्णाय मृदं मखस्य^५ शिरोऽसि इति पिण्डं करोति ॥१०॥ यज्ञस्य पदे स्थः इत्यङ्गुष्ठाभ्यामवस्कम्भनाति ॥११॥ एवमेव त्रीन् पिण्डान् कृत्वा गायत्रोऽसि इति प्रथमं पिण्डं प्रयच्छति, यो महावीरं करोति तस्मै । ऋष्टुमोऽसि इति द्वितीयम्; जागतोऽसि इति तृतीयम् ॥१२॥ गायत्रेण (त्वा)^६ छन्दसा करोमि इति (बुध्नं) करोति । °ऋष्टु = करोमि, जाग = करोमि इति ॥१३॥ तं प्रादेशमात्रं सुष्ठुं °अयुद्धिपरिमाणं महावीरं^७ करोति ॥१४॥ मखस्य रास्नाऽसि इत्यस्य काले रास्नां^८ पर्यस्यति ॥१५॥ अदितिस्ते बिलं गृह्णानु इति तत् ऊर्ध्वं बिलं करोति । °पाङ्क्तेन छन्दसा इति ॥१६॥ वेणुकाण्डेन वाऽङ्गुष्ठेन वा भागं^९ करोति सूर्यस्य हरसा आय इति ॥१७॥ मखोऽसि मखाय त्वा इति महावीरं कृत्वा निदधाति ॥१८॥ तूष्णीमितरं महावीरं कराति ॥१९॥ अपाष्ट्यौ करोति ॥२०॥ रौहिणकपाले करोति ॥२१॥ आज्यस्थालीं करोति ॥२२॥ कुलालकृता वा स्यात् ॥२३॥ उपवातयन्ति^{१०} ॥२४॥ धावनाभिर्धावन्ति^{११} ॥२५॥ °क्लृप्तिकैर्वेणुकाण्डैः श्लक्ष्णैरश्मभिर्यदोपवातान् मन्यतेऽथ धूपयिष्यन् संभारान् संभरते ॥२६॥ [२]

अश्वशकानि गोमयानि बृम्बाणि परुतृणानि दारूणि गोश्च क्षोरमजाये च ॥१॥ उत्तरेण शालां चतुःश्रक्तिं कूपं खनन्ति ॥२॥ तत्परिश्रितेऽन्यतोऽग्निमाहृत्य त्रीनश्वशकानादीप्य वृष्णो अश्वस्य निष्पदसि इत्येकैकं महावीरे

१. MH 'स्यौजसि. २. HP करणीयामृ'. ३. MHP देव्येतु. ४. Cf RV I.140 3 : यज्ञं नयन्तु. ५. MHP ब्रह्माणं. ६. MH मुखस्य. ७. MHP om. ८-८. MHP तयुद्धि परिभ्रवमुहावीरं ९. MHP रास्नं. १०. MHP पानं. ११. M 'वापयन्ति. १२. P धावनादिभि'. १३. MHP क्लृप्तिकै [H क्लि']).

प्रत्यस्यति । 'वरुणस्त्वा = 'धर्मणा इति' ॥३॥ अदितिस्त्वा इति पुरेव^२
 खातं कूपमभिया खनति । 'देवी विश्वदेव्यावती पृथिव्याः सवस्थेऽङ्गिरस्त्व
 खनत्ववट इति ॥४॥ श्रपणैः^३ कूपमवस्तीर्य परिग्रहणाभ्यां^४ महावीरं
 परिगृह्यावदधाति अचिषे त्वा = तपसे त्वा इति ॥५॥ तूष्णीमितराण्यवधाय
 श्रपणैरभिच्छाद्य प्रज्वलयोपतिष्ठते अमीमं^५ महिना दिवं = धवस्तमम् इति
 ॥६॥ नाभिप्राण्यान्नाभिच्छायां कुर्यात् ॥७॥ अमीमं^६ महिना दिवम् इत्येत-
 यैव मैत्रियोपचारमीक्षते यदा धूपितान् मन्यते ॥८॥ अथ सिद्धं त्वा इति
 वैकङ्कतीमभिमामदत्ते ॥९॥ देवस्त्वा सवितोद्वपतु इत्यभियाङ्गारानुद्वपति ।
 'सुपाणिः स्वङ्गुरिः । सुबाहुस्त 'शक्त्या इति ॥१०॥ अपद्यमानः^७ पृथिव्याम्
 इत्येनमाह्वा(-रय ति) । 'आशा दिश (आ)^८ पृ(-ण इति ॥११॥ उत्तिष्ठ बृहद्
 भव इ-त्युद्धरति । 'ऊर्ध्वंस्तिष्ठ ध्रुवस्त्वम् इति ॥१२॥ परिग्रहणाभ्यां महावीरं
 परिगृह्य निर्धूय धूपनमन्वीक्षते सूर्यस्य त्वा = त्वं त्वा इति ॥१३॥ क्षेमाव
 त्वा इति दक्षिणतः कूपबिले सादयति ॥१४॥ तूष्णीमितराण्युद्धृत्य कूप-
 बिल एव सादयति ॥१५॥ अथैनं प्रसलैरङ्गारैः पर्यूहति इदम(-हममुमामु-
 ष्यायणं ब्रह्मवर्चसेन) पर्यूहामीदमहममुमामुष्यायणं^९ प्रजया पशुभिः पर्यूहामीद-
 महममुमामुष्यायणं^{१०} राष्ट्रेण विशा पर्यूहामि इति ॥१६॥ तूष्णीमितराणि
 पर्यूहति^{११} ॥१७॥ अथास्मादपसलैरङ्गारानपोहति इदमहममुमामुष्यायणं^{१२}
 राष्ट्रद्विषः^{१३} प्रजायाः पशुभ्यस्तेजसो ब्रह्मवर्चसादन्तरेमि इति ॥१८॥
 कूर्चमितरेभ्यः ॥१९॥ (अथ परिग्रहणाभ्यां) महावीरं^{१४} परिगृह्य सते
 वा शरावे वाऽवधायजक्षीरेणाच्छृणति गायत्रेण त्वा = छृन्वि^{१५} हविः
 इति ॥२०॥ तूष्णीं गोक्षीरेण^{१६} विष्यन्दयति ॥२१॥ तूष्णीमितराण्य-
 जक्षीरेणाच्छृद्य^{१७} गोक्षीरेणैव विष्यन्दयति ॥२२॥ तानि शीतानि कृत्वो-
 पयमन्या^{१८} समवधाय कृष्णाजिनस्यान्तान् समुच्चार्य योक्त्रेणोपनह्या-
 दायोपतिष्ठति ॥२३॥ पूर्वया द्वारा शालां प्रपद्योत्तरतः पुरस्तादाहवनी-

- १-१. MHP धर्मणेति. २. MHP पुरेव. ३. MH श्रपणैः. ४. P
 ग्रहणभ्यां. ५. MHP om इमं. ६. MP अदिमं, H इमं. ७-७. M शक्त्ये-
 त्येवद्यं, HP शक्त्येत्येवद्यं. ८. MHP om. ९. M 'मीदं मामहममु'.
 १०. MHP पर्यूहद्. ११. MHP 'द्विषः'. १२. MHP मनावीरं.
 १३. MH शृन्वि, P शुन्वि. १४. MHP add ह after 'क्षीरेण. १५. MP
 क्षीरेणो'.

यस्यान्विटमसकाशे स्त्रीणां सादयति देव पुरश्चर सध्यासं त्वा इति ॥२४॥

[३] [इति प्रथमोज्जुवाकः]

प्रवर्ग्येण प्रचरिष्यन् संभारान् संभरते ॥१॥ द्वौ महावीरौ द्वे अपा-
ष्टयौ द्वे रौहिणकपाले द्वौ परिधर्म्यौ रजतं च सुवर्णं च द्वावाखरावा-
ज्यस्थाली च प्रतिपावयंश्च सिकता इत्येते द्वादश पार्थिवाः ॥२॥ मौञ्जी
वेदो मुञ्जप्रलवा मौञ्ज्यभिधानो मौञ्जे 'संदाननियोजने इत्येते षडौषधाः
॥३॥ पञ्च धृष्टिधवित्राणि त्रयः शफोपयामा द्वौ परिधर्म्यशङ्कू द्वे रौहिण-
हवने सुक् च वैकङ्कतो प्रचरणी सुवश्च वैकङ्कतः प्रचरणस्त्रयोदश
वैकङ्कताः परिधयो द्वादश पर्यवचयनानि समित्सप्तमः शकलास्त्रयः
काष्मर्यमयाः परिधय औदुम्बरो मेथी छागायै शङ्कुरित्येता उ वानस्पत्याः
॥४॥ यज्ञायुधानि सऽसाद्यापः प्रणीय प्रायणीयं निर्वपति ॥५॥ प्रायणोयेन
प्रचर्य राजानं क्रीणाति ॥६॥ राजानं क्रीत्वोदोह्यातिथ्यमस्मै निर्वपति
॥७॥ आतिथ्येन प्रचर्य संप्रेष्यति अग्नीद्वौहिणावधिश्रय, प्रतिप्रस्थातः प्रवर्ग्यं
सऽसादय इति । ८॥ एतत्कुर्वन्ति ॥९॥ अग्नीद्वौहिणावधिश्रयति ॥१०॥
प्रतिप्रस्थाता प्रवर्ग्यं सऽसादयति ॥११॥ उत्तरेण गार्हपत्यं सिकता
निवपति ॥१२॥ तमाखरं व्यूहति ॥१३॥ उत्तरेणाहवनीयं सिकता
निवपति ॥१४॥ तमाखरमेव व्यूहति ॥१५॥ उत्तरतः पुरस्तादाहवनीय-
स्यान्विटं प्रतिपावरीः सिकता निवपति ॥१६॥ तमाखरमेव व्यूहति
॥१७॥ उपयमन्या महावीरमाहृत्यापरस्याखरस्योपरं सादयति ॥१८॥
परिग्रहणाभ्यां महावीरं परिग्रह्यापरेणाखरं सादयति ॥१९॥
मौञ्जमस्मिन् वेदं विच्छादयति ॥२०॥ वैकङ्कत्यां प्रचरण्यां पवित्रवतीः
प्रोक्षणीः कुरुते ॥२१॥ ता अत्रैवापरेणाखरं सादयति ॥२२॥ मौञ्जमस्यां
वेदं विच्छादयति ॥२३॥ अग्नीद्वौहिणावुपस्तीर्णाभिघारितावुद्रासयति
॥२४॥ तौ पुरस्तात्प्रत्यश्चावाखरस्योपसादयति ॥२५॥ अव्यतिहारं दक्षिण-
मुत्तरं करोति ॥२६॥ आहरन्ति सन्दाननियोजने ॥२७॥ ते पूर्वणाखरं

१. HP अवाष्ट्यौ.

२. P द्वावास्वरा; Ao IV. 203:100.3 : द्वौ

आधाराव.

३. MHP 'पावयंश्च; thus Ao IV. 203:100.3.

४. MHP मुञ्जमुञ्जप्रलपा; thus Ao IV. 203:100.4.

५. MHP

सन्दानं. ६. MHP रौहिण. ७. MHP परिग्रहणापरिग्रहणाभ्यां.

८. MP

परिश्रवती.

सादयन्ति ॥२८॥ आहरन्त्यपाष्ठ्यौ^१ ॥२९॥ ते पूर्वैर्णैवाखर^२ सादयन्ति^३
॥३०॥ आहरन्ति पञ्च धृष्टिधवित्राणि त्रीञ्छफोपयामा^४स्त्रीन् काष्म-
यंभयान् परिधीन् औदुम्बरीं मेथीं छागायै शङ्कुं मुञ्जप्रलवानिति ॥३१॥
सर्वं परिशाल्यमुपसादयन्ति ॥३२॥ एव^५ संकलृप्ते संप्रपद्यन्त ऋत्विजः
॥३३॥ संवृण्वन्ति द्वारः मित्रो^६ जनान् यातयति प्रजानन्, प्र स मित्र^७ मर्तो^८
अस्तु प्रयस्वान् इति ॥३४॥ अभिप्रपद्योपतिष्ठन्ते आभिर्गोभिः = अथ ते स्याम
इति ॥३५॥ उपविशन्ते ॥३६॥ दक्षिणतो ब्रह्मा च यजमानश्चोपविशतः,
पश्चात् प्रागावृत्तो होता, दक्षिणत उदगावृत्तः प्रतिप्रस्तोता ॥३७॥ अथ-
त्विजोऽनुवीक्षते ॥३८॥ वर्मा जठराः ॥३९॥ [४]

वर्मा जठरा अर्काः सधस्थाः कवी मातरिश्वानौ, यशस्विनं मास्मिन् जने
कुस्त चास्मन्नादम् इति परिग्रहणाम्यां महावीरं परिगृह्य मोक्षेन वेदेन
संमार्ष्टि ॥१॥ अभिजिदसि सपत्नसाहो नो धृष्टं त्वा सपत्नसाहम् इति^१ स^२साद-
यति^३ ॥२॥ आखर^४ संमार्ष्टि ॥३॥ सर्वं परिशाल्य^५ संमार्ष्टि ॥४॥
द्रुत्वा^६ प्रतिप्रस्थाता पूर्वमाखर^७ संमार्ष्टि ॥५॥ रजतं परिघर्म्यमादाया-
परस्याखरस्य मध्ये परिलिखति ॥६॥ तद्रजतं परिघर्म्यमुपगूहति पृथिव्याः
संपृचः पाहि; पृथिव्या अन्तर्धिरसि; पृथिवी त(-पसन्नायस्व इति) पुरस्तात्-
(प्रातः-)^{१०} प्रचरणे पश्चात्सायं(-प्रचरणे)^{११} ॥७॥ परिग्रहणाम्यां^{१२} महावीरं
परिगृह्यापरस्याखरस्य मध्ये सादयति ॥८॥ स^{१३} सीदस्व महौ असि इति
सन्नमुपतिष्ठते । 'शोचस्व = दर्शतम् इति ॥९॥ अथ यज्ञस्य शिरः प्रतिदधति
वेदानां मुखैरग्निमीडे पुरस्ताद् (देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्वि-)नोर्बाहुभ्यां
पूष्णो हस्ताभ्यां यज्ञस्य शिरः प्रतिदधामि इति ॥१०॥ अथ प्रोक्षणीभ्योऽधिमुखं
विमृष्टे देवस्य त्वा = हस्ताभ्यां देवाभ्यञ्जनेनाभ्यञ्जे इति ॥११॥ मदन्तीरुप-
स्पृश्य प्रोक्षणीरादायोत्तिष्ठन् संप्रेष्यति ब्रह्मन् प्रचरिष्यामः (प्रवर्ग्येण, होतवर्म-
मभिष्टुह्यग्नीद्वौहिणी पुरोडाशावधिभ्यः, प्रतिप्रस्थातः प्रवर्ग्यं विहर, प्रस्तोतः

१. M 'न्त्यवाष्ठ्यौ, P न्त्यवाष्ट्यं, २. MHP सादयति. ३. MHP मित्रा.
४. MHP twice. ५. MHP मर्तो. ६. MHP om. ७. MHP
'यन्ति. ८. MHP 'शास्त्र्यं. ९. MHP मृत्वा. १०. MHP om.
११. MHP om. १२. M परिग्रहप्रहणाम्यां.

सामानि गाय इति ॥१२॥ देवानां^१ भागोऽसि तेभ्यस्त्वा; उवास्मै गायता नरः
पवमानायेन्दवे ।^२ अमि देवा इयक्षते^३ प्र वो देवायाग्नये बहिष्ठमर्चास्मै^४ ।
गमद् देवेमिरा स नो यजिष्ठो बहिरा सदत्; आ त्वा रथं यथोतये सुम्नाय वतं-
यामसि तुवि-(कूर्ममृतीषहमिन्द्र शविष्ठ सत्पते; तत्सवितुर्वृणीमहे वयं देव-)स्य
भोजनम् । श्रेष्ठ^५ सर्वघातमं तुरं^६ मगस्य धीमहि इत्युक्थप्रोतये^७ ऽध्वर्यु-
र्जपति ॥१३॥ ^८ यजुर्वृक्तम् इति^९ प्रसवे जपति ब्रह्मा । ^{१०} सामभिराक्तत्वं^{११} त्वा
विश्वं = सुवरोमिन्द्रवन्तः^{१२} प्रचरत इति ॥१४॥ अग्नये त्वा इति महावीरं
प्रोक्षति ॥१५॥ वायवे त्वा ॥१६॥ [५]

वायवे त्वा यमाय त्वा मखाय त्वा सुभृताय त्वा ब्रह्मवर्चसाय त्वा प्रोक्षामि
इत्याखरं प्रोक्षति ॥१॥ सर्वं परिशाल्यं^१ प्रोक्षति ॥२॥ द्रुत्वा प्रतिप्रस्थाता
पूर्वमाखरं प्रोक्षति ॥३॥ यत्प्रोक्षणीनामुच्छिष्यते तदाखरे निनोय तत्प्र-
चरणी^२ सादयित्वा दक्षिणम^३ समभिनिवर्तते ॥४॥ प्रोक्षितान्येतानि
लभते प्रतिप्रस्थाताऽग्नीच्च ॥५॥ समित्सप्तमाञ्छाकलान्^४ प्रतिप्रस्थाता
लभते त्री^५श्च काष्मर्यमयान् परिधीन् रौहिणावग्नीत् ॥६॥ द्रुत्वा प्रति-
प्रस्थाता काष्मर्यमयान् परिधीन् परिदधाति ^७ गन्धर्वा स्थ वसुविदो विश्वाम्यो
ओषधीभ्यः^८ परिदधामि देवानां योगाय युज्यध्वम् इति ॥७॥ तेषां^९ सन्धी
अन्वग्नीद्रौहिणोवुपसादयति ॥८॥ अग्नीद्^{१०} हरन् दक्षिणमेवोत्तरं करोति
॥९॥ समित्सप्तमाञ्छाकलान्प्रतिप्रस्थातोत्तरत आहवनीयस्य सादयति
॥१०॥ प्रोक्षितामेवैतामौदुम्बरीं मेथीं छागायै^{११} शङ्कुमित्यादायाग्रेण
गार्हपत्यमपरेणान्वाहार्यपचनं दक्षिणया द्वारोपनिर्हृत्य दक्षिणतो बहिःशालं^{१२}
निघ्नन्ति ॥११॥ तामपरेण छागायै शङ्कुम् ॥१२॥ यदाऽऽजानाति
अमि त्वं देव^{१३} सवितारम् इत्यथ महावीरमाज्येनानक्ति देवस्त्वा सविता
मन्वाऽनक्तु इति ॥१३॥ मौञ्जेन वेदेन महावीरं परिगृह्य सव्ये हस्त
आधत्ते^{१४} देव पुरश्चर सध्यासं त्वा इति ॥१४॥ धारयन्नेव महावीरमुत्तरतोऽ-

१. See BaudhŚS IX.6:273.1-3. २-२. MHP स इत्वं इयक्षति.
३. P अर्चिमे. ४-४. MHP सर्वघातु. ५. MH प्रतिदोऽध्वं, P प्रतियेऽध्वं.
६-६. MHP यजुश्च क्रत्वेति. ७. MHP सामभिरात्त्वं [H सम].
८. M सुवर्णमिन्द्र. ९. MHP शाठल्यं. १०. MHP काकलाव.
११. H वास्मासु, P गन्धर्वासु. १२. MHP बोधीभ्यः [P भ्यो]. १३. MH
यत्यविति, P यत्विति. १४. MHP छागामेय. १५. MHP बहिःशालं.
१६. MHP आधत्त.

ङ्गारान्निरुह्यानवानं दश प्राणाहुतीर्जुहोति प्राणाय स्वाहा व्यानाय=जसे
स्वाहा इति ॥१५॥ अचिरसि इति मुञ्जप्र=वान् प्रतिप्रस्थाता दीपर्याति ।
‘शोचिरसि=पोःसि इति ॥१६॥ तेजोऽसि इत्येनान् विषूचीनाग्रानाखरे
सादयति ॥१७॥ शुक्रोऽसि इत्युपरि तेषु महावीरम् ॥१८॥ अञ्जन्ति’ यं=
विप्राः इति महावीरमाज्येन संपूरयति । ‘वषावन्तं नाग्निना=न्नसादीत् इति
॥१९॥ अनाधृष्य^२ पुरस्तात् इत्येनमस्पर्शयन् सर्वतः प्रादेशेन विमिमीते ।
‘अग्नेराधिपत्य आयुर्मे दाः इति पुरस्तात् ॥२०॥ पुत्रवती दक्षिणतः इति
दक्षिणतः । ‘इन्द्र=जां मे दाः इति ॥२१॥ सुषदा पश्चात् इति पश्चात् ।
देवस्य=णं मे दाः इति ॥२२॥ आश्रुतिरुत्तरतः इत्युत्तरतः । ‘मित्रा=त्रं मे दाः
इति ॥२३॥ विधुतिस्परिष्ठात् इत्युपरिष्ठात्^३ । ‘वृहस्पते=मनो मे दाः इति
॥२४॥ मनोरश्वासि इतीमामभिमृशति^४ । ‘भूरिपुत्रा=हिंसीः इति ॥२५॥
[६] [इति द्वितीयोऽनुवाकः]

धृष्टिरसि ब्रह्म यच्छ इति वैकङ्कतीं धृष्टिमादत्ते^५ ॥१॥ धृष्टिरसि सन्नं यच्छ
इति वर्षीयसीम् ॥२॥ तां प्रतिप्रस्थात्रे प्रयच्छति ॥३॥ तपो ष्वग्ने अन्तरां
अमित्रात् इति महावीरादङ्गारानपोहतः । ‘तपा^६ ष^७स=अयासः इति ॥४॥
चितः स्थ परिचितः इति महावीरमङ्गारैः प्रसलैः पर्युहति । ‘स्वाहा मरुद्भिः
परिभ्रम्यस्व; परि त्वा गिर्वणो=जुष्टये इति ॥५॥ मा असि इत्येनं वैकङ्कतेः
परिधिभिः परिदधाति प्राचीनाग्नेश्चोदीचीनाग्नेश्च^८ तूष्णीमन्तरेः पर्यवचयनेः
प्रतिप्रस्थाता । ‘प्रमा असि प्रतिमा असि विमा असि संमा अस्यान्मा असि इति
॥६॥ अन्तरिक्षस्यान्तधिरसि इति दक्षिणतः प्राञ्चं त्रयोदशमुदधाति । ‘अन्तरिक्षं
तपसन्नायस्व इति ॥७॥ दिवः सम्पृचः पाहि इति सुवर्णं^९ स्वममुपरिष्ठाद-
ध्यूहति । ‘दिवो अन्तधिरसि दिवं तपसन्नायस्व इति पुरस्तात् प्रातःप्रचरणे
पश्चात् सायंप्रचरणे ॥८॥ अहंन् विमर्षि इत्युपतिष्ठते । ‘सायकानि=त्वदस्ति;
शुक्रं ते=तिरस्तु इति ॥९॥ गायत्रमसि इति ह्रिमिष्ठं धवित्रमादत्ते ॥१०॥
त्रैष्टुमसि इति वर्षीयः ॥११॥ जागतमसि इति वर्षिष्ठम्^{११} ॥१२॥ निज्जुरिव^{१२}
भूत्वोत्तरैर्लोमभिः सर्वैः सहोपवाजयति मधु मधु मधु इति ॥१३॥ तेषा-
मुत्थाय वर्षीयसी प्रतिप्रस्थात्रे प्रयच्छति ॥१४॥ तयोरन्यतरद्वर्षीयोऽजीधे

१. MHP मज्जन्ति. २. MHP ‘धृष्ट्या. ३. P oms उपरिष्ठात्.
४. MHP इति मामभिः. ५. MH वृष्टिः. ६. MH तवा, P तावा.
७. MHP दीनाग्ने. ८. MHP वसिष्ठं. ९. MHP निज्जुरिव.

॥१५॥ त्रिधून्वन्तः प्रसल्लैः परियन्ति ॥१६॥ त्रिः परीतेष्वध्वर्युर्ध्वित्रे
आदत्ते ॥१७॥ ते पूर्वणात्मानमपरेणाग्निं प्रतिप्रस्थात्रे प्रयच्छति ॥१८॥
तयोरन्यतरद्वर्षीयोऽग्नीध्रे ॥१९॥ व्युपविशन्ते ॥२०॥ प्रश्नात्प्रागावृत्तोऽ-
ध्वर्युरुपविशत्युत्तरतो दक्षिणावृत्तः प्रतिप्रस्थाता पु(-रस्तात्प्रत्यगावृत्त
आग्नीध्रः ॥२१॥ प्र-)णवान्तेष्वप्रवर्तयन्तो धून्वति ॥२२॥ यदोज्ज्वलति
अथ सुवर्णं परिघर्म्यमादाय मौञ्जे वेद उपगूहति ॥२३॥ यदाऽऽजानाति
अपस्वतीमग्निना वाचमस्मे इत्यथोद्यच्छन्ति ध्वित्राणि ॥२४॥ यदाऽऽ-
जानाति ^३अरुचदुषसः पृश्निरप्रियः ^३ इत्यथोत्तिष्ठन्ति रुचितो ^४ धर्मः इति
॥२५॥ दश पुरस्ताद्गोचसे ^५ इत्यध्वर्युर्यजमानं वाचयति । 'दश दक्षिणा दश
प्रत्यङ् दशोदङ्=धर्मो रुचीय इति प्रातःप्रचरणे; अग्निष्ट्वा वसुभिः=मयि रुक्
इति सायंप्रचरणे ॥२६॥ त्रिरधुन्वन्त ॥२७॥ प्रतिपथं परियन्त्युत्सृज्य
ध्वित्राणि ॥२८॥ यथावकाशं ^७ स्थित्वोपतिष्ठन्ते ॥२९॥ [७]

अपश्यं गोपा=चरन्तं स सघ्नीचीः=सवित्रा । स ^७ सूर्येण=सवित्रा । स ^७
सूर्येणारोचिष्ट घर्ता=पृथिव्या घर्ता=क्षस्य घर्ता घर्ता देवो=वचसस्पते विश्वस्य
तपसस्पते ^८ विश्वस्य ज्योतिषस्पते विश्वस्य ब्रह्मणस्पते देवधू=सन्तु अनु वां द्यावा-
पृथिवी म ^७ सातां नमो दिवे नमः पृथिव्यै इति ॥१॥ त्वष्टीमती ते सपेय इति
तिरोवाससं वेदे नेष्टा पत्नीं निह्नावयति ^९ । 'सुरेता=षम् । मा मया
रायस्पोषः इति ॥२॥ उपस्थायैव द्रुत्वा प्रतिप्रस्थाता दक्षिणं ^७ रौहिणं
जुहोति अहज्योतिः=षा ^७ स्वाहा इति (प्रातःप्रचरणे, रात्रिज्योतिः=षा ^७-
स्वाहा इति) ^{१०} सायंप्रचरणे ॥३॥ यदाऽऽजानाति उपह्वये सुदुषां धेनुमेताम्
इत्यथ सन्दाननियोजने आददाते अध्वर्युश्च यजमानश्च देवस्य त्वा=हस्ता-
म्यामाददेदित्यं रास्नासि इति ॥४॥ अदित्या उष्णीषमसि इत्यभिधानी-
मपाष्ठ्यौ लभेते प्रतिप्रस्थाता चाग्नीच्च ॥५॥ अग्नेण गार्हपत्यमग्नीद् द्रव-
त्यपरेण प्रतिप्रस्थाता ॥६॥ असावेहि इत्युच्चैराह्वयति यथा गौर्नाम
^{१०} भवति इह एहि इत्युपा ^७ शु ^{१०} ॥७॥ असावेहि इत्येवोच्चैराह्वयति यथा
गौर्नाम भवति, सरस्वत्येहि इत्युपा ^७ शु ॥८॥ वायुरस्यैव पूषा त्वोपावसृजतु

१. MHP तयोस्सवर्षी^{१०}; Cf BaudhŚS IX.8:276.1. २. P वृत्ते. ३-३ M
दुषसं. H ^{१०} रुचहृष्ट सं पृ^{१०}. P ^{१०} रुचदषभं पश्नि. ४. MH रुचिता. ५. MHP
'द्रोचय. ६. MHP अपत्यं. ७. MHP twice तपस्वते. ८. MHP निनाव'.
९. MHP om. १०-१०. M ^{१०} त्युपागंश्च, H भवती उर्णहा त्युपागंश्च.

इति वत्समुपावसृजति । 'अश्विम्यां प्रदापय इति ॥९॥ यस्ते स्तनः इत्यमि-
दधाति । शशयो=धातवे कः इति ॥१०॥ उन्न धर्मं' शि'षोन्न धर्मम् इति
वत्समभिमृशति । 'पाहि' धर्माय शि'ष इति ॥११॥ अश्विम्यां' त्वा
नियुनजिम इति नियुनक्ति ॥१२॥ बृहस्पतिस्त्वोपसीदतु इत्युपसीदति ॥१३॥
दानवः स्थ परवः इति स्तनान् संमृशते । 'विष्वग्बुतो लोहितेन इति ॥१४॥
अश्विम्यां पिन्वस्व इत्यपाष्ठ्यां' पिन्वयति । 'सरस्वत्यै पिन्वस्व पूष्णे पिन्वस्व
बृहस्पत्ये पिन्वस्वेन्द्राय पिन्वस्व इति ॥१५॥ तूष्णीं गां पात्रे दुहन्ति ॥१६॥
तूष्णीं छागामपाष्ठ्याम् ॥१७॥ यदाऽऽजानाति उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते इति,
यदाऽऽजानाति अबुक्षत् पिप्युषीम् इत्यथ सन्दाननियोजने आदाय प्रपद्येते
अध्वर्युश्च यजमानश्च ॥१८॥ प्रतिप्रस्थादः* एव पया'सि धारयन्ति
॥१९॥ प्रत्यूहति महावीरादङ्गारान् सुप्रत्यूढान् कृत्वा ॥२०॥ गायत्रोऽसि
इति दक्षिण' शफमभिमृशति, ऋष्टुमोऽसि इत्युत्तरम्, जागतमसि इत्युपय-
मनम् ॥२१॥ यदाऽऽजानाति उपद्रव पयसा* इत्यथ पया'सि प्रपादयन्ति
॥२२॥ अग्रेण गार्हपत्यमग्नीद् द्रवत्यपरेण प्रतिप्रस्थाता ॥२३॥ सहोर्जो
भागेनोप मेहि इत्याहरन्तं प्रतीक्षते । 'इन्द्राश्विना मधुनः सारवस्य इति
॥२४॥ आनय इत्याह ॥२५॥ आनयत्यग्नीच्छागापयः ॥२६॥ [८]

तं प्राव्य' यथावद्, धर्मं पात' वसवो यजता वद्, स्वाहा त्वा
सूर्यस्य=जुहोमि इति ॥१॥ धूममुद्यन्तमुदीक्षते मधु हविरसि सूर्यस्य तपस्तप
इति ॥२॥ आनय इत्याह ॥३॥ आनयति तूष्णीं गां प्रतिप्रस्थाता ॥४॥
अत्रैवोपयमन्यां पया'सि समवनयन्ति ॥५॥ द्वावापृथिवीम्यां त्वा परि-
गृह्णामि इति परिग्रहणाभ्यां महावीरं परिगृह्णाति ॥६॥ अन्तरिक्षेण त्वोपय-
च्छामि इत्युपयमन्योपयच्छति ॥७॥ देवा(-नां त्वा पि)-तृ(-णामनु)-मतो
भतुं' शक्यम् इत्येनमादायोपोत्तिष्ठति ॥८॥ यदाऽऽजानाति उ-त्तिष्ठ
ब्रह्मणस्पते इति, यदाऽऽजानाति उदु ष्य देवः सविता हिरण्यया इत्यथोद्य-
च्छन्ति ॥९॥ यदाऽऽजानाति प्रेतु ब्रह्मणस्पतिः इत्यथ प्राङ् प्रक्रामन्ति
तेजोऽसि तेजोऽनु प्रेहि; ज्योतिरसि ज्योतिरनु प्रेहि; सुवरसि सुवरनु प्रेहि;
दिविसृङ्=पाहि इति ॥१०॥ (समुद्राय त्वा वाताय स्वाहा इति वात-)

१. MHP om.

२. MHP add नियुनक्ति before अश्विम्यां.

३. MHP 'वाष्ट्यां.

४. MH 'प्रस्थात्रेव.

५. MHP वयसा.

६. MHP प्राप्यं. ७. MP प्रातर्वं [M पा°].

नामानि जपति । सलिलाय त्वा=वाताय स्वाहा इति सप्तानवानम्^१ ॥११॥
 अग्नये त्वा वसुमते स्वाहा=रुद्रवते स्वाहा; इन्द्राय त्वा मरुत्वते स्वाहा;
 वरुणाय=पितृमते स्वाहा इति सप्तानवानम्^२ ॥१२॥ दिवि घाः^३ इति ब्रह्मा
 यजमानं (वाचयति । 'इमं यज्ञं यज्ञमिमं दिवि घाः=धर्मपान्गच्छ; वि-)श्वै=
 सुमनस्यमानं देवेभ्यो धर्मपेभ्यः; स्वाहाग्नये यज्ञियाय शं यजुमिः (इति)^४
 ॥१३॥ विश्वा आशा=मश्विना इत्युक्तवोपविशति ब्रह्मा ॥१४॥ अश्विना धर्मं
 पातम् इत्यध्वर्युयजमानं वाचयति । 'हादिवान=म'उसाताम् । नमो दिवे
 नमः पृथिव्यै^५ (=धर्मपान् गच्छ इति ॥१५॥ उपय-)मन्या महावीरे समवनयति
 ॥१६॥ अत्याक्रम्याश्चाव्याह धर्मस्य यज इति । १७॥ वषट्कृते जुहोति
 अश्विम्या^६ स्वाहा; सरस्वत्यै स्वाहा; पूष्णे स्वाहा; बृहस्पतये स्वाहा; स्वाहे-
 न्द्राय इति^७ ॥१८॥ स्वाहेन्द्राय वट् इति अनुवषट्कृते जुहोति ॥१९॥
 धर्ममपातमश्विना इत्यध्वर्युयजमानं वाचयति । 'हादिवान=पृथिव्यै^८ (=धर्मपान्
 गच्छ इति ॥२०॥ एतस्मिन् काले) प्रतिप्रस्थाता (उपयम-)न्या महावीरे
 (समवनयति) ॥२१॥ यदा पिन्वतेऽथ वाचयति इषे पीपिहि ॥२२॥ [९]

इषे पीपिह्यूर्ज=ज्यैष्ठ्याय पीपिहि इति ॥१॥ त्विष्यै त्वा इति प्रकम्पयति ।
 'बुभ्नाय त्वेन्द्रियाय त्वा भूत्यै त्वा इति ॥२॥ धर्माऽसि सुधर्मा इत्यपरेण 'वेदि-
 मत्याक्रामति । 'मे न्यस्मे^९ ब्रह्माणि धारय^{१०} (क्षत्राणि) धारय विशं^{११} (धारय)
 नेत्त्वा^{१२} वातः (स्कन्दयाद् इ-)ति ॥३॥ यद्यभिचरेद् अमुष्य त्वा प्राणे सादयामि
 इत्याखरे महावीर^{१३} सादयति । 'अमुष्य त्वाऽमुना सह निरर्थं गच्छ योऽस्मात्
 द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः इति ॥४॥ मदन्तीरुपस्पृश्य षट्छाकलानादत्ते ॥५॥
 तेषामेकैकं महावीरेऽक्त्वा प्रास्यन्नाहवनीये जुहोति ॥६॥ पूष्णे शर-(से)
 स्वाहा इति प्रथमं^{१४} हुत्वाऽन्तर्वेदि निदधाति ॥७॥ श्रावभ्यः स्वाहा इति
 द्वितीयं^{१५} हुत्वाऽत्रैव निदधाति ॥८॥ (प्रतिरेभ्यः स्वाहा इति तृतीयं^{१६}
 हुत्वाऽत्रैव निदधाति)^{१७} ॥९॥ द्यावापृथिवीभ्यां^{१८} स्वाहा इति चतुर्थं^{१९}
 हुत्वाऽन्तःपरिध्युपगूहति ॥१०॥ पितृभ्यो धर्मपेभ्यः स्वाहा इति पञ्चमं^{२०}

१. MHP सप्तस्वानिति. २. MHP सप्त स्वे वावानिति. ३. MHP सा.
 ४. MHP om. ५. MHP om. ६-६. MHP 'त्यमे ऽ न्यस्मै.
 ७. MHP धारयति. ८. MHP वश. ९. MHP give ति
 before नेत्त्वा. १०. MHP om.

हुत्वा दक्षिणतो बहिर्वेदि निदधाति ॥११॥ रुद्राय त्वा^१ रुद्रहोत्रे स्वाहा इति
षष्ठ्य^७ सर्वेष्वक्त्वा हुत्वोत्तरतो बहिःशालं निरस्यत्यन्यत्रेक्षमाणः
॥१२॥ मदन्तीरुपस्पृश्य परिग्रहणाभ्यां महावीरं परिगृह्योपयमन्या^७
स^७स्रावमवनीयोपयमनी^७ समन्वारभमाणो वैकङ्कतो^७ समिधमाद-
धाति अपीपरो माऽहुनो रात्रिये (मा) पाहि । एषा ते = माऽञ्जीः^२ इति प्रातः-
प्रचरणे, अपीपरो मा रात्रिया = माऽञ्जीः^३ इति सायंप्रचरणे ॥१३॥ भूः स्वाहा
इति पूर्वमाहुति जुहोति ॥१४॥ अन्तरेणाहुती प्रतिप्रस्थातोत्तर^७
रौहिणं जुहोति अहर्ज्योतिः के = षा^७ स्वाहा इति प्रातःप्रचरणे रात्रिर्ज्योतिः =
षा^७ स्वाहा इत्येतमेव सायंप्रचरणे ॥१५॥ अत्र शाकलाननुप्रास्यति ॥१६॥
तूष्णीमुत्तरामाहुति जुहोति ॥१७॥ अतिवात्योपयमनीं निधाय पृथ गोष्ठम्
इति *निमार्ष्टि ॥१८॥ अङ्घ्रि^४ रयिम् इति द्वितीयम् ॥१९॥ प्र हविस्त्वाऽ-
ङ्गिरसः प्राश्नातु^५ इत्यध्वर्युर्हस्तात्प्राणेन प्राश्नाति ॥२०॥ मार्जयते ॥२१॥
सत्यहविस्त्वाङ्गिरसः प्राश्नातु^५ इति द्वितीयम् ॥२२॥ प्रत्यङ्ङा-(ग-)त्य
होत्रे भक्षमादधाति हुत^७ हविः = मा मा हि^७सीः इति ॥२३॥ होता
प्रथमो भक्षयत्यथाध्वर्युरथ ब्रह्मा^७ प्रतिप्रस्थाताऽध्याग्नीदथ यजमानः
॥२४॥ प्राणैस्ते भक्षयन्ति, प्रत्यक्षाद् भक्षो यजमानस्य ॥२५॥
प्रतिपावरोषूपयमनी^७ सुनिर्णिकां निर्णिकां निज्योतिर्वाल्यान्तर्वेदि
निदधाति ॥२६॥ अपोऽस्या-(मा-)नीय सुवर्णं परिघर्म्यमवधाय तस्या^७
समवमृशन्ते सुमित्रा न आप = द्विष्मः इति ॥२७॥ सुवर्णं परिघर्म्यमादाय
मौञ्जे वेदे उपगूहति ॥२८॥ अत्रैवान्तर्वेद्यपो निनीय मौञ्जेन वेदेन
सुनिर्मृष्टां निर्मृज्य मौञ्जावस्यां वेदौ विच्छादयति ॥२९॥ परिग्रहणाभ्यां
महावीरं परिगृह्योपयम-(न्या^७) स^७स्रावमवनीयोपयमनी^७ समन्वार-
भमाणो वैकङ्कतो^७ समिध-मादधाति ॥३०॥ अपाष्ठ्यावादधाति ॥३१॥
रौहिणहवने आदधाति ॥३२॥ सर्वं^६ परिशाल्यमादधाति ॥३३॥ अत्रैवा-
ज्यस्थाली च रौहिणकपाले च परिश्रयाते ॥३४॥ सुवर्णमिव नावमिव
कृत्वाऽऽदायोतिष्ठन्नाह^७ धर्मायोत्साद्यमानायानुब्रूहि इति ॥३५॥ आहवनीय^७

१. MHP give the sign of broken text between त्वा
and रुद्रहोत्रे. Cf. TĀ IV. 10 24. २. MH माहो, P महा.

३. MHP मार्जीः. ४-४. MHP निमार्ष्यङ्घ्रि. ५-५. H oms.

६. M °शाल्ये माद°. ७. MHP °दयोति°.

हृत्वा सम्राज्ञ आसन्धाऽ सा(-द-)यति स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मिम्यः इति प्रातःप्रचरणे, स्वाहा त्वा नक्षत्रेभ्यः इति सायंप्रचरणे ॥३६॥ अवोक्ष्योत्तरा-
र्घ्यावाखरौ विमुञ्चति ॥३७॥ परिधीन् विमुञ्चति ॥३८॥ शान्तिमुपयन्ति ॥३९॥ [१०] [इति तृतीयोऽनुवाकः ।

प्रवर्ग्यमुद्वासयिष्यन् संभारान् संभरते—त्रीञ्छालाकानाज्यं दधि मधूद-
कुम्भमवकामिति ॥१॥ उत्तमे प्रचरणे महावीरे दधिद्रव्यं प्रास्यति^१ ॥२॥
उत्तमयोपसदा प्रचर्य त्रीञ्छालाकानुत्तरत आहवनीयस्य सादयत्याज्यं दधि
मधूदकुम्भमवकामिति ॥३॥ उत्तरवेद्यां ब्राह्मणं उपास्ते ॥४॥ अग्नेणाहव-
नीयऽ सम्राज्ञ आसन्दीमाहृत्योत्तरत आहवनीयस्य सादयति ॥५॥ उप-
यमन्या महावीरमाहृत्यासन्ध्यामादधाति ॥६॥ अपाष्ट्यावादधाति ॥७॥
रौहिणहवने^२ आदधाति ॥८॥ उपवृ^३हणौदुम्बरीं मेथीं छागायै शङ्कुं
मुञ्जप्रलवानिति ॥९॥ सर्वं (परि-)शाल्यमादधाति^४ ॥१०॥ अवोक्ष्योत्त-
रार्घ्यावाखरौ शूर्पे समुप्यासन्ध्यामादधाति ॥११॥ अन्यस्मिन् प्रतिपावरीः^५
सिकताः समुप्य^६ मार्जालीयस्य देशऽ हरन्ति ॥१२॥ अत्रैवाज्य-
स्थाली चैवानाहिता स्रुवश्च ॥१३॥ एव^७ संकल्पतेऽध्वर्युः प्रथम^८
शालाकमादीप्य ऋग्वेदघ्ने धारयन्नभिजुहोति नमो रुद्राय दिवि-
षदे यस्य वर्षमिषवस्तेन मा समर^९ स मा मा हि^{१०}सीः ।
धर्म^{११} याते दिविषु = यजे स्वाहा इति ॥१४॥ हृत्वाऽनु-
प्रास्यति ॥१५॥ द्वितीय^{१२} शालाकमादीप्य नाभिदघ्ने धारयन्नभिजुहोति
नमो रुद्रायान्तरिक्षषदे यस्य वात इषवस्तेन मा समर^{१३} स मा मा हि^{१४}-
सीः । धर्म^{१५} या तेऽन्तरिक्षे = यजे स्वाहा इति ॥१६॥ हृत्वावानुप्रास्यति ॥१७॥
तृतीय^{१८} शालाकमादीप्य जानुदघ्ने धारयन्नभिजुहोति प्रास्यति^{१६} वा
नमो रुद्राय पृथिविषदे यस्यान्नमिषवस्तेन मा समर^{१७} स मा मा हि^{१८}सीः ।
धर्म^{१९} या ते पृथिव्या^{२०} शु=या सदसि तां त एतेनावयजे स्वाहा इति ॥१९॥
सस्रुवामाज्यस्थालीमादाय अनु नोऽद्यानुमतिः, अन्विदमनुमते त्वं मन्थासै
इति^{२१} प्रयन्ति ॥१९॥ वेद्यन्ते स्थित्वाऽऽह साम ब्रूहि इति ॥२०॥ प्रवर्ग्य-

१. MHP give the sign of broken text between प्र and स्वति.
२. MHP give sign of broken text between रौहिण हव and ने.
३. MHP मज्जप्र^०. ४. MHP शाल्यं. ५. MHP वावरीः.
६. MHP समुप्य. ७. MHP धर्म.
८. MP प्रास्तं, H प्रास्वं.
- ९-१९. MHP मन्त्रासाविति.

सामाह प्रस्तोता ॥२१॥ त्रिनिधनमुपयन्ति ॥२२॥ पुरुषः पुरुषो निधनमु-
पैति ॥ २३ ॥ दिवस्त्वा परस्पायै इति प्राङ् प्रक्रामन्ति । 'अन्तरिक्षस्य'
तनुवः पाहि पृथिव्यास्त्वा धर्मणा वयमनुक्रामाम सुविताय नव्यसे इति ॥२४॥
औदुम्बर्यै काले स्थित्वैवाह साम ब्रूहि इति ॥२५॥ प्रवर्ग्यसामैवाह प्रस्तोता
॥२६॥ त्रिरेव निधनमुपयन्ति ॥२७॥ पुरुषः पुरुषो निधनमुपैति ॥२८॥
ब्रह्मणस्त्वा^२ परस्पायै इति प्राङ् प्रक्रामन्ति । 'क्षत्रस्य तनुवः पाहि विश्वस्त्वा
धर्मणा वयमनुक्रामाम सुविताय नव्यसे इति ॥२९॥ उपरवकाले स्थित्वैवाह
साम ब्रूहि इति ॥३०॥ प्रवर्ग्यसामैवाह' प्रस्तोता ॥३१॥ त्रिरेव निधन-
मुपयन्ति ॥३२॥ पुरुषः पुरुषो निधनमुपैति ॥३३॥ प्राणस्य त्वा परस्पायै
इति प्राङ् प्रक्रामन्ति । 'चक्षुषस्तनुवः पाहि श्रोत्रस्य त्वा धर्मणा वयमनुक्रामाम
सुविताय नव्यसे इति ॥३४॥ अधिरुह्योत्तरेणोत्तरनाभिः^३ सभ्राज आसन्दी^४
सादयति ॥३५॥ अवरुह्याह परि विश्व इति ॥३६॥ उदकुम्भमादाय
परिषेका त्रिः प्रसलैः^५ परिषिञ्चन् पर्येति बल्लुरसि शंयुधायाः शिशुर्जनघायाः
इति ॥३७॥ उच्छिनष्टि पुनः परिषेचनाय ॥३८॥ निधाय कुम्भं प्रतिपथं
त्रिः पुनः परिद्ववति ॥३९॥ अधिरुह्य^६ अप द्वेषो अप ह्वरः इति (कृष्णा-
जिनं प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमो-)पस्तृणात्यवहन्ति परि वा समूहति । 'अन्यद्-
व्रतस्य सञ्चिमा इति ॥४०॥ चतुःस्रक्तिर्नाभिः इत्युत्तरनाभिमभिमृशति ।
'ऋतस्य सदो विश्वायुः शर्म सप्रथाः इति ॥४१॥ अवोक्ष्योत्तरेणोत्तरनाभि-
मुत्तरार्ध्यावाखरौ निवपति ॥४२॥ तं^७ रौहिणहवनाभ्यां चतुःस्रक्तिं
प्राञ्चमाखरं कल्पयित्वाऽवकाभिः प्रच्छादयति ॥४३॥ परिग्रहणा(-भ्यां)^८
महावीरं परिगृह्य हिरण्यं निधाय पूर्वार्धं आखरस्य सादयति बल्लुरसि
शंयुधायाः शिशुर्जनघायाः इति ॥४४॥ तूष्णीमुपशयं पूर्वम् ॥४५॥ अपरास्मिन्
परिग्रहणेऽप्यर्जोत ॥४६॥ शोष्णः काले महावीरमभिमृशात शीर्षम् इति
वदन् ॥४७॥ शं च वक्षि परि च वक्षि इति परिशाल्यस्य^९ यजुर्जपति ॥४८॥
केशानां काले ॥४९॥ [११]

(केशानां काले) मौञ्जं वेदं विस्रस्य प्राञ्चमायातयत्यास्पृष्टं महावीरं
केशा इति वदन् ॥ १ ॥ चक्षुषोः काले विस्रस्य परिघर्म्यो सूत्रे

१. MHP प्रस्तो. २. MHP प्राणस्य त्वा. ३. MHP सामैव.
४. H adds त्रिः after प्रसलैः. ५. P oms. ६. MHP om
भ्यां and add चास्तृणाभ्यां after परिग्रहणा. ७. MHP 'शाठ्यस्य.

स^७सृज्यापरस्मिन् महावीरे व्यतिषजति ॥२॥ दक्षिण^७ रजतं करोति चक्षुषी इति वदन् ॥३॥ जिह्वायै काले प्रतीचीं वैकङ्कतोमभ्रिमायातयत्यास्पृष्टां महावीर^७ जिह्वा इति वदन् ॥४॥ श्मश्रूणां काले मौञ्जं वेदं विस्रस्य प्रत्यञ्चमायातयत्यास्पृष्टं महावीर^७ श्मश्रूणि इति वदन् ॥५॥ जत्रूणां काले शफावभिमृशति जत्रूणि इति वदन् ॥६॥ अ^७सयोः काले प्रतीच्यावपाष्ठ्यावायातयत्यास्पृष्टे शफौ अ^७स^७ इति वदन् ॥७॥ हस्तयोः काले प्रतीच्य^७(नवपाष्ठ्यावायातयत्या)-स्पृष्टे अपाष्ठ्यौ हस्तौ इति वदन् ॥८॥ आत्मनः काले प्रतीचीमौदुम्बरीं मेथीमायातयत्यास्पृष्टां महावीरम् आत्मा इति वदन् ॥९॥ धृष्टोनां कालेऽभिता मेथीं प्राचः काष्मर्यमयान् परिधीनायातयत्यास्पृष्टान् मेथीं धृष्टयः इति वदन् ॥१०॥ कीकटानां काले^७(ऽभितो मेथीं वैकङ्कतान् परि-)^७धीनायातयत्यास्पृष्टान् मेथीं कीकटाः इति वदन् ॥११॥ तेषूपरि धवित्राण्युत्तरलोमान्यायातयति, ऊर्ध्वा वै पुरुषं प्राणा हिन्वन्ति, प्राणाः इति वदन् ॥१२॥ हृदयस्य काले प्रतीचीं वैकङ्कतीं प्रचरणीमायातयत्यास्पृष्टां मेथीं हृदयम् इति वदन् ॥१३॥ मतस्नयोः काले प्रतीची रौहिणहवने आयात^७यत्यास्पृष्टे मेथीं मतस्ने^७, इति वदन् ॥१४॥ उदरस्य काले प्रतीचीमौदुम्बरीमुष्यमनीमायातयत्यास्पृष्टां मेथीम् उदरम् इति वदन् ॥१५॥ (आन्त्रगुदानां काले)^७ तस्यामस^७सजन् संदाननियोजने आदधाति आन्त्रगुदाः इति वदन् ॥१६॥ निकोश्योः काले प्रत्यञ्चौ (शङ्कु आयातयत्यास्पृष्टे निकोशी इ-^७)ति वदन् ॥१७॥ श्रोण्योः^{१०} काले तिर्यञ्चमुदञ्चं छागायै शङ्कुमायातयत्यास्पृष्टां शङ्कु श्रोणी इति वदन् ॥१८॥ सक्थ्योः काले प्रतीच्यौ वैकङ्कत्यौ धृष्टौ आयातयत्यास्पृष्टे^{११} शङ्कु^७ सक्थिनी इति वदन् ॥१९॥ वस्तेः कालेऽन्यस्यामाज्यमानीयाज्यस्थाली^७(-मायातयत्यास्पृष्टां धृष्टौ) वस्तिः इति वदन् ॥२०॥ (प्रमेहण-)^७स्य काले प्रत्यञ्चं वैकङ्कत^७ सुवमायातयत्यास्पृष्ट^७ स्थालीं प्रमेहणम् इति वदन् ॥२१॥ मज्जकाले प्राञ्चि रौहिणपिष्टान्यनुविशा^७(-द्याया-)^{१२}तयति मज्जा इति वदन् ॥२२॥ त्वचः काले

१. M संसाज्य, P संयाज्य. २. MHP स्पृष्ट्वा. ३. MHP °स्पृष्टा.
 ४. MHP वृष्टीनां ५. MHP °स्पृष्टां. ६. M वृष्टय, HP वृषय.
 ७. HP नदन्ते. ८. MHP मुत°. ९. MHP om. १०. MHP छोन्योः.
 ११. MHP °त्या पृष्ठे [P पृष्ठे]. १२. MHP om.

कृष्णाजिनेन प्रोर्णोति प्राचीनग्रीवेणोत्तरलोम्ना त्वग्^१ इति वदन् ॥२३॥
लोम्नां काले प्रतीचो 'भुङ्क्षप्रलवाननु(-प्रकीर्यास्पृष्टानाया-)तयति लोमानि
इति वदन् ॥२४॥ शं च वक्षि परि च 'वक्षि इति' परिशाल्यस्य^२ यजुर्जपति
॥२५॥ त्रिस्रस्यौदुम्बरीमासन्दीमुत्तरत उपनिपातयति ॥२६॥ मध्ये वाऽऽ-
दित्यमण्डलवत् सर्वाणि करोति कृष्णाजिनेन कुप्रावृतं कृत्वा ॥२७॥ अपो
महावीर^३ आनयति ॥२८॥ [१२]

अपो^४ महावीर आनयति ॥१॥ सर्वाणीतराणि स^५स्पर्शयति ॥२॥
महीनां पयोऽसि विहितं देवत्रा इत्याज्यमानयति तस्मिन्नेव ॥३॥ इतराणि
सर्वाणि स^५स्पर्शयति वाजिनं त्वा वाजिनोऽन्नयामः^६ इति ॥४॥ ऊर्ध्वं
मनः सुवर्ग्यम् इति दध्यानयति तस्मिन्नेव ॥५॥ इतराणि सर्वाणि स^५स्पर्श-
यति ॥६॥ ज्योतिर्मा असि वनस्पतीनामोषधीना^७ रसः (इति)^८ मध्वानयति
तस्मिन्नेव ॥७॥ इतराणि सर्वाणि स^५स्पर्शयति ॥८॥ अप एवोपरिष्टा-
दानयति ॥९॥ सर्वाण्येवेतराणि स^५स्पर्शयति ॥१०॥ अथाश्वं करोति
धर्मैतत्तेजः=सिषीमहि इति ॥११॥ अन्नं कृत्वा प्राणं करोति समहमायुषा सं
प्राणेन सं व्यानेन सपपानेन समुदानेन स^५ समानेन सं चक्षुषा स^५ ओत्रेण सं
मनसा सं वाचा सं दक्षक्रतुभ्यां=असौ योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः
इति ॥१२॥ सप्राणं कृत्वा वैद्युतैरुपतिष्ठते या पुरस्ताद्विद्युः=यजे; या दक्षिण-
तो विद्युः=यजे; या पश्चात्=यजे; योत्तरत=यजे; योपरिष्टा=यजे इति ॥१३॥
वैद्युतैरुपस्थायावच्छाह सामानि ब्रूहि इति ॥१४॥ वार्षाहार^९ सामाह-
प्रस्तोता, इष्टाहोत्रोयं च ॥१५॥ यदाऽऽजानाति उदधिनिधीः इत्यथोदपा
त्रात्त्रिवर्षयति अस्मान्^{१०} द्यौः पृथिवी=जनिषीमहि इति ॥१६॥ साम्नो^{११}
निधनमनृपविश्य गन्धर्वयजू^{१२}षि वाचयति विश्वावसु^{१३} सोमगन्धर्व=जानाद-
हीनम् इति ॥१७॥ अधिरुह्यापरस्मिन् महावीरे षट् पौष्णानि जुहोति पूष्णे
स्वाहा, पूष्णे प्रपथ्याय स्वाहा, पूष्णे नरन्विषाय स्वाहा, पूष्णेऽङ्घ्रणये स्वाहा, पूष्णे
नरुणाय^{१४} स्वाहा, पूष्णे साकेताय स्वाहा इति ॥१८॥ रन्तिर्नामासि इत्युपतिष्ठते ।
°दिव्यो गन्धर्वः=मा मा हि^{१५}सीः इति ॥१९॥ कृष्णाजिनेन सुप्रावृतं

१. MHP त्वद्. २. MHP मुञ्च°. ३-३. MH पक्षिति, P पक्षीति.
४. MHP शाठ्यस्य. ५. MHP 'होवीर. ६. MHP आपो.
७-७. MHP इत्यर्थं ८. MHP om. ९. MHP 'स्कन्दा.
१०. P साम्ने. ११. MHP पावकाय.

कृत्वा प्रत्यवरोहं जपति एतत्त्वं देव धर्मं देवो दे=पीथानु मेहि सह प्रजया
 सह रायस्पोषेण इति ॥२०॥ अवरुह्याह परिषिञ्च इति ॥२१॥ उदकुम्भ-
 मादाय परिषेक्ता त्रिः प्रसलैः परिषिञ्चन् पर्येति बल्लुरसि शंयुधायाः शिशु-
 जंनवायाः इति ॥२२॥ उच्छिन्नाष्टि मार्जनाय ॥२३॥ निधाय कुम्भं प्रतिपथं
 त्रिः पुनः परिद्ववति ॥२४॥ अथोदञ्चः परेत्य चात्वाले मार्जयन्ते सुमित्रा=
 स्तस्मै=द्विष्मः इति ॥२५॥ अथादित्यमुपतिष्ठन्ते उद्वयं तमसस्परि=तमम्^१
 इति ॥२६॥ अथ प्रत्यङ् परेत्य सौरी गार्हपत्ये जुहोति उदु त्यम्; चित्रम्
 इति ॥२७॥ सन्तिष्ठते प्रवर्ग्यः ॥२८॥ प्रसिध्यति कर्माऽऽग्निष्टोमिकम्
 ॥२९॥ [१३] [इति चतुर्थोऽनुवाकः]

[इति प्रवर्ग्यः]

[इति त्रयोदशः प्रपाठकः]

॥ इत्याग्निष्टोमिकः समाप्तः ॥

१. M क्तमि°, H क्तमि°, P काममि°.

[अथ चतुर्दशः प्रपाठकः]

[अथ याजमानान्निष्ठोन्निकप्रायश्चित्तम्]

त्रिस्त्रिदुन्दुभिमाघ्नन्ति प्रातरनुवाक उपाकृते^१ यत्रैतत् सवनीयस्य हविष्कृतमुद्गादयन्ति माहेन्द्रस्य स्तोत्रे धानासोमयाज्याया अनुवषट्कृते ॥१॥ एते त्रयः काला येषु नियुक्तमाहननम् ॥२॥ काममतोऽन्येषु ॥३॥ षट्स्वाघातयेदेषु चैव त्रिषु पूर्वयोश्च सवनसंस्थयोर्वसतीवरीषु च परिहृतासु ॥४॥ सायंप्रातः समिधोऽभ्यादधति ॥५॥ वपायां च हुतायाऽसवेशनीयायाश्चाहवनीये ह यजमाना अभ्यादधति, गार्हपत्य उ पत्नयः ॥६॥ न दीक्षितं बहिर्वेद्यभ्याश्रावयेत् ॥७॥ तद्वै खल्वाग्नीध्रस्यान्तर्वेद्यर्धं भवति बहिर्वेद्यर्धम् ॥८॥ तं वै यद्याग्नीध्रे वा पत्नीशाला(-या-)मभ्याश्रावयेन्न तेन बहिर्वेद्यभ्याश्रावितो मन्येत, अन्तर्घिष्णिय^२ हि स भवति ॥९॥ यदि त्वेनमतोऽन्यत्र सन्तमभ्याश्रावयेदुपहवमिच्छेत ॥१०॥ न दीक्षितं बहिर्वेद्यभ्यस्तमियान्नो अभ्युदियात् ॥११॥ तं यद्यभि वाऽस्तमियादभि^३ वोदियादेवमेवेच्छेत ॥१२॥ न दीक्षितं सन्तमभ्यस्तमियान्नो अभ्युदियात् ॥१३॥ तं यद्यभि वाऽस्तमियादभि वोदियादुपहवमेवेच्छेत ॥१४॥ न दीक्षितं च कृष्णाजिनश्चान्तरेण सञ्चरेरन् ॥१५॥ तस्यैतस्य कृष्णाजिनस्य यः सर्वरूपः शङ्कुष्ठः स्याद् यस्मि^४स्त्रयाणि लोमानि विद्येरञ्छुक्लानि^५ च कृष्णानि च बभ्रूणि च तं मेखलायां^६ बध्नीत तथा^७ हास्य सम्बन्धः स्याज्जुगुप्सेत् ॥१६॥ नो एवान्तरेण सञ्चरणान्न स कृष्णाजिनश्चक्रम्येत ॥१७॥ उन्मुच्य कृष्णाजिनमनुगुप्ते सन्धौ^८ वा कस्मि^९श्चिद्वा निधाय चक्रम्येत ॥१८॥ अथ(-नप)^{१०} उपस्पृश्य कृष्णाजिनं प्रतिमुञ्च्येत ॥१९॥ न शूद्रवर्णेन साक्षात्^{११} संवदेत् ॥२०॥ अथ^{१२} यदि साक्षात् संविविदिषेत्तत्र ब्राह्मणमन्तर उपवेश्य ब्रूयात् इदमित्थं प्रतिविचक्ष इति ॥२१॥ दीक्षोपसत्सु भूय इव ते तनुतरां

१. MHP उपकृते.

२. MHP वान्त^३.

३. MHP *रज्जुकानि. ४-४. MHP बध्नीतेऽथा; thus Ao IV. 204:101.4.

५. MHP सन्धे; thus gives Caland in small bracket (Ao IV. 204:101.6. ६. MHP om अपः ७-७. MHP संवेदाथ.

वाश्री०—२३

प्रसुतेनापरिमितेनापामर्थं कुर्वीत ॥२२॥ कामण्डलुका एवास्योपात्ताः
 स्युः ॥२३॥ तासामर्थं कुर्वीत ॥२४॥ तस्य यद्युद्वजितस्याप उपक्षी-
 येरन् नापोऽत्यन्ते स्युः, तत्र ब्राह्मणः स्याद्दीक्षितो वाऽदीक्षितो वा
 तं ब्रूयात् इतो मे दीदिहि इति ॥२५॥ कमण्डलुकादुपदीक्षितो
 दद्यादितरतोऽदीक्षितः ॥२६॥ अथ यदि तत्र न कश्चन स्यात् स्वयमेव
 स्थले तिष्ठन्नपां चाददीत ॥२७॥ तासामर्थं कुर्वीत न त्वेवापरिमितानाम्
 ॥२८॥ न दीक्षितः स्त्रियमोक्षेत ॥२९॥ तामु चेदीक्षेत नैनां निध्यातमोक्षेत
 ॥३०॥ यदि निध्यातमोक्षेत नैनां पराहण्यात् ॥३१॥ यदि पराहण्याद्
 यदूर्ध्वं नाभेस्तत्पराहण्यान्नावाञ्चस्, अमेध्यं तत् ॥३२॥ न परिम-
 श्नेनावकीर्णं मन्येत ॥३३॥ न स^१७सर्गमियात् ॥३४॥ स उ
 चेत्स^१७सर्गमियात् प्रायश्चित्तं कुर्वीत ॥३५॥ आख्यातमेव^२ प्रायश्चि-
 त्तम् ॥३६॥ तमु ते यथाकृत्यं मन्येर^३स्तथा कुर्युः प्र (वा)^४ ब्राजयेयुः
 पुनर्वा दीक्षयेयुः ॥३७॥ [१]

अथ यतरत् सस्यं^५ पच्येत यवानां वा ब्रोहीणां वा यदेनद्वा गाढं
 मन्येत ॥१॥ यदा मन्येत नवानामेव ता ऊर्ध्वं^६ हविष्कुर्वन्ति न पुरा-
 णानाम् ॥२॥ अथ प्रातःसवनीयानां नवानां ग्राहयेत् सर्वान्वाजुसवनम्
 ॥३॥ तेऽत ऊर्ध्वं यथा कृताग्रयण एवं मन्येरन् ॥४॥ अथ यदि
 षष्टिकमिश्रं सस्यं पच्येत यथा पञ्चालेषु षष्टिकैरेव यजेत महाब्रोहीणां
 प्राक् तत^७ ऊर्ध्वं महाब्रोहिभिः ॥५॥ यदि तथा न विद्येत षष्टिकैरप-
 र्यवेतसस्यैर्यजेत ॥६॥ यदि तथा न विद्येत षष्टिकैरपि पर्यवेतसस्यैर्यजेत
 ॥७॥ यदि तथा न विद्येत महाब्रोहिभिरपर्यवेतसस्यैर्यजेत ॥८॥ यदि
 तथा न विद्येत महाब्रोहिभिरपि^८ पर्यवेतसस्यैर्यजेत ॥९॥ यदि तथा
 विद्येत यवैरपर्यवेतसस्यैर्यजेत ॥१०॥ यदि तथा न विद्येत यवैरपि
 पर्यवेतसस्यैर्यजेत ॥११॥ श्रेयो यज्ञादित्याहुः ॥१२॥ स तु यवानां परि-
 वापेणैवो वाऽप्सुव्रन्मन्येत ॥१३॥ सर्वान्वा यवानां ग्राहयेयुः ॥१४॥
 अशुक्लास्तुर्यज्ञियाः शु(क्ला यज्ञिया) भवन्ति ॥१५॥ सर्वान् वर्णानन्यतस्तु

१. MHP 'दीक्षितो. २. MHP 'चोद'. ३. H वराहण्या, P वरापण्या.
 ४. MHP 'नेत्ताव'. ५. P oms. ६. MHP 'ह्यानमेव. ७. MHP
 om. ८. MHP do not give any sign of the ending of patal.
 ९. P सर्व. १०. MHP त. ११. M 'भिरपर्यं.

दोक्षितोऽभिवदेदाचार्यं पितरं ज्यायां^१ सं भ्रातरं^२ राजानम् ॥१६॥
 अथ यदि द्वौ दोक्षितौ स्यातामोपसदो^३ दोक्षितमभिवदेत् सुन्वन्नोपसदः
 सात्रिकमाहीनकमैकाहिकः ॥१७॥ अथ य(-दि.....) या चेतरे (.....)
 वयसमेनयोः स्यादपि वा यथापुरुषम् ॥१८॥ न धावेत् ॥१९॥ ^३न गायेत्^४
 ॥२०॥ न यानमधिरोहेन्न नावम् ॥२१॥ न प्रतिवेशं ग्राममियात् ॥२२॥
 नामनोजमनुचरेत् ॥२३॥ स उ चेदमनोजमनुचरेदुदकेन तृणान्यभ्युक्ष्य
 तेषु पादौ (प्रक्षिपेत् ॥२४॥ न नर्माभिजा-)येत दोक्षितः ॥२५॥ स उ
 चेन्नर्माभिजायेतापिगृह्य स्मयेत् यथाऽस्य दन्तात् न पश्येयुः ॥२६॥ न
 कण्डूयेत दोक्षितः ॥२७॥ स उ चेत्कण्डूयेत् कृष्णविषाणया कण्डूयेत् यथा-
 ऽस्य न रुधिरमुत्पतेत् ॥२८॥ न क्रुध्येद्दोक्षितः ॥२९॥ स उ चेत् क्रु(-ध्येन्न
 दण्डं व-)घ्नीयात् ॥३०॥ यदि दण्डं बघ्नीयात् प्रायश्चित्तं कुर्वीत ॥३१॥
 त्वमग्ने व्रतपा असि इत्याहवनीयमुपतिष्ठेत् ॥३२॥ कैशिनोभिरादित्यम्
 नमस्त आदित्य त्वं दोक्षितोऽसि स दीक्षमाणानां तेज इन्द्रियं वीर्यं यश आदत्ते ।
 सेवा मम दीक्षमाणस्य तेज इन्द्रियं (वीर्यं यश आदत्ते इति ॥३३॥ अन्त-)
 वेदि गृह्यमग्निं च गृह्णीरन्^५ ॥३४॥ यदि ज्वलसंपर्कः स्याद्यत्रैतदग्नीच्छा-
 लाकान् विहरति तन्नेष्टुश्च धिष्णियं ब्राह्मणाच्छ^६सिनश्च गृह्णीरन्
 ॥३५॥ तौ ज्वल्यमानावासीरन्मार्जालीयं^७ तृतीयम् ॥३६॥ नादोक्षितोऽ-
 न्तर्वेदि ग्राम्यमशनमश्नीयात्^८ ॥३७॥ न दोक्षितो बर्हिर्वेद्यश्नीयात् ॥३८॥
 उग्रम् (हैवा-)स्य शासनस्याशनम् ॥३९॥ न सदोऽध्यश्नीयुरन्यद्राजा^९
 च ब्राह्मणश्च ॥४०॥ यदि तेषां कञ्चित् पुरोडाशशकलं लभेरन् न तेन
 सदोऽध्यशितं मन्येरन् ॥४१॥ [२]

अथेषामशनानशनम्—किमश्नीयुः किं नाश्नीयुरिति ॥१॥ उक्तमेषां
 दीक्षोपसदो यत्त्वशनानशनम् ॥२॥ अथ यत् प्रसूते सर्पिरशनः स्यादित्याहुः ।
 स यत्सर्पिरशनो दीक्षितव्रतो स्याद्यथा तथा च व्याहरेद् इत्थं भविष्यतीति,
 तथा हैव स्यात् ॥३॥ तत्त्वदमनुशरोरं तेजस्तत्तेन दुष्पानम् ॥४॥ उत्तरे-
 णेडाभिः सर्पिर्मिश्रास्तिष्ठेयुः^५ ॥५॥ तिस्रो ह पुरोडाशेडा पश्चिडाऽऽज्येडा^६

१. P स्यातां मोप°. २-२. P oms. ३. MHP लक्ष्मीरन्. ४. MHP
 °मानाद्वासीरश्मा°. ५. MHP °मशनन्नाश्नी° ६. MHP °रक्षाच्च.
 ७. MHP सस्त्वश°. ८. P सीर्षमि°. ९. MHP कोपश्चिडालका.

स्युः ॥६॥ अलंकृवाणा यदि तथा नो सहेरन् पुरोडाशभक्तिः पांशवभक्ति-
रित्येतदपात्तं^७ स्यात् ॥७॥ अभिमृदितमत ऊर्ध्वम् ॥८॥ अनोदनमशनीया-
दीक्षितः ॥९॥ स उ चेदोदनमशनीयादशिशिषेदुख्यमभ्यसौ पाचयेत् ॥१०॥
कामं वा शततिभ्यां कृत्वा तथा सर्पिर्यूषयाऽशनीयात् ॥११॥ न सकूदकं
पिबेत् ॥१२॥ उदश्चिद्वैव पिबेत् ॥१३॥ सकून्वोप्याश्वत्थ(?)शलाका-
भ्यामुपमथ्य^१ पिबेत् ॥१४॥ अङ्गुल्याभ्यां वा पर्णसे(-न)^२ वोपमथ्य पिबेत्
॥१५॥ 'अरणि(?)शकलाभ्यां मन्थमुपमथ्य पिबेत् ॥१६॥ सुवर्णमयीभ्यां
वा रजतमयीभ्यां वोपमथ्य पिबेत् ॥१७॥ न क्षीरमशनीयादीक्षितः ॥१८॥
स उ चेत् क्षीरमशिशिषेन् महता क्षीरपात्रेण मैत्रावरुणं ग्रहं श्रीणीहि
इत्यध्वर्युर्यजूरूपात् कामं पयु^३(-द-कस्य^४ द्रप्समवधाय दधि इति
वदन्नशनीयात् ॥१९॥ अथ 'येषां केषाञ्चिद् व्याधिर्विद्यादेव'^५ क्षीरं कृत्वा
पुरोडाशमयीं यवागू^७ श्रपयेत् ॥२०॥ ता^७ सर्पिमिश्रामशनीयात्
॥२१॥ [३]

अथेषामशनकालाः ॥१॥ स यानि लघून्यहानि महाह्ने सन्तिष्ठते
नारुद्धमशनं च बहिर्वेदिचर्या चापर्यस्तमय एवैतदुभयमारुह्यते ॥२॥ अथ
यानि गुरुण्यहान्यस्तमिते सन्तिष्ठन्ते नारुद्धमशनं च बहिर्वेदिचर्या चा^{५५}
वसतीवरीणां परिहरणात् ॥३॥ वसतीवरीष्वेतत्परिह्रियमाणसूभयमनु-
रुध्यत आ प्रातरनुवाकात् ॥४॥ प्रातरनुवाकप्रभृति^६ पुनरारुध्यत आ
प्रातःसवनीयायै पुरोडाशेडायै ॥५॥ तत ऊर्ध्वं प्रसूयत आ ब्राह्मणाच्छ^७-
सिनः स्तुतशस्त्राभ्याम् ॥६॥ अच्छावाकस्य स्तुतशस्त्रप्रभृति पुनरारुध्यत
आ माध्यन्दिनीयायै पुरोडाशेडायै^८ ॥७॥ तत ऊर्ध्वं प्रसूयत आ ब्राह्मणा-
च्छ^७सिनः स्तुतशस्त्राभ्याम् ॥८॥ अच्छावाकस्यैव^९ स्तुतशस्त्रप्रभृति पुन-
रारुध्यत आ तार्तीयसवनीयायै पुरोडाशेडायै ॥९॥ तत ऊर्ध्वं प्रसूयत आ

-
१. MP वाध्वस्यन्नशलाकाभ्यामधमुप, H 'स्वन्तशलाकाभ्यामजमुपगम्य.
२. MHP पर्णसे. ३. MH₁ अथेति for अरणि. ४. MHP पयु^३क्तस्य.
५-५. MHP येषां किञ्चिद्व्याधिर्वि^०. ६. MHP do not give any
sign of ending of the pātala. ७. MH सा. ८. MHP ^०प्रभृत.
९. P पुरोडाशायै. १०. MHP ^०वाकान्यैव.

सऽस्थायै' ॥१०॥ अत्र 'संमिन्नं न दीक्षितमभिवर्षेत्' ॥११॥ (अथ यद्येन-
मभिवर्षेत्)' उन्वतीर्वलं घत्त इत्येतद्यजुजपेत् । 'ओजो घत्त बलं घत्तोजा
स्थ बलदा मा मे=धिष्ट इति ॥१२॥ अथ यद्येनमभिवर्षयिषेत् स्वेद-
परीतो वा दीर्घसत्रे रजसा वा परिप्लुतः शरणे कृष्णाजिनं कृत्वा यथाऽ-
सावन्तरेण(?) संचरेरन् ॥१३॥ नाहवनीयस्य भस्म कर्षयन्नासीत् वि वा
शकलं भिन्धात् ॥१४॥ न सन्धावेत् ॥१५॥ काममापयेत् ॥१६॥ अथ
प्रपद्योपहतकृष्णाजिनं प्रतिमुञ्चोत् ॥१७॥ जपत्येवेतद्यजः ॥१८॥ न
सुहितः स्यान्न प्रष्टोलाऽग्यीत् ॥१९॥ स 'यदन्धोऽहं न सुहितः
स्यान्न' प्रष्टोलाऽग्यीत्, नास्य रेतः स्कन्देदिति ॥२०॥ अस्कन्ददध्यो
एवैषा परिवार्हतस्य चेत् स्वप्सु स्कन्देत् यन्मे अस्य पयसः परितपिष^१ ।
'अग्निहोत्रं चैव' सोमेन तदपां पुनराददे । यदन्नमद्यते^२ सायं न तत्
प्रातः क्षुधोऽवति । सर्वं तदस्मान्मा हि^३सीर्नहि तद् ददशे दिवा इति ॥२१॥
न षोव्येद् दीक्षितः ॥२२॥ स उ चेत् षोव्येद् यदत्रापि^४ रसस्य मे (निर-)
ष्टविषयमस्तुतम्^५ 'अग्निष्टोमः सोमः' पृथिवी पुनरात्मन्^६ दधातु मे इति जपेत्
॥२३॥ न छर्दयेत् ॥२४॥ तमु चेच्छर्दिकः विन्धाद्यथाशकं दिधारयिषेत्^७
॥२५॥ अथ यदि शक्नुयाद्धारयितुं चात्वालं वा जघनेन गार्हपत्यं वा
परिधिं कृत्वा छर्दयेत् ॥२६॥ तद् गुहा^८ कुर्यात् ॥२७॥ अथाप आचम्ये-
तमेव जपं जपेत् ॥२८॥ अथ (यदि न)^९ शक्नुयाद्धारयितुं त्वरमाण
आद्रुत्य चात्वालं वा जघनेन^{१०} मार्जालीयं वा परिधिं कृत्वा छर्दयेत्
॥२९॥ तद् गुहा कुर्यात् ॥३०॥ अथाप आचम्येतमेव^{११} जपं जपेत् ॥३१॥

१. MH सर्वगं स्थाय. २-२. MHP संमिन्नं न दीक्षितं P संमिन्न मं].
३. MHP om. ४. MHP संचायेत्. ५. MHP Ao (IV.105:103.2)
यदन्धोऽहमनुहिताभ्यां न. ६. Cf Āp ŚS X.13.10 :] परीतोषात्तर्पिष;
KŚS XXV.11.22 : परीतोषात्तर्पिषः; VWC corrected as परीतोषादु-
र्पितः. ७-७. Cf ĀpŚS X.13.10 : अग्निहोत्रमिवः न. Cf ĀpŚS X.
13.10 : तदहं. ९. MHP 'द्याते. १०. MHP यत्रापि. ११-११. MHP
अग्निष्टोम. १२. MHP 'रात्म. १३. M निधा'; thus Ao IV.205:104.2.
१४. MHP गुहा; thus Ao IV.205:104.3. १५. MHP wrongly
repeat the text यथाशक्निधारयिषेत् after the broken text. १६. M
जघने. १७. MHP आचम्य तमेव.

अथ यदि न शक्नुयादाव्रजितुं तदेव छर्दयेत् ॥३२॥ परिखाय पर्णसेनं
 उपनह्य चात्वालं वा ज-(घनेन मा-)जलीयं वा=तद् गुहा^१ कुर्यात्
 ॥३३॥ अथाप आचम्यैतमेव जपं जपेत् ॥३४॥ अथ यदि (न) शक्नु-
 यादाहुतुं तदेव तद् गुहा कुर्यात् ॥३५॥ अथाप आचम्यैतमेव जपं जपेत्^२
 ॥३६॥ अथ यद्येषां कश्चिदुपतापो^३ विन्धाद्विसंस्थितसञ्चरेणं
 नीत्वाऽऽग्नीध्रे भिषज्येत ॥३७॥ तमभिमृशेत् परीमं परि ते ब्रह्मणे देहि^४
 ॥३८॥ [४]

ब्रह्म परिददातु (दे-)वताभ्यः । वषट्कारस्त्वामिरक्षतु सह विश्वेदेवैः;
 वसव एतद्वः^१ प्रातःसवनं तद्रक्षध्वं=तद्वो माऽभ्यवच्छेत्; रुद्रा एतद्वो
 माध्यन्दिनं^२ सवनं तद्रक्षध्वं=तद्वो माऽभ्यवच्छेत्;^३ आदित्या एतद्वस्तृ-
 तीयसवनं तद्रक्षध्वं=तद्वो माऽभ्यवच्छेत् इति ॥१॥ आशास्य यदगदः स्यादित्ये-
 वमे-(व जपे-)त् ॥२॥ स उ चेदग्निमानं^४ नोयान् मनुष्यो वै यत्रैत-
 दध्वयुर्वसतीवरीष्ववनयति चात्वालस्यान्ते तासां विषाविषारमुप^५ संगृह्य
 पाणिना वा चमसेन^६ वाऽऽहृत्यानुषिच्यात् आपः^७ प्रजापतिर्यज्ञाय^८
 प्राणस्य दोषं न मज्जसि इति^९ ॥३॥ स यदि ह वोतासुरिक्^{१०} स्याद्देक्षित-
 व्रती न गा प्राणस्येत्याहुरा स^{११}स्थायया इति ॥४॥ स उ चेत्
 प्रेयान् मनुष्यो वै रोहित एनं चर्मण्यवधाय^{१२} मौञ्ज्या रज्ज्वाऽवबध्या-
 मिधायान्तरा^{१३} चात्वालोत्करौ निकृष्योत्तरेणाग्नीध्रमपरेण शालां
 दक्षिणं वेद्यन्तमुपकर्षयन्ति ॥५॥ अथास्यारणी^{१४} आदाय सर्वेभ्योऽग्नि-
 भ्योऽङ्गारासिर्वत्यं तूष्णीं^{१५} समारोपयेत्^{१६} ॥६॥ नैतानप्यर्जयेयुः ॥७॥

१. MHP पर्णसेवन. २-२. MHP वातगुदां; text between वा and
 तद् is abridged (Cf above S 29-30), but MHP do not give the
 sign of abridged text. ३-३. P oms. ४. MHP कश्चिदुपविद्वन्याद्विं.
 ५. Cf ĀpŚS XIV.20.7. ६. MHP एतवः. ७-७. MP रुद्राः एतद्वः;
 H oms. ८. M चेदग्निमानं. ९. MHP विषाविषां. १०. MHP चमासने;
 thus Ao IV.205:105.3, ११. MHP अपः. १२-१२. Cf ĀpŚS
 XIV.21.1 : आपः प्रजापतेः प्राणा यज्ञस्य भेषजमिति; KŚS XXV.13.25 :
 आपः प्रजापतिर्यज्ञो यज्ञस्य भेषजमसीति. १३-१३. MP हापीतापुं, H मयादि-
 हापीतासु; thus Ao IV.205:105.4. १४-१४. MH मौञ्ज्यारज्जावध्या-
 मिधायान्तरा [H 'मिधा], P मौञ्ज्यरंजावधमिधायान्तरे. १५. MHP अथ ये
 अस्था^{१६}. MH सममारो, P ससमारो.

नानुगच्छेयुः^१ ॥ ८ ॥ तेऽनुन्यायमरणी मथित्वा^२ विहृत्य वा ॥९॥ विहृत्यैवैनं दहन्ति ॥१०॥ तत्त्रिराद्रवणमवोक्ष्य^३ सञ्चित्य कुम्भ ओप्य दक्षिणे वेद्यन्ते निखनन्ति ॥११॥ स तथा शयत आ महाव्रतीयात् ॥ १२ ॥ अथ महाव्रतीयेऽहन्नाह उद्धरतनम् इति ॥ १३ ॥ तमपरेण मार्जालीयं दक्षिणेन सदः परिश्रयन्ति ॥१४॥ स तथा शयत ओदयनीया-दतिरात्रात्^४ ॥१५॥ स यत्रावभृथमवयन्ति^५ तदेनं ब्रह्मबन्धुरादाया-नुन्यायमेति ॥१६॥ स^७ स्थितायामवभृथेष्टयामद्भिरभ्युक्ष्य यत्र निधातव्यं मन्यते तन्नदधाति ॥१७॥ इति न्वपचितस्याहिताग्नेः ॥१८॥ अथातोऽनपचितस्यैवाहिताग्नेः ॥१९॥ एवमपचितेनाहिताग्निनाऽप्येति यदैवैनं बहिवेदि दहन्ति ॥२०॥ अथान्यत् सर्वं^७ समानम् ॥२१॥ अथातोऽनपचितस्यैवाहिताग्नेः ॥२२॥ एवमेवापचितेनाहिताग्निनाऽप्येति यदैवैनं ग्राम्येणाग्निना दहन्ति^८ ॥२३॥ अथान्यत् सर्वं^७ समानम्^९ ॥२४॥ अथातो गृहपतिरेव प्रेतस्य ॥२५॥ एवमेवापचितेनाहिताग्निनाऽप्येति यदैवैन-मग्नेण^{१०} मार्जालीयं दक्षिणेन हविर्धाने दहन्ति ॥२६॥ अथान्यत् सर्वं^७ समानम् ॥२७॥ अथातो गृहपतिश्चेतरेषां प्रेयादुत्तिष्ठेयुरेव ॥२८॥ ^{११}नागृहपतिकाः सुनुयुः^{११} ॥२९॥ ^{१२}स योऽस्यात्र^{१२} ज्ञातिः स्यात् पुत्रो वा पौत्रो वा भ्राता वा ^{१३}तं तमस्मिन्नायतने^{१३} दीक्षयेयुः ॥३०॥ स यद्यनाहि-ताग्निः स्यादेवोपदीक्षायां^{१४} ^{१५}तं तं^{१५} तावत्तेन सञ्जानीरन् ॥ ३१ ॥ अथ सोऽग्नीनाघाय दर्शपूर्णमासावारभ्य समन्ताभ्यामिष्ट्वा त्रेवाऽनुप्र-किरेत् ॥३२॥ अध्वर्यवं एनं पूर्वेषु कर्मसु ह्वयेरन् ॥३३॥ तेन वा तत ऊर्ध्वं गृहपतिका^{१६} सुनुयुः ॥३४॥ यद्यु ^{१७}न सुनुयुरुत्तिष्ठेयुरेव^{१७}

१. H oms. २-२. MH स्थेनुन्यायमरणी मत्वा [H °मत्वा].
 P तेनुन्यायामरणीयत्वा. ३. MHP °राद्रण°. ४-४. MHP अत्रा
 महाव्रतीये ये ह ब्राह्मोद्ध°. ५. M ओदयनीया. ६-६. संयत्ताव°.
 ७. MHP एकमेवा°. ८. MHP दहति. ९. MHP repeat
 अथातो = समानम् (S 19-21) after समानम्. १०. MHP यवनमग्नेण.
 ११-११. MH °पति तास्सा सुनुयुः १२-१२. MHP स योऽस्यात्र [HP
 °स्यात्रा]. १३-१३. MHP तमतमस्मि°. १४. MHP दीक्षाणां.
 १५-१५. MP तन्त, H दन्त्रा. १६. MHP °पतिना. १७-१७. MH यद्यु
 न स्युस्ति°, P नस्स्युस्तिपति.

॥३५॥ नागृहपतिकाः सुनुयुः ॥३६॥ तेऽत एव यथाप्रसृप्तं^१ विसृप्य^२
चात्वाले कृष्णविषाणां प्रास्य यत्रापस्तद्यन्ति ॥३७॥ अथ कृष्णाजिन^३
शंकुष्ठैरपः प्रयुवन्ति इन्द्रियाज्यैष्ठ्याच्छ्रंष्ट्यान्मा^४ योषम् इति ॥३८॥
कृष्णजिनशंकुष्ठैरपः प्रयुत्यानिमग्नाः^५ स्नात्वोदायन्ति ॥३९॥ तेषां
येऽनाहिताग्नयो भवन्ति स्व^७ स्वं कृष्णाजिनमादाय यथार्थं यन्ति ॥४०॥
अथ य आहिताग्नयो भवन्ति स्व^७ स्वं कृष्णाजिनमादायाभ्यध्व-^६
समिध आदाया(-ख-)रौ प्रपद्य तत्समिध (उ-)त्थिताहुतीश्च जुह्वति
॥४१॥ आहवनीये ह यजमाना अभ्यादधति गार्हपत्य उ पत्नयः ॥४२॥
अथ गार्हपत्य उत्थिताहुतीजु^७ह्वति इन्द्रियं ज्यैष्ठ्यं^७ श्रंष्ट्यं^७ मह्यमग्निर्दधातु
इति ॥४३॥ अथात्रैवानूरम्बेण चरित्वा मैत्रावरुणीं वशामालभन्ते ॥४४॥
तथा प्रसिद्धं चरित्वा पृथगुदवस्यन्ति ॥४५॥ पृथगुदवस(-या-)ग्निशेषान्
समाहृत्य हविर्घानि आखरे दहन्तीत्यु वावैतद् ॥४६॥ अथेय^७ स^७
स्थितिः ॥४७॥ यत्स^७स्थमेवैतदहः स्यात् तत् स^७स्थाप्य पत्नी-
संयाजान्तं कर्म कृत्वा प्रसिद्धं साम्नाऽवभृथं यन्ति ॥४८॥ अथ कृष्णा-
जिनशंकुष्ठैरपः प्रयुवन्ति ॥४९॥ अनिमग्नाः स्नात्वोदायन्ति ॥५०॥ तेषां
ये^७=होत्राणि जुह्वति ॥५१॥ [५]

[इति याजमानाग्निष्टोमिकप्रायश्चित्तम्]

[इति चतुर्दशः प्रपाठकः]

१. MP प्रसृप्तं; thus Ao IV. 204 : 101.8. २. MHP
निसृप्य; thus Ao IV.204 : 101.9. ३. MHP °जिनं. ४. MP
इन्द्रियं ज्याच्छ्रंष्ट्यान्मा [P °च्छ्रेष्ठा], H इन्द्रियं स्याच्छ्रंष्ट्यान्मा. ५. MHP
प्रयुवत्यनिमग्न; thus Ao IV.204 : 101.11. ६. P °याम्यध्या.
७. P तथैतत्. ८. MHP abr; see above S.40-41.

अथ पञ्चदशः प्रपाठकः

[अथ परिच्छेपः]

[स्त्री-शान्तिकर्म]

(अग्निरेतु प्रथमो देवतानां सोऽस्मै प्रजां मुञ्चतु मृत्युपाशात् ।
 त-) दय^१ राजा वरुणोऽनुमन्यतां यथेय^२ स्त्री पौत्रमघं न रोदात् स्वाहा ॥१॥
 इमामग्निस्त्रायतां गार्हपत्यो वरुण एना^३ राजाऽभिरक्षतु ।
 अशून्योपस्था जीवतामस्तु माता पौत्रमानन्दमभि प्रबुध्यतामिय^४ स्वाहा ॥२॥
 माऽस्यै गृहे (यातुधाना आविक्षन्मेयं विलूनकेशी रुदत्युरु आ वधिष्ट ।
 अशून्योपोस्-) था = मिय^५ स्वाहा ॥३॥
 माऽस्यै प्रजां यातुधाना आविक्षन्मेयं विलूनकेशी रुदत्युरु आ वधिष्ट ।
 अशून्योपस्था = मिय^५ स्वाहा ॥४॥
 देवकृतं ब्राह्मणं कल्पमानं तेन हन्मि योनिषदः^६ पिशाचान् ।
 क्रव्यादो मृत्यूनधरात् पादयाभि दीर्घमायुस्तव जीवन्तु पुत्राः स्वाहा ॥५॥
 स्तनंधया^७ (-न्स्ते पुत्रान् सविताऽभिरक्षतु ।
 आ वाससः परिधानाद् बृहस्पतिर्विश्वेदेवा) अभिरक्षन्तु सर्वतः स्वाहा ॥६॥
 'विन्दप्रजस्तां पौत्रमर्त्यं पाप्मानमुत वाऽघम् ।
 शोष्णः स्रजमिवोन्मुच्य द्विषद्भ्यः प्रतिमुञ्चामसि स्वाहा ॥७॥
 अग्ने प्रायश्चित्ते^८ त्वं देवानामसि प्रायश्चित्तिः ।
 याऽस्यै तनूः^९ पतिघ्नो पशुघ्न्यस्यै^{१०} तां करोमि स्वाहा ॥८॥
 (वायो प्रायश्चित्ते)^{११} त्वं देवानामसि प्रायश्चित्तिः ।
 (याऽस्यै तनूः पति-) घ्नो पशुघ्न्यस्यै^{१२} तां करोमि स्वाहा ॥९॥
 आदित्य प्रायश्चित्ते^{१३} त्वं देवानां = तां करोमि स्वाहा ॥१०॥
 वरुण प्रायश्चित्ते^{१४} = तां करोमि स्वाहा ॥११॥
 'या ते शीर्षन्नलक्ष्मीः केशेषु या च पापिका ।
 अग्निस्तां जातवेदा अलक्ष्मीमपहन्तु स्वाहा ॥१२॥

१. MHP योनिष्टदं. २. MH 'वयन्तं. ३. MP निन्दप्र°. ४. MHP 'श्चित्ति. ५. MHP तनू. ६. MHP 'घ्नन्यस्यै. ७. MHP om. ८. MHP पशुघ्नयन्यस्यै. ९. MHP ins आ before या.

या ते मूर्धन्नलक्ष्मीर्मस्तिष्के या च पापिका ॥१३॥
 या ते (मस्तकेऽलक्ष्मी-) ललाटिकायां या च पापिका ॥१४॥
 या तेऽक्षियोरलक्ष्मीः पक्ष्मेषु या च पापिका ॥१५॥
 या ते नासिकयोरलक्ष्मीः प्राणे या च पापिका ॥१६॥
 या ते कर्णयोरलक्ष्मीः श्रोत्रे या च पापिका ॥१७॥
 या ते मुखेऽलक्ष्मीरोष्ठयोर्यां च पापिका ॥१८॥
 या ते दन्तेष्वलक्ष्मीर्जिह्वायां या च पापिका ॥१९॥
 या ते (ह-)न्वोरलक्ष्मीः 'कम्बुवोर्यां च पापिका ॥२०॥
 (या ते.....) योरलक्ष्मी (.....) या च पापिका ॥२१॥
 या ते ग्रीवास्वलक्ष्मीः पृष्ठिषु या च पापिका ॥२२॥
 या तेऽसयोरलक्ष्मीर्बाहुवोर्यां च पापिका ॥२३॥
 या ते जङ्घयोरलक्ष्मीर्हस्तयोर्यां च पापिका ॥२४॥
 या तेऽङ्गुलीष्व (-लक्ष्मीर्न-) खेषु या च पापिका ॥२५॥
 या ते स्तनयोरलक्ष्मीर्हृदये या च पापिका ॥२६॥
 या ते पार्श्वयोरलक्ष्मीरनूके या च पापिका ॥२७॥
 या ते उदरेऽलक्ष्मीर्नाभ्यां या च पापिका ॥२८॥
 या ते श्रोण्योरलक्ष्मीरुपस्थे या च पापिका ॥२९॥
 या ते 'सक्थिनोरलक्ष्मीरूख्वोर्यां च पापिका ॥३०॥
 या ते जान्वोरलक्ष्मीर्जङ्घयोर्यां च पापिका ॥३१॥
 या ते 'गुल्फेष्वलक्ष्मीः पादयोर्यां च पापिका ॥३२॥
 या तेऽङ्गुलीष्वलक्ष्मीर्नखेषु या च पापिका ।
 अग्निस्तां जातवेदा अलक्ष्मीमपहन्तु स्वाहा ॥३३॥
 या ते तनूरपघ्नीं^१ जारघ्नीं तां करोमि ते ।
 शिवा नः शन्तमा भव क्षुरपविजरिभ्यः ॥३४॥
 असौ त्वमस्यसावहं तावेहि संभवाव स^२७^३ रेतो दधावहै ।
 पुं^४से पुत्राय वेत्तवै रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय ॥३५॥

१. MHP ओष्ठे या. २. MHP गंबुवो°. ३. M लक्ष्मीवृ°ष्टि°. ४. M स्थिजोर°, P °स्थिणोर°, H स्थिनोर°. ५. MHP °लक्ष्मीं कुख्वो°. ६. HP कुल्फे, M कुल्फेष्व°. ७. MHP तनूमप°. ८. MH give the sign of broken text between सं and रेतो.

आ तिष्ठेममश्मानमश्मेव त्व थरा भव ।
 प्रमृणोहि दुरस्यून् 'सहस्व पृतनायतः' ॥३६॥
 विश्वा उत त्वया वयं धारा उदन्या इव ।
 अतिगाहेमहि द्विषः ॥३७॥
 इमाँल्लाजानावपामि समृद्धिकरणान् मम ।
 तुभ्यं च (सँव-)ननं तदग्निरनुमन्यतामयम् ॥३८॥
 इयं नार्युपब्रूतेऽनौ लाजानावपन्ती ।
 दीर्घायुरस्तु मे पतिरेधन्तां ज्ञातयो मम स्वाहा ॥३९॥
 प्रजापते यदस्य कर्मणोऽत्यरीरिचं = अश्मा भव=शरदः शतम् ॥४०॥
 अयमिन्तु पतिः^१ परि मेऽधा अयं^२ सूर्य इवाजनि ।
 अयं कुमारो जरां धयतु सर्वमायुरेतु ।
 तस्मै स्तनौ प्रप्यायस्वायुर्वर्चो यशो बलम् ॥४१॥
 अपेहि निऋते = यज्ञस्योपवीतिनोऽपव्ययामि^३
 दीर्घायुत्वाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय
 सर्वेषां देवानामाधिपत्याय यशसे ब्रह्मवर्चसाय त्वा ॥४२॥
 इयं दुरित्राण्यपबाधमाना शर्म वरूथं पुनती न आगात् ।
 प्राणापानाभ्यां बलमावहन्ती प्रिया देवानां^४ सुभगा मेखलेयम् ॥४३॥
 ऋतस्य गोप्त्री तपसः परस्पी घ्नती रक्षः सहमाना अरातीः ।
 सा नः 'समन्तं पर्येहि' भद्रे^५ गोप्तारस्ते मेखले मा रिषाम ॥४४॥
 मित्रस्य चक्षुर्धरुणं बलीयस्तेजो यशस्वि^६ स्थविरं^७ समिद्धम् ।
 अनाहनस्यं वसनञ्चरिष्णुः परीदं वाज्यजिनं दधेऽहम्^८ ॥४५॥
 अग्निष्ट आयुः प्रतरं^९ दधात्वाग्निष्टे पुष्टिं प्रतरां कृणोतु ।
 इन्द्रो मरुद्भिरिह ते दधात्वादित्यस्ते वसुभिः सन्दधातु ॥४६॥
 या अकृन्तन्नवयन् या अतन्वत^{१०} याश्च देवीरन्तानभितो ददन्थ ।
 तास्त्वा देवीर्जरसा संव्ययन्त्वायुष्मानिदं परिधत्स्व वासः ॥४७॥

- १-१. M सहस्वलतना°, P. सहस्व ऋतना°, H सह खलतना°.
 २. MP पितुः. ३. M 'स्योपवीतेनोप', H 'वीतिनो व्यया', P 'वीति-
 नोपव्य'. ४-४. MH सुमन्तं पर्येहि, P समन्तमनु परीहि. ५. HP add
 गोप्त्रे after भद्रे. ६. M यशस्वी. ७. MP दधेयं. ८. MHP प्रतरां.
 ९. M अतन्वा.

परिधत्त धत्त वाससैनं शतायुषं कृणुत दीर्घमायुः ।
 बृहस्पतिः प्रायच्छद्वासः एतत्सोमाय राज्ञे परिधातवा उ ॥४८॥
 जरां गच्छासि परिधत्स्व वासो भवा कृष्टोनामभिशस्तिपावा ।
 शतं च जीव शरदः सुवर्चा रायश्च पोषमनु संव्ययस्व ॥४९॥
 परीदं वासो अधि धाः स्वस्तयेऽभूरापीनामभिशस्तिपावा ।
 शतं च जीव शरदः पुरुचीर्वसूनि चाय्यो विभजासि जीवन् ॥५०॥
 बृहस्पतिः प्राहिणोद्वास एतत्सोमाय राज्ञे परिधातवा उ ।
 तेन त्वा परिदधामि गतायुषाय ॥५१॥ [१]

[नामकरणम्]

मधुषो वाचमग्रभीदश्वस्य^१ (पुरुषस्य गोः ।
 ये) देवा ये^२ च यज्ञियास्तेषां वाचमग्रभीत् ॥१॥
 'भूर्भुव'चा^३ रसं त्वयि^४ दधामि व्रते दधामि^५ मधुषो धृतस्य ।
 वाच^६ सवित्रा प्रयतां 'मघोनीमायुष्मान् गुपितो देवताभिः ।
 शतं च जीव शरदः पुरुचीः ॥२॥
 यथा त्वमसि मेधया संभृतं तयेसं कृत्तिकामाविशः ॥३॥
 मधुषो वाच = भुवो यजुषा^७ रसं=विशः^८ ॥४॥
 मधुषो=सुवः साम्ना^९ रसं = विशः^{१०} ॥५॥
 मधुषो वाचमग्रभीदश्वस्य (पुरुषस्य गोः ।
 ये देवा ये च) यज्ञियास्तेषां वाचमग्रभीत्^{११} ॥६॥
 भूर्भुवः सुवरितिहासमाथर्वणं^{१२} वाकोवाक्यं गाथा नाराश^{१३}सीः ।
 ओं पुराणा(ना)^{१४} रसं त्वयि दधामि व्रते दधामि^{१५} मधुषो^{१६} धृतस्य ।
 वाच^{१७} सवित्रा प्रयतो मघोनीमायुष्मान् गुपितो देवताभिः । शतं
 च =माविशः ॥७॥ [२]

[मेघाजननम्]

उपहूतं मन उप मां मनो^१ ह्वयताम् ।
 उप^२ मां मनसस्पतिर्वेद(-मनु ब्रुवे स्वाहा ॥१॥

१. MHP ग्रभीत्...त्वस्य. २. MHP के. ३-३. MH भूर्भुव
 असन्त्वयि, P भूर्भुव आसन्त्वयि. ४. M दधामि. ५. MHP मघोनीः. ६. M
 विशं. ७. M 'ग्रभीः. ८. MHP 'थर्वणः. ९. M दधामि. १०. मधुषो^{१६}.
 ११-११. MP ह्वयतन्तामुम च, H ह्वयन्तं नामुम च, thus Ao.IV.2:32.

मरु-तो^१ युञ्जन्तु मे मनो यथा विश्वे देवाः युनक्तु मनसस्पतिः ।
 इन्द्रो युनक्तु मे मनो यथा वेदमनु ब्रुवे स्वाहा ॥२॥
 आ मां मेधा सुरभिर्विश्वरूपा हिरण्यवर्णा जगती जगम्याः ।
 ऊजं पयः पिन्वमाना घृतं च सा मां मेधा सुप्रतीका जुषताऽ स्वाहा ॥३॥
 मेधां म इन्द्रो ददातु = स्रजौ^२ स्वाहा ॥४॥
 (मेधां) मह्यमङ्गिरसो मेधां ससर्षयो दधुः^३ ।
 मेधामिन्द्रश्च विष्णुश्च मेधां धाता ददातु मे स्वाहा ॥५॥
 यन्मे मनसश्छिद्रं यद्वोत हृदयस्य मे ।
 बृहस्पतिस्तत्संघातवनूक्तस्यानिराकरणमनिशान्तस्य
 निशामनऽ स्वाहा ॥६॥
 यदग्ने तपसा तपो ब्रह्मचर्यमुपेयिम ।
 प्रिया श्रुतस्य भूयास्मायुष्मन्तः सुमेधसः^४ स्वाहा ॥७॥
 सदसस्पति = सिषऽ स्वाहा ॥८॥
 इमऽ स्तोम = वयं तव स्वाहा ॥९॥
 वाग्देवी ब्रह्मचोदन्यूक्सामयोर्यजुषां^५ च मामधिपतिं^६ करोतु
 स्वाहा ॥१०॥
 प्रजापते यदस्य कर्मणोऽत्यरीरिचम्^७ (= समधयित्रे स्वाहा)^८ ॥११॥

[३]

[पितृकर्म]

याः प्राचीः संभवन्त्याप उत्तरतश्च याः ।
 अद्भिर्विश्वस्य भुवनस्य धर्त्रीभिरन्तरन्यं पितुर्दधे स्वाहा ॥१॥
 अन्तर्दधे पर्वतैरन्तर्मह्या पृथिव्या दिवः ।
 दिग्भिरनन्ताभिरन्तरन्यं पितामहाद्ध्ये स्वाहा ॥२॥
 अन्तर्दधे ऋतुभिः सर्वैरहोरात्रैः ससन्धिकैः^९ ।
 मासैश्चार्धमासैश्चान्तरन्यं प्रपितामहाद्ध्ये स्वाहा ॥३॥

१. MHP ना. २. MHP give the sign of broken text between स्रजौ [MHP स्रजे] and स्वाहा. ३. MHP दधुः. ४. M समेधा, H स मेधास्. ५. MHP 'न्यूक्त्वामयो'. ६. MH माञ्चाधि, P माञ्जाधि.
 ७. P oms अत्यरीरिचम्. ८. MHP om. ९. P ससन्धिकैः कै.

यन्मे माता प्रलुलोभ चरत्यननुव्रता ।

तन्मे रेतः पिता वृङ्क्तामाभुरन्योऽव' पद्यता'७ स्वाहा ॥४॥

यन्मे पितामही प्रलुलोभ चरत्यननुव्रता ।

तन्मे रेतः पितामहो वृङ्क्तामाभुरन्योऽव' पद्यता'७ स्वाहा ॥५॥

यन्मे प्रपितामही प्रलुलोभ चरत्यननुव्रता ।

तन्मे रेतः प्रपितामहो वृङ्क्तामाभुरन्योऽव' पद्यता'७ स्वाहा ॥६॥

वहाज्यं जातवेदः पितृभ्यो यत्रैनान्वेत्थ निहितात्पराके' ।

आज्यस्य कूल्या उप तान् क्षरन्तु तीव्रा एषामाशिषः सन्तु कामैः' ।

ये' स्वधा हव्य'७ स्वधा नमः स्वाहा ॥७॥

वह वपां=मेदसः कूल्या=नमः स्वाहा ॥८॥

वहाज्ञं जातवेदः=नमः स्वाहा ॥९॥

ये चेह पितरो ये च नेह या'७च विद्य या'७श्च' न प्र विद्यः ।

अग्ने तान्वेत्थ यदि ते जातवेदस्तया प्रत्त'७ स्वधया मदन्तु

स्वधा=नमः स्वाहा ॥१०॥

(य-)'द्वः क्रव्यादमङ्गमदहल्लोकानयं प्रणयज्जातवेदाः ।

तद्वोऽहं पुनरावेशयाम्यरिष्टैरङ्गैः संभवथ पितरः स्वाहा ॥११॥

(स्वाहा पितृभ्यः) पितृभ्यः स्वधा' स्वाहा ॥१२॥

स्वाहा पितामहेभ्यः पितामहेभ्यः स्वधा स्वाहा ॥१३॥

स्वाहा प्रपितामहेभ्यः प्रपितामहेभ्यः स्वधा स्वाहा ॥१४॥

अग्नये कव्यवाहनाय स्वधा स्वाहा ॥१५॥

[४]

[उपव्याहरणम्]

अग्नीनाधास्ये ॥१॥

सर्वकामोऽग्नीनाधास्ये ॥२॥

स्वर्गकामोऽग्निहोत्र'७ होष्यामि ॥३॥

स्वर्गकामो दर्शपूर्णमासाभ्यां यक्ष्ये ॥४॥

स्वर्गकाम आग्रयणेष्ट्या यक्ष्ये' ॥५॥

१. MP 'MP' 'रन्योप'. २. MHP वराके. ३. MHP कामे. ४. MH मे. ५. MHP यां उच. ६. MH give the sign of abridged text between स्वधा and स्वाहा. ७. MHP give the sign of abridged text after यक्ष्ये.

स्वर्गकामश्चातुर्मास्यैर्यक्ष्ये ॥६॥

स्वर्गकामः पशुबन्धेन यक्ष्ये ॥७॥

स्वर्गकाम इष्टिपशुबन्धाभ्यां यक्ष्ये ॥८॥

स्वर्गकामः क्रतुमुखीय^७ होष्यामि ॥९॥

स्वर्गकामोऽग्निष्टोमेन यक्ष्ये ॥१०॥

स्वर्गकामः साग्निचित्येनाग्निष्टोमेन यक्ष्ये ॥११॥

सर्वकामोऽग्निं चेष्ये ॥१२॥

स्वर्गकामोऽग्निष्टोमेन यक्ष्ये ॥१३॥

स्वर्गकामो(ऽतिरात्रे-)ण यक्ष्ये ॥१४॥

पशुकामोऽप्तोर्यामिण यक्ष्ये ॥१५॥

स्वर्गकामः श्येनचितं चे(ष्ये) ॥१६॥

अहीनेऽहर्गणे वा यथाकामो यत्कामो वा यजे ।

तन्मे प्र ऋध्यतां तन्मे समृध्यतां तन्मे संवर्ततां काम इति ॥१७॥

अथत्विजां प्रतिवचनम्—

तत् ऋ-)^१ध्यतां, तत्ते समृध्यतां, तत्ते संवर्ततां काम इति ॥१८॥[५]

[स्वस्तिवचनम्]

वपे प्रवपे देवेन सवित्रा प्रसूतो ब्रह्मणा स^२शितोऽहम् ।

यानि म (इ-)त ऊर्ध्वं लोमानि तानि मे स्वस्तये सन्तु ॥ [६]

[पाप्मनो विनिघयः]

अश्मन्मे क्षुत् ॥१॥ (पर्वणि मे) मतत्ता ॥२॥ विद्युति मे स्मयः^३ ॥३॥ लोपायां^४
मे क्रन्दधिः ॥४॥ कोशे मे गन्धः ॥५॥ कुमा(-र्यां मेऽ-) ^५घा ॥६॥ क्रन्यायां म
आञ्जनाभ्यञ्जने ॥७॥ स्त्रीषु मेऽनृतम् ॥८॥ ब्रात्ये म इत्याः ॥९॥
राजन्ये मे पाप्मा^६ ॥१०॥ वैश्ये मे स्तेयम् ॥११॥ शूद्रे मे शीर्षकिः ॥१२॥
नेषादे मे हृद्रोगः ॥१३॥ अयोगुषु^७ म उदावर्तः ॥१४॥ तामन्येषु म आन्ध्यम्^८

१. Cf. BaudhŚS II.1:34.16-18. २. Cf. BaudhŚS II.5:40.1:स्मयशः. ३. Ibid II.5:40.1 : लोमायां. ४. Thus Ao. IV:3.11-12. ५. M पामा. ६. MHP अयोगुष्ठ, thus Ao IV: 3.14. ७. MHP आघ्यं; thus Ao IV: 3.15.

॥१५॥ विदेहेषु मे शीपदः^१ ॥१६॥ वह्निकेषु मे ग्लौः^२ ॥१७॥
 'वस्ते मे वध्या'^३ ॥१८॥ शय्या(-यां मे) स्वप्नः ॥१९॥ पृडाकौ^४ मे
 तन्त्रीः ॥२०॥ द्वीपी मे निष्टपत् ॥२१॥ शादू^५ ले मेऽन्तरामयः ॥२२॥
 उलूके^६ मे बलासः ॥२३॥ कोके^७ मे जृम्भः ॥२४॥ 'वृके मे क्षुत् ॥२५॥
 अश्वे मे घसिः ॥२६॥ सि०हे मे दौःष्वप्ययम्^८ ॥२७॥ वराहे मे मन्युः ॥२८॥
 हस्तिनि मे कैलास्यम् ॥२९॥ शुनि मे दुरि(-प्रम् ॥३०॥

अ-)घा ते^९ अहंतो गृहाच्छ्रियमभ्येम विश्वहा ।

अभूमानागसो^{१०} वयं पथेरिव व्यावर्तने ॥३१॥

प्र पाप्मानं नुदामसि शाश्वतीभ्यः समाभ्यः ।

यतो न पुनरायाति ॥३२॥

[७]

ब्राह्मणान् भोजयत ॥१॥ अश्वं गोपायत ॥२॥ संभारान् संनिधत् ॥३॥ [८]

यददश्चन्द्रमसि कृष्णं तदिहा(-स्तु सत्या) मे सन्त्वाशिषः । [९]

आधत्त पितरो गर्भं कुमारं पुष्करस्रजम् । यथेह पुरुषोऽसत्^{११} ॥१॥

कुक्कुटोऽसि मधुजिह्व ॥२॥

यज्ञस्याङ्गमङ्ग^{१२} सञ्चिनोम्यङ्गानि ते यज्ञे^{१३} प्रतिधीयन्ताम् ॥३॥

देवानां देव्येऽपि यजमानोऽमृतोऽभूत् ॥४॥

सं पर्वणि पर्वशो द(-ध्मो) अन्योऽन्यस्मै न द्रुह्यामः ॥५॥

सासि सुब्रह्मण्ये तस्यास्ते पृथिव्यामेकः पादोऽन्तरिक्ष एको दिव्येकः

समुद्र एकः परो रजसि ते पञ्चमः ॥६॥

'अग्नीञ्ज्योतिष्मतः कुक्षत ॥७॥ दीक्षित वाचं यच्छ ॥८॥ पत्नि वाचं

यच्छ = अग्नी = गृहपते वाचं यच्छ ॥९॥ पत्नि वाचं यच्छ ॥१०॥

स नः पितरं पितामहं प्रपितामहं बिभरत् सुवर्गे लोके पिन्वमानः

सुमनस्यमानः ॥११॥ इमं^{१४} समुद्रं = व्योमन् ॥१२॥ [१०]

कामः सत्यः सत्यः कामः कामे 'सत्यः सत्ये'^{१५} कामो अस्तु स्वाहा ॥१॥

१. MHP शिवदः, thus Ao ibid. २. M गो. ३-३. MHP वस्तेमेव
 वध्या. ४. MHP प्रदाकौ. ५. MHP Ao IV : 3.17 उले. ६. Cf.
 BaudhSS II. 5 : 39.8: वल्लोके. ७. MP. जम्भः. ८. MHP
 दौष्वप्ययम्. ९. MHP घाते. १०. MHP अभूम तमसो, thus Ao IV: 3.20.
 ११. MHP पितरो स्रजत्. १२. MHP यज्ञः. १३. MHP अग्नि. १४-१४.
 MHP सत्योमेयं.

कामः^१ कामः सत्यं सत्यं मनसः समृद्ध ।

समृध्यतां म इदं (मनः स्वाहा) ॥२॥

अश्विनौ सोमपीथाय सोमपीथवती सोमपीथाय ।

दातारौ तौ मे सोमपीथं दत्तां स्वाहा ॥३॥

अश्विनौ सोमपीथं सोमपीथवती सोम = संप्रदातारौ तौ मे = यं संप्रदत्तां (स्वाहा) ॥४॥ सोमपीथकामो यक्ष्ये स मे कामः समृध्यतां

स ते कामः समृध्यताम् ॥५॥ ब्रह्मन् सोमपीथकामः ॥६॥

होतः सोमपीथकामः ॥७॥ अग्नोत्सोम(-पीथ-)कामः ॥८॥

प्रतिप्रस्थातः सोमपीथकामः ॥९॥ प्रशास्तः सोमपीथकामः =

समृध्यताम् ॥१०॥ [११]

अग्ने गृहपतेऽवसानं मे देहि । तद्दत्तमनु समेष्यामि । गृहपते(-रायतन-)मसि प्रजाये पशूनां प्रतिष्ठानमारोह । मा मेहास्थाः ॥१॥

अग्नेऽन्नादावसानं मे देहि । तद्दत्तमनु समेष्यामि । पितृणामायतनमसि ।

अन्नस्य प्रतिष्ठानमारोह । मा मेहास्थाः ॥२॥

अ(-ग्ने) सम्राडवसानं मे देहि । तद्दत्तमनु समेष्यामि । आहुतीनामायतनमसि सुवर्गस्य लोकस्य प्रतिष्ठानमारोह । मा मेहास्थाः ॥३॥

सोमं राजानं देवयजनं याचामि हिरण्मयेन बलिना स मे ददातु ॥४॥

यमं राजानं देवयजनं = दातु ॥५॥

वरुणं राजानं देवयजनं = दातु = ददाति ॥६॥

(प्राणे-)न ते प्राणो दीक्षतां वायोः सलोकताये । आकृत्यै प्रयुजेजनये स्वाहा ॥७॥

मनसा ते मनो दीक्षतां प्रजापतेः सलोकताये । मेधाये मनसेजनये स्वाहा ॥८॥

चक्षुषा ते चक्षुर्दीक्षतामादित्यस्य सलोकताये । दीक्षायै = स्वाहा ॥९॥

वाचा (ते वाग्) दीक्षतां वाचः सरस्वत्यै विराजोऽग्नेः सलोकताये ।

सरस्वत्यै स्वाहा ॥१०॥

श्रोत्रेण ते श्रोत्रं दीक्षतां दिशां व्युष्ट्यै चन्द्रमसः सलोकताये । आपो

१. MHP मा. २. MHP संप्रदाता, ३. MHP अग्नीन्स. ४. MHP give the sign of broken text between लोकस्य and प्रतिष्ठानमारोह.

५. MHP om.

वाधो-२४

देवीर्बृहतीर्विश्वशम्भुवो द्यावापृथिवी उर्वन्तरिक्षम् । बृहस्पतिर्नो
हवि(-षा वृधातु स्वा-)हा ॥११॥

कामेन ते कामो दीक्षतां कामस्याप्त्यै कामस्य सलोकतायै । विश्वे-
देवस्य = ष्यसे स्वाहा ॥१२॥

ऋचो मा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम् । स्वाहा यज्ञं मनसा ॥१३॥

यजूंषि मा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम् । स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याम् ॥१४॥

सामानि मा दीक्षमाणमनु^१ दीक्षन्ताम् । स्वाहोरोरन्तरिक्षात् ॥१५॥

स्वाहा वसवेन्द्रस्य^२ = विद्युदेता देवानां पत्नयः । तास्त्वा दीक्षमाणमनु
दीक्षन्ताम् ॥१६॥

चतस्रो दिशश्चैता ब्राह्मणपत्नयः । तास्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम् ॥१७॥

य^३ ऋतव ऋतुभ्योऽधि पूर्वे पुरा सूर्याचन्द्रमसो(-ऽधिगन्तोः ।

येभिः प्र-)जानन् प्रदिशो दिशश्च तामन्वारोहामि तपसा ब्राह्मणेन^४ ॥१८॥

य ऋतव ऋतुभ्योऽधि पूर्वे पुरस्ताच्चन्द्रमसोऽधिगन्तोः ।

येभिः प्रजानन् = णेन ॥१९॥

य ऋतव ऋतुभ्योऽधि पूर्वं ऋचं^५ साम ब्राह्मणमा बभूवुः ।

येभिः = णेन ॥२०॥

य एकतुंस्त वा (ये) द्वादशोत वा ये चतुर्विंशतिः सप्त शता विंश-
तिश्चाध्यासन् । येभिः प्रजानन् प्रदिशो दिशश्च तानन्वारोहामि
तपसा ब्राह्मणेन ॥२१॥

पृथिवी दीक्षा तया तास्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम् ॥२२॥

^६अग्नीञ्ज्योतिष्मतः कुरुत ॥२३॥ गृहपते वाचं यच्छ ॥२४॥ पत्नि

वाचं यच्छ ॥२५॥ ^७उदकमस्युदकं मे भूयास्त ॥२६॥ कमसि कं मे

भूयास्त^८ ॥२७॥ मेषजमसि मेषजं मे भूयास्त ॥२८॥ ^९शम्भुर्मयोभूरसि

शम्भुर्मयोभूर्मे^{१०} भूयास्त ॥२९॥ यज्ञे जागृत ॥३०॥ भूः प्रपद्ये ॥३१॥

भुवः प्रपद्ये ॥३२॥ सुवः प्रपद्ये ॥३३॥ भूर्भुवः सुवः प्रपद्ये ॥३४॥

प्राणं प्रपद्ये ॥३५॥ अनातारं देवतां वाचं प्रपद्ये ॥३६॥

अश्मानमाखणं पयूहे ॥३७॥ अनातारं देवतां वाचं प्रपद्ये ॥३८॥

१. MHP मनु of दीक्षमाणमनु om. २. M वसेन्द्रः ३. MHP om.
४. Cf. JB II. 51 : ब्राह्मणा. ५. MPP अग्नि. ६-६. MHP. उदकमसि
कमसि कं मे भूयास्त. ७-७. MHP ^{१०}मयोभूर्मायोभू भुवे मे.

छन्दाऽसीमान् लोकान् दिशस्तन्मे शर्म वर्म चास्तु ॥३९॥

यर्षभस्य युध्यमानस्याक्ष्यौ देवताऽभिरक्षति ।

सा माऽभिरक्षत्वायुषे वर्चसे प्राणेभ्यो^१ ब्रह्मणे ब्रह्मवर्चसाय ॥४०॥

मत्वा या (....) छन्दाऽसि प्रपद्ये ॥४१॥ छन्दोभिश्छन्नो^२ऽस्मि ॥४२॥

भूतं प्रपद्ये ॥४३॥ भूत भूत त्वेदं करिष्यामि ॥४४॥

वाचं ब्रह्म प्रपद्ये ॥४५॥ छन्दाऽसीमान् लोकान् दिशस्तन्मे शर्म वर्म^३

चास्तु ॥४६॥ उपद्रष्टारं प्रपद्ये ॥४७॥ उपश्रोतारं प्रपद्ये ॥४८॥

अन्वाख्यातारं प्रपद्ये ॥४९॥ उपद्रष्टुरुपद्रष्टुर्मा गोपाय ॥५०॥

^४उपश्रोतु(-रुपश्रोतुर्मा गोपाय ॥५१॥ अन्वाख्यातु(-)रन्वाख्यातुर्मा गोपाय

॥५२॥ अमृतं^५ सत्यापिधानं प्रपद्ये ॥५३॥ सत्यममृतापिधानं प्रपद्ये ॥५४॥

प्रजापतेर्ब्रह्मकोशं यद्विश्वकर्मा सहस्राक्षोऽप्यौजसस्तदहं प्रपद्ये ॥५५॥

स गृहः स पशुः स ह यन्मे अस्ति तेन प्रजापतिः प्राची दिक्,

प्रजापतिरुदीची दिक्^६, (प्रजापति^७-रू-)^८ध्वा दिक्^९ ॥५६॥

नमस्ते अस्तु प्रजापते यथा स्वयमात्मानं वेत्थेव^{१०} स्वयमात्मानं

कल्पयस्व । तमु त्वा वयं क्लृप्तं कल्पयिष्यामः^{११} ॥५७॥

^{१२}अग्निर्होता होतरूप मा ह्वयस्व ॥५८॥

ऋतवो होत्राशऽसिनो होत्राशऽसिन उप मा ह्वयध्वम् ॥५९॥

मार्जालीये चमसा^{१३}श्चमसाध्वयंवो मार्जालीय (उप मा ह्वयध्वम् ॥६०॥

सं पर्वणि पर्वशो दध्मो) अन्योऽन्यस्मै न द्रुह्यामः ॥६१॥

उभा कवी युवाना सत्यादा धर्मणस्पती सत्यस्य ब्रह्मणस्पते वि

सख्यानि सृजामहे^{१४} ॥६२॥ व्रता ते अग्ने महतो महान्ति त्वे कृत्वे

रोदसी आ विवेश । व्यन्तरिक्षममिमीत सुक्रतुर्वैश्वानरो महिना

मध्व उत्सः^{१५} स्वाहा ॥६३॥]१२]

प्राचीं दिशं^{१६} रोहाम्यग्निहोत्रं यज्ञक्रतूनां प्राणं प्राणानामादित्यं देव-
तानां^{१७} संवत्सरं^{१८} हायनानां प्राच्या दिशा गायत्रेण छन्दसाऽग्निना
देवतयाऽङ्गिरस्वद् ध्रुवोऽन्वारोहामि ॥ [१३]

१. M twice. २. MP 'चन्नो'. ३. MHP चर्म. ४. MHP 'उपश्रोय.
५. MHP add इति. ६. MHP om. ७. MP कपयिष्यामः ८. MHP
अग्निहोता. ९. MHP give the sign of abridged text between
सृजामहे and व्रता. १०. MHP उत्थ.

दक्षिणां दिशं रोहामि दर्शपूर्णमासौ यज्ञक्रतूनां व्यानं प्राणानां चन्द्रमसं
देवतानां परिवत्सरः^१ हायनानां दक्षिणया दिशा त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रेण
देवतयाऽङ्गिरस्वद् ध्रुवोऽन्वारोहामि^२ ॥ [१४]

प्रतीचीं दिशः^३ रोहामि चातुर्मास्यानि यज्ञक्रतूनामपानं प्राणानामग्निं
देवतानामिदावत्सरः^४ हायनानां प्रतीच्या दिशा जागतेन छन्दसा सवित्रा
देवतयाऽङ्गिरस्वद् ध्रुवोऽन्वारोहामि ॥ [१५]

उदीचीं दिशः^५ रोहामि पशुबन्धं यज्ञक्रतूनामुदानं प्राणानां वायुं
देवतानामिदुवत्सरः^६ हायनानामुदीच्या दिशाऽऽनुष्टुभेन छन्दसा मित्रा-
वरुणाभ्यां देवतयाऽङ्गिरस्वद् ध्रुवोऽन्वारोहामि ॥ [१६]

ऊर्ध्वां दिशः^७ रोहामि सोम्यमध्वरं यज्ञक्रतूनां^८ समानं प्राणानां पर्जन्यं
देवतानामिदुवत्सरः^९ हायनानामूर्ध्वया दिशा पाङ्क्तेन छन्दसा बृहस्पतिर्देव-
तयाऽङ्गिरस्वद् ध्रुवोऽन्वारोहामि ॥ [१७]

यज्ञं शतं च त उप च ते यज्ञं (नमस्का-) रेण त ऊनः^{१०} शमयामि ॥११॥
नमस्कारेणाति(....) शिवां मे वर्तन्ति यज्ञोऽनुसन्तिष्ठताम् ॥१२॥

स्विष्टो मे यज्ञः सन्तिष्ठताम् ॥१३॥

अरिष्टो (मे)^{११} यज्ञः सन्तिष्ठताम् ॥१४॥

प्रपद्येऽहं देवपुरामिष्टापूर्तेन भूरिणा ।

सा माऽत्र प्रतिनन्दतु मातेव पुत्रमागतम् ॥१५॥

यन्मे यज्ञोऽप्यस्युतं विष्णुतं विविक्तः^{१२} सतम् ।

सर्वं (....) मच्चक्राणममृते हितं (....) ॥१६॥

यो यज्ञो (यो) ब्राह्मणो योऽभिषस्तो यो यज्ञः ।

सर्वं तद् ब्रह्मणा पूर्तानि ते निधिरिष्टापूर्तं मे गोपाय ॥१७॥

अप्रमत्तो गृहानिव = सन्देहस्य वशं गत्वा याम^{१३} प्राणस्यायुर्मै दाः =

अत्रैव त्वाऽनुगन्तास्मि तं मा गोपाय सर्वशः ॥१८॥

उदगादुदगा (....) निधायामृते निधिं वशं कामं चराम्यहम् ॥१९॥

यज्ञं नमस्ते = उप ते नमः ॥२०॥ [१८]

१. M °वत्सरः २. MHP ध्रुवारोहामि. ३. MHP om
४. H. प्रमाणस्याः.

मधुषो वाचमग्रभीमश्वस्य पुरुषस्य गोः ।

ये देवा ये^१ च यज्ञियास्तेषां वाचमग्रभीम् ॥

'भूर्भृचा'७ रसं त्वयि दधामि व्रते दधामि^१ ।

मधुषो धृतस्य वाच^७ सवित्रा प्रयतां मधोनीम् ।

आयुष्मान् गुपितो देवताभिः शतं च जीव शरदः पुरुचीः ।

यया 'त्वमधि मेधया संभृतं तयेमममुमा वि(-श) ॥१॥

मधुषो) वाचमग्रभीमश्वस्य पुरुषस्य गोः ।

ये = ग्रभीम् । भुवो यजुषा^७ रसं त्वयि=तयेमं कृत्तिकामा विश ॥२॥

मधुषो वाच = मग्रभीम् । सुवः साम्ना^७ रसं त्वयि दधामि व्रते =

येम^७ रौहिणमाविश ॥३॥

मधुषो वाच = मग्रभीम् । भूर्भुवः सुवरितिहासमाथर्वणं^१ वाकोवाक्यं
गाथा नाराश^७सीरो पु(-राणाना^७ रसं त्वयि दधामि व्रते='त्वमधि
मेधया संभृतं^१ तयेमं मार्गशीर्षमा विश ॥४॥ [१९]

रोरे^१ ममृज्येऽपि षुवृद्धिरादौ ष्ठाल्ये च वान्त्यश्रवसाश्वमुक्षु ।

शेषेषु नाम्बोः कपरः स्वरोऽन्त्यः साधोरदीर्घः सविसर्ग इष्टः ॥ [२०]

हरस्ते मा वि निनीषः [२१]

[दक्षिणा]

सप्तर्षीन् प्रणोहि सप्तर्षीन् जित्वा सप्तर्षिभ्यः स्वाहा ॥१॥.....प्रतिगृह्णीष्व
॥२॥ होतरिय^७स्ते धेनुस्तां (प्रतिगृह्णीष्व) ॥३॥ अध्वर्योऽयं तेऽनड्वा^७स्तं
प्रतिगृह्णीष्व ॥४॥ अग्नीधे ब्रह्मणे होत्रेऽध्वर्यव उद्गात्रे ॥५॥ ब्राह्मणा
इमौ वो मिथुनौ गावौ तो यथाभागं प्रतिगृह्णीष्वम् ॥६॥ इदं वासः (....)
इमा वोऽष्टौ^१ गावः । इयं वो गौस्तां (प्रतिगृह्णीष्वम्) ॥७॥ अयं वो
प्रथमजो वत्सः (तं प्रतिगृह्णीष्वम्)^१ ॥८॥ [२२]

१. MHP के. २. P भूर्भृचां. ३. MH दधामि, P oms. ४. MHP
त्वयिः ५. MHP wrongly put त्वमधिमेधया संभृतं after 'माथर्वणं' वा
where as it thound have been put before तयेमं मार्गशीर्षमा विश.
Accordingly it his been put in appropriate place. ६-६. sec
ibit. ७. P. २ २. ८. MHP दोष्ठी. ९. MHP om,

इमा द्वादश^१ शतं गावोऽस्याग्निष्टोमस्य दक्षिणा
तासां तव भागं ब्रह्मन् प्रतिगृह्णीष्व त्वत्पुरुषेः सह ॥१॥

इमा = होतः प्रति = सह ॥२॥

इमा = मध्यवर्यो प्रति = सह ॥३॥

इमा (= मुद्गातरग्रे)^१ (प्रति-)गृह्णीष्व (त्वत्पुरुषेः सह)^२ ॥४॥
सदस्य प्रतिगृह्णीष्व ॥५॥ [२३]

[इति परिशेषः]

इति पञ्चदशः प्रपाठकः

[इति वाष्पलश्रौतसूत्रं समाप्तम्]

१. n द्वादशं.

२. MHP om. ३. MHP. om.

INDEX—I

सन्त्राचक्रमणी

अ

- अ०शुना ते अ०शुः ६.८.५
 अ०शुर०शुस्ते ६.११.१६
 अ०होमुच आपः ६.४.५२
 अक्त० रिहाणा २.१२.१०
 अक्रम् कर्म कर्मकृतः ४.६.३०
 अक्रन्ददग्निः ८.११.१७; १२.१७
 अक्षन्पितरः २.२.३४; ४.१५.३३;
 ७.२०.२५.
 अक्षरपङ्क्तिमन्त्रः ८.३९.१२
 अगम् २.१२.१९; ६७
 अगन्देवात् यज्ञः ७.१९.११
 अगन्म सुवः २.१२.८७; ३.९.२६
 अगानग्नीत् २.१२.१८; ६६
 अग्वादेकः ५.१०.५
 अग्न आ याहि १.१३.२; ७.७.२६;
 ८.४.११; २६.१५; २७.१५
 अग्न आयू०षि पवसे १.५.१२; ७.२३;
 २०.२१; २.१२.९३; ३.१०.६;
 १०.१४.१०; १२.५.१९
 अग्न उदधे ८.२८.९
 अग्नय आदित्यं गृह्णामि १.१५.११
 अग्नये कव्यवाहनाय स्वधा
 २.२.१७; १५.४.१५
 अग्नये कव्यवाहनायानुब्रूहि ४.१४.४३
 अग्नये क्षत्रवतेऽनु ब्रूहि ८.९.१४
 अग्नये गायत्राय ८.५१.३१.
 अग्नये गृहपतये ८.५१.३०; ९.२.४;
 १०.३.८४; ७.६५
 अग्नये गृहपतयेऽनुब्रूहि २.१२.५२;
 ५.९.५७; ६.२७.१०
 अग्नये गृहपतये स्वाहा १.१६.१८;
 १०.६.३०
 अग्नयेऽग्निभ्यः प्रणीयमानेभ्यः ८.१९.१०
 अग्नये त्वा ११.५.४७; १२.४.२२;
 १३.५.१५
 अग्नये त्वा वसुमते ४.९.१२
 अग्नयेऽनीकवतेऽनुब्रूहि ४.९.५
 अग्नयेऽनीकवते रोहिताञ्जिः ११.१५.३६
 अग्नयेऽनुब्रूहि १.१३.२४; ३३;
 २.१०.३६; ४४; ३.११.२०; २८;
 ४.२.५०; ३.१; ६.५३; ७.१; ८.८; ११.४७
 १२.१; १३.४५; १७.४८; १८.१;
 ५.८.१९; ६.६.२९; १२.३३; २६.२८;
 ७.९.३८; २१.१७; २२.१६; ८.९.३२;
 १०.१३.६
 अग्नये पवमानायानुब्रूहि १.७.२२;
 १३.२८; १२.५.१८
 अग्नये पावकायानुब्रूहि १.७.२७
 अग्नये पुरोडाशं प्रस्थितं ८.९.३६
 अग्नये पुष्टिमतेऽनुब्रूहि ८.९.२४
 अग्नये प्रह्वियमाणायानु ५.२.९;
 ६.१४.९; ८.४७.२५

अग्नये प्रेष्य ५.८.२१;६.२६.२८;

७.९.४०

अग्नये ब्रह्मण्वतेऽनु ८.९.१९

अग्नये मध्यमानायानु ५.४.६.२२.३

अग्नये रक्षोघ्ने स्वाहा १०.२.८

अग्नये वैश्वानराय ८.१०.९

अग्नये वो जुष्टाच्च २.५.६

अग्नये व्रतपतयेऽनु १२.५.३०

अग्नये शुचयेऽनु १.७.३०

अग्नये समनमत् ११.२७.१३

अग्नये समिध्यमानायानु २.१०.१

अग्नये स्वाहा ८.५०.८;११.५.२२;

३५;४८;७.१३;१३.२०

अग्नये स्विष्टकृतेऽनु १.७.३४;१३.४०;

२.१०.६६;३.१२.३;४.३.३३;९.५९;

१२.११;१८.१५;५.७.२९;९.१५;

६.६.४८;२७.७;२२.३९;८.६.५४

अग्नये स्विष्टकृते प्रेष्य ५.९.१७;

६.२७.७

अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा १०.१५.७

अग्ना यो मर्त्यो दुवः १.१४.१४

अग्नावग्निश्चरति ५.४.११;६.२२.३;

१०.१४.२४

अग्नाविष्णु महि तद्वा १.१०.३४

अग्नाविष्णु महि घाम १.१०.३४

अग्नाविष्णु मा २.१०.१३

अग्नाविष्णु सजोषसा ९.५०.३८

१२.३५;७.२१.१९;२२.१८;१०.१३.८

अग्निं युनक्ति ७.८.२९;४९;८.५१.४४

अग्निं यज २.१०.३८;४८;६.६.३१;

अग्निं वो देवमग्निमिः ८.१९.५

अग्निं वैश्वानरं गच्छ ५.९.३७;

६.२७.१०;७.१९.४०

अग्निं वैश्वानरमाप्रीणीहि १.१६.१३

अग्निं॑स्तोमेन बोधय १.७.३९;

३.१२.८;४.३.३८;१८.२०

अग्निं॑ स्विष्टकृतं यज २.१२.७७;

६.६.५५;७.२२.३९

अग्निं॑ होतारमिह २.४.२३;३.५.१;२

अग्निं॑ होतारं मन्ये ८.४०.१४

अग्निः ८.३४.७;३८.५

अग्निः क्षत्रभृद् ८.९.१५

अग्निः पशुरासीत् ११.१७.२१-२३;३३

अग्निः पृथिव्याः ७.९.१४

अग्निः प्रातःसवने ७.३.११;१०.५.१

अग्निं कव्यवाहनं॑ स्वधां कुरु १.४.५७

अग्निं कुलायम् ५.६.१

अग्निं गृहपतिम् २.१२.५४;५.९.६२;

६.२७.१०.

अग्निं गृह्णाति स ३.३.४

अग्निं घृतस्य यज ७.१८.४२

अग्निं घृतेन हविषा ८.३.४

अग्निं च राजानं च ६.१०.११

अग्निजा असि प्रजापते १३.२.५

अग्निनाग्निः समिध्यते १.१.३१४;

८.३३.१०

अग्निना तपोऽन्वभवत् ११.२७.१५

अग्निना भुवो विश्वायुः ८.३१.६.७

अग्निना रयिमश्नवत् ३.११.२१;

४.९.४४

अग्निना विश्वाषाट् ८.३०.४
 अग्निं दूतं वृणीमहे १.१३.८; ८.३०.१३
 अग्निमग्न आ वह १२.५.५
 अग्निमग्नी स्वाहा १.२३.३
 अग्निं पवमानमा वह १२.५.५
 अग्निं पावकमा वह १२.५.५
 अग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद् ८.२.८; १०;
 ४.१३
 अग्निराग्नीध्रात् ७.८.४७
 अग्निराग्नीध्रे ८.३३.५
 अग्निर्ऋषिः पवमानः १.१३.२९
 अग्निरेकाक्षरेण वाचम् ९.५.२७; ६.१५
 अग्निरेतु प्रथमो १५.४.१५
 अग्निर्ज्योतिषा ८.२३.१८
 अग्निदिशां पतिः ८.२४.१६
 अग्निर्देवता ८.२५.२२; ३२.१५
 अग्निर्देवता गायत्री ७.१.८
 अग्निर्देवो होता देवान् २.१०.२३;
 ५.४.२७; ६.२२.४; ७.८.२७
 अग्निर्देवीनां विशां ५.४.३३; ६.२२.४
 अग्निर्मन्युं प्रतिनुदन् ८.५१.२२
 अग्निर्मां दुरिष्ठात्पातु ३.८.१
 अग्निर्मां दुरिष्ठात्पातु सविता २.११.२०
 अग्निमूर्धा दिवः १.५.८; ३.११.२९;
 ४.३.२; ७.७.२८; ८.२१.४; २७.१७;
 ४०.५
 अग्निमूर्धा भुवः ५.१.२२
 अग्निर्यज्ञं नयतु ५.२.३०; ६.१४.१०;
 ८.४८.१३

अग्निवृत्राणि जङ्घनद् १.१३.२०;
 ८.३७.१५
 अग्निर्हं देवीनां विशां ७.८.५९
 अग्निर्होता होतरूप १५.१२.५८
 अग्निः शुचिब्रततमः १.५.१४; ७.३१;
 १२.५.२७
 अग्निष्ट आयुः १५.१.४६
 अग्निष्टे त्वचं मा २.६.५०
 अग्निष्ट्वा वसुभिः १३.७.२६
 अग्निस्तिग्मेन ८.४७.१४
 अग्निस्ते तनुवं २.७.३
 अग्निस्तेजोक् ७ सोमशल्यम् ६.१२.५८
 अग्नीच्छालाकानादीपय ७.१८.५३
 अग्नीच्छालाकानुपकल्पय ७.१८.३८
 अग्नीञ्ज्योतिष्मतः कुस्त ६.४.६;
 १५.१०.७; ९; १२.२३
 अग्नीत् परिधी ७ श्चाग्निं च २.१०.७
 अग्नीत्पशुपुरोडाशं निर्वप ५.८.१;
 ६.२६.१
 अग्नीत्पांतीवतस्य यज ७.१८.७२
 अग्नीत् प्रोक्षणीरासादय २.८.१
 अग्नीत् सवनीयान् निर्वप ७.१.४
 अग्नीत्सोमपीथकामः १५.११.८
 अग्नीदग्निं ७ सकृत्सकृत् ४.१३.३५;
 ६.१२.२६
 अग्नीदग्निं त्रिस्त्रिः १.७.११; ४.२.३४;
 ११.३१; १७.३२; ५.४.२१; ६.१.३९;
 ६.१६; १०.३०; २२.४; ७.२२.१३;
 ८.६.३८; ९.३.२६; ११.८.४
 अग्नीदग्नी त्रिस्त्रिः ४.६.१४

अग्नीदग्नीन् विहर ७.७.२४; १३.११;
 १७.११; ९.४.२९; ११.१२.१९;
 १५.१९; २४.२९; १२.१.२७
 अग्नीदाज्यमधि श्रय ७.१.४
 अग्नीदितस्त्रि हर २.७.३१
 अग्नीदुत्तरवर्हिषा द्रव ५.८.३०;
 ६.२६.२८
 अग्नीदुपह्वयस्व ७.११.५१; १३.३६;
 १७.३४
 अग्नीदौपयजानङ्गाराना हर ५.९.२७;
 ६.२७.७; ७.१९.३८; १२.४.३९
 अग्नीद यज ७.११.४८
 अग्नीद्रौहिणावधि श्रय १३.४.८
 अग्नीनाघास्ये १५.५.१
 अग्नीन्तेष्टुरूपस्थमा सीद ७.१९.१
 अग्नीन्मदन्त्यापाः ६.११.२५; १२.५९
 अग्नीन्वोऽग्निभ्यो जुष्टान् ८.१९.९
 अग्नीवरुणाम्यामनु ब्रूहि ४.८.२२;
 ७.२१.३२.
 अग्नीवरुणौ यज ७.२१.३४
 अग्नीषोमयोरहं देवयज्यया चक्षुष्मान्
 ३.७.३०
 अग्नीषोमयोरहं देवयज्यया वृत्रहा
 ३.७.३३
 अग्नीषोमयोरहमुज्जितमनु ३.८.१३
 अग्नीषोमाभ्यां छागस्य वपां ६.२५.३
 अग्नीषोमाभ्यां छागस्य वपायाः ६.२५.२
 अग्नीषोमाभ्यां छागस्य हविः ६.२७.६
 अग्नीषोमाभ्यां छागस्य हविषोऽनु
 ६.२७.३
 अग्नीषोमाभ्यां जुष्टं ६.२२.३

अग्नीषोमाभ्यामनु ब्रूहि २.१०.५७
 अग्नीषोमाभ्यां पशुपुरोडाशं ६.२६.२६
 अग्नीषोमाभ्यां प्रणीयमानाभ्यामनु
 ६.२०.२
 अग्ने ८.२०.५
 अग्ने अङ्गिरः वातं १.२२.२८
 अग्ने अङ्गिरो यस्तृतीयस्यां ५.१.४७-४९
 अग्ने अङ्गिरो यो द्वितीयस्यां
 ५.१.४३-४५
 अग्नेः पक्षतिः ११.२५.२४
 अग्नेः पुरीषमसि ५.२.२५; ८.१४.११;
 २९.६
 अग्नेः प्रकारवः ८.९.६०
 अग्नेः प्रियं पाषोऽपीतम् २.१२.२७
 अग्ने किंशिल ८.३८.२
 अग्ने गह्य ८.३४.३
 अग्ने गृहपते १.६.१२; १९.२५; २०.८;
 १३; २.१२.९४
 अग्ने गृहपतेऽवसानं १५.१२.१
 अग्ने जातात् ३.३.१८; ८.३९.३
 अग्ने तमद्य १.१३.३५; ८.४०.१२;
 ४३.१०; ४९.८
 अग्ने तव श्रवो वयः ८.१८.१९
 अग्ने तेजस्विन् १०.१५.१
 अग्ने त्री ते वाजिना ८.६.३७
 अग्ने त्वं सु जागृहि ६.३.३१; ४.१.
 अग्ने त्वं नो अन्तमः १.६.४; १९.२०;
 ८.४०.१२
 अग्नेऽदब्धायोऽशीततनो २.१२.७६
 अग्ने दिवो अर्णम् ८.१४.२१

अग्ने दुध ८.३१.४
 अग्ने देवेद्व ३.७.२१;५२
 अग्ने नय सुपथा ६.२०.८;७.१४.८
 अग्नेऽन्नादावसानं १५.१२.२
 अग्ने पवस्व स्वपाः १.५.१२;७.२४;
 २.१२.९३;३.१०.६;१२.५.१९
 अग्ने पावक रोचिषा १.५.१३;७.२३;
 ९.४७.१०;१२.५.२३
 अग्ने पुरीष्याधिपा ८.१५.११
 अग्ने प्रायश्चित्ते १५.१.८
 अग्ने प्रेहि प्रथमः ८.४८.५
 अग्ने ब्रह्मा गृह्णीष्व २.७.४
 अग्नेऽभ्यावत्तिम् १.२२.२८;८.११.१८;
 १२.१८
 अग्ने मन्विद्ध ३.७.२२
 अग्ने यत्ते दिवि ८.१४.२१
 अग्ने यत्ते परं हून्नाम ८.४०.६५
 अग्ने यत्ते शुक्रं ८.१८.५
 अग्ने यदद्य विशः ४.७.३८;१२.१७
 अग्ने यन्मे तनुवा १.५.१५
 अग्ने यशस्विन् ८.४०.८३
 अग्ने युक्त्वा ८.२३.१२
 अग्ने रक्षा णः १.१८.२
 अग्नेरनीकमप ११.२६.३७
 अग्नेरहं देवयज्यया ३.८.११
 अग्नेरहमुज्जितिमनु ३.८.१३
 अग्नेर्जनित्रमसि १.३.९;५.४.४;
 ६.२२.;३७.२३.७
 अग्नेर्जिह्वासि २.८.३५
 अग्नेर्भस्मासि ५.२.२५;६.१४.१०;
 ८.१४.१०

अग्नेर्मागोऽसि ८.३५.१९
 अग्नेर्मन्त्रे प्रथमस्य ११.२७.२०
 अग्नेर्यान्त्यसि ८.२२.११
 अग्नेर्वामपन्नगृहस्य २.१२.३०
 अग्नेर्विश्वानरस्य ८.२३.१७
 अग्नेर्वोऽपन्नगृहस्य ६.१९.६
 अग्ने वन्य ८.४३.७
 अग्ने वाजस्य ८.४०.१०
 अग्ने व्रतपते त्वं व्रतानां ६.११.१०;
 २०.३५
 अग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामि २.८.३०;
 ९.४५
 अग्ने व्रतपते व्रतमचारिषम् २.१२.१००;
 १०३;३.१०.१७
 अग्ने शर्षं महते सौमगाय ४.९.१०
 अग्ने सम्राडवसानं १५.१२.३
 अग्ने सहस्राक्ष ८.४८.७
 अग्नेस्तनूरसि २.५.१६
 अग्नेस्तेजस्या स्थ १०.४.२७
 अग्ने स्तोमं मनामहे १.१४.८;
 ८.४०.१०८.
 अग्नेस्त्वा तेजसोपदद्यामि ८.२१.३
 अग्नेस्त्वाऽऽस्येन प्राशनामि ३.१४.६
 अग्नेः सदसि ६.११.९
 अग्नेः समिदसि ६.२०.३४
 अग्नेः स्विष्टकृतोऽहम् ३.७.३७;८.
 १२;१३
 अग्ने हव्यं ऽरक्षा २.४.३४;४.१.५३;
 ५.१७
 अग्नी ८.४१.६
 अग्ने बृहन्नुषसाम् ८.११.२०

अघा ते अहंतो गृहात् १५.७.३१
 अङ्काङ्कं छन्दः ८.३९.७४
 अङ्कुपं छन्दः ८.३९.१२
 अङ्की न्यङ्की ९.५.१९
 अङ्गम्यो मे ७.८.१०
 अङ्घारिरसि बम्भारिः ६.१८.३४;
 ७.१८.६४.
 अङ्घ्रि रयिम् १३.१०.१९
 अचित्ती ४.३.११
 अच्युतक्षिदसि ५.२.२४; ६.१४.१०
 अच्छायं वो मरुतः ७.२०.३०
 अच्छायमेति ८.७.२५
 अच्छा वद तवसं ४.१.३७; ८.१७.१५
 अच्छावाक यज ७.१३.३४
 अच्छिन्नं तन्तुं ६.४.४०
 अच्छिन्नो रायः ५.१.१४; ७.३;
 ६.२५.१
 अजसां त्वा ८.४१.१५
 अजा छन्दः ८.३३.१४
 अजा ह्यग्ने ८.२४.१५
 अजीजिपत वनस्पतयः ९.६.१३
 अजूगुपस्ताम् मे गोपाय ३.१.५७
 अजूगुपो गोपाय ३.१.५६
 अजूगुपोऽजूगुपः ३.१.५५
 अजोऽस्येकपात् ६.२६.११
 अञ्जन्ति यम् १३.६.१९
 अञ्जसा सत्यमुप ६.२.२१
 अति विश्वा =.१७.१२.
 अत्युहाः ८.४९.२५
 अत्यासो न ये ४.१०.२३

अत्योऽसि ९.५.३०
 अत्र पितरो यथामागं २.२.२२;
 ४.१५.१९; ७.१८.१
 अत्र रमेथां वष्मन् ६.१५.३२
 अत्राह गोरमन्वत ८.२२.१५
 अथ पृष्ठो दिवि ८.३४.१
 अथर्वं पितुं मे गोपाय १.४.२६;
 ३.१.३१; ४७
 अथर्वोपोतः ८.३३.६
 अथा ते अङ्गिरस्तमः १.१२.४०
 अथा सपत्नां इन्द्रो मे २.१२.२
 अथेमव स्य ८.४.३६
 अथैनं निर्वह ११.२६.५०
 अदन्तकाय स्वाहा ११.१३.२१; ३०
 अदब्धेन त्वा चक्षुषा २.६.३२
 अदस्ते स्थो मरुद्मयः ४.५.१६
 अदस्त्वमसि ४.१.५२
 अदितिः पाशं ५.६.५; ६.२४.१
 अदितिं यज ६.६.४६; ७.२२.३७
 अदितिरसि ६.७.१२
 अदितिरासादितः ८.३३.५
 अदितिर्न उरुष्यतु १.८.१२; ४.१६.३१
 अदितिस्ते बिलम् ८.५.२१; १३.२.१६
 अदितिस्त्वा ८.५.२९; १३.३.४
 अदित्या अनुब्रूहि १.८.११; ६.६.४१;
 ७.२२.३२
 अदित्या उष्णीषमसि १३.८.४
 अदित्यास्त्वगसि २.५.१२; ६.१९
 अदित्यास्त्वोपस्थे २.४.३३
 अदित्याः सद आसीद ६.९.९; १०.७;
 २०.२५

अदित्याः सदोऽसि ६.१९.८;१०.७
 अदित्यै मागोऽसि ८.३५.२५
 अदित्यै रास्नासि २.१.२८;८.५.२०
 अदीक्षिष्टायं ब्राह्मणः ६.३.२२;२३
 अदम्यः परिप्रजाताः २.६.४१
 अदम्यः पीपिहि १३.१०.१
 अदम्यस्त्वा ९.४०.९६
 अदम्यस्त्वौषधीम्यः ५.४.१६;९.३८;
 ६.२२.३;२७.१०;७.१९.४०
 अदम्यः स्वाहा ९.४०.९६;५०.१५
 अद्या नो देव १२.५.३९
 अद्या ह्याग्ने १.१३.३६;८.४०.१३
 अधिद्यौरन्तरिक्षं ८.३१.१४
 अधिपतये स्वाहा ८.५०.१;९.७.१७
 अधिपतिरसि ८.३९.२०
 अधिपतिरागतः ८.३३.५
 अधिपतिरुज्जस्वाच्च ८.२०.३
 अधिपत्यसि बृहती ८.३२.७;३९.२८
 अधिवयसे त्वा ८.३७.१०
 अधिवर्षणमसि २.५.१५
 अधुक्षत पिप्युषीम् १३.८.१८
 अध्यूत ८.८.१३
 अध्वरो यज्ञोऽयमस्तु ७.१०.३
 अध्वर्यो किमत्र ६.१७.३२;४१;४४;
 ५१
 अध्वर्योऽयं तेऽनड्वाच्च १५.२२.४
 अध्वर्योऽवरेपा ७.३.२४
 अध्वर्यो शोऽ सावोऽम् ७.१४.४८;
 १५.२५;४०;१८.१५
 अनड्वाच्च वयः ८.२९.३२

अनर्वा प्रेहि ५.६.११;६.२४.१
 अनागसस्त्वा वयम् ७.४.१२
 अनाधृष्टमस्यनाधृष्टम् ६.११.३
 अनाधृष्टाः सीदत १०.५.८
 अनाधृष्टः ८.९.१६
 अनाधृष्ट्या पुरस्तात् १३.६.२०
 अनाधृष्ट्याय त्वा वाताय १३.९.११
 अनार्ता देवतां वाचं १५.१२.३६;३८
 अनिधृष्टमसि वाचः १०.५.१५
 अनुक्यात्रे नमः ११.३.१
 अनु त्वा माता मन्यताम् ६.७.९
 अनुद्वष्ट्रे नमः ११.३.१
 अनु नोऽद्यानुमतिः १३.११.१९
 अनुग्रह संवदस्व २.१२.१७;६२
 अनुब्रूहि ८.५१.३३;९.२.६;१०.३.८६
 अनु मे दीक्षां ६.११.४.
 अनु यज्ञं रनुराध्याम ३.११.४८;१२.१
 अनुरोहोऽसि ८.३९.२१
 अनुवासि रात्रियं ८.३९.१९
 अनुष्टुप् छन्दः ८.२५.८;३२.१३;
 ३९.१३
 अनुष्टुप् छारदी ८.२५.१६
 अनुष्टुमः स्वारम् ८.२५.१६
 अनूराधा नक्षत्रम् ८.४२.९
 अनूतात्सत्यमुपेमि १.१५.५
 अनेन तृतीयं मरुत्वतीयं ७.१४.४२
 अनेनायमश्वेन मेघ्येन ११.५.१-४
 अनेनायुष्यमिदं १३.३.१९
 अनेनैवाच्च प्रोक्ष ६.१४.२१.
 अन्तरग्ने रुचा त्वम् ८.११.१;१२.१

अन्तरिक्षं गच्छ ७.१९.४०
 अन्तरिक्षं छन्दः ८.३२.१४
 अन्तरिक्षं तथा ८.२६.२
 अन्तरिक्षमसि ८.२२.११
 अन्तरिक्षमसि जन्मनोपभृत् २.९.३४
 अन्तरिक्षमाक्रमिषम् ८.३१.११
 अन्तरिक्षसदसि ८.४०.४९
 अन्तरिक्षस्य त्वा ५.३.४५; ६.२१.७;
 ८.४०.६०
 अन्तरिक्षस्य यान्यसि ८.२२.११
 अन्तरिक्षस्यान्तर्धिरसि १३.७.७
 अन्तरिक्षाद् दिवम् ९.८.१७
 अन्तरिक्षाय त्वा २.९.६; ६.१६.१६;
 २१.६; ८.२२.११; ४०.९१
 अन्तरिक्षाय स्वाहा ९.४१.९१
 अन्तरिक्षेण त्वोपयच्छामि ७.१९.२२;
 १३.९.७
 अन्तरितो रक्षः १.१२.१६; २.६.५४
 अन्तर्दध ऋतुमिः १५.४.३
 अन्तर्दधे पर्वतैः १५.४.२
 अन्तर्यामात् पञ्चदशः ८.२५.१५
 अन्ताय स्वाहा ११.१३.३४
 अन्वोऽच्छेतः ८.३३.४
 अन्नपतेऽन्नस्य नो ८.१२.७
 अन्नादं त्वाऽन्ने १.९.५
 अन्नाद्याय त्वा ९.७.३८
 अन्नाय त्वा ९.७.३८
 अन्नेन गयः ८.३०.५
 अन्याहङ् च ८.४९.२३
 अन्या वो अन्याम् ८.१७.११

अन्वग्निरुषसाम् ५.२.६; ६.१४.७;
 ८.२१.११
 अन्वाख्यातारं प्रपद्ये १५.१२.४९
 अन्वाख्यातुरन्वाख्यातुर्मा १५.१२.५२
 अन्वितिरसि दिवे ८.३९.१८
 अन्विदमनुमते त्वं १३.११.१९
 अप इष्य होतः ७.३.१
 अपद्यमानः पृथिव्याम् १३.३.११
 अपद्यमाना पृथिवी ८.५.३८
 अप द्वेषो अप ह्वरः १३.११.४०
 अपमरणी नक्षत्रम् ८.४२.९
 अपषयं गोपाम् १३.८.१
 अपषयते नमः ११.३.१
 अपस्विन्व २.११.१८; ८.२९.१२
 अपहृता व्युद्धिः १.१५.१७
 अपाऽ रसमुद्वयसम् ९.२.१८
 अपाऽ सविषि सीद ८.२५.७
 अपाग्ने अग्निम् २.६.२
 अपां क्षया ७.२.२४
 अपां क्षये सीद ८.२५.७
 अपानं मे पाहि ८.२९.१७; ३२.९;
 ८.४०.६५
 अपानः स्थोऽपानं मयि ७.११.४
 अपानाय त्वा २.६.२८; ७.३.२९;
 ५.७३; ८.४३.४
 अपानाय मे ७.८.३
 अपानो यज्ञेन कल्पताम् ९.७.३५
 अपानो यज्ञेनाक्लृप्त ९.७.३५
 अपां त्वा गह्वाम् ८.२३.४
 अपां ज्योतिषि ८.२५.५

अपां त्वा पाथसि ८.२५.६
 अपां त्वा पुरीषे ८.२५.६
 अपां त्वा मस्मन् ८.२५.५
 अपां त्वाऽयने ८.२५.५
 अपां त्वा योनौ ८.२५.६
 अपां त्वा सवने ८.२५.६
 अपां त्वा सघस्थे ८.२५.६
 अपां त्वेमन् ८.२५.५
 अपां त्वोद्यन् ८.२५.५
 अपां नपादाशुहेमन् ९.५.१०
 अपां नप्ये १०.७.६३
 अपामुपस्थे ११.९.११
 अपामोषधीनाऽरसः १०.४.२९
 अपिजाय स्वाहा ८.५०.१; ९.७.१७
 अपिजोऽस्यपिजेन नाम्ना ६.२६.१३
 अपीपरो मा रात्रिया १३.१०.१३
 अपीपरो माऽह्ने १३.१०.१३
 अपूतया आधूयमानः ८.३३.६
 अपेत वीत ६.१.१०
 अपेन्द्र द्विषतो मनः ७.३.२७
 अपेहि निऋते १५.१.४२
 अपो देवीरूप सृज ६.३.२
 अपो अन्वचारिषम् ४.८.४१; ७.२१.४१
 अप्नस्वतीमश्विना १३.७.२४
 अप्रतिघृष्याय त्वा १३.९.१२
 अप्रमत्तो गृहानिव १५.१८.८
 अप्सुघोतस्य सोम ७.२०.२९
 अप्सु मे सोमो अन्नवीत् ४.८.१२
 अप्सु राज्ञो वरुणस्य ५.१०.१४
 अप्सुषदसि ८.४०.५२

अप्सुषदे वट् ८.४७.७
 अप्स्वन्तरमृतम् ९.५.८
 अबद्धं मनः ६.४.४५
 अमयं वोऽमयं मे १.१६.२८
 अमयं ते अमयं मे ३.२.२९
 अमयं ते अमयं मे दैव्यान्मा ३.२.६
 अमयं ते अमयं मे दैव्यान्मा अजुगुपः
 ३.२.१६
 अमयं ते अमयं मे पित्रियान्मा ३.२.५
 अमयं ते अमयं मे पित्रियान्मा अजुगुपः
 ३.२.१८
 अमयं ते अमयं मे मानुषान्मा ३.२.४
 अमयं ते अमयं मे मानुषान्मा अजुगुपः
 ३.२.२०
 अमि क्रत्वेन्द्र भूरघ ११.५.१८
 अमिजिदसि ८.३९.२०; १३.५.२
 अमितिष्ठ पृतन्यतः ५.३.३३; ६.२१.६
 अमि त्वं देवऽसवितारम् ६.८.६;
 १३.६.१३
 अमि त्वा शूर नोनुमः १.३.२७;
 १२.१०; ८.२६.१६
 अमिघा असि ११.४.२२
 अमिन्नो घर्मः ३.५.१७
 अमि प्र वः सुराघसम् १.४.९
 अमि भुवे त्वा ८.३७.१३
 अमि भुवे स्वाहा ४.७.५३
 अमिभूरयानां ८.२५.३०
 अमिभूरसि २.१९.२५; ३.७.१६
 अमिमातिजित् त्वा ८.३७.१३
 अमिमातिषाचे त्वा ८.३७.१३

अमिवर्तं सवि^{१७}षाः ८.३५.८
 अमिषाहे स्वाहा ४.१८.३१
 अमिषोतारः परिविशतौलूखलाच्च
 ७.१५.१
 अमिष्ठितो वरुणस्य पाशः ४.८.३;
 ७.२१.१५
 अमीमं महिना दिवस् ८.५.३७;
 १३.३.६;८
 अमीषाचे त्वा ८.३७.१२
 अमी षु णः सखीनां ८.२६.१९
 अमूदिदं विश्वस्य ८.३३.१६
 अमूदुषा रुशत्पशुः ७.२.३३
 अम्यञ्जतां पितरः ४.१५.२८
 अम्यञ्जतां पितामहाः ४.१५.३०
 अम्यञ्जतां प्रपितामहाः ४.१५.३२
 अम्यस्थाद्विश्वा पृतनाः ८.१९.२०
 अम्यावर्तंस्व ८.४०.८६
 अम्यावर्तंस्व पृथिवि ८.१८.३
 अम्रयन्ती नामासि ८.४१.२७
 अम्रसनिरसि ८.४०.१९
 अम्रिरसि नारिरसि ८.३.१३;
 ६.१६.१;४;१२
 अमत्यंस्य ते होतर् ३.७.२८
 अमायुं कृण्वन्त^{१७} संज्ञपयत ५.५.२८;
 ६.२३.२
 अमीमदन्त पितरः ७.२०.२३
 अमीमदन्त पितरः सोम्याः २.२.२७;
 ४.१५.२२
 अमीषां त्वा देवानां १.३.१८;५५;
 १२.३

अमु. यज २.१०.५५
 अमु यजमानस्य लोकः ३.८.२१
 अमुष्मा अमुष्मै तन्तवे १.१९.२८
 अमुष्मा अमुष्मै तन्तुर्मे १.६.१५;३४
 अमुष्मै जुष्टानमुष्मै २.६.३९;४२
 अमुष्मै जुष्टानमुष्मै जुष्टान् २.५.७
 अमुष्य त्वा प्राणे सादयामि २.८.२;
 १३.१०.४
 अमूस् २.३.१८;२२;२६
 अमृत^{१७} सत्यापिधानं १५.१२.५३
 अमृतमपानं मयि दद्यामि १.१६.२०
 अमृतमसि ९.७.४१;१०.५.५२;
 ११.२३.२५;२४.१८
 अमृतमसि घामासि २.८.५०
 अमृतं प्राणं मयि दद्यामि १.१६.१६
 अम्बा नामासि ८.४१.२७
 अम्बे अम्बाल्यम्बिके १०.२०.१;
 ८.१०;१२;१४
 अम्मः स्थाम्मो वः १.६.१;१९.१८
 अयं यजमानोऽसौ ३.८.१५
 अयं वा मित्रावरुणा ७.६.६
 अयं वेनः ७.६.१०
 अयं वो प्रथमजं १५.२२.९
 अय^{१७} सो अग्निः ८.१४.२१
 अयक्ष्माय त्वा ८.५.५
 अयक्ष्मा वः २.३.८
 अयं ते योनिर्ऋत्विग्यः १.२.३०;३.१;
 ५.११;११.४०;२२.१८;२२-२५;
 २७;५.९.६७;१०.१;६.३.२७;
 ७.२२.५७;२३.१;८.१४.२२

अयं ते योनिः सरस्वत्यै १०.५.१८
अयं ते विष्णो मधुमान् ६.७.७६
अयं दक्षिणा विश्वकर्मा ८.७५.१५;
३६.३३
अयं नो अग्निर्वरिवः ६.२०.३
अयं नो नभसा ५.१०.६; ७.२३.१
अयं नो राजा वृत्रहा १०.३.४; ११; १८;
२५; २६; ३२; ३५; ३८; ४१; ४४; ४७
अयमग्निः श्रेष्ठतमः ३.१.२०
अयमिन्नु पतिः परि १५.१.४१
अयमिह प्रथमो घायि १.५.६
अयमुत्तरात् संयद्वसुः ८.३६.३४
अयमुपर्यर्वाग्रसुः ८.३६.३५
अयं पश्चाद् विश्वव्यचाः ८.२५.१४;
३६.३६
अयं पुरो भुवः ८.२५.१३
अयं पुरो हरिकेशः ८.३६.३२; ११.
२३.२५
अयः स्थूगावुदितौ १०.६.१५
अयाङ्गनीत् ७.११.५३; १३; ३८;
१७.३४
अयावाः ८.४०.६६
अया विष्ठा जनयन् ६.३.४
अयोगुषु म उदावर्तः १५.७.१४
अरुस्ते दिवं २.७.२५
अरिष्टो मे यज्ञः १५.१८.४
अरूहचदुषसः पृश्निरग्रियः १३.७.२५
अर्कश्चक्षुस्तदसौ १.४.१२
अचिरसि शोचिरसि १३.६.१६
अचिषे त्वा १३.३.५
अर्णवः ८.२६.२
वाध्री—२५

अर्णवे सद्ने सोद ८.२५.७
अर्थेनः स्थ राष्ट्रं १०.४.१
अर्थेतः स्थाष्ट्वगतः ८.२०.३
अर्धव्रतं प्रयच्छत ६.१३.६०; ८.४७.४
अर्धेन ते क्रीणानि ६.८.२७
अर्वाङ् यज्ञः ११.१२.३०
अर्वाञ्चमिन्द्रम् ३.३.१६
अर्वाऽमि ह्योऽसि ६.५.२४
अर्हन् बिभर्षि १३.७.६
अवततधन्वा गिनाकहस्तः ४.१६.२४
अवतं मा १०.१४.२५
अवतान्मा नाथितम् ५.१.३७
अवतान्मा व्यथितम् ५.१.३८
अव ते हेड ४.७.२२
अवधिष्म रक्षः १०.२.१६
अवधूत रक्षोऽवधूता २.५.१३; ६.२०
अवन्तु मामृषयो देवजाताः १.६.८;
१७.६
अवभृथ निचङ्कृण ४.८.२८;
७.२१.३८
अवस्यवे त्वा १३.६.११
अवस्युरसि दुवस्वान् ६.१८.३५;
७.१८.६५; ८.५०.१६
अवाम्ब रुद्र मदिमहि ५.१६.६
अविदहन्त श्रपयत २.६.५५; ७.१
अवेष्टा दन्दशूक्राः १०.५.५४
अशमेस्ते क्षुद् ८.४६.६
अशमन्तूर्जम् ८.४६.५
अशमन्मे क्षुत् १५.७.१
अशमानमाखणं १५.१२.३७
अश्वं गोपायत १५.८.२

अश्वत्थे वो ८.१७.१०
 अश्वं न त्वा वारवन्तम् १.४.६
 अश्वयुजो नक्षत्रं ८.४२.६
 अश्वश्छन्दः ८.३२.१४
 अश्वस्य तूपरस्य ११.२२.३;४
 अश्वजनि वाजिनि ६.५.२३
 अशवावतीम् ८.१७.१३
 अश्विना घर्मं पानम् १३.६.१५
 अश्विनावध्वर्यू ब्राह्मणा २ १०.२७
 अश्विनोस्त्वा ७ १३.४१;१७.३५
 अश्विनो देवता पङ्क्तिश्छन्दः ७.१.१३
 अश्विनो सोमपीथम् १५.११.४
 अश्विनो सोमपीथाय १५.११.३
 अश्विभ्यां सरग्वत्ये १०.१३.२
 अश्विभ्यां स्वाहा १३.६.१८
 अश्विभ्यां तिरो १२.४.१०
 अश्विभ्यां त्वा १२.४.३
 अश्विभ्यां त्वा नियुनज्मि १३.८.१२
 अश्विभ्यामनुब्रूहि ७.१०.२४
 अश्विभ्याम् १०.१०.२२
 अश्विभ्यां पिन्वस्व १३.८.१५
 अश्विभ्यां प्रेष्य ७.१०.२६
 अश्वेन च रथेन च ८.३०.७
 अश्वे मे घसिः १५.७.२६
 अपाढ उग्र पृतनापाढ १.२३.३
 अपाढा नक्षत्रं ८.४२.६
 अपाढासि सहमाना ८.२२.७
 असते नमः ११.३.१
 असंमृष्टोऽसि हव्यसूदः ६.२६.८
 असवे तन्मे गोराय २.८.४०
 असवे स्वाहा ४.४.१

असावयमामुष्यायणः १०.१०.२८
 असावामुष्यायणोऽश्वमेधेन ११.१.३
 असावेहि १३.८.७;८
 असुं य ईयुः ४.१४.४६
 असुन्वन्तम् ८.१५.२४
 असुरः क्रियमाणः ८.३३.४
 असुरात्तः ८.३३.७
 असौ ध्रुवा सीद लोमेष्टका ८.१६.२०
 असौ ध्रुवा सीद सलिलेष्टका
 ८.१६.२०
 असौ त्वमस्यसावहं १५.१.२५
 असौ मानुषः ५.४.२६;६.२२.४;
 ७.२८.७
 असौ मे कामः १.६.१७
 असौ मे जारः ४.६.२१
 अस्कान् द्यौः १३.१३.१६
 अस्तभ्नाद् द्यामृषभो ६.६.१०
 अस्तु स्वधा ४.१४.१०;१६;३१;
 ४३;५६
 अस्मद्वात्रा देवत्रा ७.१४.२८
 अस्मासु वाचामिन्द्रः ६.७.५४
 अस्मे इन्द्रावृहस्पती १२.२.११
 अस्मे चन्द्राणि ६.८.३७
 अस्मे ज्योतिः ६.८.४५
 अस्मे ते वन्धुः ६.८.४०
 अस्मे रायः ६.७.१७
 अस्मै देवासो वपुषे ७.१५.५
 अस्य जगतः सुवर्दृशम् १.३.२४
 अस्य प्रतनामनु द्युतं १.५.७
 अस्य प्राणादपानत्यन्तः १.३.२५
 अस्य मध्वः पिबत ६.६.८

अस्य यजमानस्य वीरो ११.२४.१४
 अस्य मा योषम् ६.४.४१
 अस्त्रीविषष्टन्दः ८.३२.१३
 अहं रक्षोऽश्वम् ५.६.२८
 अहं च त्वं च वृत्रहन् ११.५.८
 अहं त्वदस्मि १.१२.६; ५.१०.२;
 ६.३.२६; ७.२३.१
 अहभूत ऋषिः ८.२५.२४
 अहं परस्तादहमवस्ताद् ७.१८.६६
 अहरणीय रात्रिरणीय १.२२.४
 अहरहः ८.६.२६; १२.४.२३; २६;
 १४.३
 अहज्योतिः १३.८.३; १०.१५
 अहाव्यग्ने १०.१३.७
 अहिरसि बुध्नयः ६.२६.१२
 अहीनेऽहर्गणे वा १५.५.१७
 अहे दक्षिणव्य ३.१३.५; ७.६.१६
 अहे बुध्नय मन्त्रं मे १.४.२६;
 ३.१.३४; ५२
 अहोरात्रे गच्छ ७.१६.४०

आ

आकूतिमग्निं ८.१०.६
 आकूत्या मनसा ७.१३.१७
 आकृत्यै प्रयुजे ६.२.२३; ८.१०.६
 आक्रम्य वाजिन् ८.२.१३
 आक्रान् वाजी ११.१६.१८; २५.२३;
 २६.३७
 आखुस्ते रुद्र ४.१६.५
 आगत्य पितरो मादयन्ताम् ४.१४.४६
 आगत्य वाज्यदध्नः ८.२.१२

आगन्त पितरः सोम्याः ७.६.२३
 आगन्म मित्रावरुणा ६.२.८४
 आग्नेयं ज्योतिः १.१६.२५
 आग्रयणात् त्रिणवत्रयस्त्रिंशो
 ८.२५.१७
 आघाराभ्यां त्वा सयुजा ८.२८.२०
 आच्छच्छन्दः ८.३६.११
 आच्छत्ता ते मा रिषम् २.१.२२
 आजिसूत आजि धावत ६.६.१
 आजुहोत दुवस्यत २.१०.५; ८.६.३६;
 ७.६
 आजुह्वानः सुप्रतीकः ८.४८.६
 आज्यमसि सत्यमसि २.८.३६;
 ३.६.२८
 आज्यमस्यदब्धेन २.८.३१
 आज्यमाहर १.३.६२
 आज्यस्नोकं दधिस्तोकम् ८.१५.१२
 आञ्जतां पितरः ४.१५.२७; २८
 आञ्जतां पितामहाः ४.१५.२६; ३०
 आञ्जतां प्रपितामहाः ४.१५.३१; ३२
 आ तिष्ठ वृत्रहन् १२.१.२२
 आ तिष्ठेममश्मानम् १५.१.३६
 आ ते अग्ने ८.४०.११
 आत्मकृतस्यैनसो ७.२०.२७
 आत्मने ७.८.८
 आत्मानं मे पाहि ८.३२.६
 आत्मा यज्ञेन कल्पताम् ६.७.३५
 आत्मा यज्ञेनावलुपत् ६.७.४०
 आ त्वा जिघमि ८.३.८
 आ त्वा रथं ७.१४.५०; १५.२५; ४०;
 १३.५.१३

आ त्वाऽह्निषम् ८.११.२०; १२.२०	आ नो दिवः १.१०.३४
आदद्धव्यान्याददिः ८.४७.२६	आ नो वीरो जायताम् ६.१५.१८; २६
आ दधिकाः ११.२०.२४; १२.५.३३	आन्त्यायनाय स्वाहा ८.५०.१; ९.७.१७
आदित्यगर्भम् ८.२४.१; ६; ९; १२; १५	आन्त्याय स्वाहा ८.५०.१; ९.७.१७
आदित्य प्रायश्चित्ते १५ १.१०	आप उन्दन्तु जीवसे ६.२.२; ५.६
आदित्यवद् गणस्य ७.१७.३६;	आ पतयेत्वा ६.१०.४८
१८.३५; १९.३५	आपं त्वाऽग्ने मनसा ८.५१.६१
आदित्या एतद्वस्तुनीयं १४.५.१	आपः प्रजापतिः १४.५.३
आदित्या देवताः ८.३२ १५	आपूर्याः स्थाऽऽमा ७.२०.१६
आदित्यानां पत्वान्विहि ११.६ ३	आपो अस्मान् मातरः ६.२.८; ५.१०
आदित्यानां पात्रमसि ७ १.२०	आपो देवीः ८.१०.६
आदित्यानां भागोऽसि ८.३५.२४	आपो देवीः प्रतिगृह्णीत ८.१३.६.
आदित्यायाग्नि १.१५.११	आपो देवीरग्रेगुत्रः २.५.४
आदित्यास्त्वा कृषन्तु ८.५.१५	आपो देवीवृहतीः ६.२.२४
आदित्यास्त्वाऽऽच्छन्दन्तु ८.५.४२	आपो देवीर्मधुमतीः १०.४.३१
आदित्यास्त्वाऽऽज्जन्तु ११.१६.३६	आपो देवीः शुद्धायुवः ५ ६.२३;
आदित्यास्त्वा धूपयन्तु ८.५.२८	६.२४.१
आदित्यास्त्वा परि २.७.२६	आपो व्रनभृतः १ ६ १०
आदित्यास्त्वा विश्वदैर्देवैः ८.४८.४	आगो हि यत् ८.६.३३
आदित्येभ्यः प्रेष्य ७.१६.१७	आपो हि ष्टा १.६.१३; ३ ६.१८; ५.७.
आदित्येभ्यस्त्वा ८.४० २८	३२; ६.२५ ४; ७.८.६५; १६.१६; २३.
आदित्येभ्यस्त्वाऽनजिमि २.११.६	२०; ८.५.३; ७.४४; ९.४.१५; ११.
आदित्येभ्योऽनुब्रूहि ७ १५ ३	२०.२४
आदिशे स्वाहा ५.६.१६; ६.२७.७	आप्तं मनः १०.६.२०
आ देवयजं वह २.६.४	आप्यायमानो ७ १३.४४
आधत्त पितरो गर्भम् १५.१०.१	आप्यायतां ध्रुवा २.१२.७६; ३.६.११
आ न एतु मनः २ २.३६; ४.१५.३३;	आप्यायध्वमग्निना २.१.११
७ २०.२५	आप्यायन्तां दिशः ५ ६.१६; ६.२७.७.
आनय १३.८ २५; ६.३	आप्यायस्व समेतु ७.५.२२; ३.६; ११.
आनयतारणान् ११.२२.२४	२०; १७ ३७; ८.१४.१७; १८.२१
आ नो अग्ने सुचेतुना ४.१३.४६	आ ब्रह्मान् ब्राह्मणः ११.५.६; २४.६;

२७.२४

आभिर्गीभिः १३.४.३५

आभिष्टे अद्य १.१३.४१

आ मा वाजस्य ११.५.४६

आ माऽस्कान् ७.७.१; १३.१; १६.२६;

१७.१

आ मे ददातु न २१.२२; ३१.८

आयं गौः पृथिनः १.३.२५; १२.७

आयनाय स्वाहा ११.५.४६

आयन्तु देवाः सुमनस्यमानाः ३ ५.२

आयुः प्राणं मा निर्मृक्षम् २.८.८

आयुरसि १.३.१६; १६.२६; ५.४.५;

७.१६.४;

आयुर्दा ११.२६.३२

आयुर्दा अग्नेऽस्यायुः १.५.१५

आयुर्दा अग्ने हविषः ७.२०.४८; २१.१

आयुर्मो पाहि न.३२.६; ४०.६५

आयुर्यज्ञेन कल्पताम् ६.७.३५

आयुर्यज्ञेनाकल्पत् ६.७.४०

आयुषा नाम्नेहि ५.१.४१; ४५; ४६

आयुषे त्वा न.३२.२०

आयुषे त्वा प्रजननाय १.६.३

आयुषे धाम् २.६.३१

आयुषे मे ७.८.११

आयुष्या अग्नेऽसि २.१२.२५

आयुषमन्तं त्वाऽग्ने १.६.३

आयोस्त्वा सदने न.४३.१३

आरे शत्रून् ६.१.८

आर्द्रा नक्षत्रं न.४२.६

आलब्धाय स्वाहा ११.१७.६

आ वायो भूष ७.५.७७; ६.१

आविन्नो अग्निर्गृहपतिः १०.५.५०

आ वो देवासः ६.२.१८

आशानां त्वा २.११.१८

आशासानः सुवीर्यम् ५.१० ६; ७.२३.२

आशासाना २ न.२६

आशीर्दाया दम्पती ७.१५.२२

आशीर्म ऊर्जमुत ७.१६ २

आशीवहि ६.१७.३०

आशुः शिशानः न.४७ २७

आशुः सप्तिः ११.२४.१०

आशुर्भव वाज्यर्वन् न.४.६

आशुस्त्रिवृद् न.३५.३

आ श्रावय १.१२.४३; १३.३; ६; १५;

१४.३; ६

आश्रुतिरुत्तरतः १३.६.२३

आश्रेषा नक्षत्रं न.४२.६

आसन्यान्मा मन्त्रात् ७.२.३

आ समुद्रात् ७.१६.१२

आ स्कन्दोऽयानाम् न.२५.२८

आऽस्मिन्नाष्ट्रे ११.२४.७

आ स्वधा ४.१४.६; १८; ३०; ४२; ५५

आऽहमजानि ११.२०.५

इ

इच्छन्तश्चस्य न.२२.१५

इड एहि १३.८.७

इडा देवहूः ७.१४.४७; १५.२५; ४०;

१८.१५; १६.१३; १२.२.२२

इडामग्ने न.१४.२२

इडायै वास्त्वसि १.६.१४

इडासि व्रतभृत् १.१५.६

इडाः स्थ मधुकृतः १.६.७; १६.२३;
 २०.५
 इडो अग्ने आज्यस्य १.१३.१३
 इडोपहूता २.११.१७; ३.८.७
 इतः प्रथमं जज्ञे अग्निः १०.२.४६
 इतीदम् १.११.१४; ४.१०.६; ८.२१.
 २७; ३१.८
 इतो मे दीदिहि १४.१.२५
 इत्यजिनाः ११.६.१४
 इत्यददाः ११.६.१३
 इत्ययजथाः ११.६.१३
 इत्ययुध्यथाः ११.६.१४
 इदं रात्र उद्भिन्नम् १०.७.३८
 इदं वासः १५.२२.७
 इदं विष्णुविचक्रमे ४.१.४०; ६.१५.
 १६; १२.५.३८
 इदं हविः प्रजननं ३.११.२१
 इदं तृतीयं सवनम् ७.१५.४७
 इदं देवानाम् २.४.२६
 इदमहं यजमानो ६.१२.४८
 इदमहं सत्यात् ३.१०.१६
 इदमहं सर्पाणां ६.८.४४
 इदमहं सेनायाः २.६.४५
 इदमहं तं बलगम् ६.१७.१८; २१;
 २४; २७
 इदमहं निर्वरुणस्य ४.८.३३; ६.२०.
 ३१; ७.२१.३८
 इदमहमनृतात् ३.४.६
 इदमहमम् २.१२.८८; ३.१०.१
 इदमहममुमामुष्यायणं राष्ट्रात्
 १३.३.१८

इदमहममुमामुष्यायणं ब्रह्मवर्चसेन
 १३.३.१६
 इदमहमायुषः ३.१३.७; ७.६.२१
 इदमहं मनुष्यो ६.२०.२८
 इदमहमुत्तरात्सुवः ८.२५.१६
 इदमित्थं प्रतिविचक्ष १४.१.२१
 इदमु नः सह २.४.२७
 इदमुपगीतमुदगासीत् ११.१२.१२
 इदमेनमघरं ६.१७.१६; २२; २५; २६
 इदं ब्रूहि २.१२.१६; ६४
 इदुवत्सराय ४.१.२६; ६.४०.७६
 इन्द्र इद्वर्योः ८.२२.१६
 इन्द्रं यज २.१०.६४
 इन्द्रं युजिम् ७.८.३७
 इन्द्रं वयं ४.१८.४
 इन्द्रं विश्वा ७.७.३०; ८.४.१७; १६.
 १६; २२; २६.२२; ४८.३
 इन्द्रं वो विश्वतस्परि १२.३.२
 इन्द्रघोषस्त्वा ५.२.१२; ६.१४.१०
 इन्द्रं नरः १२.३.२
 इन्द्रपीतस्य वयं ७.१३.१६
 इन्द्र मरुत्वते ७.१२.४३
 इन्द्रमिद् गाथिनः ८.२२.१६
 इन्द्रवन्तस्तुत ७.७.१६; १३.८; १७.८
 इन्द्रवाजेषु ८.२२.१७
 इन्द्रवायू इमे ७.६.२
 इन्द्रः स दामने ८.२२.१७
 इन्द्रस्त्वा ८.५.२८
 इन्द्रस्त्वा प्रोक्षतु ८.१६.१२
 इन्द्रस्त्वा श्रीणातु २.३.३४
 इन्द्रस्य जठरमसि ७.८.१४; १५

इन्द्रस्य त्वा भागं २.३.३६
 इन्द्रस्य त्वा साम्राज्येन ८.५०.११;
 ६.७.२५
 इन्द्रस्य त्वेन्द्रियेण ८.२१.१६
 इन्द्रस्य ध्रुवमसि ६.१७.१०
 इन्द्रस्य बलाय १०.६.३०
 इन्द्रस्य बाहुरसि २.६.१६
 इन्द्रस्य भागोऽसि ८.३५.२२
 इन्द्रस्य योनिरसि ६.३.६;५.२०;
 ७.१२.३०
 इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्ध्नः ८.१८.११;
 १५;१६;१७;६.५.५;१०.५.४१;६.
 ११;७.२६
 इन्द्रस्य स्यूगसि ६.१७.६
 इन्द्रस्याहं देवयज्यया ३.७.३५;८.१३
 इन्द्रस्योह मा विश ६.६.२
 इन्द्रस्यौजोऽसि १३.२.४
 इन्द्राग्निभ्यां छागस्य वपां ५.७.२६
 इन्द्राग्निभ्यां छागस्य वपाया ५.७.२२
 इन्द्राग्निभ्यां छागस्य हविः ५.६.८
 इन्द्राग्निभ्यां छागस्य हविषः ५.६.५
 इन्द्राग्निभ्यां त्वा ११.५.४७
 इन्द्राग्निभ्यां त्वा सयुजा ८.२२.१२
 इन्द्राग्निभ्यामनुब्रूहि १.८.७;२.१०.
 ५७;३.११.३६;४.७.३
 इन्द्राग्निभ्यां पुरोडाशं ५.८.१७
 इन्द्राग्नियोरहं देवयज्यया ३.७.३४;
 ८.१३
 इन्द्राग्नियोर्भागधेयीः ६.२८.१६;
 इन्द्राग्नी अव्यथमानाम् ८.३१.६
 इन्द्राग्नी आगतं सुतम् १.८.८

इन्द्राग्नी रोचना दिवः ३.११.३७;
 ४.७.४
 इन्द्राणीवाविधवा २.८.३८
 इन्द्रार्थ्यं सन्नहनमसि २.१.३०
 इन्द्राधिपते १२.२.३१
 इन्द्राय त्वा ७.७.५;१७.३;१२.३.४;
 २४;४.२६
 इन्द्राय त्वा मरुत्वते स्वाहा १३.६.१२
 इन्द्राय त्वा वृत्रघ्ने ७.४.४
 इन्द्राय पिन्वस्व १३.८.१५
 इन्द्राय मरुत्वतेऽनुब्रूहि ७.१४.३२;
 १०.७.५५
 इन्द्राय मरुत्वते प्रेष्य ७.१४.३६
 इन्द्राय राज्ञे सूकरः ११.१५.४६
 इन्द्राय राज्ञे स्वाहा ११.२२.६
 इन्द्राय वः ७.३.७
 इन्द्राय वाचं वदत ६.५.२६
 इन्द्राय श्रुतासीरायानुब्रूहि ४.१८.३
 इन्द्राय सुत्राम्णे पच्यस्व १०.१०.३५
 इन्द्राय स्वाहा ८.५०.१५
 इन्द्रायानुब्रूहि २.१०.५७;४.११.३
 इन्द्रावरुणयोरहम् १२.२.११
 इन्द्राविष्णुभ्यामनुब्रूहि ८.६.४८
 इन्द्रियं ज्यैष्ठ्यं श्रैष्ठ्यम् १४.५.४५
 इन्द्रियाज्यैष्ठ्याच्छ्रैष्ठ्यात्
 १४.५.३८
 इन्द्रियाय त्वा १३.१०.२
 इन्द्रेमं प्रतरां कृषि ८.४७.२१
 इन्द्रो ज्योतिः ८.५०.२३
 इन्द्रो दधीचो अस्थभिः ८.२.१५
 इन्द्रो देवता ८.२५.२६;३२.१५

इन्द्रो देवता ककुष्ठन्दः ७.१.१८
 इन्द्रो देवता जगती छन्दः ७.१.११
 इन्द्रो हविर्धाने ८.३३.५
 इन्द्रोजस्विन् १०.१५.३
 इन्द्रानास्त्वा शतं १.५.१७; १६.२०
 इन्द्रानास्त्वा सुप्रजसः २.६.३६;
 ३.७.१७
 इमं विध्यामि २.१२.१०१; ५.१०.१०
 इमं समुद्रम् ८.२४.६; १५.१०.१२
 इमं स्तनमूजंस्वन्तम् ८.५१.५५
 इमं स्तोमं १५.३.६
 इमं पशुं पशुपते ५.४.२; ६.२२.२
 इमं प्राञ्चं हृत्वा ११.२५.३४
 इमं मा हिंसीरेकशफं ८.२४.६
 इमं मा हिंसीद्विपादं ८.२४.२
 इमं मे वरुण ४.८.१६
 इमांल्लाजानावपासि १५.१.३८
 इमा उ मामुपतिष्ठन्तु १.३.४०;
 ४४; १२.२३
 इमां जनतां संगृह्णानि ११.२.३
 इमां जुह्वाना युष्मदा नमोभिः
 १२.५.२१
 इमा द्वादश शतं गावः १५.२३.१—४
 इमां धियं शिक्षमाणस्य ६.२.३०
 इमां नराः कृणुत २.७.३०; ६.१३.५१
 इमामगृष्णन् ८.२.२; ११.४.२१
 इमामग्निस्त्रायताम् १५.१.२
 इमामूर्णायुम् ८.२४.१२
 इमा मे अग्न इष्टकाः ८.४४.१०; १२
 इमो अग्ने वीततमानि ४.६.६६
 इमो ते पक्षावजरो ८.५१.४४

इयं यका शकुन्तिका ११.२०.१३
 इयं वः सा सत्या सन्धाभूत् ६.६.१३
 इयं वो गौस्नाम् १५.२२.८
 इयतीःसमाःसुषमं भविष्यति ८.११.१४
 इयत्यग्र आसीः १३.२.२
 इयदस्यायुगस्य युर्मै १०.६.२७
 इयन्तः ४.६.१७
 इयन्तः कनीयांसः ४.६.१६
 इयं ते शुक्र तनू ६.६.७३
 इयं दुरित्राण्यप १५.१.४३
 इयं नार्युपब्रूते १५.१.३६
 इयमसि तस्यास्तेऽग्निवन्तसः १.१५.७
 इयमस्माकम् ४.१५.७; १२; १७
 इयमुपरि मतिः ८.२५.१७
 इयमेव सा या ८.३७.६
 इरज्यन्नगने ८.१८.१६
 इरावती धेनुमती ६.१५.२४
 इलुबर्दाय स्वाहा ११.२५.३६
 इषमा बद २.५.२०; ६.१५.३०
 इषमूर्जमहमितः ८.१८.७
 इषश्चोर्जश्च ६.१२.२८; ८.३१.२०
 इषाय स्वाहा ४.७.५३
 इषिता देव्या होतारः २.१२.६
 इषे त्वा २.१.८; ४.१.४; ५.४.१;
 ६.२.६; ६.१६.२८; २२.१; २४.१; ८.३२.
 १६; ६.३.१८; ११.१५.३३
 इषे पीपिहि १३.६.२२; १०.१
 इष्ट यजुषस्ते ७.२०.१४
 इष्टो यज्ञो वसुभिः ८.४६.२०
 इह घृतिः ५.६.४१; ६.२७.१०;
 ७.१६.४०

इह धृतिः स्वाहा ११.५.२२
इह प्रजा विश्वरूपाः ५.५.३१; ६.१;
६.२३.२; २४.१

इह रन्तिः १३.५.०३

इह रमतिः स्वाहा ११.५.२५

इह विधृतिः स्वाहा ११.५.२३

इहैवाग्ने ८.६.११

ई

ईकाराय स्वाहा ११.५.३६; ५०

ईकृताय स्वाहा ११.५.३६; ५०

ईदृक्षास एतादृक्षासः ८.४६.३३

ईदृङ् च ८.४६.०३; १०.३.६६

ईशानमिन्द्र तस्थुषः ८.२६.१६

उ

उक्थं वाचि ७.१४.५७; १५.४१; ७.

१५.२६; १८.२८; १६.२०; ६.७.७०;

१०.१४.२८; १२.२.२५; ३.१२; २८;

४.६

उक्थशा यज सोमस्य ७.१४.६१; १५.

२६; १८.३२

उक्थशा यज सोमानाम् ७.१५.४१;

१६.३०; ६.७.७४; १२.२.२६; ४.१३

उक्थेभिस्त्वा ८.३४.११

उक्षा वयः ८.२६.३२

उक्षा समुद्रो अरुणः ८.४८.२

उखां करोतु ८.५.१६

उग्रं वचः ६.१२.५६

उग्रा च भीमा च ८.४१.१०

उग्रोऽस्युग्रोऽहं २.६.२४; ३.७.१५

उच्छुष्मा ओषधीनाम् ८.१७.१२

उच्छुष्मो अग्ने २.१०.५; ३.७.२५

उच्छ्रियमाणायानुब्रूहि ५.३.३१; ६.

२१.६

उज्जयतामुज्जयतु ६.५.२८

उज्जातेन भिनददुज्जनिर्त्वं ६.२२.४

उत यासि सवितः ८.१६.७

उत वा जघ्नुरुत ७.१५.२१

उत स्मास्य द्रवतः ६.६.६

उतेमनन्नमुरुतेमाः ७.३.२१

उत्क्राम ८.२.१५; ३.१

उत्तसदो वरुणनेत्राः १०.२.६

उत्तराद्वातो वातः ८.२५.२८

उत्तिष्ठन्नोजसा १०.१४.११

उत्तिष्ठ बृहती भव ८.५.३६

उत्तिष्ठ बृहन् भव १३.३.१२

उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते १३.१.१३; २.६;

८.१८; ६.६

उत्सवद्योगृदम् ११.२०.७

उदकमस्युदकं मे १५.१२.२६

उदकमीद् द्रविणोदाः ८.३.१

उदगादुदगा १५.१८.६

उदग्ने तिष्ठानु ६.१६.२१

उदग्ने शुचयस्तव १.५.१४; ७.३२; १२.

५.२७

उदङ्गिष्ठा मुदजयिषुः ६.६.१६

उदत्तस्तिष्ठान्यस्य ७.६.२०

उदधिनिधीः १३.३.१६

उदयनीयं निर्वप ७.२१.४४

उदशीवहि ६.१७.४८

उदानाय त्वा २.६.२६

उदाम्यः शुचिरा ६.२.११; ५.११

उदायुषा स्वायुषा ६.६.५
 उदाह्यागुः प्रतिकूलमिव ७.२०.४४
 उदिताय स्वाहा ११.१४.३२
 उदीची दिशाम् ८.२५.२८
 उदीचीनदशं दशापवित्रं ७.५.६०
 उदीचीं दिशो रोहामि १५.१६
 उदीच्या त्वा दिशा ८.२६.७
 उदीर्चां दिश्यापः २.१२.८५; ३.६.१७
 उदीरतामवर उत्परासः २.२.१६
 उदु तिष्ठ स्वध्वर ८.४.३
 उदुत्तमं वरुण पाशम् २.१०.२७; ४.७.
 २३; ८.३४; ७.२१.३८; ८.११.१८;
 १२.१६
 उदु त्वं जातवेदसम् ४.१८.१२; ६.६.
 १२; ७.१४.४; ८.२४.३; १२.२.१४;
 १३.१३.२७
 उदु त्वा विश्वेदेवाः १.२२.२७; ८.१३.
 १; ४७.२२
 उदुष्य देवः सविता १३.६.६
 उदैनमुत्तरां नय १.२०.२७; ८.४७.२१
 उदेषा बाहू ८.११.६
 उदेष्यते स्वाहा ११.१४.१५
 उद्गातः कुरुष्व ६.१६.२१
 उद्गातर्ध्वनुशतं च ते ११.१२.५; १५
 उद्ग्राभं च निग्राभं च २.१२.३; ३.८.
 १२; ८.४८.३
 उद्गात्रा संख्यापय ७.१६.१
 उद्गो दत्तोदधि ८.५१.५३
 उद्द्विस्तमानः ५.३.३२; ६.१६.३३;
 २१.६
 उद्दिशो स्वाहा ५.६.१६; ६.२७.७

उद्धर पाप्मनो मा १.२३.२
 उद्बुध्यस्वाग्ने १.१३.२५; २२.२७
 उद्भन्व आपः स्थ १.१५.१४
 उद्यते स्वाहा ११.१४.३२
 उद्यन् सुवर्गो लोकः १.१५.१३; १५;
 २.३.३३
 उद्भयं तमसस्पति ६.२२.२७; ४.८.
 ३६; ७.२१.४०; १३.१३.२६
 उदतीर्षलं घत्त ६.४.४६; १४.४.१२
 उन्नम्भय पृथिवीं ५.१.३३; ३.२८; १०.
 १२; ६.७.२२; १६.२७; २१.७; ७.२३.
 ४; ८.३.२२
 उन्निवत उद्रुः ७.६.२२
 उन्नीयमानेभ्योऽनुब्रूहि ७.१०.३५; १३.
 २५; १७.१६
 उन्नेतरेतान् खन ६.१६.११
 उन्नेतर्ग्राणो वायव्यानि ७.१.४
 उन्नेतयं देमं ग्रहं ७.१५.७
 उन्नेतः सोमं मातिरीरिचः ७.१६.१
 उन्मुक्तो वरुणस्य पाशः ६.६.२६
 उपकलशः ७.६.५.
 उपख्यात्रे नमः ११.३.१
 उपजमन्नुप वेतसे ८.४६.१०
 उप त्वाऽग्ने दिवेदिवे १.६.३; १६.२०;
 ५.७.८; ६.२५.१
 उप त्वा नमसा वयं ८.३.७
 उप देवाः ७.६.८
 उप द्रव पयसा १३.८.२२
 उपद्रष्टारं प्रपद्ये १५.१२.४७
 उपद्रष्टुरुपद्रष्टुर्मा १५.१२.५०
 उपद्रष्ट्रे नमः ११.३.१

उप प्रयन्तो अङ्वरम् १.५.६; १६.८

उप प्रेङ्य होतर्ह्वया ५.५.२५; ६.२३.२;

६.३.४३

उपभृदस्यनाधृष्टा २.८.१४

उपभृदेहि देवस्त्वा २.१०.११

उप मा द्यावापृथिवी ७.६.३

उप मा होत्रा ७.६.१०

उप यज्ञः ७.६.६

उपयामः ८.२६.२

उपयामगृहीतोऽसि ऋत० ७.१०.१६

उपयामगृहीतोऽसि देवेभ्यः ७.१५.३५

उपयामगृहीतोऽसि नृपदं त्वा ६.२.१८

उपयामगृहीतोऽसि पृथि० ६.२.१८

उपयामगृहीतोऽसि प्रजा० ७.३.२६;

७.४; १३.२; १७.२

उपयामगृहीतोऽसि मर्कयि ७.६.१४

उपयामगृहीतोऽसि मित्रःवरुणाभ्यां

७.६.६

उपयामगृहीतोऽसि वाक्षसदसि ७.१०.२

उपयामगृहीतोऽसि वायवे ७.६.१

उपयामगृहीतोऽसि विश्वेभ्यस्त्वा

७.६.१६

उपयामगृहीतोऽसि शण्डाय त्वा ७.६.१०

उपयामगृहीतोऽसि श्रुतसदसि ७.१०.२६

उपयामगृहीतोऽसि सुशर्मा ७.१८.६

उपयामगृहीतोऽसि हरिरसि ७.२०.१

उपयामगृहीतोऽसीन्द्रवायुभ्यां ७.६.२

उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा ७.६.२७

उपयामगृहीतोऽस्यजनये ७.६.३०

उपयामगृहीतोऽस्यन्तः ७.५.६४

उपयामगृहीतोऽस्यप्सुषदं ६.२.१८

उपरिषदो बृहस्पतिनेत्राः १०.२.६

उपवाहन्ता प्रतिहन्ता ७.१५.२०

उपवीरसि ५.४.३; ६.२२.२

उपशृण्वते नमः ११.३.१

उपश्रोतारं प्रपद्ये १५.१२.४८

उपश्रोतुरुपश्रोतुर्मा १५.१२.५१

उपसृष्टां प्रवृत्तात् २.३.६

उप सोमः ७.६.६

उपहृतं मन उप मां १५.३.१

उपहृता ६.५.२७

उपहृताः पितरः सोम्यासः ४.१४.३४

उपह्वयस्व ७.१४.३६

उपह्वये सुदुषां १३.८.४

उपांशोस्त्रिवृत् ८.२५.१३

उपाकृताय स्वाहा ११.१५.५०

उपाग्निः ७.६.७

उपायवः स्थ २.१.१०; ४.१.५; ५.५.

उपावरोह जातवेदः १.२२.२१

उपास्तावः ७.६.४

उपास्मै गायता नरः १३.५.१३

उभा कवी युवाना १५.१२.६२

उभा जिग्यथुर्न ८.६.५२

उभा वामिन्द्राग्नी १.५.१०

उहं हि राजा ४.७.७२; ८.१; ७.२१..

६; १४

उरु प्रथस्वोरु ते २.६.४७; ५.१.५३

उरु यज्ञाय २.६.१४

उरु वाताय २.४.१२

उरु विष्णो विक्रमस्व ६.२०.१८;

२१.२

उरु व्यचा नो महिषः ८.५१.२६

उरो अन्तरिक्ष ५.५.२६; ६.२३.२
 उरोरा नो देव ४.८.२६; ७.२१.३८
 उर्वन्तरिक्षमन्विहि २.१.१७; ३५; ४.
 १०; ३२.५.७.६; ६.६.७; ७.४.३४;
 ५.६.८
 उर्वश्यसि १.३.११; ५.४.५; ६.२.२३;
 ७.२३.७
 उलूके मे बलासः १५.७.२३
 उशान्तस्त्वा हवामहे ४.१३.३२
 उशिगसि कविः ६.१८.३३; ७.१८.६३;
 ८.३६.१६
 उषसे स्वाहा ११.१४.१५
 उष्णिहा छन्दः ८.३२.१३
 उस्त धर्मं शिष १३.८.११
 उस्तावेतं धूरिणाही ६.६.१३
 उस्तासि मम भोगाय ६.४.११

ऊ

ऊमाः ८.४०.७१
 ऊर्जं पयः पिबमाना १५.३.३
 ऊर्गस्यूजं मे देहि १०.६.२८
 ऊर्जा यद्यज्ञमशमन्त ८.४८.१
 ऊर्जा वः पश्यामि १.६.५; १६.२१;
 २०.३
 ऊर्जे त्वा २.१.६; ४.१.४; ५.४; ८.३२.
 १६
 ऊर्जे पीपिहि १३.१०.१
 ऊर्जे होत्राणाम् ७.१७.३०
 ऊर्जो नपाज्जातवेदः ८.१८.१६
 ऊर्जो नप्त्रे स्वाहा १०.७.६४
 ऊर्जो भागोऽसि ८.२३.६

ऊर्ध्वं ऊ षु ८.४.३
 ऊर्ध्वं जिगातु २.१२.२८; ७२
 ऊर्ध्वं दिशं रोहामि १५.१७
 ऊर्ध्वं मनः सुवयम् १३.१३.५
 ऊर्ध्वया त्वा ८.२६.८
 ऊर्ध्ववयसे त्वा ८.३७.१०
 ऊर्ध्वी अस्य समिधः ३.११.५; ८.७.
 २१; ११.१८.१४; २४.२५
 ऊर्ध्वी दिशाम् ८.२५.३०
 ऊर्ध्वामा तिष्ठ १०.५.२६
 ऊर्ध्वमिनामुच्छ्रयताद् ११.२०.६
 ऊर्ध्वयां दिशि यज्ञः २.१२.८५;
 ३.६.१७
 ऊर्ध्वोऽसि ८.४०.४८
 ऊर्ध्वो मा पाह्योदृचः ६.३.१०

ऋ

ऋक्षमाच्छुक्रः ८.२५.१४
 ऋक्सामयोरुपस्तरणम् ७.७.१३;
 १३.६; १७.७
 ऋक्सामयोः शिल्पे ६.२.२८
 ऋग्भिन्ननादः ८.३०.६
 ऋचा स्तोमं समर्धय ७.७.१०; १३.४;
 १७.५; ८.१.३५
 ऋचे त्वा ८.२३.२०; ४०.३१;
 ४२.२; ४
 ऋचे वाम् ८.४२.७
 ऋचो मा दीक्षमाणमनु १५.१२.१३
 ऋतं सत्यमृतं सत्यम् ८.४.११
 ऋतं स्तृणामि १.३.७; ३७; ४६; १२.२८
 ऋतजिच्च ८.४६.२७

ऋतं च स्थः सत्यं च स्थः ८.२०.७
 ऋतधामासि ६.२६.६
 ऋतपाशच ८.४६.२५
 ऋतमसि तामो योनिः ८.२०.१६
 ऋतमृनुपाः ७.१७.३२
 ऋतमेव परमेष्ठीः ४.४.३७
 ऋतवो होत्राशंसिनः १५.१२.५६
 ऋतश्च ८.४६.३१
 ऋतसदसि २.७.३४
 ऋतस्य गोप्त्री १५.१.४४
 ऋतस्य त्वा देवहविः ५.४.१३;
 ६.२२.३
 ऋतावानं महिष ८.१८.१६
 ऋताषाडृतधामा ८.५०.१७
 ऋतुभिः प्रभुः ८.३०.७
 ऋतुभ्यामुन्नहि ४.१.२७
 ऋतूनां पत्नी ६.४८.६
 ऋतूनां पाशे स्थः ७.१.१६
 ऋतंसि सत्यमादध १.३.८; ३८; ५०
 ऋतेन प्रियाप्रियामु १२.१.२१
 ऋत्विग्यवती स्थः १.२.२३; ११.२५
 ऋव्यासमद्य ५.२.३६; ६.१६.१२;
 ७.२२.५०
 ऋभूणां भागोसि ८.३.६
 ऋषभेण त्वष्टा ८.३०.४
 ऋषभो वयः ८.२६.३२
 ऋषिकृन्नस्यैनसः ७.२०.२७

ए

एकनाय स्वाहा २.७.७
 एकत्रिंशतास्तुवत ८.३६.१७

एकं मासमुदसृजत ४.१८.४२
 एकया च दशभिश्च ७.१८.२३
 एकयास्तुवत ८.३६.४
 एकविंशत्यास्तुवत ८.३६.१५
 एकविंशः स्तोमः ८.२५.२८
 एकविंशाद्वैराजम् ८.२५.१६
 एकस्मै स्वाहा ११.१३.१७; २६
 एकां च शतं च ८.४४.११
 एकादशभिरस्तुवत ८.३६.१०
 एकाष्टका तपसा ८.४८.८
 एतं स्तोतरेनन ११.१६.२२
 एतत्त एतः ८.८.५; ८.११
 एतत्ते अग्ने ७.१४.१२
 एतत्ते तत २.२.२०; ४.१५.६;
 ७.२०.२०
 एतत्ते पितामह २.०.२०; ४.१५.११;
 ७.२०.२१
 एतत्ते प्रपितामह २.०.२०; ४.१५.१६;
 एतत् त्वं सोम ६.२०.२७
 एतत् त्वं देव घर्म १३.१३.२०
 एतद्वः पितरो वासः २.२.३१;
 ४.१५.३३; ७.२०.२५
 एतद्वः पितामहाः २.२.२१
 एतद्वै देवानामायतनम् ३.३.४
 एतमनुग्राह्या आनय ७.६.१३
 एतमनु रथा युज्यन्ताम् ६.५.११
 एतशेन त्वा सूर्यो ३.८.१६
 एता आचरन्ति २.३.३; ४.१.४८;
 ५.१२
 एतादृक् च ८.४६.२३
 एदमगन्म देवयजनं ६.१.६

एषोऽप्येधिषीमहि ४.८.३७; ७.२१.४१

एनस एनसो अवयजनम् ७.२०.२७

एना वो अग्नि नमसा ८.४१.६

एभिर्नो अर्कः १.१२.४२

एमा अमन्नाशिषः ३.८.१५

एवाः ८.४८.७०

एष ते गायत्रो भागः ६.८.४

एष ते निऋंते भागः १०.१.१५

एष ते यज्ञः ४.४.२०; १२.३५;

१८.३६; ५.६.६६; ११.३६; ७.२०.४७

एष ते योनिः ७.४.३८; ५.७२;

एष ते योनिः प्रजाः ७.६.१४

एष ते योनिः प्रजापतये ६.३.५; ७;

१०.१२.१५

एष ते योनिरद्भ्यस्त्वा ६.३.१२

एष ते योनिरश्विभ्यां १०.१२.१८

एष ते योनिरिन्द्राय त्वा ७.१४.४३;

६.२.१८

एष ते योनिरिन्द्राय सुत्रा० १०.१२.२४

एष ते योनिर्ऋतायुभ्यां त्वा ७.६.६

एष ते योनिर्ध्रुववैश्वानराभ्यां

७.६.३२

एष ते योनिर्वृहस्पतये ६.३.८

एष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा ७.६.२२;

१६.२४; १८.६

एष ते योनिर्वीरतां पाहि ७.६.१०

एष ते योनिः सजोषाभ्यां ७.६.३

एष ते योनिः सरस्वत्यै १०.१२.२१

एष ते रुद्र भागस्तं ४.१६.२४

एष ते रुद्र भागो यं ७.११.२५;

१३.३३

एष वो देव सवितः ६.२०.२६

एष वो भरता राजा ८.५१.३७; ६.२.

१०; १०.३.६०

एष स्य वाजी ६.६.८

एषा छागैतच्चन्द्रम् ६.८.३४

एषा तेऽश्विः स्पष्टाऽस्तु ५.५.१४;

६.२३.२

एषा राजक्यणी ६.८.३३

एषा रायः ६.११.२३; १२.५३

एहि यजमान २.८.३६; ११.४०; ४.४.

२; ७.५४; १२.२८; १८.३२; ५.५.२१;

६.२३.२; ७.७.३१; १५.४७; १६.२;

१६.२१; ८.४५.१०; ६.७.७१

एह्यु षु ब्रवाणि ते १.१३.३०

ऐ

ऐडान्तर्यामिः ८.२५.१५

ऐतु ब्रह्मणसगतिः १३.२.७

ऐन्द्रः प्राणः ५.८.७०; १.२६.२८

ऐन्द्रमसि ६.१७.३

ऐन्द्रमसोन्द्राय त्वा ६.१७.१२

ऐन्द्र सानसि ४.१२.४

ऐन्द्रः सोमोऽवीवृधं ७.४.८

ऐन्द्रीमावृतमन्वावर्ते २.१२.८६; ३.

११.२

ओ

ओजगे त्वा ८.३२.२०

ओजसे व ताय त्वोद्यच्छे १.३.३२;

१२. ६

ओजस्त्रिणवः ८.३५.१३

ओजोविदसि १०.१५.४

ओजोऽसि पितृभ्यः न.३६.१६

ओजोऽसि सहोऽसि १.२३.३

ओऽम् १.२२.८-१४

ओमुन्नय १.१६.५

ओमुन्नयामि १.१६.३

ओ आवय २.१०.२२; १२.८; ३७; ४१;

४५; ४६; ४.२.४०; ६.३६; ११.३७; १३.

३७; १७.३८; ५.४.२६; ३२; ५.६; ७.

२५; ८.१६; २०; ६.४; ७; १२; १६; ५४;

६१; ६.६.२६; ३०; ३४; ३८; ४५; ५४;

१२.२८; ३४; ३८; ४२; २२.४; २३.२;

२५.१; २; २६.२५; २८; २७.२; ५; ६;

१०; ७.८.२६; ३०.३४; ३८; ४२; ४६;

५६; ६.३; ३६; १०.५; १८; २८; ११.

१४; २७; ३२; ३७; ४२; ४७; १३.१४;

३०; ३३; १४.३५; ६०; १५.२६; ४१;

१६.१६; १७.१८; १८.५; ३१; ४५; ४६;

१६.२६; ४०; २०.६; २१.१८; २२; २६;

३३; २२.१७; २१; २५; २६; ३६; ३६; ८.

७.१७; ३६; ८.३७; ६.३५; ४४; ४६.१६;

६.३.३३; ४.६; २२; ७.७३

ओषधयः प्रतिगृह्णीताम् न.४.१५

ओषधयः प्रतिमोदध्वम् न.४.१६

ओषधीभ्यः पीपिहि १३.१०.१

ओषधीभ्यस्त्वा न.४०.६७

ओषधीभ्यः स्वाहा न.४०.६७

ओषधीरिति मातरः न.१७.१०

ओषधीर्जिन्व २.११.१८; ८.२६.२३

ओषधे त्रायस्वैनम् ५.१.५; ६.२६;

६.२.३; ५.६; २४.१

ओ

ओषधमसि मम भोगाय ६.४.२०

क

ककुच्छन्दः न.३६.१२

कतमस्मै स्वाहा ११.७.२३

कतरत्पूर्वं करिष्यामः ६.११.७

कदा चन प्रयुच्छसि ७.१६.६

कदा चन स्तरीरसि १.६.१०; ६.२४;

२०.६; १५; ७.१६.५

कन्यायां मे १५.७.७

कमसि कां मे १५.१२.२७

कया नश्चित्र आ १.३.४५; १२.२४;

४.७.२६; ८.२६.१६; २१

करविडा १.१६.८

कर्माणे वां देवेभ्यः २.४.७; ३.१३.३

कर्मासि करुणमसि ३.६.६

कविरसि पित्रियः ६.२६.१५

कविर्यज्ञस्य वि तनोति ५.२.११; ६.६.

७४; १४.६

कवोत्तानमिव पशुं कुरुत ५.६.२५;

६.२४.१

कस्त्वा छद्यनि ११.२१.६

कस्त्वा युनक्ति २.४.२४; १२.६१; ३.५.

६; १०.६; ११.११.२२

कस्त्वा सत्यो मदानाम् न.२६.१६

कस्मै स्वाहा ११.७.२३

कस्य गावः १०.६.१६

कः स्विदेकाकी ११.१८.४८

काटः न.२६.२

कामःकामः सत्यं १५.११.२

काण्ड त्काण्डात् ८.२२.१	वेतुं कृष्वन्नकेतवे ११.१५.५५
कामं कामदुघे ८.१६.१७	को अद्य युङ्वते ४.७.२७
कामघुक्षः २.३.१७;२१;२५	कोके मे जृम्भः १५.७.२४
कामस्य कामेन १.६.१६;१७;१;२१.१	को नामामि ५.४.२८;६.२२.४;
कामः सत्यः सत्यः कामः १५.११.१	७.८.२७
कामाय त्वा ३.७.२;५;८;११	कोशे मे गन्धः १५.७.५
कामाय वो व्याप्त्यै १.६.७;१७.१;	कोऽसि को नाम ७.८.१८
२१.१	ऋतवे स्वाहा ८.५०.१;६.७.१७
कामेन ते कामः १५.१२.१२	ऋतुरेकत्रिंशः ८.३५.१५
काय स्वाहा ११.७.२३	ऋत्वा शचीपतिः ८.३०.४
कःयानुब्रूहि ४.७.२५	ऋमध्वमग्निना ८.४८.५
कार्थिरसि ७.३.५	ऋमरत्यऋमीत् ११.१६.१८;२५.२३;
कार्यं छन्दः ६.४०.१२	२६.३७
किं स्विदासीत् ११.१८.४४	ऋगः ६.८.१८
किं भरथ ८.४.१२	ऋया आपः स्थ ६.४.५१
कुक्कुटोऽसि १५.१०.२	ऋडं वः शर्घः ४.१०.२१
कुत इदमजनि ३.१६.२७	ऋनो राजा ६.८.३२
कुमार्यां मेऽघा १५.७.६	क्वेथ ८.२.७
कुलायनी ८.२६.५	क्षत्रेनदेतस्मा उपकुरु ११.२६.५०
कुविदङ्ग ६.३.६;१०.१२.१७;२०;२२	क्षत्तर्वाहोदनं ते ११.२.२७
कृणुष्व पाजः ८.२०.२१	क्षत्रं वयो मयन्दं छन्दः ८.२६.२८
कृतमयानां ८.२५.२२	क्षत्रं द्रविणं ८.२५.२६
कृत्तिहा नक्षत्रं ८.४१.२६;४२.१	क्षत्रभूत स्थ ८.२०.३
कृत्वाय सा ८.५.२२	क्षत्रस्य त्वोजसे ३.७.४
कृपा आगः स्थ ६.४.४७	क्षत्रस्य नाभिरसि १०.६.४२
कृषिश्छन्दः ८.३२.१४	क्षत्रस्य योनिरसि ६.५.३;१०.५.३६;
कृणोऽस्याखरेष्ठः २.६.५	६.४४
कृण्येत्वा ६.३.७;५.२१;८.३२.१६;	क्षत्रस्योल्बमसि १०.५.३८
६.७.४७;१०.७.४२;५३	क्षत्राय पीपिहि १३.१०.१
केतः सकेतः सुकृतः १.१४.३३	क्षत्रेण मनुष्यान् ८.३०.७
केताय त्वा ८.४०.२६	क्षत्रेणाग्ने ८.६.१०

क्षिबस्तिरसि मम भोगाय ६.४.१६
क्षुरो भृज्वाब् छन्दः ८.३६.१२
क्षेमाय त्वा ८.५.४०; ३२.१६;
६.७.४८; १०.३.१४; ७.४३; ५४

ख

ख्यात्रे नमः ११.३.१

ग

गणश्रिये स्वाहा ४.७.५३
गणानां त्वा ११.१६.१४; २३
गन्धर्वा स्थ वसुविदः १३.६.७
गन्धर्वोऽमि विश्वावसुः २.६.१८
गयस्कानो अमीवहा ४.६.४८;
३.११.२५
गर्भाः पञ्चविंशः ८.३५.१२
गर्भो अस्योवधीनां ८.१३.६
गवा ते क्रीणानि ६.८.१६; ३१
गायत्रं छन्दोऽनु प्र १.३.१३; ५.४.५;
६.२२.३; ७.२३.७
गायत्रमसि १३.७.१०
गायत्रादुपांशुः ८.२५.१३
गायत्रियं गायत्रं ८.२५.१३
गायत्री छन्दः ८.२५.८; ३२.१३
गायत्री त्रिष्टुब् जगती ११.२०.३१
गायत्री वासन्ती ८.२५.१३
गायत्रेण छन्दसा १.३.१६; ५६;
७.१७.१६
गायत्रेण त्वा छन्दसा १३.२.१३
गायत्रेण त्वा छृन्धि १३.३.२०
गायत्रोऽसि १३.२.१२; ८.२१
गिरश्छन्दः ८.३६.१३
वाथो—२६

गिरा वज्रः ८.२२.१७
गीर्भिविप्रः १.८.६
गृध्रसदसि ८.४०.५४
गृहपतेः पत्युपहवम् ६.५.२६
गृहपते दाचं यच्छ १५.१०.६; १२.२४
गृहमेघास आगत ४.६.५६
गोप्तुर्यज्ञं गोपाय १२.३.३
गोभिर्यज्ञं दाधार ८.३०.७
गोमां अग्नेऽविमान् २.१२.६;
३.१०.१२
गोष्ठाद्रियं मा निर्मंक्षम् २.८.२०
गोषछन्दः ८.३२.१४
गना युनज्मि प्रातर्यावा ७.८.४५
गनावो नेष्ट्रादित्यसौ ७.८.४३
गनास्त्वा ८.५.३२
ग्राममा तिष्ठ १०.५.५६
ग्रावक्यः स्वाहा १३.१०.८
ग्रीष्म ऋतूनां ८.२५.२६
ग्रीष्ममृतूनां ३.७.२६
ग्रीष्माय स्वाहा १३.१०.८
ग्रीष्मो मानसः ८.२५.१५
ग्रीष्मो हेमन्तः ४.१.२८; ८.४०.७८

घ

घर्मदुधं दधिघर्माय ६.२८.३०
घर्मं गतातमश्विना १३.६.२०
घर्मं पात वसवः १३.६.१
घर्मं या ते दिवि १३.११.१४.
घर्मं या तेऽन्तरिक्षे १३.११.१६
घर्मं या ते पृथिव्याम् १३.११.१८
घर्मः शिरस् १.४.१०
घर्मंसदसि २.७.३६

घर्मस्य १३.६.१७
 घर्मा जठराः १३.४.३६; ५.१
 घर्मायोत्साद्यमानायानु १३.१०.३५
 घर्मोत्तज्जनम् १.१३.११
 घर्मो देवा अप्येतु ३.५.१३
 घर्मोऽसि विश्वायुः ७.६.४६
 घृतं घृतपावानः ५.६.६; ६.२७.६७
 घृतप्रतीको घृतयोनिः १.४.४
 घृतवतीमद्वयो २.१०.२७
 घृतवन्तं कुलायिनं ३.६.५
 घृताची स्थः २.१२.२६
 घृताच्यसि २.६.३०; ३३; ३६
 घृतेन द्यावापृथिवी आपृणेशाम् ६.
 १६.२६; १७.१
 घृतेन द्यावापृथिवी प्रोण्वाथाम् ५.६.
 ३०; ७.१; ६.२४.२; २५.१
 घृतेन नो घृतपुवः ६.२.६; ५.११
 घृतेन सीता मधुना ८.१६.१८
 घृतेनावते वृषणं ६.४.५.
 घृतेनाक्तौ ५.५.१२; ६.२३.२

च

चक्षुर्गसि १.६.११; १७.१; २१.१
 चक्षुर्म्या मे ७.८.७
 चक्षुर्म उर्व्या ८.२६.१६
 चक्षुर्यज्ञेन कल्पताम् ६.७.३५
 चक्षुर्यज्ञेनावलुपत् ६.७.४०
 चक्षुः श्रोत्रं मा निर्मृक्षम् २.८.१२
 चक्षुषः पिता ८.४७.१६
 चक्षुषा ते चक्षुः १५.१२.६
 चक्षुषे नमः ११.३.१
 चक्षुषे स्वाहा ४.१२.२७

चक्षुष्पाश्चक्षुर्मो पाहि ७.१२.१०
 चक्षुस्त आप्यायताम् ५.६.१५;
 ६.२४.१
 चक्षुः स्थश्चक्षुर्मयि ७.११.४
 चतस्र आशाः प्रचरन्तु ८.१.१६;
 २६.६
 चतस्रो दिशः ४५.१२.१७
 चतुश्चत्वारिंशः ८.३६.५
 चतुष्पादव २.११.१८; ८.२६.२५
 चतुःस्रक्तिर्नाभिः १३.११.४१
 चन्द्रमसि ६.४.६
 चन्द्रमसे त्वा ८.४०.६४
 चन्द्रमसे स्वाहा ८.४०.६४
 चन्द्रमा देवता ८.३२.१५
 चन्द्रमा देवता सतोवृहती ७.१.१५
 चन्द्रासि ६.७.१२
 चराचरेभ्यस्त्वा ८.४०.६६
 चराचरेभ्यः स्वाहा ८.४०.६६
 चरोस्त्वा पञ्चब्रह्मस्य ३.७.४
 चितः स्थ २.६.१४
 चितः स्थ परिचितः ८.१४.१६;
 १८.२०; १३.७.५
 चित्तं विज्ञानम् ८.१०.६
 चित्तिं संछादयत ८.२७.७; ३०.११;
 ३३.१०; ३६.१५
 चित्ति जुहोमि ८.२१.३२; ३१.१२;
 ४३.१६; ४६.६
 चित्तिमचित्तिम् ८.१५.४; ६.२७.१६;
 २८.५; ३०.१४; ३१.१; ३३.११;
 ३४.१; ३७.१६; ३८.१; ४०.१०६;
 ४१.३; ४३.६; ४४.४; ५१.७; ६.१३;
 १५; १७; १६; २१; २३; २५; २७

चित्पतिस्त्वा पुनातु ६.२.१७; ५.१२;	जनयत्यं त्वा २.६.४२
१०.५.४६	जनस्य गोपाः ८.३३.१२; ४०.७
चित्रज्योतिश्च ८.४६.२५	जरां गच्छामि १५.१.४६
चित्रं देवानामुदगाद् ४.१४.६; १८.१३;	जागतं छन्दोऽनु १.३.१३; ५.४.५
८.५१.४८; १२.२.१४;	जागतमसि १३.७.१२; ८.२१
१३ १३.२७	जागतेन छन्दसा १.३.२१; ५८
चित्रा नक्षत्रं ८.४२.६	जागतेन त्वा छन्दसा १३.२.१३
चित्रावसो स्वस्ति ते १.५.१६;	जागतोऽसि १३.२.१२
१६.८; ६	जाग्रतीं त्वा सादयामि ८.४१.१५
चिदसि तया देवतया ८.४४.२३	जातवेदो भुवनस्य १.२.२७; ११.३६
चिदसि मनाऽसि १.७.६	जातवेदो वपया ५.७.२८; ६.२५.४
चिदसि समुद्रयोनिः ८.५१.४४	जातायानुब्रूहि ५.४.८; ६.२२.३
चुपुणिका नामासि ८.४१.२८	जाय एहि ६.७.३३
चोदयित्री सूनृतानाम् ४.३.१४	जिघर्ष्यंति मनसा ६.३.५
छ	जितं ते ब्रह्मन् ११.१८.४६; ५१; ५४
छदिषछन्दः ८.३६.१४	जितं ते होतर् ११.१८.४७; ५०; ५५
छन्दांसि गच्छ ७.१६.४०	जितमस्य राज्ञः ११.१८.५७
छन्दांसि प्रपद्ये १५.१२.४१	जिष्णू रथेष्ठाः ११.२४.१२
छन्दांसोमान् लोकान् १५.१२.३६; ४६	जीमूतस्येव ११.१६.१
छ दोभिषछन्नोऽस्मि १५.१२.४२	जीर्वं राजानं गायत ६.७.१५
छन्दोभिस्त्वा ८.३८.६	जीवा जीवन्तीरुप २.३.६
छागया ते क्रीणानि ६.८.१६	जम्बकाय स्वाहा ११.३६.४७
छागोऽसि मम भोगाय ६.४.१४	जुषाणो अप्तुराज्यस्य ६.१६.२६
ज	जुष्टिर्गमि जुषस्व २.११.१७; ३.८.५
जगती छन्दः ८.२५.८; ३२.१३	जुष्टे जुष्टि तेऽशीय ३.८.४
जगती वार्षी ८.२५.१४	जुष्टो दमूना अतिथिः ४.६.६
जगत्या ऋक्षमं ८.२५.१४	जुष्टो वाचो भूयासम् ७.८.२८; ३२;
जगृम्मा ते १०.६.१६	३६; ४०; ४४; ४८
जज्ञि बीजम् ११.१७.२०	जुहूरस्यनाधृष्टा २.८.१०
जनदिडा १.१६.६	जुह्वेह्यग्निस्त्वा २.१०.१०
जनभृतः स्थ १०.४.२५	जूगसि धृता मनसा ६.६.७७;
	१०.८.३२

ज्योतिरिसि २.८.४१; ८.३१.१३;
 १३.६.१०
 ज्योतिर्भा असि १३.१३.७
 ज्योतिर्मो यच्छ ८.३२.६
 ज्योतिर्विदं त्वा ८.४१.१५
 ज्योतिर्हिरण्यम् ७.४.६
 ज्योतिषे त्वा ८.४०.३५
 ज्योतिषे स्वाहा ४.१२.२७
 ज्योतिष्कृतं त्वा ८.४१.१५
 ज्योतिष्मतीं त्वा ८.४१.१५
 ज्योतिष्मन्तं त्वा १.८.५१; ६.१; १६.
 ३५; १७.१; २१.१; ८.३.१०
 ज्योतिष्मांश्च ८.४६.२५
 ज्वलन्तीं त्वा ८.४१.१५

त

तं वरुणो गृह्णातु ४.६.२२
 तत्त ऋध्यतां १५.५.१८
 तत्त्वा यामि ४.८.२०, ८.१६.१७,
 २७.१८; २८.१०; ३०.१६; ३१.५५;
 ३३.१३; ३४.४; ३७.१८; ३८.२; ४३.
 २०; ४४.७; ५०.५१
 तत्सवितुर्वरेण्यम् १.६.८; १६.२४;
 २०.६; १५; ४.३.१०
 तत्सवितुर्वृणीमहे ७.१.८.१७; १३.५.१३
 तदस्य प्रियमभि ४.१.४१; १२.३.३८
 तद्देवानां पूषा माऽधिपतिः ५.८.४२
 तद्देवानां पूषा मा पशुपाः ५.८.३६
 तद्देवानां पूषा मा प्रपथात् ५.८.३६;
 ६.२६.२८
 तद्राघो अद्य सवितुः ७.१.८.२५

तद्विष्णोः परमं पदम् ५.३.३५; ६.२१.६
 तनूनपादग्न आज्यस्य १.१३.७
 तनूनपादसुरो विष्ववेदाः ८.७.२३
 तनूनप्त्रे त्वा गृह्णामि ६.११.१
 तनूपा अग्नेऽसि १.५.१५
 तन्तुं तन्वन् १.२२.२७
 तन्तुगसि १.१६.३२
 तन्तुगसि प्रजाभ्यः ८.३६.१६
 तं त्वा समिद्धिः १.१२.३६
 तन्द्र छन्दः ८.३६.१६
 तन्नस्तुरीपम् ८.७.३१
 तन्नो सह ६.१७.३४; ७.४०; ४२;
 ४५; ४७; ५०; ५३
 तपश्च तपस्यश्च ८.३८.६
 तपसस्तनूरसि ६.८.३८
 तपसाऽनाघृष्टः ८.३०.८
 तपसे नमः ११.३.१
 तपसे स्वाहा ४.१२.२७
 तपस्या आप स्थ ६.४.५०
 तपस्याय स्वाहा ४.१२.२७
 तपो नवदशः ८.३५.१०
 तपो ध्वग्ने १३.७.४
 तमिन्द्र वाजयामसि ८.२२.१७
 तमु त्वा दध्यङ् ८.३.१६
 तमु त्वा पाथ्यो वृषा ८.३.१७
 तं प्रतनथा पूर्वथा ७.६.१४
 तं प्राव्यं यथावट् १३.६.१
 तं बधान ११.४.१८
 तया देवतयाऽङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद
 ८.१७.८; १.८.२४; ६.८; १४-१६;
 १८; १६; २३.५; २५.३४; ४३.१५

तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवाः सीदत
 ८.१४.१६; २२.२१; २५.३६
 तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवे सीदतम्
 ८.२२.२०; २५.३५
 तया नः पाहि तस्यास्ते ६.१२.५७
 तरणिर्विश्वदर्शतः १०.१४.१२
 तस्मा अरं गमाम ८.५.३; ११.२०.२४
 तस्मिन्सुपर्णः ८.२३.२३
 तस्मै सूर्याय ७.११.१८; १३.३३
 तस्य चक्षुर्वैश्वद्यचसम् ८.२५.१४
 तस्य ते द्यौर्महिमा ११.२२.५
 तस्य ते पवित्रपते ६.२.१७; ५.१२
 तस्य ते पृथिवी महिमा ११.२२.६
 तस्य प्राणो भोवायनः ८.२५.१३
 तस्य भक्ष इन्द्रश्च १२.२.३६
 तस्य भक्षोऽग्निहुतस्य १२.३.२१; २८;
 ४.१६; २७; ३४
 तस्य भक्षो यद्वर्तः ८.५.१.५६
 तस्य मनो वैश्वकर्मणम् ८.२५.१५
 तस्य श्रोत्रं सौत्रम् ८.२५.१६
 तस्यै बृहज्ज्योतिः समीधिरे ८.५.१०
 तस्यै वाङ्माती ८.२५.१७
 ता अस्य सूददोहसः ८.१५.२; २२.१८;
 २५.३३; २७.३; ६; १२; ३०.११; ३३.
 १०; ३७.१५; ४०.१०८; ५१.६; १२;
 १७; १६; २१; २३; २५; २७
 तां सवितुर्वरेण्यस्य ८.४६.३
 ताभिराद्रव ६.११.२७; १२.६१
 तामन्येषु म आन्व्यम् १५.७.१५
 ता मे अग्न इष्टका ८.४४.१३.
 त्तिक्तायनी मेऽसि ५.१.३६

तिष्ठ्यो नक्षत्रं ८.४२.६
 तिसृभिरस्तुवत ८.३६.६
 तिस्रो देवीः ८.७.३०
 तुथो वो विश्ववेदाः ७.१४.११
 दुथोऽसि विश्ववेदाः ६.१८.३२; ६२
 तुयंवाङ् वयः ८.२५.२८
 तुयंवाङ् वयोऽनुष्टुप् छन्दः ८.२६.३१
 तूर्वन्न यामन् ८.४६.१०
 तृतीयस्य सवनस्यर्भुमतो विभुमतः
 ७.१७.१६
 तृप्पन्तां होत्रा मघोः ७.१७.२४; २८
 ते अस्य योषणे ८.७.२८
 तेजसा त्वा सयुजा ८.२८.२०
 तेजसे वां ज्योतिषे वाम् ८.२०.१३
 तेजोदां त्वा ८.४०.३६
 तेजोऽनु प्रेहि २.८.३२
 तेजोविदसि १०.१५.२
 तेजोऽसि १३.६.१७
 तेजोऽसि तेजोऽनुप्रेहि २.८.३२;
 १३. ६.१०
 तेजोऽसि तेजो मयि ४.८.३६;
 ७.२१.४१
 तेजोऽसि तेजो मे ८.२१.३५; १
 तेजोऽसि धामासि २.८.४३
 तेजोऽसि शुक्रमसि २.८.४१
 ते ते चक्षुः सुवन्ताम् १०.६.१
 ते ते धामान्युश्मसि ५.३.३४; ६.२१.६
 ते ते श्रोत्रं सुवन्ताम् १०.६.१
 तेन त्वा स्वस्ति ११.३.१५
 तेन नो अर्बन्त ६.६.८
 तेन मे रघ्य १०.७.२७; २८

तो ते रायः ६.७.१६
 तो देवो शुक्रमन्थिनो ७.११.१४
 तो सह चतुरः पदः ११.२०.५
 त्रयस्त्रिंशतास्तुवत ८.३६.२०
 त्रयस्त्रिंशत्तन्तवः ३.५.१२; १४
 त्रयोदशभिरस्तुवत ८.३६.११
 त्रयोविंशत्यास्तुवत ८.३६.१३
 त्रिंशद्धाम वि १.३.२५
 त्रिकुच्छन्दः ८. ३६.१२
 त्रिणवत्रयस्त्रिंशाभ्याम् ८.२५.१७
 त्रिणवः स्तोमः ८.२५.३०
 त्रिताय स्वाहा २.७.७
 त्रिरुलीकृतान् प्रब्रूतात् २.५.२७
 त्रिरस्य ता परमा ८.६.५६
 त्रिवत्सो वय उष्णिहा छन्दः ८.२६.३१
 त्रिवत्सो वयो द्वापरोऽयानाम्
 ८.२५.२४
 त्रिवृतो रथन्तरम् ८. २५. १३
 त्रिवृत्ते अग्ने शिरः ८.२१.१
 त्रिवृत् स्तोमः ८.२५.२२
 त्रिवृदसि ८.३६.२०
 त्रिष्टुग्ग्रेष्मी ८.२५.१५
 त्रिष्टुप् छन्दः ८.२५.८; ३२.१३
 त्रिष्टुभ ऐडः ८.२५.१५
 त्रीण्यायूषि ८.६.५८; १२.४; २३
 २५; २६; ३१; १४.३.
 त्रीन्समुद्रान् समसृपत् ८.२३.४
 त्रेताऽयानाम् ८.२५.२६
 त्रैष्टुभं छन्दोऽनु १.३.१३; ५.४.२
 त्रैष्टुभमसि १३.७.११

त्रैष्टुभेन छन्दसा १.३.२०; ५७
 त्रैष्टुभेन त्वा छन्दसा १३.२.१३
 त्रैष्टुभोऽसि १३.२.१२; ८.११
 त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पतिवेदनम्
 ४.१६.२१
 त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टि०
 ४.१६.१५; २०
 त्र्यविर्बयः ८.२५.२२
 त्र्यविर्बयस्त्रिष्टुप् छन्दः ८.२६.३१
 त्वं राजन् ब्रह्माऽसि मित्राऽसि
 १०.७.१३
 त्वं राजन् वरुणोऽसि १०.७.१५
 त्वं राजन् सत्यधर्मोऽसि १०.७.२४
 त्वं राजन् सत्यराजाऽसि १०.७.२२
 त्वं राजन् सविताऽसि १०.७.६
 त्वं राजन् सुमङ्गलोऽसि १०.७.२०
 त्वं राजन् सुश्लोकोऽसि १०.७.१८
 त्वं राजन् ब्रह्मासीन्द्रोऽसि ७.६.११
 त्वं सोम तनूकृद्भ्यः ६.१६.२५
 त्वं सोम पितृभिः ४.१४.२२
 त्वं सोम प्र चिकितः ४.१४.१७
 त्वं सोम महे ४.१३.५०
 त्वं गृह्णीष्व २. ७.५०
 त्वत्पितारो अग्ने ३.२.१८
 त्वं त्वा शोचिष्ठ १.६.४; १६.२०
 त्वं दूतः ३.१२.२३
 त्वं देवानामसि २.४.११
 त्वं नः सोम विश्वतः ३.११.३३;
 ४.३.६
 त्वं नो अग्ने वरुणस्य ४.८.२३
 त्वमग्ने द्युभिः ८.३.६

त्वमग्ने व्रतपा असि ६.४.२; १२.५.३१
 त्वमग्ने शोचिषा ४.१.३३; १२.५.३६
 त्वमग्ने सप्रथा असि १.२२.२७
 त्वमिन्द्र ब्रह्मणा महान् १०.१४.१६
 त्वं म उदगाताऽसि ११.३.१
 त्वं मऽऽव्युग्मि २१.३.१०
 त्वं मे ब्रह्माऽसि ११.३.११
 त्वं मे होताऽसि ११.३. १२.
 त्वया हि नः पितरः ४.१३.१७
 त्वष्टारं यज २.१२.४२
 त्वष्टीमती ते सपेय ६.७.२०; ११.२४;
 १२.५४; १३.८.२
 त्वष्टुर्हं देवयज्यया ३.६.६
 त्वष्ट्रेऽनुब्रूहि २.१२.४०
 त्वां काष्ठास्वर्वतः ८.२६.१७
 त्वां गात्रोऽवृणत ५.५.२; ६.२३.२
 त्वां विश्वश्रवस्तम ८.३७.१७; ४०.८
 त्वामग्ने पुष्करादधि ८.३.१५
 त्वामग्ने प्रदिवः १.४.४
 त्वामग्ने वृणते ८.६.२०
 त्वामग्ने वृषमं ८.२६.११
 त्वामग्ने समिधानं १.४.४
 त्वामिद्धि हवामहे १.४.३; ८.२६.१७.
 त्वामु ते दधिरे ५.७.१२; ६.२५.१;
 ६.४.६
 त्विष्ये त्वा १३.१०.२
 त्वे क्रतुमपि १०.१२.१४
 त्वे रायः ६.७.१८
 त्वेषं वत्रो अपावधीम् ६.१२.५८
 द
 दंष्ट्राभ्यां मलिभ्लन् ८.११.३
 दक्षक्रतुभ्यां मे ७.८.५

दक्षिण्या त्वा ८.२६.५
 दक्षिण्या सुवर्गः ८.३०.५
 दक्षिणा दिशाम् ८.२५.२६
 दक्षिणाद्वातो वातः ८.२५.२६
 दक्षिणां दिशं रोहामि १५.१४
 दक्षिणायां दिशि २.१२.८५; ३.६.१७
 दक्षो राजन् ६.७.५१
 दत्तते स्वाहा ११.१३ २१; ३०
 दधिक्रावाणम् १२.५.५
 दधिक्रावणो अकारिषम् ११.२०.२४;
 १२.५.३३
 दधिक्रावणेऽनुब्रूहि १२.५.३२
 दधिधरस्यदधो भूयासम् ३.७.३२
 दश पुरस्ताद्भोचसे १३.७.२६
 दानवः स्थ परवः १३.८.१४
 दाशेम हव्यदातये ८.२६.१८
 दिग्भ्यो नमः ५.६.१६; ६.२७.७
 दिग्भ्यो भूतये ११.२२.८.
 दित्यवाङ् वयः ८.२५.२६; २६.३१
 दिद्योन्मापाहि १०.५.५३; ११.२३.२७
 दिवं गच्छ सुवः ७.१४.६
 दिवं ते धूमः ५.६.४२; ६.२७.१०;
 ७.१६.४०
 दिवमग्ने मा ५.१.१०
 दिवस्त्वा ज्योतिषे ८.४०.२८
 दिवस्त्वा द्रविणे ८.४०.६१
 दिवस्त्वा परस्पायै १३.११.२४
 दिवस्परि प्रथमं ८.२२.२; २७
 दिवः सम्पूचः पाहि १३.७.८
 दिवः सानुरसि ५.३.४४; ६.२१.७
 दिवः स्कम्भनीरसि २.६.२३.

दिवि घाः १३.६.१३

दिवि श्रयस्व ८.२०.१२

दिविस्पृङ् १३.६.१०

दिवे त्वाऽऽजरिक्षाय २.६.६;६.१६.१६;

२१.६;८.४०.६२

दिवे स्वाहा ८.४०.६२

दिवो मूर्धाऽसि ८.२६.७

दिवो वा विष्णवृत् ६.१५.३३

दिवो वृष्टिमेरय २.११.१८;८.२६.२६

दिशां क्लृप्तिरसि २.११.१८

दिशां त्वा द्रविणे ८.८०.६२

दिशोऽभ्ययं राजा १०.७.४१

दिशोऽसि ध्रुवासि ८.५.१७

दीक्षायै तपसे ६.२.२३;८.१०.६

दीक्षित वाचं यच्छ ११.७.११;३३;

४५;१५.१०.८

दीक्षितोऽसि दीक्षितवादं ६.३.२०

दीप्यमानं त्वा ८.४१.१५

दीर्घामनु प्रसितिम् २.६.३०

दुला नामासि ८.४१.२७

दुवस्वते त्वा वाताय १३.६.११

दुरोहणं छन्दः ८.३६.१४

दृहन्तां दुर्याः २.४.३१

दृहस्व देवि ८.१०.१४

दृहस्व मा ह्यारिषीः २.३.१३;

४.११

दृढे स्थः शिशिरे ७.६.१४

देवै सवितारम् ७.१६.४०

देवकृतं ब्राह्मणं कल्पमानं १५.१.५

देवकृतस्येनसः ७.७.२७

देवंगममसि २.१.३५

देवताता भिनद्रवः ६.६.८

देव पुग्श्चर १३.३.२४;६.१४

देवबर्हिरुर्णाभ्रद २.६.१३

देवबर्हिर्मा त्वा २.१.२०

देवबर्हिः शतवल्गं २.१.२३

देवं बर्हिवंसुवने १.१४.१७

देवयजनात्पृथिव्याः २.७.१८;२२

देवयज्ययाऽऽनादः ३.७.३१

देवश्रूतानि ६.२.५;५.७

देव सैस्फान ५.१०.८;७.२३.२

देव सवितः प्रसुव ६.१.८

देव सवितरेतत्ते प्राह ३.१४.८;

१६.२;७.७.१८;१३.८;१७.८

देव सवितरेतं त्वा ३.१३.८

देवस्त्वा सविता मध्वा ५.१.४;३.२६;

६.२.१७;५.१२;२१.६;१३.६.१३

देवस्त्वा सविता श्रपयतु २.७.२

देवस्त्वा सवितोद्वपतु ८.५.३७;

१३.३.१०

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे १.२.१;

२.१.१४;४.१४;१७;२०;६.३६;

७.११;३.१४.३;४.१.८;५.८;

५.३.१३;४.१२;६.५.३;६.३३;

१०.१;१५.४२;१६.१;४;१२;२२.३;

७.४.३;२१.४५;२२.१;८.१.३६,

२.१;३.१०;६.३;६.३.२१;७.२५;

५१.१२;१०.२.१५;११.४.२०;

१७.२;१३.१.१२;५.११;८.४

देवस्य सवितुर्भागोऽसि ८.३५.२६

देवस्य सवितुः सवे २.७.१३

देवस्याहं सवितुः प्रसवे ६.५.२०-२२

देवा आशापालाः ११.६.४
देवा गातुविदो २.१०.८०; ३.६.१२;
४.४.२०; २४; १२.३५; १८.३६;
५.६.६६; ७.२०.४७
देवा देवेभ्यो अष्टवर्त्यन्तः ८.४८.१
देवानां रमाः १.२३.१६
देवानां वायो यान्यसि ८.२२.११
देवानां देव्येऽपि १५.१०.४
देवानां त्वा पत्नीः ८.५.३०
देवानां त्वा पितृणाम् १३.६.८
देवानामग्ने यान्यसि ८.२२.११
देवानामन्तर्गिक्ष यान्यमि ८.२२.११
देवानामवसे ५.८.३२
देवानां पत्नीभ्योऽनु २.१२.४८
देवानां पत्नीरग्निः ३.६.१०
देवानां पत्नीर्यज २.१२.५०; ५.६.५५;
६.२७.१०
देवानां परिषृतमसि २.१.१८
देवानां भागोऽसि १३.५.१३
देवान् यज १.१४.४; १०; २.११.४५
देवाय सवित्रेऽनु ७.१८.२; १२.५.२८
देवाय सवित्रे प्रण्य ७.१८.६
देवास्त्वेन्द्रज्येष्ठाः ८.४८.४
देवी द्यावापृथिवी १३.१.१६; २.१
देवी द्वारी मा ३.१६.७; ७.६.१५
देवीराप एष वो गर्भः ४.८.३१;
७.२१.३८
देवीरापः सं मधुमतीः १०.५.३
देवीरापो अपां नपात् ६.४.३६;
७.३.४
देवीर्वंश्रीरस्य १३.२.६

देवीः षड्वर्षीः ८.५१.२०
देवेभ्य ऊर्जे सीद २.८.३४
देवेभ्यः प्रातर्वाविभ्योऽनु ७.२.२६
देवेभ्यः प्रण्य ५.६.३३; ६.२७.१०;
७.१६.४०
देवेभ्यः शुन्धवम् २.५.२६; ५.१.५५
देवेभ्यः शुन्धव ५.७.४; ६.२५.१
देवेभ्यः शुम्भस्व ५.१.५५; ७.४;
६.२५.१
देवेभ्यस्त्वा ७.१०.१३; ११.५.४७;
देवेभ्यस्त्वा मरीचिपेभ्यः ७.४.३७;
५.७१
देवेभ्यस्त्वोर्ध्वर्वाहिभ्यः २.१.१६
देवेभ्यः स्वाहा ५.७.२६; ६.२५.४;
११.२२.१०; १२
देवो देवानां पवित्रमसि ७.४.२६
देवो नाराशंसो वसुवने १.१४.१३
देवो वः सविता प्रेरयतु २.१.११;
४.१.६; ५.६
देवो वः सविता हिरण्यपाणिः २.६.३२
देवो वः सवितोऽपुनातु २.५.३
देहि मे ददामि ते ४.१०.१२
देवीं धियं मनामहे ६.३.२६; ३०
देव्या होतारी ८.७.२६
दोग्ध्री धेनुः ११.२४.८
द्यावा नः पृथिवी ३.११.४५; ४.३.३०
द्यावापृथिवी गच्छ ७.१६.४०
द्यावापृथिवी प्रोण्वायाम् ६.३.४; ५.१८
द्यावापृथिवीभ्यां स्वाहा १३.१०.१०
द्यावापृथिवीभ्यां त्वा ७.१६.२१;
१३.६.६

छावापृथिवीभ्यामनु ३.११.४४
 छावापृथिवीभ्यां पीपिहि १३.१०.१
 द्युतानस्त्वा मास्तो मरुद्भिः ८.४८.४
 द्युतानस्त्वा मास्तो मिनोतु ६.१६.२४
 द्युते त्वा ८.४०.३३
 द्युम्नाय त्वा १३.१०.२
 द्यौरपरजिता ८.४३.६
 द्यौरसि ध्रुवाऽसि ८.५.१५
 द्यौरसि पृथिव्यसि २.३.११
 द्यौरासीत् पूर्वचित्तिः ११.१८.४५
 द्योर्जन्मना जुहूः २.६.३१
 द्योश्छन्दः ८.३२.१४
 द्योस्ते पृष्ठं पृथिवी ८.२.१४;
 ११.१६.१६
 द्रप्सश्चस्वन्द ७.७.२; १३.२; १७.२;
 ८.२०.२३; २३.१५
 द्रविणम् ८.२५.२४; २६.२
 द्रविणोदां त्वा ८.४०.४२; ६३
 द्रष्टे नम ११.३.१
 द्रावि विधर्मः ६.२६.१६
 द्रवन्तः सपिरासुतिः ८.१०.१८
 द्वाभ्यां स्वाहा ११.१३.२६
 द्वारो देवीः ८.७.२७
 द्विनाय स्वाहा २.७.७
 द्वितीयस्यां पृथिव्यामसि ५.१.४४
 द्विपात्पाहि २.११.१८; ८.२६.२४
 द्वीपो मे निष्टपत् १५.७.२१
 द्वे द्रवसी ८.१.८
 द्वे स्रुती अशृणवम् १०.१३.२८
 द्वौ समुद्री वितती ८.१.७

ध

धरुण एकविंशः ८.३५.५
 धरुणमसि २.६.१०
 धर्णसिभ्तया ८.२६.२
 धर्त्रमसि मम भोगाय ६.४.१८
 धर्त्रमस्यन्तरिक्ष २.६.६
 धर्त्रंश्चतुष्टोमः ८.३५.२७
 धर्त्री च धरित्री च ८.४१.१२
 धर्त्र्यसि धर्त्रि ८.३२.२०
 धर्मासि दिशो दृंह २.६.११
 धर्मासि सुधर्मा १३.१०.१३
 धर्षा मानुषान् ५.४.१४; ६.२२.३
 धा असि २.७.३७
 धाता दीधायाम् ८.३.४
 धाता धातृणाम् ८.५१.२४
 धाता रातिः ७.२०.४५
 धाता विधाता ८.४०.८५
 धाना सोमेभ्योऽनु ७.२०.४
 धान्यमसि धिनुहि २.६.२५
 धाम्नो धाम्नो राजन् ५.१०.१४
 धिषणाऽसि पर्वत्या २.६.२२
 धिषणाऽसि पावर्तेयी २.६.२४
 धिषणास्त्वा देवीः ८.५.३१
 धिषणे वीडू सती ७.४.७
 धुरि धुर्यो पातम् २.१२.२६
 धूरसि धूर्वं धूर्वन्तम् २.४.११
 धूरसि श्रंष्टो रश्मीनाम् ७.५.७०
 धृष्टिरसि क्षत्रं यच्छ १३.७.२
 धृष्टिरसि ब्रह्म यच्छ २.६.१; १३.७.१
 धेनुर्वयो जगती छन्दः ८.२६.३२
 ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिः ८.२६.३

ध्रुवक्षिदस्यन्तरिक्षं ५.२.२३;
 ६.१४.१०
 ध्रुवं ध्रुवेण हविषा ७.१६.२४
 ध्रुवमसि पृथिवीं २.६.५
 ध्रुवा असदन् १.७.५; ८.५; ६.४६;
 ३.११.१३; ४.२.२६; ६.८; ११.२७;
 १३.३०; १७.२८; ५.३.१२; ६.१.३७;
 ६.१४; १०.२५; १२.२२; २०.२३;
 ७.२.२३; २२.१२; ५३; ८.१.५; ६.३३;
 १०.१२.१३
 ध्रुवा अस्मिन् गोपती २.१.१२
 ध्रुवा च पृथिवी च ८.४१.११
 ध्रुवाऽसि ५.१.५४
 ध्रुवाऽसि धरणी ८.३२.२०
 ध्रुवाऽसि धरणाऽस्तृता ८.२१.२८;
 ३२.१६
 ध्रुवाऽसि धारया मयि ८.५.११
 ध्रुवास्यनाष्टृष्टा २.८.१८
 ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहम् २.६.२३;
 ३.७.१४

न

नक्तोपासा समनसा ८.११.१२;
 १२.१२; ४८.६; ५०.१६
 नक्षत्राणां माऽन्तीकाशात् ६.३.५; ५.१६
 नक्षत्राणि छन्दः ८.३२.१४
 नक्षत्रेभ्यस्त्वा ८.४०.६५
 नक्षत्रेभ्यः स्वाहा ८.४०.६५
 न त्वावां अन्यो १.३.२७
 नदं व ओदतीनां ८.२५.३२; २७.३; ५
 नभश्च नभस्यश्च ८.३१.१८
 नभसे स्वाहा ४.७.५३

नभस्याय स्वाहा ४.७.५३
 नभो दिव्यं गच्छ ७.१६.४०
 नम इन्द्राय मखध्ने ७.६.१३
 नमः कृष्णाय ८.४५.७
 नमः क्षत्तृभ्य ८.४५.६
 नमः पशुभ्यः ५.६.६; ६.२४.१
 नमः पृथिव्यै ३.१६.११
 नमस्कारेण १५.१८.२ .
 नमस्त आदित्य १४.२.३३
 नमस्ते अस्तु ८.१६.१७.
 नमस्ते अस्तु प्रजापते १५.१२.५७
 नमस्ते रुद्र मन्यवः ८.४५.४
 नमस्ते हरसे ८.१६.१७; २७.१८;
 ३०.१६; ३३.१३; ३७.१८; ४३.२०
 नमः सखीनां पुराणाणाम् ३.१६.१०;
 ७.६.१८
 नमः सदसस्पतये ३.१६.६; ७.६.१६
 नमः सदसे ३.१६.८; ७.६.१६
 नमः सु ते निऋते ८.१५.२३
 नमः सूर्याय दिविक्षिते ११.४.६
 नमः सेनाभ्यः ८.४५.५
 नमो अस्तु सर्पेभ्यः ८.२१.१८
 नमोऽग्नये पृथिवीक्षिते १२.४.७
 नमोऽग्नयेऽप्रतिविद्धाय ३.१.१५
 नमोऽग्नये मखध्ने ७.६.११
 नमो दिवे नमः पृथिव्यै ३.१६.११;
 ७.६.१८; १३.६.१५
 नमो देवेभ्यः ६.२०.२६
 नमो मात्रे पृथिव्यै १०.६.२४
 नमो मित्रस्य वरुणस्य ६.६.२६
 नमो राज्ञे ११.२६.३६

नमो रुद्राय दिविषदे १३.११.१४
 नमो रुद्राय पृथिवीषदे १३.११.१८
 नमो रुद्राय मखध्ने ७.६.१२
 नमो रुद्रायान्तरिक्षसदे १३.११.२६
 नमो रुद्रेभ्यो ये दिवि ८.४५.११
 नमो रुद्रेभ्यो ये, नरिक्खे ८.४५.१३
 नमो रुद्रेभ्यो ये पृथिव्याम् ८.४५.१४
 नमो वः पितरः २.२.२६; ४.१५.२४;
 ७.२०.२४
 नमो वरुणाय ११.२६.२६
 नमो वरुणाय चावरुणाय च ८.४५.८
 नमो वायवेऽन्तरिक्षक्षिते ११.४.८
 नमो वोऽस्तु गोपायत ३.१.३५; २.६
 नमो वोऽस्तु श्रद्धा १.१८.२०
 नमो वोऽस्त्वज्जुगुपः ३.२.२२
 नमो वोऽस्त्वज्जुगुपत ३.१.२३
 न अग्रसे न हन्यसे ५.४.१८; ६.२२.४
 नरंघ्रिषः प्रोह्यमाणः ८.३३.५
 नराशेषपीतस्य सोम ७.१४.६८;
 १५.३२
 नराशंसम्याहं देवयज्यया ३.८.११
 नर्यं प्रजां मे गोपाय १.४.२५; ३.१.३०
 नर्यं प्रजां मेऽज्जुगुपः ३.१.४५
 नवदशभिरस्तुवत ८.३६.१४
 नवभिरस्तुवत ८.३६.८
 नवविंशत्याऽस्तुवत ८.३६.१६
 नाकः षट्त्रिंशः ८.३५.१८
 नाकसदसि ८.४०.५६
 नानदद्रासभः पत्वा ८.४.१०
 नाना प्राणो यजमानस्य ५.५.३०;

६.२३.२
 नाना हि वां देवहितम् १०.१३.१२
 नाभा पृथिव्याः ८.६.२८; ११.२
 नाभिस्त आप्यायताम् ५.६.१८;
 ६.२४.१
 नारीस्ते पत्नयः ११.१२.३३
 निकामेनिकामे नः ११.२४.१५
 निकायश्छन्दः ८.३६.१३
 निग्राभ्या स्थ ७.३.३३; ४.१
 निततिनर्मासि ८.४१.२७
 निधनवत आग्रयणः ८.२५.१७
 निधीनां त्वा ११.१६.१४; २३
 निरस्तः पराग्वसुः ३.१३.६
 निरस्तं नमुचेः शिरः १०.५.५५
 निरस्तः शण्डः ७.११.७
 निरस्तो मर्कः ७.११.६
 निःश्रुत्यै त्वा ६.८.२६
 निर्णिज्यैतत्पात्रमपो ७.१६.४
 निवपाग्निम् १.३.३६
 निवपान्वाह्यं पचनस्य १.३.३६
 निवेशनः सङ्गमनो वसुनाम् ८.१५.२६
 नि पसाद धृतव्रतः ६.१०.८; १०.७.७
 निष्कर्तारम् ८.१८.१६
 निष्कृताहावमवटम ८.१६.६; २३.१०
 निष्कृतिर्नाम ८.१७.११
 निष्क्रव्यादौ सेध २.६.३
 नीरोहोऽसि ८.३६.२१
 नृचक्षसं त्वा ७.१३.४१; १७.३५
 नृचक्षसां भागोऽसि ८.३५.२०
 नृचक्षाः प्रतिख्यातः ८.३३.७

नृषदे वट् ८.४७.७
 नेष्टः पत्नीमुऽनय ७.१६.१
 नेष्टयंज ७.११.४३; १३.३४
 नैषादे मे हृद्राग्र १५.७.१३
 न्युष्कान् पशून् कुस्त ११.२४.३२

प

पक्षश्छन्दः ८.३६.१२.
 पङ्क्तिनह्मन्तो ८.२४.१७.
 पङ्क्तिश्छन्दः ८.२५.८; ३२.१३.
 पङ्क्त्यै निधनवत ८.२५.१७.
 पञ्चदशभिरस्तुवत ८.३६.६
 पञ्चदशःस्तोमः ८.२५.२६.
 पञ्चदशाद् बहत् ८.२५.१५.
 पञ्चदिशो दैवीयंजम् ८.४.१.
 पञ्चभिरस्तुवत ८.३६.७.
 पञ्चविंशत्यास्तुवत ७.३६.१६
 पञ्चानां त्वर्तूनाम् ३.७.१.
 पञ्चानां त्वा दिशाम् ३.७.१.
 पञ्चानां त्वा पञ्चजनानाम् ३.७.१
 पञ्चानां त्वा वातानाम् ३.६.३७; ७.१.
 पञ्चाविर्वयो गायत्री छन्दः ८.२६.३१
 पतञ्जोऽसि मम मोगाय ६.४.१७
 पत्नि कति ते जाराः ४.६.१६.
 पत्न्यनुमन्यस्व ६.६.३२.
 पत्नि वाचं यच्छ १५.१०.६; १०;
 १२.२५
 पथ्यां स्वस्ति यज ६.६.२७; ७.२२.३०
 पथ्यायै स्वस्त्या अनुब्रूहि ६.६.२५;
 ७.२२.२८.
 पदपङ्क्तिश्छन्दः ८.३६.१२
 पन्थामनूवुभ्याम् ११.२५.२४

पयसे होत्राणाम् ७.१७.३१
 पयस्वतीरोषधयः २.८.२६; ६.४४;
 १२.६६; १०२; ३.४.६; १०.१६
 पयोदां त्वा पयसि ८.४०.८०
 परमस्याः परावतः ८.१०.२०
 परमेष्ठी त्वा ८.६३.१३
 परस्या अधि संवतः ८.१०.१६
 परापूतं रक्षः परापूताः २.५.२३
 परार्थाय स्वाहा ११.१३.३४
 परिचितम् २.३.१३
 परिचिदसि ८.१४.२३
 परि त्वा गिवंणो गिरः ६.१७.८;
 १३.७.५
 परि त्वाग्ने पुरं १.६.११; १६.२४;
 २०.७; १०; ११; १५; १७; ८.३.६
 परिधत्त घत्त वासना १५.१.४८
 परिधये जनपथनाय ७.१७.२६
 परिगतये त्वा गृह्णामि ६.१०.४८;
 ११.१
 परिप्लवेभ्यस्त्वा ८.४०.१००
 परिप्लवेभ्यः स्वाहा ८.४०.१००
 परिभूश्छन्दः ८.३६.११
 परिलिखिते रक्षः ५.३.१४; ६.७.१६.
 १६.२; ५; १३
 परि वाजपतिः कविः ८.३.६
 परिवासय पशोः शिरः ८.८.३
 परिवीयमाणायानुब्रूहि ५.३.४०;
 ६.२१.७
 परिवीरसि परि त्वा ५.३.४१;
 ६.२१.७
 परिषद्योऽसि पवमानः ६.२६.६

परि पिञ्च १३.१३.२१
 परोदं त्रामो अधि १५.१.५०
 परोम परि ते ब्रह्मणे १४.४.३८
 परेत पितरः सोम्याः २.२.३५;
 ४.१५.३३; ७.२०.२५
 परो मर्तः परो श्वा ११.४.३१
 पर्जन्यं युनज्मि ७.८.५६
 पर्जन्याय प्र गायत ४.१.३६; ८.१७.८
 पर्जन्यायानुब्रूहि ४.१.३५.
 पर्यङ्गयेऽनुब्रूहि ५.५.१७; ६.२३.२;
 ६.३.४१; ११.१८.२४
 पर्वणि मे मतन्ना १५.७.२
 पर्वं ते राध्यासम् २.१.२१
 पवमानः सुवर्तः ६.२.२०
 पशुकामोऽप्तोर्या १५.५.१५
 पशूनां मन्युरसि १०.६. १०
 पश्चाद्वातो वातः ८.२५.२४
 पश्चात्सदः सवितृनेत्राः १०.२.६
 पश्यते नमः ११.३.१
 पात मा प्रत्यञ्चम् १०.६.१३
 पादेन ते श्रीणनि ६.८.२५
 पायुस्त आप्यायताम् ५.६.१६;
 ६.२४.१
 पावक आ चिन्तयन्त्या ८.४६.१०
 पावकवर्चाः ८.१८.१६
 पावीरवी ४.३.१५
 पाहि माऽग्ने २.१४.१७
 पाहि मा मा मा हिंसीः ६.३.२
 पितरः पितामहाः ८.२५.२३; २५;
 २६; ३१
 पितरस्त्वा यमराजानः ८.४८.४

पिता मातरिश्वा ८.४६.१६
 पितृकृतस्यैनमः ७.२०.२७
 पितृभ्यः स्वाहा ५.३.२३; ६.१६.२०;
 २१.६
 पितृभ्योऽग्निष्वात्तेभ्योऽनु ४.१०.३७
 पितृभ्यो घर्मपेभ्यः १३.१०.११
 पितृभ्यो बर्हिषद्भ्योऽनु ४.१४.२५
 पितृणां सदनमसि ५.३.२२;
 ६.१६.१६; २१.६
 पितृणां नराशंसः ८.३३.७
 पितृनग्निष्वात्तान् स्वधा ४.१४.४४
 पितृन् बर्हिषा स्वधा ४.१४.३२
 पिन्वतमसि मम भोगाय ६.४.१६
 पिप्रीहि ४.७.३७; १२.१६
 पीपिर्वासं सरस्वतः १.१०.३४.
 पीवोऽन्नां रपिवृधः ८.६.२
 पुत्रमिव पितरावश्विनोभा १०.१३.५
 पुत्रवती दक्षिणतः १३.६.२१
 पुनरग्निश्चक्षुः ३.१४.११
 पुनरासद्य ८.१३.१०
 पुनरूर्जा नि वर्तस्व १.१३.३८; २२.२८;
 ५.१०.२५; ७.२३.१८; ८.१८.१८;
 १३.११
 पुनर्नः पितरो मनः २.२.३६; ४.१५.
 ३३; ७.२०.२५
 पुनर्म अश्विना ७.१६.३७; ६.७.८२
 पुनर्वसू नक्षत्रं ८.४२.६
 पुनर्हविरसि ७.१५.३८
 पुनस्त्वःऽऽदित्या रुद्राः ८.१३.१२
 पुनानु मे परिस्त्रुतम् ६.२.१५;
 १०.११.१७

पुरंधिषोषा ११.२४.११
 पुरीष्यस्त्वमग्ने ८.१५.११
 पुरीष्यामो अग्नयः ८.१४.२१
 पुरीष्योऽसि विष्वभराः ८.३.१४
 पुरुषो वयः ८.२०.३७
 पुरुवरवा १.३.१२; ५.४.५; ६.२२-३;
 ७.२३.७
 पुरो वातमनिरसि ८.४०.१८
 पुरो वातो वातः ८.२५.२२
 पुष्टं द्रविणम् ८.२५.२८
 पुष्टिच्छन्दः ८.१७.५
 पुष्टिरसि ८.७.४२
 पुष्पावतीः ८.१७.१६
 पूर्णा दक्षि परा ४.१०.११; १२
 पूर्णा पश्चात् १.१०.५; ११; १५; १७;
 २३; २५; ८.२१.२६
 पूषा गा अन्वेतु नः ४.३.१८
 पूषा ते गन्धिं ग्रन्थातु २.१.३१
 पूषाऽध्वनः पातु ६.७.८
 पूषा सन्धा ६.४.७.
 पूषा सोमक्रयण्याम् ८.३३.४
 पूषणा सयुजा ८.२.६
 पूषणेऽङ्घ्रिणये स्वाहा १३.१३.१८
 पूषणे नरंघिषाय स्वाहा १३-१३.१८
 पूषणे नरुणाय स्वाहा १३.१३.१८
 पूषणेऽनुब्रूहि ७.३.१७
 पूषणे पिन्वस्व १३.८.१५
 पूषणे प्रपथ्याय स्वाहा १३.१३.१८
 पूषणे शरसे स्वाहा १३.१०.७
 पूषणे स्वाहा १३.६.१८; १३.१८
 पूच्छामि त्वा परमन्तं ११.१८.५२

पृढाको मे तन्मीः १५.७.२०
 पृण गोष्टम् १३.१०.१८
 पृतनापाडसि ८.३६.१६
 पृथिवि देवयजनि २.७.१४
 पृथिवि पृथिव्यां सीद ८.२३.११
 पृथिवी छन्दः ८.३३.१४
 पृथिवी जन्मना २.६.३७
 पृथिवी दीक्षा तया १५.१२.१२
 पृथिवी देवता विराट्छन्दः ७.१.२२
 पृथिवीं तपसस्त्रायस्व १३.५.७
 पृथिवीमः क्रमिषम् ८.२१.३१
 पृथिव्यसि ८.५.११
 पृथिव्या अधि वनस्पतिः ६.८.१४
 पृथिव्या अन्तर्धिरसि १३.५.७
 पृथिव्या अहमुदन्तरिक्षम् ८.४८.५
 पृथिव्याः पुरीषमसि ८.३६.७
 पृथिव्याऽसनोत् ८.३०.५
 पृथिव्यास्त्वा द्रविणे ८.४०.५६
 पृथिव्यास्त्वा मूर्धन् ६.७.१५
 पृथिव्यास्त्वोपस्थे ३.१४.४
 पृथिव्याः सम्पृचः पाहि २.१.२५;
 ५.५.२७; ६.२३.२; ६.३.४४; १३.५.७
 पृथिव्युदपरम् ८.२१.३६
 पृथिव्यै त्वा २.६.६; ५.३.१६;
 ६.१६.१६; २१.६; ८.४०.६०
 पृथिव्यै मूर्धानं मा २.६.८
 पृथिव्यै स्वाहा ८.४०.६०; ५०.८
 पृथुर्भव सुषदस्त्वम् ८.४.७
 पृष्टो दिवि ८.१५.५; २८.४; ३१.१;
 ३८.१; ४१.२; ४४.२; ६.५१.८; १४;

१७; १६; २१; २३; २५; २७
 पृष्टवाङ् वयः ८.२५.३०; २६ ३२
 पोतर्यज ७.११.३८; १३.३४.
 प्रकेतोऽसि ८.३६.१६
 प्रध स्यन् हवामहे ४.६.२३
 प्रचेतसे त्वा ८.४०.२७
 प्रचेतास्त्वा रुद्रैः ५.२.१२
 प्रच्छच्छन्दः ८.३६.१२
 प्रच्यवस्य भुवस्पते ६.६.२३
 प्रजननमसि ६ ७.४३.
 प्रजया पशुभिरहम् १.१६.३३
 प्रजां योनि मा २ ८.१६; १२.१०
 प्रजानतः प्रतिगृह्णन्तु ५.५.१६;
 ६.२३.३
 प्रजापतये ११.२२.३; ४
 प्रजापतये छागस्य वपा मेदः ८.७.४०
 प्रजापतये छागस्य वपायाः ८.७.३६
 प्रजापतये छागस्य हविषः ८.६.५०
 प्रजापतये छागस्य हविषोऽनु ८.६.४५
 प्रजापतये त्वा ११.५.४७
 प्रजापतये मनवे स्वाहा ७.१७.३२;
 ८.१०.६
 प्रजापतयेऽनुब्रूहि ४.१.२३
 प्रजापतये पुगोडाशं स्थितं १.८.३८
 प्रजापतये पुरोडाशस्य ८.८.२५
 प्रजापतये स्वाहा २.१०.६; १०.१२.
 २७; ११.२२.१०
 प्रजापतिगृहीतया त्वया चक्षुः ८.२५.
 १४
 प्रजापतिगृहीतया त्वया प्राणं ८.२५.
 १३

प्रजापतिगृहीतया त्वया मनः ८.२५.
 १५
 प्रजापतिगृहीतया त्वया वाचं ८.२५.१७
 प्रजापतिगृहीतया त्वन्ना श्रोत्रं
 ८.२५.१६
 प्रजापतिः प्रणीयमानः ८.३३.५
 प्रजापतिं प्रातर्यावाणम् ७.८.५३
 प्रजापतिरसि विश्वकर्मा ५.२.२६;
 ६.१४.१; ८.४८.१३
 प्रजापतिदिशांपतिः ८.२४.७
 प्रजापतिर्मनसा ४.१८.८; ३३.४
 प्रजापतिश्चरति गर्भे ८.२०.२४
 प्रजापतिस्त्वा सादयतु ८.१४.६
 प्रजापते न त्वदेतान्यन्यः २.२.३८;
 ४.१.२४; १५.४८; ७.२०.२५; ११.६.४;
 १२.४.२०
 प्रजापते यदस्य कर्मणः १५.१.४०; ३.११
 प्रजापतेर्जायमानाः ५.४.२; ६.२२.२
 प्रजापतेर्भागोऽसि २.११.३५; ३.८.६
 प्रजापतेर्ब्रह्मकोशं यद् १५.१२.५५
 प्रजापतेर्वेणः ६.८.३६
 प्रजापतेर्विभान्नाम २.१२.१०५;
 ३.८.१८; ६.१३
 प्रजापतेस्त्वा प्रसवे ११.२४.५
 प्रजापतेस्त्वा प्राणेन १.३.२२
 प्रजापतो त्वा मनसि ६.११.२
 प्रजाभ्यस्त्वा ६.८.८
 प्रजास्त्वमनु प्राणिहि ६.८.१२
 प्रणय यज्ञम् ३.१३.१०
 प्रणीताभ्योऽभ्या हर २.६.३५
 प्र णो देवी १.१०.३४

प्रतक्वाऽसि नभस्वान् ६.२६.७
 प्रतिगरेण त्वा यजुषा ८.४०.१०६
 प्रतिगृह्णीष्व १५.१२.२
 प्रतितिष्ठ ६.१८.११
 प्रति त्वं नाम १०.३.६१
 प्रति त्वा पृथिवी २.५.१४;६.२१
 प्रति त्वा वर्षवृद्धा २.५.२२
 प्रति दध्ना घृतेन ५.२.४२;७.२२.५
 प्रतिदृङ् च ८.४६.२३
 प्रतिधिग्मि ३.३६.१८
 प्रति नि दधामि ३.५.१२
 प्रतिप्रस्थातरग्नीषोमाभ्यां ३.२६.१८
 प्रतिप्रस्थातरग्याश्रावय ७.१८.७१
 प्रतिप्रस्थातरिन्द्राग्निभ्यां ५.८.८
 प्रतिप्रस्थातरेतं खन ५.३.१५
 प्रतिप्रस्थातरेते ते ध्रुवौ ७.१५.४६;
 १२.४.३५
 प्रतिप्रस्थातर्मनोतायै ५.८.४७;
 ६.२६.२८
 प्रतिप्रस्थातः सोमपीथकामः १५.११.६
 प्रतिप्रस्थातः स्रुचः ७.१.४
 प्रतिमा छन्दः ८.३२.१३
 प्रति यज्ञः प्रतिष्ठा ३.१२.२
 प्रति युनो वरुणस्य ४.८.३१;७.२१.३८
 प्रतिरेभ्यः स्वाहा ४.१०.२१
 प्रतिष्ठा त्रयस्त्रिंशः ८.३५.१७
 प्रतिष्ठायै मे ७.८.१२
 प्रतीची दिशाम् ८.२५.२४
 प्रतीचीं दिशो रोहामि १५.१५
 प्रतीच्या त्वा दिशा ८.२६.६
 वाश्रो—२७

प्रतीच्यां दिशि गृहाः २.१२.८५;
 ३.६.१७
 प्रतूर्तं वाग्निना द्रव ८.२.३
 प्रतूर्तिगृह्णादणः ८.३५.७
 प्रतूर्त्वं ह्यवकामन् ८.२.६
 प्र ते नामानि शिपिविष्ट ६.७.६६
 प्रत्न ऋषिः ८.२५.२८
 प्रत्यङ् गोमो अतिव्रतः १०.११.२०
 प्रत्यन्तो वरुणस्य पाशः ४.८.३२;
 ६.६.१६
 प्रत्युष्टं रक्षः १.१६.२;२.१.१६;
 ४.६;८.७;११;१५;१६;२१;५.७.५;
 ६;६.२५.१;६.४.४
 प्रदिशे स्वहा ५.६.१६;६.२७.७
 प्र छावा यज्ञः ७.१८.२४
 प्रपद्येऽहं देवपुत्राम् १५.१८.५
 प्र पाप्मानं नुदामासि १५.७.३२
 प्र पूर्वज्ञे ३.११.४६;४.३.३१
 प्र प्रायमग्निभंरतस्य ८.१३.७
 प्र बुद्धिनया ईते ४.६.५७
 प्रमा असि १३.७.६
 प्रमा छन्दः ८.३२.१३
 प्रमृञ्चमाना भूवनस्य ५.५.२०;
 ६.२३.२;६.३.४२
 प्रयाभिर्यासि ४.१८.६;१२.५.२५
 प्रयासाय स्वाहा ११.२.१४;२६.४४
 प्रयुतं द्वेष ५.८.७२;७३;६.२६.२८
 प्ररोहोऽसि ८.३६.२१
 प्रवाऽस्यहन त्वा ८.३६.१८
 प्रवृदसि ८.३६.२१
 प्र वो देवाय १.२३.७

प्र वो देवायामये १३.५.१३	३३.१३; ३७.१८; ४३.२०
प्र वो वाजा १.१२.३७	प्राणमङ्गोभ्यः ५.५.२०; ६.२३.२;
प्रशास्तः ३.१६.२; ७.७.१७; १३.८;	६.३.४२
१५.५२; १७.८	प्राणं प्रपद्ये १५.१२.३५
प्रशास्तयंज ७.११.२८; १३.३३	प्राणं मे पाहि ८.२६.१६; ३२.६;
प्रशास्तः सोमपीयकामः १५.११.१०	४०.६५
प्रसद्य भस्मना ८.१३.१०	प्राणस्त आप्यायताम् ५.६.१४;
प्र स मित्र १३.४.३४	६.२४.१
प्रसवः ८.२६.२	प्राणस्य त्वा परस्पायै १३.११.३४
प्रसवाय स्वाहा ८.५०.१; ६.७.१७	प्राणान् मनो मे ५.६.३६; ६.२७.१०;
प्र ससाहिषे ४.१२.५	७.१६.४०
प्र सो अग्ने ८.६.३५	प्राणाय त्वा २.६.२६; ६.८.१०;
प्रस्तोतरेतं खन ६.१६.३	७.३.२८
प्र हविस्त्वाङ्गिरसः १३.१०.२०	प्राणाय त्वा चक्षुषे त्वा ८.४३.२
प्र हव्यानि धृतवन्ति ४.१८.५	प्राणाय त्वाऽन्नाद्याय १.६.६;
प्र होत्रे पूर्व्यम् ८.६.३५	१७.१; २२.१
प्रह्वियमाणायानुब्रूहि ६.२२.३	प्राणाय मे वर्चोदा ७.७.३५; ८.१
प्रागपागुदगधराक् ७.५.५	प्राणाय स्वाहा ११.१८.४१; १३.६.१५
प्राङ् सोमो अतिद्रुतः १०.११.२०	प्राणेन ते प्राणः १५.१२.७
प्राची च प्रतीची च ८.४१.१३	प्राणेन सत्येन दीक्षे ६.३.१७; ५.२४
प्राची दिशाम् ८.२५.२२; ११.२४.१८	प्राणो यज्ञेन कल्पताम् ६.७.३५
प्राचीं दिशो रोहामि १५.१३	प्राणो यज्ञेनावलृपत् ६.७.४०
प्राची प्रेतमध्वर ६.१५.३१	प्रातः प्रातःसवस्येन्द्राय पुरोडाशाना-
प्राचीमनु प्रदिशं १.३.३३; १२.१७;	मवदीयमानानामनुब्रूहि ७.६.२६
८.४८.५	प्रातः प्रातःसवस्येन्द्राय पुरोडाशान्
प्राचीमुदी वीमुत्क्रमय ६.७.११	प्रस्थितान् प्रेष्य ७.६.३६
प्राच्यसि ८.४०.४७	प्रातः प्रातःसावस्य शुक्रवतो ७.११.१५
प्राच्या त्वा दिशा ८.२६.४	प्रातर्याविभ्यो देवेभ्योऽनु ७.२.२६
प्राच्यां दिशि देवाः २.१२.८५;	प्रातिष्णात्रीं मां पतिचन ११.१६.२६
३.१६.१७	प्रायणाय स्वाहा ११.५.४६
प्राणदा आतनदाः ८.२७.१८; ३०.१६;	प्रियं त्वा ११.१६.१४; २३
	प्रियं मित्रं न ८.२६.१८

प्रतिरसि घर्माय त्वा ८.३६.१८
 प्रेदग्ने ज्योतिष्मान् ८.३३.५
 प्रेद्धो अग्ने दीदिहि ४.६.६५; ८.४६.१
 प्रेयमगात् २.१.१७
 प्रेष्य प्रेष्य ५.६.३४; ६.२७.१०;
 ७.१६.४०; ११.१८.१७
 प्रेह्यभीहि घृणुहि ६.८.२०
 प्रंतु ब्रह्मणस्पतिः १३.१.१४; ६.१०
 प्रंतु ब्रह्मणस्पतनी ६.५.१३
 प्रंतु वाजी कनिक्रदत् ८.४.६
 प्रंतु होतुश्चमसः ७.११.१६; १३.३३;
 १७.२५
 प्रोक्षणीरासादयतम् ४.५.३१
 प्रोक्षणीरासादयेष्मा ४.२.११; ११.७;
 १७.६; ५.२० ३४; ६.१.२१; ६.६;
 १०.१४; १४.१४; ७.२२.८; ८.४८.१६
 प्रोक्षिताः स्थ २.५.५; ६.५
 प्रोथदध्वो न यवसे ८.४३.१४
 प्रोष्ठपदा नक्षत्रम् ८.४२.६
 प्रोष्ठपदा नक्षत्रमहिः ८.४२.६

फ

फलिन्यो न ओषधयः ११.२४.१६
 फल्गुनी नक्षत्रमयमा ८.४२.६
 फल्गुनी नक्षत्रं भगः ८.४२.६

ब

बघान देव सवितः २.७.११; २१.२५
 बहिरग्न आज्यस्य १.१३.१६
 बहिरसि स्रग्भ्यस्त्वा २.६.४
 बह्विदः पितरः ४.१४.२६
 बह्विषदे वट् ८.४७.७

बहिषोऽहं देवयज्यया ३.८.११
 बलाय त्वा ८.३२.२०
 बनीवर्दाय स्वाहा ११.२५.२६
 बस्ते मे वधय्या १५.७.१८
 बहु दुग्धि मरुद्भ्यः ४.५.१३
 बहु दुग्धि विश्वेभ्यः ४.१.४६
 बहु दुग्धीन्द्राय २.३.२८
 बीभत्सा आपः स्थ ६.४.४६
 बृहच्छन्दः ८.३६.१३
 बृहज्ज्योतिषं त्वा ८.४१.१५
 बृहतीछन्दः ८.३२.१३
 बृहतो भरद्वाज ऋषिः ८.२५.१५
 बृहद्भावाऽसि २.५.१७
 बृहद्वयसे त्वा ८.३७.११ :
 बृहन्नसि बृहद् ६.१८.१६
 बृहस्पतये त्वा १३.६.१२
 बृहस्पतये दुवस्वते १०.२.८
 बृहस्पतयेऽनुबृहि १०.४.१६
 बृहस्पतये पिन्वस्व १३.८.१५
 बृहस्पतये रक्षोघ्नं १०.२.८
 बृहस्पतये स्वाहा १३.६.१८
 बृहस्पति यज ६.४.२३
 बृहस्पति युनज्मि ७.८.५१
 बृहस्पतिः प्राहिणोद् १५.१.५१
 बृहस्पतिराग्नीध्रात् ८.३५.५
 बृहस्पतिर्देवता ८.२५.३०; ३२.१५
 बृहस्पतिर्देवताऽनुष्टुप् ७.१.१२
 बृहस्पतिर्ब्रह्मा ३.१३.४
 बृहस्पतिस्त्वा विश्वैः ६.२.१२
 बृहस्पतिस्त्वा सादयतु ८.२२.६

बृहस्पतिस्त्वा सुम्ने ६.७.१३
 बृहस्पतिस्त्वोपसीदतु १३.८.१३
 बृहस्पते अति यदयो ३.१५.२२; १६.१
 बृहस्पते परि गृहाण ३.१३.१२
 बृहस्पतेर्भागे निमृड्ब्वम् ६.६.१२
 बृहस्पतेर्मूर्ध्ना २.१.३४
 बृहस्पतेस्त्वा ८.५०.११; १०.७.२६
 बोधयन्तीं त्वा ८.४१.१५
 बोधा नो अस्य ८.१३.१३
 ब्रध्न गिन्वस्व २.११.१८; ३.८.८
 ब्रध्नस्य विष्टपं चतुस्त्रिंशः ८.३५.१६
 ब्रध्नस्य विष्टपे १.६.१५; १७.१; २१.१
 ब्रह्मजज्ञानम् ८.१.१७; २०.२०
 ब्रह्मज्योतिरसि ६.२६.१०
 ब्रह्मणस्त्वा तेजसे ३.७.४
 ब्रह्मणस्त्वा परस्यायै १३.११.२६
 ब्रह्मणा सोमपाः ८.३०.६
 ब्रह्मणे नमः ११.२.१
 ब्रह्मणे पीतिहि १३.१०.१
 ब्रह्मणे प्र ब्रूत ३.१६.२२; २३
 ब्रह्म दृह क्षत्रं ५.३.३७; ६.१६.२६;
 २१.७.
 ब्रह्म द्रविणं ८.२५.२२
 ब्रह्मन्नपः प्रणेप्यामि ३.१३.१०
 ब्रह्मन्नश्वं मेध्यं ११.७.१७
 ब्रह्मन्नुत्तरं परिग्राहं २.७.३३;
 ३.१३.१२; ४.११.६; ५.२.३१
 ब्रह्मन्नुत्तरो परिग्राहो ४.५.४७
 ब्रह्मन् पृच्छामि त्वा ११.१८.४४; ५२
 ब्रह्मन् प्रचरिष्यामः ३.१५.२
 ब्रह्मन् प्रचरिष्यामः प्रवर्ग्येण १३.५.१२

ब्रह्मन् प्रस्थास्यामः २.११.४१;
 ३.१४.८; ४.४.३; ७.५५; १२.२६;
 १५.४०; १८.३३; ६.१.५७; ६.६६;
 ७.२२.४२; ११.२६.२५
 ब्रह्मन् यज ७.११.३३; १३.३४
 ब्रह्मन् सर्प ७.१५.५२; १२.२.३८;
 ३.३७; ४.३८
 ब्रह्मन् सोमपीयकामः १५.११.६
 ब्रह्मन् स्तोष्यामः ३.१६.२; ७.७.१६;
 १३.७; १७.८
 ब्रह्म परि ददानु १४.५.१
 ब्रह्म युज्मि ७.८.५५
 ब्रह्मवर्नि त्वा क्षत्रवर्नि ५.३.३६;
 ६.१६.२५; २१.६
 ब्रह्मवर्चसमसि ८.२०.१४
 ब्रह्मवर्चसाय त्वा ३.७.७; ८.२०.१६;
 १३.६.१
 ब्रह्मवर्चसाय पीपिहि १३.१०.१
 ब्रह्म संवत्तम् ७.१०.१३; ११.१;
 १३.२६
 ब्रह्माङ्गं १०.७.८; १०; १२; १४
 ब्राह्मणाच्छंसिनश्चमसम् ७.१५.५०;
 १२.३.३०
 ब्राह्मणम् ७.१४.१३
 ब्राह्मणा इमौ वः १५.२२.६
 ब्राह्मणान् भोजयत १५.८.१
 ब्राह्मणाश्च राजानश्च व्युदेतु
 ११.६.६
 ब्राह्मणाश्च राजानश्चानेन १३.३.१४
 ब्राह्मणाश्च राजानश्चायं वः ११.३.१८

भ

भक्ष आगतः ८.३३.७
 भक्षेहि माऽऽविश ७.१२ १७; १३.४१;
 १७.३५
 भगेन त्वा ससृजामि ४.१६.२२
 भद्रं ते अग्ने ४.६.६
 भद्रम् ६.१७.३३; ३६; ४०; ४२; ४५;
 ४७; ५०; ५२
 भद्रमस्तु वः १.२३.१४
 भद्रं पश्यन्तः ८.४०.८४
 भद्रादभि श्रेयः ६.१.७; ४.३३
 भद्रा नो अग्ने ४.६.५
 भद्रान्तः श्रेयः ३.१२.२५; ८.४०.८०
 भरन्नग्निं पुरीष्यम् ८.४.११
 भर्तुं वः शक्यम् १.२३.१७
 भवतं नः समनसौ ५.४.१०; ६.२२.३;
 ८.१५.११; १०.१४.२३
 भविष्यते नमः ११.३.१
 भासान्तरिक्षमा ८.४८.६
 भासे त्वा ८.४०.३४
 भास्वतीं त्वा ८.४१.१५
 भुवः ३.३.४२; ११.३०; ४.३.३;
 ५.१.२२; ८.१.१७; ३०.१५; ३१.१०;
 ४०.६; ११.१६.३१
 भुवः प्रपद्ये १५.१२.३२
 भुवदिडा १.१६.५
 भुवनपतये ३.६.४; १७; २२
 भुवनमसि २.१०.६
 भुवनस्य पते ८.५०.१८
 भुवनाय ६.७.१७
 भुवनाय स्वाहा ८.५०.१

भुवः स्वाहा ३.१६.१५
 भुवो देवानां कर्मणा ११.७.६; २८.४४;
 भुवो भूः १.१२.२
 भुवो यजुषां रसं १५.२.४; १६.२
 भूः ३.३.४१; ८.२१.२६; ११.१६.३०
 भूः प्रपद्ये १५.१२.३१
 भूतं च स्थः ८.२०.१०
 भूत भूत त्वेदं १५.१२.४४
 भूतमसि भूते मा ७.१६.४
 भूतं प्रपद्ये १५.१२.४३
 भूतं भव्यं ११.१२.३२
 भूतानां पतये स्वाहा ३.६.४; १७; २२
 भूताय नमः ११.३.१
 भूतिदंष्ट्रा ६.१६.१५
 भूतेभ्यस्त्वा ५.२.२१; ६.१४.१०
 भूत्यै त्वा १३.१०.२
 भूपतये स्वाहा ३.६.४; १७; २२
 भूमिर्भूम्या १.३.३४; ४१; १.१२.१८
 भूय एवातः सोमो राजा ६.८.२१;
 २४; २६; २६
 भूयस्कृदसि ८.४०.४५
 भूयो वा अतः सोमो ६.८.२०; २३;
 २६; २६
 भूरसि भुवे त्वा ११.६.४
 भूरसि श्रेष्ठः ७.४.३६
 भूरस्माकम् ३.८.१०
 भूर्भृचां रसं १५.२.२; १६.१
 भूर्भुवः सुवः १.३.५४; ३.७.१६;
 ६.३.२५; ११.२४.१६
 भूर्भुवः सुवः प्रजाः १.२३.१०
 भूर्भुवः सुवः प्रपद्ये १५.१२.३४

भूर्भुवः सुवः प्र वो देवाय १.२३.६

भूर्भुवः सुवरग्नय आहोष्यमाणाः

१.२२.४

भूर्भुवः सुवराजुह्वान १.२२.२०

भूर्भुवः सुवरितिहासम् १.५.२.७; १.६.४

भूर्भुवः सुवरिहैव १.२२.७

भूर्भुवः सुवर्वागायुः १.२३.५

भूर्भुवः सुवर्वाचा त्वा १.२२.२६

भूर्भुवः सुवर्वातं ६.३.२५

भूर्वागायुः ८.२१.१६

भृगूणामङ्गिरसां २.६.१५

भेषजं गवे ४.१६.८

भेषजमसि भेषजं मे १.५.१२.२८

भौवनाय स्वाहा ८.५०.१; ६.७.१७

भ्रजश्छन्दः ८.३६.१३

भ्रान्तः पञ्चदशः ८.३५.६

म

मखस्य रास्नाऽसि १३.२.१५

मखस्य शिरोऽसि २.६.४३; ८.५.६;

१३.२.१०

मखाय त्वा १३.५.१

मखोऽसि मखाय त्वा १३.२.१८

मघा नक्षत्रं ८.४२.६

मण्डूकि ताभिरा ८.४६.१०

? मत्वा या १.५.१२.४१

मदन्तीरासादयेष्मा ६.१२.८

मदा मोद इव ओथा ७.१८.२४

मघवे स्वाहा ४.४.१; ६.१.१६;

८.१०.४; ११.२३.२५; २४.१८

मघु त्वा मृदुला १३.२.६

मघु मघु मघु १३.७.१३

मघु वाता ऋतायते ८.२३.२; ६.३.११

मघुश्च माघवश्च ८.१२.३; २२; २२.८

मघुषो घृतस्य वाचं १.५.१६.१

मघुषो वाचम् १.५.२.४; ५

मघुषो वाचमग्रभीत १.५.२.१; ६

मघुषो वाचमग्रभीम् १.५.१६.१-४

मघु हविरसि १३.६.२

मध्वा यज्ञं नक्षसे ८.७.२४

मनश्छन्दः ८.३२.१४; ३६.११

मनसा ते मनः १.५.१२.८

मनसा त्वा वाचम् ६.७.१

मनसे त्वा सुवर्गाय १.६.२; १७.१;

२२.१

मनसे नमः ११.३.१

मनस्त्वाष्टु ७.४.३३; ५.६७

मनः स्थो मनो मयि ७.११.४

मनुरिह देवान् ६.७.१२

मनुष्य कृतस्यैनसः ७.२०.२७

मनोजवास्त्वा पितृभिः ५.२.१२

मनो ज्योतिर्जुषताम् १.१४.२६;

२२.२७; २.११.२६; ३६; १२.६१;

३.२.३६; ८.१०; १६.२८

मनोतायै हविषः ११.२४.३२

मनो न्वा हुवामहे २.२.३६; ४.१५.३३;

७.२०.२५

मनो मे जिन्व ८.३२.६

मनो मेधामग्निम् ८.१०.६

मनो यज्ञेन कल्पताम् ६.७.३५

मनो यज्ञेनावलपत् ६.७.३५

मनोरश्वासि १३.६.२५
 मनोऽसि प्राजापत्यं ३.७.२६
 मन्थिन एकविंशः ८.२५.१६
 मन्थिन्नेषा ते समित् ७.११.१२
 मन्थी सक्तुश्रीः ८.३३.६
 मन्द्राभिभूतिः ७.१३.४१; १७.३५
 मन्द्रा स्थाभिभुवः ८.२०.३
 मन्युना बृत्रहा ८.३०.५
 मम देवा विह्वे ८.५१.१०
 मम नाम तव च ३.१.१५
 मम नाम प्रथमं ३.१.३
 ममाग्ने वचो विह्वेषु ८.५१.४
 मयि गृह्णाम्यग्रे १.३.५; ३.१३.२;
 ८.१.३०
 मयि ते कामधरणम् ८.१४.१३
 मयि ते रायः ६.८.४१
 मयि त्यदिन्द्रियं ७.१३.१७
 मयि देवा द्रविणम् ८.५१.१६
 मयि घातः श्रियं वेहि १.३.२३;
 ४२; ५६; १२.४; २१
 मयि प्राणा उपावर्तस्वम् ७.१५.१६;
 ३६; १८.१४; १६.७
 मयि मेघाम् १०.१५.१०-१२
 मयि वसुः पुरो वसुः ७.१२.१४
 मयि वसुर्विद्वसुः ७.१२.६
 मयोभूर्वातः ११.२७.११
 मरुतः पोत्राद ७.८.३६
 मरुतां वां वरुणस्य ४.५.१५
 मरुतामोजः स्थ १०.४.११
 मरुतां पृषत्यसि २.१२.११
 मरुतां प्रसवे जयत ६.६.७

मरुतां प्रसवे जेषम् १०.६.१८
 मरुतो देवताः ८.३२.१५
 मरुतो यज १०.५.३१
 मरुतो यद् वो दिवः ४.३.३२; ७.१४
 मरुतो युञ्जन्तु मे १५.३.२
 मरुतो युज्जिम् ७.८.४१
 मरुतो वां वरुणः ४.५.१४
 मरुद्भ्यः श्रीडिभ्योऽनु ४.१०.२०
 मरुद्भ्यः सान्तपनेभ्योऽनु ४.६.१६
 मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्योऽनु ४.६.५१
 मरुद्भ्योऽनुब्रूहि ४.३.२१; ७.८;
 १०.५.२७
 मलिम्लुचाय स्वाहा ४.७.५३
 मलिम्लुचोऽसि ६.२६.१४
 मल्मलाभवन्तीं त्वा ८.४१.१५
 महस्तवानः ८.२६.१७
 महां इन्द्रो नृवदा ७.१५.६; १०.१४.१६
 महां इन्द्रो य ओजसा ७.१५.८;
 १०.१४.१६
 महानाम्नी रेवतयः ११.२०.३२
 मही द्यौः पृथिवी ८.२३.३
 महीनां पयोऽसि २.६.५१; ५.२.३७;
 ६.२.१३; ५.१२; १६.१०; ७.२२.५०;
 १३.१३.३
 महीमू षुमातरम् १.८.१३; ४.१६.३२;
 ११.७.४४
 महेन्द्रस्याहं देवयज्यया ३.७.३६;
 ८.१३
 महां यजन्तु ८.५१.१८
 महां ज्यैष्ठ्याय १३.१०.१

मा असि १३.७.६
 मा छन्दः ८.३२.१३
 मातरिश्वनो धर्मोऽसि २.३.१०
 माता च ते पिता च ११.२०.१५
 मातेव पुत्रं पृथिवी ८.११.८; १५.१६
 मात्रे घृणम् १०.१४.२२
 मा त्वा सूर्यः ८.२३.४
 मा त्वा हिंसीत् १०.७.५
 माघत्राय स्वाहा ४.४.१; ६.१.१६;
 ८.१०.४; ११.२३.२५; २४.१८
 माध्यन्दिनस्य सत्रनस्य निष्केवत्यस्य
 ७.१३.३१
 मा नो हिंसीत् ८.१७.१८; १८.१
 मान्दाः स्थ १०.४.१७
 मा मा हिंसीः ८.१६.१७; १०.१३.१७
 मा मा हिंसीत् १०.७.६
 मा मे विजिते ११.२६.५०
 मायून् कृण्वतः संज्ञपयन्त ११.१८.४१
 मारुतमोजसे स्वाहा १०.६.३०
 मारुतोऽसि मरुतां ८.५०.१६
 मार्जयन्तां पितरः २.२.१६; ३०;
 ४.१५.१; २५; ७.२०.१६; २४
 मार्जयन्तां पितामहाः २.२.१६; ३०;
 ४.१५.१; २५; ७.२०.१६; १४
 मार्जयन्तां प्रपितामहाः २.२.१६; ३०;
 ४.१५.१; २५; ७.२०.१६; २४
 मार्जयस्व ४.१५.२
 मार्जालीये चमसान् १५.१२.६०
 मा सु भित्थां ८.१०.१४
 माऽस्यै गृहे यातुघानाः १५.१.३
 माऽस्यै प्रजां यातुघानाः १५.१.४
 मास्यै हास्या आहुत्यै ६.१६.२१

माऽह्यै रायस्पोषेण ६.७.२१; ११.२४
 मितद्रवः सहस्रसाः ६.६.८
 मितश्च ८.४६.२२
 मित्रः क्रीतः ८.३३.४
 मित्रः क्षीरश्रीः ८.३३.६
 मित्रस्त्वा परि ६.७.७
 मित्रस्य चक्षुर्वरुणं १५.१.४५
 मित्रस्य चर्षणीघृतः ८.५.३४
 मित्रस्य त्वा चक्षुषा २.४.११
 मित्रस्य भागोऽसि ८.३५.२१
 मित्रः सैसृज्य ८.५.४
 मित्रावरुणयोर्भागधेयी ६.२८.१८
 मित्रावरुणयोस्त्वा १०.५.४२
 मित्रावरुणाभ्यामनु ७.१०.१४
 मित्रावरुणाभ्यां प्रेक्ष्य ७.१०.१६
 मित्रावरुणो गच्छ ७.१६.४०
 मित्रावरुणो त्वोत्तरतः २.६.२०
 मित्रावरुणो देवता ८.२५.१८
 मित्रावरुणो प्रशास्तारो ७.८.३१
 मित्रावरुणो युनज्मि ७.८.३३
 मित्रैतामुखां तप ८.१०.१५
 मित्रैतामुखां पच ८.५.३४
 मित्रो जनान् यातयति १३.४.३४
 मित्रो न एहि ६.८.४६; ६.१
 मित्रो मा धर्मैरवतु ७.१६.१६
 मित्रोऽसि १०.६.३७
 मिथुनस्य त्वा शुचा १०.२०.२०; २२
 मूर्धनिं दिवो अरति ७.६.३०
 मूर्धायै स्वाहा ६.७.१७
 मूर्धायै वयः ८.२६.२८

मूर्धाऽसि राट् न.३२.१६

मूढर्ने स्वाहा न.५०.१

मृगशीर्षं नक्षत्रं न.४२.६

मृत्यवे त्वा ६.४.२८

मृत्यवे स्वाहा ११.२.१४; २६.४४

मृत्योर्मां पाहि १०.५.५२; ११.२३.२६

मृदा आपः स्थ ६.४.४८

मेघयन्ती नामासि न.४१.२७

मेढ्रं त आप्यायताम् ५.६.२०;

६.२४.१

मेघां म इन्द्रः १५.३.४

मेघां मह्यमङ्गिरसः १५.३.५

मेघाय मनसे ६.२.२३; न.१०.६

मेषस्त्वा पचतैरवतु ११.१८.२७

मेषोऽमि मम भोगाय ६.४.१५

मैत्रावरुणं ग्रहं श्रीणीहि १४.३.१६

मैत्रावरुणवमसम् ७.१५.३४;

१२.४.२८

मो षु ण इन्द्र पृतम् ४.६.२६

य

य आत्मदा बलदा न.७.४२; ११.५.७

य आग्ण्याः पशवः ५.५.२०; ६.५.१७;

२३.२; ६.३.४२

य आसां कृष्णे ११.२०.७

य इमां महीं पृथिवीम् ४.१६.४१

य इमा विश्वा न.४७.१५

य ऋतव ऋतुभ्योऽधिपूर्वे १५.१२.

१८-२०

य एकर्तुस्त वा १५.१२.२१

य एतावन्तश्च न.४५.६

यः प्राणतो निमिषतः न.७.३७;

११.१५.७

यं क्रन्दमी अवमा न.८.४०

यच्छन्तु त्वा पञ्च २.४.१५; १८

यज १.१३.४; १०; १६; ५.६.३६;

६.१७.३५; ३६; ४६; ४६; २७.१०;

७.१६.४०; न.५१.३४; १०.३.८७

यजमान वाचं यच्छ ३.१०.१०

यजमानस्य पशून् २.१.१३

यजमानाय पीपिहि १३.१०.१

यज यज २.१०.३१; ११.४७; ४.२.४२;

६.४१; ११.३६; १७.४०

यजुर्युक्तम् १३.५.१४

यजूंषि मा दोशमाणम् १५.१२.१४

यज्ञ नमस्ते १५.१८.१०

यज्ञं गच्छ ७.१६.४०

यज्ञं च मे ३.११.१७

यज्ञपतिमृषयः ७.१४.२६

यज्ञ यज्ञं गच्छ ४.४.२०; १२.३५;

१८.३६; ५.६.६६; ७.२०.४७

यज्ञ शतं च ते १५.१८.१

यज्ञस्य घोषदसि २.१.१५

यज्ञस्य पदे स्थः न.५.७; १३.२.११

यज्ञस्य योगेन ६.५.१६

यज्ञस्याङ्गमङ्गम् १५.१०.३

यज्ञायज्ञा वो अग्नये न.२६.१८

यज्ञे जागृत ६.२८.२२; ७.१६.१२;

१५.१२.३०

यज्ञेन मघवान् न.३०.४

यज्ञो देवानाम् ७.१६.७

यज्ञो बभूव २.१२.६७; ३.१०.११

यज्ञो यज्ञं नयतु ५.२.३०; ८.४८.१३
 यज्ञो यज्ञेन कल्पताम् १०.७.३७; ४२
 यज्ञो यज्ञेनावलपत् १०.७.४०
 यत्ते देवा अदधुः १.१०.७; ६; १३;
 १६; २१; २७; ८.४२.१०
 यत्ते देवी निर्ऋतिरा ८.१५.२४;
 १०.३.२२
 यत्तेऽनाघृष्टं नाम ५.१.४२; ४६; ५०
 यत्ते मन्यु परोत्तस्य १.१४.२६
 यत्ते रुद्र पुरो धनुः ८.४६.२
 यत्ते वयं पुरुषत्रा ११.२७.२०
 यत्ते शुक्रं वचः १.४.१३
 यत्ते सुमीमे १.१८.१
 यत्ते सोम दिवि ७.४.६
 यत्वा क्रुद्धः परोवप १.१४.२६
 यत्पशुर्मायुमकृत ५.६.३; ६.२४.१
 यत्र वाजमुदजैष्ट ६.६.१८
 यत्रैनमध्वर्युरपः ११.१७.३२
 यथा न इन्द्र इद्विशः ७.१६.२४
 यथा नः सर्वा इद्विशो ७.१६.२४
 यथाभागं व्यावर्तेयाम् २.६.४४
 यथा ह तद्वसवः ११.२७.२०
 यथा होतमनुषो ४.६.२५
 यदक्रुद्धः प्रथमं ८.१६.२१; ११.२१.२५
 यदग्ने कव्यवाहन ४.१४.५४
 यदग्ने तपसा तपः १५.३.७
 यदग्ने यानि कानि च ८.११.२
 यदत्युपजिह्विका ८.११.२
 यदत्र शिष्टो रसिनः ७.२०.३२;
 १०.१३.१८
 यदत्रापि रसस्य मे १४.४.२३

यददशचन्द्रमसि १५.६
 यदद्य त्वा ७.२०.४५
 यदन्तरिक्षं पृथिवीम् २.२.३७;
 ४.१५.३३; ७.२०.२५
 यदस्य पारे रजसः ८.१५.२२
 यदहं वाजयन्तिमा ८.१७.१०
 यदाकृतात् ८.५०.२५
 यदाऽऽप्राणेभ्योऽश्वम् ११.४.२६
 यदिदं दिवः १.३.६१; १२.३२
 यदूते चिदभिश्चिषः ३.५.१८; २३;
 ६.८; २१; २६
 यदोषधयः संगच्छन्ते ८.१७.११
 यद्ग्रामे यदरण्ये ४.६.२८
 यद्दरिणी यवमत्ति १०.२०.११
 यद्वः क्रव्यादमङ्गम् १५.४.११
 यद्वातो अपः ११.१६.१८
 यद्वा पूर्तं ६.१६.२१
 यद्वो वयं प्र १२.५.३१
 यन्ता रन्ता ५.६.४०; ६.२७.१०;
 ७.१६.४०
 यन्ताऽस्यपः नाय त्वा ८.३६.२०
 यन्त्री राट् ८.३२.२०; ११.४.२३
 यन्त्र्यसि यमित्री ८.३२.१६
 यं त्वाऽयौ स्वधितिः ५.१.१३
 यन्म आत्मनः ३.१४.११
 यन्मे अग्ने अस्य यज्ञस्य १.७.६; ८.५;
 २.६.४७; ३.७.१८; ११.१३; ४.२.२६;
 ६.८; ११.२७; १३.३०; १७.२८;
 ५.३.१२; ६.१.३७; ६.१४; १०.२५;
 १२.२२; २०.२३; ७.२.२३; २२.१२;
 ५.३; ८.६.३३; १०.१२.१५

यन्मे अस्य पयसः १४.४.२१
 यन्मे माता प्रलुलोभ १५.४.४
 यन्मे पितामही प्रलुलोभ १५.४.५
 यन्मे प्रपितामही प्रलुलोभ १५.४.६
 यन्मे मनसश्छिद्रं १५.३.६
 यन्मे यज्ञेऽपस्तुतं १५.१.६
 यमं राजानं देवयजनं १५.१२.५
 यमः पितृभ्यः ७.६.१४
 यमग्ने पृत्सु ७.३.२४
 यमाय त्वा १३.६.१
 यमाय त्वाङ्गिरस्वते १३.६.१२
 यमाय रक्षोघ्ने १०.२.८
 यमायाङ्गिरस्वते २.२.१७
 यमाह् प्रतिवेशां कुम्भीम् ८.८.१४
 यमोऽभिषुतः ८.३३.६
 यं परिधिं पर्यधत्थाः २.१२.२६
 यया त्वमधि मेघया १५.२.३; १६.१
 ययुर्नामासि ११.६.२
 यषंभस्य युध्यमानस्य १५.१२.४०
 यवमतीः प्रोक्षणीर्बहिः ५.३.१८;
 ६.१६.१५; १७.१५
 यवोऽसि यवयास्मद् ५.३.२१;
 ६.१६.१८; १८.४; २१.६
 यशस्विनं माऽस्मिन् १३.५.१
 यशोदां त्वा ८.४०.३८
 यश्चिदापो महिना ८.६.३८
 यस्ते देव वरुण गायत्रछन्दाः
 १०.१३.२६
 यस्ते देव वरुण जगतीछन्दाः
 १०.१३.३१
 यस्ते देव वरुण त्रिष्टुप्छन्दाः

१०.१३.१०
 यस्ते द्रप्सः स्कन्दति ७.७.६
 यस्ते द्रप्सो मधुमां ७.१७.४
 यस्ते स्तनः शशयः १३.८.१०
 यस्मान्न जातः परः १२.२.१४
 यस्मिन्नश्वासः १०.३.६
 यस्मै कामाय प्रजापतिः १.२३.१६
 यस्य कुर्मो हविः ८.४७.२१
 यस्य व्रतं पशवः १.१०.३६
 यस्यास्ते अस्याः ८.१५.२४; १०.३.२२
 यस्येमे हिमवन्तः ८.८.३३
 या अकृन्तन्तवयन् १५.१.४७
 याः प्राचीः संभवन्ति १५.४.१
 याः फलिनीर्यां ८.१७.१४
 या इषवो ८.२१.१८
 या ओषधयः ८.१७.१४
 या जाता ओषधयः ८.१७.६
 या ते अग्ने पवमाना तनूः पृथिवीम्
 १.४.१८
 या ते अग्ने पवमाना तनूस्तया
 १.१२.३६
 या ते अग्ने पावका तनूरन्तरिक्षम्
 १.४.१६
 या ते अग्ने पावका तनूस्तया १.१२.३६
 या ते अग्ने यज्ञिया तनूस्तया १.२२.१६
 या ते अग्नेऽयाशया तनूः ६.१२.५५
 या ते अग्ने रजाशया तनूः ६.१३.७
 या ते अग्ने रुद्रिया तनूः ६.११.१२
 या ते अग्ने शुचिस्तनूः १.४.२०;
 १२.३६
 या ते अग्ने हराशया तनूः ६.१३.५८

या ते उदरेऽनक्ष्मीः १५.१.२८	या पुरस्ताद्विद्युत् १३.१३.१३
या ते कर्णयोरलक्ष्मीः १५.१.१७	यावती छावापृथिवी ६.१६.१५;
या तेऽक्षियोरलक्ष्मीः १५.१.१५	७.१३.१२; ८.१५.२७
या ते गुल्फेष्वलक्ष्मीः १५.१.३५	यावन्तो गृह्याः स्मः ५.१६.४
या ते ग्रीवास्वलक्ष्मीः १५.१.२२	या वः शर्म ४.७.१५; ५.३.२३
या तेऽङ्गुलीष्वलक्ष्मीः १५.१.२५; २३	या वां कशा ७.७.३१
या ते जङ्घयोरलक्ष्मीः १५.१.२४	यावा ८.४०.६८
या ते जान्वोरलक्ष्मीः १५.१.३१	यावानां भागोऽसि ८.३५.२८
या ते तनूरपङ्क्तिः १५.१.३४	या वो देवाः ८.२२.३; ५०.२२
या ते दन्तेष्वलक्ष्मीः १५.१.१६	या शतेन प्रतनोषि ८.२२.२
या ते घामानि ३.११.३४; ४.३.७;	यास्त आतस्थुः ८.१७.१२
६.१०.५	यास्ते अग्न आर्द्रा योनयः ८.२२.६;
या ते नासिकयोरलक्ष्मीः १५.१.१६	२८.१८; ३१.१६; २१.३४.६; ३८.७
या ते पाश्वर्ययोरलक्ष्मीः १५.१.२७	यास्ते अग्ने समिधः ८.१.३१
या ते प्राणाञ्छुग्जगाम ५.६.१७;	यास्ते अग्ने सूर्यो ८.२२.३; ५०.२२
६.२४.१	यास्ते रात्रीः सवितः ६.२८.७
या ते मस्तकेऽलक्ष्मीः १५.१.१४	यास्ते विश्वाः समिधः १.४.१;
या ते मुखेऽलक्ष्मीः १५.१.१८	७.२२.४४
या ते मूर्धन्तलक्ष्मीः १५.१.१३	याः सेनाः ८.११.२
या ते योर्लक्ष्मीः १५.१.२१	युक्त्वा हि देवहूतमान् ८.२३.१३
या ते शीर्षन्तलक्ष्मीः १५.१.१२	युङ्ङसि वर्चोऽसि १०.६.२६
या ते श्रोण्योरलक्ष्मीः १५.१.२६	युञ्जते मन उत ६.१५.६; १३.१.८
या ते सक्थियोरलक्ष्मीः १५.१.३०	युञ्जन्ति ब्रह्मन् ११.१५.५३
या तेऽपयोरलक्ष्मीः १५.१.२३	युञ्जार्थां रासभं युवम् ८.२.४
या ते स्तनयोरलक्ष्मीः १५.१.२६	युञ्जानः प्रथमं मनः ८.१.३५
या ते हन्वोरलक्ष्मीः १५.१.२०	युनक्त सीराः ८.१६.१०
या दक्षिणतो विद्युत् १३.१३.१३	युनज्मि तिस्रो विपृचः ७.२.२३
या दिव्या वृष्टिः ७.१६.११	युनज्मि ते पृथिवीं ७.२.१५
यानावह उशतो ७.२०.४५	युनज्मि त्वा ब्रह्मणा २.६.२६; ३.७.१७
यानि घर्मे कपालानि २.४.२५; १२.६६	युनज्मि वार्चं सह ७.२.१७
या पश्चात् विद्युत् १३.१३.१३	युनज्मि वायुमन्तरिक्षेण ७.२.१६

युर्वे सुगममश्विना १०.१३.३	येन औदशा ८.६.४७
यूपायाज्यमानायानुब्रूहि ६.२१.६	येनेन्द्राय समभरः ६.२८.१०
ये ऽग्नयः पुगीष्याः ८.५१.६२	ये गितृणां प्रतिरूपाः २.२.१४
ये ग्रहाः पञ्चजनीनाः ६.२.१८	ये वक्ष्यमानमनु ६.५.२०; २३.२;
ये चत्वारः पथयः ८.४०.७७	६.३.४२
ये चेह पितरः १५.४.१०	ये यजामहे १.१२.४५; १३.१; ११;
ये जनेषु मलिम्लवः ८.११.४	१७; १४.५; ११
ये तातृपुर्व्वेवा ४.१४.५४	येपाभीशे पशुपतिः ५.५.२०; ६.२३.२;
ये ते अग्ने शिवे तनुवौ प्रश्नी १.४.१७	६.३.४२
ये ते अग्ने शिवे तनुवौ विभूः १.४.१६	ये सजाताः गमनसः २.२.८;
ये ते अग्ने शिवे तनुवौ विराट् १.४.१४	४.१५.२३; ७.२.२१
ये ते अग्ने शिवे तनुवौ सत्राट् १.४.१५	ये स्वधा ४.१४.२१; ३३; ५; ५८
ये ते पन्थानः गवितः ११.४.२;	ये स्वधा हव्यं स्वधा १५.४.७
१६.१८; २५.२३; २९.३७	यो अग्निरग्नेस्तपमोऽधि ८.२४.१४
ये देवाः पुरःमदो अग्नितेजाः १०.२.६	यो अवन्तं जिघांसति ११.४.२६
ये देवा दिव्यंकादश स्थ ७.६.१६;	यो अस्मभ्यमरातीयात् ८.११.५
१६.२३;	योगक्षेमो नः कल्पताम् ११.२४.१७.
ये दवा देवभुयः ८.५१.३७; ६.२.१०;	यो धर्मः पर्यवर्तयदन्तः ४.८.४४
१०.३.३०.	योत्तरतो विद्युत् १३.१३.१३
ये देवा देवानाम् ८.४७.८	यो द्रव्यो अणुः ७.१३.३
ये देवा देववृद्धि ८.४७.८	यो न इन्द्रवायू ७.१०.११
ये देवा मनोजाताः ६.३.२८	यो न उत्तरतोऽघायुः ८.१८.१७
ये देवा यज्ञमुपः पृथिव्याम् ६.२८.२	यो नः कनीयः ३.१०.१४
ये देवा यज्ञमुषो अन्तरिक्षे ६.२८.५	यो नः पश्चादघायुः ८.१८.१६
ये देवा यज्ञमुषो दिव्यध्यासते ६.२८.८	यो नः पुरस्तादघायुः ८.१८.१३
ये देवा यज्ञहनः पृथिव्याम् ६.२८.२	यो नः सनाभिः १.२३.३
ये देवा यज्ञहनो अन्तरिक्षे ६.२८.५	यो नः सपत्नः १.१८.२
ये देवा यज्ञहनो दिव्यध्यासते ६.२८.८	यो नाभिवदत्यभिवदितव्यान् ३.१.२१
येऽदो रोचने ८.२१.१८	योनिश्चतुर्विंशः ८.३५.११
येन देवा ज्योतिषोऽर्वाः ८.१२.४; २३;	यो नो अग्निः ३.१३.२; ८.१.३०
२५; २६; ३१; १४.३	यो नो अश्विनावभिदासति ७.१०.३१

यो नो दक्षिणतोऽधायुः ६.१८.१६

यो नो मित्रावरुणावभिदासति

७.१०.२१

योपरिष्ठाद्विद्युत् १३.१३.१३

यो ब्राह्मणो ब्राह्मणवतीम् ८.४०.१०२

यो मर्तो दुवः ८.४३.८

यो यज्ञो यो ब्राह्मणः १५.१८.७

यो रुद्रो अग्नी ८.४५.१६

यो वः शिवतमः ८.५.३; ११.२०.२४

योऽस्मान् द्वेष्टि ७.८.४४; २४.१

योऽस्य कौष्ठ्य जगतः ८.८.७

योऽस्यां पृथिव्यामसि ५.१.४०

र

रक्षासां भागोऽसि २.५.२४; ५.६.२८;

६.२४.१

रक्षायै त्वा नारात्यै २.४.२८

रक्षोघ्नी च स्थः ८.२०.६

रक्षोहृणं वलगहनम् ६.१८.१५

रक्षोहृणो वलगहनः परिलिखामि

६.१६.७-१०

रक्षोहृणो वलगहनः प्रोक्षामि ६.१७.५६

रक्षोहृणो वलगहनावुपदधामि

६.१८.१०

रक्षोहृणो वलगहनोऽभि ६.१८.८

रक्षोहृणो वलगहनोऽवनयामि ६.१८.२

रक्षोहृणो वलगहनोऽवस्तृणामि ६.१८.६

रक्षोहृणो वलगहनो वैष्णवान्

६.१७.१७; २०; २३; २६; २८

रक्षोहृणो वलगहनो परिस्तृणामि

६.१८.१३

रक्षोहृणो वलगहनो पर्यूहामि ६.१८.१२

रक्षोहृणो वलगहनो प्रोक्षामि ६.१८.६

रक्षोहृणो वलगहनो वैष्णवी ६.१८.१४

रजतां त्वाग्निज्योतिषं १.१६.१४

रथन्तरं छन्दः ८.३६.१३

रथन्तराद्वसिष्ठः ८.२५.१३

रन्तिरसि रमतिरसि ३.८.३; १०.६.२३

रन्तिर्नामासि १३.१३.१६

रयि यच्छ ४.६.४३

रयिमतेऽग्नयेऽनुब्रूहि ४.६.४३

रय्यै पोषाय सजातानाम् ८.३८.६

रश्मिरसि क्षयाय त्वा क्षत्रं ८.३६.१८

रश्मिरसि क्षयाय त्वा क्षयं ३.१६.३

राकां यज २.१२.४६

राकाया अनुब्रूहि २.१२.४४

राजन्तमध्वराणाम् १.६.३; १६.२०;

५.७.८; ६.२५.१

राजस्ये मे पाप्मा १५.७.१०

राज्यसि प्राची दिक् ८.३२.३; ३६.२४

रात्रिरशीयाहरशीय १.२२.४

रात्रिज्योतिः १३.८.३; १०.१५

रात्रिं रात्रिमप्रयावं ८.११.२;

१२.२५.३१

रात्र्या यदेनः कृतमस्ति १.२३.२

राद्वस्ते ब्रह्मोदनः ११.३.६

रायस्पोषाय त्वा ३.७.७

रायस्पोषे अधियज्ञः ८.४८.१

रायस्पोषेण वः १.६.६; २०.४; २१.२२

राये नु यं यज्ञतू ८.६.३

राष्ट्रदा असि राष्ट्रं देहि १०.४.५-८

राष्ट्रदा असि राष्ट्रममुष्मि १०.४.४; ६.८

राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रं दत्त १०.४.१;

२;६-३२

राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रममुष्म १०.४.२;

१०;१२;१४;१६;१८;२०;२२;२४;

२६;२८;३०;३२

रासभो वां ८.४.११

रास्वेयत् सोम ६.४.८

रुक्मो वर्चसा ८.२३.१६

रुचं नो घेहि ८.५०.२२

रुचितो धर्मः १३.७.२५

रुचे त्वा ८.२३.२१;४०.३२

रुद्र आहुतः ८.३३.७

रुद्र यत्ते क्रयी १०.६.६

रुद्रवद् गणस्य सोम ७.१३.४२;१५.४५

रुद्रस्त्वाऽऽवर्तयतु ६.७.१०

रुद्रस्य हेतिः २.१.११

रुद्रा एतद्वो माध्यन्दिनं १४.५.१

रुद्रा देवताः ८.२२.१५

रुद्राय त्वा ६.४.२७

रुद्राय रुद्रहोत्रे १३.१०.१२

रुद्रासि ६.७.१२

रुद्रास्त्वा कुण्वन्तु ८.५.१३

रुद्रास्त्वाऽऽच्छन्दन्तु ८.५.४२

रुद्रास्त्वाऽञ्जन्तु ११.१६.३५

रुद्रास्त्वा धूपयन्तु ८.५.२८

रुद्रास्त्वा परिगृह्णन्तु २.७.२८

रुद्राः सम्भृत्य पृथिवीम् ८.५.६

रुद्रेभिर्देवेभिर्देवतया ११.७.२८

रुद्रेभ्यस्त्वाऽनजिम २.१२.५

रुद्रो दिशां पतिः ८.२४.१०

रुद्रो वसुभिरा चिकेतु ६.४.१४

रूपाद्वर्णं मा २.८.२२

रूपेण वो रूपम् ७.१४.१०

रेतःसिच आपः स्य ६.४.५३

रेवती नक्षत्रं पूषा ८.४२.६

रेवती रमध्वमस्मिन् १.६.१;१६.१८

रेवतीर्यजपतिम् ५.५.२६;६.२३.२;

६.३.४३

रेवदस्योषधीभ्यः ८.३६.२०

रोचमानां त्वा ८.४१.१५

रोरे ममृज्ये १५.२०.

रोहावहि सुवः ६.७.३४

रोहिणी नक्षत्रमिन्द्रः ८.४२.६

रोहिणी नक्षत्रं प्रजापतिः ८.४२.३

रोहितेन त्वाऽग्निर्देवता ३.८.१६

रोहितो धृम्रोहितः ११.१५.४२

रोद्रेणानीकेन ६.१८.३७;७.१८.६७

ल

लाङ्गलं पदीरवम् ८.१६.११

लाजीञ्छाचीञ् ११.१६.३६

लेकः सलेकः सुलेकः १.१४.३३

लोकं पूण ८.१५.१;२७.३;४;५.१.५;

११;१७;१६;२१;२३;२५;२७

लोकं पूणत छिद्रं पूणत ८.२७.११;

३०.११

लोपायां मे क्रन्धिः १५.७.४

व

वट ८.४५.१२

वटस्त्वयमभिगूताय ७.१७.२३;२७

वत्सेभ्यो देहि २.३.२८

वत्सो विराज ऋषभो ८.१.१८

वनसदे वट ८.४७.७

वनस्पतयेऽनुब्रूहि ५.६.११;६.२७.७
 वनस्पतये प्रेष्य ५.६.१३;६.२७.७
 वनस्पतिभ्यः पीपिहि १०.१०.१
 वनस्पतिभ्यः स्वाहा ८.४०.६८
 वनस्पतिभ्यः स्वाहा ८.४०.६८
 वनस्पतेऽत्र सूत्रा ८.७.३२
 वनस्पते णतवल्शो वि ५.१.११;
 ७.२३.२१
 वनेषु व्यन्तरिक्षं ६.६.११
 वने प्रवगे देवेन १५.६
 वयश्छन्दः ८.३६.१४
 वयश्छन्दः ८.३६.१४
 वयः सुपर्णा उा ६.६.३
 वयोधा असि ८.३६.२०
 वरं ददामि १.३.१७;११.३.७
 वराहे मे मय्युः १५.७.२८
 वरिवश्छन्दः ८.३६.११;१४
 वरिवश्छन्दः ८.३६.११;१४
 वरुण उपनद्धः ८.३३.४
 वरुणं यज ७.२१.३०
 वरुणं राजान देवयजनं १५.१२.६
 वरुण प्रायश्चित्ते १५.४.८
 वरुणस्य स्कम्भधारणमसि ६.६.१५
 वरुणस्य स्कम्भनमसि ६.६.१४;२७
 वरुणस्य स्कम्भसर्जनमसि ६.६.२८
 वरुणाय त्वा ६.४.२५
 वरुणाय त्वाऽऽदित्यवते १३.६.१२
 वरुणाय रक्षोघ्ने १०.२.८
 वरुणाय राज्ञे ११.२२.६
 वरुणायानुब्रूहि ४.७.२०;८.१५;२१.२५
 वरुणो दिशां पतिः ८.२४.१३

वरुणो देवता ८.३२.१५
 वरुणोऽसि १०.६.३८
 वरुणोऽसि धृतव्रतः ६.१०.८
 वरुणस्य स्वाहा ८.५.३३
 वरुणि त्रष्टुः ८.२४.११
 वर्चसा त्वा मयुजा ८.३१.२३
 वर्चसे त्वा ८.३२.२०
 वर्चोदा अग्नेऽसि १.५.१५
 वर्चोदा त्वा ८.४०.४१
 वर्चोदा त्वा तनूदां ६.७.७६
 वर्चो द्रविणं ८.२५.३०
 वर्चो द्रविणः ८.३५.६
 वर्चोधा असि ६.२.१३;५.१२
 वर्धनानं मह आ च ८.३.१२;२०.१८
 वर्धतु ते द्यौः २.७.१६;२०;२४
 वर्धयन्ती नामासि ८.४१.२७
 वर्धवृद्धमसि २.१.१८;५.२१
 वर्षा ऋतूनाम् ३.७.२६;८.२५.२४
 वर्षाणि चाक्षुषाणि ८.२५.१४
 वर्षिष्ठा गह्वरेष्ठा ६.१३.७;५८
 वल्गुरसि शयुधायाः १३.११.३७;४४;
 १३ २२
 वशा पृश्निर्भूत्वा दिवं २.१२.१२
 वषट्कारेण त्वर्चा ८.४०.१०६
 वषट्कारेणार्घः ८.३०.६
 वसन्त ऋतूनाम् ८.२५.२२
 वसन्तः प्राणायनः ८.२५.१३
 वसन्तमृतूनाम् ३.७.२६
 वसन्ताय स्वाहा ११.२३.२५;२४.१८
 वसव एतद्भः प्रातःसवनम् १४.५.१

वसवस्त्वा कृण्वन्तु ८.५.११
 वसवस्त्वाऽऽच्छन्दन्तु ८.५.४२
 वसवस्त्वाऽञ्जन्तु ११.१६.३४
 वसवस्त्वा धूपयन्तु ८.५.२८
 वसवस्त्वा परिगृह्णन्तु २.७.२७
 वंसवस्त्वा रुद्रः ८.४८.४
 वसवे स्वाहा ५.४.१
 वसवो देवताः ८.३२.१५
 वसुकोऽसि ८.३६.२२
 वसु च स्थो वामं च ८.२०.११
 वसुभ्यस्त्वाऽनजिम् २.१२.४
 वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यः ७.३.८
 वसुमद् गणस्य सोम ७.१२.१८
 वसुमान् यज्ञो वसीयान् २.१२.६२;
 ३.१०.५
 वसुरग्निर्वसुश्रवाः १.६.४; १६.२०
 वसूनां पवित्रमसि २.३.१४
 वसूनां भागोऽसि ८.३५.२३
 वसूनां रुद्राणामादित्यानाम् २.१६.२८
 वस्तो वयो विवल् ८.२६.३३
 वस्त्रमसि मम भोगाय ६.४.१०
 वस्यष्टिरसि ८.३६.२२
 वस्यसि रुद्रासि ६.७.१२
 वह वपां जातवेदः १५.४.८
 वहज्यं जातवेदः १५.४.७
 वहान्नं जातवेदः १५.४.६
 वह्निरसि हव्यवाहनः ६.१८.३०;
 ७.१८.६०
 वह्निकेषु मे ग्लौः १५.७.१७
 वाक्छन्दः ८.३२.१४
 वाश्री—२८

वाक् त आप्यायताम् ५.६.१३;
 ६.२४.१
 वाक्त्वा समुद्र उपदद्यात् ८.१४.८;
 १६.१६
 वाक्पतिस्त्वा ६.२.१७; ५.१२;
 १०.५.४६
 वाक्पा वाचं मे ७.१२.५
 वाक् स्थो वाचं मयि ७.११.४
 वाग्नेगा अग्र एतु ७.७.१२; १३.६;
 १७.७
 वागस्येन्द्री सपत्नक्षयणी ३.७.२७
 वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु ७.१४.
 ४६; १८.७५; २०.१०
 वाग्देवी ब्रह्मचोदनी १५.३.१०
 वाग्यज्ञेन कल्पताम् ६.७.३५
 वाग्यज्ञेनाक्लृपत् ६.७.४०
 वाङ् म आसन् ३.१४.७; ८.१६.१७;
 २७.१८; ३०.१६; ३३.१३; ३७.१८;
 ८.४३.२०
 वाचं ब्रह्म प्रपद्ये १५.१२.४५
 वाचं मे जिन्व ८.३२.६
 वाचस्पतये पवस्व ७.४.१७
 वाचा ते वाग्दीक्षताम् १५.१२.१०
 वाचा त्वा होत्रा १.२३.१
 वाचि स्वाहा २.१२.८०
 वाचे त्वा चक्षुषे त्वा ८.४३.५
 वाचे नमः ११.३.१
 वाचे मे ७.८.४
 वाचो विधृतिम् ८.१०.६
 वाजजित्यायै त्वा ६.७.३८

वाजं ते वृञ्जे ८.२.६;४.१४
 वाजयन्निव नु १.१२.३८
 वाजश्च मे प्रसवश्च ८.४६.४१
 वाजस्य नु प्रसवे मातरं ६.५.६
 वाजस्य मा प्रसवेन २.१२.१;३.८.१२;
 ८.४८.३
 वाजस्येमं प्रसवः ८.५०.४;६.७.१६
 वाजाय त्वा ६.७.३८
 वाजाय स्वाहा ८.४६.४५;६.७.१७
 वाजिनं त्वा वाजिनः १.३.१३.४
 वाजिनस्याग्ने वीहि ४.४.१३
 वाजिनो वाजजितः ६.५.२६;६.१२
 वाजिनो वाजजितो वाजं ससृवांसो
 ६.६.१२
 वाजिनो वाजं धावत ६.६.६
 वाजिम्योऽनुब्रूहि ४.४.८;७.६०
 वाजे वाजेऽवते वाजिनः ४.४.६;६.६८
 वाज्यसि ६.५.२४;३०
 वातः प्राणः १.४.११
 वातस्य भ्राजि वरुणस्य ८.२४.५
 वाताद्यज्ञमारमे ६.३.१८;५.२४
 वातो देवता ८.३२.१५
 वानस्पत्यमसि मम भोगाय ६.४.२१
 वान्यायै दुग्धे ४.१४.४१
 वाममद्य सवितः ७.१८.३
 वायव इन्द्रवायुभ्यामनुब्रूहि ७.६.४२
 वायव इन्द्रवायुभ्यां प्रेष्य ७.१०.६
 वायवः स्य २.१.१०;४.१.५;५.५
 वायवे त्वा ६.४.२४;११.५.४७;
 १३.५.१६;६.१

वायवे नियुत्वते १२.५.२४
 वायवे स्वाहा ११.५.३५
 वायुः पूतः पवित्रेण १०.११.१८
 वायुः पूयमानः ८.३३.६
 वायुं नियुत्वन्तमा बह १२.५.५
 वायुरन्तरिक्षात् ७.६.१४
 वायुरस्यैः पूषा त्वा १३.८.६
 वायुरावृत्तः ८.३३.७
 वायुर्यज्ञं नयतु ५.२.३०;६.१४.१०;
 ८.४८.१३
 वायुर्वा त्वा मनुर्वा त्वा ६.५.६
 वायुर्वो विविनक्षतु २.५.२५
 वायुर्हिङ्कर्ता ७.७.१५;१३.६;१५.१५;
 १७.७;१६.६;१२.३.६;२५.४.५
 वायुष्टे वत्सस्तमुपावसृजामि ३.८.७
 वायुष्ट्वान्तरिक्षात् २.८.३३
 वायोः पक्षतिः ११.२५.२४
 वायो प्रायश्चित्ते १५.१.६
 वायोर्यान्यसि ८.२२.११
 वायो वीहि स्तोकानाम् ५.७.११;
 ६.२५.१;६.४.५
 वायो शतं हरीणाम् ४.१८.८;७.७.२६;
 १२.५.२५
 वारुणमसि वरुणाय त्वा ६.१०.६
 वाशाः स्थ १०.४.१६
 विक्रमग हीन्द्रो वृत्रमहन् ३.४.५;१०.१५
 विचूतो नक्षत्रं पितरो ८.४२.६
 वि ते मुञ्चामि ३.८.२२;६.१
 वित्तं च मे गोपायताशां च १.६.७
 वित्तायनी मेऽसि ५.१.३५
 विदिशे स्वाहा ५.६.१६;६.२७.७

विदेरग्निरनंभो ५.१.३६
 विदेहेषु मे शीपदः १५.७.१६
 विद्युति मे स्मयः १५.७.३
 विद्युत्सनिरसि ८.४०.२०
 विद्युदसि विद्य मे १.१५.४
 विधुं दद्राणं समने ३.५.२२; ६.८; २१;
 २६
 विधृतिरुपरिष्ठात् १३.६.२४
 विधेम ते परमे जन्मन् ८.४६.२
 वि न इन्द्र मृधः ११.२४.२२
 विन्दप्रजस्ता पौत्रमर्त्यं १५.१.७
 वि पाजसा पृथुना ८.५.२
 वि पृचः स्थ वि मा ६.७.८
 विभुवे स्वाहा ४.४.१
 विभूरसि प्रवाहणः ६.१८.२६;
 ७.१८.५६
 विभूर्मात्रा प्रभूः ११.५.५२; ६.१
 विमान एष दिवः ८.४८.२
 वियच्छन्दः ८.३६.१३
 वियन्तु देवा हविषः ३.५.३
 वियन्तु वयः २.१२.१०
 विराजमा तिष्ठ १०.५.५६
 विराजा ज्योतिष्मान् ८.३०.६
 विराजो भूम्यै स्वाहा ११.२२.८
 विराट् छन्दः ८.३२.१३
 विराडसि दक्षिणा दिक् ८.३२.४;
 ३६.२५
 विराडसि रेतःसिक् ८.२२.५
 विराडसि सपत्नहा ६.१७.५५
 विराड्ज्योतिरधारयत् ८.२२.४
 विवधश्छन्दः ८.३६.१३

विषर्तोऽष्ठाचत्वारिंशः ८.३५.३०
 विषस्व आदित्य ७.१६.८
 विषस्वते त्वा ८.४०.२७
 विषस्वते स्वाहा ५.४.१
 विषस्वां अदितिः १.१४.३३
 विष्वदसि ८.३६.२१
 वि शन्नून् वि मृधः ११.२४.२४
 विशास्ते नक्षत्रं ८.४२.६
 विशालं छन्दः ८.३६.१४
 विशो त्वा यन्त्राय ३.७.४
 विशो यन्त्रे स्थः २.६.२७.
 विश्वकर्मणेऽनुब्रूहि ४.१२.७
 विश्वकर्मन् हविषा वर्धनेन ४.१२.६
 विश्वकर्मन् हविषा वावृधानः ४.१२.८
 विश्वकर्मा त्वाऽऽदित्यैः ५.२.१२
 विश्वकर्मा त्वा सादयन्तु ८.३१.१७
 विश्वकर्मा दिशां पतिः ८.२४.४
 विश्वकर्मा वयः ८.२६.२८
 विश्वकर्मा ह्यजनिष्ट ८.४७.१६
 विश्वजनस्य छाया ६.१७.४
 विश्वघाया अस्युत्तरेण २.३.१२
 विश्वभृतः स्थ १०.४.२३
 विश्वमस्मत्प्रवहन्तु ६.२.१०; ५.११
 विश्वमायुरसि १.१६.३१
 विश्वलोप विश्वदावस्य ५.१०.४;
 ७.२३.१
 विश्वव्यचाः ८.२६.२
 विश्वस्मै भूतायाध्वरोऽसि ७.१०.४
 विश्वस्य ते विश्वावतः ७.१६.१०
 विश्वस्य मूर्धन्नधि ६.५.२.७६
 विश्वस्य या जायमानस्य ८.१५.२७

विश्व आशा दक्षिणस्तु १३.९.१४

विश्व आशा दिशः २.६.१२

विश्व उत त्वया वयं १५.१.३७

विश्वानि देव सवितः १२.५.२९

विश्वान्देवानयाडिह १३.९.१४

विश्वायुरसि १.१६.३०; ५.२.२२;

६.१४.१०

विश्वायुर्मे पाहि ८.४१.६५

विश्वाराडसि विश्वासाम् ६.१७.५८

विश्व रूपानि प्रति ८.११.११;

१२.११

विश्ववसु सोम १३.१३.१७

विश्ववसुरभि १३.१३.१७

विश्वहेन्द्रो अधिवक्ता ७.१६.२

विश्वेत्तानि वरुणस्य ६.९.११

विश्वे त्वा देवा वैश्वानरा आच्छन्दन्तु

८.५.४२

विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः कृण्वन्तु

८.५.१७

विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः प्रच्यावन्तु

७.१९.२३

विश्वे त्वा देवा वैश्वानरा धूपयन्तु

८.५.२८

विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः श्रीणन्तु

४.१.५०

विश्वे देवस्य नेतुः ६.२.२६; ८.१०.१०

विश्वे देवा अभि मा ६.४.३

विश्वे देवा ऋतावृधः २.२१.४१;

४.३.२६

विश्वे देवा देवताः ८.२५.२४; ३२.१५

विश्वे देवा देवतोष्णिहा ७.१.१७

विश्वे देवाः शृणुतेमम् ३.११.४२;

४.३.२७

विश्वे देवेभ्यस्त्वा ७.१०.२३

विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः ७.७.६; १०.३३;

१३.२.१७.३

विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो जुष्टं ७.१८.९

विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यः

विश्वेभ्यो देवेभ्योऽनुब्रूहि ३.११.४०;

४.३.२५

विश्वेभ्यो मे रूपेभ्यः ७.८.१९

विश्वेषां त्वा देवानां भागं ४.१.५१

विश्वेषां देवानां जठरम् ७.८.१६

विश्वेषां देवानां तनूः ५.२.३८;

६.१९.११

विश्वेषां देवानां भः गघेयीः ६.२८.२०

विश्वैर्देवैरनुमतम् १३.९.१३

विष्टम्भाय घमंणे ७.१७.२६

विष्टम्भो वयः ८.२९.२८

विष्टम्भोऽसि विष्ट्यै त्वा ९.३९.१८

विष्टारपङ्क्तिश्छन्दः ८.३९.१२

विष्णवुरुक्रमेष ते ७.१०.३४

विष्णवे निखुर्यपाय ११.७.४२

विष्णवे निभूयपाय ११.७.४२

विष्णवेऽनुब्रूहि २.१०.५०; ४.१.३९;

६.१२.४१

विष्णवे स्वाहा ११.७.४२

विष्णुं यज ६.१२.४३

विष्णुं युनजिम् ७.८.५४

विष्णुं घृतस्यैव यज ७.१८.५०

विष्णुमा बह १२.५.५

विष्णुरुपावह्नियमाणः ८.३३.६

विष्णुस्त्वा क्रमताम् २.४.११

विष्णुस्त्वा धूपयतु ८.५.२८

मन्त्रानुक्रमणी

४३७

विष्णुस्त्वाऽनु वि चक्रमे ५.२.४३;

६.१६.१४; ८.२२.५०

विष्णोः कर्माणि पश्यत ५.३.३४;

६.२१.६

विष्णोः क्रमोऽसि १.१५.१८; ८.१२.

१५; ५.१.३८; ६.२.११; ५.१८.१०.३.

६२; ६.६

विष्णोः क्रमोऽसि शत्रूयतो हन्ता २.१२.

८६; ३.६.२४

विष्णोः क्रमोऽस्य भिमातिहा २.१२.८६;

३.६.२२; ८.११.१५

विष्णोः क्रमोऽस्य भिमातिहा २.१२.८६

विष्णोः क्रमोऽस्य रातीयतो २.१२.८६

विष्णोः क्रान्तमसि १.१५.१८;

८.१.३८; ६.२.११; ५.१८; १०.३.६२;

६.६.

विष्णोः पृष्ठमसि ६.१५.३६

विष्णो त्वं नो अन्तमः ३.१३.१७;

६.३.२१; ७.७.२५; २७

विष्णो रराटमसि ६.१५.३५

विष्णोर्जंठरमसि ७.८.१३

विष्णोर्ध्रुवमसि ६.१५.३६

विष्णोर्नु कं वीर्याणि ६.१२.३४

विष्णोर्मनसा पूते २.५.२

विष्णोर्विक्रान्तमसि १.१५.१८;

८.५.१.३८; ६.२.११; ५.१८; १०.३.६२;

६.६

विष्णोर्हृदयमसि ५.२.४०; ६.१६.१३;

७.२२.५०

विष्णोः शंयोरहम् ३.६.२

विष्णोः शर्मासि ६.३.३; ५.१७.

विष्णोः शन्यन्त्रे स्थः ६.१५.३७

विष्णोः स्तूपोऽसि २.६.६

विष्णोः स्थाने तिष्ठानि २.१०.१४

विष्णोः स्यूरसि ६.१५.३८

विष्णोर्वाश्छन्दः ८.३६.१४

विष्णोर्वातो वातः ८.२५.३०

विष्णोश्चो अस्मच्छरवः १.१८.२

वि सुवः पश्य व्यन्तरिक्मम् ७.१४.२७

वीतिहोत्रं त्वा कवे २.६.२१

वीर्याय मे ७.८.६

वृके मे क्षुत् १५.७.२५

वृत्रस्य कनीनिकासि ६.२.१४; ५.१२

वृधदिडा १.१६.६

वृषणौ स्थः १.३.१०; ५.४.५; ६.२२.३;

७.२३.७

वृषसेनोऽसि १०.४.७

वृषाग्निम् ८.४.११

वृषावां रेतोघाः ११.२०.६

वृषा वृष्णे अंशुभ्याम् ७.४.२३

वृषास्यूर्मिः १०.४.५

वृष्टिसनिरसि ८.४०.२२

वृष्णिर्वयः ८.२६.३४

वृष्णो अश्वस्य १३.३.३

वेद तदयं सुसीमायै १.१८.१

वेदानां मुखैरग्निमीडे १३.५.१०

वेदिमाहुः परमन्तं ११.१८.५३

वेदिरसि बहिषे त्वा २.६.३

वेदोऽसि वित्तिरसि ३.६.३; ४.६

वेषश्चिरसि ८.३६.२२

वेषाय त्वा २.४.८

४३८

वाधूलश्रोतसूत्रम्

वैराजाज्जमदग्निः ८.२५.१६
 वैरूपाद्विश्वामित्रः ८.२५.१४
 वैश्ये मे स्तेयम् १५.७.११
 वैश्वदेव उन्नीतः ८.३३.६
 वैश्वानरः प्रतन्था ११.६.११
 वैश्वानरं यज ८.४६.१७
 वैश्वानरं ज्योति २.४०.३०; ६.२०.३३
 वैश्वानरमा वह १२.५.५
 वैश्वानराय पृथुपाजसे ४.१.३२;
 ८.६.६; १२.५.३५
 वैश्वानरायानुब्रूहि ४.१.३१; ८.६.५;
 ४६.१.३; १२.५.३४
 वैष्णवमसि विष्णवे त्वा ६.१५.४२
 वैष्णवी विष्णवे शुन्धेयाम् ६.१५.११
 वैष्णवीः स्थः २.४.३
 वोढाऽनड्वान् ११.२४.६
 व्यचक्षन्द्ः ८.३६.११
 व्यवशीवहि ६.१७.३८
 व्यशिनयाय स्वाहा ८.५०.१; ६.७.१७
 व्याघ्रो वयः ८.२६.३५
 व्यानं मे पाहि ८.२६.१८; ३.२.६;
 ४०.६५
 व्यानः स्थो व्यानं मयि ७.११.४
 व्यानाय त्वा २.६.२७; ६.८.११;
 ७.५.७४; ८.३; ८.४३.३
 व्यानाय स्वाहा ११.१८.४१; १३.६.१५
 व्यानो यज्ञेन कल्पताम् ६.७.३५
 व्यानो यज्ञेनावलूपत् ६.७.४०
 व्युत्क्रामत मावोभिः ६.१४.११;
 २८.११; ८.४८.१४
 व्युष्टयै स्वाहा ११.१४.१५

व्योम सप्तदशः ८.३५.४
 व्रजक्षितः स्थ १०.४.६
 व्रजक्षितः स्थोर्ध्वश्चित; ८.२०.३
 व्रजं गच्छ गोस्थानम् २.७.१५;
 १६; २३
 व्रतं प्रयच्छासि ६.११.६
 व्रता ते अग्ने महतः १५.१२.६३
 व्रतानां व्रतपते तपोऽहम् ६.३.१६;
 ५.२४
 व्रात्ये म इत्याः १५.७.६
 श
 शंयोर्देवानाम् ६.१०.१०
 शंस्य पशून् मे १.४.२७; ३.१.३२
 शक्तिरसि ८.१४.७; १६.१५; २१.२५;
 २८.२; ८.१३; ३१.१; ३.५; ८.३४.१;
 २.५; ३८.१; २.४४.१; ५.१.३.
 शक्त्यै वां सुकृताय ३.१३.३
 शक्मन्नोजिष्ठाय ६.११.१
 शक्वरीः स्थ १०.४.२१
 शं च वक्षि १३.११.४६; १२.२५
 शतं वो अम्ब ८.१७.६
 शतं हिमाः १.६.१३; १६.२६; ३.१०.८
 शतं ते राजन् ४.८.२; ७.२१.१५
 शतभिषङ्गक्षत्रं ८.४२.६
 शतभृष्टिरसि २.७.१२
 शतमेकामभिमाड्यैव ११.५.१६
 शतानीकेन प्र १.४.६
 शतायुधाय ३.११.६; ८.४०.७६
 शत्रुबाधनाः स्थ १०.६.१२
 शं नो भवन्तु ४.४.१०
 शफेन ते क्रीणानि ६.८.२२

शमितर्मा श्वस्य ११.२२.१८
 शमितहृदयं जिह्वाम् ५.८.६
 शमितार उपेतन ६.२४.१; ५.६.४;
 ११.१६.१
 शमितारौ मा तूपरस्य ११.२२.२०
 शं पृथिव्यै ५.६.२२; ६.२४.१
 शम्भुर्मयोभूरसि १५.१२.२६
 शंभुश्छन्दः ८.३६.११
 शय्यायां मे स्वप्नः १५.७.१६
 शरच्छ्रोत्री ८.२५.१६
 शरदमतूनाम् ३.७.२६
 शरदृतूनाम् ८.२५.२८
 शर्म च स्थो वर्मं अच्छिद्रे ८.३.१३
 शर्म च स्थो वर्मं देवस्य ८.२०.६
 शश्वद्विः ५.४.१६; ६.२२.४
 शाक्वरैवताभ्यां ८.२५.१७
 शाक्वराय त्वा ६.११.१
 शार्दूले मेऽन्तरामयः १५.७.२२
 शिपिविष्ट आसादितः ८.३३.५
 शिमिद्वते त्वा १३.६.११
 शिवो भव प्रजाभ्यः ८.४.८
 शिवो भूत्वा मह्यम् ८.११.१; १२.१
 शुक्रज्योतिषच ८.४६.२५; १०.३.६६
 शुक्रं ते अन्यद् ४.३.१६; १३.७.६
 शुक्रं ते शुक्रेण ६.८.३५
 शुक्रमसि धामासि २.८.४६
 शुक्रमस्यमृतमसि ६.६.७६
 शुक्रश्च शुचिश्च ८.२८.१७
 शुक्रस्याधिष्ठानमसि ७.११.५
 शुक्राणां शुक्रम् ५.८.३३; ६.२६.२८
 शुक्रात्सप्तदशः ८.२५.१४

शुक्राय स्वाहा ४.४.१
 शुक्रा वः शुक्रेण १०.५.१६
 शुक्रासि ६.७.१२
 शुक्राः स्थ वीर्यवतीः ८.२०.३
 शुक्राः स्थ शुक्रज्योतिषः ७.३.१८
 शुक्रंषा ते समित् ७.११.११
 शुक्रोऽसि १३.६.१८
 शुगसि तमभि ५.१०.१३; ७.२३.४
 शुचये त्वा ४.४.१
 शुद्धन्तां देव्याय २.५.८
 शुद्धाश्चरित्राः ५.६.२१; ६.२४.१
 शुनं कीनाशा ८.१६.११
 शुनि मे दुरिप्रम् १५.७.३०
 शुन्धतां लोकः २.६.८; ५.३.२०;
 ६.८.१७; २१.६
 शुन्ध्यूरसि ६.१८.३६; ८.७.६६
 शूद्रे मे शीर्षक्तिः १५.७.१२
 शृणोत्वग्निः समिधा १.१.१४;
 ७.२.३४; ८.१.३३
 शृण्वते नमः ११.३.१
 शृण्वन्तु नः पितरः ४.१४.४१
 शृतं हवीरः शमितः ५.८.३४; ३७;
 ४०; ६.२६.२८
 शृतम् ५.८.३५; ३८; ४१; ६.२६.२८
 शो सा मोदैव ७.१४.४६; १५.२५.४०;
 ८.८.६
 शोचिषे ८.३०.१६; ३३.१३; ३७.१८
 शनथद्वत्रम् ३.११.३८; ४.७.५
 श्येनसदसि ८.४०.५३
 श्येनाय पत्वने ७.१७.२२
 श्येनो भूत्वा ६.६.२४

श्येनोऽसि ७.७.२३
 श्रद्धा मे मा १.२३.१८
 श्रविष्ठा नक्षत्रं ८.४२.६
 श्रातं हविः ७.१३.१३
 श्रान्ताय नमः २.१२.२०;६८
 श्रावय २.१२.२०;६८
 श्रियं माऽधिपति १.३.२४;४३;६०;
 १२.५;२२;३१
 श्रीरस्यग्निस्त्वा ५.८.७१;६.२६.२८
 श्रोणा नक्षत्रं ८.४२.६
 श्रोत्रं यज्ञेन कल्पताम् ६.७.३५
 श्रोत्र यज्ञेनावलुपत् ६.७.४०
 श्रोत्रं स्थः श्रोत्रं मयि ७.११.४
 श्रोत्रं त आप्यायताम् ५.६.१६;
 ६.२४.१
 श्रोत्रपाः श्रोत्रं मे ७.१२.१५
 श्रोत्रं मे पाहि ८.३२.६
 श्रोत्रं मे श्लोकया ८.२६.२०
 श्रोत्राय नमः ११.३.१
 श्रोत्राय मे ७.८.६
 श्रोत्रेण ते श्रोत्रं १५.१२.११
 श्रोत्रेण भक्षयामि ६.७.१
 श्रोष्ट २.१२.२१;६६
 श्वात्राः स्थ ७.४.५
 श्वात्रोऽसि ६.१८.३१;७.१८.६१
 ष
 षण्मासोऽपर्यावर्तयन्तः ११.६.६
 षोडश जनपदान ११.१.२
 षोडशः स्तोमः ८.३६.६
 स
 सु इदं देवेभ्यः २.५.१८

स उ एकविंशवर्तनिः ८.२५.२४
 स उ त्रयस्त्रिंशद्वर्तनिः ८.२५.३०
 स उ त्रिणववर्तनिः ८.२५.२८
 स उ पञ्चदशवर्तनिः ८.२५.२२
 स उ सप्तदशवर्तनिः ८.२५.२६
 संयच्च प्रचेताश्च ८.४१.६
 संयच्छन्दः ८.३६.१३
 सं यज्ञपतिराणिषा २.१०.१८
 सं या वः प्रियाः १.३.६;८.१४.१४
 सँ रभ्योऽध्वो अध्वरः २.१०.१५
 सँरोहोऽसि ८.३६.२१
 संवत्सरस्य प्रतिमां ३.१२.२३;
 ८.२६.१०
 संवत्सरीणा मरुतः ४.६.२१
 संवत्सरेण परिभूः ८.३०.७
 संवत्सरोऽसि ८.४४.१४
 संवरत्रा दधातन ८.१६.६
 सं वर्चसा ३.६.१६;७.२०.४५
 सं वसार्था सुवः ८.३.२१
 सं वां कर्मणा १२.२.११
 संवृदसि ८.३६.२१
 सँशाधि यजमान १.२०.२०;११.२३
 सँशितं मे ब्रह्म ८.११.६
 सँसर्पाय स्वाहा ४.१२.२७
 सँसर्पोऽसि ४.१८.३१;८.३६.२०
 सँसीदस्व महीं असि १३.५.६
 सँसृष्टां वसुभिः ८.५.१२
 सँस्फानो अभि ७.२३.१
 सँस्नावभागाः स्थ १.१२.२८
 सँहितासि १.६.२;१६.१६
 सकृत्प्राशयोत्पिचत १.२.१२;११.१५

सगरः ८.४०.७२

स गृहः स पशुः १५.१२.५६

स घातं वृषणम् २.२.२६; ४.१५.२१;

७.२०.२२

स घातः सूनुः १.४.६

सघातसि जगतीछन्दः ७.१७.१०

स जातो गर्भः ८.४.४

सजूरग्निर्वैश्वानरः ८.१७.६.

सजूरब्दोऽयावभिः ८.१७.६.

सजूरुपा अरुणीभिः ८.१७.६.

सजूर्ऋतस्य ६.१३.८.

सजूर्ऋतुभिः सजूरादित्यैः ८.२६.१२

सजूर्ऋतुभिः सजू रुद्रैः ८.२६.११

सजूर्ऋतुभिः सजूर्विधाभिः ८.२६.१०;
१४

सजूर्ऋतुभिः सजूर्विश्वेदेवैः ८.२६.१३

सजूर्देवैः प्रातर्याविभिः १.१८.६

सजूर्देवैः सायंयावभिः १.१६.१०

सजूर्वायूरन्तरिक्षेण ६.१३.८

सजूः सूर्य एतशेन ८.१७.६

सजूः सूर्यो दिवा ६.१३.५६

सजोषाशिवना देसोभिः ८.१७.६

सं चेष्टवस्वाने ८.६.२१

सं जग्मानौ दिवः ७.११.४

सं जप्तं प्रब्रूतात् ५.५.२६; ६.२३.२

संज्ञानमसि कामधरणम् ८.१४.१२

सं ज्योतिषा ज्योतिः २.१०.१८;

७.३.१४.

सं ज्योतिषाऽभुवम् २.१२.८८;

३.१०.१

सतीकाय त्वा ८.४०.२६

सते नमः ११.३.१

स ते माऽस्थात् २.१.३२

सत्यज्योतिश्च ८.४६.२५

सत्यधर्मान् १०.७.२३.

सत्यममृतापिधान प्रपद्ये १५.१२.५४

सत्पराजान् १०.७.२१

सत्यश्च ८.४६.२५

सत्यसदसि २.७.३५

सत्यहविः १३.१०.२२

सत्येन ज्येष्ठः ८.३०.८

स त्वं नषिचत्र १.४.३

स त्वं नो अग्ने ४.८.२४

स त्वं नो नभसस्पते ५.१०.७; ७.२३.२

सदसस्पतिः १५.३.८

सदसि सन्मे २.१२.८४; ३.६.१६

सदस्य प्रतिगृह्णीष्व १५.२३.५

सधमादो द्युम्मिनीः १०.५.१७

स नः पावक १.५.१३; ७.२८; ८.४६.

१०; १२.५.२३.

स नः पितरं पितामहं १५.१०.११

स नः पितेव १.६.३; १६.२०; ५.७.८;

६.२५.१

सनातन ऋषिः ८.२५. २६

स नो दूरात् १.४.६.

सं त आकुर्वन्तु स्वं १.५.१६; १६.१७

संतरां मेखलाम् ६.११.११

सं ते तरांसि ३.१२.२

सं ते पर्यासि ७.५.२३; ४०; १३.४४;

१४.६८; ८.१४.१८; १८.२२.

सं ते प्राणः ६.४.२३; २२.४

सं ते मनसा ५.८.४५. ६.२६.२८

सं ते वायुः ८.४.१
 सं त्वमग्ने १.५.१८; १६.१६
 सं त्वा नह्यामि ६.५.३५
 सं त्वा विशन्तु ४.८.३०; ७.२१.३८
 सं त्वा सिञ्चामि ३.६.२; १५
 सं देवि देव्या ६.७.२०
 संदृशस्ते मा छित्ति २.१२.८८;
 ३.१०.१
 सन्धिरस्यन्तरिक्षाय ८.३६.१८
 सपत्न्यनी च स्थः ८.२०.८
 सप्त ते अग्ने १.४.१; ३३.१४.३१;
 ५.१०.२७; ६.१०.२६; ७.१८.६८;
 २३.५; ८.४६.१०
 सप्तदशभिरस्तुवत ८.३६.१२
 सप्तदशः स्तोमः ८.२५.२४
 सप्तदशाद्वैरूपं ८.०५.१४
 सप्तभिरस्तुवत ८.३६.५
 सप्तर्षीन् प्रणीहि १५.२२.१
 सप्तविंशत्यास्तुवत ८.३६.१८
 सप्तहोतास्य सविबुः ८.८.१०
 सप्तिरसि ६.५.२४; ३०
 स प्रथमः संकृतिः ७.११.१८; १३.३३
 सप्रथ सभां मे १.४.२८.३.१.३३
 सप्रथ सभां मेऽजुगुपः ३.१.५१
 स बोधि सूरिः ८.१३.१३
 सवदः ८.४०.७२
 स भद्रमकः ७.१३.३६; १७.३४
 सभरसो मरुतः ८.४६.२२; ३५
 सभराः ८.४६.२३
 सभेयो युवा ११.२४.१३
 समगुः ७.३.२२

समङ्क्तां बहिर्हविषा २.१२.८१
 समशीवहि ६.१७.४३
 समहं विश्वेदेवैः ११.६.३६.
 समहमायुषा १३.१३.१२
 समहमिन्द्रियेण ६.४.४; १०.६.२१
 समहं प्रजया २.१२.६०; ३.१०.३;
 ६.७.३७;
 समाप ओषधीभिः २.६.४०
 समायुषा सं प्रजया २.१२.१०१
 समाववृत्रन् १०.६.४
 समिते सं कल्पेथाम् ८.१५.११
 समित् स्रवन्ति ८.२३.२२
 समिदसि तेजोऽसि ४.८.३६.७.२१.४१
 समिदो अग्न आहुत २.१०.३
 समिदो अग्ने मे २.१२.६१; ३.१०.४
 समिदो अञ्जन् ११.१८.१२
 समिद्व्यः प्रेष्ठ्य प्रेष्ठ्य ५.५.७; ६.२३.२
 समिधाऽग्नि दुवस्यत १.२.१४; ८.१३.
 ६; १४.३
 समिधमा तिष्ठ १०.५.५६
 समिधो अग्न आज्यस्य १.१३.१
 समिधो यज १.१२. ४४; २.१०.२६;
 ४.२.४१; ६.४०; ११.३८; १७.३६
 समिध्यमानः प्रथमो नु १.४.१
 समिन्द्र णः ३.६.१६; ७.२०.४५
 समीची नामासि ८.४६.२१
 समुद्रं वः प्रहिणोमि ७.२०.३१
 समुद्रं गच्छ स्वाहा ५.६.३६; ६.२७।
 १०; ७.१६.४०
 समुद्रं छन्दः ८.३६.११
 समुद्रः ७.२३.१६

समुद्रस्य त्वाऽवाकया ८.४६.१०

समुद्रस्य वोक्षित्या ७.३.६

समुद्रादूर्मिर्मधुमान् ७.२३.१६

समुद्राय त्वा १३.६.११

समूद्राय वयुनाय ८.४७.२०; ११.२६.३८

समुद्रे सद्ने सीद ८.२५.७

समुद्रोऽवगतः ८.३३.७

समुद्रोऽसि नभस्वान् ८.५०.१६.

समूहं रक्षः १०.२.७

सं मा सृजामि ८.५०.५

सं पत्नी पत्या २.१२.६२

सं पर्वणि पर्वशः १५.१०.५; १२.६१

सं पश्यामि प्रजाः १.५.२०; ६.१;

१६.१८

संपृच स्थ ६.७.७

सं पृच्यध्वमृतावरीः २.२.३२

संभरणस्त्रयोविंशः ३.५.१४

संभारान् संनिधत्त १५.८.३

सं मया विश्वे देवाः १०.६.४०

सं मा सृजामि ८.५०.५

सम्यक् ते गौः ६.८.३६

सम्राट् ज्योतिरधारयत् ८.३१.१५

सम्राडसि कृशानुः ६.२६.५

सम्राडसि प्रतीची ८.३२.५; ३६.२६

सम्राडसि भ्रातृव्यहा ६.१७.५६

समाडसि रेतःसिक् ८.३१.१६

स यक्षदस्य महिमानम् ८.७.२६

स यज्ञं पाहि ३.१४.८

सरजस आ ६.७.३६

सरस्वती मनुष्येभ्यः ७.६.१४

सरस्वतीं प्रियमा वह १२.५.५

सरस्वते सत्यवाचे १०.१०.३१

सरस्वत्या अनुब्रूहि ४.३.१३

सरस्वत्येहि १३.८.८

सरस्वत्यै पिन्वस्व १३.८.१५

सरस्वत्यै पूषणे ६.२.२३; ८.१०.६

सरस्वत्यै प्रियाया अनुब्रूहि १२.५.२०

सरस्वत्यै स्वाहा १३.६.१८

सरस्वान् ८.२६.२

सरीसृपेभ्यस्त्वा ८.४०.१०१

सरीसृपेभ्यः स्वाहा ८.४०.१०१

सर्णीकाय त्वा ८.४०.२५

सर्पिग्रीवी पीवर्यस्य ७.१६.२

सर्वकामोऽग्निं चेष्ट्ये १५.५.१२

सर्वकामोऽग्नीनाः घास्ये १५.५.२

सर्वस्मै स्वाहा ११.१४.३२; २२.१०;

१४

सर्वायुर्मो पाहि ८.४०.६५

सर्वे व्राता वरुणस्य १०.३.६१

सलिलः प्रप्लुतः ८.३३.८

सलिलं छन्दः ८.३६.११

सलिनाय त्वा ८.४०.२२

सलिनाय त्वा वाताय १३.६.११

सलिले सद्ने सीद ८.२५.७

सवयसे त्वा ८.३७.१०

स वां कर्मणा ८.६.५२

सविता त्वा प्रसवानाम् ८.५१.३६;

६.२.६; १०.३.८६

सविता भृत्याम् ८.३३.४

सवितारं यज ६.६.३६; ७.२२.२६

४४४

वाधूलश्रीतसूत्रम्

सवित्रे त्वर्भुमते १३.६.१२
 सवित्रेऽनुब्रूहि ४.३.६;६.६.३७;
 ७.२२.२४
 सवित्रे रक्षोघ्ने १०.२.८
 स वेद ४.१.२५;१२.४.२०
 सष्टुप् छन्दः ८.३६.१३
 सस्निमविन्दच्चरणे १३.१३.१७
 सह नौ रायः ६.७.१६
 सहमानाय त्वा ८.३७.१२
 सह रय्या निवर्तस्व १.१३.३६;
 २२.२८;६.१०.२५;७.२३.१८;
 ८.११.१८;१३.११
 स हव्यवाट् १.७.४०;३.१२.६;
 ४.१८.२१;५.३.३६
 सहस्रं सहस्रं च ८.३६.८
 सहसा जातान् ८.३६.४
 सहसे स्वाहा ४.१२.२७
 सह सोमा इन्द्राय ७.२०.८
 सहस्राय स्वाहा ४.१२.२७
 सहस्रवल्शा वि वयम् २.१.२४;५.१.१२
 सहस्रशीर्षा पुरुषः ११.२४.१
 सहस्रस्य प्रतिमा ८.४४.६
 सहस्रस्य प्रमा ८.४४.६
 सहस्रस्य विमा ८.४४.६
 सहस्रस्योन्मा ८.४४.६
 सहीयसी त्वा ८.३७.११
 सहोर्जो भागेनोप १३.८.२४
 साकं यक्ष्म ८.१७.१३
 सागराय स्वाहा ४.७.५३
 साधुसतिरसि ३.६.६
 सानग ऋषिः ८.२५.२२

सान्तपना इदं हविः ४.६.२०
 साम ब्रूहि ७.२१.४;१०.८.२०.२५;
 २१.३३;३१.१२;१३.११.२०;२५.३०;
 १३.१४
 सामानि मा दीक्षमाणमनु १५.१२.१५
 सा मे सत्याऽऽशीः ३.८.५
 साम्ना तनूपाः ८.३०.६
 सा विश्वधायाः २.३.२७
 सा विश्वव्यचाः २.३.२३
 सा विश्ववायुः २.३.१६
 सासहे त्वा ८.३७.११;१२
 सासि सुब्रह्मण्ये १५.१०.६
 साहस्रोऽसि सहस्राय ८.४४.६
 सिंहीरसि महिषीरसि ५.१.५२
 सिंहीरसि रायस्पोषवनिः ५.२.१८;
 ६.१४.१०
 सिंहीरस्यादित्यवनिः ६.१४.१०
 सिंहीरसि सपत्नसाही ५.२.१६
 सिंहीरसि सुप्रजावनिः ५.२.१७;
 सिंहीरस्यादित्यवान् ५.२.१६
 सिंहीरस्या वह देवान् ५.२.२०;
 ६.१४.१०
 ६.१४.१०
 सिं हे मे दी.ष्वज्जियम् १५.७.२७
 सिंहो वयः ८.२६.३६
 सिद्धयं त्वा १३.३.६
 सिनीवाली सुकपर्दा ८.५.१४
 सिन्धुरवभृथम् ८.३३.७
 सिन्धुषष्ठन्दः ८.३६.११
 सिन्धुः ८.२६.२
 सीद त्वं मातुः ८.११.१;१२.१;२१;
 १३.४

सीद होतः २.१०.२४;४.१३.३८;

६.१२.२६;८.३.१८;४०.१०

सीरा युञ्जन्ति कवयः ८.१६.१०

सुजातो ज्योतिषा सह ८.४.२

सुत्रामाणं पृथिवीम् ६.२.३०;११.७.४४

सुदीतिरसि ८.३६.१६

सुपणं ऋषिः ८.२५.३०

सुपणंसदसि ८.४०.५५

सुपणो लोकानुप ८.२७.१६;३०.१७;

३३.१३;३७.१८;४३.२०

सुपणोऽसि गरुत्मान् त्रिवृते ८.११.१३;
१२.१३

सुपणोऽसि गरुत्मान् दिवं ८.११.१४;
१२.१४;४८.६

सुपणोऽसि त्रिष्टुप्छन्दाः ७.१३.१०

सुपिप्पलाभ्यः ५.३.२७;६.३.८;

५.२२;२१.६

सुप्रजसस्त्वा २.८.२७;६.५.१६

सुप्रजाः प्रजाः प्रजयन् ७.११.३

सुप्रजास्त्वाय त्वा ३.७.७

सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यमाह्वय ६.६.२१

सुब्रह्मण्यैतं खन ६.१६.१४

सुब्रह्मण्यो सुब्रह्मण्योम् ६.६.२२

सुभगे काम्पीलवासिनि ११.२०.३

सुभूतकृतः स्थ १.१५.१६

सुभूतम् ८.२६.२

सुभूताय त्वा १३.६.१

सुभूताय पीपिहि १३.१०.१

सुभूते श्रयस्व १.१५.१२

सुभूरसि श्रेष्ठः २.१२.८८;३.१०.१

सुभेषजं यथाऽस्ति ४.१६.८

सुमङ्गलायेन् १०.७.३६

सुमनस्यमानोऽग्निनाऽग्नि ८.२१.२०;;
३१.८

सुमित्रा न आपः ४.८.२६;५.१०.१५;

७.२१.३८;१३.१०.२७;१३.१३.२५

सुमेकः ८.४०.७२

सुम्नाय सुम्निनीः २.१२.३१;६.१६.६

सुम्नहूयंज्ञो देवान् ८.४८.३

सुयमे मे अद्य २.१०.१२

सुरा त्वमसि १०.१३.१३;१५

सुरूपवर्षवर्ण एहि २.११.१७;३.८.२

सुवदिडा १.१६.६

सुवः ३.३.४३;८.४३.१६;११.१६.३२

सुवरभि विर्येषम् २.४.२६

सुवरसि सुवरनु १३.६.१०

सुवरसि सुवर्मे ८.४३.७

सुवरुदृचं गतः ८.३३.८

सुवर्गाय स्वाहा ११.१४.३२

सुवर्गे लोके सं ११.२०.४

सुवर्देवा अगन्म ६.७.३७

सुवर्नं घर्मः स्वाहा ८.५०.२०

सुवर्नं ज्योतिः ८.५०.२०

सुवर्नं शुक्रः स्वाहा ८.५०.२०

सुवर्नं सूर्यः स्वाहा ८.५०.२०

सुवर्नकिः स्वाहा ८.५०.२०

सुवर्भुवो भूः १.१२.२६

सुवर्यन्तो नापेक्षन्ते ८.४८.५

सुवर्विदसि १०.१५.६

सुवर्विदे वट् ८.४७.७

सुवः सर्वायुः ८.४३.११

सुवः साम्ना रसं १५.२५;१६.३

सुवः स्वाहा ३.१६.२६	८.५०.२३
सुवाग्देव दुर्गा आ ६.१५.१२; ३०	सूर्यो देवता ८.३२.१५
सुवाय स्वाहा ८.५०.१; ६.७.१७	सूर्यो देवता वृद्धतीछन्दः ७.१.१४
सुवीराः प्रजाः प्रजयन् ७.११.२	सूर्यो मा देवो दिव्याद् ७.६.१४
सुवीर्याय त्वा ३.७.७	सूर्यो यज्ञं नयतु ५.२.३०; ८.४८.१३
सुषलोका ३न् १०.७.१७	सृष्टोषधीषमूर्जमन् ८.२३.८
सुषदा पञ्चात् १३.६.२२	सैनाऽनीकेन सुविदत्र ८.४७.१८
सुषदामा सदम् १०.७.४	सोम एषः १०.१३.१४; १६
सुषदामा सीद १०.७.३	सोमं यज २०.१०.४२; १२.३८;
सुसंदृशं त्वा वयम् २.२.२४; ४.१५.२१	६.६.३५; १२.३६; ७.२१.२३; २२.२२
सुसंभृता त्वा २.१.२६	सोमं राजानं देवयजनम् १५.१२.४
सूपस्था देवो वनस्पतिः ६.३.६	सोमं राजानं वरुणम् ६.७.२०
सूर्य युनज्मि ७.८.५२	सोमं गच्छ ५ ६.३६; ६.२७.१०;
सूर्य एकाकी चरति ११.१८.४६	७.१६.४०
सूर्यत्ववसः स्थ १०.४.१५	सोम त्वामारभामहे ७.८.१७
सूर्यं भ्राजस्वित् १०.१५.५	सोमं ते क्रीणामि ६.८.१६
सूर्यमग्नौ स्वाहा १.२३.३	सोमपीथकामो यक्ष्ये १५.११.५
सूर्यरश्मिर्हरिकेशः ८.४८.१	सोमं पितृमन्ते स्वधा ४.१४.२०
सूर्यवर्चसः स्थ १०.४.१३	सोम राजन्नेहि ७.२.२६
सूर्यवर्चा भगभक्तः ४.७.६४	सोमविक्रियिणि नामः ६.८.४६
सूर्यस्त्वा पुरस्तात् २.६.२१; १३.३.१३	सोमविक्रियिन् ऋयस्ते सोमा ६.८.१७
सूर्यस्य चक्षुरा ६.७.५	सोमविक्रियिन् सोमं शोधय ६.६.१
सूर्यस्य त्वा चक्षुषा ३.१४.२; १३.३.१३	सोमस्य तनूरसि ६.२.१२; ५.१२
सूर्यस्य हरसा श्राय १३.२.१७	सोमस्य त्वा द्युम्नेन १०.६.२-३
सूर्यस्याग्ने प्रियमा १.२३.३	सोमस्य त्विषिरसि १०.५.५१
सूर्यः संतनूभिः ८.३०.८	सोमस्याहं देवयज्यया ३.६.८
सूर्याय त्वा ८.४०.६३	सोमस्याहमुज्जितिम् ३.८.१३
सूर्याय स्वाहा ४.१२.२७; ८.४०.६३	सोमानं स्वरणं कृणुहि १.६.६; १६.२४;
सूर्यायानुब्रूहि ४.१८.११	२०.६.१५
सूर्येण स्वराट् ८.३०.४	सोमाय पितृमतेऽनु ४.१४.१३
सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः १.१८.१२;	सोमाय पितृमते स्वधा २.२.१७

सोमाय राज्ञे क्रीताय ६.६.२१

सोमाय वनस्पतये १०.६.३०

सोमाय स्वराज्ञे ११.१५.३८

सोमाय स्वाहा ११.५.३२; ४८; १३.२०

सोमायानुब्रूहि २.१०.४०; ५०; १२.३६

३.११.२४; ३२; ४.३.५; ६.४७.१३.४६

६.६.३३; १२.३७; ७.११.२१; २२.१०

सोमो जिगाति ६.२०.२४

सोमो देवता त्रिष्टुप्छन्दः ७.१.६

सोमो राजा वरुणो देवाः १०.५.६१;
६१

सोमोऽसि १०.१०.२१

सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानाम् ८.५.१.३७;
६.२.१०; १०.३.६०

सौम्यमा वप ७.१५.६.

सौम्यस्य यज ७.१८.४६.

सौर्यं ज्योतिः शुक्रं १.१८.१८

सौहाद्येन तनूधाः ८.३०.५

स्तनंधयान्स्ते पुत्रान् १५.१.६

स्तनयित्सुसनिरसि ८.४०.२१

स्तुतस्य स्तुतमसि ७.१५.५३

स्तुतोऽसि जनधा देवास्त्वा मन्थिपाः

७.१०.४१; १३.२६

स्तुतोऽसि जनधा० शुक्रपाः ७.१०.४०;

१३.२६

स्तुतोऽसि जनधा० सपत्नो मा ६.३.११;

५.२३

स्तृणीत बर्हिः २.६.१५; ६.१६.७

स्तोकेभ्योऽब्रूहि ५.७.१३.६.२५.१;

६.४.६; १२

स्तोमेभिस्त्वा ८.३४.११

स्त्रीषु मेऽनृतम् १५.७.८

स्थिरो भव वीड्वङ्ग ८.४.५

स्पशमविदन्तन्यम् १२.५.४६

स्पयः स्वस्तिः ७.६.२

स्पयमुदपात्रं शम्याम् ४.१०.३३;

५.१.३२; ६.१३.५३.

स्पयमुदपात्रं पुरीषं ६.१८.१६

स्पयमुदपात्रं बर्हिः ६.७.१

स्यूता देवेभिरमृतेन ८.२३.११

स्योना पृथिवि भव ६.१.१२

स्योनामासदम् १०.७.२

स्योनामा सीद १०.७.१

स्रुवं स्रुचं बर्हिः ६.१५.१३

स्रुवोऽस्यनाधृष्टः २.८.६

स्वगा दैव्या होतृभ्यः २.१२.२३; ७१

स्वगा वो देवाः सदनम् ७.२०.४५

स्वधा असि २.७.३७

स्वधा नमः ४.१४.११; २३; ३५; ४७;

६०

स्वधा पितृभ्यः ६.२०.३०

स्वधिते मेनं हिंसीः ५.१.६; ६.२७;

६.२.४; ५.६; २४.१

स्वराडस्यभिमातिहा ६.१७.५७

स्वराडस्युदीची दिक् ८.३२.६; ३६.२७

स्वरुः स्वधितिः ५.५.११; ६.२३.२;

६.३.३८; ११.१८.२१

स्वर्गकामः ऋतुमुखीयं १५.५.६

स्वर्गकामः पशुवन्धेन १५.५.७

स्वर्गकाम आग्रयणेष्ट्या १५.५.५

स्वर्गकाम इष्टिपशुबन्धाम्यां १५.५.८

स्वर्गकामश्चातुर्मास्यैः १५.५.६

स्वर्गकामः श्येनचित्तं १५.५.१.६
 स्वर्गकामः साग्निचित्येन १५.५.१.१
 स्वर्गकामोऽग्निष्टोमेन १५.५.१०;१३
 स्वर्गकामोऽग्निहोत्रं १५.५.३
 स्वर्गकामोऽतिरात्रेण १५.५.१४
 स्वर्गकामो दर्शपूर्णमासाम्यां १५.५.४
 स्वस्ति नो दिवः ४.६.२४
 स्वस्तिवचनो भूयासम् २.१२.२४
 स्वस्त्युत्तराण्यशीय ६.२.६
 स्वस्त्युदृचम् ६.११.१७
 स्वाङ्कृतोऽसि ७.४.३१;५.६५
 स्वाती नक्षत्रं ८.४२.६
 स्वात्तं चित् सदेवम् ५.४.१७;६.२२.४
 स्वादुष्किलायं मधुमान् ७.१६.१७
 स्वादोरभक्षि वयसः ४.४.१५
 स्वाद्वीं त्वा स्वादुना १०.१०.१८
 स्वान भ्राजङ्गारे बभ्रारे ६.६.४
 स्वारान्मन्यी ८.२५.१६
 स्वाह्वा यस्य श्रियः ८.७.७
 स्वावेशोऽस्यग्रेगाः ५.३.२४;६.२१.६
 स्वाहा १.५.३;४.१०.१५
 स्वाहाकृतस्य धर्मस्य १३.६.१४
 स्वाहाकृतीभ्यः प्रेष्य ५.७.१७;
 ६.२५.१
 स्वाहाग्नये यज्ञियाय १३.६.१३
 स्वाहा त्वा नक्षत्रेभ्यः १३.१०.३६
 स्वाहा त्वा सुभवः ७.४.३५;५.६६
 स्वाहा त्वा सूर्यस्य जुहोमि १३.६.१
 स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मिभ्यः १३.१०.
 ३६
 स्वाहा देवेभ्यः ५.७.२७;६.२५.४

स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याम् ६.३.१७;
 २०.३८
 स्वाहाऽधिमाधीताय सप्त.७.४
 स्वाहाधीतं मनसे ११.७.४
 स्वाहा नमः १०.१.१८
 स्वाहा पितामहेभ्यः १२.४.१३
 स्वाहा पितृभ्यः १५.४.१२
 स्वाहा प्रजापतये ११.७.१३
 स्वाहा प्रपितामहेभ्यः १५.४.१४
 स्वाहा मनः प्रजापतये ११.७.४
 स्वाहा यज्ञे मनसा ६.३.१७;५.२४;
 २०.३८
 स्वाहा यज्ञेऽधियज्ञं ६.२०.३८
 स्वाहा वसवेन्द्रस्य १५.१२.१६
 स्वाहा वाते घाः २.१२.८२
 स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यः ११.७.१३
 स्वाहा सर्वाभ्यो देवताभ्यः ११.७.१३
 स्वाहेन्द्राग्निभ्याम् ११.७.१३
 स्वाहेन्द्राय १३.६.१८
 स्वाहेन्द्राय वट् १३.६.१६
 स्वाहोरोरन्तरिक्षात् ६.३.१७; ५.२४;
 २०.३८
 स्वाहोर्ध्वनभसं ५.७.३०;६.२५.४
 स्विष्टो मे यज्ञः १५.१८.३
 स्वे दक्षे ८.२६.४

ह

हंसः शुचिषद् ८.१२.१;१३.४;६.७.३६;
 १०.६.३३
 हतौ रक्षः १०.२.१६
 हयतरोऽसि मम भोगाय ६.४.१३
 हयोऽसि मम भोगाय ६.४.१२

हरस्ते मा वि १५.२१
 हरिणीं त्वा सूर्यज्योतिषं १.१८.११
 हरिभ्यां त्वेन्द्रो देवतां ३.८.१६
 हरीः स्थ हर्योर्धनाः ७.२०.२
 हविरधिश्चय मदन्तीः ६.१२.२
 हविर्देवानामसि १.२३.१२
 हविर्धानाभ्यां प्रोह्यमाणाम्याम् ६.
 १५.१६
 हविष्कृदेहि २.५.स६
 हविष्मतीग्निमा आपः ६.१६.६
 हव्यवाहनमजरं पुरुप्रियम् ४.४१.५६
 हस्तिनि मे कैलास्यम् १५.७.२६
 हस्तो नक्षत्रम् ८.४२.६
 हिं हिं सोमः पवते ७.६.२१; ११.२३
 हिङ्गारेण त्वा ८.४०.१०६
 हिन्व मे गात्रा हरिवः ७.१६.३७;
 ८.७.८१
 हिमस्य त्वा जरायुणा ८.४६.१०
 हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रं ८.७.१५;
 २०.२२; ११.१५.६; २३.२५; २४.१८
 हिरण्यं छन्दः ८.३२.१४

हिरण्यवर्णविषसा १०.६.१४
 हिरण्यवर्णाः शुचयः ८.२०.१५
 हुतं हविः १३.१०.२३
 हुतं त्वा भक्षिते ७.१४.६६; १५.३१;
 ४४; १८.३५
 हुतं त्वा हुते ७.११.२३; १३.३३;
 १५.४४
 हुतः स्तोको हुतो द्रप्सः २.३.३१
 हुताय स्वाहा ११.२२.१०
 हेतयो नाम स्थ ८.४७.६
 हेमन्तशिगिरावृतूनाम् ३.७.२६;
 ८.२५.३०
 हेमन्तो वाच्यायनः ८.२५.३७
 होतः पृच्छामि त्वा ११.१८.४८
 होतरियस्ते धेनुः १५.२२.३
 होतर्धर्ममभिष्टुहि ३.१५.२
 होतुश्चमसमनून्नयध्वम् ७.१६.१;
 ६.७.६५; १२.४.२; २१
 होतः सोमपीथकामः १५.११.७

INDEX-II

शब्दानुक्रमणी

अ

- अंशु ६.८.६;७.४.१०;१५;२१;४०;
११.१४.२६;१२.१.१६
अंस २.४.६;७.६;३.६.२१;४.१३.१६;
१५.१;११;१६;२५;२६;३१;५.२.१६;
१६.६.२८.१७;१६;८.१६.१४;१७.
११;१२;१६.१५;२०.७;६;२६.३३;
३४;४६.१७;६.७.५;११.४.१३;१३.
६.४;१२.७;१४.४.१३
अहोमुच् १०.१.६४;७६;३.१२;२६;
३२;३८;४४;११.२७.१६
अकण्टका ६.१.१०
अकर्ण १०.३.५३
अक्ष ६.१५.१८;२६;६.२.१५;२०;
१०.७.३२;३७;१४
अक्षरपङ्क्ति ८.४०.१३
अक्षावाप १०.३.४४;४७;७.२३;२७;
२६;४०;११.२४.१७
अक्षि ५.२.१५;४.१३;५.१२;७.६.१८;
८.२०.२१;२५.३;११;२०;३२.१७;
३४.६;१३;३६.६;४७.७
अक्षिकट १.१६.१६;८.२३.१८;
६.१.२१
वाञ्छी - २६
- अगत ७.१.२
अगद १४.५.२
अगर्भा १०.१०.१०
अगभिणी ६.३.१६
अगार ३.१.६;३८;२.१०;६.४.१८
अगृहपतिक १४.५.२६;३६
अग्नाविष्णू ६.१.४८
अग्निकर्म ११.५.४५;७.२;३;२१;२२
अग्निग्रह ८.१६.१;६;१६.२
अग्निचित्या ८.१७.१;५१.६८
अग्निदीक्षा ११.२.१;५.४१;७.५;२५
अग्निन्यक्त १.१४.१७
अग्निप्रथम ६.२०.३
अग्निशेष १४.५.४६
अग्निष्टोम ३.१६.३१;७.३.२३;१६.२;
२३.२८;८.५१.६३;६.६.४;१७;१०.
६.१६;२६;१५.३६;४०;११.११.३६;
१२.२५;३६;१२.२.६
अग्निष्टोमकर्म १२.४.४१
अग्निष्टोमसामन् १०.६.२३
अग्निष्ठ २.१.१३;५.३.२८;३५;११.

१०.१४;१५;११.२४;१२.२१;१३.४;	१५.५;२२;१८.५५;७४;७५;१६.३६;
६;१५.२१;४०;४७;१७.३;११;१३;	२२.४०;४६;८.६३;६७;६८;६.४१;
१६;१८.५;२२;४२;२६.६	६.७.८२;१०.६.२०;१३.४.१०;२४;
अग्निष्वात्त ४.१३.३	६.५;६;८;६.१५;१६;८.५;६;२३;
अग्निहोत्र १.४.३७;१०.४;१६;११.६;	२६;१०.२४;१४.२.३५
२६;१४.३०;३१;१५.२;२०.३०;२२.	अग्नीषोम ३.१५.१३;६.२५.१;
३;२३;२४;२६;२३.४;२.१.१;३.५;	८.५१.२८;११.११.२२
४.४;३.२.३५;३.२;६.११;४.१.४६;	अग्नीषोमीय ३.७.३३;१५.१६;६.१४.
५.१३;१८;६.७४;१०.१;१०;	२५;२६.१;८.५१.२६;३०;६.२४;
११.२.३०	१०.१.३१;२.२६;३.८३;८४;११.११.
अग्निहोत्रहवणी २.४.१;८;१३	२४;१२.१.७
अग्निहोत्रावृत् ३.६.११	अग्नेःप्रहर्तृ ६.१.६
अग्निहोत्राहुति ८.४७.२;५०.२३	अग्नेरङ्ग ८.१६.२;२६.३;२८.१४;
अग्निहोत्री १.६.२;१६.२;१६;३.२.३५	३०.१०;३१.५;३३.१०;३७.१५;
अग्निहोत्रोच्छिष्ट २.१.७;४.१.३;५.३	४०.१०८
अग्निहोत्रोच्छिष्टव्रत १.८.४६	अग्नेरवयं (सामन्) ८.४६.१८
अग्नीत्प्रसूत ७.१५.३३;४६;१८.३६;	अग्नेरवभृथ ११.२६.३८
१६.३६;६.७.८०;२.२.३७;३.२२;	अग्नेरुक्थ (सामन्) ८.४६.१८;
२८;४.१६	५१.६८
अग्नीध् १.४.४५;४६;१३.४५;२.७.६;	अग्नेरूप ८.३८.३;४०.५०
१०;३१;३२;८.२;१०.८;२०;६६;७६;	अग्न्यागार २.१.१३
११.१६;३८;४२;१२.१७;१६;२१;	अग्न्याघेय १.१.६;१०.१;
३३;३४;५८;६४;१५;६७;६६;३.१२.	१०.२.४५;४७
१३;१७;४.३.४३;६.३३;७.४६;६४;	अग्न्याघेय-दक्षिणा १.७.५०
६.७१;१२.२१;१४.७;५१;६२;६७;	अग्न्याघेय-मीमांसा १०.२.४६
६८;१८.२५;५.१.४२;४६;५०;५.१८;	अग्न्युद्धरणकाल १.२२.२
२३;८.३;७;२४;३२;६.२८;६५;	अग्न्युपस्थान १.१८.१६;१६.३;
६.१.५२;६.५०;५७;६४;७४;७.३;	२०.२६;२८
६.२५;१०.४३;११.३;१५;२६;३१;	अघ्नत् ६.५.२७
१२.१३;६५;२६.७१;२७.८;७.१.६;	अङ्गणाः ११.२२.२१;२५.२२
८.४८;११.४६;११.३०;१४.१६;	अङ्गहोम ११.६.१८

अङ्गार १.२.५; १५.१०; १८.६; ७;
 २.३.१०; १३; ६.२; ६; ७; १५; १६; ४५;
 ५२; ५४; ५५; ५.७.६; ६; ६.२८;
 ६.२७.८; ८.५.३७; ७.११.२५; १६.३६;
 ८.१०.१४; ६.४.४; ७.८.२; १०.२.५;
 १३.३.१०; १६; १८; ६.१५; ७.४; ५;
 १३.८.२०; १४.५.६
 अङ्गारपुरीष १.११.२०
 अङ्गुलि २.११.१२; ६.३.१७; २०.३७;
 ३८; ८.१०.१४; १२.१५; १४.३.१५
 अङ्गुलि-निपेचन ८.१०.१३
 अङ्गुष्ठ २.१२.५६; ६.१७.१६; २२;
 ८.५.७; २१.३१; ३१.११; ४३.१८;
 १०.१.१५; १३.२.११; १७
 अचुक्कार १.१६.२४; १८.१७
 अच्छावाक ६.१८.२७; ३५; ७.८.५४;
 १४.२६; १८.६५; ८.५१.२४; १०.६.२०;
 १५.१६; ११.२२.२७; १४.४.७; ६
 अच्छे (अच्छा + $\sqrt{\text{इ}}$) ६.६.७; ११.
 ११.२; ३५; १४.१७; २६.३; १२.१.१०
 अज ८.७.१
 अजक्षीर ८.५.२६; ४२; ४४; ४५.२; ३;
 १३.१.२; ४; २.५; ६; ३.२०; २२
 अजलोम ८.१.२
 अजा ८.५.२६; १३.३.१
 अजिनवासिन् ११.२५.३४
 अज्यानि ३.११.६; ८.३८.३; ४०.७३
 $\sqrt{\text{अञ्ज}}$ २.११.१२; १२.४; १०; १६;
 ५६; ६४; ४.१०.५; ५.३.२६-२८; ३०;
 ५.१२; ६.४०; ६.२.१४; ११.१६; २२;
 १२.४६; ५२; १३.६.१३; १०.६; १२

अञ्जन ६.२.१४
 अञ्जनाभ्यञ्जन ४.१५.२६
 अञ्जलि १.११.४३; १२.१; २.१०.२७;
 १२.८३; ८५; ३.६.१८; ४.१५.३; ८; १३;
 १६.१४; २२; २३; ५.१०.४; ६.२०.२६;
 ७.५.५; ६.२४; ८.५०.१६
 अञ्जलिमात्री ११.२.३७
 अञ्जि २.५.५; ६.४१
 अणिमत् ५.३.४३; ८.५१; ६०; १४.५ ३
 अतिग्राह्य ७.६.२५; ८.६; ६.२.१८;
 ७.५३; १०.१४.६; १३; २६; ११.१५.६
 अतिच्छन्दस् ६.८.६; ८.४०.१; १४
 अति $\sqrt{\text{तु}}$ १.२३.२०
 अति $\sqrt{\text{द्रु}}$ ६.६.२५; २०.११; ७.२.५;
 ८.१६.१२
 अतिपवित १०.११.३; ४; १६; २०;
 १३.३३
 अति $\sqrt{\text{पू}}$ १२.१.२६
 अतिप्र $\sqrt{\text{च्यु}}$ ८.४२.१२; ११.२४.४१
 अतिप्र $\sqrt{\text{दा}}$ ११.२२.१५
 अतिप्र $\sqrt{\text{वस्}}$ ३.१.१
 अति $\sqrt{\text{प्रुष्}}$ ३.२.३६
 अतिप्रे (अतिप्र + $\sqrt{\text{इ}}$)
 अतिमुक्ति ४.५.३६; ३७; १०.३८; ३६;
 ५.२.३०
 अतियुजां हविस् १०.१३.४३; ४४
 अतिरात्र ३.१६.३४; ७.३.२५; १६.३;
 ८.५१.६४; १०.१४.१३; १५.३६; ११.
 २६ ४; १२; १५.२४; १२.१.११; ३३;
 २.१; १४.५.१५
 अतिरात्री १२.१.३०

अतिरिक्त ४.५.४०; ६.३.११;	५०; २.२१; ६.१८; २२; ५६; १०.३२;
६.७.७०	३६; ४१; १२.४५; ७.६.४२; २२.४२;
अति√रिच् ११.२५.४	८.६.४०; ४४; ६१; ६.४०; ६.३.२८; ३७;
अति√वल् १.१६.११; ६.६.५७;	११.१८.४; २०; १३.६.१७; १०.३
११.२६; १२.६३; १३.१०.१८	अत्याक्रामत् ६.१२.३३
अति√वृत् ६.१५.३	अत्या√घा १०.२.५
अति√शिष् २.२.२८; ४.२२; ८.५२;	अन्या√श्रु ७.८.५८
१०.४; ३.६.६; ४.१०.२; १३.३४;	अत्यूह् (अति + √ऊह्) ४.७.४१;
१५.२३; ४७; ६.१०.२६; १२.२५;	१४.६५
७.३.१७; २०.१; १२; १४; ६.६.१७;	अत्यृष् (अति + √ऋष्) १०.६.२३
१०.६.७	अथातः ३.१.२८; २.१; ३४; ४५; ३.१;
अतिशिष्ट ५.६.२२; ११.२६.१६	४.१; ५.१; ६.१५; २०; २५; ६.१; १४;
अति√सृज् २.३.३५; ६.६	१७; ३३; १०.२२
अति√हा २.१०.७८; १२.५५;	अथो ३.४.१२; ७.२०; ११.१.१६
३.१४.६; ५.६.६३; ६.६.५६	अदः पुरस्तात् ११.८.५
अति√ह् २.१०.८२; ११.३६;	अदाम्य १२.१.१३
५.७.१०; ८.४६; ६.४.४; ११.३.७;	अदाम्या ११.१४.२०; २७
२१.१६; २२.१५; २४.३४	अदीक्षित ३.४.१८
अतीकाश ६.१.१०; ३.५; ५.१६; ७.५	अद्रवत् ६.६.६
अतीक्ष् (अति + √ईक्ष्) ६.३.५;	अधरारणि १.३.११
५.१६; ७.५	अधःशायिन् १.८.४३; ३.१.८; ४.४.३६
अतीत ३.३.६	अधस्पद ११.४.३२
अत्यस् (अति + √अस्) ११.२२.१५	अधि√क्रम् ८.४८.५; २२
अत्या√क्रम् १.७.१३; १३.४४;	अधि√क्षिप् ६.१२.५८
२.८.३८; १०.१७; १८; २८; ३५;	अधि√खन् ११.१.२५
३८; ४२; ५५; ७७; ८१; ११.११; ४४;	अधि√गम् ६.४.३६; १०.१.५४; ६६;
४५; ४६; ३.१२.११; १३.५; ४.२.३६;	७४; ७६; ३.६१; ६४; ६७; १०.६.१६;
४५; ३.४१; ६.३५; ४४; ७.४०; ६.७०;	११.१.३३; २.२; २७.३२
११.३३; ४२; १२.१६; १३.५३; १४.६४;	अधिदेवत ११.२३.२८
१७.३४; ४३; १८.२३; ५.४.२३; ५.१०;	अधिदेवन १०.७.२६; ३५
७.१५; ८.२३; ६.२२; ६.१.४१; ४६;	अधिनि√घा २.१.२१; ३४; ४.१३;

४५४

बाबूलश्रीतसूत्रम्

६.२६;१७.३;७.४.४;२०.३;
 ११.१६.१६;१७
 अधि√भू ११.१६.३०
 अधि√मा ७.४.४
 अधिमुखम् ११.५.११
 अधि√रुह् ८.१८.२;१६.१७;
 २१.२६;२८.३;८;१३;३१.३;३४.२;
 ५;३८.१;२;४४.१;६;४६.२१;
 ११.२६.४५; १३.११.३५; ४०;
 १३.१८;१४.२.२१
 अधिरोहण ८.१६.२;१७;२१.२६;
 २८.३
 अधि√वद १.६.११;६.७.१४;८.२२.
 १६;२५.२३;२५;२७;२६;३१;३४;
 ४२.२; ४; ५; ७; १०.११.२०;
 ११.४.२१;२०.६
 अधि√वप् २.६.२५
 अधिवास १०.६.४४
 अधिवृक्षसूर्य १.१.२०; २.२.५;
 ११.२.२७
 अधि√श्रि १.१.३;११.२६;१५.१२;
 २.२.१०;३.१२;६.१६; ४५;४६;५२;
 ८.३३; ११.३३; ८.६.१०; १२;१४;
 १३.४.१०
 अधिश्रित ३.२.३५
 अधिषवणचर्म ६.१८.१५; ७.२.२७;
 २०.३८
 अधिषवणफलक ६.१८.६;१०
 अधि√स्था ६.४.४१;७.११.५
 अधूम ३.३.८

अधोऽधस् २.१०.६६; ४.१४.५१;
 ६.६.५०
 अध्यभि√धत् ७.५.२१;३८
 अध्यष् (अधि+√अष्) १४.२.४०
 अध्यशित १४.२.४१
 अध्यस् (अधि+√अस्) ११.१५.
 ३१;२०.२०;२२
 अध्या√ह् २.६.३७
 अध्यूष्णी ५.८.५२
 अध्यूह् (अधि+√ऊह्) ६.३.१६;
 १८.१५; ७.५.५८; १०.५.५३;
 ११.२०.५;१३.७.८
 अध्यूषभ ६.३.१८
 अध्वर ११.२६.३७
 अध्वरदीक्षा ११.२.१;७.५
 अध्वर्यु १.२.१२;३.५;२३;४२;५६;
 ११.६;१५;२६;३४;१२.४;२१;२.७.६;
 १०.३;२८;११.१६-१८;२४;३०;३७;
 ३८;४४;१२.१८;२०;३३;५७;६६;६८;
 ३.६.३६;१५.१६;४.२.१२; ४.८.१५;
 ५.५१;६.६;४२; ४५;४७;७.१६;३०;
 ३३;४२;४५; ६०;६४;६.३६; १०.२;
 १०; १६.२४; ५.२.११; ५.२३; ३०;
 ७.११;१५; २८;८.१५; ६.३;४; १०;
 ६.५.२६;७.१७;८.१६; २१;२४;३६;
 ४८.६.२३; २६;११.३; १५;१२.२५;
 १५.८;१५;३३;३८;१७.१६;३०;३१;
 ३५;३६;४६;४६;१६.२१;२४;२०.७;
 ११;२६.४;२४;२७.३; ७.२.२;५;३३;
 ३.१२;२०;४.१२; १७;२३; २६;३१

५.५;७.२२;३१;८.२०; २६; ३३;३७;
 ४१; ४५; ४६; ६.२५; २६;३४;४३;
 १०.१;४;१५;२५; ३८;४०;११.२;५;
 ७;११;१८;५३;१२.५;१०;१५;१३.६;
 १३;२०; ३८; १४.२०; ३२;३३;३६;
 ४६;४७;४८;५२;५४;१५.७;२१;२५;
 ४६;४७;४८; १६.२;१७.६; १८.१६;
 १६;२१;५८; ७५;१६.४;८; १३;२१;
 २०.४३; ८.१.३०; ६.६६; ६.४५;
 १६.४; २०.१; २१.७; १५;२८;३०;
 २१.३०; २७.११; ३१.६; ११;
 ३२.१८;१६; ४३.१३; १७; ४६.११;
 ४७.५; २६; ४६.२०; ५१.४४;
 ६.२.१५;२०;२१; ३.२-४; ६; ११;
 १८; ४२; ४.३; ५; ५.२२;७.३८;
 ६५; ७१; १०.१.८१; ३.१०१;५.३;
 ६; ६.२; ३; ११; ७.१०; ३७;४१;
 ४८;५१;६.२०;११.१३;१४;१६;१७;
 १३.१;३२;१४.२१; ११.२.२८; ३५;
 ३.१०;१७; १६;४.६; २६; २६;३४;
 ५.१;१३;१०.१३;१४;११.४०;१२.१;
 १३.१३;१७.१८;१४.३;५;८;१०;१३;
 १५.३;१६.२३;२४; १७ ३;१६; २१;
 २२;२५;२६;२६;१८.५;३१;१६.२६;
 २०.२५;२६;३५;३७;२४.५;२५.२२;
 १२.२.२१; २३;३.८; १०; २३;२६;
 ४.६;२८;३५;१३.५.१३; ७.१७;२१;
 २६;८.४;१८;६.१५;२०;१०.२८;२४;
 ११.१४;१४.३.१६;५.३;३३
 अनशसङ्ग ५.१.८
 अनाना ५.१.५७

अनदुष्टप्रथम १.१२.१७
 अनदुह् १.११.२;१२.१३;४.१.४४;
 ६.५.२; ६.१३; १६.१७; २६; ३०;
 १०.३;८.१६.१;१०.६.२०
 अनतिदुश्चन २.६.१६
 अनतिनता २.४.४
 अनत्या√क्रम् १२.५.६
 अनघस् २.१.३६
 अननुसृजत् ७.४.१३;१६;२५
 अनन्तहित ११.२.३१;३२;२५.२४
 अनपचित १४.५.१६;२२
 अनभिहित १०.१.७६
 अनभ्यारोहत् ६.६.२०
 अनवघ्राण ११.१७.२२;२३;३५;३६
 अनवदानीय ६.४.२६;३४;७.८
 अनव√स्था १०.६.२३
 अनवानम् ८.४६.४३; १३.६.१५;
 ६.११;१२
 अनवेक्षमाण ५.६.२
 अनवेक्ष्य ३.६.२६
 अनशन १.२२.२
 अनष्टापृढक १.११.६;१२;१२.२३
 अनस् २.१.१३;२.६;३.२.३५;५.२१;
 ६.४.१८; १६.२०;६.१.१;११.८.११;
 १६.७
 अनस्थिक ५.८.६८;११.२५.६;७;१५
 अनाभ्यास ३.२.४०;४२;४३
 अनामत ३.३.४;११.६.४-६
 अनाज्यमित्ता (लुच्) ४.४.७;७.५६
 अनाक्षय्य ३.१४.६

अनांरम्भ ४.१३.११	अनुजायै पुत्र ११.१.४१; ४.१२
अनातं ३.२.४१	अनु√ज्ञा ११.१.३; ४; १५; १६; ४१
अनार्ता ३.१.५.१४	अनुत्सृजत् २.११.११
अनालम्भ्य ११.८.२६	अनु√दिष् ६.४.२४; ६.४: २६.४;
अनास्पृष्ट ८.२६.२; ६; ३२.२; ३६.२;	११.११.१६
४०.१७; ३७; ४४; ५१; ५८; ६७; ८२;	अनु√द् १.११.३४; १६.१६; ३.५.८;
४१.८; १०.१२.१५	५.२.४; १०; १२; ७.७.११; १३.५;
अनाहित १३.११.१३	१७.६; ८.४६.२०
अनाहिताग्नि १०.२.४५; १४.५.३१;	अनुनि√वृत् ६.५.२७
४०	अनुनिषद् २.८.२८
अनिमग्न १४.५.३६; ५०	अनुन्यस् (अनुनि + √अस्) ८.१५.
अनिमेष ७.२.३२	२६; ११.२६.४८
अनिरुक्त १.१२.३७; ३६; ११.१५.४८	अनुन्यायम् १४.५.६; १६
अनिष्टस्विष्टकृत् ६.४.२५; १०.५.३३	अनुपतापिन् ३.२.४१
अनीक ६.१८.३७; ७.१८.६७	अनुपदासिन् ११.१.२३; २३
अनीकवत् (अग्नि) ४.६.१	अनुपसिक्त २.११.३४
अनीकस्पृष् ७.११.२५	अनुप√ह् २.३.३४
अनीजान २.४.१७; २०; १०.५.७	अनुपूर्वं १.६.१५; १६.३४; १६.२८;
अनुकृति ११.६.६	२.७.७; ८.२५; ६.३८; ४७; ११.३१;
अनुख्यात १०.३.६६	४.२.४५; ५.६४; ११.४२; १७.२४; ४३;
अनुख्याति ५.२.६	६.३.२१; २४; २८; १३.१.३
अनु√गम् १४.५.८	अनुपृष्ठ ५.६.२२
अनुगुप्त १४.१.१८	अनुपोप्त ७.१.२२
अनु√चर् ८.२२.१८; २७.११; १४.२.	अनुप्र√कम्प् ७.१४.६४; १५.२६;
२३; २४	१८.३५
अनुचरवती ८.१५.३	अनुप्र√कृ १३.१२.२४; १४.५.३२
अनुचरी (ऋच्) ७.७.१०; १३.४;	अनुप्र√कम् १०.५.५८
१७.५; ८.२७.५; २८.१०; ३१.५; ३४.४	अनुप्र√वृत् ६.१६.२०
अनुचीनसंनद्ध ११.६.६	अनुप्र√ह् २.२.१८; ४१; १०.७६;
अनुच्छन्दस् १.१६.७; ३.६.३	१२.६; ११; १५; २२; २६; ७०; ३.८.१७;

६.१३; ४.६.६८; १४.६२; ५.६.४३;
६.६.५८; ७.२२.४०; ११.२१.२६;
२५.२३; ३५

अनुप्रहत ५.१०.१०

अनुप्रहृष्यत् ५.६.४४

अनुप्राण् (अनुप्र + √अन्) १.१६.१६;
६.८.१२; ७.७.३६; ८.२१.२६

अनुप्रात् (अनुप्र + √अस्) २.१२.
८१; ४.६.२६; १६.१०; १३.१०.१६;
११.१५; १७

अनु√बन्ध् ६.६.१८; ११.१७.४

अनु√बुध् ३.६.११

अनुब्राह्मण ३.६.५; ८.३४.६; १३

अनु√ब्रू ३.१३.१७; ६.३.२१;

८.७.१३; ५.१.३३; ६.२.६; १०.३.८६;
११.५.२७; ३०; ११.२८; २४.३६-
४१; २५.१०; २७.६; २२

अनुभू (आहुति) ११.२७.१५

अनुमति १०.१.७; २२१

अनु√मन्त्र् १.१२.२०; १३.२.८; २०;
१४.८; १४; १५.६; २.१.११; ३.३१;
६.४; १७; २२; ३४; ३६; ७.२६.८.१३;
६.७; ११.१७; ४८; १२.१; ४.१.६;
८.३१; ५.१.१०; ६.२३; ६.४.७; ४७;
१५.३१; ७.१०.११; २१; ३१; १४.२८;
१६.१६; १७.२३; २७; १६.११;
२०.३१; ८.३.१६; ४.११; ५.११; १३;
१५; १७; ६.६.६; १०.१५.२; ४; ६

अनुमन्त्र ६.१३.८; ५६

अनु√मृज् २.१.६; ५.२; ११.१६.३

अनु√युज् ११.६.११

अनुरात्रम् १.२.२५; ११.२७

अनु√रुष् १४.४.४

अनु√लिख् ५.१.३५

अनुलोम २.१.३२; ६.२.१३

अनु√वच् ६.११.४; १२.५.५; १६;
२१; २३; २५; २७; २६; ३१; ३३.३८
अनुवषट्√कृ ४.४.१२; ७.१४.३६;
६३; १८.८; ७४

अनुवषट्कृत् ७.११.१७; १३.१८; १४.
३८; १५.२८; ४३; १७.२१; २४; २८;
१८.३४; १६.३२; २०.६; ६.७.७६;
१०.१५.७; १२.२.३३; ३.१८; १३.६.
१६; १४.१.१

अनुवाक ८.१२.२; ११.५.६; ३२;
६.१८; १३.१६; २०; २२; २४; २५; २८;
२६; ३१; ३३; १४.३; ६; १३; १५.३४;
५६; २०.३१; २१.२३; २५.२३;
२६.३७

अनुवाक्य ८.४६.२६; ३०; १०.३.६६

अनुवाच् १.७.८; ३.११.१४; ४.११.२६;
१७.३०; ७.८.२१; २२.५४; ८.६.३४;
६.३.२५; ११.१२.२०; १५.२०; १८.३;
२६.८

अनुवित्ति १.११.४२; ७.२.३४;

८.१.३३

अनुविद् ८.४६.२; १०.६.१३

अनुवि√शद् १३.१२.२२

अनुवीक्ष् (अनुवि + √ईक्ष्) १.६.२६;

- १६.२८; १८.२०; २.४.२६; ३१; १०.३०; १२.२६; ८.७.१४; ६.३.२६;
 ६.२०.३२; १३.४.३८
 अनु \sqrt वृत् ३.७.३; ६; ६; १२; ६.२४;
 ६.१८.३७; ७.१८.६७; ११.७.५;
 ११.२६; १४.२३; २५; १७.२०;
 १८.२७; २७.६; १६
 अनु \sqrt वेष्ट ६.७.३
 अनुवेष्टित ११.१.३६
 अनुव्यन् (अनुवि + \sqrt अन्) ८.३१.१०
 अनुव्या \sqrt ह ११.१७.३०
 अनु \sqrt व्रज् २.६.३२; ३५
 अनु \sqrt शंस ८.४६.१६; ५१.६२
 अनुशरीर १४.३.४
 अनु \sqrt अथ ६.८.११
 अनुष्टुप् १.६.११; ७.१४.५०; १८.१७;
 ८.३.४; ३४.६; ३७.१७; ४०.८;
 १२.५.३६
 अनुसं \sqrt ह ८.१२.१६
 अनुसं \sqrt चर् ६.३.४०
 अनुसमि (अनुसम् + \sqrt ह) ३.६.७;
 १५.३; १६.१६; ८.४७.६; ११.४.२४
 अनुसवन ११.५.४०; १४.२.३
 अनु \sqrt सू ६.२८.१६; २०
 अनु \sqrt सृज् ५.३.३६
 अनुसृजत् ७.१२.३; ८; १३
 अनु \sqrt सो ११.४.३२
 अनु \sqrt स्था ४.१०.६
 अनूक्त १.७.११; ४.२.३४; ६.१३;
 ११.३१; १३.३५; १७.३२
 अनूक्ता ५.४.२१; ६.१.३६; ६.१६; ३८;
 १०.३०; १२.२६; ८.७.१४; ६.३.२६;
 ११.१८.४
 अनूच् ११.१६.२६
 अनूचीन ४.१३.२६
 अनूच्छि (अनूत् + \sqrt श्चि) ६.२.३
 अनूच्यमाना ३.१३.१३; १४
 अनूढा (अनूत् + \sqrt हा) १०.५.५७
 अनूद्यम् (अनूत् + \sqrt यम्) ७.१४.५६;
 १८.३०; १२.२.२७; ३.१४; २७; ४.१५
 अनूप \sqrt घा ८.२३.१०; २८.१८
 अनूप \sqrt विष् १३.१३.१७
 अनूप \sqrt सद् ११.११.७
 अनूप \sqrt स्था ११.४.१३
 अनूप्या ८.१६.२; २२.२
 अनुबन्ध्य ३.१६.२१; ७.२२.५५;
 ८.५१.५६; ५७
 अनुयाज १.१३.५२; १४.१; २; १५;
 २.११.४७; ३.८.११; ४.४.४; ६.४३;
 ७.५६; ८.२७; १२.३०; १५.४१;
 १८.३४; ५.६.३०; ३५; ४०; ६.१.५८;
 ६.६६; ७.१६.४०; २१.३७; ६.३.३५;
 १०.१३.३६; ११.१२.३८; २५.३०;
 २६.२७; २७.१४
 अनुन्वेण १४.५.४४
 अनूराध ८.४१.२३; ४२.६
 अनुण ६.१.१४
 अनूत १.८.३६; ३.१.८; ४.१०; ३२
 अनुत्विज् ६.४.३१; ६.७.३६
 अनोदन १४.३.६
 अनोयुक्त ११.२६.५०; २७.२६

अन्तम ४.१५.५१; ५.७.६; ६.४.४; ११.१४.३; ६; १३	३६.२; ४०.१७; २४; ३७; ४४; ५१; ५८; ६७; ८२; ४१.८
अन्तरत्तस् ५.१.३५; ५.१२	अन्तिकतस् ११.२.२१
अन्तरा ५.५.१८; २४; ६.११; ७.६; ८.४६; १०.१२; ८.३६.६-८; १०; ११; १४; १५; १८; १६	अन्तेवासिन् ११.२.२८
अन्तरावकाश २.८.३५	अन्त्य ६.७.६८
अन्तरि (अन्तर + $\sqrt{\text{इ}}$) ११.७.३; २२; ११.६; १७.३०	अन्त्या ८.२८.१४; ३१.५; ३४.६; ३६.५; ६; १३; १७; ३८.३; ४०.१०५; ६.४.१२
अन्तरिक्षलोक ३.२.२४	अन्तशूर्प ११.१५.३; १६.३७; ४२
अन्तरू ११.२.३१	अन्तहोम ६.७.१६
अन्तरेण ७.४.१६; २२; २८	अन्यच्छन्दस् ११.२२.२७
अन्तरैः १३.७.६	अन्यदक्षिणम् ११.१.३३
अन्तर् $\sqrt{\text{घा}}$ ३.१.६; ३८; २.१०; ५.१.४; ३.२३; २६; ६.१०.४८; १६.२०; १८.८; ७.३.६; १८.६६; १०.१४.१६	अन्युप्तधिष्णिय ६.३४.४
अन्तर्धिष्णिय १४.१.६	अन्वग्र ५.१.१३
अन्तर्यज्ञ ३.६.१५	अन्वति $\sqrt{\text{ह}}$ ११.२४.३१
अन्तर्यामि ७.५.५६; ८.२; ११.१५.४	अन्वपान् (अन्वप + $\sqrt{\text{अनु}}$) १.१६- २०; ७.५.७०; ८.४३.१६
अन्तर्यामिपात्र ७.१.६; ५.६३; १८.३	अन्वर्जं (अनु + $\sqrt{\text{अर्ज}}$) ६.८.४२
अन्तर्वर्त ६.१७.६	अन्वव $\sqrt{\text{सु}}$ ६.१७.२; ८.५०.१३; ६.७.२७
अन्तर्वेदि १.६.१३; २.४.४; ७.६-८; १३; ६.६; २७; ११.३६; ३.६.१४; ६.२.२७; ३.७; ७.३; ११.३०; १२.६४; ७.२२.४७; ८.१०.११; ११.४.१०; ५.३४; ४४; १३.१०.७; २६; २६; १४.१.८; २.३४; ३७	अन्ववेक्ष् (अन्वव + $\sqrt{\text{ईक्ष्}}$) २.६.३१; ३२
अन्तःपरिधि १३.१०.१०	अन्वस् (अनु + $\sqrt{\text{अस्}}$) ४.१६.५; ११.१.४४
अन्तःशाल ६.८.३	अन्वह् (अनु + $\sqrt{\text{अह}}$) १.७.६; २३; २७; ३१; ३६; ८.८; १२; १३.२६; ३५; ४१; ३.११.१५; २१; २५; २६; ३३; ३७; ४५; १२.८; ४.१.२४; २८; ३२; ३५; ४०; २.३२; ३.२; ६; १०; १४; १८; २२; २६; ३०; ३८; ४.६; ६.११; २६; ७.४; १४; २२; २६; ७२; ८.१; १२; १६; २३; ६.५; ६; २०; २४; ४४; ४८; ५६; ६५; १०.११;
अन्तस्तनु १.१२.३५	
अन्तिक ४.१०.८; ८.२६.२; ६; ३२.२;	

२१; ११.३०; १२.४; न; १६; १३.३२;	अन्वास् (अनु + √आस्) २.न.३३;
४६; ५०; १४.१७; २६; ४१; ५४; १६.न;	४.१५.४४
३१; १७.३१; १८.४; न; १२; २०;	अन्वाहार्यं २.११.३२; ३३; ३.न.६;
६५.७.१४; १२.२४; न.३.४; ७; ६.५२;	४.३.४न; ७.५१; १२.२६; १३.५; न;
५न; ७.३७; न.३५; ४३; ६.२; ६; १०; १५;	६; १८.३०
२०; न; ३३; ४७; ११.१७; १२.१७;	अन्वाहार्यपचन १.१.१२; ३.४; ३७;
४न.६; ४६.१४; २२; २४; २६; २न; ३०;	४.४; ५; १५; १६; ६.५; १०.१२; १३;
३४; ६.४.२०; १०.५.२न; १३.३; ७;	१५; २०; २१; २३; ११.२०; १५.१;
११.५.२६; ३१; १२.५.३५	१६.१६; २२.१०; २.१.३; २.न; ६; १४;
अन्वहन् ११.१.१५; ५ ४०; १५.१२	१६; २६; १२.७६; ३.१.१७; ३१; ४७;
अन्वा√कृ ११.६.५	२.५; १न; २४; ३.१३; २५; ३७; ४२;
अन्वाख्यात ३.१.२४	४.६.२३; १३.१२; ५.१.१न; २७;
अन्वा√घा ३.३.२; ५; ७; ६; १०; १६;	१०.१७; न३; ६.१.१३; १५.१४;
२१; २न; ३४; ४.२; १६	२६.१३; ७.२३.१०; १४; १०.२.४न;
अन्वाघात ३.२.४५; ३.१; ४६	१०.१७; १६; ११.१०; १२; १३;
अन्वाघेयी ११.१.४१; ४.१२	१६; ११.२.१०; ३६; ४.४; न; ६.६;
अन्वारब्ध २.११.४०; ४.४.२; ७.५४;	१३.६.११
१२.२न; १न.३२; ५.५.२०; न.४५.१०;	अन्वाहित २.१.२न
६.न.१४; १७; २०; ११.२४.२२	? अन्विटम् १३.३.२४; ४.१६
अन्वारब्धा २.१२.६२; ६ ६.३१	अन्वीक्ष् (अनु + √ईक्ष्) १३.३.१३
अन्वा√रम् २.१०.२०; ११.१६;	अन्वे (अन्वा + √इ) ११.४.२५
१२ ७; ५७.३.७ १७; १५.२२; ५.५.२६;	अन्वेक्ष् (अन्वा + √ईक्ष्) ६.२.१०
७.७; ६.६.२४; ७.७.न; ११.२६; ३१;	अन्वेक्षमाण ५.६.२
३६; ४१; ४६; १३.२; १७.३; १७;	अपचित १४.५.१न; २०; २३; २६
१६.२न; ६.३.४३; ७.७.२; न.१३; १६;	अपचिति ११.२.२१
१६; १०.६.न; ११.१२.२; १न.३२;	अप√नुद् ११.१७.२६
२४.२१	अप√न्तु ७.३.५; ११.४.३२
अन्वा√रुह् १०.६.१६	अपबहिस् ४.न.५; २७; १३.४२;
अन्वारोह ४.३.४६; ४.१; ७.५३;	१५.४१; ७.२१.१५; ३७
१२.२७; १न.३१; ७.७.२३; १३.१०;	अप√यम् २.६.१न; १२.१३; १६;
१७.१०	६.६.३; ७.३.२७; ५.६५; ६.१

अपर ४.१०.११; १३.२६; ६.१.६;
 २.२१; १३.१.११
 अपरा ६.५.१३
 अपराची ८.७.६; १२
 अपरार्ध ६.६.३६; ७.२२.२३
 अपराध ६.१७.४३
 अपराह् १.१.१२; ६.११.६; १२.६७;
 १६.२
 अपरिमित ३.१.४०
 अपरीणत्क ३.४.२१
 अपर्ण १०.३.२४
 अपर्यवेत् १४.२.६; ८; १०
 अपर्यस्तमय १४.४.२
 अपर्यावर्तयत् ५ ६.३६
 अपर्याता ३.२.३१
 अपसलैः ४.१३.१६; २१; १३.३.१८
 अपस्या ६.१६.२; २५.१
 अपहत ४.६.३१
 अपां स्तोत्र ८.२०.१५
 अपा \sqrt कृ २.१.१०; ३.४.४; १५;
 ४.१.५; ५.५; १०.८.३२
 अपाकृत ३.४.१२
 अपाग्रह ८.१६.२; २०.१
 अपानग्रह १.७.५; ८.४; ३.११.१२;
 ४.१.२; २१; २.२८; ६.७; ६.१७;
 १०.१८; ११.२६; १६.२६; १७.२७;
 ५.१.२०; ६.१.३६; ६.१३; १०.२४;
 ७.२२.११; ८.१.५; ६.३३; १०.१४.६;
 ११.१४.२४; १२.१.१६
 अपानभृत् ८.१६.२; २५.१८;
 ११.२४.१८

अपामर्ध ६.२.१५; १०.३.१०१
 अपामार्गसवत् ३.२.१३; १०.२.११; १५
 अपांपति १०.४.३
 अपायम्यमान ११.१७.२८; ३४; ३७
 अपा \sqrt वृत् १०.१०.२२; ३१; ३५
 अपावृता ६.२०.३७
 अपाव्य ११.१८.२६; २७
 अपाव्यानां यजुस् ५.५.२०; ७.८.६१;
 ६.३.४२
 अपाष्ठी १३.२.२०; ४.२; २६; ८.५;
 १५; १७; १०.३१; ११.७; १२.७; ८
 अपि \sqrt ग्रह १४.२.२६
 अपि \sqrt घा ४.१.५२; ५.१६; ६.१८.६;
 १०.३.५४; ६.३७
 अपिबत् ११.५.३७
 अपि \sqrt सृज् २.६.५५; ७.४.४०
 अपी (अपि + \sqrt इ) ११.२२.२५
 अपूत १२.५.४३
 अपोद् \sqrt अच् ११.१५.३
 अपोद्घृ (अपोद् + \sqrt हृ) ८.७.६;
 ६.८.१५; १८
 अपोह् (अप + \sqrt ऊह्) २.६.४५;
 १३.३
 अप्त् ८.४८.८
 अप्तोर्यामि ३.१६.३५; १२.१.२; ३३;
 २.१; ४.२०; ४१
 अप्रसतशकल १०.१.६५
 अप्रजाता ३.२.३१
 अप्रतिरथ ८.४७.२७
 अप्रतिशुष्काग्र २.१.८
 अप्रतिष्ठा ११.४.२८

अप्रतिष्ठित ३.६.२३	२३; ८.१०; १३; २३; ४५; ५६; ६५; ६७;
अप्रतीक्ष १.४.२३; ४.८.३८; ५.६.६;	६.२२; ५२; ५६; १०.२०; ६.१.४५;
१०.१५; ८.१५.२८; ४६.८; १०.१.१७;	६.२२; ४३; ५१; ६२; १०.३६; १६.१३;
२.१.८	२६.२०; २२; २७.७; ७.२.२६; ६.२६;
अप्रत्यवरोहण ६.८.२	३२; २२.१३; ३४; ८.६.४४; ५०; ५६;
अप्रत्यवरोहिन् ६.८.१	८.२७; ३०; ३३; ६.८; १३; १८; २३;
अप्रवर्ग्य ६.१२.३; १३.६४	२६; ३१; ५०.२; ६.४.६; ११.२१.२८;
अप्रवर्तयत् १३.७.२२	२२.४; १२.५.६; १४.५.५
अप्रस्तुत ८.५.१.५२	अभि√चर् १३.१०.४
अप्राशित १३.३.४	अभि√च्छद् २.६.१३; ८.५.३१;
अप्रोक्षित ३.५.१६; २१; ७.१०.३७	१३.२.६
अप्सुमत् ४.८.७	अभिच्छाया ८.५.३५; ११.४.१२;
अप्सुवत् १४.२.१३	१३.३.७
अप्सुषोम ७.२०.२६; ३०; ११.१२३६;	अभि√जा १४.२.२५; २६
२५.३१; २६.२७	अभि√ज्ञा ३.८.७; १५
अब्रह्मज्यता ११.३.१५; १६	अभि√तप् २.२.१५; ७.८
अभक्त ३.१४.६	अभितोऽक्षम् ६.१.२
अभय १.२३.१३; ३.२.२६	अभि√द्युत् १.१५.१३; १५; २.३.३३;
अभिगाष्ठा ११.१६.१८	४.१.५६; ५.२०
अभि√क्रद् ११.१२.६	अभिद्योतन १.१५.१७; २.३.३४
अभिगमयत् ८.६.४६; ५५	अभि√घा ६.६.१६; ८.२.३; १०.१०.
अभि√गाह् ११.४.२७; २८	२१; १४.१६; ११.४.२२; १३.८.१०
अभि√ग्रह् ६.७.१३; ११.२३.५	अभिघान (होम) ११.६.१८
अभिघार ७.१४.२६	अभिघानी १३.४.३; ८.५
अभिघारण ५.८.४३	अभि√घ्ने ३.६.४
अभि√घृ २.१०.३५; ४६; ५१; ६२;	अभिनिर्√वेष्ट् ४.८.३३
७४; ८२; ११.१०; १४; ३.१२.५;	अभिनि√वृत् २.४.६; १३.६.४
४.२.२५; ३.३५; ६.३; ४४; ७.१२; २१;	अभि√पच् १४.३.१०
३४; ८.१७; ६.५४; ६२; ११.४२;	अभि√पत् ६.४.८; ११
१२.१३; १४.१५; ३७; ३६; ५२; १५.५;	अभि√पब् २.१.२०; १.८.३८
३०; १५; १७.४३; १८.१८; ५.७.१६;	अभिपत्नी√वृत् २.२.२७; ४.१५.२२;

७.२०.२३	२३;२४;३.१८; ४.६;७; ५.७४;७.४;
अभि√पृ १.४.३२;२.१०.७३;११.६;	२८;१५.३८; १७.२;८.४.५; १३.१०;
१२.८४; ५.१०.२६; ६.२.२६;	१५.४;६;२०.२३; २१.४;१७; २४.६;
७.२३.२४;८.४६.१०	६;१.०; १५; २७.१६; १७; २८.५;
अभिप्र√क्रम् १.६ १२	३०.१४;१५;३३.११;१२; ३७.१६;
अभि√प्रथ् २.६.४७	१७; ४०.१०६; ४१.३; ४३.६;१०;
अभिप्र√नुद् ६.८.३६	४४.४;१०;१२;१३;५१.७;१३;१५;
अभिप्र√पद् ३.१.१८; ८.१५.२६;	४२;४४;५३; ६.७.६६; १०.५.५२;
१३.४.३४	११.७.६;२८;४४; १६.१६;२३.२६;
अभिप्राण् (अभिप्र + √अन्) १.३.२२;	१२.२.१४;४.४;१३.६.२५;८.११;२१;
८.५.३५;१३.३.७	११.४१;४७;१२.६;१४.४.३८
अभिप्राप् (अभिप्र + √आप्)	अभिमृशत् ११.७.४२
१०.१.५६	अभिमेधिक ११.१६.३१
अभिप्रे (अभिप्र + √ह्र) ६.१.७	अभि√यज् १.७.३
अभि√मन्त्र् १.३.१६;३४;४१;५.२०;	अभि√लिप् ८.८.१४
१२.१८;१६.१८;२.१.१५;३.४;८;३४;	अभिलिप्ता ८.११.६
३.५.१;२.५;७.१३;२१;२४;८.१; ११;	अभि√वद् १४.२.१६;१७
६.१.६;४.४३;७.६; ६.१३;७.६.३४;	अभि√वस् २.६.१५;७.४;८.६.११
७.१;१३.१;१६.२६;१७.१;१०.७.२८;	अभिवान्या ४.१३.२;३;११
११.११.२२;२३;१६.७;१७.२१;३३;	अभिवाहन ११.६.१०
३६;३७;१२.३.४;२४;४.३;२२;२६	अभि√विद् ११.१०.११;१२
अभि√मा ६.७.३६	अभि√वृष् ६.४.४६;१४.४.११-१३
अभि√मिष् ११.२०.६;११;१३;१५	अभिवेदित ११.२५.१७
अभि√मृद् ११.५.१७	अभिव्यन् (अभिवि + √अन्)
अभिमृदित १४.३.८	२.२.२४;४.१५.२१
अभि√मृश् १.६.२; ६.१४; १२.३६;	अभिव्या√ह्र ३.१५.२
१६.१०; १८.१; १६.१६; २.४.२६;	अभिव्युच्छ् (अभिवि + √उच्छ्)
५.२६; ७.२; ६.४६;४७; ३.६.१६;	८.४७.१
४.१५.७;१२;१७;६.८.५; ६.१४;२७;	अभि√वृत् ३.१४.१
१५.४१;१७.१२;५४;१८.१४;७.२.१४;	अभिषव १०.५.१२;१४.७;११.११.३८;

२६६	अभि√हृ ३.१२.२
अभिषवणचर्म ७.१५.३;१८	अभी (अभि+√इ) १०.६.६;
अभि√षिच् २.६.७;५.७.५;६.२.६;	१३.१.१४;२.७
८.५० ११;१२;६.७.२५;२६;१०.६.२;	अभीन्ध् (अभि+√इन्ध्) ८.५.३१
३;११.२४.५;१८	अभीमर्श (= अमिमर्श) १.१८.८;
अभि√षु ७.४.१३;५.३;८;११;१४;	८.१६.२;२८.१४;३१.५;३४.६;३८.३;
१७;२५;२८;३१;४२;४५;४८;५१;	४१.४
१५.१८;६.२.१६;११.२३.२;१२.१.२०	अभीषु ११.१६.१६
अभिषुत १२.१.१७	अभ्यक्त ६.१.७
अभिषूयमाण ३.१५.२०	अभ्यञ्ज् (अभि+√अञ्ज्) १.४.१.४;
अभिषेक ८.४७.२;११.११.८;२३.१३	१४;२.११.४.४.१०.६;१५.२८;३०;
अभिषेचन ८.५०.५;६.७.२०	३२;६.२.१३; ८.२३.२; ११.५.३६;
अभिषेचनीय १०.७.६७	१६.३३
अभिपोत् ७.१५.३;१८	अभ्यञ्जन ४.१३.२८;११.१६.२७-२८
अभिष्टुत ११.१४.३०	अभ्यव्वन् १४.५.४१
अभिसं√सद् ६.१.६	अभ्यव√हृ ३.२.२८;६.६
अभिसं√पद् ११.५.५;१०;११	अभ्यवे (अभ्यव+√इ) ४.८.३५;
अभिसव्यम् ११.१६.१४	७.२१.३६;११.२२.२५
अभि√स्कन्द ३.६.२५	अभ्यस्त १४.१.११-१४
अभि√हन् ११.५.१६	अभ्याकारम् ८.१४.१६; १८.२०;
अभिहनत् ११.५.१६	२७.१२;३०.११
अभिहि√कृ ७.६.२०	अभ्या√धा १.२.१४;४.१;४;१४;
अभि√हृ २.१०.८०;१२.८२;३.१२.२;	११.१७;१२.७;१४.२७; १६.११;१२;
४.८.३;६.६६;१४.६३;५.२.२६;४.११;	१४;१५;२२.१६; २.१.१;६; १०.२;
७.१२;२६; ३१;६.१६.२०; १८.८;	१२.३४; ६१;३.१.१६;१७; १६;४६;
७.३.४;१८.५६;६८;२२.४१;२३.१२;	४८;५०;२.१७;१६;२१;३.१४;१६;
२४.३;६.४.६;६; १०.२.६;१४.२४;	२६; २८; ३२; ४.८.२६; ६.१.२८;
११.१७.१;२१.२१; २५.२५;१३.११.	१४.१.५;६;५.४२
१४;१६;१८	अभ्या√नी २.८.५१;३.६.६;१६;
अभिहृत ११.५.४७	२४;४.१०.८;८.४६.४०;११.८.२

अभ्याप् (अभि + √आप्) ७.१४.४७; १०.५०; ५७; ८.४२.१०; १०.१.६८;	
१८.१५; १६.१३; १२.२.२२; ३.६	११.२.२
अभ्या √रुह् ११.१३.१४	अमिथुनीभवत् ११.२.३१; ३२
अभ्यारोह १.१.८.६	अमुत्तस् ३.३.८
अभ्या √वप् २.४.२१	अमृत १.६.११; ३.१०.२०
अभ्या √शम् ११.१.१६; १७	अमृद् ८.८.१६
अभ्याश्रावित १४.१.६	अमृन्मयपात्रिन् ४.४.३६
अभ्या √श्रु १४.१.७; ६; १०	अमृन्मयपायिन् १.८.४३
अभ्या √ह्वे ७.१४.४८; १८.१५;	अमेध्य ६.४.४५; १२.५.४३; १४.१.३२
१६.१४; १२.२.२२; ३.६	अमेध्यता ३.६.६
अभ्युक्ष् (अभि + √उक्ष्) १४.२.२४;	अग्वरीष ४.१३.२; ५
५.१७	अयज्ञिय १४.२.१५
अभ्युत्थान १०.१०.३०	अयस्मय ११.८.२६; २०.३७; २५.३३;
अभ्युद् (अभ्युद् + √इ) १४.१.११-	२६.२६; ३३.४१
१४	अयस्मयी ११.८.२६; १६.५; २०.३३
अभ्युद् √गा ३.२.३५	अयुक्त १०.६.२०
अभ्युद् (अभ्युद् + √ह्) ३.२.३५	अयुज् २.१.२७; ८.२.१.१२
अभ्युप √स्था १०.१०.३०	अयोग ६.४.३३; ८.१२.३४
अभ्यूह् (अभि + √ऊह्) ११.५.१७	अयोनिमत् ११.१५.८
अभ्यूह्यमान ११.५.१८	अरिणशकल १४.३.१६
अभ्ये (अभ्या + √इ) १.६.११;	अरणी १.२.२३; २७; २८; ३.१; १४;
२.१२.६३; ३.१०.६; ६.१७.१३;	२२.१७; ५.६.६७; १०.१; ७.२२.५७;
७.६.२५; १४.१०; ६.५.१८	२३.७; १०.१४.१७; ११.२.८; १४.५.६;
अभि ५.३.१३; ६.१६.१; ४; १२;	६
८.१.३६; २.१; ३.६; १०; १४.५.२६;	अरत्ति ११.१.३८; ८.१०
३७; १३.१.१२; २.१; ३.४; ६; १०;	अरत्तिमात्र ६.१५.३६; १७.१०;
१३.१२.४	८.२.१.२; ५
अमनोज्ञ १४.२.२३; २४	अराजन् ११.२.१; ४.११; ५.१०; ११;
अमात्य ५.१०.१७	१३; १०.१; १६.२८; १६.४; १६; २८
अमावत् १.१६.१६	अरिक्त ६.३.११; ५.२३; ७.३.१४
अमावस्या १.१६.३; २.१.६; ४.१७;	अरुणपिशाङ्ग १२.२.१८
बाधो—३०	

अरुद्ध १४.४.२;३	३१.५;३६.४;३८.३; ४५.२;४६.६;
अकं ८.२१.७;१५	१०.१५.१४;१३.११.१;३;४३
अकंपर्ण ८.४५.३;१८	अवकीर्ण १४.१.३३
अकशिवमेघ ३.१६.३८	अव√क्लृप् ११.१८.१५
अकहृति ८.४७.२;५०.२०	अव√क्लृप् ६.४.३६
अचिस् ३.३.८;११.१३.३६	अव√गुह् ५.३.४५;५.१७;६.६.१५;
√अर्ज ११.२५.३; १३.११.४६;	६.३.१७;४१;११.१५.२२; २४;२६;
१४.५.७	२८;१८.२४
अघं १.१०.४;८;१२;२०;२४;२.२.३८;	अव√घ्रा ४.१४.६८; ७०; ७३;
५.११;७.५; १५;१६;२३; १२.८३;	६.११.२;८.५.१.४८;६.५.२६;११.१६.
३.२.२५;४.१.६;२.४३; ५.६; ६.४२;	३६-४१;१७.२१;२४; २५;२६;२८;
११.४०; १५.४८; ५.१.३;७.४.२;	३०;३४;३६;३७
१३.१३;२०.१८;१०.३.८०; ११.१२.	अवघ्राण ११.१५.३३;३५;३७
१३.१.७	अव√च्छिद् ६.६.६
अघंकक्ष ४.१.१	अवच्छिन्नहोम ६.६.६
अघंपात्र २.२.६;४.१३.११	अवच्छेद ११.२५.१६
अघंमास ११.१.३४	अव√जि ११.१६.२०;२२
अघंचं ५.६.६	अव√ज्वल् २.७.३
अघंसुव २.८.४७	अवट ६.१६.२;१७;११.११.१५
अमंकपाल ८.१.२;५.४	अवत्त ५.८.७०;११.७.१४;२५.८;६
√अहं ३.४.१७;११.१६.१५	अव√दा ४.७.१०
अलंकार ४.१३.६-११;११.१५.५२	अवदान २.११ ३;५-८;२०;२३;४.७.
अलंकुर्वाण १४.३.७	१०;८.६.४०
अलं√कृ ४.२.२५; ५.६४;११.२३;	अवदानीय ६.७.६
१७.२४; ८.३६.३०; ११.१६.८;१२;	अवदायावदाय ८.६.२५
२१.२;४;६	अवदीयमान ३.८.१;३;१३.१८;१४.१
अलंकृत ७.२०.३५	अव√दो १.७.३५;४२; २.१०.४५;
अलम् ३.६.१८;१०.१०.३०;११.१३.२	५१; ५८; ८१; ११.१; ३-८;१३;
अलाबुद्वं ११.८.१५;१३.१५;१६	३.६.१५; १२.५;११; १२; ४.३.३४;
अलोकता ३.२.३१	४१;४२;७.६;११; २१;३०;३२;३४;
अवका ८.१.६.२;२२.६;२८.१४;१८;	

४०;४२;४४; ८.१६;६.५२; ६०;१२.	अव/नह् ११.१६.५
१२;१३;१६;२०;१४.८;१४;३६;३८;	अव/निज् १.२.११;११.१४;११.
५०;५१;६४;६६;१५.४;१४;१८.१६;	११.३३;१४.६;२६.१
१७;२३;२४;५ ८.६;१२; ४८;५२;५३;	अव/नी ५.१.२०;६.१५.१७;२५;
५८;६१; ६.५१; ५८;६.१.५०; ५१;	१६.२७;७.३.३१;४.३८;५.७२;११.
६.४२;४६;५०;५६;६१;१०.४१;४२;	२०;२३;१४.४०;६६;१५.१३;४७;
२६.१६;२२;७.६.२८;३१;२१.२७;	१६.२;१८.३५;१६.२४;२५;८.४८.८;
२२.३३;८.६.४६;५५;६१;६२;८.२६;	१०.५.१०;१३.२०;२१;११.१२.४२;
२६;६.२५;११.१०.१४; २४.३६-३८;	२५.३८;१३ १०.१३;३०;१४.५.३
२५.५;१४	अव/प्लु ११.२६.४६
अवद्यत् १.७.३४;८.७;११;१३.३३;	अव/बन्ध् १४.५.५
४०;३.११.२८;३२;३६;४०;१२.३;	अवभृथ ३.१६.१६;४.७.७०;८.३०;
४.१.२३;२७; ३१;३५; ३६;२.५०;	७.२०.३६;२१.३;१०.७.६२;६३;
३.१;५; ६;१३;१७; २१;२५; ३३;	१३.२८;११.२६.३३;३६-३६;१४.
६.५३;७.१;३;८;२०;२६; ८.१५;६.४;	५.१६;४८
१६;५१;५६; १०.२०;११.११;४७;	अवभृथसामन् ७.२१.५;११
१२.१; ३; १४.१३; २५;३७; ४६;	अवभृथेष्टि १४.५.१७
१७.४८;१८.१;३;७; १५;५.६.५०;	अवमा १३.१.३
५७;६.६.४१;४८;७.२१.२५;२२ ३२;	अव/मृज् ११.१६.२०;२०.१८
८.६.४८;५४;६.१;५;६;१४;१६;२४;	अव/यज् ११.२.११-१३;२६.४१-४३
१२.५.१८;२२;२६;३०;३४	अव/रुह् ८.२७.१८;१६;२८.६;११;
अव/घा २.५.१८;११.२;१२.१४;	३०.१६;१७;४४.६;७;४७.१०;
३.१४.७;४.४.२५;५.६६;६.१;४६;	४८.१४;१३.११.३६;१३.१४;२१
५ ३.२४;३३;८.५०;५५;५६;६०;६२;	अवरूढ ६.६.१८
६४; ६.६.७६; ८.१२; ११.१६;	अवरोहण ८.१६.२;२७.१८;२८.६;
७.१४.२;८.१.२६;५.३०;३१;१०.१४;	११;१४;३०.१६;३४.५;४१.४;४४.६
१०.८.६;११;२२;१०.२०;११.२.४३;	अवलिप्त ११.२७.३८
५.१४;२२.३;४;१३.३.५;२०;१०.२७;	अववदित् ११.१०.७;१३
१४.३.१६;५.५	अव/द्वयच् १०.३.४६
अव/घृ २.५.१३;६.२०;८.१०.१६	अव/शिप् ११.२५.१८

अव√शी १०.१.८;६	अविज्ञात ३.१६.२७
अव√मद् ६.४.२६	अविमुक्त ६.६.३०
अवसित ८.१३.६;१०.६.१७	अविवेक २ २.६
अव√सृप् १०.६.३४	अविशाला ५.७.२;३०
अव√सो ६.१.८;४.३४;१५.५; १०.१३.२७	अविहार ८.१२.२;२७;२०.१५;४५.१०
अव√स्कम् ४ २.६;५.३१;४८; ११.७;१७.६;५.२.३४;६.१.२१; ६.६;१२.८;१४.१४;८.५.७;४८.१६; १३.०.११	अवे (अव+√इ) ३.१६.१६; ४.७.७०;७.२१.६;१४;१४.५.१६
अव√स्तु ५.३.२२;६.१६.१६; ८.५.३०;३१;१३.३.५	अवेक्ष् (अव+√ईक्ष्) २ ८.३५;४०; ३.६.२८;३१;३२;५.५.३१;६.६.७६; २३.२;७.७.३५;८.१;१६;१६.४; २०.१६;१०.१०.२२;३१;३५; ११.१८.४२
अव√स्था १०.६.२४;३२	अवेष्टि १०.१०.२
अवस्थित ८.१५.१०	अवोक्ष् (अव+√उक्ष्) १.३.५; २२.२३;२४;२.२.१५;६.१;५ १.३३; ५५;१०.१२;६.१८;२१;२३;२५; ७.२०.२४;८.५.३;१८.५;१७.८;१५; ४७.८;१०.७.३०;११.२.६;४.३;१८.३; १३.१०.३७;११.११;४२;१४.५.११
अव√स्रस् ११.२०.२७	अवोत्√स्था १०.७.४८
अवस्राव ११.१.४२	अवोद्घृ (अवोद्+√हृ) ४.१५.३७; ७.२२.४;११.१२.७
अव√हन् २.२ ६;५.२४;४.१३.४; ८;८.६.७;२३.८;१३.११.४०	अव्यतिहार १३.४.२६
अवहत १०.१०.१८	अव्रतोपेत ३.४.१८;२१
अवहित ६.८.१५	√अश् १.८.४१;२.८.२६;१२.१०.२; ४.४.३३;६.२ ८;५.१०;१०.५.४७-४६; ११.१३.२७;२५.२०;१२.५.४३;४४; १४.२.३७;३८;३.१;६-११;१८; १६;२१
अवहोमीय ११.७.१४	अशन १४.२.३७;३६;४.२;३
अवान ८.४६.४५	अशनकाल १४.४.१
अवान्तर ६.१६.६;१७.५४	
अवान्तरदीक्षा ६.११.८; ११.११.२३	
अवान्तरेडा २.११.१५;३.८.३; ५.६.२३;११.२५.१६;	
अवा√लुम्प् ११.२०.२८	
अवाण्ठी (see अपाण्ठी)	
अवास ११.६.१२	
अवि ११.२२.८	

अशानानशन १४.३.१;२
 अशानिहत १.१.३;१०.४.१२
 ? अशिशिषेत् १४.३.१०;१६
 अश्वद्रोच्छिष्टिन ४.४.३६
 अश्वमन् ८.५.२६;१८.१०;१३;४५.२;
 ४६.६;४७.२;४८.२;१३.२.२६
 अश्वि ५.३.२८;३५;८.५.२०
 अश्वु ६.४.४७
 अश्व १.१.४;६.४.१२;८.२.२;३;१२;
 ४.६;१७;८.१६;२४;६.१३;१६.२;२०
 ५.१.४८;४६;६.५.८;२४;२६;६.१२;
 १०.२.४२;६.२०;११.१.३४;४.१०;
 १२;१६;२०;२२;२७;३२;३३;५.१६;
 १६;२०;३४;३५;४४;६.८;८.२३;
 ६.१;४;१२;१४;१०.७;१४;११.४०;
 १२.२;३;१४;१५.३३;५३;१६.१६;
 २५;४२;१७.१४;१६;२०;१८.१४-१६;
 २७;३७-३६;१६.८;१२;३२;२०.२;
 १८;३६;२१.२;४;६;७;६-११;१३;
 १५;१६;२०;२२.३;२४;३५-३८;
 २५.३;५;७;१४;१८;२२;३५;
 २२.२.१८
 अश्वचरित ११.५.३६;५०;७.१४;
 १३.१६
 अश्वतर ६.४.१३
 अश्वतरी ११.१.२
 अश्वत्य १.१.३;११.८.८
 अश्वत्यपलाश ११.२१.२३
 अश्वत्यशलाका १४.३.१४
 अश्वत्यशाखा १०.३.४६
 अश्वपाल ११.६.७

अश्वपूर्वं ८.२.६;४.६
 अश्वप्रथम १.३.३३;८.१६.११
 अश्वमेध ११.१.१;३;२.१५;६.१२;
 १७.२२;१६.३०;२१.४;२६.३६;
 २७.४०
 अश्वमेधविद् ११.१३.१३;१४;१४.३३
 अश्वमेधिन् ११.१६.३०
 अश्वरूप (होम) ११.६.१८
 अश्वशक ८.५.२६;२८;१०.१४;
 ११.६.६;१३.३.१;३
 अश्वशफ ११.२५.३४
 अश्वशफबुध्न ७.१.१६
 अश्वसंज्ञपनी ११.१८.३६
 अश्वस्तोमीया ११.२१.२३;२५.२६
 अश्वगमनीया (इष्टि) ११.६.४;
 १२;१३
 अश्वजनी ६.५.२३
 अश्वभिधानी ११.१.३८;३.५
 अश्वभिधानीभाजन ११.१.४०
 अश्विन् १०.१०.१६
 अश्विनी ८.२६.१
 अश्विद्य ११.२५.१८
 अषाढा ४.५.३
 अषाढामषाढाम् ८.४१.२४
 अष्टका ८.४१.२२;४२.८
 अष्टगृहीत ६.१२.११;३६;१३.२
 अष्टम ११.८.१५;१३.१५;१६
 अष्टचं ६.२.२०
 अष्टाकपाल १.७.२;८.२१;२४;२५;
 १२.३४;२.६.४५;६.४२;१०.३५;४५;
 ६७;८१;११.१.३;११.१८;२७;३.८.८

११.२; ४.१.५६; २.१; ५.३७; ६.१;
 १०.३६; ११.१; १७.१; ५.१.१८;
 ८.८.२२; १०.१.७; ३६; ८४; ३.२६;
 १०.८.२५; ६.३; १०.३; ११.७; १३.३६;
 ११.७.१२; ३४; २१.१६; १२.५.१
 अष्टापृष्ठक १.११.२; १२.४; २१; ३०
 अष्टावत्त ६.६.५३
 अष्टावस्त्राव ११.१.३२
 अष्टाश्रि ५.१.१७; ३.१६; ६.२१.४; ५
 असंसजत् १३.१२.१६
 असंस्पर्शयत् २.१०.१७; ४.२.३६;
 ६.३४; ११.३३; १७.३४; ५.४.२३;
 ६.१.४१; ६.१८; १०.३२; ८.६.४०;
 ६.३.३=; १३.६.२०
 असंस्पृष्ट ८.१५.२४; ४१.१८
 √अस् (II) १.२.२६; ८.४५-४८;
 ११.२८; २.३.२६; ३०; ११.३३; ३४;
 ३.१.१४; ४.१२; ६.५; १८; २३; ८.१६;
 ६.२४; १४.६; ४.४.३८; ६.१७-१६;
 ६.४.६; २६; ४२; ५६; ५.५; ८.१८.७;
 ६.३.१६; ६.११; १०.६.८; १०.३०;
 ११.१.२३; ३५; ६.४-६; १३.२६;
 १६.४०; ४१; १७.२६; २५.२१;
 १३.२.२३; १४.१.१६; २३; २५; २७;
 २.१७; १८; ३५; ३.३; ६; ७.४.१४; १६;
 २०; ५.२; ४; ३०; ३१; ४८
 √अस् (IV) ८.१८.१५-१७
 असकाश १३.३.२४
 असंख्येय ४.६.१६
 असंज्ञत् १३.२.४५
 असंचर २.११.४३

असंनदसारथी ११.१०.१
 असपत्न ८.३८.३; ३६.१
 असमवत्तधान्या ११.२४.३३
 असंभिदत् ५.६.३६
 असंभिन्न ४.५.२३
 असंमृष्ट ४.६.१५
 असि ११.८.२४; २५; १७.११; २.८;
 २१.१०; ११
 असिक्तेतस् ११.२०.१६; २१.२; ४; ६
 असिद २.१.१४; २०; २४; ४.१.८;
 ५.८
 असिपथ ११.२०.३०; ३४; २१.६
 असिफलक ११.२१.६
 ? अस्कन्दद्य १४.४.२१
 अस्तंयत् ११.१०.२; १३.१४; १२.२.२६
 अस्त ३.२.३५
 अस्तमित १४.४.३
 अस्पृशयत् ७.४.१२
 अस्पृष्ट ६.३.५
 √अह् १.२.२०; ३.२६; ३६; ६२;
 ५.१६; ७.८; ११; २२; २६; ३०; ३४;
 ८.७; ११; ६.६; १२.२०; ४३; ४६; १३.३;
 ६; ६; १२; १५; २४; २५; २८; ३३; ४०;
 १४.३; ६; ६; १६.३; २०.११; २२.४६;
 २.३.६; ५.२७; ६.३५; ७.३१; ३३;
 ८.३६; १०.२६; ३८; ४२; ४४; ४८; ५०;
 ५७; ७६; ११.४१; ४५; १२.७; १६;
 १७-२१; ३७; ४०; ४१; ४४; ५२; ६४-६६;
 ३.४.१२; ६.१५; २४; १०.१६; ११.१४;
 १६; २४; २८; ३२; ३६; ४०; १२.३;
 १३.१०; १४.८; १५.२; १६.२; ३; ४.१-

२३;२७;३१;३५;३९;२.३४;४०;५०;
 ३.१५;६;१३;१७;२१; २५;२९;३३;
 ४.८;६.१४;३९;५३; ७.१;३;८;२०;
 २५;२९;६०;८.८;११; १५;२२;९.४;
 १८; ४३; ४७; ५१; ५६; १०.२०;
 ११.२९;३१;३७; ४७;१२.१;३;७;
 ११.१३.३१;३५;३७;५५;४८;१४.१३;
 २०;२५;३२;३७;४४;४९;५७;१५.२;
 १७.३०;३२;३८;४८;१८.१;३;७;११;
 १५.५.२.९;३१;४.२१;२८;८.८;३५;
 ३८;४१;४७;९.३६;६.१.३९;३.२२;
 ६.१६;७.११;८.१८;१९;३३;१०.३०;
 ११.२६;१२.१;२६;३४;६०; १३.६०;
 १४.११;२१;१७.३३;३६;५२;२६.
 १७;२७.३;७.२.२९; ८.२१;९.४२;
 १०.१४.२४;३५;१३.२५;१४.४१;४२;
 १५.६;१७.१६; २१ ४;५;१०; ११;
 २१.४४;२२.५४;८.६.३४; ३८;८.३;
 २०.५;२६;२१.३४;३१.६;३८.५;४१.
 ६;४३.१९;४७.४;२५;४८.१४;४९.१३;
 १६; ५१.३६;६८;९.२९;३.२५;२६;
 ३३;४.१२;१९;२२;२६;५.११;२६;
 ७.१५;३३;३४;६५;७३;८८;१०.३.४;
 ११;१८; २५;२९;३८; ५०;८९;११.
 १.३५; ३६;२.२०; ३.१४;१५; १८;
 ४.१८;५.१६;४५; ६.९.७.११; ३३;
 १०.७;८;१२.५;१२;१५;१६;२०;३७;
 १३.११.१४.३७;१५.२०;४९;१६.४०;
 १८.३;२४;१९.२०; २६;२०.२१;२३;
 २१.१५; २२.३;४; २०;२४; २३.१९;
 २५.२९;३४;२६.८;२५;५०;१२.२.२८

३.१५;२३;२९.३०;४.१३.५.१८;२०;
 २२.२४;२६;०८; ३०.३२; ३४;३७;
 १३.८.२५;९.३;१०.३५;११.२०;२१;
 २५;२६;३०;३१;३६;१३.१४;१५;२१;
 १४.३.३;५.४;१३

अहः कर्म १०.२.१९

अहत ६.१.२; ६४.२.१; १२;५.१२;
११.२.२६

अहन् ८.१२.२५;३१; ३३;१४.४.२;
३;५.१३

अहरहन् ३.२.२८

अहुत १.२२.६

अहोरात्रयोः रूप ११.१.३५

आ

आकूति १.२३.९

आ√क्रम १.३.४६;१२.२५;२.१०.१३;
 १४.१७;८.२.१२; १९.२०;२१.३१;
 ३१.११;४३.१८;४८.२२

आक्रमण ८.१९.२१

आक्रमणष्टका ८.१९.२;१६

आ√क्षिप् ९.५.२४

आखर ६.१२.१;२०.१९;२२;७.१.७;
 ८;२.१९;२२;९.१.२;१०.११.१३;१४;
 १६;१३.४.२;१३;१५;१७-१९;२२;
 २५;२८;३०;५.३;५;६;८;६.१;३;४;
 १७;१०.४; ३७; ११.११;४२-४४;
 १४.५.४१;४६

आखूत्कर १.१.२;४.१६.२;५

आख्यात १४.१.३६

आखवट ८.४५.१९

आ√ख्ये १०.७.४४	१३.१२; ४६; १४.७; २६; १५.६;
आ√गम् १.४.२४; ८.४८; २२.८;	१६.३६; २०.३७; ६.४.२५; ५.१४;
२.१.१०; २.३६; ८.५; २६; ६.२७; ३८;	१६; १७; १०.५.३३; ४३; ४५; ६.६;
४६; १२.१०१; ३.१६.४; २०.३२; ४.१.	१४.२२; ११.११.१७; १५.५१; २०.२६;
५; २.२१; ४.५; ५.५; ६०; ६.२४; ७.५७;	३५; ३७; १३.७.२१; १४.१.८; ६; ४.३७;
८.४२; ११.१६; १२.३१; १५.४२;	५.५
१६.२६; १७.३०; १८.३५; ५.३.८;	आग्नीध्रीय ३.५.१४; १६.७; ६.१८.२१;
५.२१; ६.१२; ६.४४; १०.१८; ६.१.३२;	२६; २०.४; २८.२०; ७.१८.५६; ५.१४;
५६; २.१४; ६.७१; ८.५; १०.२०; ४७;	१०.१४.२२
११.१८; १२.१८; ४७; १६.२२; २०.४;	आग्नीविचृति ८.४१ २४
७.३.३; १२; ४.३८; ५.७२; ७.२५;	आग्नेन्द्र ११.१५.४१; ४३; १८.३४
११.५४; १३.१२; ३६; १४.७; १६.४३;	आग्नेन्द्रवशम् ११.१५.४४
२०.२६; २१.४२; २२.५२; २३.१७;	आग्नेय १.७.२; ८.२१; १२.३४; ३.७.
८.६.२७; ६.२.१६; ७.६; १७; ८.२;	३१; ११.२; ४.१.५६; २.१; ५.३७;
१०.३.५; १२; १६; २६; २६; ३२; ३५;	१०.३६; ११.१; १७.१; ७.८.२२; ६.३.
४१; ४४; ४७; ६.१०; २२; ३६; ७.२६;	१८; ४.१.३; १०.१.३६; ८४; ३.२६;
१२.६; १३.३२; ११.४.२८; ६.१२; १३;	४.६; ६.३; ४.३; १०.३; १३.३६;
१२.१७; १३.३४; १७.२३; २६.४७;	१४.१०; १५.१; १०; ११.१२ २२; १५.
१३; १०.२३	३३; १७.१८; १८.३१; ३५; २१.१३; २१;
आ√गुरु ४.१४.२१; ३३; ४५; ५८	२८; २२.२; १७; २७.१७; १२.१.३०
आग्नाविष्णव १.१०.२६; ६.१.१४;	आग्न्याघेयिक १.११.१
८.१०.२; १०.१.२७; २.२५	आग्रयण ७.५.७५; ६.१७; १८; २०;
आग्निपावमानी १.५.१२; २०.२०;	८.८; ११.२०; २२; १६.२०; २१; १७.२;
२२; २३; २.१२.६३; ३.१०.६	१८.३; ५६; ६.२.१७; १८; ७.५६; ५७;
आग्निमास्तु ७.१६.१५	१०.५.१.३; ४; १४.८; ६; ११.१५.६;
आग्निवारुण १.१४.३६	७; २३.४; १२.१.२०; २१; २.४
आग्निष्टोमिक ८.६.६३; ११.११.३६;	आग्रयणस्थाली ७.१.१७; ४.३८;
१३.१३.२६	५.७.२; २०.१
आग्नीध्र ३.१५.१८; १६.७; २४.२६;	अःग्रयणेष्टि ३.११.१
५.५.२२; २३; ६.१३.३३; २०.८; २६.४;	आ√ग्रह १२.१३.१
२७.८; २८.५; २२; २३; ७.७.२६; ६.१२;	आघात ६.८.६

आघार १.७.११; २.१०.६; ३.७.३६;
४.२.३४; ६.१३; ३४; ११.३१; १३.३५;
१७.३२; ५.४.२१; ६.१.३६; ६.१६;
१०.३०; १२.२६; ८.६.३८; ७.१४;
६.५८; ६.३.२६
आधार्यमाण ३.७.३६
आ/वृ १.७.११; ४.२.३४; ११.३१;
१३.३५; १७.३२; ५.४.२१; ६.१.३६;
६.१६; १०.३०; १२.२६; ७.१८.५७;
८.६.३८; ७.१४; ६.३.२६
आघ्नत् ११.१६.१४; १७; १६; २३.१६
आघ्नान ४.१६.१५; २०
आङ्गुल ७; ४.१०
आच् (आ + √अच्) २.७.१०;
६.२.३०; ७.६.२०
आ/चक्ष् ३.२.३५; ३.२२; ४४;
६.८.३०; ११.१६.२८
आ/चम् १.६.१०; १५.५; १६.२७;
१६.६; २२.४; २.६.४४; १२.६६; ३.१.
३; १५; ३०; ४५; २.४; ४.६; ६.१६;
१०.१६; १३.३; १५.१६; ११.१६.२३;
१४.४.२८; ३१; ३४; ३६
आचार्य ६.८.२; १४.२.१६
आ/च्यु ७.१६.२३
आ/च्छिद् २.१.८; २२; ४.१.४;
५.४
आच्छृणु ६.२८.२५
आ/च्छृद् ८.५.४४; १३.३.२०; २२
आच्छेदन २.१.२३
आ/च्छो ५.६.२७; ११.२१.३; १०;
११

आ/जप् ५.४.१८; ६.५.३०;
११.५.२२
आजि ६.६.३; ६.६
आजिपथ ६.१.१; ५.१२
आजिस्त ६.५.२८; ६.३; १४; ७.५.११
आ/जा १३.६.१३; ७.२४; २५; ८.४;
१८; २२; ६.६; १०; १३.१६
आज्य (सामन्) ११.१२.२६
आज्यकुम्भ ८.४७.२; ४६.३६; ४१
आज्यग्रह ३.६.३३-३५
आजाप्रोक्ष ८.४७.२; ४८.४
आज्यभाग १.७.२०; २१; ८.६; २६;
१०.३३; १३.२२; १४.३७; ३.७.३०;
११.१८; १६; ४.१.२२; २.४८; ४६;
६.५०; ५.१; ८.६; ७; ६.३; १८; ३६; ४१;
४२; १०.१६; ११.४५; ४६; १३.४३;
४४; १६.३०; १७.४६; ४७; ५.१.२१;
६.१.४७; ६.२४; १०.३८; ७.२१.१६;
२२.१५; ८.१.६; ६.४६; ४७; १०.१८;
११.६.१०; १२.५.५; १६; १७; ४८
आज्यवज्ज ११.१४.३५
आज्यसंयुत ८.१०.१८
आज्यस्तोत्र ६.३.१३
आज्यस्थाली १.६.६३; २.६.१; ३८;
१२.६४; ४.१३.२८; ५.२.४३; ६.६.५;
१२.१३; ५५; १६.१६; ७.२०.३६;
२२.७; ५०; ८.१.२; ४०.८६; १०.३.
१०२; ४.२८; ११.१२.४२; २५.३८;
२६.३३; १३.२.२२; ४.२; १०.३४;
११.१३; १६; १२.२०
आज्यावकाश ३.६.२७

आज्याहुति ११.१४.३५	आदधान ३.११.४४; ४.३.२६; ७.२५;
आञ्ज् (आ + √ अञ्ज्) ४.१५.२७-३२; ५.१.४	८.२३; १८.११; ७.२१.३२; ८.४६.१३; ६.४.१६; २०.२.२७
आञ्जन ६.१.२; २.१; ४.१३.२; २८	आ√दा १.३.६; ४.२१; ७.१५;
आण्डीवल १.२.१८; ११.१८;	१५.२०; १६.१; २.१.१४; २.१५;
१०.८.३२	३.११; ४.३; ८; १६; १६.२८; ५.११;
आ√तञ्च् २.१.७; ३.३६; ४.१; ३;	१२; १७; २१; ६.१; १६; ५४; ७.५; ११;
४.१.५१; ५८; ५.३; १३; २२; १०.३.४६	८.६; १०; १४; २१; ३२; ४२; ४५; ४६;
आतञ्चन २.३.३६; ४.१.३; ५१; ५.३;	६.१७; ३०; ३३; ३६; ३८; १०.१०; ११;
१५	२०; ११.४४; १२.३१; ७७; ३.१०.१३;
आ√तप् १०.४.१५	४.१.८; २.३८; ३.३५; ५.८; २६; ४६;
आतपत् ६.१६.३	६.२५; ३७; ११.५; ३५; १३.१६; २१;
आतमितोस् २.२.२३; ४.१५.२०	२३; ४१; १४.२; १६.२; २४; १७.३६;
आतस् १.१६.८; २.२; ३७; ३.१०.१;	५.१.४०; ४४; ४८; २.१५; ३१; ३.१३;
६.८.५	४४; ४.१; ४; १२; ५.४; १८; २३; ७.१५;
आतिथ्य ३.३.४; ६; ६.६.३१; ३; ३;	६.६; १०.११; ६.१.१०; ४३; ४.३८; ६.
१०.१; ११.३२; ८.१५.३३; ३४; ६.१.६;	२०; ८.४; १४; ३६; ६.५; १०.३४; ११.६;
१०.३.८१; ६.१; ११.११.४; ५;	२८; १२.३२; ६२; १४.२३; १५.१०;
१३.४.७; ८	१६.१; ४; १२; १७.१६; १६.२६; २०.१;
आतिथ्यबहिस् ७.२२.५	३४; २१.१; २७.४; २८.१५; १७; १६;
आत्मन् १.३.५; ६.१४; १५.१६;	२१; ७.२.२८; ३५; ४.३; १५; २१; २७;
१६.३३; १६.२७; २.१.२४; ६.२८;	३१; ३३; ५.५; ६३; ६.५; ६; १३; २६;
४५; ३.२.३७; ६.३५; १५.१६; ५.१.१२;	७.३; ६.१६; ४३; १०.१५; २५; ३८;
६.३.२७; ८.१३.११; १४.५; १६.७;	१४.३३; ५८; १५.१४; ३८; १६.१५;
१७.१४; १६.१५; २१.२३; २४.५; ८;	१८.१३; २६; ४४; ७०; १६.५; २०.२६;
११; १४; २८.२; ८; १३; ३१.२; ३४.२;	२१.३; २३.३; ८.१.३६; २.१; २; ३११;
५१; ६.७.८१; ११.१२.४; १३.७.१८;	६.४२; ७.१६; ८.१; ६.४६; १५.२२;
१२.६	१८.१२; १६.८; २०.१७; २१.१६; २३.१;
आत्रेय ७.१४.१३	१४; २७.११; ३१.७; ४३; ११; ४६.१;
आदधान २.६.३५; ६.८.१५; १४.११;	४; २१; ४८.४; ५; ४६.२१; ५०.१६;
७.१४.४१; ८.४८.१४	६.२.२१; ३.१८; २१; ३१; ५.२३; ७.४७;

६७;१०.५.१५;७.३७;४२; ५३;६.४;
 ६;१३;१२.१४;२७;१३.१;११.२.३६;
 ४.२०;६.७;१२.१;१४.२१; १५.३३;
 १६.२;१७.२;१५; १८.१०; २८;३०;
 २१.१०;११;२३.२३;२६.३३;१२.१.
 २४;३०;२.२;३.५;१३;२५;२६;४.४;
 ११.२३;३०;१३.१.८;१२; १३;२.६;
 ३.६;२३;५.६;६.११; ७.१; १०;१७;
 २३;८.४; १८;६.८; १०.५;२८; ३५;
 ११.१६;३५;१३.२२;१४.१.२७;५.६;
 १६;४०;४१
 आदास्यमान ११.४.१७
 आदित्य १.८.२;१२.१५;१६;३.३.७;
 ६;१०;६.२७;१०.१;४.१६.२७;५.१०.
 ८;६.४.७;५.३;६.७.५.५६;६०;१६.१८;
 २३.१;८.१०.२;१२.१०;२७;१४.१;
 २८.१;८;३१.१;३; ३४.१;२;३८.१;
 ४४.१;४७.४.६.१.७;१०.१.२३;३.१५;
 ११.२.२६;३.१;७.१०;१०.२;१३.१४;
 १४.३१; ३२; १५.४; १३.१३.२६;
 १४.२.३३
 आदित्यग्रह ७.१६.५
 आदित्यपात्र ७.१.२१;३.२६;१०.२;
 १६.५;२१
 आदित्यमण्डलवत् १३.१२.२७
 आदित्यस्थाली ७.१.२०;१६.२१
 आदित्या १०.१०.६-१२
 आदित्यष्टका ८.३८.३;४०.२३
 आ/दीप् १.३.२८;११.३२;४.५.३३;
 १०.३५; ५.१.५८; ६.१३.६३; ६४;
 १६.१७;७.१८.५५;८.५.२८; ४७.१२;
 १३ ३.५;११.१४;१६;१८

आदीप्त ५.२.२;६.१४.६
 आ/वृ १०.११.५;२१;१५.१६
 आद्रवण १४.५.११
 आद्रवत् ७.३.६०;६.२६;४२;१०.१४;
 २४;३५;१३.१३;२५;१४.३२;१५.७;
 ३४;५०;१७.१६; ८.४७.५;६.३.१०;
 ७.६५;१२.३.२३;२६;३०
 आ/द्गु १०.५.६;१४.४.२६
 आघवनीय ७.७.५;२१;८.१५
 आ/घा १.२.२३; ४.३४; ५.१७;
 ७.४५; ११.३८; १२.२; १३.४५;
 १६.१४;१८.११;१६.३; ४;१०;२.८.
 ३०;६.२१;२२;२६;४५;११.१०;१६;
 १२.५६; ५८; १००; १०३; ३.४.७;
 १०.१७;१२.१३;१६.२७; ४.२.२६;
 ३.४३;५.५८;७.४६;११.१७;१२.२१;
 १३.४४;१४.६७; १७.१८;१८.२५;
 ५.३.६;८.१५;२३-२४; ७४;६.३;२२;
 २३;६४;१०.२८;६.१.३०;५२;३.११;
 ५.२३;६.६४;१०.१८; ४३;११ १०;
 १२.१६;२०.१७;३५;२१.२;२३.२६;
 २६.२४; २७.७; ७.२.१२; ६.३४;
 २०.४०;८.६ २५; ६३; ६.४०;४१;
 १०.१६;११.२.६;१२.४;७; २३;२५;
 २६;३१;१३.६;१४.३;४२.३; ४५.३;
 ४७.२१; ४६.१; १०.१.१५;६.३३;
 १२.७; ११.२५.१६; १६. ३६;१३.
 १.१०;६.१४; १०.१३;२३;३०-३३;
 ११.६-८;१०;११;१२.१६;१४.५.३२
 आघान १.१८.१०
 आघास्यमान १.१.१

आधीतयजुस् ६.२.२३; ८.१०.८; ९;

११.६.१८

आधीयमान ३.७.२१; २४

आ√घू ११.१६.६-११

आनयत २.३.२१; २४

आनयन १.२.३

आनायरज्जु ११.१.४४

आनि√रुध् ११.६.१; १४

आ√नी १.२.३; ३.३०; १२.१३; २.२.

१३; ३.३२; ५.१; ६.१६; ४०; ४१; ५०;

१२.८३; ८५; ४.२.४; ४.७; २५; ५.४५;

७.५६; ५.२.३६; ६.१०; ११; ६.११;

१०.१६; ६.६.४; १५.१४; २१; १६.१२;

७.३.२; १५; १८; ३२; ४.१७; २३; २६;

५.१६; ३६; ५६; १३.१२; १५.४८;

१६.६; २२.६; २३.१८; ८.४.१६; ५.१;

१५.१२; १४; २१.६; १०; ६.७.३२;

१०.१.१६; ५.११; ७.५२; ११.४.१०;

५.३४; ३६; ४४; १२.१४; १५.५३;

१६.४२; २०.१६; २१.२; २५.३३;

२६.२६; ३४; ४१; १२.१.१५; १३.२.६;

६.४; ८.२६; ६.३; १०.२७; १२.२०;

२८; १३.१.३; ५; ७; ६

आनुमतप्रतिवल्क १०.३.६३

आनु√सञ्ज् १४.५.३

आन्त्रगुदा १३.१२.१६

√आप् १ २०.१७; ३.२.२५; ६.१६.

२६; ११.२४.४०; १४.४.१६

आपिश्मन्नास ११.२१.६

आ√पृ ४.१.११

आप्तसंहार ११.१३.३५

आप्ति ८.५१.६०; ११.१२.३०;

२३.१२; १६; २६.१८

आप्यायनकाल १०.३.८२

आ√प्यै २.१२.७६; ३.६.११;

४.४.२०; १२.३५; १८.३६; ५.६.१२;

१७; ६.२.२५; १०.४८; ११.१४; १६;

१२.४५; ७.५.२२; ३६; ५३; ५४;

१२.२०; १३.४४; १७.३७; २०.४७;

२२.४६; ८.१०.१०; ११.१२.४२;

१६.७; ८; २५.३८

आप्र√च्यु ७.१४.१२

आप्रतीक्ष् (आप्रति + √ईक्ष्) ४.१६.

२५; ५.६.६

आ√प्री ११.१८.१४-१६

आप्री ३.११.५; ८.७.२१; ११.१८.१२;

१५; १६; २४.२५

आवधान ८.८.१७

आभुव (आहुति) ११.२७.१४

आ√मन् ३.१.२१; ४.१६.३; १०.७.

८; १७; ११.४.१७

आमात्य १.१.११; ४.७; ७.२३.१५;

१०.२.४८

आमावास्य ३.११.२; ८.४१.२५;

१०.१.६८

आमिक्षा ४.२.१; ५.३७; ४४; ६५; ७.६;

६.८.२०; ८.५१.५७; १०.६.३६; १०.३

आ√यत् ८.१४.१६; २४; २१.२; ५;

२२.१०; १३; २५.१; ६; १८; २६.१; ३;

१२; २७.१; २६.१; ८; १५; २१; २७;

२६; ३०.१; ३२.१; ८; १०; १६; ३३.१;

३७.१; ७; ३६.१; ८; १५; २३; २६; ४०.१;

१६;२३;२६;३६;४३.५०;५७;६४;६६;	आर्तुहा ३.२.४१
७३;८१;८७; १०५;४१.७; १४;१६;	आर्ति ३.२.२५;२७;२८;६.६.१३
१६;२०-२५;६.७.२६	आर्त्तो १०.६.२३;११.१६.४
आयत् ३.५.२	आर्द्र ५.१०.१३
आयतन १.२२.२३;२४;६.७.५७;	आर्द्रा ८.४१.२०
१०.११.८;१५.२५;१४.५.३०	आर्भव पवमान १०.१५.२४;
आयत्त ७.२०.२८;१३.१.३	११.१२.२६
आयन्ती २.३.३;४.१.४८;५.१२;	आयंवर्णा ११.२०.१६
६.३१	आय्येय १.२.१८;११.१३;४.१३;३६;
आयस ६.२.१	६.१२.३०
आ/या ८.४१.१७;१०.६.२१;	आ/लभ् ८.६.७३;७.१;१०.१०.६;
११ १२.२८;१३.१२.१;४;५;७-१५;	११.३;४;१४.१३;११.१.३७;२.४;
१७-२२;२४	१५.४०;२३.१६;२७.१;४;१७;३३;
आयुष्मत् १.२०.२७	१४.४.४४
आयुष्य १.२०.२६;८.३८.३;४०.६४	आ/निष् ११.४.३
आयुष्या (इष्टि) ११.३.१६;४.१	आ/वप् २.२.१०;४.२४;५.१६;
आयुस् ३.२.२७;६.६.६;१३	६.४८;१२.७४;१६.१४;२२;२३;
आरण्य ११.८.२८;१५.४६;१७.६;८;	६.६.४;७.३;७.२२.५;६;१४.३.१४
१८.२६; २.६;२५	आवपत् २.५.२७;६.६.३;७.२२.५
आ/रम् १४.५.३२	आवपन ८.४१.४
आरम्भ १.१०.१	आवसथ ११.१५.३
आरम्भणीया (इष्टि) १.१०.२८;२६;	आवसथीय १.४.२६;३.१.३४;५.२;
४.१.१८;१६;४७;१०.१.५६	८.१२.८;१३.१
आरुणि ३.६.११	आवाहयत् १.७.१०;४.२.३;६.१२
आ/रुष् १४.४.२;५;७;६	आ/विद् १०.५.५०
आ/रुह् ६.५.२१;७.३५.४५;८.१२;	आ/विष् ११.१७.२३
६.११;१०.६.४५	आ/वृत् १.३.४६;४६;१२.२५;२८;
आरोहण ११.६.११;८.११	२.२.२;६.४;१५;८.११.१८;१२.१८;
आर्क्षकायण ३.६.१०	२३.५;६.५.६;६.८;११.५.७;१३.८;
आच्छ (आ+√आच्छ) ३.२.२७;	१५.५१;१६.२१;१२.२.२१;३.८
६.६.१३	आवृत् ३.१०.२१

आवृता ३.४.२२; ६.१३.६१; ११.२७.४	आश्वत्थी ८.१०.१; ११.३
आ√वे १०.१६.३०-३२	आश्वत्थीदुम्बर १.१.३
आ√वेष्ट २.१.३१	आश्ववाल ६.१०.१३; २१; १२.१६;
आवेष्टयमान ६.६.५	२०.२०
आ√वज् १.४.२३; ४.१६.२५;	आश्वमेधिक ११ १२.२३; १६.१०
५.६.६; ८.४६.८; १४.४.३२	आश्विन ७.६.६; ७.३१; ८.६;
आशय ३.१२.५; ४.३.३५; ७.३४;	१०.१.७३; ३.३८; १०.११.२; १२.२६;
१८.१७	११.१२.२०; १५.२०; २६.७; ८; २७.१७;
आशापाल ८.४६.२१; २३; ४७.६	१२.१.२६; ४.८
आ√शास् १.६.१३; ६.१७; १५.७;	आश्विनग्रह ७.१०.१५
१६.२६; २०.६; १४; २३.२१; ३.८.१५;	आश्विनपात्र ७.१.१३; १२.१२
१०.८; १४.५.२	आश्विनी ८.२८.१४
आशित ६.१.७	√आस् १.११.३१; २.२.२३; ३.१५;
आशित् ७.१५.५; २२; १६.२	३ १.२२; ४.११; ६.११; १५.५; ६.८;
आशित् १.६.१३; १६.२६; २०.६; १४;	११; १२; १६; २०; २१; १६.४; ५.६.२;
२८; २६	६.३.२४; ५.२५; ८.३; २६.१०;
आशीपेदा ६.१५.३३	७.२.३१; ६.८.५; ११.१.३४; १७.२२
आश्रावण ७.१३.२६	आ√सज् ४.१६.२४; ६.५.१४
आश्रावित ७.१७.२६	आ√सद् २.६.६; ४२; ११.३६;
आ√श्रू १.२२.१४; २.१०.१६; २१;	३.६.१४; ४.३.४८; ६.५; ४५; ७.५२;
२६; ३८; ४२; ७६; ११.४५; १२.७;	६.३८; ६.६.०; ६; १४.१५; २०.२५;
४.१४.६; १८; ३०; ४२; ५५; ५.४.२५;	८.४.७; ८.२३; १३.३; ४८.१७; ६.४.१८;
३१; ५.२५; ६.११.२०; १२.५०;	११.७.१३; १४.२.३६
७.८.२५; ११.१३; २६; ३१; ३६; ४१;	आसन्दी ६.१०.४; ७; ६; १०; ८.१०.१;
४६; १४.३४; १७.१७; १६.२८; २०.४;	११.७; ६.१.२; ७.४४; ८.६; १०; १५;
४२; ८.७.१७; ६.७.७२; १०.१०.१२;	१०.६ ४३; १३.१०.३६.११.५; ६; ११;
१३.८; २२.४; ११.२७.३; ७; १३.६.१७;	११.३५; १२.२६
आश्लेषा ८.४१.२०	आमन्त ३.३.२२; ४.२०; २४; ७.२०;
आश्वत्थ ७.१.१६; १०.२.५; ३.३१;	४.२.१५; ५.५४; ११.१३; १७.१४;
५३; १०.५.२०; ६.२.३; ११.१.६;	७.३.३; ६.१.२६; ६.१०; १४.१६;
६ १; १४	२०.१३; ७.२.७; ८.४.८; १३.४;
	१०.६.३६; १२.३

आसवितृ ११.७.१७;३७

आसाद्यमान ३.१५.६

आसीन १.३.२३;४२;५६; ३.६.७;

७.१८.५८;८.११.१०; १२.१०;२०:

६.८.१६;१६;१०.७.४७;१४.२१

आ√सृप् ६.२.३०;८.१०.१२

आसेचन ११.२.४२;३.५

आस्कन्त ८.६.३४;७.१;१३.१;१६.२६;
१७.१

आस्ताव ६.२४.४;७.७.१२;१३;६.४;

११.११.४२;१२.३

आस्तीर्णा ६.७.४४

आ√स्तृ ६.२.२७;६.८;७.२०.३८;

८.१०.११;५०.६; ६.७.२३;८.११;

१०.६.४४;१३.१.१५

आ√स्था ६.५.२०; १०.६.१५;

११.१६.१३;१५

आस्पृष्ट ६.२८.१६;२०;७.१.१०-१२;

८.१७.३;५;२१.३६;२२.१;२५.३;११;

२०;२६.१४;२८.१७; ३०.२;३१.१४;

१५;१८;३२.११;१७; ३३.२; ३४.८;

३६.२;४;८;१२;१६; ३७.८;३८.६;

३६.६; १६; ४०.३०; ७४;८८;६०;

६३;४३.६;१३.१२.१;४;५; ७-११;

१३;१५;१७-२०;२४

आ√हृन् ११.१६.१४;१४.१.१;४

आहनन १४.१.२

आहरत् २.४.५; ४.१.१८; ५.११;

६.४.८;१०.३.१०२;१३.८.२४;

आहवनीय १.१.१५; ३.३.१;५४;४.१;

१;१२;११; ११;१७; २०; २७;११;

५.६;८; ११;१४;१५; ६.३;८; १०;

६.१;१५;१०.४;५; ७;२४;२५;२७;

३१;११.२०;१२.१५; २१;२६;१५.१;

१६.२८;२६;३२; १६.६;२४;२०.६;

१०;१५;२२.११;२.१.१;३५;२.२४;

३८;४०.३०;७.५;८.३३;३७;१०.२३;

११.२७;१२.८३;३.१ ३;१५;२२;४६;

२.६;१६;२४;३५;३.११;१४; १७;१६;

२३;२६;२६;३२;३५;३८;४३;११.४;

१४.११; १५.१६; १६.२७; ४.२.३;

५.२३;३६;८.३६;४२;१०.२६;११.३;

१५.२१;४८;१६.२६;१७.३;५.१.३;

२७;३.३५; ४.३०;५.१८;७.८-१०;

८.२७;४६;६.२८;१०.२;६;२१.२५;

६.१.१६; १३.१०; १४.२४;१५.६;

२०.३३;२१.१.२; २६.५;२८.८;१२;

७.२.२६;३४;३.२३;८.१३; १८;६.११;

१०.४२; ११.२;४; ११;१३.१३;२०.

२७;२१.४२;२२.४६;२३.६; १३;२३;

८.१.३३;४.१५; १०.४;१४;११.७;

१३.१४;१५.२६;१६.५;५०.६;६.१.८;

४.४;६.६;७.२३;४४;८.४;१०;१०.२.

५;४८;५.५१;६.४३;११.१०; १२;१६;

१४.२२;११.२.६;४.३;६;४.१६;६.६;

११.३६;१२.३०;३२; १४.१८;२१.१६;

२०;२२.१०;१५;२३.१६; १८;२४.३४;

३५; २६.४; १८; २०; १२.१.११;

१३.१.२.७;८; ३.२४;४.१३;१६;६.

१०; १०.६; ३६;११.३;५;१४.१.६;

२.३२;४.१४;५.४२

आहिताग्नि १४.५.१८-२०;२२;२३;

२६; ४१
 आश्रीतक १४.२.१७
 आहुत ११.५.४३
 आहुति १.१.१६; ४.३४; ५.३; ४; ५.५१;
 ८.१६; २६; १०.३७; ११.३६; १२.८;
 १३.५१; १४.४०; १६.१७; १६; २.२.
 १७; १०.७८; १२.५५; ३.१२.२१;
 ४.१.४५; ४.२; ७.५४; १०.२५; १२.२८;
 १८.३२; ५.१.२४; ६.६३; १०.१६;
 ६.१.१८; ५६; ६.५६; १०.४७; १३.७;
 ५८; ७.३.५; ८.५०; ६१; १३.२३;
 २२.३६; ८.२१ १०; २७.१८; ३०.१६;
 ४४.७; ४६.२१; २३; ४७.६; ५०.१८;
 ६.७.७७; ६.१२; १४; १८.१०.१५; २३;
 १३.१६; ११.२.१४; ५.४८; ७.४२;
 १८.४१; २६.४४; १३.१०.१४; १५; १७
 आहुतिषाह १.३.२६; १२.८; ५.२.३०
 आ/ह १.१.१०; ११; २.२.७;
 ३.१६; २०; २४; ४.१; ६.४१; ११.३२;
 १२.६; ८३; ३.१.६; ४.४; १३; ५.१६;
 २१; ६.२०; २१; ४.२.२७; ६.४; ७.३२;
 ४४; ६.३७; ११.२५; १३.१६; १७; १६;
 २७; १७.२६; ५.१.१६; ४.१५; ७.२४;
 ८.३२; ६.२८; ६.४.४; ८.४८; १८.२०;
 १६.६; २०.३६; २१.३; २७.८; २८.१८;
 २२; २४; ७.३.३०; १६.३६; २०.३५;
 ८.५.२८; ११.२०; १२.७; २०; १७ १८;
 १८.७; ३६.३१; ४६.१२; ६.४.३;
 १०.२.५०-५४; ३.८२; ६.२५; ८.३३;
 १३ ११; ११.१.१७; ४.१४; ५.१४; १६;
 ६.२; १२; १५; १६.२७-२६; १२.२.३४;
 ३.१६; ४.१७; २५; ३२; १३.३.३; ४.१८;

२७; २६; ३१; ११.५; ६; १४.४.३५; ५.३
 आहुत ७.५.६२
 आह ११.२६.१; १४.६
 आह्निमाण ३.८.२
 आ/ह १.२.७; ११.७; ६.६.२२;
 ८.५.३८; १३.३.११
 आ/ह १.७.१०; २.२.३६; २.२.३३;
 ६.१२; १२.५.५; १३.८.७

इ

१/इ १.१४.४७-४६; २.२.३८; ४.५;
 ५.११; ७.५; १२.६७; ३.१०.११; १५.७;
 ६.१३; ४.१.१८; ५.१.५७; ५.२४;
 ६.१४.२६; ८.१२.३२; ४८.२१;
 ६.२.१५; ७.४०; ६.१३; १०.३.१०१;
 ११.४.२३; ८.५; १६.१८; २७; १८.३७;
 १६.३; २६.३६; १२.१.६; १४.१.११;
 १३; ३४; ३५; २.२२; ५.१६; २०; २३;
 २६; ३७; ४०; ४८
 इक्षुशलाका ४.१३.२; ११; १३.२८;
 १४.५०; ६२
 इजान २.४.१७; २०
 इडा १.७.४४; ४५; १३.४४; ४५;
 २.११.१०; १२.५६; ५.८; ३.१.१०;
 ८.२; १२.१३; ४.३.४२; ४३; ७.४२; ४४;
 ४६; ६.७०; ७१; १२.२०; २१; १४.६६;
 ६७; १८.२४; २५; ५.८.२३; २४; ६.२२;
 २४; ६४; ६.१.५१; ५२; ६.६०; ६४;
 १०.४२; ४३; २७.७; ७.११.५५; १२.१;
 २२.४२; ८.६.६२; ६३; ७.२५; ६.४०;
 ४१; ५.१.३५; ५८; ५६; ६.२.८; ६.४.३७;
 ७.६०; १०.३.८८; ८६; ६.४२; १५.२७;

११.११.३१;२५.५;१४; ३६;२७.१२;	इन्द्रासोमीय १०.२.२६
२५;१२.४५;१.४.३.५	इन्द्रिय ६.६.६
इडावन्त ७.१७.१५;१०.६.४३;१३.३४;	इन्द्रियकाम १.१.१०
३५;११.११.५	इन्द्रोजस ८.३४.६;३७.७
इडापात्र २.१२.८३; ४.१४.७५;	√इष् १.१.११;१६; २.२५;११.४;
५.८.४७;६८	२७;१०.२.५४
इत्यम् ३.६.१०;१४.३.३	इरिण ८.१५.२०;२३;१०.१.११;१३;
इत्थमित्थम् ११.२१.६	२.१२;१४
इत्थात् ११.५.१२	√इष् ६.८.६;७.२०.११;१४.१.१०;
इष्म १.३.२८;३२;१२.१०;११;१६;	१४
२.१.१;६.२;१२.३४;३.७.२१;२२;	इष् ७.२.२६;१०.६.३४
२४;४.१.३५;५.२;२३; १३.१८;३३;	इषीक ४.५.४३
५.१.५८;२.२;७;६.१०.२८; १३.६३;	इषु ८.४५.२;४६.१;१०.६.१२
६४;१४.४;२३;२५;१६.१७;२७;	इषुजित ११.१.१६
२८.२७;७.२.२८;२०.१०;	इषुवि ११.१६.५
८.४७.१२;२३;४८.८;१०.१.६२;	इषुयमन ११.१६.१०
६५;२.५;३.३;१०;१७;२४;२८;३१;	इष्ट ३.४.२२;११.१७;१०.३.७२;
३४;३७;४०;४३;४६;५७;१०.११.१६	७३;११.६.१५
इष्मसन्नहन २.१०.८;२१;११.४२	इष्टका ८.१४.१६;१६.२१;४०.१०४;
इष्मावहिस् ४.२.१३;५.५२;११.११;	४५.४;१६;५१.४;१०; १६;१८;२०;
१७.१२; ५.२.४४; ३.१; ६.१.२४;	२४;२६;११.८.२१
६.१२;१०.१७;१२.१४;१४.१६;१७;	इष्टकोपकाश ८.२७.१०;४२.१३;१४
२०.११;७.२.५२;२२.५१;८.४८.१८;	इष्टमिष्टम् ३.७.२६;८.११;६.७
१६;१०.१२.१	इष्टि १.१०.२८;३६;१४.२०;२३;३२;
इन्द्रतनू ८.२८.१४;३०.१	३५;४२;४५; ३.४.२२;२३; ७.३०;
इन्द्रतुरीय १०.१.८४;३.७०	६.१०;१२.२७; १४.१२; ४.६.१४;
इन्द्राग्नि ५.७.२१	३०;१०.२७;१६.३७; ५.१.१८; २६;
इन्द्राणस ११.८.६;१३.८;१४;१५.१	२७;८.१.१३;२४;६.१;३; १०.१.२१
इन्द्रावरुण १२.२.११	२५;२६;३३;३७;४१; ४५;४७; ४६;
इन्द्राविष्णु १२.२.११	५२;५६;२.३;१०;२३;२७; ३१;३५;
इन्द्राबृहस्पति १२.२.११	
वाश्री—३१	

३६; ४३; ३.६; १३; १६; ४८; ५६;	११.२२.३; ४; २७.३; ७; १३.८.७
१०.८.७; १२; २३; २७; १०.७; २५;	उच्चैस्तर ६.१०.४
३२; ३६; १३; ३७; ४१; ११.८.३;	उच्छिद् (उत् + √च्छिद्) १.२.५;
६.१७; ११.२६; १३.१६	११.८
दृष्टिकल्पित ८.१.१५	उच्छिष् (उत् + √शिष्) १.८.४७;
ई	४.४.१४; ६.४३; ७.५६; ६३; ५.२.१३;
√ईक्ष् ३.७.२२; १६.१०; ७.६.१८;	६.४.४१; १४.६; २१; ७.१२.१६;
८.५.३६; १३.३.८; १४.१.२६-३१	१३.४३; ८.१६.१३; १०.३.७४;
ईक्षमाण ८.१५.११; १३.१०.१२	११.१०.६; १८.३६; १३.६.४; ११.३८;
ईम् १.३.४६; १२.२५; ८.२.१२;	१३.२३
१६.२०; ११.१६.२०	उच्छेषण ८.५.१.६५; १०.१३.१६
ईश्वर ११.२०.२१; २३	उच्छि (उत् + √शि) ५.३.३२;
उ	६.१६.२३; १०.१२.२६; ११.११.२४;
उक्थ ७.१५.४१; १६.२०; ६.७.६१;	१३.४; ६; १५.२३; २७.४; १७
६२; ७०; १०.१५.२८; २६	उच्छिद्यमाण ३.१५.१०
उक्थपशु १२.१.३०	उज्जिति ३.८.१३
उक्थप्रीति ११.५.१३	उज्ज्वल् (उत् + √ज्वल्) १३.७.२३
उक्थ्य ३.१६.३२; ७.२.३२; ३.२४;	उत्तीक १३.१.२; २.४
८.१०; १६.३; ८.५.१.६४; ६.३.१२;	उत्कर १.१३.४६; २.१.१७; ३५;
१०.५.६; २३; ७.६७; ११.१४.१८;	४.१०; ७.१०; १५; १७; १६; २१; २३;
१५.१५; २२.२६; २५.२८; १२.१.२४;	२५; ८.३; २५; ३८; ६.६; ११.३१; ३८;
२.२५; ३.१२; ४.६	३.१२.१७; १३.४; १५.१६; ५.५.२४;
उक्थ्यस्थाली ७.१.१८; ६.२६; १५.३५	६.११; ७.६; १०.१२; ६.१३.२७;
उक्तन् १०.११.२	१६.३; ७.३.३; ६.२; २१.४; २३.६;
उक्ता ८.५.१०; १८; २३; २८; ३०; ४५;	८.६.६७; २७.१५; ३०.१३; ३३.१०;
१०.१; १४; ११.८; १५.१२; १५; १६;	३७.१५; ४०.१०८; ६.६.३
१६.२; २३.११; २७.४; ११.७.१; २०	उत्√काश् ५.३.३५
उक्त्य ८.१३.१०; १२; १४.३.१०	उत्कुषी ८.८.१
उक्थर (उत् + √क्थ्) ६.८.३	उत्√क्रम् ३.१२.६८; ३.१०.१२;
उच्चैः ३.८.५; ६.३.२३; ६.२२;	५.८.३४; ३७; ४०; ८.२.१५; ३.१;
७.१६.४२.५०; १०.१०.१२;	८.१६; २०.१६

उत् \sqrt सुम् ६.१६.४
 उत् \sqrt खिद् ४.१६.११;१६;५.६.२६;
 ६.२४.१;११.२१.१३;१४;१७
 उत्तर्बाहिस् ११.२१.१८
 उत्तरनाभि ५.१.५७;२.१२.१५;
 ८.१६.१२;१३.११.३५;४१;४२
 उत्तरनिर्बाध ८.२०.२०
 उत्तरलोमन् २.५.१४;६.२१; ६.६.८;
 ८.३.१३;१६.१;५०.६;६.७.२३;
 १०.५.५१;११.२.४०;२३.२४;
 १३.११.१५;४०;१२.१२.२३
 उत्तरलोम्नी ६.१५.१६
 उत्तरवर्तनी ६.१५.१६
 उत्तरवेदि ३.१.४२;४६;५०; ४.५.२;
 २४;३२;६.६;४५;४७; ७.१६; ३०;
 ३२;३३;४२;४४; १०.३४; ५.१.६०;
 २.१;१०;१३;३२;६.१३.३५;३६;६५;
 १४.१;३६;२०.३७; ७.११.२;५;
 २०.१६;८.१.२५; १३.१६; १६.१;
 १७.१६;१६.२;१०.११.१४;१६;
 १३.१.३; १४;११.४
 उत्तरलक्ष्म ८.२२.७
 उत्तरसिच् ४.८.३२
 उत्तराधार २.१०.१६
 उत्तान २.५.८;१२.१.५.३.२४;४.१२
 उत्ताना ५.६.५१;६४
 उत्तिष्ठत् १.१६.२६;२.१०.१६;
 ४.७.६०;५.२.३१;६.४;६.५.२८;६.१;
 ८०;७.१;२७.३;७.२.३६;३.१;
 १८.७६;८.६.४५;११.१२.१६;
 १५.१६;२३.१०;१३.५.१२;१०.३५

उत्तुष २.५.२१
 उत्थान ६.१.६
 उत्थिताहुति १४.५.४१;४३
 उत् \sqrt पत् १४.२.२८
 उत्परे (उत्परा + \sqrt इ) १.४.२१;
 २.१.८;४.१.४;८; ५.४;८; १६.३;
 ५.१०.११; ७.२०.१७; २३.३; ५;
 ८.१५.२१;१०.१.१२;२.१३
 ११.१११
 उत् \sqrt पिच् ६.२.३८;३.१८;५.२४
 उत् \sqrt पिष् ११.२५.६;१५
 उत् \sqrt पू १.१०.४; २.५.३;३.२.३५;
 ६.२६;३१;३२;१६.२७; ५.१.३;
 ६.२०.४१;२१.१;८.४७.१३;
 १०.५१.६;११.२.११;५.३६;१३.१.७
 उत्प्र \sqrt दा ७.११.३१.३६;४२;४६
 उत्प्रयच्छत् ११.२५.३४
 उत्प्र \sqrt यम् ११.२०.३४
 उत् \sqrt सद् ३.४.२४
 उत्सन्न ३.१.२३
 उत्सर्ग ६.८.७
 उत् \sqrt सृज् १.१२.२७;३७;३६;
 ५.३.४६;६.१५.३०; २१.७;८.४.१७;
 ६.३६;७.२४;८.२०;६.५६; १६.१६;
 २४.२;६;६;१२;१५;३०.१२;४०.१२;
 ४६.२२;५०.२६;११.२७.५;१३.७.२८;
 उत्सृजत् १०.१४.२२
 उत् \sqrt सृप् २.६.१७;४.५.५७;११.१६;
 ६.५.११;७.६.६;१०.१२.६
 उत् \sqrt सो ८.५.१०
 उत् \sqrt स्था २.४.२८;१०.३७;४१;५४

७६;४.१३.३६;६.८.१६;६.५;७.३.२८;	उदस् (उद् + √अस्) २.८.२४;
५.६७;८.११.१४;१२.१४;११.५.४२;	११ ४३;३.६.३४;१६.११;११.७.२५;
२०.२४;१३.१.१३;२.६;७.२;१४;	२६
१४.५.२८; ३५	उदा √दा १०.७.६३
उदक १४.२.२४	उदा √नी ६.१६.१६;७.३.१०;
उदकुम्भ २.२.६;४०;४.१३.१६;१६;	११.५.२०;११.४०;१२.४१; १६.२६;
२०;६.१.६४;२.१;५.६; ८.१५;८.१.२;	१६.२;३२;२१.४;६;२५.३७
२७;३.२२;४४.२;४६.४;१०.८.६;११;	उदा √ह ४.१३ २६;१६.१२
१६;१८;२०;२२;१०.२६; १३.११.१;	उदि (उद् + √इ) ७.१.२;१०.७.६४
३;३७;१३.२२	उदिङ्ग (उद् + √इङ्ग) २.५.४
उदगावृत्त १.१६.२५;१८.१८;२.५.२३;	उदित १.३.३२;१२.१६;३.३.५;
८.२५;३८;११.३१;५.७.१०;८.८.२४;	६.३.२५;७.५.६०;११.७.२०;१५.४
२४.११;६.४.४;१३.४.३७	उदीक्ष् (उद् + √ईक्ष्) २.१२.१२;
उदङ्मुख ५.३.२६	१३.६.२
उदम्बत् ४.१.५२;५.१६	उदीची ६.५.११;८.१४.२१;१६.१३;
उदपात्र १.४.२१; ७.४६; १३.४६;	१६;१७.१०;२६.२;२२.११;१५;
२.२.१५;१६;३०;३.६.४;१७;२२;	२६.२८;३२.६;३५.२;३७.२;६;४०.४
१२.१७;४.१४.७६;१५.२५; १६.२;	६५;१०६;४१.१५
२४;५.१.३३;३.३८;७.५;१०.११;१२;	उदीचीन ५.६.११;६.१७.७;८.१८.१७
६.७.२२;१०.१०;१६.२७;२३.३;२०;	२१.१३
८.६.६७;८.१;१३.६;१४.८; १५.२०;	उदीचीनश्रीव २.१.२६;६.३.१६
१६ १; १६; १७.८; १५; ४४.८;	उदीचीनदश ६.८.२
४५.२;१०.१.१२;२.१३; १३.१३.१६	उदीचीनपाद ५.५.२७
उदयनीय ३.१६.२०;७.२१.४५;	उदीचीनवंश ११.१ ३२
२२.४८;११.२७.१;१४.५.१५	उदीचीनसंस्थ ११.१८.५६
उदर १३.१२.१५	उदीचीनाग्र ७.५.३;६.३६; ७.१३;
उदवसानीय ३.१६.२१	८.४१;६.२७;१३.७.६
उदव √सो ५.१०.१;१६;१०.८.३;	उदुम्बर १०.५.४८
११.११;११.२.४;२७.१६;२७;	उदूह् (उद् + √ऊह्) २.६.६;१२.३;
१४.५.४५;४६	६.८.१३;८.१५.३३;११.११.४.
उदधिवत् १४.३.१३	उदूह ११.१.४१;४२;४.१४;५.१४;२०

उदे (उदा + √इ) १०.७.६४;	उद्धृत १.१५.१; ३.२.३५
११.२६.५२; १४.५.३६; ५०	उद्दिष्ट्यमाण १.२३.२
उदोह् (उदा + √ऊह्) १३.४.७	उद्√बृहद् ६.६.२८
उद्गात् ३.१५.२२; ६.१६.२२;	उद्बृहत् ७.२०.४१
७.५.५८; ७.८; ५२; १४.१६; १८.५२;	उद्√ब्रू १०.७.३४
४६.११; ६.७.३८; १०.६.३; ७.१४;	उद्यत् १.३.३१; १२.१४; २.१२.१२;
६.२०; ४.१८; १६; ११.३.३; १३;	४.६.१; १०.१६; ७.५.५६;
५.४; १२.४; ६; १६; १८;	११.१४.३१; ३२; १६.६; १३.६.२
उद्गीथ ११ १२.११	उद्यम् (उद् + √यम्) १.३.३२;
उद्√ग्रह् २.१२.१; ४.६.१६; ५.२.२१;	१२.१६; १६.१३; २.१.३३; ५.२.७;
६.७.४; ७.१४.६; १६.६; ७०.६.१४	६.१६.२७; ८.१३.२; ४७.२२; २३;
उद्ग्राभ्या १०.६.२५	१३.७.२४; ६.६
उद्दधान २.६.६	उद्यत् ८.४४.१०
उद्दालक ३.६.११	उद्√वद् २.५.२०; ६.१८.१६;
उद्दिष् (उद् + √दिष्) १.१६.२६	७.१५.१६; १४.१.१;
उद्द् (उद् + √द्) ११.१२.३	उद्√वप् २.५.२२; ६.१७.१८; २१;
उद्द्भुत ७.७.२०; १५.१६; १६.८	२४; २७; ८.५.३७; १३.३.१०
उद्यत् १.१.६; १२; १४; १५; १८; ३.४;	उद्√वस् २.४.४; ६.३८; ४०; ११.३१;
७; ३७; ७.२३.६; १०.८.२; ३	३.२.३५; ४.३.४७; ७.५०; ११.२४;
उद्यन् (उद् + √हन्) २.२.१४;	१२.२५; १७.२५; १८.२६; ५.८.७;
५.१०.१२; ६.१३.५४; १८.२१;	१०.१३; ६.१३.६२; २६.१७;
१०.७.२६; ११.१३	८.४७.११; १३.४.२४
(उद्√घा) ५; ६.४१;	उद्√वा १.२२.२३
६.८.३५; १५.६; ७.४.२; ८.८.१४;	उद्वात् १.२२.२२
१५.१.३; ५; २४.४; ७; १०; १३; १६;	उद्वाद्यमान ७.१५.२१
४६.३८; ३६; १०.१३.२४; १३.७.७	उद्वार १०.३.४५
उद्√घृ १.१.१२; २.६; ११.३; १२;	उद्वासयिष्यत् १३.११.१
२१; २०.२०; २२.२३; २४; २६;	उद्वास्यमान ३.५.१४
४.५.६५; ६.३३; ५.१.३३; ८.५.३६;	उद्√विज् ६.४.४४
४१; ८.१४; ६.६.१२; ११.२.४२; ४.३;	उद्ब्रजित १४.१.२५
१३.३.१२; १५	√उन्द् ६.२.२; ५.६

उन्नी (उत् + √नी) १.१६.४;१०;
 १८.६;४.८.३६; ७.३.६;७; २१.४०;
 १०.४.२;४;६;८; १०;१२; १४;१६;
 १८;२०;२२;२४;२६;२८;३०;३२
 उन्नीत १.५.२; ८.४७; ११.३४;
 १६.११;३४;१६.११; १२.३.४; २४;
 ४.३;२२;२६
 उन्नीति १.१६.१०;१८.६
 उन्नेत् ७.५.१६;२१;३६;३८;५६;
 ६.३१;७.२०;८.५६;१४.१५;१५.१३;
 १६.४५;२०.१;१०;११;२१.४०
 उन्मुच् (उत् + √मुच्) ८.११.१६;
 १२.१६;१४.१.८
 उन्मुज् (उत् + √मुज्) २.१.१६;
 ५.५.१३
 उप√कृष् १४.५.५
 उप√कृ ४.६.२;७.१७.३६;१८.१;
 ११.६.६;१२.१४;१६.३७;४२
 उप√क्लृप् १.३.२६;१२.१२;
 ३.११.१;४.५.३४;१०.३६;१५.५१;
 ६१;५.१.५६;६.१३.६३;६४;१६.१८;
 ७.१५.४;१०.१.१०;२.११
 उपक्लृप्त ४.४.२२;६.१.६३;५.६;
 ७.१०.३६;८.११.७; १८.१०;६.१.३;
 ७.४४;८.३;६;११.२.१;८.२५;६.२३;
 १०.१;१३.१३
 उप√क्षि १४.१.२५
 उप√गृह् २.१.१३;३२;१०.२५;
 ३.१०.१४;१३.५.७;७.२३;१०.१०;
 २८
 उप√मन्य् ६.८.४४

उपघात ११.२६.४४
 उपहमत् ५.६.११
 उप√घ्रा ८.२१.२०
 उप√चर् ७.७.२६
 उपचर ८.५.३६
 उपचार १३.३.८
 उपचारणतस् ६.६.२६
 उप√चि २.४.२५;३.१.२०
 उपजन ४.१०.३
 उप√जीव् ६.८.३०
 उप√तप् ४.१३.५
 उपताप १४.४.३६
 उपतिष्ठत् ४.४.८
 उपतिष्ठमान ६.१.७
 उप√तृद् ५.७.२;११.२५.६;१५
 उपदिशत् १.१५.७
 उपदीक्षा १४.५.३१
 उपदीक्षित १४.१.२६
 उप√घा २.३.१४;५.१५;६.५;७;६;
 ११;१२;१४;१७;२२; २४;५.८.३२;
 ८.६.६;१४.८;६;१६;२२;२३;१५.६;
 २४;१६.१६;२०;१७.२-५; १८.२;४;
 ५;८;६;१४-१६;१८;२०;१६.१६;२१;
 २०.५;६;१२; १६;२०; २२; २१.३;
 १६;२७;२६;३५;३६;२२.१;३-८;१२;
 १६;२३.५;६;६;११;२४.१;५;८;११;
 १४;२५.३;४;११;१३;२०; २२;३४;
 २६.४;६;११;१५;२०;२३; २७.३;४;
 १५;२८.४;१६;१७;१६; २१; २६.३;
 १०;१६; २२;३१;३३;३५;३०.४;७;
 ६;१३; ३१.६;८; १०;१३-१८;२ ७;

३२.३; १३; १७; १६; ३३.४; ८; १०;	५.२.२७; ६.१४.३; २०.५; ८.१५.२५;
३४.७; १०; १२; ३५.३; ७.११; १५; १६;	४८.११
२३; २७; ३६.४; ८; १२; १६; ३७.३; १०;	उपनि \sqrt वृत् ११.१३.३४
१४; १५; ३८.५; ६; ८; १०; ३६.३; ७; ६;	उपनिशान्त १.१६.३
११; १८; २४; ३२; ३६; ४०.१८; २५;	उपनिषद् २.८.२७; ६.५.१६
३१; ३८; ४५; ५२; ६८; ७५; ७६; ६०;	उपनिष् \sqrt क्रम् ५.६.११; ६.३.२५;
६३; ६६; १०३; १०४; १०७; १०८;	११.६.३; १२.२०; १५.२०; २६.८
४१.१; २; ६; २६; २७; २६; ४२.६; ८-१२;	उपनिहित ६.२१.५
४३.१; ६; ७; ८; १४; १६; ४४.२; ५१.४;	उप \sqrt नी १.२.२२; ११.२४; ६.१८.२
५; १०; ११; १६; १८; २०; २४; २६; २७;	उपन्यत् १०.६.१८
६.७.७; १०.२.७; ३.६६	उपकक्ष ६.५.६; ८; २२; ८.४६.१८
उपघान १०.३.६५	उपपरि \sqrt क्रम ५.६.४०; ७.१६.४०;
उपध्वस्त १०.३.३६; ८.१०	११.२१.१०; ११
उपनद्ध १०.३.८०; १२.१.१३	उपपरिक्रामत् ६.२१.६
उप \sqrt नह् १.१२.१०; ४.१.१३;	उपपात ११.२.१४
५.१.७; ६.८.१०; ८.४.२; १३.२.६;	उपप्र \sqrt युज् ११.६.१८; १३.१६
३.२३; १४.४.३३	उपप्र \sqrt वृत् ६.८.१५
उपनि \sqrt घा २.६.५३; ३.१.४८; ५०;	उपबर्हण ४.१३.२८
२.१७; १६; २१; ७.१.१६; २१; ६.४२;	उपबृंहण १३.११.६
१०.१४; २४; ३५; १३.२५; १७.१६;	उपभृत् १.७.१६; २.८.१४; ४५; ६.३३;
८.६.६७; ४०.८६; ६.४.३४; १०.५.६;	३४; ३७; १०.११; ३४; ३५; १२.२;
११.२५.३२	३.७.४; ७; ४.२.४४; ४७; ६.४२; ४६;
उपनि \sqrt नी २.२.४०; ८.२; ३.६.४;	११.४१; ४४; १३.२८; १७.४२; ४५;
१७; २२; ५.२.१३; ३.३८; ६.१.१३;	५.५.१०; ८.१२; ५६; ६०; ६२; ६.३१;
७.२०; १०.१०; १४.८.६; १६.२७;	६.१.४६; ६.२३; १०.३७; १२.१२; ४८;
८.१६.१६; १६.१३	१३.२; २६.२२; ७.६.३१; २२.१४;
उपनि \sqrt पत् ११.२०.२; १३.१२.२६	८.६.४५; ८.२६; ६.३.३७; ११.१८.२०;
उपनि \sqrt बन्ध् ६.१८.१७	२५.४; १२.५.१५
उपनिर् \sqrt ह् ६.१५.१४; २८.१६; २०;	उपमञ्जत् ११.२६.४७
१३.६.११	उपमञ्जित ११.२६.४७
उपनि \sqrt वप् १.१.१६; ३.५१;	

उप√मन्थ ४.१३.११; १४.३.१४-१७	उपरवसंसित ५.१.२८
उप√मुञ् ८.१४.७; १६.१५; २१.२५; २८.२; ५१.३; ६.८.५; १०.६.१०	उपरिक्रामत् ५.३.१८
उप√मृज् १.१६.२१; २३; १८.१४; १६	उपरिता ८.२६.११
उपयच्छत् ६.७.२०	उपरिष्ठात् ५.१.५५; ७.२३; २६; ६.१३.५४; १६.१३; ७.१०.३६; १६.७; १८.२५; ८.३.२१
उप√यज् ५.६.३६; ७.१६.४०; १२.४.४०	उपल २.४.१; ६.२४
उपयज् ६.७.८४	उपलिखित ५.३.१७
उप√यत् ११.१.१६	उप√लिम्प ११.२५.१६; ३६; २६.२६
उप√यम् २.६.३८; १२.७६; ५.२.८; ८.३४; ६.१६.२८; ७.१०.३६; १६.२२; ८.४७.२४; ५०.५; ६.४.७; १०; १३.६.७	उप√वज् २.१०.५; १३.७.१३
उपयमन १३.८.२१	उप√वप् २.५.२४
उपयमनी १.३.२६; ५२; १२ ११; ४.५.३४; १०.३६; ५.१.५६; २.८; २७; ६.१३.६३; ६४; १४.४; १६.१८; २८; २०.५; ८.४७.२४; ४८.११; १३.३.२३; ४.१८; ६.५; ७; १६; २१; १०.१३; १८; २६; ३०; ११.६; १२.१५	उप√वस् ११.११.३२; २५.३८; १२.१.८
उपयष्ट ५.६.२६; ३६; ३६; ६.२७.६; ७.१६.४०; ६.७.८३; १२.४.४०	उपवसथ १.१.७; १०.१; ११.३; २.१.१; ७; ३.४.२३; ११.११.८; १२.१.६
उपयाम ७.५.७६; ६.१; ६.१.१; ३.१; १०.११.२; १२.१७	उपवसथरूप १.१०.३
उपयामवत् ११.१५.८; १०	उपवाजिन् १०.१५.१८
उप√युज् ११.६.१८	उपवाज्यमान ३.७.२५
उपर १३.४.१८	उप√वात ८.५.२४; १३.२.२४
उपरव ३.१५.११; ६.१३.२८; ३१; ४१; १७.१३; १६; १६; ११.११.१६; १८; उपरवकाल ६.१३.४८; १६.५; १३.११.३०	उपवात ८.५.२६; १३.२.२६
	उप√विष् १.६.१५; १५.१; २.४.१०; ५.२३; ६.३६; ७.६; ८.३८; ६.२७; ३८; १२.३५; १०.५; ३.१.२१; ५४; २.२३; ६.१४; १०.२१; १२.२५; १३.७; ८; १५.१६; १६; १६.२; ४; १२; १३; ४.४.२४; ६.३२; ५२; ७.१७; १४.७; ५.२.३२; ६.२.२२; ३१; ५.१४; ८.४७; १४.१२; १६.२२; ७.६.२१; २२; ८.१.१६; ८.४२; ४६.१६; ४८.१५; ४६.१६; ५०.१०; ६.७.२४; ४६; ८.४; १०.५.५२; ६.४६; १२.३०; ११.२.११;

३.२;३;४.५;१८.४२;१६.१५;१७;
१६;२४;२१.६;२३.२६;१३.४.३६;
३७;७.२१;६.१४;१४.१.२१;

उपविशत् ७.७.१४

उपविष्टा ६.२८.१३

उपवीतिन् ११.१०.१

उप√वृत् ८.६.४८

उपवेक्ष्यत् ३.१३.५;७.६.१६

उपवेष्ट २.६.१;५४;३.१०.१३

उपव्यूष १.२.२७;११.३६

उपशय ७.१ १६;१५.३५;११.८.६;

१३.१३;१४.२;४;५;६;१२;१४;

१५.३१;१३.११.४५

उपशयी १.१३.३०

उप√श्रू ११.२१.५

उपसं√हृ ११.१५.३०

उपसं√हृ ११.८.१६

उपसं√ग्रह् २.१० ८;२१;११.४२;

१२.८०;४.४.२६;

५.६.२६;११.२५.१५;१२.२.१५;

१४.५.३

उप√सज् ५.६.६

उपसंचर ८.४६.११

उप√सद् १.७.४६;१३.४६;२.३.६;

७.१०;३.१२.१७;१६.२७;४.१३.१७;

१८;५.८.४६;६.२६;६.१४.१६;

२०.६;२७.६;८.८.२४;४८.१८;

६.६.१८;७.८.३;११.२१.१६;२०;

२४.३४;३५: १३.४.२५; ३२;६.८;

८.१३

उपसद् ३.१५.४; ६.१२.५५; ६६;

१३.६१;६.१.५; ६;६;१०.१.५;६.३;

८.१२; १४.२; ११.११.६; १२.१.५;

१३.११.३

उपसंनद्ध ११.१.४३

उपसं√नह् ६.७.३;११.३०; १२.६४

उपसमा√घा ४.१३.१२;१६.६;

१०.१.१३;२.१४;१०.११.१६

उपसम्√हृष्व

२.१३.६१;३.१०.४

उपसमूह् (उपसम् + √ऊह्) ६.८.८

उप√सिच् १.२.६;११.१२;३४;

४.६.३४;३५;५.८.५४;६२;६६;

८.५१.६५;११.२.४३

उप√सृज् ७.४.५;५.२;७;१०; १३;

१६;२१;२२;२४;२७;३०;३८;३६;

४१; ४४; ४७; ५०; ८.३.२; १०.

१४.२२

उपस्तम्भन ६.६.१४;२७;१८.१७;

७.१.१७;२२

उपस्तरणाभिधारण ४.६.४०;

११.२७.२६

उपस्तीर्ण ११.१३.१

उपस्तीर्णाभिधारित १.२.७;६.३८;

११.१०;१६;३.११.४४;४.२.२६;

३.२६;५.६५;७.२५;८.२३;६.३३;

१०.१०;११.२४;१२.७;१३.६;

१७.२५;१८.११;५.८.७; ६.२६.१७;

७.१८.४४;२१.३२;८.८.२३;

४६.१२;१३;२१;६.४.१६;

१०.३.२२;५.२७;६.४;६;१३.४.२४

उपस्तृणत् ११.१८.३७

उपस्तृणान् १.७.३४; ३५; ८.७; ११;
 १३.३३; ४०; ३.११.२८; ३२; ३६; ४०;
 १२.३.४.१.२३; २७; ३१; ३५; ३६;
 २.५०; ३.१; ५; ६; १३; १७; २१; २५;
 ३३; ६.५३; ७.१; ३; ८; २०; २६; ८.१५;
 ६.४; १६; ५१; ५६; १०.२०; ११.११;
 ४७; १२.१; ३; १४.१३; २५; ३७; ४६;
 १७ ४८; १८.१; ३; ७; १५; ५.८.८; ४७;
 ६.५०; ५७; ६.६.४१; ४८; २६.१७;
 ७.२१.२५; २२.३२; ३६; ८.४८; ५४;
 ६.१; ५; ६; १४; १६; २४

उप√स्तृ १.२.६; ११.६; २.५.१४;
 ६.२१; १०.४४; ५७; ८३; ११.१२;
 ४.४.२३; १५.३; ८; १३; ५.२.३७;
 ७.२१; १०.१८; ६.६.६०; १६.१०;
 २५.१; ७.६.२७; २२.४२; २३.१७;
 ६.४.१३; १०.५.५१; ११.२.४०; ४१;
 १८.३८; २२.१; ३; २३.२४;
 १३.११.४०

उपस्थ २.४.१०; ३.१३.७; १५.१२;
 ४.४.२४; ६.२.३१; १६.२३; ७.६.२१;
 ८.५०.१०; ६.७.२४; ४६; १०.२.५३;
 ५.५२; ६.४६; ११ २०.७; २३.२६
 उप√स्था १.३.२५; २७; ४०; ४६;
 ६१; ४.३; ६; ६; १०; २३; ५.५; १०; १२;
 १८; ६.३; ४; ११; ६.२; ४; ६; ७; १२.५;
 ६; ६; २३; ३२; १४.२६; १६.१२;
 १८.२; ३; १६.६; ७; १६; २०; २४; २५;
 २०.८; १३; २२; २३; २७; २६; ३०;
 २१.१; २२.६; ८; १५; २७; २८; २३.६;
 ११; १३; १५; २०-२२; २.२.२६; ३४;

४.४; ६.२; १०.६; १२.८६; ८८; ६२;
 ६४; ३.१.३; १८.२२; ३०; ५५.५७;
 २.४; १६; २५-२७; २६; ३२; ३.१५;
 १६; २०; २१; २७; ३३; ३६; ६.२०; २५;
 २७; १०.१; १३.५; ४.६.२५; ८.४१;
 १६.४; ५.२.२६; १०.६; १४; ६.२.२०;
 ८.४; ६.१०; १०.८; १२.२७; १८.२८;
 १६.२१; २०.२७; ७.२.२५; ४.३३;
 ७.२५; ६.२; ११; १६.१; २३.१;
 ८.२.१०; ८; ६.२४; १०.१५; ११.१;
 १३; १२.२.३; १३; २१; २७; २८;
 १३.१; ४; १३;

१४.१; ३; १५.२७.२६; २०.१५;
 २१.१; २७.१६; ३०.१७; ४४.१४; १५;
 ४६.१२; ५१.६१; ६.५.२५; १०.७.७;
 १३.३२; १४.२५; ११.३.१; ४.६;
 ११; १७.१०; १८.४०; २६.३५;
 ३६; १२.१.२६; २.३६; ३.१; ४.१;
 १३.३.६; २३; ४.३५; ५.६; ७.६; २६;
 ८.३; १३.१३; १४; १६; २६; १४.२.३२
 उपस्थान १.२३.१५; ७.१२.६; ११;
 ८.१६.२; २८.१४; ४१.४

उपस्थापयत् ६.७.६

उपस्थास्यमान १.१६.१; ३.२२

उपस्थित १.२२.१५

उप√स्पृष्ट १.१३.४४; १५.४;

२.१२.५; ५.१५; ३५; ६.२२; ८.५;
 १०.४४; ५०; ५७; ८३; १२.१५; १४.२;
 १३; १६; ४.३.४२; ७.४२; ५६; १२.२०;
 १४.६६; १८.२४; ५.१.१३; २.१५;
 ३.१३; ४.१२; ६.२६; ६.१.५१; ६.६०;

न.४;१०.४२;११.१४;१८;१२.४५;
 ४७;१७.३०;२०.२४;७.२.२४;२८;
 ७.३;८.२१;११.११;१८.७०;१६.५;
 २०.२६;२२.४२;५४;८.६.६२;
 १६.१५;६.२.१६;३.१०;७.६;६६;
 १०.५.१४;२२;१२.१४;१६;२६;
 ११.२३.१६;१३.५.१२;१०.५;१३;
 १४.१.१६
 उपस्पृष्ट ६.२८.२०
 उपहतकृष्णाजिन १४.४.१७
 उप√हन् ५.१.२६;८.३३;
 ६.१२.५५;११.२४.३०;१३.२.१
 उपहव ६.५.२५;७.२०.११;
 १४.१.१०;१४
 उपहित ३.५.१३;८.२१.६
 उप√हु ११.५.३६
 उपहृत १.७.४५;१३.४५;२.१२.५८;
 ३.१२.१३;४.३.४३;७.४६;६.७१;
 १२.२१;१४.६७;१८.२५;५.८.२४;
 ६.२४;६.१.५२;६.६४;१०.४३;
 ८.६.६३;६.४१;६.२.६;१०.३.८६
 उपहूयमान ३.८.४;५
 उपहोमीय ११.७.१६;१८;३४;३६;
 ३८
 उप√ह्वे ७.११.५२;१३.३७
 उपांशु २.१०.५०;३.८.४;६.३-२२;
 ८.१६;६.२२;७.७.३५;८.१;१८.४२;
 ५०;७३;८.४६.२०;५१.३४;६.२.७;
 १०.३.८७;१०.१२;११.११.२६;
 १४.२६;२२.३;४;२७.७;१०;२३;
 १२.१.१६;१३.८.८

उपांशुग्रहण ५.२.१;६.८.४;१२;
 ११.१६;१५.२०;२१.३;७.४.४
 उपांशुपात्र ७.१.८;१०;४.११;१५;
 २१;२७;१८.५६
 उपांशुयाज ३.७.३२
 उपांशुसवन ७.४.३;५.७४;८.३;
 १६.८;११.१२.२१;१२.१.१४
 उपांश्वन्तर्यामि ११.१४.३५;३६
 उपाकरण ७.७.१५;१५.१५;१६.६;
 ११.१५.४६;१२.३.६
 उपाकरणीय ५.४.२;६.३.१८;११.
 १५.३३;१२.१.३०
 उपा√कृ ५.४.३;६.४.६;२६;६.३.१८;
 २०;१०.१५.१४;१८;१६;११.७.१६;
 ३६;११.२४;३४;१२.२२;१४.७;
 १५.३३;४१;४३;४६;४८;५०;२६.२;
 १०;१२.१.६;३०;२.४;१६;१७;४.२३
 उपाकृत ३.१५.१६;१६.१४;११.१५.
 ४६;५३;१४.८;१४.१.१
 उपाञ्ज (उप + √अञ्ज्)
 ६.१५.१६;२६
 उपात्त १४.१.२३;३.७
 उपा√दा ११.१३.२८
 उपाधि√रुह् ११.२३.२६;२७;
 १४.२;८;१२
 उपानह् ८.१४.७;१६.१;१६.२;
 २१.२५;६.८.३;६.२;१०.६.१०
 उपाबाध ११.१.१
 उपायन ७.५.६
 उपा√यम् ११.६.२
 उपा√लम् १०.६.६६;६.२८;१५.३६

उपालम्भ्य १०.१४.१४; ११.२७.२	१६.१६; ७.२२.५०; ११.१४.३३;
उपाव $\sqrt{\text{रुह्}}$ ११.१४.३; ६; १३	१५.५४
उपाव $\sqrt{\text{सृज्}}$ १३.८.६	उपोष् (उप + $\sqrt{\text{उष्}}$) ४.१.१; ६;
उपाव $\sqrt{\text{हृ}}$ २.३.२; ७.२.२६; २२.५;	५.१०.३; ७.२३.१; १०.१.१
८.४.१६; ६.५ ५; १०.५.४१;	उपोह् (उप + $\sqrt{\text{ऊह्}}$) २.६.२३;
११.११.३४; १४.७; २५.२; १२.१.६	३.५.१६; २४; ४.६.७१; ५.६.२४;
उपा $\sqrt{\text{वृत्}}$ २ १२.६०; ३.१.१२; १४;	११.२०.४
४१; २.१२; १०.३; ६.२०.२८;	उभयतोमुख ७.१.१६
१२.१.२८	उभयलोहकवच ११.१०.१
उपास् (उप + $\sqrt{\text{अस्}}$) १.१.१४;	उभयसामा ७.१५.१०; १०.१४.१६
३.२३; ४२; ५६; १२.४; २१; ३०; १.८.२;	उरण ११.१५.३६
५.१.११; २.१५; ५.२७; ७.११; ६.१.१२;	उरुस्थान ११.८.८
७.१५; १५.१६; २४; ७.७.१३; १५.२४;	उलूखल २.४.१; २४; ५.११; १५; २४;
१६.२२; २३.२१; ८.३.५; ८.१६ १८;	८.१६.२; २३.११
६.३.४४; ४.५; १०.१४.२६; ११.२.३२;	उलूखलमुसल २.२.७; ५.६; १२.६२;
३३; ४१; ४.३२; १२.४; १८.३५; १६.	३.५.६; १०.६; ७.१५.४; १६
२७; २३.२५; २५.६; १२.२ २०; ३.७;	उल्मुक २.२.१५; ७.८; ४.१६.२;
१३.११.४	५.५.१८; २२; २३; ७.५.६.६.२५;
उपे (उप + $\sqrt{\text{इ}}$) १.८.४१; २.६.४३;	११.१८.२८
३.४.२; ५; १०; ११; १५; १०.२०; ४.४.	उल्मुकपाणि ५.५.१६; ६.३.४१;
३४; ६.४.३३; ७.५.४; ८; ६; १२; १५;	११.१८.२५
२६; २६; ४३; ४६; ४६; ५४; २१.६-८;	उल्मुकप्रथम ५.५.२४; ७.६; ६.३.४३
१२; १३; ८.१२.३४; ११.२७.५;	उल्लिख् (उत् + $\sqrt{\text{लिख्}}$) ११.२.६
१३.१०.३६; ११.२२; २३; २७; २८;	उवेक १०.३.१००
३२; ३३	उवेत् ५.४.१८
उपे (उपा + $\sqrt{\text{इ}}$) ५.७.८	उषासानक्त ८.७.२८
उपेप्स् (उप + $\sqrt{\text{ईप्स्}}$) ३.१.२६	उष्णिह् ८.६.३५; ४०.१०
उपोक्ष् (उप + $\sqrt{\text{उक्ष्}}$) ५.४.२०;	उष्णिहककुभ ८.६.३५
६.३.३५	उष्णीष ६.५.२; ६.१.२; ५.३;
उपोत् $\sqrt{\text{स्था}}$ १३.६.८	१०.५.३६; ११.१.३८
उपोद् $\sqrt{\text{यम्}}$ ५.२.४३; ६.१२.१३;	

ऊ

ऊढ ११.१४.३०
 ऊनातिरिक्त ११.१८.१४
 ऊढ ४.१६.१५; २०; ६.६.२; ७.१६.१०;
 ११.१६.१३; १६.१८
 ऊर्णापक्ष १०.१०.१५
 ऊर्णास्तुक ५.२.१; ६.५.२; ८.४४; ४५
 ऊर्ध्वग्रीव ६.६.१२
 ऊर्ध्वजु ४.४.१२
 ऊर्ध्वमुख ७.४.४
 ऊर्ध्वमूल ११.८.८
 ऊर्ध्वभि ८.५.१६
 ऊर्मि ११.५.१६; १६
 ऊर्म्या १०.४.५
 ऊष १.१.२; ८.१४.१३
 ऊषपुट ६.१.१; ७.३८
 √ऊह् १.१६.४; ६.१५ २०

ऋ

ऋक्तस् ३.१६.२२; २४
 ऋक्सामयोरूप ८.१६.२०; २६.२०;
 २८.१४; ३०-१०
 ऋद्धिमय ७.२०.४५; ११.२६.३०
 ऋच् १.१४.१७; २६; ३.१३.१५;
 १६.१५; ५.१०.२७; ६.८.६; १५.३३;
 २०.८; ७.२.३०; १८.२५; २३.२५;
 ८.६.५७; २६.२२; १०.३.२२; ५१.७;
 ११.२०.३१-३३
 ऋजीष ७.५.५७
 ऋजु २.१०.१५; ३.१२.२; १०.५.१२;
 १४.७; ११.११.३२; ३८; १२.२७; २८;
 ३४; ३५; २२.२८; २३.१४; २४.२७;

२८; २५.२७; २६.६; १३; १४; १६; १७;
 २२; २३; २७.१६; २७
 ऋजुषा ४.१५.३५
 ऋण १.२.२२; ११.२४; ६१.१३
 ऋत १.२२.५
 ऋतव्या ४.१.१६; ८.१६.२; २२.८;
 २८.१४; १७; २६.८; ३१.५; १८;
 ३४.६; ८; ३८.३; ६; ११.२३.२५;
 २४.१८
 ऋतायु ३.१.२२; ४.११
 ऋतु ६.१.१६; ८.१०.४; १२.३; २८;
 १४.३
 ऋतुदीक्षा ११.७.५; २६
 ऋतुनाम ८.३८.३; ४०.६६
 ऋतुपात्र ७.१.१६; ८.१२
 ऋतुस्थ ८.४६.१५
 ऋत्विज् ३.५.२; ७.८.५७; १३.१६;
 ६.७.३; ५; ७; ६; ३६; १८.७.१६;
 ६.१७; १३.१८; ११.२.१५; ३.२; ६;
 १३.४.३३; ३८
 ऋत्विग्य १०.३ ६६
 ऋद्ध १०.११.६; २२
 ऋद्धिपुनराधेय १.११.३
 ऋषभ २.१.१२; ३.४; ३.१.२२;
 ४.१.४४; १०-१०; १३; १४; ६.५.२;
 ८.८.१६; २४; ६.१८; १६.२; २४.८;
 २६.६; ११; २८.१४; ३०.१०;
 १०.१.३६; ४०; ३.६; १०.८.१६;
 ६.२०; १०.४; ११.२; १२.२६;
 ११.२.४;
 ऋषमचर्म ११.२.१; ३६; ४१; २३.२७

अष्टमि ३.४.११

ए

ए (आ + √इ) १.१.१६; १०.४;
२४; १६.२४; २०.६; १०; १५;
२.११.३०; १२.७६; ३.१.१७; २.२६;
२७; ३५; ३.१४; १६; २६; ६.११;
१५.१५; १६.२७; ४.५.११; ८.२८;
३८; ५.७.६; १०.१५; ६.११.१७;
१२.४६; ७.३.६; ११.२४; १५.३१;
१६.३४; २०.४१; २३.६; ८.१५.२८;
६.५.२७; ७.६; ७८; १०.१.१७; १८;
२.१८; ५.२; ३६; १५.८; ११.५.३६;
१८.३६; ४१; १६.१; २१.७; २६.३०;
३७; १२.२.३५; ३.२०; ४.१८; २६;
३३; १३.१.७

एक १.८.४५-४८; २३.१२; १६-१८;
५१; ३.४.२; ६.२; १५; २६; ३४; ६.२३;
१४.५; ८.३६.३; ३७.३; ३७.३; ४;
१०.२.५०-५३; ११.१५.१२; २६.४२;
एककपाल ३.११.२; ४४; ४८; १२.१;
५; ४.२.१; ३.२६; ३५; ७.२५; ३४;
११.१; १२.१३; १३.४; १७.१; १८.११;
३७; १०.१.८; ७.६६; ६.२८; १५.३६;
११.२७.५

एकचितीक ८.१५.७

एकतमा ८.५.२०

एकघन ७.३.७; १६; ३२; ५.२१; ३८;
१५.४८; १०.५.४; ११

एकघा ४.१.१५

एकयावन् ११.२१.४

एकभोज्य ११.१६.३

एकरात्र ३.१.२६

एकरूप ६.१.१; ३.२०

एकविंश (उपस्थ) १०.७.६७;

११.२२.२६; २५.२८

एकविंशतिकपाल १०.३.६४; ६.३६

एकशितिविघ ११.८.२१; ६.२२;

११.७

एकविंशती दीक्षा ११.७.५; २४;

१३.१६

एकविंशी ६.१.६

एकशफ ११.६.११

एकस्पया ५.२.१०

एकाग्नि १०.२.५४

एकादश कपाल १.७.५४; ८.१; ३२;

१०.२६; १४.३६; २.६.१७; ४६;

६.४२; १०.३५; ७०; ११.६; ४.११.१;

५.८.३; ६.१.१४; २४.१; ७.२२.५५;

८.१०.२; १०.१.२७; ३१; ३५; ६१; ६४;

२.२५; २६; ३.५; ८; १२; २६; ४७;

१०.८.१८; १०.३; ३४; १३.३३;

११.७.१५; ३५

एकादशिनी (पशु) १०.१४.१४;

११.१२.२२; २४.४०; ४१

एकैक २.२.८

एकोल्लुक ४.१६.६; १०.१.१३; २.१४

एतावन्मात्र १.१६.१५; १८.१२

एघ ६.१४.२२

एघाचित ११.८.६; १३.१०

एवंविद् ३.१६.३०; ११.१६.२०; २२

एवांतः १.४.३०; ३७; ५.१; ५; ७.१;

१०.१; ४.५.१; ६.७४; १०.१; २८;

१३.१.५.५.३१; १०.२४; ६.३.३०;
 ४.३; १४.२७; १५.१; ७.५.५; ६६;
 ६.१; ८.६.१; ७३; ७.१; ३५; ६.४४;
 १०.१४; १२.५; ५१.१; ६.४.१६;
 १०.११.१
 एष्टवै ६.४.२३
 एष्यत् ३.१.१

ऐ

एकाहिक १४.२.१७
 ऐक्षवी ६.१०.१३; २०; १२.१८;
 २०.१६
 ऐन्द्र ३.७.३५; ४.११.१; ६.१.२;
 २.१८; ३.१८; ४.१; ७.३; ५३;
 १०.१.३५; ३६; २.१; ३.८; ८.१८;
 १०.३; ११.२; १२.२६; १३.३३;
 १४.११; १५.३; ११.१२.१.३०
 ऐन्द्रवायव ७.१.११; ५.७६; ८.४;
 ६.४३; १०.१.१२.२
 ऐन्द्राग्न १.७.५४; ८.१; ३२; १४.२१;
 ४३; ३.७.३४; ११.२; ४.५.३७; ६.४५;
 ५२; ७.३०; ४२.१७.१; ५.८.३; ६.३.८;
 ४.१; १०.१.४३; ११.१५.४१; ४३;
 १८.३४; २७.१७; १२.१.३०
 ऐन्द्राग्नदशम ११.१५.४४
 ऐन्द्रापीष्ण १०.२.३३; ११.१५.३३
 ऐन्द्रावैष्णव ८.६.१८; १०.२.७५
 ऐन्द्रासूर ११.१२.६; २५.१२
 ऐन्द्रिय ७.१५.५१; १०.६.१६;
 १२.३.३१
 ऐषीक ४.५.२; ६.२३; २६; ११.१.४१;
 ४.१४; ५.१४; २०

ओ-ओ

ओदन ४.६.३३; ३७; ५२; ६०; ७०;
 ७१; १०.७.३४; ३६; १०.१७;
 ११.२.४२; १४.३.१०
 ओम् १.२२.६-१४
 ओषधि ७.१६.१५; १८; ८.४.१५;
 ११.२.११; ५.३६
 ओषधिहोम ११.६.१८
 ओह् (आ + √ ऊह्) ११.२.२१
 ओक्ष चमं ११.१३.१
 ओच्छिन्दत् ६.२.२६
 ओदुम्बर ५.१.२; ६.१.२; ३.६;
 २८.२६; ७.१.२१; २.११; ३.२६;
 १०.२; १६.५; ८.२३.८; ५०.४; ११;
 ५१.४०; ६.१.१; ७.१.६; २५; १०.२.५;
 ३.३४; ५.१; २१; ६.२; ३; २८
 ओदुम्बरदण्ड ११.७.६; २८
 ओदुम्बरस्तुव ८.४७.२
 ओदुम्बरी ३.१५.१०; १६.११;
 ४.८.३७; ६.१.१२; १३.५; ४७;
 १६.२; १६; १७; २२; १७.१; २६.६;
 २०.४१; २१.४१; ८.१०.१; ११.२.६;
 ७; १६.२; २१.५; ६; ८-१०; २३.६;
 २७.११; ४७.२; २१; ४८.५; ६; ४६.१;
 ५१.४२; ६.७.४४; ८.६; १०; १०.६.४३;
 ११.११.१५; १३.४.४; ३१; ६.११;
 ११.२५; १२.६; १५; २६
 ओपयज ५.६.२८; ६.७.८;
 ७.१६.३६; ६.७.८२
 ओपशय ११.८.२२
 ओपसब १४.२.१७

ओपानुवाक्य ७.२.१४
 ओपासन ७.१७.३६; १८.१
 ओलूखल ७.१५.२१
 ओषध १३.४.३
 ओषस १.११.२६; ४.१०.१०;
 १०.३.६६
 कंस ४.४.२२; २५
 कंसस्थाल १०.४.१६
 ककुम् ८.६.३५
 कक्ष ४.१.६; १०.१.१
 कट १०.१०.१४; ११.८.२६; २४.३७;
 २५.२३
 कण्टकवती ६.१.१०
 ✓कण्डू १४.२.२७; २८
 कद्वत् ११.१.४१
 कनीयस् ११.१३.२६
 कपाल २.४.१; २५.५.१०; ६.५; १७;
 ६.४७; ६.३६; १२.६६; ३.५.७; ६; १५;
 १०.१०; ८.६.६; १०.३.६५
 कबन्ध ६.२०.२५; ८.१३.३
 ✓कम् १.१५.७; २३.२१; ३.३.४५;
 ८.२१.३०; ४३.१७; १०.६.८;
 ११.१६.४१; १७.३६; ३७; १६.२६
 कमण्डलु ११.८.२२; २६; २५.३३;
 २६.२६; ३३; ४१; ४८
 कमण्डलुक १४.१.२६
 करणीया मृद् ८.१.२; २६; २.११; १२;
 ३.६; १०; १३.१.२; ३; २.१; ६
 करम्भ ७.६.२८
 करम्भचर्म ११.८.२७
 करम्भपात्र ४.५.४०; ६.२३; २५

करीरसक्तु ४.५.२; ६.२; ७.६
 ककन्धुसक्तु १०.११.२
 कर्ण ११.५.५२
 कर्त ६.४.२६
 कर्मर ११.८.६; २२
 कर्षयत् १४.४.१४
 कलश ७.३.३१; ५.१६; ३६; ५६; ६२;
 ६.५; १५.४७; १६.२; १४; १८.६;
 १०.५.११; ११.२३.७
 कल्माष ११.२७.४
 कवचवरुथ ११.८.१७
 कवातिर्यञ्च् १.१६.७
 कशिपु ४.१३.२; २८; ६.८.६; ११; १६;
 १६; ११.८.२२; १८.३०; ३८
 कशिपूवर्हण ४.१५.२६
 काच ११.८.२६; १६.२७-३२; २०.२७
 काण्ड १०.१.१०; १४
 कान्दम ११.२१.४
 काम १.२.८; ६.१७; १८; ११.११;
 १५.७; ८; १७.११.३; २०.२४; २८;
 २६; २१.१; २३.२१; २.१.५; ३.७.३;
 ६; ६; १२; ८.४६.४४; ६.८.५; ११.२.४;
 १४.३.११; १६; ४.१६
 कामण्डलुक १४.१.२३
 कामशयन ३.१.४०
 कामाधि ✓रुह् ८.४६.११
 कामालंकार ३.१.४०
 कामाशन ३.१.४०
 काम्यमान ११.१६.२७
 काय ४.५.३७; ६.६; ४७; ७.१६; ३३;
 ४५; १०.६.२८

कायी १०.६.२७	कीट ३.६.६
कारिन् ११.२.३२	कुप्रावृत ७.१६.५; १३.१२.२७
कारिमागघ ११.१६.२६; १६.५; १८;	कुमार ११.२१.२; ४.६; ७; १०; ११;
२०.१५	१२.५.४२
कार्तिक १०.१.७८; ३.६६	कुमारी ४.१६.३; २१; ११.२०.१६
कार्तिकी पौर्णमासी ११.१.६	कुम्भ ६.१६; ८.४६.६; ५०.२; ११.८.
कार्ष्णी ८.१४.७; २१.२५	१६; १३.११.३६; १३.२४; १४.५ ११
कार्त्तमय ५.१.२; ३.६; ६.१०.१३;	कुम्भकार ११.८.६; १६
१७; १५.१५; २०.१६; ७.२२.५१;	कुम्भमात्र ११.८.१६
८.१६.२; २१.२; ६; ८; १०; ११; १०.१२.	कुम्भी ८.८.१४; ११.८.१६; २०;
६; १३.४.४; ३१; ६.६; ७; १२.१०	२२.२१
काल १.२.२३; ११.२५; १४.२७;	कुम्भेष्टका ८ १६.२; २०.३
२.४.४; ११ २४; ५.२.४३; ४.३३; ५.१;	कुव ११.६.७; २५.२१
६.१.१२.४ ३१; ७.३; १२.१३; १३.५.७;	कुरीर ६ ५.१८; १६; ११.८.२२
४७; १५.३२; १८.१७; १६.१६; २८.११;	कुलालकृत् १३.२.२३
७.६.३१; ८.१.२५; १३.१६; ६.२.१५;	कुशोर्ण ५.४.४१; ११.१.३८
५.४; ७.४४; १०.१.१०; १४; २.५;	कुष्टीक ११.१२.१४; १६.२०
४८.५.४०; ११.१३; १४; १६; ११.६.१६;	कूह १०.२.२१
१०.८; १३.२६; १४.२; ११; १७.२२;	कूटा १०.३.२३
२३; ३३; १६.२०; १३.१.३; १४; २.१५;	कूप ६.८.१५; ८.१.२५; ३.३२; ५.२७;
६.२१; १२.१; २; ४-११; १३-२४;	२६; ३०; १०.३.६६; १३.३.२; ४; ५
१४.१.२	कूपत्रिल ८.५.४०; ४१; १३.३.१४; १५
काला १०.१.१०; १४	कूपावरण १०.४.१०
काव्य ११.१७.२२; २६; ३०	कूप्या १०.४.६
काश ३१.१६.११	कूर्च १.१६.१४; २१; २२; १८.१५;
काष्ठ ११.२५.६; १५; १६; ३३; ३६;	३.१.२१; ५४; २.२३; १६.२७; ६.८.६;
२६-२६; ४४	११; १६; १३.३.१६
काष्ठा ६.६.७; ११.४.२३	कूर्चोपिहित ६.१६.३
कासाम्बीव ११.१६.२७; ३४	कूर्म ८.१६.२; २३.१; ४; ८
किकिदीवि ११.२७.४	कूर्मपृषन्त ८.४७.८
कीकट १३.१२.११	कूल ११.२५.११
वाधो—३२	

✓कृ १.१.७; न.४६; १०.३; १४.१७;
 १५.१०; १६; १६.२८; १८.७; १६.६;
 २२.४; २.२.१-४; १०; १७; ४.१०;
 ५.२१; ६.३३; ३६; ४३; ६.११; १२;
 १०.२७; ११.१८; ३.१.३; १३; १५; ३०;
 ४२; ४५; २.४; १३; १६; ३८; ४१; ३.४;
 ६.१८; २१; ६.३०; ३५; न.८; १३.२; ७;
 १५; १६; १६.१५; ३०; ४.२.१०; ४.२४;
 ५.२८; ४०; ४२; ४४; ४६; न.३७; ११.८;
 १४.६; ७; ५३; १४.१; ५; १५.३६;
 १६.२४; १७.१०; ५.१.१८; २७; ५५;
 ५६; २.३५; न.२; ३२; ४६; ६.३१; ६६;
 ६.१.२२; २.७; ३१; ३.२; ४.४२; ४८;
 ४६; ५२; ६.२; ५; १०.१५; १२.६;
 १३.५२; १६.२२; १७.५; ६; १८; २६;
 १६.५; न.२३; २०.६; ७.१.५; ४.४; ११;
 ५.२५; ६.२१; २४; २५; १२.६; ११;
 १५.२; १७; १८.५४; १६.१०; २६;
 २०.३; १८; २१.४१; २२.७; न.१.३५;
 ५.६; न.१०; १८; २१; २३; ३५; ६.६;
 १६; ३५; ७.७; ६; २१; न.१५; १७-१६;
 १५.१५; १७.१; २६.१७; २७.१०;
 ४१.१८; ४२.१३; १४; ४३.१५; ४४.३;
 ५; ४५.५; ७; ६; १२; १५; १७; ४६.१३;
 १५; ४७.८; ४६.४५; ५०.१०; ५१.५७;
 ६.२.२; ५.१६; ६.२; १७; ७.११; २४;
 ४६; १०.१.८; ३.४६; ५.३; ६; ५२;
 ६.६; ७; ४६; ६.२३; १०.२०; ११.७;
 १४.४; १५; १६; २३; १५.२४; ११.१.
 २१; २६; २.४; ४२; ३.१७; ५.४२; ७.२;
 २१; न.१३; १४; १७-२०; २२; १०.६;

११.३६; १३.५; १४.१८; २६; १६.३;
 १०; १८.१२; १६.१३; १६; १८; २३;
 २०.३०; ३४; २१.११; १२; २३.२६;
 २४.३३; २५.२; २७.१६; २७; १२.१.
 ११; १६; १३.२.१०; १८-१४; १६.२२;
 ३.७; २३; ४.६; २१; २६; ६.६; न.२०;
 १०.३५; १२.३; २७; १३.११-१३; २०;
 १४.१.२२; २४; २८; ३५; ३७; २.२;
 ३१; ३.११; २०; ४.१३; २६; २७; २६;
 ३०; ३३; ३५; ५.४८

कृतशमल ६.१.७

कृताग्रयण १४.२.४

कृत्तिका ४.६.१; न.४१.१८; २७

कृतेङ्व ६.२८.२५

कृत्य ३.४.४

कृत्यधीवास ११.८.२६; १८.३०; ३८

कृत्वस् ६.६.६०; ७.४.१३; १६; २५;

५.५४; १६.२४; १८.५३; २२.४२;

६.३२; न.२१.१२; ११.६.२०

✓कृष् न १६.११; १२; १०.६.२३

कृषिवल न.१६.१

कृष्ण ६.२.२८; ७.१०.३७; ३६; न.१५.

१६; ४७.२; ५०.१६; १०.१.१६; ७६;

११.८.२४

कृष्णश्रीव ११.१२.२३

कृष्णतूष्ण १०.१.१६

कृष्णत्सर ११.८.२४

कृष्णल ११.२.१

कृष्णविषाणा ६.१.२; ३.६; ७.१७;

१४.३०; ११.७.६; २८; १४.२.२८;

५.३७

कृष्णशकल ३.६.६

कृष्णश्वन् ११.१.४१; ४.१२

कृष्णाजिन २.४.१; ५.१२; २४; ६.१६;

६.१.२; २.१७; ३.१; ३.१६; ६.८; ६.१२;

१०.७; २०.२५; ७.१६.१५; ८.१.२;

३.१३; १४; ४.२; १०.११; ११.१२;

१२.१२; ४७.२; ५०.६; ६.१.२; ७.२३;

४४; १३.१४; १५; २.१; ६; ३.२३;

११.४०; १२.२३; २७; १३.२०; १४.१.

१५-१६; ४.१३; ५.४०; ४१

कृष्णाजिनदीक्षा ११.७.७; २६; ४५

कृष्णाजिनपरिकर्त ८.१०.१

कृष्णाजिनशंकुष्ठ १४.५.३८; ३६; ४६

कृष्णायत्सर ११.८.२४; १७.१३

कृष्णायस ११.८.२४; १७.१३

कुसर १०.७.३३; ५२

✓कलृप् ५.१.२७; ३.३४; १०.२.५३;

११.१०; १२-१४

कलृप्त १.८.३४; १४.२३; ४५; १६.३;

४.५.२३; १०.२६; ६.५.१८; १५.४१;

१७.१२

कलृप्तचषाल ५.३.१६; ६.२१.५

कलृप्तिक ८.५.२६; १३.२.२६

केवलंकेवलं ११.८.२०

केश १०.६.४; १३.१२.१

केशधमश्च ६.१.५; ११.२.२२

केशिन् ११.२१.४

केशिनी १४.२.३३

कोशविल ४.१५.५०; १६.१०

कोलाल १०.१०.१५

कोषीतक १.२३.४

क्रतु ११.११.३६; १४.१८; २६.४

क्रत्वास्थिर ११.१७.२२

✓क्रम् २.१२.८६; ३.६.१०; ६.२०;

८.११.१५; १२.१५; ३४; १४.१; १४.१.

१७; १८

क्रय ६.८.१६; ११.१०.६

✓क्री ७.७.२३; ८.५.३२; १०.३.७६;

८०; १०.१०.१५; ११.११.३; ४; १३.४

६; ७

क्रीडिन् (मरुत्) ४.१०.१६

क्रीत ६.२०.४०

✓कृष् १४.२.२६; ३०

कृमुक ६.१०.१; १४

क्रोड ११.१६.३४; ३५; १६.६; १०;

२०.३१; ३२; २५.६; १५; १६

✓किलश् १०.३.१००

? किलशन्नास ११.२१.१०; ११

क्लीब १०.५.५४; १०.१५

क्वलसवतु १०.११.२

क्षत्तु १०.३.३५; ३८; १०.७.१७; २७

क्षत्तुसंग्रहीतु १०.२.४६; ११.२.१;

४.११; ५.४; १०; ११; १३; १०.१;

१६.२६; १६.५; १८; २८

क्षत्र १०.१५.४०

क्षत्रभृत् (अग्नि) ८.८.२२

क्षत्रवत् (अग्नि) ८.८.२२

क्षामापाकाष १०.३.४३

क्षिप्रे ३.२.२६

क्षीर ६.४.१६; ८.३०; ६.२.१४;

१३.३.१; १४.३.१८-२०

क्षीरपात्र १४.३.१६

क्षुर ४.४.२२; २६; ६.२.१

क्षेत्रजित् १२.५.४६

क्षोपाञ्जन ६.१४.५

ख

खन् ५.१.२८; ६.७.१७; १७.१६;

१७.२०; २३; २६; २८; ८.१.२५; ३.१०;

५.२७; २६; ३०; १०; ३.६६; १३.३.२; ४

खर ७.४.३२

खंरश्रोणी ७.१.१८

खलति ११.२६.३४

खात ६.१७.१३; १६; ८.५.२६; १३.३.४

खादिर १०.३.२८; ११.८.६; १५.२६

खारी ३.१२.२०; ८.१५.१७

खारीहोम ११.६.१८; १३.२१; २३;

२४; २८; ३०; ३२; ३३

ग

गगलन ३.६.११

गण ८.४६.२०; १०.३.६६

गथुनस ३.६.१०

गन्धर्वयजुस् १३.१३.१७

✓गम् १.१०.१२; २०; ३.१५.१६;

१६.७; ११; ४.६.१६; ५.१०.१२; ६.७.

८; १६.३; २८.२०; ७.३.३; २१.४; २३.

६; ८.१५.२२; ६.६.७; ११.१.३

गरिमन् ३.१.२३

गर्दभ ८.२.२; ४; ६; ४.५; ७; १०; १८

गर्दूल ११.१.४१; ४.१२

गभिणी १०.१०.६; १०

✓गर्ह ११.२०.८; १०; १२; १४; १६

गव्य ११.२६.१०; २७.११

✓गा ३.२.३५

गाढ १४.२.१

गायत्र ८.२६.१५; ४.१२

गायत्री १.२.१४; ६.३; ४; ७.८; ३.१२.

७; ५.७.८; १५.८; ८.३.६; २०; १६.२;

२१.४; २७.१७; ४०.५

गार्हपत्य १.१.१४; १८; ३.७; २६; ४.४;

१०.१४; १८; २५; ५.७; ६; १२; ६.४; ६;

११; ६.३; १०.४; ८; ६; ११; १६; १७;

१६; २४; ११.४; ३२; १२.८; १५.१; १६.

२; १८; ३०; १८.२; १६.२०; २५; २०.२;

८; १३; २२.६; २७; २.१.२; १४; १६; २.

२५; ३७; ३.१०; ४.३; ६; ३३; ३४;

५.११; ६.३६; ८.७; ११; १५; २६;

६.३८; १२.३३-३५; ६३; १०१;

३.२.४; २०; २४; ३५; ३.१२; १८;

२४; ३०; ३६; ४१; ५.१२; १७; २२;

१०.६; १६.२७; ४.८.४०; ८.३२; १०.

८; १०; १३.३; १६.४; ५.१.३; १०.१७;

२२; ६.५.१४; २१; १६.६; २०.४१; २१.

१; २६.११; १२; २८.२; १४; १६; १८;

२०; ७.३.११; १४.४; ६; २१.४५; २३.

१२; ८.४७.१३; १०.१.१८; २.४८; ६.७;

७.६५; ११.२.६; ११; ४.३; ७; ५.३६;

६.६; १६.१.७; ४.१२; ६.११; ८.६; २३;

१३.२७; १४.१.६; ४.२६; ५.४२; ४३

गार्हपत्यचिति ८.१३.८; १४; १४.८;

२०; १५.२६; ११.१०.६

गावीधुक ८.४५.२; १६; १०.२.१;

३.४४

गुद ५.८.४६; ६०; ६.२६; ३६; ३७; ६.

२७.६; ७.१६.४०; ६.७.८३; १२.४.४०

✓गुप् ५.८.४; १४.१.१६

गुप्त २.१.३६; ४.१.५३; ५.१७

गुरु (अहन्) १४.४.३	१३.८.१६;६.४
गुहा १४.४.२७;३०;३३;३५	गोक्षीर ८.५.२६;४३;४४;१३.३.१;
गुह्य १.२.३.८	२१;२२
गृष्टिबन्धन १०.४.२२	गोदान ६.२.२;३.८
गृह १.६.५;१६.२१;२०.३;२.४.३१;	गोदुह् २.३.६
३.१.१२;१४;४१;२.१२; १०.२.५४;	गोदोहन १०.४.२४
३.१;१५;२१;२६;२६;३२;३५;३८;	गोद्रुह् २.३.३१
४१;४४;८०;१०.८.३३	गोधूम ६.७.३१
गृहपति ११.२५.३३;२६.२६;१४.५.	गोधूमकलापी ६.१.२
२५;२८	गोपायमान ११.१०.५
गृहपतिक १४.५.३४	गोप्तृ ३.१.५५;५६;११.६.५
गृहमेधीय ४.६.३२	गोमय ८.५.२६;१०.१४;१३.३.१
गृहीत ३.६.२२;७.२.२;१०.३.६७;	गोमृग ११.१५.३३;२१.२०;२२.३;
११.११.४४;२१.२८	२४.३५-३८; २५.३;७;२२
गृह्णान १.७.२२;२६;३०; १३.२४;२८	गोमृगकण्ठ ११.२५.३
२.१०.३६;४०;१२.३६;४०;४४;४८;	गोरथ ११.६.११
५२;३.११.२०;२४;४.८.८;११;६.४३;	गोविकर्त ११.२४.१८
४७;१३.३१;४५;४६;६.६.२५;२६;	गोष्ठ २.१.१२;३.४;६.४.२६
३३;३७;७.२१.१६;२१;२२.१६;२०;	गोरुल्लया १०.४.२१
२४;२८;१२.५.२;२०;२४;२८;३२;	गोल्गुलव ११.१६.२८;३५
३७	ग्रन्थि २.६.७;६.३.२;१५.३६;१७.१०
गृह्य १४.२.३६	ग्रन्थीकुर्वत् ६.१५.४०;१७.१
गृह्यमाण ३.१५.२१	√ग्रह १.३.५;४.३१;६.१४;१०.४;
√गृ १०.१४.२७	६;८;१०;१२;१४;१६;१८;२०;२२;
√गौ ११.२.१; ६.१५; १६;१८;१६;	२४;२६;१५.११;१६.३३;१६.२७;
७.४०;१४.२.२०	२.६.५;८.४२;४६;५०;६.६;१२.७३;
गैरेय ११.८.२८	३.२.३५;६.२५;२६;३६;३७;६.४;
गो १.१.८;६.६;१०.३६;१६.२२;२०.	१३.२;१५.१६;२२;४.२.१२;१६;५;
३;२.१.११;३.३;३.४.१२; ४.१.६;४८;	५१;५५;८.४;२६;११.१०;१४;१७.
५.६;६.४.११;१२;६.३१;६.१.१;१०.	११;१५;५.१.३;२.२;४;३६;३७;३.४;
२.२२;७.५०;१५.२०;२१;११.१२.१७	

१०.५५;६.१.११;२३;२७;६.११;७३;
 ७५;७८;६.३१;१०.१६;१२.१०;११;
 १३.२;१४.६;८;१६.३;४;६;१०;२४;
 २०.७;१४;२१.१;२८.६; ६; ७.१.६;
 २.२;८;३३;३५;३६;३.८;५.६४;७५;
 ७६;६.६;१०;१४;१७; १६;२४;२५;
 २७;३०;७.३१;१४.३;५;७;४३;१५.८;
 १०;३५;१६.५;२०;२३;१८.३;६;४०;
 ४८;५३;५६;५७;१६.४५;२०.१;२७;
 ४३;२१.३६;२२.२;४३;४५;४६;५०;
 २३.११;२३;८.१.३०;३२;३४;३.३;
 ६;६.११;१३;१५;१४.५;१६.७;१६.४;
 ६;२०.१;३;२१.२३;२८.१३;४७.१३;
 १७;४६.४;७;६;३६;५१.३;३७;
 ६.२.१०;१७;१८;३.२;४;६;११;१३;
 १४;७.५७;१०.३.६०.४.४;६;८;
 ५.१३;१४;१८-२१;२३;२४;७.३८;
 ६.२४;११.१७;१२.४;१४;१७;२०;
 २३;१४.८;६;१६;११.११.३४;४०;
 १२.२०;३३;१४.८;२०;२२;२४;२६;
 १५.६;७;६;११-१५;२०;२३.३;२२;
 २४.२५;२६;२५.१८;२६.२;८;२१;
 १२.१.६;१३;१७-१६;२१-२५;२६;
 २.४;५.२;१३.१.७;१४.२.३;१४;३४;
 ३५

ग्रह ३.१५.२१;२२;७.३.१८;५.७५;
 ६.२४;८.२०;६.४३;१०.४३;१४.३३;
 ५८;१८.६६;६.२.१७;३.६;७.६६.७१;
 १०.५१३;१२.१७;१३.३;१४.८;
 ११.११.३६;४०;४४;१५.६;२६.७;
 १२.२.२६

ग्रहावकाश ७.७.२१;३४;१२.१.२६
 ग्राम ११.२२.२५;१४.२.२२
 ग्रामणी १०.३.३२;३५
 ग्राम्य ११.८.२८;१७.६;८;१८.२८;
 २२.८;२५;१४.२.३७;५.२३
 ग्रावन् ६.२०.१;७.१.१०;२.२४;२७;
 ४.३;१४;२०;२६;५.५७;१५.३;१८;
 १६.८;१२;१४
 ग्रावस्तुत् ७.१४.२६
 ग्रीवदन्त ८.४५.८;११;१३.११.१४
 ग्रीवा ५.६.५
 ग्रीष्म ११.२७.३४
 ग्रमुष्टि ७.२०.१६;२४;८.४७.२;८;६
 ग्रैष्म १०.३.६०;११.२७.३४

घ

घास ११.६.२;१५
 घर्मष्टका ८.१७.३
 घृत ६.८.३०;७.१८.३६;४०;४८
 घतचर्मन् ११.८.२७;१३.२
 घृतानुषिक्त ८.१३.६
 घृतेष्टका ८.३८.३;४०.२६
 घृष्वचमस ११.२५.३४
 घोष ११.२१.५;६
 घोषिन् ११.२३.२

च

चक्षुस ५.६.१५;१३.१२.२;३
 चतुरक्ष ११.१.४१;४.१२
 चतुरङ्गुल २.११.३
 चतुरङ्गुलधि ५.१.१६
 चतुरवत्त २.१२.५६
 चतुरवत्ता २.११.१५

चतुरश्रित ६.७.३१

चतुर्गुण ६.८.२

चतुर्गृहीत १.१.१४; ३.२६; ४.२; ५;

३१; १०.४; ६.८; १०; १२, १४; १६; १८;

२०; २२; २४; २६; ३१; २२.२८; २.१२.

७३; ३.२.२५; ११.४; ४.२.३; ५.३६;

८.४; २६; ११.३; १७.३; ५.१.३; २.२;

४; १०.१७; २५; ६.१.११; १६; २.७;

६.७३; ७५; ७८; १०.१६; १२.१२;

१३.२; १४.६; १५.८; १५; २३; १८.१७;

१६.२४; २१.१; २८.३; ६; ६; ७.२.२;

३३; ३५; १४.३; ५; ७; १८.४०; ४८;

२०.४३; २१.३६; २२.२; ४३; ४५;

२३.११; २३; ८.१.३२; ३४; ३.३; ६;

१०.४; १६.१८; १६.४; ६; २०.२४;

२१.३२; २३.१२; १३; २४.३; ४३.१६;

४७.२; १३.१५; १७; १६; ४६.४; ७; ६;

३६; ६.१.८; ६.६; ७.६६; १०.३.१०१;

११.५.३६; १३.१.७

चतुर्गुण ११.१०.१

चतुर्विंश (पदमान) १०.७.६७

चतुर्होतृ १.४.८; १०.३१; २.६.४८;

५.१०.१७; ६.१०.२५; ४७; ७.१३.६;

२३; २३.१६; ८.२८.१६; ३०.१६

चतुःशराव ६.५.२

चतुष्टोम ६.६.४; १७; १०.१५.४०;

११.१२.२५; ३६

चतुष्पथ ४.१६.१; ६

चतुःस्तना ८.५.१८; २०

चतुःशक्ति ४.१३.२; ५.१.५५; ७.३.२६;

१०.२; १६.५; ८.५.२७; १०.३.५३;

५.१; १३.३.२; ११.४३

चतुःशक्तिचमस १०.३.३६

चन्द्र ६.५.२; ७.१४.१४

चमस १.२.१; २.११.२; ६.१.२; ३.११;

१७; ५.२३; १०.४८; ७.६.२५; ११.३१;

३६; ४१.४६; १२.१६; १३.४०; १४.५६;

६४; १५.२६; १८.१; ३०; ३७; ८.५०.

१६; ६.७.७१; १०.४.२६; ६७; ११.७.६

२८; ८.१३; २४.२; १२.२.२७; ३.१४;

२७; ४.१२; १४.५.३

चमसपथ ११.१५.५२

✓चर १.२२.२५; ४.२.३०; ४.३१;

६.६; ७.६१; ८.४८; ११.२८; १५.३५;

१६.४३; १७.२६; १८.४५; ६.७.२;

१०.२६; २६.१६; ७.७.३४; ८.१५.३१;

६.३.२०; ४.२६; ७.५०; ८.३; ६; ११.२.

२८; ५.४७; १०.६; ११.१८; १२.३६;

१७.१; २३.१२; २०; २५.११; ३१;

२६.२७; २७.१; १२.३.३४; ५.४५;

१४.५.४४; ४५

चरण ७.१३.२६; ८.७.२; ११.१३.२

चरमा (डटका) ८.४५.४; १६

चरव्य २.६.१८

चर १.८.२; ३३; ४७; १०.२६; ११.२२;

४४; २.६.४८; ६.४२; १०.३५; ५.१; ६८;

५१.५; ३१; ३.११.२; ४.१.१६; ३.४७;

७.५०; ६.१५; ३२; ११.१; २५; १७.१;

१८.२६; ६.६.४; ४२; ४६; ७.२२.६;

३३; ८.१.३; १४; ८.२२; १०.२; १६.२;

४५.२; १६; ६.२.१३; ४.१८; ५.२६; ६;

१२; १०.१.२३; ४३; ४५; ४७; ५०; २.१;

२१;२६; ३३;३.१;१५;२१; ४१;४४;	चित्रा न.४१.२०
७१;न.४; १४;१६; ६.न;१०.३; २७;	चित्रिय १.१.३
१३.३६;४३;	चूर्णं न.५.४५;११.१६.३-५;६-११
चरुस्थाली २.४.न;१६;६.१६;७.३	✓चेष्ट ३.५.१६;२१;६.२०;२१
चर्म/चर्मन् १.२.२;६.५.१;न.२;६;	चेष्ट्यमाण ३.१५.११
१३;४७;न.१६.१;६.न.४;११.२.५;	✓च्यु ३.२.२६;६.२३;६.६.न
१३.१;२१.२६;१४.५.५	छ
चर्मकूर्चं ६.न.३	छगल १.१.२७.४
चर्मण्य ३.२.३७	छदिसू ६.६.२४;१५.६;३६;१७.३;५.
चषाल ५.१.१५;३.२६; २७; ३५;	छन्दसू १.२०.२न;३०;न.३न.३;४०.१
६.७.३१;३६	छन्दस्या न.१६.२;२५.२
चातुर्मास्य ३.१४.१२;१०.१.५४	छन्दोग ६.७.६न
चातुर्मास्ययाजिन् ४.४.३६	छन्दोऽपराद्ध १.२०.२६
चात्वाल ५.५.२४;६.११;७.६;३२;	छन्दोब्राह्मण ३.१.२५
१०.१२;६.१३.२७; १न.२०;१६.३;	छदिका १४.४.२५
२५.४; २६.७; ७.३.३;१३; न.६५;	छाग ६.४.१४; १२.१.३०; ६.१.१;
१४.३०; २१.४; २३.६; न.७.४४;	३.१न;२०;४.१
६.४.१५;५.१५;६.१न;१०.५.३;६.२२;	छागा ६.५.२;१३.४.४;३१;६.११;
११.२२.१६;२६.३६; १३.१३.२५;	१२;न.१७;११.६;१२.१न
१४.४.२६;न.६;३३;५.३;३७	छागापयसू १३.न.४६
चात्वालकाल ५.१.३३;६.१३.५४	छाया २.न.४०;६.१६.३;५
चात्वालोत्कर ५.५.१न;११.१६.१न;	✓छिद् २.२.३१;३३; ४.१५ ३३;
१न.३३;२२.२५;१४.५.५	५.६.२न
✓चि न.१५.७;२७.६; ११.१३.१०;	✓छद् न.५.४२;१४.४.२४;२६;२६;
११;२५.२२	३२
चिति न.१६.६; २६.२३; २७.न;१५;	ज
१६;२न.४;१४;३०.१३;१७;३३.१०;	जगती १.४.४;न.३१.५;३३.१२; ४०.७
३४.६;३७.१५;१६;३न.३;४०.१०न;	जघन ११.१.३०.२;४०;११.११.४१;
४१.४;४३.न;३०	२१.२०;२३.२४; २४.३५.१४.४.२६;
चितिकल्पित न.१५.४;२७.१६	२६;३३
चित्या न.३०.१न	जन्तु १३.१२.६

✓जन् ८.१०.१७; ११.१६.२८-३०

जनता ११.१०.३

जनमेजयराज्य ११.१०.१५

जनसादन १०.१०.२८

✓जप् १.२२.४; २.७.३०; १०.१४;

१२.६१; ६८; ३.८.१५; १०.१२;

११.१०; १३.८; १६.२; १३; ४.२.७;

५.३०; ११.३२; १३.१५; १७.१७;

५.१.३१; ६.१.१६; २.६; ६.७; ८.१६;

१२.६; १३.५०; ७.७.१५; १८; ६.२२;

१०.४; १२.१७; १३.४१; १५.१५; १६.६;

८.१.३१; ६.२१; १०.७; १४.६; १६.६;

८; २१.१८; २४; २३.४; ११.२०.२५;

२६; १२.३.६; १३.५.१३; १४; ६.११;

११.४८; १२.२५; १४.४.१२; १८; २३;

२८; ३१; ३४; ५.२

जप १४.४.२८; ३१; ३४; ३६

जय ११.१८.५६

जरत्पूर्वा ११.१.४१; ४.१३

जरदश्व ११.१.४१; ६.५

जर्तिलसक्तु ८.४५.२; ३

जागरयत् ११.२.३२; ३३

जागरा ११.२.३२

✓जागृ १.२.६; ११; २८

जाघनी ११.१२.४०; २५.७; ३२; ३३;

२६.२८; २६

जात १.३.४; ८.१०.१८; ११.१; १४.१६

जातु १०.२.५४

जानु २.७.१४; ३.१४.७; ६.२.३०;

७.६.२०; ११.४.१३

जानुदध्न ८.४५.४; १४; १३.११.१८

जाया ६.५.१२

जार ४.६.२०

जित ११.१२.३१; २३.१७; २६.१६

जिह्वा ५.८.४८; १३.१२.४

✓जीव् ११.६.१२

जीवगिता २.२.२१

जीवयत् ४.१३.४४

जुष ११.२१.१४

जुषाण १.१३.२६; ३१; ३.११.२२; २६;

४.८.१३; ६.४५; ४६; १३.४७; ५१

जुष्ट २.५.७; ६.८.८

जुहू २.८.१०; ४२; ६.३०; ३१; ३४; ४२;

१०.१०; १८; १२.१; ३; ६; १०; १४; १६;

३०; ३१; ६४; ७७; ३.६.३७; ४.२.२३;

५.६२; ११.२१; १३.२८; १७.२२;

५.३.१; ४.२३; ८.६; ४८; ५०; ६.११;

३१; ६.१.३४; २.२५; १०.२२; १२.११;

२०; १३.२; २०.२१; २६.१६; ७.२.२१;

६.२८; ८.६.२६; ८.२६; १०.१०;

१०.१२.११

जुहूपभृत् ५.२.३७; ८.४७; ६.१६.१०;

७.२२.५०; ११.२४.३३

जुह्वत् ८.४६.११; ११.७.४२; २१.६

जुह्वतो जुह्वतः १३.१३.३५; १४.११

जेष्यत् ११.१.१६; १७

जोषंकृत ७.१.३

✓ज्ञा २.१०.५; २७; ११.१७;

१२.२८; ७२; ७.२.३३; १५.२५;

१८.२३; २४; १६.१३; १६; १७; ११.१.

१५; १८; १२.२.२१; ३.८

ज्ञाति ४.६.२०; १४

✓ ज्या १०.६.२०; ७.५१; ११.१०.

म-१२

ज्या ११.१६.३

ज्यायस् ८.६.१६; १४.२.१६

ज्यायसी १.११.३६

ज्योतिष्मती ८.४१.४; १४

ज्वलयमान १४.२.३६

ज्वलसंपर्क १४.२.३५

ज्वाल १.३.१

त

✓ तक्ष ५.१.१७; ६.२१.४

तक्षन् ११.८.६; १०.१५

तक्षणां कर्म ११.८.७

तण्डुल २.६.१८; ३२; ४.६.३१; ६.६.३;

७.३; ७.२२.५; २३.१६; १०.३.५३

तण्डुलचर्म ११.८.२७

तद्भ्रत १.८.४७; ४८

✓ तन् १.२०.३०; ३.३.२; १०.६.१६;

१४.१; १२.१.३३; २.१

तनिमन् ५.८.४८

तनु १.७.३; १०

तनुतर १४.१.२२

तनू १.४.२२

तनूनपात् ८.७.२३

✓ तप् ३.३.८; ६.४.४; ३३; ११.६;

८.१३.१; ११.१.३६; १३.१.६

तयादेवत ८.१५.२४; ४४.३; ५

तरस् ६.२७.१०; २८.१; ११.१२.४१;

४२; २१.१६; २५.३७; ३८

तल्प्य ४.१३.२; ११.२.१; ४.११;

२४.१५

तष्ट ५.३.१६; ६.२१.५

तानूनप्त्र ६.१०.४८; ११.३

तार्तीयसवनीया १४.४.६

ताप्यं ८.६.२; २३; ६६; ६.१.२; ५.२;

१०.५.३८; ११.८.२६; १८.३०; ३८;

३६

तिरःपवित्रम् २.५.१; ६.१६; ४०; ४८;

५१; ६.४४; १२.६६; १०२; ३.४.६;

८.२६; १०.१६; ५.२.३६; ६.१६.१२;

७.३.१४; २६; १३.१२; १६.६

तिरश्चक्र १०.६.२३

तिरश्चर्मफलक ७.४.७

तिरश्ची २.६.२७; ४.२.२१; ५.६०;

६१; ११.१६; २०; १३.२७; १७.२०;

२१; ५.३.८; ६.१.३२; ३३; १०.२१;

१२.१६; २०.१६; २०; ७.२.१६; २०;

२२.५२; ८.६.२७; २८; १०.१२.६; १०

तिरश्चीन ५.६.२७

तिरश्चीनसंनद्ध ११.६.६; ७

तिरोवासस् ६.११.२४; १२.५४;

१३.८.२

तिष्ठत् १.३.३६; १६.६; १६; २२.४;

३.१.३; १५; ३०; ४५; २.४; १६; ३.१५;

२०; २७; ३३; ४.५; १०.१५; ४.६.२४;

१०.११; १३.८; ५.३.२६; ६.२.२०;

१४.१४; १६.३; २६.४; १४; १५;

८.१८.११; १५-१७; २०.१५; २३.१२;

४६.२; १०; ४८.४; १६; १४.१.२७

तिष्ठन्ती १०.६.२२

तिष्य ८.४१.२०

तिसृष्विन् ११.१०.१

तीति ६.११.२२; १२.५२

तीर्थेतीर्थे ३.१४.१०

तुष २.५.२४; ४.७.७०

तुषपक्व ८.१५.१६

तूल (द्र. पराचीनतूल)

तुपर ८.७.१; ६.७.३१; ११.२.४;

१५.३३; ४५; २१.२०; २२.३; २४.३५-

३८; २५.३; ७; २२

तूष्णी १.२२.१६; २३.२१; २.४.१४;

१७; २०; ६.७; ७.५; ८; २६; ८.२१; ४७;

६.१; ७; २२; ३.१.१६; १७; १६; ४६;

४८; ५०; २.१७; १६.२१; ३.११-१३;

१७; १८; २३-२५; ६.६; १६; २४;

४.५.१०; २७; ५१; ६.२.२७; ८.७;

११.३०; १२.६४; ७.४.४; २२.४७;

८.२.२; ६; ५.२३; ११.४.२; १३.१७;

१४.५; २३; १५.३१; १३.२.१६; ३.६;

१५; १७; २१; २२; ७.६; ८.१६; १७;

६.४; १०.१७; ११.४५; १४.५.६

तुच १.६.१३; ३.६.१८; ५.७.३२;

७.८.६५; ८.७.४४; ६.४.१५

तूण २.७.३; ८.२५; ११.४४; १२.१३;

१६.६३; ८०; ३.१.२१; ५४; २.२३;

१६.११; २७; ५.१.५८; ७.६.१६; २०;

११.२०.१७; २०; २२; १४.२.२४

तूणकलापी १.११.२; ३२; ३३; ३५;

१४.२६; ६.१४.२०; २६; ८.४८.२०

तूणग्लाम ६.११.३०; १२.६४

तूणस्तम्ब २.१.१६

तूतीयसवन ३.१६.१८; ७.१६.१;

१७.१५; ८.५१.५१; ६.७.५६;

१०.७.५६; १५.१५; ११.१२.३५;

२४.२८; २५.२७; २६.१४; २३; १२.२

३८; ७

तेजनी ११.२५.२७; ३३; २६.२६; ४१;

४७

तेजन्यालिप्त ११.२५.१६; ३३; ३६;

२६.२६

तैष १०.१.८३; ३.६६

तैषी (पौर्णमासी) ११.१.१२

त्रिकपाल ४.१.१६; १०.२.२५; ६.१२

त्रिचितीक ८.१५.७

त्रिघातु ८.६.१८

त्रिर्बहिः पुनराधेय १.१४.४६

त्रिर्बहिः १.८.२०; ३५; १४.४६

त्रियालिखिता ८.१६.२; २२.७

त्रियुपयाम ७.१६.५

त्रियोग ११.१०.१

त्रिवती ८.६.३७

त्रिवृदग्निष्टोम १०.१.६

त्रिष्ठाः ६.१२.२४

त्रिःशस्तु ८.७.११

त्रिषंयुक्त १०.२.२५; २६; ३३; ३.७०

त्रिष्टुम् १.४.१; ८.१५; १०.३५;

४.१.४३; ७.३६; ४.१०.२४; १२.१५;

१६.३४; ५.१.२३; ७.१५.६; ८.१.१०;

२१; ३.४; १८; २०; ६.५४; २१.१७;

२८.१४; ३०.१५; ४०.६; १०.६.१४;

१६; १२.५.३६; ५०

त्रेणी ४.४.२२; २६

त्रेधा ४.१.१३; ५.८.४६

त्रेधातवीया (इष्टि) ८.६.१; ३; ७२

अम्बक ४.१५.५०; १६.३.५; ७; ११	१६.१२; ७.३.२६; १३.१२; १६.६;
अह १.१.११; ६.२.१; १०.३.८२	२३.१८; ८.१७.३; ७; १६.२; २१.५;
अुद्धि ८.५.१८	२०; २३.१२; २२; ३१.८; ४३.१२;
अुद्धिपरिमाण १३.२.१४	४७.२; ८; ६; ४८.५; ५०.३; ६.७.१८;
त्वच् २.६.५०; ५.६.२६; ८.६.११;	१०.१.३६; ४.२५; ५.४७; १३.११.१;
१३; १५; १३.१२.२३	३; १३.५; १४.३.१६
त्वच्चमस ११.२५.४; १३	दधिकुम्भ ११.२४.३१
त्वत्√कृ ११.२५.४; १३	दधिग्रह ७.३.२६; १०.५.६; १२.१४;
त्वत्पात्री ११.२५.४; १३	२७; १३.११; १४; १६-१८; ११.११.३७
त्वरमाण १४.४.२६	१४.१६; २६.५; १२.१.१२
त्वष्टृ ५.६.४८; ८.७.३१	दधिघर्म ११.२३.११
त्वाष्ट्र ३.६.६; १०.८.२५; १३.३६	दधिद्रप्स १३.११.२
द	दधिमधुमिश्र ८.४७.२
दक्षिणा ४.१.४४; ६.४.२३; २६; ३१;	दधिषोम ७.२०.३२
७.१४.३०; १०.१.१६; ७१; ७६; ८१;	दधिसन्नाज् ६.४.३०
५.४४; ४५; ६.६; ११; १५; १०.४;	दधिसान्नाय २.६.५३; ६.४२; १०.३५
११.१०.८; १२.३०; १४.२८.१७.३०	दन्दशूक १०.५.५५
दक्षिणाग्र २.५.१६	दम्पती ६.१६.२१
दक्षिणान्यञ्च् ६.२०.३०	दरोदर १०.७.३६
दक्षिणापथ ६.५.७	दर्भ १.११.२; १२.१०; ६.६.७६
दक्षिणापितृ ११.१६.६	दर्भपुञ्जील ६.२.१; ३; १७; १०.५.४६
दक्षिणामुख १.१०.३६; ७.१.१०	दर्भमय ६.५.३
दक्षिणायोग्य ६.५.३०	दर्भस्तम्ब १.१.१४; ६.१.१२; ७.२३.२०;
दक्षिणावृत्त २.१०.११; ४.१३.८; ११;	८.१७.५; १०.७.६४
८.११; ८.२४.१४; १३.७.२१	दविहोम १०.३.२२
दण्ड ५.४.३३; ५.१; ६.२२.४; २३.१;	दर्वी १.२.७; ११.१०; २.२.२०; ३६;
१४.२.३०; ३१	६.५४
दण्डहस्त ११.१०.१	दर्शपूर्णमास २.१२.१०६; ३.४.१६;
दत्त ३.२.२६	१४.१२; १४.५.३२
दधान ११.१.१८	दशकपाल ७.२०.३४; ३६; १०.३.३६;
दधि २.१०.७१; ११.४; ६; ४.२.४;	१३.३३; ११.२६.३३
५.४५; ५.१.२; २.३६; १०.१६; ६.८.३०;	

दशतय ११.८.२६	२०; ३२; ३६; ४०; ४४; ४६; ४८; ५१;
दशपद ६.१३.३५	७१; ७६; ८१; २.२; ६; १७; २२; २६; ३०;
दशपेय १०.६.१६; २६	३४; ३८; ४२; ३.२; ६; १६; २३; २७;
दशहविस् ११.११.२६; १२.५.१; ४०	३०; ३३; ३६; ३६; ४२; ४५; ५८; ६.२५;
दशहोतृ १.३.१४; ५.२; ७.५; ८.५;	७.५०; ८.५; १०; १५; १७; १६; २१; २६;
१०.११; १२.८; २.४.१३; ३.११.१३;	६.२०; ११.१०; १२; १२.२८; १३.४०;
४.१.२१; ६.२; १७; १८.१८; १६.२६;	४३; ४४; ११.३.८; ६.१६; १२.३१;
५.१.२०; ३.१२; १०.१७; ६.१; ३७;	३२; १४.२८; १६.२३; २३.१७; १८;
२०.२३; ७.७.२२; ८.२०; ६१; १६.२७;	२४.२०; २६.१६; २०; ५०; २७.२६;
२२.३; ५३; २३ ७; ८.१.५; १६; ६.३२;	३१; १४.१.२६
१७.४; २०.५; २१.१०; २७.२८;	दक्षिण (हविस्) ७.१३.४६; ६.५.१७;
१०.१२.१३	१०.५.४३; ११.१२.३०; ३१; २३.१६;
दशहोमीय ७.१४.१	१७; २६.१७; १८; १६
दशा २.२.३१; ३३; ४.१५.३३	दाम ११.८.२२; १२.१४
दशाक्रमणा ६.१.२	दारु २.१.१; २; ६.२८.२६; ८.५.२६;
दशापवित्र ७.४.३२; ५.५५; ६६; ६.३.७;	१०.१४; १०.४.४; ६; ८; १३.३.१
११; १५; २२; २८; ३२; ७.२; ३२;	दारुमय ३.५.२४
१४.४४; १५.११.३६; १६.२२; २४;	दिवाकीर्त्या (ऋच्) ३.१५.२
१८.६; २०.३६	√दिष् ६.१३.३; ८.४६.२; १०.६.१३
दशामेखला ४.७.७१; ८.३४	दिष् ३.६.१७; ४.४.१३; ७.६२;
दशावत्ता १.४.४४	५.६.१६; २०; ८.१५.२०; १६.१;
दशोपबर्हण ४.१३.२	१७.१७; ४८.२; ४६; ११; ६.४.३१;
√दह् १०.२.५२; १४.५.१०; २०;	७.६०; ६.१७; १०.५.५६; ६.१३;
२३; २६; ४६	१०.२; १५.२७
√दा १.१.१३; २.१७; ४.३५; ७.५०;	दिष्ट्या ८.३१.५; २४; ४३.१; ११.१३.१६
१०.३६; ३७; ११.१८; १३.५०; २.२.	√दीक्ष् ६.५.५; ६.१.७; ६; २.१; ८.१८;
२१; ३.२.२६; १२.१८-२०; ४.१५.६;	६.१; १०.१.४; ३.७७; ११.७.४१;
११; १६; २६; ५.१.१८; २७; १०.२६;	१२.१.४; १४.१.३७; ५.३०
६.१.१३; ४.३१; ७.३.३०; २०.२०;	दीक्षणीय ३.१५.१; ६.१.१४; ६३; ५.६;
२३.२७; ८.६.६८; २१.३०; ४६.३;	८.६.६३; १०.२; ८.८.६
५१.४६; ६७; ६.७.२; १०.१.२०; २४;	दीक्षा ६.४.५४; २०.४०; ६.१.४-६;

- १०.१.५; ८.३०; १४.२; ११.७.१०; ३२; १६.१४; १४.१.१
 १३.१६ दुन्दुभिवाहन ११.८.११
 दीक्षायोग ११.७.६; २८; ४२; ४४; दुन्दुभिसमाधात ६.६.४
 १३.१६ दुष्पान १४.३.४
 दीक्षाहुति ११.५.४३; ७.४; २३ √दुह् २.३.५; ३०; ३.६.७-६; ११;
 दीक्षित ६.४.३३; ३५; ४५; ५६; १२; ४.१.४६; ५.४.१३; १०.३.४६;
 ८.१२.३४; ६.८.२; १३.१.६; ६; १५.२२; १३.८.१६
 १४.१.७; ११; १३; १५; २५; २६; २.१६; दुहितृ ११.१.१८
 १७; २५; २७; २६; ३८; ३.६; १८; ४.११; दूत १०.१०.२६
 २२ दूर्वष्टका ८.१६.२; २२.१
 दीक्षितदण्ड ६.१६.२६; १८.१६; २१.७; √दृ ३.५.२१; २२
 २३.२ √दृह् २.३.१३; ५.७.३७; ६.१९.२९;
 दीक्षितवरण ६.४.५५ १८.११; २१.७
 दीक्षितवसन ६.१.२ √दृश् ११.१२.६; १७.२५
 दीक्षितव्रती १४.३.३; ५.४ दृश्यमान ११.१५.४८
 दीक्षिता ६.४.६; ५.५ दृषद् २.४.१; ६.२२.२४
 दीक्षिष्यमाण ६.१.१; १२.१.१ दृषदुपल ३.५.६
 दीक्षोपसद् १४.१.२२; ३.२ देव ३.१.२२; २.३२; ४.१०; ११; १०.
 √दीप् १३.६.१६ २०; ७.६.७; १५.५.४३; ४४
 दीर्घतमस् ११.२.१५ देवता ३.१.५; १४; ११.२४.४०;
 दीर्घत्सर ११.८.१५; १३.१५; १६ १२.५.५
 दीर्घदण्डा(स्तुक्) ८.४७.२; ४६.३६; ४१ देवयजन ६.१.३; ७; ६; १०; ६.८.८;
 दीर्घवंश ८.४५.२; ४६.६; ११ ११.१.२०; ३०; ३१
 दीर्घसत्र १४.४.१३ देवव्रत ४.४.३१; ८.४८; १६.४३;
 दीर्णं ३.५.२० १८.४५
 दुग्ध २.३.१६; २०; २४; २६; ४.६.३२; देवसूहृविस् ८.५१.३०; ६.२.४; १०.१
 १०.३.५३ ८४; १३.४८; ११.११.२६
 दुग्ध २.३.१६; २०; २४; २६; ४.६.३२; देवहृविस् ११.२७.६
 १०.३.५३ देविकाहृविस् १०.२.२१; ३.७०;
 दुग्धकाल १०.१५.२३ १३.४६; ११.२७.६
 दुन्दुभि ६.१.१; ५.१४; २५; ६.४; १३; देश १३.११.१२

दैव्य ३.१.१२; २६; ४१; २.१.२; ३०; ३१
 दैव्यमुपस्थान ३.१.१२; २७
 द्योषन् ५.८.५२; ५८
 दोह ७.१५.५३; ८.४६.२०
 दोहन २.३.३२
 यावापृथिवी ७.६.३
 यावापृथिव्य ३.११.२; ४.२.१;
 १०.७.६८; ६६
 द्रप्स ७.६.३४; ७.१; १३.१; १६.२६;
 १७.१; १४.३.१६
 द्रवत् ६.६.६
 द्रविणोद ८.३८.३; ४०.५७
 द्राघीयस् ४.१३.२; १८
 √द्रु ७.१.८; १४.४६; ५७; १५.१४;
 ३८; १८.१२; १३; २८; ५८; १६.२०;
 २०.१०; ६.७.६७; ७०; १०.३.६६;
 १४.२८; १२.२.१५; २५; ३.५; १२;
 ४.६; ३०; १३.५.५; ६.३; ७; ८.३; ६; २३
 द्रुपद ६.६.१८
 द्रोणकलश ६.२०.१; ६; ७.५.५८; ६१;
 ६२; ७.४; ३१; ८.१४; १७; १०.२;
 १३.२; २०.१; ३८; ३६; ११.१४.३०
 द्वादशकपाल १.१०.२६; ३.१.१२;
 ४.१.१६; २.१; १७.१; ८.६.२; १८;
 ८.२२; १०.२; ४७.२; १०.१.४३; २.२१;
 ३७; ३.३५; ७१; ८.६; २०; १०.१६; २७;
 १३.३३; ३६; ११.७.१७; ३७; ६.७;
 १२.५.१; ४६
 द्वादशगव १०.१.८१
 द्वादशावत्ता (इडा) ६.६.६२
 द्वादशाह १.८.३७; १२.१.१

द्वादशोद्याम ८.१.१.६
 द्वार् ६.१.४; १३; २.२३; ७.२; १५.१४;
 २२; ८.७.२७; १३.२.२४; ४.३४; ६.११
 द्वारेयी ६.१५.३८
 द्विकपाल १०.३.३८
 दिदेवत्य ७.१०.१०; ११.५५; १२.१
 द्विपदा ८.४०.२; १५; ११.२५.२६
 द्विबहिर्हृदि पुनराधेय १.१४.२४
 द्विबहिस् १.८.१६; ३६
 दिमृष्टि ७.१.१२
 द्वियजुस् ८.२२.३
 द्वियोग ११.१०.१
 द्विरूप ११.१.३५
 √द्विष् १.४.२२; २.८.४; ४.६.२१;
 २२; ५.२.१४; ६.८; ८.७३; ६.१४.१०;
 ७.११.८; १०; ८.२.१४; १८.७; १६.१४;
 ४५.१८; १६; ४६.७; ११.२०.२२
 द्विषत् १.२३.२०
 द्विस्तावा (वेदि) ११.६.२२
 द्व्यह १.१.११
 ध
 धक्ष १०.३.४०
 धनुस् ८.४५.२; ४६.१; १०.६.११;
 २३; ११.१६.२
 धर्म ११.१६.२४
 धवित्र १३.७.१०; १७; २४; २८;
 १२.१२
 √धा १.४.३३; ३.२.२६; ६.३५; ३६;
 ५.१०.२७; ७.२३.२५; ११.२.२१
 धातु १०.२.२१
 धाना ४.१३.३; ५; १०; २८; १४.१४;

२६;३८;५०;१५.४;१४;४७; ७.६.२८;	२८.१२;४५.४; ६; ८;११; १३; १४;
२०.२;१२	७.४.१६;२२;२८;८.१६.२१; २०.४;
घानाचर्म ११.८.२७	४६.३८;१०.१३.२४;२७; ११.४.१२;
घानासोमयाज्या १४.१ १	१५;१५.४७;१६.१६; १७;२५; ३८;
घान्य ६.४.२०	१८.२६;१६.२३;२३.२७;१३.६.१५;
घामन् १२.२.८	८.१६;११.१४;१६;१८; १४.४.२५;
घाढ्या ८.६.३५;७.७;६	२६;२६
घारा ७.६.१७;१६.२०	घृति (होम) १०.१५.४०;११.५.२१;
घार्म्यं ११.६.७;८	४१;४६;७.१४;६.१६
घार्थमाण ८.४८.८;५०.१८	घृष्टि १३.७.१;१२.१०;१६;२०
√घाव् ४.८.३५;७.२१.३६;८.५.२५;	घृष्टिघवित् १३.४.४;३१
६.६.३;६.६;११.२.२४;१३.२.२५;	√घे ३.४.१२
१४.२.१६	घेनु ४.१.४; ६.५.२;८.६.२;६६;
घावन ६.१६.१	४४.१४;५१.६७;१०.१.२०;२.२;३.१६
घावना ८.५.२५;१३.२.२५	घोत ६.१६.२
घिष्णिय ३.१५.१४;६.१८.२१;२६;	√घ्ये १.४.२२; ५.१६; १६.६;
२०.४;७.१६.१;१८.५८;५६;८.५१.२;	२.८.४; ३.८.७; ४.६.२२; ५.२.१४;
४;१०;१६.१८;२०;२२;२४;२६;६.	६.८; ८.७३;७ ११.८; १०;८.२.१४;
७.८२;१०.५.८;१४.८१;११.११.१८;	१६.१४;४६.७;४६.११
१२.२.३६;३.१;४.१;१४.२.३५	घ्रुव ७.८.११;१६.४;२१;२४;
घुत ८.५.४५	६.३.१४;१०.५.२४;१२.१.२५
घुर् ७.३.२६;१५.५१;११.१५.५३;	घ्रुवकलश ११.१५.१६
५४;१२.३.३१	घ्रुवक्षित १०.४.११
√घृ ११.१६.१२;२०;२२;१३.७.१६;	घ्रुवगोप ७.१४.२६
२२;२७	घ्रुवस्थाली ३.१५.२०; ७.१.२२;
घूप १३.३.१३	६.३०;
घृणयिष्यत् ८.५.२६;१३.२.२६	घ्रुवा १.७.१३; १७;१८; २.८.४६;
घृषित ८.५.३७;१३.३.८	६.३६;३७;४६;४८;१०.१८;३५;३७;
घूम १३.६.२	४१;४८; ५४;६४;७४; १२.१०;२६;
घृम्र १०.११.२;१२.२६	७६; ८१;३.७.१०; ६.११;४.१.४६;
√घृ १.११.३१; ५.७.२४;६.६.१६;	२.३६;४५;४.२०;६.३५;४४;११.३३;

नदवती (ऋच्) न.२७.५

नद्ध १०.न.३३

नद्धक ६.४.२८

नम्यस्थ ६.१५.३२

√नम् ६.७.८८

नमस्कार २.२.२६

नमस्√कृ १.६.८; ६.५.२०; १०.६.

१५; ११.१६.६

नयन १०.१.७२; ७७; - २

नयवती (ऋच्) ६.२२.८

नर्म १४.२.२५;

नवकपाल ६.१०.१२

नवनीत ६.१.२; २.१; १३; न.३०

नवाधि न.५.१८

√नष् ३.४.१२; ६.४.२३

नष्ट ३.५.६

नस्कजनी ६.५.२०; ७.१४.३१

नाकसद् न.३.८.३; २६.२३

नाडि ११.१६.१८

नादेय ११.८.२८; २२.२५

नानादेवय ६.१.२; ३.२१; २४; ७८;

३६; ४.१४; ७.५८; १०.१३.३३; १५.२६

नानाप्रसव ११.१५.२१; २३; २५; २७;

१२.१.२६

नानावाक्यं ६.२८.२६; ७.२.२८

नानाशस् ७.१४.३३

नानास्वर १२.१.२६

नाभि ५.६.१८; २६; ७.१०.४३;

१४.१.३२

नाभिदघ्न ५.३.३६; ४१; न.४५.६;

वाश्री—३३

१३; ६.५.१५; १३.११.१६

नाम ५.४.२६; ११.६.१७

नाराशंस ७.१२.२१; १३.४५; ४६;

१४.६६; ७०; १७.३८; न.५१.४७; ४८;

६.४.३६; ५.१; २; ३७; ३८; ११.१२.२६;

३०; २३.१५; २१

निकाम ११.५.४८

नि√कूड् ६.४.४

नि√कृत् ६.१.६; ११.२.२३

नि√कृष् १४.५.५

निकोशी १३.१२.१७

नि√क्रम् ३.६.२२; ६.७.१२

नि√क्षि ५.५.२७; ६.३.५५

नि√खन् १४.५.११

नि√गद् न.१.३५; ४५.५; ७; ६;

११.३.३२

नि√ग्रह् ३.१६.२७

निग्राभ ७.३.१६; ४.१; ५; ५.४-६;

६.१२; १५; २६; २६; ४३; ४६; ४६;

५४; ६१; ६२; ६.३१; १०.५.४; ६.२५;

११.१४.२०; २३.२; १२.१.१३

निङ् १३.७.१३

निघन १३.११.२२; २३; २७; २८; ३२;

३३; १३.१७

नि√घा १.१.१२; २.१५; ३.१२;

१२.३८; ४०; २.१.७; १४; २५; ३६; २.५'

६; ४.३; ४; ५.१२; २०; ७.१३; ६.१; १२;

१२.६; न३; न६; ४.१.३; ११.५३; २.२६;

५.३; १७; ६.३; १०.८; १३.१६; २०; २२;

५.१.७; ३५; ४.४; २०; ५.२२; न.४४;

५१;६.१.६२;२.४;७.३;११.३०;
 १२.६४;१४.५;१६.२८;२०.३७;३६;
 २२.३;७.४.३२;११.२४;१५.३१;
 २०.३७;२१.६;१२;२३.१०;८.१.२८;
 ५.२२;४५;८.१४;१८.१३;१७;२३.८;
 ४५.१६;४८.२;६.३.२५;७.४८; ८.१०;
 १०.३.५०;१००;६.४३;७.४३;५४;
 १३.२७; ११.२.५;३७; ३.५;४.१६;
 १५.३०;३१;१८.३;२८;२३.१३;२५.
 ६;२२;३३;१३.२.१८;१०.७-६;११;
 १८;२६;११.३६;१३.२४;१४.१.१८;
 ५.१७
 निघातव्य १४.५.१७
 निघ्यात १४.१.३०;३१
 नि \sqrt नी १.१६.२७;२.७.७;८.८;
 ६;३.६.१८;१४.७;४.२.१६;५.५५;
 ११.१४;१४.७६;१५.१;१७.१५;
 ५.३.४;६.२२; ६.१.२७;२.२७;७.३;
 ११.३०;१२.६४;२०.१४;७.२.८;२२.
 ४७;८.३.२२;१०.११; ६.७.१३;१४;
 १०.१२.४;१३.६.४;१०.२६
 निनीता ५.६.२३;७.१६.११;२०.३१
 नि \sqrt पत् १४.१४.३;११.१६.१६
 निपद् १.२.२३;११.२५;६.२८.११
 निपद्यमान ६.२८.३०
 नि \sqrt पिच् ६.३.१७;१८;८.१०.१४;
 १२.५
 नि \sqrt प्ये ५.४.२०;६.३.२५;११.१८.३
 नि \sqrt बाष् २.७.१७;२१;२५;१२.२;
 ६.१७.१६;२२;२५

नि \sqrt मि ६.५.१५
 नि \sqrt मृज् १.११.३७;१६.२२;२३;
 १८.१५;१६;५.६.३८;७.३;२४;२५;
 ४.३७;५.७१;६.६.१२;१३.१०.१८
 नियुक्त ११.१७.८;१४.१.२
 नि \sqrt युज् ११.१७.२;४;६;८;१३.८.१२
 निरमण ११.१.४१;६.५
 निरस् (निर् + \sqrt अस्) १.१५.१७;
 २.४.१२;३.१३.६;५.६.२८;६.२.१५;
 ७.६.२०;११.७;१०.५.५५;१३.१०.१२
 निरह् (निर् + \sqrt अह्) ७.७.१६
 निरुक्त १.७.४;८.३;१०.३०;२.४.२३;
 २६;३.११.३;४.१.२०;२.२.५.३८;
 ६.२;१६;१०.१७;११.२;१६.२८;
 १७.२;५.१.१६;६.१.१५;५.४;१०.२;
 ८.१.४;६.५;१०.३
 निरुप्यमाण ३.५.१;२;५
 निरुह् (निर् + \sqrt ऊह्) १.१५.१०;
 १८.७;२.३.१०;६.१६;५२;१३.६.१५
 निरुहण १.१८.६
 निज्योतित् १३.१०.२६
 निर्णिक्त २.३.३;४.१.४८;५.१२;
 ६.२८.२५
 निर्णक्ति ४.६.३१
 निर्णिज् (निर् + \sqrt निज्) २.७.८;
 ३.६.६;१४.७; ६.७.३
 निर् \sqrt दिष् ४.६.२१
 निर् \sqrt घू ८.८.१४;११.३.१३
 निर् \sqrt बाष् ८.१०.१
 निमंन्ध्य १.७.७;४.२.३०;६.६;

- ११.२८; १७.२६; ६.१०.२६; २६.१६; १०.७.७०; ६.२६; १५.३७; ११.२.४८;
 ६.३.२०; ८.१०; ११.१७.१
 निरु/मुच् ६.८.५; ६.२
 निरु/मृज् ११.१०.२६
 निरु/वप् १.१.२०; ७.२; ५४; ८.१;
 २१; २४; ३२; १०.२८; ११.५; १४.२१;
 ३६; ४३; २.२.६; ४.१३-१५; १७; १८;
 २०; २२; २७; ६.५१; ३.६.२०; २१;
 ११.२; ४.१.१६; ५६; २.१; ५.३७;
 ६.१; १५; १०.१६; ३६; १३.३; १६.२७;
 १७.१; ५.१.१८; ८.३; ६.१.१४; ५.३;
 ६.३३; ७.२१.४५; ८.१.३; १४; ८.२२;
 १०.२; १५.३०; ३३; ५१.३०; ६३; ६४;
 ६.२.४; १०.१.७; २३; २७; ३१; ३५;
 ३६; ४३; ४५; ४७; ५०; ६१; ६४; ८४;
 २.२१; २५; २६; ३३; ३७; ४१; ४४; ४७;
 ५२; ८१; ८४; ८.४.६; १४; १६; १८;
 २०; २५; ३१; १०.३; १६; २७; ३४;
 १३.३३; ३६; ४३; ११.६.१२; ६.४; ५; ७;
 १२; १३; ११.११.४; १०.६; ११.२५;
 २७.१८; २८; १२.५.१; १३.४.५; ७
 निरु/वृत् १४.५.६
 नि/वप् १.१.१८; ३.७; ३७; ४६;
 ३.६.१६; ४.५.३२; १०.३४; ५.२.२५;
 ६.२८; ६.१८.२२; २४; २७.८; ७.४.२;
 १६.३६; ८.१४.२०; १७.६; १६; १८.१६;
 १६.१६; ६.७.८२; १०.७.३२; ११.१४;
 १६; १८; १३.४.१२; १४; १६; ११.४२
 निविद् ७.१८.२५
 नि/वृत् १.३.१३; २.६.२; ४.४.२१;
 ८.४३; १६.३८; १८.४०; ७.२१.४३;
 १०.७.७०; ६.२६; १५.३७; ११.२.४८;
 ५.४१
 निशाङ्गिति १२.१.८
 निःश्लोक (निःश्लोण *As IV. 208*;
 25) ११.४.२५
 निषङ्गित् ११.१०.१
 निषज् (नि + √सज्) ७.४.१०; १८;
 २४; ३०
 निषद् (नि + √सद्) ३.२.३५;
 १६.२७
 निषिच् नि + सिच्) ७.५.२१; ३८;
 १०.३.८०
 निषिञ्चत् ७.१६.१५
 निष्क ६.१.१
 निष्कास ४.७.६६; ७०; ८.२३; १०.८
 निष्कासन ४.८.१६
 निष्कासभाज ६.६.३; ७.३; ७.२२.५
 निष्केवल्य (उक्थ) १०.१४.२७
 निष्क्रम् निस् + √क्रम) १.१८.२;
 ३.१४.११; ४.१५.१६; ५.५.१८;
 ६.१.६२; ३.२३; ७.४; १५.१०; २२;
 २०.३१; ७.७.७; ६.८.२१; १०.३; ४;
 १७; २७; ४०; १३.३; १६.१५; १७.४;
 १८.४; २०.३; २२.५४; ८.१३.१६;
 १६.८; ११.१६.१८; १८.३३; २२.२५
 निष्क्रामत् ६.१३.६०; ८.४७.४
 निष्क्रीति ११.२२.८; ६; १३; १४
 निष्टप् (निस् + √तप्) १.२.२७;
 ११.३६; १६.२; ३; २.१.१७; ४.८;
 ८.७; ६; ११; १३; १५; १७; २३

निष्ठक्यं ६.६.४६

निष्ठुरीय (निविद्वानीयम् wrongly)

७.१८.२५

निःसर्पणयजुस् १२.४.३६

निःसर्पस्तुतशास्त्र ७.१५.५३

नि \sqrt हन् २.८.३;६.१३.५;६;११;१४;

१७;१६;२२;२४;२६;२६;३२;३७;

४०;४३;४६;१५.३३;८.४६.३७;

१०.१३.२३;१३.६.११

निहित ११.५.४७

नि \sqrt हन् ६.११.२३;२४;१२.५३;

५४;१३.८.२

 \sqrt नी ३.६.६;१६.२२;२४; २७;

४.६.२३;३०;६.२८.३१;७.१.१;

१४.१४;१६;२६;२७;२०.२८;३०;

८.४६.११;६.५ १८;१०.३.८०;१००;

५.४४;४५;११.१२.३१;१७.३१;

१८.३३;४४.४.३७;५.३

नीच्यै ५.६.५८;६५

नीता ७.१४.३०

नीवार ६.१.१

 \sqrt नृम्णय ३.१.२५

नेदीयस् ३.५.२२

नेष्टापोतृ १०.६.२०

नेष्ट ६.११.२४;१२.५४.१५.१४;२१;

१८.२७;३४;२०.३६;७.३.२;८;१०;

४४;११.४१;४६;१४.२६;१८.६४;

१६.६;८.५१.२२;१३.८.२;१४.२.३५

नैषवन ११.२५.२०;२१

नैयग्रोघ १०.२.५;४.२०;५.१६;६.३

नेर्द्धत १०.१.८;१२;३.२१

नेर्द्धती ८.१५.१६;२१;२४;१०.३.२२;

११.१०.६

नेवार ६.२.१४;१०.३.५५

नेष्ययन ७.२१.२

नी ११.२६.३५;४५;१३.१०.३५;

१४.२.२१

नीमन्थ (नीमण्ड?) १०.४.२

न्यञ्च् ३.२.२८

न्यस् (नि + \sqrt अस्) ४.८.३२;

१३.२६;६.१.११;४.४१;७.१४.५१;

५२;१८.१८;१६;८.१५.२३;२७.१५;

३०.१३;३३.१०;३७.१५; ४०.१०८;

४२.१४;४५.१८;१६;४७.६

न्यास २.१०.२;७.१४.५६;१८.२४;

२७;१६.१६;

न्युप्त ८.५१.३

न्युञ्जकलश ७.१५.१४

न्युष्क ११.२४.३३

न्यून २.२.१०

प

पक्व २.११.३३

पक्ष ८.१६.१३;१७.१०;२७.१४;

१७;२६.३५;४५.४;१६;४६.१३;

६.८.७

पक्षसंहित ११.१३.१

पङ्क्ति १.१३.३४;८.४०.११;४१.४;

४३.१०;४७.२;७;४६.८;

 \sqrt पच् १.१.८;४.१०.३;८.५.३३;

८.१८;१०.७.३३;१०.१७;११.८.३०;

१४.२.१;५.

पञ्चकृत्वस् १.७.४३;६.६.२२.४८	१०.५.४०;६.८;२२;११.१२.४०;४१;
८.७;१०.४८;७.४.४;२२ १३;३६	१६.२६;१६.२;२०.२२;२५;२५.७;
पञ्चगृहीत ५.२.१;१५;६.१४.१;	३२;३७;२६.२८;३०;२७.१४;१३.८.
८.१७.६;२०.२१;४६.२१;४७.२;७;	२;१४.१ ६;५.४२;
१०.२.६	पत्नीशाला १४.१.६
पञ्चगृहीती ३.७.२;५;८;११	पत्नीसंयाज १.१४.१६;१७;२.८.५२;
पञ्चचित्तीक ८.१५.७	३.६.७;
पञ्चचोडा ८.३८.३;३६.२६;	पत्नीसंयाजान्त १२.१.८;१४.५.४८
पञ्चजनीन ८.४०.१०३	पत्नीहोम २.१२.६२;३.१२.२२;२३
पञ्चदशादारु ६.२८.२६;७.२.२८	पत्न्यानुमत ७.६.३१
पञ्चदशाहन् १०.१.३	√पद् १.१५.८;१७.१;२१.१;
पञ्चप्रक्रम १.६.१२	पद् ५.६.२१;६.७.७;१२;१३;१५;
पञ्चहोतुराहुति ५.६.२०;७.१७.१३;	१६;२२;२३;८.१५;७.१४.५१;
८.३३.१२	१८.१८;८.३.५;८.१५.३१;३२;
पञ्चहोतृ १.४.७;४.२.३;२६;५.३६;	१६.२०;११.५.२१;३६;४६;११.२;
६.८;११.३;२७;१७.३;२८;५.८.७५;	१४.२.२४
६.१;१०.१७;६.२६.२८;२७.१;	पदाच्छायनीया (आहुति) ११.११.१
७.१७.६;२३.१५;८.३१.६;	पद्धरणी ६.७.१७
पञ्चाल १४.२.५	पयश्चर्म ११.८.२७
पञ्चेष्टम १०.३.७०	पयस् ४.१७.१;६ ८.३०;७.६.८;
पङ्क्तीश ११.८.२२.१२.१४	८.४७.२;५०.१६;१०.३.५३;४.२३;
पतिकामा ४.१६.२१	११.२५.३८;१२.१.८;१३.८.१६;६.५;
पत्तिन् ११.१०.४	पयस्या ७.६.२८
पत्नी २.८.२६;३३;१२.३५;५७;६१;	परपक्ष १०.३.७२
६२;१०१;४.४.८; ७.६७;५.६.१०;	परमक्ष १०.७.४०
२४;६.२;४६;१०.४;६.१.६१;४.६;	परम वृक्ष ११.८.१४
५.५;७.१६;२०;२३;६.३१;११.२४;	परशतम् १०.७.४५
१२.५४;१५.१४;१८;२१; २६;२८;	परा√क्ये ३.१.१४;४३;२.१४
१६.१६;२०.३६;२८.१३;७.३.२;८;	पराङ्ग√वृत् ७.१४.४७;१५.२५;
१०;१४.३१;१६.६;२०.३३;८.४.१६;	१६.१३;
५.१.६;३६.३०;६.५.४;७.३२;८५;	पराङ्गवृत्त ७.१६.१६

५१८

बाधूलश्रीतसूत्रम्

पराची ६.८.३६; १२.२४; ८.७.५-८;	परिग्राह ३.१३.११; १५.८; ४.२.८;
१५.२४	५.४७; ११.६; १७.८; ५.३.३३;
पराचीनतूल ८.१५.२३	६.१.२०; ६.८; १२.७; १४.१३
परा√पत् ५.१.७	परिधर्म्यं १३.४.२; ५.६; ७; ७.२३;
परा√पष् ४.८.२; ७.२१.१५; ८.२.११	१०.२५; १२.२
परा√पू २.५.२३	परिधर्म्यंशङ्कु १३.४.४
परा√वप् ६.१७.३०	परि√चर् ६.८.३; ११.६.३; १६
परा√हन् १४.१.३१; ३२	परिचित ८.१६.१३
परा√हृ ११.२४.३५	परिच्छिन्न ११.२०.१७
परिकर्त्तं (परीक०) ८.१०.१; ११.१२;	परिणद्वत् ८.६.२; ६
१२.१२	परि√त्रस् ११.१०.१३; २५.२२
परिकृष्ट ६.२८.१७	परि√दा ११.६.४
परि√कृ ८.८.६; ६; १२;	परि√दिष् २.१.१८
परि√क्रम् २.८.३७; ६.७.१०; ७.११.२;	परि√दृंह् ८.२३.७
१३.२८	परिदृशनीया १०.४.१३
परि√क्री १०.१३.१६	परि√द्वु ४.१३.२०; २२; ५.५.१६;
परि√क्षल् २.५.१	२२; ७.११.२०; ६.३.४१; १०.५.१४;
परि√खन् ८.१३.१४; १५; १८;	२२; १४.१६; २६; ११.१८.२५;
१४.४.२३	१३.११.३६; १३.२४
परि√गन्ध् ४.१३.६;	परि√घा १.२०.११; २.६.१७;
परि√ग्रह् २.७.२७; ३४; ३.३.८;	४.२.१८; ५.५७; ११.१६; १३.२३;
११.६; ४.२.६; ८; ५.२६; ४७; १०.३१;	१७.१७; ५.१.५; २.२२; ४०; ६.१.२६;
११.६; १३.१४; १७.६; ८; ५.१.३०;	२.१२; १०.१७; १२.१५; २०.१६;
२.३३; ३.६; ६.१.१८; २५; ६.६; ८;	७.२.१०; ८.६.२४; ३७; १६.१६;
१२.५; ७; १३.४६; १४.१३; ७.१६.२१;	५१.४०; ६.५.२; ४; १०.५.३८; ४०;
२२.८; ८.६.२०; १०.६; ११.८; १५.१६;	१२.६; २६; ११.२.२६; ११.२२;
१६.५; १३.३.५; ४.१६; ५.१.८; ६.१४;	१३.६.७; ७.६
६.६; १०.१३; ३०; ११.४४	परिधान ३.१३.१५; १५.१६; १६.१४;
परिग्रहण १३.३.५; १३; २०; ४.१६;	८.५.१.३६
५.१.८; ६.६; १०.१३; ३०; ११.४४;	परिधानीया ११.१४.११; १२; १५; १६;
४६	परिधि १.२०.११; २.६.१७; १८; २३;

२६;१०.८;१५;८२;११.४२;१२.४;	१०.७.३६
७;२६;२७;३.७.१३;१७;८.२२;	परियजन्ती १०.४.३
४.२.१८;२०;५.५७;५६;६.३६;६८;	परिरथ्य ५.३.१४
११.१६;१८;१३.२३;२५;१४.२;३;	परि✓लिख् ५.३.१४;६.७.१६;
१५.३७;१७.१७;१६;५.१.२;२.१;२२;	१६.२;५;६;१३;८.३.६;११.११.१५;
३४;३.६;७;६.१.२६;३१;१०.१३;	१३.५.६;
१७;१६;११.१६;२८;१२.१७;४६;	परिवाप ७.६.२८;१४.२.१३
५६;६२;२०.१६;७.२.१०;१५;३.२४;	परि✓वास् २.६.३८;५.१.१४;१५;
२५;४.३७;५.७१;२२.५१;८.६.२४;	७.२
२६;१६.१६;५१;३६;४०;४४;५३;	परिवासन ५.७.४
५६;१०.७.६०;१२.६;८;११.११.२२;	परिवी (परिवि + ✓ह) ५.३.४१;
१३.४.४;३१;६.६.७;७.६; १०.३८;	४२;६.३.१६;११.१२.२१;१५.२१;
१२.१०;११;१४.४.२६;२६	२३;२५;२७;२६.६
परिधीयमान ३.७.१३	परिधीयमाण ७.८.२१;२२.५४;
परि✓पाल् ६.८.३४	११.१२.२०;१५.२०;२६.८;
परि✓पू ६.२.१५;१०.११.१७	परिव्यय ५.३.४५
परिप्र✓जन् २.६.४१	परिव्ययण ६.३.१५
परि✓प्त् ७.५.५;१६.८;१४	परिव्येतोः ५.३.३६
वरिप्लुतशरण १४.४.१३	परिवृत्ती १०.२.४६;३.२१;२५;
परिबाहुंत १४.४.२१	११.१६.२६;३२;३६;३७;१६.५;११;
परिमण्डल ८.४१.१८;६.८.३;४	१८;२०.१३;३३
परिमणंन १४-१.३३	परिणाल्य १३.४.३२;५.४;६.२;
परि✓मा ५.१.३४	१०.३३;११.१०
परि✓मि ८.१३.१५; १८;१६	परि✓शिष् ५.५.१०;६.३.३७;
परिमित ८.१४.१६;१८.२०;२०.१	११.११.३२;१३.२;१५.३४;१८.२०
परि✓मृज् ७.४.३२;५.६६;६.३;७;	परिशिष्ट ११.२६.४०
११;१५;६.२२;२८;३२;७.३२;	परि✓शी १.२०.७;१३.१०.३४
१४.४४;१५.११;३६;१६.२२;२४;	परिश्रयण ४.१३.२;२८;१४.४;
१८.१०;१०.६.४	१५.३८;११.१२.७
परि✓मृश ५.३.३६	परि✓श्रि १.४.३१;४.१४.४;५.१०.
परि✓यज् ७.१८.३६;८.७.३३;	

२५; ६.१५.७; ७.१६.३; २३.२३;
 न.३६.३१; १०.१०.१६; ११.५.३८;
 ११.४२; १६.३२; १४.५.१४
 परिश्रित ६.१.६३; ५.६; न.५.२८;
 १३.१.५; २.६; ३.३
 परिषिच् (परि + $\sqrt{\text{सिच्}}$) १.४.२३;
 ४.१६.२५; ५.६.६; १०.१५; न.१५.२८;
 ४६.५; न; १०.१.१७; २.१८
 परिषिञ्चत् ४.१३.१६; न.४६.४;
 १३.११.३७; १३.२२
 परिषेवत् ४.१३.१६; न.४६.४;
 १३.११.३७; १३.२२
 परिषेचन १३.११.३८
 परिसम् $\sqrt{\text{ऊह्}}$ १३.११.४०
 परि $\sqrt{\text{स्तु}}$ १.१०.२; २.३.१; ६.१८.१३;
 ११.५.३६
 परिस्तृणत् ४.१३.२१
 परिस्रज् ७.१.११
 परिहरण १४.४.३
 परिहित ३.१५.२०; ७.१६.१५;
 १०.२.५; १०.२२; ३१; ११.११.३५;
 १४.१७; २६.३; १२.१.१०
 परि $\sqrt{\text{ह्}}$ १.७.४८; १३.४८; १५.३;
 २.११.२७; ३.१२.१६; १४.२; १३;
 ४.३.४६; ७.४६; १२.२४; १४.७२;
 १८.२८; ५.४.१३; न.२७; ६.१.५५;
 ६.६७; १०.४६; न.६.६६; ११.२.३४;
 ११.३२; १३.२५; २७; २५.३८; १२.१.८
 परिहृता १४.१.४
 परिह्रियमाणा ३.१५.१७; १४.४.४

परी (परि + $\sqrt{\text{इ}}$) १.४.४; १६.२८;
 ३.१५.१४; २०; १६.७; न; ४.१३.१६;
 २१; १६.१५; २०; ६.१५.३२; ७.१३.४६;
 न.२५.१०; १६; ४४.१०-१३; ४६.४;
 ६.५.१७; १०.५.४३; ११.४.५; १६.१३-
 १७; १६; २३; २४; १३.७.१६; २८;
 ११.३७; १३.२२
 परीक्ष् (परि + $\sqrt{\text{ईक्ष्}}$) ६.११.१७;
 १२.४६
 परीत १३.७.१७
 परुत्तृण न.५.२६; १०.१४; १३.३.१
 परे (परा + $\sqrt{\text{इ}}$) १.१०.८; १६.२०;
 २५; २०.८; ४.४.१८; ७.६७; १२.३३;
 १८.३७; ५.६.४६; ६.१.६१; २७.७
 ७.२०.३३; १०.६.६; ७; ११.२.११;
 ७.१२; ३४; ४०; २२.१६; २५.३२;
 २६.२८; २७.४; १३.१३.२५; २७
 परेक्ष् (परा + $\sqrt{\text{ईक्ष्}}$) १.१६.२१;
 २.११.२२; १२.६५; ३.१०.६;
 ६.२०.३३; ७.८.१८; ६.२३; ११.१६.८
 परेक्षमाण ६.५.२२
 परोक्षात् संप्रैष ७.१५.१
 परोक्षादुपस्थान १.२२.७
 परोप्तपुनराधेय १.१४.२५
 पर्ण ४.१६.१; ७; १०; न.४५.२
 पर्णकपाल न.१०.१; ११.८
 पर्णकषाय न.१.२; ५.३
 पर्णकषायवत् १३.२.७; ६
 पर्णशकल न.१५.१६
 पर्णशाखा न.८.१
 पर्णस १४.४.३३

पर्णसून ५.८.३२
 पर्जन्य ४.१.१६
 पर्यग्नि $\sqrt{\text{कु}}$ १.१५.१६; २.३.३३;
 ६.५४; ५.५.१८; ८.८.२०
 पर्यग्निकृत ११.२७.५
 पर्यंती ८.२५.१७; ३०
 पर्यंयण ११.१६.२३
 पर्यवचयन १३.४.४; ७.६
 पर्यंव $\sqrt{\text{सो}}$ ११.१.२०
 पर्यंवेत १७.२.७; ६; ११
 पर्यंस् (परि + $\sqrt{\text{अस्}}$) ४.७.७१;
 ६.३.१; ६.१५; ७.६.३१; २०.१; ८.५.
 २०; ६.५.३; १०.५.३६; ११.१६.१२;
 १३.२.१५
 पर्यंस्त ३.६.१०; ६.७.३१
 पर्यागत ११.२७.३६
 पर्या $\sqrt{\text{नह्}}$ ६.६.११; १२; १०.६
 पर्याप् (परि + $\sqrt{\text{आप्}}$) २.१०.३;
 ४.१३.३३; ६.१२.२५
 पर्याप्ति ११.१२.३२; २३.१८; २६.२०
 पर्याय ३.६.२३; २४; १२.३.३२; ३४
 पर्यायशस् ८.१२.३२; २६.२३; ६.३.६
 पर्यावर्त (यजुस्) ६.४.३
 पर्या $\sqrt{\text{वृत्}}$ २.१२.८६; ३.१०.३;
 १२.२; ६.६.२०; ८.१६.१४; १५
 पर्या $\sqrt{\text{ह्}}$ २.६.११; १०.१४.२१;
 ११.२१.२०
 पर्युदत्त १.३.६३; ४.१; ४; १४;
 १४.३.१६;
 पर्युद् $\sqrt{\text{अच्}}$ १.२.१५
 पर्युप $\sqrt{\text{विष्}}$ ७.१५.३; १०.७.३५

पर्युह् (परि + $\sqrt{\text{ऊह्}}$) ५.३; ३६;
 ६.२.२६; १६.२५; १८.१२; १८;
 १०.७.३१; १३.३.१६; ७.५
 पर्वन् १.१६.३; ४; ३.२.३७
 पलाश ४.१५.५१; १६.१; ७; १०.५.१८
 पलाशशाखा २.१.१३; ८.१.४;
 ५.४; ६.६.१६
 $\sqrt{\text{पल्पल}}$ १.८.४२; ४.४.३५; ६.५.१;
 ६.५.८; ११.११.४०;
 पल्पलन १.८.४२; ४.४.३५;
 पल्पलित १.३.३०; १२.१३
 पवमान १.७.१०; ८.२२; ३.१६.१४;
 ७.७.३; ८.६२; १३.२४; १७.१४;
 ६.४.२८; २६; ३२; १०.७.६७; ११.१२.
 २६; १५.१८; २३.६; २४.२८; २६;
 १२.५.१
 पवित्र २.४.३; ५; ११; ५.२; ३.६.३५;
 ३६; ८.४१; ३.६.३१; ७.५.६२;
 ११.२०.२५; १२.५.१;
 पवित्रदशहविसु १२.५.१; ४०
 पवित्रदशाहन् १०.१.६
 पवित्रवती १३.४.२१
 $\sqrt{\text{पश्}}$ ६.४.४५; ११.२१.६; १२.२.२६
 पशव्य १.२०.२६
 पशु ५.१.१; ४.३; १३; १६; २३; ५.१६;
 २६; २७; ६.४.५; १२; २८; ८.५; ५७;
 ६६; ७०; ६.१४.२५; ७.८.२२; १७.१२;
 १५; २२.५५; ८.८.२१; ६.३.१८; २०;
 २१; २८; ४३; ४५; ७.५७; १०.१०.१३;
 १२.२६; १३.३४; १४.१४; १५.२५;
 ११.८.२८; ६.१२; ११.३२; १२.२२;

१५.३३;४६;१७.२;५;६;८;१५;
 १८.४;२१;२८;१६.१;७;८;२२.८;६;
 १६;१७;२४.३०;२६.१०;२७.४;१६;
 १७;२७;१२.१.३; ७;२८;३०;२.८
 पशुपुरोडाश ५.८.३;७; ६.२६.१७;
 ८.५१.२६;३०;३२;५६;५७;६.२.४;
 ५;१३; १०.३.८३-८५;६.२८;११.७;
 १५.३६;११.११.२५;२७;२७.५;८;
 १८;२१
 पशुबन्ध ३.१४.१२;५.१०.३०
 पशुबन्धवत् ११.२.४
 पशुमत् १.२०.२७
 पशुस्विष्टकृत् ११.२७.१३
 पशोरधं ८.८.३
 पशोरुपाकत् ६.१.६
 पशोर्मीमांसा ८.६.५५
 पशोर्ललाट ५.५.१३
 पशोःश्रपण ६.२६.८
 पशुचादक्षम् ६.३.३
 पशिवडा १४.३.६
 पण्डोही ६.३.१८;४.१;१०.६.२०;
 १०.४;६
 √पा ३.६.६;१०;१०.२१;५.४.१८;
 १०.६.१८;११.५.३७;१३.२७;
 १४.३.१२-१७
 पांसु ४.६.१६;६.१७.१८;२१;
 ८.१८.१२
 पाकपेय ४.५.४०;८.८.१८
 पाकस १०.७ ३१
 पाणि ११.२५.१६;३६;२६.२६
 पात् ३.६.१०;१०.१३.१६

पात्नीवत् ७.१०.५६;११.२७.४
 पात्र २.२.३६;३.२;३.५.८;२०;
 ४.१.४८;५२;२.४६;५.१२;१६;
 ५.४.२०;७.१.७;११;१६;३.३१;
 ४.३६;५.७३;१०.१२;२२;३२;३४;
 ११.२४;२६;१४.४०;४२;४७;१५.३१;
 ३५;३८;१८.१३;२३;६.१.१;३.३५;
 १०.४.४;६;८;१२;१८;२०;३०;५.१;
 ६.६;१२.२६;१३.७;११.१५.६;१८.३;
 १३.८.१६
 पात्री २.६.३४;५०;७.५;८;११.१६;
 ४.१५.२३;५.४.१५;८.२७;८.५०.५;
 ६.७.२०;११.२.४१;८.१३;१४;
 २४.३३;२५.१५
 पाद् ६.८.१५
 पान्तेजन ५.६.१०;७.३.८;१६.६;
 पान्तेजनीया ७.३.२
 पाप्मन् १.२३.२०;३.२.२८;११.२.११;
 २५.१८;२६.४१
 पायु ६.४.४१
 पारिक्षित ११.६.१२;१७.२२
 पारे ६.४.४१
 पार्थ ८.४७.२;५०.६;८;१४;१५;
 ६.७.२१;२८;१०.५.५६;६.५;११.२३-
 २५;२४.१८
 पार्थिव १.१.२;१३.४.२
 पार्थुरश्म (सामन्) ११.२२.२७
 पार्थ्व ५.८.५२;७१;८.२३.३
 पालाश ७.२३.११;१०.२.५;११;१५;
 ३.३; १०.६.२;११.८.६; १५.६;२६;
 २६;३१

पावक १.७.१०; ८.२४; १२.५.१
 पावमान ६.२.२०
 पाश ५.६.५; ६.४.२५; ८.१५.१८
 पाशवभक्ति १४.३.७
 पिङ्गाक्ष ११.२६.३४
 पिण्ड २.६.४३; ८.३.१४; ५.६; ८; ९;
 ६.६; १०.१०.२०; ११.३.४; १३.२.
 १०; १३
 पितामह ११.२१.४
 पितामही १०.६.१७; १८
 पितृ २.२.५; ४.१३.३; ५.१.१८; २७;
 ६.१.१३; ६.८.२; १०.११.१०; १२;
 १३.३२; १४.२.१६
 पितृतस् ३.२.३२
 पितृदेवस्य ३.१४.६; १०
 पितृमत् ४.१३.३
 पितृयज्ञ २.२.४२; ४.१३.१; १५.४६
 पित्रिय ३.२.३०; ३१
 √पिन्व १३.८.१५; ६.२२
 पिशाङ्ग ११.२७.३३
 पिशाङ्गी १०.१०.४
 पिशित ५.८.५८; ६१; ६.५८; ११.२५.
 ६; ७; १५; १६
 √पिष् २.६.३०
 पिष्ट २.६.३३; ३६; ४३; ८.१.१८
 पुंभृक्ष ६.२८.२६
 पुच्छ ८.२०.१५; २६.१; ४६.१४;
 ४८.३; ११.११.४१; २५.२२
 पुञ्जील (द्र० दमपुञ्जील)
 पुण्डरीक ८.६.२; २७; १०.८.६; ११;
 २२

पुण्य नामन् ११.१.२३; २८; २६
 पुण्या (वाच) ११.४.१६
 पुत्र १.२.२२; ६.१५; ११.२४; ६.१.१३
 ११.२१.२; ६; १४.५.३
 पुत्रिय १.२०.२६; २७
 पुनराधेय दक्षिणा १.१३.५०
 पुनरालम्भ २.१२.६७; ३.१०.११
 पुनस्तृष्ट १.११.२; १३.५०
 पुनस्त्यूत १.११.२; १३.५०
 पुननिष्कृत १.११.२; १३.५०
 पुनवंसू ८.४१.२०
 पुरस्ताद्भाग ११.७.१३
 पुराण १४.२.२
 पुरासंपन्न ६.८.२८
 पुरीष ५ १.३६; ३.३६; ६.४.५२;
 १६.२५; १८.१२; २०; २२; ८.१४.११;
 १५; ५.६; १०; २८.४; ४४.७; ५१.१४
 पुरीषवती ८.३६.१; २३; ४१.१
 पुरीषाहुति ८.२८.६; ३१.४; ३४.३;
 ३८.२
 पुरुष ६.४.१६; ८.१.२६; १६.२;
 २०.२२; ६.१.१
 पुरुषशत ११.१.४४; ४.११; २४; ५.६;
 ६.५; ६.२; १५; २३; १०.१
 पुरुषशीर्ष ८.८.४; ६; ६; १२; १६.२;
 २४.६; ६; १५
 पुरुषसामन् ८.२०.२६
 पुरेजान ६.२.१८; ५.१२
 पुरोऽक्षम् ६.३.३
 पुरोग्रन्थि २.६.६

पुरोडाश १.७.३५;४२;८.२२;२४;	१६.२;२०.१७
२५; १२ ३५; १३.३८; २.११.१६;	पुष्टि ७.२१.३६
३.१४.१३;४.६.१;१०.१६;१३.३;६;	पुष्टिकाम १.१.१०
२८;१४.१४;२६;३६;३८;५०;१५.४;	पुष्टिमत् (अग्नि) ८.८.२२
६;१४; ४७; १७.१; ५.८.१६;२७;	√पू २.८.४१;३.६.३०;३१;२.२.
७.६.२५; २८; ३८; ४२; १३.२२;	१७; १८; ५.१२; ७.५.३१; ६.२२;
१७.१५; ३६;२०.३४;२१.२६;३२;	१६.२४;१०.११.१८;११.५.३६;
२२.५५;८.६.४६; ५५;८.२२;६.३२;	१२.५.४१
५८;६०; ५१.५७;६.४.८; १६;३५;	पूत १२.५.४४
१०.१.७;६१; ६४;२.२१;३.५;१२;	पूतभृत् ७.७.६; २०;८.१६; १३.८;
२६;४७.६४;५.२६; ७.६६;१०.१६;	१५.१३;१७.८
२७;३४;१३.३३; ३५;३६;१५ १५;	पूर्णद्वय ४.१०.१०
११.६.७;२३.११;१२.५.१; ७.६;११;	पूर्णपात्र २.१२.८४;३.६.१६
१३;४६;१२.१.२२; ४.४;११;५.१८;	पूर्णाहुति १.४.३०;३६; ५.१०.२४;
२२;२६;३०;३४;४१	६.२.२६;७.२३.२२; ८.४७.२;४६.१०;
पुरोडाशशकल २.११.१;२७;७.१२.६;	११.७.५;२७;४३
११;१४.२.४१	पूर्णाहुत्यन्त १.२२.२५
पुरोडाशभक्ति १४.३.७	पूर्वऋतु ८.१२.२२
पुरोडाशमयी १४.३.२०	पूर्वद्वार ६.१७.६;६.२८.१६;२०
पुरोडाशस्विष्टकृत् ११.२७.११;२४	पूर्वपाद ११.५.२२;२५
पुरोडाशीय २.४.२;११-१३;२८;३३;	पूर्वप्रसृत ३.१६;१०;७.६.१८
५.६;११;१२;२२;६.६.२५	पूर्ववह ११.१६.२०;३१
पुरोडाशोडा १४.३.६;४.५;७;६	पूर्ववही ११.११.४२;१२.७;१३
पुरोनुवाक्या ३.१३.१४; ४.६.२६;	पूर्वश्रोत्रिन् ३.१.२२;४.११
१०.११;१४.१७;१६.८;८.१.७;१७;	पूर्वाहुति १.५.३;११.३६; २.१०.७८;
४.८.६	१२.५५;५.६.६३;६.६.५६;११.५.३७
पुरोस्त ६.२.७;५.६	पूषन् १०.१०.१६
पुरोमुख ११.१६.३८	पृथुकचर्मन् ११.८.२७
पुरोहित ११.२.८;११;४.१;५;७.१२;	पृथुपाजवती ८.७.७
३४;८.३;६.१७	पृथुमात्र ४.५.२३
पृष्करपणं १.१.२;८.१.२;३.११;२१;	पृथिनि १.७.४;५; ८.३;४;१०.३०;

३.११.३;१२;४.१.२०;२१;२.२;२८;	पोतुश्चमस ७.११.३६;४१
५.३८;६.७;६.२;१६;१७;१०.१७;१८;	पोतृ ६.१८.२७;३३;७.८.४०;१४.२६;
११.२;२६; १६.२८;२६; १७.२;२७;	१८.६३
५.१.१६;२०;६.१.१५;३६;५.४;६.१३;	पोष १.२३.११
१०.२;२४; ७.२२.३;११; ८.१.४;५;	पोषचलेय ११.१.४१;४.१३;२५
६.५;१०.३;४७.२; ४८.२;६.३.१८;	पोतुदारव ११.८.६;१५.२३;२५;४१
४.१; १०.३.३३; १०.६; १४.५;६;	पोतुद्रव ५.२.१;२२;८.१६ १६
११.१४.२३;२५;२७.३६; १२.१.१५;	पोत्र १४.५.३०
१६	पोरुववध ६.४.२७
पृश्निसक्थ ११.२७.३७	पोरोडाशिक ३.६.३४;३५;३६
पृषत् ११.२७.३५	पोर्णमास १.१०.४०;४.४.३०;८.४७;
पृषदाज्य ४.२.४५;४.४;६.४८;७.५६;	१६.४२;१८.४४;१०.१.५६;११.१.२
११.४३;१२.३०; १७.४४;१८.३४;	पोर्णमासी २.४.२०; १०.५०;५७;
५.१.२;२.३७;५.३१;७.१६;८.४;३३;	४.१.३;५.३;६.१; १७.१; ८.४१.१७;
४५;६.११;३०;३१;६.१६.१०;२६.२;	२६; १०.१.४;७; ६८;११.१.२; ३३;
२७.१०;७.८.१६; २२.५०; ६.४.६;	२७.३२
११.१८.४२;२४.३०	पोष्ण ४.२.१; १०.२.३३; ३.४१;
पृषदाज्यवत् ४.२.१२;५.५१;११.१०;	८.१४;१३.४३;११.१५.३३;१७.१८;
१७.११; ५.२.३६; ६.१६.६;७.१.६;	२१.१३;२२.२;१७;१३.१३.१८
२२.४६;१०.११.१७	√प्यै ५.४.१७;६.२२.४
पृषदाज्यसन्तति ११.२४.३१	प्र√कम्प् १३.१०.२
पृष्टि ४.८.३५	प्र√क् २.६.१४;४.१२.३२;७.२०.२;
पृष्ठ ५.४.१६;८.२.१४; २१.१२.२६;	८.४४ ८
२२.२७;२४.२६;२६.२१	प्र√क्रम २.४.३२;१२.८७;३.६.२६;
पृष्ठथ ११.१५.११;२३.५;१२.१.२३;	८.४.४;५१.३८;६.२.११; १०.३.६२;
३१	१३.६.१०;११.२४;२६;३४
पृष्ठया ६.१४.२६;१५.३;११.११-१४;	प्रक्रम १.६.१२;६.१३.१०;१८;२५;
पृष्ठयायै (हविस्) ८.५१.३१	३६;४२
√पृ ३.४.६;१०.१६;८.१५.१३	प्रक्षतशकल १०.१.६२
पैङ्ग १.२३.१०	प्र√क्षल् १.८.४४; २.७.८; ८.५;
पोतुधिष्णिय ८.५१.२०	१०.८३;४.४.३७;११.२.५

प्रक्षालितपूर्वं ५.३.१७

प्र√क्षि ८.४६.६; १०.२.१६

प्र√क्षिप् १४.२.२४

प्रगीत ११.६.१६

प्रगृहीत ११.२१.२१

प्र√गी ११.६.१२

प्र√ग्रह् ७.६.२

प्र√चर् ३.६.५; ६; १८; १६; २३; २४;

४.७.७; १६; ५.७.३२; ६.१२.२; ६७;

१३.३; ६; ६; १०; १३; १८; २५; ३६;

४२; ५५; ५७; ६०; ६१; ७.३.१६; ८.६५;

१३; २२; १७.१२; १५; ८.७.४४;

१५.३१; ३४; १७.२; २७.२०; २८.१;

७; १२; ३०.१८; ३१.१; २; ३३.१२;

३४.१; ३७.१६; ४३.२०; ४४.१५;

४७.४; १०; ६.४.१४; १५; ३०; ३४; ३५;

७.५७; १०.१.१६; ५७; ३.३४-३६; ५६;

६.४०; ४३; ७.५६; ७०; ६.२६; १०.११;

११.८; १५.२५; ३७; ११.११.३२;

२२.२; ७-६; २३.११; २५.२; ८; १२;

२७.१६; २७; १२.१.७; २.८; ४.३६;

१३.४.६; ८; ११.३

प्रचरण ३.६.५; १८; २३; १३.४.४;

११.२

प्रचरणी ६.१६.२४; २०.७; ७.२.२;

३३; ३.१४; २६; १८.५३; १३.४.४; २१;

६.४; १२.१३

प्रचरत् ३.१५.३; १६.१६

प्रचरिष्यत् ६.६.५; ७.२२.७; १३.४.१

प्रचरेण्य ७.१८.६६

√प्रच्छ २.३.१७; २१; २५; ४.६.१६;

५.८.३४; ३७; ४०; ६.१७.३२; ३५; ३६;

४१; ४४; ४६; ५१; ७.३.२०; २२;

८.२.७; ४.१२; १०.६.१६; ११.१८.४४;

४८.५२

प्र√च्छद् ५.१.५८; ११.१६.६-११;

१३.११.४३

प्र√च्छिद् १.१५.१७; २.१२.६३

प्रच्छेद् ५.६.३६; ७.१६.४०

प्रचयवमान ३.६.२१

प्र√च्यु ३.६.२३

प्रजहित ६.१६.२१

प्रजा १.२३.११; ६.८.३०; १०.६.८;

११.१६.४०; ४१

प्रजात ४.५.३

प्रजापति ६.१.६

प्रजापतेर्हृदय (सामन्) ८.४६.१८

प्रज्ञात ५.८.४४; ६.२२.३; ११.१८.३३

प्रज्वला १३.३.६

प्रणयिष्यत् १२.२.१४

प्रणव ७.१४.५६; १८.२७; १६.१६

प्रणवान्त १३.७.२२

प्रणवेप्रणवे २.१०.२

प्रणाप्य ११.१६.२८; २६; ३०

प्रणी (प्र+√नी) १.७.२; ८.२१;

२४; ३२; १०.२८; ४०; १२.३४; १४.२१;

३६; ४३; ४१.१६; ५६; ५.३७; ६.१;

१५; १०.१६; ३६; १३.२; १६.२७;

१७.१; ५.१.१८; ६.१.१४; ५.३; ६.३३;

७.२१.४५; ८.६.३; १०.२; १५.३०;

५१.२८; ६.७.६१; ६३; १०.८.३१;

१५.२८; ३०; ३२; ११.२.४; ११.१४;

२१; २२; १२.२.१०; १२; ४.२०;	५.५.२२; ६.१५.२१; २०.३६; ८.४४.
१३.४.५	११; १३.७.२८; ११.३६; १३.२४
प्रणीता २.६.३७; ८.३८; १२.८३; ३.६.	प्रति√पद् १.१६.३; ४; ८.१३; ७.१४.
१४; १३.६; ६.२.२७; ७.३; ११.३०;	५०; १८.१७; ८.२७.१३; ४५.४; ६; ८;
१२.६४; ७.२२.४७; ८.१०.११	११; १३; १४; ४७.१५; १६; २७;
प्रणीयमान ३.१५.१३	४६.४२; ६.४.३; ११.७.४; २३; ४२;
प्रणीयमाना ३.१३.६	१३.२८; १४.४; १०; १४; १८.२८;
प्रणु(प्र+√नु) ७.१४.५३; ५४;	२६.४६; ४६
१८.२०; २१	प्रतिपद् ६.४.५६
प्रण्यमाना ३.४.२२	प्रतिपरा√ह् ५.६.२; ६.२७.२;
प्र√तन् ११.१२.२५; २२.२६; २६.१२	६.४.२५; १०.५.३३
प्रतिगर ७.२.३२; १४.५५; १८.२२;	प्रतिपरे (प्रतिपरा+√ह्) २.१२.
२६; १६.१८; १६.४.४६	१०४; ४.६.३१; ५.६.२४; ६.७.२३;
प्रतिगाथ ११.२६.५१	१५.२८; ११.१६.२४
प्रति√गुप् १.२२.२	प्रतिपावरी १३.४.२; १६; १०.२६;
प्रति√ग्रह् ३.१४.३; १४; ४.७.३१;	११.१२
४३; ६.३.१०; ४.६; २२; ७.१०.२; १६;	प्रतिपुरुष ४.५.४०; १३.४
१२.२; ७.१२; १८.२४; ८.२१.२२;	प्रतिप्रस्तोतृ १३.४.३८
१०.१३.१४; १५; १२.५.४३; ४४	प्रतिप्रस्थातृ ४.५.२५; २७.२८; ५१; ६.६;
प्रति√तप् ५.७.५; ६	१६; २३; २८; ३०; ४३; ४७; ५२; ७.७;
प्रतिदिशम् ११.१०.२; ४	१७; ३१; ४३; ५६; ८.३६; ५.५.२३; ६.१०;
प्रति√घा ७.१२.१८; १३.४२; १४.६८;	७.१०; २४; २७; ८.५; ३३; ७४; ६.६; ६;
१७.३६; १३.५.१०	६.६.२५; ११.३; १५; १४.२१; १५.२१;
प्रतिधुक् ६.८.३०	२३; ३४; ३८; १७.६; १८.१७; १६.३;
प्रति√घे १.१६.५	६; २७.४; २८.११; १५; ७.१.६; ४.१०;
प्रतिनि√ग्रह् ७.१०.२६	१६; २२; २८; ४०; ६.२५; २७; १०.२;
प्रतिनि√घा ३.५.१३; १८; २३; ६.६;	१२; १६; २२; २६; ३२; ३८; ४१; ११.३;
२६; ८.८.४; ११.२०.७; २१.१३	६; ६; १२; १८; २५; १३.२०; १४.२३;
प्रतिनिहित ११.२०.१८	३३; ४०; १५.६.२३; ३४; ५०; १८.५६;
प्रति√नुद् २.६.३; ७.१२.३; ८; १३	२०.३६; २१.४४; ४५; २२.४६; ८.६.
प्रतिपथ ४.१३.२०; २२; १६.२०;	४६; २१.३०; ३२.१८; २०; ४३.१४;

५१.५३; ६.२.१५; २०; ३.१-३; ६; ६;
 १०; ४२; ४.४; ७.३५; १०.३.६६; ५.३;
 ११.१३; १४; १६; १७; १३.१; ११ २.
 ३५; १३.१३; १७; १४.५; १७.३; ४; १६;
 १७; १८.५; ६; ३१; ३२; २०.२५; २६;
 ३५; ३७; २५.१३; १२.१.२८; ३.३०;
 ३१; ४.३६; १३.४.११; ५.४; ६.३;
 ५-७; १०; १६; ७.३; ६; १४; १८; २१;
 ८.३; ५; ६; १६; २३; ६.४; २१; १०.१५;
 २४

प्रति $\sqrt{मन्}$ ११.१८.४५; ४६; ५३

प्रति $\sqrt{मि}$ ११.१.३२

प्रति $\sqrt{मीव्}$ ७.१८.२३; १०.१३.१३;
 १६

प्रति $\sqrt{मुच्}$ ५.३.२७; ६.७; ८.११.१०;
 ११; १२.१०; १०; १०.६.२६; ८.२६;
 ११.१५.५५; १४.१.१६; ४.१७

प्रति $\sqrt{यु}$ ५.७ ४

प्रति राजा ११.१.३

प्रतिबल्क See आनुमतप्रतिबल्क

प्रतिवेश ४.१०.३; ६.४.३०; ८.८.१४;
 ११.३.५; ६.१०; २५.६; १४.२.२२

प्रतिवेष्ट १०.१४.१६

प्रतिष्ठा (प्रति + $\sqrt{स्था}$) २.२.१२;
 १३; ३.३४; ४.१.५०; ५.१४; ६.६.२५;
 ६.७.४१; ६.६; ७; १३; १६; १७

प्रति $\sqrt{सू}$ ४.८.२६

प्रतिस्तोत्र १२.४.२३

प्रतिहृत् ७.७.८; १४.२६

प्रतिहित १०.६.१६; ११.१५.५४;

१६.२३

प्रती (प्रति + $\sqrt{इ}$) ११.१६.४१

प्रतीक्ष् (प्रति + $\sqrt{ईक्ष्}$) १.३.३१; १२.

१५; २.३.३; ३.१४.२; १३; ४.१.४८;

५५; ५.१२; १६; ६.३१; ६.४.८; ८.४६;

७.५.५६; १०.१३.१२; ११.१४.३१;

१३.८.२४

प्रतीची ८.१५.२०; २२.१३; १४; ३७.३;

५; ४०.३; ४१.२०

प्रतीचीनग्रीव २.५.१४; ६.२१;

६.२.२७

प्रतीचीनशिरस् ५.५.२७

प्रतीप ६.१६.३

प्र $\sqrt{तृ}$ १.११.३३

प्रत्त ११.७.४०

प्रत्यक्ष ११.१.३६

प्रत्यक्षात् संप्रैष ७.१५.१६

प्रत्यक्षाद्भक्ष ४.४.१७; ७.६६; ७.१३.

२१; १३.१०.२५

प्रत्यगावृत्त २.११.१६; ७.६.२१;

८.८.२४; २३.४; २४.५; ५०.१८;

१३.७.२१

प्रत्यङ्गा $\sqrt{वृत्}$ ७.१०.४२

प्रत्यङ्गावृत्तहोतृ ५.६.२२

प्रत्यङ्गासीन ८.२३.१८

प्रत्यङ्ङतिष्ठन् ७.१८.५८

प्रत्यञ्चोगर्भ ११.२.१७; १८

प्रत्यञ्ज् (प्रति + $\sqrt{अञ्ज्}$) २.६.३६;

१०.३७; ४१; ४७; ४८; ५३; ५४; ६३;

७४; ३.१२.६; ४.३.३६; ७.१३; २१;

३५; ८.१८; ६.५५; ६३; १२.१४;

- १४.१६;२८;४०; १८.१६; ५.८.११; १६.१५;१७;१६;६.७.६६;१०.७.४८;
१४;५७;६६; ६.५३;६०; ६.६.४४; १२.२.२४;३.११;४.७
५२;२६ २१;२४;७.६.३०;३३;२१.२७; प्रत्या✓नी १.१५.१४;४.१.५७;५.२१
२२.३५;८.६.५१;५६;८.२८;३१;३४; प्रत्या✓वृत् ६.८.४०
६.२७;५०.२ प्रत्यावृत्ता ६.८.३६
प्रत्ययोरुं (प्रत्यय + ✓ऊर्णु) ६.६.३; प्रत्या✓श्रु ४.१४.१०; १६;३१;४३;
६.६.२ ४६
प्रत्ययपोह् (प्रत्यय + ✓ऊह्) २.६.४५ प्रत्याह (प्रति + ✓अह्) ७.३.२१
प्रत्यभिन्नारित ११.२५.६ प्रत्या✓ह् ७.५.२०;३७
प्रत्यभिमर्श ६.७.५८;१०.१५.२६ प्रत्या✓ह्ने १२.२.२३;३.१०;४.६
प्रत्यभि✓मृष् २.१.२४; १२.२४; प्रत्युत्✓स्था ७.१४.४६
५.१.१२; ६.१५.३५; ७.१६.३७; प्रत्युद्✓यम् ६.१०.४
६.७.८१ प्रत्युपस्तीर्ण ६.८.२
प्रत्यव✓दो ८.८.३२;६.२५ प्रत्यूढा २.६.३४
प्रत्यव✓सह् ६.७.५२; ८८; ८.१; प्रत्यूह् (प्रति + ऊह्) १.१५.१६;
१०.७.५७;१०.२६;११.१३.२७;१४.६; १३.८.२०
१५ ✓प्रय् ५.१ ५३;१०.२.५
प्रत्यवरोह १३.१३.२० प्रथमज वत्स १०.१.४४
प्रत्यवरोहण १.२२.२० प्रथमनिहत ६.१३.१८;४२
प्रत्यवरोहणीय ६.८.६;७;११;१३ प्रथम मुष्टि २.१.२५
प्रत्यवे (प्रत्यय + ✓इ) ६.६.१२;१४ प्रथमा इष्टि १.१४.३२
प्रत्यवेक्ष् (प्रत्यय + ईक्ष्) १.१६.१७; प्रथमोद्धृत ४.६.३४;३८
२.१.१७;७.१६;२०;२४ प्रदक्षिण ३.१५.१६;६.१६.२५
प्रत्यस् (प्रति + ✓अस्) ६.५.१८; प्रदर ८.१५.२०;२३;१०.१.११;१३;
७.१२.६;११; ८.५.२८;२६;२०.१३; २.१२;१४
१४; २३.१५; ११.२.२६; ४.१३; प्र✓दा १.१६.२८;८.१२.८;११.७.
१६.१३;१६;१८;१३.३.३ १६;३६
प्रत्याख्येय ११.१६.२६ प्रदाव्य ५.१०.४;१०.२.५१
प्रत्या✓गम् १.१२.१६;३.३५ प्रद्रव ११.१३.१६
प्रत्या✓गृ ६.२६.१४; ७.२.३०; प्रद्राव ११.५.४६;७.१४
१४.५६;१५.२५; ४०;१८.२५;२७; प्रधिक २.६.१२

वाच्यो—३४

प्रपञ्च ५.१.६	प्र√मृज् ७.७.२
प्र√पत् ३.६.६; ५.१.६; ६.४.२३;	प्र√मृण् २.६.२६
२६; ४७; ५०; ५१	प्रमेहण १३.१२.२१
प्रपत्ति २.६.३२; ११ ६.१२	प्रमेहणकाल १३.१२.२१
प्रपत्तिता ६.४.२६	प्र√म्ना २.६.४३; ६.२.१३; ८.५.६;
प्रपथ ३.१.६; १३; ४२; २.१३	१३.२.१०
प्र√पद् १.१५ १; २.१२.३३; ३.६.२४;	प्र√मिच् ८.८.३४
१३.४; १५.१६; २०; ६.१.१३; २.१६;	प्रयच्छत् ६.११ ५; १४.२१; ७.१२.४२
५.१३; १०.३; ५; १५.८; २०.१६; २४;	प्र√यज् २.१०.३४; ४.२.४४; ११.४१;
७.१.३; २.१६; ३.१६; २५; ७.३१; १५.	१७.४२
४७; १६.२; २०; १६.४; २१; २०.४३;	प्र√यम् २.८.६; १३; १७; २३; ४४;
६.७.७१; १०.५.४; ६; ४५; ११.२.८;	४८; ५३; ६.१०; ११.३०; १२.३२; ७८;
४.१; ५.३५; ३६; ११.३६; १४.१८;	४.१४.५१; ५.४.३३; ५.१; १५; ६.३.६;
२६.४; १२ १.११; २.१४; १३.२.१६;	६.५०; ७.१८; ८.५५; ११.६; २६;
३.२४; ८.१८; २२; १४.४.१७; ५.४१	१२.६३; २०.२६; २२.४; २३.१; ७.७.
प्रपदन ११.१३.५	१४; ८.५.६; २१.२१; ६.५.२८; १०.६.
प्रपितामह ११.२१.४	११; ७.२६; ४१; १४.२०; २१; ११.१४.
प्र√पीड् १०.१५.१५	२१; २०.१७; १३.२.१२; ७.३; १४; १८
प्रपूतशकल २.१.१; ६.२८.२६; ७.२.२८	प्र√या ६.४.३३; ८.१३.५; १०.६.१८
प्र√प्रुथ् ११.२.३५	प्रयाज १.७.१६; १७; १२.४१; ४२;
प्र√प्लु ११.५.२०	१३.२१; २.१०.३२; ३५; ३.७.२६;
प्र√वन्ष् ६.३.६; ५.२०; ७.१४.१;	११.१६; १७; ४.२.३६; ५.५; ६.३८; ४४;
८.४६.६; १०.१३.२२; २६; ११.१५.२६	८.५; ११.३६; ४२; १३.४२; १७.३७;
प्रबाहुदक्षिण ७.१.१६	४३; ५.५.५; ८; ६.१.४४; ४५; ६.२१; २२;
प्रबुद्धयजुस् ६.४.२	१०.३५; ३६; ७.२१.१५; ८.६.४३; ४४;
प्र√ब्रू ४.६.२०; ५.४.२६	७.२०; ६.३.३२; ११.१८.११; १८;
प्रभु (आज्य) १०.३.१०२	२१.२७; १२.५.६
प्रमत्त ३.१३.१७; ६.३.२१	प्र√यु ५.८.७१; ७२; १४.५.३८; ३६;
प्रमायुक्त ३.८.१६; ६.६.११	४६
प्र√मुच् ५.६.५; ८.१५.१८; ११.६.३	प्र√युज् ८.१५.८; ११.१३.१६
	प्रयुज् (हविस्) १०.१३.३६

प्र✓लिप् ११.१३.६

प्रवत्स्यत् १.२२.२; ३.२.२५

प्र✓वप् ४.४.२६; ६.२.५

प्रवर १.७.१३; ७.१०.१६; ३.७.२८;

४.२.३६; ६.३५; ११.३३; १३.२६; ३८;

१७.३४; ५.४.२४; ६.१.४१; ६.१८;

१०.३२; १२.२७; २६; ७.८.२३; २४;

८.६.४०; ६.३.२६; ११.१८.८

प्रवर्ग्यं ६.१२.२; १३.६२; ८.४७.११;

१३.१.१; ४.१; ११; ११.१; १३.२८

प्रवर्ग्यवत् ६.१०.३; ४; १०; १२.१;

१३.६३

प्रवर्ग्यसाम १३.११.२१; २६; ३१

प्रवर्ग्योपसद् ८.१५.३४; २७.२०;

२८.१; ७; १२; ३०.१८; १३.३; ३४.१;

२; ३७.१६; ३८.१; ४४.१५; ४७.४; १०;

११.११.११

प्रवर्तिका ८.८.८१

प्र✓वस् ३.१.५; ११

प्रवसत् ३.१.७; ३६; ४०; ५५; ५६;

२.११

प्रवसथ ३.१.१

प्रवसद्गुपस्थान १.२२.१

प्रवाहण ११.८.११

प्र✓विष् ८.१३.६

प्र✓वृ १.७.१३; ४.२.३६; ६.३५;

११.३३; १७.३४; ५.४.२४; ६.१.१;

६.१८; १०.३२; १२.२७; ७.८.२४;

८.६.४०; ६.३.२६; ११.१८.८

प्र✓वृजू ८.१०.१४; ११.७.१; २०

प्र✓वृत् ७.१६.१०

प्रवृताहुति ७.८.२८; ३२; ३६; ४०; ४४;

४८

प्र✓वृह् ५.३.२६; ११.१६.११

प्र✓वे ५.३.४३

प्रव्याघ ६.१.१

प्र✓वेष्ट् ५.३.४२; ११.१७.७

प्र✓व्रज् ३.१.४; ३६; ८.५१.६२;

१४.१.३७

प्रव्रजन ८.५१.६०

प्रव्रजिष्यत् ८.५१.६१

प्रव्रियमाण ३.७.२८

प्र✓वर्णस् ११.३.६

प्र✓वृचुत् २.१२.२६; ७.१६.१०

प्रष्टि ६.५.६

प्रष्टिवाहिन् ६.५.६; १६; १०.२.६;

५.४२

प्रष्ठीला १४.४.१६; २०

प्र✓सञ्ज् ११.१७.५

प्रसल १.१५.१६; २.१.२८; ६.५४;

४.१६.१५; ५.५.१८; ६.२.२६; ८.१५.

१; ४१.२७; १०.६.४; १३.३.१६; ७.५;

१६; ११.३७; १३.२२

प्रसव ३.१६.२; १४.१; ७.७.१८;

१३.५.१४

प्रसवितृ ११.७.१५; ३५

प्रसव्य २.२.१६

प्र✓सिच् १०.७.६१

प्रसिद्ध १.१०.४०; ११.१; २२.१६; २५;

३.१६.६; ४.१.१६; ४.२६; ५.६; ५१;

७.२; ६१; ८.४४; ४५; १२.२; १६.३६;

४१; ४२; १८.२; ४१; ४३; ५.२.३६;

६.१६.६;७.१३.२७-२६;२२.४६;
 ८.१.१२;७.२;६.६३;६.२.१७;७.५०;
 ८.२१;६.१;४;१०.३.४६;८.१;१०१;
 ७.५६;६.१;१४.८;११.११.३६;
 १२.४.४१;५.५१;१४.५.४५;४८
 प्र√सिष् १.७.५२;८.१७;३०;
 १०.३८;११.४३;१२.१;३३;४१;
 १३.५२;१४.१;१६;१६;२८;३०;३२;
 ३४;४१;१८.६;८.१०;१३;१६;
 ३.११.११;१६;१२.२२;२३;२६;
 ४.१.७;४६;५.७;३६;६.१३;२६;
 १०.२६;३८;१२.३६;१६.३६;
 ५.१.२५;६.१३.७;८;५८;५६;
 ७.८.६०;६४;१४.५५;१८.२२;२६;
 १६.१८;२२.५६;८.१.१२;२३;६.२२;
 ७१;७.१६;३४;६.४४;६१;१०.८;१३;
 १२.६;५१.२;२६;३६;४५;४६;५०;
 ५१;५४;५६;६०;६.२.१२;३.१५;
 ४.१७;२७;२८;३८;७.५५;५६;६२;
 ६४;८६;१०.३.८३;६३;५.२५;३४;
 ३५;७.५८;५६;६२;६६;६.२;१०.६;
 २४;१४.३;१५.२६;३१;३३;१२.२.
 २-७;१३;१३.१३.२६
 प्र√सु ३.८.१२;१३.१०;१२;१४.८;
 १५.२
 प्रसुत १०.१.५;१४.२;१४.१.२२
 प्र√सू १४.४.६;८.१०
 प्रसू ४.१.२;१०;१०.१.२
 प्रसूत १.७.१५;४.२.८;३८;५.४७;
 ६.४७;११.६;३५;१३.४१;१७.८;

३६;५.२.३३;५.४;६.१.२०;४३;६.८;
 २०;१०.३४;१२.७;३२;१४.१३;
 ८.७.१६;४८.१६;६.१.५;६;३.३१;
 ११.१८.१०;१४.३.३
 प्रसूत १४.५.३७
 प्र√स्कन्द् ५.३.२१;६.१२.१८;१८.४;
 ७.३.१३; ११.१२.१३
 प्रस्कन्द्ोस् ११.२०.२१;२३
 प्रस्तर २.१.२६;६.६;१७;२७;३१;
 १०.३७;४१;४८;५४;७४;२.१२.१;
 ४;६;११;१३;१५;१६;३.७.१८;
 ८.१६;१७;४.१.११;१४;२.१६;२२;
 २३;५.५५;६१;६२;११.१४;२०;२१;
 १३.२१;२३;२६;१७.१५;२१;२२;
 ५.३.४;६.१०;६.१.२७;३३;३४;
 १०.१३;२१;२२;११.२१;३०;१२.१६;
 २०;५१;५५;६४;२०.१४;२०;२१;
 ७.२.८; २०;२१; ७.३;१४; १५.१४;
 ३८; १८.१३; १६.५; ८.६.२८;२६;
 ६.७.६७;१०.१२.४;१०;११;१४.१७;
 १२.२.१५;३.५; २५;४.४; २३;३०
 प्रस्तरपरिधि ४.४.६;७.५८;१२.३२;
 १५.४३;१८.३६;५.६.४५;६.१.६०;
 ६.७२;७.१६.४४;२२.४२
 प्र√स्तु ७.७.२३;१३.१०;१७.१०
 प्रस्तोतृ ३.१६.२;७.७.८;१४;१७;
 १४.२२;२१.५;११;८.२०.२६;२१.३४;
 ३१.१२;४३.१६;१०.१४.२०;
 ११.१८.४०;१३.११.२१;२६;३१;
 १३.१५
 प्रस्तोतृप्रतिहृत् १०.६.२०

प्र√स्था ७.६.१८;१६.२१

प्रस्थितकर्म ६.२६.३;७.१.२३;२.१

प्रस्थूणका ६.६.१२

प्रसृज्यत् ३.१६.७

प्रसृष्टव्य ११.८.३१

प्रहृण्यमान ११.४.३१

प्र√हा ५.१.१३

प्र√हि ६.४.७;७.१८.५२;१०.१०.

२८;११.१.२;३;४;६;८;१२;१०.१३;

२५.७

प्रहित ११.१.८;११;१४

प्र√ह् २.५.१६;७.१४;१८;२२;

१२.२७;३.५.२४;६.१३;२१;४.१.३७;

५.३५;५.१.६;४३;४७;४.१०;११;

७.३;७.४.१२;२३.६;८.२१.१५;

४८.१;१०.११.१६;१४.२३;२४;

११.४.३०;११.१२;१७.१;२२.१५;

२५.२४

प्रह्लियमाण ३.८.१६;२२

प्राकार ११.१३.७

प्राकाश १०.६.२०

प्राक्छयित् ३.१.८

प्राक्संस्थ १.२०.१६

प्राक्संस्थिता ३.३.१४;१६;२६;३२;

३८

प्रागावृत्त २.४.१०;६.२६;७.१०;

६.२७;३८;१२.३५;५८;४.४.२४;

६.२.३१;६.६;१६.२०;७.६.२०;

८.८.२४;२४.८;५०.१०;६.७.२४;

१०.६.४६;१३.४.३७;७.२१

प्रागुच्चार ३.१.६

प्राजावृत्त ८.१६.२१;६.७.४६

प्राजासीन ८.३.५

प्राङ्मुत्√सृप् ४.२.१८;१३.२३;

१७.१७;६.१.२६;२०.१६;७.२.१०

प्राङ् (प्राङ् + √इ) ४.४.१६;

७.६८;१२.२४;१८.३८;५.१.३;६.६६;

६.१.६२;२१.१;२७.१०;२८.१

प्राचीन ६.२.३;८.१८.११

प्राचीनग्रीव ६.६.८;८.३.१३;५०.६;

६.७.२३;१०.५.५१;११.२.४०;

२३.२४;१३.१.१५;११.४०;१२.२३

प्राचीनदश ८.६.२३

प्राचीनमुत्तान ८.२०.१६;२४.१

प्राचीनवंशशाला ६.१.३

प्राचीनाग्र २.३.१४;१३.७.४

प्राचीनावीत ४.१३.५३;१४.१;

७.२०.१८;११.१६.२३

प्राजहित ६.२२.१२

प्राजापत्य ४.१.१६;६.५.१४;७.३.२६;

८.६.७३;७.१;८.२२;२४;६.८;६२;

१६.२;२६.६;१०;२८.१४;३०.१०;

६.१.१;३.२०;२१;२३;२४;२८;३६;

४.२;१४;७.५६;१०.५.७;१२.१४;

२७;११.२.४;७;११.३७;१४.१६;

१५.६;४८;१८.१४;२३.२५;२४.१८;

२५;२६.५;१०;१२.१.१२;

प्राण २.११.२४;३.१.५;१४.७;४.६;

४.४.१६;७.६५;८.२६;५.६.१२;१४;

६.१५.६;७.१३.२१;२०.१५;२६;

८.२३.१५;११.४.२७;१२.५.४१;

१३.१०.२०;२५;१२.१२;१३.१२;

१४.५.४;

प्राणग्रह १.७.४; ८.३; १०.३०; ३.११.३;	३१; ६.१.६; १०.८.३१; १०.६; १६;
४.१.२०; २.२; ५.३८; ६.२; १६; १०.१७;	१३.४.५; ६
११.२; १६.२८; १७.२; ५.१.१६;	प्रायणीयबहिस् ७.२२.५
६.१.१५; ५.४; १०.२; ८.१.४; ६.५;	प्रायतन ३.६.२३
१०.३; १०.१४.५; ११.१४.२१;	प्रायश्चित्ति १.२२.२२; ३.२.३८;
१२.१.१५	४.१२; ६.१०; १४.१.३५; ३६; २.३१
प्राणदीक्षा ११.७.५	प्राज् (प्र + √अज्) ११.८.३१;
प्राणमृत् ८.१६.२; २५.६; २८.१४;	१२.८; २२.२५
२६.१५; ३१.५; ३२.८; ११.२३.२५	प्रा√वृत् १.१.१६; ६.१३.५५
प्राणापान ११.१४.३५-३७	प्रावृषीण ११.१.६
प्राणाभिषेक १०.५-६०	प्राश् (प्र + √अश्) १.२.१०; १३;
प्राणाहुति १३.६.१५	१६; १६; ७.४६; ११.१३; १६; १६;
प्राण्यापानिति ३.४.८; १०.१८	१३.४६; १६.२४; १८.१७; २.११.२३;
प्रातः प्रचरण १०.६.३; ७; ८; १२;	२४; २८; १२.५६; १०.५; ३.६.१४;
१३.५.७; ७.८; २६.८.३; १०.१३; १५;	१२.१४; २५; १४.५; १५; ४.३.४४;
३६	७.४७; ६.७२; १०.२.४; १२.२२;
प्रातरग्निहोत्र ४.१.५४; ११.२.३४	१४.६८; ७०; ७३; १८.२६; ५.८.२५;
प्रातरनुवाक ३.१५.१६; २०; ७.२.३२;	२८; ६.२५; ६.१.५३; ६.६५; १०.४४;
११.११.३४; ३५; १४.१; २; ७; ८; १७;	८.६.६४; ६.४२; ५१.६६; ११.३.६;
२६.२; ३; १२.१.६; ६; १४.१.१;	२७.३०; १३.१०.२०
४.४; ५	प्राशित १.७.४६; १३.४६; ३.६.१५;
प्रातःसवन ३.१६.१६; ८.५१.४५;	१२.१७; ४.३.४७; ७.५०; ११.२५;
६.४.२७; १०.५.३४; ११.१२.२७;	१८.२६; ६.१.५६; १०.४७; ७.१७.३६;
२२.२८; २६.१३; १६; १२.२.२; ५	८.६.६७
प्रातःसवनीय ६.२.१३; ४.१८; १६;	प्राशित्र १.७.४६; १३.४४; ४६;
१०.३.६४; ५.२६; २७; १४.२.३; ४.५	२.१०.८१; ११.२२; ३.८.१; १२.११;
प्रातिष्ठात्री ११.१६.२७; २६	१७; १३.१८; १४.१; २; ६; ४.३.४१;
प्रादेश १३.६.२०	४७; ७.४०; ५०; १२.१६; १४.६४;
प्रादेशमात्र १३.२.१४	१८.२३; २६; ६.१.५०; ५६; ६.५६; ६८;
प्रादेशमात्री ५.१.५५	१०.४१; ४७; ८.६.६१; ६७; १०.२.५;
प्रायणीय ६.५.३; ७.२; ८.१५.३०;	१०.२२; ३१; ३५

प्राशिग्रहरण २.८.२१;३.१४.७;

४.१३.२८

प्रास् (प्र + √आस्) १.२.६;११.१२;

२.१०.२३;११.३१;३.१४.११;

४.३.७७;७.५०;८.३;११.२५;१८.२६;

५.२.४०;४.३०;६.४.३६;७.३.४;

८.३१;३५;३६;४३;४७;११.११;

१४.३०;१५.४;१६;१६.१८;२०.२७;

२३.८;६.७.८४;१३.११.२;१८;

१४.५.३७

प्रासङ्ग ८.१६.१

प्रासहा ११.१.१६;१७

प्रास्त ७.१८.५६;६८

प्रास्यत् ७.२.२६;१३.१०.६

प्राह् (प्र + √अह्) २.३.७;

११.४.१०

प्रिय ४.६.२०

प्रियङ्गतण्डुल ११.२१.२२;२३

प्रियङ्गुतण्डुलचर्म ११.८.२७

√प्री ३.१५.६

प्रे (प्र + √ह्) १.३.३३;१२.१७;

२.१.१७;६.२.२६;२०.३;७.२.४;

८.४.६;१६.११;१३.११.१६;

१४.५.५;२८

प्रेक्ष् (प्र + √ईक्ष्) ३.१६.८;

७.६.१६;१४.२७

प्रेत १४.५.२५

प्रेष् (प्र + √इष्) ८.७.४१;८.३६;

६.३७;५१

प्रेष्य ११.२५.१०;११

प्रेष ५.७.१५

प्रेषणवपा ८.७.३३

प्रेषवत् ८.७.३८;८.३६;६.३४;४८;

५१.३२;३५;५८;६.२.५;८;१०.३.८३;

८८;११.११.२७;२७.८;१२;२१;२५

प्रोक्ष् (प्र + √उक्ष्) १.३.६;

२.५.५;६;८;६.२;६;४.२.१३-१५;

५.५३;५४;११.११-१३;१७.१२-१४;

५.२.१२;४४;३.१-३;१६;४.१६;१६;

६.१.२४-२६;६.१२;१०.१७;१२.१४;

१४.१७-२०;२२;१५.११;१६.१६;

१७.५६;१८.१;६;२०.११-१३;

७.२.५-७;२६;२२.५१;२३.७;

८.१६.६;१२;४४.६;४८.४;१६;२०;

६.३.२४;१०.१२.१-३;२६;

११.४.३३;५.४७;१७.१५;१८-२०;

१८.१;१३.५.१५;६.१-३.

प्रोक्षण ११.२.३७

प्रोक्षणी २.५.११;८.२;३४;५.२.१;

१३;४.१५;६.१४.६;१५;२१;१५.१०;

८.१६.२;८;१३;४८.१७;११.१७.१५;

१८.२;१३.४.२१;५.११;१२;६.४

प्रोक्षणीघान २.६.६

प्रोक्षित ३.५.१७;२२;६.२१.५;

७.१०.३७;१३.६.५;११

प्रोक्षिताप्रोक्षित ७.१०.३६;१३.२६

प्रोन्दत् १.२.१४

प्रोर्णु (प्र + √ऊर्णु) ५.७.१;८.५५;

६४;६.३.३;४;५.१७;८.३.२१;

११.२०.३;१३.१२.२३

प्रोष्य (प्र + √वस्) ३.१.१२;४१;

२.१२

प्रोषुस् ३.२.३५

प्रोह् (प्र + √ऊह्) १०.७.३७

प्रोह्यमाण ३.१५.६

प्लक्षशाखा ५.८.३२; ११.२४.३७

प्लाक्ष १०.२.५; ३.३७

प्लेह्व १२.५.४२

फ

फलक ६.१७.१४; ७.२०.४०

फलग्रही १०.३.१७

फलीकरण २.१२.७४

फलीकरणहोम २.१२.७६; ४.४.१६;

७.६८; १२.२४; १८.३८; ५.६.६६;

६.१.६२

फलीकृत २.२.१०

फल्गु १०.१.४; ७

फल्गुनी ८.४१.२०

फाल्गु ४.१.३

फाल्गुनी ११.१.२; ३३

ब

बदरसक्तु १०.११.२

बदरी १०.३.१७; २४

बद्ध ६.१५.५

बद्धजस्तुक ६.५.२

√बन्ध् १.१६.५; ६.६.७६; ७.७;

११.१२.१४; १७.७; ६; १४.१.१६;

२.३०; ३१

बन्धवा १०.११.२

बभ्रु १०.२.३०; ६.११

बहिस् २.१.१७; १८; २.४१; ७.५;

८.१२; १३; ६.४; ६; १३; १०.२५;

१२.८०; ८१; ३.४.१६; ४.१.१२; १७;

२.१७; २४; ४.७; ५.२; ६.१०; ५६.६३;

७.५६; ८.३; ६.२७; ११.१५; २२; १३.२;

१७; २१; २७; १७.१६; २३; ५.१.५;

३.५; ११; २२; ४.१; ४; ५.२३; २७;

६.२६; २८; ७.४; ११; ६.२८; ३८;

६.१.२८; ३५; ७.३; १०.२२; १२.२१;

१५.२०; १६.१६; १८.६; १३; १७;

२०.१५; २१.१; ३; २६.१५; २८.२८;

७.२.६; ३६; ३.४; ६; ७.१३; १८.६६;

२०.१६; २२.१०; ५२; ८.६.२२; २३;

७.२६; ६.३.१८; ४२; ४४; ४.५;

१०.१२.५; ११.११.२०; १२.१; ४;

१५.३३; १८.३५; १२.१.३०

बहिर्भारि ११.१८.३०; ३६

बहिर्मुष्टि ११.१५.३२

बहिषद् ३.८.८; ४.१३.३

बहिस्तरण ८.६.२२

बस्त ८.८.१६; २४; ६.३१; २४.१४

बस्ताजिन ६.१.२; ७.४२

बहिर्लोम ६.६.१२

बहिर्वेदि १.१६.२३; १८.१६; २.७.६;

७; ५.१.१२; ८.१८.११; १५-१७;

१३.१०.११; १४.१.७-६; ११; २.३८;

५.२०

बहिर्वेदिचर्या १४.४.२; ३

बहिःशालम् १३.६.११; १०.१२

बहिष्ठात् ५.५.१२

बहिष्पवमान ३.१५.२२; १६.२; ४;

११.१२.२; १७; १८; २६

बहुगु ११.५.३

बहुतय ११.८.१२; १३; १७; १६

बहुतयी ११.८.१३;१६	१५.५३;८.१.१४;६.६६;६६;२१.२१;
बहुपुष्ट १.१.१०	२२;४६.२०;४७.२७;४८.१५;५१.३६;
बहुयाजिन् १.१.१०	४६;६.५.२१;२२;६.५;१८;७.१;२;
बहुरूप ११.२.४	३८;१०.३.१;४;८०;६.३;३५;७.८;
बाह्यस्पत्य ८.१६.२;१२;१४;१६;	८.३३;६.२०;१२.३०;१३.३२;
६.२.१३;४.१८;१६;२५;३६;५.२६;	११.३.३;११;४.१७;१८;५.२;१८.४२;
६.१२;१०.३.१;५३-५६;८.१६;	४३;४५;४६;४८;५०;५३;५५;२४.६;
१०.३;११.२;१३.३६	१३.४.३७;५.१४;६.१३;१४;१०.२४;
बिन्दु ४.८.२६	ब्रह्मणवत् (अग्नि) ८.८.२२
विभ्रती ४.६.२३;६.१५.१४	ब्रह्मवन्धु १४.५.१६
विल १.२.४;११.७;२.३.१४;८.५.२१;	ब्रह्मवन्धु १०.६.१७;१८
१०.७.४३;५४;१३.२.१६	ब्रह्मवर्चस् ११.२७.२४
विल्व ११.२५.१५	ब्रह्मसामन् ११.२२.२७
√बुध ३.१५.१६	ब्रह्मोद्य ११.१८.४२
बुध १३.२.१३	ब्रह्मोदन १.१.२०;२.३;११.५;१८;
बुध [AO IV. 211.9: बुध]	८.५१.६३;६४;११.२.३६;२७.२८
८.५.२६;१०.१४;१३.३.१	ब्रह्मोदनप्राश १.२.१६
बृहती ८.३.१.५;३२.१०;४०.६	ब्राह्मण १.१.१०;३.५६;६.४.३१;
बृहत् (सामन्) १.४.३;८.२६.१७;	७.१६.२४;२५;८.३.२०;१३.६;
४६.१३;६.७.६८;१०.१५.२४	१४.१७;१८.२१;४०.१०४;४६.३;
बृहत्सामन् ७.१५.६	१०.२.४७;१०.६.२;६.१८;१३.१३;
ब्रह्म ७.१.१४;११.१३.१०;१५.२६	१७;१६;२०;११.२.१;६.१३;१५-१७;
ब्रह्मन् १.१३.४८;२.६.१०;	७.४०;१६.२६;१३.११.४;१४.१.२१;
११.२६-२८;३०;३८;३.१२.१६;	२५;२.४०
१३;१४.१२;१५.१;२.४;२२;	ब्राह्मण (ग्रं) १.६.११;१६.१३;१४;
१६.२;१६;२०;२७;२६-३१;४.३.४६;	२६;२०.११;१७;२५;२३.२३;
४.१५;७.४६;६४;६.७१;१२.२४;	२.२.३२;३.१.२४;३.३;४.५;५.१०;
१४.७;७२;७३;१८.२८;५.२.३२;	८.६;१४;२०;१०.१५;२२;४.५.२८;
५.२;८.४;१७;२८;६.२४;६.१.५५;	६.२७;६.२.१६;७.२.१८;८.१५.७;
६.६७;८.३;१०.४६;११.३;१५;	१३.२.८
१२.४६;१४.१२;१६.२३;२६.२;१०;	ब्राह्मणवतीष्टका ८.४०.१०२
७.७.८;१८;८.५१;१३.२०;१४.१७;	

ब्राह्मणच्छसिन् ६.१८.२७;३२;

७.८.३६;११.३१;३६;१४.२५;१८.६२;

८.५१.१८;१०.५.८;६.२०;२२;

१५.१८;१४.२.३५;४.६;८

✓ब्रू १.१५.७;३.६.२३;१६.२२;२३;

४.६.१७;१८;१६.२१;६.४.२३;३०;

६.३२;७ १४.३६;८.२१.१४;

११.१०.१४;१४.१.२१;२५

भ

भक्ताशिन १.८.४५;४.४.३८

✓भक्ष् १.१६.२५;१८.१८;४.४.१५;

१६;७.६४;६५;८.२६;७.११.५५;

१२.१;४;६;१४-१६;१३.१६;२१;४०;

१४.४६;१५.३२;४५;१८.३५;७५;

१६.३५;२०.१०;१५;२६;६.७.१;

१०;१३;६१;७६;१०.१३.१७;१८;

१५.६;१३;१२.२.३६;३.२१;४.१६;

२७;३४;१३.१०.२४;२५

भक्ष ४.४.१४;१५;१७;७.६३;६४;

६६;१२;१७;१३.४१;६.७.५१;५४;

५७;६०;१३.१०.२३;२५

भक्षित ७.१८.३५

भगवत् ११.२१.६;८

✓भञ्ज् १०.७.४०

भद्र १.२३.१५

भय ३.२.३०;३२

भरणी ८.४१.२४

भस्मन् १.१०.१;११.३;२१;३७;

२२.२३;२४;२.७.४;३.५.१६;२४;

८.१३.६;१४.२०;१४.४.१४

भाग १३.२.१७

भागदुष १०.२.४८;३.४१;४४;७.२१;

२७;११.२४.१६

भाजन १०.६.४;६;१३

भार्गव १०.६.२१

✓भाष् ३.१४.६

✓भिद् ३.५.१६;१७;६.८;२१;२६;

१४.४.१४

भिन्न ३.५.१५

✓भिषज् ३.२.४१;१४.४.३७

✓भी ३.२.३१

✓भू १.२.२१;३.५५;८.३७;११.२३;

१३.३४;१६.१-३;२०.२७;२६;२२.६;

२३.६;११;१५;२.१.८;१८;५.७;

६.३६;४२;१०.२३;३.१.१;१०;२.२;

२५;३.३;४.१६;५.१०;८.६;१४;

६.१५;२३;१३.१;१४.६;१२;१५.१;

२;४;१६.१६;२०;३१;४.१.२;२.४७;

४.२२;५.२३;६.१५;४६;१०.२६;

११.४४;१७.४५;५.३.१७;४.३०;

६.४४;६.१.३;७;६३;३.१२;५.६;

७.२;२४;८.१;२;६.३०;१०.६;३७;

१४.२५;१६.२२;२१.५;२८.१३;१४;

७.१.२;८.१;६;१६;२७;३१;३५;३६;

४३;४७;६.१६;१०.३६;२०.१४;१७;

२२.७;८.५.१६;८.१६;११.७;१५.१६;

१६.३;१८.१०;१६.३;२०.२;२८.१५;

२६.२;६;१५;२१;३१.५;३२.२;

३४.६;३८.४;३६.२;४०.१७;२४;३०;

३७;४४;५१;५८;६७;७४;८२;४१.५;

८;४७.३;५१.५२;६.१.३;७.४;३०;

३१;४४;८.१-४;६;१०.१.२;२.५;१६;
३.५३;५७;७२;७३;६.१७;७.३६;४६;
८.१;२;६.१६;२१;२५;१०.१०;११.६;
१५;१४.१४;१६;१५.२१;११.१.१;३;
८;११;१४;१६;२२;२४;२६;३०;३४;
३६;४२;४३;२.१;१७;३.४;५.२१;४३;
४७;८.७;१२;२३;२५;२७;६.२३;
१०.१;१३.१;१३;१४;१४.२६;३७;
१५.३०;४६;२१.१५;१६;२५.१७;२०;
२६.४०;४७;२७.२;२६;१२.१.२;
१३.१.२;३;५;७.१३;१४.१.८;६;
२.१५;३.३;५.४०;४१
भूतानाम् अव्यष्टि ८.४७.२;५०.७;
८;१४;१५;६.७.२२;२८;१०.५.५६;
६.५;११.२३.२५;२४.१८
भूतेष्टका ८.३८.३;४०.८७;
भूयसी २.६.४१
भूयस्कृत् ८.३८.३;४०.४३
भूयिष्ठ ७.१६.१६
भोग ६.८.३०
भातृ १.२.२२;११.२४;६.१.१३;
१४.५.३०
भ्रातृव्य १.२३.२०;३.६.४
भ्रूष ३.१६.२२;२४;२७.

म

मघा ८.४१.२०
मज्जकाल १३.१२.२२
मज्जा १३.१२.२२
मणि १०.६.२५;३५
मण्डलेष्टका ८.१६.२;२१.३६;३१.५;
१४;४१.४;४३.६

मण्डूक ८.४५.२;४६.६;
मतस्न ५.८.४८;१३.१२.१४
√मथ् १.३.३;२२.२३;२४;२७;
६.१.१३;१०.२.४६;३.४६;१४.१८;
११.२.६;४.३;१४.५.६
मदन्ती ६.११.१४;१८;३१;१२.४५;
४७;६५;१३.५.१२;१०.५;१३
मधु ८.५१.४८;१०.४.२६;१३.११.१;
३;१३.७
मधुग्रह ६.३.११;६.१८
मधुचर्मन् ११.८.२७
मधुपूर्ण ८.५१.५८
मधुमिश्र ८.१६.२;२३.२;२२;४७.८;
६
मध्यन्दिन ८.५१.४८;११.७.३५
मध्यमा चिति ८.३३.१३
√मन् १.२२.३;२.१.२७;३६;
३.१.५५;५६;२.३६;४.१.५३;५.१७;
८.५.२६;३७;११.१.१६;८.२६;
१२.२१;१३.२;१६.३०;१२.५.४५;
१३.२.२६;३.८;१४.१.६;३३;३७;
२.१;२;१३;४१;५.१७
मनस् १.५.१६;३.१.५;१४;१४.१४;
५.२.४;८.२१.३;१६;४६.११
मनसस्पति १.२३.६
मनाक् २.६.३४;३७;६.२०.२८;३७
मनु ६.७.१६
मनुष्य ३.४.१०
मनुष्यतस् ३.२.३२
मनोता ६.७.५८;१०.१५.२६;
११.२४.३६;४१.

मनोतावद् ११.२५.८	महात्रीहि १४.२.५;८;९
√मन्थ ५.४.६;७.२३.८	महाहविस् ४.१०.२८;३६;१२.३७
मन्थ ४.१३.३;११;२८;१४.१४;२६;	महाह्नि १४.४.२
३८;५०;१५.४;६;१४;४७;१४.३.१६	महिमन् ११.१५.७;१६.२०;२२.५;६
मन्थिन् ७.१०.३८	महिम्नोः (पात्र) ११.८.२२
मन्थिपात्र ७.१.१५;६.१३	महिषी १०.३.१५;१८;११.१६.२७;
मन्यमान ११.१७.३१	३०;३४;३७;१६.३;६;१३;३२;
मरिष्यत् ११.२१.२;४;६	२०.३१;२४.११
मरुत्वतीय (उक्थ) ७.१४.५७;१५.२६;	√मा ६.८.६;१३.३५;८.१३.१६;
१८.२८;६.७.५०;५१;१०.७.५६;	११.६.२२;१४.२१;१२.१.१४
११.२३.४;२०	मांस १.८.४८;४.४.१३;८.८.१४
मर्या ३.६.१०;११	माघ १०.३.७२
मल्हा १०.१०.६	मातामही १०.६.२७;१८
मस्तिष्क ८.८.१४	माध्यन्दिन ११.२३.१;
मसूयचर्मन् ११.८.२७	माध्यन्दिन पवमान १०.१४.१५;
महत्विज् ८.५१.६५;११.२७.३०	११.१२.२६
महाचिति ८.१६.१;२७.२०	माध्यन्दिन सवन ३.१६.१७;
महादेव ६.४.२७	७.१५.५४;८.५१.४६;५०;६.४.२८;
महानस ११.८.२१	७.५५;१०.५.३५;७.५८;६.२२;१४.६;
महानिरष्ट १०.३.३०;८.२१	११.१२.२८;३४;२४.२७;२६.१७;२२;
महापरिधि ६.२८.२६;७.२.११	१२.२.३;६
महारात्र ३.३.२	माध्यन्दिनीय ७.१३.२२;६.४.३५;
महावीर ३.१५.३;७.१३.१६;८.१७.१;	११.२३.११;१४.४.७
१३.२.१२;१४;१८;१६;३.५;१३.२०;	मान १०.१४.३
४.२;१८;१६;५.१;८;१५;६.१३;१४;	मानस्कृत् ११.८.६;१७
१५;१८;१६;७.४;५;८.२०;६.६;१६;	मानिन् ११.८.११
२१;१०.४;६;१३;३०;११.२;६;४४;	मानुष ३.२.३०;३१
४७;१२.१;२;४;५;६;२८;१३.१	मान्द्रास्थ ११.२२.२२
महावेदि ३.१५.५;६.१४.६;१२;	मामतेय ११.२१.५
८.१३.१६;१६.१३	मास्त ४.२.१;८.४७.२;४६.१२;
महावतीय १४.५.१२;१३	

२०; १०.३.३२; ६४; ५.२७; ३३; ६.३६;	मीमांसा १.१.६; ३.५.४; ६.३; १६;
४१	७.२३; १६.१५; ८.७.३; ६.१.४;
मास्तुती ४.५.३७; ६६; ६.१; ६; ४६;	१०.२.४५; ११.१४.३४; १३.१.६
४७; ७.३२; ४४; ६.३.१८; ४ १; २६; ३०;	मुखदघ्न १.१६.१२; ११.८.८
१०.१०.६-१२	मुखसम्मिमत २.४.४
मार्गशीर्ष १०.१.८३; ३.६६	√मुञ्च् ६.६.२६
मार्जालीय ६.१८.२७; ३६; ७.६.१३;	मुञ्ज ८.१०.१; १४
१८.६६; २०.१८; २२; ८.५१.२६;	मुञ्जप्रलव १३.४.३; ३१; ६.१६; ११.६;
६.७.१३; १४; १३.११.१२; १३.२३;	१२.२४
१४.२.३६; ४.२६; ३३; ५.१४; २६	√मुष् ६.८.३५
माजिता ७.१८.३७	मुष्टि २.१.२७; ४.११; १४; १७; २०;
माला ११.१६.३-५; ६-११; २०.२८	५.१६; ६.२५; ६.१३; १४; १२.१३;
माष ८.८.१; ६; ६; १२	६.५.३; १०.१; १८.१७
मास ६.६.७; १५; १०.१.६७; ३.६०; ६३	मुष्टी√कृ ११.७.८; ३०
मासाहुति ११.२३.२५; २४.१८	मुसल २.४.१; ५.१७; ८.१६.२;
माहाचमस १.२०.३१; ३.२.१; २; ३३	११.१.४१; ४.३०; ३२
माहानसी ११.१६.३७; ४१	मूत ४.१६.२४
माहासांपद १.२२.८	मूत्र ६.४.५२
माहेन्द्र ७.१५.८; ६.७.५३; १०.१४.१६;	मूर्धन् १०.१०.२६; ११.२१.३; ६; ७;
१७; २६; ११.२३.२२; १४.१.१	१०; ११
माहेन्द्र स्तोत्र १०.१४.१७	मूलच्छिद् ४.१३.२
√मि ६.१६.२४; ८.१३.१६; १७;	√मृ ६.४.२५; २८
६.८.८; १०.८.१; १४.४; ६; ११.१.३१;	मृगशीर्ष ४.१७.१; ८.४१.२०
८.८; ११.१०.२४; ११.१६	मृगशीर्षन् ८.४२.६
√मिक्ष १०.३.५५	मृगारेष्टि ११.२७.१६
मित ६.१.३	√मृज् १.७.४७; ६.१३; १३.४७;
मित्रावरुण ११.२७.७	२.३.३१; ४.७; ६.३८; ७.८; ८.२; ५;
मिथुन १.२.१७; १०.३६; ६.५.२;	२४; ३०; ६.५५; १८.८३; ११.८५; २६;
८.२.३; १०.२.२२	१२.६०; १००; १०३; ३.४.७; ६.६;
मिथुनी ११.२.३१	६.१७; १०.१७; १२.१५; १४.७; १६.५;
मिश्र १२.५.४५	४.३.४५; ७.४८; ६.७३; ११ २३;

१४ ६६; ७१; ७४; १५. १८; १८. २७;
 ५. ६. २१; ७. ३२; ८. २६; २६; ६. २६;
 ६. १. ५४; ३. २६; ३०; ६. ६६; ८. ४;
 १०. ४५; ११. १०; ३१; १२. ६५; २०. ३५;
 २५. ४; २६. ४; ७. ८ ६५; १५. ३३; ४६;
 १८. ३६; १६. ३६; ८. ६. ६५; ७. ४४;
 ६. ४३; १५. २६; ६. ४. १५; ७. ८०;
 १०. ६. ३७; १२. २७; ११. ११. २५;
 १२. २४; १४. २४; २२. १६; २३. १;
 २६. ११; २७. ४; १८; १२. २. ३७; ३. २२;
 २८; ४. १६; २७; ३४; १३. १०. २१;
 १३. २५
 मृत १०. २. ५२
 मृत्पिण्ड ८. ८. १
 मृत्यु १. २३. २०; ११. १७. २५
 मृद् ८. ५. ६; ८. १४; ११. ६; १५. २५;
 ११. १३. ६; १३. २. १०
 मृन्मय ३. ५. २४
 मेक्षण २. २. ४; १७; १८; १०. ७६;
 ४. १३. २८; ६. ६. ४६; ५७; ७. ३;
 ७. २२. ४०
 मेखला ६. ३. १; ७. २१. ३८; ११. ७. ६;
 २८; ४४; १४. १. १६
 मेढ्र ५. ६. २०
 मेथी ६. १५. ३३; १३. ४. ४; ३१; ६. ११;
 ११. ६; १३. १२. ६-११; १३-१५
 मेदस् ५. ८. ५५; ६४
 मेदस्तरस् ११. २१. १६
 मेदस्वती ५. ६. २२; ६. २७. ७
 मेघ्य ११. २५. १८; १२. ५. ४४
 मेघ ४. ५. २; ४२; ६६; ६. १; ४६;

६. ४. १५; १०. ११. २; १२. २६
 मेखी ४. ५. २; ४१; ६. १; ४६; ७ ६;
 १०; ६. ३. १८; ४. १; ११. १२. २३;
 १२. १. ३०
 मैत्र १०. ३. ५३-५६; १३. ४३;
 मैत्राबार्हस्पत्य हविस् १०. ३. ५२
 मैत्रावरुण ५. ४. ३३; ५. १; ७. १४;
 ६. १८. २७; ३१; २२. ४; २३. १; ७. ८. ५;
 ३२; १४. २४; १५. ४०; १८. १५; ६१;
 २२. ५५; ८. ७. ४१; ८. ३६; ४२; ६. ३७;
 ५१; ५१. १६; १०. ६. २०; १५. १४;
 २७. ५; १२. ३. २५
 मैत्रावरुणग्रह ७. १०. १५
 मैत्रावरुणचमस ७. ३. ५; १५; १६; १७;
 ११. २६; ३१; १५. ४४; १२. ३. २४; २६;
 ४. २६
 मैत्रावरुणदण्ड ५. १. २; ३. ३७; ५. २
 मैत्रावरुणपात्र ७. १. १२; ६. ५; १२. ७
 मैत्रावरुणी ८. ५. १. ५७; १०. ६. ३६;
 १०. ३; ११. २७. १; ३; १४. ५. ४४
 मैत्री ८. ५. ३६; १३. ३. ८
 मैत्रैय ११. २१. ४
 मौञ्ज १३. ४. ३; २०; २३; ५. १; ६. १४;
 ७. २३; १०. २८; २६; १२. १; ५
 मौञ्जी ११. १. ३६; १३. ४. ३; १४. ५. ५
 मौस्त ११. १६. २६; ३६

य

यक्ष्यमाण ३. ११. १; ५. १. १; ६. ४. ४२;
 ६. १. १; ११. १. १; १२. १. २; ५. ३६;
 १३ १. १
 √यज् १. ७. १६; १७; २०; २४; २८;

३२;४०;८.६;१३;१०.४०;१३.२२;
 २६;३१;३६;४२;१४.१८;२.१०.३२;
 ३५;११.४७;३.४.१८;११.१८;२२;
 २६;३०;३४;३८;४२;४६;१२.६;
 ४.१.२५;२६;३३;३७;४१;२.३६;४५;
 ४८;३.३;७;१२;१५;१६;२३;२७;३१;
 ३६;४.४;१०;३०;६.३८;४४;५०;
 ७.५;१५;२३;२७;३८;५६;८.५;६;६;
 १५;२०;२४;२८;४७;६.६;१०;२१;
 २५;३८;४१;४५;४६;५७;६६;१०.१२;
 २२;११.३६;४२;४५;१२ ४;६;१७;
 ३०;१३.४२;४३;४७;५१;१४.२२;३३;
 ४६;५६;१६.६;३२;४२;१७.३७;४३;
 ४६;१८.५;६;१३;२१;३४;४४;
 ५.५.५;८;१०;६.३०;३५;४०;४७;
 ६.१.१०;४४;४६-४६;५८;६.२१;२२;
 २४;७०;१०.३५;३६;३८-४०;
 ७.१६.४०;२१.१५;१६;३७;२२.१५;
 ८.६.४३;४४;४६;५६;७.२०-२३;
 २५-३२;४५;८.४०;४४;४६.२३;२५;
 २७;२६;३१;३३;३५;६.३.३२;३५;
 ३७;४.१६;८१;८.७;६.६ ३;८;११;
 १३;१६;२१;२६;३८;५२;१०.१.५५-
 ५७.५६;६७;६८;७०;७१;७३;७५;
 ७६;७८;८०;८१;८३;२.४४;३.६०;
 ६२;६३;६५;६६;६८;६९;५.२७;२६;
 १०.२;११.६;१३.५;६;१८;१६;
 १५.४०;४६;४८;११.१.३;३४;२.३;
 ४;४.१;८.३;६.१२;१७;२०;११.२६;
 १२.३८;१७.२२;१८.११;१३;१८;
 २०;२१.४;२७;२५.३०;२६.२६;

२७.१४;१२.५.६;१६;१६;२१;२३;
 २५;२७;२६;३१;३३;३६;३८;३६;
 ४४;४५;५२;१४.२.५-११;५.३२
 यजत् १०.७.३६
 यजमान १.२.११;४.२२;११.१४;
 २.१.१२;३.४;८.४;३७;६.१०;
 ११.१६-१८;३६;३७;४०;१२.३३;
 ५७;८३;८५;३.६.३६;८.१८;१६;
 १६.६;४.४२;१५;१७;२४;६.२२;२५;
 ३२;७.५४;६४;६६;१०.२;६;१३;
 १२.२८;१४.७;१५.२;१६;१६.१४;
 १६;२३;२४;१८.३२;५.२.११;१४;
 ५.२;२१;३०;६.८;८.७३;६.३६;
 १०.४;६.२.६;३०;३.१०;४.४३;६.७६;
 ७.१८;१६;२१;८.४;४०;६.२२;२३;
 २६;११.२-४;१५;१२.४६;१४.१०;
 १७.३०-३२;४१;४४;१६.२३;२८.१२
 ७.४.५; ६.३१; ७.८; ६.१७;११.८;
 १०; १३.२०; २१; ३७; १५.२१;
 ५३;८.२.१४; १६.१४; २१.२८;३०;
 २७.११; ३१.६; ४३.१३; ४५.१०;
 ४६.२०;४७.६;२६;५०.१०;५१.४१;
 ६.५.२;२२;६.१८;७.४;२४;३३;४५;
 ८.१३;१०.५.३८; ६.३७;४५;७.४१;
 ८.२६; १२.३०; १५.१३; ११.५.५;
 १३;८.४; १५.५६; १६.४१; २०.६;
 २५;२४.१४;१३.४.३७; ७.२६;८.४;
 १८; ६.१३; १५.२०; १०.२४; २५;
 १४.१.६;५.४२
 यजमानचमस ७.११.२४;१५.४५

यजमानभाग २.११.३;३१;१२.१०५;

३.८.१७;६.१३;१४;१२.२५;४.३;४७;

७.५;१२.२५;१८.२६

यजमानयजुस् ७.२.१३

यजमानयजूषिक ३.६.३४-३६

यजमानसंमिता ४.१३.२

यजमानायतन १.११.३१;१६.६;

३.१.३;१५;२१;५४;२.१६;२३;३.१५;

२०;२७;३३;६.२३;४.४.२३;६.२.२२;

६.७.२६

यजमानी ११.२४.१४

यजुर्मुख्य ७.१६.२६

यजुष्टस् ३.१६.२३;२५

यजुस् १.३.५१;१२.३६;२.४.१४;

१७;२०;३.४.४;१२;१३;१८;२१;

६.२५;२६;१३.१५;१६.१५;४.५.१०;

५.५.२०;६.४.३;७.७;८.७;७.३.२५;

१०.४;११.१८;१४.४७;१८.१५;

१६.१३;२०.४६;८.१.३५;२१.२८;

२३.४;३.१.६;४३.१३;५१.४१;

६.३.४२;११.४.२;११.४८;१३.१७;

१४.५;१६;२०;१८.३६;२६.३१;

१२.२.२२;३.६;१३.१.११;११.४८;

१२.२५;१४.४.१२;१८

यज्ञ २.१२.६७;३.२.३७;३.२;६.११;

१३.१६;७.७.२६;६.६;१२.१.२६;

१४.२.१२

यज्ञक्रतु ३.१६.३६;११.१६.३०

यज्ञतनू ८ १०.४;३१.५;३३.१

यज्ञवास्तु ११.२७.१६;२७

यज्ञशिरस् १३.५.१०

यज्ञायज्ञिय ८.२६.१८;४६.१४;

१०.६.२३;११.१२.२६

यज्ञायज्ञियस्य (स्तोत्र) ७.१६.५;४२;

८.५१.४६;५१;५२

यज्ञायुध १ १.५;७.२;८.२१;२४;३२;

१०.२८;४०;१२.३४;१४.२१;३६;४३;

४.१.१६;५६;५.२;३७;६.१;१५;

१०.१६;३६;१३.३;१७.१;५.१.१८;

६.१.१४;५.३;६.३३;७.२१.४५;

८.६.३;१०.२;१५.३०;१०.८.३१;

१३.४.५

यज्ञाति ३.२.३५

यज्ञिय ११.१.३४;१४.२.१५

यज्ञोपचार ७.७.२६

यज्ञोपवीत १.१६.६;२२.४;२.२.१७;

१८;३.१.३;१५;३०;४५;२.४;१६;

१३.२;१५.१६;४.१५.३४

यतम १.८.४६

यत्काम ७.८.१;१६

यत्त ११.४.२४

यत्संस्थ १४.५.४८

यथाकृत्य १४.१.३७

यथागृहीत ८.२०.४

यथादेवत १.८.२७;३.८.१३;६.४.२२;

६.४.१४;१२.१.२६

यथाधिकाम ६.३.२१;२४

यथापुरुष १४.२.१८

यथापूर्वं ६.१८.२८

यथाप्त २.१.२७

यथायतन १.७.४२;१३.४४;१४.३८;

२.१०.१६;८१;११.४६;१२.७;

३.१२.११; ४.३.४१; ७.४०; ६.७०;	यव ४.५.४०; ५.३.२१; ६.१६.१८;
१२.१६; १३.५३; १४.६४; १८.२३;	१८.४; ८.६.४; ७; १४.२.१; ११; १३; १४
५.५.१७; ८.२३; ६.२२; ६.१.५०;	यवमय ८.६.१२; १०.२.१; ४१; ३.७१
६.५६; १०.४१; १२.४५; ७.३.३१; ६.	यवमात्र २.१०.८१
४२; ८.६.६१; ६.४०; ६.३.४१; १०.	यवागू १४.३.२०
१२.२६; ११.१२.१४; १६.४२.१८.२४	यवाचित १०.६.८०
यथाकं ८.२१.१५	यशोदा ८.३८.३; ४०.३६
यथार्थ १४.५.४०	यशोव्यूढ १०.११.२
यथावकाश १३.७.२६	याज्या ८.१.७; १८
यथावेद ८.४०.१०४	याज्यानुवाक्या १.१३.३४; ३.१२.२;
यथाशाक १४.४.२५	४.७.१; १२.२; १८.२; १०.१३.३२;
यथाश्रद्ध १.२.१६; १०.३६; ११.१६;	११.२७.२०
११.१२.३२; २३.२८; २६.२०	यान १४.२.२१
यथामृष्ट ८.३६.३	याम (सामन्) ११.१८.४०
यथास्वरु ११.१८.२१	यावन्मृत ६.७ १७
यथाहित ३.३.४०; ४४	युक्त ६.१.१
यथेत २.११.३०; ३.१६.४; ६.१६.६	✓युज् ४.२.२०; ५.५६; ११.१८;
यथेत ३.१४.११	१३.२५; १७.१६; ५.३.७; ४.१४;
यथोपपाद ११.१८.७; २३	६.१.३१; ६.१७; १०.१६; १२.१७;
यथोपहित ८.२०.१३	७.१.७; २ १८; २२.५१; ८.६ २६;
यथोपसृष्टा २.३.७	१२.३४; ५१.५३; ६.३.२२; ५.६; १२;
यद्देवत्य १.३.५५; २.५.७; ६.३६; ४२	१६; १०.५.४२; १२.८; ११.२.१६;
✓यम् १.२.२४; ११.२६; १५.६; २३.८;	११.२२; १५.५३
३.१.५; १४; ३७; ४४; २.६; १४; १५;	युज्यमान ३.५.६
१३.६; ११; १३; १५; १८; १४.१; १०;	युद्ध ११.६.१५
१५.१६; १६.१४; १५; ११.२.२६; ७.६;	✓युप् २.७.३७; ४.२.६; ५.३१; ४८;
३?	११.७; १७.६; ५.२.३४; ६.१.२१;
यम ११.१६.१२; २०-२२	६.६; १२.८; १४.१४; ८.४८.१६
यमगाथा ८.८.७; १०; १३	युवन् ११.२४.१३
वाश्री—३५	

यूप ५.१.१७; ५.३.१६; १६; ३६; ४६;

७.१०; ८.४६; ६.४२; १०.६; १२;

६.२०.४०; २१.४; ५; ७; २८.१६; २०;

७.११.४; ६.१.१; ३.१५; १६; ४.४;

५.१२; ७.२६; ३०; ६.१०; ११.२;

१२.२६; ११.८.६; १५.३०; १७.४; ७;

२१.१६; २२.१५; २४.३४

यूप (काल) ६.१३.२०; ३५; ८.१६.२३

यूपशकल ५.३.२४; ११.१५.३२

यूपावट ५.१.२८; ३.१४; १७; २०;

१६.१३; २१.५; ११.११.१६

यूषन् ५.८.५४; ५५; ६३; ६४; ६६

योक्तृ ६.६.१५

योक्त्र ६.६.१५; ८.१.२; १३.१.१३;

२.६; ३.२३

योग ८.१२.३२; ११.११.२२

योगावसान ६.४.३५; ८.१३.१

योग्य ११.१६.१४

योजन ११.१.२०

योनि ३.६.३५; ३६; १०.१.७२; ७७;

८२

योनि (इष्टका) ८.१६.२; २६.१;

२८.१४.३०.६; ३१.५; ३३.६; ३४.६;

३७.१४; ३८.३; ४०.१०७; ४१.४;

४२.१२

योनिषत् ११.१५.१०

र

✓रम् ११.६.८; ८.२६

रक्षितवै ६.४.३०

?रचाय ११.१३.१०

रजत ११.२.३५; ४१; ८.२२; २४; २६;

१७.१२; १६.४; २०.२६; ३५; २०.३२;

३७; २३.२५; २४.३८; १३.४.२; ५.६;

७; १२.३

रजतग्रन्थि ११.८.२२

रजतत्सरु ११.८.२४; १७.११; २४.३८

रजतनिर्बाध ११.८.२२

रजतमयी १४.३.१७

रजतरास्ना ११.८.२२

रजतशम्य ११.८.२२

रजतसुवर्ण ११.२.१

रजस् १४.४.१३

रजाशया ६.१३.६; ५५

रज्जु ११.५.१५; १३.६; १८.३६;

१४.५.५

रत्निन् १०.२.४४; ४८; ७.२५; ३५

रत्निनम् (हविस्) १०.३.७१

रथ १.११.२; ३.२.३५; ६.४.१७;

८.४७.२; ६.१.१; ५.५; १२; १८; २०;

२७; ६.११; ७.३; १०.१.७१; ७६; २.६;

५.४१; ६.६; १५; ३१; ३३; ३५;

११.१.२; ८.१८; १५.२१

रथकार ११.८.६; १८

रथकूबर १०.६.३४

रथचक्र ६.१.१; ५.१५; २१; ६.५

रथचक्रमात्र ८.१३.१४

रथन्तर १.३.२७; १२.६; ८.२६.१६;

४६.१३; १०.१४.१५

रथन्तरपृष्ठथ ११.१२.२५

रथन्तर सामथ ७.२.२६; १५.८

रथमुख न.५०.१८	३३;८.५०.११;६.२.१६;७.२५;८.२;
रथवाहन १०.६.३३;३४;७.२६;	६.२;१०.३.७६;१४.३.४;६;११.१.१;
१३.४४;११.८.११;११.१५;१६.८	२.८;११;३.१७;१६;४.१.२;५;६;
रथवाहनवाह १०.१३.४०;४३	५.२;११.३.४;२१;३४;१४.७;२१;
रथविमोचनीया ६.६.१०;१०.६.३०	३०;१७.२६;३२;१६.३०;२६.२;
रथशत ११.१०.४	१२.१.६;१४;२६;१३.४.६;७;
रथावकाशा ४.१०.२६;५.१.२७;	१४.२.१६;४०
१०.११.१०	राजन्य १.१.१०;३.५७;७.५.२३;४०;
रथोपस्थ ११.१६.१६;१७	१६.२४;८.३.२०;१३.७;१४.१८;
√रम् ६.१५.३२	१८.२२;४०.७५;५०.११;६.७.२५;
रथिमत् १.८.२६;१४.३७;३.११.१६;	१०.२.४७;३.८;११;६.२;१७;७.५१;
४.६.४२	१३.१५;१७;११.२.१;६.१४-१७;
रराटीय ६.१५.३५	७.४०;२४.७
रवथ ४.१०.१०	राजन्यबन्धु ११.२०.१६
?रवेति ८.१८.१२	राजपुत्र ११.२.१;४.१.१;३४;५.१;
रशना ५.१.२;४.१.२;८.२.२;५;	१०;१०.१.२;१३.११;१६.२८
६.३.१६;२१;२२;११.४.१६;२०	२४.१२;१५
६.२;१२.२१;१५.२१;२३;२५;२७;	राजपुत्री ११.१६.२७;३०;३४;१६.३;
३१;१७.२;७;२६.६	६;१३;२०.३१
रक्षि ११.१५.५	राजसूय ३.१६.३७;१०.१५.४१
रसना ५.६.५;११.१५.२६	राजासन्दी ६.५.२;७.२०.३७
राका ५.६.४६;१०.२.२१	राज्जुदाल ११.८.६;१०.१४;१५;
राजक्रय ६.५.१;८.१३.८	११.२४;१३.४;६;१८.४२
राजक्रयण ६.५.२;६.४;६.७.४	रात्रि ३.२.३६;६.२८.३१;७.१.१;२;
राजक्रयणी ६.५.२;७.६;२०	१०.१५.३२;३३;११.२.३०;१२.३.१
राजन् ३.१५.६;१२;१६;६.७.२४;	राथन्तर १२.४.१
८.१;४;१३;१६;४७;४८;६.५;६;	राशि ७.२०.२०;८.४१.१८
१०.३;५;७;१०;११.१४;१६;१२.४५;	राष्ट्र १०.६.८;११.६.१०;८.२७;
१६.२३;२०.१०;२४;२५;४०;२८.१२;	२५.१७
२४;७.१.३;२.२५;२६;४.२;४;८;४०;	राष्ट्रभृत् ८.३८.३;४०.८१;४७.२;
५.१;५;२०;२२;३७;३६;५५;७.२०;	५०.१७
२५;१२.२०;१३.४४;२०.१;१५.३२;	राष्ट्रभृत्पूर्व ८.४०.७५

रास्ता न.५.२०;१३.२.१५
 रिक्त ४.२.४७;६.४६;११.४४;
 १७.४५;६.१०.३७
 √रिच् ७.७.२१
 रिष्टि ३.२.२५;३८
 √रु ४.१०.१३
 रुक्म न.१०.१;११.१०;१२.१०;
 १५.१८;१६.२;२०.२०; १०.५.५२;
 ५३;६.२०;११.२.१;४१;४३;८.२२;
 १८.३०;३८;२३.२५-२७;२७.२६;
 १३.७.८
 रुक्मपाश न.१५.२६
 रुच् न.४७.२;५०.२२
 √रुद् ११.२१.५;६
 रुदत् ११.२१.२;४;६
 √रुध् ४.६.२०
 रुधिर ६.४.५१;१४.२.२८
 √रुह् ६.६.१०
 रूप १.२३.८
 रेतस् ३.६.३६;६.४.५३;१०.७.६१;
 १४.४.२०
 रेतःसिच् न.१६.२;२२.५;३१.५;१६
 रेवती न.४१.२४
 रेवत १०.१५.१६
 रोहिणी न.४१.१६
 रोहित १२.२;१४.५.५
 रोहित चमं ६.५.१;८.२
 रोद्र १०.२.१;३.४४
 रोहिण न.४७.१;१३.४.१०;२४;
 ६.६;८.३;१०.१४
 रोहिणकपाल १३.२.२१;४.२;१०.३४

रोहिणपिष्ट १३.१२.२२
 रोहिणहवन १३.४.४;१०.३१;११.८;
 ४३;१२.१२.१४
 रोहिषाण (इष्टम्) १०.३.४६
 ल
 √लभ् ६.८.४३;७.२०.१३;
 ११.५.१५;१३.६.५;६.५; १४.२.४१
 लघु (अहन्) १४.४.२
 लवणोदक १०.७.३०
 लाजाचर्म ११.८.२७
 √लिख् २.७.६;६.३.७;५.२१
 लिखत् ५.२.१०
 √लू २.१.२७;४.१.१०;१२.१७;
 ५.१०
 लेखा २.७.४
 लोक ३.२.२४-२७;१०.२०;६.६.८;
 ११-१४;११.१७.२५
 लोकपृणा (इष्टका) न.१४.२४;
 १५.६;१०;१६.२;२३.१०;२७.१;
 १०;२८.१४;३०.१०;४२.१४;५१.५;
 ११;२७
 लोकिन् १.२०.२६;२७
 लोम (काल) १३.१२.२४
 लोमन् ११.२०.३१-३३;१३.१.४;
 ७.१३;१२.२४;१४.१.१६
 लोष्ट ६.४.३८;४१;८.१.२;१७.१७;
 १८;१८.७
 लोष्यत् २.१.१८
 लोहायम ११.८.२४;१७.१३
 लोहायसत्सु ११.८.२४;१७.१३

लोहित ११.२१.१६

लोहितायस ४.४.२२;२६

व

वंश ८.४६.३८;१०.१३.२२;२४

वकल ११.१३.६

वक्रकपिशोष्णी ११.२.१

वक्षस् ५.४.१६;८.४८;६.२४

√वच् १.३.८;२४;३८;४३;५०;

१२.५;२२;३०;४२;१४.२;१८;

१५.१८;२.२.२२;३.२८;४.११;२३;

८.२७;३१;३६;६.२३;

११.१७;१८;२०;३५;३७;४०;

१२.८४;३.६.१०;४.२.२०;३.४८;

४.२;२७;५.५६;६.२८;७.५१;५४;

८.२;११.१८;१२.२६;२८;१३.२५;

१५.१६;१७.१६;१८.३०;३२;

५.२.११;४२;३.७;२४;५.२;२१;

६.३६;६.१.३१;३.१७;४.२;४५;४६;

२.१६;६.२३;२६;१०.१६.१२.१७;

१५.१२;३०;१६.१५;७.२.१३;४.१;

७.२३;३१;१३.१०;१४.५७;१५.२१;

२६;४१;४७;५३;१६.२;१७.१०;

१८.२८;४२;५०;१६.४;२०;२१;

२१.१५;८.२१.१;६.२६;११.६;

१४.२१;२२.११;१४;२५-४;१२;१७;

२१;३०;२६.२;१४;२७.२;२६.२८;

३०;३०.३;३२.६;१२;१८;३३.३;

३५.२;३७.२;५;६;३६.१०;१७;

४०.३;६५;१०६;४१.१५;४५.१०;

४६.५;२०;४७.२६;५१.४१;६.५.२२;

७.३७;७१;१०.५.६०;१२.८;१४.२८;

११.४.३१;५.८;१८;१४.३;६.१३;

१६.२२;१७.२५;२६,२६;१८.४१;

२१.५;६;७;६;११;२३.२;२४.१६;

३२;१२.१.१३;२.२५;३.१२;४.६;

३६;१३.७.२६;६.१३-१५;२०;२२;

१३.१७

√वज् ६.३.२४

वज्जिणी ८.१६.१;१८.६

वट् ८.४५.५;७;६;१२;१५;१७

वत्स १.६.२;१६.२;५;१६;२.१.१०;

३.४.४;१३;१६;४.१.५;५.५;१०.७;

६.४.३३;८.१३.१;१०.१.४४;१५.२०;

२१;१३.८.६;११

वत्सतर १०.१.५१;८.३२

वत्सतरी ४.१.४४;१०.१.४८;८.५

वत्स्यत् ६.४.४२

√वद् १.८.३६;३.१.८;४.४.३२;

८.२१.२८;३.१.६;४३.१३;११.१.७;

१०;१३;१८.४२;१३.१.११

वदत् ३.२.२;४.१७;७.३.२५;

८.३७.३;६.१.६;११.६.७;१३.११.४७;

१२.१;३-२४;१४.३.१६

वद्य १.८.३०

वनस्पति ८.७.३२;६.७.६०;

१०.१५.२७;११.२५.१२

वनस्पतिहोम ११.६.१८

√वप् ४.८.४५;१६.४०;६.१.५;५.८;

११.२.२२

वपा ३.१६.५;५.६.२६;७.१०;१६;

२१;२२;२७;२८;३२;६.२१.१;२४.१;	वर्षा ११.२७.३५
७.८.६५;८.७.३५;३६;४४;६.५८;	वर्षिष्ठ १३.७.१२
६.४.३;४;१३-१५;१०.७.७०;६.२६;	वर्षीयस् १३.७.११;१५;१६
१२.२७;१५.३७;११.११.२५;	वर्षीयसी १३.७.२;१४
१२.२४;२१.१३;१५;१७;२०-२२;	वल्गन्त १२.३.६४
२७;२८;२२.१-३;५-६;११;२७.४;	वल्मीकवपा ८.१.२;२८;२.१०;८-२;
१८;१२.१.३२;१४.१.६	४;१०.१३.२०;२१;१३.१.२;२.३
वपाभाजन ११.२१.१६	वशा १.१.८;२.२६;११.२८
वपाश्रपणी ५.१.२;५.२३;२६;६.४;	वशा १०.७.६८;६६;६.२०;२७;२८;
७.१;७;२४;३०;६.३.४२;११.१८.३२;	१०.४;१५.३५;३६;११.८.२८;
२२.१५	१५.४५;२७.१;२;१४ ५.४४
वपाहोम ५.८.६७	वशाऽपिवाण्या (वशाविधानी) १०
वपोद्धरण ११.२१.१३	६.४.३३
वयस् ११.८.२८;१४.२.१८	वशाव्य ११.२२.१७
वयसोवयसः ६.१.१	वषट्कार ३.१३.१४;१६.१४;
वयस्या ८.२८.१४;२६.२७	११.२५.३५
वर १.४.३५;५.१०.२६;७.३.३०;	वषट्/कृ १.१२.४२;१३.१;७;१३;
२३.२७;८.२१.३०;३१.११.४३.१७;	१६;१४.२;७;१३;४.१४.११;२३;
१०.१.२४;१२.२८;११.२४.२०	३५;४७;६०;७.११.५२;१३.३७;
वराहविहृत १.१.२;१३.१.२;२.२	१८.५१
वरुणपात्र १०.४.१८	वषट्कृत १.७.२५;२६;३३;४१;
वरुणप्रघास ४.५.१;३७;१०.१.६६;	८.१०;१४;१३.२७;३२;३७;४३;
३.६१	२.१०.३०;३६;४३;४६;५४;६५;
वरुणसूक्त ६.१०.६	७८;११.४६;१२.३६;४३;४७;५१;
वर्चस् १.२३.११;	५५;३.११.२३;२७;३१;३५;३६;४३;
वर्ण १४.२.१६	४७;१२.१०;४.१.२६;३०;३४;३८;
वर्तनी ६.१५.२४	४२;३.४;८;१२;१६;२०;२४;२८;
वर्त्मन् २.८.२;५.२.१३;६.१४.६;	३२;४०;४.११;७.६;१६;२४;२८;
८.१६.१३	३६;८.१०;१४;२१;२५;६.७;११;२२;
वर्मसन्नहनीय ११.१५.५६	२६;४६;५०.५८;६०;१२.५;१०;१२;
वर्षन्ती १०.४.१५	१३.४८;५२;१४.१२;२४;३६;४८;
	६१;१६.३२;१८.६;१०;१४;२२;

५.७.१८;२८;८.१८;२२; ६.१०; १४;	१२.१.८; १४.१.४; ४.३; ४; ५.३
१८; ५६; ६३; ६.६.२८; ३२; ३६; ४०;	वसतीवरीणाम् (काल) ११.१३.२६
४७; ५६; १२.३६; ४०.४४; २६.२७;	वसन्त ४.१.२; १०.१.२
७.६.३७; ४१; १०.७; ८; २०; ३०;	वसा ८.६.४४
११.१६; २६; ३४; ३६; ४४; ४६; १३.१६;	वसाहोम ५.८.७१; ६.६; ६.२७.४;
३२; ३५; १४.३७; ६२; १५.२७; ४२;	८.६.४६
१६.१८; १७.२०; १८.७; ३३; ४३; ४७;	वसाहोमीय ५.८.४७; ११.२४.३३
१६.३१; २०.८; २१.२०; २४; ३१; ३५;	वसोर्धारा ८.४६.३६; ४१; ५१.६५
२२.१६; २३; २७; ३०; ३८; ८.१.६;	वस्ति १३.१२.२०
२०; ६.५३; ६ ; ७.४३; ८.४१; ६.४;	वस्ति (काल) १३.१२.२०
७; १२; १७; २२; ३०; ३६; ५३; ४६.१८;	वस्य १.२३.१५
६.४.२४; ७.७५; १०.५.३२; १३.१०;	वस्यस्य (उपस्थान) १.२३.१४
१२.२.३०; ३२; ३.१७; ४.१५;	✓वह् ६.१६.४
१३.६.१८	वहन्ती ६.४.३६; १६.३; ७.३.३;
✓वस् ४.१०.७; ६.१३.३; ५६;	१०.४.१; ११.२.१
२८.२५; ८.१२.६; २६; १३.१६;	वहिनी १०.२.२
२७.२०; २८.७; ३०.१८; ३१.२;	वही १०.१.२८; ४०; २.२.२६
३३.१२; ३४.१; ३७.१६; ४३.२०;	वाच् १.२.२४; ११.२६; १०.३१;
४६.२३; ५१.३८; ६.२.११; १०.१.२२;	१५.६; २.२.२८; ५.२०; ६.५५; ७.१;
२६; ३०; ३४; ३८; ४२; ४५; ४७; ४६;	६.१५; ३.१.५; ६; १४; ३७; ३८; ४३;
५३; ५८; ६०; ६३; ६६; २.४; २०; २४;	४४; २.६; १०; १४; १५; ११.४; १३.६;
२८; ३२; ३६; ४०; ५५; ३.७;	१३; १५; १६; १८; १४.१; १०; १५.१६;
१४; २०; ५१; ७६; ७८; ६२; ६८; ८.८;	१६.१४; १५; ४.२.३; ५.३६; ११.३;
१३; २४; १०.१; ८; १४; २६; ३३; ३७;	१७.३; ५.६.१३; ६.१.१६; ३.२५;
१३.३८; ४२; ४५; ४७; ११.१०.५	४.६; ७; ५.३; ५; २७; १०.३; १३.६; ५७;
वसतीवरी ३.१५.१७; ६.१६.३; २०.६;	७.६.२४; २२.४; ८.६.६; १०.४;
३६; ३६; २८.१४; ७.३.१२; १३; १८;	१२.१०; २७; १४.१; २८.१; ८; ३१.१;
१६; ३१; ५.२१; ३८; १५.४७; १०.५.३;	३; ३४.१; २; ३८-१; ४४.१; ४७.४;
४; १०; ६.२५; ११.११.३२; १२.३३;	६.१.८; ६.१०.१०.१७; २८; १३.३४;
१३.२५; २७; २४.२६; २६.२१;	११.२.२६; ३.७; ४.१६; ७.६; १२; १६;

३१;३४;३६;४०;१०.७
 वाचंयम १.२.२५;११.२७;३१;
 १५.६;१६.२८;२.३.१५;३.१.४;३६;
 २.८;४.१६;१७;१४.६;५.६.२;
 ६.३.२४;५.२५;११.२.३०;३.२
 वाचयत् १०.५.५०
 वाचित ११.१४.२०
 वाजपेय ३.१६.३४;६.१.१;७.८७;
 ६.८;११.५.४०;
 वाजपेययाजिन् ६.८.१
 वाजपेयाभित् ६.६.१२;१४
 वाजप्रमवीय ८.४७.२;५०.४;
 ६.७.१७
 वाजवती (ऋच्) ३.८.१२;४.४.५;
 ७.५७;१२.३१;१५.४२;१८.३५;
 ५.६.४४;६.१.५६;६.७१;११.१८;
 ७.१६.४३
 वाजसूत् ६.६.१७;७.८;
 वाजि ११.५.४७
 वाजिन् ४.२.३३;३-४८; ४.७;६.३;
 १२;७.५२;५६;६१;६.८.३०;
 ८.५१.५६;१०.७.६०
 वाजिनाम् (सामन्) ६.६.५
 वातनाम ८.४७.२;५०.१६;१३.६.११
 वात्सप्र ८.१२.२;८;२७;३०;३४;
 १४.१
 वात्सप्रविष्णुक्रम ११.८.१;२
 वात्सप्रस्य (आवसथीय) ८.१२.८;
 १३.१
 वानस्पत्य १.१.३;६.४.२१; १३.४.४
 वामदेव्य (सामन्) १.३.४५;१२.२४;

८.२६.१६;४६.१६
 वामन ४.१.४४;१०.१.२८;२.२६;
 ६.१५
 वामभूत् (इष्टका) ८.१६.२;२२.३
 वायव्य ४.१७.१;६.२०.१;७.७.२६;
 २०.३८;८.८.२२;६.१.१;२.२१;
 १०.५.६;११.२;१२.१४;१३.१;३;
 २८;२६
 वायु ५.१.७;७.२३.२
 वार ६.१.२;२.१५;१०.११.२;१७
 वारवन्तीय (सामन्) १.४.६;
 ८.४६.१७;१०.६.२३
 वाराही १०.६.१०
 वारुण ७.२०.३४;३६;१०.२.१;४१;
 ४४;३.२६;७१;८.२०;१३.३३;
 २६.३३
 वारुणी ४.५.३७;६.१;६;४६;४७;
 ७.१६;३३;४५;६६;८.४७.२;५०.२१;
 १०.५१.७
 वार्ज्घ्न १.७.२१;१०.३३;४.१.२२;
 २.४६;६.५१;६.३;१८;१०.१६;
 ११.४६;१६.३०;१७.४७;५.१.२१;
 ८.१.६;६.४७;११.६.१०;१२.५.१७;
 ४८
 वार्धसेनी १०.८.७
 वार्धाहार (सामन्) १३.१३.१५
 वार्षिक १०,३.६३;११.२७.३५
 वाल ११.१६.३२
 वालखिल्य ८.३१.५;३२.१६
 वालघि ११.१२.२
 वाल्य १३.१०.२६

बाव ३.१६.२६	वितृष्णा ८.८.२
बावप्स्यत् ३.२.२८	√विद् १.१.११; ३.२.२८; ६.१.१;
बावाता ११.१६.२८; ३१; ३५; ३७;	६.४.२४; २६; १८.२०; १०.४.३०;
१६.४; १०; १६; २०.११; ३२	१३.२०; ११.१.२४; १४.१.१६;
वासन्त ११.२७.३३	२.६.११; ३.२०; ४.२५; ३७
वासस् ३.१२.१८; ६.३.३; ५; ४.१०;	वि√दिक् ११.१६.२१
५.२; १७; ८.२; ६.११; १०.६; ७.१४.१;	विदीग्य ११.२७.७
८.६.२३; ६.१.१; ७.३०; १०.१.४६;	विद्या ११.१६.२२
६.२०; १४.१६; ११.६.३३	√विष् ६.८.४६; १०.५.५४
विकर्णी ८.४३.१४; ४१.४	विधवन ११.८.२२
वि√कृष् ३.६.२४; ८.४६.१०	वि√धा ११.१.२८
विकृष्ट ८.४६.११	वि√नी ७.१५.५; २२
वि√क्रम् ३.४.५; १०.१५; ७.२०.४	वि√पत् १०.१०.२६; ११.२१.३; ६;
विक्लिष ११.२.२१; २६.३४; ४६	७; १०; ११
विक्षरन्ती १०.४.७	विपथपत्तिन् ११.१०.१
वि√ग्रह् २.३.२६; ६.२.२५; १०.४८;	विपरि√घा ३.१.१५; १२; ४१
१३.२.५	विपरी (विपरि√ह्) ४.१४.६;
विग्रह् ८.४६.४५	१५.३८; ६.१२.६८; १३.१; ११.२४.४
वि√चर् ११.१५.२	विपयंय ६.१३.६१
वि√चि १०.३.५३	विप्रति√स्था ६.१६.१
विचित ६.७.२४; ८.१; ४	विप्रश्न ६.११.७
वि√च्छद् ८.६.२३; १३.४.२०; २३;	विप्रुष् २.३.३१; ६.४.८; ११
१०.२६	विप्रुषाम् (होम) ७.७.६; १३-३;
वि√च्छिद् ३.१३.१६; १४.६; १०;	१७.४; ६.१.६; ११.१५.१६; २३.७
५.८.५०; ११.१४; ३५	विभक्ति १.१२.४२; ४६; १३.६; १२;
विच्छिन्नप्रायश्चित्ति ३.२.३४; ४४	१६; १४.२; ६; १२; ८.१६.२; २०.५;
विच्छिन्नरूप ३.२.३६	२८.१४; १६; ३१.५; ६; ३४.६; ७;
विजिति ११.१.१	३८.३; ५; ४१.४; ६
विज्ञाताश्वगमनीया ११.६.१३	वि√भज् ११.१५.१२; १८.१४
विततवरूथ ११.१०.१	वि√भू २१.२.२१
वि√तन् २.१.२६; ११.१५.५२	वि√मथ् ४.१६.१२; १७; ७.२०.१२

वि√मा १३.६.२०	वि√शब् ६.४.४०
विमाथ ६.७.११	विशफ ११.५.२१
वि√मि ८.१.२७	वि√शस् ५.८.५; ११.२१.१०; ११;
विमित ११.१.३२; २.८; ४.१	२२.१६-१८; २१; २३
विमुवत् ६.६.३०	विशसन ११.२१.१
वि√मुच् ६.६.११; १३; १०.६.३१;	विशसितृ ११.२१.२; ४; ६
१३.१०.३७; ३८	विशाखा ८.४२.५; ६.१६.२८;
वि√मृज् ३.६.१६; ८.१३.११;	८.४१.२०
१७.१४; १०.३.६१; ११.२४.२३;	विशालयूप ११.२७.१७
१३.५.११	विशाला ५.६ ६
विमोचन ७.१८.२३	वि√शिष् ११.१३.२७; २५.३८;
विमोचनकाल ३.५.८	१२ १.८
विमोचनीया ७.२०.४४	वि√श्रु ५.८.६७
वि√यत् ३.२.३५; ८.१७.१२	विश्वजित् १०.१५.३४
वियत् ३.५.२	विश्वज्योतिस् ८.१६.२; २२.६; ३१.५;
वियाव ११.२०.३१-३३	१७
विरश्मि ३.३.७; ६; १०	?विशाविषार १४.५.३
विराज् १.४.१४; ८.२८; १४.३६;	विषिञ्चत् ४.४.७; ७.५६
४.६.६४; ८.१६.२; २२.४; ३८.३;	विषुवत् १.३.४४; ४५; १२.२३;
३६.८	१६.६३
विराजक्रम १.४.२४; ३.१.२८; ५.८;	विषूची ५.७.३०; ८.२५.२१; ३२.१८;
२.११	११.२.१६; २२.१५
वि√लप् १.१०.४; १६; ३.२.३५;	विषूचीनाग्र ५.३.२२; ६.१६.१६;
१६.२७; ५.१.३; ६.२०.४१; २१.१;	१८.६
८.४७.१३; ११.२.११; ५.३६;	विषो (वि√सो) ८.१०.१
१३.१.७	विष्कली ५.६.२; ४६; ५१; ५८;
विलिष्ट ३.२.३७	७.२०.३३; ६.७.८५
विलीन ६.१२.४	विष्टम्भ ४.४.१; ७.५३; १२.२७;
विविक्त २.५.२६	१८.३१; ६.६.१८
विविक्तगर्भा ११.२.१७	विष्टम्भान्वारोह ४.३.४६; ७.५३;
वि√विच् २.५.२५	१२.२७; १८.३१
विष् ११.१.१६; २०; ८.५; १०.११	

विष्णुक्रम १.१५.१८; २.१२.८६;	विह्वय ३.३.११; १७.२३
३.६.२०; ८.११.१५; १२.१५; २४;	?विहितास्यै ८.५.१६
३३; ५१.३८; ६.२.११; ५.१८;	वि $\sqrt{ह}$ ८.२१.७; १५; १०.२.४६;
१०.३.६२; ६.६; ११.८.१	११.२.५; ११; ४.५; १४.२.३५; ५.६;
विष्णुक्रमाणाम् (काल) ८.१२.३४;	१०
१४.१	वीणागायिन् ११.२.१; ६.१२; २७.२६
विष्यन्द् वि + $\sqrt{स्यन्द्}$ ८.५.४३;	वीतासु १४.५.४
४४; १३.३.२१; २२	वीर १.२३.११
विष्वग्बद्ध ११.१.४१; ४.१२	वीर्य ११.६.१६
विसंस्थित संचरण १४.४.३७	$\sqrt{वृ}$ ४.१३.३६; ५.४.२७; ६.१२.३०;
वि $\sqrt{सृ}$ ८.३.१२; २०.१८	११.३.६; २४.२०
वि $\sqrt{सृज्}$ १.३.१७; १०.३१; २.३.२८;	वृकलोमन् १०.११.२
५.२०; ६.५५; ७.१; ६.१५; ३.१.६;	वृक्ष ३.१.६; ३८; २.१०
३८; २.१०; १०.१५; १४.४; १३.१६;	$\sqrt{वृज्}$ ३.६.४; ११.२५.२०
१८; ४.५.३६; ८.४२; ११.३; १६.२६;	$\sqrt{वृत्}$ ४.६.२७; ७.२.३०
१७ ३; ५.३.३; १०.२; ६.१.१६; ३.२१;	वृत् ३.१३.१
२५; २६; ४.७; ५.३; ५; २७; १०.३;	$\sqrt{वृष्}$ ६.१७.७
१३.६; ५७; २०.३७; ३६; ७.२१.४२;	वृधन्वत् १.८.६
२२.४; ८.६.६; १०.४; १२.१०; २७;	$\sqrt{वृष्}$ १३.१३.१६
१४.१; २८.१; ८; ३१.१; ३; ३४.१; २;	वृषन् १.३.१०
३८.१; ४४.१; ४७.४; ६.१.८; ६;	वृषमन्त्र ११.१७.२३; २५; २६
१०.१०.१७; २८; १३.३४; ११.३.७;	वृष्टि ८.४८.२१; ११.२.१
१०.७; ११.२३	वृष्टिसनि ८.२८.१४; २६.२१; ३८.३;
वि $\sqrt{सृप्}$ १४.५.३७	४०.१६
विसृष्टा ११.७.१२; ३४; ४०	वृष्णि ८.८.१६; २४; ६.२३; २४.११
वि $\sqrt{स्र्}$ २.६ २; ६; १२.१०१;	वेणुकाण्ड ८.१.२; ५.२६; १३.२.१७;
४.८.३४; ५.८.४६; ६.८.१२; ११.१६;	२६
१५.३६; १७.१०; ७.२.२६; २१.३८;	वेणुकार कर्म ११.८.१६
८.५.२; १३.१२.१; २; ५; १२.२६	वेतसशाखा ८.४५.२; ४६.६; ११.१.४३.
विल्ल'सिका १०.१.१०; १४	वेद १.२२.१५; २.२.२; ३.३८; ६.४५;
वि $\sqrt{स्र्}$ २.३.१८	१०.५; ११.२७; ३०; १२.३२; ५६; ६३;

७६;७८;८०;३.७.२५;६.३;४;६;	वैकङ्कती ८.१०.१;१६;११.४;४७.२;
१६.२६;६.७.३;११.२४१२.५४;७.	४६.२;१३.१.८;१०;१२;३.६;४.४;
१५.२३;१३.४.३;२०;२३;५.१;६.	२१;७.१;१०.१३;३०;१२.४;१३;
१३;७.२३;८.२;१०.२८;२६;१२.१;५	१६
वेदपरिवासन २.८.५;२४	वैतस ३.११.७;११.८.२६;१०.१४;
वेदरूप ८.३८.३;४०.१०५	२४.३७
वेदि १.६.१२;१५.७;२.१.१७;३५;	वैद्युत (सामन्) १३.१३.१३;१४
२.३;४.१०;७.६;१६;२०;२४;२७;	वैराज १०.१४.१५
३४;३७;८.३८;६.१;३;२७;१०.८२;	वैरूप १०.१५.१८
३.६.२१;२३;११.६;१३.४;५;१५.१६;	वैल्व ८.५.२६;१०.१४;११.८.६
४.२.६;१४;५.२;१३;२६;५३;७.४१;	वैशाखी ११.२७.३२
१०.२६;३१;११.१२;१३.२;१४;	वैश्य १.१.१०;३.५८;१२.३;
१४.५;१७.६;१३;५.१.२७;२८;३०;	७.१६.२४;१०.६.२;११.२४.६
३.२;१०.३;६.१.१८;२५;२.२०;२१;	वैश्यव्रज ११.१०.१५
६.६;१२.५;१५;१३.३५;४६;५२;	वैश्या ११.२०.१६
१४.१८;१७.३०;२०.१२;७.२.६;	वैश्वकर्मन् ४.११.१;८.४७.२;१५;१६;
२२.८;२३.१;८.६.२०;१०.४;१६.१;	८.४६.६;१०.१५.३५;३६;
५;६.७.५;१०.३.५७;११.१०;१२;	११.१२.३२;२३.१८;२६.२०
१३;१२.२;११.६.२२;११.४१;	वैश्वदेव ३.११.२;४.१.५६;१७.१;
१३.१०.३	७.१८.६;१०.१.४३;६७;३.६०;
वेदिपरिग्रह ८.१६.१	१०.३
वेद्यन्त २.१२.८६;३.६.२०;६.६.६;	वैश्वदेवग्रह ७.१८.२६
१३.१५;२८.१६;२०;७.२१.४;	वैश्वदेवी ४.२.१;१२.४.३७
६.५.१४;१३.११.२०;१४.५.५;११;	वैश्वानर ४.१.१६;८.८.२२;१०.२;
वेद्यन्तर ७.२०.२८	४७.२;४६.१३;१०.२.३७;३.७१;
वेला ८.१६.१	१३.४६;११.६.७;१२.५.१;४६
वेव ३.१.५;२.३३;४४;४६	वैश्वानरप्रथम ८.४६.१२
✓वेष्ट ११.४.१३;१३.६;१८.३६	वैश्वामित्रसूक्त ८.१४.२१;१५.८
वेष्टित ६.७.३०	वैष्णव ४.१.१६;१७.१;६.१०.१२;
वैकङ्कत ७.१.१५;१३.४.४;७.६;	६.१.७;१०.२.२५;६.१२;१३
३२.११;२१	वैष्णवभाजन १०.६.१३

वेष्णवी (ऋच्) ३ १३.१७; ५.३.३४;	२१.११; १२.२२.३; ५३; २३.७; २४;
६.३.२१; १२.४.३७	८.१.४; ५; ६.५; ३३; १०.३; १४.१५;
वैसर्जन ३.१५.१२; ६.१६.२५; ६.१.६	६.४.३२; १०.१२.१३; १४.५; ६;
व्यतिषज् (व्यति + √सज्)	१२.१.१५
६.१६.१६; ११.१३.३३; १३.१२.२	व्या√दिष् ६.७.३
व्यति√सृप् ६.२.१६	व्याधि १४.३.२०
व्यत्यय २.१.३१	व्या√वृत् ५.५.३०; ११.८.१;
व्यन्त १.१५.१०; १८.७	१४.३६
व्यप√क्रम् ७.१४.११	व्या√सिच् ११.२२.१६
व्यप√नी ६.८.७१; ११.११.३६	व्याहाव ७.१६.१७
व्यपोह् (व्यप + √ऊह्) ७.५.५७	व्या√ह् १४.३.३
व्यव√नी ११.१४.१८; २४.२; २६.४;	व्युदि (व्युद् + √ह्) ११.५.६;
१२.१.११	६.१०; १०.२; २०.३६
व्यव√लिप् ११.२०.३१-३३	व्युप√विष् १३.७.२०
व्यस् (वि + √अस्) ६.६.३	व्युपोह् (व्युप + √ऊह्) ७.५.१
व्या√ख्या २.४.१३; ८.२१.८; १०	व्युष्टि ८.३४.६; ३७.१
व्याधार ८.१६.२	व्युष्टिद्विरात्र १०.१५.३८
व्या√घृ ५.२.१५; ७.१८.५८;	व्यूह् (वि + √ऊह्) १.२.६;
८.१६.१८; ४७.७	११.१०; २०; ३८; ३८.१२; ४.४.५;
व्याघ्रलोमन् १०.११.२	७.५७; १२.३१; १५.४२; १८.३५;
व्या√चक्ष् १.३.१४; ४.४-६; ८.३; ४;	५.६.२८; ४४; ६.१.५६; ६.७१; ११.१८;
५; १०.३०; ३२; १६.११; २.६.४८;	१२.४७; १८.२१; २३; २५; ७.१६.४३;
३.११.३; १२; १३; ४.१.२०; २१; २.२;	२०.१६; ८.१४.१७; १६.२; १८.२१;
२६; ५.३८; ६.७; ८; ६.२; १६; १७;	४१.२; १३.४.१३; १५; १७
१०.१७; १८; ११.२; २६; २७; १३.३०;	व्यहितव् ६.१२.१
१६.२८; २६; १७.२; २७; २८; ५.१.१६;	व्यूढ १०.१३.३३
२०; ३.१२; ८.७५; ६.१; २१; १०.२६;	व्यूढा १०.११.१८
६.१.१५; ३६; ३७; ५.४; ६.१३; १४;	√व्रज् ७.३.२६; ४.३७; ५.६८;
१०.२; २४; २५; १२.२०; २०.२३;	६.७.५
२६.२८; २७.१; ७.७.२२; ८.२०; ६२;	व्रज ११.८.८; ६.१; १४
१३.६; २४; १७.६; १४; १६.२; २७; ४२;	व्रजत् ६.४.७

व्रत १.८.३८; २.६.४३; ३.१.७; २३;	१२.४.८
३६; २.११; ४.२; ५; ११; १५; १० १५;	✓शक् ११.२.१६; १४.४-२६; २६;
६.४.४; ३३; ८.१२.७; १३.१;	३२; ३५
११.७.१६; ३६; ४०	शकल १.३.६; २.१०.२३; १२.६;
व्रतन ६.४.५	३.१४.११; ५.१.७; ३.१७; ४.४; ३०;
व्रतपति १२.५.१	१०.२; ६.२१.५; ७.८.३१; ३५; ३६;
व्रतप्रदान ६.१.२; १०.४८; ११.७.६;	४३; ४७; १०.३६; ३६; ११.११; २३.७;
२८	१३.४.४; १४.४.१४
व्रतप्रदानचमस ६.११.५	शकलान्त ५.३.४६; ६.२१.७
✓व्रतय ६.३.२८; २६; ११.१२;	शकलारणि ६.१०.१३
८.४७.५	शकुनिसाद ११.१६.१६
व्रतानुचरी ८.१२.७	शक्ति ६.८.२
व्रतोपायन ३.४.१; १६	शङ्कु ६.१३.५; ११-१४; १७-१६; २२;
व्रतोपेत ३.४.३; १७; ६.१५	२४-२६; २६; ३२; ३५; ३७; ४०; ४२;
✓व्रश्च ५.१.८; ६.२०.४०;	४३; ४६; १७.१४; १६; १८.११;
११.१.२२;	८.२३.७; १३.४.४; ३१.६.११; १२;
व्रश्चन ५.१.११	११.६; १२.१७-१६
व्रीहि १.२.१; २.२.६; ३.११.१;	शङ्कुष्ठ १४.१.१६
६.५.३; १०.१; ८.६.३; ७; १०.३.२१;	शतकाण्ड १.११.२; १२.१०
१०.१५; १७; १४.२.१	शतकृष्णला ११.२.१; ३.१६; ४.१
व्रीहियव ३.४.२१; ४.५.२; १३.२;	शतगु १०.६.१७
६.३.१२; ७.१५.४; १६; ८.६.२;	शतति १४.३.११
१६.२; २३.८	शतपल ११.२.१; ३.८; ८.२२; १२.१;
व्रीह ८.६.८; ६; १४	४; १७; २७.३१
श	शतभिषज् ८.४१.२४
शंयु ४.४.६; ७.५८; ६.२७; १२.३२;	शतमान १.१.२; ८.१.२; ६.१.२; ७.४१;
१५.४३; १८.३६; ५.६.४५; ६.१.६०;	१०.५.६; १५; ११.२; १३.२६; २७
६.७२; ७.१६.४४; २२.४२	शतरुद्रीय ८.४५.१
शंयुवाक ३.६.२	शतातृणा १०.११.२; १३.२५; २७;
शंय्वन्त ११.१०.१६	३२; २३.२७
✓शंस १.२२.१३; १०.७. ४७;	शतायुस् ६.६.६

शक्तेन्द्रिय ६.६.६
शफ १३.८.२१;१२.६;७
शफोपयाम १३.४.४;३१
शबल १०.३.४५
शमितृ ५.५.१५;११.१७.३२
शमीगर्भ १.१.३
शमीपर्ण ४.५.२;६.२;७.६
शमीमयी ८.१०.१;२०;११.५;४७.२;
४६.३
शम्या २.४.१;५.२०;६.२३;५.१.३४;
५४;६.६.१५;२४;१०.१.८
शम्यापास ११.१६.२५;२६;२८
शर ४.४.२२;२३;६.८.३०
शरद् ११.२७.३६
शराव ६.२.१४; १३.३.२०
शरेषीका ६.१.२;२.१;१४
शर्करा १.१.२;८.१.२;५.४;८.१६;
१३.१५;१८;१६
शर्धस्पर्त्य ४.६.८
शलली ४.४.२२;२६
शल्ल १.१.१६;२.२५;११.४;२७
शष्प १०.५.४६;१०.१५;१८
शांयुव ११.१७.२३
शाकल २.१.२.३४;६.१४.२३;७.२०.
२६;१३.६.६;१०;१०.५;१६
शाक्वर १०.१५.१४
शाक्वर्य १०.१५.१४;११.२२.२७
शाखा २.१.८;३.४.४;१३;५.१.१३;
६.१.१०;८.२७.११;१५;३०.१३;
३३.१०;३७.१५;४०.१०८;४२.१४;
१०.३.५३

शाखापवित्र २.२.१;३.१४
शाखाहस्त ११.१०.१
शान्ति १३.१०.३६
शामित्र ५.७.५
शारद ११.२७.३६
शार्दूल ११.६.१२
शार्दूलचम १०.३.८०;५.५१;८.३३;
११.२.१;६;४१;२३.२३
शाला ६.१.८;१०;११;१३;६३;५.१;
६;१३;७.४;६.२४;१४-१४;१५.४;८;
२८.१३; ७.१५.४; १६; ८.५.२७;
१५.२६;१६.१;४; ४८.१६;६.५.७;
८.८; १०.८.१-३; २४; ११.१.३१;
२.८;४.१;१०;५.३४;३८;४४;१३.१.५
३.२;२४;१४.५.५
शालाक ७.१.८.५५;५६; १३.११.१;
३;१४;१६;१८;१४.२.३५
शालाग्नि ११.६.६
शालामुखीय ६.१३.१२;१३
शासन १४.२.३६
शासितृ ११.१.२०
शिक्य ८.१०.१; ११.६; १५.१७;
१०.१३.२२
शिक्यपाश ८.१५.२२
शित्तिपृष्ठ १०.३.२;८.१७;१०.४
शिरस् ७.४.३२;८.४६.१८
शिशिर ४.१.१.१०.१.१;११.२७.३८
शिशुकुमार ११.१२.५६
शिषन ११.२०.७;१८
✓शी १०.१५.१७;११.२.३१;३२;
१४.४.१६;५.१२;१५;

शीत ३.३.३५; १०.१०.१८; १३.३.२३
 शीषन् २.१.३४; ४.६.२६; ७.२०.३;
 ६.७.२५; ११.२६.४७; १३.११.४७
 शीषण्या ८.१६.२; २२.१३; २७.१३;
 १४; २८.१४; २१; ३१.५; २४; ३४.६;
 १२; ३८.३; १०; ४०.१; ४१.१७; २५;
 ४४.१०
 शीर्षापद ११.२२.२२
 शीर्ष्णः (काल) ८.२८.२१; ३१.२४;
 ३४.१२; ३८.१०; १३.११.४७
 शुक्र ६.२.२८; ७.५.६२; १०.३७-३६;
 ११.११; १५.१३; १२.१.२६
 शुक्रपात्र ७.१.१४; ६.६; १५.८; १०.४.
 १४; ११.१४.२०
 शुक्रामन्थिन् ७.८.७; ११.२३.३; १२;
 १३
 शुक्रामन्थिनोः पात्र ७.१.१६
 शुक्लकृष्ण ११.१.३५
 शुच् ८.२४.२; ५; ६; १२; १५
 शुचि १.४.२२; ७.१०; ८.२५; १२.५.१
 शुण्ठ १०.८.२६
 शुनासीगीय ४.१७.१; १०.१.७६; ३.६७
 शुल्बिणी ६.१३.५५
 शुष्क ४.१६.२४; ५.६.७; १०.१३
 शुद्धवर्ण १४.१.२०
 श्र ११.२४.७; १२
 शूर्प २.२.७; ४.१; ८; १३; ५.२१;
 ४.५.०; ४३; ६.२३; २६; ५.१.५८;
 १३.११.११
 शूल ५.६.५८; ६.४.२६; ३४
 शृङ्ग ५.४.१३

शृत १.२.४; ११.७; २.६.५३; ६.४२;
 १०.३५; ७२; ७३; ११.८; ६; ३.११.८;
 ४.२.४; ५; २६; ५.४५; ४६; ६.३३;
 ११.५; १७.५; ६.६.४; ८.३०; १०.१४;
 १५.२३; ७.२२.६; ८.६.१६; १०.५;
 ४७.१; १०.३.५; ११.२१.८७
 √शृ ३.४.२१; २२
 शैशिर ११.२७.३८
 शीन शोष १०.७.४४
 श्मश्रु १३.१२.५
 श्मश्रूणाम् (काल) १३.१२.५
 श्याम ६.१.१; ३.२०; १०.२.३३;
 ३.४२; ८.१५
 श्यामाक ३.११.१; २; १०.१.४५
 श्येत (सामन्) १.४.६; ८.४६.१७
 श्रद्धा १.२३.६
 श्रद्धावित् ३.२.२८
 श्रपण २.१२.२०; ८.५.३०; ३१;
 १३.३.५; ६
 श्रपयितवै ६.४.२६
 श्रप्यमाण १.११.६
 श्रविष्ठा ८.४१.२४
 √श्रा १.१४.३८; २.२.११; ४.६.३२;
 ११.४; १७.४; ५.७.१०; ६.१०.१२;
 ७.२०.३४; ८.५.३२; ६.१८; ८.२३;
 ६.२.१३; ४.४; १०.३.२२; ६४;
 ६.३; ८; १२; ११.२.३६; ३८; ७.१३;
 ६.८; २.१.२२; २२.१६; २२; १२.५.३;
 १४.३.२०
 श्रायन्तीय (सामन्) १०.६.२२
 श्रिति ६.१.२; ११.८.६; १३.५

✓ श्री ७.४.६; ६.४; ८; १२; १६; २३; २७.१७; २८
 २६; ३३; १४.४५; १५.१२; ३७; १६.११;
 २५; १८.११; ८.६.१८; १०.१२.१६;
 २२; २५
 ✓ श्रु ७.१६.१६
 श्रुतसेन ११.६.१२; १७.२२
 श्वेयस् १४.२.१२
 श्रोणा ८.४१.२४
 श्रोणी २.६ ८; ६; १२; ४२; ४.१४.५;
 १५.१; ६; ७; १२; १७; २५; २७;
 ५.२.१७; १८; ८.५२; ६१; १०.३;
 ६.११.२३; १२.५३; २०.३७; ७.२३.१;
 ८.१६.१४; १५; १७.११; १२; २०.१; ६;
 ८; २७.१; २६.२६; ४६.३७; ६.७.२;
 ११.११.४१; १३.१; १३.१२.१८
 श्रोण्योः (कालः) १३.१२.१८
 श्रोत्र ५.६.१६; ८.२३.२०
 श्रोत्रिय ३.२.३६; ११.१६.२०; २२
 श्लक्ष्ण ८.५.२६; १३.२.२६
 श्लक्ष्णक ११.२३.२५
 ✓ श्लिष् ३.२.३७; ४.५.४१;
 ११.२१.१६
 श्लेष्मन् ३.२.३७; ११.२०.३१-३३;
 २१.१६
 श्वन् ३.६.६; ११.४.२५
 श्वेत १०.१.७१
 श्वेतवत्सा ८.४७.२; ५०.१६; १०.३.
 ४६; ५३; ५८
 श्वेता १०.३.४६; ५३; ५८
 श्वेताभिधान १०.१.७१
 श्वोभूत ८.५१.६४; ११.११.१०;
 वाश्री—३६

ष
 षट्कपाल ४.१३.३
 षट्पत्य ११.८.११
 षड्वत्त ५.८.२४; ६.६५
 षडृच् (सूक्त) ५.७.१४; ११.२१.६
 षड्गृहीत ६.६.११; ७.२२.६
 षड्ढोतृ १.४.५; ४.१३.३०; ५.२.४;
 १०.१६; ६.६.१४; १२.२२; ७.२२.१२;
 २३.१४; ३४.७
 षड्ढोतुः (आहुति) ४.१५ ३६; ६.६.१८;
 ८.३७.१८
 षष्ठिक १४.२.५-७
 षष्ठिकमिश्र १४.२.५
 षोडशिन ३.१६.३३; ६.१.६; ७.६३;
 ६४; १०.१५.३०; ३१; १२.१.३०;
 २.१४; १७
 षोडशिपात्र ६.१.२
 ✓ ष्ठिब् १४.४.२२; २३
 स
 सं✓यज् २.१२ ३५; ४.४.१८; ७.६७;
 १२.३३; १५.४५; १८.३७; ५.६.४६;
 ६.१.६१; ७.१७.२६; २०.३३; ८.३१.५;
 ३८.३; ६.७.८५; ११.१२.४०; ४१;
 २५.३२; ३७; २६.२८; ३०; २७.१४
 संयत् ८.४१.४; ७
 संयाज्या १.७.३८; ८.१५; २८; १०.३५;
 १४.३६; ३.१२.७; ४.१.४३; ३.३७;
 ७.३६; ६.८; २३; ६४; १०.२४; १२.१५;
 १६.३४; ५.१.२३; ८.१.१०; २१; ६.५४;
 ११.२५.७; २७.२१; १२.५.३६; ५०

५६२

बाधूलश्रीतसूत्रम्

संयानी न.१६.२; २२.१०; २८.१४;	२८.३०; ११.२.२७; ४.२६; ६.६;
१६; ३१.१२; ३४.६; १०; ३८.८	१७.३२; २२.१८
सं√यु १.३.६; २.६.४२; ४.१३.१०;	संशासन ११.२.२८
५.१.५२; ८.६.६; १७.७; ४५.३; ५०.३;	सं√शिष् १.२.२१; ११.२३; ३.१.२
६.७.१८; १०.६.३६; १०.१८; १५.१५;	११.१६.२६
१३.२.६	संशिष्ट न.१.२६; २.७; ४.१२;
सं√युज् न.१६.१०	१०.६.१७; ११.२६.४६
संवत्सर १.२०.२२; २३; २३.२१;	सं√शृ ६.४.२६
६.६.७; १५; ११.१.२; ६.१६; २७.३६	सं√सज् न.१६.६
संवत्सरदीक्षा न.८.१६	सं√सद् १.७.२; ८.२१; २४; ३२;
संवत्सरभृत् न.४६.१५	१०.२८; ४०; १२.३४; १४.२१; ३६;
सं√वद् ११.२४.३०; १४.१.२०; २१	४३; २.२.८; ३५; ८.२५; ४.१.१६; ५६;
सं√वप् १.११.४१; २.६.३४; ३६;	५.३७; ६.१.१५; १०.१६; ३६; १३.२;
६.७.१७; १७.३०; ८.१४.४; १३.११.	१७.१; ६.१.१४; ५.३; ६.३३; ७.२०.३६;
११; १२	२१.४५; ८.१०.२; १५.३०; १६.१;
सं√वस् ३.१५.१८; ६.२८.२३	२८.१४; ३१.५; ३४.६; ३८.३; ४१.४;
सं√वह् ६.४.३६; ११.१.१६; ८.५	१०.८.३१; १३.४.५; ११; ५.२
सं√वाश् १०.१५.२०	संसर्ग १४.१.३४; ३५
सं√विश् १.१८.३	संसर्पण ३.१६.६
संविशत् ६.३.३०	सं√सृज् न.५.४; १०.८.२८;
सं√वृ १४.४.३४	११.२६.३२; १३.१.४; १२.२
सं√वृत् ४.६.३६; ६.१४.२७; १५.१;	सं√सृप् ४.७.१८; ७.२.३१; १३.१६;
८.५१.१	६.४.१६; १०.१२.३१; १२.१.१५
संवृत ६.७.२	संस्कृ (सम् + √कृ) ३.२.३७
संवेशनीया १४.१.६	संस्तीर्ण न.४.१५
सं√वेष्ट् ५.६.५	सं√स्तृ २.२.१६; ८.२५; ८.३.१३;
संव्या√ह् ११.१८.५७	११.२.११; ५.३६
सं√शम् १.११.२१; ३७	सं√स्था १.४.३६; ७.५३; ८.१८; ३१;
सं√शास् १.२.१३; २१; ११.१५; २३;	३४; १४.२०; ३५; ४२; २.२.४२;
३.१.२; २६; २.३; ६.३.२०; ११.११;	१२.१०६; ३.१२.२७; ४.१.४७; ६.१४;

३०; १०.२७; १२.३७; १५.४६; १६.३७;	८२; ४.६.६६; १४.६३; ५.२.२६;
५.१.२६; ३०; ६.११.३२; १२.६६;	७.३१; ६.१५.१७; २५; ७.३.२०; २३;
१५.४; ७.५.५७; १५.५४; २२.४८;	४.३८; ५.७२; १०.१२; २४; ३५;
२३.२८; ८.१.१३; २४; ६.७२; ८.२१;	११.२३; १४.४०; ६६; १६.५७; १८.६;
६.६०; ६२; १८.७; २१.१३; २२.१५;	२२.४१; ८.६.८; १३; १८; २३; ३१;
२७.१४; ३७.६; ४०.४; ५१.६८;	१०.५.६; ६.६; १३.७; ११; ३६;
६.७.८७; ६.४; १०.१.६; २१; २५; २६;	११.१४.१८; २१.२१; २८; २६.४;
३३; ३७; ४१; ४५; ४७; ४६; ५२; ५७;	१२.१.११; १३.१०.१३; ३०
२.३; १०; २३; २७; ३१; ३५; ३६; ४३;	संज्ञावयित् ७.१४.२६
३.६; १३; ४८; ५६; ७.६७; ८.७; १२;	संज्ञाविन् ११.१.२३; २४; २६
२३; २७; ६.२६; १०.७; १३; २५;	सं√हन् ५.१.५४
१३.३७; ४१; १५.३४; ४१; ११.५.२६;	संहारविहार ८.४४.१४; १५
१०.१६; ११.५; १२.२७; ३४; ३६;	सं√हु १०.६.५; १०; १४
१३.२०; २६; २२.२८; २४.२७; ४०;	सं√हृ ६.४.३६; ८.११.१६
२५.१; २८; २६.१३; १५; १६; २२; २४;	संक्षिप्यमाण ६.४.४०
२७.४०; १२.२.६; ४.४१; ५.५१;	सकृत् १.२.१३; ११.१६
१३.१३.२८; १४.४.२; ३; ५.४८	सकृत्सकृत् ३.१२.४
संस्था ३.४.१६; ४.४.२१; २६; १६.३८;	सक्तु ४.१३.७; ५.१.२; १०.४;
४१; १८.४०; ४३; ७.२१.४३; ८.१.२५;	७.६.१६; १४.३.१४
१०.२.११; ३.४; ११; १८; २५; २६; ३२;	सक्तुचर्मन् ११.८.२७
८.२८; १४.४.१०; ५.४	सक्तुलोमन् १०.१२.१६; २२; २५
संस्थान ४.८.४३; ४६	सक्तुहोम ५.१.२
संस्थापिन् १०.३.४०	सक्तूदक १४.३.१२
संस्थिता ८.१.१४; ११.७.१५; १७;	सक्थि ७.१.२१; १३.१२.१६
३५; ३७; ६.१४; १४.५.१७	सवध्योः (काल) १३.१२.१६
संस्थिति १४.५.४७	सखिनाम ११.६.१७
सं√स्पृश २.१०.१५; ११.३०; १२.३०;	सं√काश् ६.७.२०
३३; ५.८.४३; ८.४६.६; १३.१३.२; ४;	सङ्काशिन् ६.१५.४
६; ७; १०	संकृत्ता ११.८.२०
संस्पृष्ट २.६.१४; ७.३.१३	संकृति ११.२२.२७
संज्ञाव २.१०.८०; ११.८; १२.२६;	सं√कृ ८.४.१

संवलृप्त ६.१५.८;७.२०.४३;	११.२;१७;१३.२.२०
८.१६.४;१३.४.३३;११.१४	सती ११.१८.१५
सं√क्षल् १.१६.२७	सतूला ६.१.२;२.१;३
संक्षाल ३.१४.७	सत्क्षुरगन्धि ६.२.७;५ ६
संक्षालन २.३.३२;७.५	सत्तम ११.१६.४०;४१
संक्षालनान्त ४.१.५८;५.२२	सत्य १.२२.५;३.४.१०;१७;
सं√क्षुम् २.११.७	१०.२०
सं√खिद् ११.१७.२८;३४;३७	सत्यदूत १०.१०.२८
सं√ख्या २.६.४०	सत्यप्रसव १०.१०.२७
संख्यान ८.१६.२	सत्यवाच् १०.१०.२७
सं√गम् ३.३.८	सत्यश्रवस १२.५.५२
संगीत ११.१.३४;३५	√सद् १.३.५३;७.१३;१४;११.३५;
सं√ग्रह् ४.६.६८;५.५.१२;	१२.२८;१३.४४;१४.३८;१६.१४;२१;
१०.१५.७	२.१.३५;४.३३;५.११;८.२;३४;
संग्रहीतृ १०.३.३८;४१;६.३२-३४;	६.२७;२८;३१;३४;३७;१०.१६;२६;
७.१६;२७	८१;८२;११.४६;१२.७;११;३०;५७;
√सच् ११.१५.४५;२२.२५	३.१४.३;४.२.२१;३६;३७;३.४१;
सचमान ११.२४.१०	५.६०;६.३५;३६;७.४०;४१;६.७०;
सचर्मक ११.२२.२१	११.१६;३३;३४;१२.३६;१३.४०;
सचषालं ११.१३.६	५३;१४.६४;६५;१५.३६;१६.६;
सं√चक्ष् २.१.२६;८.१६.१;४५.१	१७.२०;३४;३५;१८.२३;५.१.४२;
सं√चर् १४.१.१५;४.१३	४६;५०;२ २८;३.८;४.२४;५.५.३;
संचर २.८.२४;८.४५.१८;१४.१.१६	१७;८.२३;६.२२;६.१.३२;४१;४२;
सं√चि ११.१०.६;१४.५.११	५०;५१;६.१८;१६;५६;८.१३;१०.७;
सं√छद् ८.२७.८	२०;३२;३३;४१;१२.१८;३१;४५;
संज्ञप्त ५.६.३;११.१६.१	१४.२४;१६.६;२० ६;१६;२७.७;
संज्ञप्तहोम ११.१६.१	२८.१६;१८;२०;२२;७.१.८-१८;
संज्ञप्यमान ११.१८.४०;४१	२०;२२;२.१६;२७;३.११;२६;३१;
सं√ज्ञा ११.३.१६;१८.३६;१४.५.३१	४.३६;५.७३;६.३;७;११;१५;२२;
सत् ४.६.२०;१४.१.१३	२८;३२;७.३२;६.४२;१२.२१;
सत १.१.१७;३.२;११.२०;३३;३६;	१३.४५;१४.४४;६६;१५.११;३६;
४१;८.१४.४;६.१.२;२.१५;६.१७;	१६.२२;२४;१७.३८;१८.१०;३७;
१०.३.६६;५.३;१०.५.१८;६.७;	५७;८.५.४०;४१;६.२७;३१;४०;४१

- ६१;७.१८;६.४०;४८.१२;५१.४७;
 ६.३.३;५;७;१२;२६;३०;४१;
 ४.३६;५.१;१०.१.१३;२.१४;५.८;
 १८.२१;३७;१२.६;१५;१८;२१;२४;
 २६;११.६.८;१२.२६;१५.८;१०;
 १८.८;६;२४;२३.१५;२१;१२.५.३;
 ४६;१३.३.१४;१५;२४;४.१८;१६;
 २२;२८;३०;५.८;६.४;६;१७;१०.४;
 ३६;११.३;३५;४४
 सदस् ३.१६.७;८;११;६.१७.७;१२;
 १३.४४;२८.१३;१६.२०;७.७.३०;
 ८.५२;५३;६.१५;१६;२३;११.५४;
 १३.३६;१४.२७;१५.४;१६;६.५.७;
 १०.७.४३;५४;१५.१७;२२;
 ११.११.१६;२३.१६;१४.२.४०;४१;
 ५.१४
 सदसः (द्वार) ३.१६.७
 सदस्य ७.१४.२१
 सदो बिल ६.७.४८
 सदोहविर्घानि ११.११.१३
 सद्यःपिष्ट ६.१.२;२.१
 सद्योमयित ६.१.२;२.१
 सनि ६.४.७
 सन्तत २.१०.१६;११.२६;१२.६१;
 ७.५.६२;८.४६.४१
 सन्तति १.७.५१;८.१६;२६;१०.३७;
 १३.५१;१७.३२;३३;४०;२२.२३;
 २४;२.११.३६;३.६.६;१६;२४;८.१०;
 १२.२१;४.१.४५;३.४६;७.५३;६.१२;
 २८;१०.२५;१२.२७;१५.३६;१६.३५;
 १८.३१;५.१.२४;६.१.५६;६.६८;
 १०.४७;८.१.११;२२;६.७०;
 १०.१०.५;२३;३२;३६;११.६.१८;
 १५.१७;२५.२४
 सं/तन् ३.३.२;७.७.३
 संतनी (होम) ११.६.१८;२३.८
 सं/तृप् ५.१.५२;७.४.८;८.६.२३;
 ११.३.५
 संदंश १०.५.६;१५
 सं/दा ११.१२.१४
 संदाननियोजन १३.४.३;२७;८.४;
 १८;१२.१६
 सं/घा २.१०.१२;३.२.३७;५.८.१३;
 ६.३;६.२६.२४;७.६.३४;१०.४३;
 १३.२७;८.२७.१५;३०.१३;३३.१०;
 ३७.१५;४०.१०८;४३.८
 संघि ४.१४.५;५.१.२८;१०.१३;
 ६.१६.३;८.१६.२;२६.३;२८.१४;
 ३८.३;४१.४;१२.४.१;१३.६.८;
 १४.१.१८
 सं/घाव् १४.४.१५
 सन्न १.३.४४;६१;१२.५;२३;३२;
 ३.७.१६;१५.१५;५.२.२६;६.१०.८;
 २८.१४;७.१३.४६;१४.७०;८.१२.१;
 २१;५१.४८;६.५.२;१०.५.४८;७.७;
 १२.३०;१३.१.२;५;५.६
 सन्नति (आहुति) १२.२७.१३
 संनद्ध ११.१०.१
 संनद्धसारथी ११.१०.१
 सं/नह् २.८.२६;४.१.१३;१५;
 ११.१५.५६
 संगहन २.१.२८;६.१२

संनि \sqrt घा ५.६.२१;११.७.६;२८	४१;४८;५४;७४;१२.२६;४.२.३६;
संनि \sqrt वप् ७.२०.१६;८.१५.११;	६.३५;११.३३;४.१७.३४; ५.४.२३;
११.१०.६	२४;६.१.४१;६.१८;१०.३२;७.३.१४;
संनिवाप ८.१३.८	१८.६६;८.६.४०;६.३.२८; २६;
सपवित्र २.४.७;१६;१६	११.१८.४;७;८;२१;२३;२४.३०
सपात्र १०.३.६७	समनु \sqrt दिष् ११.१२.३१;२३.१२;
सप्तकपाल ४.२.१;१०.१६;८.४७.२;	२६.२०
१०.३.३२	समन्त १४.५.३२
सप्तदशप्रव्याध ६.१.१	समन्वारममाण १३.१०.१३;३०
सप्तदशार ६.१.१	समभि \sqrt घृ २.६.३१;४.२.२७;६.४;
सप्तदशारत्नि ६.१.१	११.२५;१७.२६
सप्तदशिनः स्तोत्र ६.१.६;१०.६.१६	समभि \sqrt मृष् १.७.६;८.५;३ ११.१३;
सप्तपुष्करा १०.८.२८	४.२.२६;६.८;११.२७;१३.३०;
सप्तर्षि १.६.८	१७.२८;५.८.७०;६.१.३७;२.२३;
सप्तहोतृ १.४.२;३२;३.११.४;	६.१४;१०.२५;१२.२२;७.२.२३;
५.१०.२६;६.१.१६;७.७.११;१३.५;	२२.५३;१०.१२.१३
१७.६;१६.८;२३.१३;२४;८.१०.४;	समभ्या \sqrt वृत् ११.११.१४
२१.८;२८.५	समयाध्युषित् १२.२.१७
सप्तहोतुः (आहुति) ७.१६.४१;	समव \sqrt दो २.११.१६;३.१२.२५;
८.२१.८;४३.२०	४.६.७०;१६.७;११.२५.३;३३;
सप्तान्नहोम ६.७.१६	२६.२६
सप्तावत्त १.७.३७	समव \sqrt घा ७.२०.३६;११.२०.२१;
सप्राण १३.१३.१३	१३.३.२३
सबर्हिस् २.७.२६	समवनयमान ८.६.३२;१०.१३.३;७
सभा १.४.८;५.१०.१७;७.२३.१६;	समव \sqrt नी १३.६.५;१६;२१
११.१६.२१;२०.२१;२३	समव \sqrt मृष् ६.११.३;१३.१०.२७
सभागेय ११.१६.२०;२२	समव \sqrt सो १०.२.४४;११.८.५;
सभाविजय ११.१६.२०;२२	१२.१.१
?सभूमिः ६.२.२६	समवे (समव+ \sqrt ह) १०.१३.२८
सभ्य १.४.२८;३.१.३३;५१	समस् (सम्+ \sqrt अस्) २.१.२४;
सम् \sqrt अज् १.७.१३;२.१०.१८;३७;	

२.३६;१२.४;६.२.२४;१२.५५;

७.१४.५३;५४;१८.२०;२१;

८.१७.१७;११.११.१०

समस्त ३.१.३५;५३;५.५;७.२४

समाकृत १.५.२०;१६.१८

समागत ३.३.८

समा/गम् ७.११.४

समान १.१६.३०;३.१.२६;३७;४४;

५४;८.५१.३५;५८;६.२.८;३.३६;

१०.५.३;६.६

समानदेवत्य ११.१७.४;१८.६;२२;

२२.८;१०

समानयमान ५.८.१६;६.१५;

६.१२.४१;७.६.३८

समाना ६.३.२३

समा/नी २.१०.३३;४.२.४३;

६.४२;११.४०;१७.४१;५.५.६;

६.३.३६;११.८.२७;२८;१८.१६

समानी ८.५१.३५;५८;६.२.८;४.३७

समान्या ८.२४.३;५०.१८

समाप् (सम् + √आप्) १.३.५१

समापन ११.१३.२५

समाप्ति ११.१३.२८;२६

समारब्ध ६.१६.२५

समा/रम् ८.२१.२७;३१.८

समा/रुह १.२.२८;३.१;११.४०;

२२.१८;२३;२४;३.१.५;१४;

५.६.६७;१०१;१०.२;६.३.२७;

४.३३;७.२२.५७;२३.१;११.२.८;

१४.५.६

समारूढ ६.११.१४;१८

समारोहण १.२२.१७

समा/वृज ८.२.५

समा/वृत् ६.६.२४

समा/सद् ४.१३.३०;५.३.१२;

६.१२.२२;२०.२३;७.२.२३;२२.५३;

१०.१२.१३

समासन्न १.७.५;८.४;१०;३२;

३.११.१२;४.१.२१;२.२८;६.७;

६.१७;१०.१८;११.२६;१६.२६;

१७.२७;५.१.२०;६.१.३६;६.१३;

१०.२४;७.२२.११;८.१.५;६.३३

समासादन ३.११.११

समा/सिच् ११.२.३६

समा/हन् ६.६.४

समा/ह् ४.१६.१३;१८;६.६.१४;

११.२१.१८;१४.५.४६

समाह्नियमाण ६.६.१५

समित्सप्तम १३.४.४;६.६;१०

समिद्ध १.८.३७;१६.१५;१८.१२

सम्/इष् १.६.१;३;५;८ १३.१२

समिष् १.१.३;२.१४;४.१;४;३४;

५.१७;११.१७;३०;३६;१२.७;

१४.२७;१५.२०;१६.१;१४;२२.१६;

१८.१०;११;१६.१०;२.८.२६;६.२१;

२६;४५;१०.२;११.४६;१२.६१;

१००;१०३;३.१.६;१३;१६;१७;१६;

४२;४६;४८;५०;२.१३;१७;१६;२१;

४.७;१०.१७;१६.२७;४.२.१६;

५.५८;११.१७;१३.२४;३४;१७.१८;

५.३.६;१०.२८;६.१.३०;१०.१८;	समुद्धन् समुद् + √हन्) २.७.३८
२६;११.६;१०;१२.१६;२५;२०.१७;	६.१३.५१
३४;३५;२१.२;७.२.१२;२१.४१;	समुद् + √वद् ११.४.१६
२२.५१;२३.२६;८.६.२५;७.२२;	समुन्मुख २.१०.६;१६
१०.१;१२.४;७;२३;२५;२६;३१;	समुपहव ७.१२.१६;१३.४३;१७.३७
१३.६;१४.३;४७.२;२१;१०.१२.७;	समुपहाव ७.२०.३२;१०.१३.१८
१३.१.१०;१०.१३;३०;१४.१.५;	समुल्लप् (समुत् + √लप्) ६.११.२१;
५.४१	१२.५१
समिध्यमान १.७.८;३.११.१४;	समुह्यमान ६.४.४०
४.११.२६;१७.३०;८.६.३४;	समूल ४.१३.२;१७;२१;२७
६.३.२५;११.१८.३	समूह् (सम् + √ऊह्) ३.१.२०
समिन्मुख २.१०.३०	समृद्ध ११.२५.२
सम् + √हन् ११.११.३०	समृद्धि ११.२५.२
समिष्टयजुस् ३.६.१२;१४.११;	समे (समा + √ह्) ६.१६.२
४.४.१६;१२.३४;१५.४६;६.६६;	समेक्षण ४.१३.२
१८.३८;५.६.६६;७.२०.४५;२२.५७;	सं + √पद् १.२३.२२;३.८.७;६.२.३;
८.४७.२;५०.२४;५१.५४;५५;	१०.१५.२२;११.५.१२;१३;१०.४;
१०.८.३२;११.२७.१४;१५	६;१५.४४;१८.५६;२१.२५;२३.१४
समीक्ष् (सम् + √ईक्ष्) ३.१६.७	संपास्वरित ८.४०.१०३
समीची ८.१४.२२;२३;२६;३०;	सं + √पू ७.७.२०
२५.४;१२;२७.२;३०.३;३२.१२;	सं + √पृच् १०.८.८;१३
३३.३;३७.६;३६.१०;१७	सं + √पू ७.३.१५;८.१७.३;२३.२२;
समीचीनमुख ७.५.५६	१३.६.१६
समुक्ष् (सम् + √उक्ष्) ११.५.६	संप्रकीर्णं ४.८.३१;८.५१;५६
समुच्छि (समुत् + √शि) ६.१७.८	संप्र + √कृष् ५.७.६
समुत् + √पू २.१.३०;१३.२.६;३.२३	संप्र + √कृ ४.४.६;७.५८;८.३०;
समुत् + √स्था ७.१.३	१४.७५;१५.४३;४७;५०;१८.३६;
समुदाकृत ६.४.२३	५.८.६८;६.४५;६.१.६०;६.७२;
समुदा + √यु १०.१०.२१	७.१६.४४;२२.४२;११.१३.१२;२६
समुद् + √दिश् ५.३.१२	संप्र + √खन् ८.१५.१७
समुद्धत २.७.३२	संप्र + √ग्रह् २.१२.२८;७२

संप्रज्ञाते ५.१०.५

संप्रति ५.१.२८

संप्र√दा ३.१५.१६;६.२०.२७;

१२.२.१६

संप्र√पद् १३.४.३३

संप्र√यु ८.१४.१४;११.१३.३

संप्रलुम्पत् ५.७.२२;८.७.३६;

११.२२.३

संप्र√विष् ८.७.३८

संप्र√सृप् ३.१६.५;७.८.६६;६.१;

१६.१;११.१२.२४;२३.१;२६.११;

१२.१.३२;३.१;४.१

संप्रेष् (संप्र+√इष्) ६.१२.२;

३;८;४.२.६;५.३१;४८;१०.३३;

११.७;१५.४०;१७.६;५.१.३२;

२.३४;३.१८;८.१;३०;६.२७;

६.१.२१;५.२८;६.१;६;८०;७.१;

१३.५३;१४.१४;१५.१३;१६.१५;

१७.१५;१८.१६;१९.७;२१.६;२६.१;

७.१.४;२.३६;३.१;५.६०;७.२४;

१३.११;१४.७०;१५.१६;१७.११;

१८.३८;५३;७६;१९.३८;८.४८.१६;

६.४.२६;६.१;११.१२.१६;१५.१६;

२३.१०;२४.२६;२२.१.२७;३.२;

४.२;२१;३८;३६;१३.४.८;५.१२

संप्रेष ६.१.६

संप्लव होम ११.६.१८

संप्र√बन्ध ६.४.३३;८.१३.१

संप्र√बाष् ७.२०.१४

संभरण १३.१.६

संभरमाण ११.१.३४

संभार १.१.१;३.७;३७;४६;११.१;

१४.२६;४.४.२२;५.२;८.४४;१३.२;

१६.३६;१८.४१;५.१.१;६०;२.१;

२५.६ १.१;६३;५.१.६;१०.१३;२५;

१७.१४;८.१.१;५.५;२६;६.२;

१४.१४;१६.१६;६.१.१;१०.११.२;

११.२.१;१३.१.१;१४;१५;२.६;७;

६;२६;४.१;११.१

संप्र√मिद् २.१०.३;५;६;११.४८;

५.८.२३;८.६.४०;११.१.२७

समिन्त १४.४.११

संप्र√भू ११.८.२०

संप्र√भू १.१.१;२.१.२६;४.७.६६;

५.१.१;६.१.१;५.१;७.४.१४;२०;

२६;५.१८;३५;५.२;५४;८.१.१;

३.२०;५.२६;६.१.१;११.२.७;

१३.१.१;६;७;६;२.२६;४.१;११.१

संभेदन २.११.४

संप्र√मि ५.३.३५;११.११.१६

संमिता ६.१.३

संप्र√मृज् २.७.१२;३२;८.५;८;१२;

१६;२०;२२;४४;४८;५३;१०.८;

११.४२;४३;३.१६.२७;४.२.११;

६.३३;११.६;१७.११;५.१.३;२.३६

६.१.२३;६.११;१०.१६;१२.१०;

१६.६;२१.१;७.१.६;१८.१२;२२.४६;

८.७.१४;२३.३;६.५.१०;११.२.११;

५.३६;१३.१.७;५.१;३-५

संप्र√मृण २.१२.२५;३.१३.३;१४.७;

१६;६.२.२८;१७.३०;३८;४३;४८;

७.६.१५; ६.५.१६; ११.१५.१६; १६.४;	सर्वस्तोम ११.२६.१२; १५; २४
२३.७; १३.८.१४	सर्वाङ्गिति १.१४.३३
संमृष्ट ४.५.५०; ६.१५	सर्वोत्तराङ्ग्यं ६.१७.२६; ५८
सम्प्राज् ६.१०.३; ४; ६; १०; ८.३१.५;	सर्वोषध ८.१६.१; १७.७; ८; १५; ४७.
१५; १३.१०.३६; ११.५; ३५	२; ५०.२; ३; ६.७.१८
सयुज् ८.१६.२; २२.१२; २८.१४; २०;	सवन ६.१.६; ११.२३.१
३१.५; २३; ३४.६; ११; ३८.३; ६	सवनसंस्थ १४.१.४
सरजस् ६.७.३६	सवनीय ३.१६.४; ७.८.२२; १४.१.१
सरस्वत् १०.१.५०; १०.२७	सवनीयपशु १४.१.१
सरस्वती १.१०.२६; १०.१.४७; ८.४	सवषट्कार ४.१०.१४
सरीसृप ११.८.२८	सवात्य १०.३.३६
सप्यंजुस् ८.१६.२; २१.१८	सवित् १०.१०.२७; ११.७.१५; १७;
संपराज्ञी १.३.२५; १२.६; १४.२८;	३५; ३७
२६	सवितृपात्र ७.१८.६
रपिरशन १४.३.३	सवितृप्रसूत ११.२५.२
सपिमिश्रा १४.३.५; २१	सवीयं ८.२६.१७; ४६.१३
सपिर्यूषा १४.३.११	सव्य १.१६.२; २.१.२४; ६.११;
सपिःशराव ६.५.२	६.२८.१५; २१; ८.४५.३; १३.६.१४
सपिस् ६.४.१६; ८.६.२३; १०.७.३३;	सव्यावृत्तिका १.२२.२४
५२; ११.२.४३	सशिरस् ६.३.४
सर्वगायत्र १.८.२३	सशीर्षक ११.५.१६; १६
सर्वज्यानि ११.१०.१२	सशीर्षक १.४.१०
सर्वतोमुखी ८.४०.१०३	सस्य १४.२.१; ४—११
सर्वदोषस्थान १.८.५०	सस्रुच् ११.१८.७
सर्वपृष्ठः (अतिरात्र) १०.१४.१; १५.३४	सस्रुव २.६.१; ३८; १३.११.१६
सर्वप्रायश्चित्ति ३.१६.२८	✓सह् १४.३.७
सर्वभक्ष ७.१५.३३; ४६; १८.३६;	सहस्रवत् (यजुस्) ८.४४.६
१६.३६; ६.७.८०; १२.२.३७; ३.२२;	सांवाशिन १०.१५.१६
४.१६	साकम् ४.६.१; १०.१६
सर्वरूप १४.१.१६	साकमेघ १०.१.७४; ३.६४
	सांग्रहणेष्टि ११.२.३

- सात्रिक १४.२.१७
 सादयिष्यत् १०.११.१५
 साद्यमान ३.७.१८
 सान्तत ११.२५.१
 सान्तपन ४.६.१५
 सान्नाय्य २.३.५; ३.५.२५; ६.१;
 ७-१३; ४.१.४६; ५४; ५.१३; १८
 सान्नाय्यावृत् ३.६.७-१३
 सामन् ७.७.२०; ८.१२.२५; ३१;
 ४६.१२; १३.१३.१७; १४.५.४८
 सामचित्ति ७.१५.१६; १६.८; ८.१६.२;
 २६.१२; २८.१४; ३०.१०
 सामतस्य ३.१६.२१; २६
 साम्नः (रूप) ८.२६.२१
 सामिधेनी १.७.६; ११.३; ३.११.१५;
 १३.१३; ४.२.३२; ३४; ६.११; १३;
 ११.३०; ३१; १३.३५; १७.३१; ३२;
 ५.४.२१; ६.१.३६; ६.१६; १०.३०;
 १२.२६; ८.६.३८; ७.३; ५; ७; ६; १४;
 ६.३.२६; ११.६.६; १२.५.४; ५; ४७;
 सामुद्र ११.८.२६; १६.२८; २६; ३१;
 ३२; २०.२६
 साम्राज्य ६.७.८८
 सायक ११.८.२४; १७.१४
 सायम् १.१०.४; १६; ४.१.४८; ५.१२;
 ६.३२
 सायंप्रचरण १३.५.७; ७.८; २६; ८.३;
 १०.१३; १५; ३६
 सारङ्ग ११.२७.३४
 सारस्वत ४.२.१; १७.१; १०.१.५५;
 ५६; ६.२५; ११.२; १२.२६; १३.४३; ३६
 सारस्वती ६.३.१८; ४.१; १०.४ ३१;
 ६.२४; ११.२.१; १२.२३; १२.१.३०
 सार्धम् (वसत्) ३.१.५५; ५६
 सार्धसार्धम् ११.८.५
 सावित्र ४.२.१; १७.१; १८.३; ८.१.३५;
 १०.१; ६.१.८; ७.६६; १०.३.३५;
 ८.६; १३.३३; ३६; ११.५.३५; ७.१; १२;
 २०; ३४; ११.३३; १४.६; २५.१; २६.१
 सावित्री ११.१६.२६
 साहस्र ११.२.१; ३.८
 सिहलोम १०.११.२
 सिकता १.१.२; ११.३८; ५.१.५५;
 ६.१८.१८; २०; २४; ८.१४.१२; १७;
 १६.२; १७.६; १८.१६; २१;
 १०.११.१४; १३.४.२; १२; १४; १६;
 ११.१२
 सिकतोपोत् १३.१.५
 सिक्त्रिम ११.८.२४; १७.१४
 √सिच् ३.६.३६.४.५३
 सिच् ६.३.६; ५.२०
 सिद्ध १.२२.२३; २४; २७; २३.४
 सिनीवाली १०.२.२१
 √सिच् ६.१५.३८; ३६; ४०;
 १७.६-११
 सीता ८.१६.१२
 सीताशीर्षन् ८.१६.१७
 सीतासमर ८.१६.१८; १६
 सीर ८.१६.१; १०.१.८१
 सीरलाङ्गल ८.१६.६
 सीस १०.५.५४; १०.१५
 √सु १०.२.५४; ११.२.१७; १४.५.
 २६; ३४-३६
 सुकृतकला ११.१६.२१

सुगन्धितेजन् ५.२.१	सुवर्णग्रन्थि ११.८.२२
सुत्याहन् ६.२.२;३	सुवर्णत्सर ११.८.२४;१०.१४;१७.१९; २४.३८
सुत्रामन् १०.१.६१;७१;३.५;१६;२६; ३५;४१;४७;१०.३४	सुवर्णनिर्वाध ११.८.२२
सुदुग्ध ७.५.५५	सुवर्ण पशु ११.६.१२
सुनिर्णिक्ता १.१६.२८;१३.१०.२६	सुवर्णमयी १४.३.१७
सुनिर्मृष्टा १३.१०.२६	सुवर्णरजत ११.२.२६;८.२२;१५.७
सुन्वत् १४.२.१७	सुवर्णरास्त्र ११.८.२२
सुपणं ८.१३.१६	सुवर्णशम्य ११.८.२२
सुपोष १.२३.११	सुवीर १.२३.११
सुप्रजस् १.२३.११	सुष्ठु ५.१.५५;८.२७.१०;४२.१३; १३.२.१४
सुप्रत्यूढ १.१५.१६;१३.८.२०	सुहित १४.४.१६;२०
सुप्रभ्रिक्त ८.८.१४	सूकर ११.१५.४८
सुप्रावृत् १३.१३.२०	सूक्त ८.४७.१६;२०;११.२१.६
सुब्रह्मण्य ६.६.१६;२२;७.८.५५; १४.२६	सूची ११.८.२६;१६.३-५;२०.३१-३४
सुरभि ८.३६.३०	सूत १०.३.२६;३२;११.२४.८
सुरा ६.२.२;१५;१०.११.१७;१३.१६	सूतकाग्नि १०.२.५०
सुराग्रह ६.३.२;६;४.३४;७.८;१२; १०.१३.१३;१५	सूतग्रामणी ११.२.१;४६;४.११;५.३; ११;१०.१;१६.२८
सुरूपा ८.४२.११	सूतश्रेष्ठ ११.२१.२;६
सुरूपोध्वंयज्ञीत्री ८.४०.१०३	सूत्र १०.७.३७;१३.१२.२
सुरोपयाम ६.६.१७	सूद १.१.२
सुवर्ग ३.२.२४;१०.२०	सूददोहस् ८.२२.१८;२७.१०
सुवर्चस् १.२३.११	सूर्य ४.६.१;१०.१६;१२.२.१७
सुवर्णं १०.५.५३;११.२.१;३५;४३; ८.२२-२४;२६;६.१२;१०.१४; १६.२७;३०;१७.११;१८.३०;३८; १६.३;२०.२६;३१;३३;३५;३७; २३.२७;२४.३८;१३.४.२;७.८;२३; १.२.७;२८;३५	√सृप् ३.१५.२२;७.७.१२;१३.६; ६.२.२०;११.२.३१;१२.२;२३.१
	सृष्टि (इष्टका) ८.३४.६;३६.१
	सेनानी १०.३.२६;२६
	सेमु ६.४.४६
	सैम्रक ११.४.१३;३०

सोम ४.१३.३;५.६.४७;६.१६.२६;	१२.४;१३.४८;७.२२.७;८.६.१६;
२०.१;७.६.६;१०.३.७५;१२.५.३६	१०.५;१६.१;४
४४	स्तम्बाहुति ६.४.४४
सोमग्रह ६.३.२-४;४.३४;७.६;	स्तीर्णं ८.६.२३
११.१५.६	√स्तु १.२२.१२;६.७.६८;१०.६.२२;
सोमचमस ११.२३.१३;२४.२	११.१२.१८;१५.१८;२३.६;
सोमवामिन् १०.११.३;४;१६;२०;	१२.२.१६;४.२४;३१
१३.३३	स्तुगाहुति ८.१६.१६
सोमवाहन ६.५.२;६.६;७;८;११;२४	स्तुत ३.१६.४;७.७.२४;१३.११;
सोमविक्रयिन् ६.८.१४;२०;२३;३२;	१७.११;११.१५.१६;२३.१०
३६;४३;४६;१०.८.३२	स्तुतशस्त्र ३.१६.१४;८.४६.१६;२०;
सोत्रामणी १०.११.१	१४.४.६-६
सोमापोष्ण १०.२.३३	स्तुवान ७.१५.२४;४०;१८.१५;
सोम्य ३.६.८;११.२;१२.२४;४.२.१;	१६.१०;१०.१४.२६;१२.२.२०;
११.१;१७.१;७.१५.२३;१८.३६;४४;	३.७
८.१४.१७;१०.१.४५;२.२६;६.८;६;	√स्तु २.६.१६;३.१६.२;४.२.१७;
१३;१३.३६	५.५६;११.१५;१७.१६;५.३.५;
सोरी ६.१३.६३;८.४७.१२;	६.१.२८;१८.६;२०.१५;२६.१४;
१०.१५.३५;११.२७.२;३;१३.१३.२७	७.२.६;१०.१२.५;११.११.२०
सोयं ४.१७.१;१०.१४.१२;१५.५;	स्तृणत् ६.१५.३;८.४८.२१;
१२;३६;११.२७.५;७	११.१८.३६
सोविष्टकृत २.१०.८१;३.७.३७;	स्तोक ५.३.१५
११.२५.४	स्तोकीया ११.५.२६;२७;३२;३३;
√स्कन्द ३.६.७;२०;२२;२५;	४८;१३.१६;२०
१४.४.२०;२१	स्तोकीयानाम् (अनुवाक) ११.५.३२
स्कन्ध ५.१.१५;८.५०	स्तोत्र ७.१५.१४;१६.१०;६.१.८;
स्कन्न ३.५.२५;६.१;१४	७.६७;६.७;१५;१०.१४.१७;१५.१४;
स्तन १३.८.१४	१८;१६;१२.२.४;१५-१७;३.५;२५;
स्तम्बयजुस् ३.११.८;१३.११;१५.५;	४.४;२३;३०;१४.१.१
४.२.५;५.२५;१०.३०;१३.१३;१७.५;	स्तोमभागा ८.३८.३;३६.१५
५.१.२६;६.१.१७;६.५;१०.१४;	स्तोमीया ८.३४.६

स्त्रियम्बक ४.१३.४
 स्त्री १.८.४१;१०.२.५३;१३.३.२४;
 १४.१.२६
 स्त्रीवृक्षी ६.२८.२६
 स्थविमत् ३.१०.१४;५.३.४३;६.२८
 स्थविमोपयट् ५.८.५१
 √स्था ३.१५.३;१०;१४;१७;
 १६.१६;४.१५.२०;५.१.६;७.२४;
 ६.७.११;६.६;१६;२८.१२;७.२१.४;
 १०;८.१.२६;६.५.७;२०.५.५;५६;
 ११.४.१०;५.३४;४४;६.२;१५;
 ११.४१;१२.१४;१३.३५;१४.११;
 १५.५२;१६.१६;३७;४२;१२.२.१८;
 १३.७.२६;११.२०;२५;३०;
 १४.३.५
 स्थाणु ४.१६.२४;५.६.७;११.१.२२
 स्थाली १.२.३;४;११.७;२.२.७;२८;
 ३.११;१५;१२.८६;३.६.६;४.५.२;
 ६.३१;१०.२;८;७.३.२;१५.३८;
 २०.२४;३८;८.१६.२;१३.१२.२१
 स्थालीप्राश १.२.१६;११.१६
 स्थावरा १०.४.१६
 स्थित ८.७.१३
 स्थिति १.१६.१५;३.२.४३;३.१०;
 ११.१४.३८;१५.१४
 स्थूण ८.४६.३७;१०.१३.२३
 स्थूणराज ६.७.३
 स्थूरि १०.६.२०
 स्थूल ५.८.५८;६१
 स्थेमन् ११.१.४०

√स्ना ११.२.२५;५.३६;२६.५१;
 ५२;१४.५.३६;५०
 स्नात ६.१.७
 स्नात्व ११.२६.४७
 स्नान ११.२६.४०
 स्निहान ६.४.४८
 स्पन्धा ६.५.२;६.१८;२४;१३.६
 स्पशयन्निव ६.२०.३७
 √स्पश ४.१६.१;८.१५.२०;
 १०.१.११;२.१२
 स्पष्ट ६.१.३
 √स्पृश २.६.२६;५.५.१६;६.१२.५६;
 १३.४;८.४०.२
 स्प्य २.२.७;१४;४.१;२८;५.११;२०;
 ७.५;८;११;१४;२७;३४;३७;८.२;
 ३.५;१०.८;२०;२१;११.४२;१२.३०;
 ४.५.२६;४६;११.५;५.१.३३;३५;
 ३६;५३;२.१०;१३;३१;१०.११;१२;
 ६.७.१६;१३.५४;१४.६;११;७.२३.३;
 ८.१६.१३;४८.१४;१०.७.२६
 स्प्यस्य (वर्त्मन्) ८.१६.१३
 √स्मि १४.२.२६
 स्यूत ६.३.८;५.२२
 स्रज् १०.६.२०;८.२८
 स्रवन्ती ६.२.१०
 √स्रु ८.४६.४१
 स्रच् १.७.१२;१५;१०.४;१६;१३.४४;
 १६.१४;२१;२७;२८;१८.१४;
 २.४.१६;५.१;८.५;२५;३८;१०.६;
 १२;१७;१६;२८;६६;८१;८२;

११.४४;४६;१२.४;७;१०;२८;२६;	४.२१;७.२२;८.३३;६.११;६.१.२३;
५६;७२;८०;८३;३.२.३५;७.१६;२७;	३६;२.२३;२५;६.११;१६;१०.१६;
८.१२;१२.११;१६.२७;४.२.११;३५;	३०;१२.२६;५५;१५.२०;१६.२६;
३८;३.४१;४.५;७;२०;५.५०;६.३४;	२१.१;३;२५.२;७.८.६३;२०.३६;४७;
३७;७.४०;५७;५६;८.२८;६.७०;	८.६.३१;३२;३८;७.१४;३६;१०.६;
११.६;३२;३५;१२.१६;३१;३५;	१०;१८;२१.८;१०;४०.८६;६०-१०१;
१३.४१;४५;१४.५१;६४;१५.४२;	५०.४;५;११;१६;६.३.२६;७.१६;
१७.११;३३;३६;१८.२३;३५;३६;	२०;२५;१०.२.११;१५;१६;
५.१.३;५६;२.२१;३६;३६;४.२२;२४;	११.२.११;१४;५.३६;८.१५;१३.१५;
५.४;१०;१२;१७;८.२३;३४;७५;	१६;२६.३३;१३.१.७;४.४;११.१३;
६.१;२२;४१;४४;६.१.२३;४०;४३;	१२.२१
५०;६२;६.११;१७;२०;५०;५६;७१;	सुवतुतीय ६.१२.१
१०.१६;३१;३४;४१;११.१८;१२.१०;	सुवदण्ड २.१०.८३
३२;४५;४७;१५.२०;१६.६;१२;	सुवाहुति १.१३.३८;३.५.१२;१७;
२१.१;७.१.६;२.२३;७.२८;८.२०;	२२;१२.२३;१५.२२;१६.२४-२६;
६३;६.४२;१४.२;१६.४३;२०.३६;	५.६.३;७.१२;२७;६.२०.१८;२१.२;
४७;२२.४६;८.१.२;३.३६;६.४२;६१;	२८.२;५;८;७.२.३;७.११;१३.५;
७.१५;१६;६.४०;१६.२;४७.२;१३;	१४.२६;१७.६;८.४७.२;१४;१७;
४६.३६;३६;४१;५१.४२;५५;	६.४.६;६;६.१५;१०.१.१८;२.८;
६.३.५;२७;२६;३१;३७;४१;१०.६.७;	७.६३;११.१२.३०;३२;२२.१०;
१२.१५;११.५.३६;८.१३;१८.८;१०;	१२.२.११
२०;२४;२६.३३;१३.१.७;४.४	स्वकृत ७.१५.२०;२३;१०.१.११;१३;
सुव १.७.११;४२;८.४७;१०.४;१६;	२.१२;१४
१५.१४;२०;१६.१;५;२.६.३७;४०;	स्वधिति ५.१.६;५.१२;१३;१५;
८.६;४२;४३;४६;५०;६.१;१०.६;	६.२७;६.२.४;५;७;६.३.३८
७१;७२;११.७;८;३६;१२.६२;३१;	√स्वप् १.२.२६;११.२८
७२;७७;३.२.३५;७.२६;१६.२७;	स्वम् (पात्र) ७.१४.४२
४.२.११;३४;४.२०;५.५०;६.१३;	स्वयंसम्पन्न १.१३.२१;१४.१५;
११.६;३१;१२.३५;१३.२८;३५;	८.७.१४
१७.११;३२;१८.३६;५.१.३;२.३६;	स्वयंकृत १०.३.५७

स्वयंकृता १०.३.५७

स्वयंचिति ८ १.३१; १४.६; १६.१; ८;

१६.२; २१.२४

स्वयंदिन १०.३.५७

स्वयमवपन्ना १० ३.५३

स्वयमातृणा ८.१६.२; २१.२.१६; ३६;

२२.१; १०; १३; २३.४; २५.१; ३; ६-११;

१८-२०; २६.१; ६; १२; १३; २०; २७.१;

२८.१७; २६.१; ८; १५; २१; २७; २६;

३०.१; २; ३१.५; ७; १४; १५; १८;

३२.१; ८; ११; १६; १७; ३३.२; ३४.८;

३५.१; ८; ३६.१; २; ४; ८; १२; १६;

३७.१; ७; ८; ३-६; ३६.१; ८; ६; १५;

१६; २३; ४०.२; १६; २३; २६; ३६; ४३;

५०; ५७; ६४; ६६; ७३; ८१; ८७; ८८;

६०-६२; ६६; १०५; ४१.४; ७; १४; १६;

२१; २२; ४३.१; ६; ११; ४७.७; ४८.८

स्वयमातृणाकाल ८.१७.३-५; १८.२;

४; ५; ८; १४-१६; १८; २०.१०; १५; १६;

२१.५

स्वयमातृणासामन् ८.२१.३४; ४३.१६

स्वयमृतं १०.३.५३

स्वयंमथित १०.३.५३

स्वयजुस् ७.२.१२; २२.४६

स्वरथ ६.७.२

स्वर ५.३.४४; ५.१२; १७; ६.४०;

७.१६.४१; ६.३.१७; ३८; ४१;

११.१२.३८; १५.२२; २४; २६; २८;

३२; १८.२३; २४; २५.३०; २६.२६

स्वर्ण १२.२.१५

स्वस् ११.१.१८

स्वस्तिमती (संयाज्या) ४.६.२३

स्वाती ८.४१.२०

स्वाहाकार १.२.१४

स्वाहाकृति ५.७.१४; ८.७.३३;

११.२२.१०

स्विष्टकृत १.७.३७; ४.७.३०; ३२;

५.८.१६; ५.१; ६.१५; ६.१.४६; ६.५३;

१०.४०; ७.६.३८; १३.२३; ८.८.३२;

६.२५; ३२; ५१.३५; ५८; ६.२८;

४.३६; ७.६०; १०.३.८८; ६.४१;

१५.२७; ११.७.१४; ११.३०; २५.३;

१३; २७.१२; २५

स्वेद ६.४.५०

स्वेदपरीत १४.४.१३

ह

हसपातिनी ८.१४.२०; २२.१०; २६.१;

२६.२७; ३२.८; ३७.१; ३७.१.४०.६४;

१०५; ४१.१४

✓हन् ६.४.२५; २७

हरन् १३.६.६

हरन्ती ६.७.२३; ११.१६.३-५

हराशया ६.१३.५७

हरिवत् १२.२.२३

हविःकृति १.७.१

हविर्घात ३.१५.६; १६; १६; २०;

१६.४; ७; ६.१३.३८; १४.२७; १५.१;

१६; ३३; ४१; १८.१७; २०.२४; २६.४;

२८.१२; ७.१.३; १७; २२; ७.२७;

१०.४२; १५.४७; १६.२; १६.४; २१;

२०.३७;४३;८.५०.६;५१.१;६.२.१५;	हस्त १.१६.१;४.१६.२४;५.४.१९;
७.२३;७१;१०.५.५१;१४.२२;	८.४१.२०;५१.३७;६.२.१०;३.३८;
१५.२२;११.११.१४;१५;१५.५१;	१०.३.६०;११.२४.२५;१३.१२.८
१४.५.२६;४३	हस्तछन ११.१६.१२
हविषः (काल) १०.२.५	हस्तयोः (काल) १३.१२.८
हविष्कृत् १.१०.३१;२.५.२०;	हस्तिन् ३.६.१०;६.४.१६;६.१.१;
३.१३.६;११.४;४.२.३;५.३६;११.३;	११.६.११;२६.३५;४५
१७.३;६.१.१६;५.५;१०.३;७.२२.४;	हारियोजन ११.२५.३१
८.६.६;१०.४;६.१.८;६.१०.१०.१७;	हार्योजन ७.१६.४५;२०.१;
२८;१३.३४;११.१०.७;१४.१.१	११.१२.३६;२६.२७
हविस् १.७.१७;८.२३;२७;१०.३४;	√हि १३.१२.१२
४०;२.१.७;३.३६;४.१;७.२;६.३८;	हिम् ७.६.२१
४१;४७;११.३१;३.४.२४;५.१;२;५;	√हिस् ११.२२.२५
७.२०;३१;११.२;८;१२.२५;४.१.३;	हिरण्यम ८.२०.२२;१०.५.६; ६.२७;
५१;५६;२.५;२७;४५;३.३४;४७;	२६;७.३२
४.२१;२६;३०;५.३;४;१५;४६;६४;	हिरण्यम पुरुष ८.२०.२२
६.४;५;४५;७.२;३०;४२;५०;६६;	हिरण्य १.१.१४;४.४.२२;२५;
८.४३;४६;४७;११.२;५;१२;२४; २५;	५.१.४;११;२.१५;३.२३;२६;
४२;१२.२;२५;१६.३८;४१;४२;	६.१.१२;४.६;६.७६;७.४;१५;१६;
१७.४;५;२४;२६;४३;१८.२;१६;	८.३५;३७;१०.४८;१५.१६;२०;२४;
२६;४०;४३;४४;५.१.२२;६.१०;१५;	२८;१८.८;७.४.६;६.४;१२;२३;२६;
६.१.४५;४८;६.२२;१०.३६;३६;	३३;७.३३;१४.१;६;४४;१५.१२;
७.२१.४३;२२.१३;८.१.७;१७;	३७;१६.२५;१८.११;२३.२१;
६.४४;६.५८;१०.५;६.२.७;७.५८;	८.३.५;८;६.२.६६;१६.१;१८;
१०.१.६७;७३;७८;८२;८४;२.५;२५;	२४.१६;६.७.२;१०.१.३२;२.३८;
२६;३३;३.४;११;१८;२५;२६;३२;	३.२७;५.१५;६.६;१०.४;११.२.२६;
३५;३८;४१;४४;४७;६०;६३;६६;	३५;२०.३६;१२.२.१५;१६;
६६;७३;८७;१५.२६;११.११.२६;	१३.११.४४
२७.१०;२३;१२.५.४३;४४;४६;	हिरण्यकशिपु १०.७.४५;४७;५०
१४.२.२;	हिरण्यकूर्च १०.७.४८;५१
हव्य १.१६.४	हिरण्यदक्षिण १०.१.६
वाओ-३७	हिरण्यपात्र ८.५१.४८;४६; ६.१.२;

३.११

हिरण्यमूर्त्ति न.२२.३

हिरण्यरजत ११.२.१

हिरण्यशफ ११.२५.७

हिरण्यशल्क १.१.२;११.२;१२.४;२१;

२३;५.७.२०;२३;न.१६.२;२०.१३;

२३.१५;२४.४;७;१०;१३;४४.न;

६.१.१;४.१३;५.२न;६.१४;१न;

७.४;११.२२.१;३;४

हिरण्यष्टका न.१६.२;२१.३५;३१.५;

१३;४१.४;४३.७

✓हु १.१.१४;१५;४.२;५;७;३०;

३४;३७;५.१;३;७.२५;२६;३३;४१;

५१;न.१०;१४;१०.४;५;७;६;११;

१३;१५-१७;१६;२१;२३;२५;२७;

३१;३७;११.६;३६;४२;१२.न;

१३.२७;३२;३७;३न;४३;५१;

१४.३१;३३;४०;१५.२;१६.१५;१६;

१न;२०;१न.१२;२२.२३;२४;२७;

२न;२३.४;२.१.१;२.१७;३.५;

न.३६;४३;४६;५६;६५;१०.३;

११.३६;४०;४६;४न;१२.३६;४३;

४७;५१;५५;६२;७५;न०;३.२.३६;

३६;४०;४२;४३;३.२;५.१२;१४;

१७;२२;६.न;२१;२६;६.१२;११.२३;

२७;३१;३५;३६;४३;४७;१२.१०;

२१;२३;१५.२२;१६.५;२४-२७;

४.१.२६;३०;३४;३न;४२;४५;४६;

५४;२.३;३.५.न.१२;१६;२०;२४;

२न;३२;४०;४६;४.२;११;१३;१६;

२०;५.१३;१न;३७;३६;७.६;१६;

२४;२न;३६;५३;५४;६२;६न;

न.१०;१४;२१;२५;६.७;११;१२;२२;

२६;२न;३६;४६;५०;५न;६७;७४;

१०.१;१०;१५;२३;२५;३६;११.३;

१२.५;१०;१२;२७;२न;३४;३५;

१३.४न;५२;१४.१२;२४;३६;४न;

६१;१५.३६;४६;१६.३२;३५;१७.३;

१न.६;१०;१४;२२;३१;३२;३न;३६;

५.१.११;२४;५६;२.३;५;२३;३०;

४.२;५.२०;२१;६.३;७.१न;२न;

न.१न;२२;६.६;१०;१४;१न-२०;

३७;४२;४६;६३;६६;१०.४;१६;१७;

२१-२४;२न;६.१.१२;१६;६२;२.२३;

२५;२६;४.४४;६.२न;३२;३६;४०;

४७;५६;६न;७४;७७;७.१५;१०.४७;

१२.३६;४०;४४;५७;१३.६३;१४.७;

न;१५.६;१६;२४;१७.१;१६.२५;२६;

२०.७;१न;२१.२;२६.२७;२७.१०;

२न.१;२;४;५;७;१०;७.२.३;३४;

३.२३;२५;४.३५;५.६६;७.६;११;

न.२न;२६;३२;३३;३६;३७;४०;४१;

४४;४५;४न;४६;६१;६.३७;४१;

१०.७-६;२०;३०;११.१४;१न;२५;

२६;३०;३४;३५;३६;४४;४५;४६;

५०;१३.३;५;१६-१न;२३;३२;३५;

४६;१४.३;६;न;६;२६;३७;३न;६२;

६३;६५;१५.२७;२न;३०;४२;४३;

१६.१न;१७.४;६;१३;२०;२१;१न.७;

३३;३४;४३;४७;१६.३१;३३;४१;

२०.८;६;४४-४८;२१.१;२;२०;२४;	२३.७;८;१६-१८;२४.२२;२५.२४;
३१;३५;२२.१६;२७;३१;३८;३६;	३०;३७;३८;२६.१;४;५;११;१८-२०;
४४;४६;४६;५७;२३.१२;१६-२२;	२६;३०;३१;३७-३६;४७;२७.४;११;
२६;८.१.६;११;२०;२२;३३;३५;	१३-१५;१८;२४;१२.१.८;११-१३;
३.५;८;६.५३;६०;७०;७.४३;८.३;	१७;१६;३०;२.११;१४;३०-३२;
४१;६.४;७;१२;१४;१७;२०;२२;३०;	३.२;१७;१८;४.१५;१६;२०;
३६;५३;१०.४;६;१०;१८;१६.१८;	१३.१.८;१०;६.१५;८.३;६.१८;१६;
१७.६;१६.५;७;१६;२०.२४;२१.३२;	१०.६-१२;१४;१५;१७;११.१५;१७;
२७.२८;२८.१०;३०.१६;३१.४;	१३.१८;२७;१४.५.४१;४३;५.५१
३३.१२;३४.३;४;३७.१८;३८.२;	हुत १.२२.२;६;३.११.४८;१२.१;
४०.६०-१०;४३.१६;२०;४४.७;	४४.११;७.४.३६;५.७०;१७.२३;
४६.२३;४७.६;१२;१४;१७;४८.७;	७.१७.२७;६.६.११;१०.६.३१;
८;४६.५;१०;१८;२०;३६;४३;४५;	११.२२.६;१४.१.६
५०.४-७;१४;१६-२४;५१.५५;	हृयमाना ३.८.१०;१५.१२
६.१.८;३.१८;४२;४.२४;३६;५.१७;	✓ह १.३.४;१६.१२;२.१.३५;४.१०;
६.६;१०;१५;७.१७;१६-२२;५३;	५.१८;७.१५;१६;२३;२६;३२;८.२५;
६६;७५-७७;६.१२;१४;१०.१.१५;	३२;३.११.८;१५.३;४.२.५;५.२५;
१८;२.८;१५;३.२२;४.५;७;६;११;	१०.३०;१३.१३;१७.५;५.१.२६;
१३;१५;१७;१६;२१;२३;२५;२७;	४१;४२;४५;४६;४६;५०;६.१.१७;
२६;३१;५.६;७;३२;४३;५६;६.५;	६.५;१०.१४;१२.४;१३.४८;२०.३६;
६;३०;४१;७.६३-६५;८.३२;६.७;	७.१.२२;२२.७;८.३.१४;६.१६;
१३;१०.२३;१२.२७;१३.१०;१४.२६;	१०.५;१२.२४;३०;१६.४;१४.२२;
१५.७;११.२.१४;३०;५.२१;३५;३७;	२१.८;१०;१२;११.२.६;४.२;१५.३;
३६;४०;४६;४८;७.१;१३;१४;२०;	२४.३३;२५.३५;१३.२.१;२.८;
६.१६;११.१;२५;३३;३६;३७;	१०.३६;११.१२
१२.२४;३०-३२;३८;४१;४२;	हृदय ५.८.४३;४५;४८;१३.१२.२३
१३.१७-१६;२१;३०;१४.१८;२६;	हृदयशूल ५.१.२;८.४३;१०.११;१३;
२७;२६;३२;३३;३६-३८;१५.४;५;	७.२३.३
१६;१७;३३;५०;१७.६;१८.२६;४१;	हृदयशूलबत् ७.२२.५५
१६.१;२१.२३;२४;२२.५;६;८-१४;	हृदयस्य (काल) १३.१२.१३

हेमन् ११.२७.३७

हेमन्तिक ११.२७.३७

होतुः पाणि २.११.१२

होतुः पृष्ठ १०.१४.१५

होतुराहुति ३.१२.२१; ४.१.४५; ४.२;

७.५४; ६.१२; २८; १०.२५; १२.२८;

१६.३५; १८.३२; ५.१.२४; ५.२१;

१०.२८; ६.१.५६; ७.१६.३३; २३.२६;

८.१.११; २२; ६.७०; १६.२; २८.१४;

३१.५; ३४.६; ४१.४; ६.३.४२; ४.३१;

७.७७; १०.१०.५; २३

होतुर्घिष्णय ६.१८.२६; ३०; २७.८;

७.६.२१; १८.६०; १६.३६; ८.५१.१०;

१०.५.८; १४.२१

होतुर्नाम ५.४.३०; ७.८.२७

होतृ १.४.३४; ५.४; ७.१४; ५१;

८.१६; २६; १०.३७; १३.५१; १४.४०;

१६.१६; २२.२५; २.१०.२३; २६;

११.१०-१२; ३८; ४०; १२.३२; ३३;

५६; ७८; ३.७.२२; ८.१३; ११.६;

४.१.४५; २.३७; ४.१५; ६.३६; ७.६४;

११.३४; १३.३६; ४०; १४.७; १७.३५;

५.५.३; ८.२३; ६.२८; ६.१.४२; ६.१६;

१०.३३; ११.३; १५; १२.३१; २७.७;

७.३.२०; ४.३४; ३८; ५.६८; ७२;

८.२७; ६.४२; १२.२; ४; ७; ६; १२;

१४; १३.२०; २५; ३६; ७.१४.१८; ३६;

४६; ४७; ५०; ५३; १५.२५; १७.१६;

२६; २७; १८.१७; २०; १६.२३; २०.१०;

८.१.१६; ६.३५; ४१; ६६; ७.१८; २१;

२६; ८.४३; ४४.६.४०; १४.१५;

२८.१४; ३१.५; ३४.६; ३८.३; ४६.१६;

४६.१४; १५; १६.६.३.३०; ४.२०; २१;

७.३८; ८२; १०.५.२८; २६; ६.३; ७.१२;

४७; ५०; ६.२०; २१; १२.३१; १३.३२;

११.३.३; १२; ५.३; १३; १८.६; १२;

४२-४४; ४६; ४६; ५१; ५२; ५४;

१६.३०; २५.१६; ३५; ३६; १२.२.२१;

३.८; ४.४; ८; १३.४.३७; १०.२३; २४

होतुचमस ७.३.१२; १३; १५; १६;

११.२१; २३; १४.४६; १५.३१; ४५;

१७.१७; २३; १८.३५; १६.२४; २८;

६.७.७१; ७२; १२.३.४; १३; ४.३; ४;

११; २२

होत्र ७.६.१०; ११.२३.१४; १४.५.५१

होम ११.२३.७; १३; २५.१३

होष्यत् ११.१२.३०; २३.१६; २६.१८

ह्रद ११.१.२३; ४.२३; ५.१४; ११.४०;

१६.१८; २६.३५; ३६

ह्रसिष्ठ १३.७.१०

ह्लादिनी १०.४.१७; ११.२.१

ह्रियमाण ३.१३.११; १५.२; ७

√ ह्र १४.५.३३

शुद्धिपत्रम्

ERRATA

Page	Intro. line	Incorrect	Correct
1	8	literaturc	literature
1	17	Private	Oriental
2	5	littergical	liturgical
2	18	Prapāṭhakas	Prapāṭhakas
3	21	Anuvākās	Anuvākās
4	17	kṛṣṇa	kṛṣṇa
„	34	126 168	126-168
5	7	beiow	below
6	33	कृष्ण ⁰	कृष्ण ⁰
7	15	452	442
8	7	viz, the <i>VādhŚS</i>	viz, the <i>VādhGS</i>
9	fn 1	Iranistic	Iranistik
10	3	Sabrahmanya	Subrahmanya
„	19	कृतकृत्यास्त्यु ⁰	कृतकृत्यास्त्यु ⁰
11	7	Tryambakṣṭi	Tryambakeṣṭi
12	31	as	as is
13	11	Private	Oriental
„	31	referred	referred
14	5	last	lost
„	15:18	216	262
„	18	134	180
„	27	AO I	AO II
15	under Ext. No 66)	170-20	17; 20
„	under Ext. No 89	12.16	12-16
„	under Ext. No 99	45.50	45-50
16	7	Praśnās	Praśnas
„	14-15	Bhāradvaja	Bhāradvāja
17	20	p. 202-	p. 202)-
22	1	Agnyādheya,	Agnyādheya
„	„	Punarādheya	Punārādheya

„	fn. 1	ro he	to be
23	3	consoaance	consonance
22	under Prapā I, Paṭ 17, (18)		1 (18)
28	3	making	while making
„	fn. 1	Chanbey	Chaubey
29	19	Agnypa thānas	Agnypasthānas
„	„	Dai ya-	Daivya-
„	23	Asiṭika	Aiṣṭika
„	24	Āditypasthāna	Ādityopasthāna
„	29	has	have
29	fn. 1	Agnypasthāna	Agnypasthāna
„	„	Vādhiala's Treitment	Vādhūla's Treatment
„	„	Tirupati	Tirupati
„	fn. 1	śrantasūtra	Śrautasūtra
„	fn. 4	Arambha°	Ārambha°
31	5	refering	referring
„	31	Indrajasa	Indrojasa
32	9	Sārvapṛṣṭha	Sarvapṛṣṭha
„	30	not	no
33	2	(XII. 11)	(XII.1.1)
34	9	Prāyadcitta	Prāyaścitta
39	fn. 2	-करोत्सूत्र°	-करोत्सूत्र°
42	fn. 1 3	दशनात्	दशनात्
44	15, 18	वेत्तु	वेत्तु
50	27	4657	5756
52	23	rituai	ritual
58	„	Agniveśva	Angiveśya

Text			
Page/Sūtra	Incorrect	Correct	
I.1.2	शकंराञ्च	शकंराञ्च	
I.1.11	तमामात्यमेव	तमामात्यमिव	
I.2.1	°मादित्येभ्यो	°मादित्येभ्यो	
I.2.33	स्थ	स्थः	
I.3.12	पुरुरवा	पुरुरवा	
I.3.24	मघवानिन्द्रो	मघवेन्द्रो	
I.3.25	॥ ॥	॥25॥	
After I.3. add	[इति प्रथमोज्जुवाकः]		
8 Folio-sūtra reference	[1.16	[1.4.16	
After I.4. delete		[इति प्रथमोज्जुवाकः]	
I.7.11	समृद्धि	समृद्धि	
I.10.34	हविषः	हविषाम्	
I.11.5	॥15॥	॥5॥	
I.12.15	अनुहुत्प्रथ°	अनुहुत्प्रथ°	
I.14.12	अगनी	अग्ना	
I.14.29	परो	परो-	
I.14.20	समिधञ्च	समिधञ्च	
I.15.1	”	”	
I.16.28	बोऽभयं	बो अभयं	
I.18.1	वेत्य	वेत्य)	
I.18.2	रक्षा ण इन्द्र त्रायस्व	रक्षा ण इन्द्र त्रायस्व,	
I.19.11	एतयव	एतयैव	
25 fn. 12	I.9.1.18	I.9.1-18	
26 Subject-heading	प्रवसदुपसस्थानम्	प्रवसदुपस्थानम्	
I.22.2	°कालमनशनेन	°कालमनशनेन	
I.22.9-14	ओऽम्	ओम्	
I.23.3	प्रजापतियं ¹³	प्रजापतियं ¹⁴	
I.23.18	वि गमात्	वि गात्	
I.23.23	अथा खल्वाहु°	अथो खल्वाहु°	
I.23.23	तस्मादुपस्येयः)	तस्मादुपस्येयः इति)	
II.2.24	पूर्णबन्धुर	पूर्णबन्धुरः	
II.2.24	हरी	हरी इति	
II.4.10	ह्रस्वोत्तरत	ह्रस्वोत्तरतः	

Page/Sūtra	Incorrect	Correct
II.6.5	(-ति मध्यमं	(-ति मध्यमं)
II.6.12	मध्यम =	(मध्यम =
II.6.14	स्थ	स्थः
36, line 22 Subject-heading	पिष्टसंवपनञ्च	पिष्टसंवपनञ्च
II.6.22	पर्वत्याः	पर्वत्या
II.6.32	°ज्वेक्षे°	°ज्वेक्षे° ¹⁰
II.6.50	ग्राहयति ² अग्निस्ते	ग्राहयति । °अग्निस्ते
II.7.18	प्रहरति)	प्रहरति अपहतोऽररुर्)
II.7.22	प्रहरति देवयजनात्	प्रहरति अपहतोऽररुर्देव°
II.8.4	देष्टि	द्वेष्टि
40 fn. 16	II.8.11	II.8.11-13
II.8.22	संमाष्टि	संमाष्टि
II.8.29	पयस्वतीरोधयः	पयस्वतीरोधयः
II.8.35	अग्नेजिह्वासि	अग्नेजिह्वासि
II.8.41	पुनाति	पुनाति ।
II.8.41	°स्यमृतमस्ययुद्धत°	°स्यमृतमस्ययुद्धत°
II.8.47	तूष्णीमपरंश्च°	तूष्णीमपरंश्च°
42, line 11 Subject-heading	°बहिषो सन्नहनं युक्°	बहिषोः सन्नहनं स्रुक्°
II.9.9	पूर्वणोत्कर	पूर्वणोत्करम्
II.10.5	यदा जानाति	यदाऽऽ जानाति
II.10.12	भूयास्तम्	भूय(-स्तम्
II.10.24	होतरः ²	होतरः ¹²
II.10.27	यदा जानाति	यदाऽऽ जानाति
II.10.27	अश्विनावच्ययू	अश्विनावच्ययू
II.10.29	समिधो	समि(-)धो
II.10.41	समर्ण्ययोत्ति°	समर्ण्ययोत्ति°
II.10.71	सकुदुत्तरा°	सकुदुत्तरा°
46 fn. 9	S. 41-42	S. 32-38
II.10.82	°धारयति ॥81॥	°धारयति ॥82॥
II.10.83	°स्तृणीते ॥82॥	°स्तृणीते ॥83॥
II.11.17	यदा जानाति	यदाऽऽ जानाति
II.11.21	उत्तर(-स्मिन्)	उत्तर(-स्मिन्)
II.12.1	°ग्रामेणोद्गृहीद्	°ग्रामेणोद्गृहीद्
II.12.9	सूक्ता	सूक्तानि
II.12.28	यदा जानाति	यदाऽऽ जानाति
II.12.72	यदा जानाति	यदाऽऽ जानाति

Page/Sūtra	Incorrect	Correct
III.1.12	परिघायेवं	परिघायैवं
III.1.26	दैव्यस्योपेप्सेद्	दैव्यस्योपेप्सेद्
III.1.54	वापविश्येति	नोपविश्येति
III.2.16	तेऽभयं	ते अभयं
56, line 17 Subject-heading °श्चित्तिः		°श्चित्तिः]
III.2.39	°रतिप्रापुस्तद्	रात्रीरतिप्रोपुस्तद्
III.3 3	वा=एते	वा एते
III.3.12	तूष्णीं	तूष्णीं
III.3.46	॥46॥	॥46॥[3]
58-59 III.4.1-24 sūtra nos. 46 to 70		1 to 24
III.5.2	इत्यृत्विज आगतः ।	इति, ऋत्विज आगतः
III.7.18	यन्म	यन्मे
III.8.1	अग्निर्मा दुरिष्टात्=	सविताधर्मोसात्=
III.9.7	पत्नीसयाज°	पत्नीसंयाज°
III.9.19	समिन्द्र णः सं वर्चसा	समिन्द्र णः, सं वर्चसा
III.9.24	चतुर्थमनुवर्तयेत	चतुर्थमनुवर्तयेत
III.10.22	विसृजेत्	विसृजेद् इति
III.11.2	अमावा°	आमावा°
III.11.13	ब्रूवा असदन् यन्मे°	ब्रूवा असदन्; यन्मे°
III.11.31	ब्रूहोति	ब्रूहोति)
III.14.5	प्राश्नन्ति ¹¹	प्राश्नन्त्याभ्यामेके
III.14.6	°स्याभ्यामेव ¹²	°त्याभ्यामेव ¹¹
III.14.6	°स्येन ¹³	°स्येन ¹²
70 fn.	11. HP repeat आभ्यामेके after प्राश्नन्ति	delete
"	12	11
"	13	12
III.14.8	समृद्धि	संमृद्धि
III.15.3	तद्दक्षिणतो°	तद्दक्षिणतो°
III.15.8	अग्नेहिष°	अग्ने हिष°
72 Folio Sūtra-reference [3.12.14		[3.15.14
IV.1.21	पुनरी°श्च ¹¹ दशहोतारं	पुनरी°श्च ¹¹ = दशहोतारं
IV.1.32	वर्माणि	वर्माणि
IV.2.34	समृद्धि	संमृद्धि

Page Sūtra	Incorrect	Correct
IV.4.27	परमेष्ठी	परमेष्ठि
IV.5.2	स्थाल्यो	स्थाल्यो
IV.8.31	तयागत्य ^०	तयागत्य ¹⁰
IV.8.31	पाशः प्रत्यस्तो	पाशः, प्रत्यस्तो
IV.8.41	अपोऽन्वचारिषम्	अपो अन्वचारिषम्
86 fn. 9	See IV.2.28-29	See I.7.5-6
IV.9.33	यस्य	तस्य
IV.9.54	अभिधारयति	अभिधारयति
IV.10.11	परापत	परा पत
IV.10.36	उपयमनारूप ^०	उपयमनीरूप ^०
IV.12.35	गातुविद इति झृचा	गातुविदः इति झृचा
IV.13.6	द्वेधा	द्वेधा
IV.15.10	आ तमितो ^०	आतमितो ^०
IV.15.26	अञ्जना	अञ्जना ^०
IV.15.39	षड्ढोतुराहुत	षड्ढोतुराहुति
IV.15.48	रयीणाम् इति	रयीणाम् इति ॥48॥
IV.15.49	॥48॥	॥49॥
IV.15.50	॥49॥	॥50॥
IV.5.51	॥50॥	॥51॥
IV.16.19	यजमानस्यैवावपन्ति	यजमानस्मैवाञ्जलावावपन्ति
IV.16.40	तच्छकेयं	तच्छकेयं तेन शकेयं
IV.17.9	समृद्धि	समृद्धि
V.1.28	^० नुपरसमितं	^० नुपरवसमितं
V.1.43	द्विती(-यं) प्रहरति	द्विती(-यं) प्रहरति)
V.1.44	द्वितीयस्यां	यो द्वितीयस्यां
V.2.42	प्रति दध्ना	भूतिदध्ना
104 fn. 9	4	9
V.4.16.	जुष्टं इति	जुष्टम् इति
V.4.32	ओ आवयेत्याह	ओ आवयेत्याह ॥32॥
V.4.33	॥32॥	॥33॥
V.4.34	॥33॥	॥34॥
V.5.19	इत्युल्मुकपाणि	इत्युल्मुकपाणिः
V.5.26	यज्ञपतिं धा	यज्ञपतिं धाः
V.6.13	वाक्	वाक्
V.6.22	^० नुपृष्ठं	^० नुपृष्ठं

Page/Sūtra	Incorrect	Correct
V.6.28	मागो ^०	मागो ^०
110 Page number	210	110
V.7.6	चात्वाल	चात्वालं
V.8.8	^० निम्यां ^० पुरो ^०	^० निम्यां पशु- ^० पुरो ^० .
V.8.17	(-निम्यां पुरो ^०	(-निम्यां पशुपुरो ^०
V.8.50	द्वेधा	द्वेधा
V.8.52	अध्युक्त्यै	अध्युक्त्यै
V.9.39	मनो हादि	मनो मे हादि
V.9.41	घृतः	घृतिः
V.10.17	नालैव	नालैव
V.10.22	पुनः	पुनः
VI 1.12	^० पास्यान्तामाहुतिम्	^० पास्यान्त्यामाहुतिम्
VI 1.62	सूचमु ^०	सूचमु ^०
VI.3.1	^० क्लिरसी	^० क्लिरसि
VI.4.1	व्रतपाः	व्रतपा
VI.4.7	व्रजन्तममुमन्त्र ^०	व्रजन्तमनुमन्त्र ^०
VI.4.55	एतद्दीक्षितस्य	एतद्दीक्षितस्य
124 Folio sūtra-reference [4.5.1		[6.5.1
Subject-heading	पत्नीदीक्षा	पत्नीदीक्षा
125 fn. no. 11	VI.1.2	VI.1.21
VI.5.1	राहितं	रोहितं
VI.7.8	पात्विन्द्रायाध्यक्षाय	पात्विन्द्रायाध्यक्षाय
VI 7.12	वस्यसि	² वस्यसि
VI.8.30	⁴ भोगा	¹⁴ भोगा
VI.8.46	^० विक्रयिण	^० विक्रयिणं
130 line 16 subject heading पर्यावर्तनम्		पर्यावर्तनम्
VI.10.10	सत्राज्ञः	सत्राज्ञः
VI.11.16	सोमाऽऽप्यायतम्	सोमाऽऽप्यायताम्
After VI.12.47 add	'इदमहं यजमानोऽग्नेः सोमस्य विष्णोर्दिवतानामु- ज्जितिमनूज्जेषम्' इति प्राचीं जहमुदूहति ॥47क॥.	
VI 12.58	योऽस्मान्	योऽस्मान्
VI.13.9	शङ्कुं श्व	शङ्कुं च
VI.13.25	उत्तरार्धाच्छङ्को ^०	उत्तरार्धाच्छङ्को ^०
VI.13.51	समुदन्ति	समुदन्ति

Page/Sūtra	Incorrect	Correct
”	बृहस्पति ^०	बृहस्पति ^०
VI.13.63	दृत्वेऽममा ^०	दृत्वेऽममा ^०
VI 13.64	यद्यप्रवर्ग्योऽज्ञेवे ^०	यद्यप्रवर्ग्योऽज्ञेवे ^०
After VI.14.27 add		[इति चतुर्थोऽनुवाकः]
138 fn. 5	V.2.7-14	V.2.7-13
” fn. 7	V.2.15-31	V.2.14-30
After VI.15 delete	[इति चतुर्थोऽनुवाकः]	
VI.16.14	एत	एतं
VI.17.13	खातानुपरवान ^०	खातानुपरवान ^०
VI.17.43	इत्यपराध्ययोः	इत्यपराध्ययोः
VI.17.58	सर्वोत्तराध्यम्	सर्वोत्तराध्यम्
VI.17.59	प्राक्षामि	प्राक्षामि
VI.18.2	पूर्वाध्यो	पूर्वाध्यो
VI.18.10	इत्यधिपवणफलके	इत्यधिपवणफलके
VI.19.21	प्रजहितमध्ययु ^०	प्रजहितमध्ययु ^०
VI.19.21	हास्या	हास्या
VI.19.25	वरय ^०	वरय ^०
VI 20.26	प्रयच्छति । °त	प्रयच्छति । °तं
VI.20.37	स्पर्शयन्निवाङ्गुली ^०	स्पर्शयन्निवाङ्गुली ^०
147 fn. 8	V.4.1-3	V.4.2-3
VI 26 17	°भिधारिततमु ^०	°भिधारिततमु ^०
150 Before इति प्रथमः प्रथमः ॥ add		[इति षष्ठः प्रपाठकः]
VII.1.7	द्वत्वाऽऽ	द्वत्वाऽऽ
VII.1.8	उपांशोऽ	उपांशोः
VII.1.10	अन्तरेण-	अन्तरेण
VII 2.2	गृहीतेष्वाज्येष्व्याज्ये ^०	गृहीतेष्वाज्ये
VII.2.24	गोपा	गोपाः
VII.2.32	प्रतिगिर	प्रतिगिर
VII.2.33	यदा जानाति	यदाऽऽजानाति
VII.2.33	गृहीते	गृहीते
VII.3.4	तद्वहि	तद्वहि
VII.3.20	अज्ययोऽज्येपा ^३	अज्ययोऽज्येपा ^३
VII.3.26	11त्वा	12त्वां
VII.4.21	एवमेवो ^०	एवमेवो ^०

Page/Sūtra	Incorrect	Correct
VII.4.31	स्वाङ्गकृतोऽसि	स्वाङ्गकृतोऽसि
VII.S.31	इत्यस्मादव्ययग्रहं°	इत्यस्मादव्ययग्रहं°
VII.4.36	हुतमनु प्राणिनि	हुतमनुप्राणिनि
After VII.4.40 add		[इति प्रथमोऽनुवाकः]
VII.5.58	द्राणकलश°	द्रोणकलश°
158 VII.5.77 delete	[इति प्रथमोऽनुवाकः]	
VII.6.21	हि हिं	हिं हिम्
VII.6.21	पवतेऽस्मै	पवतेऽस्मै
VII.6.27	उपयामगृही°	उपयामगृही°
VII.7.20	सामनुद्भूते	सामनुद्भूते
VII.8.21	आहः	आह
162 VII.8 add		[इति द्वितीयोऽनुवाकः]
164 After VII.9 delete	[इति द्वितीयोऽनुवाकः]	
VII.10.2	वाक्क्षदसि	वाक्क्षदसि
VII.10.31	नोऽश्विना°	नो अश्विना°
VII.11.1	जिन्वतं	जिन्वतम्
VII.13.15	दक्षिधर्मस्य इति	दक्षिधर्मस्य यज इति.
VII.13.28	परिक्रमतः	परिक्रमतः
VII.14.10	रूपमभ्येमि	रूपमभ्येमि
VII.14.43	इन्द्र मरुत्वते	इन्द्र मरुत्व इह पाहिः.
		सोमं = सुयज्ञाः ।
		उपयामगृहीतोऽसीन्द्राकः
		त्वा मरुत्वते
VII.15.1	प्रतिपस्थातः	प्रतिप्रस्थातः
VII.15.4	प्रास्योलूखल°	प्रास्योलूखल°
172 fn. 4	4-4	4
VII.15.21	ओलूखलेपूद्वाह°	ओलूखलेपूद्वाह
173 fn. 9	VII.23-24	VII.11.23-24
VII.16.6	प्रयच्छति	प्रयच्छति
VII.16.12	एतेनैव	एतेनैव
VII.16.14	तमनुप्राणो	तमनु प्राणो.

Page/Sūtra	Incorrect	Correct
VII.16.17	स्व सरस्य	स्वसरस्य
VII.17.37	= नमाप्यापयन्ति	= नमाप्यापयन्ति
177 After VII.17 add		[इति पञ्चमोऽनुवाकः]
VII.18.14क	यजुषोऽभ्याप्नोति ॥14॥	यजुषोऽभ्याप्नोति॥14क॥
VII.18.25	उपरिष्टान्निविद्वानीयं	उपरिष्टान्निष्ठुरीयं
179 After VII.18 delete	[इति पञ्चमोऽनुवाकः]	
VII.19.1	संख्याप्याप	संख्यापय
VII.19.16-17	यदा जानाति	यदाऽऽजानाति
VII.19.17	(तदुभयतो मो-)	(इति तदुभयतो मो-)
VII.19.17	प्रत्यागूणात्स्यो	प्रत्यागूणात्स्या
VII.19.21	द्यावपृथिवी ^०	द्यावपृथिवी ^०
VII.19.24	वश्यस्य	वैश्यस्य
VII.19.25	सर्वेणैव	सर्वेणैव
VII.19.40	^० वोपरिक्रम्य	^० वोपपरिक्रम्य
VII.19.43	स्रचो	स्रुचो
181 After VII 19 add		[इति षष्ठोऽनुवाकः]
VII.20.21	हरीः इत	हरी ऋति
VII.20.25	पतया	पतयो
182 fn. 11	cf. B.V.	cf. R.V
VII.20.45	यदद्य	यदद्य
184 After VII.21 delete	[इति षष्ठोऽनुवाकः]	
VII.22.3	पृथनी ^०	पृथनी ^० श्च
VII.22.9	षड् गृहीतानि	षड्गृहीतानि
VII.22.15	आज्यभागा	आज्यभागी
VII.22.24	इत्याह्राज्यस्य	इत्याह्राज्यस्य
VII.22.42	प्रस्तरपरिधि	प्रस्तरपरिधि
185 fn. 3	VI.6.12	VI 1.24-35
VII.22.55	परोडाशः	पुरोडाशः
VII.22.56	समिष्टयजभ्यः	समिष्टयजभ्यः
VII.23.23	चतुर्गृहीतं	चतुर्गृहीतं
VIII.1.1	(अग्निञ्चक्ष्यमाणः संभारान् संभरते ॥1॥	(उखासंभरिष्यन् संभारान् संभरते॥1॥
VIII.3.8	जह्वाणः	जह्वाणः

Page/Sutra	Incorrect	Correct
190 After VIII.3 delete [इति प्रथमोऽनुवाकः]		
VIII.4.4	कनिकदद्	कनिकदद्
VIII.4.7	गदंम	गदंमम्
VIII.4.7	पुरीषवाहनः	पुरीषवाहन
191 After VIII.4 add		[इति प्रथमोऽनुवाकः]
VIII.5.26	परुत्तुणानि	परुत्तुणानि
VIII.5.28	शकानादीप्य	शकान्यादीप्य
192 fn 12-12 After वरुणानि add		Ao 211.9: वृन्दाणि
193 After VIII.5 delete [इति द्वितीयोऽनुवाकः]		
„ fn. 15.	VI.1.14.	VI.10.2
VIII.6.22	बहिषस्तरणात्	बहिषः स्तरणात्
194 fn 14 After abr. add.		see I.7.5-6
VIII.6.49.	पुरोडाशा°	पुरोडाशा°
VIII.6.54.	स्विष्टकृतऽनु	स्विष्टकृतऽनु
195 After VIII.6. add		[इति द्वितीयोऽनुवाकः]
VIII.7.7	यथा अग्नेः	यथा अग्ने
„	चेतते	चेततः
VIII.7.31.	तन्नस्तुरीयम्	तन्नस्तुरीयम्
196 fn 3 delete.	3.MHP अग्ने	
197 After VIII.7 delete [इति तृतीयोऽनुवाकः]		
VIII.8.7	कोष्ठय	कोष्ठय
VIII.8.13	(...क्राति)	(...क्राति
VIII.9.32	समनयमानः	समनयमानः
200 After VIII.9	[इति चतुर्थोऽनुवाकः]	[इति तृतीयोऽनुवाकः]
VIII.10.1	एकविंशति निर्वाधो	एकविंशतिनिर्वाधो
VIII.10.13	कर्मऽङ्गलिनि°	कर्मऽङ्गलिनि°
VIII.10.14	वैल्वानि परुत्तुणानि	वैल्वानि वृवाणि परुत्तुणानि
VIII.11.20	(सपान्या-) प्राः	[सपान्य-] प्राः
204 After VIII.13	[इति पञ्चमोऽनुवाकः]	[इति चतुर्थोऽनुवाकः]
VIII.1.10	°स्त्यतम	°स्त्यतम्
206 After VII.15 delete [इति षष्ठोऽनुवाकः]		
VII.17.15	गीभिर्ह्वैः	गीभिर्ह्वैः
VIII.18.17	बहिर्वेदि	बहिर्वेदि°
VIII.18.19	भ्राजन्त्यचंयो	भ्राजन्त्यचंयो =

Page/Sūtra	Incorrect	Correct
209 After VIII.18	[इति सप्तमोऽनुवाकः]	[इति पञ्चमोऽनुवाकः]
211 fn. 2	VIII.14.5-6	VIII.14.5-7
VIII.20.10	भव्यं च इति	भव्यं च स्थः इति
215 After VIII.22	[इत्यष्टमोऽनुवाकः]	[इति षष्ठोऽनुवाकः]
VIII.23.10	मसलमनू ^०	मुसलमनू ^०
VIII.25.13	०दुपां शुतया ^४	०दुपांशुस्तया ^४
VIII.25.13	०स्त्रिवृत्	०स्त्रिवृत्
VIII.25.15	ऋषिस्तप्रचया	ऋषिस्त = या
VIII.26.30	तयाः	तया
VIII.25.31	(सीद	(सीदत
VIII.26.15	पृथुश्रवाः	पृथुश्रवा
VIII.26.20	०सामयो-	०सामयो
VIII.27.19	लोकानुपशिञ्चि ^०	लोकानुप शिञ्चि ^०
223 After VIII.27	[इति नवमोऽनुवाकः]	[इति सप्तमोऽनुवाकः]
VIII.28.4	पृष्ठो	पृष्ठो
VIII.28.8	विसृज्यात्म ^०	विसृज्य = आत्म
227 After VIII.30	[इति दशमोऽनुवाकः]	[इत्यष्टमोऽनुवाकः]
VIII.32.13	उष्णिक्	उष्णिहा
230 After VIII.33.	[इत्येकादशोऽनुवाकः]	[इति नवमोऽनुवाकः]
„ fn. 1	VIII.30.10-12	VIII.30.10-13
„ VIII.35.26	VIII.14.6-7	VIII.28.2-3
„ fn 7	बृहस्पते ^०	बृहस्पते ^०
VIII.36.9	पञ्चदशमिर ^०	पञ्चदशमिर ^०
233 After VIII.37	[इति द्वादशोऽनुवाकः]	[इति दशमोऽनुवाकः]
VIII.38.3	योन्यो ^३ =	योन्यो ^३ =
VIII.38.5	सप्त होतार ^०	सप्तहोतार ^०
VIII.39.18	क्षमाय	क्षयाय
VIII.39.20	अभिजिदसि	अभिजिदसि
VIII.40.18	दिवस्त्वा इत्युत्तरतः	दिवस्त्वा ज्योतिषः
VIII.40.36	त = या, ज्योतिष	इत्युत्तरतः । त = या;
VIII.40.75	०भेककां मध्ये	०भेककां दिक्वेकां मध्ये
VIII.40.84	राष्ट्रभूतपूर्वा	राष्ट्रभूतपूर्वा
VIII.40.99	३सं नमाम ^३	३सं नमन्तुः
	चराचरेभ्यः स्वाहा	चराचरेभ्यस्त्वा
	इत्युत्तरतः	इत्युत्तरतः

शुद्धिपत्रम्

५६३

Page/Sūtra	Incorrect	Correct
VIII.40.99	चराचरेभ्यस्त्वा इति स् = होति	चराचरेभ्यः स्वाहा इति स् = होति [इत्येकादशोऽनुवाकः]
240 After VIII.40 add		
VIII.4.1.4	योन्यश्चा-	योनयश्चा-
VIII.41.10	पितृणां	पितृणां
VIII.41.11	तेतेऽधि = पतय ^०	तेतेऽधिपतय ^०
VIII.41.23	अनूराधना ^०	अनूराधाना ^०
VIII.43.8	यो मर्तो	अना यो मर्तो
VIII.43.8	मस्मन्-	मसन्
243 After VIII.43	[इति त्रयोदशोऽनुवाकः]	[इति द्वादशोऽनुवाकः]
„ fn. 3	VIII.21.19-25	VIII.21.20-27
„ fn. 9	VIII.21.18	VIII.21.30
„ fn. 10	VIII.21.30-32	VIII.21.32-34
„ fn. 16	VIII.28.8-13	VIII.28.6-8
VIII.44.14	^० तिष्ठते । ^० संब ^०	तिष्ठते संब
246 After VIII.46	[इति चतुर्दशोऽनुवाकः]	[इति त्रयोदशोऽनुवाकः]
VIII.47.1	^० व्युच्छति	^० व्युक्षति
VIII.47.11	आवृत्त्या	आवृत्त्या
VIII.48.4	यमः =	यम =
VIII.48.10	वयोधाः	वयो धाः
248 fn. 6	VI.14.28	VI.14.14
VIII.50.1	अन्त्याय	आन्त्याय
250 After VIII.50 add		[इति चतुर्दशोऽनुवाकः]
IX.1.9	प्रहृतः	प्रहर्तुः
IX.3.10	प्रातप्रस्थाता	प्रतिप्रस्थाता
IX.3.21.23	यन्नाधिकामं	यथाधिकामम्
IX.4.1	पण्ठीहीम्	पण्ठीहीम्
IX.4.4	प्रत्युष्ठा	प्रत्युष्ठा
IX.4.18	प्रातः सबनीयैः	प्रातः सबनीयैः
IX.5.21	बृहस्पतिना	बृहस्पतिना
IX.5.27	^० त्तमादध्नन्ते ^०	^० त्तमादध्नन्ते ^०
IX.6.4	समाध्नन्ति	समाध्नन्ति
IX.7.20	जुहाति	जुहोति
IX.7.40	^० प्राणो ^०	प्राणो
IX.7.65	द्रवल्नध्वर्यः	द्रवल्नध्वर्युः
IX.8.20	नृष्ण	नृष्ण

५६४

वाधूलश्रौतसूत्रम्

Page/Sūtra	Incorrect	Correct
X.1.56	म्याभिष्ट्वोत्तरे	म्यभिष्ट्वोत्तरे
X.1.69	वरुणप्रघासान्	वरुणप्रघासान्
269 Folio sūtra-reference 50.3.2]		10.3.2]
X.2.46	ग्रहीतृणं	ग्रहीतृणां
X.2.48	आह्वनीय	आह्वनीय
X.2.54	०माहृत्य	०माहृत्य
X.3.35	ग्रामणी	ग्रामणी
X.3.53	स्वयं मथित	स्वयंमथित
X.3.73	अथास्य दावानुमत ^०	अथास्यादावानुमत
X.3.97	इमं च शुक्रं ज्योतिश्च	ईदृङ् च, शुक्रज्योतिश्च
X.4.15	वषन्तीषु	वषन्तीषु
X.4.17	मान्द्रा	मान्द्रा
X.5.12	ऋजुरभिरमिषवः	ऋजुरभिमिषवः
X.5.31	मस्तु ^४	मस्तु
X.6.23	घनुरात्यर्था कर्षयति	घनुरात्यर्थात्यर्षयति
277 fn. 9-9 After [M राव्यां] add		cf, AO IV.207,3-4
279 fn. 15	cf. fn 1-1	cf. fn. 9-9
X.11.9	यन्नास्याग्नयो	यन्नास्याग्नयो
X 13.4	यजे	यज
X.15.29	॥ 9 ॥	॥ 29 ॥
X.15.41	राजसूयः	राजसूयः)
X.1.8	चत्वारो	चत्वारो
X.2.1	ह्लादन्य	ह्लादन्य
XI.3.1	नम	नमः
293 After XI.3 add		[इति प्रथमोऽनुवाकः]
„ fn. 4 After समविमति add		AO IV.210: 22 समवसीवति
XI.4.13	मुसलं	मुसलं
294 fn 15-15 After पोर्णश्च add		AO IV.208:25 निःश्लोणं
XI.5.1	शतन	शतेन
XI.5.4	संग्रहृतृभिः	संग्रहीतृभिः
XI.9.7	शकान्)	शकानि)
XI 9.12	यदजीविष्यदेवा	यदजीविष्यदेवा
XI.9.13	अथास्यतानि	अथास्यंतानि
XI.10.2	॥ 1 ॥	॥ 2 ॥
XI.16.30	पूर्ववहास्त	पूर्ववहात्
XI.16.31	पूर्ववहास्तद्	पूर्ववहात्तद्

Page/Sūtra	Incorrect	Correct
311 fn. 8 After. मोहस्तम् add		AO IV.210:26: मोहस्त
XI.16.42	॥ 44 ॥	॥ 42 ॥
317 fn. 11	:12.4	:92.4
XI.20.7	सदिगृहि	सदिगृदि
XI.20.15	एषा	एषो
XI.20.17	उभयतः परिच्छिन्नम्	उभयतःपरिच्छिन्नं
XI.20.22	पल्यप्यं	पल्यप्यं
XI.20.32	रजता	रजताभिः
319 After XI.20. delete [इति सप्तमोऽनुवाकः]		[इति सप्तमोऽनुवाकः]
323 After XI.22	[इत्यष्टमोऽनुवाकः]	[इति सप्तमोऽनुवाकः]
XI.23.13	चमसस्याप्ताहुं	चमसस्याप्तीहुं
XI.23.25	भूतानामवेष्टीः अमृतमसि इति	भूतानामवेष्टीः ॥25॥
	॥ 25 ॥ रुक्म	अमृतमसि इति रुक्म
XI.24.18	(अमृतमसि इति)	delete
XI.24.24	उत्तरया ⁴	उत्तरा
324 fn 3 and 4		delete
XI.25.2	समृद्धयो	समृद्धया
XI.25.4	त्वत् पात्रीषु	त्वत्पात्रीषु
XI.253.5	पाञ्च	प्राञ्च
327 After XI.25 add		[इत्यष्टमोऽनुवाकः]
XI.25.38	संप्रत्य	संप्रत्य
XI.26.29	गृहपतय	गृहपतये
XI.26.29	लिम्यन्ति	लिम्यन्ति
XII.1.19	पांशु	पांशु
XII.2.9	ध्रुवान्तांऽग्नि	ध्रुवान्तांऽग्नि
XII.2.11	इतीन्द्रा	इतीन्द्रा
XII.2.11	°विष्णुभ्यामिति	°विष्णुभ्यामिति
XII.2.13	प्रासध्य ⁰	प्रसिध्य ⁰
XII.2.14	षाडाशनं प्रणाय ⁰	षोडशिनं प्रणयि ⁰
XII.2.14	इत	इति
XII.2.15	स्तात्रण	स्तोत्रेण
XII.2.16	मुपाकरोत	मुपाकरोति
XII.2.17	समयाध्युषित सूर्यं	समयाध्युषिते सूर्ये
XII.2.18	°पिशाङ्गोऽश्वस्ति ⁰	पिशाङ्गोऽश्वस्ति
XII.2.20	एषोत्तमेति	एषोत्तमेति
XII.2.21	पुरस्तादोऽनुः	पुरस्तादोऽनुः

५६६

वाधूलश्रोतसूत्रम्

Page/Sūtra

Incorrect

Correct

XII.2.22	यावदतस्य	यावदेतस्य
XII.2.22	°भ्याप्नात्य°	°भ्याप्नोत्य°
XII.2.23	°ह्वयत°	°ह्वयते
XII.2.25	द्रवात	द्रवति
XII.2.27	°च्छन्ते	°च्छन्ते
XII.2.31	°धिपतिर्मांमा°	°धिपतिं मामा°
XII.3.3	ससाहिता	समाहिता
XII.4.19	अग्नीत्प्रसृता	अग्नीत्प्रसूता
XII.4.39	निसर्पण°	निसर्पण°
335 Subject heading	[पवित्रेष्टिः]	[पवित्रं दशहविः]
336 After [इति द्वितीयोऽनुवाकः] add		[इति द्वादशः प्रपाठकः]
337 Subject headidg	प्रवर्ग्यः	प्रवर्ग्यः
XII.1.7	गृह्णते	गृह्णीते
XIII.1.14	°त्तरवेद्य	°त्तरवेद्यं
XIII.1.15	प्राचीनग्रीव	प्राचीनग्रीव
XIII.2.1	मृदाऽ	मृदोऽ
XIII.2.3	वल्मीकवपायाः	वल्मीकवपायं
XIII.2.9	मधुला	मधुला
XIII.3.1	बृम्बाणि परत्	बृम्बाणि ¹⁴ परत्
XIII.3.3	शकान्नादीप्य	शकान्यादीप्य
338 add fn 14		14 AO IV.211:9: वृन्दाति
XIII.3.11	(-रय ति)	(-रयति)
XIII.3.16	प्यायणं ब्रह्म	प्यायणं = ब्रह्म
XIII.3.17	तूष्णामित	तूष्णीमित
XIII.3.18	राष्ट्राद्विशः ¹¹)	राष्ट्राद्विशः ¹¹
XIII.7.7	°अन्तरिक्षं	अन्तरिक्षं
XIII.9.15	पृथिं	पृथिव्यै
XIII.11.46	प्यजति	प्यजन्ति
XIII.13.15	सामाह-	सामाह
XIII.13.17	निघनमनूप	निघनमनूप
XIV.1.26	कादुपदीक्षितो	कादपो दीक्षितो
XIV.2.10	तथा विद्येत	तथा न विद्येत
XIV.2.15	अशुक्तास्तुरय	अशुक्तास्त्वय

Page/Sūtra	Incorrect	Correct
356 After XIV.3.21	[3]	[3] ^७
XIV.4.2	सन्तिष्ठते	सन्तिष्ठन्ते
XIV.4.12	जुजपेत्	जुजंपेत्
XIV.4.20	वदन्धो	यदन्धो
XIV.5.5	चात्वालात्करो	चात्वालोत्करो
XIV.26	हिताग्निः	हिताग्निना
XIV.5.38	कृष्णाजिन	कृष्णाजिन-
XIV.5.47	से	से-
XV.1.3	अशून्योपोर)था	अशून्योपस्-)था
XV.1.31	लक्ष्मी	लक्ष्मी
XV.1.36	त्व थरा	त्वं स्थिरा
XV.11.2	समुद्ध	समुद्धयं
370 Folio sūtra reference [॥ 2. ॥		[15.12.11
XV.12.57	वेत्येव	वेत्येव

512 After 2nd column last line add the following—

४२;१२.३५;१३.२८;३०;१७.३४;४३;१८-३६;५.२.४३;४.२४;६.१.४१;
 २.२३;२५;६.१८;२२;१०.३२;३६;४८;१२.१३;१६.१६;७.२०.४७;
 २२.१३;४६;=६.४०;४४;१०.६;१०;६.३.२६;११.१२.४२;१८.८;२५.३८;
 १२.५.२;६;८;१०;१२;१४

घ्रुवान्त १२.२.६

घ्रुवामाजन ४.६.३८

घ्वज ११.१५.५५

न

नक्षत्र ६.३.२५;२८.३१;७.१.१

नक्षत्रपथ ६.१.३

नक्षत्रेष्टका ८.४१.४;१६

नख ६.१.६;११.२.२३

नखनिभिन्न १०.३.२१

नग्न ७.१६.१०;११.२.३१;३२;१६.१३;१६;१८

- could not invite attention of the scholars because of unavailability of the sufficient manuscript material. It was prof. Caland who for the first time tried to bring out its edition. He, however, did not succeed in this task. He could only publish some of its extracts in *Acta Orientalia* vols II, IV, and VI. Its complete edition was a desideratum. Prof. B.B. Chaubey of Vishveshvaranand Vishva Bandhu Institute of Sanskrit and Indological studies, Panjab University, Hoshiarpur accepted the Challenge and undertook this project in 1975. Working very hard for a considerable long period he brought it to completion. The entire *Vādhūla Śrautasūtra* along with an exhaustive introduction and two appendices is now before the scholars. With the publication of this volume an unknown Vedic Śākhā, namely, *Vādhūla Śākhā* has come to light.

It is hoped that this edition of the *Vādhūla Śrautasūtra* will be widely welcomed by the Vedic scholars.

Price Rs. 500/-

PROCESSED BY NARAIN PRESS (OFFSET PRINTERS)
HOSHIARPUR PH 21253

